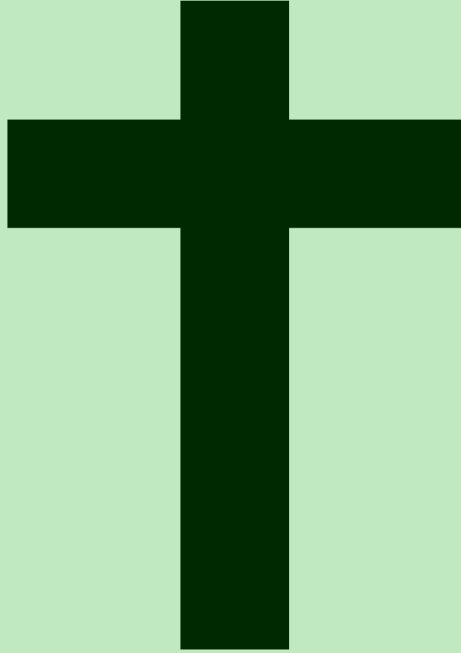

Cacaüyari niuquieya xapayari türatu hecuame

hepaüsita tati'aitüvame tasivicueisitüvame

Quesusi Cürisitu mi'atüa

New Testament in Huichol (MX:hch:Huichol)

**Cacaüyari niuquieya xapayari türatu hecuame hepaüsita tati'aitüvame
tasivicueisitüvame Quesusi Cürisitu mi'atüa
New Testament in Huichol (MX:hch:Huichol)
El Nuevo Testamento de nuestro señor y salvador Jesucristo**

copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Huichol

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Huichol [hch], Mexico

Copyright Information

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Huichol

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

79690d81-fd4b-51b4-a3a6-712e0fddaca3

Contents

Mateu	1
Maricuxi	52
Rucaxi	82
Vani	135
Nü'arisixi	170
Xumatari	214
1 Curinitutari	235
2 Curinitutari	255
Carasiyatari	269
'Epesutari	277
Piriputari	285
Curusetari	291
1 Tesarunicatari	296
2 Tesarunicatari	300
1 Timuteu	303
2 Timuteu	309
Titu	314
Quirimuni	317
Hepürayusixi	319
Satiyacu	336
1 Pecuru	342
2 Pecuru	349
1 Vani	353
2 Vani	358
3 Vani	359
Cura	360
Masiücütü Que Müratüa	362

MATEU Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

*Quesusi Cürisitu 'inüarieya, que mü'ane münu'ayatücai
(Rucaxi 3:23-38)*

¹ 'Inüari canihücütüni 'icü. Nuivarite mecani'inüarini, Quesusi Cürisitu que mü'ane müxiüyarieyatücai. Raviri canitusieyatücaitüni, 'Apurahami meta.

² 'Apurahami 'Isahaqui cani'uquiyarieyatücaitüni. 'Isahaqui meta Cacuvu pü'uquiyarieyatücai. Cura pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata. ³ Cura meta Parexi Sara pü'va'uquiyaritücai, Tamarí vavarusitücacu. Parexi Hesirumi pü'uquiyarieyatücai. Hesirumi 'Arami pü'uquiyarieyatücai. ⁴ 'Arami 'Aminaravi pü'uquiyarieyatücai. 'Aminaravi Nahasuni pü'uquiyarieyatücai. Nahasuni Sarumuni pü'uquiyarieyatücai. ⁵ Sarumuni Puhuxi pü'uquiyarieyatücai, Xahavi varusieyatücacu. Puhuxi Huveri pü'uquiyarieyatücai, Xuti varusieyatücacu. Huveri Quisahi pü'uquiyarieyatücai. ⁶ Quisahi Raviri pü'uquiyarieyatücai, que mü'ane cuiepa müti'aitametücai. Raviri Sarumuni pü'uquiyarieyatücai, heitivitüca que mü'ane Huriyaxi mü'üyayatücai.

⁷ Sarumuni Xupuhami pü'uquiyarieyatücai. Xupuhami 'Aviyaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyaxi 'Asa pü'uquiyarieyatücai. ⁸ 'Asa Cusapati pü'uquiyarieyatücai. Cusapati Curami pü'uquiyarieyatücai. Curami 'Usiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ⁹ 'Usiyaxi Cutami pü'uquiyarieyatücai. Cutami 'Acaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Acaxi 'Esequiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ¹⁰ 'Esequiyaxi Manasexi pü'uquiyarieyatücai. Manasexi 'Amuni pü'uquiyarieyatücai. 'Amuni Cusiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ¹¹ Cusiyaxi Quecuniyaxi pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata quepaucua väüriyarica memevitüqui Vaviruniyasiepaitü.

¹² Mehevitüquieca Vaviruniya, Quecuniyaxi Saratieri pü'uquiyarieyatücai. Saratieri Suruvaveri pü'uquiyarieyatücai. ¹³ Suruvaveri 'Aviyuri pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyuri 'Eriyaquimi pü'uquiyarieyatücai. 'Eriyaquimi 'Asuru pü'uquiyarieyatücai. ¹⁴ 'Asuru Saruqui pü'uquiyarieyatücai. Saruqui 'Aquimi pü'uquiyarieyatücai. 'Aquimi 'Eriyuri pü'uquiyarieyatücai. ¹⁵ 'Eriyuri 'Erehasari pü'uquiyarieyatücai. 'Erehasari Matani pu'uquiyarieyatücai. Matani Cacuvu pü'uquiyarieyatücai. ¹⁶ Cacuvu Cuse pü'uquiyarieyatücai. Cuse Mariya pücünayatücai. Mariyasie caniyenuiva Quesusi, Manayexeiyarie mütitevacai Cürisitutütü.

¹⁷ Mücü 'Apurahamisie memüyecü nuivarite xiüyarimama tamamata heimana nauca xiüyariyari mecaniyupaümecaitüni Raviri 'amuyeicacaique. Tamamata heimana nauca xiüyariyari mepüyupaümecai Ravirisie memüyecü Vaviruniyapai memevitüquieque xiüyarimama. Tamamata heimana nauca xiüyariyari mepüyupaümecai Vaviruniyapai memevitüque vaxiüyarima Cürisitu mutinuivaxüque.

*Quesusi Cürisitu que mütiunuivaxü
(Rucaxi 2:1-7)*

¹⁸ Mericüsü müpaü catiniuyüni quepaucua Quesusi Cürisitu mutinuivaxü. Mariya müvarusieyatücaimatü Cusematü mepüyutivitüni quecai, peru mecatineneüquivavetü cuxi, mücü nayehucacaitüni, 'Iyari Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu. ¹⁹ Cuse cünaya mayaniquecai, mücü heiseriemecü yacatinicamiecaitüni, peru pücayuvaüriyacai mixaneticü. 'Ayu-mieme pi'eirimüca 'avie. ²⁰ Mericüsü müpaü püreyutimaixü. Hicü Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame niuxeiya yuheinüsita müpaü 'utaineme, Cuse 'acu Raviri pemünu'aya. 'Axa pepücati'acühüaveni Mariya pemütivitünicü 'a'üya. 'Iyari Mütiyupata

ya'ane 'ipitüacu, hesiena püyeya 'icü nunusi. ²¹ 'Uquitüme pütiniveni. Mücü canivaticueisitüamücü yuteüterima, tita 'axa memüteyurie canivanavairiemücü. 'Ayu-mieme pepitaterüva Quesusi, taniuquicü Tiyuviceisitüvame maine.

²² 'Icü naitü müpaü catiniuyüni, maye'anicü tita mütixatacai Ti'aitame, tixaxatame müpaü 'utainecacu,

²³ Camüsü 'üimari müyuxevi payehucani, 'Uqui pütiniveni.

'Emanuheri pütaterüvarieni.

Mücü taniuquicü, Cacaüyari Tahesüa Muca paine.

²⁴ Mericüsü Cuse yatihuenuca 'anutaniereca müpaü pütiiuyuri que mütita'aitüa Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame. Canitivitüni yü'üya. ²⁵ Peru püca'icumaüvacai, 'ariqueque 'uqui 'utinivecuque. Pitaterüvaxü Quesusi.

2

Temaivavemete que memüte'u'axüa

¹ Mericüsü Quesusi Verenipai canetinuiva Cureya cuieyarisie, quepaucua Herurexi mana müti'aitametücai. 'Ana yucuepa meheycüneca temaivavemete tayeta me-payenexüa, tahixüapa mepu'axüa quiecarisie Querusareme müracuseva, ² müpaü me'utiyuatü, Haqueri peca Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame metinuivaxü. Tame xurave tepexei 'anatineximecacu, pü'inüarieya. Nenevieri te'ipitüanique tepu'axüa.

³ Hicü ti'aitame Herurexi tiutamariECA niyuxamuriecaitüni, yunaitü Querusaremetarita hepaüna. ⁴ Varucuxeürieca mara'acate memühüritüariecai, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai teüteri vasata miemete yunaime, nivaruta'ivaviya haque metinuivaquecai Cürisitu. ⁵ Müpaü metenicühüaveni, Verenipai vaniu Cureya cuieyarisie. Tamüsü tixaxatame müpaü tiniu'utüani,

⁶ Vereni quiecatari 'acu,

Cureya cuieyarisie xemütitei,

Que memütexexeiya,

Te'aitamete Cura cuieyarisie miemete,

Canimarivani xequiecar.

Xesata quiecametütü

Cananucuquemücü ti'aitametütü,

Neteüterima va'üviyanique,

'Ixaherisixi teüteriyari.

⁷ Hicü Herurexi temaivavemete nivaruta'inieni 'avie. Nivaruta'ivaviya heiseriemecü quepaucua masiücütü matüa xurave. ⁸ Nivarenü'ani Verenipai müpaü 'utayüca, Mana xequenehu, heiseriemecü xequenativava nunusi hepaüsita. Quepaucua xemeitaxeyia yaxequeneteneutahüavi, mana nemineneviyamiecü neta.

⁹ Me'i'enieca ti'aitame menecüne. Camüsü xurave memexei 'anatineximecacu, mücü vahüxie neutamiecaitüni. Heta'aca haque müyecatei nunusi, heimana niyuhayeva.

¹⁰ Me'ixeyatü xurave cuini mieme meniyutemamaviecaitüni yemecü. ¹¹ Quita meheutahaxüaca nunusi meniuxeyia varusieya meta Mariya Me'utihüxima'uca nenevieri meneipitüani. Yupinite mana mete'ucupica, 'imiquieri metenimini huru, 'üca visi mu'üa, mixaxi. ¹² Hicü yuheinüsita mete'utaxatüarieca quename Herurexisüa tavari mecaheuhuni, xeime huyeyari 'utüa meniucacüne yucueipapai.

Que memüte'uyuta'unaxü 'Equipitu cuieyarisiepaitü

¹³ Mericüsü mehecünecu müme, Cuse yuheinüsita canixeyia Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame. Müpaü niutayüni niuqui tuayame, Quenanucuquexi, quenivaranuvitüqui nunusi varusieyamame. 'Equipitupai xequeneyuta'una. Mana xequene'uvani, 'ariqueque nematitahüave xemahunicü. Herurexi canitivaumücü

nunusi 'imienique. ¹⁴ 'Anucuqueca Cuse, yüvicüta nivarevitüni nunusi varusieyata. 'Equipitupai menecüne. ¹⁵ Mana mene'uvacaitüni mexi camüveci Herurexi. Müpaü tinaye'ani que mainecai Ti'aitame, tixaxatame ya'utainecacu, Nenitahüave nenive, 'Equipitu cuieyarisie müvayeyanicü.

Herurexi cuyaxi que mütvarenü'a türi memüvarecuinicü

¹⁶ Hicüsüari tiutamariECA Herurexi memicuamanaxücü temaivavemete, cui niuyeha'ani. Nivarenü'ani cuyaxi memüvarecuinicü türi yunaima haica viyari memücahücai cuxi, Vereni memütitecai naisarie 'auriena memütitecai, que memüte'itahüavixü temaivavemete tucari hepaüsita. ¹⁷ 'Anari catinaye'ani tita mütixatacai Cacaüyari, tixaxatame Queremiyaxi müpaü 'utainecacu,

¹⁸ Xevitü pe'enierie Xamasie
'Utasuatü yuheiverietü cuini mieme,
Xaqueri 'utasuatü yunivema vacü
Cayunütüarinüatü 'amemüca'u'uvacü.

¹⁹ Mericüsü Herurexi 'umücu, Cuse yuheinüsita canixeiya Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame 'Equipitu cuieyarisie heyeicatü. ²⁰ Müpaü niutayüni, Quenanucuquexi, quenivaranuvitüqui nunusi varusieyata. Mana quenemie 'Ixaherisixi vacuieyarisie. Menecuiniri müme memivautüveci nunusi memimiecucai.

²¹ Hicüri 'anucuqueca nivarevitüni nunusi varusieyata. Mana caneta'ani 'Ixaheri cuieyarisie. ²² TiutamariECA quename 'Ariquerau ti'aitametücai Cureya cuieyarisie 'uquiyarieya que müti'aitacai Herurexi, peumacai mana munuanicü. Müpaü tiutahüavariECA yuheinüsita, Carereya cuieyarisie püta caneutiyune. ²³ Mana heta'aca quiecarisie nayerüni Nasareti müracutivasie. Müpaü catinaye'ani Ti'aitame que mutayü, texaxatamete yame'utiyanecacu, quename Nasaretitanaca titevacaquecai.

3

Ti'üyame Vani que müticuxatacai

(Maricuxi 1:1-8; Rucaxi 3:1-9, 15-17; Vani 1:19-28)

¹ Mericüsü Cureya cuieyarisie caninuani Ti'üyame Vani macumavesie ticuxatatü ² müpaü 'utaitü, Xequeteneuhayeva que xemüteyuriecai. Canayehuraniri, que mü'ane taheima müti'aita cuitü canisütüamücü 'ena ti'aitatü. ³ 'Icü canihücütüni que mü'ane müxasivacai, quepaucua tixaxatame Quisariyaxi müpaü mutayü,

Xevitü mahiva macumavesie 'uветü
Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame huyeya haitü,
Xexeuravime xequeneutivevi huyeya haitü.

⁴ Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatücücäitüni, navi hüyameyaricü rayühüacai. Tüpuxi nivacuacaitüni yeuta mieme xiete ti'iecai. ⁵ 'Ana yunaitü Querusaremetari, yunaitü Cureya cuie quiecatari, yunaitü Curutani hatuxame tesita quiecatari meni'axecaitüni hesüana. ⁶ Mücü nivaruca'üyacaitüni Curutani hatuxamesie, meyuhecüatacacu 'axa que memüteyuriecai.

⁷ Hicü yumüireme vaxeyiatü Pareseusixi Saruseusixi hesüana memü'axecai 'üyarica hepaüsita, müpaü tinivarutahüave, Cari xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü pütixehecüatüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie xe'uyehecarienicü.

⁸ Müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai, vahepaü püta xequeteneuyurieca, 'uximayasica que müreuyevese. ⁹ Müpaü xepücateyücühüaveni quename xeyüvave müpaü xemutiyanenicü yu'iyarisie, Tame tepünaqui'eriva ta'uquiyari temexeyacü 'Apurahami xe'utiyyatü. Müpaü nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüanicü, 'Apurahami nivemama memacü necü. ¹⁰ Hasa caniucuha'aritüarieni cüyexi maxüriyanicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere, mücü 'ari canaxüriyamücü, taipa caneuxüriyamücü. ¹¹ Neri necanixe'uca'üyani hacü,

xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecäi. Que mü'ane ne'utüma 'umamie, mücü cui pütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehésie müтинаquenü ni nemiparevienü. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. ¹² Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutürücu. Niti'utamücü yu'icüaxi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

Quesusi que mütiuca'üyarie
(*Maricuxi 1:9-11; Rucaxi 3:21-22*)

¹³ Mericüsü 'ana Quesusi caninuani Carereya cuieyarisie heyeyaca. Curutani hatux-amesie caninuani Vanisüa, 'iya mica'üyacü. ¹⁴ Vani masi niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, Neuyevaca masi 'ecü püta pemünesica'üya ne. Queri titayari nehésüa petinua. ¹⁵ Quesusi müpaü tinitahüave, Müpaü pütüyüni hicü. 'Aixüa cani'aneni yatemütecahunü naime 'aisicasie, 'ipaü teteyurietü. Hicü Vani müpaü piyuri. ¹⁶ 'Uca'üyarieca Quesusi, hapa nanatiyani cuitü cuiepa. Hicü muyuavi nanacatenire. Nixeiya Cacaüyari 'Iyarieya heimana 'acamicacu cucurupaü 'anetü, hesiena yuhayevaque. ¹⁷ Xevitüta müpaü netayüni taheima, 'Icü caninenivetüni münaqui'eriva. Mücü necaninaqui'aca.

4

Quesusi que mütiuta'inüasie
(*Maricuxi 1:12-13; Rucaxi 4:1-13*)

¹ Hicüsüari 'Iyari caneivitüni Quesusi macumavesiepai. Mana Cauyumarie ni'inüatamücücaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurieni, haitü.

² Huta teviyari tucari huta teviyari tucari 'uyuhaquieca, caneuahacamücücaitüni Quesusi. ³ Hicü Cauyumarie nuaca 'ita'inüataque müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, müpaü quetineutahüavi 'icü tetexi, pa mayuyeitüanicü. ⁴ Mücü müpaü tinita'eiya, 'Utüarica müpaü paine,
Tevi xüca pa cuaca xeicüa,
Mücücü püca'ayeyurini.
Cacaüyari que mutayü,
Niuquieya naitü peuyeveseta
Mayeyurinicü tevi.

⁵ Hicü Cauyumarie Querusareme neivitüni Cacaüyari quiecarienapaitü. Vatuqui yecürita nenutivitüni. ⁶ Müpaü tinitahüave, 'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vatipai queneucasuna. 'Utüarica müpaü paine,
Yuhesüa miemete niuqui tuayamete
Pütiva'aitüaca 'ahepaüsita.
Yumamacü mepümasituicani
Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

⁷ Quesusi müpaü tinita'eiya, Müpaü paineta 'utüarica, Pepüca'i'isipaneni Ti'aitame mü'acacaüyari, haitü.

⁸ Hicü tavari Cauyumarie neivitüni yemuri cui manutitevasie. Cuiepa memütama vacuie xexuime nixeyasitüani visi mü'ane. ⁹ Müpaü tinitahüave, Nepümasimini 'icü naime, xüca nenevieri penesi'upitüani pe'utitunumaqueme. ¹⁰ Quesusi müpaü tinitahüave, Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine,
Nenevieri pecanipitüaca Ti'aitame
Mü'acacaüyari hücüame.
Mücü hücüa pecanayexeyacamücü.

¹¹ Hicü Cauyumarie nicu'eirieni neyani, niuqui tuayamete me'u'axüaca menipareviecaitüni.

Quesusi que mütisutüa ti'uximayatü Carereya cuieyarisie
(*Maricuxi 1:14-15; Rucaxi 4:14-15*)

¹² Mericüsü tiutamariECA quename Vani heviyarie, Carereyapai neyani Quesusi.
¹³ Nasaretisie 'uyupataca, Caperünaume henuaca haracuna tesita maniere, mana nay-
erüni Savuruni Nepütari vacuieyari müracutevasie. ¹⁴ Müpaü tinaye'ani tita mütixasivacai
quepaucua tixaxatame Quisariyaxi müpaü mutayü,
¹⁵ Savuruni cuieyari
Nepütari cuieyari,
Haracuna mananiere
Curutani 'anutaüye meta,
Carereya haque memetitei müme memücatateüterima,
¹⁶ Teüteri yüvipa memütitecai
Müme hecüariya meniuxeiya cui müxavatü.
Müme 'etüripa memütitecai
Haque memücuiximecai,
Müme vahesie mieme
Hecüarivivame cananatineni.
¹⁷ Mericüsü 'ana Quesusi nisutüani ticuxatatü, müpaü 'utaitü, Xequeteneuhayeva que
xemüteyuriecai. Canayehuraniri, que mü'ane taheima müti'aita cuitü canisutüamücü 'ena
ti'aitatü.

Qesüteveyamete Quesusi que mütivarutahüavixü yunaucame
(*Maricuxi 1:16-20; Rucaxi 5:1-11*)

¹⁸ Hicüsüari haracuna tesita 'uyemietü Carereya cuieyarisie, nivaruxeiya yuhutame
yu'ivamacame. Xevitü Simunitütü Pecuru catinitevacaitüni, 'ivaya meta 'Atürexü. Mana
taxaya meneutavivivacaitüni haracunasie, memüquesüteveyametetücaicü müme. ¹⁹ Hicü
müpaü tinivarutahüave, Cümü, nehésie xequeteneviyani. Teüteri xevacuxexeürivame
necanixe'ayeitüamücü, quesüte xemütevaruxexeürivapaü hicü. ²⁰ Müme yapaucua yutax-
aya me'ucu'eirieca hesiena meteniuvia.
²¹ Mericüsü 'uma 'uyemietü hipame nivaruxeiya yuhutame yu'ivamacame, Cacuvu
Vani, Severeu nivemama. Canuvásie meniyetecaitüni Severeumatü va'uquiyarimatü
yuvipi memanesiquitüatü. Hicü nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. ²² Cuitü
me'icu'eirieca canuva, yu'uquiyari me'ucu'eirieca, hesiena meteniuvia.

Quesusi que mütiva'üquitüacai yumüireme
(*Rucaxi 6:17-19*)

²³ Mericüsü naisarie Carereya cuieyarisie caniuyeicacaitüni, ti'üquitatü vatuquiteta,
ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyüncü, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticux-
atatü, varanayexürüvatü teüteri naime cuiniyacü naime veranariyacü. ²⁴ Naisarie
Siriya cuieyarisie tiniutamariva que mütiyurienecai. Meni'atüirivacaitüni yunaime
'axa memü'itüariecai, müireme cuiniya müvaviyacai, müiremecü memü'uximatüariecai,
müme cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai, quierixiecate, huriecate. Ni-
varanayexürüvacaitüni. ²⁵ Cui yumüiretü meneiveiyacaitüni, Carereyasie Tamamata
Quiecaritesie Querusaremesie Cureyasie Curutani 'anutaüyesie meheycüneca.

5

Xasicaya, yemurisie 'anutiyaca que müticuxatacai

¹ Mericüsü teüteri yumüireme vaxeyatü, mana yemurisie neutiyune. Muva 'anacay-
acu teyü'üquitüvametemama 'auriena meniu'axüani. ² Mücü tinivaruti'üquitüani ya'utaitü,

Müme 'aixüa memü'itüarie vaxatatü
(*Rucaxi 6:20-23*)

³ Aixüa mecani'itüarieca

Müme vaüca memüteheuyehüva yu'iyarisie que memüteyumate.
Que mü'ane taheima macave mecanexeyacuni tiva'aitüvametüme.

⁴'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüyuheiverie.

Mepünütüarieni.

⁵'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüca'ayu'eririya.

Vahesie pütinaque cuie naitü.

⁶'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüyuvaüriya
Heiseriemecü yamemütecahunicü

Yaxeicüa tevipaü

Meuhacamücüpaü meuharimücüpaü.

Yamepütepitüarieni mepütihuxani.

⁷'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüteyucananimaya.

Mepütinenimayasieni.

⁸'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memü'itiyatüca va'iyari müyuxevinicü.

Mepixeiya Cacaüyari.

⁹'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüvanütüani teüteri, 'aixüa memüteyuxeyanicü.

Mepümasiücünü Cacaüyari nivemama que memütehüme.

¹⁰'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memuveiyarie memüyuvaüriyacü heiseriemecü yamemütecahunicü.
Que mü'ane taheima macave mecanexeyacuni tiva'aitüvametüme.

¹¹'Aixüa xecani'itüarieca xeme

Quepaucua memüxeta'uxive'erieni, quepaucua memüxe'uveyani,
quepaucua mete'itavatü 'axa memutiyaneni xehepaüsita naimecü nehiesie
xemümiemetecü. ¹² Xequeneyutemamavieca 'ana xequenenaqui'aca müpaü
xetemaitü, 'aixüa 'aneme xecanipitüariecuni vaüca taheima mieme. Müpaüta
metenivaruveiyacaitüni texaxatamete xehetüa memü'axecai.

Cuiepa memütama va'una vahecüarivivamete

(Maricuxi 9:50; Rucaxi 14:34-35)

¹³ Xeme cuiepa memütama va'una xecanihümetüni. 'Una xüca hamuritü 'ayanique,
titacü ha'usivitü rayaniqueyu. 'Asipücaüve. Panuyevivivaniqueyu xEICÜA, teüteri
mepicaquesinaniqueyu.

¹⁴ Xeme cuiepa memütama vahecüarivivamete xecanihümetüni. Yemuri heima quiecar
pücaüve müti'aviesieni. ¹⁵ Mücü meta, 'ititaiyame cüxeme, cacunicü püca'enucanani, masi
vapaitü neitiyemücü. Nivahecüariyacamücü yunaima quita memayetei. ¹⁶ Yaxeicüa
xeme, hecüariya xehesüa mieme müpaü quetihecüaca teüteri vahüxie, memüxexeyanicü
'aixüa que xemüteyurie, 'aixüa memutiyanenicü xe'uquiyari taheima macave
hepaüsita.

Quesusi que mutayü 'inüari niuquiyari hepaüsita

¹⁷ Müpaü xepücatecu'erivani quename nenua ne'ica'unaque 'inüari niuquiyari,
texaxatamete vaniuquiyari. Que nemütinua, ne'ica'unaque necapunua,
ne'eye'atüanique püta necaninuani. ¹⁸ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave,
mexi cataxüve muyuavi cuie, xei hüxiyari xei tuniyari pücatatümayarieni 'inüari
niuquiyarisie mieme, naitü mexi ca'aye'ave. ¹⁹ Que mü'ane mitixani'erieni 'icü
'aisica sepa 'imatüme, yativa'üquitatü teüteri, mücütä 'imatüme pütaterüvarieni, que
memütemariva müme memeixeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme.

Perusü que mü'ane yamüticamie yamüti'üqita, mexüacame püta pütaterüvari. ²⁰ Müpaü nepütixecühüave, xeme xepüyuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü. Mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete, Pareseusixi meta, müme yaxecüa vaniu mepüteyuvaüriya. Mericüte, peuyevese xeme masi yemecü yaxemütecahunicü. Me xüca catixaütüni, tixaü xepücaheutahaxüani haque müra'aita que mü'ane taheima macave.

Quesusi que mutayü memüha'a vahepaüsita
(Rucaxi 12:57-59)

²¹ Xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü mete'utahüavarie, Pepücati'amemivani. Que mü'ane mütiyumemivani, 'isücame hesiena 'apürahüpani. ²² Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane miheca yu'iva, 'isücame hesiena 'apürahüpani. Que mü'ane 'axa müticühüaveni yu'iva, mücüsie mepüte'uhüpani ta'uquiyarima. Que mü'ane müpaü mütitahüave, Cari pepüca'amate, mücü panutahüiyani xasi taiyariyarisie.

²³ Ayumieme xüca 'a'imiquieri pe'atüani mürayutimavatüre, mana xüca yapera'erivani quename 'a'iva tixaütücü 'aixüa camatixeiya, ²⁴ mana mürayutimavatüre queneucu'eiri 'a'imiquieri. Quenemie meri, 'aixüa xeteyuxeiyatü xequenacüni yu'ivamatü. 'Ariqueque muva pe'ayeneme queneutimava.

²⁵ Cuitü quenehamicutani que mü'ane mümasixaneta mexi huyeta pe'uyeica hamatüana, capa masiyetuanicü 'isücomesüa masixanetame, 'isücame capa masiyetuanicü tupirisüa, capa pe'anutahüiyanicü. ²⁶ 'Icü niuqui caniseüyeni que nematicühüave, muva pepücahayeyani mexi pecati'atuave naimecü.

Quesusi que mutayü, que mü'ane micumaüva xeime 'üyaya xeime cünaya, mücü hepaüsita

²⁷ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Xeime 'üyaya cünaya pepücacumaüvani. ²⁸ Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane mixeiya 'uca 'ihive'erietü, mücü canicumauvani yu'iyarisie.

²⁹ Ayumieme 'ahüxicü 'aserieta miemecü xüca 'axa petiyurieneni, mecuxi quenivat-itu'i quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi tixaütü müreyevenicü 'avaiyarisie mieme, capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie. ³⁰ 'Amama 'aserieta mieme xüca 'axa 'ane matiumayüisitüvani, mecuxi quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemanupurunicü capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie.

Quesusi que mutayü, 'uqui yü'üya mucu'eirie hepaüsita
(Mateu 19:9; Maricuxi 10:11-12; Rucaxi 16:18)

³¹ Müpaüta mepüte'utahüavarie meripai miemetexi, Que mü'ane micu'eirie yü'üya, 'eiriya xapayari que 'ihuritüani. ³² Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane micü'eiri yü'üya, mücü xeime cünaya cumaüvame canayeitüani yü'üya me xüca 'uca 'icumayüirieni que mü'ane mücayücüna xecüa. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücüta picumaüvani xeime 'üyaya.

Quesusi que mutayü, memüyühuritüa vahepaüsita

³³ Mücü meta, xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü metecühüavarüvacai, Pepüca'ahüritüani peti'itavatü, masi que pemüti'ahüritüa yapepüticamieni Ti'aitame masixeyacacu. ³⁴ Ne masi müpaü nepütixecühüave, yemecü xepücahüritüaca. Taheima mieme muyuavi xexatatü xepücahüritüaca Cacaüyari muva yu'uenisie 'acaitü müti'aitacü. ³⁵ Cuie xexatatü xepücahüritüaca cuie 'uveniyatüa mieme quetayatüa mieme mühücücü. Querusareme xexatatü xepücahüritüaca ti'aitame mütürücaüye quiecarieya mühücücü. ³⁶ 'Amu'u pexatatü pepüca'ahüritüaca pemücahüritüaca tuxame yüvime pemeyeitüanicü ni xei cüpayari. ³⁷ Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyuaneni xecüa, me xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyuaneni. Tavari xei niuquiyari panayuhayeva, que mü'ane 'axa mütiyuruvasüa canimiemetüni.

Quesusi que mutayü, 'axa memüvayurie 'axa me'itüarieca vahepaüsita
(Rucaxi 6:29-30)

³⁸ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Yühüxicü pürapica rahüxicü, yu-tamecü ratamecü. ³⁹ Ne masi müpaü nepütixecühüave, müpaü xeteyurietü xepüca'inenaca que mü'ane 'axa müxeyurie. Masi que mü'ane 'a'apucuesie mümasicuvaya 'aserieta, ta'aurie pe'aveme queneupitüa tapata. ⁴⁰ Que mü'ane masixanetatü mümasinavairiemücü 'acamixa, queneutauniri 'a'ücarita. ⁴¹ Que mü'ane masiviya hesiena mieme tixaütü pemüranutünicü xei queyari, huta queyari queneumieni 'utüana. ⁴² Que mü'ane tixaütü mümativaviri, queneupitüa, que mü'ane mümasiniüviriemücü pepüca'ixani'erieca.

Que müreyeveve müvanaqui'eriecü müme memeye'unie
(Rucaxi 6:27-28, 32-36)

⁴³ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Pepinaqui'erieca 'auravatanaca, pepi'uxive'erieca que mü'ane mümasi'aye'unie. ⁴⁴ Ne masi müpaü nepütixecühüave, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, xequeneyunenevieca müme memüxe'uveyia vahesie mieme. ⁴⁵ Müpaü xeyüatü püyuritüni yu'uquiyari taheima macave nivemama xemühümecü. Mücü canenatinetüvani yutau 'axa memüteyurie vahesüa 'aixüa memüteyurie vahesüa. Viyeri panacanü'ava müme heiseriemecü yamemütecahu vahesie müme heiseriemecü yamemücatecahu vahesie yaxecüa. ⁴⁶ Xüca xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, que xete'a'iva mücücü. Camü, 'asita müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari yaxecüa mepüteyurie. ⁴⁷ Xüca yu'ivamarixi xevavaüritüaca hücüa, titasü xeteyurie hipatü yamemücateyurie. Camü, müme memücatateüterima yaxecüa mepüteyurie. ⁴⁸ Xeme püta yemecü xequenaye'axüa, maye'avepaü xe'uquiyari taheima macave.

6

Quesusi que mutayü, müme 'aixüa memüteyurie vahepaüsita

¹ Xequeneyucuerivayurieca capa xete'ayexeianicü teüteri vahüxie, müme memüxe'ixüariecacü xecüa. Me xüca vahüxie xecüa yaxeteyurieca, tixaütü xepücatepitüarieni, yu'uquiyarisüa taheima macavesüa. ² Quepaucua pemiparevie puvüre, cuxineta pepüca'aitani 'ahüxie mühüsieriecacü pemüxeiyarienicü, tuquipa caye 'utüa que memüteyurie müme yacü xecüa memüteyurie, teüteri 'aixüa memutiyanenicü vahepaüsita. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ³ 'Ecü püta quepaucua pemiparevie, 'asipepücatayüni, sepa 'amama 'aserieta mieme 'asimücatimate que mütiyuriene 'a'utata mieme, ⁴ 'avie pemiparevicü. 'Ana 'a'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

Quesusi que mutayü nenevieri hepaüsita
(Rucaxi 11:2-4)

⁵ Quepaucua xemüyunenevie, müme yacü xecüa memüyüa vahepaü xepüca'yüaca. Cui püvanaque tuquipa memüti'unicü 'isiquinasie memüti'unicü meyunenevietü teüteri memüvaxeyianicü. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ⁶ 'Ecü püta quepaucua pemü'anenevie 'aquita queneutahaca. Quitenie pereuname nenevieri quenepitüaca 'a'uquiyari mana muyeica muye'aviesie. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

⁷ Xeyunenevietü xepüca'imüiriyani niuqui hipame nuivarite vahepaü. Vaüca memutiniucacü, me'enieriecame mepüyuerie. ⁸ Vahepaü xe'ananetü xepüca'acüne. Ca-caüyari müxe'uquiyari yapütimate tita xemüteheuyehüva, yaxecate'itavavirievavecacu cuxi. ⁹ 'Ayumieme 'ipaü püta xequeteneyunenevieca xeme,

Ta'uquiyari taheima pemacave,
Pequereuyehüviyarieni que pemütipasie.

¹⁰ 'Enata queneusutüa peti'aitatü,
Yamequeteyurieca que mümatinaque
Taheima que memüteyurie, cuiepata yaquetiuyüni.

¹¹ 'Icuai hicü mieme que temüteheuyehüva,
Yaquetatineumicuanani hicü.

¹² Quetatineuyehüvirieca 'axa temüte'uyuricü
Tameta temütevareuyehüviricü müme 'axa memütasi'uyuri.

¹³ Pepücatasipitüaca temüta'inüasienicü,
Masi quetaneutavicueisitüa 'axa temüca'itüarienicü.

'Ecüsü 'aheyemecü pecatini'aitametüni

Pecanitürücaüyeni

Visi pecani'aneni 'aheyemecü.

Müpaü xeicüa cani'aneni.

¹⁴ Xüca xetevareuyehüvirieca teüteri 'axa memüteyurie, xe'uquiyari taheima macave püxereuyehüvirieca xemeta. ¹⁵ Me xüca xecatevareuyehüvirieca teüteri, xe'uquiyari pücaxereuyehüvirieca xemeta 'axa xete'uyurieyu.

Quesusi que mutayü haquiya hepaüsita

¹⁶ Quepaucua xemüyuhaquiiva müme yacü xeicüa memüteyurie vahepaü xepücaüyaca. Müme yuheiveriecate vahepaü meteyuxexeiame mepayuyeitüva yacü xeicüa, yuhaquivamete vahepaü memüteyuxexeiyanicü teüteri que memütevaxeiya. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni.

¹⁷ 'Ecü püta quepaucua pemü'ahaquiiva, quene'acaviri 'amu'usie, quenanacahütaima,

¹⁸ tiyuhaquivamepaü pemücati'axexeiyanicü, teüteri que mematexeiya. 'A'uquiyari mana muyeica muye'aviesie, mücü püta que matixeiya pepümasiücünü. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie, mücü pümatipitüaca 'a'ivarica yunaime vahüxie.

Que mütitü'uta taheima mieme

(Rucaxi 12:33-34)

¹⁹ Xequeteneuhayeva cuiepa timieme xetixeuürietü xeicüa. Cuiepa timieme pütüyusevixima ticümüyarietü tiyucuitamatü, tenavayamete qui vari mepeuhaque, mepinava. ²⁰ Taheima mieme masi xequetenexeürie. Mücü pücatiyusevixima caticümüyarietü catiyucuitamatü, tenavayamete mepücaheutahaque mepüca'inava.

²¹ Haque pemeitixeürie, manata 'a'iyari püyecani.

Tavaiyari cüxemeya

(Rucaxi 11:34-36)

²² Tahüxie canihücütünü tavaiyari cüxemeya. 'Ayumieme xüca 'ahüxi yuxevini que pemütixeiya 'apini, 'avaiyarisie naime pepühecüariviyarieca. ²³ Me xüca 'ahüxi 'axa 'aneni peti'acahive'eriecacu, 'avaiyarisie pecaniyüriyariemücü. Mericüte, 'acüxeme xüca 'uyüre, yemecü pepüyüriyarieni.

Cacaüyarisie tiviyatü, yupinisie tiviyatü pücaüyve müti'uximayaca 'axeicüa

(Rucaxi 16:13)

²⁴ Tevi pücaüyve 'axeicüa yuhutame vahesie tiviyatü müti'uximayaca yucusiyarima. Ni'uxive'eriecamücü xeime 'inaqui'erietü xeime, mesü xeimesie pütiviyani 'ixani'erietü xeime. Xepücaüyvave 'axeicüa xemüte'uximayaca Cacaüyarisie xeteviyatü yupinisie xeteviyatü.

Cacaüyari que mütiva'üviya yunivema

(Rucaxi 12:22-31)

²⁵ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xequeteneuhayeva xeyu'iyaritüatü yutucari hepaüsita, tita tetcuani tita tete'ieni xecateyücühüavetü, yuvaiyari hepaüsita xepücayuyaritüaca tita tete'anacatüxüani xecateyücühüavetü. 'Icuai xeicüa que titucari, 'ixuriqui ravaiyari que tihücütüni. ²⁶ Xequenivaru'ixüari viquixi taheima miemete. Mepüca'uca'esa mepüca'uca'isana, caxetunisie mepücateti'uta. Sepanetü, xe'uquiyari taheima macave pütivamicua. Mericüte, xeme cuini mieme masi xepeuyevese ni que müme. ²⁷ Xeme quepaicü püyüve yu'iyaritüatü 'a'utevitü mayuyetitüani xüca 'esi'utevini, sepa xei sicuriyari.

²⁸ 'Ixuriqui hepaüsita titayaricutaxi xeteyu'iyaritüa. Xequeteneyü'üquitüaca xehe'erivatü texuxuri 'üsita mieme que mütiuyüraxüa. Capüti'uximaya capüvita. ²⁹ Siepüre müpaü nepütixecühüave, Sarumuni sepa naimecü marivetü mayuyetitüvacai visi pücatiyuquemaritüvacai texuxuripaü. ³⁰ Xüca müpaü 'aneni, xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü meuti'u 'uxa'a huxunuta meucahüiva, masi yemecü catixequemaritüaca xeme sepa haveri mieme xeicüa yuri xemüte'erie. ³¹ 'Ayumieme xepücayuyaritüaca yaxu'utiyuatü, Queri tetcuaca, titari tete'ieca, titacü tetetaquemaritüaca, xe'utiyuatü. ³² Müme memücatateüterima mepivautüve mücü naime. Xe'uquiyari taheima macave yapütimate xemeiyehüvacü 'icü naime. ³³ Xeme masi xequeneyuvaüriyani mücü tixe'aitüvame mühücütünicü, heiseriemecü yaxemütecahunicü. Müpaü xeteyurietü, xepütemiqienita mücü naime. ³⁴ 'Ayumieme xepücayuyaritüaca 'uxa'a miemecü. 'Uxa'a puxuaveni 'iyaritüarica yücümana. Tita 'axa müti'ane 'ari pütünaquixü hicü miemecü xemüyu'iyaritüacacü.

7

Hipame vahesie xepücate'uhüpani, que mutayü (Rucaxi 6:37-38, 41-42)

¹ Hipame vahesie xepücate'uhüpani, xehesie capa rahüivanicü. ² Hipame vahesie que xemüte'uhüpa, yaxaicüa xeme xehesie pürahüivani. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxaicüa xepüte'inüasiyarieni. ³ Titayari cui petixeiya xasi 'a'iva huxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi mana meutave'ecü 'ahüxita. ⁴ Que petitahüaveni 'a'iva, Tamüsü nepümasivaye'itirieni xasi 'ahüxita meutavivi, queuruvi heutavecacu cuxi 'ecü 'ahüxita. ⁵ Yacü peputaine xeicüa. 'Ahüxita meri quenivayehüva queuruvi, 'arique 'aixüa peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva huxita meutavivi.

⁶ Tita Cacaüyarisie mieme mütipasie xepücatevamicuani süicüri. Cuca cuini müraye'atüca xepüca'acaxürüvani tuixuri vahüxie, capa me'itiquesinanicü, capa ta'aurie me'axürieme mexe'utisanacü süicüri.

Xüca xeteta'ivauni, xüca xetecuvautüveni, 'itupari xüca xe'uyütüani, 'aixüa püyüni (Rucaxi 11:9-13; 6:31)

⁷ Xecatehayevatü xüca xeteta'ivauni, yaxepütemiqieni. Xüca xetecuvautüveni xecatehayevatü, yaxepüte'itaxeiya. 'Itupari xüca xe'uyütüani xecatehayevatü, xepüteheuyepiyarieni. ⁸ Que mü'ane mita'ivau pitanaqui'erieni yu'ivaurica, que mü'ane mivaune pitaxeiyani, que mü'ane 'itupari mücuyütüva püreuyepiyarüva.

⁹ Xevitü xeme xüca nu'aya 'itavavirieni pa, tete que timini pa xatatü. ¹⁰ Xüca quesü 'itavavirieni, cu que timini quesü xatatü. ¹¹ Xemesietü sepa 'axa xemü'anene, xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yütüriyama, masi vaücavamecü xe'uquiyari taheima macave 'aixüa 'aneme catinivamimücü müme yamemüte'itavavirieni.

¹² 'Ayumieme nai que mütxenaque teüteri memüxeyurienicü xeme, mücü canixe'inüaritücamücü, yaxaicüa xemüvayurienicü müme meri. Müpaü tiyurienetü canitaxeviriyamücü 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniuquiyari naime.

*Quitenie 'esimayeva
(Rucaxi 13:24)*

¹³ Quitenie 'esimayevasie xequeneutahaxüa. 'Epayeva quitenie, 'epatayeva huye meucayune haque memeuyexürüve. Mepüyumüre mana memeutahaque. ¹⁴ 'Esipayeva quitenie, püyusaipüna huye tucarisiepai meutiyune. Hipatü xeicüa mepicaxexeiya.

*Cüye que mütimasiücü yu'icuaxisie
(Rucaxi 6:43-44)*

¹⁵ Xequeneyucuerivayurieca texaxatamete memüte'itava vahepaüsita. Xehesüa mepatahaque muxasi vahepaü meteyuxexeyatü, masi tetüata mepü'üravesixi püta memütenavaya. ¹⁶ Que memüte'utixuxuavere xepüvaretimani que memü'anene. Caxie que tica'inüiva xuyasie. Pini que tica'inüiva visexasie. ¹⁷ Naitü cüye münararani 'aixüa pütiutixuxuavere. Naitü cüye mütixainirüme 'axa pütiutixuxuavere. ¹⁸ Cüye münarani püca'yüve 'axa mütiutixuxuavereni. Cüye mütixainirüme püca'yüve 'aixüa mütiutixuxuavereni. ¹⁹ Naitü cüye 'aixüa mücatiutixuxuavere canavitequiemücü, taipa caneuxüriyamücü. ²⁰ 'Ayumieme que memüte'utixuxuavereni xepüvaretimani que memü'anene.

*Yunaitü muyuavisie mepüca'aye'axüani que mutayü
(Rucaxi 13:25-27)*

²¹ Müme müpaü memünetecühüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame me'utiyuatü, yunaitü müme mepücaheutahaxüani haque müti'aita que mü'ane taheima macave. Müme xeicüa yamemütecahu que mütinaque ne'uquiyari taheima macave, müme mecaneutahaxüacuni. ²² Mücü tucarisie yumüretü müpaü mepünetetahüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, neuxei tame temasixatatü tetenicuxatacaitüni, temasixatatü cacaüyarixi 'axa memü'anene tepüvareutanü'axüa, temasixatatü marivemecü tepüteyuriecäi. ²³ 'Anari ne müpaü nepütivatahüave, Hasuacu nepücaxematecäi. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yaxepüteyurie que mücatiheiserie.

*Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane
(Rucaxi 6:47-49; Maricuxi 1:22)*

²⁴ 'Ayumieme nepaine, que mü'ane mi'enie 'icü neniüqui que nemutayü, yamüticatüa, mücü tevi mütimaivepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani tetesie. ²⁵ 'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu 'eca, cacanativeni, tetesie mutaquicaicü simiyenituyari. ²⁶ Masi que mü'ane mi'enie 'icü neniüqui, yacaticamietü, mücü tevi 'asimücatimatepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani xiecaripa. ²⁷ 'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu, niucaveni. Carima niutayüani 'ativeximetü.

²⁸ Hicüsüari Qesusi quepaucua minü 'icü xasica, teüteri mecaniuhüxiyani 'üquisicayacü. ²⁹ Que mü'ane heiserie mexeyapaü tiniva'üquitüacaitüni. Müme 'inüaricü memüteva'üquitüvacai vahepaü pücati'üquitacai Qesusi.

8

*Qesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai
(Maricuxi 1:40-45; Rucaxi 5:12-16)*

¹ Mericüsü quepaucua yemurisie macane, teüteri yumüretü mecaniveiyacaitüni. ² Hicü tevi cuiniyacü müca'itiyacai hesüana nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Ti'aitame xüca pe'avaüriyani pepü'yüve pemünesi'itienicü. ³ Mücüri yumama 'utaseraca nimayüani ya'utaitü, Nepünevaüriya. Pecaniu'itiyaniri. Cuiniyaya yapaücua neunuani, 'itiyatü nayani. ⁴ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, xeimetüme pepücaraxaxatüvani. Mara'acamesüa quenemie püta quene'ahecüata masixeyacü. 'Imiquieri quenanutimava que mütiu'aitaxü Muisexi yapemütivatahecüatüanicü.

*Quesusi que mürenayehüa cuya nu'aya
(Rucaxi 7:1-10)*

⁵ Mericüsü Caperünaumesie heutahacu cuya hesüana caninuani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame. Mücü vaüriyarica nipitüani ⁶ müpaü 'utaitü, Ti'aitame 'acu, nenive muva nequita pacaca hurietü cui yüanetü cuiniyacü. ⁷ Mücü rehüave, Ne netiyemie nemenayehüanicü. ⁸ Cuya rehüave, Ti'aitame, 'aixüa nepüca'ane nequita pemeutahanicü. Niuqui xEICÜa queneutayüqui. Mücücü panayehüiyani nenive. ⁹ Nesiere necatini'aitüarieca necuyatütü, cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie ne'utaitü, mücü püyemie. Xeimeta müpaü xüca netitahüave, Quenaye'a ne'utaitü, mücü canayeimücü. Xüca müpaü netitahüave nehesüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ¹⁰ Quesusi 'ienieca nihüxiyacaitüni. Müpaü tinivarutahüave müme memiveiyacai, 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ni xeime 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame. ¹¹ Müpaü nepütixecühüave, yumüretü meni'axüacuni tau matineicasie miemete macayuyupiquesie miemete. Mexa 'aurie mecanayaxicuni 'Apurahamimatü 'Isahaquimatü Cacuvumatü haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ¹² Peru müme mana memeutahaxüaniquecai müpaü me'ananetü memutinuivaxücü, müme püta mecanayeveyariexüacuni tacua, yüvipa yemecü memu'uvanicyü. Mana meniutisuanacuni meniyutaquevecuni. ¹³ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Quenemie. Yuri que pemütiuta'eri, yapeque'itüarieni. 'Anatütü nanayehüiyani nu'aya.

*Quesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(Maricuxi 1:29-31; Rucaxi 4:38-39)*

¹⁴ Mericüsü Quesusi Pecuru quie nuaca, nixeiya varücaüya 'ucacaimie hüiyacame. ¹⁵ Mamayasie nimayüani. Hüiya nihayeva. 'Anucuqueca tinivarumini.

*Yumüireme que mütiwaranayexüri
(Maricuxi 1:32-34; Rucaxi 4:40-41)*

¹⁶ Hicü 'ucutaicarecu mecani'atüirieni yumüireme teüteri, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cacaüyarixi nivanaranuyenü'axüani niuquicyü, yunaime püvaranayexüri memütecucuyecai. ¹⁷ Müpaü tiuyuriecu, paye'a Cacaüyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu, Mücütütü cataniunavairieni taveranariya, peitü tacuiniya.

*Teüteri Quesusisie memüteviyaquecai
(Rucaxi 9:57-62)*

¹⁸ Mericüsü Quesusi vaxeyatü teüteri que memüteyuxeüriecai 'auriena yumüretü, tinivaruta'aitüani yuteüterima 'anutaüyepai memenuyevitünicü. ¹⁹ Hicü xevitü 'inüaricyü müti'üquitametücai hesüana nuaca, müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pemeyemie, neta necaniyemieni 'a'utüma. ²⁰ Quesusi rehüave, Cauxaisi yuterü mepexeyia, viquixi taheima miemete yu'itua mepexeyata, peru ne, Yuri Tevi que nemütiteva, haquevasü nepücarexeyia haque nemünetamuritaritüani. ²¹ Xevitüta tiyü'üquitüvame müpaü tinitahüave, Ti'aitame, queneneupitüa merie nemüyemiecü, nemicateucucü ne'uquiyari 'umüyu. ²² Quesusi rehüave, Nehesie quetineviyanisü. Müquite quenivaruhayeva, müme püta memüvacateucucü yuhesüa miemete müquite.

*Quesusi que müreinuitüa 'eca hamevari
(Maricuxi 4:35-41; Rucaxi 8:22-25)*

²³ Mericüsü canuvasie 'acayerüca neyani Quesusi, hesüana miemete teyü'üquitüvamete yunaitü me'acayaxeca 'üaritü mepecü. ²⁴ Hicü haracuna nenutivayacaitüni, Canuva pücahahecüacai hamevarisata. Quesusi masi canicusucaitüni. ²⁵ Hicü teyü'üquitüvamete

'auriena me'uyuxeürisca menenutahütüani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame quetaneu-tavicuesitüa tepeuyevevexime. ²⁶ Mücü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteheumama. Cari haveri mieme xeicüa yuri xepüte'erie. Hicü 'anucuqueca nitatieni 'eca haracuna. Cui cayuvatü caniotamare. ²⁷ Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Queri 'ane 'icü. Cari 'asita 'eca yapüticamie que maine, haracuna meta.

Cacaüyarixi que memütevaviyacai Catarenatari
(*Maricuxi 5:1-20; Rucaxi 8:26-39*)

²⁸ Mericüsü 'anutaüyepai meheta'axüacu Catarenatari vacuiepapai yuhutatü menenu-cunaque teuquiyapa meheycüneca, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cuini mieme metenayu'eririyacaitüni. Hipatü mepücayüvavecai mana memü'uvanicü mücü huyeta, müme vacümana. ²⁹ Mericüsü müpaü meteniuhiva, Que petasiyurieni 'ecü, Cacaüyari pemünu'aya. 'Uva petinua petasi'uximatüanique tucari ca'aye'vecacu cuxi.

³⁰ Mericüsü memanu'uvacaisie tevapai metenicuacaitüni tuixuri yumüiretü. ³¹ Cacaüyarixi 'axa memü'anene menitavavirieni müpaü me'utiyuatü, Xüca petasi'anuyenü'axüani, mana püta quetanunü'a cuerietü tuixuri temüvaviyacü. ³² Müpaü tinivarutahüave, Xequenehu manapaitü. Mana mehecüneca menivarutiviyaxüani tuixuri. Yunaitü tuixuri meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaximeni haracunapa. Hapa meniucuni.

³³ Hicü vahüvemete meniyuta'unaxüani. Quiecarisie meheta'axüaca metenicuxata-caitüni naime teüteri cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai vahepaüsita. ³⁴ Hicü quiecatari yunaitü mecanivayecüne meheinaquiyuca Qesusi. Me'ixeyatü vaüriyarica menipitüacaitüni müyemiecü vacuiepa mücayuhayevanicü.

9

Qesusi que mürenayehüa huriecame
(*Maricuxi 2:1-12; Rucaxi 5:17-26*)

¹ Mericüsü canuvasie 'acayerüca 'anutaüyepai neyani. Yuquiecarisie ninuani. ² Hicü huriecame meni'atüirieni 'itarisie yecaimie. Qesusi vaxeyatü yuri que memüte'eriecai müpaü tinitahüave huriecame, 'Aiyari queneucayesa nenive. 'Ari pepüreyehüviyari 'axa pemütuyuricü. ³ Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai müpaü meteniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁴ Qesusi va'iyaritüarica maitü, müpaü niutayüni, Titayariri 'axa xeteyu'iyaritüatüve yu'iyarisie. ⁵ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, pepüreyehüviyari 'axa pemütuyuricü 'utaitü. Caticuanive masi müpaü püta mütayünicü, quenancuquexi quenecuyeicani 'utaitü. ⁶ Para yaxemütemaicacü quename heiserie nehxeiya cuiepa nemütivareuyehüvirienicü 'axa memüte'uyuricü, Yuri Tevi nehücütütü, hicü müpaü tinitahüave huriecame, Quenanucuquexi, 'a'itari quenacuetü, 'aquie quene-mie. ⁷ Hicü 'anucuqueca yuquie neyani. ⁸ Teüteri me'ixeyaca menimamacaitüni. 'Aixüa meniutiyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita, heiserie müvarupitüacü teüteri müpaü memüteyurienicü.

Que mütita'ini Mateu hesiena mütiviyanicü
(*Maricuxi 2:13-17; Rucaxi 5:27-32*)

⁹ Hicü Qesusi 'uma 'uyemietü nixeiya tevi Mateu titevacame mana 'acaime memüte'ayutituayasie. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. 'Anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁰ Mericüsü Qesusi mana catinacuacaitüni quita. Yumüiretü cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari, 'axa teyuruvamete meta me'u'axüaca Qesusimatü teyü'üquitüvametemama vahamatü metenicuacaitüni 'axeicüa. ¹¹ Pareseusixi nevaruxeiyaca müme, müpaü metenivarutahüave teyü'üquitüvametemama,

Titayaricutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü ticua'a mücü tixe'üquitüvame. ¹² 'Iya varu'enieca müpaü niutayüni, 'Aixüa memüteheu'erie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame. Müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ¹³ Peuyevese cuxi yaxemüteyü'üquitüanicü que maine mücü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca xeteyucanenimayaca, peru mavari xeicüa pücanesinaque, manuyüne. Ne que nemütinua, nepücanua nevata'inienique müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique nepunua, memütehayevanicü que memüteyuriecäi.

*Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita
(Maricuxi 2:18-22; Rucaxi 5:33-39)*

¹⁴ Hicüsüari Vani teyü'üquitüvametemama Quesusisüa meniu'axüani müpaü me'utiyuatü, Tame, Pareseusixi meta, titayari tete'utatihaguiva, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mecayutihaguivacacu. ¹⁵ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Neüquiyapa que meteyüvave 'ixüaramete memüyuheiveriecäcü mexi neneüqueme vahamatü 'a'uca. Tucari canaye'amücü quepaucua neneüqueme müthanieni vasata. 'Anari meniyuhaquicuni. ¹⁶ Tevi 'ixuriqui mücayutatutüvecü püca'imatesiquitüani 'ixuriqui müye'i. Manesiquiyari müpaü mü'ane 'ixuriqui pütahana, sanimeyari masi 'axa 'anetü payeica. ¹⁷ Yaxeicüa sixai müyeye'isie pücatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Me xüca müpaü tiyurienique, sixai nitisaniqueniqueyu. Vinu nitayeuriveniqueyu, sixai neyeveniqueyu. Masi sixai mühehecuasie pücatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Mücücü naitü püyuhayevani.

*Cairu nu'aya que müranucuquetüarie, 'uca ticuicame Quesusi 'ücarieya 'umayüacu
(Maricuxi 5:21-43; Rucaxi 8:40-56)*

¹⁸ Müya tivacuxaxatüvacacu, teüteri va'uquiyari xevitü nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Nenive nemüni xique 'uca. Masi quenemie queneutime'i hesiena, nanutanierimücü. ¹⁹ Quesusi 'anucuqueca neiveiya, teyü'üquitüvameteta 'üaritü. ²⁰ Hicü 'uca 'aura caniyüani müticuyecäi, tamamata heimana huta viyari müyuriecäi xuriyaya caheunuavecacu. Varitana 'uyemietü nimayüani 'ücarieya putuniyarisie. ²¹ Yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni, Xüca ne'imayüani siqueresü 'ücarieya xeicüa, nepanayeveni. ²² Quesusi ta'aurie 'aveca 'ixeyaca müpaü niutayüni, 'Aiyari queneucayesa nenive. Yuri pemüti'eriecü pepanayehüiyari. 'Anatütü nanayeveni 'uca.

²³ Hicü Quesusi va'uquiyari quie henuaca, cürautavivamete varuxeiyaca teüteri meyux-amuriecame meta, ²⁴ müpaü tinivarutahüave, Xequenanuyecüni. 'Üimari pücamüqui. Pucusu masi. Meninanaimecaitüni. ²⁵ Peru varanuyenü'axüacu teüteri, mana heutahacu, 'iviyacu mamayasie, nanucuqueni 'üimari. ²⁶ Müpaü pütiutamarivaxü mücü cuiepa naisarie.

Yuhutatü memacücüpecai meheunenieretü que memüte'ayeitüarie

²⁷ Mericüsü mana 'anuyeyacu, yuhutatü meniveiyacaitüni Quesusi memacücüpecai, meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ²⁸ Quita heutahacu müme memacücüpecai 'aura menacüne. Quesusi müpaü tinivarutahüave, Yuri xete'erie quename müpaü neyüve. Müpaü mete'icühüave, Hü Ti'aitame. ²⁹ Hicü nivaramayüaxüani vahüxita müpaü 'utaitü, Yuri que xemüte'erie yaxequ'eitüarieni. ³⁰ Meheunenieretü menacüne. Hicü Quesusi cuini mieme nivarupitüani yuhaxüama ya'utaitü, Neuxei, xevitü tüma pücaretimani. ³¹ Müme masi mehecüneca metenicuxatacaitüni mücü cuiepa naisarie.

Nenurietü niuvetü que mürayeitüarie

³² Hicü mehecünecu müme hesüana caniu'atüarieni tevi münenuriecäi cacaüyari 'axa mü'ane miviyacäcü. ³³ 'Enuyenü'acu cacaüyari 'axa mü'ane, nenurie niutaniuni. Teüteri

menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Hasuacu müpaü 'anetü pücamarivacai haitüarie 'Ixaheri cuieyarisie. ³⁴Perusü Pareseusixi müpaü meniutiyuanecaitüni, Cacaüyarixi 'axa memü'anene tiva'aitüvame miparevicü, 'ayumieme nivaranyenü'axüani cacaüyarixi 'axa memü'anene.

Quesusi que mütivanenimayacai teüteri

³⁵ Mericüsü Quesusi naime quiecaritesie 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie canicuyeicacaitüni ticu'üquit Janetü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyü necü, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametü cacu ticuxatatü, varanayexürüvatü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai. ³⁶ Teüteri yumüireme vaxeyatü, nivarutinenimayata, memü'uximatüariecaicü mematixürüvecaicü, muxasi memücaheixeiya yühüveme vahepaü. ³⁷ Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepücayumüire. ³⁸ 'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'axüanicü yu'isanarita.

10

Tamamata heimana yuhutame que mütivanayexei nü'arisixi
(*Maricuxi 3:13-19; Rucaxi 6:12-16*)

¹ Mericüsü teyü'üquitüvamete varuta'inieca yu'aurie tamamata heimana yuhutame hesüana memümiemetetücai, heiserie nivarupitüani cacaüyarixi memüca'itiyatüca vahepaüsita memüvaranyenü'axüanicü, memüvaranayexürüvanicü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai.

² Nü'arisixi tamamata heimana yuhutatü müpaü mecatenitetevaca. Simuni meri Pecuru mütevacai, 'Atürexitari mü'ivayatücai, Cacuvu Vani meta mü'ivayatücai, Severeu memünivemamatücai, ³ Piripe Parüturume meta, Tumaxi Mateu meta cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyarüvacai, Cacuvu 'Aripeu münu'ayatücai Reveu meta Tareu mütevacai, ⁴ Simuni mücananisitatucai Cura meta 'Isicariutitanaca 'arique miyetua Quesusi.

Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa
(*Maricuxi 6:7-13; Rucaxi 9:1-6*)

⁵ Mericüsü 'ime Quesusi nivareutanü'axüani tamamata heimana yuhutame müpaü tivaruta'aitüaca, Müme memücatateüterima vahuyeta xepücaheuhuni. Samariyatari vaquiecarisie xepücaheutahaxüani. ⁶ Masi muxasi memeuyexürüve vahesüa xequeneuhuni, 'Ixaherisixi teüteriyari vahesüa. ⁷ Xe'uyehutü 'ipaü xequetenecuxatani, Canayehuraniri, cuitü que mü'ane taheima müti'aita 'enata pisütüani ti'aitatü, müpaü xe'utiyuatü. ⁸ Xequenivaranayexürüvani tecuicucate, xequenivaranutanieritüvani müquite, xequeniva'itica müme cuiniyacü memüca'itiyatüca, xequenivarananyenü'axüa cacaüyarixi 'axa memü'anene. 'Asixecatecuetatüarietü xepüte'umiquie, 'asixecateyucuetatüatü xequetenivamicuani.

⁹ Xepücahenu'üveni ni huru ni pürata ni cuvüre tuminiyari yuvivurasie. ¹⁰ Xerai xepüca'anuhuruvani huyeta mieme. Huta 'ücyari ya cacai xepüca'anu'üni. Mumuxi xepüca'anucueni. Ti'ivamesie pütinaque yu'icuai mümiquienicü yu'ivarica.

¹¹ Quiecarisie quepaucua xemeutahaxüani 'amacuyevasie ya 'esimüyevasio, xequenecuvava que mü'ane mana meca 'aixüa mütiuca'iyari. Hesüana xequeneyuhayevani 'asita quepaucua que xemüyehu. ¹² Quita xeheutahaxüaximetü vaürisica xequenepitüaca quiecame. ¹³ Xüca quiecame 'aixüa tiuca'iyarini, xevaürisica queyuhayevani hesüana. Me xüca 'aixüa catiuca'iyarini, xevaürisica que'acunuani xehesie. ¹⁴ Que mü'ane mücaxetanaqui'erieni, que mü'ane mücayuvaüriya xeniului mü'enienicü, quita xevayenexüaximetü, mücü quiecarisie xevayenexüaximetü, xequeneucasixüa tumuanari yu'ücasie, mana mücayuhayevacü. ¹⁵ Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari

'aye'ayu quepaucua 'isücame müvatahüave, Surumatari Cumuxatari 'esiva cuanivemecü meni'itüariecuni, peru mana quiecatari püta cui cuanivemecü mecani'itüariecuni.

'Arique xepuveiyarica, que mutayü

¹⁶ Neri que nemütixehentanü'axüa, muxasi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. 'Ayumieme xequetenemaivaveni cuterixi vahepaü, xepüca'inüca tita 'axa müti'anene cucuruxi vahepaü. ¹⁷ Xequeneyucuerivayurica teüteri vahepaüsita. Müme mepüxeyetuanu yu'uquiyarima vahesüa. Mepüxetavayani yutuquiteta. ¹⁸ Cuvexunarurisixi te'aitamete vahüxie xecananuhapaniecuni nehesüa xemümiemetecü. Müpaü xe'itüarietüvetü xecanivatahecüasitüiyacuni müme hipameta memücatateüterima. ¹⁹ Quepaucua memüxeyetuanu, müpaü xepücateyu'iyaritüaca que xemutiyaneni, quepaü xemütevachüaveni. 'Anaque yaxecatenipitüariecuni que xemutiyaneni. ²⁰ Xemesü xepücahümetüni que mü'ane yamütayüni 'ana, masi xe'uquiyari 'Iyarieya canihücütücamücü que mü'ane yamütayüni xecuyitüatü.

²¹ Ra'iva pürayetuanu mümierienicü. Ra'uquiyari niyetuamücü yunive. Türi meniye'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücüi'ivacü. ²² Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani heutipareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü. ²³ Quepaucua memüxe'uveyani xeime quiecariyarisie, 'uma püta xeimesiepaitü xequeneyuta'unaxüa. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, quiecarite 'Ixaheri cuieyarisie miemete xepüca'ayenüvaveni mexi necanuaveni, Yuri Tevi que nemütihücü.

²⁴ Tiyü'üquitüvame que tiyüve me'ivacü ti'üquitame ve'emetütü. Ti'uximayatame que tiyüve me'ivacü yucusiyari ve'emetütü. ²⁵ 'Aixüa caniyümücü xüca tiyü'üquitüvame ti'üquitamepaü 'anetü 'ayani xeicüa, xüca ti'uximayatame yucusiyaripaü 'anetü 'ayani xeicüa. Mericüte, qui cusiari xüca Pehereseपुरी me'itaterüva masi vaüca yamepütevataterüva hesüana miemete quiecatari.

*Que mü'ane meuyevese mimacarüca
(Rucaxi 12:2-9)*

²⁶ Xepücavamacarüca. Naitü müranucaname, xeyarietü catinayeimücü. Tita mütiu'aviesie, mücüta masiücütü payani. ²⁷ Que nemütixetahüave tahücüate tetecuxatatü yüvipa, yaxequetenecuxatani hecüta. Tita xemüte'enie yanetixecuxaxatüvacacu xenacata, vapai yunaima vahüxie xe'uti'utü yaxequeteneuhivani. ²⁸ Xepücavamacarüca müme memüyüvave vai memümieni xeicüa, mecayüvavetü memimieni ra'iyari. Masi xequenemacarüca que mü'ane müyüve mica'una ra'iyari ravaiyari naima xasi taiyariyarisie.

²⁹ Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya, yuhutatü xei senitavuyari mecate'aye'atüca. Ni xevitü müme cuiepa pücacaveni, xe'uquiyari yacatimaicacu. ³⁰ Xeme xecüpa xemu'usie mieme xexütü puti'inüasie que mütüpaüme. ³¹ 'Ayumieme xepücaheumamaca. Yümüretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, masi vaüca xepüte'aye'atüca xeme.

*Müme memüyuecüata Qesusi Cürisitusüa memiemetetütü teüteri vahüxie
(Rucaxi 12:8-9)*

³² Que mü'ane müyuecüata teüteri vahüxie quename nehesüa mieme 'utaitü, neta quename hesiena netiviya nepünehecüata ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie. ³³ Que mü'ane masi müyuecüata teüteri vahüxie quename nehesüa camieme 'utaitü, neta quename hesiena necativiya nepünehecüatani ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie.

*Qesusi hixüata que mütivasana
(Rucaxi 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ Que nemütinua, müpaü xepücatecu'erivani quename cuiepa memütama 'aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü nenua. 'Aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü

necapunua, cusiracü memüyutacucuyanü püta necaninuani. ³⁵ Nepunua meta vahixüata nemüvatasanacü, tevi yu'uquiyari maye'uniecacü, 'uca yuvarusi maye'uniecacü, viquivame yumu'e maye'uniecacü. ³⁶ Müme memeye'unieca tevi, quiena quiecatari mecanihümetücacuni.

³⁷ Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yu'uquiyari yuvarusi 'esiva nesinaqui'erietü ne, 'aixüa püca'ane münesihexeyanicü. Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yunive 'uqui 'uca 'esiva nesinaqui'erietü ne, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeyanicü. ³⁸ Que mü'ane yeme mücayuvaüriya 'asita curuxisie mümiereni, sepa nehamatü muyeica nehesie tiviyatü, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeyanicü. ³⁹ Que mü'ane yutucari mütaxeyia pitatümaiya. Que mü'anesü mitümaiya yutucari nehesüa mümiemecü, mücü heixeyiatü payani.

Ivarica
(*Maricuxi 9:41*)

⁴⁰ Que mü'ane müxetanaqui'erie pünesitanaqui'erie neta. Que mü'ane münesitanaqui'erie canitanaqui'erienita 'iya münesihyenü'a. ⁴¹ Que mü'ane mitanaqui'erie tixaxatame, he'erivatü tixaxatame mühücücü xeicüa, mücü tixaxatamepaü pütüpitiarieni. Que mü'ane mitanaqui'erie tevi heiseriemecü yamüticamie, he'erivatü yamüticamiecü xeicüa, mücüta tevi heiseriemecü yamüticamiepaü yapütüpitiarieni. ⁴² 'Ime sepa memücamamarivave, que mü'ane miharitüani müme xeime, sepa xei vasuyaricü häütümeccü xeicüa miharitüa, he'erivatü tiyü'üquitüvame mühücücü, niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü yu'ivarica pütüpitiarieni.

11

Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa Quesusisüa
(*Rucaxi 7:18-35*)

¹ Mericüsü Qesusi quepaucua mütiutahayevaxü tiva'aitüatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete tamamata heimana yuhutame, mana caneyeyani quiecaritesie müti'üquitanicü müticuxatanicü.

² Mericüsü Vani casariyanata 'ayecaitü tiniutamarieni Cürisitu que mütiyurienecai. Nivaretanü'ani yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. ³ Vacümana Qesusi müpaü tiniutahüave, 'Ecü petihücü que mü'ane 'umamieniquecai, nusu xeime cuxi tepücvieca. ⁴ Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xequenehuniri, xequetenetaxatüa Vani tita xemüte'u'eni tita xemüte'uxe hepäüsita, ⁵ memacücüpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü mete'itiyatü que memüte'acüca, memünacatuxietücatei meheu'enanatü que memüte'acüca, müquite que memüte'anucu'uitüariva, puvüresixi que memütecuxaxatüariva niuqui 'aixüa manuyüne hepäüsita. ⁶ Mücü meta, 'aixüa cani'itüarica que mü'ane necümana müca'ucununitüariva.

⁷ Mericüsü mana me'uyehuximecacu, Qesusi canisütüani tivacuxaxatüvatü teüteri Vani hepäüsita müpaü 'utaitü, Titayari xetehecucünixüa macumavesie. Haca 'ecacü 'uyuaneme que xetehecu'ixüari. Tixaü xüari. ⁸ Mesü tita xetehecu'ixüari. Xicu 'ixuriqui müyumeni manacatücü xetehecuxei. Tixaü xüari. Tamüsü müme müyumemeni memanacatücü masi te'aitamete vaquita mepayetei. ⁹ Mesü titayari yemecü xetehecunenierixü. Tixaxatame xexeyiaque püta xecatehecucünixüa 'acu. Hü müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxei yemecü müti xaxatame hipatü yamemücatehüme.

¹⁰ 'Icü canihücütüni 'utüarica mixatacai müpaü 'anuyütü, Camü, neniüqui tuayame.

Necanenunü'amücü 'ahüxiepai

Micuha'aritäanicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

¹¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, teüteri vanivema vasata ni xevitü püca'anucuqueve Vani Ti'üyamepaü ve'emetütü. Perusü que müti'ane mücü taheima

macave ti'aitametücacu, sepa tevi mücave'eme, mücüsie tiviyatü masi yemecü püve'eme, Vani hepaüna cave'emetücacu.

¹² Vani Ti'üyame munuasie hicüque, tita temütehexeiya que mü'ane taheima macave tati'aitüvametücacu, mücü naitü püviyarixime tüma. Me'iviyacutü mepüyucuitüve memeixeyanicü yuhesie mieme. ¹³ Texaxatamete yunaitü, 'inüari niuquiyarita metenicuxatacaitüni 'arique que mütiyüniquecai Vani munuaque. ¹⁴ Xüca xeyuvaüriyani xemitanaqui'erienicü 'icü niuqui, mücü Vani canihücütüni 'Eriyaxi 'umamieniquecai. ¹⁵ Xaütü netü mu'enaxü.

¹⁶ Titapaü mete'eneneme netivaxatani hicü miemete teüteri. Türi vahepaü mecani'eneneni quiecarari hixüapa memütitei memüvahivi yu'ivama ¹⁷ yame'utiyuatü, Cari yacü xEICÜA tepüxecürautaviya,

Xepücateneitüve.

Yacü xEICÜA tepütahiveriecai xehesie mieme,

Xepüca'utisuanacai.

¹⁸ Vani caninuani caticua'atü caye'etü. Müme müpaü meputiyuane, Cari cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ¹⁹ Ne püta Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü. Müme müpaü meputiyuane, 'E'e, mücü tevi 'icuaicü xEICÜA püyüane, vinucü xEICÜA püyüane, püvanaqui'erie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari 'axa teyuruvamete yunaime. Sepanetü mücü, Cacaüyari timaivetü que mütiyuriene, mücücü yacatinimasiücünü heiserie que mürexeyia.

Que memücateyuvauüriyacai quiecaritesie quiecatari

(Rucaxi 10:13-15)

²⁰ Hicü nisütüani varutate'atü teüteri quiecaritesie memayetecai haque türücaüyemecü mütiyurienecai müiremecü, quiecatari memücatehayevacaicü que memüteyuriecai.

²¹ Müpaü niutayüni, Xüa 'ui Curasini quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari. Tirusie Sirunisie xüca türücaüyemecü tiuyüni que mütiuyü xehesüa, vana quiecatari meripai mepütehayevequeyu que memüteyuriecai, mepüyuheiveriecaqueyu maixa me'anacatütü heiverica 'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ²² Müpaü xEICÜA nepütixecühüave, Tirutari Sirunitari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi. ²³ Xemeta Caperünaumetari, que xeteyutituicaniqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa xepeucaxüriyani püta. Xüca Surumasie türücaüyemecü tiuyüni que mütiuyü xehesüa, mücü quiecarari püraniereniqueyu cuxi hicü. ²⁴ Müpaü xEICÜA nepütixecühüave, Suruma cuieyarisie quiecatari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi.

Nehesüa xequeneu'axüa, xequene'uxipieca, que mutayü

(Rucaxi 10:21-22)

²⁵ Mericüsü 'ana Qesusi müpaü niutayüni, Ne'uquiyari taheima pemüti'aita cuiepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'ecü, pemütiuti'avietaxücü 'icü naime memücaheitimanicü müme memüteyü'üquitüavave memütemaivave, türi püta vahesie mieme masiücüme pemayeitüacü. ²⁶ Hü ne'uquiyari, pepü'avaüriyacai müpaü pemütiyurieneicü.

²⁷ Nai netiniyeturiyarieni, ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü püca'imaive mücü nu'aya, 'uquiyarieya xEICÜA pimate. Xevitü püca'imateta 'uquiyarieya. Nu'aya xEICÜA pimate mücü, me xüca nu'aya yuvaüriyani masiücüme meyeitüani xEICÜA, peitimani 'uquiyarieya. ²⁸ Nehesüa xequeneu'axüa xemüte'uximayatüve xemu'ica yunaitü. Ne nepüxe'uxipitüaca. ²⁹ Neyucu xequenanyetecani, xenesi'enietü xequeteneyü'üquitüaca. Ne nepüca'ane'eriya, nepücatinecatave'erie ne'iyarisie. 'Uxipiya xecanetaxeyiacuni yu'iyarisie. ³⁰ Neyucu 'aixüa pü'ane, ne'ica pa'exani.

12

Teyü'üquitüvamete que memüte'itihurucacai türicu 'uxipiya tucarisie
(*Maricuxi 2:23-28; Rucaxi 6:1-5*)

¹ Mericüsü 'ana Qesusi türicu ma'iviyanecaisie niuyemiecaitüni 'uxipiya tucarisie, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Hicü mepeuhacacuicucacai teyü'üquitüvamete. Menisütüani me'itihurucatü müayari, meteniuticuatuüne. ² Hicü Pareseusixi mevaxeyiatü müpaü metenitahüave Qesusi, Neuxei, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete yamepüteyurie que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³ Mücü müpaü tinivarutahüave, Cari xepüca'iterüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memu'uvacaita quepaucua memehacacuicucacai. ⁴ Cacaüyari quita neutahani, pa Cacaüyari hüxie mamanecai niucuanı. Heiserie pücahexeyacai miticuanicü, mümeta 'utümana memu'uvacai heiserie mepücahexeyacai memiticuanicü, mara'acate xEICüa heiserie mepexeyacai. ⁵ Mücü meta, xüari xepüca'iterüvavave que maine 'inüari niuquiyari, mara'acate que memüte'itisana 'uxipiya tucari 'inüariyari tuquipa me'u'uvatü 'uxipiya tucarisie, peru vahesie pücarahüiva mücücü. ⁶ Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'ena catinixuaveni tita cui mütive'eme, tuqui 'amüpa cave'emetücacu hepaüna. ⁷ 'Icü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca meteyucanenimayaca, peru mavari xEICüa pücanesinaque, manuyüne, xüca xemaivavenique xepücate'uhüpaniqueyu müme 'asimemücate'uyuri vahesie. ⁸ Mericüte, Yuri Tevi nehücütütü, 'uxipiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

Tevi mümamavaquicai
(*Maricuxi 3:1-6; Rucaxi 6:6-11*)

⁹ Mericüsü mana heyeyaca vatuquipa nenuani. ¹⁰ Hicü tevi mana nayecateitüni mümamavaquicai. Müme müpaü metenita'ivaviya Qesusi, Sipara, titauniva 'uxipiya tucarisie menayehüanicü ticuicame, mehaitücaitü memitaxanetacü. ¹¹ Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane xeme xüca muxa hexeyani, muxa xüca 'uxipiya tucarisie xavata heucaveni, cativiyani mivatihanacü. Xüari piviyani. ¹² Mericüte, tevi cuini mieme caraye'axe, muxa mücaraye'axepaü. 'Ayumieme nepaine, canitaunivani 'aixüa mütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ¹³ Hicü müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutaserä. 'Itaseracu, 'aixüa 'anetü nayani yuxevitü tapa miemepaü. ¹⁴ Hicü Pareseusixi mevayecüneca meniuyu'enieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Niuqui matüaripai mixatacai Qesusi

¹⁵ Qesusi müpaü retimaica xaüsie neyani. Yümüretü meniveiyacaitüni. Yunaime ni-varanayexürieni. ¹⁶ Vaüriyarica nivarupitüani capa masiücüme meheyeitüanicü. ¹⁷ Müpaü catinaye'ani Cacaüyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu,

¹⁸ Camü nesiparevivame

Nepenayexei

Nepinaqui'erie

Mücücü nepünaqui'a ne'iyarisie.

Nenipitüamücü ne'iyari.

Hipame nuivarite tinivataxatüamücü

Tita mütiheiserie hepaüsita.

¹⁹ Mücü pücayumieneni

Püca'utahivani.

Xevitü püca'i'enieni

Caye 'utüa 'utaniucame.

²⁰ Haca mutapünarie püca'anumura.

Cüxeme vitayari sepa mücuauniya püca'icutüsani

Mexi 'e'ivarüme naime

Mücü yatipitüacacu

Tita mütiheiserie.

²¹ Müme memücatateüterima

Yuri mepüte'erieca

Que mü'ane mühücüsie.

Que memüte'ixanetacai Quesusi, müpaü me'utiyuatü quename cacäyari 'axa mü'ane 'inücai

(Maricuxi 3:19-30; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

²² Hicüsüari hesüana caniu'atüarieni tevi cacäyari 'axa mü'ane minücai macüpecai mücaniuecai. Quesusi nenayehüani. Nenurieceame niuvetü nayani, heunieretü ratüa. ²³ Memüyümüirecai yunaitü menihüxiyacaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Cari 'icü Raviri Nu'aya catihücü. ²⁴ Pareseusixi masi me'u'enanaca müpaü meniu-tiyuani, 'Icü xüca Peheresepuri cacäyarixi 'axa memü'anene mütiva'aitüva ca'inücaque pücavaranuyenü'axüaveniqueyu cacäyarixi. ²⁵ Peru Quesusi va'iyaritüarica maitü müpaü tinivarutahüave, Naime cuiëpa xüca quiecatari yuhixüata meysana, mana pacumavere. Naime quiecarisie, naime quita xüca quiecatari yuhixüata meysana, quiecaris 'epücareutevini. ²⁶ Xücaris Cauyumarie 'anuyuyenü'ani yücümana, yuhixüata nisane. Que reutevini ti'aitametütü. ²⁷ Mücü meta, xüca Peheresepurisie xeniü netiviyatü nevaranuyenü'avani cacäyarixi 'axa memü'anene, que mü'anesie meteviyatü metevanuyenü'ava xeme xenivema. 'Ayumieme müme xehesie mepüte'ahüpani. ²⁸ Mesü Cacäyari 'Iyarieya xüca hücütüni que mü'ane münesiparevie nevaranuyenü'avacacu cacäyarixi 'axa memü'anene, cari Cacäyari 'ari canisütüani ti'aitatü xehesüa.

²⁹ Mücü meta, quepaü tiyüve tevi mütürücaüye quita meutahaque mütinavanicü pinitëya, me xüca ca'ihüani meri mücü mütürücaüye. 'Ihüame pütinavani tita mütixuave quitana.

³⁰ Que mü'ane nehësie mücativiya, mücü pünesi'aye'unie. Que mü'ane nehamatü müca'icuxeürie, mücü pitaxürüva.

³¹ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, naime 'axa que memüteyurie 'axa que memuti-yuane teüteri, mepüyüvave memüteheuyehüviyarienicü. Peru müme memisevixima 'Iyari 'axa me'utiyuatü, müme mepücateheuyehüviyarieni. ³² Que mü'ane niuqui yamütayüni nehëpäüsita, Yuri Tevi que nemütihücü, mücü püyüve müreuyehüviyarienicü, peru que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata, mücü pücareuyehüviyarieni 'ena cuiëpa, 'umamiesieta.

Cüye yu'icuaxicü pümasiücü

(Rucaxi 6:43-45)

³³ Cüye xüca xëmaica quename narani 'icuaxieyata 'aixüa caniyümücü. Me cüye xüca xëmaica quename xainive, 'icuaxieyata xaxainitü canayeimücü. Cüye yu'icuaxicü pümasiücü. ³⁴ Cari xeme terücaxi xepüva'ivama, quepaü xeyüvave 'aixüa xëmütecuxatanicü 'axa xete'u'iyaritü. Que müranayuhayeva ra'iyari tihüncacu, yacatinicuxatamücü yute-tacü. ³⁵ Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'aixüa müti'anene yuhesie, tita 'aixüa müti'anene canivayehanimücü. Tevi 'axa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'axa müti'anene yuhesie, tita 'axa müti'anene canivayehanimücü. ³⁶ Müpaü nepütixecühüave, naime niuqui yacü xëicüa memutiniuca teüteri, mücü hepäüsita mepütiniuni quepaucua 'isücame müvatahüave. ³⁷ Que pemutayücü, mücü heiserie pecanipitüaricamücü, mesü que pemutayücü, mücü pepanutahüiyani.

'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri Quesusi

(Maricuxi 8:12; Rucaxi 11:29-32)

³⁸ Mericüsü 'ana hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta hipatü müpaü metenitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'inüari tepüxeiyaqueyu yapetatixëisitüacacu.

³⁹ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Hicü miemete teüteri 'axa xepüte'u'iyari, xepüvacumaüva hipame va'ütama. 'Ayumieme 'inüari xenivautüveni, peru 'inüari xepücapitüarieni. Cunasi 'inüari que müratüa tixaxatametütü, müpaü xeicüa xecatenipitüarienicuni 'inüari. ⁴⁰ Cunasi quesü 'amüpasie que mütiyecatei haica tucari haica tucari, müpaürita yaxeicüa Yuri Tevi que nemütiteva, cuieta nepüyecani haica tucari haica tucari. ⁴¹ Ninivesie quiecatari 'amepüti'uni metetahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepau-cua 'isücame müvatahüave. Hicü miemete vahesie pürahüiyani 'ana, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuricai, Cunasi tivarutaxatüacu. Camüsü, Cunasi que mücatitürücaüyecai, que mü'ane cui mütürücaüye püta 'ena puyeica. ⁴² 'Uca taserie mecatei müti'aitametücai yucuiepa, mücü 'apütaqueni titahecüataque hicü miemete va-hepaüsita. Vahesie pürahüiyani 'ana, mücü meyetüacü cuie manunierepaitü, mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Camüsü Sarumuni que mücatimaivecai, que mü'ane cui mütimaive püta 'ena puyeica.

*Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiyiya tevi
(Rucaxi 11:24-26)*

⁴³ Xevitü cacaüyari müyusevixima 'ixüname tevi, macuvaquisie pücuyeicani 'uxipiya cuvaunetü, yutexienetü. ⁴⁴ 'Ana müpaü pütayüni, Nequie nepüyemie nemüvayetüasie. Nuame heutaniereme xüca 'ixeiya 'uyemaveme vaye'itiyacame 'aixüa tiuye'aneme, ⁴⁵ 'ana püyemie, hipame püvata'inieni cacaüyarixi 'atahutame masi cuini mieme 'axa memü'anene. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne yunaitü. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarienetü payani, müca'itüarienecaipaü matüaripai. Müpaüta mecani'itüarienicuni 'icü teüteri hicü miemete 'axa memüteyurie.

*Qesusi 'ivamama varusieya
(Maricuxi 3:31-35; Rucaxi 8:19-21)*

⁴⁶ Tivacuxaxatüvacacu cuxi teüteri yumüireme, varusieya 'ivamama tacua meniti'ucaitüni me'ihüavicütü. ⁴⁷ Xevitü müpaü tinitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama tacua meniti'uca memasihüavicütü. ⁴⁸ Qesusi müpaü tinita'eiya niucame, Que hateri nevarusi ne'ivama. ⁴⁹ Yumama 'utaseratü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vahepa, müpaü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ⁵⁰ Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque ne'uquiyari taheima macave, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

13

*Ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Maricuxi 4:1-9; Rucaxi 8:4-8)*

¹ Mericüsü 'ana Qesusi quita hayeneca, haracuna tesita niutayerüni taniunique. ² Hicü teüteri yumüiretü meniuyucuxeürieni 'auriena. 'Ayumieme canuvasio püta nicayerüni, mana yecaitü tini'üquitacaitüni, teüteri xiecaripa meti'ucacu. ³ Vaüca tinivaruti'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, ya'utaitü, Mericüsü ti'ivivame neyani, ni'ivienecaitüni. ⁴ Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni. Viqixi me'ucaxürieca menicuteüxü. ⁵ Hipatüta ayeparisio tiucaxüri vaüca müca'acucueyasie. Cuitüva niutineni cuie 'emücasuicaicü. ⁶ Tau hanecu maxürixü niucuini, niutivani mücahananayatücateicü. ⁷ Hipatüta xuyasata mucaxüri, xuya tupiriyayari 'utiyüraca heimana puyetüa. ⁸ Masi hipatüta cuie 'aixüa mü'anesie niucaxürieni. Putixuaverixü, hipatü xei sienituyari nayani, hipatü haica teviyari ratüa, hipatü xei teviyari heimana tamamata ratüa. ⁹ Xaütü netü mu'enaxü.

*Titayari müpaü müti'üquitacai Qesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xeicüa
(Maricuxi 4:10-12; Rucaxi 8:9-10)*

¹⁰ Mericüsü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpaü metenita'ivaviya, Titayari 'üxasi hepaüsita peticuxatatü xeicüa petiva'üquitüa. ¹¹ Mücü müpaü tinivaruta'eiya,

Xeme xecaniupitüarieni xemimaicacü tita müti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Müme püta müpaü mepücatepitüarie. ¹² Que mü'ane tixaütü mürexeiya tavarari cuxi pütimiquieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane mümave, sepa que mütitita mürexeiya, pütinavaiyarieni. ¹³ 'Ayumieme 'üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütiva'üquitüa, memücaheunenierecü sepa cui memütaneniere, memücaheu'enanacü sepa cui memüta'enana, 'asimemücatemaivavecü. ¹⁴ Vahesie pütinaquixü tita mütixatacai tixaxatame Quisariyaxi ya'utaitü, Cui xepüta'enanaca peru xepücatemaivaveni.

Cui xepütaneniereni peru tixaütü xepücatexeyani.

¹⁵ 'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxie, Yunacacü haveri mieme xeicüa mepeu'enana.

Vahüxie pü'itutupe.

Me xüca müpaü meca'anenique

Yühüxicü mepeuneniereniqueyu

Yunacacü mepeu'enanacaqueyu

Yu'iyarisie mepütemaivaveniqueyu,

Ta'aurie mepaxürieniqueyu,

Nepüvaranayexürieniqueyu ne.

¹⁶ Xeme masi 'aixüa xepu'itüarie xemeunenierecü yühüxicü, 'aixüa xepu'itüarie, xemeu'enanacü yunacacü ¹⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yumüiretü texaxatamete, yumüiretü teüteri heiseriemecü yamemütecahucai, müme mepixeyacucai tita xemütexeyia xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucacü tita xemüte'enie, peru mepüca'i'eni.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai (Maricuxi 4:13-20; Rucaxi 8:11-15)

¹⁸ Mericüte, xequeneu'enana 'üxasi hepaüsita, ti'ivivamesie que mütimasiücü 'üquisica. ¹⁹ Que mü'ane mi'enie 'icü niuqui que müti'ane 'Iya ti'aitametücacu maine, peru 'asimücaretimaive, que mü'ane 'axa mütiyuruva nuame pinavairieni tita 'iyarieyasie mütiuca'iviya. Müpaü cani'itüarieca huye tesita muca'iviypaü. ²⁰ 'Ayeparisie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, yutemavietü mitanaqui'erie xei mieme. ²¹ Yücümana pücahananatave, 'apücareutere masi. 'Ayumieme quepaucua mü'uximatüarie, quepaucua muveiyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua niucunitüarivani. ²² Mücü meta xuyasata muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, peru püyü'iyaritüa tita cuiepa mütimieme ra'erivatü, pütüyu'irüviya tuminicü yutemavietü. 'Ayumieme niuqui panunamiyari cacaniutixuavere. ²³ 'Aixüa mü'anesie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, meitima. Mücü niutixuxuavereni, hipatü xei sienituyari pacü, hipatüta haica teviyari racü, hipatüta xei teviyari heimana tamamata racü.

Türicu hepaüsita hamürixa hepaüsita, ticuxatatü que müti'üquitacai

²⁴ Mericüsü tavarita 'üquisica nivarumini 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tevi 'imüari 'aixüa mü'anene puca'ivi yuvasiyata. ²⁵ Perusü mecusucacu xevitü mana caninuani 'eye'unietü. Hamürixa 'uca'ivieca türicusata, neyani. ²⁶ 'Utinecu sisiüravitü, tixuaverirümecacu, 'anari masiücütü nayani hamürixa. ²⁷ Hicü te'uximayatamete me'u'axüaca yucusiyarisüa, müpaü metenitahüave, Cusiyari 'acu. 'Imüari 'aixüa cati'anenecai pemica'ivi 'avasiyata. Haqueri pemieme hamürixa. ²⁸ Mücü müpaü pütivaruta'ei, Tevi münesi'aye'unie müpaü pütüyuri. Te'uximayatamete müpaü metenitahüave, Mericüte, pecati'avaüriya temuhu, temicuxeürieni hamürixa. ²⁹ Mücü müpaü niutayüni, Tixaüsü, xücate xe'icuxeürieni hamürixa, 'axeicüa xepivatixünaxüani türicuta yünücame. ³⁰ Xequeneuhayeva 'axeicüa müvaverenicü 'isanaxaque. 'Isanari

'aye'ayu, 'ana müpaü nepütivatahüave 'isanamete, Hamürixa xequeneucuxeüri meri, xequenahüaxüa xemititaiyacü. Türicu xequeneuti'uta necaxetunisie.

*Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Maricuxi 4:30-32; Rucaxi 13:18-19)*

³¹ Hicü tavarü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'üquisica nivarumini müpaü 'utaitü, 'Ipaü püti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Musitasa 'imüariyaripaü canü'aneni tevi mica'epaü yuvasiyata. ³² 'Imüarite pücaxuave hepaüna 'anenetü 'esipepetü, peru quepaucua mütineni, tupiriyate pücaxuave hepaüna 'anenetü 'epapatü. Cüye payeica 'epatü, taheima miemete viquixi mepüyüvave hesiena memü'axüani memüyuti'ituatüani.

*Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Rucaxi 13:20-21)*

³³ Tavarita tinivaruta'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü püti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Pa cuxanariyamepaü canü'aneni. 'Uca 'ivatituca nenutinütüani pa mütüxiyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque niuticux-anare naitü.

*Que mütiyurienecai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü ti'üquitatü
(Maricuxi 4:33-34)*

³⁴ Müpaü naimecü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tivati'üquitüanique. 'Üxasi hepaüsita caticuxatatü, 'asipücativacühüavecai. ³⁵ Müpaü püraye'a, Cacaüyari que mutayü, tixaxatame ya'utainecacu, 'Üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütaniuni. Nepütitaxata tita müti'aviesiecai Cui mUNETÜARIEpai hicüque.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, hamürixa hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai

³⁶ Mericüsü varenü'aca teüteri quita neutahani. Teyü'üquitüvamete 'auriena meniti'uni müpaü me'utiyuatü, Quetaneutahecüasitüiya mücü 'a'üquisica hamürixa hepaüsita peticuxatatü que pemüti'üquitacai vasiyata mieme. ³⁷ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que mü'ane mica'ivi 'imüari 'aixüa mü'anene, Yuri Tevi que nemütihücü ne necanihücütüni. ³⁸ Vasiya cuie canihücütüni naitü. 'Imüari 'aixüa mü'anene, müme mecanihümetüni memeixeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. ³⁹ Hamürixa, mücü 'axa mütiyuruvasüa miemete mecanihümetüni. Tevi meye'uniecai quiecame, hamürixa muca'ivi, mücü Cauyumarie canihücütüni. 'Isanari, mücü tucari canihücütüni quepaucua meutipare. 'Isanamete niuqui tuayamete metehüme. ⁴⁰ Hamürixa que mütiucuxeüriya que mütiutitaiyari taipa, müpaürita catiniyümücü quepaucua maye'ani. ⁴¹ Yuri Tevi que nemütihücü, nepüvatanü'axüani nehüsia miemete niuqui tuayamete. Müme mepüvacuxeürieni teüteri memüteyucununütüva, teüteri yamemüteyurie que mücatiheiserie, mevanücacu müme memünesihexeiya netiva'aitüvametücacu. ⁴² Memücuxeüriyani, müme mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitavesie. Muva meputisuanani mepüyutaqueveni. ⁴³ Müme heiseriemecü yamemütecahu püta memamarivavetü mecanacünicuni 'ana haque va'uquiyari müra'aita, tau que mütimerücaüye. Xaütü netü mu'enaxü.

Tumini mü'aviesiecai

⁴⁴ Mericüsü 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vaücava tuminipaü canü'aneni mü'aviesiecaipaü cuieta. Tevi heitaxeyaca tavarü niti'avieta. Cui yutemavietü, mana neyani, catinetuani nai mürexeiyacai neinaneni mücü cuie.

Perüra visi mü'ane cuinie müraye'axe

⁴⁵ Tavarita 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tituayame picuvaunca perüra visi mü'anene. ⁴⁶ Xeime perüra hetaxeyaca cuinie müraye'axecai, mana neyani, tinetuani nai mürexeiyacai, mücü tuminiyaricü neinaneni perüra.

Vipi

⁴⁷ Tavarita 'ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vipipaü cani'aneni haramarasie meucahanivapaü. Mücü ha tesita mepüvaratinetüa quesüte yücü me'aneneme yusata. ⁴⁸ Quepaucua memutahünixü, menenatihana haramara tesita. Mana metitetü 'aixüa memü'anene menivaranuyeteüxü, menivareucaxürieni quirivasie, 'axa memü'anene mepüvarexüri. ⁴⁹ Müpaürita catiniyümcü quepaucua meutipare. Niuqui tuayamete meneutayeixüani, menivaranuyeteüxicuni 'axa teyuruvamete memüvanü'ü müme heiseriemecü yamemütecachu, ⁵⁰ mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitavesie. Muva meputisuanani mepüyutaqueveni.

Rapini xique mütimieme meripai mütimieme

⁵¹ Hicüsüari müpaü tinivarutahüave, 'Icü xetehetima naima. Hü mete'icühüave. ⁵² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Mericüte, 'ayumieme nepaine, que mü'ane 'inüaricü müti'üquitame, quepaucua yamüretimanicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave, mücü tevipaü caniyüaneni quicü mühüritüariepaü. Yayüanetü, yupinisa pütivayehapa tita xique mütimieme tita meripai mütimieme meta naima.

Qesusi que mütiyuri Nasaretisie

(Maricuxi 6:1-6; Rucaxi 4:16-30)

⁵³ Mericüsü Qesusi tiuhayevaca müpaü ti'üquitatü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, mana heyeyaca niuyupata. ⁵⁴ Yuquiecaru nuaca tiniva'üquitüacaitüni vatuquita. Müme 'ayumieme menihüxiyacaitüni. Müpaü meniutiyanecaitüni, 'Icü meixeiya, haque pemieme que mütimaive türücaüyemecü que mütiyuriene. ⁵⁵ 'Icü carüpiniteru catinu'aya. Varusieya Mariya catiteva, 'ivamama meta Cacuvu Cuse Simuni Cura mecateteteva. ⁵⁶ 'Ivamama 'ucari yunaitü 'uva mecatetitei tahesüa. Haquesüari pemieme 'icü naitü que mütiyuriene. ⁵⁷ Menitixeümani. Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame naisarie ve'eme cani'erivani. Yucuepa xeiçüa yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵⁸ Mana vaüca pücatiuyuri türücaüyemecü, müme yuri memücate'eriecaicü.

14

Ti'üyame Vani que mütiümierie

(Maricuxi 6:14-29; Rucaxi 9:7-9)

¹ Mericüsü 'ana Herurexi canihüritüariecaitüni mücü cuiepa müti'aitanicü. Caniu'ena Qesusi hepaüsita que müranuivacai. ² Müpaü tinivarutahüave memipareviecai, Cari Vani canihücütüni Ti'üyame. 'Umüca panucuque, 'ayumieme türücariya nicuyuitüvani.

³ Mücü Herurexi yatiuta'aitacu meripai, niuviyarieni Vani, niuhüiyani, nanutahüiyani casariyanata, müpaü mütiñaquecaicü Heruriya. ⁴ Müpaü tiniuyüni, Vani caviyarievatü cuxi müpaü mütitahüavecaicü Herurexi, Pücatauniva pemevitücünicü, 'utaitü, Heruriya xatatü. Mücü Heruriya, Herurexi canicueyatücaitüni meri, ca'inavairievecacu cuxi yu'iva Piripe mütitetevacai. ⁵ Herurexi pimiemücücai Vani, peru püvamacarücai teüteri, que-name tixaxatametücai memütecuerivacaicü. ⁶ Mericüsü tucarisie quepaucua Herurexi mutinuivaxüsie, Heruriya nu'aya 'ucatütü tiniutineini vahüxie. Pinaquecai Herurexi. ⁷ 'Ayumieme puyühüritüa, quename tita mütitavavirieniqueyu timiniquecai, 'utaitü. ⁸ 'Iya varusieya yatitahüavecu müpaü tinitahüave, Vani Ti'üyame mu'uya queneneu'ütüa 'ena pateyusie yecaima. ⁹ Ti'aitame cui yuhiverietü müyühüritüacaicü teüteri hamatüana memütecuaicai vahüxie, tiniuta'aita mütimiquienicü. ¹⁰ Neinü'ani cuya tita'aitüaca Vani mu'uya manuxitenicü casariyanata. ¹¹ Mu'uya 'atüariecu pateyusie yecaitü, 'üimari 'umiquieca, pi'ütüa yuvarusi.

¹² Hicü Vani teyü'üquitüvametemama me'u'axüaca meneicueni caxarieya, meneica-teucu. Meheyecüneca meteneitaxatüani Quesusi.

Teüteri que müttivarumi 'auxüme miriyari
(*Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14*)

¹³ Mericüsü Quesusi tiutamariECA, neyani canuvasie cayerüca macumavesiepaütü yuxaüta. Teüteri mete'utamariECA, yü'ücama menecüne quiecaritiesie meheyecüneca hepaüsitana meheta'axüanique. ¹⁴ Hicü 'anatiyeiximetü Quesusi, teüteri nivaruxeiya yumüireme. Vanenimayatü, nivananayexürieni vahesüa miemete tecuicucate. ¹⁵ Hicü 'ucutaicarecu teyü'üquitüvamete 'auriena meniuyucuxeürieni müpaü me'utiyuatü, 'Ena canacumaveni, cananucayaniri memütECUANIQUECAICÜ. Quenivareutanü'axüani teüteri, quiecaritiesie memütayeixüanicü, 'icuai memütEYUTINANAIRIENICÜ. ¹⁶ Quesusi masi müpaü tinivarutahüave, Pücaheuyevese memüyehucü. Xeme püta xequetenivarumicua. ¹⁷ Müme müpaü metenita'eiya, Quete 'ena tixaütü tepücatehexeiya, 'auxüme payari huta quesüteyari xEICÜA tepexeiya. ¹⁸ Müpaü tinivarutahüave, 'Uva nehesüa xequenatua. ¹⁹ Hicü tivaruta'aitüaca teüteri memüCuyaxixüanicü 'ÜXAPA, 'enu'üca 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutinierEca niyutanenevieni. 'Ititaraca pa nivaru'ütüani teyü'üquitüvamete, müme menivaruta'ütüani teüteri. ²⁰ Yunaitü meniticuani meniu-tihuxani. Hicü menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, menitihüniya tamamata heimana huta quirivayari. ²¹ 'Uquisi memüte'ucuai 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai.

Quesusi ha heima que müramiecai
(*Maricuxi 6:45-52; Vani 6:16-21*)

²² Hicüsüari nivarutamexütüani teyü'üquitüvamete, canuvasie memüCayaxecü memenuchaitüiyacü 'anutaüyepaitü, 'arique püvarenü'a teüteri. ²³ Varenü'aca, yemurisie neutiyune yuxaüta yutanenevienneque. Hicü 'ucuyürecu mana necateitüni yuxaüta. ²⁴ Hicü canuvasie meyetetü ha hixüapa meneutahucaitüni. Cuie hetevacacu, hamevari picuyuitüvacai canuva, hepana mu'ecacaicü. ²⁵ Mericüsü 'esivatücacu tuxacüta, vahepa canamiecaitüni Quesusi haracuna heima 'umietü. ²⁶ Teyü'üquitüvamete me'ixeyiatü haracuna heima 'amiecame, meniyumuinacaitüni, müpaü meteniyücühüavecaitüni, Tietü 'iyari 'uyüximeni. Memamatü meniutihivacaitüni. ²⁷ Hicü Quesusi niutaniuni müpaü tivacühüavetü, Yu'iyari xequeneucayasa, ne nepühücü. Xepücamamaca.

²⁸ Hicü Pecuru müpaü tinita'eiya, Ti'aitame xüca 'ecü pehücütüni, quenetineuta'aitüa mana nemümiecü 'ahesüa, ha heima ne'umietü. ²⁹ 'Iya rehüave, Quenaye'a. Canuvasie 'anacayaca Pecuru, ha heima namiecaitüni. Mana hura ninuani Quesusi manuve-caisie. ³⁰ 'Ixeiyaca 'eca que mütiu'ecacai niutimani. Nicayunirümeccaitüni. Niutahiva müpaü 'utaitü, Ti'aitame queneneutavicueisitüa. ³¹ Hicü Quesusi yumama 'utaseraca niviyä. Müpaü tinitahüave, 'E'e, cari 'ecü 'esiva xEICÜA yuri pepüti'erie. Titayari peti'a'iyaritüacai. ³² Canuvasie mecayaxirümeccacu 'eca neunuani. ³³ Müme canuvasie memüyetecai nenevieri mecanipitüani müpaü me'utiyuatü, Xasunicü Cacaüyari pecan-inu'ayatüni 'ecü.

Teüteri Quesusi que müttivaranayexürüvacai Quenesareti cuieyarisie
(*Maricuxi 6:53-56*)

³⁴ Hicü 'anutaüye mehecüneca, Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. ³⁵ Mana quiecatari menimaicaitüni me'ixeyiaca, niuqui meneutanü'axüani 'aura yunaime vahesüa. Meni'atüirivacaitüni tecuicucate yunaime. ³⁶ Cuini mieme menivaviriecaitüni me'imayüanique siqueresü 'ixuriquieyäsie. Müme memimayüa mepanayexürie yemecü.

15

*Titacü mütiseviximarie tevi
(Maricuxi 7:1-23)*

¹ Mericüsü 'ana Quesusisüa meniu'axüani Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Querusareme memeyecü müpaü me'utiyuatü, ² Titayaricutaxi 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mete'itisana yutusima vayeiyari. Cari mepüca'ucamaimava quepaucua memüte'uticua'a. ³ Mücü masi müpaü tinivaruta'eiya, Titayaricutaxi xeme püta yaxecateyurie Cacaüyari que müti'aita, yuyeiyarisie xemüteviyanicü. ⁴ Cacaüyari meripai müpaü niutayüni, Quetivareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi. Tavarita müpaü niutayüni, Que mü'ane 'axa mutaineni yu'uquiyari yuvarusi hepaüsita, que'umierieni xei mieme. ⁵ Xeme püta müpaü xeniutiyuaneni, Que mü'ane xeniü müpaü müticühüave yu'uquiyari ya yuvarusi, Que nematiparevieniquecai, mücü 'imiquieri püta nepayeitüa, haitü, mücü xeniü pücaheuyevese 'uxa'atüni varie mütivareuyehüvirienicü yu'uquiyari yuvarusi. ⁶ Xepitürücariyapi tita Cacaüyari mütiutayü, yuyeiyarisie yaxemütecahunicü. ⁷ Yacü xeicüa xeputiyuane. Quisariyaxi 'aixüa putayü ticuxatatü xehepaüsita, müpaü 'utaitü,

⁸ 'Icü teüteri yutetacü xeicüa

Quename meneteheuyehüvirie meputiyuane.

Que memüte'u'iyari püta, teva mepu'uva.

⁹ Yacü xeicüa menenayexeiyani

Tita memüte'üquita, teüteri püta va'aisica mühücücü xeicüa.

¹⁰ Mericüsü yu'aurie varutahüaveca teüteri, müpaü tinivarutahüave, Xequeneu'enana, xequetenemaivaveni. ¹¹ Tita tevi teta müreutahaque, mücü pücaseviximarieni. Masi tita tetana müratineica, mücü püta caniseviximariemücü tevi.

¹² Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpaü metenitahüave, Müpaü pecati-mate, Pareseusixi mücü niuqui me'u'enieca meniuyeha'ani. ¹³ Müpaü tinivaruta'eiya, Naitü 'iteüri ne'uquiyari taheima macave müca'ica'e püvatihuna. ¹⁴ Xequenivahayevani. Me'acüpetü mepüvarahapana hipame memacücupe. 'Acüpetü xeime macüpe xüca 'ahanani, yuhutatü mevatixavasie meneucaxüriecuni.

¹⁵ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Quetaneutahecüasitüiya 'icü 'üquisica. ¹⁶ 'Iya rehüave, Cari xemeta 'asixepücatemate. ¹⁷ Tietüsü müpaü xecatemaica, naitü rateta müreutahaque huriepana nicayune, nihüani. ¹⁸ Tita rateta müratineica 'iyarieyasie püta patineica. Mücütütü niseviximaca tevi. ¹⁹ Va'iyarisie natineicani tita memüteyurie, 'axa meteyücühüavetü, meteyumemivatü, mevacumaüvatü hipame va'üitama vacünama, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, metenavayatü, mete'itavatü quepaucua memütehecüata, 'axa me'utiyuatü hipame vahepaüsita. ²⁰ 'Icücü caniseviximarieca tevi. Peru müpaü que memütecua'a meca'ucamaimavatü, mücü pücaseviximarieni tevi.

*Yuri que müti'eriecai 'uca Canani quiecame
(Maricuxi 7:24-30)*

²¹ Mericüsü mana heyeyaca Qesusi, Tiru Siruni cuieyarisie neyani. ²² Hicü mana caninuani Canani quiecame 'uca mücü cuieyarisie heyeyaca. Niutahivacaitüni müpaü 'utaitü, Quenenenenimayaca Ti'aitame, Raviri pemünu'aya. Nenive 'uca cui püyüane, cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ²³ Qesusi püca'ita'ei. 'Aura me'acüneca teyü'üquitüvametemama, müpaü metenitahüave, Quenanunü'a. Tasicuveiyanetü putahiva xeicüa. ²⁴ Mücü müpaü niutayüni, Ne muxasi memeuyexürüve vahesüa xeicüa neneyenü'arieni 'Ixaheri quie quiecatari vahesüa. ²⁵ 'Uca 'aura 'ayaca niutihüximaqueni hetüana müpaü tivavirietü, Ti'aitame 'acu, queneneuparevi.

²⁶ Müpaü tinita'eiya, 'Aixüa capü'aneniqueyu xüca tevi türi vapa vanavairienique, sinurixi xüca vaminique. ²⁷ 'Uca rehüave, Xasonicü peputaine Ti'aitame, peru 'asita sinurixi mepiticua'a temüxiquiyari vacusiyarima vamexasie manacavivive. ²⁸ Hicü Qesusi müpaü tinita'eiya, 'Uca 'acu, cuini mieme yuri pepüti'erie. Que matinaque, yapeque'itüarieni. 'Anatütü cananayehüiyani nu'aya.

Qesusi que mütivaranaxürü yumüireme

²⁹ Mericüsü mana heyeyaca Qesusi, haracuna tesita caninuani Carereya cuieyarisie. Yemurisie 'utiyaca mana nayerüni. ³⁰ Hicü hesüana meniu'axüani yumüiretü teüteri huriecate mevaravitütü, müme meta vamamate müütunicai memacücüpecai memünenurietücatei hipameri yumüireme. Hetüana menivacutuacaitüni, 'iya nivaranaxürüvacaitüni. ³¹ 'Ayumieme teüteri menihüxiyani mevaxeyatü nenuriecate que memüteniuvavecai, huriecate que memüte'u'uvacai, memacücüpecai que memüteheuneniercai. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni 'Ixaherisixi yucacaüyari hepaüsita.

Teüteri que mütivarumi nauca miriyari

(Maricuxi 8:1-10)

³² Hicü Qesusi yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpaü tinivarutahüave, Ne teüteri nenivanenimayaca. Haica tucari meniuyurieni hicü nehësüa. 'Icuai mepücahexeiyä. Nepücanevaüriya meyehacacuitüveme nemüvarenü'anicü, capa metiveranaxüame mehecaxürüeni huyeta. ³³ Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, 'Uva macumavesie haque tepeicaxeiyä pa yapaümeme temütevaminicü teüteri yayupaümeme. ³⁴ Qesusi müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeyä pa. Müme müpaü meniutiyuane, 'Atahutame, quesüte meta yapaümeme 'esimepépeme.

³⁵ Tivaruta'aitüaca teüteri memücyaxixüanicü cuiepa, pa cananucü'üni 'atahuta paryari, quesüte meta. ³⁶ Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nititara pa, tivaru'ütüa teyü'üquitüvamete, teyü'üquitüvameteta metevaruta'ütüa teüteri. ³⁷ Yunaitü mete'ucuaca meniutihuxani. Menicuxeürüeni tarimeyari manuyuhayevaxü, 'atahuta quirivayari hüpüneme. ³⁸ Memüte'ucuai nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni 'uquisi xEICÜA, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai. ³⁹ Hicü varutanü'axüaca teüteri canuvaxie nicayerüni. Macarani cuieyarisie neyani.

16

'Inüari que memüte'itavaviri Pareseusixi Saruseusixi

(Maricuxi 8:11-13; Rucaxi 12:54-56)

¹ Mericüsü Pareseusixi Saruseusixi meniu'axüani. Me'i'inüatatüvetü, menitavavirieni 'inüari memüxeiyacü taheima mieme mupitüarie. ² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme taicai müpaü xeputiyuane, 'Uxa'a xüari sipüreu'aneni, camü haivitüri nixuxureni. ³ Ximerita hicü pücaviyerüme xeputiyuane, camü haivitüri nixuxureni 'aneusuica. Tamüsü xepimate que mütiyuxexeyä haivitüri. Cari xepücyävave xemeitimanicü 'inüari hicü muxuave que mütiyuxexeyä. ⁴ Hicü miemete teüteri 'axa mepüteyurie, mepüvacumaüva hipame va'ütüama. Müya me'anenetü 'inüari mepücvautüve memixeyacü, peru 'inüari mepücapitüarieni, Cunasi 'inüari que müratüa, müpaü xEICÜA mepütepitüarieni. Hicü varucu'eirica neyani.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mümieme

(Maricuxi 8:14-21)

⁵ Mericüsü teyü'üquitüvamete hamatüana menecüne 'anutaüypai, peru metenatümaiya pa memanu'üniquecai. ⁶ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Yumarima 'aixüa, xequeneyü'üviyani tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mümieme. ⁷ Mücü müpaü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü 'ayumieme müya canaineni. ⁸ Qesusi retimaica que memüteyücühüavecai, müpaü niutayüni, Titayari

niuqui xetexuatüa xeme, pa tepücahexeiya xeteyücühüavetü. 'Esiva cari yuri xepüte'erie. ⁹ Cari 'asixepücatemate cuxi. Xepücahe'eriva 'auxüvime payari cümana yu'auxüvime miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri, ¹⁰ mesü 'atahuta payari cümana nauca miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri. ¹¹ Titayari 'asixecatemate, quename pa necaxatatü müpaü netixe'utahüavixü, Xequeneyü'üviyani Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mieme tiyucuxaniriyame hepaüsita, ne'utaitü. ¹² 'Anaque yamecatenetimani quename memüyü'üviyanicü tiyucuxaniriyame hepaüsita cahainecai, masi Pareseusixi Saruseusixi va'üquisica hepaüsita memüyü'üviyanicü püta hainecai.

Pecuru que mütiyuhecüataxü, Qesusisie tiviyatü
(*Maricuxi 8:27-30; Rucaxi 9:18-21*)

¹³ Mericüsü Qesusi Sesareya Piripusie nuaca, nivacu'ivaviyacaitüni yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpaü 'utaitü, Teüteri que me'utiyuane ne que nepüpaicü, Yuri Tevi que nemütihücü. ¹⁴ Mümesü müpaü metenita'eiya, Hipatü quename vaniu Vani Ti'üyame pehücü, meputiyuane, hipatüta quename vaniu 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename Queremiyaxi, 'ecüsü texaxatamate xevitü pepühücü meputiyuane. ¹⁵ Müpaü tinivarutahüave, Xemeta, que xe'utiyuane que nepüpaicü ne. ¹⁶ Simuni müpaü tinita'eiya Pecurutütü, Que mü'ane manayexeiyarie Cürisitütütü, 'ecü pecanihücütüni, Cacaüyari mayeniere pepünu'aya.

¹⁷ Qesusi müpaü tinitahüaveni, 'Aixüa pepu'itüarie 'ecü Simuni Cunasi pemünu'aya. Tevi vai xuriya xeicüa hücütütü, yapücamatiu'üquitüa, masi ne'uquiyari taheima macave yamatiniu'üquitüani. ¹⁸ Nesü müpaü nepümaticühüave, 'ecü Pecuru pecanihücütüni, tete pemütiteva. 'Icü tetesie nepüvaruti'uitüani müme 'arique memüyutixexeürivani nehesüa miemete. Müme mepüca'a'ivarieni, sepa memücü'iva. ¹⁹ Yavi nepümasi'ütüani cümana müxünarüva haque müre'aita que mü'ane taheima macave. Tita cuipea pemücatitauni, müpaü pücatitauniyarieni taheimata. Tita cuipea pemütitaunie, müpaü pütitauniyarieni taheimata.

²⁰ 'Ana nivaruhütüani teyü'üquitüvamete 'asimemücatehehüavenicü xeime quename Cürisitütücai.

Qesusi que mütiyarutaxatüa que mütimierieniquecai
(*Maricuxi 8:31-9:1; Rucaxi 9:22-27*)

²¹ Mericüsü 'ana Qesusi nisütüani tivahecüatüatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, müpaü 'utaitü, Neuyeveca Querusareme nemeutiyunecü haitü, vaüca nemüticuine ta'uquiyarima vahesüa mara'acate memühütüarie vahesüa müme meta 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa haitü, nepemierieni, hairieca tucari nepanucuqueni haitü. ²² Hicü Pecuru yateva hevitüca nisütüani 'icu'imaiyatü müpaü 'utaitü, Tixaü Ti'aitame. Müpaü pepüca'itüarieni. ²³ Qesusi cui 'enutaxeyatü müpaü tinitahüave Pecuru, Xaüsie queneuye'a, Cauyumarie 'acu. Pepünesicunuitüamücü, Cacaüyaripaü pemücare'iyaricü, teüteri vahepaü püta pemüre'iyaricü.

²⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, que'uyutatüani queyuvaüriyani sepa curuxisie mumierie, nehesie quetiviyani. ²⁵ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiyamücü. Que mü'ane püta müyutatümaiya nehesie mieme, niyutavicueisitüamücü yemecü. ²⁶ Tevi nai cuipea mütiyuave xüca ti'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca yutatümaiyanique. Titacü tiyutüani tevi, yutucari mücanavaiyarienicü. ²⁷ Yuri Tevi que nemütihücü, necaninuamücü ne'uquiyaripaü nemarivetü neniüqui tuayamete vahamatü. 'Ana nepürapica, yuxexütü que memüteyuriecäi 'anaque 'amecatenapiniyariecuni. ²⁸ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hipatü 'ena memü'uva mepücacuini mexi mecanesixeyavave Yuri Tevi neye'acacu, neti'aitacacu.

17

*Yücü tiyuxexeyatü que müratüa
(Maricuxi 9:2-13; Rucaxi 9:28-36)*

¹ Mericüsü 'ataxeime tucari 'anucayacu, Qesusi canivarevitüni Pecuru, Cacuvu, 'ivaya meta Vani, yemuri 'emutevisie yühücüame. ² Hicü me'ixeyacacu yücü 'anetü nayeitüarieni. Nayexavatüre taupaü. 'Ixuriquieya tuxatü ratüa hecüariyapaü. ³ Hicü mevaxeyiacacu memasiücütü menacüne Muisexi 'Eriyaxi, hamatüana metenicuxatacaitüni. ⁴ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave Qesusi, Ti'aitame, 'aixüa cani'aneni, 'uva temu'uvacü tame. Xüari pümasinaque 'ena xamaru nemütivevieni haicame, 'ahesie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime. ⁵ Taniucacacu cuxi, yapaucua haivitüri müxavatü nivareutinani. Haivitürisie xevitü niutaniuni müpaü 'utaitü, 'Icü caninenivetüni münaku'eriva, mücücü neninaqui'aca. Xequene'enieca 'iya. ⁶ Me'i'enieca teyü'üquitüvamete, meniutihüxima'uni cuini mieme memamatü. ⁷ Qesusi 'aura 'ayaca, varutimayüaca müpaü niutayüni, Xequenanucu'uti xepücaheumamaca. ⁸ Mehanenieretücüneca, Qesusi xEICÜa mepuxe, xeime pücatixaü.

⁹ Hicü yemurisie me'acanexüaximecacu, Qesusi müpaü tinivaruta'aitüani, Tita xemüte'uxei, xeme xepücatehaxaxatüvani xeime, mexi cuxi müquite vasata neca'anucuquetüarieve, Yuri Tevi que nemütihücü, 'ariqueque xEICÜa. ¹⁰ Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, Mericüte müme 'inüaricü memüte'üquita, titayari müpaü mete'utiyuane quename heuyevese 'Eriyaxi meri munuanicü. ¹¹ Müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveca siepüre 'Eriyaxi meri munuanicü, 'aixüa miyurienicü naime. ¹² Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'Eriyaxi 'ari caninuanani. Mepüca'imaicai me'ixeyatü, masi que mütivanaquecai yamepiyurie. Yaxeicüata Yuri Tevi que nemütihücü, nepüticuine yamenesiyuriecacu hepaüna. ¹³ 'Ana müpaü mepütehetima teyü'üquitüvamete, Vani Ti'üyame müxatacaicü.

*Qesusi que mürenayehüa temaicü müquierixiecai
(Maricuxi 9:14-29; Rucaxi 9:37-43)*

¹⁴ Mericüsü teüteri yumüretü mana memu'uvacaisie meta'axüaximecacu, tevi 'aura caniyuani hesüana. 'Utitudumaqueca hüxiena ¹⁵ müpaü niutayüni, Ti'aitame 'acu, nenive quenenenimayaca. Püquierixie, cui püyüane. Heiva nativauseni taipa heivata hapa. ¹⁶ Neniva'atüirieni 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete. Mepüyutatexi me'enayehüanique. ¹⁷ Qesusi müpaü niutayüni, 'Acusü xeme hicü xemümiemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüxamurie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemuye-icanicü, quepaümexa nepüxenevieca. Xequenavitüqui 'uva nehesüa. ¹⁸ Hicü Qesusi 'itatiecu cacaüyari 'axa mü'ane minücai, pixünaxü. 'Anatütüri nanayehüiyani temaicü.

¹⁹ Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca Qesusisüa yühücüate müpaü meniu-tiyuani, Titayari tete'itatexie tame te'eyenü'anique. ²⁰ Müpaü tinivarutahüave, 'Es-iva xEICÜa yuri xemüte'eriecü, 'ayumieme xepitatexie. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, musitasa 'imüariyariपाü 'esipemecü xEICÜa xüca yuri xete'erieca, xüca müpaü xete'itahüave mücü yemuri mana muve, Queneu'apata 'uma püta, xe'utiyuatü, mücü niyupatamücü. Xeniquemacacuni naime. ²¹ Peru yunenevietü yuhaquietü xEICÜa caniyüveni meyenü'anicü müpaü mü'ane.

*Tavari Qesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai
(Maricuxi 9:30-32; Rucaxi 9:43-45)*

²² Mericüsü quepaucua memuyucuxeüri Carereyasie, müpaü tinivarutahüave Qesusi, Yuri Tevi que nemütihücü, necaniyetuiyamücü teüteri vahesüa. ²³ Müme mecanenimiecuni. Hairieca tucarisie necananucuquemücü. Cui mepüyuhiveriecai müme.

Tumini tuqui 'amüpasie mieme, que mütiuyutua

²⁴ Mericüsü Caperünaume me'u'axüacu, müme tuqui 'amüpasie mieme tumini memücuxexeürivacai meniu'axüani Pecurusüa. Müpaü metenitahüave, 'Iya xeniü mütixe'üquitüa tuqui 'amüpasie mieme catiyutua. ²⁵ Hü, pütüyutua, rehüave.

Hicü quita heutahacu 'asicatayüvecacu cuxi, Qesusi müpaü tinitahüave, Que peticu'eriva Simuni. Que hate mepücuetatüarie cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa memüteyutuanicü 'amemüte'apicacü. Te'aitamete vanivema meteyutua, nusu hipatü mepüteyutua. ²⁶ Pecuru, Xüari hipatü mepüteyutua 'utayücu, Qesusi müpaü tinitahüave, Mericüte, vanivema mepüxüxüni. ²⁷ Peru tepücavahaxüatüani. 'Ayumieme haracuna quenemie, mana queneucavivi cuaisü. Que 'anetü meri manuviere quesü, mücü quenanatihani. Pehenutatetapieme mana tumini pepetaxeiya 'auxüme 'inüariyari tuminiyari. Mücü quenivaye'üi quenivaruta'ütüa nehesie mieme 'ahesie miemeta.

18

*Que mü'ane masi müve'eme
(Maricuxi 9:33-37; Rucaxi 9:46-48)*

¹ Mericüsü 'ana Qesusisüa meniu'axüani teyü'üquitüvamete müpaü me'utiyuatü, Mericüte, quepaicü masi cuini mieme püve'eme, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ² Qesusi yu'aurie 'itahüaveca nunusi vahüxie nitaqueni. ³ Müpaü ni-utayüni, Caniseüyeni que nemütixecühüave, ta'aurie xüca xeca'axürieni, türi vahepaü xe'anenetü xüca xeca'acüne yemecü xepücaheutahaxüani haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ⁴ Que mü'ane yuhepaüsita 'asica'utaitü mayuyeitüani 'icü nunusipaü, mücü canihücütüni que mü'ane masi cuini mieme müve'emetüni, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ⁵ Que mü'ane mitanaqui'erieni xeime nunusi 'icüpaü mü'ane nehesüa mümiemecü, mücü pünesitanaqui'erieni neta.

*Teüteri que memütecununuitüariva
(Maricuxi 9:42-48; Rucaxi 17:1-2)*

⁶ Mesü 'ime mecavavemetetütü yuri memüte'erie nehesie, que mü'ane micunuitüa sepa xeime, 'aixüa caniyüni queyu masi xüca mata mahete 'acatütüarienique cüpieyasie, xüca haramarasie heucahüiyanique meucatevasie. ⁷ Xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama memüyucununuitüvacü. Neuyeveca teüteri memücunuitüarieni, peru xüa 'ui mücü tevi que mü'ane müvacunuitüani.

⁸ Xüca 'amama masihecahüpani ya 'a'üca, quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemeutahanicü tucari maxuavesie pemamapurutü pe'ücapurutü, peru 'aixüa püca'yüni huta mamayari huta quetayari pehexeyatü xüca peheucahüiyani tai yuheyemecü müta'asie. ⁹ Xüca 'ahüxi masihecahüpani, quenivayetu'i quenehüva. Masi 'aixüa caniyümücü tapa xeicüa peheunieretü pemeutahanicü tucari maxuavesie, peru 'aixüa püca'yüni naisata peheunieretü xüca peheucahüiyani xasi taiyariyarisie.

*Muxa meuyevecai 'üxasieya hepäüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Rucaxi 15:3-7)*

¹⁰ Yumarima 'aixüa xepücavatave'erieca 'ime memücavavemete, sepa xeime. Müpaü nepütixecühüave, müme vaniuqui tuayamete yuheyemecü 'amecaniu'uvani ne'uquiyari taheima macavesüa, mepicühüave. ¹¹ Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nevatavicueisitüanique memeyexürie, 'ayumieme necaninuani.

¹² Que xetecu'eriva. Tevi xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xüca xevitü müme heuyeveni, hipame cativacu'eirieni hürisie nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve. ¹³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca 'acu heitaxeiya, mücücü niyutemavieca cuini mieme, que mücatiyutemavie memücaheuyexüriecai vacü nauca teviyari heimana tamamata heimana

'atanaucame vacü. ¹⁴ Müpaü yaxaicüa xe'uquiyari taheima macave pücayuvaüriya meuyevenicü sepa xevitü 'icü memücaavavemete.

Que müreuyevese müreiyehüvirienicü yu'iva
(Rucaxi 17:3)

¹⁵ 'A'iva xüca 'axa masi'uyurieni, mana quenemie yaquetineutahüavi yühücüate xeti'utü 'ecü 'iya. Xüca masi'u'enieni, 'a'ivatütü pühücütüni xeyunaqui'erietü. ¹⁶ Me xüca camasi'u'enieni, xeime quenenuvitüqui ya yuhutame, tehecüatamate vaniuquicü naitü niuqui müseirecü, yuhutame ya yuhaicame vaniuquicü. ¹⁷ Müme xüca cavaru'enieni, yaquetinivarutahüavi memüyutixexeüriva. Xücate cavaru'enieni memüyutixexeüriva, que mü'ane tanuivarisie mücamiemepaü quetineuxeiya, tiyucuanamepaü.

¹⁸ Caniseüyeni que nemütixecühüave, tita xemücatetaunie 'ena cuiepa, mücü pücatitauniyarieni taheimata, tita xemütetaunie 'ena cuiepa, mücüta pütitauniyarieni taheimata.

¹⁹ Tavari caniseüyeni que nemütixecühüave, yuhutatü xeme xeyu'enietü xüca yaxaicüa xeteyumaica 'ena cuiepa tita xemütetavauni hepaüsita, sepa que mütitita, ne'uquiyari taheima macave müpaü catinixepitüamücü. ²⁰ Haque yuhutatü yuhaicatü memeyuxeürie menesitahüaveque, mana nepuyeicani vasata.

²¹ Hicü Pecuru 'aura 'ayaca müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quepaümexa nepüreiyehüvirieni ne'iva, 'axa nesiyurieu. 'Atahutamexa va'atü. ²² Qesusi müpaü tinitahüave, Ne 'atahutamexa nepücahaine, masi haica teviyari heimana tamamata heimana 'atahutamexa püta.

Tevi mücayuvaüriyacai müreiyehüvirienicü xeime

²³ 'Ayumieme nepaine, 'ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi yucuepa müti'aitametücai müpaü pütiuta'ai, te'uximayatametemama 'amemüte'apicacü tita müreuyevcai. ²⁴ Mericüsü müpaü tisutüacu vavavirietü, xevitü hesüana pü'atüarie, meuyevcai xei miriyari miriyari 'inüariyari 'amürapicacü tumini. ²⁵ Mücaheixeyiacacü cümana mütiyutuanicü, mücü ti'aitame müpaü pütiuta'ai mütiuyacacü tevi, 'üyayata türiyamamata piniteyata, mücü tuminiyaricü 'amürapiniyarienicü. ²⁶ Hicü hetüana niutihüximaqueni ti'uximayatame müpaü 'utaitü, Quenenecuevieca cuerietü, nai nepürapica. ²⁷ Hicü mücü ti'uximayatame cusiyarieya 'inenimayatü nixüna, reiyehüviri tita müreuyevcai. ²⁸ Mericüsü ti'uximayatame heyaca neitaxeiya yuhepaü 'aneme ti'uximayatame. Peuyevcai 'iya xei sienituyari 'inüariyari xaicüa mi'ütüanicü. Cüipitüana 'iviyaca müpaü tinitahüave, Queneneü'ütüa tita müreuyevese pemürapinecü. ²⁹ Hetüana niutihüximaqueni hepaüna 'anetü ti'uximayatame, müpaü 'utaitü, Quenenecuevieca cueritü, nai nepürapica. ³⁰ Mücü pücayuvaüriyacai, masi tiniuta'aita casariyanata manutahüiyanicü mexi carapivecai tita müreuyevcai. ³¹ Mericüsü hepaüna me'ananetü te'uximayatamete hipatü me'ixeyaca que mütiuyuri, cuini mieme menyutihiverieni. Mehecüneca, que mütiuyü nai metenitaxatüani yucusiyari. ³² Hicü cusiyarieya 'itahüaveca müpaü tinitahüave, Cari 'axa pepütiuca'iyari. Camü ne nemareuyehüviri tita müreuyevcai pemürapinecü naimecü, yapemutayücü. ³³ Caricuta müpaü careuyevcai 'ecütari peminenimayacacü 'iya 'ahepaü müti'uximayatame, yaxaicüa que nemümatiunenimayataxü ne. ³⁴ Cusiyari ha'atü yemecü niyetuani teyu'uximatüvamete vahesüa mexi carapivecai tita müreuyevcai naime.

³⁵ Yaxaicüata ne'uquiyari taheima macave püxeyurieni xüca yuxexuitü 'aixüa 'iyaricü xecatevareuyehüvirivani yu'ivama.

19

Qesusi que müti'üquitacai, memücu'eiriva vaxatatü
(Maricuxi 10:1-12; Rucaxi 16:18)

¹ Mericüsü Qesusi 'inüca 'icü niuqui, Carereya cuieyarisie niuyupata, Cureya cuieyarisie neyani Curutani hatuxameyari 'anutaüye. ² Teüteri yumüiretü meniveiya-caitüni. Mana nivaranaxayexürüvacaitüni.

³ Mericüsü Pareseusixi hesüana meniu'axüani me'ita'inüataque müpaü me'utiyuatü, Titauniva yü'üya mücu'eirienicü naimecü. ⁴ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Müpaü xecate'iterüvavave, mücü matüaripai müvarunetüa, 'uquitüme 'ucatüme müvarutivevi. ⁵ Müpaü niutayüni, 'Ayumieme 'uqui niyupatomücü, yu'uquiyari yuvarusi vahesüa niyeyeimücü, yü'üyasie tiniviyamücü püta. Memüyuhutacai xei vaiyari mecanacünicuni meyuxevitü, cananuyüneni. ⁶ 'Ayumieme mecaniyuxeveni, mepücayhutari, xei vaiyari mehümetütü. 'Ayumieme Cacaüyari müvarutaxeviriyaxücü, tevi pücavataxüriexüani. ⁷ Peru müme müpaü metenitahüave, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, titayari Muisexi müpaü tiu'aitaxü xapa 'eiriya hepaüsita mihuritüanicü micu'eirienicü. ⁸ Mücü müpaü tinivarutahüave, Muisexi yu'iyarisie xemü'itutupecü canixe'utaunieni xemüvacu'eirienicü yü'ütama. Peru matüaripaitü müpaü cacani'anecaitüni. ⁹ Ne masi müpaü nepütixetahüave, que mü'ane micu'eirieni yü'üya, mitivitüni xeime, mücü canicumaüvamücü que mü'ane mücayü'üya xeime cünaya mühücücü, me xüca 'uca mü'üyayatücai 'icumayüaveni xeime mücayücüna meri xeiçüa, picu'eirieni. Que mü'ane meta mitivitüni mücu'eiriva, mücüta nicumaüvamücü xeime 'üyaya.

¹⁰ Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenicühüaveni, Cari xüca müpaü 'aneni 'uqui 'ucamatü que mütivaiyacü, 'aixüa cani'aneniqueyu masi xüca caneüquenique. ¹¹ Mücü müpaü tinivarutahüave, 'Icü niuqui yunaima vahesie pücamieme. Müme müpaü memütepitüarie, müme vahesie xeiçüa canimiemetüni. ¹² Hipatü mepücaneüquivave müpaü me'anenetü memutinuivaxücü. Hipatüta mepücaneüquivave müpaü me'aneneme teüteri memüvarayeitüacü. Hipatüta yücümana mepücaneüquivave, yamütiyünicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Que mü'anesie mümieme 'icü, hesiena quetinaqueni.

*Qesusi que mutayü türi vahesie mieme 'aixüa memü'itüarienicü
(Maricuxi 10:13-16; Rucaxi 18:15-17)*

¹³ Mericüsü 'ana türi meni'atüarieni hesüana, vahesie 'utimeme müyutanenevienicü, peru teyü'üquitüvamete menivarutate'acaitüni. ¹⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenivapitüaca türi, xepücavenenaca nehesüa memü'axenicü. Müya memü'anene catiniva'aitüvametüni que mü'ane taheima macave. ¹⁵ Hicü vahesie 'utimeca neyani.

*'Uqui müxicutücai
(Maricuxi 10:17-31; Rucaxi 18:18-30)*

¹⁶ Hicü 'uqui hecuatü hesüana ninuani müpaü ticühüavetü, Ti'aitame 'acu, tita reuyevese 'aixüa nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nemexeianicü. ¹⁷ Müpaü tinita'eiya, Titayari peneticu'ivaviya tita 'aixüa müti'ane hepaüsita. Que mü'ane 'aixüa mü'ane yuxevitü 'apuyeica Cacaüyaritütü. 'Ayumieme xüca peheutahamücü tucari maxuavesie, yaquetinecamieni que müti'aita. ¹⁸ Rehüave, Que mü'ane 'aisica 'acu. Qesusi rehüave, Müpaü manuyüne, pepücati'amemivani pepüca'icumaüva xeime 'üyaya, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, ¹⁹ quetinivareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi, quene-naqui'erieca 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie manuyüne. ²⁰ Hicü 'uqui müpaü tinitahüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. Tita cuxi reuyevese. ²¹ Qesusi müpaü tinitahüave, Xüca pe'avaüriyani pemaye'anicü, quenemie, quetineutua 'apini, quetinivarumicua memümamave. Müpaü petiyurieme vaüca pepeucaqueni taheima. 'Ana pe'ayame nehesie quetineuviya. ²² Hicü 'uqui 'icü niuqui 'u'enieca neyani yuhiverietü, vaüca mürexeiyacaicü.

²³ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, canicuaniveni xicu maye'anicü müti'aitüvametünicü

que mü'ane taheima macave. ²⁴ Tavari müpaü nepütixecühüave, que müticuanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü, masi pücacuanive cameyu manuyehanicü 'ivipame hüxieyasie. ²⁵ Me'u'enanaca teyü'üquitüvamete yeme meniuhüxyani. Müpaü meniutyuanecaitüni, Xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü. ²⁶ Hicü Qesusi vaxeiyatü müpaü tinivarutahüave, Teüteri mepücaüyave, peru Cacaüyari naimecü caniyüveni. ²⁷ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Camüsü tame tepeicü'eiri naimie 'ahesie tepüteviya. Mericüte, tita tetehexeyani tame. ²⁸ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xeme nehiesie xemüteviya, quepaucua cuie mühecuasie temü'axüani, Yuri Tevi nehücütütü quepaucua ne'üvenisie nemayerüni neti'aitatü visi ne'aretü, 'ana xemeta 'isücate xecanacünicuni. Tamamata heimana huta 'üveniyarisie xe'ayaxeme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü. ²⁹ Que mü'ane micu'eiri yuqui yu'ivama 'uquisi 'ucari, yu'uquiyari yuvarusi yunivema yucue, xüca varucu'eirieni nehiesüa mümiemecü, mücü cuini mieme masi varexeiyatü canayeimücü, tucari mücaxüve hexeyiatü payani. ³⁰ Yümüretü hicü miemete memümexüacate 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete mexüacate mete'acüne.

20

Caxie haraverita memüte'uximayacai

¹ 'Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi quiecame ximeri meri neyani vata'inienique te'ivamete haraveritana memüteta'ivacü caxie hepaüsita. ² Müpaü tivarutahüavecu xei tucarisie mieme que mütiyutuacai, meniuyuvaüriya, nivarenü'ani yuharaverita. ³ Hicü 'anatinecu heyaca nivaruxeyia hipame quiecaru hixüapa memüti'ucacai mecate'ivatüvetü. ⁴ Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie nepütixepitüani. Hicü menecüne. ⁵ Mericüsü tavari heyaca tuca tavarita cüa caviecacu yaxeicüa pütüuyuri. ⁶ Hicü 'acayunirümecacu neyani. Hipameta nivarecaxeyia mana meti'ucame. Müpaü tinivarutahüave, Titayari 'uva xeteti'u tucari'icü xecate'ivatüvetü. ⁷ Müme müpaü metenitahüave, Tevi pücatasita'inieve temüteta'ivacü. Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie, yaxepütepitüarieni. ⁸ Mericüsü 'ucutaicarecu haraveri cusiyari müpaü tinitahüave yuparevivame, Te'ivamete quenivaretahüavi, quenivare'ütüani va'ivarica xique miemetexi meri, 'ariqueque ximeri miemetexi. ⁹ Hicü müme 'acayunirümecacu memutahüavarie me'u'axüaca xei tucarisie mieme meniuta'ütüarieni yuxexütü. ¹⁰ Müme matüari memutahüavarie me'u'axüaca, müpaü mepütüecu'erivacai vaücava masi memü'ütüarieniqueacü, peru mümeta yaxeicüa xei tucarisie mieme meniuta'ütüarieni yuxexütü. ¹¹ Me'itanaqui'erieca yu'ivarica, menitiniquimani haravericame ¹² müpaü me'utiuyatü, Camü 'ime 'imatüriecaque memü'axüa xei hurayari mepuyuri xecüa caricuta yaxeicüa pepütivarupitüa tahepaü, sepa tame temüte'ucacucüinecai tucari'icü, sepa temücuaxiyatücatei xürüpa tame. ¹³ Mücü 'ita'eiyaca xeime müme müpaü niutayüni, Nehamicu 'axa nepücamasi'uyuri. Pecatiu'avaüri que ne-mainecai xei tucarisie mieme que memütinetuacai. ¹⁴ Quenanu'üi 'atumini, quenemie. Nepünevaüriya nemi'ütüanicü 'icü 'imatüreme que nemümatü'ütüa 'ecü. ¹⁵ Catitauniva müpaü nemütyurienicü nepinicü que mütinaque. Nusu 'axa pepünetiuxei 'ecü 'aixüa nemütiuca'iyaricü. ¹⁶ Müpaü yaxeicüa müme hicü memü'imatüremete, 'ana mexüacate mecanacünicuni, mexüacate 'imatüremete mete'acüne. Yümüretü meputa'inierie, peru hipatü xecüa mepanayexeyarie.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(Maricuxi 10:32-34; Rucaxi 18:31-34)

¹⁷ Mericüsü Qesusi Querusareme quepaucua mumiecai, yateva nivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame yühücüame. Mana huyeta müpaü tinivarutahüave,

18 Neuxei, Querusareme tepeutiyune hicü. Yuri Tevi que nemütihücü necaniye-tuiyamücü mara'acate memühürütüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquita vahesüa. Va'isücate menesita'ivaviyayu necanimieriemücü. 19 'Ana meneniyetuacuni müme memücatateüterima vahesüa nemünanaimarienicü nemücuveyaxüanicü curuxisie nemümierienicü. Hairieca tucari 'aye'ayu necananucuquetüariemücü.

*Cacuvu Vanimatü que memüte'itavaviri
(Maricuxi 10:35-45)*

20 Mericüsü hicü Severeu nivemama vavarusi hesüana ninuani yunivema varavitütü. Niutihüximaqueni hetüana tixaütü titavarienique. 21 Mücü müpaü tinitahüave, Tita pereuyehüva. Rehüave, Müpaü queneutayüqui, 'icü nenivema yuhutatü memayaxecü xevitü 'aserieta xevitü 'a'utata quepaucua peti'aitatü pemayani. 22 Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecu'ivava. Nehepaü xete'ucacucuietü xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü, tevi que müranucanamiapaü hacü quepaucua muca'üyarie. Tepüyüvave mete'icühüave. 23 Müpaü tinivarutahüave, Yemecü nehepaü xepüte'ucacucuieneni xe'l'ietü tita nemüranu'ieni, xeca'üyarietü nemüca'üyarienipaü. Peru heiserie nepücahexeiya nemüxepitüanicü ni neserietta xeniu ni ne'utata xemutiyaxecü. Masi müme xeicüa ne'uquiyari micuha'aritäa vahesie mieme, yamecatenipitüariyecacuni müme püta.

24 Hicü hipatü tamamata me'u'enanaca menivarutixeümani yuhutame yu'ivamacame. 25 Hicü Qesusi yu'aurie varutahüaveca müpaü niutayüni, Xeme müpaü xepütemate, müme nuivarite vasata memüte'aitamete, müme meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeiyani vahepaüsita que memüteyurieni. 26 Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane xeme xesata ve'eme mayaniqueyu, mücü yunaime xeparevivame canayeimücü. 27 Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata, yunaime xehesie mieme ti'uximayatü canayeimücü. 28 Yaxeicüa Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nemüpareviyanicü nepücanua, masi hipame nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemüyetuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

*Que memüte'anutanenierixü yuhutatü me'acücüpetü
(Maricuxi 10:46-52; Rucaxi 18:35-43)*

29 Mericüsü Querucusie me'ayecünirümeccacu, yumüiretü teüteri meniveiyacaitüni. 30 Yuhutatü me'acücüpetü mana menicatecaitüni huye tesita. Hicü me'u'enanaca quename 'anuyeyaniquecai Qesusi, meniutihivani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. 31 Teüteri menivarutitieni cayuvatü memütetenicü. Müme masi vaüca meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, quetanenenimayaca, Raviri pemünu'aya. 32 Hicü Qesusi mana 'utaqueca ni-varutahüave. Müpaü niutayüni, Que tixenaque müpaü nemütiyurienicü xehesie mieme. 33 Müpaü metenitahüave, Ti'aitame 'acu, tepanutanenierequeyu. 34 Hicü Qesusi vanenimayatü nivaramayüaxüani vahüxita. Yapaucua menanutaneniere, menenucuveyia mümeta.

21

*Querusaremesie que müreutaha
(Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani 12:12-19)*

1 Mericüsü Querusaremesie meni'axüaximecaitüni. Vetüpaquesie nuaca Huriva Mati'u yemuriyaritüa, Qesusi nivarenü'ani teyü'üquitüvamete yuhutame 2 müpaü tivarutahüaveca, Quiecarü 'anutaüye mucumasie xequenehu. Cuitü xecanivaretaxeyiacuni puxu macuvie nu'ayamame. Xevaracuxüname xequenivarahapani nehesüa. 3 Xevitü xüca xeta'ivaviya, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame püvareuyehüva. Cuitü püvaranü'ani. 4 Müpaü tiniuyüni maye'anicü que mutayü Cacaüyari, tixaxatame müpaü 'utainecacu,

⁵ Müpaü quetinetahüavi Siyuni müracuteva quiecame, Neuxei, que mü'ane mümati'aitüa 'ahesüa canamieni Ca'ayu'eriyatü, puxusie 'acaitü Puxu nunusisie 'anutiyerüme.

⁶ Hicü teyü'üquitüvamete mehecüneca, müpaü mete'uyurieca que mütivaru'aitüa Quesusi, ⁷ puxu meneyehana, nu'ayari. Yü'ücari me'anutiveracu puxusie, nanutiyerüni. ⁸ Yümüretü teüteri huyeta meni'itüaximecaitüni yü'ücari, hipatü cüye mamateya meheucuvitequetü meni'itüaximecaitüni huyeta. ⁹ Teüteri yumüretü memuhaitütüacai memu'imamatücai meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa cani'aneni Raviri Nu'aya, 'aixüa queticuniuvani que mü'ane mamie Ti'aitamesüa miemetütü hepaüsita, 'aixüa cani'aneni que mü'ane taheima macave.

¹⁰ Hicü Querusareme heutahacu yunaitü quiecatari menanucu'uni müpaü me'utiyuatü, Qesü püpaicü 'icü. ¹¹ Teüteri müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü catinixaxatametüni Qesusitütü, Nasreti quiecame Carereya cuieyarisie.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Maricuxi 11:15-19; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22)

¹² Mericüsü Qesusi Cacaüyari tuquieya 'amüpata neutahani curaruta. Nivaranuyeveiya yunaimemütetuacai memütenanecai mana curarutapai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuayamete va'üpari ratixüri. ¹³ Müpaü tinivarutahüave, 'Ipaü catine'uca, Nequi nenevieri quiyari canimarivacamücü, 'anuyütü, xemesü masi terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieta.

¹⁴ Hicü tuqui curaruyarita 'uvecacu, memacücüpecai memühürietücatei hesüana meniu'axüani, nivaranayexürieni. ¹⁵ Hicü mara'acate memühüritüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitacai, me'ixeyaca marivemecü que mütiyurienecai, mevaxeyatü türi meta tuqui curaruyarita memutihivacai, 'Aixüa cani'aneni Raviri Nu'aya me'utiyuatü, müme meniuyeha'ani. ¹⁶ Müpaü metenitahüave, Cari pecati'ena que memutiyuane 'icü. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hü. Cauca hasuacu xeca'iterüvavave 'icü, Türi memüsiseve vatetasie Niuqui 'aixüa mü'ane Nepüvayenetüani nehepaüsita, maine. ¹⁷ Hicü varucu'eirieca, quiecarisie nivayeyani Vetaniyapai. Muva necateitüni.

Que mütiuniu, 'axa mü'itüarienicü xapa mücatacacai

(Maricuxi 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Mericüsü ximeri tavari quiecarisie yemieximetü neuhacamücücaitüni. ¹⁹ Xapa cüyeyari 'uxeyaca huye tesita 'uveme, hepana neyani. Tixaü pücatiutaxei hesiena, xavari xEICÜA. Müpaü tinitahüave xapa, Tavari pepücatacaca. Yapaucua niutavani xapa. ²⁰ Me'ixeyaca teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'E'e, quetü, yapaucua putava xapa. ²¹ Qesusi müpaü tivacühüave, Caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca yuri xete'erieca, xüca xe'iyari cayuhutani, que mütiyü xapa hepaüsita, müpaü xepüteyurieca xemeta. Mücü meta, sepa müpaü xemüte'itahüave yemuri mana muve, Queneu'apata, haramarasie queneu'ahüva, xe'utiyuatü, müpaü pütüyüni. ²² Sepa que mütitita, nai xemütetavauni xeyunenevietü, xüca yuri xete'erieca, xeheixeyatü xepacüne.

Qesusi heiserie que mürexiyacai

(Maricuxi 11:27-33; Rucaxi 20:1-8)

²³ Mericüsü tuquipa heta'acu mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima yunaitü 'aura menacüne ti'üquitacacu. Müpaü meniutiyuane, Heiserie haque pemieme pemeixeyia 'ipaü pemütiyurienecü. Quepai 'icü heiserie masi'upitüa. ²⁴ Qesusi müpaü tivaruta'ei, Neta tixaütü nepütixeta'ivaviya. Xüca xenesita'eiya, neta yanepütixetahüave

haque memieme heiserie nemexeiya yanemütiyuriencü. ²⁵ Tamüsü Vani quepau-cua müti'üyanecai, haque pemiemetücai 'üyaricaya. Taheima macave pipitüa, teüteri nusu mepipitüa. Mümeri niuqui menixuatüacaitüni müpaü meteyücühüavetü yu-naitü, Xüca tame müpaü te'utiyaneni quename taheima macave 'ipitüa, mücü müpaü pütaticühüaveni, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ²⁶ Mesü xüca müpaü te'utiyaneni quename teüteri me'ipitüa xEICÜA, camü tepüvamacaxe teüteri. Yu-naitü Vani tixaxatametüme mepü'erie. ²⁷ Hicü Qesusi müpaü meteniuta'eiya, 'Asitepücatemate. Mücüta müpaü tinivarutahüave, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya yanemütiyuriencü.

Tevi nivemama yuhutame va'üxasi hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

²⁸ Perusü que xetecu'eriva. Tevi yunivema nivarexeiyacaitüni yuhutame. Xeimesüa nuaca müpaü tinitahüave, Nenive 'acu, hicü quetine'uximayatamie haraverita. ²⁹ 'Iya rehüave, Nepücanevaüriya. 'Ariquesietü yücü tiyutihüaveca neyani. ³⁰ Mericüsü 'arique 'ivayasüa nuaca yaxEICÜA tinitahüave. 'Iya, 'Au ne'uquiyari 'utayüca, pücahetüa. ³¹ Mericüte, que mü'ane mücü 'icü yapüticatüa 'uquiyarieya que mütinaquecai. Müpaü mete'icühüave, Matüari mitahüavixüsietü. Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'asita müme memüteyeturiyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa mecanixe'anuhaitüiyacuni memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü, xeme pücatixaü. ³² Vani xehesüa ninuani huye xexeisitüanique, tixecuxaxatüvatü heiseriemecü yaxemütecahunicü. Yuri xepücate'uta'eri hesiena, peru 'asita müme memüteyeturiyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa müme yuri meteniuta'eriecaxüani hesiena. Xeme masi xete'uxeiyaca que mütiüyü, ni 'ariqueque xepücatehayevacai que xemüteyuriecäi, yuri xepücate'uta'eri hesiena.

*Te'üviyamete 'axa teyuruvamete
(Maricuxi 12:1-12; Rucaxi 20:9-19)*

³³ Xeimeta 'üxasi xequene'enieca xemüteyü'üquitüacacü. Quiecame haraveri niutave-vieni. Caxie 'uca'uitüaca nicurarutüiya, caxie püname nivati'inieni, 'e'utevime niutave-vieni neniereme, capa caxie 'ucacuaiyanicü.

Te'üviyamete nivaruhüritüani vacuetatüatü, teva retüa. ³⁴ Mericüsü ticuaximecacu, yuhesüa miemete te'uximayatamete nivarenü'ani te'üviyamete vahesüa memenuitünicü 'icuaxi cusiyarisie mütinaquequecaicü. ³⁵ Te'üviyamete masi mevarutiviyaca te'uximayatamete hesüana memeyecü, xeime meniucuvaxüani, xeime mete'umi, xeime mete'utituaixixü. ³⁶ Hicü hipame tavari nivareyenü'axüani te'uximayatamete yumüireme masi. YaxEICÜA mepüvaruyuri.

³⁷ 'Imatürieca vahesüa neinü'ani yunive müpaü 'utaitü, Xüari meteneiyehüviriecuni nenive. ³⁸ Hicü te'üviyamete nu'aya me'uxeiyaca müpaü meniutiyanecaitüni, Camüsü 'icüsie 'ariqueta catininaquimücü cusiyari pinieya. Cümü tepimieni, tepiviya tita hesiena mütinaque 'arique. ³⁹ Me'iviyaca haraveri vari meneicahüani mepimi.

⁴⁰ Mericüte, quepauca munuani haraveri cusiyari, que vayurieni te'üviyamete müme. ⁴¹ Müpaü metenitahüave, 'Axa 'anemecü nivatixütüamücü 'axa memüte'uyuricü müme, hipame püta nivahüritüamücü te'üviyamete, 'icuaxiyari memiyeturieni cusiyari quepauca tucari maye'ani.

⁴² Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave 'utüarica xapa-yarisie que maine,
Mücü tete memutixani'eri qui vevivamete
Mücü 'isiquina titutuicame nayani.
Ti'aitame müpaü catiniuyurieni.
Canimariveni que temüte'ixeiya,

manuyüne. ⁴³ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücapitüarieni xeme xemeixeyan-icü Cacaüyari tixe'aitüvemetüme. Hipatü püta 'icuaxiyari memütixuavitüani yamecatenip-itüariecacuni xei nuivariyari. ⁴⁴ Xüca 'iya tetesie 'ucaveni pütimure. Xüca hesiena 'ucaveni tete, pitapüna.

⁴⁵ Hicü mara'acate memühüritüariecai Pareseusixi vahamatü me'lenieca 'üxasieya, müpaü metenimaicaitüni müvaxatacaicü müme. ⁴⁶ Metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru 'asimepücate'uyuri mevamacatü teüteri. Müme müpaü mepütecü'erivacai quename tixaxatame hücütücai Qesusi.

22

Neüquiya 'ixüarariyari 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Mericüsü Qesusi tavarü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. ² Tevi yucuepa müti'aitametücai neüquiya 'ixüarariyari niutavevieni yunivesie mieme. ³ Yuhesüa miemete te'uximayatamete nivareutanü'axüani memüvatahüavecü müme meripai memuta'inierie neüquiyacü. Müme memuta'inierie mepücayünecai memacünecü. ⁴ Tavarü tivareutanü'axüa te'uximayatamete hipame müpaü tivarutahüaveca, Memuta'inierie müpaü xequetenivaretahüavi, Neuxei, ne'icuai 'apürapine, turusixi mete'ucui'ivaxü, vacaisixi meta memüvaiyatüca xemütecuanicü, nai pütiha'arisie. Xequenacüni neüquiyapa. ⁵ Memuta'inierie me'itave'erietü masi meneutayeixüani xevitü yuvaxata, xevitüta yutienitapai. ⁶ Hipatüta mevarutiviyaca te'uximayatametemama, 'axa mepüvaruyuri mepüvarucui. ⁷ Hicü ti'aitame niuyeha'ani. Varenü'acu cuyaxi yuhesüa miemete menivarutixütüani müme teyumemivamete, vaquiecarü mete'utataiyaxü. ⁸ 'Ana müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete, Neüquiya pücuha'arisieri peru memuta'inierie 'aixüa mepücate'u'iyaricai. ⁹ 'Ayumieme xequeneutayeixüa huye manuyehanesiepai. Yunaima xemüvaretaxeyia xequenivareta'ini neüquiyapa. ¹⁰ Mericüsü te'uximayatamete huyeta meheutayeixüaca menivarucuxeürieni yunaima memüvaretaxei 'axa teyuruvamete 'aixüa teyuruvamete yunaima. 'Ixüaramete mecanihüpünecaitüni haque neüquiya meveviya.

¹¹ Mericüsü ti'aitame mana heutahaca vaxeyiaque 'ixüaramete, tevi niuxeyia mana 'acaime neüquiyapa mieme 'ixuriqui müca'anacatüccai. ¹² Müpaü tinitahüave, Nehamicu 'acu, quepaütütü 'uva pepataha neüquiyapa mieme 'ixuriqui peca'anacatütü. Mücü cayuvatü tinicateitüni. ¹³ Hicü ti'aitame müpaü tinivarutahüave yuparevivamete, Xe- quenannahüa 'ücateyasie mamateyasie, xequenahunyehüva tacua yüvipa. Mana pütasuacani püyutaqueveni. ¹⁴ Yümüretüsü meputa'inierie, peru hipatü xEICÜA mepanayexeyarie.

Cuviyexunu tuminieya

(Maricuxi 12:13-17; Rucaxi 20:20-26)

¹⁵ Mericüsü Pareseusixi menecüne. Mepuyu'eni que memüte'iviyacü niuquieyasie. ¹⁶ Hicü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete menivarenü'ani hesüana, hipame meta Herurexisie memüteviyacai, müpaü memüte'itahüavecü, Neuxei ti'üquitame tame müpaü tepütamate 'ecü yuri pemutainecü, Cacaüyari huyeya hepaüsita pemüti'üquitacü que mütivaiyacü, pemüca'acuerivayuriecü sepa xevitü que mütiyücühüave, yücü pemücativaxeyiacü teüteri. ¹⁷ Hicümüsüari, yaquetatineutahüavi que pemüticu'eriva. Ti'aitame Sesaxi tumini que mütivava cuviyexunusie mieme, titauniva mütiyutuanicü, pücatauniva nusu. ¹⁸ Qesusi timaitü 'axa que memiyuriecucai müpaü niutayüni, Cari yacü xEICÜA xepüyüa. Titayaricutaxi xenete'inüatatüve. ¹⁹ Tumini para xequeneneuxesitüa xeime cümana mütiuyutua. Müme xei tuminiyari meni'ütüani. ²⁰ Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica 'icü.

²¹ Mete'icühüave, Sesaxi. Hicü müpaü tinivarutahüave, Mericüte, tita Sesaxisüa mütimieme xequetenapinirieca Sesaxi, tita Cacaüyarisüa mütimieme, xequetenapinirieca Cacaüyari. ²² Me'i'enieca meniuhüxiyani. Hicü me'icu'eirieca menecüne.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita
(*Maricuxi 12:18-27; Rucaxi 20:27-40*)

²³ Mericüsü mücü tucarisie Saruseusixi hesüana meniu'axüani. Müme müpaü pütivaniuquitücai quename meca'anutaneniere müquite. Hicü müpaü metenita'ivaviya, ²⁴ Ti'üquitame, Muisexi müpaü niutayüni, tevi xüca 'umüni türi cavarexeiyatü, 'ivaya nitivitümücü yucue, türi nivativevimücü 'ivaya mumüpaü memütetetevacacü. ²⁵ Mericüsü tahesüa 'amenititecaitüni yu'ivamatü 'atahutatü. Vamasi 'utineüqueca niümüni. Türi mücavarexeiyacacü, yü'üya caniucu'eirieni mutaya mitivitünicü. ²⁶ Mutaya yaxecüa tiniuyurieni, 'itivitüca niümüni, 'utümana mieme meta, 'atahutatü yunaitü. ²⁷ Imatürieaque niümüni 'uca. ²⁸ Mericüte quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, que mü'ane ra'üya pürayani.

²⁹ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xepuyuyari xemüca'imatecü 'utüarica xapayari que maine, 'asixemücatematecü Cacaüyari que mütitürücaüye. ³⁰ Quepaucua memanucu'uni mepücaneneüqueni mepücaviquieca, masi Cacaüyari niuquieya tuayamete vahepaü mepü'aneneni taheima. ³¹ Müquite que memüte'anucu'uni que müre'uxa cauca hasuacu xeca'iterüvavave tita mütixe'utahüavixü Cacaüyari müpaü 'utaitü, ³² Ne 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni, manuyüne. 'Ayumieme müquite pücavaxata, quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. ³³ Me'u'enanaca teüteri, menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü.

'Aitüarica müve'eme
(*Maricuxi 12:28-34*)

³⁴ Mericüsü Pareseusixi me'u'enanaca que mütivarunütüa Saruseusixi meniuyucuxeürieni 'axeicüa. ³⁵ Hicü xevitü müme 'inüari niuquiyari mümaicai nita'inüata müpaü ticu'ivaviyatü, ³⁶ Ti'üquitame 'acu, que mü'ane 'aitüarica masi peuyevese 'inüari niuquiyarisie mieme. ³⁷ 'Iya rehüave, Quenenaqui'erieca Ti'aitame mü'acacaüyari, nai que pemütüca'iyari, nai que pemütü'amate, nai que pemütüca'eriva, manuyüne. ³⁸ 'Icü 'aitüarica masi yemecü caneuyeveca, cananuhaitüaca. ³⁹ 'Utümana mieme hepaüna cananuyüneni, 'Ahepaü tevi quenenaqui'erieca que pemütü'anaqui'erie, 'anuyütü. ⁴⁰ 'Icü niuqui hutatü canenucutuica 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniüqui naime.

Cürisitu quepai püranive, que mütivaruta'ivaviyaxü
(*Maricuxi 12:35-37; Rucaxi 20:41-44*)

⁴¹ Mericüsü Pareseusixi memuyucuxeürie Quesusi nivaruta'ivaviya ⁴² müpaü 'utaitü, Que xetecu'eriva Cürisitu hepaüsita. Que mü'ane püraxiüyari. Müpaü mete'itahüavixü, Raviri canixiüyarieyatüni. ⁴³ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte, Cacaüyari 'Iyarieya 'icuyuitüvacacu, titayari Raviritütü Neti'aitüvame titaterüvaxü müpaü 'utaitü,

⁴⁴ Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Nserieta quenacani

'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

⁴⁵ Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya. ⁴⁶ Xevitü pücayüvecai mita'eiyacü. Tavari ni xevitü pücayuvaüriyacai tixaütü mütita'ivaviyacü 'arique.

23

Quesusi que mütivaruniuquima müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta
(*Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47*)

1 Mericüsü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri yuhesüa miemete teyü'üquitüvameteta 2 müpaü 'utaitü, Müme 'inüaricü memüte'üquita Pareseusixita Muisexi 'uvenieyasie me'atetü mepüte'üquita. 3 'Ayumieme nai que memütexecühüave yaxequeteneyurieca yaxequetenecahuni, peru que memüteyurie yaxepücateyurieca xeme. Mepütecuxata peru yamepücateyurie. 4 'Ica meniucuha'aritäni mahetete mücuanivetüca, teüteri vanaiparisie menivarutitütüvani, peru mepücayuvaüriya ni yu'itüvamecü memüvaporevienicü. 5 Nai que memüteyurie, yamepüteyurie teüteri memüvaxeiyacü xeicüa. 'Epatayeyeu cuitaxiyari cümana niuqui xapayari manahüa quepaucua yuyeyari memüvevie, 'apünene va'ücaru putuniyari. 6 Püvanaque quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüaripa, teüteri vahüxie memayaxecü tuquita, 7 püvanaque vaürisica memüpitüarienicü quiecaru hixüapa, teüteri Ti'üquitame me'utiyuatü memüvatahüavecü püvanaque.

8 Xemesü Ti'üquitame xepücate'uterüvarüvani. Xevitiüxa catinixe'üquitüaca, xeme yunaitü xecaniyu'ivamaca. 9 Ne'uquiyari xepücatecühüavarüvani cuiepa, xevitiüxa müxe'uquiyaricü taheima macave. 10 Te'üquitamete xepücate'uterüvarüvani, xevitiüxa tixe'üquitüvame mühücücü Cürisitütütü. 11 Que mü'ane xeme masi mümariva, peuyevese mücü xeparevivame mayanicü. 12 Que mü'ane tixaütü tihücütütü mayuyeitüva, mücü tixaü catihücütütü canayeitüariemücü masi. Que mü'ane tixaü catihücütütü mayuyeitüva, mücü masi tixautü tihücütütü canayeitüariemücü.

13 Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Xepücauataunie teüteri memaye'axüanicü mütiva'aitüvametünicü que mü'ane taheima macave. Xeme xepücayuvaüriya müpaü xemüte'aye'axüanicü, müme meta memüyuvaüriya, xepüvanena.

14 Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Xepütevarutixütüiri viyurasixi vapini, 'exeteheutevitü neneviericü, mücamasiücünicü que xemüteyurie. Xehesie masi yemecü tinahüivamücü.

15 Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Naisarie haramarasie cuiepa xepücu'uva, xe'ivautüvetü xeime xenücame xemayeitüanicü. Quepaucua xemeitaxeiya, xecanipata, masi yemecü hesiena mütinaquenicü xasi taiyariyarisie meucahüiyanicü, xehesie 'axa mü'ane que mütinaque xeicüa pücatixaü.

16 Xüa 'ui xeme xe'acücüpetü xemüvarahapana hipame, müpaü xe'utiyuatü, Que mü'ane tuqui 'amüpa xatatü müyühuritüa, yacü püyühuritüa. Me xüca yühuritüatü huru tepüayari xatani cümana müquemaritärarie tuqui, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. 17 Cari 'asixepücatemate, xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, huru nusu, tuqui nusu peuyevese tuqui huru müpatacü Cacaüyarüsü mieme mayanicü. 18 Mücü meta, que mü'ane xeniu mürayutimavatüre xatatü müyühuritüa, yacü püyühuritüa. Me xeniu xüca mavari heimana mürapine xatatü yühuritüani, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. 19 Xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, mavari nusu, mürayutimavatüre nusu peuyevese, mücü mipatacü mavari Cacaüyarüsü mieme mayanicü. 20 Que mü'ane mürayutimavatürecü xatatü müyühuritüa, mücü xatatü püyühuritüa, nai heimana mürapine xatatü püyühuritüata. 21 Que mü'ane müyühuritüa tuqui 'amüpa xatatü, mücü xatatü püyühuritüa, que mü'ane tuquita mayeca xatatü püyühuritüata. 22 Que mü'ane muyuavi xatatü müyühuritüa Cacaüyari 'uvenieya xatatü püyühuritüa, que mü'ane hesiena macave xatatü püyühuritüata.

23 Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuvaüriya xemixatüanicü Cacaüyari, 'asita yerüvavuena texuxuri cuminu naime. Peru xepihayeva tita masi müreyeveve 'inüari niuquiyarisie mieme, heiseriemecü yaxemüteyuriecacü, xemüteyucananimayacü, yaxemütecahunicü que xemutiyuane. Müpaü püta püreyeveve

müpaü mütiyurienenicü, siepüre catihayevatü xei tapari 'ixatüatü. ²⁴ Xe'acücüpetü xepüvarahapana hipame. Cari yu'isarisie xepenuyecase xecüi xemücahexünicü, peru xepexü cameyu 'amüna.

²⁵ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Que mü'ane herie xeicüa müca'itiva tecüxi xacü, müpaü xepüyüa, peru yutaüta xepühüpüne xetnavacutü xeyutatuatü. ²⁶ Cari Pareseu pehücütütü pepacüpe. Taütana meri quenivacu'itiexüa tecüxi, herieta 'itiyatü mayanicütari.

²⁷ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Müqui teucume meunaximapaü xecani'aneneni. Herie visi pütüyexexeiya, peru pühüne müquite va'umeyari naitü müca'itiyatüca. ²⁸ Xemeta yaxecüa herie xeicüa müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü xepüteyuxexeiya, teüteri que memütexexeiya, peru xepühüpüne yacü xeicüa xeyüatü, yaxecatecacünicutü.

²⁹ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Texaxatamete vateucumete xepüvaveviri, müme heiseriemecü yamemütecahucai vateucumete visi xepüte'uquemaritüa. ³⁰ Müpaü xeputiyuane, Tame xüari xüca 'ate'u'uvanique quepaucua ta'uquiyarima 'amemu'uvacai, tamesüari tepücavapareviecaqueyu mütayeurienicü texaxatamete vaxuriya. ³¹ Xemesietü xepüyuhecüata, müme texaxatamete memüvarucui que xemütevanivema. ³² Xe'uquiyarima que memüte'isutüa mecuxi xequenaye'atüaca vahepaü.

³³ Cari cuterixi xepühüme, terücaxi xepüva'ivama. Quepaütücacu xepüyutavicueisitüani xemücaheucaxüriyanicü xasi taiyariyarisie, 'isücame xeta'ivaviyayu. ³⁴ 'Ayumieme xehesüa nepüvarenü'avani texaxatamete, temaivavemete, 'inüaricü te'üquitamete. Hipame müme xepüvacuini, curuxisie xepüvacavütüani, hipame müme xepüvativayani yutuquita, quiecarisie xepüvaranuyeveveyani xeime quiecarisie. ³⁵ 'Ayumieme xehesie pürahüiyani yunaime heiseriemecü yamemütecahu vaxuriyacü cuiepa mütayeurivecü, Haveri heiseriemecü yamüticamiecai xuriyayacü meri, 'asita Sacariya Verequiyaxi nu'aya xuriyayacüque, xemimi tuquita caheta'avecacu, mürayutimavatüre heyeyacu. ³⁶ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü naitü pürahüiyani hicü miemete teüteri vahesie.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaüsita

(Rucaxi 13:34-35)

³⁷ Querusareme 'acu, Querusareme, 'ahesüa quiecatari mecanivatacucuyani texaxatamete, mecanivatituaxani Cacaüyari nü'arimama 'ahesüa memü'axe. Müixa nepünevaüriyacai nemüvacuxeürienicü 'atüriyama, vacana yunivema que mütiyacuxexeüriva yu'anatüa. Mepücayuvaüri. ³⁸ Camüsü xequi 'uyemavetü pücu'eiriva. ³⁹ Müpaü nepütixetahüave, tavari xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepaucua müpaü xemütiyuaneni, 'Aixüa queticuniuvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü mamie hepaüsita.

24

Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecai 'arique

(Maricuxi 13:1-2; Rucaxi 21:5-6)

¹ Mericüsü Quesusi tuqui 'amüpata vayeyaca neyani. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete 'aura menacüne me'ixeisitüanique quite tuqui curaruyarita miemete.

² Mücü müpaü tinivacühüaveni, Xete'ixeiya 'icü naime. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tete pücahayevarieni yuheima 'atetü. Naitü masi nica'unariemücü.

Inüari que mütimasiücünü taparirümeccacu

(Maricuxi 13:3-23; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)

³ Hicü mana 'ayerücu Huriva Mati'u yemuriyarisie teyü'üquitüvamete 'auriena menacüne yühücüate mecutecacu. Müpaü metenitahüave, Quetatineutaxatüa quepaucua müpaü pütüyüni que pemainecai. Tita ti'inüariyaritüni quepaucua pemunuani, quepaucua mütaparirümeni. ⁴ Hicü Qesusi müpaü tivacühüave, Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü tixe'u'irüviyacü. ⁵ Yümüiretü mepü'axüani müpaü me'utiyaütü que-name nehesüa memiemete, Neri Cürisitu nepühücü, me'utiyaütü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ⁶ Xepüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, cuya niuqui xepü'enieni. Yumarima xepücaxamurieca. Peuyevese müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁷ Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani, hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. Naisarie vaüca cuiniya canitixuaverimücü, haca canitavemücü cuie canitayuamücü. ⁸ Icü naitü müpaü tiyüyu, mücücü cuiniya püsütüarieni xEICÜA.

⁹ 'Anari mecanixeyetuacuni xemü'uximatüarietacü. Mepüxecuinisü, yunaitü nuivarite mepüxe'uxive'erieca nehesüa xemümiemetecü. ¹⁰ 'Ana yumüiretü mepücunuitüarieni, mepüyuyetuani mepüyuye'uxive'erien. ¹¹ Yümüiretü texaxatamete mepanucu'uni mete'itavatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ¹² Cuini mieme memücayuvaüriyacü yamemütecahunicü, 'ayumieme yumüiretü mepütivaüripiximeni que memüteyucanaqui'erie. ¹³ Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani tapareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü. ¹⁴ Icü niuqui'aixüa manuyüne que müti'ane 'Iya ti'aitametücacü manuyüne, mücü catinixaxaxasivamücü naisarie memeutitei teüteri, memühecüasitüarienicü yunaitü nuivarite. 'Anaque nitaparimücü.

¹⁵ 'Uxa'atüni xepixeiya mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque mevayepasie Cacaüyarisie mieme, Cacaüyari que mutayü Tanieri tixaxatame ya'utainecacu, titerüvame quetimaive tita mütiyata. ¹⁶ 'Anari müme Cureya cuieyarisie meme'uvani hürisiepai meque'uyuta'unaxüani. ¹⁷ Que mü'ane caretasie müyeca 'uxipietü, yapaucua que'anacayani. Ni yuquita pücaheutahani yupini tivayepinique, püyuta'una püta. ¹⁸ Que mü'ane yeuta meyeicani yu'utüma pücanuani yü'ücaritivayehurienique. ¹⁹ Xüa 'ui müme memuhuca, müme memütesisitüani mücü tucari 'aye'ayu. ²⁰ Xequeneyunenevieca muhütüsie müca'aye'anicü xemüyuta'unaxüanicü, mesü 'uxipiya tucarisie ca'aye'anicü. ²¹ 'Ana cuini mieme 'uximatüarica canitixuaverimücü yamemücate'uximatüarievavepaü cuie munetüarietapai hicüque, tavari que mücatitixuavere 'ariqueta. ²² Mücü 'uximatüarica xüca 'esicareuteritüarienique, ni xevitü haquevasü pücatavicueniqueyu. Peru memanuyexeiyarie vacü, 'uximatüarica 'esipüreuteritüarieni.

²³ 'Anari xüca xevitü müpaü tixecühüaveni, Camü 'ena caniuyeicani Cürisitu, Camü mana, xüca haineni nusu, yuri xepücate'erieca. ²⁴ Mete'itavatü mepü'axüani Cürisitusixi meyuxatatü texaxatamete meyuxatatü. 'Inüari mepütivevieni mamarivaveme meteva'irüviyaque 'asita müme memanuyexeiyarie xüca meyüvavenique. ²⁵ Tamüsü müpaü catiyüvecacu cuxi, müpaü nepütixe'utahüavixü. ²⁶ 'Ayumieme xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, macumavesie neyeicani, mana xepücaheuyeneicani. Xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, quita peti'aviesie, yuri xepücate'erieca. ²⁷ Merücarिया naisarie que mütimasiücü muyuavisie tahixüata 'umerücatü tasutüapai, müpaüta naisarie catinimasiücücamücü quepaucua munuani Yuri Tevi. ²⁸ Canimasiücüni caxari sepa haque meca, mana meniyucuxeüriecuni virücüxi.

Yuri Tevi que mütinuani

(Maricuxi 13:24-37; Rucaxi 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ 'Ana cuitü 'uximatüarica heunuayu, tau niyürimücü, meseri pücahecüarivieni, xuravesixi mepücaxürieni muyuavisie miemete, müme türücarिया memexeiya muyuavisie mepücuyuitüarieni. ³⁰ 'Ana masiücütü canayeimücü Yuri Tevi 'inüariya

taheima. 'Ana yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniyutihveriecuni, mecanixeyacuni Yuri Tevi muyuavisie mieme haisata 'acamiecame, türücaüyetü cui xavatütü. ³¹ Cuxineta hüsiyacacu püvatanü'axüani yutupirisixima, müme mepüvacuxeürieni müme müvaranuyexei, taserieta ta'utata tahixüata tasutüapai memü'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

³² Pinicü xequeteneyü'üquitüaca. Quepaucua xavari mücavivieni xüca yürani, xüca mamateya cuneicani, müpaü xepütemaica tasüari 'auracacutüca. ³³ Xemeta yaxecüa quepaucua xemixeiya 'ipaü tiyüanecacu naitü, müpaü xequetenemaica quename hehura quitenie müta'aximenipaü. ³⁴ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Hicü miemete mepücacuini mexi ca'aye'ave 'icü naitü. ³⁵ Muyuavi cuie pütixüni, peru neni-uqui pücaxüni.

³⁶ Tevi 'asipücatimate quepaucua maye'ani mücü tucari. Taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, Cacaüyari Nu'aya 'asipücatimate, 'uquiyarieya xecüa pütimate.

³⁷ Que mütiuyü Nuhexi 'amuyeicacaisie, müpaüta catiniyümücü quepaucua Yuri Tevi munuani. ³⁸ 'Anapai memücatihauvecai cuxi, mepütecuaüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani quepaucua Nuhexi meutaha canuvasie. ³⁹ 'Asimepücatemaicai, 'ariqueque xecüa quepaucua ha mütitüa müvarehausitüa yunaime. Yaxeicüa catiniyümücü quepaucua Yuri Tevi munuani. ⁴⁰ 'Anari yuhutatü xüca me'u'uvani vaxata, xevitü panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva. ⁴¹ Yuhutatü xüca metüxüni yu'aurie, xevitü ranutivitüquieni xevitü ticu'eiriva.

⁴² 'Ayumieme xequenayeneniereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie munuani xecusiyari. ⁴³ 'Ipaüsiere xequetenemaica, quiecame xüca müpaü timaicaque que mü'ane hurayarisie munuaniquecai tinavayame, payeniereniqueyu püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana. ⁴⁴ 'Ayumieme xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua canuaximeme xemü'erieca, 'ana caninuamücü Yuri Tevi.

*Ti'uximayatame yamüticamie yamücaticamie
(Rucaxi 12:41-48)*

⁴⁵ Qui cusiyari que mü'ane pühürütüani yuquita miemete te'uximayatamete vacü, mütivaminicü quepaucua memeyehüva. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane müyumate, mücü canihürütüariemücü. ⁴⁶ 'Aixüa pütüarieni 'iya ti'uximayatame xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, pütihürütüani yupini hepaüsita naime. ⁴⁸ Me xüca 'iya ti'uximayatame 'axa tiuca'iyaritü müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, ⁴⁹ xüca varutivatüyani yuhepaü te'uximayatamete, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni tarüvecarixi vahamatü, ⁵⁰ mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepaucua müca'icuevie yapaucua quepaucua 'asimücatimate ti'uximayatame. ⁵¹ Hixüata piviteni mücü, müme yacü xecüa memüyüa vahepaü pütipitüani. Manari putasuacani püyutaqueveni.

25

Tamamata 'üimarixi va'üxasi hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Mericüsü 'ana 'ipaü catini'anemücü ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Neüquiyapa, neneüqueme mücueviyasie 'üimarixi tamamata yücüxeme me'a'ütü menecüne me'inaqueque. ² Yu'auxüvitü müme 'asimepücatemaicai, yu'auxüvitü mepütemaivavecai. ³ Müme 'asimemücatemaicai yücüxeme me'a'ütü haseitiyari mepücaheyeha. ⁴ Memütemaivavecai haseiti mepahapacai puteyasie yemaneme yücüxeme me'a'ütü. ⁵ Yunaitü mepeucusicucai neneüqueme 'ereutevicacu, meneucusu. ⁶ Tücarü hixüapa xevitü niutahiva, Neuxei neneüqueme mana pamie, xequenenaquiyu, 'utaitü. ⁷ Hicü 'üimarixi yunaitü menenucu'uni, menicuha'arütüani yücüxeme.

8 Müme 'asimemücatemaicai müpaü metenivarutahüave memütemaivavecai, 'Esiva xequetaneumicua yuhaseiti, tame tacüxeme mütüxüaximecü. 9 Memütemaivavecai müpaü metenivaruta'eiya, Tietüsü catinaquimücü tahesie mieme xehesie miemeta. Mecuxi xequenehu tetuayamete vahesüa, xequenenanai yuhesie mieme. 10 Hicü mexi meheinanetüvecai neneüqueme caninuani. Müme memucuha'arisie 'utümana meneutahaxüani 'ixüararipa. Quitenie neucunare. 11 'Arique mücaque memaicunanai mecaniu'axüani 'üimarixi müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, quetatineuyepiri. 12 Mücü müpaü tivacühüave, Yuricü nepücaxemate.

13 'Ayumieme nepaine, xemeta xequenayeneniereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie que mü'ane hurayarisie munuani.

Vaiücava tumini 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

14 Mücü meta, 'ipaü catini'anemücü, tevi teva müyemiecai que mütiuyuri. Yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete. Yupini tinivayeturieni.

15 Xeime niu'ütüani 'auxüme quirivayari tumini, xeimeta huta quirivayari tiu'ütüa, xeimeta xei quirivayari tumini. Que memüteyüvavecai yuxexütü, yapaümeme mepu'ütüarie. Hicü neyani. 16 Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie tumini, cuitü neyani, mücü tinituacaitüni. Tavari 'auxüme quirivayari pana'ivaxü tumini. 17 Yaxeicüa 'iya hutame mu'ütüarie tavari hutame rana'ivaxü. 18 Peru 'iya xei quirivayari mu'ütüarie mana vayeyaca cuieta nivati'inieni titi'avietaxü yucusiyari tuminieya.

19 Mericüsü te'uximayatamete vacusiyari 'epüreuterixü, 'ariqueque caninuani. Cuenita nivaruvevirieni. 20 Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie nuaca, ni'atüirieni tamamata quirivayari müpaü 'utaitü, Cusiyari 'ecü tumini 'auxüme quirivayari pepünesi'uyeturi. Neuxei, mücü tavari 'auxüme quirivayari nepana'ivaxü. 21 Cusiyarieya müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame pecanihücütüni 'aixüa pemütiuca'iyari yapemüticamie. 'Esivacütütü yapepüticamiecai, hicü vaüca nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. 22 Hicü 'iya huta quirivayari mu'ütüarie nuaca müpaü niutayüni, Cusiyari 'ecü tumini huta quirivayari pepünesi'uyeturi. Neuxei mücü tavari huta quirivayari nepana'ivaxü. 23 Cusiyarieya müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari yapemüticamie pecanihücütüni. 'Esivacütütü yapepüticamiecai, hicü vaüca nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. 24 Hicü 'iya xei quirivayari mutanaqui'erie müpaü niutayüni, Cusiyari nepümasimate 'ecü pema'a'eriyacü. Pepuca'isana haque pemücaheca'e, pepicuxexeüriva haque pemücaheicaxüri. 25 Neri nematü neneyani netiti'avietaxü 'atumini cuieta. Camü 'apini. 26 Hicü cusiyarieya müpaü tinitahüave, Cari ti'uximayatame 'axa pemütiuca'iyari pemü'a'üraxi pecanihücütüni. 'Ecüsietü pepünesimate que nemütiuca'isana haque nemücaheca'e, que nemüticuxexeüriva haque nemücaheicaxüri. 27 'Ayumieme peyuevecai 'ecü siqueresü netumini pemüyetuanicü tumini hüvemete vahesüa, ne nenuame nepini nemütitanaqui'erienicü yapaümeme 'ana'ivayu. 28 Tamüsü xequenenavairi 'iya tuminieya, xequene'ütüa 'iya tamamata quirivayari mexeiya. 29 Que mü'ane tixaütü mürexeiya tavari cuxi pütimiquieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane tixaü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya, pütinavaiyarieni. 30 'Iya ti'uximayatame 'asimücatiuyuri xequenanuyehüva tacua yüvipa. Mana putasuacani pütiyutaqueveni.

'Isücame que mütivata'ivaviya nuivarite

31 Mericüsü quepaucua munuani Yuri Tevi marivetü, yunaitü tupirisiximama me'iteütacacu Cacaüyarisie mieme memüpasie, 'ana marivetü payerüni yu'üvenisie. 32 Yunaitü nuivarite menicuxeüriyacuni hüxiena. Nivapatamücü, muxasi vahüveme que mütivapata muxasi sipuri. 33 Muxasi nivati'uitüamücü yuserieta sipuri yu'utata.

³⁴ 'Ana Ti'aitame müpaü pütivatahüave müme serietana memüti'uni, Xequenaye'axüari xeme. Ne'uquiyari 'aixüa paine xehepaüsita. Xeheixeyatü xequenacüni tixe'aitüvametüme, xehesie mieme que mütiucuha'arisie quepaucua cuie munetüarie. ³⁵ Ne neheuhacamüccacu xepünete'umi, neheuharimüccacu xepünesi'uharitüa, necuyeicametüme xepünesi'utanaqui'eri, ³⁶ nemavecacu xepünesi'uquemaritüa, neticuyecacu xepünesi'üviyacai, ne'anutahüiyacu nehesüa xepü'axecai. ³⁷ 'Anari müme heiseriemecü yamemütecahu müpaü metenitahüavicuni, Ti'aitame quepaucua tepümasi'uxei peheuhacamüccüme temate'umi, peheuharimüccüme tepümasi'uharitüa. ³⁸ Quepaucuasü tepümasi'uxei pecuyeicame temasi'utanaqui'eri, pemaveme temate'utiquemaritüa. ³⁹ Quepaucua tepümasi'uxei peticuyeme pe'anutahüiyacu 'ahesüa tete'axecai. ⁴⁰ Hicü Ti'aitame müpaü tinivatahüavimüccü, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, müpaü que xemüvaruyurie 'ime ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpaü xepünesi'uyuri ne.

⁴¹ Hicü müpaü pütivacühüavenita müme 'utatana memüti'uni, Nehesüa xequeneutayeixüa xeme 'axa xemütecühüavarüva. Tai yuheyemecü müta'asie Cauyumariesie mieme tupirisiximama vahesie mieme mucuha'arisiesie xequenehu. ⁴² Neri neheuhacamüccacu xepücanete'umi. Neheuharimüccacu xepücanesi'uharitüa. ⁴³ Necuyeicametüme xepücanesi'utanaqui'erie, nemavecacu xepücanesi'utiquemaritüa, neticuyecacu ne'anutahüiyacu xepücanesi'üviyacai. ⁴⁴ 'Anari müme müpaü metenitahüavicuni, Ti'aitame quepaucua tepümasi'uxei peheuhacamüccüme peheuharimüccüme pecuyeicame pemaveme peticuyeme pe'anutahüiyacu, temücatavaüriyacai temasiparevienicü. ⁴⁵ Hicü müpaü tinivatahüavimüccü, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, müpaü que xemücavaruyuri 'ime ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpaü xepücanesi'uyuri ne. ⁴⁶ Mümesü mecaniyehuni yuheyemecü memü'uximatüariecacü, müme heiseriemecü yamemütecahu tucari mücaxüve memexeyacü püta mecaniyehuni.

26

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Maricuxi 14:1-2; Rucaxi 22:1-2; Vani 11:45-53)

¹ Mericüsü Quesusi 'inüca 'icü niuqui naime, müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, ² Xeme müpaü xepütemate, huta tucari 'anucayayu, Pasicua 'ixüarari canatinemüccü quepaucua teme'eriva, Cacaüyari que mütiaruhayevaxü tateüterima. 'Ana Yuri Tevi nehücütütü neniyetuiyamüccü curuxisie nemümierienicü.

³ Hicü 'ana mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima meniuyucuxeürieni mara'acame mühüritüariecaisüa Caipasi mütitevacaisüa. ⁴ Meniuyu'enieni, me'icuananame memiviyacü Quesusi, memimienicü. ⁵ Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Ixüaramete vahüxie xEICÜa tepüca'iviya, teüteri me'uyuxamurienicü.

Visi mu'üa que mütiucaviriyari Quesusisie

(Maricuxi 14:3-9; Vani 12:1-8)

⁶ Mericüsü Quesusi mana niucateitüni Vetaniasie Simunisüa cuiniyacü meripai müca'itiyacaisüa. ⁷ Hicü 'uca mana ninuani tete puteyayari visi mü'ane 'ahanatü visi mu'üa 'aye'üneme cuini mieme müraye'axe. Neititüani Quesusi mu'uyasie ticuacacu. ⁸ Hicü teyü'üquitüvamete me'ixeyatü meniuyeha'ani müpaü me'utiyuatü, Titayari-cutaxi yacü xEICÜa reiyehüa. ⁹ Püyüveniqueyu vaücavamecü mütuiyacacü, tuminiyari memümüquienicü memümamave. ¹⁰ Quesusi müpaü retimaica, müpaü tinivarutahüave, Titayari xete'i'uximatüa 'uca. 'Aixüa tiniuyurieni nehesie mieme. ¹¹ 'Uxa'atüni varie 'amecaniu'uvacuni memümamave xehesüa, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. ¹² 'Ipaü que müreititua visi mu'üa nehesie, nesicuha'aritätü nemücateuquienicü

müpaü pütüyuri. ¹³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepanetü haque 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita mecuxaxasivani naisarie cuiepa, que mütiuyuri 'icü 'uca canitaxasiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiuyuvaïri miyetuanicü Quesusi
(*Maricuxi 14:10-11; Rucaxi 22:3-6*)

¹⁴ Mericüsü Cura Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai 'Isicariutitanaca mütevecaï mana neyani mara'acate memühüritüariecai vahesüa. ¹⁵ Müpaü tinivarutahüave, Tita xenete'ütüani nemüxeyetuirienicü. Müme yuhamatüa me'uyu'enieca xei teviyari heimana tamamata meni'ütüani pürata tuminiyari. ¹⁶ 'Ana nisütüani ticuvaunetü quepaucua 'aixüa müyüniqeyu müvayetuirienicü.

Ti'aitame 'Tcuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari
(*Maricuxi 14:12-25; Rucaxi 22:7-23; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26*)

¹⁷ Mericüsü 'anatücacu Pa Mücacuxanariyari tucariyari, teyü'üquitüvamete Quesusi 'aurie meniuyucuxeürieni müpaü me'utiuyatü, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü, 'ecü 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹⁸ Müpaü tivacühüave, Xeimesüa xequenehu quiecarisie. Müpaü xequetenetañavi, Ti'üquitame müpaü paine, Netucari caneutihuraniri. 'Aqita Pasicua 'ixüarari nepütavevieniqueyu nehësüa miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. ¹⁹ Hicü Quesusi que mütivaruta'aitüa yamepüte'uyurie. 'Aixüa mepiyuri Pasicua 'ixüarari 'icuaiyari, para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

²⁰ Hicü 'ucutaicairecu mexa 'aurie nayerüni Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü. ²¹ Metecuacacu müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme pünesiyetuani. ²² Cuini mieme meyhiverietü yuxexütü müpaü metenitihüavetücüne, Ne netihücü Ti'aitame. ²³ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xevitü canihücütüni nehamatü pa manati'üve xacüsie, 'iya caneniyetuamücü. ²⁴ Yuri Tevi que nemütiteva necaniyemieni nemümierienicü que müre'uxa nehëpaüsita, peru xüa 'ui 'iya tevi que mü'ane münesiyetuani Yuri Tevi nehücütüme. Masi 'aixüa pü'aneniqueyu xüca ca'utinivaque 'iya tevi. ²⁵ Hicü miyetuaniquecai Curatütü müpaü niutayüni, Ti'üquitame netihücü ne. Rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni.

²⁶ Hicü metecuacacu Quesusi pa nanucu'üni. 'Aixüa 'utayüca Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita, nititara tivarumi teyü'üquitüvamete. Müpaü niutayüni, Xequenanu'üi xequeneutica'i. 'Icü caninevaiyaritüni. ²⁷ Hicü 'enucuhanaca tecüxi, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nivaru'itüani müpaü 'utaitü, Yunaitü xequenanut'iexüa 'icü. ²⁸ 'Icü caninexuriyatüni, türatu mühecua caniseiriyamücü. Yümüreme vahesie mieme nitayeuriemücü memüteheuyehüviyarienicü 'axa memüte'uyuricü. ²⁹ Müpaü nepütixecühüave, tavaru havaicü nepüca'enu'ieni 'icü caxie hayari, mexi tucari ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni xehamatü haque ne'uquiyari müre'aita.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü
(*Maricuxi 14:26-31; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38*)

³⁰ Hicü cuicari Cacaüyari hepaüsita me'uticuicaca menecüne Huriva Mati'u. ³¹ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yunaitü xepüacunuitüarieni 'icü tücarisie necümana. Müpaü püre'uxa, Nepimieni muxasi vahüveme, muxasi müva'üviyacai menitaxüriexüacuni. ³² Nemierieme ne'anucuqueme nenixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepaitü. ³³ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Sepanetü yunaitü memucunuitüarie 'acümana, ne hasuacu nepücacunuani. ³⁴ Quesusi rehüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, 'icü tücarisie vacana 'uquiri catahivavecacu cuxi, 'ecü haacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. ³⁵ Pecuru rehüave, Sepanetü meuyevese 'ahamatü nemümierieni, nepücanecu'imavani quename necamasimate ne'utaitü. Yunaitü teyü'üquitüvamete yaxëicüa meniutiyuanecaitüni.

*Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie
(Maricuxi 14:32-42; Rucaxi 22:39-46)*

³⁶ Mericüsü Quesusi Quetisemani mütiyetevasie neta'ani vahamatü. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni, ne mexicuxi 'uma nepünenenevimie. ³⁷ Hicü Pecurumame Severeu nivemama yuhutame nivarevitüni manapai, nisütüani yuhiverietü yu'iyaritüatü. ³⁸ Hicü müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehieverieca, mücücü nenimüximeni. 'Uva xequeneyuhayeva xequenetaneniereni nehamatü. ³⁹ 'Esiva 'uma 'uyaca niutihüximaqueni. Niyutanenevieneni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari xüca tüma yüvenique müca'aye'anicü, 'icü hivericacü nemüca'itüarienicü cuerietü. Mesü que münetinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaneque'itüarieni. ⁴⁰ Teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca, nivaretaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, 'E'e xecateyüvavecai siqueresü xei hurayari xemütanenierenicü nehamatü. ⁴¹ Xequenetaneniereni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari caniyuvaüriyani, xevaiyari masi puverani. ⁴² Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieneni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca cayüveni 'icü manuyeyanicü, xüca heuyeveca yanemü'itüarienicü, que mümatinaque yaquetiuyüni. ⁴³ Nuaca tavari nivaretaxeiya mecusume, memücusimarietücateicü. ⁴⁴ Varucu'eirieca tavari heyaca hairieca tiyutanenevi yaxaicüa 'utaitü. ⁴⁵ Hicü teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca müpaü tinivarutahüave, Xetecusu cuxi xete'uxipie. Camü, canaye'aximeniri, Yuri Tevi que nemütihücü, nemüyetuiyanicü 'axa teyuruvamete vahesüa. ⁴⁶ Xequenancu'uti tepüvanaquiyu. Que mü'ane münesiyetuani 'acanamieni.

*Quesusi que mütiuviyarie
(Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11)*

⁴⁷ Mericüsü 'utaniucacacu cuxi Cura mana caninuanani Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücücaitüni 'ixiparate cüyexi mete'u'ücame, mara'acate memühürütüarietücaiteüteri va'uquiyarima mevareyenü'acu. ⁴⁸ 'Iya miyetuaniquecai 'inüari püvarupitüa mevayecünirümeccacu, müpaü 'utaitü, Que mü'ane nemütavaürütüani ne'i'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya. ⁴⁹ Hicü Qesusisüa nuaca müpaü niutayüni, Que 'acu Ti'üquitame. Ni'iseni. ⁵⁰ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Nehamicu, titacü pemütinua, yaquetineuyuri. Hicü 'auriena me'uyucuxeüriecä, Quesusi meniuvia.

⁵¹ Müme Qesusimatü memü'uvacai xevitü nivatihana yu'ixipara. 'Ivaca ti'uximayatame mara'acame mühürütüarietücaisüa mieme, nacaya naviteni. ⁵² Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Painatana queneuca'uta 'a'ixipara. Yunaitü 'ixiparasie memüteviya, 'ixiparacü mepüca'unarieni. ⁵³ Müpaü pecaticu'eriva nemüyüvecü nemitavavirienicü ne'uquiyari, mücü cuitü müvaranü'anicü yutupirisixima tamamata heimana huta vaxayari meyupaümeme. ⁵⁴ Peru xüca müpaü netiyurienique, quepaü raye'aniqueyu 'utüarica meuyevese 'ipaü mütiyüni manuyüne. ⁵⁵ Hicü 'ana Quesusi müpaü tinivarutahüave teüteri, Cari xepeyecü 'ixiparate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, que mütiyiviyarüva tinavayame. Müixa tuquita nenayecateitüni tucaricü neti'üquitatü. 'Ana xepücanesihevi. ⁵⁶ Perusü 'ipaü naitü pütüiyü, maye'anicü texaxatamete que memutiyua 'utüarica xapayarisie. Hicü teyü'üquitüvamete yunaitü me'icü'eirieca meniuyuta'unaxüani.

*Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie
(Maricuxi 14:53-65; Rucaxi 22:54-55, 63-71; Vani 18:12-14, 19-24)*

⁵⁷ Müme memiviya Quesusi mecani'atüirieni Caipasi. Mücü mara'acame mühürütüarietücaiteüteri canihücütücaiteüteri. Hesüana müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meniuyucuxeürieni 'uquiravesixi vahamatü. ⁵⁸ Pecuru niveiyacaitüni yateva

mara'acame mühritüariecai quitanapaitü. Mana heutahaca tupirisixi va'aurie nayerüni niereque que mü'itüarieniecai.

⁵⁹ Hicü mara'acate memühritüariecai vahamatü yunaitü 'isücate 'axeicüa menivavautüvecaitüni memunenierixü, Qesusi memütaxanetacü, vaniuquicü mümierienicü. ⁶⁰ Mepüyutexiecai sepa yumüretü mete'itavatü memu'axüa metehecüatatü que memüte'unenierixü. 'Imatürieca yuhutatü me'anucu'uca, ⁶¹ müpaü meniutiyuani, 'Icü müpaü painecai, Ne necaniyüveni nemica'unacü Cacaüyari tuquieya, tavori hairieca tucari nerenuquitüani. ⁶² Hicü mara'acame mühritüariecai 'anucuqueca müpaü tinitahüave, Tixaü pecatitaniuni 'ahepaüsita, 'ipaü que memümatexaneta 'ime. ⁶³ Qesusi 'asipücahainecai. Hicü mara'acame mühritüariecai müpaü tinitahüave, Nepümasihürütüa Cacaüyari mayeyuri masi'eniecacu yapemütaticühüavenicü xüca cürisitu pehücütüni Cacaüyari nu'aya. ⁶⁴ Qesusi cayucu'imavatü müpaü ticühüave, 'Ecü müpaü pecaniutainenü. Mücü meta, müpaü nepütixecühüave, Yemecü xecanenixeiyacuni Yuri Tevi que nemütihücü, mana ne'acame Que Mü'ane Mütürücaüye serieta, haisata ne'acamecame taheima. ⁶⁵ Hicü mara'acame mühritüariecai yu'ixuriqui niutasana müpaü 'utaitü, Cari pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que cuxi tetevareuyehüva memunenierixü. Xemetütü hicüri xepi'eni que mütisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁶⁶ Que xetecu'eriva. Müme müpaü metenicühüaveni, Peuyevese mümierienicü. ⁶⁷ Hicü mericü meniti'aüsicamatücüne hüxitana, menitihusutücüne. Hipatü 'auritapana meneitivani ⁶⁸ müpaü me'utiyuatü, Cari pepütixaxatame. Mericüte Cürisitu, quetaneutaxatüa que mü'ane pümasiheutiva.

*Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Qesusi camaicai 'utaitü
(Maricuxi 14:66-72; Rucaxi 22:56-62; Vani 18:15-18, 25-27)*

⁶⁹ Mericüsü Pecuru tacua niucateitüni. Ti'uximayatame hesüana nuaca 'üimaritütü müpaü tinitahüave, 'E'e, 'ecütari Qesusimatü pepuyeicacai Carereya quiecamematü. ⁷⁰ 'Iya niyucu'imavacaitüni yunaime vahüxie müpaü 'utaitü, 'Asinepücatimate tita pemütixata. ⁷¹ Mana heyacu quitenie xevitü nixeiya 'uca. Müpaü tinivarutahüave müme mana memüti'ucai, 'Icürü Qesusi Nasaretitanacamatü puyeicacai. ⁷² Tavori niyuta'imani yühritüatü müpaü 'utaitü, Cacaüyari nesi'eniecacu nepaine, nepüca'imate mücü tevi. ⁷³ Yareutevicacu vana memüti'ucai me'u'axüaca müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü pecanihücütüni müme. 'Aniuquicü pepümasiücü que pemütiniuca. ⁷⁴ Hicü 'axa tiniutiniutüyani, müpaü 'utaitü, Cacaüyari xüca 'axa ne-siyurienique tüma xüca neti'itavani, yemecü nepaine, nepüca'imate mücü tevi. Yapaucua niutahiva vacana. ⁷⁵ Pecuru ne'erivacaitüni Qesusi niuquieya que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. 'Anuyeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

27

*Qesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie
(Maricuxi 15:1; Rucaxi 23:1-2; Vani 18:28-32)*

¹ Mericüsü ximeri yunaitü mara'acate memühritüariecai teüteri va'uquiyarima vahamatü meniuyucuxeürüeni meyu'enienique Qesusi hepaüsita, memimienicü. ² Meneihana hüacame, Piratu meniyetuirüeni cuvexunaruri.

Cura que mütiümü

³ Mericüsü Cura miyetua tiutamariECA quename 'isücate mete'uta'aitaxü mümierienicü, yücü tiniyücühüavecaitüni. Vatumini nivarecu'ütüani mara'acate memühritüariecai 'uquiravesixi, xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, ⁴ müpaü 'utaitü, 'Axa nepütüiyuri nemiyetuacü tevi hesiena mücarahüiya, xuriyaya

mütayeurienicü. Müme müpaü metenicühüavecaitüni, Sepasü tame, 'ecü püta pepü'acuerivayurieca. ⁵ Tuquita heicaxürieca tumini nivayeyani. Heyaca niuyucavieni.

⁶ Mara'acate memühürütüariecai meheiti'üca tumini müpaü meniutiyuanecaitüni, Pücatauniva temeicaxürrienicü tuqui tuminiyari meucavesie, muyetuiyacü tevi xuriyaya mütayeurienicü. ⁷ Me'uyu'enieca cuie mecaniunaneni mücü tuminicü xari vevivame cuieya, mana heu'uvacate teva miemete vateuquiyapa mayanicü. ⁸ 'Ayumieme mücü cuie Xuriya Mataxüri catiniuyetevaca hicüque. ⁹ 'Anari naye'ani tita Cacaüyari mütiutayü Queremiyaxi müpaü 'utainecacu tixaxatametütü, Menei'üni xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, que müraye'arücai 'iya, 'Ixaherisixi teüteriyari müpaü mete'eye'atüacu, ¹⁰ mepi'ütüa xari vevivame meminanairienicü cuie, Ti'aitame que müneti'aitüa.

*Piratu Qesusi que mütiuta'ivaviyaxü
(Maricuxi 15:2-5; Rucaxi 23:3-5; Vani 18:33-38)*

¹¹ Mericüsü Qesusi niutaquerieni cuvexunaruri hüxie. Mücü müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü 'ecü. Qesusi cayucu'imavatü rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni. ¹² Mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi me'ixanetacacu 'asipücatiuta'a. ¹³ Hicü Piratu müpaü tinitahüave, Pecativa'enie que müreupaüme memaitüca 'ahepaüsita memunenierixü. ¹⁴ 'Iya havaicü püca'ita'ei. 'Ayumieme cui ni'iyarixiecaitüni cuvexunaruri.

*Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü. Qesusi mümierienicü
(Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)*

¹⁵ Mericüsü xexuime 'ixüarapa cuvexunaruri niyuvaüriyacaitüni memanutaxürivacai xevitü müxünarienicü teüteri vahesie mieme, que mü'ane müvanaquecai. ¹⁶ 'Ana 'anuta'ahüiyacame mecanexeyacaitüni mümarivacai Vaxavaxi mütitevacai. ¹⁷ Me'uyucuxeüriecu Piratu müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane püxenaque nemüxexünirieni, Vaxavaxiri, mesü Qesusiri Cürisitu müterüvarüva. ¹⁸ Müpaü pütimaicai, me'ütesatü memiyetuacü.

¹⁹ Hicü Piratu mana 'acaicu 'isücame 'uvenieyasie, 'üyaya niuqui neinü'airieni müpaü 'utaitü, Queneuhayeva mücü tevi heiseriemecü yamüticamie. Cümana vaüca nepütiucuinixü neheinüsita hicü yüvicüta.

²⁰ Mericüsü mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixita menivarutahüave teüteri memitavavirienicü Vaxavaxi, memüteta'aitacü Qesusi mümierienicü. ²¹ Hicü müpaü tinivarutahüave cuvexunaruri, 'Ime yuhutame que mü'ane püxenaque nemüxexünirienicü. Müme müpaü mepaitücatei, Vaxavaxi queneuxüna. ²² Piratu tivacühüave, Mericüte, queri ne'iyurieni Qesusi 'icü Cürisitu müterüvarüva. Yunaitü mete'icühüave, Curuxisie que'umierieni. ²³ 'Iya tivarahüave, Titayaricuta, queri tiuyuri 'axa tiuyuri. Müme cuini mieme meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Curuxisie que'umierieniricü.

²⁴ Piratu tiuxeiyaca que mütiyutexienecai, masi cuini mieme que memüteyuxamurietüvecai, ha niuta'aita, niucamaimani teüteri vahüxie müpaü 'utaitü, Ne nepü'itiya, nehiesie pücarahüivani 'icü xuriyayacü, xeme püta xehesie pürahüiyani. ²⁵ Yunaitü teüteri müpaü metenitahüave, Xuriyayacü tahesie querahüivani, tatüriyama vahesieta. ²⁶ Hicü nivaruxünirieni Vaxavaxi. Tiuta'aitaca Qesusi mücuveiyaxüanicü, niyetuani curuxisie mümierienicü.

²⁷ Mericüsü cuvexunarurisüa miemete cuyaxi parasiyusie meheivitüca Qesusi cuyaxi vaquita, menivaruta'inieni cuyaxi mana memayetecai yunaimie. ²⁸ Me'itiquemaripieca, cuya 'ücarieya mütaüraüye menenacuvirieni. ²⁹ Xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni, haca 'isüyari menicueitüani serietana. Hüxiena metitunuma'utü meninainamacaitüni müpaü me'utiyuatü, Que 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. ³⁰ Me'i'aüsicavieca, haca meninavairieni, cümana mu'uyasie

menicuvayacaitüni. ³¹ Me'inanaimaca meninavairieni 'ücari, menitiquemaritüani 'ixuriquieyacü. Mana meneihana curuxisie mümierienicü.

Quesusi que mütiümierie curuxisie

(*Maricuxi 15:21-32; Rucaxi 23:26-43; Vani 19:17-27*)

³² Mericüsü mana me'uyehütü menitaxeiya Sirenetanaca Simuni titevacame. Mecaniviya menütüquirienicü curuxieya.

³³ Curucuta mütiuyetevasie meniu'axüani, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiuyetevasie. ³⁴ Mana meni'tüani vinu masina siürica nücame meuyuyehüacacü. He'inüataca püca'i'imücücai.

³⁵ Curuxisie me'icavieca cuyaxi meniyuta'iva que memüteheitahuriexüaniquecaicü 'ixuriquieya. ³⁶ Mana mecatetü meni'üviyacaitüni. ³⁷ Mu'uya heima meneivera xapa, que mütiutaxanesie re'ucame, 'ICÜ QUESUSI CANIHÜCÜTÜNI HURIYUSIXI MÜTIVA'AITÜVAME, 'anuyüneme.

³⁸ Mericüsü 'auriena menivarutivütüani tenavayamete yuhutame curuxisie, serietana xeime 'utatana xeime. ³⁹ Hicü müme memanuyecücacai 'axa metenicühüavecaitüni yumu'u me'utisiquetü ⁴⁰ müpaü me'utiyuatü, Cari 'ecü pepica'unaquecai tuqui, haica tucari 'anayeyayu pepenuquitüaniquecai. Parasü, queneu'atavicueisitüa xüca Cacaüyari penu'ayatüni. Curuxisie quenacaye'a. ⁴¹ Müpaüta mara'acate memühüritüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixi vahamatü me'inanaimatü yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni, ⁴² Hipame niu nivatavicueisitüvacaitüni, pücayüve müyutavicueisitüanicü yücümana. Cari 'Ixaherisixi catatini'aitüvametüni niu. Mericüte, hicü que'acayani curuxisie, yuri temüteta'erienicü tame hesiena. ⁴³ Mücüsietü Cacaüyarisie yuri püti'eriecai, hicü xüca 'inaqui'erieca que'itavicueisitüani müpaü maineacacü, Ne Cacaüyari necaninu'ayatüni. ⁴⁴ Tenavayameteta 'auriena curuxisie memuyevücai yaxaicüa 'axa metenicühüavecaitüni.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(*Maricuxi 15:33-41; Rucaxi 23:44-49; Vani 19:28-30*)

⁴⁵ Mericüsü tuca niucuyüre naisarie mana cuiepa cüa caviecacuque niucuhecüare. ⁴⁶ Hicü cüa caviecacu Quesusi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Heri, Heri, rama savacütani, taniuquicü Necacaüyari necacaüyari titayari penetiucu'eiri manuyüne. ⁴⁷ Hipatü müme muva memüti'ucacü me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Eriyaxi niutahüave. ⁴⁸ Xevitü müme 'unausarümetü neyani, ha'iseveme 'acuetü nitihüniya vinu masinacü. Hacasie 'iqueca neitiserieni menu'ienicü. ⁴⁹ Hipatü müpaü meniutiyuani, 'Acuxisü tepütaneniereni, siparasü 'Eriyaxi xüca 'uhamieni 'itavicueisitüanique.

⁵⁰ Quesusi tavarı carima 'utahivaca niyetuani yu'iyari. ⁵¹ Hicü 'ixuriqui 'emayesuicai meuvücai tuquita hixüata nisane heimana 'acayuaca. Cuie putayua, tetexi tiutitarixü. ⁵² Teuquiya nanutiyepietücani, yumüiretü Cacaüyari teüterimama memeucusixüa mepanucu'ütüarie. ⁵³ Teuquiyapa meheycüneca Cacaüyari quiecariena meneutahaxüani 'anucuquecu 'iya, yumüiretü mepüvaruxei.

⁵⁴ Hicü cuya mühüritüariecai hipatü hamatüana memi'üviyacai Quesusi quepaucua cuie memuxeı 'uyuaneme memixeı naitü que mütiuyü, cuini mieme menimamacaitüni müpaü me'utiyuatü, Yuricü 'icü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁵⁵ Yumüiretüta 'ucari mana meniti'ucacitüni teva metanenieretü. Müme Quesusimatü meneyecüne Carereyasie mete'iminique. ⁵⁶ Mariya Mararatanaca xevitüta Mariya Cacuvu Cuse müvavarusitücai, Severeu nivemama vavarusi hipatüta mana meniti'ucacitüni.

Quesusi que mütiucateuqui

(*Maricuxi 15:42-47; Rucaxi 23:50-56; Vani 19:38-42*)

⁵⁷ Mericüsü 'acayunirümecacu, tevi mana ninuani xicutütü 'Arimateya quiecametütü Cuse titevatü mütiyü'üquitüvametücai Qesusisüa mieme. ⁵⁸ Piratusüa nuaca nitavavirieni Qesusi caxarieya. Hicü Piratu müpaü pütü'aitaxü müyetuiriyaricü. ⁵⁹ Hicü Qesusi caxarieya necueni nita'eima rinu 'ixuriquiyaricü 'itiyacamecü. ⁶⁰ Yuteuquiyapa neitateni mühecuacaisie meripai mütiuta'aitacai müvaye'inierienicü 'aitüa. Tete 'amünena 'acacurupaca teuquiya heunaca, neyani. ⁶¹ Mana meniucateitüni Mariya Mararatanaca xevitü Mariyamatü teuquiya hüxie.

Cuyaxi que memüte'l'üviyacai teuquiya

⁶² Mericüsü 'uxa'arieca, Pienixi 'utaxücu, mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü meniuyucuxeürieni Piratusüa ⁶³ müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame tame tepe'eriva 'iya tiyu'irüviyame que mainecai 'ayeyuritü cuxi, Haica tucari 'aye'ayu nepanucuqueni 'utaitü. ⁶⁴ 'Ayumieme quetineuta'aita teuquiya mü'üviyaricü hairieca tixüyunque, capa teyü'üquitüvamate yüvicüta me'axüame me'inavanicü, müpaü capa metevarutahüavecü teüteri, Müquite vasata panucuque. Xüca müpaü meteyurienique, 'imatüriea mieme 'irümar pe'ivaniqueyu meripai mieme. ⁶⁵ Piratu müpaü tinivacühüaveni, Xemesietü cuyaxi xequenivaranuvitüqui. Xequenehu xequene'üviyani que xemüteyüvave. ⁶⁶ Müme mehecüneca meni'üviyacaitüni teuquiya. Cuyaxi menivaruhürütüani, tetesie teuquiya meniu'inüaritüani yuseyucü.

28

Que müranucuquetüarie 'umieriecu

(Maricuxi 16:1-8; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10)

¹ Mericüsü 'uxipiya tucari 'utaxücu semana mexüacame tucarisie yuimuana Mariya Mararatanaca xevitü Mariyamatü mana meniu'axüani me'ixeiyaque teuquiya. ² Hicü cuie carima niutayüani. Taheima nacaneni Ti'aitame tupirieya. Nuaca, heicurupaca tete, hesiena nayerüni. ³ Merücariyapaü pütüyuxexeyacai, 'ixuriquiteya pütuxacai 'üvipaü. ⁴ Me'imacatü tehüvemete cuyaxi meputiyüyüacacai, müquite vahepaü me'anenetü men-acüne. ⁵ Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave 'ucari, Xepücaheumamaca xeme. Ne müpaü nepütimate xemicuvautüve Qesusi curuxisie memerie. ⁶ 'Uva pücayecä. Panucuquetüarie que mainecai. Xequenacüni xequeneu'ixüari haque matequi. ⁷ Hicü cuitü xequenehu, müpaü xequetenivaretahüavi teyü'üquitüvametemama müquite vasata manucuquetüariecü, müxe'anuhaitüiyacü Carereyasiepai. Mana xecaneixeyacuni. Camü yanepütixe'utahüavixüri. ⁸ Cuitü teuquiyapa meheyecüneca memamatü cui meyutemamavietü meniutanausaxüani memütevataxatüanicü teyü'üquitüvametemama. ⁹ Hicü mana me'uhucacu Qesusi nivaranucunaque müpaü 'utaitü, 'Aixüa 'acu. Müme hetüana me'utihüxima'uca menimayüani quetayasie, nenevieri menipitüani. ¹⁰ Hicü müpaü tinivacühüaveni Qesusi, Xepücaheumamaca. Xequenehu, xequetenivaretaxatüa ne'ivama Carereyapai memüyehucü. Mana mepünesihexeyä.

Cuyaxi que memütevarutahüavixü mara'acate memühürütüariecai

¹¹ Mericüsü 'ucari me'uhucacu, cuyaxi hipatü quiecarisie menecüneta. Naitü que müreyü metenivarutaxatüani mara'acate memühürütüariecai. ¹² Hicü 'uquiravesixi vahamatü me'uyucuxeürieca me'uyu'enieca yunaitü, tumini vaüca menivaru'ütüani cuyaxi ¹³ müpaü me'utiyuatü, Xeme müpaü xequeneutiyüaneneni, Teyü'üquitüvametemama meniu'axüani, mepinava mexi tecusucä. ¹⁴ Xüca cuvexunaruri tiutamarieni, tame 'aixüa tepiyurieni xehesie mücarahüiyanicü. ¹⁵ Müme tumini me'utanaqui'erieca yamepütüeyuriecai que memüte'utahüavarie. Müpaü pürecuxaxasiva Huriyusixi vasata hicüque.

Qesusi que mütiavaruhürütüa nü'arisixi

(Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁶ Hicü teyü'üquitüvamete Tamamata Heimana Xevitü Carereya menecüne mücü yemurisiepai Qesusi que mütivarehüavecái memüyehucü. ¹⁷ Me'ixeyatü nenevieri mecanipitüacaitüni, hipatüsietü müme 'asimepücatemaicái xüca yuritücaitüni me xüca catixaütüni. ¹⁸ Hicü Qesusi 'aura niuyani, tinivarutaxatüani müpaü 'utaitü, Naimecü heiserie nepexeiya taheima cuiepata. ¹⁹ 'Ayumieme xequeneu-tayeixüa, teyü'üquitüvamete xequenivarayeitüa yunaimé nuivarite, xevaca'üyatü ta'uquiyarisüa nu'ayasüa 'Iyari Mütiyupatasüa memümiemetetünicü, ²⁰ xeteva'üquitüatü yamemütecahunicü nai que nemütixe'u'aitüa. Camüsü, nesietü tucaricü xehamatü nepuyeicani mexi cataparive. Müpaü xeicüa cani'aneni.

MARICUXI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Ti'üyame Vani que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Rucaxi 3:1-9, 15-17; Vani 1:19-28)

¹ Niuqui 'aixüa manuyüne Qesusi Cürisitu Cacaüyari münu'aya hepaüsita, 'ipaü tiniusutüarieni. ² Quisariyaxi Cacaüyarisüa mieme mütixaxatametücai xapayasie, müpaü catine'uca,

Camü, neniului tuayame necananunü'amücü meri.

Mücü 'aixüa caniyuridemücü 'ahuye pecanuavecacu.

³ Macumavesie xevitü nahivani,

Xequeneha'arütüaca Ti'aitame huyeya, 'utaitü,

Xequeneutixeurariya huyeteya, 'utaitü.

⁴ Que müre'uxa, Vani macumavesie tine'üyanecaitüni, müpaü ticuxatatü, memütehayevacü 'axa memüteyuriecaicü, mücücü memüteheuyehüviyarienicü, 'arique memüca'üyarienicü.

⁵ Yunaitü Cureya cuieyarisie quiecatari, yunaitü Querusareme quiecatarita, meneyecüne me'ixeyacutü. Nivareca'üyacaitüni yunaime Curutani hatuxamesie, meyuhecüatacacu 'axa que memüte'uyuri.

⁶ Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatücücaitüni, navi hüyameyariicü nayühüacaitüni. Tüpuxi nivacuacaitüni, yeuta mieme xiete ni'iecaitüni. ⁷ Que müticuxatacai, müpaü nainecaitüni, Xevitü 'ucanamieni ne'utüma. 'Iya yemecü canive'emetüni, ne pücatixaü. Ne 'aixüa nepüca'ane nehiesie mütinaquenicü ni nemiparevienicü. ⁸ Nesüari necanixe'üyaneni hacü. Mücü canixeca'üyamücü 'Iyari Mütiyupatacü.

Qesusi que mütiuca'üyarie

(Mateu 3:13-17; Rucaxi 3:21-22)

⁹ Mericüsü, 'ana caninuani Qesusi, Nasareti heyeyaca Carereya cuieyarisie. Vani canica'üya Curutani hatuxamesie. ¹⁰ Hicü Qesusi hapa 'anatiyeiximetü, muyuavi ni-uxeiya 'anacayepierümeme. Canixeiya 'Iyari 'acamieme para hesiena müyuhayevacü, cucurupaü 'anetü. ¹¹ Xevitüta niutaniuni taheima, müpaü 'utaitü, 'Ecü pecaninenivetüni, necamaninaqui'erieca. 'Acümana neninetemavieca.

Qesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Rucaxi 4:1-13)

¹² Hicü 'Iyari neinü'ani macumavesie. ¹³ Mana niuyeicacaitüni huta teviyari tucari. Cauyumarie ni'inüatanecaitüni. Yeutari memüvaxuave niuyeicacaitüni Qesusi. Cacaüyari tupirisiximama menipareviecaitüni.

Qesusi que mütisütüa ti'uximayatü Carereya cuieyarisie

(Mateu 4:12-17; Rucaxi 4:14-15)

¹⁴ Mericüsü, Vani 'anutahüiyacu, Qesusi caninuani Carereya cuieyarisie, niuqui cuxatatü 'aixüa manuyüne, que mütiyüni Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, ¹⁵ ya'utaitü, Tucari canaye'aniri. Hicürixüa Cacaüyari cuitü canisütüamücü 'ena ti'aitatü. Xequeteneuhayeva que xemüteyuriecai, niuqui 'aixüa manuyünesie yuri xequeteneuta'eri.

Qesusi que mütiyaruta'ini hesiena memüteviyanicü quesüteveyamete yunaucame

(Mateu 4:18-22; Rucaxi 5:1-11)

¹⁶ Mericüsü, haracuna tesita 'uyemietü Carereya cuieyarisie, canivaruxeiya Simuni 'Atüreximame yu'ivamacame. 'Emeneitavivivacaitüni vipi haracunasio, memüquesüteveyametetücaicü müme. ¹⁷ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cümü,

nehesie xequeteneviyani. Teüteri xevacuxexeürivame nenixe'ayeitüamücü, quesüte xemütevaruxexeürivapaü hicü. ¹⁸Yapaucua yuvipi me'ucu'eirieca, hesiena meteniuvia.

¹⁹Hicü 'esiva 'umapai 'uyemietü nivaruxeiya Cacuvu Vanimame yu'ivamacame, Severeu nivemama. Müme canuvasie meniyetecaitüni yuvipi memanesiquitüatü. ²⁰Iya nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. Yuquemasi Severeu me'ucu'eirieca canuvasie yecame, te'ivamete vahamame, Qesusisie meteniuvia.

Cacaüyari müca'itiya que mütinücai tevi
(Rucaxi 4:31-37)

²¹Mericsü Caperünaume meneta'axüani. Hicü cuitüva 'uxiüya tucarisie, Huriyusixi vatuquita heutahaca, tini'üquitacaitüni. ²²Menihüxiyacaitüni tita müti'üquitacai hepaüsita. Que mü'ane heiserie mexeiypaü tinivaru'üquitüvacaitüni, que memücate'üquitacai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai. ²³Mericsü heutahacu, yapaucua tevi caneutahani vatuquita cacaüyari müca'itiya minücai. 'Iya niutahiva ²⁴müpaü 'utaitü, 'Ai, que petati'uximatüani, Qesusi Nasaretitanaca 'acu. Petasiheuyehüanique petinua. Ne nepümasimate que pemüpaicü. Que mü'ane Cacaüyarisie mieme mupasie, 'ecü pecanihücütüni, tinitahüave. ²⁵Qesusi nita'imaiya, müpaü ticühüavetü, Cayuvatü 'aixüa, queneuxüna. ²⁶Hicü mücü cacaüyari müca'itiya, tevi nütü, carima 'utahivatü, nixüna. ²⁷Yunaitü meniuhüxiyani. 'Ayumieme niuqui meniutixüatüatücüne müpaü me'utiuyatü, Titari 'icü. Que titita 'icü 'üquisica mühecua. Camü heiserie hexeiyatü tiniva'aitüaca 'asita cacaüyarixi memüca'itiyatüca, müme meni'enieni. ²⁸Hicü cuitüva naisarie Carereya cuieyarisie tiniutamariva que mütiuyuri.

Qesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(Mateu 8:14-15; Rucaxi 4:38-39)

²⁹Mericsü tuquita me'ayenexüaca, Simuni 'Atürexü vaquie menecüne, Vani Cacuvu yunaitü. ³⁰Simuni varücaüya mana niucateitüni hüiyatü. Cuitüva metenitaxatüani Qesusi que mü'anecai. ³¹Hicü 'aura 'ayaca, mamaya 'uviyaca, nenuchana. Yapaucua cahüiyatü nayani 'uca, tinivarumini.

'Acayunecu, yumüiretü que memüte'anayexüriya
(Mateu 8:16-17; Rucaxi 4:40-41)

³²Hicü taicai 'acayunecu, meni'atüirieni tecuicucate yunaime, müme meta cacaüyarixi memüvaviyacai. ³³Yunaitü quiecatari meniucuxeürieni quitenie hüxie. ³⁴Yumüireme nivarayanayexürieni cui memüyüacai müireme cuiniyacü. Cacaüyarixi nivarayenü'axüani yuvaücavame. Pücapitüacai cacaüyarixi memütiniunicü, müme memimaicaicü.

Qesusi que müticuyeicacai Carereya cuieyarisie ticuxatatü
(Rucaxi 4:42-44)

³⁵Hicü 'uxa'arieca ximeri meri 'acuxi yüvicüta nanucuqueni. Quita vayeyaca, neyani macumavesiepai. Mana niuyutanenevieni. ³⁶Hicü Simuni, hipatüta hamatüana memü'uvacai menenucuyeique Qesusi. ³⁷Me'itaxeyaca müpaü metenitahüave, Yunaitü mepümasicuvautüve. ³⁸Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cümüsüari 'uma püta tepüyehu. Hipame quiecaritesie tepütayeixüani, nemütivaretaxatüanicü manarita. 'Ayumieme necaneyeyani. ³⁹Hicü mana niuyeicacaitüni, ticuxatatü vatuquiteta naisarie Carereyasie, varayenü'avatü cacaüyarixi.

Qesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai
(Mateu 8:1-4; Rucaxi 5:12-16)

⁴⁰Mericsü xevitü cuiniyacü müca'itiyacai caninuanani hesüana, cui 'ivavirietü. 'Utitunumaveca hüxiena, müpaü tinitahüave, Xüca pe'avaüriyani, 'ecü pecaniyüveni pemünesi'itieni. ⁴¹Qesusi 'inenimayatü yumama niutasera. Nimayüani müpaü ticühüavetü, Nesüari nepünevaüriya. Pecaniu'itayaniri. ⁴²Müpaü titahüavecu yapaucua

peunua cuiniya. Tevi 'itiatü nayani. ⁴³ Cuini mieme 'ihüritüatü, Qesusi neinü'ani cuitüva, ⁴⁴ müpaü ticühüavetü, 'Amarima 'aixüa, xeimetüme pemücaraxaxatüvani havaicü. Mara'acamesüa quenemie püta. Quene'axeianüa. Pemanayevecü, quenanutimava que müre'aitaxü Muisexi yapemütivatahecüatüanicü. ⁴⁵ Mücü masi mana heyaca yatiniutixatatüyani vaücava. Naisarie tinicuxatacaitüni que mütiuyü. 'Ayumieme Qesusi püca'yüvecai quiecarisie me'axeni yuhecüatatü, masi yeuta necateitüni macumavesie. Hesüana meni'axecaitüni naisarie quiecatari.

2

Qesusi que mürenayehüa huriecame (Mateu 9:1-8; Rucaxi 5:17-26)

¹ Mericüsü yapaümexa tucari 'anucayacu, hutarieca caninuani Caperünaumesie. Catiniutamariva quename quita hayecatei. ² Yümüretü cuitü meniyucuxeürieni. Memüyumüirecaicü, ni quitenie hüxie mepücatenaquecai. Mücü tinivacüxaxatüvacaitüni niuqui. ³ Hicü hipatü huriecame meni'atüirieni, yunaucatü mehecuetü. ⁴ Hura me'ecuenique meniyutatexieni teüteri memüyumüirecaicü. 'Ayumieme Qesusi manucatei qui heima püta mecaneitiyepieni. Me'ivati'ineca 'ixumari muva meneicatuani huriecame, 'itarisie 'acaime. ⁵ Qesusi varuxeiyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü tinitahüave huriecame, Nenive, pepüreyehüviyarie 'axa pemütiuyuricü. ⁶ Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametücai muva mecanayetecaitüni. Yu'iyarisie müpaü meteniyücühüavecaitüni, ⁷ Titayaricuta müya ticühüave icü. Pisevixima Cacaüyari müpaü 'axa 'utaitü. Quepainetü püyüve müreyehüvirieni tevi 'axa tiuyurieyu. Xevitiüxa xeiçüa caniyüveni Cacaüyaritütü. ⁸ Qesusi yu'iyarisie timaitü müya memüteyücühüavecaicü, müpaü tinivarutahüave, Titayari müya xeteyücühüave yu'iyarisie. ⁹ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütitahüave muhurie, Pepüreyehüviyarie 'axa pemütiuyuricü. Caticuanive masi müpaü mütitahüave, Quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, quenecuyeicani. ¹⁰ Paraque müpaü xemütehetimanicü Yuri Tevi netitevatü heiserie nemexeiyacü cuiepa, nemütivareuyehüvirienicü 'axa meteyurieyu, müpaü tinitahüave huriecame, ¹¹ 'Ecü nepümarahüave, quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, 'aquie quenemie. ¹² Hicü nanucuqueni. Yu'itari 'anucucueca neyani yunaima vahüxie. 'Ayumieme yunaitü meniuhüxiyani. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyuatü, Hasuacu tepücanenierivave 'ipaü tiyüaneme.

Que mütita'ini Revi hesiena mütiviyanicü (Mateu 9:9-13; Rucaxi 5:27-32)

¹³ Mericüsü tavari haracuna tesita neyani Qesusi. Teüteri yunaitü hesüana meni'axecaitüni. Mücü tiniva'üquitüacaitüni. ¹⁴ Hicü mana 'uyemietü nixeiya Revi 'Aripeu münu'ayatücai teüteri memüte'ayutituayasie 'acaime. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. Revi 'anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁵ Mericüsü ticuacacu Qesusi Revi quita, yuvaücvatü cuviyexunusie mieme memüteyeturiyarie, hipatüta 'axa teyuruvamete metenicuacaitüni Qesusimatü teyü'üquitüvametemama vahamatü. Meniyümüirecaitüni memiveiyacai. ¹⁶ Hicüsüari hipatü 'inüaricü memüte'üquitametücai, müme Pareseusixi vahesie memüteviyacai, müme me'ixeiya ticuacame 'axa teyuruvamete vahamame müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamame, müpaü metenivarutahüave teyü'üquitüvametemama, Neuxei, püticua'a pütie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamatü, 'axa teyuruvamete vahamatü. ¹⁷ Qesusi varu'enieca müpaü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memüteheu'erie tiyu'uhayemavame mepücaheuyehüva. Müme memütecucuye püta mepeiyehüva. Nesü que nemütinua,

nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique nepunua, memütehayevecü 'axa memüteyuriecaicü.

Que memüte'ita'ivaviyaxü haquiya hepaüsita
(Mateu 9:14-17; Rucaxi 5:33-39)

¹⁸ Mericüsü Vani teyü'üquitüvametemama, Pareseusixi yunaitü 'icuai meniyuhaquiecaitüni heiva. Hipatü me'u'axüaca, müpaü metenita'ivaviya, Titayari Vani teyü'üquitüvametemama, teyü'üquitüvamete Pareseusixi vahesüa memümiemete titayari meteyuhaquie, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mecayuhaquiecacu. ¹⁹ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Que meteyüvave memüyuhaquieca neneüqueme cupanierumama, neneüqueme mexi vahamatü 'auca. Mexi neneüqueme vasata 'uca, mecapyüvave memüyuhaquieca. ²⁰ Tucari naye'amücü quepaucua neneüqueme mütihanieni vasata. 'Ana meniyuhaquiecuni, 'iya tucari 'aye'ayu.

²¹ Tevi 'ixuriqui mücayutatutuvecü püca'imatesiquitüani 'ixuriqui cui müye'i. Mesü xüca müpaü tiuyurienique, manesiqui hecuametütü müye'i pütahanaqueyu, sanimeyari masi 'axa 'anetü nayaniqueyu. ²² Tevi sixai müye'isie püca'icatuani vinu mücuanacü, mesü xüca müpaü tiuyurienique, sixai nitasanequeyu, vinu neuyeveniqueyu sixaita. Vinu masi sixai hecuamesie canituarivani mücuanacü.

Teyü'üquitüvamete que memüte'ivatihunaxüa türicu 'uxipiya tucarisie
(Mateu 12:1-8; Rucaxi 6:1-5)

²³ Mericüsü 'uxipiya tucarisie 'esipa niuyeicacaitüni, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Müme menisütüani me'icahurucatü müayeyari, mana me'u'uvatü. ²⁴ Hicü Pareseusixi müpaü metenitahüave, Neuxei, titayaricuta müpaü meteyurie que mücatitauniva 'uxipiya tucarisie. ²⁵ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri, heiyehüatü heuhacamütü, müme hamatüana mem'u'uvacaita meheuhacacuicucacu. ²⁶ 'Iya Cacaüyari quita neutahani quepaucua 'Aviyatari mühürütüariecai mara'acate vahepaüsita. Pa Cacaüyari huxie mamanari niuticuan. Mara'acate xeicüa heiserie mepexeyia memiticuanicü mücü pa, hipatü heiserie mepücahexeyia. Müme hamatüana mem'u'uvacai tinivaruminita Raviri.

²⁷ Müpaüta tinivarutahüave Quesusi, 'Uxipiya tucari caniuti'usieni teüteri vahesie mieme. Teüteri que memüte'uveviya, 'uxipiya tucarisie mieme xeicüa mepüca'utiveviya. ²⁸ 'Ayumieme Yuri Tevi que nemütiteva, 'uxipiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

3

Tevi mümamavaquicai
(Mateu 12:9-14; Rucaxi 6:6-11)

¹ Mericüsü tavari tuquita neutahani. Tevi mümamavaquicai muva nayecateitüni. ² Müme menihupiecaitüni, Capenayehüani 'uxipiya tucarisie meteyücühüavetü, me'ixanetacutü. ³ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave tevi mümamavaquicai, Quenanucuquexi, hixüapa queneutaquexi. ⁴ Müpaü tinivaruta'ivaviya Quesusi, 'Uxipiya tucarisie tipitüarie 'aixüa mütiyurienicü, püpütüarie nusu 'axa mütiyurienicü. Tipitüarie mütiyutavicueisitüanicü, püpütüarie nusu mütiyumienicü. Mümesü cayuvatü meniumacaitüni. ⁵ Hicü yuhaxüama varuxeiyaca, yuhiverietü memüsesse'icaicü yu'iyarisie, müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. 'Iya nitasera, 'aixüa 'anetü nayani. ⁶ Hicü Pareseusixi mevayecüneca, müme Herurexisie memüteviyacai vahamatü meniuyu'enieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Teüteri que memüteyucuxeürie haracuna tesita

⁷ Hicü Quesusi teyü'üquitüvametemama yunaitü haracunapai menecüne. Yumüiretü teüteri meniveiyacaitüni Carereyatari, Cureyatari, ⁸ Querusaremetari, 'Irumeyatari, Curutani 'anutaüyetari, Tiru 'aurie Siruni 'aurie quiecatari. Yuvaücatü me'u'enanaca nai

que mütiyurienecai, hesüana mecaniu'axüani. ⁹ Hicü nivaruta'aitüani teyü'üquitüvamete hura memehanacü canuva hesiena mieme, capa me'isaipünacü, memüyümüirecaicü teüteri. ¹⁰ Yümüireme nivananayexürüvacaitüni. 'Ayumieme yunaitü cuiniya memex-eyacai mesaipünetü hesüana meni'axecaitüni me'imayüanique. 'Ayumieme canuva niuta'aita. ¹¹ Cacaüyarixi memüca'itiyatüca me'ixeyatü, huxiena meniucaxürüvecaitüni, müpaü mete'uhivatü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. ¹² 'Iya heiseriemecü ni-vahüritüacaitüni memüca'ihcüatanicü que müpaicütücai.

Tamamata heimana yuhutame que mütiwaranuyexei nü'arisixi
(Mateu 10:1-4; Rucaxi 6:12-16)

¹³ Hicü neutiyune hürisie. Müme müvaranuyexei nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. Me'ayecüneca teüteri vasata, hesiena meteniuyiya. ¹⁴ Tamamata heimana yuhutame nivananuyeteüxüa. 'Arique nivatanü'axüaniquecaitüni memütecuxatanicü, hamatüana memü'uvanicü, ¹⁵ heiserie nivapitüaniquecaitüni memüvaranayexürüvanicü tecuicucate, memüvarayenü'axüanicüta cacaüyarixi 'axa memü'anene. ¹⁶ Simuni püxevitütücai, Qesusi mitaterüvaxü Pecuru, ¹⁷ hipatüta, Cacuvu Severeu nu'aya, Vani Cacuvu 'ivaya, Qesusi mütiwarutaterüvaxü Puhanerüquesi, taniuquicü Türarücamete paine, ¹⁸ 'Atürexü, Piripe, Parüturume, Mateu, Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Tareu, Simuni mücananisitatücai, ¹⁹ Cura 'Isicariutitanaca 'arique Qesusi müyetua.

Que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata
(Mateu 12:22-32; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

Hicü quita meneutahaxüani. ²⁰ Tavari yuvaücvatü teüteri me'u'axüacu müme mepüyutatexie metecuanique. ²¹ Hicü maremama me'u'enanaca, meniu'axüani memenuhanacü. Müpaü meteniyücühüavecaitüni, 'Asipücatimate que mütiyuriene.

²² Mücü meta, hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Querusaremesie memeyecü, müpaü meniutiyuanecaitüni, Peheresepuri pinü'ü. Cacaüyarixi 'axa memü'anene va'uquiyarisie mütiyayacü, 'ayumieme püvarayenü'a cacaüyarixi, meniutiyuanecaitünita. ²³ Hicüsüari yu'aurie varutacuevieca, 'üxasicü müpaü tinivaruta'üquitüani, Cauyumarie que tiyüve mayuyenü'anicü yücümana. ²⁴ Yaxeicüata, xeime cuieyarisie quiecatari xüca hixüata meyusana, xüca me'ayuca'unieca, mücü vacuviyexunu pücaüyveni 'emüreutevinicü. ²⁵ Xeime quie miemete hixüata xüca meyusana, xüca me'ayuca'unieca, mepücaüyvaveni 'ememüteheutevinicü. ²⁶ Cauyumarie xüca yuca'unarümenique, türücariyaya hixüata xüca yusanaque, 'emüreutevinicü pücaüyveniqueyu. Pütaxüximeniqueyu püta.

²⁷ Tevi pücaüyve meutahanicü mütürücaüye quita, piniteya mütinavanicü, me xüca ca'ihüanique mütürücaüye meri. 'Ihüame, pütinavani tita mütixuave quitana.

²⁸ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, naime 'axa memüteyurie teüteri, mepüyüvave memüteheuyehüviyarienicü, naime 'axa memutiyuane. ²⁹ Masi que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata, mücü hasuacu pücareuyehüviyarieni mücücü. Hesiena masi catiniuhüivani, yuheyemecü 'emuvecü tita 'axa mütiuyuri. ³⁰ 'Ipaü niutayüni, müme müpaü memutiyanecaicü, Cacaüyari müca'itiya ninüca.

Qesusi 'ivamama varusieya
(Mateu 12:46-50; Rucaxi 8:19-21)

³¹ Hicü varusieya 'ivamama yunaitü mecaniu'axüani. Tacua meti'utü metenitanü'airieni yu'aurie me'icuevietü. ³² Teüteri yumüretü menayetecaitüni hamatüana. Müpaü metenitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama mepümasiha'ivava tacuapaitü. ³³ Mücü müpaü tinivarutahüave, Quehateri nevarusi ne'ivama. ³⁴ Varanuxeiyatüyaca 'auriena

mematecai, müpaü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ³⁵ Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque Cacaüyari, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

4

'Imüari 'ivivame 'ixasi hepaüsita que mütimsiücü
(Mateu 13:1-9; Rucaxi 8:4-8)

¹ Mericüsü tavari haracuna tesita tiniuti'üquita. Hesüana meniucuxeürieni yuvaücavatü teüteri. 'Ayumieme canuvasie nacayerüni hapa yecaimesie. Yunaitü teüteri cuiepa püta meniti'ucaitüni ha tesita. ² Mana vaüca tiniva'üquitüacaitüni 'üxasi hepaüsita. Hicü ti'üquitatü müpaü tinivarutahüave, ³ Xequene'enanaca. Camüsü, 'ivivame neyani. ⁴ Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huyeta niucaxürieni. Viqixi meniucaxürieni meniticuani. ⁵ Hipatüta macutetexiyasie niucaxürieni, vaüca müca'acucuiyaside. Cuitüva niutineni, cuie 'emücasuicaicü. ⁶ Hicü quepaucua tau mane nicuini, niutivani mücahananatücateicü. ⁷ Hipatüta xuya 'imüariyarisata niucaxürieni. Xuya niutivere, heimana niuyecüne. 'Imüari cacaniutixuavere. ⁸ Hipatüta cuie 'aixüa müracu'anesie niucaxürieni. 'Utinexüaca 'utivavereca, niutixuavere. Hipatü xei teviyari heimana tamamata nayani, hipatüta haica teviyari ratüa, hipatüta xei sienituyari ratüa. ⁹ Müpaüta niutayüni, Xaütünetü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari 'ixasi hepaüsita ticuxatatü müti'üquitacai
(Mateu 13:10-17; Rucaxi 8:9-10)

¹⁰ Hicü yühücüate metitetü, müme 'auriena memütitecai, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü menita'ivaviya 'üxasi hepaüsita que müti'üquitacai. ¹¹ Müpaü tinivarutahüave Qesusi, Xeme xecaniupitüarieni tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü tacua memütitei püta, naimecü 'üxasi hepaüsita xeiüa mecaniupitüarieni 'utüarica manuyünepaü, para memüca'ixeiyaicü, sepa yemecü memütanenierenique, para 'asimemücatehetimanicü, sepa yemecü memü'enanacaque, ¹² capa ta'aurie me'axürienicü Cacaüyarisie meteviyaque, capa meteheuyehüviyarienicü.

Qesusi que mütihecüataca yü'üquisica ti'ivivame hepaüsita
(Mateu 13:18-23; Rucaxi 8:11-15)

¹³ Hicü müpaü tinivacühüaveni, Cari xeme 'icü 'üxasi hepaüsita xepüca'u'enana. Quetütüri xete'enanani naime 'üxasi hepaüsita. ¹⁴ 'Ivivame ni'ivieneni niuqui. ¹⁵ Hipatü huyeta miemete mecanihümetüni haque niuqui muca'iviya. Quepaucua memi'enie, cuitüva Cauyumarie ni'axeni. Niuqui netücüni vahesüa muca'iviya. ¹⁶ Hipatüta yaxeiüa 'imüari mecanihümetüni macutetexiyasie memuca'iviya. Quepaucua niuqui memü'enie, yapaucua menitanaqui'erieni meyutemamavietü. ¹⁷ Yücümana mepücahananatüca, masi 'emepücateheutere. Quepaucua memü'uximatüarie quepaucua memutaveiyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua meniucunuitüarieni. ¹⁸ Hipatüri 'imüari menihümetüni xuya 'imüariyarisata memuca'iviya. Müme niuqui menu'enieni, ¹⁹ masi mepüyuhiveritüa tita hicü mütimieme meha'erivatü, tuminicü meyutemamavietü mepüteyu'irüviya, hipameta vaücavame menihive'erieca. Mücücü niuqui niupünariexüani naisata. Cacaniutixuavere. ²⁰ Hipatü 'imüari mecanihümetüni cuie 'aixüa müracu'anesie memuca'iviya. Niuqui mecaniuenieni, meniuyuvaüriya me'inaqui'erietü, mecaniutixuxuavereni. Hipatü xei teviyari heimana tamamata menacüne, hipatüta haica teviyari menacüne, hipatüta xei sienituyari menacüne.

Tita müti'avie que mütihecüasieni
(Rucaxi 8:16-18)

²¹ Hicü müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Cüxeme que racueiya puticü manunamienicü, 'utatüa mutiquecanicü nusu. Vapai püta caraqueca. ²² Tita müti'avie,

masiücütü mayanicü xeicüa 'apuve. Tita müranucaname, mühecüasienicü xeicüa 'apuve.
²³ Xaütünetü mu'enaxü que'u'ena.

²⁴ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Xequeneyucuerivayurieca tita xemüte'enie hepaüsita. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxaicüa xepüte'inüasiyarieni. Hesiena payaxe, xeme xemü'enana xehesie mieme. ²⁵ Que mü'ane tixaütü mürexeiya, tavari cuxi pütimiquieni. Que mü'ane tixaütü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya pütinavaiyarieni.

'Üxasi 'imüari hepaüsita, que mütiutineica

²⁶ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, 'Ipaü catini'aneni Cacaüyari ti'aitametücacu. Camü tevi 'imüari niuta'ivieni cuiepa. ²⁷ Niucahupuni nanucuquecani tucarcü tucarcü. 'Imüari niutineicani niutivavereni, mücü 'asicatimaicacu que mütineica que mütiuvavere. ²⁸ Cuie yuxaüta pitinenetüva cüsunuyari meri, 'arique müayeyari, 'arique tacari. ²⁹ Ticuayu, 'ana türicu xicamete nivaranunü'amücü, 'isanari maye'acü.

'Üxasi musitasa 'imüariyari hepaüsita

(Mateu 13:31-32; Rucaxi 13:18-19)

³⁰ Hicü müpaü niutayüni, Que te'utiyuaneni, titapaü ti'aneni Cacaüyari ti'aitametücacu. Que mü'ane 'üxasi hepaüsita tepihécüatani. ³¹ Musitasa 'imüariyaripaü cani'aneni. Cuiepa muca'iviva, xevitü 'imüari hepaüna 'anetü pücaxuave cuiepa 'esipepetü. ³² 'Uca'iviyaca caniutineicani. Tupiriya mutineica, xevitü hepaüna 'anetü pücaxuave 'epapatü. Mamateya neucunexüani 'etütütü. Taheima miemete viquixi mecaniyüvaveni memüyuti'ituatüanicü hesiena 'etüriyarisie.

Titayari Qesusi müti'üquitacai 'üxasi hepaüsita ticuxatatü

(Mateu 13:34-35)

³³ Vaüca 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'iyapaü 'aneneme tinivacuxaxatüvacaitüni niuqui, que memüteyüvavecai memi'enienicü. ³⁴ 'Üxasi hepaüsita caticuxatatü pücativacuxaxatüvacai. Teyü'üquitüvamete xeicüa me'ayetetü yühücüate tinivarutahecüatüani naime.

Qesusi que mütinütüa 'eca vitari

(Mateu 8:23-27; Rucaxi 8:22-25)

³⁵ Hicü mücü tucarisie 'ucutaicarecu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Hicümüsütari 'anutaüye tepanucüne. ³⁶ Müme mevarucu'eirieca teüteri mana memüti'ucai, meneivitüni ca'anatiyeivecacu canuvasie meyetetü. Hipatüta canuvate menecüne hamatüana. ³⁷ Hicü yapaucua niucu'eca vaücava. Hamevari neucayeurivecaitüni canuvasie. Nitihüniyarümeccaitüni. ³⁸ Qesusi canuva cüsapa nacateitüni, muritarisie 'utimu'utü, cusutü. Menenutahütüani müpaü mete'icühüavetü, Ti'üquitame 'acu, pecareu'acuerivayurie temeuyeveximecü. ³⁹ Hicü 'anucuqueca nitatieni 'eca. Müpaü tinitahüave haracuna, Cayuvatü 'aixüa, quetineuhayeva. 'Eca neunuani, niucuharuanare yemecü. ⁴⁰ Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Titayari xetemama. Quepaütütü yuri xecate'erie. ⁴¹ Müme masi cuini mieme meniutimamani. Müpaü meteniyutahüave, Quepaicüri pühücü 'icü. 'Asita 'ecatütü haracunatütü meni'enieca que mütiva'aitüa.

5

Cacaüyarixi 'axa memü'anene que memüte'inücai Cataratanaca

(Mateu 8:28-34; Rucaxi 8:26-39)

¹ Mericüsü haracuna 'anutaüye meneta'axüani Cataratari vacuiepa. ² Canuvasie 'anatiyacu, yapaucua tevi cacaüyari müca'itiya minücai nenucunaque müquite vateuquiyapa 'ayeneca. ³ Mücü tevi vateuquiyapa necateitüni. Teüteri menitexieccaitüni

me'ihüanique tepüacü. ⁴ Müixa nicuhüivacaitüni tepüacü yumamatesie yü'ücatesie, peru yumamacü tepüa nanutequecaitüni, yü'ucasie mieme nanuyequesinacaitüni. Xevitü hepaüna pücatürücaüyecai mimaxiutacü. ⁵ Tucaricü tücaricü teuquiyapa nicuyeicacaitüni ya hürisie, cuhivanetü, tetecü yucuxitequetü. ⁶ Hicü Qesusi 'uxeiyaca teva 'uyeicame, hepana niutanausa. Hüxiena niutitunumaqueni ⁷ carima 'utahivatü, müpaü 'utaitü, Que peneti'uximatüani, Qesusi 'acu Cacaüyari yunaima vaheima macave pemünu'aya. Nepümasivaviri yanetihüritüatü Cacaüyari, penücahürixüa 'axa nesi'uyurieni. Müpaü niutayüni ⁸ Qesusi müpaü mütitahüavixücü, 'Ecü cacaüyari pemüca'itiya, queneuxüna. ⁹ Hicü müpaü tinita'ivaviya, Que petiteva. Mücü müpaü tinitahüave, Cuyaxi Xei Vaxayari netinitevaca, temütamüirecü. ¹⁰ Vaücava vaüriyarica neyevaviriecäitüni Qesusi mücavaranuyenü'anicü mücü cuiepa. ¹¹ Mericüsü yemuritüa tuixuri metenicuacaitüni yuvaücavatü. ¹² Cacaüyarixi vaüriyarica meneyevaviriecäitüni yamete'icühüavetü, Tuixuri vahesüa quetananunü'a temüvanünicü müme. ¹³ Hicü Qesusi nivarupitüani. Cacaüyarixi memüca'itiyatüca me'ixünaca tevi menivarutiviya tuixuri, 'esivatücacu huta miriyari meyupaümeme. Tuixuri yapaucua meniutanausa 'aita meneucayune. Hapa meneuxürieni, meniucui ni haracunasie.

¹⁴ Hicü tuixuri vahüvemete meniuta'una. Yametenicuxatacaitüni quiecarü 'amüyevasie 'esimüyeyeusie. Teüteri menecüne mecunieretüvetü que mütiuyü. ¹⁵ Qesusisüa me'u'axüaca menixeiya tevi cacaüyarixi meminücai, Xei Vaxayari memiviyacai. Menixeiya mana 'acaima, heuquemarimacame, 'aixüa re'iyarime. Meniutimamani. ¹⁶ Hicü müme memunenierixü metenivacuxaxatüvacaitüni que mu'itüarie tevi, que mütiuyü tuixuri vahepaüsita. ¹⁷ Teüteri menisütüani vaüriyarica me'ipitüatü vacuiepa müyemiecü.

¹⁸ Hicü canuvasie cayerüximecacu Qesusi, 'iya tevi cacaüyarixi meminücai vaüriyarica canipitüani hamatüana muyeicanicü. ¹⁹ Qesusiri püca'ipitüa. Müpaü püta tinitahüave, 'Aque quenemie 'amarema vahesüa. Yaquetinivaretaxatüa vaüca que mütiuyuri Ti'aitame 'ahesie mieme, que matiunenimayataxü. ²⁰ Mücü neyani. Tamamata Quiecarite müracusevasie nisütüani ticuxatatü vaüca que mütiuyuri Qesusi hesiena mieme. Yunaitü menihüxiyacaitüni.

Cairu nu'aya que müranayehüiya, 'uca müticuyecai 'imayüacu Qesusi 'ixuriquieya (Mateu 9:18-26; Rucaxi 8:40-56)

²¹ Mericüsü hutarica 'anutaüye 'anuyacu canuvasie, yuvaücavatü teüteri meniucuxeürieni 'auriena haracuna tesita 'uvecacu. ²² Mericüsü tuqui va'ü xevitü, Cairu titevatü, mana caninuani. Qesusi 'uxeiyaca niutihüximaqueni hüxiena. ²³ Vaüriyarica canipitüani müpaü 'utaitü, Nenive pemüxime 'ucatütü. Quenemayüamie manayevenicü, 'ayenieretü mayanicü. ²⁴ Qesusi 'utümana neyani.

Mericüsü meniveiyacaitüni teüteri yumüiretü me'isaipünatü. ²⁵ Hicü 'uca 'aniuyeicacaitüni vasata tamamata heimana huta viyari müyuricai ticuyetü xuriya 'uhanisitüatü. ²⁶ Vaüca tini'uxitüaricacaitüni yumüireme teyu'uhayemavamete vahesüa 'axetü. Tita mürexiyacai nai tiniutixütüani tiyutuatü. Yutatexieca, cui niyüanecaitüni masi. ²⁷ 'U'enaca que müticuxaxasivacai Qesusi hepaüsita, 'utümana 'umietü teüteri vasata, Qesusi 'ixuriquieya niunayüani, ²⁸ müpaü tiyücühüavetü, 'Ixuriquieya xüca ne'umayüani xEICÜA, nenanayevemücü. ²⁹ Mericüsü yapaucua xuriya peunua maneicacai. Yuvaiyarisie müpaü tiniuyumani mücü cuiniya meunuacü. ³⁰ Hicü Qesusi yu'iyarisie retimaica yütürücariyacü mi'axixücü xeime, yapaucua ta'aurie 'aveca teüteri vasata müpaü niutayüni, Quepai ne'ixuriqui pumayüa. ³¹ Teyü'üquitüvametemama müpaü metenitahüave, Cari pevaxeyatü teüteri naisata memasisaipünacacu, müya peraine, quepai pünesi'umayüa peraine. ³² 'Iya nanieretüyani, que mü'ane miyuri xeiyaque. ³³ 'Uca 'uyüüacatü maricacü, timaitü que mütiuyü yuhesie, hüxiena ninuani. Mana

'utihüximaqueca, naime tiniutahecüata que mütiuyü, que mütivaiyacü. ³⁴ Hicü müpaü tinitahüave, Nenive, yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. 'Aiyarisie peca'uximatüarietü quenemie, 'aixüa pereu'erietü 'uxa'atüni varie yapecatiucacucuetü.

³⁵ Hicü müpaü 'utainecacu cuxi, va'üsüa miemete meniu'axüani müpaü mete'icühüavetü, 'Aniveri pemü. Titayari peti'uximatüa cuxi ti'üquitame. ³⁶ Quesusi varu'enieca müpaü mete'icühüaveme, müpaü tinitahüave va'ü, Pepücaheumaca, yuri quetine'erieca xeicüa. ³⁷ Hicü teüteri pücarupitüa memenuveiyacü. Pecuru Cacuvu yu'ivamacame Vanimame xeicüa nivarupitüani. ³⁸ Hicü va'ü quie heta'aca meyuxamurietüveme nivaruxeiya me'utisuaname me'utihivame yumüireme. ³⁹ Muva heutahaca müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie xete'utisuana. Nunusi pücamüqui. Pucusu xeicüa. ⁴⁰ Müme mecaninanaimacaitüni. Hicü yunaime varayenü'aca, nunusi muyecasio nivarutavitüni cuesieya varusieya mümeta hamatüana mem'u'vacai. ⁴¹ Hicü mamayasie tiviereca, müpaü tinitahüave yuniuquicü, Tarita cumi, taniuquicü, 'Üimari 'acu, quenanucuquexi nematinahüaveni. ⁴² Yapaucua nanucuqueni nunusi, niuyeicacaitüni. Tamamata heimana huta viyari nexeyacaitüni. Cuitüva menihüxiyani yemecü. ⁴³ Quesusi heiseriemecü yatinivarutahüave xevitü tüma mücaretimanicü que mütiuyü. Müpaüta tinivarutahüave, memüte'iminicü.

6

Nasreti quiecarisie que mütiuyeicacai Quesusi (Mateu 13:53-58; Rucaxi 4:16-30)

¹ Mericüsü mana neyani, yuquiecarini ninuani. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. ² Hicü 'uxipiya tucari 'aye'acu, tuquita nisütüani ti'üquitatü. Müme memi'eniecai meyumüiretü menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü meixeiya, haque pemieme. 'Icü que tiupitüarie mütimaivenicü. Que tiupitüarie 'inüari mütürücavi mütiyurieneçü. ³ 'Icü caticaripiniteru, Mariya münu'aya. Cacuvu Cuse Cura Simuni va'iva catihücü. 'Uva tahesüa mecatetitei 'ivamama 'ucari. Hicü menitixani'erieni. ⁴ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame ve'eme cani'erivani naisarie, masi yuquiecarisie xeicüa yumarema vasata yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵ Mana püca'yüvecai xeime 'inüari mütürücaüye mütiyurienicü. Hipame tecuicucate xeicüa yuxexuime vahesie 'utimeca nivananayexürieni. ⁶ Yuri memücate'eriecaicü, ni'iyarixieacaitüni. Hicü quiecarite 'esimüyeyesie tini'üquitaneacaitüni.

Tamamata Heimana Yuhutame que mütivareutanü'axüa teyü'üquitüvamete (Mateu 10:5-15; Rucaxi 9:1-6)

⁷ Mericüsü Tamamata Heimana Yuhutame varutacuevieca yu'aurie, nivarutatanü'axüani yuhutatame. Heiserie nivarupitüani cacayarixi memüca'itiyatüca vahepaüsita. ⁸ Müpaü tinivaruta'aitüani, tixaütü memücate'upiximenicü huyeta, mumuxi xeicüa, 'inüa pücatixaü, cüsiurita pücatixaü, tumini vivurasie yemaneme pücatixaü, ⁹ memeu'uixüanicü cacai xeicüa, peru huta camixayari memüca'anacatütücanicü tinivaruta'aitüani. ¹⁰ Müpaüta tinivarutahüave, Haque xeme'axüani quita, muva xequeneyuhayevani 'asita quepaucua xemüyehuque. ¹¹ Quiecarisie quiecatari xüca mecaxetanaqui'erieni, xüca mecayuvaüriyani memüxe'enienicü, mana xequenanuyecüni, tumuanari xequeneucasixüa yucacaisie, müpaü xeteyurietü xemütetahecüatanicü vahesie que mürahüiva. 'Icü niuqui caniseyeni que nemütixecühüave, Surumatari Cumuxatari cuini mieme mepücatatacuritüarieni müme vahepaü quepaucua 'isücame müvatacuevieni, mücü quiecarisie quiecatari que memütetatacuritüarieni. ¹² Hicüsüari teyü'üquitüvamete meneutayeixüani, müpaü metecuxatatü, teüteri memütehayevacü 'axa memüteyuriecü. ¹³ Yuvaücavame cacayarixi

menivarayenü'axüani. Tecuicuateta yuvaücavame haseiti mevarucavirivatü menivaranayexürüvacaitüni.

*Ti'üyame Vani que mütiümierie
(Mateu 14.1-12; Rucaxi 9. 7-9)*

¹⁴ Hicü Herurexi müti'aitametücai mana cuiepa niu'ena que mütiuyü. Naisarie tini-utamariva que mü'ane mühücütücai Qesusi. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Ti'üyame Vani caniyüaneni. Nanucuquetüarieni 'umüca, 'ayumieme mücü türücariya nicuyuitüvani. ¹⁵ Hipatüta müpaü meniutiyuanecatüni, 'Eriyaxi canihücütüni, hipatüta, tixaxatame caniyüaneni meripai miemetexi texaxatamete vahepaü 'anetü. ¹⁶ Herurexi masi 'u'enaca müpaü niutayüni, Süricü Vani canihücütüni nemi'aitaxü mu'uya manutivite-quienicü. Mücü nanucuquetüarieni, rainecai.

¹⁷ Mücü Herurexi meripai nivarutanü'ani memiviyacü Vani. Casariyanata nenu-tahüani, müpaü mütinaquecaicü Heruriya. Müpaü tiniuyüni Herurexi mitivitücü yu'iva 'üyaya, Heruriya mütitavecaicü, Herurexi 'ivaya Piripe titevacacu. ¹⁸ Vani caviyarievete cuxi müpaü tinicühüavecaitüni Herurexi, Pepücapitüarie pemevitücünicü 'a'iva 'üyaya.

¹⁹ Heruriya ni'uxive'eriecaitüni. Niyutexienecaitüni 'imiemütü Vani. ²⁰ Herurexi nimacarücaitüni Vani, 'imaitü tevi mühücütücaicü heiseriemecü yamüticamiecaicü, mupasiecaicü Cacaüyarisie mieme. Ni'üviyacaitüni. 'Tenietü 'asipücatimaicai que mütiyuriemücaicü. Siepüre ninaquecaitüni mi'enienicü. ²¹ Mericüsü tucari naye'ani Heruriya Vani ma'ivacü, quepaucua Herurexi 'ixüarari mutavevi matinuivaxü yutucarisie. Te'aitamete, cuyaxi teva'aitüvamete, Carereyatari va'uquiyarima nivaruta'inieni. ²² Heruriya nu'aya 'uca vatahaca, tiutineica, nivanaquecaitüni Herurexi mümeta hamatüana memütecuacai yunaitü. Cuiepa ti'aitame müpaü tinitahüave 'üimari, Tita mümatinaque queneneutavaviri, nemümasimanicü. ²³ Niyühuritüani yarehüavete, Tita pemünetitavaviri nepümasimini, sepa cuiepa nemüti'aita hixüata 'arücame pemünetitavaviri. ²⁴ Hicü mana neyani 'üimari. Müpaü tinitahüave yuvarusi, Tita netitavaviri. Mücü müpaü tinita'eiya, Vani Ti'üyame mu'uya quenetaavavirie. ²⁵ Mexüiva heutahaca cuiepa ti'aitamesüa, nitavaviri ni müpaü 'utaitü, 'Ipaü canetininaqueni ne, hicü cuitü pemünesimini Vani Ti'üyame mu'uya, pateyusie yecaimé. ²⁶ Cuiepa ti'aitame cui niyuhiveriecaitüni. Muyühuritüacü, teüteri hamatüana memütecuacai vacü, 'ayumieme pücayuvaüriyacai mita'imaiyacü. ²⁷ Cuiepa ti'aitame cuya niutanü'ani cuitü, 'ita'aitüaca Vani mu'uya mütuimicü. ²⁸ Mücü heyaca, mu'uya nanutiviteni casariyanata. Pateyusie yecaimé ni'atüani. 'Üimari niyetuirieni, 'üimarita yuvarusi niyetuirieni.

²⁹ Hicü mete'utamariéca, Vani teyü'üquitüvametemama menecüne, caxarieya menecueni. Teuquiyapa meneiteni.

*Teüteri que mütiavarumi 'auxüme miriyari
(Mateu 14:13-21; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14)*

³⁰ Mericüsü nü'arisixi Qesusisüa meniyucuxeürieni, que memüte'uyuri que memüte'üquitacai mete'itaxatüanique. ³¹ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Cümüsü taxaüta tepuhu macumavesie, xequene'uxipieca 'esiva. Hipatü yuvaücatü meni'axecatüni menecücaitüni, 'ayumieme tucari mepücahücai ni memütecuanicü müme. ³² Hicü canuvasie menecüne macumavesiepai yühücüate. ³³ Yuvaücatü menivaruxeiya memecü, menimaicaitüni Qesusi. Naime quiecarisie quiecatari yuvaücatü yü'ücama menecüne me'unaxaxüaximetü. Me'uhaitütüatü meneta'axüani müme meri. ³⁴ Hicü 'anatiyeiximetü Qesusi, teüteri nivaruxeiya yumüireme. Nivarutinenimayata, muxasi yühüveme memücahexeiya vahepaü memü'anenecaicü. Mana nisütüani tiva'üquitüatü müiremecü. ³⁵ Hicüsüari ya'atevacacu tau, teyü'üquitüvametemama hesüana meniyucuxeürieni müpaü me'utiyaütü, 'Ena canacumaveni, yacantevani

tau. ³⁶ Quenivareutanü'axüa 'aurava memütayeixüanicü quiecarite 'esimüyeyesie 'emüyeyesie, memüteyutinairienicü 'icuai. ³⁷ Mücü masi müpaü tinivaruta'eiya, Xeme püta xequetenivarumicua. Müme müpaü metenitahüave, Tame tete'inanaiyu pa huta sienituyarisie 'arücame, tetevamini. ³⁸ Mücü müpaü tinivarutahüave, Quepaümeme xepexeiya pa. Xequeneuxeiya. Yametetimaica, 'Auxüme payari, huta quesüteyarita, metenitahüave. ³⁹ Hicü nivaruta'aitüani yunaime, memücuyaxixüanicü 'üxa macuyürasie yayupapaümetü. ⁴⁰ Mana menicuyaxixüani, xei sienituyari ya huta teviyari heimana tamamata yameyupapaümetü. ⁴¹ Hicü 'auxüme payari 'anu'üca, huta quesüteyari meta, yuheima heutiniereca, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, pa niutitara. Nivaru'ütüani teyü'üquitüvamete memüvaminicü. Huta quesüteyari niutimura yunaime vahesie mieme. ⁴² Yunaitü mete'ucuaca meniutihuxani. ⁴³ Hicü menicuxeürieni pa yuhayevameyari tamamata heimana huta quirivayari hüpüneme, quesüteyarita 'üarime yuhayevame. ⁴⁴ Müme memüte'ucuai 'uquisi xeicüa 'auxüme miriyari mecaniyupaümecaitüni.

Quesusi ha heima que mütiyueicacai
(Mateu 14:22-27; Vani 6:16-21)

⁴⁵ Hicü nivarutamexütüani teyü'üquitüvamete memacayaxecü canuvasie, memenuyehaitüiyacü Vesairapai haracuna 'anutaüye, mexi varateütüvacai teüteri. ⁴⁶ Vareutanü'axüaca, hürisie neutiyune yutanenevienique. ⁴⁷ Hicü 'ucutaicarecu, canuva haracuna hixüapa niuyemiecaütüni. Quesusi cuiapa püta niyueicacaitüni yuxaütame. ⁴⁸ Mana me'uximatüariecame nivaruxeiya me'ivequeme, vahepa maye'ecacacü. Hicü 'esivatücacu tuxacüta, Quesusi vahepa canamiecaütüni haracuna heima 'umietü. Niuyeyaniquecaütüni. ⁴⁹ Müme me'ixeyaca haracuna heima 'umiecame, müqui me'erietü, meniutihiva. ⁵⁰ Yunaitü menixeiya, meniyumuinacaitüni. Mücü cuitü nivarutahüave. Müpaü niutayüni, Yu'iyari xequeneucayasa, ne nepüyüane. Xepücaheumamaca. ⁵¹ Hicü vahesüa ye'acu, canuvasie 'acayerücu, 'eca neunuani. Müme cuini mieme menihüxiyacaitüni meni'iyarixiecaütüni. ⁵² Pa hepaüsita que mütiuyü 'asimepücatehetimaivavecai, masi yu'iyarisie meniupupurucaütüni.

Quesusi que mütiwaranayexürüvacai Quenesareti cuieyarisie
(Mateu 14:34-36)

⁵³ Hicü 'anutaüye me'anucüneca Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. Mana menecuvieni canuva. ⁵⁴ Canuvasie me'anaticünecu, yapaucua meneitimani quiecatari. ⁵⁵ Naisarie miemete vahesüa meniutanausaxüani. Menisütüani tecuicucate meva'atüvatü 'itarisie me'aheime haque meme'enana quename mana nua. ⁵⁶ Naisarie que müticuyeicacai, quiecarite 'esimüyeyesie, 'emüyeyesie, yeuta, tecuicucate menicutuarivacaitüni quiecarie hixüapa, vaüriyarica me'ipitüatü 'ixuriquieya xeicüa memümayüanicü. Yunaitü memicumauvacai menanayexürüvecaitüni.

7

Tita ca'itiyacame meyeitüa tevi
(Mateu 15:1-20)

¹ Mericüsü 'auriena meniyucuxeürieni Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Querusareme memeyecü. ² Menivaruxeiya teyü'üquitüvametemama hipame metecuacame vamama ca'itiyacacu mecamaimatücaütü Huriyusixi vayeiyari que müti'ane. Meniniuquixiecaütüni müme. ³ Pareseusixi, hipatüta Huriyusixi teüteriyari yunaitü, xüca cuini mieme meca'utimaimani, tixaü mepücatecuaca, yutusima vayeiyarisie yametecahutü. ⁴ Quiecarie hixüapa me'ayecücatü xüca mecayuyenani hacü, mepücatecuaca. Vaücava cuxi müireme yeiyari canixuaveni yamemütecahu, tecüxite xarite casute que memüte'itie. ⁵ Hicü Pareseusixi te'üquitameteta müpaü metenita'ivaviya, Titayari yutusima vayeiyarisie yamecatecahu 'ahesüa

miemete teyü'üquitüvamete. Mesü vamama ca'itiyacacu mepütecua'a. ⁶ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Cari Quisariyaxi 'aixüa painecai meripai, xexatatü xeme, 'aixüa yuhesie 'axa mü'ane xemü'avietacü. Müpaü catina'uca, 'Icü teüteri yutetacü ve'eme mepünesixata, Que memüte'u'iyari püta teva mepu'uva.

⁷ Xüanacüa xeicüa menenayexeiyani

Tita memüte'üquita, teüteri va'aisica mühücücü xeicüa.

⁸ Tita müti'aitacai Cacaüyari xete'uhayevaca, teüteri vayeiyarisie xeteniviyani, tecüxite harevemete que xemütehaxina, tavari hepaüna müireme que xemüteyurie.

⁹ Müpaüta tinivarutahüave, Visi xepüteyurie xeme, xe'ihayevaca tita Cacaüyari müti'aitacai yaxemütecahunicü yuyeiyarisie. ¹⁰ Muisexi müpaü naineni, Quetini-vareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi. Tavari müpaü canaineni, Que mü'ane 'axa mutaineni yu'uquiyari yuvarusi hepaüsita, que'umierieni xei mieme. ¹¹ Xemesü püta müpaü xeniutiyuaneni, Tevi xüca müpaü ticühüaveni yu'uquiyari yuvarusi, nepini naime cümana pemüpareviyaniqueyu, mücü Curuvani canihücütüni, taniuquicü, nepimini Cacaüyari, que maine, ¹² mücücü xepüca'ipitüaca 'uxa'atüni varie 'asimütiyurienicü yu'uquiyari yuvarusi vahesie mieme. ¹³ Xecaneyeitüani tita Cacaüyari mütiutayü, yaxetecahutü yuyeiyarisie, que xemütevaretuiri yunivema. Vaücavamecü xepüteyurie 'icüpaü.

¹⁴ Tavari yu'aurie varutacuevieca teüteri, müpaü tinivarutahüave, Xequenene'enieca yunaitü, xequetenemaivaveni. ¹⁵ Tevi 'aurie tixaütü pücatixuave hesiena heutahame müyüveni ca'itiyacame meyeitüanicü. Tita taütana müratineica, mücü püta canihücütüni tita ca'itiyacame müreyeitüva tevi. ¹⁶ Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

¹⁷ Hicü teüteri varucu'eiriecu, quita heutahacu, teyü'üquitüvametemama menita'ivaviya 'üxasi hepaüsita que müti'üquitacai. ¹⁸ Mücü müpaü tinivarutahüave, Cari xemeta 'asixepücatemaivave vahepaü. Xeme müpaü xecatehetimaive, naitü tevi 'aurie mütixuave hesiena heutahame püca'yüveni ca'itiyacame meyeitüanicü ¹⁹ 'iyarieyasie mücaheutahaquecü. Huriepana püta neutahaqueni, nihüani. Müpaü 'utaitü, naime 'icuai 'itiyacame nixatacaitüni. ²⁰ Tita tevi taüta müratineica, mücü püta canihücütüni tita ca'itiyacame meyeitüa. ²¹ Teüteri va'iyarisie catinimietüni 'axa que memüteyücühüave, que memütevacumaüva que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, ²² que memütenavaya, que memüteyumemiva, que memüte'icumaüva xeime 'üyaya, que memüte'ihive'erie tita mücativapini, 'axa que memüte'u'iyari, que memüte'irüma, que memüteyucahive'erie merucuyatüvetü, que memüteyucasiri, que memüteyusevixima 'axa me'utiyuatü, que memüteyucatave'erie yacü xeicüa que memüteyücühüave. ²³ Mücü naitü 'axa que memüteyurie, vataüta catinimietüni. Mücü ca'itiyacame caneyeitüvani tevi.

*Yuri que müti'eriecai 'uca Sirupenisiyatanaca
(Mateu 15:21-28)*

²⁴ Hicü mana heyaca, Tiru cuieyarisie ninuani, Siruni cuieyarisie. Quita heta'acu, püca'inaquecai Qesusi xevitü mütimariecacü, peru püca'yüvecai mana müyuhayevacü camarivatü. ²⁵ Mericüsü, 'uca niu'ena hepaüsitana. Cacaüyari müca'itiya ninücaitüni 'iya nu'aya 'ucatüme. 'Uca cuitü hesüana nuaca, hüxiena niutihüximaqueni. ²⁶ Cüriyecusixi vaniuqui caniniuquieyatücaitüni, Sirupenisiyasie ninuivametücaitüni. Vaüriyarica nipitüacaitüni meyenü'anicü cacaüyari 'axa mü'ane, mixünacü niveya. ²⁷ Qesusi müpaü tinitahüave, Neuyeveca meri türi memütihuxanicü. 'Aixüa püca'ane türi vapa müvanavairienicü, sinurixi müvamenicü. ²⁸ Mücü müpaü tinita'eiya, Xasunicü peputaine 'uqui, peru 'asita sinurixi mepitica'a türi vapa mexatüa mücavivive temüxiqiyari. ²⁹ Qesusi müpaü tinitahüave, 'Aixüa pemutayücü, quenemie. Camü cacaüyari 'axa

mü'ane 'ari nixüna 'anive. ³⁰ Hicü yuquie heta'aca canitaxeiya yunive 'utasio cacaime, cacaüyari 'axa mü'ane 'ixünacu.

Quesusi que mürenayehüa tevi mücaheu'enacai münenuriecäi

³¹ Hicü Tiru cuieyarisie heyeyaca Siruni cuieyarisie niuyeyune. Tamamata Quiecarite müracusevasie 'uyeyaca, Carereya haracunayarisie neta'ani. ³² Mana meni'atüirieni tevi mücaheu'enacai münenuriecäi. Vaüriyarica menipitüani hesiena mutimenicü. ³³ Yateva heivitüca hücüame teüteri memüca'anu'uva, nacatana neica'uitüani yu'itüvame. 'Uta'aüsicavieca nimayüani nenieya. ³⁴ Yuheima heutinierca na'aivani Quesusi. Yuniuquicü müpaü tinitahüave tevi, Hepata, taniuquicü quevatiyepietücani paine. ³⁵ Yapaucua nateya nivatiyepierixüani nenieya niuxünarieni, heiseriemecü 'utaniutü nayani. ³⁶ Hicüsüari nivaruhüritüani xeime memücatehecuxaxatüvanicü, peru que mütivaruhüritüa, müme masi yemecü metenicuxatacätüni naisarie. ³⁷ Vaücavamecü menihüxiyacaitüni teüteri yame'utiyuatü, Naime 'aixüa catiniuyurieni. Müme memücaheu'enanacai meheu'enanacame nivarayeitüvani, müme memücaniuvavecai meniuvaveme nivarayeitüvani.

8

Teüteri que mütivaruni nauca miriyari
(Mateu 15:32-39)

¹ Mericüsü 'anapaitütü tavari yumüiretü teüteri meyucuxeüriecu, 'icuai mecahexeyiacacu, teyü'üquitüvamete nivarutacuevieni yu'aurie. Müpaü tinivarutahüave, ² Ne teüteri nepüvanenimaya. Haica tucari mepuyuri nehamatü. 'Icuai mepücahexeiyä. ³ Meyehacacuitüveme xüca nevareutanü'axüani vaquie, huyeta mepe'amüxüani, hipatü tevapai mecaniquiecataritüni. ⁴ Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'eiya, Haque mieme peyüve pa mütivaruminicü 'ime 'ena macumavesie. ⁵ Mücü müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeyä pa. 'Atahutame, meniutiyuani. ⁶ Hicü nivaruta'aitüani teüteri cuiepa memücuyaxecü. 'Atahuta payari 'uti'üca, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nititara. Teyü'üquitüvamete nivaru'ütüani memüvaminicü. Müme mecanivarumini teüteri. ⁷ Yapaümeme quesüte menivarexiyacaitünita 'esimemüpepe. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, tiniuta'aita quesüte memümüquienicüta. ⁸ Mete'ucuaca meniutihuxani. Yuhayevameyari tarimeyari meniucuxeürieni teyü'üquitüvamete, 'atahuta quirivayari nayani. ⁹ 'Esivatücacu nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni teüteri. Hicü nivareutanü'axüani. ¹⁰ Teyü'üquitüvamete vahamatü yunaitü canuvasie menacayaxe, Rarümanuta müracusevasie menecüne.

Inüari que memüte'itavaviri Pareseusixi
(Mateu 16:1-4; Rucaxi 12:54-56)

¹¹ Hicü Pareseusixi meniu'axüani. Menisütüani niuqui mexüatüatü hamatüana, me'ivavirietü 'inüari memüxeyiacü muyuavisie mieme mupitüarie, meni'inüatanicü. ¹² Mücü yu'iyarisie ha'aivatü müpaü niutayüni, Titayari 'inüari metevava hicü miemetexi. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü 'inüari mepücapitüarieni hicü miemetexi. ¹³ Varucu'eirieca hutarieca nacayerüni canuvasie, 'anutaüyepai neyani.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mümieme
(Mateu 16:5-12)

¹⁴ Mericüsü teyü'üquitüvamete metenatümaiya pa mema'üniquecai. Xeime hücüa mepexeyacai pa canuvasie. ¹⁵ Hicü müpaü tinivaruta'imaiya, Yumarima 'aixüa xequeneyucuerivayurieca tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi vahesüa mümieme, Herurexisüa mümieme. ¹⁶ Müme müpaü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü müya naineni. ¹⁷ Quesusi tiutimaica que memüteyücühüavecai müpaü tinivarutahüave, Titayari niuqui xetexüatüa pa xemücahexeyiacü. Xecate'enana, xecatemaivave cuxi.

Xe'iyari cuxi tise'e. ¹⁸ Xe'uhüxitü xecateheuneniere, xe'unacatü xecateheu'enana, tixaü xecateha'eriva. ¹⁹ 'Auxüme payari ne'utitaracu 'auxüme miriyari vahesie mieme, quepaüme quirivayari hüpüneme xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme müpaü meniu-tiyuani, Tamamata heimana hutame. ²⁰ Mücü tivarahüave, 'Atahuta payari nauca miriyari vahesie mieme ne'utitaracu, quepaüme quirivayari xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme meniutiyuani, 'Atahutame. ²¹ Müpaü tinivarutahüave, Queri xecatemaivave cuxi.

Macüpecai que müranayehüiya Vesairasie

²² Hicü mecaneta'axüani Vesairapai. Teüteri meni'atüirieni 'uqui macüpecai, vaüriyarica me'ipitüatü mimayüanicü. ²³ Hicü macüpecai mamayasie tiviereca, quiecaris tesitapai neihana. He'aüsicamaxüaca hüxitana, hesiena 'utimeca, müpaü tinita'ivaviya, Tixaü pecatixeiya. ²⁴ Hicü 'anutaniereca müpaü niutayüni, Teüteri cüyexi nepüvaxeiya yaxaicüa me'aneneme, peru teüteri meneu'uvani. ²⁵ Hicü hutarieca hüxitana niutimeni. Tevi nanutaniere, heunieretü nayani. Naime tiniuxeiya que mütivayacü. ²⁶ Hicü Qesusi nitanü'ani quiena müpaü titahüaveca, Quiecarisie pepücaheumieni, xeime pepücaraxaxatüvani.

Pecuru que mütiyutahecüataxü

(Mateu 16:13-20; Rucaxi 9:18-21)

²⁷ Hicü Qesusi teyü'üquitüvamete vahamatü yunaitü menecüne. Quiecarite 'esimüyeyesie meniu'uvacaitüni Sesareya Piripu 'aurie. Mana huyeta me'uyehutü, müpaü tinivaruta'ivaviya teyü'üquitüvamete, Teüteri que me'utiyuane que nemüpaicü ne. ²⁸ Mümeri müpaü metenita'eiya, Hipatü müpaü meniutiyuane, Vani Ti'üyame pemühücücü, hipatüta 'Eriyaxi pemühücücü, hipatüta texaxatamete pemüxevitü. ²⁹ Hicü müpaü tinivaruta'ivaviya, Xemete que xe'utiyuane que nepüpaicü. Pecuru müpaü tinita'eiya, Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü, 'ecü pecanihücütüni. ³⁰ Hicü nivaruhüritüani 'asimemücatehehüavenicü xeime hepaüsitana.

Qesusi que mütihecüatacai que mütimierieniquecai

(Mateu 16:21-28; Rucaxi 9:22-27)

³¹ Hicüsüari nisütüani tiva'üquitüatü, müpaü 'utaitü, Neuyeveca cuxi ne Yuri Tevi que nemütiteva vaüca nemüticuinecü. Ta'uquiyarima, mara'acate memühüritüarie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete mecanenitixani'eriecuni. Necanimieriemücü, necananutanierimücü hairieca tucarisie. ³² 'Icü niuquieya canihécüacaitüni que mutayü. Hicü Pecuru yateva heivitüca nisütüani 'icu'imaiyatü. ³³ Qesusi ta'aurie 'aveca, hipame varuxeiyaca teyü'üquitüvamete, nicu'imaiyani Pecuru müpaü 'utaitü, Xaüsie queneuye'a Cauyumarie Nehüxie pepüca'uveni. 'Ecü Cacaüyaripaü pepücare'iyari, teüteri vahepaü xEICÜA pepüre'iyari.

³⁴ Hicü yu'aurie varutacuevieca teüteri, teyü'üquitüvamete vahamame müpaü tinivarutahüave, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, queyuxani'erieca, queyuvaüriyani sepa curuxisie mümierieni, nehiesie quetiviyani. ³⁵ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiymücü. Que mü'ane müyutatümaiya nehiesie mieme, niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü. ³⁶ Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ra'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca yutatümaiyanique. ³⁷ Tevi titacü tiyutuani yutucari mücanavaiyarienicü. ³⁸ Hicü miemetexi hipame va'ütama memüvacumaüva 'axa memüteyuruva vasata 'uyeicatü, que mü'ane münesiteviya miteviya nenuqui, neta Yuri Tevi que nemütiteva necaniteviyacamücü 'iya quepaucua nemunuani ne'uquiyaripaü nemarivetü, netupirisixima memüpasie Cacaüyarisie mieme vahamatü.

9

¹ Hicü müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hipatü 'uva memu'uva mepücacuini mexi mecanenierivave que mütiyüni quepaucua Cacaüyari munuani türücaüyemecü ti'aitatü. 'Arique mücaque mecanicuicuni.

*Quesusi yücü 'anetü que müratüa
(Mateu 17:1-13; Rucaxi 9:28-36)*

² Hicü 'ataxeime tucari 'anucayacu Quesusi nivarevitüni Pecuru Cacuvu Vani yemuri 'amanutitevisie yuhücüame. Mana yücü 'anetü nayeitüarieni vahüxie. ³ Quemarieya xavatütü nayani, cui tuxatü 'üvipaü. Cuiepa mütama turiyame müya 'aneneme pücaüyve mitiyetitüani. ⁴ Mana 'Eriyaxi Muiseximatü memasiücütü menacüne, Quesusimatü metenicuxatacaitüni. ⁵ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'üquitame 'acu, 'aixüa cani'aneni 'uva temu'uvacü. Camüsü xamaru tepütivevieni haicame, 'ahesie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime.

⁶ Pecuru 'asipücatimaicai que mütayüniquecai, teyü'üquitüvamete cui memeumamacaicü. 'Ayumieme müpaü putayü. ⁷ Hicü haivitüri nuaca nivaru'etüriviya. Xevitü niutaniuni haivitürisie ya'utaitü, 'Icü caninenivetüni neninaqui'erieca, xequene'enieca. ⁸ Yapaucua mehanieretücüneca naisarie, xeime mepüca'uxei yu'aurie 'uveme, Quesusi xeicüa meniuxeiya.

⁹ Hicü yemurisie me'acanexüaximecacu, Quesusi nivaruta'aitüani 'asimemücatehehüavenicü xeime tita memüte'uxei, mexi Yuri Tevi müquite vasata ca'anucuqueveci cuxi, 'ariqueque xeicüa. ¹⁰ Que mainecai yamecatenichacaitüni, peru yusata niuqui menixüatüacaitüni tita mütixatacai, manucuqueni müquite vasata que mainecai. ¹¹ Hicü müpaü metenita'ivaviya, Müme 'inüaricü memüte'üquitamete, titayari müpaü mete'utiyuane quename heuyevese 'Eriyaxi meri munuani. ¹² Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveca 'Eriyaxi meri munuani 'aixüa miyurieni naimé. Masi que re'uxa Yuri Tevi hepaüsita, que müreuyevese vaüca müticuinecü müxani'erivanicü. ¹³ Masi ne müpaü netinixecühüaveni, 'Eriyaxi caninuaniri. Yamepiyuri que mütivanaquecai, müpaü que müre'uxa hepaüsitana.

*Quesusi que mürenayehüa temaicü, cacaüyari 'axa mü'ane 'iviyacacu
(Mateu 17:14-21; Rucaxi 9:37-43)*

¹⁴ Hicü mevaranucu'axirümecacu hipame teyü'üquitüvamete, yumüireme teüteri menivaruxeiya teyü'üquitüvamete va'aurie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai menivaruxeiya niuqui mexüatüacame vahamame. ¹⁵ Hicü teüteri me'ixeyaca Quesusi, meniuhüxyani, hepana meniutanausaxüani menitavaüritüani. ¹⁶ Mücü müpaü tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Titacü niuqui xetexüatüa vahamatü. ¹⁷ Tevi xevitü müpaü tinita'eiya, Neuxei ti'üquitame, nenive 'uquitüme nepümasi'atüiri, cacaüyari 'axa mü'ane minü'ücü ca'itaunietü mütaniunicü. ¹⁸ Sepa haque meita'axiya peiyehüpa, cuaimuxari püvayeneica, yutametecü pütüitaqueve putanaranare. Ne nenivarutavavirieni teyü'üquitüvamete 'ahesüa miemete memenayehüanicü, peru mepüyutatexie. ¹⁹ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Cari hicü miemete yuri xepücate'erie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemucani. Quepaümexa nepüxenevieca. Xequenavitüqui. ²⁰ Hicüsüari meni'atüirieni. Mücü cacaüyari 'ixeyaca Quesusi, yapaucua nitanüni temaicü. Cuiepa 'ucaveca 'iya, nicurupenecaitüni, cuaimuxari 'anativietü. ²¹ Quesusi müpaü tinita'ivaviya quemasiyaya, Quepaümexa pi'axiya. Mücü müpaü niutayüni, Nunusiyaripai. ²² Müixa taipa hapa neihüpani 'imienique. 'Ecü xüca peyüveni 'asipemütüyurieni, quetanenenimayaca quetaneparevieca. ²³ Quesusi müpaü tinitahüave, Titasü peraine, xüca neyüveni pemaine. Que mü'ane yuri müti'erie naimécü püyüve. ²⁴ Hicü temaicü quemasiyaya müpaü tiniuhiva, Yuri nepüti'erie 'acu, queneneuparevi yuri xüca necati'erieca. ²⁵ Quesusi yumüireme varuxeiyaca me'anausaxüaximeme

hepana meyucuxeürienique, nitatieni cacaüyari 'axa mü'ane müpaü ticühüavetü, Neuxei 'ecü cacaüyari pemüca'itaunie mütaniunicü mü'enanicü, ne nematini'aitüaca pemixünacü, tavari pemüca'iviyanicü. ²⁶ 'Iya cacaüyari 'utahivaca 'itacasetü carima, nixüna. Müquipaü 'anetü nayani temaicü. 'Ayumieme 'esivatücacu yunaitü müpaü meniutiyuani, Cani-umüniri. ²⁷ Perusü Qesusi temaicü mamaya 'uviyaca nenucuhana. 'Iya nanucuqueni.

²⁸ Hicü quita heutahacu, teyü'üquitüvametemama müpaü menita'ivaviya yuhücüate me'ayetetü, Titayari tetetatatexie tame temayenü'anicü. ²⁹ Mücü müpaü tinivarutahüave, Yunenevietü yuhaquietü xeicüa caniyüveni meyenü'anicü 'ipaü 'aneneme.

Qesusi tavari que mutayü que mütimierieniquecai
(Mateu 17:22-23; Rucaxi 9:43-45)

³⁰ Hicü mana menecüne. Carereya cuieyarisie meniuyecüne. Püca'inaquecai xevitü mütitamarienicü. ³¹ Teyü'üquitüvamete tiniva'üquitüacaitüni. Müpaü tinivarutahüave, Ne Yuri Tevi nehücütütü nepüyetuiya teüteri vamamasie. Menenimiecuni. Nemierieme, hairieca tucari 'anucayayu nenanucuquemücü. ³² Müme 'icü niuqui mepücahetimaivavecai. Menimamacaitüni me'ita'ivaviyaque.

Que mü'ane masi müve'eme
(Mateu 18:1-5; Rucaxi 9:46-48)

³³ Mericüsü Caperünaume meneta'axüani. Quita meheutahaxüacu müpaü tinivaruta'ivaviya, Titacü niuqui xetexüatüacai huyeta. ³⁴ Müme cayuvatü xeicüa meniu-macaitüni, niuqui memüxüatüacacü huyeta que mü'ane müme masi müve'emetücaicü. ³⁵ Hicü 'ayerüca, Tamamata Heimana Yuhutame varutacuevieca yu'aurie, müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xüca ve'eme 'ayeimücüni, neuyeveca yunaima vaparevivame mayuyeitüanicü 'imatüreme mayuyeitüanicü. ³⁶ Hicü nunusi 'ahanaca vahixüapa nitaqueni. 'Itituca müpaü tinivarutahüave, ³⁷ Que mü'ane xeime mütanaqui'erieni 'ipaü me'aneneme türi nehesüa mümiemecü, mücü canenitanaqui'erimücü ne. Que mü'ane munesitanaqui'erieni ne xeicüa pücanesitanaqui'erieni, masi que mü'ane munesiheyenü'a canitanaqui'erimücüta.

Que mü'ane mücatasi'aye'uni, mücü tahesie tiniviyani
(Rucaxi 9:49-50; Mateu 10:42)

³⁸ Vani müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tahesie mücativiya tecaniuxeiya varayenü'avame cacaüyarixi 'axa memü'anene, 'ahesüa niu miemetütü. Mücü tahesie mücativiyacü, 'ayumieme tepinena. ³⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Xepüca'inenaca. Tevi xüca türücaüyemecü 'inüari tiyurieneni, müpaü 'utaitü quename nehesüa mieme, quetiüveni cuitüva nehepaüsita 'axa mutainenü. ⁴⁰ Que mü'ane mücatasi'aye'uni, tahesie catiniviyani. ⁴¹ Que mü'ane xei tecüxiyari müxeharütüani Cürisitusüa miemete xemühümecü, yemecü peixeyani tita müra'ivaxü.

Titacü mütitiquetamüre
(Mateu 18:6-9; Rucaxi 17:1-2)

⁴² Que mü'ane mitiquestamüra xeime 'icü türi yuri memüte'erie, masi 'aixüa püyüniqueryu mata mahete xüca 'ecatütüanique cüpieyasie, haramarasie xüca heucahüiyanique meripai. ⁴³ 'Amama xüca masihecahüpani, quenavitequi. Masi 'aixüa püyüniqueryu pemamapurütü xüca peheutahanique tucari maxuavesie, hutame pe'ucamamatü xasi taiyariyarisie pemücaheutahanicü mücatüvesie. ⁴⁴ Mana cuisü müvacüme pücamüni tai pücatüveni. ⁴⁵ 'Aüca xüca masihecahüpani, quenavitequi. Masi 'aixüa püyüniqueryu xüca pe'ücapurütü peheutahanique tucari maxuavesie, hutame pe'uca'ücatü xasi taiyariyarisie pemücahüiyanicü mücatüvesie. ⁴⁶ Mana cuisü müvacüme pücamüni tai pücatüveni. ⁴⁷ 'Ahüxi xüca masihecahüpani, quenivatitu'i. Masi 'aixüa püyüniqueryu xüca peheutahanique haque Cacaüyari müra'aita tapa pe'acüpetü, xasi

taiyariyarisie pemücauhüiyanicü hutame pe'ucahüxitü. ⁴⁸ Mana cuisu müvacüme pücamüni, tai pücatüveni.

⁴⁹ Yunaitü meni'itiyacuni taicü, naitü mavari que müti'itiva 'unacü. ⁵⁰ 'Una 'aixüa cani'aneni, peru xüca hamuritü 'ayanique, titacü ha'usivime xeteheyeitüaniqueyu 'una. 'Una xequenexeiyani yuhesie 'aixüa xeteyuxexeyatü.

*Quesusi que müti'üquitacai, 'uqui yü'üya mücu'eirie hepaüsita
(Mateu 19:1-12; Rucaxi 16:18)*

10

¹ Mericüsü mana heyeyaca, Cureya cuieyarisie 'uyeyaca, Curutani hatuxame 'anutaüye ninuani. Mana tavari teüteri hesüana meniyuxeüriecaitüni. Que mütiyurienecai, tavari tiniva'üquitüacaitüni. ² Hicü Pareseusixi meniu'axüani, müpaü mete'icu'ivaviyatü me'i'inüatatüvetü, Titauniva 'uqui yü'üya mücu'eirienicü me'utiyaütü. ³ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que tixe'u'aitüa Muisexi. ⁴ Müme müpaü metenitahüave, Muisexi nipitüani tevi xapa mütavevienicü 'eiriya hepaüsita, 'arique micu'eirienicü. ⁵ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xe'iyari müsese'icü 'ayumieme 'icü 'aitüarica tinixe'uta'utüirieni. ⁶ Peru matüaripai naitü mütiunetüaripai, Cacaüyari nivarutivevieni 'uquitüme 'ucatüme. ⁷ 'Ayumieme 'uqui niyupatamücü, yuquemasi yuvarusi vahesüa niyeyeimücü, yu'üyasie tiniviyamücü. ⁸ Memüyuhutacai xei vaiyari mecanacünicuni meyuxevitü, cananuyüneni. 'Ayumieme mecaniyuxevini, mepücauyuhutari. ⁹ Mericüsü Cacaüyari que mütivaruxeviriyaxü, tevi pücatataxüriexüani.

¹⁰ Hicü quita me'ayetetü, teyü'üquitüvamete tavari menita'ivaviya mücü hepaüsita que mutayü. ¹¹ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane 'icu'eirieme yü'üya, xeime püta mütivitüni, mücü nicumaüvani que mü'ane mücayü'üya. ¹² 'Ucata xüca 'icu'eirieni yücüna, xeime püta xüca 'uticünata, mücü nicumaüvani que mü'ane mücayücüna.

*Quesusi que mütiuniu, türi 'aixüa memü'itüarienicü
(Mateu 19:13-15; Rucaxi 18:15-17)*

¹³ Hicü hesüana mecaniva'atüvacaitüni türi vahesie mutimenicü, peru teyü'üquitüvamete menivarutate'acaitüni. ¹⁴ Quesusi varuxeiyaca teyü'üquitüvamete que memüteyuriecäi niuyeha'ani. Müpaü tinivarutahüave, Xequenivapitüaca türi nehesüa memü'axenicü. Xepücavanenasitüiyani. Cacaüyari müya me'aneneme catiniva'aitüvametüni. ¹⁵ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nunusipaü mücayuvaüriya Cacaüyari mütita'aitüanicü yapücatipitüarieni. ¹⁶ Hicü yumamasie varutitücutü yacaniutainecaitüni para 'aixüa memü'itüarienicü vaheima 'utimeca.

*'Uqui müxicutücai
(Mateu 19:16-30; Rucaxi 18:18-30)*

¹⁷ Mericüsü Quesusi niyemieximecaütüni. Hicü tevi 'unausarümetü hesüana ninuani. Hüxiena niutitunumaqueni müpaü ticu'ivaviyatü, Ti'üquitame 'aixüa pemütiuca'iyari 'acu, tita reuyevese nemütiyurienicü tucari mücaxüve nehesie mütinaquenicü. ¹⁸ Quesusi müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiuca'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'apüca'uyeica, Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütiuca'iyari püta. ¹⁹ 'Ecüsü 'aitüarica pepümate, pepücati'amieni, xeime 'üyaya cünaya pepücacumaüvani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'itavatü, pepücati'acuamanani, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²⁰ 'Iya müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, 'icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. ²¹ Quesusi 'ixeyatü ninaqui'eriecaütüni. Müpaü tinitahüave, Xevitüxa xecüa peuyevese yapemütiyurieni. Quenemie, tita pemürexeyia quetinetua, tuminiyari quenivarumicua puvüresixi. Mücü müyuavisie vaüca pepeucaqueni. Pevare'ütüame quenaye'a, nehesie quetiniviyani, sepa curuxisie

pemumierienique. ²² 'Icū niuquicū panutixünetüya. Yuhiverietü caneyani vaüca mürexeiyacaicü.

²³ Hicü Qesusi yu'aurie hanieretüyaca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü.

²⁴ Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni niuquieyacü. Qesusi hutarieca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Nenivema, canicuaniveni müme yuri memüte'erie tuminisie memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü. ²⁵ Sepa mücacuanivenique cameyu manuyehani 'ivipame hüxieyasie, peru siepüre yeme pücuative xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶ Müme masi vaüca menihüxiyacaitüni. Müpaü meteniyücühüavecaitüni, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü. ²⁷ Hicü Qesusi vaxeyatü müpaü niutayüni, Teüteri mepücaüvave memüyutavicueisitüanicü, masi Cacaüyari caniyüveni müvatavicueisitüanicü. Cacaüyari naimecü caniyüveni.

²⁸ Hicüsüari Pecuru nisütüani müpaü ticühüavetü, Camüsü tame naime tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'ivama yuvarusima yuquemasma yü'ütama yunivema yucuie, xüca varucu'eirieni necümana, niuqui 'aixüa manuyenesie mieme, ³⁰ xei sienituyari masi varexeiyatü canayeimücü hicü quite, 'ivamarixi, yuvarusima, yunivema, cuie. 'Uximatüarietü varexeiyatü canayeimücü. Tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücü.

³¹ Peru yuvaücavatü hicü memüve'emete, 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete ve'emete mecanacünicunita.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai
(Mateu 20:17-19; Rucaxi 18:31-34)

³² Mericüsü huyeta meniuhucaitüni Querusareme meutiylene 'utüa, Qesusi nanuhaitüacaitüni. Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni. Hipatü memiveiyacai menimamacaitüni. Hicü tavari yateva canivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame. Nisütüani tivacuxaxatüvatü que mü'itüarieniquecai, ³³ müpaü 'utaitü, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Ne Yuri Tevi que nemütiteva necanietuyamücü mara'acate memühüritüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa. Va'isücate menesitahüaveyu, necanimieriemücü, menesiyetuayu teüteri memücahuriyuxi vahesüa. ³⁴ Müme mecanenitananaimacuni, yuhaxüama nehiesie meniuta'aüsicaviecuni menenicuvaxüacuni, mecanenimiecuni. Peru hairieca tucari 'aye'ayu, necananucuquemücü.

Cacuvu Vanimatü que memüte'itavavirie
(Mateu 20:20-28)

³⁵ Hicü Severeu nivemama Cacuvu Vani yuhutatü 'aura me'acüneca, müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, pütasinaque tahesie mieme yapemütiyurienicü, que temümatetavavirieni. ³⁶ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que tixenaque yanemütiyurienicü xehesie mieme. ³⁷ Müpaü metenita'eiya, Qetaneupitüa 'atemutiyaxecü xevitü 'aserieta xevitüta 'a'utata, quepaucua visi pe'aretü pemayani. ³⁸ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecu'ivava. Nehepaü xete'ucacucuinete xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü tevi que müranucanamiapaü hacü quepaucua muca'üyarie. ³⁹ Müme müpaü meniutiyuani, Tecanüyavaveni. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Yemecü tita nemüranu'ieni xecanaru'iecuni, nemüca'üyarienipaü xecanica'üyariecuni. ⁴⁰ Peru heiserie nepücahexeiyana nemüxepitüanicü ni neserietä ni ne'utata 'axemutiyaxecü. Masi müme vahesie mieme mucuha'arisie xEICÜA, müme yametenipitüariiecuni.

⁴¹ Hipatü Tamamata me'u'enanaca que memutiyanecai, menisütüani mevaxëmatü Cacuvu Vani. ⁴² Qesusi yu'aurie varutacuevieca yunaime, müpaü tinivarutahüave, Xeme müpaü xepütemate, müme nuivarite vasata memümariva mete'aitametetütü

meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeiyani vahepaüsita que memüteyurieni. ⁴³ Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane ve'eme mayaniqueyu xesata, yunaime xeparevivame canayeimücü. ⁴⁴ Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata yunaime xehesie mieme vaüriyarica ti'uximayatü canayeimücü. ⁴⁵ Yuri Tevi que nemütiteva, que nemütinua, nemüpareviyanicü nepücanua, masi nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemütatuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

*Que müranutanierixü Varütimeyu macüpecai
(Mateu 20:29-34; Rucaxi 18:35-43)*

⁴⁶ Mericüsü Querucu meneta'axüani. Mana meheyehuximecacu 'iya Quesusi, teyü'üquitüvametemama yunaitü, yumüiretü teüteri vahamatü, tevi macüpecai mana niucateitüni huye tesita tivautü, Varütimeyu titevatü, Timeyu nu'ayatütü. ⁴⁷ 'Icü 'u'enaca quename Quesusi Nasaretitanaca 'uyüximecai, nisütüani müpaü tiuhivatü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁸ Yumüiretü menitate'acaitüni cayuvatü müticanicü. Mücüsü masi carima müpaü tiniuhivacaitüni, Raviri nu'aya 'acu, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁹ Quesusi mana 'utaqueca, müpaü niutayüni, 'Aura xequenehüaviyu. Müme mehecüneca 'aura menitahüave macüpecai, müpaü me'utiyuatü, 'Aiyari queneucayesa quenanucuquexi, 'aura pümasitahüave. ⁵⁰ Mücü yü'ücari heviveca, 'anucuqueca, Quesusisüa neyani. ⁵¹ Quesusi müpaü tinitahüave, Que matinaque nemümasiyurienicü. Macüpecai müpaü niutayüni, Ti'üquitame nepayeniereniqueyu. ⁵² Quesusi müpaü tinitahüave, Quenemie, yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. Yapaucua nanutanierie, huyeta neiveiya Quesusi.

*Querusaremesie que müreutaha
(Mateu 21:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani 12:12-19)*

11

¹ Mericüsüari Querusaremesie me'axüaximecacu Vetüpaquesie Vetaniyasie, yemuritüa me'u'axüacu Huriva Macu'u müracutevasie, yuhutame nivarutanü'ani teyü'üquitüvamete. ² Müpaü tinivarutahüave, Quiecaru 'anutaüye mucumasie xequenehu. Mana xe'anutahaxüaximetü puxu nunusi xecanetaxeyiacuni hacuviecame, tevi hesiena müca'anutiyerüve cuxi. Xequenacuxüna xequenahani. ³ Xevitü xüca müpaü tixecu'ivaviyani, Titayari müya xeteyurie 'utaitü xeme müpaü xequenetiya, Ti'aitame neiyehüaca, cuitüva canenü'amücü. ⁴ Mericüsü mehecüneca caye 'utüa meneitaxeyia puxu nunusi 'acuviecame quitenie 'aurie. Menecuxüna. ⁵ Teüteri mana memüti'ucal hipatü müpaü metenivaruta'ivaviya, Que xeteyurie puxu nunusi xe'acuxünatü. ⁶ Hicü yametenivarutahüave que mütivarutahüavixü Quesusi, teüteri yametenivarupitüani. ⁷ Puxu menyehana Quesusisüa. Hicü yü'ücari me'entiveriecu, hesiena nanutiyerüni. ⁸ Yumüiretü me'ivaüritüatü yü'ücari meni'itüaximecaitüni huyeta. Hipatüta cüye xavari me'uhapatü meniyetuaximecaitüni.

⁹ Memuhaitütüacai, memu'imamatücai müpaü metenihivacaitüni, Quetaneutavicueisitüa 'aixüa, 'aixüa queticuxaxasivani 'iya hepaüsita, que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü 'amamie hepaüsita, ¹⁰ que mü'ane Ti'aitametütü maye'ani tatevari Raviri müti'aitacaipaü, mücü hepaüsita. 'Aixüa cani'aneni que mü'ane taheima macave.

¹¹ Mericüsü Quesusi Querusaremesie neutahani, tuqui 'amüpata neutahani. Hanieretüyaca naisarie nivayeyani 'acayunirümecacu. Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü yunaitü menecüne Vetaniyapai.

*Que mütiuniu 'axa mü'itüarienicü xapa mücatacacai
(Mateu 21:18-19)*

¹² Mericüsü 'uxa'arieca Vetaniya meheycüneca Quesusi neuhacamüccaitüni. ¹³ Xapa 'uxeiyaca tevapai xavacame, hepana neyani 'ixeiyaque, siparasü xüca tixaü ticax-eiyaqueyu hesiena. Mana nuaca tixaütü cacatiniucaxeiya, xavari xeicüa, maxuxuavere müca'aye'avecaicü. ¹⁴ Quesusi hicü müpaü tinitahüave xapa, Hasuacu xevitü tüma 'a'icuxi pücaticuani. Meni'enieni teyü'üquitüvametemama.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Mateu 21:12-17; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22)

¹⁵ Hicü Querusareme meneta'axüani. Quesusi tuqui 'amüpa curaruyarita heutahaca, nisütüani varanuyeveveyatü müme tuqui curaruyarita memütetuacai memütenanecai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuayamete va'üparite natixürieni. ¹⁶ Pücvapitüacai tixaü mete'apitü memanuyecücanicü tuquita. ¹⁷ Mana tini'üquitacaitüni müpaü tivacühüavetü, 'Ipaüri care'uxa, Nequie nenevieri quiyari canimarivacamücü yunaima nuivarite vahesie mieme. Xemesü püta terü xecanayeitüaca haque tenavayamete memüyu'avieta. ¹⁸ Hicü mara'acate memühürütüariecai, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü yunaitü meni'enieni, menimacarücaitüni, teüteri yunaitü memühüxiyacaicü tita müti'üquitacai hepaüsita. 'Ayumieme mara'acate metenicuvautüvecaitüni que memüte'imienique. ¹⁹ Hicü 'ucutaicarecu quiecarisie nivayeyani.

Xapa que mütiüva, tiutaniucu para 'axa mü'itüarienicü

(Mateu 21:20-22)

²⁰ Mericüsü ximeri 'ame'uyehuximetü, xapa meniuxeiya vaquime naitü nanayaripaitü. ²¹ Pecuru heye'erieca que mütiuyü müpaü tinitahüave Quesusi, Neuxei Ti'üquitame, 'iya xapa pemaxaxatacai 'axa mü'itüarienicü, mücü canitavaniri. ²² Quesusi müpaü tinivacühüaveni, Cacaüyarisie yuri xequetene'erieca. ²³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane müpaü mütitahüave 'icü yemuri, 'Ena quene'apata, haramarasie queneu'ahüva 'utaitü, xüca yu'iyarisie cayuxamurieca, masi xüca yuri ti'erieca quename müpaü tiyüni que maine, müpaü catiniyümücü hesiena mieme. ²⁴ 'Ayumieme nepütixecühüave, naime xemütetavauni xeyunenevietü, yuri xequetene'erieca quename xe'itanaqui'eri. Müpaü yuri xete'eriecacu, yacatiniyümücü xehesie mieme. ²⁵ Quepaucua xemüyunenevie, xüca xeimesie xetehüacuni xequeteneuyehüvirieca, mütixehueyehüvirienicüta xeme xe'uquiyari muyuavisie macave, ta'aurie que xemüte'axürüve. ²⁶ Me xüca xecatevareuyehüvirieni teüteri, xe'uquiyari muyuavisie macave pücatixehueyehüvirieni xeme ta'aurie que xemüte'axürüve.

Quesusi heiserie que mürexeyacai

(Mateu 21:23-27; Rucaxi 20:1-8)

²⁷ Mericüsü tavori meneta'axüani Querusaremesie. Tuqui curaruyarita yeyeicacacu, mara'acate memühürütüariecai, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, 'uquiravesixi vahamatü yunaitü 'aura menu'axüani. ²⁸ Müpaü metenita'ivaviya, Haque pemieme heiserie pemexeiya 'ipaü pemütiyuriencü. Quepaicü heiserie masipitüa 'ipaü pemütiyuriencü. ²⁹ Hicü Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Neta nepüxeta'ivaviya xeimecü xeicüa. Xüca xenesita'eiya, neta nepütixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'ipaü nemütiyuriencü. ³⁰ Vani quepaucua müti'üyanecai, taheima timiemetücai 'üyarica, teüteri vahesüa pümiemetücai nusu. Xequeneneuta'eiya.

³¹ Hicü müme niuqui menixüatüacaitüni müpaü me'utiyuatü, Xüca tame müpaü te'utiyuani quename taheima miemetücai, mücü müpaü nitayümücü, Titayari yuri xecate'i'erri. ³² Masi xüca müpaü te'utiyuani quename teüteri vahesüa miemetücai, quesü yüni. Müpaü meteniyücühüavecaitüni memüvamacarücaicü teüteri. Müme yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni Vani hepaüsita, quename yuricü tixaxatametücai.

³³ 'Ayumieme müpaü metenita'eiya Qesusi, 'Asitepücatemate. Qesusita müpaü tini-varuta'eiya, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'ipaü nemütiyuriencü.

Te'üviyamate 'axa teyuruvamete
(Mateu 21:33-46; Rucaxi 20:9-19)

12

¹ Hicüsüari nisütüani tivacuxaxatüvatü, 'üxasi hepaüsita ti'üquitatü. Müpaü niu-tayüni, Tevi haraveri caniutavevieni. Caxie 'uca'uitüaca, 'utatesaca, vati'ineca caxie püname, 'e'utevime 'utavevieca neniereme capa caxie 'ucacuaiyanicü, te'üviyamate ni-varuhüritüani vacuetatüatü, tevpai caneyani. ² Hicü tucari 'aye'acu muticuacuaesie, ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamate vahesüa, haraverita mieme 'icuaxi yapaümeme mütanaqui'erienicü cusiয়ারisie mieme. ³ Müme masi me'iviyaca, me'icuvaxüaca, yacü xeicüa maveme meneinü'ani. ⁴ Hutariecata xeime niutanü'ani ti'uximayatame vahesüa. Mücü menituaxa mu'uyasie, meninanimacaitüni. ⁵ Xeimeta 'utanü'acu, menimieni. Yuvaücavame cuxi nivanü'acaitüni. Hipame menivarutivani, hipame menivarucuini.

⁶ Xeime cuxi canexeyacaitüni yunivetüme münaqui'eriecai. 'Imatürieca nitanü'ani vahesüa, müpaü tiyücühüavetü, Meteneiyehüviriecuni nenive. ⁷ Te'üviyamate masi müpaü meteniyücühüavecaitüni, Camüsü, 'icüsie catininaquimücü cusiয়ারi piniteya. Cümü tepimieni, tahesie püta mütinaquenicü. ⁸ Hicü me'iviyaca menimieni, haraveri varie meneicahüani.

⁹ Mericüte, que tiyurieni haraveri cusiয়ারi. Caninuamücü, te'üviyamate nivatixütüamücü, hipame nivahüritüamücü püta yuharaveri. ¹⁰ Cari ni 'icü 'utüarica xecatetiterüvavave, Mücü tete memutaxani'eri qui vevivamete, Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

¹¹ Ti'aitame müpaü catiniuyurieni, Canimariveni que temüte'ixeiya.

¹² Müpaü mepütemaical müvaxatacaicü 'üxasi hepaüsita ti'üquitatü. 'Ayumieme metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri. Hicü meheicu'eirieca menecüne.

Cuviyexunu tuminieya
(Mateu 22:15-22; Rucaxi 20:20-26)

¹³ Hicüsüari hesüana menivarutanü'ani Pareseusixi hipame, mümeta Herurexisie memüteviyacai hipame, niuquieyasie memiviyacü. ¹⁴ Mana me'u'axüaca müpaü metenitahüave, Neuxei ti'üquitame, tame tepümasimate 'ecü yuri pemutainecü, pemüca'acuerivayuriecü sepa xevitü que mütiyücühüave, yücü pemücativaxeyacü teüteri, masi Cacaüyari huyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiyacü. Tamüsü, titauniva mütiyutuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. ¹⁵ Tepi'ütüani, tepüca'i'ütüani nusu. Mücü yatimaitü yuhesie 'axa mü'ane que memüte'avietacai, müpaü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatatüve. Tuminiyari xequena'üi nemixeyacü xeime. ¹⁶ Müme meni'atüirieni xeime. Müpaü tinivarutahüave, Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica 'icü. Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricayata, metenita'eiya. ¹⁷ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirieca. Tita Cacaüyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirieca. Meniuhüxyani que mutayü.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita
(Mateu 22:23-33; Rucaxi 20:27-40)

¹⁸ Hicü hesüana meniu'axüani Saruseusixi. Müme yameniutiyanecaitüni quename müquite meca'anutaneniereni. ¹⁹ Hicü müpaü metenita'ivaviya, Neuxei ti'üquitame,

Muisexi 'ipaü catiniu'utüani tahesie mieme, tevi xüca masicaya 'umüni, xüca cueya 'uyuhayeva türi cavarexeiyatü, mücü tevi canitivitümücü yucue, türi nivativevimücü masicaya nivemama memütaterüvariencü. ²⁰ Mericüsü 'atahutatü 'amenititecaitüni 'ivamarixi. Vamasi 'uca niutivitüni, niümüni türi cavaruhayevaca. ²¹ Mutaya nitivitüni, mücüta tiumü türi cavaruhayevaca. 'Iyata mutaya yunaitüta yaxaicüa menitivitüni. ²² 'Atahutatü yunaitü 'ivamarixi türi mepücvaruhayevaxü. Yunaitü me'ucuicu, 'ucata tiumü. ²³ Mericüte, quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü quepai ra'üya pürayani.

²⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Camü, 'ayumieme xecaniyuyarieca, 'utüaricayari xemücamatecü, que mütitürücaüye Cacaüyari 'asixemücatematecü. ²⁵ Quepaucua müquite memanucu'uni, mepücaneneüqueni mepücaviquieca. Cacaüyari tupirisiximama taheima miemete vahepaü mecaniyüacacuni püta. ²⁶ Müquite vahepaüsita que müre'uxa que memüte'anucu'uni, cari xecate'ititerüvavave Muisexi xapayasie haque tupiriya mexata, Cacaüyari que mütitahüavixü, 'Apurahami, 'Isahaqui, Cacuvu necanivacacaüyaritüni ne, cananuyüneni. ²⁷ 'Ayumieme müquite pücvaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Cuini mieme xepüyuyari.

*'Aitüarica müve'eme
(Mateu 22:34-40)*

²⁸ Hicü xevitü 'inüaricü mütü'üquitametücai 'aura 'ayaca, varu'enieca niuqui mexüatüacame, tinimaicaitüni 'aixüa mütivata'eiya, müpaü tinita'ivaviya Qesusi, Que mü'ane 'aitüarica masi püve'eme naime 'aitüaricasie mieme. ²⁹ Qesusi müpaü tinita'eiya, 'Ipaü cananuyüneni 'aitüarica müve'eme, Xequeneu'enana 'Ixaherisixi. Ti'aitame mütacacaüyari, 'iya Ti'aitame caniyuxevini. ³⁰ Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaüyari naime que pemüre'iyaricü, naime que pemütü'amatecü, naime que pemüticu'erivacü, naime 'atürücariyacü. 'Icü 'aitüarica masi canive'emetüni. ³¹ 'Esvatücacu hepaüna müve'emecü 'ipaü cananuyüneni, Peninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemütü'anaqui'eriepaü. Xevitü 'aitüarica pücxuave masi ve'emetütü, 'icü hutatü xaicüa. ³² Hicü 'iya ti'üquitame müpaü tinitahüave, 'Aixüa pü'ane ti'üquitame. Yuri pecaniutaineni, Cacaüyari caniyuxevini, xevitiüxa 'apüca'uyeica hepaüna 'anetü, que pemaine. ³³ Xüca tevi 'inaqui'erieca naime que müre'iyaricü, naime que mütimaivecü naime yutürücariyacü, xüca yuhepaü tevi naqu'erieca que mütüyunaqui'eriepaü, yemecü 'aixüa caniyümücü, que mücatiyüni naitü mavari mütaiya mücui'iva. ³⁴ Hicü Qesusi 'i'enieca timaivemepaü que mütita'ei müpaü tinitahüave, Teva pepüca'uyeica pemaye'anicü, Cacaüyari mati'aitüvametütü mayanicü. Hipatü tavari mepücayuvaüriyacai tixaütü memüte'ita'ivaviyacü.

*Cürisitu quepai püranive, que mütivaruta'ivaviyaxü
(Mateu 22:41-46; Rucaxi 20:41-44)*

³⁵ Qesusi müpaü niutayüni tuquita ti'üquitatü, Titayari müpaü mete'utiyuane müme 'inüaricü memüte'üquitamete, quename vaniu Cürisitu Raviri xiüyarieya hücütüni. ³⁶ Mücü Raviritütü müpaü niutayüni 'Iyari Mütüyupata 'icuyuitüvacacu, Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüva, Nserieta quenacani 'Aquetatüa mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie. ³⁷ Tamüsü Raviri Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücüni quename xiüyarieyatüni. Teüteri meyutemamavietü meni'eniecaitüni yuvaücatü.

*Qesusi que mütivaxanetacai sicürivanusixi
(Mateu 23:1-36; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47)*

³⁸ Ti'üquitatü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyucuerivayurieca müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahepaüsita, müme müvanaque memeu'uvanicü 'etütüme me'anacatütü, quiecarí hixüapa vaürisica memüpütüarienicü, ³⁹ teüteri vahüxie memayaxecü tuquita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahepaüsita. ⁴⁰ Viyurasixi vapini mepütevarutixütüiri, 'emetehutevitü neneviericü mücamasiücünicü que memüteyurie. Vahesie masi yemecü tinahüivani.

Viyura tumini que müti'atüiri Cacaüyari
(Rucaxi 21:1-4)

⁴¹ Hicü tumini macaxürüva cacuniyari hüxie niutayerüni Quesusi. Teüteri ni-vaxeiyacaitüni tumini me'acaxürüvame cacunisie. Xicusixi yumüiretü vaüca mene-icaxürüvacaitüni. ⁴² Mericüsü xevitü viyura caninuani tuminicü mavetü, hutame neucaxürieni xei senitavuyari müraye'atüca 'axeicüa. ⁴³ Hicü yu'aurie varutacue-vieca teyü'üquitüvamete, müpaü tinivarutahüave Quesusi, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tumini mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü memeicaxürüva 'esiva xEICÜA meneicaxürieni. ⁴⁴ Yunaitü müme mene-icaxürieni tita müranuyuhayeva, peru 'iya yuhaveri mieme neucaxürieni, naime cümana mütiyumicuacai.

13

Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniqueaicü 'arique
(Mateu 24:1-2; Rucaxi 21:5-6)

¹ Hicü tuquita 'ayenecacu, teyü'üquitüvametemama xevitü müpaü tinitahüave, Neuxei, ti'üquitame, tetexi que timamarivave quite. ² Quesusi müpaü tinitahüave, 'icü qui petixeiya 'amüpapa. Tete pücahayevarieni yuheima 'atetü. Naitü canica'unariemücü.

Inüarite que mütimasiücüni taparirümecacu
(Mateu 24:3-28; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)

³ Hicü Huriva Macu'u yemurisie 'ucaicu tuqui 'amüpa hüxie, Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexí yühücüate müpaü metenita'ivaviya, ⁴ Quetatineutaxatüa quepaucua müpaü pütüyüni que pemaine. Tita ti'inüariyaritüni quepaucua maye'aximeni 'icü naitü. ⁵ Quesusi nisütüani müpaü tivacuxaxatüvatü, Yumarima 'aixüa, xevitü catixe'u'irüviya. ⁶ Yumüiretü mecani'axüacuni müpaü me'utiyuatü quename nehesüa memiemete, Ne Cürisitu necanihücütüni, me'utiyuatü. Yumüireme menivacuamanacuni.

⁷ Xeme quepaucua xemüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, quepaucua xemi'enieni cuya niuqui, xepücauyaxamurieca. Neuyevaca müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁸ Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite, xexuime cuiesie quiecatari mecaniyeha'acuni hipame cuiesie miemete mevacuicutü. Naisarie cuie canitayuamücü, haca canitavemücü. Peru que mütiyüni, mücücü canisütüariemücü xEICÜA cuiniya.

⁹ Xemesü xequeneyucuerivayurieca. Mecanixeyetuacuni 'isücate vahesüa. Tuquiteta xecanitiveiyacuni. Cuvexunarurisixi te'aitamete vahüxie xecaniti'ivaviyariecuni nehesüa xemümiemetecü, xemüvahecüatüacacü que xemüte'unenierixü. ¹⁰ Neuyevaca 'icü niuqui 'aixüa manuyüne memütaxatüarienicü yunaitü nuivarite meri. ¹¹ Quepaucua memüxetiviya memüxe'anuhapani 'isücate vahüxie, xeta'icuevatü xepücauy'iyaritüaca que xemutiyaneni. Masi que xemütepitüarieni 'ana, müpaü xeputiyaneni. Xeme xepücahüme que mü'ane yamütayüni, 'Iyari Mütiyupata püta canihücütüni que mü'ane yamütayüni. ¹² Ra'iva pürayetuani mümierenicü, quemasiyaya yunive niyetuamücü, türi meniyeha'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücüi'ivanicü. ¹³ Yunaitü menixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani quepaucua mümüni que, mücü nitaviceisütüariemücü.

¹⁴ Xeme 'uxa'atüni xenixeyacuni mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque 'aixüa müca'ane mutivenicü, que mainecai tixaxatame Tanieri. Titerüvame quetimaiveni tita mütixata. 'Ana hürisie mequeyuta'una müme Cureya cuieyarisie meme'uvani. ¹⁵ Que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, mücü 'anacayame yuquita pücaheutahani yupini tivayepinique. ¹⁶ Que mü'ane yeuta meyeicani, yu'utüma pücanuani yu'ücaru tivayehurienique. ¹⁷ Xüa 'ui müme memuhuca müme memütesisitüa 'ana. ¹⁸ Xequeneyunenevieca müpaü catiuyünicü muhahütüsie. ¹⁹ 'Iya tucarisie 'uximatüarica canitixuaverimücü cuini mieme, matüaripai quepaucua Cacaüyari nai mütiunetüa hicüque que mücatixuavecai, tavari que mücatixuavenita. ²⁰ Ti'aitame xüca 'esicareiteritüanique 'uximatüarica, ni xevitü tevi pücatavicueniqueyu. Mesü müme müvaranuyexei vacü 'esipüreiteritüa.

²¹ 'Anari xevitü xüca müpaü tixecühüaveni, Camü, 'ena caniuyeicani Cürisitu, Camü mana, xüca hainenü nusu, yuri xepücate'l'eririca que mü'ane müya mutainenü. ²² Yacü Cürisitusixi, yacü texaxatamete mecani'axüacuni. 'Inüari mecanitiveviecuni marivaveme mevacuamanaque 'asita müme memanuyexeyarie xüca meyüvavenique. ²³ Xemesü xequeneuyü'üviya. Nai nepütixe'utaxatüa yacatiyüvecacu cuxi.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Rucaxi 21:25-36)

²⁴ 'Ana 'iya 'uximatüarica heunuayu, tau caniyürimücü, mesa cacanihecüarivimücü, ²⁵ xuravesixi mecanicaxüricuni muyuavisie miemete, müme türücariya memexeyia muyuavisie mecaniyüitüariecuni. ²⁶ 'Ana Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeyacuni haisata ne'acamecame, cui netürücaüyetü, nexavatütü. ²⁷ 'Anarita netupirisixima nenivatantü'axüamücü, müme nemüvaranuyexei nenivacuxeürimücü, taserieta ta'utata tahixüata tasutüapa memeu'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

²⁸ Narüca xeha'erivatü müpaü xequetenemaica, quepaucua xavari mücavivieni xücaru yürani, xüca mamateya cuneicani, tasüari 'auracacutüca. ²⁹ Xemeta yaxecüa, quepaucua xemixeyia 'ipaü tiyüaneme, yaxequetenemaica quename hehurari, quite-nie müta'aximenipaü. ³⁰ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hicü miemetexi mepücatixüni, mexi 'icü naitü ca'aye'ave. ³¹ Cuie muyuavi naitü canitixümücü, peru ne neniüqui pücaxüni.

³² Tevi 'asipücatimate quepaucua maye'ani 'iya tucari, taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, neta 'asinepücatimate Cacaüyari Nu'aya nehücütütü. Ne'uquiyari xecüa catinimaica.

³³ Yumarima, xequenayeneniereni xequeneyunenevieca, 'asixemücatematecü quepaucua maye'ani. ³⁴ Müpaü cani'aneni que mütiuyü, tevi tevapai metüa, yuqui mucu'eiri. Te'uximayatamete nivaruhürütüani yuxexuime, vamayüitaricü vahürütatü. Qiteni tihüveme tiuta'aitüani mayenierenicü. ³⁵ Xemeta 'ayumieme xequenayeneniereni, 'asixemücatematecü quepaucua munuani qui cusiyari, ya taicai ya tücaru hixüapa, ya vacana tahivayu, ya yuimuana. ³⁶ Xequenayeneniereni capa xecusume xe'utaxeyiacü yapaucua nuame. ³⁷ Que nemütixecühüave xeme, yunaime netinivacühüaveni vahesie mütinacü, xequenayeneniereni.

14

Que memüte'iviyaquecai Qesusi

(Mateu 26:1-5; Rucaxi 22:1-2; Vani 11:45-53)

¹ Mericüsü huta tucari neuyevecaitüni 'ixüarari maye'anicü quepaucua mema'erivacai Cacaüyari que mütiyaruhayevaxü vateüterima, quepaucua pa cacuxaxanime memücuacai. Mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü

me'icuanamatü, que memüte'imienicü. ² Müpaü meteniyücühüavecaitüni, Mecuxi 'ixüaramete vahüxie 'asitemücateyurieni, teüteri capa meyutaxamurienicü.

Visi mu'üa que mütiucaviriyari Quesusisie
(Mateu 26:6-13; Vani 12:1-8)

³ Mericüsü Vetaniyasie 'uyeicatü tiniucuanani Simunisüa que mü'ane cuiniyacü müca'ituyacaisüa. Hicü 'uca mana caninuani tete visi mü'ane puteyayari 'ahanatü, visi mu'üa 'aye'üneme narüru titevacame canücame cui müraye'arücai. Puteya cüpieya 'anumuraca, Quesusi mu'uyasie neitiyeurieni visi mu'üa. ⁴ Hipatü meha'atü müpaü meteniyücühüavecaitüni, Titayaricuta yacü xEICÜA reiyehüa 'icü visi mu'üa. ⁵ Püyüveniqueyu mituanicü 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyari' heimana yapaümemecü, tuminiyari memümiquienicü puvüresixi. Menitiecucaitüni 'uca.

⁶ Peru Quesusi müpaü niutayüni, Xequeneuhayeva, titayari xete'i'uximatüa. 'Aixüa catiniuyurieni nehiesie mieme. ⁷ 'Uxa'atüni varie 'amecaniu'uvacuni puvüresixi xehesüa. Quepaucua xemüyuvaüriya xecaniyüvaveni 'aixüa xemüvayurienicü, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. ⁸ 'Icü que mütiyüvecal, müpaü catiniuyurieni. Ne'ayeyuricacu cuxi, caneniucavirieni nemücateuquienicü. ⁹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepanetü haque mecuxaxasivani 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita naisarie cuiepa, 'icü 'uca que mütiuyuri canita'üxasisiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiyuvaüriya miyetuanicü Quesusi
(Mateu 26:14-16; Rucaxi 22:3-6)

¹⁰ Hicü Cura 'Isicariutitanaca, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai, caneyani mara'acate memühürütüariecai vahesüa 'iyetuanique. ¹¹ Müme me'i'enieca meniyutemamaviecaitüni. Müpaü metenitahüave tumini memi'ütüaniquecaicü. Mücü tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa mütiyüniqecal miyetuanicü.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari
(Mateu 26:17-29; Rucaxi 22:7-23, Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

¹² Mericüsü Pa Mücacuxaxani 'ixüarariyari sutüariecacu, quepaucua memüvacuicai muxasi türixi meteha'erivatü Cacaüyari que mütiyaruhayevaxü vateüterima, teyü'üquitüvametemama müpaü metenitahüave, Haque masihenaque temuhucü 'aixüa temeiyurienicü, 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹³ Hicü yuhutame teyü'üquitüvamete nivarutanü'ani müpaü tivarutahüaveca, Quiecarisie xequenehu. 'Uqui mana püxe'anucunaque ye'ü 'ahanatü hecuanüca. Mücü xequenanuveiya. ¹⁴ Haque meuhani, müpaü xequetenetahüavi quiecame, Ti'üquitame müpaü paine, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücuanicü. ¹⁵ Mücü qui taüta xe'utivitüme püxexeisitüani hipame qui 'emüyeva naitü 'ureyepicame 'aixüa tiha'arütüariecame. Muva 'aixüa xequeteneyuri tahesie mieme. ¹⁶ Hicü mana menecüne teyü'üquitüvamete. Quiecarisie meneta'axüani. Que mütiyarutahüavixü meteniutaxeiya. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meteniuyurieni para memüteha'erivanicü Cacaüyari que mütiyaruhayevaxü vateüterima.

¹⁷ Mericüsü 'ucutaicarecu, Quesusi, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü yunaitü mecaniu'axüani. ¹⁸ 'Ame'atecacu metecuacacu, Quesusi müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme nehamatü müticua'a pünesiyetuani. ¹⁹ Hicü meniyuhiverietücateitüni. Müpaü metenita'ivaviya yuxexitü, Ne netihücü. ²⁰ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Xeme Tamamata Heimana Yuhutatü, xevitü canihücütüni que mü'ane pa manati'üve nehamatü 'icü xacüsie. ²¹ Yuri Tevi que nemütiteva, nepüyemie nemümierienicü que müre'uxa nehepaüsita, perusü xüa 'ui que mü'ane münesiyetuani Yuri Tevi nehücütüme. 'Aixüa cani'aneniqueyu masi xüca ca'utinuiwaque 'iya.

²² Hicü metecuacacu, Quesusi pa 'anucü'üca 'aixüa 'utayüca Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita, 'ititaraca pa, nivarumini, müpaü 'utaitü, Xequenanu'üi, 'icü caninevai-yaritüni. ²³ Tecüxi 'anucuhanaca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari nivaru'itüani. Yunaitü menenuti'ieyäni mücüsie. ²⁴ Müpaü tinivarutahüave, 'Icü caninexuriyatüni, türatu mühecua caniseiriyamücü. Yümüreme vahesie mieme nitiyeuriyamücü. ²⁵ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tavari caxie hayari nepüca'anu'ieni mexi ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni haque Cacaüyari müra'aita.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü
(Mateu 26:30-35; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38)

²⁶ Hicü cuicari Cacaüyari hepaüsita me'utacuicaca, menecüne Huriva Macu'u yemurisie. ²⁷ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yunaitü hicü tücaricü xenicunuitüariecuni necümana, que müre'uxa, Muxasi vahüveme necan-imiemücü, muxasi menitaxüriexüacuni. ²⁸ Nesü nemierieme ne'anutaniereme necanixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepai. ²⁹ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Ne sepanetü yunaitü memücunuitüarienique, nepücacunuani ne. ³⁰ Quesusi müpaü tinitahüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hicü yüvicüta vacana hutacüa catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. ³¹ Mücü cuini mieme masi müpaü putayü, Sepanetü 'ahamatü nemumierienique, yanepücatinecu'imavani. Yunaitü yaxecüa meniutiyuanecaitüni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie
(Mateu 26:36-46; Rucaxi 22:39-46)

³² Hicü Quetisemani müracusevasie menecüne. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni mexi nenenenevie. ³³ Pecuru, Vani, Cacuvu nivarevitüni yateva. Mana cuini mieme 'uta'aivatü yuhiverietü nayani. ³⁴ Müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehiverieca, mücücü nemüximetü tüma. 'Uva xequeneyuhayeva xequenetaneniereni. ³⁵ Hicü 'esiva yateva niuyani. 'Utihüximaqueca cuiepa, niyutanenevieneni xüca tüma xüa tiyüvenique müca'aye'aniqueyu que mütiyüniquecai. ³⁶ Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari 'acu, naimecü pepüyüve 'ecü. 'Icü tecüxi quenanhani cuerietü hivericacü yanemüca'itüarienicü, mesü que münetinaque ne pücatixaü, 'ecüsü que mümatinaque püta quetiuyüni. ³⁷ Hicü muva ninuani, nivarutaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, Simuni 'acu, peticusu. Pecatiyüvecai pemütanierenicü xei hurayari. ³⁸ Xequenetaneniereni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari püyüvaüriya, xevaiyari püta puverarani. ³⁹ Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieneni yaxecüa 'utaitü. ⁴⁰ Hutarieca muva nuaca nivarutaxeiya tavari mecusume memücusimarietücateicü. 'Asimepücatematecai que memüte'ita'eiaquecai. ⁴¹ Hicü hairieca muva nuaca müpaü tinivarutahüave, Hicürixüa xequenecusuni xequene'uxipieca. 'Ariri cümütücar, canaye'ani. Camüsü, Yuri Tevi nehücütütü, 'axa teyuruvamete vamamasie nepüyetuiyani. ⁴² Xequenanucu'uti, tepüvanaquiuyu. Neuxei, que mü'ane münesiyetüani 'acanamieni.

Quesusi que mütiuyiyarie
(Mateu 26:47-56; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11)

⁴³ Mericüsü yapaucua müpaü tivacühüavecacu cuxi, Cura caninuani, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitüccaitüni cusirate cüyexi mete'u'ücame. Mara'acate memühürütüariecai, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixita menivareyenü'ani. ⁴⁴ Mericüsü que mü'ane miyetuaniquecai 'inüari nivarupitüani teüteri mevayecünirümeccacu ya'utaitü, Que mü'ane memütavaürütüani ne'l'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuyiya 'iya,

xequenanhani 'aixüa xe'ihütü. ⁴⁵ Hicü Cura nuaca, 'aura niuyani cuitü. 'Aixüa 'acu Ti'üquitame titahüaveca, ni'iseni. ⁴⁶ Hicü müme meniviya.

⁴⁷ Müme 'aura memüti'ucai, xevitü yucusira vatihanaca, nivani ti'uximayatame mara'acame mühüritüariecaisüa mümiemetücai. Nacaya naviteni. ⁴⁸ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme cari xepeyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiviviyarüva. ⁴⁹ Müixa xesata neniuyeicacaitüni tucarcü tuquita neti'üquitatü, xepücanesihevi. Peru que'aye'ani 'utüarica que maine. ⁵⁰ Hicü yunaitü me'icu'eirica meniyuta'unaxüani.

Temaicü que mütiyu'unaxü

⁵¹ Xevitü temaicü niveiyacaitüni rinu savanayaricü yu'eimatü mümavecaicü. Meniviya temaicü, ⁵² peru mücü yusavana 'ucu'eirica niyuta'una mavetü.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie

(Mateu 26:57-68; Rucaxi 22:54-55, 63-71; Vani 18:12-14, 19-24)

⁵³ Hicü mara'acame mühüritüariecaisüa meneihana Quesusi. Mana meniyucuxeürieni mara'acate memühüritüariecai 'uquiravesixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai yunaitü. ⁵⁴ Pecuru tevapai niveiyacaitüni, mara'acame mühüritüariecai qui 'aurie ninuani. Tacua tupirisixi vahamatü niutivecaitüni tai 'aurie cüxetü.

⁵⁵ Hicü mara'acate memühüritüariecai yunaitü 'isücate menivavautüvecaitüni tehecüatamete, memixanetacü Quesusi, vaniuquicü memimienicü. Haquevasü mepücavarutaxei. ⁵⁶ Yümüretü mete'itavatü menihecüatacaitüni que vaniu memüte'unenierixü peru vaniuqui pücayuxevicai. ⁵⁷ Hipatü me'anucu'uca menitahecüata mete'itavatü que memüte'unenierixü vaniu, müpaü me'utiyuatü, ⁵⁸ Tame teni'enieni 'ipaü haineme, 'Icü tuqui mamacü muveviya nenita'unamücü, haica tucari 'anucayayu xeimeta nenitavevimücü mamacü caveviyacame. ⁵⁹ Ni müpaü que memütehecüataca, vaniuqui pücataxevirivecai.

⁶⁰ Mericüsü mara'acame mühüritüariecai vahixüapa 'utaqueca, Quesusi niuta'ivaviya müpaü 'utaitü, 'Asipecatita'ani. Que tita 'icü memütehecüata 'ahepaüsita. ⁶¹ Mücü masi cayuvatü mana niuvecaitüni, tixaü püca'uta'a. Mara'acame hutarieca müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü peticürisitu. Que mü'ane 'aixüa müticuxaxasiva, 'ecü petinu'aya. ⁶² Quesusi müpaü tinita'eiya, Ne necanihücütüni. Yuri Tevi que nemütiteva, xeme xecanenixeiyacuni, Que Mü'ane Mütürücaüye serieta ne'acaima. Ne'acamieme taheima mieme haisata xecanenixeiyacuni. ⁶³ Hicü mara'acame yu'ixuriqui 'utisanaxüaca müpaü niutayüni, Que cuxi tetevareuyehüva tehecüatamete. ⁶⁴ Xeme xecani'enieni que mütisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que xeteyücühüave. Müme yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni quename müpaü reuyevicai mümierienicü.

⁶⁵ Hipatü menisütüani hesiena me'uti'aüsicavivatü me'inanaimatü. Meheitinaca hüxiena, menitihusütücüne müpaü mete'icühüavetü, Quetinehecüatani quepai müyüane. Tupirisixita me'iviyaca menicusunacaitüni.

⁶⁶ Mericüsüari Pecuru vatipai 'uvecacu qui 'aurie tacua, 'uca caninuani müti'uximayatametücai mara'acame mühüritüariecaisüa mieme. ⁶⁷ Pecuru 'uxeiyaca cüxecame, heutanierica, müpaü niutayüni, 'Ecüta 'iya Nasaretitanacamatü pecaniuyeicacaitüni Qesusimatü. ⁶⁸ Mücü niyucu'imavacaitüni, müpaü 'utaitü, Ne havaicü nepüca'imate, 'asinepücatimate que pemaine. Müpaü 'utayüca quitenie nanuyeyani. Vacana niutahiva. ⁶⁹ Hicü 'iya 'uca hutarieca 'ixeiyaca nisütüani müpaü tivacühüavetü müme mana memüti'ucai, 'Icü xevitü canihücütüni müme. ⁷⁰ Mücü tavari niyucu'imavacaitüni. Yareutevitüta müme mana memüti'ucai tavari müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü müme pecanihücütüni. Camüsü Carereya

Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü

(Mateu 26:69-75; Rucaxi 22:56-62; Vani 18:15-18, 25-29)

⁶⁶ Mericüsüari Pecuru vatipai 'uvecacu qui 'aurie tacua, 'uca caninuani müti'uximayatametücai mara'acame mühüritüariecaisüa mieme. ⁶⁷ Pecuru 'uxeiyaca cüxecame, heutanierica, müpaü niutayüni, 'Ecüta 'iya Nasaretitanacamatü pecaniuyeicacaitüni Qesusimatü. ⁶⁸ Mücü niyucu'imavacaitüni, müpaü 'utaitü, Ne havaicü nepüca'imate, 'asinepücatimate que pemaine. Müpaü 'utayüca quitenie nanuyeyani. Vacana niutahiva. ⁶⁹ Hicü 'iya 'uca hutarieca 'ixeiyaca nisütüani müpaü tivacühüavetü müme mana memüti'ucai, 'Icü xevitü canihücütüni müme. ⁷⁰ Mücü tavari niyucu'imavacaitüni. Yareutevitüta müme mana memüti'ucai tavari müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü müme pecanihücütüni. Camüsü Carereya

pecaniquiecametüni, vahepaü pemütiuniucacü. ⁷¹ Hicü nisütüani müpaü 'utaitü, Cacaüyari 'axa xüca nesiurienique tüma xüca neti'tavani, yemecü nepaine, tixaü 'icü tevi nepücamate xemixata. ⁷² Cuitüva hutarieca vacana niutahiva. Pecuru Qesusi niuquieya na'erivani que mütitahüavixü, Vacana hutarieca catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü quename pecanesimate pe'utaitü. 'Icü nai ra'erivatü niutasuani.

15

Qesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(Mateu 27:1-2, 11-14; Rucaxi 23:1-5; Vani 18:28-38)

¹ Hicüsüari 'ucatarecu cuitü mara'acate memühuritüariecai, 'uquiravesixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, hipatüta 'isücate yunaitü meycuxeürieca meyu'enieca, Qesusi menehana hüacame, Piratu meniyetuirieni. ² Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Mücü cayucu'imavatü müpaü tinita'eiya, 'Ecüsü müpaü pecanaineni. ³ Mara'acate memühuritüariecai menixanetacaitüni vaücava. ⁴ Tavari müpaü tinita'ivaviya Piratu, Tixaü pecatita'ani. Camü que müreupaüme memümasixaneta. ⁵ Qesusi tavari tixaü cacaniuta'ani. 'Ayumieme Piratu niuhüxiyani.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü, Qesusi mümierenicü

(Mateu 27:15-31; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

⁶ Mericüsü xexuime visie mücü 'ixüararipa vahesie mieme nenayexünacaitüni 'anuta'ahüivacame, que mü'ane memivaviriecai. ⁷ Xevitü nanutahüivacaitüni 'ana Vaxavaxi titevatü. 'Iya cuviyexunu 'unamete vahamatü nanutahüivacaitüni. Müme cuviyex-unusixi mevaca'unarümetü meteniyucuini. ⁸ Hicü yumüretü teüteri me'u'axüaca menitavavirieni, yamütiyurienicü yaxeicüa que mütiyurienecai xexuime visie vahesie mieme. ⁹ Piratu müpaü tinivarutahüave, Xeme tixenaque nemüxe'anayexünirienicü Huriyusixi tixe'aitüvame. ¹⁰ Mücü müpaü catinimaicaitüni memiyetuacü me'ütesatü mara'acate memühuritüariecai. ¹¹ Mara'acate memühuritüariecai menivarucuyuitüani teüteri memitavaunicü Vaxavaxi püta manayexünarierenicü. ¹² Piratu müpaü tinivarutahüave tavari, Mericüte, queri ne'iyurieni 'icü Huriyusixi tixe'aitüvame que xemüte'iterüva. ¹³ Müme me'ita'eiyatü müpaü metenihüiva, Curuxisie quenemi'a. ¹⁴ Piratu müpaü tinivarutahüave, Titayaricuta, tita 'axa tiuyuri. Müme masi cuini mieme meniutihivacaitüni, Curuxisie quenemi'a, me'utiyuatü. ¹⁵ Hicü Piratu vanaqui'aritämütü teüteri, Vaxavaxi nivanarayexünirieni. Tiuta'aitaca Qesusi mücveiyaxüanicü niyetuani curuxisie mücaviyanicü.

¹⁶ Hicü cuyaxi xaüsie meneivitüni mana quita parasiyu 'amüpata, parasiyu Püreturiu mütiuyetevasio. Yunaimo cuyaxi mana memayetecai menivaruta'inieni. ¹⁷ 'Ixuriqui mütaüraüye menenacatütüani, xuya mumayari me'utasaca menenutimanirieni. ¹⁸ Menisütüani me'ivaüritüatü müpaü me'utiyuatü, Que 'acu tüma Huriyusixi tiva'aitüvame. ¹⁹ Hacacü menitivaxüani mu'uyasio. Menicu'aüsicamavacaitüni. Me'utitunuma'uca yacü nenevieri menipitüacaitüni. ²⁰ Me'inanaimaca 'ixuriqui mütaüraüye menenutihünirieni, 'ixuriquieya menenacatütüani.

Qesusi que mütiümierie curuxisie

(Mateu 27:32-44; Rucaxi 23:26-43; Vani 19:17-27)

Mericüsü meneivitüni curuxisie me'imienique. ²¹ Cuyeicame me'uviyaca mecanita'aitüani curuxieya menucue'irienicü. Cuyeicame Simuni Sirenetanaca catinitevacaitüni, Herecanituru Xupu niva'uquiyaritüacaitüni. Xaüsie heyeyaca, quiecarisie ni'aximecaitüni.

²² Mericüsü Curucutapai meneivitüni Qesusi, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiuyetevasie. ²³ Hicü vinu masivi nücame menenu'itüaniquecaitüni meuyuyehüacacü, peru Qesusi püca'enu'i. ²⁴ Mericüsü curuxisie menicavieni. 'Ixuriquiteya meniyutahurütüani, meyu'ivatüvetü memütetimanicü tita memüte'anuhurieniquecai yuxexuitü.

²⁵ Mericüsü 'utaxürecu curuxisie menicavieni. ²⁶ Que mütiuxanesie yatiniu'utüarieni, Huriyusixi Tiva'aitüvame 'anuyütü. ²⁷ Tenavayamete menivarutivütüani yuhutame curuxitesie hamatüana serietana xeime 'utatanata xeime. ²⁸ 'Ana naye'ani 'utüaricayari müpaü müre'uxa, Müme memitisana 'inüari niuquiyari, xevitü cani'erivacaitüni.

²⁹ Müme menanuyecücaai meninanaimacaitüni, yumu'u me'utisiquetü, müpaü me'utiyuatü, 'E'e, cari 'ecü tuqui pepüta'unaquecai, haica tucari 'anuyeyayu pepenuvevieni quecai. ³⁰ Parasü, queneu'atavicueisitüa, curuxisie pe'acayeicatü. ³¹ Yaxeicüata mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü meninanaimacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Nivarutavicueisitüani hipame, püca'yüve müyutavicueisitüanicü yücümana. ³² Cürisitütütü, 'Ixaherisixi niu mütati'aitüvame, curuxisie que'acayani, temixeyacü, yuri temüteta'erixüanicü. Müme 'auriena memutivütüarie curuxisie mümeta 'axa meniutiyuanecaitüni hepaüsitana.

Qesusi que mütiyetua yu'iyari

(Mateu 27:45-56; Rucaxi 23:44-49; Vani 19:28-30)

³³ Mericüsü tuca 'ayacu, naisarie niucüyüre, cüa caviecacuque niucuhecüare. ³⁴ 'Anari Qesusi carima müpaü tiniuhiva vaniuquicü, 'Eruhi, 'Eruhi, rama savacütani, taniuquicü necacaüyari, necacaüyari titayari penetiucu'eiri, maine. ³⁵ Hipatü mana memüti'ucal me'i'enieca müpaü meniutiyuani, Neuxei, 'Eriyaxi niutahüave. ³⁶ Xevitü 'unausarümetü neyani, ha'iseveme niutahüniya vinu masinacü. Hacasie 'iqueca neitiserieni müpaü 'utaitü, 'Acuxisü tecanitaneniericuni, xüca 'uhamieni 'Eriyaxi 'ecaxünaque. ³⁷ Hicü Qesusi carima 'utahivaca, yu'iyari niyetuani. ³⁸ Hicü 'ixuriqui meuviecai tuquita hixüata nisane heimana 'acayuaca. ³⁹ Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Qesusi huxie muvecai, 'ixeyaca yu'iyari que mütiyetua müpaü niutayüni, 'Icü yuricü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁴⁰ Mericüsü 'ucari meninenierecaitüni yateva meti'utü, Mariya Mararatanaca, Mariya Cacuvu 'Esimutevi Cuse müvavarusitücai, Sarumeri, hipatüta mana meniti'ucaitüni. ⁴¹ Müme meniveiyacaitüni quepaucua Carereyasie muyeicacai, metenimicuacaitüni. Hipatüta yuvaücavatü 'ucari 'utümana memu'axüa Querusaremesie mana meniti'ucaitüni.

Qesusi que mütiuteuqui

(Mateu 27:57-61; Rucaxi 23:50-56; Vani 19:38-42)

⁴² Mericüsü 'acayunirümeccacu, tucari memüyucuha'arütüvacaisie, 'uxa'arieca 'uxipiya tucari maye'aniquecaicü, ⁴³ Cuse 'Arimateyatanaca caninuani. 'Iya 'isücate canixevitütücaitüni 'aixüa mümarivacai, müta'icuevacai Cacaüyari ti'aitametütü mayanicü. Yu'iyari heucayeca Piratusüa ninuani, Qesusi caxarieya nitavavirieni. ⁴⁴ Piratu niuhüxiyani 'ari mumücü. Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame niutacuevieni yu'aurie. Nuacu, Piratu nita'ivaviya que müreutevicai Qesusi hemüquitü. ⁴⁵ Cuyaxi tiva'aitüvame yatitahüavecu Piratu, quename hemü, caxari niyetuirieni Cuse. ⁴⁶ Mücü rinu savanayari hecunaneca, 'ecacueca caxari, savanacü nita'eima, teuquiyapa neitateni 'aita müvaye'inieriecaisie. Neicurupa tete quiteniesie, neicunani. ⁴⁷ Mariya Mararatanaca, Mariya Cuse müvarusieyatücaimatü menixeyia haque meutatequie.

16

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10)

¹ Mericüsü 'uxipiya tucari 'utixücu, Mariya Mararatanacari, Mariya Cacuvu müvarusieyatücaimatü, Sarumematü, 'uhaye visi mu'üa menecunaneni, memüyehücü meheitavirienique caxari. ² Ximeri cuitü 'atinecu tau semana mexüacame tucarisie, teuquiyapa meneta'axüani. ³ Müpaü metenyucu'ivaviyacaitüni, Quepai tete pütasiheuhüvirieni teuquiya quitenie meuca. ⁴ Mana me'utaniereca mecanixeiya tete heuhüiyacame, 'amünecai. ⁵ Hicü teuquiyapa meneutahaxüani. Vaserieta 'acaima temaicü meniuxeiya, mutuxa 'amütevi 'anacatücumé. Meniutimamani. ⁶ Mücü müpaü tinivarutahüave, Xepücamamaca. Qesusi xepücvautüve Nasaretitanaca curuxisie mucaviya. Cananucuquetüarieniri, 'uva pücayecá. Neuxei 'uva meniteni. ⁷ Hicüri xequenehu. Müpaü xequetenivaretahüavi teyü'üquitüvametemama Pecurumame, quename niu xe'anuyehaitüiyaxü, Carereyapai hetüa, quename mana xeheixeiya, que mütixe'utahüavixü. ⁸ Hicü teuquiyapa mevayecüneca meniyuta'una. Me'utiyüüacatü me'umamatü menacüne. Xeime tüma 'asimepücate'utahüavixü memümamacaicü.

Qesusi masiücütü que mürayuyetitü, Mariya Mararatanaca 'ixeiycacu (Vani 20:11-18)

⁹ Hicü semana mexüacame tucarisie 'anutanierca Qesusi ximeri, masiücütü nayuyetitüani meri Mariya Mararatanaca 'ixeiycacu. Que mü'ane meripai memiviyacai cacäyarixi 'axa memü'anene 'atahutatü, Qesusi müvarayenü'a, mücü Mariya canihücütücaitüni mixei. ¹⁰ Mücü heyaca, yatinivarutaxatüani müme hamatüana memü'uvacai, meyuhiveriecacu me'utisuanacacu. ¹¹ Müme me'u'enanaca quename 'ayeyuricai, quename mücü 'ixei, yuri mepücate'uta'eri.

Qesusi masiücütü que mürayuyetitü, teyü'üquitüvametemama me'ixeiycacu yuhutatü (Rucaxi 24:13-25)

¹² 'Arique masiücütü nayuyetitüani yücü 'anetü, yuhutatü müme yeutapai memuhucái me'ixeiycacu. ¹³ Müme yu'utüma menecüne, hipame teyü'üquitüvamete yametenivaretahüave que mütiyü. Mümeta 'acuxi yuri mepücatevaruta'eriri.

Qesusi que mütiarahüritü nü'arisixi (Mateu 28:16-20; Rucaxi 24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁴ 'Imatüriecata masiücütü nayuyetitüani Tamamata Heimana Xevitü teyü'üquitüvamete me'ixeiycacu metecuacacu. Nivarutatieni yuri memücate'eriecaicü, yu'iyarisie memüsese'icaicü, yuri memücatevaruta'eriricü müme memixei 'anucuquecu. ¹⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Naisarie cuiepa xequeneutayeixüa. Niuqui 'aixüa manuyüne xequetenivacuxaxatüvani yunaimé queyupaümetü memunetüarie. ¹⁶ Que mü'ane yuri mütita'erieni müca'üyarieni, mücü nitavicueisitüariemücü. Que mü'ane yuri mücati'erie, 'isücame ninenamücü hesiena mürahüivacü. ¹⁷ 'Ipaü 'anenetü 'inüarite canitixuaverimücü haque meme'uva müme yuri memüte'erie. Nehesüa memümiemetecü menivarayenü'axüacuni cacäyarixi 'axa memü'anene. Menitiniucuni niuqui mühehecuacü. ¹⁸ Cuterixi xüca mevaranucu'üni, müümüiya xüca me'anü'ieni, tixaü 'asipücvayurieni. Tecuicucate vahesie xüca me'utimeni müme mepanayexürieni.

Que müranutitü (Rucaxi 24:50-53)

¹⁹ Mericüsü Ti'aitame Qesusi müpaü tivarutahüaveca, taheima nanutivitüquieni, Ca-cäyari serieta nayerüni. ²⁰ Naisarie meneutayeixüani müme metecuxatatü, Ti'aitame vapareviecacu väca tiyurienecacu vaniuqui seiriyacacu 'inüari que müti vapitüacai. Müpaü xeicüa cani'aneni.

RUCAXI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Teuquiru que mütiutavaüritüa

¹ Yumüiretü meniuyuvaüriya memüteti'utüanicü naime hepaüsita tasata que mütiuyü.
² Müme sutüapai memunenierixü, tupirisixi memacü niuqui 'aixüa manuyüne metecux-
 atatü, müme metateniyetuirieni mücü niuqui. ³ Neta nai que mütiuyü matüaripai hicüque
 heiseriemecü netinicuvaunecaitüni. 'Ayumieme nemareuyehüvirietü, Teuquiru 'acu,
 nepünevaüriya xexuime naime nemaraca'utüirienicü ⁴ yapemütimaicacü 'icü niuqui
 pemu'eni hepaüsita que mütise'i.

Que mütiutahüavarie, Vani 'ariqueque que mütinuivaquecai

⁵ Mericüsü quepaucua Herurexi müti'aitametücai Cureya cuieyarisie, mara'acame
 'aniuyeicacaitüni Huriyusixi teüteriyari vamara'acate xevitü hücütütü, Sacariya tite-
 vatü, 'Aviyaxi teüterimama metenitetevacaitüni mara'acate vahamatü müti'uximayacai.
 Yü'üya canexeiyacaitüni 'Erisaveti titevacame, mara'acame nu'ayatüme. ⁶ Yü'üitatü
 heiseriemecü yameteniyuriecäitüni Cacaüyari hüxie. Yametenicahucaitüni Ti'aitame
 que müti'aitacai naime, vahesie carahüivacacu. ⁷ Nunusi mepücahexeiyacai 'Erisaveti
 mücayüvecaicü. Mecani'uquiravesixitücaitüniri.

⁸ Mericüsü Sacariya mara'acametütü tini'uximayacaitüni Cacaüyari hüxie quepaucua
 'Aviyaxi teüterimama vahesie mütiunaquixü. ⁹ Mara'acate que mütivayeiyaritücai, hesiena
 tiniunaque heiva Ti'aitame tuqitana meutahanicü, müticüsinaiyanicü. ¹⁰ Quepaucua
 maye'a mütitacüsinaiyacü, yunaitü teüteri tacua meniyneneviecäitüni. ¹¹ Hicü nix-
 eiya niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme mana 'utiveme müracüsinaiyasie serieta.
¹² Sacariya 'ixeiyaütü niuyuitüarieni yu'iyarisie, niutimani. ¹³ Hicü niuqui tuayame
 müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Sacariya 'acu. 'A'ivaaurica pü'enierie. 'A'üya 'Erisaveti
 xenive canitinuivitüamücü. Vani petiniterüvamücü.

Peni'atemaviecamücü vaüca,
 'Aiyari cuini mieme ninaqui'acamücü

¹⁴ Yumüiretü mecaniyutemamaviecacuni

Quepaucua mütinuiva.

¹⁵ Canimarivemücü Cacaüyari hüxie.

Caxie vinuyari,

Xeime vinuta pücaye'eni.

'Iyari Mütiyupata

Caniviyamücü püta tinuivayu.

¹⁶ 'Ixaherisixi teüteriyari yumüireme

Ta'aurie canivaraxüriemücü,

Ti'aitame memayexeiyanicü

Yucacaüyaritüme.

¹⁷ Canenucuhaitüiyamücü Ti'aitame

'Eriyaxipaü tiuca'iyaritü,

Türücariyaya hexeiyaütü.

Va'uquiyarima ta'aurie nivaraxüriemücü,

Yütüriyama memüvara'erivanicü,

Müme yuri memücate'erie

Ta'aurie nivaraxüriemücü,

Müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü memüteyücühüavenicü.

Nivacuha'aritäamücü teüteri,

Ti'aitame memücueviecacü.

¹⁸ Hicü Sacariya müpaü tinicühüaveni niuqui tuayame, Que 'aneme 'inüariyaricü yanepütimaica. Necani'uquirasitüni, ne'üyata tucariya ranutitüa. ¹⁹ Hicü niuqui tuayame müpaü tinicühüaveni, Ne Cüravieri necanihücütüni. Cacaüyari huxie neniüveni. Yanemümatitahüavecü necaneyenü'arieni, nematitaxatüanicü 'icü niuqui 'aixüa manuyüne. ²⁰ Hicü camü, cayuvatü pepütiyerüni, pecaniuvetü pecanayeimücü mexi ca'aye'aveni, 'ecü yuri pemücatiuta'ericü neniuisie. Peru neniuisie canaye'amücü quepaucua tucari maye'ani.

²¹ Mericüsü teüteri menicueviecaitüni Sacariya. Meni'iyarixiecaitüni 'emüreutevicaicü tuquita. ²² Hicü vayeyaca niyutatexieni varahüavetü. Müme yametenetimani quename tixaütü tiuxeitü tuquita. 'Iya yumamacü nivacu'inüaritüvacaitüni. 'Aniucateitüni caniuvetü.

²³ Hicü heutiparecu 'uximayasicaya, yuquie caneyani. ²⁴ Hicü 'ana 'üyaya 'ayehucatü nayani 'Erisaveti. Niyu'avietacaitüni 'auxüme meseri müpaü 'utaitü, ²⁵ Camü, 'ipaü tiniyurieni Ti'aitame, yuvaüriyatü 'aixüa munesiyurienicü, teüteri memücanesinanaimacacü.

Mariya que mütiutahüavarie, Qesusi 'ariqueque que mütinuivaquecai

²⁶ Mericüsü 'ataxevirieca meserisie Cacaüyari nitanü'ani yuniuqui tuayame Cüravieri, Carereya cuieyarisie quiecarisie Nasareti müracutevasie. ²⁷ Üimari mücaxuriquicaisüa nitanü'ani Mariya mütitevacaisüa. Nitiviquiximecaitüni, 'uqui Cuse titevatü nitivitüniuecaitüni. Cuse Raviri caninunuiyariyatücaitüni. ²⁸ Hicü Mariyasüa heutahaca niuqui tuayame, müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu. Ti'aitame 'aixüa catiniuca'iyarini 'ahesie mieme, 'ahamatü puyeica. ²⁹ Mücü yu'iyarisie niuyuitüarieni, yatinicu'erivacaitüni titayari müpaü mütiuaütü. ³⁰ Niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Mariya 'acu. Cacaüyari 'aixüa pütüca'iyari 'ahesie mieme. ³¹ Hicüri pe'ayehucatü pecanayeimücü, pecanitinivemücü. Qesusi pecatiniterüvamücü.

³² Canimarivemücü,

Que mü'ane taheima macave nu'aya canimarivacamücü.

Ravirisie caniyeyeimücü,

Ti'aitame Cacaüyaritütü canipitüamücü

Raviri 'uvenieyasie mayerünicü

Que müti'aitacai 'iya.

³³ 'Ixaherisixi teüteriyari

Catinivata'aitüamücü yuheyemecü.

Que müti'aita

Pücatipare hasuacu.

³⁴ Hicü Mariya müpaü tinitahüave niuqui tuayame, Mericüte, quepaütütü 'ipaü pütüyüni. 'Uqui nepücamate. ³⁵ Niuqui tuayame müpaü tinitahüave,

'Iyari Mütiyupata 'ahesie caninuamücü.

Que mü'ane taheima macave

Yütürücariyacü camani'etüriviyamücü.

'Ayumieme nunusi mütinuiva canipasiemücü

Cacaüyarisie mieme,

Müpaü catinimarivacamücü

Cacaüyari nu'ayatütü.

³⁶ Camü, 'a'iva yateva 'Erisaveti 'ayehucatü nayani 'ucarasitütü. 'Ataxeime meseri niyurieca 'iya caniveveme memüxatacai. ³⁷ Cacaüyari pücajutatexieni, naimecü püyüveni püta. ³⁸ Mariya müpaü tinitahüave, Mericüte, ne Ti'aitame necatini'uximayatameyatüni. Que pemaine yaquetiuyüni. Hicü niuqui tuayame caneyani.

Mariya que mürecu'ivataxü 'Erisavetisüa

³⁹ Hicüsüari yucuha'arütüaca caneyani Mariya. Yumexütüatü quiecarisie neta'ani hürü mananiere Cureya cuieyarisie. ⁴⁰ Sacariya quita heutahaca, nitavaüritüani 'Erisaveti. ⁴¹ Mericüsü 'Erisaveti quepaucua mi'eni Mariya 'ivaüritüacacu, nunusi neucuyuaxüani huriepana. Hicü 'Yari Mütiyupata nivüya 'Erisaveti. ⁴² Müpaü niutayüni carima, Vaüca 'aixüa pepu'itüarie, hipatü 'ucari temüca'itüariepaü. 'Aixüa cani'itüariemücü que mü'ane pemütinuivitüani. ⁴³ Nehesie que tinaque neti'aitüvame varusieya münesi'ivatamiecü. ⁴⁴ Camü, 'avaürisica ne'u'eniecu, nunusi yutemavietü neucuyuaxüani nehuriepa. ⁴⁵ 'Aixüa pecani'itüariemücü yuri pemütiuta'ericü quename 'aye'ani naitü que pemütiutahüavarie, Ti'aitame que mümaretahüavixü.

⁴⁶ Hicü Mariya müpaü niutayüni,
Ne'iyari müpaü paine, Ti'aitame canitürücaüyeni.

⁴⁷ Ne'iyari niyutemavieca nehe'erivatü
Cacaüyari münesi'utavicueisitüacü.

⁴⁸ Caneniuxeiya ti'uximayatame que nemütihücü hesiena mieme,
Sepa tixaü nemücatihücü.

Camü, 'uxa'a varie yunaitü nuivarite
'Aixüa ne'itüariecame mecaneni'eriecacuni.

⁴⁹ Que mü'ane mütürücaüye
Marivemecü caneniuyurieni.

Mücü Pasiecame canixasivani.

⁵⁰ Canivanenimayaca yunaime memüteheiyehüvirie,
Vanivemata nivanenimayaca.

⁵¹ Yücümana que mütiyuriene
Canimasiücüni que mütitürücaüye.
Nivareutaveiyaxüani müme memüteyucatave'erie
Yu'iyarisie que memütecu'eriva,

⁵² Cuiepa te'aitamete nivarunavairieni

Tita memüte'aita,
Müme tixaü memücatehüme püta
Nivaruhüritüani vaüca.

⁵³ Memeuhacacuicucui nivarutihüniya 'aixüa mü'anecü.

Memeuca'ucui nivareutanü'axüani memamaveme.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nisutüani tasiparevietü 'Ixaherisixi teüteriyari

Hesüana mieme temüte'uximayatamete,
He'erivatü que mütivarutahüavixü ta'uquiyarima.

Caninenimayaca 'Apurahami yuheyemecü,
Cataninenimayaca tame hesiena temüyecü.

⁵⁶ Mericüsü Mariya 'Erisavetisüa niucateitüni 'esivatücacu haica meseri. 'Arique yuque neyani.

Vani Ti'üyame que mütiutinuivaxü

⁵⁷ Mericüsü tucari naye'ani 'Erisaveti mütinivenicü. 'Uquitüme niutiniveni. ⁵⁸ Hicü 'auravatari maremama yunaitü mete'utamariECA Ti'aitame vaüca que mütitanenimayataxü, hamatüana mecaniyutemamaviecaütüni. ⁵⁹ Hicü 'atahairieca tucarisie mecaniu'axüani me'i'inüaritüanique nu'esi Huriyusixi vaxitequiyacü. Sacariya mecateniterüvaquecaütüni 'uquiyarieyapaü. ⁶⁰ 'Ana varusieya müpaü niutayüni, Tixaüsietü. Vani catinitevacamücü püta. ⁶¹ Müme müpaü metenitahüave, Haquevasü 'amare pumave müpaü titevatü. ⁶² Yumamacü menitahüave quemasieya, que mütinaque mütiterüvarienicü. ⁶³ Xapa 'uta'ivauca, müpaü 'utaineme canaca'utüani, Vani catinitevacamücü püta. Yunaitü menihüxiyani. ⁶⁴ Hicü yapaucua nenieya niuxünarieni. Niutaniuni 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ⁶⁵ 'Auravatari yunaitü mecanimamacaitüni. Naisarie Cureya hüriyarisie

que mütiuyü catinicuxaxasivacaitüni. ⁶⁶ Yunaitü memü'enanacai meniyu'iyaritüacaitüni müpaü meteyüchüavetü, Que 'anetü payani 'icü nunusi. Mücü meta, Ti'aitame yütürücarıyacü nipareviecaitüni.

Sacariya que mutayü, Cacaüyarisie mieme ticuxatatü

⁶⁷ 'Ana Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata caniviyani nunusi 'uquiyarieya. Sacariya niutaniuni Cacaüyarisie mieme müpaü 'utaitü,

⁶⁸ 'Aixüa queticühüavarüvani Ti'aitame, Que mü'ane 'Ixaherisixi mütacacaüyari.

Nisütüani yuteüterima va'üviyatü,

'Aixüa 'iyurienetü memüxünarienicü.

⁶⁹ Que mü'ane mütürücaüye niuquerieni, mütasitavicieisitüanicü, Raviri quie mieme,

Raviri müti'uximayacaicü Cacaüyarisie mieme

⁷⁰ Meripaitü que mainecai que mütiyurieniquecai.

Yametenicuxatacaitüni texaxatametemama

Memupasie hesiena mieme,

Memutiniucacaicü hesiena mieme.

Müpaü meniutiyuanecaitüni

⁷¹ Mütasi'utavicieisitüaniquecaicü

Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,

Müme memütasi'uxive'erie memücatasi'a'ivacü.

⁷² Müpaüta meniutiyuanecaitüni

Müvanenimayataquecaicü ta'uquiyarima

He'erivatü türatu mutavevi yücümana,

⁷³ Que mütiuyühürütüa yaticühüavetü ta'uquiyari 'Apurahami

Quename tasipitüaniquecai ⁷⁴ tecamamatü

Temütavicieisitüarienicü

Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,

Temeyexeiyanicü 'iya que mütinaque,

⁷⁵ Hesiena mieme tepasietü,

Heiseriemecü yatetecahütü,

Hüxiena te'u'uvatü mexi te'ayeneniere.

⁷⁶ 'Ecü meta nunusi 'acu,

Que mü'ane taheima macavesüa mieme tixaxatame

Pecatiniuterüvarüvamücü.

Ti'aitame pepanucuhaitüiya

Huyeya 'aixüa pemüyurienicü.

⁷⁷ Teüterimama petinivatahecüatüamücü

Que mütivatavicieisitüani pehaitü,

Que mütivareuyehüvirieni müme 'axa memüte'uyuri pehaitü.

⁷⁸ Müpaü catiniyuriemücü

Tacacaüyari mütiyucanenimayacü.

'Ayumieme que mü'ane taheima mümieme caninuumücü.

⁷⁹ Nivahecüariviyamücü müme yüvipa memütitei,

Müme meta mecui'ivarümetü memüyüriyarie

Nivahecüariviyamücü.

Ta'ücate cataniseiriyamücü,

Temeu'uvanıcü haque 'aixüa temütetaxeianicü

Cacaüyarimatü.

⁸⁰ Mericüsü nunusi caniverecaitüni. 'Iyarieya türücaüyetü nayani. Macumavesie neyecacaitüni mexi tucarieya ca'aye'vecai cuxi masiücütü mayanicü 'Ixaherisixi vahüxie.

2

Quesusi que mütiutinuiavaxü (Mateu 1:18-25)

¹ Mericüsü 'ana 'aisica neutanü'ariexüani Sesaxi 'Acusitusüa mieme, müpaü 'utaitü, yunaitü cuiepa memütama memayucayasacü. ² Mücü 'inüari matüaripai mieme puyü quepaucua Sireniyu mehürütüariecai Siriya cuieyarisie. ³ Yunaitü mecaneu-tayeixüani memayucayasacü yuxexütü yuquiecarisie. ⁴ Hicü Cuse Carereya cuieyarisie Nasareti müracutevasie neyeyani. Cureya cuieyarisie ninuani Raviri quiecariena Vereni müracutevasie. Raviri quie canimiemetücaitüni, Raviri nunuiyarieya canihücütücaitüni. ⁵ Macayerienicü neyeyani Mariya 'avitütü mücü mayehucacaicü. 'Üyaya nayanique-caitüni. ⁶ Mana mexi me'u'uvacai, tucarieya naye'ani mütinivenicü. ⁷ Hicü yumatüari niutiniveni. Tuvaxatecü nicu'eima, vacaisixi vacanuvassie nicateni mücaxuavecaicü vahesie mieme memüva'axüaniquecaisie.

Taheima miemete niuqui tuayamete que memütevarutahüavixü muxasi vahüvemete

⁸ Mericüsü 'ana muxasi vahüvemete mana meniu'uvacaitüni. Yeuta meni-vahütüvecaitüni yumuxasi yüvicüta. ⁹ Hicü vahüxie niutaqueni niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme. Va'aurie nacuxavatücaitüni Ti'aitame hecüariyacü. Vaüca menimamacaitüni. ¹⁰ Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave, Xepücamamaca. Hicü nenixetaxatüamücü niuqui 'aixüa manuyüne. Vaüca canixuavecamücü temavierica yunaime teüteri vahesie mieme. ¹¹ 'Icü tücarisie tiyuvicueisitüvame canetinuiva xehesie mieme. Raviri quiecariena tineyüni. Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü canihücütüni, Ti'aitame canihücütüni. ¹² 'Icü 'inüaricü xecaneitimaicuni. Nunusi xecanexeyacuni tuvaxatecü 'eimeme, vacaisixi vacanuvassie heyecaimé.

¹³ Hicü yapaucua niuqui tuayame 'aurie meniuti'uni muyuavissie miemete yumüiretü, 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyuatü,

¹⁴ Taheima visi catinicühüavarüvani Cacaüyari.

Cuiepa 'aixüa mecatenixeiyariecuni teüteri Müme vacümana münaqui'a.

¹⁵ Mericüsü niuqui tuayamete muyuavissie meheutiynixüacu, müpaü meteniyühüavecaitüni muxasi vahüvemete, Hicümüsüari tepüyehu Verenipaitü. Tepi'ixüariyu que mainecai, Ti'aitame que mütatiutahüavixü. ¹⁶ Meyumexütüatü menecüne. Mevaruta'ivauca Mariyamame menivarutaxeiya Cuse, nunusi meta vacaisixi vacanuvassie yecaimé. ¹⁷ Mevaruxeiyaca metenicuxatacaitüni que memüte'utahüavarie nunusi hepaüsita. ¹⁸ Yunaitü memü'enanacai menihüxiyacaitüni que memütevarutahüavixücü muxasi vahüvemete. ¹⁹ Masi Mariya ni'üviyacaitüni yu'iyarisie 'icü naime, yu'iyaritüatü hepaüsitana. ²⁰ Hicü menecüne muxasi vahüvemete 'aixüa metecuxatatü Cacaüyari hepaüsita nai que memüte'uxeicü nai que memüte'u'enicü. Naitü catiniuyüni que memüte'utahüavarie.

Tuquita que müti'atüarie Quesusi

²¹ Mericüsü 'atahairieca tucari meni'inüaritüani Huriyusixi teüteriyari vaxitequiyacü. 'Ana Quesusi tiniuterüvarieni, niuqui tuayame que mütiterüvaxü yuvarussie ca'ayecaicu cuxi.

²² Mericüsü Muisexi 'inüaricü catini'aitacaitüni nivecame hepaüsita. Tucari 'aye'acu memüyu'itienicü, Querusareme menecüne nunusi meheyetuanique Ti'aitamesüa.

²³ Müpaü catine'uca 'inüari xapayarisie, Ti'aitame meripaitü que mainecai, Yunaitü

'uqusi matüarixi memütinunuiva, müme mecanipasiecacuni Ti'aitamesie mieme.
²⁴ Menecüne memütemavanicü Ti'aitame que mainecai, xüa 'inüari xapayarisie que müre'ucai, Cucuruxi xei parisi, mesü veuraixi türixi yuhutame mecanivaremavacacuni, 'utaitü.

²⁵ Hicü tevi Querusareme necateitüni Simiyuni titevatü. 'Iya heiseriemecü yaticamietü Cacaüyari nayexeyacaitüni. Nicueviecaitüni 'Ixaherisixi teüteriyari vanütüvame. 'Iyari Mütiyupatacü nihünecaitüni. ²⁶ Müpäü tiniupitüarieni, 'Iyari Mütiyupata que mütitahüavixü, quename cuitü camüniquecai. 'Ixeiyame que mü'ane Ti'aitame micayeniquecai Cürisitütüme xeicüa, 'anarique canimüniquecaitüni. ²⁷ Hicü 'Iyari 'inücu, Huriyusixi vatuquipa ninuani. 'Arique Qesusi 'uquiyarimama meneutahaxüani yame'iyurienique nunusi, Huriyusixi que mütivayeyari, 'inüari niuquiyarisie que müre'uxa. ²⁸ 'Ana Simiyuni nenutuni. 'Aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita, müpäü 'utaitü,

²⁹ Hicürixüa necusiyari 'acu,
 Pepeye'atüa 'aniuqui.
 Pepünesi'uxünaxü
 Ne'iyarisie neca'uximatüariecacu.
 'Ahesie mieme nepüti'uximaya.

³⁰ Hicürixüa necümana nepütiuxei
 Que pemütivavicueisitüani teüteri.

³¹ Nepixei tita pemütiha'aritüa
 Yunaimeteüteri vahüxie.

³² Canivahecüariviyamücü hipame nuivarite,
 Visi te'aneneme catanayeitüamücü
 'Ateüterima 'Ixaherisixi

³³ Hicü 'uquiyarieya varusieya meniyu'iyaritüacaitüni müpäü mainecaicü hepaüsitana. ³⁴ 'Aixüa xepü'itüarieca, niutayünita Simiyuni. Müpäü Mariya tiniutahüave nunusi varusieya,
 Camü 'icü nunusi
 Yümüretü 'Ixaherisixi
 Mematixürienicü,
 Yümüretüta
 Memanucu'unicü
 Cani'ayumiemetüni.
 'Inüari caniyümücü,
 Caniniuquimariecamücü.

³⁵ 'Ecüta 'a'iyarisie
 Pecanisequiemücü hivericacü,
 Cumu 'ixipara que mütiyuseve.
 Mücü que mütiyurieneni,
 Yümüretü memasiücütü mecanacünicuni
 Que memütayücühüave yu'iyarisie.

³⁶ Xevitüta 'acaniuyeicacaitüni 'ucarasitütü, Hana titevatü. Mücü Cacaüyari niuquieya canicuxatacaitüni. Panuheri caninu'ayatücaitüni, 'Aseri nunuivarieyatütü. Caniseüyecaitüni, nauca teviyari heimana nauca viyari canihücaitüni. 'Utiviquieca 'atahuta viyari piteütacai yücüna, ³⁷ 'umücu yuxaüta 'eniucateitüni. Tuquü curaruyarita pücauyeyecacai masi yuhaquetü yunenevietü pü'ayumiemetücai tucarcü tucarcü.
³⁸ Hicü 'aura 'uyaca pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Qesusi hepaüsita tinivacuxaxatüvacaitüni Querusaremetari memüta'icuevacai memütaxünarienicü yunaitü.

Nasareti que memütehecü

³⁹ Hicü meheye'atüaca naime que müre'uxa 'inüari xapayarisie, Ti'aitame que mainecai meripaitü, Carereyasie menecüne. Yuquiecarî meneta'axüani Nasareti müracusevasie. ⁴⁰ Mericüsü nunusi niverecaitüni türücaüyetü timaivetü nayeiximecaitüni, Cacaüyari 'aixüa pütüuca'iyaricai hesiena mieme.

Temaicüyari Quesusi tuquita que mütiyeyeicacai

⁴¹ Mericüsü xexuime visie 'uquiyarimama Querusareme meneta'axecaitüni 'ixüararipa quepaucua meme'erivacai, Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ⁴² Hicü quepaucua tamamata heimana huta viyari mühücai, mana meneutiyunixüani, teüteri que mütiyaveiyaritücai 'ixüararipa. ⁴³ Hicü heutiparecu, yu'utüma mehahuximecacu, Quesusi Querusareme neyuhayeva, 'asimecatemaicacu 'uquiyarimama. ⁴⁴ Teüteri vasata 'uyeicame me'erietü, xei tucari meniu'uvacaitüni. 'Ana yu'ivama yumarema vahesüa menitivautücüne. ⁴⁵ Meca'itaxeyavavetü, Querusareme menacunuaxüani me'icuvautüvetü.

⁴⁶ Hicü hairieca tucari meneitaxeyia tuqui curaruyarita 'ayecaime, te'üquitamete vahixüapa 'ucaime. Niva'eniecaitüni nivacu'ivaviyacaitüni. ⁴⁷ Yunaitü memi'eniecai menihüxiyacaitüni timaitü que mütiyacu'eiyacai. ⁴⁸ Hicü 'uquiyarimama me'ixeyiatü meni'iyarixiecaitüni. Varusieya müpaü tinitahüave, Nenive, titayari müya petatiuyuri. Tepümasicuvautüve tetahiverietü 'a'uquiyarimatü. ⁴⁹ Müpaü tinivarutahüave, 'E'e, cari xepünesicuvautüvecai. Tamü, 'asixecatemaicai, meuyevesecü ne'uquiyari quiya hepaüsita nemü'ayumiemetünicü. ⁵⁰ Müme 'asimepücateheitima niuquieyasie que mainecai.

⁵¹ Hicü vahamatü neyani, Nasareti meneta'axüani. Que memaitücatei yacatinicamiecaitüni. Varusieya yu'iyarisie ni'üviyacaitüni 'icü naime. ⁵² Quesusi timaivetü canayeiximecaitüni, caniverecaitüni. Cacaüyari, teüterita masi vaüca simetenixeiyacaitüni.

3

Vani Ti'üyame que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Maricuxi 1:1-8; Vani 1:19-28)

¹ Mericüsü 'ana Tiveriyu Sesaxi tamamata heimana 'auxüme viyari niuyurieni ti'aitatü, Punisiyu Piratu niucayerieni 'isücametütü Cureya cuieyarisie, Herurexi nihüritüariecaitüni Carereya cuieyarisie müti'aitanicü, Piripe Herurexi mü'ivayatücai catini'aitacaitüni 'Itureya cuieyarisie Türacuniti cuieyarisie, Risaniyaxi catini'aitacaitüni 'Aviriniyasie, ² 'Anasi Caipasi mecanihüritüariecaitüni mara'acate. 'Ana Cacaüyari yu-niuqui nipitüani Vani Sacariya nu'aya, macumavesie 'uyeicame. ³ Naisarie Curutani hatuxameyari tesie niuyeicacaitüni müpaü tivacuxaxatüvatü, memütehayevecü que memüteyuriecäi para Cacaüyari mütiyareuyehüvirienicü 'axa que memüte'uyuri, mücücü memüca'üyarienicü. ⁴ Yacatiniyurienecaitüni que müre'uxa Quisariyaxi xapayarisie, Cacaüyari niuquieyacü que müticuxatacai,

Xevitü mahiva macumavesie 'uветü,
Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame huyeya, haitü,
Xexeuravime xequeneutivevi huyeya, haitü.

⁵ Naitü 'aqui cananuparecutüariexüamücü,
Naitü yemuri 'emütütü 'esimütütü 'acuveritü canayeitüariemücü
Tita mütitutune xexeuravitü nayeimücü
Tita müracusetetiya 'acuharuanitü canayeimücü

⁶ Yunaitü teüteri mepixeyia que mütiyuvicueisitüva Cacaüyari.

⁷ Vani müpaü tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri memü'axecai müvaca'üyacü, Cari xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü pütixehécüatüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie

xehecariecacü. ⁸ Müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecäi, vahepaü püta xequeteneyuriecä, que müreuyevese. Xepüca'isütüaca yu'iyarisie müpaü xeteyücühüavetü, Tepünaqui'eriva ta'uquiyari temexeiyacü 'Apurahami. Müpaü nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüani 'Apurahami nivemama. ⁹ 'Ari hasa caniuca'aritärieni cüyexi maxürienicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere canaxüriyamücü, taipa caneuxüriyamücü.

¹⁰ Teüteri müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Mericüte, quesü teteyuriecä tame. ¹¹ 'Iya müpaü tinivacühüavecaitüni, Que mü'ane huta camixayari mexeiya, que'imini que mü'ane mücaheixeiya. Que mü'ane 'icuai mexeiya yaxecüa quetiurieneni. ¹² Memüteyeturiyari cuviyexunusie mieme meni'axecaitüni, memüca'üyarienicü. Müpaü metenicühüavecaitüni, Ti'üquitame 'acu, que teteyuriecä tame. ¹³ 'Iya müpaü tinivacühüavecaitüni, Que xemüte'u'aitüarie, heimana mieme xepücatevauca. ¹⁴ Cuyaxita müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Qesü teteyuriecä tame. 'Iya müpaü tinivacühüavecaitüni, Xepücatenavayani, 'itaricacü xepücataviviyani. Xequenenaqui'aca yu'ivaricacü.

¹⁵ Mericüsü 'ana teüteri menita'icuevacaitüni yu'iyarisie meyu'iyaritüatü yunaitü Vani hepaüsita, xüca mücü Cürisitu hücütüni me xüca catixaütüni, me'utiyuatü. ¹⁶ Peru Vani müpaü tinivarutahüave yunaime, Neri hacü nepüxe'uca'üya. 'Ucanamieni que mü'ane cui mütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehesie mütinaquenicü nemipareviecacü ni nemenacuveñirienicü cacaiya cuitaxiyari. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. ¹⁷ Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutüricu. Niti'utamücü yu'icuxi caxetunisie, cuxariyari püta pütatayani tai mücatüvesie.

¹⁸ Masi vaüca nivatuicacaitüni teüteri, niuqui 'aixüa manuyüne nivacuxaxatüvacaitüni. ¹⁹ Hicü Herurexi mücü cuieya nihüritüariecaitüni müti'aitanicü. Yu'iva niu'üyapieni, Heruriya titevacame niutivitüni. Vaücava catiniyurieneccaitüni Herurexi 'axa tiyurienetü. 'Ayumieme Vani nitate'acaitüni. ²⁰ Hicü Herurexi nayuye'atüani 'axa que mütiyurieneccai, Vani manutahüacü casariyanata.

Qesusi que mütiuca'üyarie
(Mateu 3:13-17; Maricuxi 1:9-11)

²¹ Mericüsü quepaucua yunaitü teüteri memüca'üyarie, Qesusita caniuca'üyarieni. Mexi yuneneviecai, taheima nanacatenire. ²² 'Iyari Mütiyupata heimana nacaneni, que mütiyuxexeyacai cucurupaü 'anetü. Xevitü taheima müpaü netayüni, 'Ecü pecaninenivetüni pemünaqui'eriva. 'Acümana necaninaqui'aca.

Qesusi teucarimama
(Mateu 1:1-17)

²³ Mericüsü Qesusi xei teviyari heimana tamamata viyari yacütütü nihücaitüni quepaucua misütüa müpaü tiyurienetü. Cuse caninu'ayatücaitüni, que memütecu'erivacai. 'Iya 'Erie caninu'ayatücaitüni, ²⁴ 'iyata Matati caninu'ayatücaitüni, 'iyata Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, ²⁵ 'iyata Matatiyaxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Amuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nahumi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Esürrie caninu'ayatücaitüni, ²⁶ 'iyata Nacahi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Mahati caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matatiyaxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Semei caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, ²⁷ 'iyata Cuhana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Xesa caninu'ayatücaitüni, 'iyata Suruvaveri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Saratieri caninu'ayatücaitüni, ²⁸ 'iyata Nerie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cusami caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Erimurami caninu'ayatücaitüni, 'iyata

'Eri caninu'ayatücaitüni, ²⁹ 'iyata Cusue caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eriyeleri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Curimi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matati caninu'ayatücaitüni, ³⁰ 'iyata Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Simiyuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cunani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eriyaquimi caninu'ayatücaitüni, ³¹ 'iyata Mereya caninu'ayatücaitüni, 'iyata Mainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matata caninu'ayatücaitüni, 'iyata Natani caninu'ayatücaitüni, ³² 'iyata Raviri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Quisahi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Huveri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Puhuxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Sarumuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nahasuni caninu'ayatücaitüni, ³³ 'iyata 'Aminaravi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arami caninu'ayatücaitüni, 'iyata Hesirumi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Parexi caninu'ayatücaitüni, ³⁴ 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cacuvu caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Isahaqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Apurahami caninu'ayatücaitüni, 'iyata Tare caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nacuri caninu'ayatücaitüni, ³⁵ 'iyata Seruqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Racau caninu'ayatücaitüni, 'iyata Perequi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Heveri caninu'ayatücaitüni, ³⁶ 'iyata Sara caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arüpasari caninu'ayatücaitüni, 'iyata Semi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nuhexi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Ramequi caninu'ayatücaitüni, ³⁷ 'iyata Matusareni caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Careri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Maharareri caninu'ayatücaitüni, ³⁸ 'iyata Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Seti caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arani caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cacaüyari caninu'ayatücaitüniri.

4

Quesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Maricuxi 1:12-13)

¹ Mericüsü, Quesusi 'Iyari Mütiyupatacü hünetü mana neyeyani Curutani hatuxam-eyarisie. 'Iyari Mütiyupata nivitüximecaitüni macumavesie 'uyeicacacu ² huta teviyari tucari. Cauyumarie ni'inüatanecaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurienique tüma, 'utaitü. Tixaü caticuaivetü yapaümexa tucari, cuini mieme catineuhacamücücaitüni. ³ Hicü Cauyumarie müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü xüca Cacaüyari penu'ayatüni, 'icü tete müpaü quetineutahüavi, pa payuyeitüani. ⁴ Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Utüarica müpaü paine, Tevi xüca pa cuaca xeicüa, мүcүcү püca'ayeyurini. Cacaüyari que mutayü, ni- quieya naitü peuyeveseta.

⁵ Hicü Cauyumarie vapai heivitüca, cuiepa memütama vacuie nai nixeisitüani xei nieriyaricü. ⁶ Cauyumarie müpaü tinitahüave, Heiserie nepümasipitüaca 'icü naime hepaüsita, yunaitü visi memümatecühüavenicü nepümasipitüaca. 'Icü nai necaniyetuiriarieni, heiserie nepexeiya nemiminicü que mü'ane münesinaque. ⁷ 'Ecü 'ayumieme nenevieri xüca penesi'upitüani, 'icü naitü 'apini pürayani. ⁸ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine, Nenevieri pepipitüani Ti'aitame 'acacaüyari, Mücү hücүame pepayexeyani.

⁹ Hicü Cauyumarie neivitüni Querusareme. Vatuqui yecürita nenutivitüni. Müpaü tinitahüave, 'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vatipai queneucasuna. ¹⁰ 'Utüarica müpaü paine,

Yuhesüa miemete
Niuqui tuayamete
Pütiva'aitüaca
'Ahepaüsita,
Memümasi'üviyacı.

¹¹ Müpaü paineta 'utüarica,
Yumamacü mepümasituicani,
Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

¹² Qesusi müpaü tinitahüave, Müpaü paineta, Pepüca'i'isipaneni Ti'aitame mü'acacaüyari.

¹³ Hicü Cauyumarie naimecü 'ita'inüataca neyani 'ariqueta 'ita'inüataque.

Qesusi que mütisutüa yu'uximayasica Carereyasie

(Mateu 4:12-17; Maricuxi 1:14-15)

¹⁴ Mericüsü Qesusi yu'utüma neyeyani Carereyapaitü, 'Iyari 'itürücariyacacu. Naisarie caniotamariva hepaüsitana. ¹⁵ Tinicu'üquitaneaitüni vatuquiteta. Yunaitü 'aixüa metenicuxatacaitüni hepaüsitana.

Qesusi que mütiuyuri Nasaretisie

(Mateu 13:53-58; Maricuxi 6:1-6)

¹⁶ Hicü Nasaretita ninuani mataverixüsie. Yuyeyari cu'erivatü, tuquita neutahani 'uxipiya tucarisie. Nanucuqueni tititerüvaque. ¹⁷ Hicü xapa niuhuritüarieni Cacaüyari niuquieya maye'uxa, Quisariyaxi que müraca'utüa. 'Itaveraca nitaxeiya niuqui haque müpaü maine,

¹⁸ Ti'aitame 'Iyarieya caneniuviya

Canenihuritüani

Niuqui 'aixüa manuyüne

Nemüvacuxaxatüvanicü

Memümamave.

Caneneyenü'ani

Nemüvaranayexürienicü

Müme memüyuhiverie

Yu'iyarisie,

Yanemütivatahüavecü

Müme memanutaxüriya,

Quename me'utixünarie.

Yanemütivatahüavecüta

Müme memacücüpe,

Quename me'anutaneniere,

Nemüvaxünacü

Müme memüviyarietüca,

¹⁹ Nemüticuxatanicü,

Tucari 'aye'a

Ti'aitame müyuvaüriya

Vahesie mieme, ne'utaitü.

²⁰ Hicü 'itacuicueca xapa, 'iyetuirieca tiyuparevivame, mana nayerüni ti'üquitame 'uvenieyasie. Yunaitü tuquita memayetecai cui menixeiyacaitüni. ²¹ Hicü nisutüani müpaü tivacuxaxatüvatü, 'Icü tucarisie naye'ani 'icü 'utüarica que maine, xe'i'eniecacu xeme. ²² Yunaitü metenihecüatacaitüni me'i'enieca. Menihüxiyacaitüni niuqui visi manuyüne tetana mayeneicacaicü. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Camüsü, 'icü Cuse catinu'aya. ²³ 'Ana müpaü tinivacühüaveni, Xüari 'icü niuquiyaricü xepünetecühüave, Tiyu'uhayemavame 'acu, sipasü 'acümana quena'anayehüva. Que temüte'u'enana Caperünaume que müreyü, 'enata 'aquiecarisie yaxeicüa quetineyurieneni, xepünetecühüaveni va'atü. ²⁴ Müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tixaxatame pücanaqui'eriva yuquiecarisie. ²⁵ Yuri nepaine, 'Ixaheri cuieyarisie yumüiretü viyurasixi meniu'uvacaitüni quepaucua 'Eriyaxi 'amuyeicacai, quepaucua muyuavisie müreunami haica viyari heimana 'ataxeime meseri, quepaucua haca mutave naisarie cuiepa. ²⁶ Müme vahesüa püca'utanü'arie 'Eriyaxi ni xeimesüa, Siruni cuieyarisie püta niutanü'arieni Sarepüta müracutevasie viyurasüa. ²⁷ Mücü

meta, yumüiretū 'ameniu'uvacaitūni 'Ixaheri cuieyarisie cuiniyacū meca'itiatūcaitū quepaucua 'Eriseu 'amuyeicacai tixaxatametütü. Ni xevitū tūma pūca'u'itiya mana quiecatari, Siriyatanaca pūta caniu'itiyani Nahamani titevatū.

²⁸ Hicū me'i'enieca que müticuxatacai, meniuyeha'ani yunaitū tuqita memayetecai. ²⁹ Me'anucu'uca, vaquiecaru yemurisie manierecū quiecaru yeta 'ai heima meneihana mana meheicahüanique. ³⁰ 'Iya vahixüata heutayuneca caneyani.

Cacaüyari müca'itiya que mütiviyacai tevi
(*Maricuxi 1:21-28*)

³¹ Mericüsū quiecarisie ninuani Caperünaume müracutevasie Carereya cuieyarisie. Mana 'uxipiya tucarisie tiniva'üquitüacaitūni. ³² Müme menihüxiyacaitūni 'üquisicayacū, heiserie hexeyatū mütaniucacaicū.

³³ Hicū tuqita nayecateitūni tevi cacaüyari müca'itiya 'iviyacacu. ³⁴ Carima niutahiva müpaū 'utaitū, 'Ai, que petati'uximatūa Qesusi Nasaretitanaca. Petasica'unaque cari pepunua. Ne nepümasimate que pemüpaicū. Cari 'ecū pepühücū Cacaüyarisie mieme pemupasie. ³⁵ Hicū Qesusi nitatieni müpaū 'utaitū, Hicū cayuvatū, queneuxūna. 'Iya cacaüyari 'ita'uimüraca tevi vahixüapa, nixūna caticuinitüaca. ³⁶ Yunaitū meniutimamani. Meteyucuxaxatūvatū müpaū meniutiyanecaitūni, Que 'aneme niuqui pex-eiya. Heiserie hexeyatū nivarutate'ani cacaüyarixi memüca'itiatūca türücariya hexeyatū, menivatixünani. ³⁷ Naisarie quiecaru 'aurie canicuxaxasivacaitūni, Qesusi que mütiyurienecai.

Qesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(*Mateu 8:14-15; Maricuxi 1:29-31*)

³⁸ Mericüsū tuqita vayeyaca Simuni quie ninuani. Hicū hüiya yeme niviyacaitūni Simuni varücaüya. Menitavavirieni miparevienicū. ³⁹ 'Auriena 'utaqueca, nitatieni hüiya. Hicū hüiya nihayeva. Yapaucua 'anucuqueca nivarutiparevietüyani.

Que mütivaranayexüri 'acayunecu
(*Mateu 8:16-17; Maricuxi 1:32-34*)

⁴⁰ Hicū tau 'acayunecu, yunaitū memüvarexeiyacai tecuicucate müireme cuiniyacū memütecucuyecai hesüana mecaniva'atüani. Yuxexuime vahesie 'utimeca nivanarayexürieni. ⁴¹ Cacaüyarixi 'axa memü'anene canivaruta'aitüani memüvatixünacū yumüireme memütevacuinitüacai. Müme meniutihvacaitūni müpaū me'utiyaatū, 'Ecū Cacaüyari pecaninu'ayatūni. Qesusi varutate'aca cacaüyarixi, pücapapitüacai memütiniunicū memimaicaicū quename Cürisitu hücütücai heiserie mupitüarie.

Qesusi que müticuyeicacai Carereya cuieyarisie, ticuxatatū
(*Maricuxi 1:35-39*)

⁴² Hicū 'ucatarecu neyani macumavesie. Teüteri yumüiretū menicuvautüvecaitūni. Me'itaxeyaca vaüriyarica menipitüacaitūni mücavacu'eirienicū. ⁴³ Mücū masi müpaū tinivarutahüave, Neuyevaca hipame quiecaritesie niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicū, que mütüyüni Cacaüyari ti'aitacacu, peuyevese nemüticuxatanicū. 'Ayumieme nepeyenü'arie. ⁴⁴ Cureya cuieyarisie tuquiteta catinicuxatanecaitūni.

5

Qesüte que memütevaratixüri Qesusi niuquieyacū
(*Mateu 4:18-22; Maricuxi 1:16-20*)

¹ Mericüsū Qesusi Quenesareti haracunayari tesita niuecaitūni ticuxatatū. Yumüiretū menisaipünacaitūni, me'i'eniecutū Cacaüyari niuquieya. ² Hicū canuva niuxeiya hutame ha tesita 'aheicame quesüteveiyamete vacanuva. Qesüteveiyamete me'anaticüneca yuvipi meni'ecuacaitūni. ³ Hicū xeimesie cayerüca Simuni canuvayasie, nitavavirieni haracunasie 'esiva neutahanicū. Canuvacie yecaitū tiniva'üquitüacaitūni

teüteri. ⁴ Hicü yuxasica 'unüca, müpaü tinitahüave Simuni, 'Emeucatevasie queneuyeye'a, 'avipi mana queneucavivi quesüte pemüvaratixürüenicü. ⁵ Hicü Simuni müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, tücacüta nai tepayequexi, tepüte'uta'uxitüa yacü xeicüa, tixaü tepücate'umi. Masi müya pemainecü, neneicaviviemücü vipi. ⁶ Yamete'uyurieca menivaratixürüeni quesüte cuini mieme meyupaümeme. Vipi nitananirümecaitüni. ⁷ Hicü yucupaniyeruma xeime canuvasie memüyetecai yumamacü menivarumaviya memacü necü memüvaparevienicü. Meniu'axüani, yucanuvate meniutihüniyaxüani hutame. 'Esivatücacu meniucayunixüani. ⁸ Hicü nai tiuxeiyaca Simuni, Pecuru mütitevacai, niutitunumaqueni Quesusi hüxie müpaü 'utaitü, Ti'aitame, queneneuhayeva. Ne 'axa nepütüyuriene. ⁹ Niutimani 'iya, yunaitü hamatüana memü'uvacai meniutimamani müya yupaümeme memüvaratixürüenicü quesüte. ¹⁰ Yaxeicüata Severeu nivemama meniutimamani Cacuvu Vani Simunimatü memüte'uximayacai. Hicü Quesusi müpaü tinitahüave Simuni, Pepücamaca. Hicüsü 'uxa'atünita teüteri püta pecanivacuxeürimücü. ¹¹ Hicü canuva me'anatihapaca cuiepa, naime meteniucu'eirieni Qesusisie meteviyaque.

Quesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai
(Mateu 8:1-4; Maricuxi 1:40-45)

¹² Mericüsü xeime quiecarisie niuyeicacaitüni Quesusi. Ticuicame mana niucateitüni müca'itiyacai naitü heupünitü. Hicü Quesusi 'uxeiyaca, niutihüximaqueni, müpaü titavavirienique, Ti'aitame xüca pe'avaürüyani, pepüyüve pemünesi'itienicü. ¹³ 'Iya yumama 'utaseraca nimayüani müpaü 'utaitü, Nepünevaürüya, pequeheu'itiyani. Yapaucua cuiniya nihayeva. ¹⁴ Hicü Quesusi müpaü tinita'aitüani 'asimücatitahüavecü xeime. Müpaü tinitahüave, Quenemie mara'acame masixeyacü. Pemü'itiyacü quetineutimava cumu Muisexi que mütiu'aitaxü pemütivatahecüatüanicü. ¹⁵ Perusü masi cuini mieme catinixaxasivacaitüni hepaüsitana. Teüteri yumüretü meniutixexeürivacaitüni memi'enienicü memanayexürüvenicü cuiniya que memütehxeiyacai. ¹⁶ Quesusi masi macumavesie neyeicacaitüni yutanenevienique.

Quesusi que mürenayehüa huriecame
(Mateu 9:1-8; Maricuxi 2:1-12)

¹⁷ Mericüsü xeime tucarisie tini'üquitacaitüni. Mana menayetecaitüni Huriyusixi teüteriyari yuyeyaricü memüpasiacai Pareseusixi memüteyuterüvacai, hipatüta Huriyusixi va'inüaricü memüte'üquitametetücai. Naime quiecaritiesie Carereya cuieyarisie Cureya cuieyarisie meneyecüne Querusaremesieta. Cacaüyari türücariyaya canixuavecäitüni Quesusi müvaranayexürüvanicü. ¹⁸ Hicü teüteri meniu'axüani me'ehanatü huriecame 'itarisie yecäime. Quesusi müvacateisie meni'atüaniquecäitüni hüxiena me'itenique. ¹⁹ Meniyutatexieni meheutahaxüanique teüteri memüyumüirecäicü, 'ayumieme qui heima meneutimamaque. Racürüyuyari mevati'unaca, Quesusi hüxie meneicatuani tevi 'itari naime teüteri vahixüapapai. ²⁰ Hicü varuxeiyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü niutayüni, 'Axa que pemütüyuri pecatineuyehüviyarieni.

²¹ Hicü Pareseusixi, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, müme menisütüani müpaü meteyücühüavetü, Que püpaicü 'icü 'axa mutaine Cacaüyari hepaüsita. Quepaicü püyüve mütivareuyehüvirienicü 'axa mete'uyuriyu, Cacaüyari xeicüa püyüve. ²² Quesusi retimaica que memüteyücühüavecäi müpaü tinivarutahüave, Titayarisü müya xeteyücühüave yu'iyarisie. ²³ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, 'Axa que pemütüyuri pepüreyehüviyarie, caticuanive masi müpaü mütayünicü, Quenanucuquexi quenecuyeicani. ²⁴ Peuyevese müpaü xemütemaicacü, Yuri Tevi que nemütiteva, heiserie nemexeyacü cuiepa nemütivareuyehüvirienicü müme 'axa memüte'uyuri, 'ana müpaü tinitahüave huriecame, 'Ecü 'acu nemarahüave, quenanucuquexi, 'a'itari quenanucue'i, 'aqueie quenemie. ²⁵ Yapaucua nanucuqueni

vahüxie, titasie müracatei neicueni, yuquie neyani 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ²⁶ Hicü yunaitü menihüxiyacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita. Cuini mieme metenimamacaitüni müpaü me'utiyaatü, Mamarivaveme tepuxei hicü.

*Que mütitä'ini Revi, hesiena mütiyianicü
(Mateu 9:9-13; Maricuxi 2:13-17)*

²⁷ Mericüsü neyani. Tevi cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyari niuxeiya Revi titevacame memüte'ayutituaya 'acaime. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetiniviyani. ²⁸ Nai tiucu'eirieca, 'anucuqueca, hesiena tiniuviya.

²⁹ Ana Revi 'icuai niuvevieni yuquita Qesusisie mieme. Yümüretü memüteyetuiriyari cuviyexunusie mieme, hipatüta teüteri metenicuacaitüni hamatüana. ³⁰ Hicü Pareseusixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteviyacai, müme meniniuquixiecaitüni müpaü metevacühüavetü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, Titayaricutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü xetecua'a xete'ie. ³¹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memüteheu'erie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame, müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ³² Ne que nemütinua, nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique necaninuani, memütehayevacü 'axa que memüteyuricai.

*Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita
(Mateu 9:14-17; Maricuxi 2:18-22)*

³³ Mericüsü müpaü metenitahüave, Vanisüa miemetexi teyü'üquitüvamete müixa mepüyuhaqui mepeyevaviri Cacaüyari. Pareseusixi vahesüa miemetexita yaxecüa mepüteyurie. 'Ahesüa miemetexi masi titacutaxi metecua'a mete'ie. ³⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Que tiyüve müvahaquisitüani 'ixüaramete neüquiyapa mexi neneüqueme vasata 'uyeica. ³⁵ Tucari paye'ani quepaucua vasata manuhanieni neneüqueme. 'Anaque mepüyuhaquieni.

³⁶ Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi capitasana 'ixuriqui hecuame, mimanesequitüanicü ye'ime. Me xüca müpaü tiuyurienique, hecuame pütasanequeyu, mühecuamatü müye'i 'axa pütüyuxexeiyaniqueyu. ³⁷ Mücü meta, caxie vinuyari pücacatuariva sixai müyeye'isie mücuanacü. Me xüca müpaü tiuyurienique cuanatü pitasanaqueyu sixai, pütayeuriniqueyu, sixaita peuyeveniqueyu. ³⁸ Masi caxie vinuyari sixai mühehecuasie püta canituarivani mücuanacü. ³⁹ Tevi meripai mieme 'aniecu 'anuti'ieme, cuaname pücaheu'imücüni. Müpaü paineni, Meripai mieme 'aixüa cana'aneni.

6

*'Uxipiya tucarisie türicu que memüte'uticuai teyü'üquitüvamete
(Mateu 12:1-8; Maricuxi 2:23-28)*

¹ Mericüsü 'uxipiya tucarisie mana türicu ma'iviyasie niuyemiecaitüni. Teyü'üquitüvamete müayari menivatihunatücüne. Yumamasie me'itüminatü menicuacaitüni. ² Hicü Pareseusixi hipatü müpaü meniutiyuane, Titayari müpaü xeteyurie que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cari hasuacu xepüca'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memeu'uvacaita quepaucua memeuahacacuicuai. ⁴ Cacaüyari quita caneutahani. Pa muva Cacaüyari hüxie mamanecai 'anaca'üca, nitacuani, nivaruminita müme 'utümana memeu'uvacai. Heiserie pücahexeiycacai miticuanicü, mara'acate xecüa heiserie mepexeiycacai. ⁵ Müpaüta tinivarutahüave, Heiserie necanexeiycani 'uxipiya tucari hepaüsitata Yuri Tevi nehücütütü.

*Tevi mümamavaquicai**(Mateu 12:9-14; Maricuxi 3:1-6)*

⁶ Mericüsü tavori 'uxipiya tucarisie tuquita heutahaca tini'üquitacaitüni. Tevi muva nayecateitüni mümamavaquicai yuserieta. ⁷ Müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixita menihupiecaitüni, siparasü xüca 'uxipiya tucarisie 'enayehüanique tüma, me'utiyuatü, mücücü memitaxanetacü. ⁸ Timaitü que memüteyücühüavecai, müpaü tinitahüave tevi mümamavaquicai, Quenanucuquexi, tahixüata queneutaquexi. 'Anucuqueca mana niutaqueni. ⁹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Ipaü nepütixecu'ivaviya. 'Uxipiya tucarisie titaunivani para 'aixüa mütiyurienenicü, nusu 'axa mütiyurienenicü püta pütaunivani. Titaunivani para tevi mütavicueisitüanicü, nusu mica'unacü püta pütaunivani. ¹⁰ Yunaima varanuxeyatüyaca, müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. Müpaü tiuyuriecu mamaya 'aixüa 'anetü nayani. ¹¹ Müme cuini mieme meteniuyeha'ani. Menisütüani metecuxatatü queri memiyurieniquecai Qesusi.

*Que mütivaranuyeteüxixü nü'arisixi Tamamata Heimana Yuhutame**(Mateu 10:1-4; Maricuxi 3:13-19)*

¹² Mericüsü 'ana hürisie neutiyune yutanenevienique. Xei tücari nenevieri nipitüacaitüni yucacüyari. ¹³ Hicü 'ucatarecu, yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. Vasata nivaranuyeteüxü tamamata heimana yuhutame. Nü'arisixi tinivaruterüva müme ¹⁴ Simuni 'arique Pecuru mütiterüvaxü, 'Atürexixi Simuni 'ivaya, Cacuvu, Vani, Piripe, Parüturume, ¹⁵ Mateu, Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni serutisita mütitevacai, ¹⁶ Cura Cacuvu nu'aya, Cura 'Isicariutitanaca 'ariqueque miyetua.

*Qesusi que mütivaruparevi yumüireme**(Mateu 4:23-25)*

¹⁷ Hicü vahamatü 'anacayaca, macuveresie niutaqueni. Yumüiretü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, cuini mieme yumüiretü teüterita naisarie Cureyasie Querusaremesie memeyecü, hipatü racusita memeyecü Tiru 'aurie Siruni 'aurie, mana meniu'axüani memi'enienicü, memanayexüriyanicü cuiniya que memütehhexeyacai. ¹⁸ Müme cacüyarixi 'axa memü'anene memüvanücai mepanayexüriya. ¹⁹ Teüteri yunaitü menimayüacuaitüni türücariya müvayeneicacaicü hesiena varanayexürüvatü yunaima.

*Müme 'aixüa memü'itüarie, müme 'axa memü'itüarie meta**(Mateu 5:1-12)*

²⁰ Mericüsü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vaxeyatü müpaü niutayüni, 'Aixüa xecani'itüarieca xeme xemümamave Cacaüyari xecanexeyani tixe'aitüvametüme.

²¹ 'Aixüa xecani'itüarieca xeme hicü xemeuhacacuicu. Xecanitihuxacuni.

'Aixüa xecani'itüarieca xeme hicü xemutisuana. Xecaniutinavecuni.

²² 'Aixüa xecani'itüarieca quepaucua teüteri memüxe'uxive'erie, quepaucua memücaxenaqui'erie yuhesüa, quepaucua 'axa memutiyuane xehepaüsita, quepaucua memüxexani'erie 'axa xemü'anene me'utiyuatü, Yuri Tevisie xemüteviyacü.

²³ Xequeneyutemamavieca vaüca 'iya tucarisie, xequeteneuye'ani. Vaüca taheima mieme xecana'ivacuni. Va'uquiyarima yaxeicüa mepüvaruyuri texaxatamete Cacaüyari niuquieya memücuxatacai.

²⁴ Masi xüa 'ui, xeme xemüxicusixi.

'Ariri yunaqui'eriya xecanaye'atüani.

²⁵ Xüa 'ui xeme hicü xemühuxa.

Xepeuhacacuicuni.

Xüa 'ui xeme hicü xemutinave.

Xepüyuhiverieca xeputisuanani.

²⁶ Xüa 'ui xeme quepaucua yunaitü teüteri visi memutiyuane xehepaüsita. Va'uquiyarima yaxeicüa mepüvaruyuri texaxatamete memüte'itavacai.

Que müreyevese müvanaqui'eriecacü müme memeye'unie, Quesusi 'inüariya que maine (Mateu 5:38-48; 7:12)

²⁷ Masi müpaü nepütixecühüave xeme xemü'enana, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie. 'Aixüa xequenivayurieca müme memüxe'uxive'erie. ²⁸ Müme 'axa memutiyuane xehepaüsita, vahepaüsita 'aixüa xequeneutiyuaneni xeme. Xequenyunenevieca müme memüxesevixima vahesie mieme. ²⁹ Que mü'ane 'a'aurita mümasiheutivani, ta'aurie quenaniere tapata mümasiheutivanicü. Que mü'ane mümasinavairieni 'a'ücari, pepüca'inenaca 'acamixata mümasinavairienicü. ³⁰ Que mü'ane tixaütü mümatitutavaviri, quetineupitüa, que mü'ane 'apini mümatinavairieni, pepüca'iviyani. ³¹ Que tixenaque, teüteri müya memüxeyurie xeme. Que mütixenaque xeme, mücü canixe'inüaritücamücü, müya xemüvayurienicü hipame meri.

³² Xücate xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mecanivanaqui'erieca müme memüvanaqui'erie. ³³ Xücatari 'aixüa xevayurieca müme 'aixüa memüxeyurie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete yaxeicüa mepüteyurie. ³⁴ Xücatari xetevaruniütüani müme mete'apicame xemü'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mepüyuniütüva tavari memüte'apiniyariyacü. ³⁵ Masisü xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, 'aixüa xequeteneyurieca, xequenyuniütüaca 'asixecateyu'iyaritüatü. Müpaü xeteyurietü cuini mieme xecatena'ivacuni, que mü'ane taheima macave nivemama xecanihümetücacuni. Mücü 'aixüa pütüca'iyari müme pamüpariyusi memücateyupitüva vahesie mieme, müme 'axa memüteyurie vahesie miemeta. ³⁶ Xequeteneyucanenimayaca, xe'uquiyari que mütüyucanenimaya.

Hipame vahesie xepücate'ahüpani, que mutayü (Mateu 7:1-5)

³⁷ Hipame vahesie xüca xecate'ahüpani, xehesietari pücarahüivani. Xüca xecateyuxanetani xemetari xepücaxanesieca. Xüca xecavaranutaxürüvani, xemetari xepüca'anutaxüriyani. Xüca xetevareuyehüvirieca, xemetari xepüteheuyehüviyarieni. ³⁸ Xüca xevamicuani, xemetari xepümüquieni. 'Aixüa ti'inüasiecame 'anucapünariyecame 'anutacasiyecame 'anacaxürüveme xepümüquieni. Que xemüte'u'inüata, müpaüta xepüte'inüasiyarieni.

³⁹ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, Macüpe que tiyüve menuhana xeime macüpe. Yuhutatü mecateheucaxürieni mevatixavasie. ⁴⁰ Que tiyüve ti'üquitame ma'iva müti'üquitüarie. 'Aye'atüarieme, que mü'ane müti'üquitüapaü timaivetü canayeimücü.

⁴¹ Titayari petixeiya xasi 'a'iva hüxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi 'ahüxita meutave. ⁴² Quepaütütü petiyüve müpaü pemütitahüavecü 'a'iva, Neuxei ne'iva, nepivaye'itieni xasi 'ahüxita meutavivi, pe'utaitü, peca'ixeyiatü queuruvi 'ahüxita meutave. Yacüsü peputaine xEICÜA. Quenivaye'itie merie mücü queuruvi 'ahüxita meutave, 'ana 'aixüa 'anemecü peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva hüxita meutavivi.

Cüye que mütimasiücü yu'icuaxicü (Mateu 7:17-20; 12:34-35)

⁴³ Cüyeyari pücanarani, xüca 'icuaxiyari cüxaisietücani. Mücü meta, cüyeyari pücacüxaisie xüca 'icuaxiyari 'aixüa 'anene. ⁴⁴ Xexuitü cüye yu'icuaxicü canimasiücüni. Xuya püca'inüive narüca. Tupiriya müxuyatücasie püca'itixexeüriva caxie. ⁴⁵ Tevi 'iti'utame tita 'aixüa müti'anene yu'iyarisie, nivayehanimücü tita 'aixüa müti'anene. Tevi 'axa

mütiyuriene püta 'iti'utame tita 'axa müti'anene, nivayehanimücü tita 'axa müti'anene. Que müranayuhayeva ra'iyari tihü necacu, müpaü tinicuxatamücü yutetacü.

*Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane
(Mateu 7:24-27)*

⁴⁶ Titayaricutaxi Ti'aitame, Ti'aitame 'acu xenetecühüave, 'asixecateyurietü que nemütixecühüave. ⁴⁷ Yunaitü nehesüa memü'axe, neniüqui memü'enie yametecahutü, que memü'anene nepütixetaxatüani. ⁴⁸ Tevi qui mutavevipaü mecani'aneneni. Heucat-evame vati'ineca, tetesiepai neitivevieni simiyenituyari. 'Ana ha nivayeneni, quisie niuquexüani, peru niuyutatexieni 'ivatayuitüanique. 'Aixüa 'anemecü müveviyacaicü pücatayua. ⁴⁹ Perusü que mü'ane munesi'enie yacaticamietü, mücü xeime tevi qui mutavevipaü cani'aneni. Cuiepa 'acaime niutavevieni xEICÜA, simiyenituyari püca'utavevi. 'Ana hesiena niuquexüani ha, xei mieme necaina. Carima niucaveni qui.

7

*Qesusi ti'uximayatame que müranayehüa cuyasüa mieme
(Mateu 8:5-13)*

¹ Hicü 'inüca 'icü niuqui naime teüteri me'i'eniecu, Caperünaume neyani. ² Mericüsü cuya 'aniuyeicacaitüni xei sienituyari cuyaxi müvaravitücücai, ti'uximayatame nexeiycacaitüni minaqu'eriecai. 'Iya tinecuyecaitüni canemüximecaitüni. ³ Hicü cuya, 'u'enaca Qesusi hepaüsita, nivarenü'ani Huriyusixi teüteriyari va'uquiyarima memeita'inienicü 'umamiecü menayehüanicü ti'uximayatame. ⁴ Müme Qesusisüa me'u'axüaca cuini mieme mecateni'iniecacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa caniyümücü pemeiparevieni, hesiena catininaqueni. ⁵ Cataninaqui'erieca tanaime tame, tuqui cataniutavevirieni yücümana. ⁶ Hicü Qesusi va'utüma neyani. Yateva 'umiecacu, cuya yuhamicuma nivarutanü'ani yamemüte'itahüavecü, Ti'aitame pepücati'a'uxitüaca. Ne 'aixüa nepüca'ane 'ecü pematahanicü nequita. ⁷ 'Ayumieme 'ahesüa nepücahetüa, 'aixüa neca'aneme ne'erietü 'ahesüa nemümiécü. 'Ecü müpaü xEICÜA quenetayüqui, panayehüiyani ti'uximayatame. ⁸ Nesü necatini'aitüarica necuyatütü cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie, mücü püyemieni, xeimeta xüca müpaü netitahüave, Quenaye'a, mücü canayeimücü, xüca müpaü netitahüave nehesüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ⁹ Hicü Qesusi 'ienieca niuquieya, niuhüxiyani. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teüteri memeveyacai, Müpaü nepütixecühüave, ni 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame. ¹⁰ Hicü müme memeyenü'arie yu'utüma mehecüneca, quitana me'u'axüaca, meneitaxeyaya ti'uximayatame 'aixüa reu'eriecame.

Viyura nu'aya que müranucuquetüa Qesusi

¹¹ Mericüsü 'arique neyani quiecarari Naini müracutevasiepaütü. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete meniteütacaitüni, hipatüta teüteri yumüiretü. ¹² Quiecarari quitenie heutahaximecacu, müqui nivayecueiyani. Müqui varusieya hücüame nexeyacacaitüni 'iya yunivetüme, cünaya meripai 'ümücu. Quiecatari yumüiretü meniteütacaitüni. ¹³ Hicü Ti'aitame 'ixeyatü nitinenimayata. Müpaü tinitahüave, Pepüca'utasuacani. ¹⁴ Mana 'uyacu, 'imayüacu müqui cacunieya, müqui cuecuevemete meniti'uni. 'Iya müpaü niutayüni, Temaicü 'acu, quenancuquexi nepaine. ¹⁵ Tevi mümüquicai nanucuyerüni niutiniutüyani. Qesusi niyetuani varusieyasüa. ¹⁶ Hicü yunaitü meniutimamani. 'Aixüa meniutiyuanecacaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyuatü, Tixaxatame mütürücaüye tasata caninuani. Cacaüyari canisütüani tasi'üviyatü yuteüterima. ¹⁷ Hicü que mütiuyuri canicuxaxasivacaitüni naisarie Cureya cuieyarisie 'aurienata.

*Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa
(Mateu 11:2-19)*

18 Mericüsü Vanisüa miemete teyü'üquitüvamete metenitaxatüani Vani nai que mütiuyü hepaüsita. 'Ana Vani yu'aurie varutahüaveca yuhutame yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 19 Ti'aitamesüa nivarenü'ani müpaü memutiyuanenicü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. 20 Hesüana me'u'axüaca müme, müpaü metenitahüave, Vani Ti'üyame 'ahesüa cataneyenü'ani müpaü 'utaitü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. 21 'Anatütü Qesusi yumüireme nivarananayexürieni, müme cacaüyarixi 'axa me'aneneme memüvarexeiyacai, hipame meta müireme cuiniyacü memü'uximatüariecai. Memacücüpecai yumüireme nivarupitüani memanutanenierenicü. 22 Hicü müpaü tinivarutahüave niuqui tuayamete, Xequeneuhuni, xequenetaxatüa Vani tita xemüte'uxeitita xemüte'u'eni hepaüsita mieme, memacücüpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiatücatei cuiniyacü memeucupüpünicaicai müme que memüte'u'itiya, memücaheu'enanacai hicü que memüteheu'enana, müquite que memüte'anucu'uitüariva, memümamave niuqui 'aixüa manuyünecü que memütecuxaxatüariva. 23 Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca que mü'ane müca'ucunuitüarieve necümana.

24 Hicü Vanisüa miemete niuqui tuayamete mehecünecu, nisütüani Vani hepaüsita tivacuxaxatüvatü teüteri, müpaü 'utaitü, Tita xetehecu'ixüari macumavesie. Haca'ecapa mücuyuitüarieximecai xepuxeiva'atü. Tixaü xüari. 25 Peru tita xetehecu'ixüari. Tevi 'ixuriqui müyumeni manacatücücai xepuxeiva'atü. Tixaüsü, müme visi mü'anene memanacatücü xicusixi vahepaü memüyüa, müme te'aitamete vaquita mepayetei püta. 26 Titasüari xetehecu'ixüari. Tixaxatame xepuxeiva'atü. Hü, müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxeiva, texaxatamete que mü'ane masi cuini mieme mütiyüve, que mü'ane müvara'iva hipame texaxatamete xepuxeiva. 27 'Icü canihücütüni 'utüarica mixata müpaü 'utaitü,

Camü nenuqui tuayame.

Nepenunü'ani 'ahüxiepai.

Micuha'aritänicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

28 'Ipaü nepütixecühüave, Müme 'ucari vahesie memütinunuiva ni xevitü pücave'eme Vanipaü. Perusü que mü'ane masi yemecü mücave'eme müme Cacaüyari mütiva'aitüa vasata, mücü pe'iva Vani ve'emetütü.

29 'Ipaü nepaine, teüteri, mümeta cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari yunaitü Vani me'u'enieca metenihecüatacaitüni Cacaüyari hepaüsita heiserie que mürexeiya, quepaucua memuca'üyarie Vanisüa. 30 Peru Pareseusixi, hipatüta 'inüari niuqui-yari memümate, mücü menitixani'erienicai Cacaüyari que mütiyurieniquecai vahesie mieme. Vanisüa mepüca'uca'üyarie. 31 'Ayumieme nepaine, hicü miemete tita-paü mete'anenemete netivaxata. 32 Türi vahepaü mecani'aneneni quiecaricai hixüapa memütitei me'uyutihivivatü müpaü me'utiyuatü,

Cari yacü xecüa tepüxecürautaviriecai,

Xepücaneitüvecai.

Tepütahiveriecai xehesie mieme,

Xepüca'utisuanacai.

33 Vani Ti'üyame caninuani pa cacua'atü caxie vinuyari caye'etü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, Cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. 34 Ne Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, 'E'e, 'iya tevi 'icuaicü xecüa püyüane, vinucü xecüa püyüane, püvanaqu'erie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari 'axa teyuruvamete yunaime. 35 Perusü yunaitü yuricü memütemaivave que memüteyurie canimasiücünü heiserie que mürexeiya Cacaüyari timaivetü.

Qesusi que mütiuyuri Simuni quita

³⁶ Mericüsü Pareseusixi xevitü nita'inieni hesüana müticuanicü. Pareseu quita heuta-haca mana nayerüni. ³⁷ Hicü 'uca mana mequiecametücai 'axa mütiyuruvametücai, tiu-tamarieca Pareseu quita mayecateicü Quesusi, caninuani tete puteyayari 'ahanatü visi mu'üacü hüneme. ³⁸ Quetateya 'aurie niutaqueni 'utasuatü. 'Ucaiya nicaxürüvecaitüni quetateyasie, yücüpacü nitivasiüxa. Niti'iseni quetateyasie, visi mu'üa nitivirieni. ³⁹ Hicü 'iya Pareseu mita'ini müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü xüca yuricü tixaxatametünicue, pimaicaqueyu 'icü 'uca micumayüaxime, que mütiyuriene pütimaicaqueyu, 'axa tiyuruvame que mütiücü. ⁴⁰ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Simuni 'acu, 'esiva nepümasitahüavequeyu. 'Iya tita'ei, 'Au, Ti'üquitame. ⁴¹ Müpaü niutayüni, Mericüsü heiva neyevacaitüni yuhutatü memüte'ipitüanicü xeime, meripai que mütiyaruniütüa. Xevitü 'auxüme sienituyari 'inüariyari ni'ütüanicuecaitüni, xevitüta huta teviyari heimana tamamata 'inüariyari ni'ütüanicuecaitüni. ⁴² Tixaü memücatehexeyiacaicü memüte'ipitüanicü, 'iya tinivareuyehüvirieni yuhutame. Mericüte, que mü'ane müme masi pinaqui'erie tevi mütiyareuyehüviri. ⁴³ Simuni müpaü tinita'eiya, Xüari que mü'ane masi vaücavamecü müreuyehüviyari, mücü masi vaüca ninaqui'eriecamücü. Quesusi müpaü rehüave, Heiseriemecü pepüti'acühüave. ⁴⁴ Hicü ta'aurie 'aveca, 'uca 'uxeyiaca, müpaü tinitahüave Simuni, Queneuxeiya 'icü 'uca. Ne 'ahesüa nenuacu 'aquita, 'ecü ha pepücanesi'uhanitüa nequetate nemütihauxinicü. 'Iya püta yu'ucaicü nitihaviyatüyani nequetate, yücüpacü nitivasiüxa. ⁴⁵ 'Ecü penesitapatü pepücanesi'utavaüritüa. 'Iya püta ne'atahacu hicüque pücatihayevave nesicu'isevetü nequetatesie. ⁴⁶ 'Ecü pepücanesi'ucaviri nemu'usie. 'Iya püta visi mu'üa pünesi'utiviri nequetatesie. ⁴⁷ 'Ayumieme nepümaticühüave, vaüca que mütiyucanaqui'erie canimasücünü que müreuyehüviyarie 'axa tiyurieca vaücava. Que mü'ane 'esiva xeicüa müreuyehüviyari, mücü 'esiva xeicüa tiniyucanaqui'erieca. ⁴⁸ Hicü müpaü tinitahüave 'uca, 'Axa que pemütiyuri pepüreuyehüviyarieri. ⁴⁹ Hicü hipatü 'auriena mematecai müpaü meteniyutihüavetücüne yu'iyarisie, Que püpaicü 'icü mütiyareuyehüviri 'axa que memüte'uyuri. ⁵⁰ Masi 'iya müpaü tinitahüave, Yuri pemütiuta'ericü peputavicueisitüarie. 'Aiyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

8

'Ucari que memüte'ipareviecai Quesusi

¹ Mericüsü 'arique canicuyeicacaitüni quiecarari 'emüyeyeusie 'esimüyeyeusie. Nicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne, tivacuxaxatüvatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Tamamata heimana yuhutatü hamatüana menü'uvacaitüni, ² hipatüta 'ucari memanayexüriya cacaüyarixi 'axa memüteyurie mevarunücu, metecucuyecu. Xevitü müme Mariya Mararatanaca catinitevacaitüni, meripai muxüinarie cacaüyarixi 'axa memü'anene me'inücacu 'atahutatü, ³ xevitüta Vana catinitevacaitüni Susa mü'üyayatücai, mücü Susa mühüritüariecai Herurexi mütimicuanicü, xevitüta Susana, hipatüta yumüiretü. Menivapareviecaitüni müme yupinitecü.

Ti'ivivame 'uxasieya hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai (Mateu 13:1-9; Maricuxi 4:1-9)

⁴ Mericüsü yumüiretü teüteri hesüana meniuyexüriecaitüni, müireme quiecaritiesie meheycüneca. Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, ⁵ Ti'ivivame neyani 'imüari ca'ivienique. Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni niutiquesinire. Viquixi taheima memü'uva menicucuanani. ⁶ Hipatüta niucaxürieni 'ayeparisie. 'Utineca niutivani müca'acuhavirecaicü. ⁷ Hipatüta niucaxürieni xuyasata. Hamatüana 'utinexüaca xuya, nenucanani. ⁸ Hipatüta niucaxürieni 'aixüa müracu'anesie. 'Utineca niutixuavere xei sienituyari payeixüa. Müpaü 'utayüca carima müpaü niutayüni, Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xeicüa
(Mateu 13:10-17; Maricuxi 4:10-12)

⁹ Hicü hesüana miemete teyü'üquitüvamete menicu'ivaviyacaitüni queri haine mücü 'üxasi. ¹⁰ Müpaü niutayüni, Xeme xecanipitüarieca xemimaicacü tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aítametücacu. Hipatü püta 'üxasicü xeicüa mecánipitüarieca, para meheunenieretü memüca'ixeiyacü, meheu'enanatü memüca'i'enienicü.

Quesusi que mütihecüatacaí yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai
(Mateu 13:18-23; Maricuxi 4:13-20)

¹¹ 'Üxasicü 'ipaü catinimasiücüni. 'Imüari, Cacaüyari niuquieya canihücütüni. ¹² Huye tesita miemete, müme mecanihümetüni memü'enana, peru cuitü cani'axeni Cauyumarie, va'iyarisie ninavani niuqui capa me'utavicueisitüarienicü yuri mete'uta'eriecaxüame. ¹³ 'Ayeparisie miemete, müme mecanihümetüni memitanaqui'erie niuqui meyutemamavietü me'u'enanaca, peru müme mepücahananatüca. Yareutevitü yuri meteni'erieca, peru quepaucua memüta'inüasieni mecanicunuitüariecuni. ¹⁴ Xuyasata mucaxüri, müme mecanihümetüni memü'enana, peru 'iyaritüaricacü tuminicü hicü mieme tucari naqui'eriyayacü meyüatü mecananucanaca mepüca'aye'axüani. ¹⁵ 'Aixüa müracu'anesie miemete, müme mecanihümetüni niuquisie memüteviya 'aixüa 'iyaricü meyuvaüriyatü me'u'enanaca. Müme meniutixuxuavereni mete'uca'enivatü.

Cüxeme
(Maricuxi 4:21-25)

¹⁶ Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, xarita pücaheicayeni, 'utatüa pücaheitayeni, masi vapaitü neitiyemücü, müme mematahaxüaxime hecüariyaya memüxeiyacü. ¹⁷ Naitü mütiuti'aviesie masiücütü nayeimücü, naitü müranucanami nitamarivamücü, masiücütü nayeitüariemücü. ¹⁸ 'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca que xemüte'enana. Que mü'ane tixaütü mürexeiya canimiquieca. Que mü'ane tixaü mücarexeiya, tita rexeiyame mütiyu'erie catininavaiyariemücü.

Quesusi 'ivamama varusieya
(Mateu 12:46-50; Maricuxi 3:31-35)

¹⁹ Mericüsü varusieya 'ivamama meniu'axüani hesüana. Meniyutatexieni me'itahüaveque, teüteri yuvaücatü memayetecaicü. ²⁰ Hicü müpaü tiniutahüavarieni, 'Avarusi 'a'ivama tacua meniti'uni memasixeiyacutü. ²¹ Mücü müpaü tinivacühüaveni, 'Ime Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecachu, 'ime mecanihümetüni nevarusi ne'ivama.

Quesusi 'eca que müreunütüa
(Mateu 8:23-27; Maricuxi 4:35-41)

²² Mericüsü heiva canuvasie nicayerüni, hesüana miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. Müpaü tinivarutahüave, Haracuna 'anutaüye tepanucüne. Mana menecüne. ²³ Hapa me'uhucacu 'iya neucuni. Hicü 'eca cüsituiyari muva carima nacaneni, haracunasie niuquexüani. Canuva tahünirümecacu mepucuerivayüa. ²⁴ Hicü menenutahütüani müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, Ti'üquitame, tepeuyevevexime. Quesusi 'anucueca nitatieni 'eca hamevari meta. Neunuani, cayuvatü niutamare. ²⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Queri yuri xete'erie. Meheumamatü menihüxiyacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Qesü püpaicü 'icü. Ni'aítüaca hamevari ha, yapüticamie que maine.

Cacaüyarixi que memüte'iviyacai Catarenatanaca
(Mateu 8:28-34; Maricuxi 5:1-20)

²⁶ Hicü Catarenasixi vacuieyarisie meneta'axüani canuvasie meyetetü, Carereya 'anutaüyesie. ²⁷ Heucaqueximecacu cuiépa, tevi nenucunaque mana müquiecametücai, cacaüyarixi 'axa memü'anene meminücai müixa. 'Ayumieme mücü 'ixuriquite püca'anacatücücai, quita püca'ayecatei, masi teuquiyasata niuyeicacaitüni. ²⁸ Quesusi

'uxeiyaca, 'utahivaca nativeni hetüana müpaü tiuhivatü, Que peneti'uximatüa Quesusi, Cacaüyari taheima macave pemünu'aya. Nepümasivaviri cuerietü, penücahürixüa nesi'uximatüaca. ²⁹ Müpaü niutayüni mücü, Quesusi tita'aitüacu cacaüyari müca'itiya, mixünacü tevi. Müixa viyari niviyacaitüni cacaüyari 'axa mü'ane. Tevi nanutahüivacaitüni tepüacü 'acuvietü yumamasie yü'ücasie. 'Ititequetü tepüa carenayari nivayeyeicaitüni macumavesiepaitü cacaüyari 'axa mü'ane 'inücacu. ³⁰ Mericüsü Quesusi müpaü tinita'ivaviya, Que petiteva 'ecü. 'Iya yumüiretü cacaüyarixi meminücaicü müpaü niutayüni, Xei Vaxayari netinitevaca. ³¹ Mümeri cuerietü vaücavamecü menivaviriecaitüni Quesusi mücavatanü'anicü meucatevasie memüyehucü. ³² Mericüsü mana hura yumüiretü tuixuri metenicuatüvecaitüni yemuritüa. Menitavavirieni cacaüyarixi müpaü mütivapitüanicü memüvativiyacü tuixuri. Yacatinivarupitüani. ³³ Hicü cacaüyarixi 'axa memü'anene me'ixünaca tevi, menivarutiviya tuixuri. Hicü tuixuri yunaitü meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaximecaitüni, haracunapa meneuxürieni.

³⁴ Hicü tuixuri vahüvemete me'uneniereca que mütiuyü meniyuta'unaxüani. Quiecarisie metenicuxatacaitüni quiecarü 'aurie meta. ³⁵ Mana meneyecüne me'ixeiyaque que mütiuyü. Quesusisüa me'u'axüaca tevi meniutaxeiya cacaüyarixi memixünaxü. 'Aixüa reuquemaritä Quesusitüa nacateitüni heuyumarietü. Meniutimamani. ³⁶ Hicü memunenierixü metenivarutaxatüani que mütiutavicueisitüarie tevi cacaüyarixi meminücai. ³⁷ Hicü yunaitü Catarenasixi vacuie memütamacai meyumüiretü menitavavirieni vahesüa müyemiecü. Cuini mieme mecatenimamacaitüni. Quesusi canuvacie cayerüca caneyani yu'utüma. ³⁸ Hicü 'iya tevi cacaüyarixi memixünaxü nitavavirieni hamatüana mücuyeicanicü. Masi Quesusi neiyenü'ani müpaü 'utaitü, ³⁹ 'Aque quenie. Mana quetinivaretaxatüa nai Cacaüyari que masi'uyuri. Neyani naisarie quiecarisie ticuxatatü que mütitavicueisitüa Quesusi.

Cairu nu'aya que müranucuquetüarie, 'uca ticuicame Quesusi 'ücarieya 'umayüacu (Mateu 9:18-26; Maricuxi 5:21-43)

⁴⁰ Mericüsü Quesusi 'anutaüye heta'acu, yumüiretü teüteri menitavaürütüani me'icuevietü. ⁴¹ Hicü tevi mana caninuani Cairu titevatü. 'Iya tuqui va'üya canihücütücaitüni. Quesusitüa 'ativeca vaüriyarica nitavavirieni quitana müyemiecü. ⁴² Xeücüame neixeyacaitüni yunive 'ucatüme, tamamata heimana huta viyari yacütütü hücame. Nemüximacaitüni.

Mericüsü muva 'uyemiecacu yumüiretü teüteri menisaipünacaitüni. ⁴³ Hicü 'uca mana niuyeicacaitüni. Tamamata heimana huta viyari niyuriecaitüni, xuriyaya cacaneunuavecaitüni. Teyu'uhayemavamete vahesüa yupini tiniutixütücaitüni naima, ni xevitü pücaüvecacai menayehüanicü. ⁴⁴ Hicü Quesusi varita 'uyemietü 'ücarieya niunayüani. Yapaucua neunuani xuriyaya mi'axiyacai. ⁴⁵ Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Quepaicü pünesi'umayüa. Yunaitü meyucu'imavacacu, müpaü niutayüni Pecuru, Ti'üquitame, yunaitü teüteri 'a'aurie mepüyucuxeüri mepümasisaipüna, quepai pünesi'umayüa, peraine. ⁴⁶ Quesusi müpaü niutayüni, Xevitü pünesi'umayüa. Türücariya nehiesie vayeneicacacu yanepütimaicai. ⁴⁷ Hicü 'uca yatimaitü 'avie mücayüanecaicü, 'utayüyüacatü ninuani. Hetüana 'ativeca yunaima teüteri vahürüpa nitaxatüani que mütimayüa, yapaucua que müranayehüiya. ⁴⁸ Quesusi müpaü tinitahüave, Nenive yuri pemütiuta'ericü pecaniu-tavicueisitüarieni. 'Aiyarisie peca'uximatüarietü quenie.

⁴⁹ Mericüsü müpaü 'utainecacu cuxi, xevitü va'ü quie meyetüa mana caninuani müpaü titahüaveque va'ü, 'Ari 'anive canemüni yemecü. Ti'üquitame pepücati'uxitüaca. ⁵⁰ Hicü Quesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca. Yuri quetineuta'eri xecüa, nitavicueisitüariemücü. ⁵¹ Hicü Quesusi heutahaca quita, hipame pücavarupitüa hamatüana memeutahaxüanicü müvayecateisie, Pecuru Vani Cacuvu xecüa nunusi 'uquiyarieya varusieya xecüa nivarupitüani. ⁵² Yunaitü meniutisuanacaitüni

mene'erivacaitüni meyhiverietü. Quesusi müpaü niutayüni, Xepüca'utisuanani. Pücamüqui, pucusu masi. ⁵³Müme meninanaimacaitüni metemaitü yeme mümüquicaicü. ⁵⁴Hicü mamaya 'uviyaca müpaü tinitahüave, Nunusi 'acu, quenanucuquexi. ⁵⁵Hicü 'iyarieya ninuani. Yapaucua nanucuqueni. Quesusi müpaü tiniuta'aita mütimiquienicü. ⁵⁶Hicü 'uquiyarimama meniuhüxyani. 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ni xeime tüma xepücatehaxaxatüvani que mütiuyü hepaüsita.

9

Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa teyü'üquitüvamete
(Mateu 10:5-15; Maricuxi 6:7-13)

¹ Mericüsü varucuxeürieca tamamata heimana yuhutame, türücariya nivarupitüani heiserie memexeiyanicü cacaüyaxixi 'axa memü'anene yunaime vahepaüsita, cuiniya hepaüsitata memüvaranayexürüvanicü. ² Nivareutanü'axüani memütecuxatanicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, memüvaranayexürüvanicü teüteri. ³ Müpaü tinivarutahüave, Tixaü xepücatehetücünü huyeta mieme, mumuxi xerai 'inüa tumini, huta camixayari xepüca'anacatücünü meta. ⁴ Haqueva quita xemetanaqui'erivani muva xequenyuhayevani 'asita quepaucua xemüyehuque. ⁵ Haque xemücahetanaqui'eriva, quiecarisie yaxequeteneuhuni, 'inüaricü yucacaisie mieme tumuanari xequeneucasixüa, müpaü xeteyurietü xemütehecüatanicü vahesie que mürähüivanicü. ⁶ Müme meheutayeixüaca quiecaritesie menicu'uvacaitüni metecuxatatü mevaranayexürivatü tecuicucate naisarie.

Herurexi que mütiyu'iyaritüacai Quesusi hepaüsita, Vani Ti'üyame 'umieriecu
(Mateu 14:1-12; Maricuxi 6:14-29)

⁷ Hicü Herurexi mühritüariecai mücü cuiepa müti'aitanicü, mücü tiniutamarieni que mütiyurienecai Quesusi naime. 'Asipücatimaicai que mütiyurieniquecai hipatü müpaü memaitücateicü quename vaniu Vani müquite vasata 'anucuquetüarie, ⁸ hipatüta quename 'Eriyaxi masiücütü 'atüa, hipatüta quename xevitü 'anucuque meripai miemete texaxatamete. ⁹ Perusü Herurexi müpaü canainecaitüni, Vani mu'uya nanutivitequiени yanetiuta'aitacu ne. Peru que püpaicü 'icü hepaüsitana müya 'anuyüneme nemü'enie. Nixeyamücücaitüni Quesusi.

Axüme miriyari que mütiyarumi
(Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Vani 6:1-14)

¹⁰ Mericüsü nü'arisixi me'u'axüaca, nai Quesusi meteniutaxatüani que memüte'uyuri. Mücüri varavitütü neyani yühücüame quiecarie Vesaira müracuteva 'aurie macumavesie. ¹¹ Teüteri yamete'utamarieca meniveiyacaitüni. Varutanaqui'erieca tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Müme müpaü memüteheuyehüacai nivananayexürieni.

¹² Mericüsü tau nacayunirümeccaitüni. Hicü tamamata heimana yuhutatü hesüana meyhucuxeürieca müpaü metenitahüave, Teüteri quenivareutanü'axüa 'aurava memüyehucü quiecarite 'emüyeyeu 'esimüyeyeusie memüyehenicü 'icuai memecaxeyiacü. 'Ena macumavesie teniu'uvani. ¹³ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme püta xequetenivarumicua. Müpaü meniutiyuane, Vaüca 'icuai tepücahexeiyaya, 'auxüme payari huta quesüteyari xEICÜA. Me xüca 'icuai tenanaiyuni 'ime teüteri yunaime vahesie mieme. ¹⁴ 'Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni. Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Yaxequetenivarutahüavi memücuyaxixüanicü huta teviyari heimana tamamata yacütütü meyupapaümetü. ¹⁵ Müme müpaü mepüte'uyuri, yunaime mepüvareucuyasaxüa. ¹⁶ Hicü 'enu'üca nitaneneviya 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutiniereca. 'Ititaratü nivata'ütüvacaitüni teyü'üquitüvamete memüvamücuanicü teüteri. ¹⁷ Yunaitü meniticuani

meniutihuxani. Tarimeyari niucuxeüriyani manuyuhayevaxü, tamamata heimana huta quirivayari paümetü nayani.

Pecuru que mütiuyutahecüataxü Quesusie tiviyatü
(Mateu 16:13-19; Maricuxi 8:27-29)

¹⁸ Mericüsü Quesusi niyuneneviecaitüni yuxaüta, teyü'üquitüvamete mana me'u'uvacacu. Müpaü tinivaruta'ivaviya, Teüteri que metecuxata que mü'ane nepühücü ne. ¹⁹ Müme müpaü metenita'eiya, Hipatü müpaü meniutiyuaneni, quename Vani Ti'üyame pehücü, hipatüta quename 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename petixaxatame, meripai miemete texaxatamete quename pehücü pemanucuque. ²⁰ Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xemete que xe'utiyuane que nepüpaicü. Pecuru müpaü tinita'eiya, Que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüa Cürisitütüme, 'ecü pecanihücütüni.

Quesusi que müttivarutahüavixü que müttimierieniquecai
(Mateu 16:20-28; Maricuxi 8:30-9.1)

²¹ Quesusi cuinie tinivaruhüritüani, müpaü tiva'aitüatü 'asimemücatehehüavenicü xeime 'icü hepaüsita. ²² Müpaü niutayüni, Yuri Tevi que nemütiteva, neuyeveca cuxi vaüca nemüticuinecü. Ta'uquiyarima, mara'acate memühüritüarie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete yunaitü mecanenitixani'ericuni, necanimieriemücü, hairieca tucarisie necananucuquetüariemücü.

²³ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni yunaime, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muye-icanicü, queyutatuaca, queyuvaüriyani tucaricü sepa curuxisie mumierie, nehésie quetiviyani. ²⁴ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümayamücü. Que mü'ane müyutatümaiya necümana, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü. ²⁵ Tevi nai cuipepa mütixuave xüca ra'ivaque, tita ra'ivaqueyu xüca heuyuyehüanique xüca yutatümaiyanique. Tixaü pücara'ivaqueyu. ²⁶ Que mü'ane munesiteviya miteviya nenuqui, neta Yuri Tevi que nemütiteva nepiteviyani 'iya quepauca nemunuani nemarivetü, ne'uquiyaripaü visi ne'aretü, netupirisixima memüpasie Cacaüyarisie mieme vahamatüa. ²⁷ Xasunicü nepütixecühüave, hipatü 'uva memü'uva mepücacuini mexi mecanenierivave que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. 'Ariqueque mechanicuicuni.

Yücü tiyuxexeyatü que müratüa
(Mateu 17:1-8; Maricuxi 9:2-8)

²⁸ Mericüsü 'inüca 'icü niuqui, 'atahaica tucari yacütütü 'anucayacu, yemurisie neutiyune yutanenevienique, Pecuru Vani Cacuvu varavitütü. ²⁹ Hicü yuneneviecacu niericaya yücü tiyuxexeyatü nayani, 'ixuriquiteya tuxatü xavavatütü nayani. ³⁰ Hicü 'uquisi yuhutatü hamatüana meteniutixatatücüne. Müme Muisexi 'Eriyaxi mecanihümetücaitüni, ³¹ visi meteyuxexeyatü Qesusipaü metenicuxatacaitüni que mütiyemiecai, que müraye'aniquecai Querusaremesie. ³² Mericüsü Pecuru hipatü hamatüana memü'uvacai yunaitü mechanicusucaitüni. Cuini mieme mecateneucusicucaitüni. Me'anutaneniereca menixeiya visi 'aneme, 'uquisi menivaruxeiya yuhutame 'auriena meti'ucame. ³³ Müme meyhuximecacu Qesusisüa, Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'aixüa cani'aneni 'uva temu'uvacü. Hicümü haica xamaruyari tepütivevieni, 'ahésie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime. Müpaü niutayüni 'asicatimaitü que mainecai. ³⁴ Yaticuxatacacu haivitüri nanutatani nivareutinani. Vareutinaximecacu meniutimamani. ³⁵ Hicü haivitürisata xevitü müpaü niutayüni, 'Icü caninenivetüni, yemecü nemenuyexei. Xequene'enieca. ³⁶ 'Utaniucu, Quesusi yuxaüta niuyuhayeva. Müme cayuvatü meniutamare. 'Ana xeime mepücatehaxaxatüvacai tita memüte'uxei hepaüsita.

Quesusi que mürenayehüa nunusi cacäyari 'axa mü'ane miviyacai
(Mateu 17:14-21; Maricuxi 9:14-29)

³⁷ Mericüsü 'uxa'arieca yemurisie me'acahucacu yumüiretü menivaranucunaque teüteri. ³⁸ Hicü 'uqui teüteri vasata 'uvetü müpaü tiniuhiva. Ti'üquitame 'acu, nenive queneuxeiya cuerietü xüa. Xei hücüa necanexeiyani. ³⁹ Cacaüyari 'axa mü'ane picu-viviya. Yapaucua picunünüve 'utahivacacu cuaimuxari vayeneicacacu. Haveri mieme picuhayeicava 'esivatücacu 'imieximetü xeicüa. ⁴⁰ Nevarutavaviriecu 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete memenunü'anicü mecaniuyutatexieni. ⁴¹ Hicü Qesusi müpaü niu-tayüni, Cari hicü miemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüyuxamurie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemuyeicani, quepaümexa nepüxenevieca. 'Ena quenatu'i 'anive. ⁴² 'Amieximecacu cacaüyari 'axa mü'ane nenucahüani 'ixamurietü. Hicü Qesusi cacaüyari müca'itiya 'utatiecu nanayeveni nunusi, 'uquiyarieya niyetuirieni. ⁴³ Yunaitü meni'iyarixiecaitüni Cacaüyari müya mütitürücaüyeaicü.

Tavari Qesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai
(Mateu 17:22-23; Maricuxi 9:30-32)

Hicü yunaitü mehüxiyacacu nai que mütiyurienecaicü, müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, ⁴⁴ Xeme 'icü niuqui yu'iyarisie xequeneucayesa. Yuri Tevi netitevatü neniyetuiyamücü teüteri vamamasie. ⁴⁵ Müme mepücaheitimaivavecai 'icü niuqui. Vahesie mieme ni'aviecaitüni, ya'ayumieme yamepücatehetimaivavecai. Memamatü mepücayuvaüriyacai memita'ivaviyaquecai 'icü niuqui hepaüsita.

Que mü'ane müve'eme, que mutayü
(Mateu 18:1-5; Maricuxi 9:33-37)

⁴⁶ Mericüsü niuqui meniutixüatüatücüne, que mü'ane müme masi ve'emetütü mayaniquecai. ⁴⁷ Qesusi timaitü que memüteyücühüavecai yu'iyarisie, nunusi yu'aurie niutaqueni. ⁴⁸ Müpaü tinivarutahüave, 'Icü nunusi matetü quename nehesüa mieme, mücü 'ayumiemeyaricü xüca 'itanaqui'erieni, neta canenitanaqui'erimücü. Que mü'ane münesitanaqui'erieni ne, 'iyata canitanaqui'erimücü münesiheyenü'a. Que mü'ane yunaime xesata masi vaüca tixaü mücatihücü, mücü canive'emetüni.

Que mü'ane mücatasi'aye'unie cataniparevieca, que mutayü
(Maricuxi 9:38-40)

⁴⁹ Hicü Vani müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tepuxei 'ahesüa niu miemetütü mütiva'aitüacai cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaxünacü teüteri. Peru tenitanenani 'ahesie mücativiyacü tahepaü. ⁵⁰ Qesusi müpaü tinicühüaveni, Xepüca'inenaca. Xüca catasi'aye'unieca cataniparevieca.

Qesusi que mütivarutati Cacuvu Vanimame

⁵¹ Mericüsü tucari 'aye'aximecacu manutivitüquienicü, 'ana neutiyune Querusareme cayucunuitüanüatü. ⁵² Niuqui tuayamete nivaranucuhaisitüiya. Müme mana me'uyehutü Samariyatari vaquiecarisie meniu'axüani tixaütü memütecuh'a'aritüanicü hesiena mieme. ⁵³ Quiecatari mepücaheitanaqui'erie yemecü Querusareme müyemiecaicü. ⁵⁴ Teyü'üquitüvamete Cacuvu Vanimatü mete'utamariECA müpaü metenitahüave, Ti'aitame, camatinaque temutiniucanicü 'Eriyaxi que mütiuyuri, tai taheima macanenicü müvatitaiyacü müme. ⁵⁵ Peru Qesusi ta'aurie 'aveca nivarutatieni müpaü 'utaitü, Cari xeme 'asixepücatemate que mü'ane 'iyarisie xemüteviya. ⁵⁶ Yuri Tevi netitevatü, que nemütinua, teüteri va'iyari neheuyexürienique nepücanua, masi nevatavicueisitüanique püta necaninuani. Hicü xeime quiecarisie püta menecüne.

Teüteri Qesusisie memüteviyacuai
(Mateu 8:19-22)

⁵⁷ Mericüsü huyeta me'uyehucacu, xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ahesie necatiniyiamücü. Haque pememie, neta necanimieni. ⁵⁸ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave,

Cauxaisi yuterü mecanexeyani, viquixi taheima miemete yu'itua metehexeyata, perusü ne Yuri Tevi netitevatü tixaü nepücarexeiya haque nemünetamuritaritüani.

⁵⁹ Hicü xeimeta müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. 'Iya müpaü tinitahüave, Queneneupitüa merie nemüyemiecü, ne'uquiyari nemücateucucü hemüyuque. ⁶⁰ Müpaü tinita'eiya, Müquite quenivaruhayeva müme püta memüvacateucucü yuhesüa miemete müquite. 'Ecü pütasü quenemie, quetinecuxatani que müti'ane Cacaüyari ti'aitametüacu.

⁶¹ Hicü xevitüta müpaü tinitahüave, 'Ahesie necatiniviyamücü Ti'aitame. Queneneupitüa xeicüa ne'ivama nemüvatateutüanicü merie. ⁶² Qesusi müpaü tinitahüave, 'Icumayüame hararu, xüca yu'utüma 'utaniereni, 'aixüa püca'yüni. Cacaüyari yacü xeicüa canexeyamücü ti'aitüvametüme.

10

Que mütivareutanü'axüa haica teviyari heimana tamamata

¹ Mericüsü 'arique Ti'aitame hipameta varuhüritüaca haica teviyari heimana tamamata meyupaümeme, yuhutatame nivareutanü'axüani memanucuhaitütüanicü naime quiecarisie naime quiepa haque mücü meta'aniquecai. ² Müpaü tinivarutahüave, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepüca'yümüire. 'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'anicü yu'isanarita. ³ Xequeneuhuniri. Camü que nemütixetanü'axüani, muxasi türixi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. ⁴ Xepücaheitücünü vipura xerai cacai. Huyeta xeime xepüca'yüritüaca. ⁵ Haque xeme'axüani quita, müpaü meri xequeneutiyuaneni, 'Uva quiecatari 'aixüa xequetexeyarieca. ⁶ Xüca mana 'ayecani que mü'ane müyuvaüriya 'aixüa mütixeyarienicü, hesiena tinaquetü canayeimücü xevaürisica. Me xüca müpaü 'anetü ca'ayecani, xevaürisica caninüamücü xehesie. ⁷ Manatütü mücü quita xequeneuyahayevani xetecuatü xete'ietü tita memütexemicuani. Ti'ivamesie catininaqueni 'ivaricaya. Xepüca'yupatatüveni hipame vaquita. ⁸ Haque quiecarisie xeme'axüani, haque memüxetanaqui'erieni, xequetenecuaca tita xemütemiquieca. ⁹ Xequenivaranayexüri tecuicucate mana miemete. Müpaü xequetenivacuxaxatüvani, Hicürixüa naye'aniri, Cacaüyari canisütüani 'ena ti'aitatü. ¹⁰ Haque quiecarisie memücaxetanaqui'erieni xehe'axüayu, vacaye 'utüa xe'uyehutü müpaü xequeneutiyua, ¹¹ 'Asita tumuanari xequiecarisie mieme mütasiciuema tacacaisie, tepiticase texehécüatüatü. Sepanetü xemücatasi'utanaqui'eri, ipaü xequetenemaica, tucari maye'acü Cacaüyari misütüacü ti'aitatü. ¹² Ipaü nepütixecühüave, tucariyari 'aye'ayu cuanivemecü mecani'itüariécuni vana quiecatari Suruma quiecatari cacuanivemecü me'itüariécacu masi.

Que memücateyuväüriyacai quiecaritesie (Mateu 11:20-24)

¹³ Xüa 'ui xeme Curasini quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari. Türücaüyemecü xüca tiuyüni que Tirusie Sirunisie que mütiuyü xehesüa, meripai mepütehayeveyu que memütexuriecaci, mepüyuhiveriecaqueyu maixa me'anacatütücaütü hiverica 'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ¹⁴ Masi Tiru quiecatari Siruni quiecatari cacuanivemecü masi mecani'itüariécuni quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, xeme püta cui cuanivemecü xe'itüariécacu. ¹⁵ Xemeta Caperünaumetari, que xeteyutituicaqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa püta xecaneucaxüriyacuni.

¹⁶ Que mü'ane müxe'enie pünesi'enie. Que mü'ane müxexani'eri pünesixani'eri. Que mü'ane münesixani'eri pixani'eri que mü'ane münesihyenü'a.

Hutariéca que memüte'u'axüa haica teviyari heimana tamamata

¹⁷ Mericüsü haica teviyari heimana tamamata hutariéca meniu'axüani meyutemamavietü, müpaü me'utiyaütü, Ti'aitame 'acu, 'asita cacaüyarixi 'axa

memü'anene yamepütecahu que temüteva'aitüa 'ahesüa temümiemetecü. ¹⁸ Müpaü tinivacühüaveni, Nesü necanixeiya Cauyumarie muyuavisie 'anacahüiyacu merücariyapaü. ¹⁹ Tamüsü heiserie nenixe'upitüani cuterixi terücaxi xemüvatiquesinacü, 'iya mütasi'aye'unie türücariyaya naime xema'ivacü heiserie necanixe'upitüani. Tixaü 'axa pücatixeyurieni. ²⁰ Mücücü xepücajutemamavieca, cacaüyarixi yamemütecahucü que xemüteva'aitüa xEICÜA. Xequeneyutemamavieca masi xemacayasariECÜ taheima.

*Quesusi que mütiyutemaviecai
(Mateu 11:25-27; 13:16-17)*

²¹ Mericüsü 'ana niyutemaviecaitäni 'Iyari Mütiyupata yatipitüacacu. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari pemüti'aita taheima cuiEpa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'icü pemütiuti'avietaxücü, müme memüteyü'üquitüavave müme memütemaivave memücaheitimanicü, türi püta vahesie mieme masihücüme pemayeitüacü. Hü ne'uquiyari, 'aixüa 'ane pepü'eriecai müpaü pemütiyurienecaiCÜ.

²² Nai netiniyetuiriyarieni ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü nu'aya, 'uquiyarieya xEICÜA müpaü catinimaica. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü 'uquiyarieya, nu'aya xEICÜA müpaü catinimaica, me nu'aya xüca yuvaüriyani mixeisitüanicü xeime, mücÜta müpaü catinimaica.

²³ Hicü ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete yühücüate metitecacu, Müme memunenierixü que xemüte'unenierixü xeme, 'aixüa mecani'itüarieca müme. ²⁴ Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü texaxatamete te'aitamete meta mepixeyacucacai tita xemüte'uxeI xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucai tita xemüte'u'eni, peru mepüca'i'eni.

Samariyatanaca 'aixüa mütiuca'iyaricai

²⁵ Mericüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai nanucuqueni 'i'isipanique. Müpaü niutayüni, Ti'üquitame, tita reuyevese müpaü nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nehesie mütinaquenicü. ²⁶ 'Iya müpaü rehüave, 'Inüari niuquiyarisie que re'uxa. Que peticuterüva. ²⁷ Mücü müpaü tinicühüaveni, Müpaü cananuyüneni, Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaüyarini naime que pemüre'iyaricü naime que pemüti'amatecü, naime 'atürücariyacü, naime que pemüticu'erivacü. Mücü meta, pecaninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie. ²⁸ Quesusi müpaü tinita'eiya, Heiseriemecü peputa'a. Müpaü xüca petiyurieneini, pecanayeyuricamücü.

²⁹ Peru mücü heiseriemecü yaticamiecatü yuhECÜatamütü müpaü tinicühüaveni Quesusi, Mericüte, que püpaicü nehepaü tevi. ³⁰ Hicü 'ita'eiyaca, Quesusi müpaü niutayüni, Heiva tevi Querusareme heyeyaca Quericu neucamiecaitäni. Mericüsü tenavayamete menenucunaque. Me'itiquemaripieca me'icuvaxüaca menecüne müximeme me'ucu'eirieca. ³¹ Mericüsü 'asicatimaitü que mütiuyü mana neucamiecaitäni mara'acame mücü huyeta. 'Ixeiyaca mana niuyeyani yateva. ³² Yaxeicütari Revi nuivarieyasie mieme xevitü tuquita mütiparevivametücai muva 'uyemietü yateva niuyeyani. ³³ Perusü xevitiüxa Samariyatanacatütü mana 'uyemietü hesüana caninuanani. 'Ixeiyaca nitinenimayata. ³⁴ 'Aura 'uyaca 'ixuriqui neiverieni xuriya maneicacaisie, haseiticü vinucü 'i'uhayemaca. 'Enuti'icatata yupuxusie mesunipai cani'atüani. Mana ni'üviyacaitüni. ³⁵ Hicü 'uxa'arieca xei teviyarini 'inüariyarini vati'üca ni'ütüani mesuni cusiyarini müpaü ticühüavetü, Quene'üviyani. Hesiena mieme xüca tixautü petinanimücü, xüca 'acuxi heuyeveca, nepütinetuani quepaucua nemayeneini. ³⁶ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave xevitü mi'isipanecai, Mericüte que peticu'eriva. 'Ime yuhaicatü que mü'ane yuhepaü tevipaü pixei, tenavayamete me'enucunaquecu mücü tevi. ³⁷ 'Iya müpaü rehüave, Que mü'ane mitinenimayataxü, mücü pühücütücai. Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, 'Ecütari quenemie, hepaüna quetineyurieneini.

Quesusi que mürecu'ivataxü Mariya Marita vahesüa

³⁸ Mericüsü mana meniu'uvacaitüni. Hicü Quesusi xeime quiecarisie neutahani. 'Uca Marita titevatü nita'inieni yuquita. ³⁹ Yu'iva 'ucatüme pexeyacai Mariya titevacame. Mücü Quesusitüa 'acaitü ni'eniecaitüni niuquieya. ⁴⁰ Mericüsü Marita püyuxamuriecai vaüca ticumaüvatü mütivaminicü. Mana 'utaqueca müpaü niutayüni, Ti'aitame, yapecara'eriva ne'iva nexaüta munesi'ucu'eiricü nemütixeminicü. Yaquetineutahüavi pünesiparevieni. ⁴¹ Quesusi müpaü tinicühüaveni, Neuxei Marita, vaücavacü pepü'a'iyaritüa pepü'amuina. ⁴² 'Esiva peuyevese xeicüa, xevitü xeicüa. Mariya canenuyexeiya tita masi 'aixüa müti'ane. Pücanavaiyarieni.

11

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitacai Quesusi (Mateu 6:9-15; 7:7-11)

¹ Mericüsü heiva 'aniucateitüni yunenevietü. Yunenevieri 'unücu, hesüana miemete teyü'üquitüvamete xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quetatine'üquitüaca temütaneneviecacü, Vani que mütivaru'üquitüa yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete.

² Mücü müpaü tinivacühüaveni, Quepaucua xemüyunenevie 'ipaü xequeneutiya, Ta'uquiyari taheima pemacave, Quememateheuyehüvirieca que pemütipasie.

'Enata queneusutüa pe'ti'aitatü.

Cuiepa yamequeteyurieca que matinaque,

Taheima que memüteyurie.

³ Icuai tucaricü que temüteheiyehüva,

Tucaricü yaquetatinemicuani.

⁴ Axa que temüte'uyuri quetatineuyehüvirieca,

Tameta tetevareuyehüviriecacu

Müme 'axa memütasiyurie yunaitü.

Pepücatasipitüaca temü'inüasienicü,

Masi quetaneutavicueisitüa

'Axa temüca'itüarienicü.

⁵ Müpaüta tinivarutahüave, Xüca xevitü xeme yuhamicu hexeiyani, mücü xüca hesüana nuani tucari hixüapa müpaü rehüavetü, Nehamicu 'acu, haica payari queneneuniütüa.

⁶ Tamüsü xevitü nehamicu nehesüa caninuanu cuyeicame, tixaü necarexeiyacacu nemütimini. ⁷ Quita mayeca müpaü que 'utayüni, Quetineuhayeva. Quitenie püreuname, netüriyama tanaitü tepuhe. Nepüca'yüve nemanucuqueni nemümasiniütüani.

⁸ Müpaü nepütixecühüave, canihamicuyatüni, peru mücü 'ayumiemeyaricü xeicüa püca'anucuqueni püca'iniütüani. Siqueresü 'iya munua mücayutiteviyacü püta quiecame panucuqueni piniütüani tita müreuyehüva. ⁹ Müpaü nepütixecühüave ne, xüca xe'ita'ivauni xecatehayevatü xecanimiquiecuni. Xüca xe'icuvauni xepitaxeiya. 'Itupari xüca xe'uyütüani xepüteheuyepiyarieni.

¹⁰ Yunaitü memita'ivau mepitanaqui'erie yu'ivaurica, yunaitü memicuvautüve mepitaxeiya yunaitü, 'itupari memücu'yütüva mepüteheuyepiyarüva.

¹¹ Que mü'ane xeme yunive mexeiya, xüca nu'aya pa 'itavavirieni, que 'imini tete pa xatatü. Me xüca quesü 'itavavirieni, que 'imini cu quesü xatatü. ¹² Me xüca 'itavavirieni tavari, que 'imini terüca. ¹³ Xeme 'axa xemüte'u'iyari xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yütüriyama, xe'uquiyari taheima macave masi yemecü 'Iyari Mütiyupata taheima mümieme canivamimücü müme memitavaviri.

*Que memüte'ixanetacai Quesusi, müpaü me'utiyaütü quename cacaiyari 'axa mü'ane inücai
(Mateu 12:22-30; Maricuxi 3:19-27)*

¹⁴ Mericüsü nitahüave cacaüyari 'axa mü'ane mixünacü tevi. 'Iya cacaüyari 'iviy-acacu tevi pünenuriecäi. Hicü cacaüyari 'ixünacu, tevi tiniutixatatüyani münenuriecäi. Teüteri menihüxiyacaitüni. ¹⁵ Peru hipatü müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Cacaüyarixi 'axa memü'anene va'uquiyarisie mütiviyacü Peheresepurisie, 'ayumieme nivaranyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene. ¹⁶ Hipatüta me'i'isipatü 'inüari menitavavirieni taheima mieme. ¹⁷ Mücü va'iyaritüarica maitü müpaü tinivarutahüave, Naime cuiepa, xüca quiecatari hixüata meyusana, mana pacumavere. Xeime quie quiecatari xüca hixüata meyusana menita'unicuni. ¹⁸ Cayumarie xüca hixüata yusana, que reuterive ti'aitametütü. Xemesü xeputiyuane quename Peheresepurisie netiviyatü nevaranyenü'ava cacaüyarixi 'axa memü'anene. ¹⁹ Ne mericü xüca Peheresepurisie netiviyatü nevaranyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene, xenivema que mü'ane rahesie meteviyatü mepüvaranyenü'ava. Müme 'ayumieme xehesie mecate-nahüpacuni. ²⁰ Mesü xüca Cacaüyari türücariyayacü püta nevaranyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene, xehesüa canisütüani Cacaüyari ti'aitatü.

²¹ Tevi mütürücaüye cuya tepüaya ma'ü mexi 'i'üviya quie, cayuvatü puma piniteya. ²² Que mü'ane masi yemecü mütürücaüye nuame 'e'ivame, pinavairieni cuya tepüaya hesiena yuri müti'eriecai, yucupaniyeruma püvamini tepüateya.

²³ Que mü'ane nehiesie mücativiya pünesi'aye'uni. Que mü'ane nehamatü müca'icuxexeüriva pitaxürüva.

*Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiviya tevi
(Mateu 12:43-45)*

²⁴ Cacaüyari 'axa mü'ane 'ixüname tevi, macuvaquisie puyeicani 'uxipiya cuvaunetü. Yutexienetü müpaü paineni, Nepüyemie nequita nemüvayetüasie. ²⁵ Nuame pitaxeyia vaye'itiyacame 'aixüa tiuye'aneme. ²⁶ 'Ana püyemie püvata'inieni hipame cacaüyarixi masi cuini mieme 'axa memü'anene 'atahutame. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarietü payani, que müca'itüariecai matüaripai.

Müme yuricü 'aixüa memü'itüarie

²⁷ Mericüsü müpaü ticuxatacacu, 'uca teüteri vasata muyeicacai niutahiva müpaü 'utaitü, 'Aixüa que 'itüariecaitüni que mü'anesie pemüyecatei que mü'ane mümasisisitüacai. ²⁸ Mücü müpaü niutayüni, Masisü püta, 'aixüa que me'itüarieca müme Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecahu.

*'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri
(Mateu 12:38-42; Maricuxi 8:12)*

²⁹ Hicü teüteri meyucuxeürimecacu müpaü tiniutixatatüyani, Hicü miemete teüteri 'axa teyuruvamete mecanihümetüni. Menicuvautüveni 'inüari, peru 'inüari mepücapitüarieni. Cunasi 'inüarieya xeicüa mecanipitüariecuni. ³⁰ Cunasi 'inüari que müratüa Ninivetari vahesie mieme, neta Yuri Tevi que nemütiteva 'inüari necanayeimücü hicü miemete teüteri vahesie mieme. ³¹ 'Uca taserieta müti'aitametücai cuiepa cananucuquemücü titahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, vahesie pürahüivani mücü meyetüacü cuie manunieresie mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Tamüsü que mü'ane mütimaive Sarumuni que mücatimaivecaipaü 'uva puyeica. ³² Ninivesie quiecatari mepanucu'uni metetahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürahüivani, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuriecäi Cunasi tivarutaxatüacu. Tamüsü que mü'ane mütürücaüye Cunasi mücatitürücaüyecaipaü 'uva puyeica.

*Tavaiyari cüxemeya
(Mateu 5:15; 6:22-23)*

³³ Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, cacunicü püca'enucanani. Vapai püta pecayeni, teüteri me'atahaxüaximetü memixeyacü hecüariyaya. ³⁴ Mericüte, tahüxie tavaiyari cüxemeya canihücütüni. Xüca 'ahüxi 'aixüa reu'erieca, 'aixüa 'iyaricü xüca peti'amicuani, pecanihecüariviyarieca 'avaiyarisie naime. Me xüca 'axa 'aneni 'ahüxi, pecati'amimütü 'avaiyarisie pecaniyüriyarieca. ³⁵ 'Ayumieme quene'acuerivayurieca, 'ahesüa mieme cüxeme capa 'uyürecü. ³⁶ Xüca 'avaiyarisie pehecüariviyarieca naimesie, tixaü catiyürivecacu, naitü canihhecüacamücü, cüxeme que matihecüariviya xavatütü.

Quesusi que mütivaniuquimacai Pareseusixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamame

(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 20:45-47)

³⁷ Mericüsü tiuhayevacu, Pareseütütü nita'inieni hesüana müticuanicü. Muva heuta-haca mana nayerüni. ³⁸ Pareseu 'ixeyaca niuhüxiyani müca'ucamaimacü meri caticuaivetü cuxi. ³⁹ Hicü Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hicümüsüari xeme Pareseusixi tecüxi xacü herie xepüca'itiva, peru yutaüta xepühüpüne xetenavacutü 'axa xeteyurietü. ⁴⁰ 'Asixepücatemate. Que mü'ane mitavevi herie taütanata catitavevi. ⁴¹ Masi taütana miemecü xequeteneyumicuani xeteyucanenimayatü, mücücü naitü 'itiyatü nayeimücü xehesie mieme.

⁴² Perüsü xüa 'ui xeme Pareseusixi. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuvaüriya xemixatüanicü Cacaüyari yerüvavüena xura naime tupiriyasie mieme peru xepücayuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü, xepücayuvaüriya xeminaqui'eriecacü Cacaüyari. Müpaü püta püreuyevese müpaü xemüteyuriecacü, siepüre xecatehayevatü xei tapari xe'ixatütü.

⁴³ Xüa 'ui xeme Pareseusixi. Püxenaque yunaime vahüxie xemayeyaxecü tuqita, xemüvaüritüariecacü quiecarü hixüapa. ⁴⁴ Xüa 'ui xeme. Teuquiya müca'aviesiepaü xecani'aneneni. Teüteri teuquiya mecaniquesinani 'asimecatemaitü.

⁴⁵ Mericüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametetücai müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, müya pe'utaitü pepütasinuquima tameta. ⁴⁶ 'Iya müpaü tinicühüaveni, Xüa 'ui xemetari 'inüaricü xemüte'üqita. Teüteri xepüvaruti'icatüva 'icate mücuanivecü. Va'icate xemücumaüvani ni yu'itüvamecü xepücayuvaüriya xevaparevienique.

⁴⁷ Xüa 'ui xeme. Texaxatamete vateuquiya 'inüariyari xecanivevieca, xe'uquiyarima mevarucuicu. ⁴⁸ 'Ayumieme xepüyuhecüata, xe'iyari yacani'aneneni xe'uquiyarima que memüte'uyuri. Müme mepüvarucü, xeme va'inüari xepüvevi.

⁴⁹ Cacaüyari timaivetü 'ayumieme müpaü niutayüni, Texaxatamete nepüvatanü'airiexüani nü'arisixi meta. Hipame müme mepüvacuini mepüvaruveiyani. ⁵⁰ 'Ayumieme hicü miemete teüteri vahesie catinahüivamücü yunaime texaxatamete vaxuriyacü cuie munetüariesie hicüque mütayeurivecü, ⁵¹ Haveri xuriyayacü meri 'asita Sacariya xuriyayacüque mumierie mürayutimavatüre heyeyaca tuqita caheta'avetü. Hü, yanepütixecühüave, hicü miemete teüteri vahesie catinahüivamücü.

⁵² Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquitamete. Xepinava quitenie yaviyari cümana teüteri metemaivavemete memacünequecai. Xemetütü xepüca'aye'axüavave, xepüvanena hipame memaye'axüaniquecai.

⁵³ Mericüsü vayeyacu müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi yunaitü menitixeümatücüne cuini mieme. Meniti'ivaviyatücüne müticuxatanicü vaücava hepaüsita ⁵⁴ me'ihupietü memiviniyanicü niuquieyacü.

12

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mieme

¹ Mericüsü 'ana teüteri vaüca miriyari meyupaümetü meyucuxeüriecu yuquetasie me'a'uvecacu, nisütüani müpaü tivacuxaxatüvatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Xequeneyucuerivayurieca masi Pareseusixi vahesüa mieme tiyucuxanariyame

hepaüsita, yacü xEICÜa que memüteyurie 'avie, xemeta capa xe'useviximarienicü.
² Peru naitü müranucuname xeyarietü nayeimücü, naitü mütiuti'aviesie masiücütü canayeimücü. ³ 'Ayumieme müpaü nepaine, nai que xemütecuxata yüvipa, hecüaripa cani'enieriecamücü. Cayuvatü xemutiyuane quita, qui heima meti'utü yamecateniuhivacuni.

*Que mü'ane xepümacaxe
(Mateu 10:28-31)*

⁴ Müpaü nepütixecühüave xeme necupaniyeruma, xepücavamacarüca müme memüyüvave tavaiyari memümieni xEICÜa peru 'arique memücaüyave 'asimemüteyurieni masi vaüca. ⁵ Nepütixetaxatüani que mü'ane xemümacarüca. Xequenemacarüca que mü'ane 'imieme tevi heiserie mexeiya meicahüanicüta xasi taiyariyarisie. Hü, müpaü nepütixecühüave, 'iya xequenemacarüca.

⁶ Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya yu'auxüvitü huta senitavuyari mecate'aye'axe. Peru ni xevitü müme pücatümaiye Cacaüyari hüxie. ⁷ Mücü meta, xecüpa xemu'usie mieme naitü püti'inüasieve. Xepücaheumamaca. Yümüretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, xeme masi vaüca xepüte'aye'atüca.

*Que mü'ane müyutahecüata teüteri vahüxie, quename nehesüa mieme
(Mateu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ Müpaü nepütixecühüave, yunaitü memüyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa memiemete, neta Yuri Tevi que nemütiteva necaninehecüatamücü quename vahesie netiviya Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie. ⁹ Que mü'ane müyucu'imava teüteri vahüxie quename nehesie camieme 'utaitü, mücüta pücamarivani Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie.

¹⁰ Yunaitü memüniuquixi Yuri Tevi hepaüsita, mecaniyüvaveni memüteheuyehüviyarienicü. Perusü que mü'ane 'axa mütayüni 'Iyari Mütiyupata hepaüsita, mücü pücaüyveni müreyehüviyarienicü.

¹¹ Quepaucua xemanuhapanieni tuquipa miemete vahüxie te'aitamete heiserie memexeiya vahüxie, xepücayu'iyaritüaca quepaü xemütetiniuni yuhesie mieme, que xemutiyuane. ¹² 'Anatütü 'Iyari Mütiyupata müpaü pütixe'üquitüaca que müreyeveve müpaü xemutiyuanenicü.

Tevi müxicutücai 'asimücatimaicai

¹³ Hicü teüteri vasata 'uvetü xevitü müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, yaquetineutahüavi ne'iva münesi'ütüanicü tita nehesie mütinaque taquemasi tita mütatiucu'eiriri. ¹⁴ Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxe, que mü'ane xe'isücame pünesi'ayeitüa xepini nemütisananicü. ¹⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyucuerivayurieca naimecü, xequeneyü'üviyani capa xeteyucahive'eriecacü 'axa müti'anecü. Piniteya ranuyuhayevacacu pücatucari. ¹⁶ Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitatüyani müpaü 'utaitü, Tevi müxicutücai cuie nexeyacaitüni cuini mieme mütiutixuxuavitüvacai. ¹⁷ Hicü müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Qesü netiyurieni. Tixaü nepücarexeiya haque nemeiti'uta netüricu. ¹⁸ Hicü müpaü niutayüni, Tamüsü 'ipaü nepütiyurieni. Nepica'una necaxetunite, 'epapame masi nepütivevieni. Mana nepeiti'uta netüricu nepinite. ¹⁹ 'Anari ne'iyarisie müpaü nepütinecühüaveni, Ne'iyari 'acu, vaüca pinite pecatiniuti'uta müixa viyarisie mieme. Quene'uxipieca quetinecuaca quetine'ieca pe'atemavietü. ²⁰ Perusü Cacaüyari müpaü tinitahüave, Cari 'asipepücatimate. Hicü tücacüta 'a'iyari pepütavaviyarieni. Tita pemütiuti'utaxü, que mü'ane piniteya pürayani 'ana. ²¹ Yaxeicüa cani'aneni que mü'ane yuhesie mieme müyuti'usiri vaüca, peru mücaxicu Cacaüyari que mütixeiya.

*Que mücareuyeveve müyu'iyaritüacacü müyumuinanicü
(Mateu 6:25-34)*

²² Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücayu'iyaritüaca yutucari hepaüsita que xemütecuañi, yuvaiyari hepaüsita que xemüteyutiquemaritüani. ²³ 'Icuai xeicüa pücatucari, 'ixuriqui xeicüa pücaravaiyari. ²⁴ Xequenivara'erivani cuasari. Mepüca'uca'e mepüca'isana. Caxetuni 'iqui mepücahexeiyä. Cacaüyaritütü catinivamicuani. Viquixi que memüte'aye'axe, xeme cuini mieme masi xecate'aye'axe. ²⁵ Que mü'ane xeme yu'iyaritüatü püyüve 'e'utevitü mayuyeitüani xüca 'esi'utevini. ²⁶ Mericü 'esiva xeicüa xüca xecayüvaveni, titayari xeteyu'iyaritüa naimecü.

²⁷ Tuturi xequena'erivani, que mücativita que mücatisa'a. Peru 'ipaü nepütixecühüave, Sarumuni cuini mieme visi que mü'anecai, visi pücaranacatücücai vahepaü ni xeimepaü 'icü tuturi. ²⁸ Mericü xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü muxuave 'uxa'a huxunuta meucaxüriyani, masi yemecü catixequemaritüaca xeme. Cari 'esiva xeicüa yuri xepüte'erie. ²⁹ Tita xemütecua'acü xepüca'ayumiemetetüni, tita xemüte'iecü meta, xepücamuinarieca. ³⁰ Teüteri naisarie cuiepa miemete 'ipaü 'aneneme nai mepücuvaütüve. Xeme xe'uquiyari masi müpaü pütimate xemeiyehüvacü 'icü. ³¹ Xemesü xequenyuvaüriyani Cacaüyari tixe'aitüvame mühücütünicü. Müpaü xeteyuri-etü, 'icü nai xepümüquienitari.

*Que mütitü'uta taheima mieme
(Mateu 6:19-21)*

³² Nemuxasima sepa xemücayumüire, xepücaheumamaca. Xe'uquiyari caniyuvaüriyani mütxepitüanicü tita mürexeiya ti'aitametütü. ³³ Xequetenetuaca yupinite, xeteyuparevitetü xequeteneyumicuani. Xequenanhuri tumini maname mücaye'irive. Taheima xequeneuti'uta tita mücatixüve, haque tinavayame 'aura mücaheyeica haque cuiñi mücareticuitamava. ³⁴ Haqueva xemeiti'uta, manata miemecü xe'iyari yacani'anemücü.

Ti'uximayatame mücaha'arisie

³⁵ Xequenyuha'aritüaca xe'ayühüatücaütü xecüxeme tacacu. ³⁶ Xemeta teüteri vahepaü xequenyüaca yucusiyari memücuevie. 'Asimecatemaitü quepaucua neüquiya 'ixüaripa mayeyani, mecanicuevieca cuitüva memüteheuyepienicü nuayu 'itupari heyuitüayu. ³⁷ 'Aixüa mecani'itüariecacuni müme te'uximayatamete xüca vacusiyari nuame varetaxeiya me'ayeneniereme. Yuricü nepütixecühüave, panuyühüani, mexa 'aurie püvacuyasaxüani, mana 'uyeicatü pütivamini. ³⁸ Sepa tücari hixüapa sepa yuimuana munua, müya meteyuriecacu xüca varetaxeiya, 'aixüa mecani'itüariecacuni müme. ³⁹ 'Ipaüsü xequetenemaica, xüca quiecame müpaü timaicaque quepaucua tinavayame munuaniquecai, püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana. ⁴⁰ Xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua necanuaximeme xemünesi'erieca, Yuri Tevi que nemütiteva, 'ana necaninuamücü.

*Ti'uximayatame yamücatamicie
(Mateu 24:45-51)*

⁴¹ Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Ti'aitame, 'icü 'üxasi hepaüsita peti'üquitatü tame petatixata, nusu pepüvaxata yunaime. ⁴² Ti'aitame müpaü rehüave, Qui cusiyari que mü'ane pühüritüani yuquie quiecatari vacü, tucari 'aye'ayu müvati'inüasirienicü va'icuai. Que mü'ane yamüticamicie, que mü'ane mütiyumate, mücü canihüritüariecamücü. ⁴³ Mücü ti'uximayatame 'aixüa cani'itüariecamücü xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁴ Yuricü nepütixecühüave, yupini nai hepaüsita pütihüritüani. ⁴⁵ Me xüca mücü ti'uximayatame müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, xüca varutivatüyani te'uximayatamete 'uquisi 'ucari, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni xüca taveneni, ⁴⁶ mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepaucua müca'icuevie, yapaucua quepaucua 'asimücatimate ti'uximayatame. Hixüata piviteni, pipitüani yamemücatecahu vahepaü. ⁴⁷ Mücü ti'uximayatame yamütimaicai que

mütinaquecai cusiyarieya, peru mücayucuha'aritüa 'asimücatiuyuri que mütinaquecai, mücü cuini mieme canicuveiyaxüamücü. ⁴⁸ Que mü'ane püta 'asicatimaitü yamütiuyuri para mücveiyaxüanicü, 'ayüveca xEICÜa pücuveiyaxüani. Que mü'ane vaüca mütiumique, mücü vaüca pütitavaviyarieni. Que mü'ane vaüca mühürütüarie, vaüca masi pütitavaviyarieni.

*Quesusi hixüata que mütivasana
(Mateu 10:34-36)*

⁴⁹ Ne necaninuani tai nemeucahüanicü cuiepa. Xücate 'utinaisienique tüma. ⁵⁰ Peuyevese nema'ivarienicü nemümierienicü, tevi que müranucanami epaü hacü quepaucua muca'üyarie. Haveri mieme nepütiuca'eniva mexi ca'aye'ave. ⁵¹ Que xetecu'eriva nemunuacü nevapitüanique cuiepa memütama 'aixüa memüteyuxeiyanicü. Tixaüsietü, 'ipaü nepütixecühüave, hixüata nemüvasanacü püta nepunua. ⁵² Hicü 'uxa'atüni yu'auxüvitü xei quiyarita miemete hixüata mepüyusanani yuhaicatü yuhutame mevaraye'unietü, yuhutatü yuhaicame mevaraye'unietü. ⁵³ Hixüata mepüyusanani 'uquiyarieya 'eye'uniecacu yunive, nu'aya 'eye'uniecacu yu'uquiyari, varusieya 'eye'uniecacu yunive 'uca, nu'aya 'eye'uniecacu yuvarusi, yumu'e'ema me'ayuye'uniecacu.

*Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme, que mutayü
(Mateu 16:1-4; Maricuxi 8:11-13)*

⁵⁴ Hicü müpaü tinivarutahüave teüteri, Quepaucua xemixeiya haivitüri 'e'a'enirümeme tau macayuyupiquesie, cuitü xeputiyuane quename caviyerüme. Müpaü pütüyünitütü. ⁵⁵ Quepaucua taserieta mu'eca, müpaü xeputiyuane quename 'uxüca. Müpaü pütüyüni. ⁵⁶ Xeme yacü xEICÜa xecaniyüaca, xepi'inüata cuie que mütüyuxexeiya muyuavi meta. Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme.

*Queneunütüa masixaneta, que mutayü
(Mateu 5:25-26)*

⁵⁷ Titayarita yücümana xecateheitimaivave tita mütiheiserie. ⁵⁸ Quepaucua 'isücomesüa pemanuhanieni, huyeta xe'uhutü queneunütüa 'axanetame masixünacü, capa 'isücame huxie masihe'atüanicü, 'isücame capa masiyetüanicü tupirisüa, tupiri capa masi'anutahüanicü casariyanata. ⁵⁹ Müpaü nepümaticühüave, muva pepücavayeicani mexi pecati'atuave naimecü.

13

Xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, xecanicuicuni, que mutayü

¹ Mericüsü hipatü 'ana me'u'axüaca metenitaxatüani Carereyatari vahepaüsita, Piratu mütiuta'aitaxü memücüi'ivacü mexi metemavatüvecäi. ² 'Iya müpaü tinivacühüaveni, Que xetecu'eriva. Müya memüte'ucuinixücü que metemasiücü, quename mümetütü masi yemecü 'axa meteyuriecai, hipatü Carereyatari yunaitü 'axa que memücate'uyuri. ³ Pücatixaü. Masi müpaü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie xeme, vahepaü xecanicui'ivacuni yunaitü. ⁴ Müme meta tamamata heimana 'atahaicatü memüyupaümecai vahesie mucave mücü tuxi Siruhesie müvarucui, que xetecu'eriva müme vahepaüsita. Que metemasiücü quename masi cuini mieme vahesie rahüivacai, hipatü teüteri Querusareme memütama yunaime vahesie que mücarahüivacai. ⁵ Pücatixaü. Masi müpaü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, yaxEICÜa xecanicui'ivacuni yunaitü.

Cüye müca'utixuaverixü hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁶ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tini'üquitacaitüni. Tevi 'aniucateitüni cüye muca'iteüritaxü yuharaverita. Mana ni'axecaitüni 'icuxi cuvaunetü cüyesie mieme. Cacanitaxexeyacaitüni. ⁷ Hicü haraverita mühürütüariecai müpaü tiniutahüave, Camüsü

haica viyari nepeucuyeixüa 'icuaxi necuvaunetü 'icü cüyesie mieme. Nepüca'itaxeiyave. Quenahüva, titayari cuie tisevixima xeicüa. ⁸ Peru tihüveme müpaü tinicühüaveni, Cusiyari 'icü visie queneuhayeva xeicüa, mexi hetüana nehecuieviyatüyani mexi havunu nehavivietüyani. ⁹ Xüca 'utixuavere 'aixüa püyüni. Me xüca catixaütüni, tepehüani que pemaine.

Quesusi que mürenayehüa 'uca 'uxipiya tucariyarisie

¹⁰ Mericüsü 'uxipiya tucarisie tini'üquitacaitüni heiva xeime tuquita. ¹¹ 'Uca mana nayecateitüni cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai tamamata heimana 'atahaica viyari 'iveranariyatü. Nanacatusicaitüni, pücaüvecai müyutaseiriyacü naime. ¹² Hicü Quesusi 'ixeyaca yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, 'Uca pepuxüinarie que pemütiveranica. ¹³ Hesiena 'utimecu yapaucua niutaseire. 'Aixüa nainecaitüni Cacaüyari hepaüsita. ¹⁴ Hicü tuqui va'üya ha'atü Quesusi menayehüacü 'uxipiya tucarisie, müpaü tinivarutahüave teüteri, 'Ataxevitü tucari puxuave quepaucua meuyevese yamüti'uximayacacü. Mücü tucarisie 'ayumieme xequene'axeni xequenayanexürivani, peru 'uxipiya tucarisie pücatixaüsietü. ¹⁵ Hicü Ti'aitame müpaü tinita'eiya, Cari xeme yacü xeicüa xepüyüa. Yuxexuitü xeme 'uxipiya tucariyarisie xecatevaxüna yupuixisixi yupuxuri haque memacuvü, xecatevarehapanaxecatevaharitäva. ¹⁶ 'Icü 'uca 'Apurahami caninu'ayatüni, peru Cauyumarie necuviecaitüni tamamata heimana 'atahaica viyari. Careuyevese 'uxipiya tucarisie müxünarienicü 'acuvietü. ¹⁷ Müpaü 'utayücu meniuyutiteteviya yunaitü memeye'uniecai, hipatü teüteri yunaitü meyutemamaviecacu nai que mütiyurieneicacü marivemecü.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Mateu 13:31-32; Maricuxi 4:30-32)

¹⁸ Hicü müpaü niutayüni, Queri ti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Que 'aneme 'üquisicayari nexatatü nepihecüatani. ¹⁹ Musitasa 'imüariyari paü cani'aneni. Tevi 'enutücüca yuharaverita neicaxürieni. 'Utavereca cüye nayani. Viqixi taheima miemete meniuyuti'ituatüvacaitüni mamateyasie.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Mateu 13:33)

²⁰ Hicü tavari müpaü niutayüni, Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, que 'aneme 'üquisicayaricü nepihecüatani. ²¹ Pa cuxanariyame paü cani'aneni. 'Uca 'enu'üca nitimuina pa mütüxariyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque naitü niuticuxanare.

Quitenie 'esimayeva
(Mateu 7:13-14, 21-23)

²² Hicü quiecarite 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie caniyueicacaitüni ti'üquitatü, Querusareme 'uyemietü. ²³ Mericüsü xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'aitame, hipatü xeicüa metetavicueisitüariexime. 'Iya müpaü tinivarutahüave, ²⁴ Xequeneyumexütüaca xemeutahaxüanicü quitenie 'esimayevasie. Müpaü nepütixecühüave, 'arique yumüiretü meneutahaxüacucacuni peru meniuyutatexicuni. ²⁵ Quiecame 'anucuqueme quepaucua müreunani quitenie, 'ana xeme tacua xeniyuhayevacuni 'itupari xeyütüatüvetü müpaü xe'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, quetatineuyepiri. Peru mücü müpaü tinixetahüavimücü, Ne nepücxemate haque xememiemete. ²⁶ 'Ana xenisutüacuni müpaü xe'utiyuatü, Tame 'ahesüa tepütecuacai tepüte'iecai, 'ecüta tacaye 'utüa pepüti'üquitacai. ²⁷ 'Ana müpaü tinixetahüavimücü, Nepücxemate haque xememiemete. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yunaitü yaxepüteyurie que mücatiheiserie. ²⁸ Mana xeniutisuanacuni xecaniyutaquevecuni, quepaucua xemüvaxeyia 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu texaxatamete yunaime mana me'u'uvame haque Cacaüyari müre'aita, xeme püta xe'anuyexüriyayu. ²⁹ Tau matineicasie miemete macayuyupiquestie miemete

mecani'axüacuni, taserieta miemete ta'utata miemete mete'axüani meta. Mexa 'aurie menayaxicuni haque Cacaüyari müre'aita. ³⁰ Camüsü, hicü miemete 'imatüremete, hipatü müme 'ana mexüacate mecanacünicuni, hicü miemete mexüacate meta, hipatü müme 'imatüremete mecanacünicuni.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaüsita
(Mateu 23:37-39)

³¹ Mericüsü 'ana Pareseusixi hipatü hesüana meniu'axüani müpaü mete'icühüavetü, 'Uma quenemie, Herurexi pümasimimücü. ³² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Müpaü xequetenehüaviyu nesimariutame, Neuxei, ne hicü 'uxa'a nepüvaranuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvatixünacü teüteri, nepüvaranayexürieni tecuicuate. 'Ayeimana nepaye'atüarienitütü. ³³ Mücü xeicüa, neuyeveca hicü'uxa'a nemücuyeicanicü varie meta. Vaüriyarica peuyevese yunaitü texaxatamete memücüi'ivacü Querusareme, xaüsie pücatixaü. ³⁴ Querusareme, Querusareme, 'ahesie quiecatari mecanivacuica texaxatamete, mecanivatituaxani müme 'ahesüa memeyenü'ariva. Müixa que nemütivacuxeürimücücai 'anivema, vacana yupixüxüisi que mütivacuxeürivapaü yu'anatüa. Mepücayuvaüriyacai. ³⁵ Camü xequi pücu'eiriva 'uyemavetü. 'Ipaü nepütixetahüave, tavarari xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepaucua müpaü xemutiyuaneni, 'Aixüa que ticühüavarüvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü munua.

14

Quesusi que mürenayehüa tevi meuhatücatei

¹ Mericüsü Quesusi xeimesüa ninuani 'uxiipiya tucarisie ticuanique. Mita'ini teüteri va'uquiyarima canixevitütücaitüni Pareseutütü. Müme menihupiecaitüni. ² Hicü tevi meuhatücatei hüxiena nacateitüni. ³ Quesusi müpaü tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi meta, Catitauniva 'uxiipiya tucarisie menayehüanicü tevi, pücatauniva nusu. ⁴ Müme cayuvatü meniumacaitüni. Hicü ticuicame 'umayüaca nenayehüani neinü'ani. ⁵ Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xeme xüca puxuya heucaveni müvatixavasie, ya puixieya xüca heucaveni, cuitü cativatihana 'uxiipiya tucarisie. ⁶ Mepücayuävavecai tixaü memutiyuanenicü 'icü hepaüsita.

Neüquiya 'ixüaramete

⁷ Hicü varuxeiyaca que memütehenuyexeyacai haque masi 'aixüa mü'anenecai memayaxecü, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müme memuta'inierie. Müpaü tinivarutahüave, ⁸ Quepaucua tevi müxeta'inieni neüquiya 'ixüararipa, haque masi 'aixüa mü'ane, mana xepüca'ayaxiqueni. Cauca xeime masi ve'eme 'uta'inie, 'ecü 'esiva peve'emetücacu xeicüa. ⁹ 'Ahesüa nuame que mü'ane müxe'uta'ini müpaü pümaticühüaveni, Queneupitüa 'icü püta 'ena mayerünicü. 'Ana 'ecü pe'ateviyatü 'imatüreme 'üparieyasie pe'acaitü pepayani. ¹⁰ Masi quepaucua pemüta'inierieni, mana quenayexi 'imatüreme 'üparisie. Quepaucua munuani que mü'ane mümasi'uta'ini, müpaü pümatitahüave, Nehamicu, 'uma püta quenayexi 'aurava 'ura. 'Ana visi püraniuvani 'ahepaüsita yunaime 'ahamatü memuta'inierie vahüxie. ¹¹ Yunaitü tixaütü metehümetüme memayueitüva, tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariemücü, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayueitüva, mücü tixaütü tihücütütü canayeitüariemücü.

¹² Hicü müpaü tinitahüave que mü'ane mita'ini, Quepaucua 'icuai pemüvevieca ya tuca ya taicai, pepüca'ineca 'ahamicuma 'a'ivama 'amarema 'auravatari memeuca'u xeicüa, tavarari capa müme memasi'uta'inienicü, capa perapiniyariemücü. ¹³ Masi quepaucua 'icuai pemüvevieca, queniva'inieca müme memümamave memümamavavaqui memühurietüca memacücüpe püta. ¹⁴ Müme tixaü mepücatehexeiyaca cümana tavarari memümate'apiniriecacü. Müpaü petiyurienetü 'aixüa pecani'itüariemücü, tavarari pepürapiniyariemücü quepaucua memanucu'uni müme heiseriemücü yamemütecahu.

'Icuai mariveme hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹⁵ Hicü memuta'inierie xevitü, 'icü 'u'enieca, müpaü tinitahüave, 'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mürecuani haque Cacaüyari müre'aita. ¹⁶ Peru Qesusi müpaü tinicühüaveni, Xevitü tevi 'icuai niuvevieni mariveme. Yümüireme nivaruta'inieni. ¹⁷ Hicü tucari 'aye'acu memütecuanicü, neinü'ani yuhesüa mieme ti'uximayatame müpaü tivatahüaveque memuta'inierie, Xequenacüni, hicürixüa pücuha'arisie. ¹⁸ Hicü yuxexuitü yunaitü meniuyuti'imatücüne. Xevitü meri müpaü tinitahüave, Cuie nepenanai, peuyevese nemixeyamiecü. Nepücaýüve nemümiécü, quenereuyehüviri. ¹⁹ Xevitüta müpaü titahüavixü, Puixisixi nepüvarenanai 'auxüme yutayari. Nevareta'inüataque nepümie. Nepücaýüve nemümiécü, quenereuyehüviri. ²⁰ Xevitüta müpaü titahüavixü, 'Uca nepuvitütüarie, 'ayumieme nepücaýüve nemümiécü. ²¹ Hicü ti'uximayatame nuaca müpaü tinitahüave yucusiyari. Hicü quiecame 'uyeha'aca müpaü tinitahüave yuhesüa mieme ti'uximayatame, Cuitü quiecarisie quenemie caye 'utüa huyeta. Memümamave memümamavavaqui memacücüpe memühurietüca quenivaravitüqui 'uva. ²² 'Arique müpaü niutayüni ti'uximayatame, Cusiyari, que pemütiuta'aitaxü yanepütuyuri. Mepücahüpüne cuxi. ²³ Hicü cusiyarieya müpaü tinicühüaveni yuhesüa mieme ti'uximayatame, Huyeta quenemie tesariya que mütiucumane, vaüriyarica quenivarepitüa memahucü nequita memütahü necü. ²⁴ 'Ipaü nepütixecühüave, müme memuta'inierie, ni xevitü müme pücahe'inüata ne'icuai.

Que müraye'axe xüca Cürisitusie tiviyani

²⁵ Mericüsü yumüiretü teüteri 'utümana meniuhucaitüni. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave, ²⁶ Xüca nehesüa nuani, xüca cava'uxive'erieca yu'uquiyari yuvarusi yü'üya yütüriyama yu'ivama, xücate ca'i'uxive'erieca yutucari meta, pücaýüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüvanicü. ²⁷ Que mü'ane mücaýuvaüriya curuxisie mümierieni, que mü'ane nehamatü müca'uyeica, mücü pücaýüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüvanicü. ²⁸ Xevitü xeme xüca tuxi tavevimücüni, mana carayerüni merie titi'inüataque que müraye'aca, xüca heixeyani cümana minüni, me xüca catixaütüni. ²⁹ Simiyenituyari tavevieyu, yutatexieyu minünicü 'aixüa pücaýüni, yunaitü mecanitinanaimatücüne memüneniere ³⁰ müpaü me'utiyuatü, 'Icü tevi qui caniusütüani, püyutatexie püca'inü. ³¹ Xeime cuiepa ti'aitame xüca yemieximeni xeime ti'aitamematü memüyutacuinicü, mana meri carayerüni, müpaü tiyücühüavetü tamamata miriyari varavitütü xüca 'acu yüveni menucunaquecü 'iya xei teviyari miriyari varavitütü hep-ana mamie. ³² Me xüca catixaütüni, teva heyeicacacu cuxi neüquixivieya, nü'arisixi penunü'airieni, pitavavirieni 'aixüa memüteyuxeiyanicü. ³³ Yaxeicüatari yunaitü xeme xüca yupinite nai xecate'ucu'eirieni, xepücaýüvave nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xemayuyeitüvanicü.

*'Una hamuritü que mürayuyeitüa
(Mateu 5:13; Maricuxi 9:50)*

³⁴ 'Una 'aixüa cani'aneni. Xücate 'una hamuritü 'ayanique, titacü ra'usiürequeyu 'unatütü. ³⁵ Aixüa cacani'aneniqueyu cuiepa meviviyanicü ni xasipa. Nanuyehüiyamücü xeicüa. Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

15

*Muxa meyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Mateu 18:10-14)*

¹ Mericüsü müme cuviyexunusie mieme memüteyettüriyari 'axa teyuruvamete meta hesüana meni'axecaitüni yunaitü me'i'enienique que müticuxatacaicü. ² Hicü Pareseusixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meta, meniniuquixiecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü 'axa teyuruvamete canivanaqu'erieca, vahamatü tinecuaca.

³ Hicü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, ⁴ Xevitü xeme xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xevitü xüca heuyeveni, mana 'üxapa cativacu'eirieni hipame nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve, 'itaxeiyameque xeicüa pütihayeva. ⁵ Yuteva hetaxeiyame, yunaiparie heicuyeme niyemieni yutemavietü. ⁶ Yuquie nuame nivacuxeürimücü yumarema 'auravatari yunaime müpaü tivacühüavetü, Xemeta xequeneyutemamavieca nehepaü, nemeitaxeicü nemuxa meuyevecai. ⁷ Müpaü nepütixecühüave, hepaüna meyüatü, cuini mieme mecaniyutemamavieca taheima quepaucua xevitü mütihayeva 'axa tiyurienetü. Nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucatü heiseriemecü yamemütecahu tixaü memücateheuyehüva memütehayevacü 'axa meteyurietü, müme vahepaüsita 'esiva xeicüa mepüyutemavie.

Tumini meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁸ 'Uca xüca tamamata tuminiyari hexeiyani pürata tuminiyari, xei tuminiyari xüca heuyehüani, catitaiya cüxeme, caracu'itieni yuquita, 'aixüa 'anemecü caticuvauni. 'Itaxeiyameque pütihayeva. ⁹ 'Itaxeiyame nivacuxeürimücü yumarema 'auravatari yunaime müpaü 'utaitü, Xemeta xequeneyutemamavieca nehepaü, netumini nemutaxeicü ne-meiyehüacai. ¹⁰ Müpaü nepütixecühüave, yaxeicüa Cacaüyarisüa miemete niuqui tuyamete temavierica mecanexeyani, quepaucua xevitü mütihayeva 'axa tiyurienetü.

'Uquirasi nu'aya meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹ Müpaü niutayünita, Tevi yuhutame nivarexeiyacaitüni yunivema. ¹² Hicü mutaya müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Ne'uquiyari, 'apinisie mieme mücü quenetineyeturiri nehesie mieme mayanicü quepaümetü nehesie mütinaque 'apinitücai. ¹³ 'Ana yupini tinivayeturirieni yuhutame yunivema. Hicü yapaümexa 'anucayacu mutaya nai tiucuxeürieca teva caneyani xeime cuieyarisie. Yupini catineuyehüani mana yacü xeicüa. ¹⁴ Mericüsü nai tiutixütüacu, haca niutaveni cuini mieme mücü cuieyarisie. Reuyehüatü nayani. ¹⁵ Hicü mana quiecomesüa nuaca hesiena tiniuviya. Mücü neinü'ani tuixuri mütivaremicuanicü cuiepana. ¹⁶ Huxaimütü nihive'eriecaitüni tita memütecuacai tuixuri vapinuripaü 'aneneme, peru ni xevitü pücatimi. ¹⁷ Mericüsü 'uca'iyaritü nayani. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyarisüa miemete te'ivamete pa mepex-eiya 'anuyuhayevacame, ne masi 'uva nepümüxime hacacü. ¹⁸ Nepüyemie mecuxi ne'uquiyarisüa. Müpaü nepüreitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütüuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütüuyuri. ¹⁹ 'Aixüa nepücatiuca'iyari, heiserie nepücahexeiyaya para hutarieca 'anive nemayanicü. 'Ahesüa miemete te'ivamete vahepaü xeicüa quenetinepitüaca nemünehayevacü. ²⁰ Hicü yucuha'aritüaca yu'uquiyarisüa neyani. 'Eteva cuxi 'amicacü 'uquiyarieya nixeiya, nitinenimayata. 'Utanausaca 'enucunaqueca 'enacaviyatücaitü ni'iseni. ²¹ Hicü nu'aya müpaü tinitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütüuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütüuyuri. 'Aixüa nepücatiuca'iyari, heiserie nepücahexeiyaya para hutarieca 'anive nemayanicü. ²² 'Uquiyarieya masi müpaü tinivarutahüave te'uximayatamete, Xeiya 'aixüa, 'ixuriqui masi 'aixüa mü'ane herie mieme xequenayehuri xequenacatütüa, hanira xequeneucamaniri mamayasie, cacai meta 'ücayasie. ²³ Xequenehaniyu siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane, xequeneumi'a. Tetecuatü tepütatemamavieca. ²⁴ 'Icü nenive 'umüme nene'eriecaitüni peru nanutanriere, neuyevecaitüni peru niutaxeiyarieni. 'Ana meyutemamavietü menacüne yunaitü.

²⁵ Mericüsü masicaya xaüsie neyeicacaitüni. 'Amietü, qui 'aurie 'uyeicatü, niva'eniecaitüni xavererusixi vainarurisixi. ²⁶ Yu'aurie 'itahüaveca ti'uximayatame xeime, nita'ivaviya que reyüane. ²⁷ Mücü müpaü tinicühüaveni, 'Aiva caninuani. 'A'uquiyari canimieni siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane mitanaqui'ericü 'aixüa reu'eriecame. ²⁸ Hicü masicaya niuyeha'ani, pücayuvaüriyacai neutahanicü.

'Uquiyarieya vayeyaca nicunütüvacaitüni. ²⁹ Müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Neuxei, müixa viyari netini'uximayacaitüni 'ahesüa, hicü cuxi netini'uximayaca. Ne hasuacu nepücamasicu'imaiyacai, yanepüticamiecai. Peru ne hasuacu capüra nunusi pepücanesimive, nemarema vahamatü nemünetemaviecacü. ³⁰ Hicüri 'icü 'anive ninuani 'atumini nai hetixütüaca 'ucaravesixi vahesie. Cari siqueru müvaiya pepumi hesiena mieme. ³¹ Hicü 'uquiyarieya müpaü tinitahüave, Nenive, 'aheyemecü nehesüa peniucani. Nepini naitü catini'apinitüni. ³² Neuyevacaitüni temütatemamaviecacü. Camüsü 'icü 'a'iva 'umüme neni'eriecaitüni, peruri panutanierixü punua. Meuyevacai niutaxeiyarieni.

16

Ti'uximayatame yamücatamiciecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Müpaüta tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tevi müxicutücai caneixeyacaitüni ti'uximayatame mühüritüariecai quiyacü. Müpaü tiniutahüavarieni quename ti'uximayatame pini reuyehüaximecai. ² Hicü yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, Titayari niuqui neti'enie 'ahepaüsita. 'Inüari queneneutaveviri 'ahüritüaricacü. Nepücamasipitüani tavari pemühüritüariecacü. ³ Hicü yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni ti'uximayatame, Que netiyurieneni. Necusiyari nehüritüarica pünesinavairieni. Nepücatürücaüye para nemüti'ivanenicü ne'inetü, nepüneteviya 'icuevaricü. ⁴ Hicürixüa nepüretima que nemütiyurieneni quepaucua nemüpasieni quepaucua nemücatihüritüarieca para hipame vaquita nemünaqui'erivanicü. ⁵ Hicü yuxexexuime varahüavixüaca müme memüte'apicaquecai cusiyarieyasüa, müpaü tinitahüave meri munua, Quepaümetü peuyevese para pemürapicacü necusiyarisüa. ⁶ 'Iya müpaü tinitahüave, Xei sienituyari tamüpuhari haseiti. Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa quenanhuri quepaümecü pema'acaye. Cuitü mana quenayexi, xeime püta quenaca'utüa huta teviyari heimana tamamata maine. ⁷ Müpaüta tinitahüave xeime, 'Ecüsü quepaümetü peuyevese pemürapicacü. 'Iya rehüave, Xei sienituyari necayari türicu. Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa quenanhuri quepaümecü pemü'acaye maine. Xeime püta quenaca'utüa nauca teviyari maine. ⁸ Hicü cusiyarieya 'aixüa nainecaitüni ti'uximayatame hepaüsita sepa heiseriemecü mücayüanecai, timaitü müyüanecacü. Hicü miemete masi metemaitü mecaniyüaca yuteüterima vahepaüsita, hecüaripa miemete yamecayüacacu vahepaü.

⁹ Neta müpaü netinixe'utahüave xeme, teüteri yupinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie. Peru xeme yupinicü hipame xequenivatemavieritüaca. Müpaü xeteyurietü, quepaucua pini müreutipare, xemeta xecanitanacü'erivacuni haque qui mücahexüvesie.

¹⁰ Que mü'ane yamüticamie 'esitipaümeme tihüritüarietü, mücü yacatinicamiemücü xüca vaücava hüritüarieca. Que mü'ane heiseriemecü yamücatamicie 'esitipaümeme tihüritüarietü, mücüta yapücatamicieni xüca vaücava tihüritüarieca. ¹¹ Hipatü pinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie. Xeme xüca yaxecatecahuni müpaü 'aneme pini hepaüsita xetehüritüarietü, quepaicü pütixehüritüani tita yuricü mütipini hepaüsita, yaxetecahume 'erietü. Haquevasü. ¹² Xüca yaxecatecahuni xeime piniteya hepaüsita xetehüritüarietü, que mü'ane tita mütxepini pütixemini. Haquevasü.

¹³ Ti'uximayatame pücaüve yuhutame vahesie mieme müti'uximayacacü yucusiyarima. Xeime cani'uxive'eriecamücü xeime püta naqui'erietü, ya xeimesie tiniviyamücü xeime püta xani'erietü. Xepücaüvave xemüte'uximayacacü Cacaüyarisie mieme yupinisie mieme 'axeicüa.

¹⁴ Mericüsü Pareseusixi 'icü nai meteniu'enieni. Müme tumini memühive'eriecaicü menitave'eriecaitüni. ¹⁵ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yuri xecateniva'eritüaca teüteri quename heiserie xeyüa xe'utiyuatü, peru Cacaüyari pimete

xe'iyari. Tita teüteri mamarivaveme memütexeiya, мүcü пүтixани'eriva, Cacaüyari que мүтixeiya.

Que мүти'ane 'inüari niuquiyari hexeiyacacu, que мүти'ane Cacaüyari ti'aitametücacu

¹⁶ Inüari niuquiyari, texaxatamete vaniuqui mecani'eniecaitüni teüteri Vani canu-avecacu cuxi. Nuacuque hicüque niuqui 'aixüa manuyüne пүта canicuxaxasivani, que мүти'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, yunaitü cuini mieme mecaniyuvaüriyani hesiena memüteviyanicü. ¹⁷ Masi пүcucuaniveniqueyu muyuavi cuie meutiparecü, peru cuini mieme пүcucuaniveniqueyu xei 'utüaricayari xei hüxiyari мүca'aye'anicü 'inüari niuquiyari que maine.

Quesusi que мүти'üquitacai, memücu'eiriva vaxatatü

(Mateu 19:1-12; Maricuxi 10:1-12)

¹⁸ Que мү'ane 'icu'eirieme yü'üya, xeime пүта мүтivityüni, мүcü xeime пүта canicumaüvani xeime cünaya хүcütütü. Que мү'ane mitivityüni 'uca mucu'eiriva, мүcüta nicumaüvani xeime 'üyaya.

Xicu Rasarumatü

¹⁹ Mericüsü tevi 'aniuyeicacaitüni xicutütü. Tataüravime nanacatücücaitüni, rinu 'ixuriquiyari meta. Tucaricü visi tinicuacaitüni. ²⁰ Xevitü mavetü Rasaru titevatü mana ni'atüarivacaitüni xicu quitenie. Caneu'esacaitüni. ²¹ Nihuxaimücücaitüni, tic-uaimütü tita müranacavivivecai xicu mexayasie. 'Asita sücüri me'acüneca menisenacaitüni 'esaya. ²² Mericüsü мүmave niümüni. Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete menenutivityüni 'Apurahami 'aurie. Hicütari xicu tiumü tiucateuquie. ²³ Müquite vasata 'ucaitü neutiniere 'uximatüarietü. Tevapai nixeiya 'Apurahami, Rasaruta tiuxei 'auriena 'uticaimie. ²⁴ Müpaü: tiniuhiva, Ne'uquiyari 'Apurahami, quenenenimayaca, Rasaru quenanü'a hapa meiquenicü yu'itüvame cüsie münesixeriyacü nenenisie, cui nemüyüanecü 'ena taipa. ²⁵ Hicü 'Apurahami müpaü niutayüni, Nenive, quena'erivani 'aixüa 'aneneme pehexeyatü pematüacü quepaucua pemayeyuricai, Rasaruta yaxaicüa 'axa 'aneneme hexeyatü matüacü. Мүcü 'uva niunütüarieni hicü, 'ecü пүта pepü'uximatüarie. ²⁶ Мүcü meta, xeme tame tahixüata 'aqui 'emeucateva puseiriyarie, para мүme memücaüvavenicü sepa memanucünicu xehesüapaitü, para vanata tahesüapaitü memüca'ananecü. ²⁷ Hicü müpaü tinitahüave 'iya, Ne'uquiyari, nepümasivaviri Rasaru pemanunü'anicü nequemasisüa. ²⁸ Yu'auxüvime nepüvarexeiya ne'ivama. Tinivahecüatüacamücü мүme, capa 'uva me'u'axüanicü mürayuti'uximatüatüre мүmetari. ²⁹ Hicü 'Apurahami müpaü tinicühüaveni, Muisexi xapaya mecanexeyani, texaxatamete vaxapa. Mequeva'enieca мүme que memutyuane. ³⁰ 'Iya re'eiya, Tixaü ne'uquiyari 'Apurahami. Masi xüca xevitü müquite vasata mieme vahesüa nuani, mepütehayeva que memüteyurie. ³¹ Мүcü müpaü tinicühüaveni, Xüca mecava'enieca Muisexi texaxatamete, sepa xevitü manucuquenicü müquite vasata, mepücaüvavieniqueyu.

17

Teüteri que memütecunuitüarieni

(Mateu 18:6-7, 21-22; Maricuxi 9:42)

¹ Müpaüta tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Peuyevese teüteri memütcunuitüarienicü, peru xüa 'ui que мү'ane müvacunuitüani. ² Hesiena mieme masi 'aixüa пүyünicüye yu xüca mata 'acatütüarienicü cüipitüana, xüca haramarasie heucahüiyanicü, capa 'icunuitüanicü ni xeime 'ime sepa vaüca memücamariva. ³ Xequeneyü'üviyani xeme. Xüca 'a'iva 'axa masi'uyurieni, queneunütüa. Xüca tihayevamücüni que мүтиyurienecai, quetineuyehüviri. ⁴ Sepa xei tucarisie müixa 'axa

masi'uyurienique 'atahutamexa, tavori xüca 'atahutamexata 'ucunuanique 'ahesüa, Nepütihayeva que nemütiuyuri, utaitü, quetineuyehüviri 'ecü.

Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü, que memutiyanecai

⁵ Hicü nü'arisixi müpaü metenitahüave Ti'aitame, Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü. ⁶ Ti'aitame müpaü niutayüni, Xüca musitasa 'imüariyariyari' 'esipemecü yuri xete'eriecaque, müpaü xepüte'itahüavequeyu xapa mana muve, Quenivatixünarieni, haramarasie queneuca'iteüsie. Yapüticamieniqueyu que xemutiyuane.

Que müreuyevese yamütiyurienicü ti'uximayatame

⁷ Xevitü xeme xüca ti'uximayatame hexeyani mucuiesanane ya muxasi müvahüne, xüca nuani ti'uximayatame retahayevame, müpaü quetitahüave, Quenaye'a xeiya, quetinecuaca. ⁸ Pücatixaü, müpaü masi cusiyari catitahüave, 'Aixüa quetineuyuri para nemüticuanicü ne, quene'atiquemaritüa quena'ahüa quenetineumicua mexi neticua'a mexi neti'ie. 'Arique mücaque pepüticuani pepüti'ieni 'ecütari. ⁹ Pamüpariyusi que 'ipitüani ti'uximayatame yatiyuriencacu que mütiu'aitüarie. Tixaü xüari. ¹⁰ Xemetari yaxecüa, quepaucua yaxemüteyurieca nai que xemüte'u'aitüarie, müpaü xequeneutiyaneni, Te'uximayatamete tecanühümetüni xecüa, tixaütü tahesie pücatinaque. Que müreuyevesai xecüa tepüte'uyuri.

Tamamata que memüte'u'itiya, cuiniya müvaviyacai

¹¹ Mericüsü Querusareme 'uyemietü Samariya cuieyari Carereya cuieyari mayunaquecaisie niuyemiecaitüni. ¹² Xeime quiecarisie ta'aximecacu tamamata 'uquisi menenucunaque cuiniyacü memüca'itiatücatei. Teva meti'utü ¹³ meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Qesusi 'acu, Ti'üquitame 'acu, quetanenenimayaca. ¹⁴ Varuxeyaca müpaü tinivarutahüave, Xequenehu mara'acate memüxexeyacü. Hicü me'uyehutü me'itiatücaitei mecanacüne. ¹⁵ Hicü xevitü müme 'uniereca que müranayehüiya, pucunua 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, carima 'utaniütü. ¹⁶ Niutihüximaqueni Qesusitüa pamüpariyusi 'ipitüatü. Mücü Samariya caniquiecametücaitei. ¹⁷ Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Tamamata mecate'u'itiya. 'Atanaucatü que meteheyunixü. ¹⁸ Hipatü mecatexuave memüyuvaüriya memucunuaxüanicü para 'aixüa memutiyanenicü Cacaüyari hepaüsita, 'icü xaüsie quiecame xecüa punua. ¹⁹ Hicü müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi quenemie. Yuri pemütiuta'ericü, 'ayumieme pepütavicueisitüarie.

Quepaucua tucari maye'aniquecai para Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü (Mateu 24:23-28, 36-41)

²⁰ Mericüsü Pareseusixi menicu'ivaviyacaitüni quepaucua maye'aniquecai tucari para Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. Müpaü tinivarutahüave, Tanieretü xecüa 'asipücaretimani quepaucua misütüani ti'aitatü Cacaüyari. ²¹ Pücaüveni müpaü mütayüni, Camü 'ena, camü 'uma. Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, 'ari xesata canisütüani ti'aitatü.

²² Hicü müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü xemutiyaneni, Xüca tüma 'aye'anique Yuri Tevi tucariya siquere xevitü, peru xepüca'ixeiya mücü tucari. ²³ Müpaü mepütexetahüave, Camü 'uma peyeica, camü 'ena. Xepücatayeixüani, xepücavaranuveiya. ²⁴ Merücariya naisarie que mütihecüarivie muyuavi 'umerücatü taserieta ta'utatapaitü, yaxecüa neta müpaü nepütimasiücüre naisarie netucari 'aye'ayu Yuri Tevi que nemütiteva. ²⁵ Perusü neuyevaca meri vaüca nemüticuinecü, memünesitixani'erienicü hicü miemete teüteri neuyevacata. ²⁶ Que mütiuyü quepaucua Nuhexi 'amuyeicacai, yaxecüa catiniyümücü quepaucua netucari maye'ani. ²⁷ 'Ana mepütecuatüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani quepaucua Nuhexi canuvacie meutaha. 'Ana ha tiyaca nivaruca'una

yunaimenutihauni. ²⁸ Müpaürita que mütiuyü quepaucua Ruti 'amuyeicacai yapütiyüni. 'Ana mepütecuaüvecai mepü'ietüvecai mepütenanecai mepütetuacai mepuca'esacai mepüquitüvecai. ²⁹ Tucari 'aye'acu quepaucua Ruti meyetüa Surumasie, 'ana tai niucaviye 'asupüre nütü, nivareuyehüani yunaimenutihauni. ³⁰ Müpaü catiniyümücü mücü tucarisie quepaucua nemasiücütü nemayani, Yuri Tevi que nemütiteva.

³¹ 'Iya tucarisie que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, piniteya quita tiyepicacu, mücü 'anacayame pücativayepini. Yaxeicüata que mü'ane yuvaxata meyeica yu'utüma pücanuani. ³² Xequena'erivani Ruti 'üyaya que mu'itüarie. ³³ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü niyutatümaiayamücü. Que mü'ane müyutatümaiya, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü.

³⁴ Yanepütixecühüave, 'iya tucarisie yuhutatü mepücahine xei 'utayarisie. Xevitü nanutivitüquiemücü, xevitü pücu'eiriva. ³⁵ Yuhutatü mepütüxüni 'axeicüa. Xevitü panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva. ³⁶ Yuhutatü vaxata mepe'uvani. Xevitü panutivitüquieni, xevitü pücu'eiriva.

³⁷ Müpaü metenicühüaveni, Ti'aitame haque müpaü püreyüni. Müpaü tinivacühüaveni, Haque caxari meca, mana virücüxi mepüyucuxeürieni.

18

Viyura 'isücame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü müpaü tinivaruta'üquitüani quename heuyevese yuheyemecü müyunenevecacü, cavaüripietü. ² Müpaü niutayüni, 'Isücame xeime quiecarisie necateitüni. Cacaüyari pücamacarücai 'iya, pücava'eniecai teüteri. ³ Mericüsü 'uca cünaya mumü mana necateitüni mücü quiecarisie. 'Isücomesüa ni'axecaitüni müpaü 'utaitü, Heiserie queneneupitüa munesi'aye'unie yamücatiyurienenicü. ⁴ Müixa pücayuvaüriyacai 'isücame. Peru 'arique müpaü tiniyücühüavecaitüni, Sepa nemüca'imacarüca Cacaüyari, sepa nemücava'enie teüteri, ⁵ 'icü 'ucarasi cünaya mumü canetini'uxitüaca. Mecuxi heiserie necanipitüamücü, capa 'uta'axetü nesi'utaxütüanicü.

⁶ Mericüsü Ti'aitame müpaü niutayüni, Xecani'enieni niuquieya que mutayü mücü 'isücame heiseriemecü yamücatiyurienecai. ⁷ Cacaüyari masi heiserie cativapitüani müme müvaranuyexei tucariacü tucariacü memitihive. Que reutevini vaparevietü. ⁸ Yanepütixecühüave, cuitü heiserie canivapitüamücü. Masicutatü, quepaucua nemunuani Yuri Tevi nehücütütü, yuri mete'eriecame netivataxeiya cuiepa 'acu.

Pareseu tivavavirivame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁹ 'Ipaüta tini'üquitacaitüni 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, hipatü yuhesie yuri memüte'eriecaicü quename heiseriemecü yametecahucai, mevaxani'erietü hipame. Müme müpaü tinivarutahüave, ¹⁰ Teüteri tuquipa meneutiyunüani meyutanenevienique yuhutatü. Xevitüri Pareseu pühücütücai, xevitüta tevi cuviyexunusie mieme mütiyetüiriyari pühücütücai. ¹¹ Mericüsü Pareseu mana 'utaqueca nenevieri niyupitüacaitüni müpaü 'utaitü, Cacaüyari, pamüpariyusi nemanipitüaca hipame teüteri vahepaü nemüca'anecü ne. Müme mepütenavaya, heiseriemecü yamepücatecahu, hipame va'ütüma mepüvacumaüva, mesü 'icü tivavamepaü mepü'anene. ¹² Ne masi hutacüa nepünehaquiva xexuime semanasie, ne'ivarica naimenutihauni xei tapari nepütinetua tuquita mieme, tamamata taparisie mieme. ¹³ Hicü tivavame yateva 'uvetü pücayuvaüriyacai siquere yuheima meutinierecü. Masi yutavisie yucusunatü hivericacü müpaü niutayüni, Cacaüyari 'acu, quene'avaüriya 'aixüa pemünetixeyacü, 'axa netiyuruvametüme. ¹⁴ Müpaü nepütixecühüave, mücü masi yuquie neucayune heiserie hexeyatü, Pareseu pücatixau. Yunaitü tixaütü metehümetüme memayueitüva,

tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariēcuni, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayuyeitüva, mücü tixaü tihücütütü canayeitüariēmücü.

*Quesusi que mütiyuri türi vahesie 'aixüa memü'itüarienicü
(Mateu 19:13-15; Maricuxi 10:13-16)*

¹⁵ Mericüsü 'asita türi mecaniva'atüvacaitüni hesüana vahesie mutimenicü. Teyü'üquitüvamete mevaruxeiyaca menivarutate'acaitüni. ¹⁶ Hicü Quesusi yu'aurie nivarutahüave türi müpaü 'utaitü, Xequenivapitüaca türi nehesüa memü'axenicü. Xepücavanenaca. Cacaüyari müya me'aneneme catiniva'aitüvametüni. ¹⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, nunusi 'aixüa 'iyaricü que mütiyuvaüriya, que mü'ane hepaüna mücayuvaüriya Cacaüyari müti'aitüacacü, mücü pücatipitüarieni meixeyanicü müti'aitüacacü.

*'Uqui müxicutücai
(Mateu 19:16-30; Maricuxi 10:17-31)*

¹⁸ Mericüsü te'aitamete xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'üquitame 'aixüa pemütiuca'iyari, que netiyurieyu nehesie pütinaque tucari mücaxüve. ¹⁹ Quesusi müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiuca'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'apüca'uyeica. Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütüuca'iyari püta. ²⁰ 'Ecü 'aisica pepümate, xeime 'üyaya pepücacumaüvani ya xeime cünaya, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'itavatü, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²¹ 'Iya rehüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. ²² Quesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Xei mieme xEICÜa peuyevese yapemütiyurieni. Nai pemürexeyia quetineutua, quetinivarumicua memümamave. Müpaü petiyurieme muyuavisie vaüca pepeucaqueni. 'Arique quenayaca, nehesie quetineviyani. ²³ Hicü mücü niuqui 'u'enieca niyuhiveriecaitüni vaüca mürexeyacaicü. ²⁴ Hicü Quesusi 'ixeyatü yuhiveriecame, müpaü niutayüni, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü. ²⁵ Sepa mücucuaniveniqueyu cameyu manuyehanicü 'ivipame huxieyasie, peru siepüre masi yeme pücuanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶ Memü'enanacai müpaü meniutiyuani, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü. ²⁷ 'Iya müpaü tiutayü, Tita teüteri memütetexie, Cacaüyari caniyüveni. ²⁸ Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Camü, tame tapini nai tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹ Müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'uquiyarima yü'üya yu'ivama yumarema yütüriyama, yamütiyünicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, ³⁰ mücü cuini mieme masi vaüca varexeyatü canayeimücü hicü, tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücüta.

*Tavari Quesusi que mutayü que mütimierieniquecai
(Mateu 20:17-19; Maricuxi 10:32-34)*

³¹ Hicü Tamamata Heimana Yuhutame yateva varevitüca müpaü tinivarutahüave, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Naitü que müre'uxa texaxatamete vaxapasie Yuri Tevi hepaüsita, naitü catinaye'amücü. ³² Necanietuiyamücü müme memücatateüterima vahesüa, necaninanaimariemücü 'axa netinitahüavariemücü, ³³ mecaneni'aüsicamacuni meha'atü. Menesicuvaxüame mecanenimiecuni. Peru hairieca tucarisie necananucuquemücü. ³⁴ Müme 'asimepücatemaicai tita mütitaxatacai. Niuquieya masi pü'aviesiecai vahesie mieme. 'Asimepücatehetima que müticuxatacai.

*Macüpecai que müranutanierixü Quericutanaca
(Mateu 20:29-34; Maricuxi 10:46-52)*

³⁵ Mericüsü Quericu quiecarisie 'aye'aximecacu Quesusi, xevitü 'acüpetü mana huye tesita niucateitüni tivautü. ³⁶ Hicü varu'enieca yumüireme teüteri me'anuyecücame nivacu'ivaviyacaitüni que mütiyüniqecai. ³⁷ Müpaü metenitahüave quename Quesusi

'uyüximecai Nasaretitanaca. ³⁸ Hicü macüpe carima niutahiva müpaü 'utaitü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenenimayaca cuerietü. ³⁹ Mexüacate menitatie ni cayuvatü müticanicü. 'Iya masi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Raviri nu'aya 'acu, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁰ Hicü Quesusi mana 'utaqueca nita'aita mahanienicü hesüana. Nuacu 'auriena müpaü tinitahüave, ⁴¹ Que matinaque nemümasiyurienicü. Rehüave, Ti'aitame, nepayeniereniqueyu. ⁴² Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Quenanutanierisü. Yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. ⁴³ Yapaucua nanutanriere. Neiveiya 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. Yunaitü teüteri me'ixeyaca visi meniutiyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita.

19

Quesusi Saqueumatü que memütecuxatacai

¹ Hicü heutahaca Quericusie hixüata niuyemiecaitüni. ² Mericüsü tevi mana niucateitüni Saqueu titevatü. Mücü tevavamete catiniva'aitüvametücaitüni cuviyexunusie mieme, püxicütücai. ³ Nixeyamücücaitüni Quesusi que müpaicütücai, peru 'esimutevicaicü puyutatexie teüteri memüyumürecaicü. ⁴ Vahüxie 'utanausaca nitimaque xapasie mixeyacü, mana muyeyaniquecaicü. ⁵ Hicü Quesusi mana 'uyemietü neutinriere. Müpaü tinitahüave, Saqueu, quenacamaqui xeiya. Peuyevese 'aquita nemenuanicü hicü. ⁶ Cuitü nacamaque, yutemavietü nitanaqui'erieni. ⁷ Me'ixeyaca yunaitü meniniuquixiecaitüni hepaüsitana müpaü me'utiyaütü, Cari tevi 'axa mütiyuruvasüa punua. ⁸ Peru Saqueu mana 'uvetü müpaü tinitahüave Ti'aitame, Neuxei Ti'aitame, nepini hixüata 'arücame nepütivamini memümamave. 'Itaricacü que nemütivacuamanacai hipame, naucamecü nepürapica. ⁹ Hicü Quesusi müpaü tinicühüaveni, Camü, 'icü quie quiecatari meputavicueisitüarie hicü. Senecatü 'icütari 'Apurahami canixiüyarieyatüni. ¹⁰ Yuri Tevi que nemütiteva, necaninuani nemüvacuvaunenicü müme memeuyexurie nemüvatavicueisitüanicü.

Tamamata tumini müvaru'ütüa hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹ Mericüsü 'icü me'eniecacu tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani, Querusareme 'aurie meyeicacaicü, mümeta müpaü memütecu'erivacaicü quename cuitü 'isütüaniquecai ti'aitatü Cacaüyari masiücütü 'ayame. ¹² Müpaü niutayüni, Tevi ve'eme münu'ayatücai teva caniyemiecaitüni xeime cuieyarisie. Mana cayerieme para yucuipepa ti'aitametütü mayanicü, 'ariqueque ninuaniquecaitüni. ¹³ Hicü tamamata yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete te'uximayatamete, tumini nivaru'ütüani xei sienituyari yuxexuime. Müpaü tinivarutahüave, Xequetenetuaca mexi necanuave. ¹⁴ Mericüsü hesüana miemete quiecatari meni'uxive'eriecaitüni. Niucamete menivarenü'ani 'utümana müpaü me'utiyaütü, Tame tepüca'inaqui'erie 'icü mütatü'aitüacacü. ¹⁵ Mericüsü 'anucayerieca 'ayeneca ti'aitametütü, tiniuta'aita hesüana memütahüavarienicü te'uximayatamete tumini müvaru'ütüa yamüretimanicü que memüte'uyuri yuxexuitü metetuatü. ¹⁶ Mericüsü mexüacame caninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari, 'atuminicü xei sienituyaricü tamamata sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁷ Müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari pecanühücütüni. 'Esiüamemecü yapetihüritüarieca yapeticamietü pepatüa. Camü, heiserie nemanipitüaca, tamamata quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ¹⁸ Hicü xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari, 'atuminicü xei sienituyaricü, 'auxüme sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁹ Müpaü tinitahüave 'iyata, Mericüte, 'ecü pepühüritüarie 'auxüme quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ²⁰ Hicüta xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari camü 'atumini xei sienituyari. Nepiti'avietaxü paniyucü 'eimeme, ²¹ nemasimacatü pema'a'eriyacü 'ecü, pemenu'üvecü tita pemücatiucaye, pemica'isanacü tita pemücatiuca'e. ²² Müpaü tinita'eiya, 'Ahesie pepürähüpa 'acümana

que pemutayü, ti'uximayatame 'aixüa pemücatiucal'yari pemühücücü. 'Ecüsü müpaü pepütimaicai nemane'eriyacü, nemenu'üvecü tita nemücatiucaye, ne'ica'isanatü tita nemücatiucal'e. ²³ Titayari siquere netumini pecatietua tumini hüvemesüa, para nenuame nemüvaye'ünicü yapaümeme 'ana'ivame. ²⁴ Hicü müpaü tinivarutahüave yutupirisixima, Mücü tuminieya xequenenavairi, xequene'ütüa 'iya tamamata sienituyari mexeiya. ²⁵ Müpaü metenitahüave, Ti'aitame, tamamata canexeyaniri. ²⁶ Müpaü nepütixecühüave, yunaitü tixaütü memütehhexeiya mepütemiqüeni, peru que mü'ane tixaü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya pütinavaiyarieni. ²⁷ Müme meta memünesi'aye'uniecai memücanesinaqui'eriecai netiva'aitüvame nemayanicü, 'uva xequenivarahapaca, nehüxie xequenivarucuya.

Querusaremesie que müreutaha

(Mateu 21:1-11; Maricuxi 11:1-11; Vani 12:12-19)

²⁸ Mericüsü müpaü 'utayüca neyani Querusareme heutyuneque. ²⁹ Hicü Vetüpaque Vetaniya quiecaritiesie heta'aximetü, Huriva Macu'u müracusevasie yemuri hetüa nuaca, yuhutame nivarutanü'ani teyü'üquitüvamete ³⁰ müpaü haitü, Quiecarí 'anutaüye mucumasie xequenehu. Mana xeheutahaxüame xepeitaxeiya puxu nunusi hacuviecame, tevi müca'anutiyerüve cuxi hesiena. Xehecuxüname xequenahani. ³¹ Xevitü xüca müpaü tixe'utahüave, Titayari xete'ecuxüna, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame peiyehüva.

³² Hicü memutanü'arie menecüne. Meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. ³³ Puxu nunusi mecuxünacacu, cusiyarimama müpaü metenivarutahüave, Titayari xete'ecuxüna puxu nunusi. ³⁴ Müme müpaü metenivarutahüave, Ti'aitame peiyehüva. ³⁵ Hicü Qesusisüa meneihana. Yü'ücarite me'enutitüaca puxu nunusisíe menenutiyeñi Qesusi. ³⁶ Hicü 'uyemiecacu yü'ücarite meni'itüaximecaitüni huyeta. ³⁷ Hicü Huriva Macu'u yemuriyaritüa viyeta me'ucahutü, yunaitü teyü'üquitüvamete meyumüiretü meyutemamavietü menisütüani carima 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita, nai que memüte'uxei türücaüyemecü que mütiuyü hepaüsita ³⁸ müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa queticühüavarüvani que mü'ane ti'aitametütü 'umamie, que mü'ane Tati'aitüvamesüa miemetütü 'umamie. Taheima 'aixüa mequeteyuxeiyani, vapaitü visi meque'utiyuaneni. ³⁹ Hicü Pareseusixi hipatü memü'uvacai teüteri vasata müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'ahesüa miemete quenivarutati'a teyü'üquitüvamete. ⁴⁰ Müpaü tinivarutahüave, Yanepütixehahüave, 'ime xüca cayuvatü me'umacaque, tetexi püta mepütihivaqueyu.

⁴¹ Mericüsü 'aura 'umietü 'ixeiya quiecarí, niutasuani he'erivatü, ⁴² müpaü 'utaitü, 'Ecütütü siquere 'icü tucarisie xüca tüma peheitimanique tita müreuyevese para 'aixüa pemütixeyariecacü. Masi niuti'aviesieni hicü 'ahüxicü pemüca'ixeiya. ⁴³ Tucari canaye'amücü, 'ana müme memümasi'aye'unie cuya tesariyayari meniti'uitüacuni 'a'aurie, 'ana 'a'aurie meniti'uicuni, para teüteri memücavayecüñecü. ⁴⁴ Mecamanatihüacuni cuiepa 'ecü, 'ateüterimata 'ahesüa memüyetei mepatixüriyani cuiepa. 'Ahesie tete xevitü pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Müpaü catiniyümücü 'ecü pemüca'imaicaicü tucari quepaucua Cacaüyari müyuvaüriyacai 'ahesie mieme.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Mateu 21:12-17; Maricuxi 11:15-19; Vani 2:13-22)

⁴⁵ Hicü tuqui 'amüpa curaruyarita heutahaca nisütüani varanuyeveveyatü tetu-ayamete ⁴⁶ müpaü tivacühüavetü, 'Ipaü püre'uxa, Nequi nenevieri caniquiyaritüni. Xeme püta terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieta.

⁴⁷ Mericüsü tucari'icü tini'üquitacaitüni tuqui curaruyarita. Mara'acate memühüritüariecai, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, teüteri va'uquiyarima yunaitü menicuvautüvecaitüni me'imienique. ⁴⁸ Peru müme mecaniyutatexieni müpaü meteyurienique, yunaitü teüteri memi'eniecaicü me'ihive'erietü niuqueiya.

20

Quesusi heiserie que mürexeiyacai
(Mateu 21:23-27; Maricuxi 11:27-33)

¹ Mericüsü heiva teüteri tiniva'üquitüacaitüni tuqui 'amüpa curaruyarita 'ayeveütü, niuqui 'aixüa manuyüne vacuxaxatüvatü. Hicü mara'acate memühürütüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü 'uquiravesixi vahamatü meniu'axüani. ² Müpaü metenitahüave, Quetatineutahecüatüa haque memieme heiserie pemexeiya 'ipaü pemütiyuriencü. Que mü'ane 'icü heiserie masipitüa 'iya pemütiyuriencü. ³ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte neta xei niuquiyari nepüxeta'ivaviya. Yaxequeteneutahüavi ne. ⁴ Vani quepaucua müti'üyanecai, taheima mieme yatipitüariecai, teüteri xeicüa yamepüte'ipitüa nusu. ⁵ Mümeri müpaü meteniyücühüavecaitüni, Xüca tame müpaü te'utiyuani quename taheima mieme pitüariecai mücü müpaü canitayümücü, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ⁶ Masi xüca müpaü te'utiyuani quename teüteri me'ipitüacai, yunaitü teüteri tetcü mepütasitituaxa, yuri memüte'eriecü quename Vani tixaxatame hücütücai Cacaüyarisüa mieme. ⁷ Hicü müpaü metenita'eiya quename 'asimecatemaicai haque mepitüariecai. ⁸ Qesusita müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'iya nemütiyuriencü.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete
(Mateu 21:33-44; Maricuxi 12:1-11)

⁹ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü nisutüani tiva'üquitüatü teüteri müpaü 'utaitü, Tevi haraveri putavevi. Te'üviyamete nivaruhürütüani vacuetatüatü. Tepapai caneyani müixa. ¹⁰ Hicü tucari canaye'ani maticuacuaesie. Ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamete vahesüa memiyetuirienicü haraverita mieme yapau'meme cusiyarisie mieme. Peru te'üviyamete me'icuvaxüaca yacü xeicüa maveme meneinü'ani. ¹¹ Hicü tavari ti'uximayatame niutanü'ani. Müme me'icuvaxüaca 'iyata, me'inanaimaca, meneinü'ani yacü xeicüa maveme. ¹² Tavari hairieca xeime niutanü'ani. Meheicuvi-texüaca menenuyehüani.

¹³ Hicü haraveri cusiyari müpaü niutayüni, Queri netiyurieni. Nenive nepanunü'ani neminaqui'erie. Tietü meteheyehüviriecuni. ¹⁴ Hicü te'üviyamete me'ixeyaca, niuqui meniutixüatüatücüne müpaü me'utiyuatü, Camüsü, 'icüsie catininaquimücü cusiyari pinieya. Tepimieni tahesie püta mütinaquenicü pinieya. ¹⁵ Hicü haraveri vari meneicahüani, menimieni. Mericüte, que vayurieni haraveri cusiyari. ¹⁶ Caninuamücü, nivatixütüamücü müme te'üviyamete. Hipame püta nivahürütüamücü yuharaveri. Müme memü'enanacai müpaü meniutiyuane, Xüca müpaü catiyüni, titayari 'ipaü raine 'utüarica 'aumü, Mücü tete memutixani'erie qui vevivamete, Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

¹⁸ Yunaitü mücü tetesie memacaxürieni mepütumurixüani. Que mü'anesie mücaveni, pitaviviexüani.

Cuviyexunu tuminieya
(Mateu 21:45-46; 22:15-22; Maricuxi 12:12-17)

¹⁹ Mericüsü 'anatütü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai mara'acate memühürütüariecai yunaitü metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri müpaü metemaitü, müme müvaxatacaicü mücü 'üxasi hepaüsita ti'üquitatü. ²⁰ Hicü me'itihupienique menivarutanü'ani 'avie nenieremete teüteri heiseriemecü yamemütecahu vahepaü memüyüacai yacü xeicüa. Me'iviyame niuquieyacü meniyetuaniquecaitüni, cuvexunaruri mita'ivaviyacü 'isücametütü. ²¹ Hicü menicu'ivaviyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, tame tepütemate 'ecü heiseriemecü pemüticuxatacü, heiseriemecü pemüti'üquitacü. Yücü pepücativaxeyia

teüteri, masi Cacaüyari huyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiyacü. ²² Tamüsü, titauniva temütetatuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. ²³ Timaitü que memüte'i'irüviyacai, müpaü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatatüve. ²⁴ Tuminiyari xequeneneuxeisitüa. Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica. Müme müpaü metenitahüave, Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricaya meta. ²⁵ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirieca, tita Cacaüyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirieca. ²⁶ Mepüyutatexi niuquieyasie me'iviyacutü teüteri vahüxie. Mehüxiyatü müya mütvivarutahüavixücü cayuvatü meniumacaitüni.

*Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita
(Mateu 22:23-33; Maricuxi 12:18-27)*

²⁷ Mericüsü Saruseusixi hipatü meniu'axüani müpaü memutiyuanecai quename müquite meca'anucu'uni. Hicü müme menita'ivaviya, ²⁸ müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, Muisexi müpaü catiniu'utüani tahesie mieme, tevi xüca masicaya 'umüni neüquetü, xüca türi cavarexeiyani, mücü tevi mutaya canitivitümücü yucue, türi nivativevimücü yumasica nivemama. ²⁹ Mericüsü 'atahutatü 'amenititecaitüni 'ivamarixi. Vamasica 'itivitüca 'uca niümüni, türi cavaruhayevaca. ³⁰ Mutaya yaxeicüa tiniuyurieni, tiumü türi cavaruhayevaca. ³¹ 'Iyata mutaya hairieca nitivitüni niümüni. Yaxeicüa 'atahutatü yunaitü türi mecavaruhayevaca meniucui. ³² 'Imatüriecata niümüni 'uca. ³³ Mericüte, quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, quepai ra'üya pürayani.

³⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hicü miemete teüteri mepüneneüque mepüviquie. ³⁵ Müme vahesie mütinaque mücü cuie mühecuasie memaye'axüanicü, vahesie mütinaque memanucu'unicü müquite vasata, müme mepücaneneüqueni mepücaviquieca. ³⁶ Mücü meta, 'ana mepücayüvaveni tavari memücuinicü, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahepaü me'anenetü. Masi Cacaüyari nivemama mecanihümetüni, müme memanucu'uni. ³⁷ Müquite que memüte'anucu'uni, müpaüta Muisexi tiniu'üquita, yuxapasie haque tupiriya mexata. Müpaü cananuyüneni, 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacaüyari canihücütüni Ti'aitametütü. ³⁸ 'Ayumieme müquite pücavaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeneniere püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Yunaitü mepayeneniere que mütivaxeiya. ³⁹ Hicü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai hipatü müpaü metenicühüaveni, Ti'üquitame, 'aixüa pepaine. ⁴⁰ Tavari mepücayuvaüriyacai memita'ivaviyacü.

*Cürisitu quepai püraxiüyari, que mütvivaruta'ivaviyaxü
(Mateu 22:41-46; Maricuxi 12:35-37)*

⁴¹ Hicü müpaü tinivarutahüave Qesusi, Titayari müpaü mete'utiyuane quename Cürisitu Raviri xiüyarieya hücü. ⁴² Mücü Raviritütü cuicari xapayarisie müpaü paine, Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Neserieta quenacani.

⁴³ 'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

⁴⁴ Hicümü Raviritütü Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya.

*Qesusi que mütvixaxanetacai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai
(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54)*

⁴⁵ Mericüsü yunaitü teüteri me'ieniecacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, ⁴⁶ Xequeneyucuerivayurieca müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahepaüsita, müme müvanaque 'etütüme me'anacatütü memeu'uvanicü, müme memeunaqui'a vaürisica memüpitüarienicü quiecaru hixüapa, teüteri vahüxie memüyeyaxecü tuqita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahepaüsita. ⁴⁷ Müme viyurasixi

vapini mepütevarutixütüiri, 'emetehutevitü neneviericü para mücamasiücünicü que memüteyurie. Müme vahesie masi yemecü tinahüivani.

21

Viyura tumini que müti'atüiri Cacaüyari
(*Maricuxi 12:41-44*)

¹ Mericüsü heutaniereca nivaruxeiya xicusixi yu'imiquieri meheucaxürüvame tumini cacuniyarisie tuquita. ² Hicü 'uca tiuxei cünaya mumü tuminicü mümavecai mana heicaxürüvame huta senitavuyari. ³ Müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tuminicü mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü 'esiva xeicüa meneicaxürieni. ⁴ Müme yunaitü yuhayevame meneucaxürieni Cacaüyarisie mieme 'imiquieri. 'Icü 'uca yuhaveri mieme püta neucaxürieni cümana mütiyumicuacai naime.

Qesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecai 'arique
(*Mateu 24:1-2; Maricuxi 13:1-2*)

⁵ Mericüsü hipatü tuqui 'amüpa hepaüsita metenicuxatacaitüni, que mütiquemaritüariecai tete visi 'anenemecü mavari visi 'anenemecü. Müpaü niutayüni Qesusi, ⁶ Xepixeiya 'icü. Tucari canaye'amücü quepaucua tete pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Naitü püca'unarieni.

Inüarite que mütimasiücüni taparirümeccacu
(*Mateu 24:3-28; Maricuxi 13:3-23*)

⁷ Müme müpaü metenita'ivaviya, Ti'üquitame, quepaucua müpaü pütüyüni que pe-mainie. Tita ti'inüaritüni quepaucua maye'aximeni. ⁸ Hicü müpaü niutayüni, Xequeneyucuerivayurieca capa xeheuyexürüyanicü. Yümüretü mecani'axüacuni, quename nehesüa memiemete me'utiyuatü, Ne necanihücütüni me'utiyuatü, Tucari canaye'aniri me'utiyuatü. Va'utüma xepücahecücani. ⁹ Quepaucua cuyaxi xemüva'enieni meyucuitüveme, quepaucua xemütetamarieni memanucu'uiximecü cuyacü, xepüca'atixürüveni maricacü. Neuyeveca müpaü mütiyünicü meri, peru 'acuxi cuitü pücatapare.

¹⁰ 'Ana müpaü tinivarutahüave, Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. ¹¹ Cuie carima canitayüamücü, xexuime quiecariyarisie haca canitavemücü vaüca cuiniyata. 'Inüari mamarivaveme muyuavisie mexeyatü, mecanimar-iusiecacuni.

¹² Yacatiyüvecacu cuxi, mepüxetiviya xeme, mepüxe'anuyeveiya. Mepüxeyetüani tuquiteta, casariyanata xemanutaxürüyanicü. Xepanuhapaniexüani te'aitamete vahüxie 'isücate vahüxie nehesüa xemümiemetecü. ¹³ Müpaü xe'itüarieme xecaniyüvavecuni xemütehecüatanicü. ¹⁴ 'Ayumieme yu'iyari xequeneseiriyani, xetiviyarieme xepücayu'iyaritüaca que xemutiyaneni. ¹⁵ Ne püta temaivavemete necanixe'ayeitüamücü, xemütiniunicü. 'Ayumieme yunaitü memüxe'aye'unie mecaniyutatexicuni mexe'a'ivacutü mexeniuquimacutü. ¹⁶ 'Asita xe'uquiyarima xe'ivama xemarema xehamicuma mecanixeyetuacuni. Hipame xeme mepüxecuini. ¹⁷ Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. ¹⁸ Peru ni xei cüpayari pücaheuyeveni xemu'usie mieme. ¹⁹ Xete'uca'enivatü tucari xecaniyupitüacacuni.

²⁰ Quepaucua xemüvaxeiya cuyaxi Querusareme 'aurie meyucuxeürüximeccacu, 'ana müpaü xecatenimaicacuni maye'aximecü quepaucua 'acumavetü mayani. ²¹ 'Ana müme Cureya cuieyarisie meme'uvani meque'uyuta'unaxüani hürisie. Müme quiecarisie memütiteni mequevayecüni. Müme yeuta meme'uvani mepücaheutahaxüani quiecarisie. ²² Mücü tucarisie heiseriemecü mepüte'apiniyarieni quiecatari, 'ana catinaye'amücü

naitü que müre'uxa. ²³ Xüa 'ui müme memuhuca müme memütesisitüani mücü tu-carisie. 'Uximatüarica canitavemücü cuiepa, haxüa canitixuaverimücüta 'icü teüteri vahepaüsita. ²⁴ 'Ixiparacü menitacui'ivacuni, yunaima nuivarite vahesüa mecananuhapaniecuni vaüriyarica. Nuivarite memücatateüterima mepütetürücariya Querusaremesie mexi vatucari cataparive.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Maricuxi 13:24-37)

²⁵ 'Inüarite pütixuavere tausie mesasie xuravesixi vahesie. Cuiepa meta nuivarite mepü'iyarixitüarieca meyuhiverietü, 'asimecatemaitü que memüteyurieni, haramara hamevari que mütiuyuane, müpaü meteyumaitü. ²⁶ Maricacü teüteri mepü'amüxüani mehe'erivatü cuiepa memütama que memü'itüarieni. Taheima miemete türücvimete mepütayuitüarienita. ²⁷ 'Ana Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeiyacuni haisata ne'acamieme netürücaüyetü cui nexavatütü. ²⁸ Yatisutüarieximecacu xequeneutine-niereneni 'aixüa xequeteneyumaica. 'Ana paye'aximeni quepaucua xemütixünarieni.

²⁹ Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, Xequeneu'ixüari pini ya naime cüyexi. ³⁰ Quepaucua mütixavata, xe'i'ixüarietü yücümana xepütemaica tasüari 'auracacutüca. ³¹ Xemeta yaxaicüa, quepaucua xemixeiya 'ipaü yüaneme, xe-quetenemaica maye'aximecü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü.

³² Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hicü miemete mepücatixüni mexi ca'aye'ave naitü. ³³ Muyuavi cuie naitü canitixümücü, peru nenuqui pücaxüni.

³⁴ Xequeneyü'üviyani capa xe'iyari 'u'itutuperecü xecu'ixüaratüvecacu xetarüvecacu cuiepa mieme tucaricü xeyu'iyaritüacacu. Xüca müpaü xeteyuriecaque, 'iya tucari yapaucua püxe'axe ³⁵ viniyaripaü. Mücü tucarisie menita'axiyariecuni yunaitü cuiepa memütama naisarie. ³⁶ Xequenayeneniereneni 'aixüa, yuheyemecü xeyunenevietü para xemüyüvavenicü, Yuri Tevi hüxie xemaye'axüanicü xetavicueme 'uximatüaricasata 'umüramie.

³⁷ Mericüsü tucaricü tuqui 'amüpa curaruyarita niuyeicacaitüni ti'üquitatü. Tücaricü vayeyeicatü Huriva Macu'u yemuriyarisie nehupucaitüni. ³⁸ Yunaitü teüteri yuimuana meni'axecaitüni hesüana me'i'enienique tuquipa.

22

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Mateu 26:1-5, 14-16; Maricuxi 14:1-2, 10-11; Vani 11:45-53)

¹ Mericüsü 'ixüarari canahurare quepaucua pa mücacuxanariyarie memücuacai mehe'erivatü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ² Hicü mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai metenicuvautüvecaitüni que memüte'imieniquecai memüvamacarücaicü teüteri.

³ Hicü Cauyumarie niviya Cura 'Isicariutitanaca. Mücü Tamamata Heimana Yuhutame canixevitütücaitüni. ⁴ Heyaca mara'acate memühürütüariecai vahesüa vacuyaxima vahesüa, metenicuxatacaitüni que mütivayetuirieniquecai. ⁵ Müme meniyutemamaviecaitüni. Mepuyu'enie müpaü me'utiyuatü quename tumini me'i'ütüaniquercai. ⁶ Mücü 'iyarieya ya'anecacu tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa müyüniquercai müvayetuirienicü teüteri 'ameca'u'uvacacu.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:17-29; Maricuxi 14:12-25; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

⁷ Mericüsü Pa Mücacuxanariyari tucariyari naye'ani. 'Ana peuyevecai memüvacuinicü muxasi türixi 'ixüararicü. ⁸ Hicü Quesusi nivarutanü'ani Pecuru Vanimame müpaü haitü, Xequenehu 'aixüa xequeneyuri 'ixüarari 'icuaiyari, temütecuanicü. ⁹ Müme

müpaü metenitahüave, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü. ¹⁰ Müpaü tinivarutahüave, Camüsü xeheutahaxüaximecacu quiecarisie 'uqui nixe'anucunaquimücü ye'ü 'ahanatü hecuhanüca. Mücü xequenanuveiya quita haque meuhani. ¹¹ Müpaü xepüteheitahüave muva quiecame, Ti'üquitame müpaü pümarahüave, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücuanicü. ¹² Mücü qui taüta xeheutivitüme canixexeisitüamücü hipame qui 'amüyeva naitü 'ureyepicame. Muva 'aixüa xequeteneyuri. ¹³ Hicü menecüne, meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meniuyurieni para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

¹⁴ Hicü 'aye'acu mexa 'aurie nayerüni, nü'arisixi yunaitü. ¹⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Cuini mieme nepihive'eriecai xehamatü 'icü 'ixüarari 'icuaiyari nemücuanicü necaticuinivetü cuxi. ¹⁶ Yanepütixecühüave, tavari 'icü nepücacuani mexi ca'aye'ave tita 'ixüarari müti'inüariyari Cacaüyari ti'aitametücacu. ¹⁷ Hicü tecüxi 'anuhanaca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari müpaü niutayüni, Xequenanhani 'icü, yuxexütü xequenanutü'inüataxüa. ¹⁸ Yanepütixecühüave, ni hicü ni 'uxa'atüni varie tavari nepüca'enu'ieni caxie hayari mexi ca'aye'ave Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. ¹⁹ Hicü pa 'anu'üca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari 'ititaraca nivarumini müpaü 'utaitü, 'icü caninevaiyaritüni xehesie mieme müyetuiyani. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesi'a'erivanicü. ²⁰ Yaxeicüa tiniuyurieni tecüxi hepaüsita mete'ucuacu müpaü 'utaitü, 'icü tecüxita mieme türatu hecuame canihücütüni nexuriyacü, müseiriyarieni xehesie mieme que mütitayeyuriani.

²¹ Perusü que mü'ane münesiyetüani 'ena paca, mamaya mexasie pama haque nemaca. ²² Yuri Tevi que nemütiteva, necaniyemieni nemümierienicü, que müti'aisie yamütüyünicü, perusü xüa 'ui que mü'ane münesiyetüani.

²³ Müme menisütüani niuqui mexüatütü que mü'ane müme müxatacai quename müya tiyurieniquecai 'utaitü.

Ti'uximayatü hipame vahesie mieme, ve'eme que mürayani

²⁴ Anata müme me'ütesatü menayu'iva que mü'ane müme masi müve'emetücai. ²⁵ Iya müpaü tinivarutahüave, Nuivarite teva'aitüvamete meteniva'uxitüaca mete'aitatü, müme heiserie memexeiya vahepaüsita quename 'aixüa meteyuruvamete meteniyuterüvani. ²⁶ Xeme püta müpaü xepüca'yüaca. Masi que mü'ane xeme müve'eme, mücü que mü'ane masi mühecuapaü queyüaneni. Que mü'ane mütixe'aitüa, mücü que mü'ane xehesie mieme müti'uximayapaü queyüaneni. ²⁷ Que xetecu'eriva, que mü'ane masi püve'eme, que mü'ane quiecametütü müticua'a, que mü'ane miparevie timicuatü, mücü nusu püve'eme. Xüari quiecame masi püve'eme. Perusü ne xesata nepuyeica xehesie mieme neti'uximayatü püta.

²⁸ Xeme nehiesie xecateniviyacaitüni xecatehayevatü ne'inüasieneccacu. ²⁹ Ne'uquiyari que münetiucaye ti'aitame nemayanicü, neta yaxeicüa te'aitamete necanixecayasamücü. ³⁰ Nehamatü xecatenicuaicuni xeteni'iecuni mexa 'aurie ne'acaima neti'aitametücacu. 'Isücate xecanacünicuni, 'uvenisie xe'ayaxeme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü.

Qesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü (Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Vani 13:36-38)

³¹ Neuxei Simuni, yumarima 'aixüa. Cauyumarie püxevaucái, püxeta'inüata, püxeticase türicipaü. ³² Ne masi nepünetanenevie 'ahesie mieme pemücatihayevacü yuri peti'erietü. 'Ecüta quepaucua pemütihayeva peheuyevasetü quenivatuicani 'a'ivama. ³³ Mücü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, nepünevaüriya 'ahesie nemütiviyanicü sepa nemanutahüiyani sepa nemümierieni. ³⁴ Rehüave, Pecuru 'acu, müpaü nepümaticühüave, vacana

catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü, quename pecanesimate pe'utaitü.

Que mutayü 'aye'aximecacu

³⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepaucua nemüxeheutanü'axüa cüsiuri xerai cacai xecate'upicame, tixaü xeteheuyehüacai 'acu. Müme Tixaüsü meniutiyuani. ³⁶ Müpaü tinivarutahüave, Hicüsü püta müpaü pücatiyüni. Que mü'ane cüsiuri mexeiya queheihurieni, xerai meta yaxecüa. Que mü'ane mücaheixeiya cuya cusiraya yü'ücari que'utuani que'inaneni. ³⁷ Yanepütixecühüave, peuyevese nehésie maye'atüarienicü müpaü que müre'uxa, 'Inüari niuquiyari sanamete vahepaü niu'itüarieni que müranuyüne. Naitü nehépaüsita que müre'uxa canaye'atüarieximeni. ³⁸ Hicü müme müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, neuxe cusirate 'uva hutatü. 'Ariri, tinivacühüaveni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie

(Mateu 26:36-46; Maricuxi 14:32-42)

³⁹ Mericüsü vayeyaca neyani haque me'axecai Huriva Macu'u yemuriyarisie. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. ⁴⁰ Hicü muva heta'aca müpaü tinivarutahüave, Xequeneyunenevieca, capa xe'uta'isiparienicü. ⁴¹ Hicü yuxaüta yerümütü yateva niuyani memanucateisie tete que mürehüiva yacütütü. 'Utitudumaqueca niyutanenevieneni ⁴² müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca pe'avaüriyani, 'icü tecüxi quenanuhandi cuerietü yanemüca'itüarienicü. Masi que münatinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaquetiuyüni. ⁴³ Hicü niuqui tuayame masiücütü nayuyetitüani taheima mieme 'itürücariyatü, nixeiya. ⁴⁴ Hicü cui yüanetü hivericacü, masi cuini mieme yutatutatü niyuneneviecaitüni. Cuaxiyaya xuriya suniriyaripaü cani'aneneacaitüni cuiepa caxürüvetü.

⁴⁵ Mericüsü yutanenevieca 'anucuqueca teyü'üquitüvamete vahesüa nuaca mana nivarutaxeiya mecusume hivericacü. ⁴⁶ Müpaü tinivarutahüave, Titayari xetecusu. Xequenanucu'uti xequeneyunenevieca capa xe'uta'isiparienicü.

Quesusi que mütiuviyarie

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Vani 18:2-11)

⁴⁷ Mericüsü 'utaniucacacu cuxi yumüretü teüteri meniu'axüani. Xevitü nivaravitücücaitüni Tamamata Heimana Yuhutame vahésie miemetütü Cura titevatü. Quesusi 'aurie niutaqueni 'i'isenique. ⁴⁸ Peru Quesusi müpaü tinitahüave, Cura, penesi'iseme penetiyetüani Yuri Tevi que nemütiteva. ⁴⁹ Teüterimama metemarietü que mütiyüniquecai müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, tacusiracü tetetacuini. ⁵⁰ Xevitü müme nicuva tevi mara'acame mühürütüariyecaisüa mieme müti'uximayatametücai. Nacaya naviteni serietana mieme. ⁵¹ Peru Quesusi müpaü niutayüni, 'Ari xequeteneuhayeva. 'Imayüaca nacaya nenayehüani. ⁵² Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave mara'acate memühürütüariyecai cuyaxi tuquipa miemete 'uquiravesixi memeyecü me'iviyaque, Cari xepyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiuviyaruva. ⁵³ Tucariqü xehesüa ne'uyeicacacu tuquipa xepücanesi'umayüa. Peru 'icü xetucari canihücütüni yamütüyünicü, Yüvicame heiserie pexeiya hicü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü

(Mateu 26:57-58, 69-75; Maricuxi 14:53-54, 66-72; Vani 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Mericüsü me'iviya meneivitüni. Mara'acame mühürütüariyecai quita meni'atüani. Pecuru yateva niveiyacaitüni. ⁵⁵ Tacia hixüapa me'utinaicu me'utiyaxecu Pecuruta niutayerüni va'aurie. ⁵⁶ Hicü xevitü 'üimari mana müti'uximayacai 'ixeiya hecüaripa 'ucaime 'ixeyatü müpaü niutayüni, Cari 'icüta hamatüana niuyeicacaitüni. ⁵⁷ Mücü niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, 'Uca 'acu, nepüca'imate. ⁵⁸ Yareutevitüta xevitü 'ixeiya müpaü tiutayü, 'Ecüsü xevitü müme pecanihücütüni. Pecuru müpaü tiutayü, Que cüxipa ne nepücahücü. ⁵⁹ Hicü xei hurayari 'aye'acu yacütüniquetü xevitüta

heiseriemecü müpaü niutayüni, Masi 'icü hamatüana niuyeicacaitüni, pücarereyatanaca. ⁶⁰ Pecuru raine, Quetütüri, ne 'asinepücatimate que pemaine. Yapaucua haniucacacu cuxi vacana niutahiva. ⁶¹ Ti'aitame ta'aurie 'aveca neutaniere Pecuru xeyatü. Hicü Pecuru Ti'aitame niuquieya na'erivacaitüni que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. ⁶² Vayeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

Quesusi que mütinanaimariecai que müticuveivacai
(Mateu 26:67-68; Maricuxi 14:65)

⁶³ Hicü 'uquisi Quesusi memü'üviyacai meninanimacaitüni. Menicuvayacaitüni. ⁶⁴ Meheitinaca menicu'ivaviyacaitüni yame'utiyuatü, Cari Cacaüyarisüa mieme pepütixaxatame. Quetaneutaxatüa, quepaicü masicuvaya. ⁶⁵ Vaüca masi metenicühüavecaitüni 'axa me'utiyuatü.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie
(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Vani 18:19-24)

⁶⁶ Mericüsü 'ucatarecu teüteri va'uquiyarima meniyucuxeürieni mara'acate memühürütüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai. Meni'atüani memayuxeüriecaisie. ⁶⁷ Müpaü metenitahüave, Que mü'ane heiserie mupitüarie xüca pehücütüni 'ecü pecürisitütütü, yaquetatineutahüavi. Müpaü tinivaruta'eiya, Xüca yanetixehahüavenique yuri xepücaneteta'eririeniqueyu. ⁶⁸ Xüca nexecu'ivaviyanique xepücanesiha'eiyaniqueyu, xepücanesixünaqueyu. ⁶⁹ Peru hicüri 'uxa'atünita Yuri Tevi que nemütiteva Cacaüyari mütürücaüye serieta nepacani. ⁷⁰ Yunaitü müpaü metenicühüaveni, 'A, 'ecü xeniu Cacaüyari petinu'aya. Tivarahüave, Xeme müpaü xeputiyua, ne nepühücü. ⁷¹ Müpaü meniutiyuani, Que cuxi tetevareuyehüva tehecüatamete. Tamesietü tepi'eni tetana mieme.

23

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie
(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Vani 18:28-38)

¹ Hicü yunaitü mepanucu'ui meneihana müta'ivaviyarienicü Piratusüa. ² 'Ana menisütüani me'ixanetatü müpaü me'utiyuatü, Te'icu'ivaviyatü 'ipaü tecatenimaica, cuamanarica vevietü tiniva'üquitüaca tateüterima, nivanenaca memücateyutuanicü Sesaxi cuviyexunuya tuminieya, müpaü canaineni quename heiserie 'upitüarie Cürisitütütü, ti'aitame yuxatatü. ³ Hicü Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Tita'ei, 'Ecüsü müpaü pecanaineni. ⁴ Hicü Piratu müpaü tinivarutahüave mara'acate memühürütüariecai, teüteri memüyucuxeürie, Que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevi müxanesiecacü. ⁵ Müme masi cuini mieme menicu'imavacaitüni yame'utiyuatü, Canivaxamurieneni teüteri, ti'üquitatü naisarie Cureya cuieyarisie, Carereya cuieyarisie heisütüaca 'uvapaita.

Quesusi que mütiutahüavarie Herurexi hüxie

⁶ Mericüsü Piratu 'u'enaca nicu'ivavacaitüni xüca Carereyatanaca hücütücaitüni tevi. ⁷ TiutamariECA Herurexi mehürütüariecaisie müquiecametücaicü, hesüana neinü'ani, Herurexi Querusaremesie muyeicacaicü 'ana. ⁸ Mericüsü Herurexi Quesusi xeyatü niyutemaviecaitüni vaüca. Müxa nixeyamücücaitüni mü'enacaicü hepaüsitana. Müpaü tinicu'erivacaitüni, Quesusi tixaütü mütiyurieniquecaicü 'inüari, 'ixeyamütü. ⁹ Vaüca niuqui nicu'ivaviyacaitüni, 'iya 'asicare'eiyacacu. ¹⁰ Peru mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai yunaitü mecaniu'axüani, carima menixaneta-caitüni. ¹¹ 'Ana Herurexi yucuyaxima vahamatü menitave'eriecaitüni me'inanaimatü. 'Ixuriqui visi mü'anecü me'itiquemaritüaca tavari meneinü'ani Piratusüa. ¹² Mücü

tucarisie Herurexi Piratu meniyutemaviecaitüni. Mepayuca'uniecai müixa, 'anaque 'aixüa mepüteyuxeyacai.

*'Isücame que mütiuta'aitaxü, Qesusi mümierienicü
(Mateu 27:15-26; Maricuxi 15:6-15; Vani 18:39-19:16)*

¹³ Hicü Piratu varucuxeürieca mara'acate memühürütüariecai 'isücate teüteri yunaime, ¹⁴ müpaü tinivarutahüave, Nehesüa xepi'atüa 'icü tevi, quename cuamanarica vevietü tiva'üquitüa teüteri xe'utiyuatü. Camü, xehüxie ne'ita'ivaviyaca ne, que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevisie mürähüiyanicü que xemüte'ixaneta. ¹⁵ Herurexita yaxeicüa niutayüni, nex'e'utanü'acu hesüana tavari nehesüa caneyenü'aniri. 'Asipücatiuyuri hesiena müтинаquenicü mümierienicü. ¹⁶ 'Ayumieme nepütita'aita mücuveyaxüanicü, 'arique nepixüna.

¹⁷ Mericüsü 'ixüararipa neuyevecaitüni xeime müvaxünirienicü 'anutahüiyacame. ¹⁸ 'Ana yunaitü 'axeicüa meniutihiva müpaü me'utiyuatü, Quenemi'a 'icü, quetaneuxüniri Vaxavaxi püta. ¹⁹ Mücü müyumienecaicü quiecarisie, xeime mumericü, casariyanata nanutahüiyacaitüni. ²⁰ Piratu tavari nivarutahüave, Qesusi xünamütü. ²¹ Müme masi meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Curuxisie quenecavi, quenemi'a. ²² Hairieca müpaü tinivarutahüave, Titayaricutaxi, quecuta tiuyuri 'icü. Que nemütimate ne, tixaü pücareuyevese mümierienicü. 'Ayumieme cuveyaxüayu nepixüna. ²³ Müme masi carima menivaviriecaitüni curuxisie mümierienicü. Teüteri, mara'acate memühürütüariecai hivaricü mene'iva. ²⁴ Hicü Piratu müpaü tiniuta'aita yamütiyünicü que memüte'ivautüvecai müme. ²⁵ Nixüna que mü'ane memüvaucal, que mü'ane manutahüiyacal casariyanata müyumienecaicü xeime mumericü, Qesusi püta neyetuani yamüranayeyanicü que mütivanaquecal.

*Qesusi que mütiucaviya curuxisie, que mütiümierie
(Mateu 27:32-44; Maricuxi 15:21-32; Vani 19:17-27)*

²⁶ Mericüsü mehevitütü me'imienique, meniviya xeime Simuni titevacame Sirenetanaca. Mücü xaüsie heyeyaca, quiecarisie ni'aximecaitüni. Menititütüani curuxi Qesusi 'utüma menütünicü.

²⁷ 'Ana yumüretü teüteri meniveiyacaitüni, 'ucari meta me'utisuatü me'isuariviyatü. ²⁸ Hicü ta'aurie 'aveca müpaü Qesusi tinivarutahüave, Xeme 'ucari Querusaremetari xepüca'utisuanani nehepaüsita. Yuhepaüsita püta yunivema vahepaüsita xequeneutisuanani. ²⁹ Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü memutiyuaneni, müme memüca'yüvave türi memüvarexeiyanicü, müme 'aixüa mepü'itüarie, müme memücatinivevave müme memücatesisitüavave, 'aixüa mepü'itüarie müme. ³⁰ 'Anari menisütüacuni müpaü mete'icühüavetü hürü, Taheima quenanaxüri, müpaüta metenivatahüavicuni yemurite, Xequetaneuti'avieta. ³¹ Hicüpaü xüca meteyurieni cüye yuricacu, quesü tiyüni tavayu.

³² Hipatüta yuhutatü mepehapanie 'axa teyuruvamete memücüi'ivacü hepaüna. ³³ Mericüsü quepaucua memü'axüa Müqui Mu'uya Manuve müracutevasie, mana curuxisie menitivieni. 'Axa teyuruvameteta menivarutivütüani, serietana xeime 'utatanata xeime. ³⁴ Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, quetinivareuyehüvirieca. 'Asimepücatemate que memüteyurie.

'Ana cuyaxi meniyuta'iva 'ixuriquiteya meyutahuritüanique. ³⁵ Teüteri mana meniti'ucaitüni metanenieretü. 'Isücate menitave'eriecaitüni müpaü me'utiyuatü, Hipame niu püvavicueisitüacal, yücümana queyutavicueisitüani xüca 'acu hücütüni que mü'ane Caca'yari heiserie mipitüa Cürisütüme, que mü'ane manayexeyarie xüca hücütüni 'icü.

³⁶ Cuyaxita yaxeicüa meninanimacaitüni me'axetü masina me'itüatü ³⁷ müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Huriyusixi tiva'aitüvame xüca pehücütüni, quene'atavicueisitüa.

³⁸ Mücü meta, xapa mu'uya heima meneimani, 'ICÜ HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME

CANIHÜCÜTÜNI 'anuyüneme Cüriyecusixi Xumatari Hepürayusixi teüteriyari vaniuquicü 'aye'uxame.

³⁹ Hicü 'axa teyuruvamete mana memutivücai xevitü 'axa tinicühüavecäitüni, müpaü 'utaitü, Cari 'ecü pecaticürisitu. Mericüte, quene'atavicueisitüa, tameta quetaneutavicueisitüa, ticühüavetü. ⁴⁰ Xevitü püta tapa mutiviecai nitatieni müpaü 'utaitü, Cari 'ecü Cacaüyari pecatimacaxe sepa hepaüna pemü'itüariene yaxecüa petiutahüavarieca. ⁴¹ Peru caniheiserietüni tahesie que mütiunaquixü, que müreyevese xecüa tepü'itüarietüve yatemüteyuriecaicü. 'Icü masi tixaü 'asipücatiyurieve. ⁴² Müpaü niutayüni, Quesusi 'acu, quenena'erivani quepaucua pemunuani ti'aitame pehücütütü. ⁴³ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Niuquí caniseüyeni que nematicühüave, hicütütü nehësüa pepeyicani visi müracu'anesie.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(Mateu 27:45-56; Maricuxi 15:33-41; Vani 19:28-30)

⁴⁴ Mericüsü tuca naye'ani. Mana cuiepa nacuyüre naisarie cüa caviecacuque. ⁴⁵ Tau 'uyürecu 'ixuriqui meuviecai tuqui 'amüpata hixüata nisane. ⁴⁶ Hicü Quesusi carima 'utahivaca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, ne'iyari nepümasihüritüa. Müpaü 'utayüca yu'iyari niyetuani.

⁴⁷ Hicü cuya mühüritüariecai 'uniereca que mütiuyü 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita müpaü 'utaitü, Xüari 'icü tevi heiserie pexeyacai. ⁴⁸ Yunaitü teüteri menezierenique memüyucuxeürie, me'uneniereca que mütiuyü, yu'utüma menecüne yutavisie meyucusunatü hivericacü. ⁴⁹ Peru yunaitü memimaicai mana meniti'ucaitüni yateva. 'Ucari meta hamatüana memeyecü Carereyasie, müme mana meniti'ucaitüni menenieretü.

Quesusi que mütiuteuqui

(Mateu 27:57-61; Maricuxi 15:42-47; Vani 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Mericüsü tevi 'aniyueicacaitüni Cuse titevatü. 'Isücate canixevitütücaitüni, 'aixüa pütüca'iyaricai heiseriemecü yapüticamiecai. Mücü yapüca'anecai que memüteyu'eni que memüte'uyuri. 'Arimateya caniquiecametücaitüni Cureya cuieyarisie, yuri tini'eriecaitüni ta'icuevatü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. ⁵² Hicü Piratusüa nuaca nitavavirieni Quesusi caxarieya. ⁵³ Hecacueca nicu'eima rinu 'ixuriquiyaricü, neicuteucu teuquiyapa 'aitüa müvaye'inieriesie haque tevi hasuacu mücaheutatequievesie. ⁵⁴ Mericüsü püpienixitücai 'ana, 'uxipiya tucari püsütüariximecai.

⁵⁵ Meneiveiya 'ucari Carereyasie memeyecü 'utümana. Menixeiya teuquiya, caxarieya mete'uxei que mütiuteque. ⁵⁶ Yu'utüma mehecüneca 'aixüa meniyurieni visi mu'üa mixaxi nücame 'uhaye.

Mericüsü 'uxipiya tucarisie mecani'uxipiecaitüni 'aisica que maine.

24

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Maricuxi 16:1-8; Vani 20:1-10)

¹ Perusü ximeri cuitü, teuquiyapa meniu'axüani semana mexüacame tucarisie visi mu'üa me'ahapatü memicuxeüri. ² Hicü tete meniutaxeiya heuhüiyacame quite-nie meucatei. ³ 'Umeheutahaxüaca teuquiyapa, mepüca'itaxei Ti'aitame Quesusi caxarieya. ⁴ 'Asimepücatemaicai que memüteyurieniquecai müpaü mütiuyücü. Hicü 'uquisi yuhutatü va'aurie meniuti'uni merücavime me'anacatütü. ⁵ Memamacacu cuiepa metihüxima'ucacu müpaü metenivarutahüave, Titayari müquite vasata xete'ivautüve mücü mayeyuri. ⁶ 'Uva pücayecä, cananucuquetüarieni püta. Xequena'erivani que mütixe'utahüavixü Carereyasie 'uyeicatü cuxi, ⁷ que xemüte'utahüavarie Yuri Tevi hepaüsita, que müreyevecai müyetuiyanicü 'axa teyuruvamete memiviyacü, curuxisie

mümierenicü, hairieca tucarisie manucuquenicü que müreyevecai. ⁸ 'Ana mene'erivani niuquieya. ⁹ Hicü teuquiyapa mevayecüneca menecüne. 'Icü naime metenivarutaxatüani Tamamata Heimana Xeime, hipameta yunaime. ¹⁰ 'Ucari Mariya Mararatanaca, Vana, Mariya Cacuvu müvarusieyatücai metenitetevacaitüni. Hipatüta vahamatü mem'uuvacai 'ucari yunaitü yametenivarutaxatüani nü'arisixi. ¹¹ Peru müme yacü me'utiyuaneme meni'eriecaitüni metecuxatacacu, yuri mepücatevaruta'eriri.

¹² Perusü Pecuru caneyani teuquiyapa 'unausarümetü. 'Anahuca nixeiya 'ixuriqui mana 'acateme 'uyemaveme. Yuquie neyani vaüca 'iyarixietü que mütiunierixü hepaüsita.

*Que memüte'ixei, 'Emau huyeyari 'utüa me'uyehutü
(Maricuxi 16:12-13)*

¹³ Mericüsü mücü tucarisie yuhutatü müme huyeta menecüne, quiecarisie meneta'axüaniquecaitüni 'Emau müracusevasie. Querusareme nehuracaitüni, yanetevacaitüni tamamata heimana huta quirumeturuyari xeicüa. ¹⁴ Metenicuxatacaitüni naitü que mütiuyü hepaüsita. ¹⁵ Mericüsü metecuxatacacu niuqui mexüatüacacu Qesusitütü nivarancu'axe me'uhucacu. Vahamatü niemiecaitüni. ¹⁶ Mepücapitüariecai memeitimanicü. ¹⁷ Müpaü tinivarutahüave, Que titita 'icü niuqui xemüxütüa xe'uhutü. Titayari xeteyuhiverie. Müme mana meniuti'uni me'ayexüxunitü yühüxie. ¹⁸ Xevitü müme Cüreupaxi mütitevacai müpaü tinitahüave, Cari 'ecü 'asipepücatimate Querusareme que müreyü tacai 'atu. 'Asita cücamete müpaü mepütemate. ¹⁹ 'Iya müpaü tinivacühüaveni, Que reyücuta. Müme müpaü mete'itahüavixü, Qesusi Nasaretitanaca, que müranayetüa pecatimate. Mücü 'uqui Cacaüyarisie mieme catinixaxatametücaitüni. Que mütiyurienecai que müticuxatacai, canitürücaüyecaitüni Cacaüyari hüxie yunaime teüteri vahüxie. ²⁰ Tamara'acate memühüritüarie ta'isücateta meniyetüani hesiena mürahüiyanicü mümierenicü, 'arique curuxisie mepeimie. ²¹ Tamesietü tecanita'icuevacaitüni yuri tete'erietü 'iya mühücütücaicü que mü'ane mütasitixünaquecai 'Ixaherisixi teüteriyari. Mücü meta, haica tucari caniyuriecari hicü, müya reyücu. ²² Süricüte, 'ucari tasata miemete mepütasihüxyiatüa hicü. Ximeri vaniu menecücünixüani teuquiyapa, ²³ peru caxarieya mepücahexei. Menu'axüani müpaü me'utiyuatü quename niuqui tuayamete mevarexei metehinüme meyu'erietü. Müme vaniu quename Qesusi 'ayeyuri metenivaretahüave. ²⁴ 'Ana hipatüta tahamatü mem'uva teuquiyapa menecüne. 'Ucari que memaitücatei, müpaü 'aneme mepetaxei, peru Qesusi mepücahexei. ²⁵ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cari 'asixepücatemate, yu'iyarisie xepu'itutupe, 'acuxi yuri xepücateta'erivave texaxatamete que memütecuxatacaisie naime. ²⁶ Careuyevecai Cürisitu müpaü müticuinecü, 'arique mücaque visi 'anetü carayaniquecai. ²⁷ 'Ana Muisexi xapaya xatatü meri yunaime texaxatamete vaxapa xatatü, nisütüani tivahecüasitüiyatü que müre'ucai hepaüsitana naime 'utüaricasie.

²⁸ Mericüsü quiecarari haque memeta'axüaniquecai meneta'axüani. 'Iya masi teva niemiecaitüni. ²⁹ Müme cuini mieme meni'iniecaitüni müpaü me'utiyuatü, Tahamatü quene'ahayeva, 'esivatücacu putaicai pacayunirüme. Hicü muva neutahani vahamatü müyuhayevacü. ³⁰ Hicü vahamatü 'ayerüca mexa 'aurie, 'enu'üca pa, 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita. 'Ititaraca nivarumini. ³¹ 'Ana vahüxie canenarietü nayani, meneitimani. 'Iya masi camasiücütü nayuyeitüani tavari memüca'ixeyacü. ³² Hicü müpaü meteniyücühüavecaitüni, 'E'e, 'ayumieme ta'iyarisie cuini mieme tepütayetuacai mexi taticuxaxatüvacai huyeta te'uhucacu, mexi tasihecüasitüiyacai 'utüarica que maine.

³³ Hicü me'anucu'uca cuitü, Querusareme menecüne yu'utüma. Tamamata Heimana Xeime hipameta menivaretaxeiya meyuxeüriecame. ³⁴ Müme müpaü meniutiyanecaitüni, Caniyuritüni, Ti'aitame panucque. Masiücütü nayuyeitüani

Simuni 'ixeyacacu. ³⁵ Mümëta metenivarutaxatüani huyeta que müreyü, que memüteheitima pa 'utitaracu.

Quesusi masiücütü que mürayuyeyitüa teyü'üquitüvamete memixeyacü
(Mateu 28:16-20; Maricuxi 16:14-18; Vani 20:19-23)

³⁶ Mericüsü metecuxatacacu cuxi, 'iya vahixüata niutaqueni. Müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu. ³⁷ Müme meniutimamani, müqui mexeyame meyu'erietü. ³⁸ Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie. Titayari xete'isutüa niuqui xexüatüatü yu'iyarisie. ³⁹ Xequenenu'ixüari nemamate ne'ücate, ne necanihücütüni. Xequeneneu-mayüa xequeneneuxeyia. 'Iyari 'ume pücahexeyia vai pücahexeyia nehepaü. ⁴⁰ Müpaü 'utayüca yumamate yü'ücate nivaruxeisitüani. ⁴¹ Meyutemamavietü mehüxyatü, cayuri mepü'eriecai cuxi. Hicü müpaü tinivarutahüave, Tixaü xecatehexeyia 'uva tic-uaivame. ⁴² Qesü vaiyari menimini variquime texicamame. ⁴³ 'Enu'üca nitacuani vahüxie. ⁴⁴ Mericüsü müpaü tinivarutahüave, 'Icü niuqui necanixecuxaxatüvacaitüni xehamatü ne'uyeicatü cuxi, müpaü ne'utaitü quename heuyevecai maye'atüarienicü naitü nehepaüsita que müre'uxa Muisexi 'inüarieya niuquiyarisie texaxatamete vaxa-pasie cuicari xapayarisie ne'utaitü. ⁴⁵ 'Ana va'iyari nivatiyepieni memeitimanicü tita 'utüarica xapayari mütixatacai. ⁴⁶ Müpaüta tinivarutahüave, Müpaü püre'uxa, que müreyevecai Cürisitu nehücütütü müya netinicuinequecaitüni, hairieca tucarisie nenanucuqueniquecaitüni müquite vasata. ⁴⁷ Mücü meta, yunaitü niivarite müpaü mecatenitahüavariecuni, xüca xetehayeva que xemüteyuriecäi, xenesihahüavetü que mü'ane nemühücü, xepüteheuyehüviyarieni 'axa xemüte'uyuricü. Querusareme meri, 'ariqueta xaüsie yacatinicuxaxasivamücü. ⁴⁸ Xeme xecanihümetüni xemunenierixü xemihecüata 'icü que mütiuyü hepaüsita. ⁴⁹ Ne meta nepütixehanü'airieni tita ne'uquiyari mürainecäi mütixeminiquecaicü. Xeme quiecarisie xequeneyuhayevani tucari 'aye'ayuque quepaucua türücariya xemüpitüarieni taheima mieme, 'anaque xepüvayecüne.

Que müranutitüa
(Maricuxi 16:19-20)

⁵⁰ Hicü nivarayevitüni Vetaniya 'aurie. Yumama teicü heseratü niutaniuni 'aixüa memü'itüarienicü. ⁵¹ Mexi müpaü 'utaniucacäi vahesüa nayeyani, muyuavisie nanutivitüquieni. ⁵² Müme nenevieri me'ipitüaca Querusareme menecüne cuini mieme meyutemamavietü. ⁵³ Tucariicü tuqui curaruyarita meniu'uvacaitüni 'aixüa me'utiuyatü Cacaüyari hepaüsita. Müpaü xEICÜa cani'neni.

VANI Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Niuqui tevi que müratüa

¹ Sutüapai niuqui caniyüanecaitüni. Niuqui niteütacaitüni Cacaüyari. Canica-cayaritücaitüni niuquitütü. ² Mücütütü niuqui sutüapai Cacaüyari niteütacaitüni. ³ Naitü tiniuneni mücü 'inetüacu. Xüca mücü ca'inetüanique, pücaneniqueyu ni xevitü. ⁴ Mücüsüa tucari canixuavecäitüni. Tucari teüteri vahecüariviyame canihücütücaitüni. ⁵ Hecüariya yüvipa nihecüariyani, yüriya pücahe'ivave.

⁶ Mericüsü tevi Cacaüyari meiyenü'a 'aniucateitüni Vani titevatü. ⁷ Mücü titahecüataque caninuani, hecüariya hepaüsita mütitahecüatacä, yunaitü yuri memüteta'erienicü tiutahecüatacacu 'iya. ⁸ 'Iya hecüariya pücahücütücai. Titahecüataque hecüariya hepaüsita xEICÜa caninuani. ⁹ Tita yuricü mütihecüariya, tita mütivahecüatüa yunaima teüteri, mücü cuiepa caninuaximecäitüni.

¹⁰ Cuiepa caniuyeicacaitüni, cuie niuneni 'iya 'inetüacu, masi cuiepa memütama mepücaheitima. ¹¹ Yuquie caninuani, teüterimama mepücaheitanaqui'eri. ¹² Queyupaümetü memitanaqui'eri, müme yuri memüte'erie que mü'ane mühücüsie, müme heiserie nivarupitüani Cacaüyari nivemama memacü necü. ¹³ Teüteri que memüte'ununuivasie mepücayecü, va'uquiyarima meyhive'eriecacu teüteri que memüteyurie, mana mepücayecü, 'uqui türi vavevimücücacu, mana mepücayecü. Cacaüyarisie püta mepüyecü.

¹⁴ Mericüsü mücü niuquitütü tevi canayani, tasata 'ucäitü ratüa. Tame tecanixeiya visi que mü'anecai, 'uquiyarieya visi que mütipitüa yunive muyuxevi. Canaye'ani 'aixüa tiuca'iyaritü yuri ticuxatatü. ¹⁵ Vani tinihecüatacäitüni hepaüsitana. Canahivacäitüni müpaü 'utaitü, 'Icü canihücütücaitüni nemixatacai yane'utaitü, 'Iya ne'utüa 'umamie nesi'anuhaitüiyatü nayani meripai mümiemecü, ne meripai necamiemetücacu.

¹⁶ 'Iya que müraye'ave, yacatatinipitüaca hepaüna te'anenetü temacü necü tanaitü. 'Aixüa tiuca'iyaritü pütasiyuriene, pütasimüiriyarüme. ¹⁷ 'Inüari niuquiyari tecani-upitüarieni Muisexi tasi'upitüacu. Tepupitüarie mücü 'aixüa mütiuca'iyarinicü tahepaüsita, tita yuri müraine temütehexeiyanicü, Qesusi Cürisitu yatatiupitüacu. ¹⁸ Xevitü hasuacua püca'ixeyave Cacaüyari. Cacaüyari muyuxevi, que mü'ane yu'uquiyarisie mütiviya, mücü canihücütüatani yu'uquiyari.

Vani ti'üyame que mütiutahecüataxü

(Mateu 3:11-12; Maricuxi 1:7-8; Rucaxi 3:15-17)

¹⁹ Mericüsü müpaü tiniutahecüata Vani quepaucua Huriyusixi hesüana memüvareyenü'a mara'acate Revitasixi vahamame Querusareme memeyecü memita'ivaviyacü, 'Ecüri que pepüpaicü. ²⁰ Mücü puyutahecüataxü, pücayucu'imavacai. Masi puyutahecüataxü müpaü 'utaitü, Neri Cürisitu nepücahücü. ²¹ Müme mete'ita'ivaviya, Qesü 'ane. 'Eriyaxi pecatihücü. Mücü tiutayü, Ne pücatixaü. 'Ecü pecatihücü mücü tixaxatame, mete'icühüave. Mücü tivaruta'ei, Havaicü. ²² Müme 'ayumieme mete'itahüaveri, Que pepüpaicüte, xasuni temütevaretahüavecü müme memütasiheyenü'a. Que pe'utaine 'ahepaüsita. ²³ Mücü tiutayü, Nesü necanihücütüni que mü'ane mücuxaxasivacai haque müpaü mainecai, Xevitü mahiva macumavesie, Xeuraüyeme xequeneutavevi Ti'aitame huyeya 'utaitü, Quisariyaxi tixaxatame mainecai paü. ²⁴ Müme memeyenü'ari Pareseusixi vahesüa mecanimemetetücaitüni. ²⁵ Hicü menita'ivaviya müpaü mete'icühüavetü, Mericüte, titayari peti'üyane xüca pecacürisitutüni xüca 'Eriyaxi pecahücütüni xüca mücü tixaxatame pecahücütüni.

²⁶ Vani nivaruta'eiya ya'utaitü, Nericü necatini'üyaneni hacü. Xesata 'acaniuveni xevitü, xemüca'imate xeme. ²⁷ 'Iya ne'utüma 'ucanamieniri. Ne 'aixüa nepücatiuc'a'yari nehese müтинаquenicü ni nemiparevienicü nemixünirienicü cacaiya cuitaxiyari. ²⁸ Müpaü tiniuyüni Vetavarasie Curutani hatuxame 'anutaüye. Mana catini'üyanecaitüni Vani.

Muxa Nunusi Cacaüyarisüa mümieme

²⁹ Mericüsü 'uxa'arieca Vani canixeiya Quesusi 'a'amiecame. Müpaü niutayüni, Camü muxa nunusi Cacaüyarisüa mieme. Cuiepa memütama tita 'axa memüteyurie canivacunavairivani mücü. ³⁰ Mücü canihücütüni que mü'ane hepaüsita nemainecai, Ne'utüma 'ucanamieni 'uqui nesi'anuhaitüyatü matüa, meripai mümiemecü, ne meripai necamiemetücacu. ³¹ Nesüari nepücaheitimaitüyeicacai, peru mümasiücünicü 'Ixa-herisixi vahüxie, 'ayumieme necaninuani hacü netiuc'a'üyatü. ³² Hicü Vani tiniutahecüata müpaü 'utaitü, Ne necanixeiya 'Iyari taheima 'acamieme cucuru 'amacamiempaü. Hesiena niyuhayeva. ³³ Ne nepüca'imaicai cuxi, masi que mü'ane münesiheyenü'a nemütiuc'a'üyanicü hacü, mücütütü müpaü pünetiutahüavixü, Que mü'ane heima pemixeiya 'Iyari 'acamieme hesiena yuhayevame, 'iya canihücütüni que mü'ane mütiuc'a'üya 'Iyari Mütiyupata rapitüatü. ³⁴ Nesü necaniuniere, necatiniutahecüata 'icü Cacaüyari Nu'aya mühücü.

Matüari teyü'üquitüvamate memacü

³⁵ Hicü 'uxa'arieca tavari mana niutivecaitüni Vani, teyü'üquitüvametemama yuhutatü mana meteti'ucaita. ³⁶ 'Ixeiyaca Quesusi 'uyeicacacu, müpaü niutayüni, Camü muxa nunusi Cacaüyarisüa mieme. ³⁷ Yuhutatü teyü'üquitüvametemama mecani'enieni müpaü haineme, mecaneiveiya Quesusi. ³⁸ Hicü Quesusi ta'aurie 'aveca, varuxeiyaca me'iveiyame, müpaü tinivarutahüave, Tita xetecuvautüve. Müme metenitahüave, Xavi, haque pepeca. Xavi taniuquicü Ti'üquitame paine. ³⁹ Mücü tivaruta'ei, Xequenacüni xepüneniere. Hicü mana meniu'axüani, meniuneniere haque mecatei. 'Iya tucarisie me'iteütatü meniyuhayeva, memenuveiyacü tau ya'atevacacu.

⁴⁰ Mericüsü yuhutatü memü'enaxü Vani que mainecai, memeiveiya Quesusi, xevitü 'Atürexu catinitevacaitüni Simuni Pecuru mü'ivayatücai. ⁴¹ 'Iya yu'iva Simuni netaxeiyari meri. Müpaü tinitahüave, Tecaneitaxeiyari Mesiya, taniuquicü Cürisitu heiserie mupitüarie maine. ⁴² Quesusisüa caneivitüni. Quesusi 'ixeiya müpaü niutayüni, 'Ecü Simuni pecanihücütüni, Vani pemünu'aya. Sepaxi pepütitaterüvariene, taniuquicü Pecuru maine, Tete maine.

Quesusi que mütiyaruta'inie Piripe Natanaheri

⁴³ Hicü Quesusi 'uxa'arieca Carereyapai niyeimücücaitüni. Canitaxeiyari Piripe, müpaü tinitahüave, Quenenanuveyiya. ⁴⁴ 'Iya Piripe Vesaira caniquiecametücaitüni 'Atürexu Pecuru vaquiecaru. ⁴⁵ Hicü Piripe neitaxeiyari Natanaheri. Müpaü tinitahüave, Que mü'ane raxatatü Muisexi mütiuta'utüa 'inüari niuquiyarisie, texaxatame-teta mete'uti'utüa metexatatü, mücü tenetaxeiyari. Quesusi canihücütüni Cuse nu'aya Nasaretitanaca. ⁴⁶ Natanaheri müpaü tinitahüave, Nasaretisie que tiyüve 'aixüa müti'ane mürayeneica. Pripesü müpaü titahüave, Quenenierimie. ⁴⁷ Hicü Quesusi Natanaheri niuxeiyari 'a'amiecame. Müpaü niutayüni hepaüsitana, Camü yuricü 'Ixaheri teviyari canihücütüni 'icü, püca'irümari. ⁴⁸ Natanaheri müpaü tinitahüave, Haque pepünesihetima 'ecü. Quesusi müpaü tinitahüave, Piripe camatitahüavivecacu cuxi, quepaucua pinitüa pemucatei, nepümasi'uxei. ⁴⁹ Natanaheri müpaü tita'ei, Ti'üquitame, 'ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni, 'Ixaherisixi tati'aitüvame pecanihücütüni. ⁵⁰ Quesusi müpaü tita'ei, Nemutainecü pinitüa pe'ucaime nepümasi'uxei, yuri petiuta'eri. 'Ipaü 'aneneme masi vaücava pecanixeiyamücü. ⁵¹ Müpaü tinitahüaveta, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xecanixeiyacuni muyuavisie reuyepiyacame, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete xetevaxeiyari me'anuticücame me'acaneicame Yuri Tevisüa.

2

Neüquiya quememüte'uvevi Canasie

¹ Mericüsü hairieca tucari 'aye'acu meneitineüquitüani xeime. 'Ixüarari mepeveviecai Canasie Carereya cuieyarisie. Quesusi varusieya mana niuyeicacaitüni. ² Quesusi niuta'inierieni, teyü'üquitüvameteta mete'uta'inieri 'ixüararipa. ³ Hicü vinu 'ayexücu Quesusi varusieya müpaü tinitahüave, Vinu mepücahexeiya. ⁴ Quesusi müpaü tinitahüave, 'Uca titasü tetehexeiya 'ecü ne 'axeicüa. Netucari cuxi püca'aye'ave. ⁵ Hicü varusieya müpaü tinivarutahüave teparevivamete, Sepa que mütixehahüave, yaxequetenecahuni. ⁶ Mericüsü mana meniyetecaitüni tete ye'üyari 'auxüvitü Huriyusixi que memüte'i'itiva yupini. Xexuimesie müpaü paümetü tinacananaquecaitüni nauca teviyari ya xei sienituyari ritüruyari yacütüniquetü. ⁷ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Ha xequeneutihüniya ye'ürütesie. Cüsitanapai mecanitihüniya. ⁸ Müpaü tinivarutahüave, Xequenivatihapaniri, 'ixüarari mühüritüariesüa xequenanuhapani. Müme mecaneihapanirieni. ⁹ Mühüritüarie quepaucua menu'ti'inüataxü 'iya ha vinu matüa, 'asicatimaitü haque memiemetücai, teparevivamete memüvatihapa yametemaicacusüari, 'iya 'ixüarari mühüritüariecai nitahüave neneüqueme. ¹⁰ Müpaü tinitahüave, Cari yunaitü teüteri vinu 'aixüa ma'ane mecaniva'itüaca meri. Quepaucua memütitarüveni 'axa mü'ane mepüva'itüa. 'Ecüsü püta pecaniticuerieni vinu 'aixüa ma'ane hicüque. ¹¹ 'Ipaü tiniuyurieni Quesusi Canasie Carereya cuieyarisie 'isutüatü 'inüari que mütiyuriencai. Masiücütü nayuyeitüani que mütimarivecai. Teyü'üquitüvamete yuri mecateniuta'erieni hesiena.

¹² Mericüsü 'arique Caperünaume neuyeyune mücüri, varusieyari, 'ivamamari, teyü'üquitüvametemamari. Mana müixa mepüca'uyuhayevaxü.

Quesusi que mütiwaranuyeveiya tuquita

(Mateu 21:12-13; Maricuxi 11:15-18; Rucaxi 19:45-46)

¹³ Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva canahuracaitüni. Quesusi Querusareme neutiyune. ¹⁴ Mana tuqui curaruyarita nivaretaxeiya memüvareutatuayacai puixisixi muxasi cucuruxi. Tumini patamete tivaretaxeii mana me'ayeteme. ¹⁵ Caunari tiyuvayame 'utavevieca yunaime nivananuyeveiya tuqui curaruyarita, muxasi puixisixi vahamame. Tumini patamete vatumini nanacaxürieni, vamexate natixürieni. ¹⁶ Memüvareutatuayacai cucuruxi müpaü tinivarutahüave, 'Icü xequenanuye'üi tacuapai. Ne'uquiyari quiya xepüca'ayeitüvani tetuayamete vaquie. ¹⁷ Teyü'üquitüvamete mene'erivani niuqui müpaü müre'uxa, 'Aqui yemecü nemücieriecü neputa'unari. ¹⁸ Hicü Huriyusixi müpaü metenita'eiya, Tita petatixeisitüani 'inüari müya pemütiyuriencü. ¹⁹ Quesusi müpaü tivaruta'ei, 'Icü tuqui xequeneuca'una, ne hairieca tucari 'anucayayu necanenucuquetüamücü hutarieca. ²⁰ 'Ayumieme Huriyusixi müpaü meniutiyuani, 'Icü tuqui veviyari huta teviyari heimana 'ataxevime viyari caniuyurieni. Cari 'ecü haica tucari perenucuquetüani. ²¹ Masi mücü yuvaiyari canixatacaitüni tuquitüme. ²² Quepaucuari müquite vasata manucuquetüarie, teyü'üquitüvametemama mene'erivacaitüni müpaü mutayücü. 'Ana yuri metenita'eririeni 'utüarica, yuri mete'ita'eririta niuqui Quesusi mutayücü.

Quesusi que mütivamaicai yunaime teüteri

²³ Mericüsü Querusareme 'uyeicacacu Pasicua 'ixüararipa, yumüiretü yuri meteniuta'eriecaxüani que mü'ane mühücütücaisie me'ixeyaca 'inüariteya mücü que mütiyuriencai. ²⁴ Masi Quesusitütü pücauyetuacai xemesie, 'iya müvamaicaicü yunaime, ²⁵ tixaü mücareuyehüacaicü xevitü mütitahecüatacü tevi hepaüsita. 'Iyasietü yücümana tinimaicaitüni tita tevi 'iyarieyasie mütiyecä.

3

Quesusi Nicuremumatü que memütecuxatacai

¹ Mericüsü tevi 'eniuyeicacaitüni müpareseütücai Nicuremu titevatü, Huriyusixi teva'aitüvamete müxevitütücai. ² 'Iya Quesusisüa caninuani yüvicüta. Müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, tame müpaü tecatenimaica, 'ecü Cacaüyarisüa pemiemetütü pemunuacü peti'üquitametütü. Xevitü püca'yüveniqueyu 'icü 'inüari mütiyuriene pemütiyuriene'paü, me xüca Cacaüyari hamatüana ca'uyeicanique. ³ Quesusi nita'eiya, Caniseüyeni que nematicühüave, xüca hutarieca ca'utinuiwa tevi, püca'yüve mixeiya tita Cacaüyari müra'aita. ⁴ Nicuremu rehüave, Tevi quepaü tiyüve mutinuiva 'uquirasitütü. Tiyüve hutarieca yuvarusisie meutahani mutinuiva. ⁵ Quesusi tita'ei, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hasie 'iyarisie xüca ca'utinuiwa, püca'yüve meutahani Cacaüyari müra'aitasie. ⁶ Tita tevisie mütiyenuiva canitevitüni. Tita 'iyarisie mütiyenuiva cani'iyaritüni. ⁷ Pemücahüxiyaca nemütixecühüavecü quename heuyevese xeme hutarieca xemütinunuiva. ⁸ Que mütinacue caniu'ecani. Pecani'enieca yuariyaya, perusü 'asipepücatimate que müraneica que müreumie. Müpaü mecani'aneneni yunaitü 'iyarisie memüyenunuiva. ⁹ Nicuremu müpaü tita'ei, Qesü quepaütütü 'icü. ¹⁰ Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Ecü 'Ixaherisixi pecatiniva'üquitüvametüni. Cari 'icü pecatimate. ¹¹ Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, tecatenicuxatani tita temütemate hepaüsita, tetenihecüatani tita temüte'uxe hepaüsita. Xemesü xepüca'itanaqui'eri tita temütetahecüataquecai. ¹² Xüca yuri xecate'erieca tita cuiepa mütimieme nexecuxaxatüvacacu, quepaütütü yuri xeteta'erieniqueyu xüca nexecuxaxatüvanique tita taheima mütimieme. ¹³ Xevitü taheima püca'anutiyeive, 'iya taheima macane Yuri Tevitütü xeicüa pemari. ¹⁴ Muisexi macumavesie 'uyeicatü cu muyetepaü, müpaürita caneuyevecani Yuri Tevi muyetequieni ¹⁵ yunaitü yuri memüte'erie hesiena tucari mücaxüve memexeiyanicü.

Cacaüyari que mütivanaqui'erie cuiepa memütama

¹⁶ Cacaüyari 'ipaü tinivanaqui'erieca cuiepa memütama. Yunive muyuxevi caniyetüani memücatatümaiyarienicü yunaitü yuri memüte'erie hesiena, tucari mücaxüve memexeiyanicü püta. ¹⁷ Cacaüyari cuiepa que müreiyenü'a yunive, müpaü pücatiuyuri müvaranutaxürrienicü cuiepa memütama. Masi cuiepa memütama memütavieisitüarienicü cümana, 'ayumieme püta neiyenü'ani. ¹⁸ Que mü'ane yuri müti'erie hesiena, püca'anutahüiyani. Que mü'ane yuri mücati'erie 'ari nanutahüiyani, yuri mücatiuta'erievecü que mü'ane Cacaüyari Nu'aya muyuxevi mühücüsie. ¹⁹ 'Ipaü tinivaranutaxürüvani 'isücame. Hecüariya cuiepa caninuaniri. Teüteri yüriya mecaninaqui'eriecaitüni, hecüariya mecanaqu'erietü, 'axa memüteyuriecaicü. ²⁰ Yunaitü 'axa memüteyurie mecani'uxieca hecüariya, hecüaripa mepücacünicu capa me'utatierivanicü que memüteyurie. ²¹ Que mü'ane yamütiyuriene tita yuri müraine, hecüaripa püyeimücü mümasiücünicü que mütiyuriene Cacaüyarisie tiviyatü.

Neneüqueme teütameya que mütiyutemavie

²² Mericüsü 'arique Quesusi teyü'üquitüvametemamata menecüne Cureya cuieyarisie. Mana vahamatü 'etineutere ti'üyanetü. ²³ Vanita tini'üyanecaitüni 'Enunisie Sarimi 'aurie, ha mana vaüca muhanecaicü. Meniu'axecaitüni meniuca'üyarüvacaitüni. ²⁴ Vani casariyanata püca'anutahüiyavecai cuxi.

²⁵ 'Ayumieme Vanisüa miemete teyü'üquitüvamete hipatü Huriyusixi vahamatü niuqui menixüatüacaitüni 'itiya hepaüsita. ²⁶ Vanisüa me'u'axüaca müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'iya 'ahamatü meyeicacai hatuxame Curutani müracuteva 'anutaüye, que mü'ane hepaüsita pemütihecüatacai, titayari re'üyane hicü. Yunaitü hesüana meni'axeni. ²⁷ Vani müpaü tinivarutahüave, Tevi püca'yüve tixaütü mütiutanaqui'erien,

me xüca taheima mieme yatipitüarieca püyüve. ²⁸ Xemetütü xecatenihēcütani ne-hepaüsita müpaü que nemainecai, Ne Cürisitu nepücahücü, masi huxiena nemetanü'arie. ²⁹ Que mü'ane 'uca viquivame mexeiya, 'uqui neneüqueme canihücütüni. Neneüqueme teütameya mana mutive mi'enie, mücü caniyutemavieca mi'eniecü neneüqueme. 'Ayu-mieme 'icü netemavierica naye'aniri. ³⁰ Neuyeveca 'iya ve'eme mücuxaxasivarümeni marivatü mayeiximeni, ne püta nemütaparirümeni reuyevese.

Que mü'ane taheima macane

³¹ Que mü'ane taheima macane nai catinita'aitüani. Que mü'ane cuiepa mutine cuiepa canimiemetüni, catinicuxatani cuiepa mieme. Que mü'ane muyuavisie macane nai catinita'aitüani. ³² Tita mütiuxei, tita mütiu'eni, mücü hepaüsita tinihecütani. Xevitü püca'itanaqui'eri tita mütiutahecüataxü. ³³ Que mü'ane mitanaqui'eri tita mütiutahecüataxü, mücüri niyu'inüaritüani müpaü 'utaitü quename Cacaüyari yuri haine. ³⁴ Que mü'ane Cacaüyari meiyenü'a, mücü Cacaüyari niuquieyacü catinicuxatani. Cacaüyari nipitüani yu'iyari, que müreupaüme cati'inüatatü. ³⁵ 'Uquiyarieya yunive ninaqui'erieca. Nai tiniyetuirieni mamayasie. ³⁶ Que mü'ane nu'ayasie yuri müti'eri tucari mücaxüve canexeiyani. Que mü'ane yamücaticamie nu'aya que maine, pücaheitimani tucari, masi Cacaüyari 'ihēcacacu püyuhayeva.

4

Qesusiri 'uca Samariyatanacamatü que memütecuxatacai

¹ Mericüsü Ti'aitame tiniutamarieni Pareseusixi memü'enanacü quename Qesusi yumüireme teyü'üquitüvamete varayeitüvacai va'üyanecai, Vani hipame xeicüa va'üyanecacu. ² Qesusi yücümana pücavaruca'üyacai, teyü'üquitüvametemama püta mepüvaruca'üyacai. ³ Müpaü tiutamarieca Cureya neyeyani, hutarieca Carereya ninuani. ⁴ Neuyevecaitüni Samariya cuieyarisie meutayunecü. ⁵ Hicü quiecarisie ninuani Samariya cuieyarisie Sicari mütiuyetevasio. Mana canehurani cuie Cacuvu yunive mumi Cuse. ⁶ Pusu Cacuvu müvati'inixü mana nitiniereni. Mericüsü Qesusi 'uxetü yeiyacü ya'aretü mana nacateitüni pusu tesie tuca. ⁷ Mericüsü 'uca mana caninuanani Samariya quiecame cuhanünetü. Qesusi müpaü tinitahüave, Queneneuharitüa. ⁸ Teyü'üquitüvametemama quiecarisie hixüapa mene'uvacaitüni 'icuai meheunanaiyuca. ⁹ Hicü 'uca Samariyatanaca müpaü tinitahüave, Quepaütütü 'ecü pemühuriyu ha penitivaviri ne nemüsamariyatanaca nemü'uca. Huriyusixi tixaü xepücatehexeiya Samariyatari tahamatü. ¹⁰ Qesusi tita'ei, Xüca pe'imaicaque tita Cacaüyari matimicua, xüca pe'imaicaque quepai ha mümasivaviri, Queneneuharitüa ne'utaitü, 'ecüsü püta pepünesitavavirieniqueyu, nepümasiharitüaniquyeu ha muhanesie mieme. ¹¹ Mücü rehüave, Neuxei, hanüveme pepücahexeiya. Pusu peucateva. Haque pepeixeiya mücü ha muhanesie mümieme. ¹² Ta'uquiyari Cacuvu nive'emetücaitüni 'icü pusu müta'si'umi. 'Ena nitiharevecaitüni 'iya, nivemamata tevamamata. 'Ecü masi que petive'eme que mücü. ¹³ Qesusi nita'eiya, Yunaitü 'icü ha memütihareve tavari mepeuharicuni. ¹⁴ Que mü'ane manuhareni ne ne'iharitüayu tavari hasuacua pücaheuharimücüni. Masisü mücü ha nemiharitüani, mücü haixa canayeimücü hesiena 'atineicatü tucari mücaxüve 'ipitüatü. ¹⁵ 'Uca müpaü tita'eiyaxü, Neuxei, 'icü ha queneneuharitüa tavari nemücaheuharimücünicü, 'uvapai nemücahanünenicü. ¹⁶ Tita'ei, Mericüte, 'acüna quene'iniemie, 'uvapai xequenacüne. ¹⁷ 'Uca müpaü tita'ei, Nepücarecacüna. Qesusi müpaü tinitahüave, 'Erite, 'aixüa pecanaineni nepücarecacüna pehaitü. ¹⁸ Yu'auxüme pepüvarexeiyacai 'acünama. Mücü meta, hicü pemeixeiya, mücü püca'acüna. 'Ayu-mieme xasunicü peputaine. ¹⁹ 'Uca müpaü tita'ei, Camü, nemanetimani 'ecü, tixaxatame pecanihücütüni. ²⁰ Tame ta'uquiyarima 'icü yemurisie mecaniyutinenevivacaitüni. Xeme xeniutiyuaneni quename heuyevese Querusareme memüyutinenevivani.

²¹ Quesusi tita'ei, Neuxei 'uca, yuri quenetine'eririeca. Tucari canaye'amücü quepau-cua nenevieri xemüca'ipitüaca yu'uquiyari 'icü yemurisie ni Querusareme. ²² Xeme nenevieri xepipitüa que mü'ane xemücamate. Tame püta nenevieri tenipitüaca que mü'ane temümate, vicueisitüarica mayeneicacü Huriyusixi tahesie. ²³ Masi tucari canaye'amücü, hicü canaye'aniri, quepauca müme yuricü memüyutineneviva nenevieri memipitüani yu'uquiyari yu'iyaricü yuri me'utiyuatü. Mücü meta, ne'uquiyari müya me'aneneme nivacuvauneni nenevieri memipitüanicü. ²⁴ Cacaüyari cani'iyaritüni. Neuyeveca müme nenevieri memipitüa yu'iyaricü memipitüanicü yuri me'utiyuatü. ²⁵ 'Uca tita'ei, Ne necatinimaica quename 'uhamie Mesiya Cürisitu heiserie mupitüarie mütiteva. Quepauca munuani 'iya, nai catatinitahecüatüamücü. ²⁶ Quesusi tita'ei, Nesü necanihücütüni 'ahamatü nemüticuxata.

²⁷ Hicü teyü'üquitüvamete mecaniu'axüani. Meniuhüxiyani 'ucamatü müticuxatacaicü. Siepüre xevitü 'asipüca'utayü, Tita peticuvaune, titayari hamatüana peticuxata nusu. ²⁸ Hicü 'uca yuye'ü 'ucu'eirieca quiecarisie neyani. Müpaü tinivaretahüave 'uquisi, ²⁹ Camü xequene'ixüariyu tevi müneretahecüatüa nai que nemütuyuri. Caticürisitu 'icü. ³⁰ Quiecarisie mecanayecüne, hepana menahucaitüni. ³¹ Mericüsü mexi 'ame'ahucai, teyü'üquitüvamete menita'inieni müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, quetineucuacari. ³² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ne 'icuai necanexeyani xemüca'imate xeme. ³³ 'Ayumieme müpaü metenyücühüavecaitüni teyü'üquitüvamete, Xevitü cati'atüiri catimi. ³⁴ Quesusi tivarutahüave, Que nemüticamie tita mütinaque 'iya munesiheyenü'a, 'uximayasicaya que nemütinüxime, mücü canine'icuaitüni. ³⁵ Xeme müpaü xecate'utiyuane, Nauca meseri tixüyu 'isanari naye'amücü. Camü müpaü nepütixecühüave, Xequenetaneniereni, vaxa xequenexeyani. 'Aixüa nivavaquiniri xemüca'isanacü. Hicü ³⁶ 'isaname catini'ivaneni. Nicuxeürieni tita mütiutixuaverixü, tucari mücaxüve memexeyanicü, 'esame 'isanamematü yaxecüa memüyutemamaviecacü. ³⁷ 'Icü hepaüsita niuqui yuri paine, Xevitü cani'esametüni, xevitüta ti'isaname maine. ³⁸ Ne nepüxeheutanü'axüa xemüca'isanacü xemücateha'uximayacaisie. Hipatü mecateni'uximayacaitüni. Va'uximayasica xehesie tiniunaque.

³⁹ Mericüsü yumüiretü mana quiecatari Samariyatari yuri mecateniuta'erieni hesiena 'uca tiutahecüatacu yuniuquicü ya'utaitü, Nai que nemütuyuri canetiniutahecüatüani. ⁴⁰ 'Ayumieme Samariyatari hesüana me'u'axüaca mecanita'inieni vahesüa müyuhayevacü. Mana huta tucari niyuhayeva. ⁴¹ Hipatüta yumüiretü yuri mecate-niuta'erieni niuquieyacü. ⁴² Müpaü metenitahüave 'uca, Hicürixüa 'aniuquicü xecüa yuri tepücate'erie. Tameri tecani'enieni, tecatenimaica 'icü yuricü cuiepa memütama vavicueisitüvame mühücücü.

Quesusi que mürenayehüa ti'aitame parevivameya nu'aya

⁴³ Mericüsü huta tucari 'anucayacu mana neyani. Carereya caninuani. ⁴⁴ Quesusi yücümana tiniutahecüata quename tixaxatame yucuiepa 'aye'aveme ca'eriva. ⁴⁵ Peru quepauca Carereya munua Carereyatari mecanitanaqui'erieni nai mete'uxeiyaca que müreyuriencai Querusareme 'ixüararipa. Mümeta mecanecu'ixüara.

⁴⁶ Mericüsü hutarieca Canasie ninuani Carereya cuieyarisie ha vinu mayeitüasie. Xevitü cuiepa ti'aitame müparevivameyatücai mana niuyeicacaitüni. Nu'aya tinecuyecaitüni Caperünaumesie. ⁴⁷ Tiutamarieca 'iya quename Quesusi Cureya heyetüa Carereya nua, hesüana caneyani. Nitavavirieni mana müyemiecü, menayehüanicü nu'aya. Mücü nemüximecaitüni. ⁴⁸ Quesusi 'ayumieme müpaü tinitahüave, Cari xüca 'inüarite xecaxeyani, mamarivavemeta, yuri xepücateta'erienicuta. ⁴⁹ Mücü ti'aitame parevivameya müpaü tinitahüave, Neuxei, mana quenemie nenive camüvecacu cuerietü. ⁵⁰ Quesusi titahüave, Quenemie. 'Anive nayeyuriniri. Hicü mücü tevi yuri tiniuta'erieni niuquieyasie Quesusi que mütitahüavixü. Neyani. ⁵¹ Mana heutamiecacu

te'uximayatametemama menenucunaque metehühavetü niveya mayeyuricüri. ⁵² 'Iya niuta'ivauni ya'utaitü que 'upaucucacu manayeve. Müme müpaü metenitahüave, Tacai 'esiva cüa caviecacu cahüiyatü nayani. ⁵³ Hicü quemasieya tinetimani 'ana maye'acaicü quepaucua Qesusi mütitahüavixü, 'Anive nayeyuriniri. Mücüri yuri tiniuta'erieni, yunaitü hesüana quiecatarita. ⁵⁴ 'Ipaü hutarieca 'inüari tiniuyurieni Qesusi Cureya heyeyaca Carereya nuaca.

5

Ticuicame Vetesita mayecatei

¹ Mericüsü 'arique Huriyusixi va'ixüarari naye'ani. Qesusi Querusareme neuti-yune. ² Querusareme ha mana niyemacaitüni Muxasi Vaquitenie hura. Hepürayusixi vaniucicü Vetesita tiniuyetevacaitüni ha muyemacai. 'Etüpivari niye'ucaitüni 'auriena 'auxüvitü. ³ Mücütüa mecanayetecaitüni yumüiretü tecuicucate, memacücüpe, memühurietüca, memümamavavaqui, meta'icuevatü ha mücuyuitüarienicü. ⁴ Heiva mana niuta'axecaitüni niuqui tuayame. Ha nicuyuitüvacaitüni. Que mü'ane meri mana munua ha 'ucuyuitüariecu nanayeveni sepa que müticuyecai. ⁵ Mericüsü xevitü tevi mana nayecateitüni xei teviyari heimana tamamata heimana 'atahaica viyari müticuyecai. ⁶ Qesusi 'ixeyaca mana 'ucaime, heitimaica müixa müyuriecaicü, müpaü tinitahüave, Peti'avaüriya pemanayeveni. ⁷ Ticuicame müpaü tinita'eiya, Neuxei 'uqui, havaicü tevi munesiheucähüani hapa quepaucua ha mucuyuitüarie. Mana ne'ucamiecacu xevitü meri mana caninuani. ⁸ Qesusi tinitahüave, Quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, quenecuyeicani. ⁹ Cuitüva 'aixüa reu'erietü nayani tevi. Yu'itari nanucucueni, nicuyeicacaitüni.

Mericüsü mücü tucari 'uxipiya tucari canihücütücaitüni. ¹⁰ 'Ayumieme Huriyusixi müpaü metenitahüave 'iya manayehüiya, Hicü 'uxipiya tucari canihücütüni. Heiserie pepücahexeiya 'a'itari pmanucucuenicü. ¹¹ Mücü müpaü tivaruta'ei, Que mü'ane 'aixüa nereu'eriecame munesi'ayeitüa, mücü canetiniutahüave, 'Aitari quenanucucue'i quenecuyeicani. ¹² Müme müpaü metenita'ivaviya, Que püpaicü mücü tevi müya mümatiutahüavixü, Quenenucucue'i quenecuyeicani. ¹³ Manayehüiya 'asipücatimaicai que müpaicütücai, metüacü Qesusi yumüiretü me'u'uvacacu mana. ¹⁴ Hicü 'ariquemüca Qesusi nitaxeiya tuqui curaruyarita. Müpaü tinitahüave, Camüsü 'aixüa pereu'erietü pecanayani. Tavari 'axa pepücareyurieneni capa vaüca pe'u'itüarienicü masi. ¹⁵ Tevi neyani. Müpaü tinivarutahüave Huriyusixi quename Qesusi hücütücai que mü'ane 'aixüa reu'eriecame meyeitüa. ¹⁶ 'Ayumieme Huriyusixi meniveiyacaitüni Qesusi müpaü mütiyurieneacü 'uxipiya tucarisie. ¹⁷ Qesusisü müpaü tinivaruta'eiya, Ne'uquiyari müya tiniu'uximayatani hicüque, neta müya netiu'uximayata. ¹⁸ 'Ayumieme masi cuini mieme menicuvautüvecaitüni Huriyusixi me'imienique, 'uxipiya tucari 'inüariyari mayeyeitüaximecaicü, masisü cuxi Cacaüyari müxatacaicü yu'uquiyaritüme, Cacaüyaripaü 'anetü 'ayuyeitüvatü.

Cacaüyari Nu'aya heiserie que mürexeiya

¹⁹ Hicü 'ayumieme Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, nu'aya 'asipüca'yüve yücümana, que mütixeiya yu'uquiyari yatiyurieneme xEICÜA püyüve. Tita mütiyuriene 'iya, müpaüta yaxEICÜA tiniyurieneni nu'aya. ²⁰ Ne'uquiyari yunive pünaqui'erie. Naime catinixeisitüani que mütiyuriene 'iya. 'Icü que mütiyuriene 'esiva marivemecü xEICÜA, yemecü nixeisitüamücü mamarivavemecü, xemühüxiyanicü xeme. ²¹ Ne'uquiyari mütivaranucu'uitüvapaü müquite, tucari mütivarupitüvapaü nu'ayata müpaü catinivaru'uitüvani müme müyuvaüriya müvaranucu'uitüanicü. ²² Mücü meta, ne'uquiyari xeime püca'inüata 'isücamepaü, masi heiserie nipitüani yunive 'isücamepaü mita'inüatacü naime, ²³ yunaitü

ve'eme memü'eriecacü nu'aya, yaxaicüa ve'eme memü'eriepaü 'uquiyarieya yunive meiyenü'a. Que mü'ane ve'eme müca'erie nu'aya, ve'eme püca'erie 'uquiyarieyata meiyenü'a.

²⁴ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nenuqui mü'enie, yuri ti'eririetü 'iya münesiheyenü'a, mücü tucari mücaxüve canexeiyani. 'Isücame hüxie pücatacueviyani, masi niuyupata, camüquitüri, 'ayeyuritü püta hicü. ²⁵ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari naye'amücü, hicüri naye'aniri, quepaucua müquite memi'enieni Cacaüyari Nu'aya 'utaniucame. Müme memü'enanani mecanayeyuyuricacuni. ²⁶ Ne'uquiyari yücümana tucari que mürexeiya, müpaü yaxaicüa tinipitüani yunive tucari mexeiyanicü yücümana. ²⁷ Heiserie tipitüata 'isücamepaü müva'inüatacü Yuri Tevi mühücücü. ²⁸ Tixaü xepücahüxiyaca 'icücü. Tucari naye'amücü quepaucua yunaitü memucateuqui memi'enieni 'iya 'utaniucame. ²⁹ Mepüvaticüneta. Müme 'aixüa memüteyuriecäi menanucu'uicuni tucari memüpitüarienicü, 'axa memüteyuriecäi mete'anucu'uni memanutaxüriyanicü.

Que memüte'ihecüata Cürisitu

³⁰ Ne necümana 'asinepücatiyüve. Que nemüti'ena, müpaü nepütiva'inüata 'isücamepaü neyüanetü. Que mütiheiserie nepüva'inüata nemüca'icuvaunecü tita münetinaque ne, tita mütinäque 'iya münesiheyenü'a püta nemücuvaunecü. ³¹ Ne xüca nehepaüsita netihēcüatanique, yuricü nepücatihecüataniqueyu. ³² Xevitü 'ecaniuyeicani mütihecüata nehepaüsita. Necatinimaica 'iya yuri mütihecüatacü nehepaüsita que mütihecüata. ³³ Xeme Vanisüa xecanivarenü'ani. Mücü tita yuri müraine hepaüsita tiniutahecüata. ³⁴ Ne masi nepüca'itanaqui'eri tita teüteri memütehecüata nehepaüsita, perusü 'ipaü necaniutainenü xemütavieisütüarienicü xeme. ³⁵ 'Iya cüxeme canihücütücaitüni tatü hecuarivietü. Xeme xeniyuvaüriyacaitüni xemüyutemamaviecacü 'iya yatixehecüariviyacacu yareutevitü. ³⁶ Mücü nehepaüsita mütihecüata, mücü masi türücaüyemecü catinihecüatani, tita mütihecüatacai Vani 'esiva xEICÜa tihecüatacacu. Tita nemütiyuriene, ne'uquiyari que münetiupitüa nemeye'atüanicü, 'icü 'uximayasica que nemütiyuriene, 'icü nehepaüsita tinihecüatani quename ne'uquiyari nesihēyenü'a. ³⁷ Mücürita ne'uquiyari münesiheyenü'a, mücütütü nehepaüsita tinihecüatani. Xeme hasuacua xepüca'i'enievave 'utaniucame, xepüca'ixeyavave que mütiyuxexeyia. ³⁸ Niuquieya xepücahexeyia xehesie yuhayevame yuri xemücate'ieririecü que mü'ane 'Iya meiyenü'a. ³⁹ 'Utüaricasie xequetenecuvava, müpaü xemütecü'erivacü quename mücücü tucari mücaxüve xehexeyia. Mücütütü canihücütüni tita nehepaüsita mütihecüata. ⁴⁰ Xepücayuvaüriya nehepa xemahuni tucari xemexeyanicü.

⁴¹ Tita teüteri memütexata visi menetexeyatü, mücü nepüca'utanaqui'eri. ⁴² Siepüre nepüxehetima xeme, xemücayhayevacü xe'inaqui'erietü Cacaüyari. ⁴³ Ne necaninüani ne'uquiyarisüa nemiemetütü. Xemeri xepücanesi'utanaqui'eri. Xüca xevitü nuanü yuhesüa miemetütü püta, xecanitanaqui'ericuni 'iya. ⁴⁴ Que xeteyüvave yuri xemüteta'erienicü xüca xe'itanaqui'erieni tita xemütexata visi xeteyuxeiyatü, xücarita xecatecuvautüveni 'iya muyuxevi Cacaüyaritütü visi mütiexexeyanicü xeme. ⁴⁵ Müpaü xepücatecü'erivani quename nexetaxaneta ne'uquiyari hüxie. Xevitü 'acaniuyeicani müxexaneta. Muisexi canihücütüni. Hesiena xeniu yuri xepüte'erie. ⁴⁶ Xücasü yuri xete'eriecaque Muisexisie, nehiesietari yuri xepüte'eriecaqueyu. 'Iya nehepaüsita tiniuti'ütüani. ⁴⁷ Xüca 'iya 'utüaricayasie yuri xecate'erieca, queri yuri xeteta'erieni tita nemüticuxatasie.

6

Que mütiivarumi 'auxüme miriyari

(Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17)

1 Mericüsü 'arique caneyani Quesusi. Carereya haracunayarisie Tiveriya müracutivasie 'anutaüye neta'ani. 2 Yümüretü mechanicuveiyatüvecaitüni teüteri 'inüari memüxeiyacaicü que mütiyurienecai tecuicuicate vahesie. 3 Hicü hürisie neutiuyune Quesusi. Mana necateitüni, teyü'üquitüvametemamata metehetitecai hamatüana. 4 Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva nahuracaitüni. 5 Hicü Quesusi heutaniereca, yumüireme varuxeiyaca hepana me'atihume, müpaü tinitahüave Piripe, Haque tepeinanaiyu pa 'ime memütecuanicü. 6 Müpaü tiutayü 'i'isipatü. Mücüsietü tinimaicaitüni que mütiyurienequecai. 7 Hicü Piripe nita'eiya, Pa huta sienituyari 'inüariyarisie 'atü capütinaque vahesie mieme yuxexuitü 'esiva xeicüa memita'üixüanicü. 8 Xevitü teyü'üquitüvametemama 'Atürexü mütitevacai Simuni Pecuru 'ivaya müpaü tinitahüave, 9 'Ena puyeica temaicü sevara payari 'auxüvime huta quesüteyari vara'ütü. Perusü 'icü que tipaüme yumüireme vahesie mieme. 10 Quesusisü müpaü tiutayü, Xequenivaranucayasa teüteri. Mana vaüca nacu'üxayacaitüni. Hicü 'uquisi menanucayaxe 'auxüme miriyari meyupaümetü yacütüniquetü. 11 Hicü Quesusi nenu'üni pa. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari tinivarumini mana memütitecai. Yaxeicüa tinivarumini quesüteta quepaü memüteucuaicucuai. 12 Hicü me'utihuxacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Xequeneucuxeüri tarimeyari manuyuhayevaxü capa reuyevenicü. 13 'Ayumieme mechanicuxeürieni. Tamamata heimana huta quirivayari meniutihüniya tarimeyari tecua'amete memicu'eirie 'auxüme sevara payarisie mieme. 14 Mericüsü teüteri me'ixeyaca 'inüari mütiuyuri müpaü meniutiyanecaitüni, Cari yuricü 'icü canihücütüni 'iya tixaxatame cuiepa 'umamie. 15 Hicü retimaica Quesusi quename me'axüaniquecai me'iviyaquecai tiva'aitüvame memayeitüanicü, tavari yuxaüta mana neutiuyune hürisie.

Quesusi que mütiuyecacai haracunasio
(Mateu 14:22-27; Maricuxi 6:45-52)

16 Mericüsü quepaucua tau macayunixü teyü'üquitüvamete mana meniucanexüani haracunapai. 17 Canuvasio mecayaxeca haracuna 'anutaüye menecüne Caperünaumepai. Hicü niucuyüeri. Quesusi vahesüa pücanuavecai cuxi. 18 Carima 'u'ecacacu haracuna niuyuanecaitüni. 19 Hicü yateva 'auxüme 'ataxeime quirumeturuyari me'uhutü mecanix-eiya Quesusi haracunasio 'uyeicame canuva hepa 'amiecame. Meniutimamani. 20 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ne nepühücü. Xepücaheumamaca. 21 Hicü meniuyavüriya memitanacu'erienicü canuvasio. Yapaucua canuva nivataneni cuiepa haque memeucünecai.

Teüteri que memüte'icuvautüvecai Quesusi

22 Mericüsü 'uxa'arieca teüteri haracuna 'anutaüye memüti'ucai mecaniuneniere mana mucateicü xevitü canuva xeicüa, hipatü pücatixaü. Mepunenierixü Quesusi müca'acayerüvecai mücü canuvasio teyü'üquitüvamete vahamatü, masi teyü'üquitüvamete memecü yuhücüate. 23 Hipatüta canuvate meneyecüne Tiveriya. Mana hura meniu'axüani haque pa memeticuai Ti'aitame pamüpariyusi 'ipitüacu Cacaüyari. 24 Me'uneniereca teüteri Quesusi mana müca'uyeicacaicü, teyü'üquitüvametemamata memüca'u'uvacaicü, mümetari canuvasio mecayaxeca menecüne Caperünaumepai me'icuvautüvetü Quesusi.

Quesusi pa tucari tiyupitüvame mühücü

25 Haracuna 'anutaüye meheitaxeyaca müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, quepaucua pepunua 'uvapai. 26 Quesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xepücanesicuvautüve 'inüarite xemüxeicü. Pa xemeticuaicü xemetihuxaicü püta xepünesicuvautüve. 27 Xepücate'uximayaca 'icuai mütipünive xema'ivacü xeicüa. Xequetene'uximayaca püta xeme'ivacü 'icuai 'amütiterive tucari mücaxüve müxepitüa Yuri Tevi mütxemini. 'Uquiyarieya Cacaüyaritütü ni'inüaritüani 'iya. 28 'Ayumieme müpaü metenitahüave, Querü teteyurieca Cacaüyari 'uximayasicaya

temüte'uximayacacü. ²⁹ Quesusi müpaü tivaruta'ei. 'Icü canihücütüni Cacaüyari 'uximayasicaya, yuri xemüte'eriecacü 'iya meiyenü'asie. ³⁰ Müme mete'icühüave, Mericüte, tita petiyuriene 'inüari, temixeyiacü, yuri temümateta'eririenicü. Que petiu'uximayata. ³¹ Tame tatevarima manana payari metenicuacaitüni macumavesie, que müre'uxa, Taheima mieme pa tinivamicuacaitüni. ³² Hicü Quesusi müpaü tivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Muisexi capühücütücai que mü'ane müxe'umi mücü pa taheima mieme. Ne'uquiyari püta tinixemicuani tita yuricü mütipa taheima mieme. ³³ Que mü'ane taheima macaneica, tucari müvamicua cuiepa memütama, mücütütü canihücütüni Cacaüyarisüa mieme pa. ³⁴ Müme metehühüave, Ti'aitame, 'aheyemecü quetatineumicua 'icü pa. ³⁵ Quesusi müpaü tivarutahüave, Ne necanihücütüni pa tucari tiyupitüvame. Que mü'ane nehesüa müye'ani pücaheuhacamücüni. Que mü'ane nehesie yuri müti'erie havai pücaheuharimücüni hasuacua. ³⁶ Masi yanepütixecühüavecai, xepünesixeyia peru yuri xepücate'erie. ³⁷ Naime ne'uquiyari münepitüa nehesüa püye'ani. Que mü'ane nehesüa müye'ani, tacua nepüca'anuyehüani. ³⁸ Ne taheima nepüca'acane tita münepitüa que yanemütiyurienenicü. Tita münepitüa 'iya münepitüa 'a püta yanemütiyurienenicü nepacane. ³⁹ 'Ipaü catininaqueni 'iya münepitüa 'a, nai münepitüa nemücaheiyehüanicü ni xeime, masi nemenucuquetüanicü tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare. ⁴⁰ 'Ipaürita catininaqueni ne'uquiyari, yunaitü memixeyia nu'aya, yuri memüte'erie hesiena, tucari mücaxüve memexeyianicü. Ne nepüvaranucu'uitüani tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare.

⁴¹ Hicü Huriyusixi meniniuquixiecaütüni hepaüsitana müpaü mutayücü, Ne pa necanihücütüni taheima macane. ⁴² Müpaü meniutiyanecaitüni, 'Icü catiquesusi Cuse münu'aya. Tame quemasieya varusieya tepüvamate. Quetütü paine hicü taheima macane. ⁴³ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Xepücani quixieca yusata. ⁴⁴ Xevitü pücaüve nehesüa müye'ani, me xüca ne'uquiyari münepitüa 'a 'enuehüana xecüa püyüve. Ne tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare necanenucuquetüamücü. ⁴⁵ Texaxatamete vaxapasie müpaü catine'uca, Cacaüyari tiniva'üquitüaca yunaima. Yunaitü memü'enana ne'uquiyari que maine, memüteyü'üquitüa, müme nehesüa mecaniye'axüacuni.

⁴⁶ Perusü xevitü püca'ixeyave ne'uquiyari. Que mü'ane Cacaüyarisüa miemetütü 'amuyeica, mücü xecüa canixeyaveni ne'uquiyari. ⁴⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehesie yuri müti'erie, tucari mücaxüve canexeyani. ⁴⁸ Ne pa tucari tiyupitüvame necanihücütüni. ⁴⁹ Xetevarima manana payari metenecacaitüni macumavesie. Müme menecüni. ⁵⁰ 'Icü canihücütüni pa mayeyuri taheima macaneica tevi miticuanicü mücamünicü. ⁵¹ Ne necanihücütüni pa mayeyuri taheima macane. Xüca tevi 'icü pa 'uticuanicü, yuheyemecü payeyurini. 'Icü pa nemüyetuani ne, nevaiyari canihücütüni, cuiepa memütama vatucari can'ayumiemetüni.

⁵² Hicü Huriyusixi meniyuxamurietüvecaitüni yameteyücühüavetü, Quetütü püyüve 'icü yuvaiyari mütasimicua temiticuanicü. ⁵³ Quesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca xeca'itucuanicü Yuri Tevi vaiyarieya, xüca xuriyaya xeca'anu'ieni, tucari xepücahexeyia yuhesie. ⁵⁴ Que mü'ane nevaiyari mücü'a nexuriya mü'ie, tucari mücaxüve canexeyani. Tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare, necanenucuquetüamücü. ⁵⁵ Ne nevaiyari yuricü can'icuaütüni, nexuriya yuricü cananu'ivani. ⁵⁶ Que mü'ane nevaiyari mücü'a nexuriya mü'ie, mücü nehesie tiviyatü niyuhayevamücü, neta hesiena netiviyatü netinehayeva. ⁵⁷ Ne'uquiyari mayeyuri cuiepa que münepitüa 'apaü, ne que nemürayeyuri ne'uquiyaricü, müpaürita yaxecüa que mü'ane münepitüa 'a, mücüta canayeyuricamücü necümana. ⁵⁸ 'Icü canihücütüni pa taheima macane. Xetevarima que memüte'ucuai que memüte'ucui, müpaü püca'ane. Que mü'ane 'icü pa mücü'a yuheyemecü canayeyuricamücü. ⁵⁹ Müpaü niutayüni Caperünaumesie ti'üquitatü tuquita.

Niuqui tucari mücaxüve hepaüsita

⁶⁰ Hicü 'ayumieme teyü'üquitüvametemama yumüiretü me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Icü niuqui canicuaniveni. Quepai püyüve mi'enieni. ⁶¹ Quesusi yu'iyarisie retimaica memüniuquixiecaicü teyü'üquitüvametemama 'icü hepaüsita, müpaü tinivarutahüave, 'Icücü xetetiquetamürique 'acu. ⁶² Qesü yüniqueyu xüca xe'ixeiyanique Yuri Tevi mana 'utimiecame haque meripai mecatei. ⁶³ 'Iyari canihücütüni tucari tiyupitüvame. Vaiyari 'asipüca'yüni. Tita nemütixecuxaxatüva ne, mücü cani'iyaritüni canitucaritüni. ⁶⁴ Peru hipatü xeme yuri xepücate'erie. Quesusi matüaripai nivamaicaitüni quehate müme yuri memücate'eriecai, timaicaita que mü'ane miyetuaniquecai. ⁶⁵ Müpaü tinicuxatacaitüni, 'Ayumieme nepütixecühüave, xevitü mücayüve nehesüa müye'ani xüca ne'uquiyari müpaü catipitüaca.

⁶⁶ Mücü yumüiretü teyü'üquitüvametemama yucutama menitacüni, hamatüana mepüca'u'uvacairi. ⁶⁷ 'Ayumieme Quesusi müpaü tinivarutahüave tamamata heimana yuhutame, Xemerita xeteyuvaüriya xemüyehu. ⁶⁸ Simuni Pecuru müpaü tinita'eiya yucu'imavatü, Ti'aitame, quepai rahesüa tepütayehu. 'Ecüsü niuqui tucari mücaxüve hepaüsita pecanexeiyanı. ⁶⁹ Hicürixüa yuri tecateniuta'erienı, tecamanetimani 'ecü que mü'ane Cacaüyarisüa mümieme müpasie pemühücücü. ⁷⁰ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü necatixe'anayexei tamamata heimana yuhutame xeme. Xevitü xeme Cauyumariepaü cani'aneni. ⁷¹ Mücü Cura Simuni nu'aya 'Isicariutitanaca nixatacaitüni. Mücü niyetuaniquecaitüni xevitü mühücütücai tamamata heimana yuhutatü.

7

Quesusi 'ivamama yuri que memücate'eriecai hesiena cuxi

¹ Mericüsü 'arique Quesusi Carereya niuyeicacaitüni. Püca'yuvaüriyacai Cureya muyeicani Huriyusixi memicuvautüvecacü me'imienique. ² Hicü Huriyusixi va'ixüarari nahuracaitüni quepaucua xamaru memutiveviva. ³ 'Ivamama 'ayumieme müpaü metenitahüave, 'Uva peyeyame Cureya quenemie, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete memixeyacü tita pemütiyuriene. ⁴ Tevi 'avie capütiyuriene, ticuvaunetü yunaime vahürüpa mümarivanicü. Xüca müpaü petiyuriene, pemaücümme quena'ayeitüa cuiepa memütama vahüxie. ⁵ 'Ivamamata yuri mepücate'eriecai hesiena. ⁶ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Ne netucari püca'aye'ave cuxi. Xeme tixaü xepücatetacuevi. ⁷ Cuiepa memütama mepüca'yüvave memüxe'uxive'erieca. Ne püta mecaneni'uxive'erieca va-hepaüsita nemütihecüatacü, tita memütayurie 'axa mü'anene nemutainecü. ⁸ Xemerı xe-quene'ixüarayü. Ne cuxi nepüca'ixüaramie 'icüsie, netucari müca'aye'avecü cuxi. ⁹ Müpaü tivarutahüaveca Carereya niyuhayeva.

Quesusi que mütiyuri 'ixüararipa quepaucua xamaru memutiveviva

¹⁰ Hicü 'ivamama meheu'ixüarayucacu 'iyata neyani 'arique, 'avie xeicüa cayuhecüatatü. ¹¹ Hicü Huriyusixi meneicuvautüvecaitüni 'ixüararipa müpaü me'utiyaütü, Haque peyeica 'iya. ¹² Teüteri vaüca mepütécuxatacai hepaüsitana, 'avie xeicüa. Hipatü müpaü meniutiyuanecaitüni, Masi 'aixüa pütüca'iyari. Hipatüri mete'utiyanecai, Tixaüsietü püvareuyexürüva teüteri. ¹³ Masi xevitü teüteri vahürüpa pücaticuxatacai hepaüsitana yunaitü memüvamacarücaicü Huriyusixi.

¹⁴ Hicü 'ixüarari hixüaparietari Quesusi neutiyune tuquipa. Mana tini'üquitacaitüni. ¹⁵ Huriyusixi menihüxiyacaitüni yame'utiyaütü, Queri timaive 'icü 'utüarica. Pücatiyuti'üquitüave. ¹⁶ Qesusiri 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Tita nemüti'üquita nehesüa pücamieme. Que mü'ane munesiheyenü'asüa püta canimietüni. ¹⁷ Xüca tevi yuvaüriyani yamüticamienicü tita mütiinaque 'iya, catinimaicamücü tita nemüti'üquita hepaüsita, xüca Cacaüyarisüa miemetüni, me xüca necümana ne'utainenı nusu. ¹⁸ Que mü'ane yücümana mutaine catinicuvauneni visi müticühüavarüvanicü. Que mü'ane

müticuvauneni visi müticühüavarüvanicü 'iya meiyenü'a püta, mücü yuri paine, tita mücatiheiserie pumave heisiena.

¹⁹ Camü Muisexi catixe'upitüa 'inüari niuquiyari xemeixeiyanicü. Perusü ni xevitü xeme yapücaticamie 'inüari niuquiyarisie. Titayari xenetecuvautüve xenesimienique.

²⁰ Teüteri müpaü mete'ita'ei, Cari cacaüyari 'axa mü'ane pümasinü'ü. Quepai masicuvaune masimienique. ²¹ Qesusi müpaü tivaruta'ei, Ne 'uxipiya tucarisie heiva xecüa tixaütü nepütiuyuri, peru yunaitü xecanihüxiyaca. ²² 'Ayumieme meta Muisexi nixe'upitüani xitequiya 'inüariyari. Muisexisüa pücamieme, tatevarima vahesüa püta canimiemetüni. Peru 'uxipiya tucarisie xepi'inüaritüa 'uqui nunusi. ²³ Xüca 'uqui 'uxitequiene 'uxipiya tucarisie Muisexisüa mieme 'inüari niuquiyari müca'ayeitüarienicü, que xeneteheca ne nai 'aixüa reu'eriecame nemayeitüacü xeime tevi 'uxipiya tucarisie. ²⁴ Que mütiyuxexeiya xecüa niuqui xepücavevieca, que mütiheiserie püta xequenevevieca niuqui.

Caticürisitu 'icü, que memutiyanecai

²⁵ Hicü Querusaremetari hipatü 'ayumieme müpaü meniutiyanecaitüni, 'Icü catihücü memicuvautüve me'imienique. ²⁶ Camü yunaima vahürüpa catinicuxatani, 'asimepücatehehüave. Ta'uquiyarima xüari yuricü mepücaheitima 'icü mücürisitu heiserie mupitüarie. ²⁷ Perusü tame tecanimaica 'icü haque memieme. Quepaucua munuani Cürisitu, xevitü 'asipücatimaica haque memieme.

²⁸ Hicü Qesusi müpaü tiniuhiva tuqui curaruyarita ti'üquitatü, Xeme xenetemate 'acu, haque nememieme xetemate. Ne necümana nepücanua. Masi yuri canaineneni 'iya munesiheyenü'a. Xeme xepüca'imate. ²⁹ Nesü necanimaica hesüana nemümiemecü, munesiheyenü'acü.

³⁰ Hicü mecanicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'avecaicü cuxi. ³¹ Teüteri yumüiretü yuri mecateniuta'erieneni hesiena. Müpaü meniutiyanecaitüni, Quepaucua munuani Cürisitu, masi vaüca catiyurieneni 'inüarite, 'e'ivatü 'icü que mütiyuriene.

Pareseusixi que memütevaretanü'a tupirisixi memiviyacü Qesusi

³² Hicü Pareseusixi meniva'eniecaitüni teüteri hepaüsitana vaüca metecuxatame. Mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü mecanivaretanü'ani tupirisixi memiviyacü. ³³ Hicü müpaü niutayüni Qesusi, Yareutevitü cuxi xehamatü neniuyeicamücü. 'Arique 'iya munesiheyenü'asüa nepüyemie. ³⁴ Xepünesicuvautüveni peru xepücanesitaxeiya. Mücü meta, haque nemeyeicani xepüca'yüvave xemeta'axüani.

³⁵ Huriyusixi müpaü metenyücühüavecaitüni, Que tiyune 'icü temüca'itaxeiyacü. Cüriyecusixi vasata memeutayeixüa vahesüa catiyemie, Cüriyecusixi tivareti'üquitüanique. ³⁶ Qesü 'icü titita niuqui müya mutaine, Xepünesicuvautüveni, xepücanesitaxeiya, haque nemeyeicani xepüca'yüvave xemeta'axüani, haitü.

Hatüapaü mü'anene ha muhanesie miemepaü

³⁷ Hicü ve'eme tucarisie 'ixüarari heutiparirümecacu, mana niuecaitüni Qesusi. Nahivacaitüni müpaü 'utaitü, Xüca tevi heuharimücüni, nehesüa quenuani, que'anuhareni. ³⁸ Que mü'ane nehesie yuri müti'erie, 'utüarica manuyünepaü, hatüapaü 'anenetü caniuhanecamücü taütana ha muhanesie miemepaü 'anenetü. ³⁹ Müpaü niutayüni 'Iyari xatatü memitanaqui'erieniquecai müme yuri memüteta'erieniquecai hesiena. Mücü 'Iyari mepücatanaqui'erivavecai cuxi Qesusi cuxi visi 'anetü müca'ayeitüarievecaicü.

Teüteri hixüata que memüte'uyusanaxü

⁴⁰ Hicü teüteri hipatü 'icü niuquite me'u'enieca müpaü meniutiyanecaitüni, Yuricü mücü tixaxatame canihücütüni 'icü. ⁴¹ Hipatüta mete'utiyanecai, Cari 'icü Cürisitu

canihücütüni. Hipatüta mete'utiyuanecai, Masi Cürisitu Carereya pücamiemetüni. ⁴² Camü 'utüarica müpaü caranuyüne, Cürisitu Raviri püxiüyariyatüni, quiecarisie Raviri mecateisie pümiemetüni Verenisie. ⁴³ 'Ayumieme teüteri hixüata meniyusana cümana. ⁴⁴ Hipatüta müme meniviyacuaitüni, perusü xevitü püca'ivi.

Tevi hasuacu pücatixatacaai 'icü müticuxatapaü, que memutiyanecai

⁴⁵ Hicü tupirisixi meniu'axüani mara'acate memühürütüaricai vahesüa Pareseusixi vahesüa. Mümeri müpaü metenivarutahüave, Titayari xecate'i'atüa. ⁴⁶ Tupirisixi müpaü metevaruta'ei. Tevi hasuacuari pücatixatacaai 'icü tevi müticuxatapaü. ⁴⁷ Hicü Pareseusixi müpaü metevaruta'ei, Cari xemeta xepeuyexüriya. ⁴⁸ Camü te'aitamete Pareseusixi que mü'ane müme hesiena yuri pütiuta'eri. ⁴⁹ Peru 'icü teüteri 'inüari niuquiyari memücamate 'axa mepütecühüavarüva. ⁵⁰ Hicü 'iya meripai Quesusisüa munua yüvicüta Nicuremu müpaü tinivarutahüave, xevitü mühücütücaicü müme, ⁵¹ Camüsü ta'inüari niuquiyaricü tepüca'enuhüani tevi xüca meri teca'i'enieni que mutaine, xüca teca'imaica que mütiyuriene. ⁵² Mümeri müpaü metenita'eiya, Qesü 'ecütari Carereya petimieme. Quetynecuvava, quetnexeiyani Carereyasie müca'ayenevecü tixaxatame havaicü.

'Uca muviyari xeime cünayamame meyucumaüvacacu

⁵³ Yuxexuitü yuquie mepeutayeixüa.

8

¹ Quesusisü yemurisie neyani Huriva Mati'u müracutevasie. ² Ximeri tavari tuquipa ninuani. Yunaitü teüteri hesüana meni'axecaitüni. Mana 'ayerüca tiniva'üquitüacaitüni. ³ Hicü te'utüvamate Pareseusixi vahamatü mecani'atüirieni 'uca muviyarie xeime cünayamame meyucumaüvacacu. Hixüapa me'itaqueca ⁴ müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'icü 'uca caniuviyarieni xeime cünayamatü meyucumaüvame. ⁵ 'Inüari niuquiyarisie Muisexi müpaü catatinü'aitüani tetexicü temüvatituaxanicü müya memüyüa. Camüsü que petayüni 'ecü. ⁶ Müpaü meniutiyaneni me'i'isipatüvetü me'itaxanetaque. Quesusisü 'anacatusireca, cuiepa tiniuta'utüani yu'itüvamecü. ⁷ Müme 'ameteheuterecu meheicu'ivaviyatü, 'iya nanucuqueni. Müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane xeme 'axa mücatiyurieve, mücü meri pitatuaxa tetecü. ⁸ Tavari 'anacatusireca, cuiepa tiuta'utüa. ⁹ Mümeri memü'enana, va'iyari vatate'acacu, meneutayeixüani yuxexuitü me'ayecüatü, 'uquiravesixi meri. Qesusi yuxaüta niyuhayeva, 'uca hixüapa muvecai tiyuhayevaxüta. ¹⁰ Hicü 'anucuqueca Qesusi, hipame cavaxeyiatü, 'uca xEICÜa, müpaü tinitahüave, Neuxe, 'uca, haquevari müme masixanetamete. Xevitü 'ahesie carahüa. ¹¹ 'Iya tiutayü, Ti'aitame, haquevasü. Qesusi titahüavixü, Neta 'ahesie nepücatihüani. Quenemie, tavari 'axa püpücareyurieneni.

Qesusi cuiepa memütama vahecüarivivame mühücü

¹² Mericüsü Qesusi tavari tinivarutixatüani müpaü 'utaitü, Ne cuiepa memütama vahecüarivivame necanihücütüni. Que mü'ane münesi'anuveiya yüvipa püca'uyeicani, masi hecüariya canexeyacamücü tucaritüme. ¹³ Pareseusixi 'ayumieme müpaü metenicühüaveni, 'Ecü 'ahepaüsita xEICÜa pecatinihecüatani. Tita pemütihecüata püca'yuri. ¹⁴ Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Sepasü nehepaüsita nemütihecüata, tita nemütihecüata puyuri nemütimatecü haque nememieme que nemütimie. Xeme 'asixepücatemate haque nememieme que nemütimie. ¹⁵ Xeme teüteri vahepaü xepüteyu'inüata. Ne püta tevi nepüca'inüata. ¹⁶ Masisü xüca ne'ita'inüataque, nepihecüatüaniqueyu tita yuricü müti'inüari nehexeiyatü, nexaüta nemüca'uyeicacü, 'iya münesiheyenü'a nehamatü muyeicacü. ¹⁷ Mücü meta, xe'inüari niuquiyarisie müpaü catine'uxani, Yuhutatü teüteri tita memütetahecüata puyuri. ¹⁸ Mericüte, ne necanihücütüni que mü'ane nehepaüsita mütihecüata, ne'uquiyari münesiheyenü'a nehepaüsita tinihecüatanita. ¹⁹ Müme müpaü

metenitahüave, Haqueri 'a'uquiyari. Quesusi müpaü tivaruta'ei, Xeme xepücanesimate ne, ne'uquiyarita xepücamate. Xüca xenesimaicaque ne, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. ²⁰ 'Icü niuquicü catinicuxatacaitüni tumini mahüriesie tuqui curaruyarita ti'üquitatü. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'vecaicü cuxi.

Que nemüreumie xepücaüyüvave xemeta'axüani, que mainecai

²¹ Hicü tavari müpaü tinivarutahüave, Nesü nepüyemie. Xepünesicuvautüveni, tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü xecanicuicuni. Que nemüreumie xepücaüyüvave xemeta'axüani. ²² Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenicuxatacaitüni, Yücümana catiyumieni müpaü mutayücü, Que nemütimie xepücaüyüvave xemeta'axüani. ²³ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme 'ena xepümiemete. Ne püta taheima necanimiemetüni. Xeme 'ena cuiepa xepümiemete. Ne püta 'ena cuiepa nepücamieme. ²⁴ 'Ayumieme yanepütixe'utahüavixü xemücuini tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü. Xüca yuri xecate'uta'erieni quename ne nehücü, xecanicuicuni tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü. ²⁵ Müme müpaü metenicühüavecaitüni, 'Ecü que pepüpaicüte. Quesusi tivarahüave, Yemecü nepühücü tita nemütixecuxaxatüva. ²⁶ Vaüca necaneixeiyani xehepaüsita nemüticuxatanicü, xehesie nemütihüpanicü. 'Iya munesiheyenü'a masi yuri canaineni. Tita nemütü'eni 'iya yahainecacu, mücü nepütivataxatüani cuiepa memütama. ²⁷ Müme 'asimepücatehetima yu'uquiyari müvacuxaxatüvacaicü. ²⁸ Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Quepaucua xemenutihana Yuri Tevi, 'anari xepütehetimani ne nemühücücü, necümana 'asinemücatiyuriencü. Ne'uquiyari münetiü'üquitüapaü, müpaü xeicüa nepüticuxata. ²⁹ Mücü meta, 'iya munesiheyenü'a nehamatü caniuyeicani. Pücanesi'ucu'eiri nexaüta, neheyemecü yanemütüyuriencü tita mütinaque.

³⁰ 'Ipaü ticuxatacacu yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena.

Tita yuri maine canixetixünamücü, que mainecai

³¹ Quesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave müme yuri memüte'ita'eriri Huriyusixi, Xeme nenuquisie xeteviyatü xüca xeyuhayevani, yuricü nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xecanihümetüni. ³² Tita yuri müraine xecanetimaicuni. Mücü yuri maine canixetixünamücü. ³³ Müme müpaü metenita'eiya, Tame 'Apurahami tecanixiüyarimamatüni. Xeimesie mieme vaüriyarica tepücate'uti'uximayataxü hasuacua. Que pehaine, xexüxünitü xemacüne pemaine. ³⁴ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yunaitü 'axa memüteyurie vaüriyarica meteni'uximayaca tita 'axa müti'anesie mieme. ³⁵ Mericüte, vaüriyarica müti'uximaya yuheyemecü 'apüca'uca quiecamepaü. Quiecame nu'aya püta 'apuca yuheyemecü. ³⁶ Xüca nu'aya xetixünamücü, panasi xexüxünitü xecanacünicuni. ³⁷ Ne nepütimate 'Apurahami xemüxiüyarimama. Siepüre xecanenicuvautüveni xenesimienique nenuqui müyutexiecü xehesüa. ³⁸ Tita nemütixei ne'uquiyarisüa yanepüticuxata. Xemesüari tita xemüte'u'eni yu'uquiyarisüa yaxepütecahu.

³⁹ Müme müpaü mete'ita'ei, Tame ta'uquiyari 'Apurahami canihücütüni. Quesusi müpaü tivarutahüave, 'Apurahami xüca xexiüyarimamatüni, 'Apurahami que mütiyuriencai yaxequeteneyurieca. ⁴⁰ Masi hicü xepünesicuvautüve xenesimienique. Ne necanitevitüni nemütixecuxaxatüva tita yuri müraine que nemütü'enaxü Cacaüyarisüa. Xehepaü capütüyuri 'Apurahami. ⁴¹ Xeme xe'uquiyari que mütiyuriene yaxetenicahuni. Mete'itahüave, Tametütü tavarusi que mü'ane mücacünayatücai, mücü pücatasi'utivevi. Xei 'uquiyariyari tecanexeiyani Cacaüyaritüme. ⁴² Quesusi müpaü tivarutahüave, Xüca Cacaüyari xe'uquiyaritüni, xecaneninacü'eriecaqueyu ne. Ne Cacaüyarisüa necaneyeyani necaninuaniri. Mücü meta, necümana nepücanua. 'Iya püta caneneyenü'ani. ⁴³ Titayari xecateheitimaivave tita nemütixata. Xemücaüyüvavecü nenuqui xemü'eni, 'ayumieme xepüca'iquema. ⁴⁴ Xeme yu'uquiyarisüa xecanimiemetetüni Cauyumariesüa. Xecaniyuvaüriyani yaxemüteyuriencü tita

mütihive'erie xe'uquiyari. 'Iya meripai catiniyumemivani. Tita yuri mürainesie tiviyatü 'apüca'uvecai, tita yuri müraine mumavecü hesiena. Quepaucua 'itaricacü müticuxata, yücümana tinicuxatani müti'itavacü, memüte'itava müva'uquiyaricü. ⁴⁵ Ne püta yuri nemainecü, yuri xepücanete'eriri. ⁴⁶ Que mü'ane xeme nehiesie pürähüani, 'axa nemütiuyuri 'utaitü. Me xüca yuri nehaineni, titayari yuri xecanete'eriri. ⁴⁷ Que mü'ane Cacaüyarisüa mümieme cani'enieca tita Cacaüyari müticuxata. 'Ayumieme xepücaheu'enana, Cacaüyarisüa xemücamiemetecü.

Cürisitu que 'amütiuyeicacai sutüapai

⁴⁸ Huriyusixi müpaü metenita'eiya, Cari 'aixüa teniutiyuaneni quename 'ecü pe-samariyanaca, quename cacaüyari 'axa mü'ane masinü'ü. ⁴⁹ Qesusi tivaruta'ei, Neri cacaüyari 'axa mü'ane pücanesinü'ü. Masi 'aye'ame ne'erietü nepixata ne'uquiyari, xeme püta ne'aye'ame xecanesierietü xepünesixata. ⁵⁰ Ne tixaü nepücaticuvaune visi nemüticühüavarüvanicü. Que mü'ane müticuvaune visi nemüticühüavarüvanicü, que mü'ane 'isücamepaü müva'inüata, mücü 'acaniuyeicani. ⁵¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca tevi nenuquisie yaticamieni, hasuacua pücahetimani müya. ⁵² Huriyusixi müpaü mete'itahüave, Hicürixüa tepütehetima cacaüyari 'axa mü'ane mümasinü'ü. Camü 'Apurahami caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. 'Ecüsü müpaü pecanaineni, xüca tevi nenuquisie yaticamieni, müya pücamaiaca hasuacua. ⁵³ 'Ecü que petive'eme ta'uquiyari 'Apurahami 'asicayüvecacu. Mücü caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. Titari pera'ayeitüaxime. ⁵⁴ Qesusi tivaruta'ei, Xüca ne visi nehainenique nehapaüsita, tixaü pücatihücütüni queyü visi que nemüticühüavarüvaniqueyü. Ne'uquiyari canihücütüni que mü'ane visi maine nehapaüsita. Xeme yaxeputiyuane quename xecacaüyari 'iya. ⁵⁵ Masi xepücaheitimaivave. Nesü püta necanimaica. Xüca nehainenique quename neca'imate, xehapaü neti'itavatü nenayaniqueyü. Masiri necanimaica, ni-uquieyasie yanepüticamie. ⁵⁶ Xe'uquiyari 'Apurahami cuini mieme tiniyutemavieca netucari ha'erivatü mixeiyacü. Nixeiya, tinaqui'acai. ⁵⁷ Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenitahüave, 'Ecü huta teviyari heimana tamamata viyari pepücahü. Que petixei 'Apurahami. ⁵⁸ Qesusi tivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'Apurahami 'aca'uyeicacacu cuxi, 'aneniuyeicani ne. ⁵⁹ Hicü 'ayumieme tetexi mecaniutitücü me'ituaxaque. Qesusi niyuti'avieta, tuqui curaruyarita nivayeyani vasata 'umietü.

9

Qesusi que mürenayehüa tevi 'acüpetü mutinuivaxü

¹ Hicü mana 'uyemietü tevi niuxeiya 'acüpetü mutinuivaxü. ² Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'ivaviya, Ti'üquitame 'acu, quepai 'axa pütüyuri, 'icü 'axa tiuyuri, 'uquiyarimama nusu 'axa mepüte'uyuri, 'acüpetü mutinuivaxü. ³ Qesusi müpaü niütayüni, 'Icü müpaü püca'ane 'axa mütiuyuricü, ni 'uquiyarimamata 'asimemüte'uyuricü müpaü püca'ane. Mümasiücürecü Cacaüyari que mütiyuriene hesiena püta cani'aneni. ⁴ Caneuyeveca 'iya munesiheyenü'a que müti'uximaya, yanemütiyurienicü ne 'uhecüacacu cuxi. Yüriya 'acanamieni quepaucua mücayüve müti'uximayaca. ⁵ Quepaucua cuiepa nemuyeica, necanihecüariyatüni cuiepa memütama vahesie mieme. ⁶ Müpaü 'utayüca niuta'aüsicavieni cuiepa. Haxu 'uhaviyaca yu'aüsicacü, huxitana haxu nevirixüani. ⁷ Müpaü tinitahüave, Quenemie, mana quenehütaimami ha mayema Siruhe müracutevasie, taniuquicü Mutanü'arie müracutevasie.

Hicü neyani, nanacahütaiama, heunieretü 'ayaca, nacunuani. ⁸ Hicü 'auravatariri, mümeri meripai memixeyacai rimusinavieneme, müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü catihücü mana mutiyeixacai müticu'ivavacai. ⁹ Hipatü mete'utiyanecai, 'Eri, 'iya pühücü. Hipatüta mete'utiyanecai, Tixaüsüari, hepaüna pütüyuxexeiya xEICÜA. 'Iyasü

müpaü nainecaitüni, Ne nepühücü. ¹⁰ Hicüsü müpaü metenitahüave, Mericüte, que petiunieritüarie. ¹¹ 'Iya müpaü tivaruta'ei, Mücü tevi Quesusi mütiteva haxu 'uhaviyaca nehüxita canenaviriexüani. Müpaü netiutahüavixü, Siruhe quenemie quenehütaimamie. Neheyaca ne'anacahütaimaca nepanutanierixü. ¹² Müme metehühüave, Haqueri mücü. Hauqui, tiutayü.

Pareseusixi que memüte'ita'ivaviyaxü macüpecai manayehüiya

¹³ Mericüsü Pareseusixi vahesüa mecaneivitüni macüpecai. ¹⁴ 'Uxipiya tucari nihücütücaitüni quepaucua Quesusi haxu muhaviyaxü menutanieritüa. ¹⁵ 'Ayumieme tavori menita'ivaviya Pareseusixi que tiunierixü. 'Iya müpaü tivarutahüave, Haxu pünesi'aviriexüa nehüxita, nepanacahütaimaxü, hicü nepeuniere. ¹⁶ Pareseusixi hipatü 'ayumieme müpaü meniutiyuanecaitüni, Xüari 'iya tevi Cacaüyarisüa pücamieme, 'uxipiya 'inüariyarisie yamücatamicü. Hipatü mete'utiyanecai, Quepaü tiyüve tevi 'axa mütiyuriene 'inüari 'ipaü 'aneneme mütiyuriene. Hixüata mepuyusanaxüa. ¹⁷ 'Ayumieme tavori müpaü metenitahüave macüpecai, Que pe'utaine 'ecü 'iya hepaüsita. Pümasi'anutanieritüa. 'Iya rainecai, Catinixaxatametüni. ¹⁸ Hicü Huriyusixi yuri mepücate'uta'eri quename 'acüpecai 'anutanierixü, 'arique xEICÜa yuri mepüte'uta'eri mevarutahüaveca manutanierixü 'uquiyarimama. ¹⁹ mevaruta'ivaviyaca müpaü me'utiyaütü, 'Icü tixenive, hepaüsitana xemutiyaane quename 'acüpetü 'utinuivaxü. Que yüanetü hicü peuniere. ²⁰ 'Uquiyarimama menivaruta'eiya yame'utiyaütü, Tame tepütemate 'icü tanive mühücü 'acüpetü mutinuivaxü. ²¹ Masi hicü que yüanetü meuniere 'asitepücatemate. Quepai menutanieritüa 'asitepücatemate. Mücü xequeneuta'ivaviya. 'Ecaniuteviniri, yücümana caniyutaxatamücüri. ²² 'Uquiyarimama müpaü meniutiyuanecaitüni Huriyusixi memüvamacarücaicü. Huriyusixi meyu'enieca müpaü meteniyücühüavecaitüni, quename xüca xevitü yutahecüatanique Cürisitusie tiviyatü, tuquita capitüarieniqueyu. ²³ 'Ayumieme 'uquiyarimama meniutiyuani, 'Ecaniuteviniri, xequeneuta'ivaviya mücü. ²⁴ Hicü hutarieca menitahüave tevi macüpecai. Müpaü metenitahüave, 'Aixüa queneutayüqui Cacaüyari hepaüsita. Tame tepütemate 'icü tevi 'axa mütiyuriene. ²⁵ Mücü müpaü tivaruta'ei, Me 'asinepücatimate xüca 'axa tiyurieneni. 'Icü xEICÜa necatinimaica ne. 'Ana nepacüpecai, hicürixüa nepeuniere. ²⁶ Hicü müpaü metenitahüave, Que masi'uyuri. Que matiunieritüa. ²⁷ Müpaü tinivaruta'eiya, Meripai yanepütixe'utahüavixü, xepücaheu'enana. Que cuxi xete'enacu tavori. Xemeta teyü'üquitüvametemama xecate'acünicu. ²⁸ Müme 'axa mepüte'itahüavixü müpaü mete'icühüavetü, 'Ecüsü hesüana mieme tiyü'üquitüvame pepühücü. Tame Muisexisüa miemete teyü'üquitüvamete tepühüme. ²⁹ Tame tecatenimaica Cacaüyari mütitahüavixü Muisexi. 'Icü püta 'asitepücatemate haque memieme. ³⁰ Tevi müpaü tivaruta'ei, Camüte, 'icü pümarive. Xeme 'asixepücatemate haque memieme, peru pünesi'anutanieritüa ne. ³¹ Tepütemate Cacaüyari mücava'enie 'axa memüteyurie. Masi xüca tevi Cacaüyari 'ayexeiyani, xüca yaticamieni tita mütinaque Cacaüyari, cani'eniecamücü 'iya. ³² Sutüapai hicüque pücasasiva quename tevi 'enutanieritüa que mü'ane 'acüpetü mutinuivaxü. ³³ Xüca 'icü Cacaüyarisüa camiemetünique, püca'yüveniqueyu 'asimütiyurieni. ³⁴ Müme mete'ita'ei, Cari 'ecü 'axa petiyurienetü peputinuivaxü yemecü. 'Ecü que petati'üquitüa tame. Tacua mecanenuyehüani.

Yu'iyarisie que memüte'acücüpe teüteri

³⁵ Mericüsü caniu'ena Quesusi quename tacua mehenuyehüa. 'Itaxeyaca müpaü niutayüni, 'Ecü yuri peti'erie que mü'ane Yuri Tevi mühücüsie. ³⁶ 'Iya tita'ei, Ti'aitame, que püpaicü yuri nemütita'erienicü hesiena. ³⁷ Quesusi titahüave, Pepixei. Que mü'ane 'ahamatü müticuxata, mücü necanihücütüni. ³⁸ 'Iya tiutayü, Yuri nepüti'erie, Ti'aitame 'acu. Nenevieri nipitüaniri. ³⁹ Quesusi müpaü niutayüni, Ne necaninuani

'ena cuiepa nemüvapatacū, memücaheuneniere memanutanenierenicū, memeuneniere me'acücūpetū memacūnecū.

⁴⁰ Mericūsū Pareseusixi hipatū hamatūana memu'uvacai 'icū meniu'enieni. Müpaū metenitahüave, Tamerita tete'acücūpe. ⁴¹ Qesusi müpaū tivarahüave, Xüca xe'acücūpenique, mücücū xehesie pücarahüivaniqueyu. Masi hicū müpaū xeputiyuane quename xeheuneniere. 'Ayumieme 'apuve xehesie que mürahüiva.

10

Muxasi vacurararü hepaüsita ticuxatatū, que müti'üquitacai

¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane quitenie mücaheutahani muxasi vacurararuta, huteicū püta meutimaque, mücū tinavayame canihücütüni catini-navamücū. ² Que mü'ane quitenie meutahani, muxasi canivahüvemetüni. ³ 'Iparevivame quitenie catineuyepivani hesiena mieme. Muxasi mecanimaica niuquieyasie. Yux-exuime püvarahüave yumuxasi que memüteteteva, nivananuyevitüni. ⁴ Quepaucua yumuxasi yunaime müvaranuyevitü, mücū varanuhaitüiyatū caniumieni. Muxasi 'utümana mecaniveiyani niuquieyasie memimatecū. ⁵ Cuyeicame mepüca'anucuveiya, meniyuta'unacuni püta cu'uvamete vaniuquisie memücavamatecū.

⁶ Qesusi 'icū 'üquisica xatatū müpaū tinivacuxaxatüvacaitüni. Müme 'asimepücatehetima tita mütihücütücai mütivacuxaxatüvacai.

Qesusi muxasi vahüveme 'aixüa mütiuca'iyari mühücü

⁷ 'Ayumieme tavari müpaū niutayüni Qesusi, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ne muxasi necanivaquitenietüni. ⁸ Yunaitü memu'axüa necanuavecacu cuxi ne, tenavayamete mecanihümetüni, menivanavatüveni. Muxasi mepücavaru'eni masi. ⁹ Ne necaniquitenietüni. Necümana xüca tevi heutahani, nitavicueisitüariemücū. Neutahamücū nivayeyeicamücū, macusiüraüye netamariecaxüamücū.

¹⁰ Tinavayame vanavamütü vacuimütü vata'unamütü xeicüa cani'axeni. Ne püta necaninuani tucari memexeiyanicü, 'anuyuhayevame memexeiyanicü. ¹¹ Ne ti'üviyame 'aixüa nemütiuca'iyari necanihücütüni. Ti'üviyame 'aixüa mütiuca'iyari yutucari niyetuani muxasi vahesie mieme. ¹² Ti'ivame, que mü'ane mücavahüveme, muxasi mücavacusiari, mücū canixeyani 'ürave 'a'amieme. Mücū muxasi nivacu'e'irivani niyuta'unani. 'Ürave nivativiyamücū nivataxüriexüamücū. ¹³ 'Iya müti'ivamecū xeicüa pücauyucuerivayurie muxasi vahepaüsita.

¹⁴ Ne necatini'üviyametüni 'aixüa nemütiuca'iyari. Nemuxasima nepüvamate, mümeta menetemate nemuxasi, ¹⁵ yaxeicüa ne'uquiyari münetimepaü, ne nemimatepaü ne'uquiyari. Netucari necanietuani muxasi vahesie mieme. ¹⁶ Hipameta muxasi nepüvarexeiya 'icü xei curaruyarita memücamiemete. Neuyeveca nemüva'atüani mümeta. Neniuqui mecani'eniecuni. Xeime mehexeiyatü ti'üviyame, xei curaruyari mehexeiyatü mecanacünicuni.

¹⁷ 'Ayumieme ne'uquiyari caneninaqui'erieca netucari nemüyetuacü tavari nemitanacü'erienicü. ¹⁸ Xevitü pücanesinavairieni, necümana püta necanietuamücū. Heiserie necanexeyani nemiyetuanicü, heiserie nerexeyata tavari nemitanacü'erienicü. 'Ipaü ne'uquiyari canetiniu'aitüani.

¹⁹ Mericūsū tavari hixüata meniyusana Huriyusixi 'icü niuquieyacü. ²⁰ Yümüretü müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Cari cacaüyari 'axa mü'ane caninüca 'iya, pücayumate. Titayari xete'ienie. ²¹ Hipatüta mete'utiyuanecai, 'Icū niuquieya, cacaüyari 'axa mü'ane minü'ü capüniuquieya. Cacaüyari 'axa mü'ane que tiyüve müvaranutanieritüani memacücūpe.

Huriyusixi que memüte'ixani'eri Qesusi

²² Mericüsü 'ana 'ixüarari naye'ani quepaucua hehecuame memayeitüvacai Querusaremesie. Niuhaütücaitüni. ²³ Quesusi tuqui curaruyarita niyeyeicacaitüni Sarumuni 'etüpivarieyatüa. ²⁴ Hicü Huriyusixi 'auriena meniyucuxeürieni. Müpaü metenitahüave, Quepaümexa pepütasi'iyaritüaca. 'Ecü xüca pecürisitütüni, heiseriemecü quetatineutaxatüa. ²⁵ Quesusi tivaruta'ei, Yanepütixe'utahüavixüri, haquevasü yuri xepücate'erie. 'Icü tita nemütiyuriene ne'uquiyarisüa nemiemetütü, mücü nehepaüsita catinihecüatani. ²⁶ Masi yuri xepücate'erie, nemuxasi vahesie xemücamiemetecü, que nemütixecuxaxatüvacai. ²⁷ Nemuxasi mepünesi'enie, neta nepüvamate, mecaneniuveiyani. ²⁸ Tucari mücaxüve nenivapitüaca. Hasuacuari mepücata'unarieni. Xevitü pücvativiya nesinavairienique nemamasie. ²⁹ Ne'uquiyari müme münesiyetüri, mücü yemecü canitürücaüyeni, hipatü yunaitü mecatürücavicacu. Xevitü pücaüve müvativiya 'inavairienique ne'uquiyari mamayasie. ³⁰ Ne ne'uquiyarimatü tenitaxevini. ³¹ Hicü Huriyusixi tavori tetexi meniutitücü me'ituaxaque. ³² Quesusi müpaü tinivarutahüave, Camü vaüca nepüxe'uxeisitüa 'uximayasica 'aixüa mü'anene ne'uquiyarisüa mümieme. Que 'aneme 'uximayasicacü xepünesituaxa. ³³ Huriyusixi müpaü mete'ita'ei, 'Uximayasica 'aixüa mü'anecü tepücamasituaxa, 'axa pmutainecü püta tepümasituaxa. 'Ecü tevi pehücütütü cacaüyari pena'ayeitüvani. ³⁴ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü 'ipaü care'uxa xe'inüari niuquiyarisie, Ne xemücacaüyarixi neputayü. ³⁵ Xücarü cacaüyarixi varutaterüva müme vahesüa munua Cacaüyari niuquieya, xücarü 'utüarica cayüveni mayeyeitüarieni, ³⁶ 'iya ne'uquiyari mipataxü yuhesie mieme, cuiepa meiyenü'a, quename 'axa 'utaine queri xe'utiyuane hepaüsitana, müpaü nemutayücü, Cacaüyari necaninu'ayatüni. ³⁷ Xüca yanecatiyurieneni ne'uquiyari que mütiyuriene, yuri xepücaneteta'eririeni. ³⁸ Me xüca yanetiurieneni, sepa yuri xemücanete'eririe ne, tita nemütiyurienesie püta yuri xequetene'erieca müpaü xemütetimanicü quename ne'uquiyari nehesie tiviyä, neta ne'uquiyarisie netiviyä. ³⁹ Hicü tavori menicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Mücü neyani meca'iviyavecacu. ⁴⁰ Mericüsü mana neyani tavori Curutani 'anutaüye haque Vani meripai müti'üyanecai. Mana niyuhayeva. ⁴¹ Yümüretü hesüana meni'axecaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Vani 'inüari pücatiuyuri. Naime que müticuxatacai Vani 'icü tevi hepaüsita, yuri canainecaitüni. ⁴² Mana yumüretü yuri meteniuta'erieni hesiena.

11

Rasaru que mütiümü

¹ Mericüsü tevi catinecuyecaitüni Rasaru titevatü, Vetaniya mecatei, Mariya quiecariena Maritata Mariya mü'ivayatücai quiecariena quiecametütü. ² 'Iya Mariya canihücütücaitüni que mü'ane Ti'aitame mucaviri visi mu'üacü, quetateya mucavasiüxaxü yücüpacü. 'Iya 'ivaya Rasaru recuyecai. ³ Hicü 'ivamama 'ucari niuqui mecaneitanü'airieni Quesusi yame'utiyuatü, Ti'aitame neuxe, 'iya que mü'ane pemaqu'eri tinicuyeni. ⁴ Quesusi 'u'enaca müpaü niutayüni, 'Icü cuiniya mümünicü püca'ayumieme. Masi Cacaüyari visi 'anetü mayeitüarienicü pühücü, Cacaüyari Nu'aya visi 'anetü mayeitüarienicü mücü cuiniyacü. ⁵ Quesusi nivanaqu'eriecaitüni Marita 'ivayata Rasaruta. ⁶ 'Ayumieme quepaucua mu'enaxü quename recuyecai, mana niyuhayeva huta tucari haque meyeicacai. ⁷ 'Ana müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete 'ariquemüca, Cümü tavori Cureya tepuhu. ⁸ Teyü'üquitüvamete müpaü mete'icühüave, Ti'üquitame, xique Huriyusixi mepümasicuvautüvecai memasituaxaque. Tavori petimie 'uma. ⁹ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü tamamata heimana huta hurayari carexeiya xeitucari. Xüca hecüaripa 'uyeicani tevi, püca'uti'ücamüre, 'ena cuiepa mieme hecüariya müxeiyacü. ¹⁰ Xüca yüvipa 'uyeicani pütiquetamüre hecüariya mümavecü hesiena. ¹¹ Müpaü niutayüni. 'Arique müpaü tinivarutahüave, 'Iya teminaqu'eri Rasaru canecusuni. Ne

nepümie nemenutahütüanicü. ¹² Teyü'üquitüvamete müpaü mete'itahüave, Ti'aitame, camü xüca hecusuni pütavicueisitüarieni. ¹³ Qesusi müpaü putayü memücü. Müme cusutü me'uxipi haineme mepü'eriecai. ¹⁴ Hicü 'ayumieme Qesusi müpaü tinivarutahüave heiseriemecü, Pemü Rasaru. ¹⁵ Mana nemücaheycacaicü ne'iyari 'aixüa puyü xehesie mieme, yuri xemüteta'erienicü. Masi tepuhu hesüana. ¹⁶ Hicü Tumaxi Vavari mütitevacai müpaü tinivarutahüave hipame teyü'üquitüvamete, Cümüri tepuhu hamatüana temecuinicü tametari.

Qesusi va'uitüvame mühücü tucari mühücü

¹⁷ Mericüsü Qesusi henuaca müpaü tiniutimarieni quename Rasaru nauca tucari yuriecari teuquiyapa yecaitü. ¹⁸ Vetaniya Querusareme nehuracaitüni, haica quirumeturuyari xEICÜA petevacai. ¹⁹ Huriyusixi yumüiretü meniu'axüani Marita Mariya vahesüa memüvanütüanicü va'iva hepaüsita. ²⁰ Hicü Marita quepaucua mütiutamari quename Qesusi nuaximecai, neicunaque. Mariyari quita nayecateitüni. ²¹ Hicü Marita müpaü tinitahüave Qesusi, Ti'aitame, xüca 'ena pe'uyeicanique, ne'iva pücamüniqueryu. ²² Hicürita nepütimate nai pemütitavavirieni Cacaüyari, Cacaüyari pümasipitüani. ²³ Qesusi müpaü titahüave, 'A'iva nanucuquemücü. ²⁴ Marita müpaü titahüave, Ne nepütimate manucuqueni tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare, quepaucua memanucu'uni. ²⁵ Qesusi müpaü titahüave, Ne necanihücütüni va'uitüvame, tucari netihücüta. Que mü'ane nehesisie yuri müti'erie, sepa mümüqui, canayeyuricamücü. ²⁶ Yunaitü memayeyuyuri, nehesisie yuri memüte'erie, hasuacuari mepücacuini. 'Ipaü yuri peti'erie 'ecü. ²⁷ Müpaü titahüave, Hü Ti'aitame. Ne yuri necatini'erieca 'ecü pemücürisitu, 'ecü Cacaüyari Nu'aya cuiepa 'umamie pemühücü.

Qesusi que mütiutasua haque memeicateuquixü Rasaru

²⁸ Müpaü 'utayüca neyani. Yühücüate me'ayetecacu nitahüave yu'iva Mariya, müpaü tinitahüave 'avie, Ti'üquitame caninuani. Pümasitahüave. ²⁹ Mücü 'u'enaca cuitüva nanucuqueni, hesüana neyani. ³⁰ Qesusi quiecarisiesie pücanuavecai. Manari cuxi niutivecaitüni Marita menucunaquixüsiesie. ³¹ Hicü Huriyusixi Mariyamatü memayetecai quita, meminütüacai, me'ixeyaca Mariya cuitüva 'anucuquecu heyacu, mecaneiveiya, teuquiyapa metüa mana tasuanique metecu'erivatü.

³² Hicü Mariya quepaucua munua Qesusi manutivecaisiesie, 'ixeyaca, hetüana niutitunumaqueni müpaü ticühüavetü, Ti'aitame xüca 'ena pe'uyeicanique ne'iva pücamüniqueryu. ³³ Qesusi quepaucua mixei 'iya 'utasuacame Huriyusixi hamatüana memu'axüa me'utisuaname, yu'iyarisiesie niyumuinanecaitüni, niyu'uximatüacaitüni. ³⁴ Müpaü niutayüni, Haque xepeicateuquixü. Müpaü mete'itahüave, Ti'aitame quenaye'a queneuxeiya. ³⁵ Qesusi niutasuani. ³⁶ Huriyusixi 'ayumieme müpaü meniutiyuanecaitüni, Neuxeie que tinaqui'eriecai. ³⁷ Hipatü müme mete'utiyuane, 'Icü menutanieritüa macüpe, catiyüveniqueyü mipitüanicü 'icüta mücamünicü.

Rasaru que müranucuquetüari

³⁸ Hicü Qesusiri tavari yumuinatü yu'iyarisiesie teuquiyapa ninuani. Mücü caniterütücaitüni, tetcü tineunacaitüni quitenie. ³⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Xequeneuhüva tete. Müqui 'ivaya Marita müpaü titahüave, Ti'aitame, pucuri'üari. ⁴⁰ Qesusi müpaü titahüave, Müpaü necamatiutahüavixü, xüca yuri petita'erienie pecanixeyamücü que mütimarive Cacaüyari. ⁴¹ Hicü tete mecaneuhüani. Qesusi heutinierica müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, pamüpariyusi necamanipitüaca pemünesi'u'enicü. ⁴² Nesü nepütimaicai 'aheyemecü pemünesi'enie, masi teüteri ne'aurie memüti'u vahesisie mieme, müpaü neputayü, yuri memüteta'erienicü quename penesiheyenü'a 'ecü. ⁴³ Müpaü 'utayüca carima niutahiva, Rasaru, quenevayeye'a haitü. ⁴⁴ Mümüquicai nivayeyani

'ixuriquitecū 'eimetū quetateyasie mamateyasie. Hūxiena panucuhüacai tuvaxacū. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xequeneuxüna. Xequeneupitüa müyemiecū.

Que memüte'imieniquecai Qesusi

(Mateu 26:1-5; Maricuxi 14:1-2; Rucaxi 22:1-2)

⁴⁵ Hicū Huriyusixi yumüiretū Mariyasüa memu'axüa memunenierixü que mütiuyuri, yuri mecateniuta'erieni hesiena. ⁴⁶ Masi hipatü müme Pareseusixi vahesüa menecüne. Metenivaretaxatüani que mütiuyuri Qesusi. ⁴⁷ 'Ayumieme mara'acate memühüritüariecai Pareseusixi vahamatü meniyucuxeürieni meyu'enienique. Müpaü meteniyutahüave, Qesü teteyurieni. 'Icū tevi vaüca 'inüari tiniyurieneni. ⁴⁸ Xüca te'ipitüaca müpaü mütiyurieneni, yunaitü yuri mecatenita'ericuni hesiena. 'Anari Xumatari meni'axüacuni, mepütasinavairieni 'icü 'ena, tateüterima mepütasinavairienita. ⁴⁹ Xevitü müme Caipasi mütitevacai, mara'acametütü mühüritüariecai mücü viyarisie, müpaü tinivarutahüave, Xeme 'asixepücatemate. ⁵⁰ Müpaü xepücatehetimaivave masi 'aixüa müyünicü tahesie mieme, xevitü tevi mümünicü teüteri vahesie mieme, capa meheyevenicü tateüterima. ⁵¹ Müpaü püca'utayü yücümana. 'Iya viyarisie mara'acame mühüritüarie mühücütücaicü yacatinicuxatacaitüni quename Qesusi vateüterima vahesie mieme müniquecai. ⁵² 'Iya vateüterima vahesie mieme xeicüa pücamüniquecai, masi pümüniquecai müvacuxeürienicü Cacaüyari nivemama memeutaxüriexüa memüyutaxevirecū. ⁵³ Hicū 'iya tucarisie menisutüani meyu'enietü memimienicü.

⁵⁴ Hicürita Qesusi teüteri vahürüpa püca'uyeicacairi Huriyusixi vasata. 'Iya cuieyarisie püta macumave 'aurie neyani, quiecarri 'Epüraini müracutevasie. Mana niyuhayeva teyü'üquitüvamete vahamatü.

⁵⁵ Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva nahuracaitüni. Yumüiretü 'esimüyeyeusie quiecatari menecüne Querusareme 'ixüarari casutüarievecacu cuxi memüyu'itienicü. ⁵⁶ Menicuvautüvecaitüni Qesusi. Tuqui curaruyarita me'aye'utü müpaü meteniyücühüavecaitüni, Que xetecu'eriva, xüca ha'ixüaramieni 'iya. ⁵⁷ Mara'acate memühüritüariecai Pareseusixi vahamatü müpaü mecateniu'aita, xüca tevi retimanique haque meyeicacai, mitahecüataniquecai memiviyacü.

12

Vetaniyasie 'uca visi mu'üa que müticavirie Qesusisie

(Mateu 26:6-13; Maricuxi 14:3-9)

¹ Hicū 'ataxeime tucari heuyevecacu Pasicua maye'anicü, Qesusi Vetaniya ninuani haque Rasaru manucatei, Qesusi menucuquetüa müquite vasata. ² Hicü mana menivarucuxeürieni hamatüana memütecuanicü. Marita nivapareviecaitüni. Hamatüana mematecai, xevitü Rasaru canihücütücaitüni. ³ Hicü Mariya naru visi mu'üa canücame vaüca müraye'axe ne'üni, merie quiruyaripaü paümeme. Qesusi quetayasie nicavirieni. Quetaya niucavasiüxa yücüpacü. Naisari quita visi tiniuye'üacaitüni narucü. ⁴ Hicü teyü'üquitüvametemama xevitü, Cura 'Isicariutitanaca, miyetuaniquecai, müpaü niutayüni, ⁵ Titayariri catiutuiya 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyaricü, müva'ütüanicü memümamave. ⁶ Müpaü niutayüni memümamave müvara'erivacaicü pücatixaü, masi mütinavayametücaicü püta müpaü tiutayü. 'Iya vatumini maname 'ahanatü, tita hesiena mütiucaxüri nivati'üvecaitüni. ⁷ Qesusi müpaü niutayüni, Quetineuhayeva. 'Ipaü catiniuyurieni neteuquiya tucarisie mieme maye'aximecü. ⁸ Yuheyemecü yuhesüa xecanivarexeiyani memümamave. Ne püta xepücanesihexeiya yuheyemecü.

Que memüte'imieniquecai Rasaru

⁹ Hicū Huriyusixi yumüiretü meteniutamarieni quename muva hayecatei. Qesusicü xeicüa mepüca'axecai, Rasaruta mexeiyaque müquite vasata menucuquetüacü

meni'axecaitüni. ¹⁰ Hicü mara'acate memühüritüariecai meyu'enieca 'axeicüa meniu-tiyuani quename Rasaruta memieniquecai ¹¹ yumüiretü Huriyusixi cümana memecücü, Qesusisie yuri memüte'uta'ericü.

Que müreutaha Querusaremesie

(Mateu 21:1-11; Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40)

¹² Mericüsü 'uxa'arieca yumüiretü teüteri 'ixüaramete meniu'enanani quename Qesusi 'uhamiecai Querusareme. ¹³ Parapa mamateya me'uhapatü menecüne meheinaquiya. Müpaü metenihivacaitüni, Quetaneutavicueisitüa 'aixüa.

'Aixüa queticühüavarüvani

Que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü 'umamie hepaüsita

'Ixaherisixi tati'aitüvame hepaüsita.

¹⁴ Hicü Qesusi puxu 'utaxeyaca hesiena nanutiyerüni, que müre'uxa,

¹⁵ Siyuni quiecame nu'aya, pepücaheumaca.

Camü 'iya mümatü'aitüa 'ucanamieni

Puxu nunusisie 'acaitü.

¹⁶ Teyü'üquitüvametemama 'icü mepücahetimaivavecai meripai. Quepaucuari visi 'anetü matüa Qesusi, 'anaque mecanaye'erieni müpaü müre'uxa hepaüsitana, müpaü memiyuri.

¹⁷ Mücü teüteri hamatüana meme'uvacai quepaucua mitahüavixü Rasaru müvayeyanicü teuquiyata, quepaucua menucuquetüa müquite vasata, mümerita mecanihécüatacaitüni. ¹⁸ 'Ayumieme teüteri meneinaquiya memü'enanacü quename 'icü 'inüari tiuyuri. ¹⁹ Hicü Pareseusixi müpaü meteniyücühüavecaitüni, Xepüneniere 'asixemüca'yüvave. Camü yunaitü cuiepa memütama 'utümana menecüne.

Cüriyecusixi que memüte'icuvautüvecai Qesusi

²⁰ Mericüsü teüteri memü'axüa 'ixüararipa meyutanenevienneque, hipatü müme mecanicüriyecusixitücaitüni. ²¹ Müme Piripesüa meniu'axüani Vesairasie Carereya cuieyarisie mecateisüa. Mecanita'ivaviya yame'utiyuatü, Neuxei, Qesusi tepüxeiyaqueyu. ²² Piripe neyani. Nitahüave 'Atürexixi. Hicü 'Atürexixi Piripematü menecüne. Müme menitahüave Qesusi. ²³ Qesusi nivaruta'eiya ya'utaitü, Tucari naye'aniri Yuri Tevi nehücütütü visi ne'anetü nemayanicü. ²⁴ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca türicu 'imüariyari ca'ucateuquiya cuiepa 'ucaveca, yuxaüta niyuhayeva xeicüa. Mesü xüca 'ucateuquiya, vaüca canititacaimücü. ²⁵ Que mü'ane yutucari münaqui'eri canitatümayamücü. Que mü'ane 'ena cuiepa yutucari mü'uxive'erie, yuheyemecü caneixeyacamücü, pücaxüveni. ²⁶ Xüca tevi nesiparevivame yüaneni, quenesiheveiya ne. Haque nemeyeicani, manarita caniyueicamücü nesiparevivame. Xüca tevi nesiparevivame yüaneni, ne'uquiya 'aye'ame ni'eriecamücü 'iya.

Qesusi que mütimüniqecai que mainecai

²⁷ Hicüri ne'iyari niyumuinaneni. Queri ne'utaineni. Ne'uquiya, queneneutavicueisitüa 'icü tucarisie que nehaineniqueyu. Masi 'icü 'ayumieme necaninuani 'ena cuiepa. ²⁸ Ne'uquiya, visi peticühüavarüvatü quena'ayeitüa. Hicü xevitü niutaniuni taheima müpaü 'utaitü, Neri visi neticühüavarüvatü nepaneyeitüave, tavarita müpaü necatiniyuriemücü. ²⁹ Teüteri yumüiretü mana memüti'ucai memü'enana müpaü meniu-tiyuanecaitüni, Camü necutüarücani. Hipatüta mete'utiyuanecai, Xüari niuqui tuayame pitahüavixüri. ³⁰ Qesusiri müpaü tinivaruta'eiya, 'Iya nehésie mieme püca'utaniu, xehésie mieme püta putaniu. ³¹ Hicürixüa 'ena cuiepa memütama nivatahüavimücü 'isücame. Hicürixüa 'iya mütiva'aitüva cuiepa memütama tacua nanuyehüiyamücüri. ³² Ne xüca cuie heima ne'anucuhanieni, yunaimé necanivarahapamücü nehépa. ³³ Müpaü niutainecaitüni tihecüatatü que mütimierieniquecai. ³⁴ Teüteri 'ayumieme

müpaü metenita'eiya, Tame 'inüari niuquiyaricü tecaniu'ena quename 'iya Cürisitu yuheyemecü yuhayeva. Que pehaine meuyevese Yuri Tevi manucuhanienicü pemaine. Que püpaicü 'icü Yuri Tevi mütiteva. ³⁵ Qesusiri 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Yareutevitü cuxi xEICÜA hecÜariya xesata caniuyeicamücü. Mexi hecÜariya xehexeiya xequeneu'uvani, yüriya capa xeha'ivacü. Que mü'ane yüvipa muyeica 'asipücatimate que mütimie. ³⁶ Mexi hecÜariya xehexeiya, yuri xequetene'erieca hecÜariyasie, hecÜaripa miemete xemacü necü.

Müpaü tinicuxatacaitüni Qesusi. 'Arique heyaca niyuti'avieta memücaheitaxeyiacü.

Huriyusixi yuri que memücate'eriecai

³⁷ Sepasü müya paümeme 'inüari mütiyurienecai vahüxie, yuri mecacateni'eriecaitüni hesiena. ³⁸ Müpaü catinaye'ani Quisariyaxi tixaxatame niuquieya müpaü mutayücü, Ti'aitame quepai yuri pütita'eriri taniuqui.

Quepai püxeisitüarie Ti'aitame türücariyaya.

³⁹ 'Ayumieme mepüca'yüvavecai yuri memüteta'erienicü, tavari müpaü mutayücü Quisariyaxi,

⁴⁰ Nivaracüpiriya vahüxita,

Nivaruseiriya va'iyarisie,

Capa yuhüxicü meheunenierenicü,

Capa yu'iyarisie meteyücühüavenicü,

Capa ta'aurie me'axürienenicü nemüvaranayexürienenicü.

⁴¹ Müpaü niutayüni Quisariyaxi quepaucua mixei visi que mü'anecai, quepaucua hepaüsitana müticuxatacai.

⁴² Siepüresü hipatü teüteri va'uquiyarima yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena. Pareseusixi vacü mepüca'yuecÜatacai capa tuquita me'anuyeveyarienenicü. ⁴³ Vaüca nivanaquecaitüni teüteri 'aixüa memütevacühüavenicü, 'esiva xEICÜA vanaquecacu Ca-caüyari püta 'aixüa mütivacühüavenicü.

Qesusi niuquieya que mütivaranutaxürieni teüteri

⁴⁴ Hicü Qesusi müpaü tiniuhiva, Que mü'ane nehésie yuri müti'erie, nehésie xEICÜA yuri pücati'erie. Masi que mü'ane munesihyenü'asie yuri tini'erieca. ⁴⁵ Que mü'ane munesixeiya, canixeiyani 'iya munesihyenü'a. ⁴⁶ Ne nehecüariyatütü cuiepa necaninuani yunaitü yuri memüte'erie nehésie yüvipa memüca'yuhayevacü. ⁴⁷ Xüca tevi 'icü 'u'enieni que nemüticuxata, xüca yacaticamieni, ne nepüca'ixaneta. Cuiepa memütama nevataxanetaque nepücanua, cuiepa memütama nevatavicueisitüanique püta necaninuani. ⁴⁸ Que mü'ane munesixani'eri, nenuqui müca'utanaqui'eri, caneixeiyani que mü'ane mixaneta. Mücü nenuqui que nemutayü, mücü canitaxanetamücü, tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare. ⁴⁹ Ne necümana 'asinepücatixata. Masi 'iya munesihyenü'a ne'uquiyaritütü, canetiniuta'aitüani que nemutaineneni que nemüticuxatani. ⁵⁰ Ne necatinimaica tita müti'aita 'iya, tucari mücaxüve mühücücü. Tita nemüticuxata ne, ne'uquiyari que münetiutahüavixü, müpaü necatinicuxatani.

13

Qesusi que mütivaruhauxina teyü'üquitüvamete vaquetasie

¹ Mericüsü Pasicua 'ixüarari pücasutüarievecai cuxi. Qesusi catinimaicaitüni tucariya maye'a müyupatacü 'ena cuiepa müyemiecü yu'uquiyarisüa. Yuhesüa miemete cuiepa memütama que mütivanaqui'eriecai, 'aye'arücamecü nivanaqui'eriecaitüni. ² Hicüsüari metenicuacaitüni. Cauyumarieri müpaü tini'iyaritüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya miyetuanicü Qesusi. ³ Mericüsü Qesusi müpaü tinimaicaitüni 'uquiyarieya nai mütiyetuiri mamayasie. Cacaüyarisüa meyetüacü timaitü, Cacaüyarisüa müyemiecü timaitü, ⁴ nanucuqueni mexa 'aurie macatei. Herie mieme yu'ixuriqui 'anutihünaca

vasiüxame 'anuhurieca nayühüani. ⁵ Ha 'acatuaca pateyusie, nisütüani vahauxinatü teyü'üquitüvamete vaquetasie, vacavasiüxatü vasiüxamecü cümana mayühüacü.

⁶ Hicü Simuni Pecuru manucatei ninuani. Mücü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü penetihauxina nequetasie. ⁷ Quesusi müpaü tita'ei, Ne tita nemütiyuriene 'asipepücatimate hicü, 'ariquemücaque pecaneitimaimücü. ⁸ Pecuru rehüave, Hasuacuari pepücanesihauxinani nequetasie. Quesusi müpaü tita'ei, Xüca necamasihauxinani, 'ahesie pücatinaqueni nehepaü. ⁹ Simuni Pecuru müpaü titahüave, Ti'aitame, nequetasie xeicüa pepücanesihauxinani, masi nemamasieta nemu'usieta cuerietü. ¹⁰ Quesusi müpaü ticühüave, Que mü'ane mecu'üvaxü pücaheiyehüva hauxinarica, yuquetasie xeicüa. Masi naitü caneu'itiyaca. Xemerita xecani'itiyatücani, peru yunaitü pücatixaü. ¹¹ Mücüri canimaicaitüni quepai miyetuaniquecai. 'Ayumieme yunaitü xemüca'itiyatüca niutayüni.

¹² Vaquetasie varuhauxica, yu'ixuriqui herie mieme 'anacatüca, mana 'ayerüca, hutarieca müpaü tinivarutahüave, Xetemate tita nemütiuyuri xehesie mieme. ¹³ Xeme Ti'üquitame Ti'aitame xepünete'uterüva. 'Aixüa xepaitüca nemühücü. ¹⁴ Mericüte, ne Ti'üquitame Ti'aitame nehücütütü xüca xequetasie nexehauxini, caneuyeveca xemeta yunaitü xemüyutihauxinani yuquetasie. ¹⁵ Xemünesi'üquenicü 'inüari necanixe'upitüani xemeta müpaü xemüteyuriecacü nemüxe'uyuripaü. ¹⁶ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane vaüriyarica müti'uximaya pücahe'iva yucusiyari cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. Nü'ari pücahe'iva que mü'ane meiyenü'a cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. ¹⁷ Xüca 'ipaü xetemaica, xecaniyutemamaviecacuni xüca yaxetecahuni.

¹⁸ Yunaima xehepaüsita nepücatixata. Ne nepüxemate quehate nemüxe'anuyexei. Masi müpaü netiniuyurieni 'utüarica maye'anicü müpaü maine, 'Iya ne'icuai mücuacai yuquepusacü pünesi'uquesi. ¹⁹ Hicüri necatinixetaxatüamücü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quename ne nehücü quepaucua müpaü mütiyüni. ²⁰ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane mitanaqui'erie que mü'ane nemanunü'ani, mücü caneniutanaqui'erieni ne. Que mü'ane münesi'utanaqui'erie ne, 'iya münesiheyenü'a caniutanaqui'erienita.

*Quesusi que mütiutahecüataxü Cura que mütiyetuaniquecai
(Mateu 26:20-25; Maricuxi 14:7-21; Rucaxi 22:21-23)*

²¹ Müpaü 'utayüca Quesusi niyumuinanecaitüni yu'iyarisie. Tiniutahecüata, müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme caneniyetuamücü. ²² Teyü'üquitüvamete meniuyuxexeyacaitüni me'iyarixietü 'asimecatemaitü quepai müraxatacai. ²³ Xevitü tiyü'üquitüvame Quesusi 'aurie niucateitüni Quesusi minaqu'eriecai. ²⁴ Simuni Pecuru 'ayumieme nitamaviya. Müpaü titahüave, Quepai pepüraxata quetineutahüavi. ²⁵ Mücü Quesusi 'aurie 'ucaitü ta'aurie 'aveca müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quepai pühücü. ²⁶ Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Iya canihücütüni pa tarimeyari nemi'ütüani ne'itihaviyame xacüsie. Hicü pa 'utihaviyaca nenucu'üni, ni'ütüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya. ²⁷ Pa 'anu'ücu, 'ana Cauyumarie caniviya mücü. Quesusi müpaü tinitahüave, Que pemütiyurieni, xeiya quetineuyuri. ²⁸ Müme mana mematecai ni xevitü 'asimepücatemaicai titayari mürehüavecai. ²⁹ Cura vatumini maname mahanacaicü, hipatü müpaü metenicu'erivacaitüni Quesusi mütitahüavixücü, Tita temüteuyehüva 'ixüararipa quetinenanaimie, tumini müva'ütüaniquecai memümamave nusu metecu'erivacai. ³⁰ Cura pa 'anu'üca caneyani. Niuyüvicaitüni.

Hecuamecü que mütiu'aita

³¹ Mericüsü quepaucua metüa, müpaü niutayüni Quesusi, Hicürixüa Yuri Tevi visi 'anetü nayeitüarieni, Cacaüyarita visi 'anetü rayeitüari hesiena tiviyatü. ³² Xüca Cacaüyari visi 'anetü 'ayeitüarieni hesiena tiviyatü, Cacaüyarita yücümana visi 'aneme canayeitüamücü Yuri Tevi. Cuitüva visi 'aneme rayeitüani. ³³ Nenivema, yareutevitü xeicüa xehamatü necaniuyeicamücü. Xenenicuvautüvecuni. Que nemütivacühüavecäi Huriyusixi, haque nemeyemie xepücayüvave xemeta'axüani ne'utaitü, yaxecüa netixehahüaveni xeme hicü. ³⁴ Hecamecu necatinixe'aitüaca, xequeneyunaqui'erieca. Ne que nemütixenaqui'eriecaipaü, xequeneyunaqui'erieca yunaitü. ³⁵ 'Icücü yunaitü mecatenimaicacuni nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xemühüme, xüca xeyunaqui'erieca yuhesie.

Quesusi que mütiutahecüataxü Pecuru que mütitanenaniquecai
(Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Rucaxi 22:31-34)

³⁶ Simuni Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'aitame, haque pepeyemie. Quesusi müpaü tita'ei, Haque nemeyemie pepücayüve pemünesi'anuveiya hicü. 'Arique pepünesi'anuveiya. ³⁷ Pecuru müpaü titahüave, Ti'aitame, titayari necatiyüve nemümasi'anuveiya hicü. Neticari nepüyetuani 'ahesie mieme. ³⁸ Quesusi müpaü tita'ei, 'Atucari nehesie mieme petiyetuanitütü. Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, vacana catahivavecacu, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü.

14

Quesusi huye ta'uquiyarisüa meutiylene mühücü

¹ Yu'iyarisie xüca xecayumuinani. Cacaüyarisie yuri xecateni'erieca, nehesietari yuri xequetene'erieca. ² Ne'uquiyari quiecariena vaüca canexuaveni qui. Xüca müpaü ca'anenique, müpaü nepücatixecühüaveniqueyu. Nepüyemie xehesie mieme 'aixüa ne-meiyurienicü mana. ³ Xüca neheyani, xüca xehesie mieme 'aixüa neheyurieni mana, tavori necaninuamücü, nehesüa nenixe'anuvitümücü, haque nemeyeica xemeta mana xeme'uvanicü. ⁴ Haque nemeyemie xecatenimaica, huye xetemateta. ⁵ Tumaxi müpaü tinitahüave, Ti'aitame, tame 'asitepücatemate haque pemeyemie. Que tete'imani huye. ⁶ Quesusi müpaü ticühüave, Ne necanihücütüni huye, tita yuricü müraine netihücü, tucari netihücü. Xevitü ne'uquiyarisüa püca'aye'ave yuxaüta, necümana xeicüa paye'ave. ⁷ Xüca xenesihetimanique, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. Hicürixüa xecaneitimani xecanixeiya. ⁸ Piripe müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quetaneuxeisitüa 'a'uquiyari. Mücücü tepünaqui'aca. ⁹ Quesusi müpaü titahüavixü, Müixa xehamatü ne'uyeicacacu pecaneretimaive cuxi, Piripe 'acu. Que mü'ane munesixeiya, ne'uquiyarita canixeiyani. Quepaütütü peputaine, 'a'uquiyari quetaneuxeisitüa pemaine. ¹⁰ Yuri pecati'eri que-name ne ne'uquiyarisie netiviya, ne'uquiyarita nehesie tiviya. Que nemütixecuxaxatüva, necümana nepücatixaxata. Ne'uquiyari nehesie tiviyatü müyuhayeva, mücü yacatiniyurieneni. ¹¹ Yuri xequetene'eririca ne'uquiyarisie nemütiviyacü, ne'uquiyarita nehesie mütiyiyacü. Me xüca müpaü yuri xecate'erieca, yanemütiyuriencü püta yuri xequetene'erieca. ¹² Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehesie yuri müti'eri yacatiniyurienemücü que nemütiyuriene ne. Canena'ivamücü yatiyurienetü, ne ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. ¹³ Sepanetü que mütitita xemünetetavavirieni nehesüa xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyurienemücü, ne'uquiyari visi 'anetü mayeitüarienicü yunivesie tiviyatü. ¹⁴ Xücari tixaütü xenete'utavavirieni nehesüa xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyurienemücü.

Iyari Mütiyupata que mütivareyenü'airieniquecai, que mainecai

¹⁵ Xüca xenesinaqui'erieca, yaxequetenecahuni que nemüti'aita. ¹⁶ Neta nepitavavirieni ne'uquiyari. Mücü xeime canixepitüacamücü Titutuicametüme xehamatü muyeicanicü yuhayemecü. ¹⁷ 'Iyari yuri maine necanixatani. Cuiepa memütama

mepüca'yüvave memitanaqui'erieni memüca'ixeyavavecü memüca'imatecü. Xemeri xecanimaicatütü. Xeteütatü niyuhayevani, xehesie catiniviyani. ¹⁸ Ne nepücaxecu'eirieni nepücaxenutuita. Xehesüa necani'axemücü. ¹⁹ Yareutevitü cuxi, cuiepa memütama mepücanesixeiya. Xeme püta xepünesixeiya. Nemayeyuricü, xemerita xecanayeyuyurica-cuni. ²⁰ 'Iya tucari 'aye'ayu, müpaü xecatenimaicacuni ne ne'uquiyarisie nemütiviyacü, xeme nehesie xemüteviyacü, neta xehesie nemütiviyacü. ²¹ Que mü'ane mimate tita nemüti'aita, yamüticamie, mücü canihücütüni que mü'ane munesinaqui'erie. Que mü'ane munesinaqui'erie, ne'uquiyarita caninaqui'eriecamücü 'iya. Neta netinaqui'erieca, nemasiücüme nepaneyeitüani hesiena.

²² Xevitü Cura müca'isicariutitanacatücai müpaü tinitahüave, Ti'aitame que 'uyü pema'siücütü pema'ayeitüani tame tahesie pema'inecü, cuiepa memütama vahüxie pücatixaü. ²³ Quesusi müpaü tita'ei, Xüca tevi nesinaqui'erieca, nenuquisie yacatinicamiemücü. Ne'uquiyari caninaqui'eriecamücü 'iya. Hesüana tecani'axecuni, hesüana tenitaquicuni. Que mü'ane mücanesinaqui'eri, nenuquisie yapücaticamie. ²⁴ 'Icü niuqui xemü'enie, nehesüa pücamieme. Ne'uquiyari munesiheyenü'asüa canimiemetüni püta.

²⁵ 'Icü netinix'e'utaxatüani xehesüa ne'uyeicatü. ²⁶ Titutuicame, 'iya 'Iyari Mütiyupata ne'uquiyari meiyenü'ani nehesüa miemetüme, mücü catinixeta'üquitüamücü naime. Catinixeta'eritüamücü nai que nemütixecuxaxatüvacai ne.

²⁷ Müpaü nepütix'e'uhayevi, yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü. Nehepaü yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü nepüxepitüa. Cuiepa memütama que memütayupitüva nepücatixepitüa. Xe'iyari xüca cayumuinaneni, xüca camamaca. ²⁸ Xeneniu'enieni, nemüyemie, xehesüa nemayeneni que nemütix'e'utahüavixü. Xüca xenesinaqui'eriecaque, xecaniyutemamaviecaqueyu ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. Ne'uquiyari yemecü canive'emetüni, ne hepaüna nepüca'eme. ²⁹ Hicü yanepütix'e'utahüavixü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quepaucua müpaü mütiyüni.

³⁰ Hicü xehamatü vaüca nepücatixecuxataniri. Que mü'ane mütiva'aitüva cuiepa memütama 'ucanamieni. Tixaü pücarexeiya nehesie timieme. ³¹ Masi cuiepa memütama memütehetimanicü ne'uquiyari nemünaqui'erie, ne'uquiyari que müneti'aitüa, müpaü netiniyurieneni. Xequenanucu'uti, cümü tepüyehuri.

15

Quesusi tita yuricü mütinanayari mühücü

¹ Ne nana necanihücütüni, tita yuricü mütinanayari. Ne'uquiyari catini'üviyametüni. ² Yunaitü nana mamateya nehesie memüteviya xüca meca'utixuxuavereni, 'iya ni-varanuyexürimücü. Yunaitü memutixuxuavere, 'iya nivati'itimücü masi vaücava mütixuaverenicü. ³ Hicürixüa xecaniu'itiyani xeme nenuquicü nemütixecuxaxatüvacai. ⁴ Nehesie xeteviyatü xequeneyuhayevani, neta xehesie netiviyatü netinehayeva. Mamateya püca'yüve yücümana mütixuavere xüca nanayarisie tiviyatü cayuhayeva. Yaxeicüa xemerita xepüca'yüvave xemütixuavere xüca nehesie xeteviyatü xecayuhayeva.

⁵ Ne nanayari necanihücütüni, xeme mamateya xetehüme. Que mü'ane nehesie tiviyatü müyuhayeva, neta hesiena netiviyacacu, mücü vaüca canitixuaverimücü. Nehesie xecateviyatü 'asixepücatayüvave xeme. ⁶ Xüca tevi nehesie tiviyatü cayuhayeva, nana mamayaripaü cananuyehüiyamücü, nitavamücü. 'Icuxeüriyame taipa neuxüriyamücü, nitaiyariemücü.

⁷ Xüca nehesie xeteviyatü xeyuhayeva, xücaritita nemütixecuxata xehesie tiviyatü yuhayeva, tita mütixenaque xequenecuvava, müpaü catiniyümücü xehesie mieme. ⁸ Ne'uquiyari visi 'anetü canayeitüarivani quepaucua vaüca xemutixuxuavere, quepaucua nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xemacüca. ⁹ Ne'uquiyari münetinaqui'eriecaipaü,

müpaüta necatinixenaqui'eriecaitüni. Xequeneyuhayeva nehesie xeteviyatü, ne nexenaqui'eriecacu. ¹⁰ Xüca yaxetecahuni que nemüti'aita, xeniyuhayevacun nehesie xeteviyatü, nexenaqui'eriecacu ne, ne'uquiyari 'aisicayasie yanemüticamiepaü, iyasie netiviyatü nemünehayevapaü nesinaqui'eriecacu 'iya.

¹¹ 'Ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni netemavierica xehesie müyuhayevanicü, xetemavierica maye'atüarienicü. ¹² 'Ipaü necatini'aitani, xequeneyunaqui'erieca que nemütixenaqui'eriecai ne. ¹³ Que tevi yamücatiyucanaqui'eriepaü, vaüca masi pütüyucanaqui'erie yutucari yetuatü müme müvanaqui'erie vahesie mieme. ¹⁴ Xeme xecaninenaqui'erimatüni xüca yaxetecahuni que nemütixe'aitüa. ¹⁵ Te'uximayatameteri nepücatixe'uterüva. Ti'uximayatame 'asipücatimate que mütiyuriene cusiyarieya. Ne masi nenaqui'erima nepütixe'uterüva, naime nemütü'eni ne'uquiyarisüa nepütixe'uta'üquitüa. ¹⁶ Xeme xepücanesi'anayexei. Ne püta nenixe'anayexeiya. Nepüxe'uhüritüa xemüyehucü, xemutixuxuaverenicü, xehesüa mieme 'icuaxi müyuhayevanicü, sepanetü que mütitita xemitavavirieni ne'uquiyari nehesüa xemiemetetütü müxepitüanicü. ¹⁷ 'Ipaü necatinixe'aitüaca, xequeneyunaqui'erieca.

Cuiepa memütama que memütexe'uxive'erieca

¹⁸ Xüca cuiepa memütama mexe'uxive'erieca, yaxequetenemaica, memünesita'uxi ne meri. ¹⁹ Xüca cuiepa xemiemetetüni que xeme, cuiepa memütama mecanixenaqui'eriecaqueyu yuteüterima. Xemeri cuiepa xepücamiemete, ne masi nenixe'anayexeiya cuiepa memütama vasata. 'Ayumieme cuiepa memütama mecanixe'uxive'erieca. ²⁰ Neniuqui xequena'erivani que nemütixe'utahüavixü, Que mü'ane müti'uximayatame pücahe'iva yucusiyari cui ve'emetütü 'iya cave'emetücacu. Que memünete'uveveyacai ne, xemeta mecanixetaveveyacuni. Neniuquisie yamepücatecahucai, yaxaicüa xeniuquisieta yamepücatecacüne. ²¹ Masi 'ipaü naime mecanixeyuriecuni nehesüa xemümiemetecü, memüca'imatecü 'iya münesiheyenü'a.

²² Xüca necanuanique, xüca necavarutaxatüanicü, tita 'axa müti'ane mepücatehexeiyaqueyu. Hicüri tixaü mepücatehexeiya memiti'avietacü tita 'axa memüteyurie. ²³ Que mü'ane ne'uquiyari mü'uxive'erie, netari caneni'uxive'erieca. ²⁴ Vasata xüca yanecatiuyurienique xevitü yamücatiyurievepaü, müme tita 'axa müti'ane mepücatehexeiyaqueyu. Hicüri mecaniuneniere, mecatani'uxive'erieca neri ne'uquiyarita. ²⁵ Masi niuqui canaye'atüarieni 'inüari niuquiyarisie müpaü müre'uxa, Sepa 'asinemücatiyuri, mecaneni'uxive'eriecaitüni.

²⁶ Quepaucua munuani 'iya Titutuicame nemüxehanü'airieni ne'uquiyarisüa mieme, 'Iyari yuri maine ne'uquiyarisüa mayeneica quepaucua munuani, 'iya nehepaüsita catinitahecüatamücü. ²⁷ Xemetari xecatenitahecüatacuni nehamatü xemu'uvacü matüaripaitü.

16

¹ 'Ipaü nepütixecuxaxatüvacai xemücatiquetamürecü. Müme mepücaxepitüani tuquita. ² Masicutaxi tucari canaye'amücü quepaucua yunaitü memüxecuini Cacaüyari me'ayexeyame memüyu'erieca. ³ Müpaü mecateniyuriecuni memüca'imatecü ne'uquiyari, memücanesimatecü neta. ⁴ Masi 'ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni, xeme'erivanicü neniuqui quepaucua maye'ani tucariyari, müpaü nemütixe'utahüavixü xeteha'erivatü.

'Iyari Mütiyupata que mütiyurienei

Matüaripai 'ipaü nepücatixe'utahüavixü xehamatü nemuyeicacaicü. ⁵ Hicü necaniyemieni 'iya münesiheyenü'asüa. Xevitü xeme pücanesita'ivaviyave, haque pepeyemie 'utaitü. ⁶ Müpaü nemütixecuxaxatüvacai x'eiyari canihüpüneni hivericacü. ⁷ Ne nepütixecuxaxatüva tita yuri müraine, masi 'aixüa caniyümücü xehesie mieme nemüyemiecü. Me xüca necaheyani, Titutuicame pücanuani xehesüa. Masisü xüca

neheyani, necanixehanü'airiemücü. ⁸ 'Iya nuame nivatatiemücü cuiepa memütama tita 'axa memüteyurie hepaüsita, tita mütiheiserie hepaüsita, titacü müranutahüiyani hepaüsita. ⁹ Tita 'axa memüteyurie hepaüsita püvatatieni yuri memücate'eriecü nehesie. ¹⁰ Tita mütiheiserie hepaüsita tivatatieni ne'uquiyarisüa nemüyemiecü, tavari xecanesixeyacacu. ¹¹ Titacü müranutahüiyani hepaüsita tivatatieni, cuiepa memütama tiva'aitüvame que müranutahüiya.

¹² Vaüca cuxi necaneixeyani nemütixetaxatüanicü. Xeme xeicüa xepücaüvave cuxi xemi'enieni hicü. ¹³ Quepaucua 'iya munuani 'Iyari yuri maine, 'iya nixehécüatüamücü xemeitimanicü naitü yuri maine. Yücümana pücatixatani. Tita müti'enie catinitaxatamücü. Tita 'umüramie tinixetaxatüamücü. ¹⁴ 'Iya visi ne'aneme canenayeitüamücü. Tita nehesüa mütimieme catinanupimücü catinixetaxatüamücü. ¹⁵ Quepaü mürexeiya ne'uquiyari, naitü catininepinitüni. 'Ayumieme neputayü, tita nehesüa mütimieme catinanupimücü tinixetaxatüamücü.

Xeyutihiverieme masi que xemüteyutemamavieca, que mainecai

¹⁶ Yareutevitüri xepücanesixeyia. Tavari yareutevitüta xecanenixeyiacuni.

¹⁷ 'Ayumieme teyü'üquitüvamate hipatü müpaü meteniyücühüavecaitüni, Titari tatücühüave, yareutevitü xepücanesixeyia, tavari yareutevitü xepünesixeyia 'utaitü, müpaüta 'utaitü, ne'uquiyarisüa nemüyemie. ¹⁸ 'Ayumieme mete'utiyuanecai, tita 'icü tixata yareutevitü maine. 'Asitepücatemate quetütü mutaine. ¹⁹ Qesusi müpaü tinetimani memi'ivaviyacuacü. Müpaü tinivarutahüave, 'Icücü niuqui xetexüatüa, müya nemutayücü, yareutevitü xepücanesixeyia, tavari yareutevitü xepünesixeyia nemainecacü. ²⁰ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xecaniutisuanacuni xeniyuhiveriecacuni. Cuiepa memütama püta meniutemamaviecacuni. Xeme xecaniyuhiveriecacuni, peru xeyutihiverieme masi xeyutemamavietü xecanacünicuni. ²¹ 'Uca tiniverümetü niyuhiveriecamücü tucarieya maye'acü. Nu'esi 'utinuivacu 'uximatüarica pücaha'eriva müyutemaviecü tevi mutinuivacü cuiepa. ²² 'Ayumieme xemeta hiverica xecanexeyiani hicü. Tavari necanixexeyiamücü. 'Ana xe'iyari niyutemamaviecamücü. Xevitü pücaxenavairieni xetemavierica.

²³ 'Iya tucarisie tixaü xepücanetecu'ivaviyani. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepa que mütitita xemüte'itavavirieni ne'uquiyari nehesüa xemiemetetütü, yacatinixepitüamücü. ²⁴ Hicüque tixaütü xepücate'itavavirievave nehesüa xemiemetetütü. Xequeneutavaviriri, xenitanaqui'eriecuni xetemavierica maye'anicü.

Ne necane'iva tita cuiepa mütimieme, que mainecai

²⁵ 'Icü ha'aviecamecü necatinixetaxatüacaitüni. Tucari canaye'amücü quepaucua nemücatixetaxatüani ha'aviecamecü, masi heiseriemecü necatinixetaxatüamücü ne'uquiyari hepaüsita. ²⁶ 'Iya tucarisie xecanitavaviriecuni nehesüa xemiemetetütü. Ne 'asinepücatixecühüave quename xehesie mieme ne'itavavirieni ne'uquiyari. ²⁷ 'Iyasü ne'uquiyaritütü canixenaqui'erieca, xeme xemünesinaqui'eriecicü, yuri xemüte'uta'ericü quename Cacaüyarisüa neheyetüa. ²⁸ Ne ne'uquiyarisüa nemiemetütü necaneyeyani, cuiepa necaninuani. Tavari nepüyemie cuiepa, ne'uquiyarisüa necaniyemieni. ²⁹ Teyü'üquitüvamate müpaü meniutiyuani, Camü hicürixüa heiseriemecü pecatinicuxatani, ha'aviecamecü pecaticuxatatu. ³⁰ Hicü müpaü tepütemate nai pemütimate, tixaü pücareuyevese xevitü mümasicu'ivaviyanicü. 'Ayumieme müpaü yuri tecateni'erieca Cacaüyarisüa pemeyetüacü. ³¹ Qesusi müpaü tivaruta'ei, Yuri xete'erie hicü 'acu. ³² Camü tucari canaye'amücü, canaye'aniri masi, quepaucua xemütaxüriyaxüani yuxexuitü yuquie. Xepünesicu'eirieni nexaütamecü. Masi nexaütamecü nepüca'uyeica, ne'uquiyari nehamatü puyeica. ³³ 'Ipaü necatinixecuxaxatüvacaitüni yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü nehesie xeteviyatü.

Cuiepa 'uximatüarica xecanexeyacacuni. Yu'iyari xequeneucayesa masi, ne necane'iva tita cuiepa mütimieme.

17

Qesusi que mütiyutanenevi teyü'üquitüvamete vahesie mieme

¹ Mericüsü müpaü tinicuxatacaitüni Qesusi. Yuheima heutinierca müpaü niu-tayüni, Ne'uquiyari, tucariri paye'a. Visi 'ane quenayeitüa 'anive, 'iyata 'anive visi pe'aneme mümasi'ayeitüanicü ² heiserie pemipitüapaü yunaima teüteri vahepaüsita, 'iya tucari mücaxüve müvapitüacacü yunaima pemiyetuirie 'ecü. ³ 'Icü tucari mücaxüve canihücütüni, memümasimaicacü 'ecü pe'axevitü yuri pemücacaüyari, memünesimaicacü neta Qesusi Cürisitu pemünesiheyenü'a.

⁴ Ne cuiepa visi pe'aneme nemanayeitüani. Que pemünetiuhüritüa yanemütiyurienenicü, netinaye'atüaniri. ⁵ Hicüri ne'uquiyari, 'ahesüa visi ne'aneme quenenayeitüa, visi nemü'anecaipaü cuie caxuavecacu cuxi.

⁶ Ne nepümasitahecüataxü 'ecü que pemü'ane mücü teüteri vahüxie, cuiepa memütama vasata miemete pemünesiyetuiiri vahüxie. Mepü'ateüterimatücai, pepünesiyetuiiri müme. 'Aniuquisie yamecatenica'huni. ⁷ Hicürixüa müpaü mecatenetimani quename 'ah-esüa nemieme, nai pemünetiyetuiiri. ⁸ Niuqui pemünesi'upitüa nenivarupitüani müme. Mümerita mecanitanaqui'erieni. Müpaü mecatenetimani, yuricü 'ahesüa nemeyetüacü. Yuri mecateniuta'erieni quename penesiheyenü'a.

⁹ Vahesie mieme nepümasitavaviri. Cuiepa memütama vahesie mieme nepücamasivaviri, müme pemünesiyetuiiri vahesie mieme püta nepümasivaviri, 'ateüterima memühümeccü. ¹⁰ Naitü nepini 'apini catinihücütüni, 'apini nepini tihücüta. Vahesie netiviyatü visi ne'aretü necanayeitüarivani.

¹¹ 'Ari cuiepa nepüca'uyeica. 'Ime masi cuiepa mecaniu'uvani, ne 'ahesüa neniymieni. Ne'uquiyari pemüpasie, queniva'üviyani müme pemünesiyetuiiri 'ahesüa memümiemetecü, memüyutaxevirecü que temütetaxevi tame. ¹² Mexi vahamatü ne'uyeicacai necaniva'üviyacaitüni müme pemünesiyetuiiri 'ahesüa memümiemetetücaicü. Nenivacueriecaitüni. Xevitü müme püca'uta'unari, 'iya xEICÜA 'unaricacü mü'ayumiemetücai niuta'unarieni 'utüarica maye'anicü.

¹³ Hicü 'ahesüa neniymieni. 'Ipaü netinicuxatani cuiepa, yuhesie netemavierica memexeianicü 'aye'arücame. ¹⁴ Ne 'aniuqui necanivarupitüani. Cuiepa memütama mecanivaruti'uxive'erietücüne cuiepa memücamiemetecü, ne cuiepa nemücamiemepaü. ¹⁵ Nepücamasivaviri pemüvaranuvitünicü cuiepa memüca'u'uvanicü. Masi nepümasivaviri pemüva'üviyanicü tita 'axa müti'ane hepaüsita. ¹⁶ Cuiepa mepücamiemete ne cuiepa nemücamiemepaü. ¹⁷ Tita yuri mürainecü quenivapatani 'ahesie mieme. 'Aniuqui canihücütüni tita yuri müraine. ¹⁸ Cuiepa pemünesiheyenü'apaü, neta nepüvareutanü'axüa cuiepa. ¹⁹ Vahesie mieme nepasietü nepüyüane, mümerita 'ahesie mieme memüpasienicü tita yuri mürainesie meteviyatü.

²⁰ 'Ime xEICÜA vahesie mieme nepücamasivaviri. Masi müme nehiesie yuri memüteta'erieni vaniuquicü, müme vahesie mieme nepümasivavirieta ²¹ yunaitü memüyuxevinicü, ne'uquiyari 'acu, 'ecü nehiesie pemütiviyapaü, neta 'ahesie nemütiviyapaü, mümerita tahesie memüteviyanicü, cuiepa memütama yuri memüteta'erienicü quename 'ecü penesiheyenü'a. ²² Visi ne'aneme pemünesi'ayeitüapaü, neta müpaü me'aneneme nenivarayeitüani memüyuxevinicü tame temütaxevipaü, ²³ ne vahesie netiviyacacu, 'ecüta nehiesie petiviyacacu, me'aye'atü memüyutaxevirecü, cuiepa memütama memütemaicacü quename penesiheyenü'a, quename müpaü petivarutanaqui'eri pemünetiunaqui'eripaü ne.

²⁴ Ne'uquiyari, tita pemünetiyetuiiri, müpaü pünetinaque, haque nemeyeicani, mümeta nehamatü meme'uvanicü, memünesixeyacü visi ne'aneme que pemünerayeitüa. Tamüsü

'ecü pecaneninaqui'eriecaitüni cuie cuxi canevecacu. ²⁵ Ne'uquiyari yapemütiyuriene que mütiheiserie, cuiepa memütama mepücamasihetimaivave. Ne püta nepümasihetima. 'Ime müpaü mecatenetimani quename penesiheyenü'a. ²⁶ Ne necanivarutahecüatüani memümasimaicacü 'ecü que pemü'ane. Yaxeicüa netinivatahecüatüamücü, pemü'ahayevacü 'ecü pevanaqui'erietü que pemünetinaqui'eriecai ne, neta vahesie nemütiviyanicü.

18

Que memüte'ivi Quesusi

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53)

¹ Müpaü 'utayüca caneyani Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü. 'Aquisie Cariuxa Muye'u mütiuyetevasio menanucüne haraveri muyemacaisiepai. Mana neutahani teyü'üquitüvamete vahamatü. ² Hicü Cura miyetuaniquecai mana canemariecaitüni, müixa Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü memüyuyexexeürivacaicü muva. ³ Cura cuyaxi varavitütü, tupirisixi mara'acate memühürütüariecai vahesüa miemete Pareseusixi vahesüa miemete varavitütü, mana caninuani cüxemete haurite cusirate mete'u'ütü. ⁴ Qesusiri nai timaitü 'amüramiecai hepana, nivayeyani. Müpaü tinivarutahüave, Quepai xepütehacuvautüve. ⁵ Müme müpaü metenita'eiya, Quesusi Nasaretitanaca. 'Iya müpaü tivarutahüave, Nesü nepühücü. Cura miyetuaniquecai mana niutivecaitüni vahamatü. ⁶ Hicü ne nepühücü tivarutahüavecu yucuta meniycüne, mecanatixürieni cuiepa. ⁷ 'Ayumieme tavari müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepai xepütehacuvautüve. Müme müpaü mete'utiyuane, Quesusi Nasaretitanaca. ⁸ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Yanepütixehahüave, ne nepühücü. Xücari xenesicuvautüveni ne, xequenivaruhayeva 'ime memüyehücü, ⁹ maye'anicü niuquieya que mainecai, Müme pemünesiyetui ri nepücavareuyexüriexüa xeime. ¹⁰ Hicü Simuni Pecuru cusira 'acavietü nivatihana. Mara'acame mühürütüariecai ti'uximayatameya niuvani. Serietana mieme nacaya neucuviteni. Ti'uximayatame Marucu catinitevacaitüni. ¹¹ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave Pecuru, 'Acusira queneucaquesa painatana. Ne necarenu'ieni 'iya tecüxita mieme ne'uquiyari münesi'itüani yanemüranayeyanicü.

Mara'acame mühürütüariecaisüa que mütiu'atüarie Quesusi

(Mateu 26:57-58; Maricuxi 14:53-54; Rucaxi 22:54)

¹² Hicü cuyaxiri, cuyaxi tiva'aitüvameri, Huriyusixi vatupirisixiri mecaniviya Quesusi. Menihüani. ¹³ 'Anasisüa meri mecani'atüani. 'Iya Caipasi munieya nihücütücaitüni. Caipasi mara'acate vahepaüsita canihürütüariecaitüni mücü viyarisie. ¹⁴ Caipasi tihücütücai que mü'ane müvaruti'imaiyaxü Huriyusixi masi 'aixüa müyünicü xevitü tevi mümünicü teüteri vahesie mieme, 'utaitü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Quesusi camaicai 'utaitü

(Mateu 26:69-70; Maricuxi 14:66-68; Rucaxi 22:55-57)

¹⁵ Mericüsü Simuni Pecuru niveiyacaitüni Quesusi, xevitüta tiyü'üquitüvame tiveiyacai. Mara'acame mühürütüariecai nimaicaitüni 'iya tiyü'üquitüvame. Qesusimatü neutahani mara'acame mühürütüariecai curarutanapai. ¹⁶ Pecurusü mana niutivecaitüni tacua quitenie 'aurie. Hicü mücü tiyü'üquitüvame mara'acame mühürütüariecai mimaicai mana neyani. Nitahüave quitenie tihüveme, curarutapai Pecuru ni'atüani. ¹⁷ 'Üimari quitenie mütihüvemetücai müpaü tinitahüave Pecuru, 'Ecüta 'icü tevi teyü'üquitüvametemama vahesüa mieme pecatihücü. 'Iya tiutayü, Ne pücatixaü. ¹⁸ Hicü te'uximayatamete tupirisixi vahamatü mana meniuti'ucaitüni mecüxetü me'atinaica, muhaütücaicü. Pecuruta vahamatü niutivecaitüni cüxetü.

'Anasi que mütitä'ivaviyaxü Quesusi

(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Rucaxi 22:66-71)

19 Mericüsü mara'acame mühürütüariecai canita'ivaviya Quesusi teyü'üquitüvametemama vahepaüsita, tita müti'üquitacai hepaüsita. 20 Quesusi müpaü tinita'eiya, Ne teüteri vahüxie netinicuxatacaitüni cuiepa. Ne neheyemecü netini'üquitacaitüni tuquiteta, tuqui 'amüpatata, haque yunaitü Huriyusixi memüyutixexeüriva. Ne tixaütü nepücatixatacaai 'avie. 21 Titayari peneticu'ivaviya ne. Quenivaruta'ivaviya müme memünesi'eniecai püta, siparasü que nemütivacuxaxatüvacai. Camü 'ime mecatenimaica que nemutayü. 22 Müpaü 'utayücu, xevitü tupiri mana mutivecai canivani Quesusi müpaü 'utaitü, Quepaü petita'eiya mara'acame mühürütüarie. 23 Quesusi müpaü tita'ei, Xücasü 'axa ne'utaineni, quetineutahecüata tita 'axa müti'anecü. Me xüca 'aixüa ne'utaineni, titayari penetiüva. 24 Hicü 'Anasi neinü'ani hüiyacame Caipasisüa mara'acame mühürütüariecaisüa.

Pecuru tavari que mütiyucu'imavacai, quename Quesusi camaicai 'utaitü
(Mateu 26:71-75; Maricuxi 14:69-72; Rucaxi 22:58-62)

25 Mericüsü Simuni Pecuru mana niutivecaitüni cüxetü. Hicü müpaü mete'itahüave, 'Iya teyü'üquitüvametemama vahesüa mieme pecatihücü. Mücü niyuta'imani, müpaü niutayüni, Ne pücatixaü. 26 Mara'acame mühürütüariecai te'uximayatametemama xevitü, 'iya Pecuru minacavite canimariyatücaitüni. Mücü müpaü rehüave, Quete ne necamarexei vana haraverita hamatüana pe'uyeicame. 27 Tavari niyuta'imani Pecuru. Yapaucua niutahiva vacana.

Piratusüa que mütiu'atüarie Quesusi
(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Rucaxi 23:1-5)

28 Hicü Caipasisüa meheyecüneca mecani'atüani Quesusi 'isücame quie. Niyuimua-natücaitüni. Mümeri mepücaheutahaxüa 'isücame quita capa meca'itiyatü me'acüneccü, masi Pasicua 'icuaiyari memütecuanicü. 29 'Ayumieme Piratu tacua nivayeyani vahüxie. Müpaü niutayüni, Titacü xete'ixaneta 'icü tevi. 30 Müme müpaü metenita'eiya, Xüca 'icü 'axa catiyurienenique, tepücamasiyetuirieniqueyu. 31 Hicü Piratu müpaü tivarutahüave, Xequenanuvitüqui. Xequeneuta'inüata xe'inüari niuquiyari que maine. Huriyusixi müpaü mete'itahüave, Tame heiserie tepücahexeiya temimienicü tevi. 32 Mücücü naye'ani Quesusi niuquieya mutainecai que mütimüniquecai ticuxatatü. 33 Hicü tavari Piratu neutahani 'isücame quita. Nitahüave Quesusi, müpaü tinitahüave, 'Ecü Huriyusixi petiva'aitüvame. 34 Quesusi müpaü tita'ei, 'Acümana müpaü petiutaine, hipatü nusu memate'utahüavixü nehepaüsita. 35 Piratu tita'ei, Ne netihuriyu. 'Ateüterima, mara'acate memühürütüarie mepümasiyetua nehesüa. Que petiuyuri. 36 Quesusi müpaü tita'ei, 'Ena cuiepa pücamieme que nemüti'aita. Xüca 'ena cuiepa miemetüni que que nemüti'aita, netupirisixima mecaniyucuitüveniqueyu nemücayetuiyanicü Huriyusixi vahesüa. Masi hicü que nemüti'aita 'uva pücamieme. 37 Piratu müpaü titahüave, Que peti'aitametüni 'ecü. Quesusi müpaü tita'ei, 'Ecü pecaniutaineni ne ti'aitame nemühücü. 'Ayumieme necaniutinüiva, 'ayumieme cuiepa necaninuani, nemütitahecüatanicü tita yuri müraine hepaüsita. Yunaitü yuri mürainesie miemete mecaneni'enieca ne'utaniucame. 38 Piratu müpaü tinitahüave, Que titita yuri maine.

'Isücame que mütiuta'aitaxü, Quesusi mümierienicü
(Mateu 27:15-31; Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25)

Hicü müpaü 'utayüca tavari nivayeyani Huriyusixi vahüxie. Müpaü tinivarutahüave, Ne tixaü nepücatiucaxe ne nemütiuhüpanicü hesiena. 39 'Ipaü cani'aneni xeyeiyari, xeime nemüxexünirienicü Pasicua 'ixüararipa. Mericüte, xecatayuvaüriya nemüxexünirieni Huriyusixi tixe'aitüvame. 40 Hicü müpaü meniutihiva tavari, Mücü pücatixaü, Vaxavaxi püta me'utiyaatü. 'Iya Vaxavaxi catininavayametücaitüni.

19

¹ Hicü Piratu neivitüni Qesusi, tiniuta'aita mücuveiyaxüanicü. ² Cuyaxita xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni. Herie mieme 'ixuriqui mütaüraüyecü menenacuvirieni. ³ Hüxiena meni'axecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. Menicuvaxüanita.

⁴ Hicü tavari tacua nivayeyani Piratu. Müpaü tinivarutahüave, Camü 'uva tacuapai nepüxe'atüirieni xemütemaicaicacü tixaü nemücatiucaxeicü hesiena nemütiuhüpanicü.

⁵ Hicü Qesusi nivayeyani xuya mumayari 'anamatü, herie mieme 'ixuriqui mütaüraüye 'anacuvietü. Müpaü tivarahüave, Camü tevi. ⁶ Hicüri mara'acate memühürütüariecai tupirisixita quepaucua memixei meniutihiva müpaü me'utiyuatü, Curuxisie queneumi'a, curuxisie. Piratu müpaü tivacühüave, Xemesü xequenanutüqui, curuxisie xequenemi'a. Neri tixaü nepücatiucaxeicü hesiena nemütiuhüpanicü.

⁷ Huriyusixi müpaü mete'ita'ei, Tame 'inüari niuquiyari tecanexeyani. Mücü 'inüari que maine, neuyeveca 'icü mümüni Cacaüyari nu'aya mayuyeitüacü.

⁸ Piratu 'icü niuqui 'u'enieca masi vaüca neumacaitüni. ⁹ Tavari 'isücame quita heutahaca müpaü tinitahüave Qesusi, Haque pepemieme 'ecü. Qesusiri haquevasü cacanita'eiya. ¹⁰ Piraturi müpaü titahüave, Pecanetita'eiya ne. Pecatimate ne heiserie nemexeyia nemümasixünacü, heiserie nerexeyata curuxisie nemümasimienicü. ¹¹ Qesusi müpaü tita'ei, 'Ecü heiserie pepücahexeyaniqueyu nehepaüsita taheima miemecü xüca pecapitüariecaque. 'Ayumieme 'iya münesiyetua 'ahesüa, mücü masi vaücava 'axa tiniuyurieni. ¹² Piratu 'ayumieme tincuvaunecaitüni que mütixünacü. Huriyusixi mecaniutihiva müpaü me'utiyuatü, Xüca 'icü pe'uxüna, pepüca'inaqui'erie Ti'aitame Sesaxi. Yunaitü te'aitamete memayuyeitüa mecaneye'unieca Sesaxi.

¹³ Hicü Piratu 'icü vaniuqui 'u'enieca nivayehana Qesusi. Mana caniucayerüni Piratu yu'uenisie Macutenusariya müracusevasie, Hepürayusixi vaniuquicü Cavata müracusevasie. ¹⁴ 'Iya tucarisie meniha'aritüacaitüni Pasicua 'ixüarariyari. 'Esi-vatücacu tuca nayeiximecaitüni. Müpaü tinivarutahüave Huriyusixi, Camü tixe'aitüvame. ¹⁵ Mümeri meniutihiva, Quenanuvitüqui, quenanuvitüqui, curuxisie quenemi'a. Piratu müpaü tivacühüave, Quetütüri curuxisie nepeimieni tixe'aitüvame. Mara'acate memühürütüariecai müpaü mete'ita'ei, Tame xeime tepücahexeyia tati'aitüvame, Sesaxi xeicüa pütati'aitüvame. ¹⁶ Hicü nivayeturieni curuxisie mümierienicü. Hicü meneihana Qesusi.

Qesusi que mütiemie curuxisie

(Mateu 27:32-44; Maricuxi 15:21-32; Rucaxi 23:26-43)

¹⁷ Yucuruxi 'atütü mana neyani Müqui Mu'uya Manuca müracusevasie, Hepürayusixi vaniuquicü Curucuta müracusevasie. ¹⁸ Manari curuxisie menitivieni. Yuhutame hamatüana meteverutivütüa naisata, Qesusi vahixüata. ¹⁹ Piratuta 'inüari niuta'utüani. Curuxisie neimani. Müpaü catine'ucaitüni, QUESUSI NASARETITANACA HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME. ²⁰ Huriyusixi yumüretü menititerüva 'iya 'inüari quiecaru mehuracü Qesusi mamieriesie. Hepürayusixi Xumatari Cüriyecusixi vaniuquitecü püraye'uxacai. ²¹ Hicü Huriyusixi vamara'acate memühürütüariecai müpaü metenitahüave Piratu, Pepücaniu'utüani Huriyusixi Tiva'aitüvame. 'Ipaü püta, 'Iya mainecai Huriyusixi nepütiva'aitüvame pepütiniu'utüani. ²² Piratu müpaü tivaruta'ei, Que nemütü'utüa netiniuta'utüaniri.

²³ Hicü cuyaxi curuxisie me'icavieca Qesusi, 'ixuriquiteya meneutahuriexüani. Naucame mayeyitüani, yuxexütü cuyaxi xei 'ixuriquiyari memexeyanicü, tetüata mieme 'ixuriquita 'aparüte yuxaüta. Tetüata mieme 'ixuriquieya pücavicepai, yuxevitü ni'isecaitüni naitü. ²⁴ Hicü müpaü meteniyutahüaveni, Camü tepüca'itisanani. Masi tepütata'iva, siparasü quepai pe'iva. Müpaü tinaye'atüarieni 'utüarica müpaü maine, Ne'ixuriqui meniutapataxüani yuhesie mieme, ne'ixuriquicü menayu'iva.

Mericüsü müpaü mecateniuyurieni cuyaxi. ²⁵ Quesusi curuxieya 'aurie meniti'ucaitünita Quesusi varusieya, varusieya 'ivaya, Mariya Cüreupa 'üyaya, Mariya Mararatanaca yunaitü. ²⁶ Quesusisü varuxeiyaca mana meti'ucacu yuvarusi, 'iya tiyü'üquitüvame münaqui'eriecai, müpaü tinitahüave yuvarusi, 'Uca 'acu, camü 'anive. ²⁷ 'Arique müpaü tinihüritüani 'iya tiyü'üquitüvame, Camü 'avarusi 'utaitü. 'Iya tucarisie tiyü'üquitüvame yuhesüa nei'inieni.

Quesusi yu'iyari que mütiyetua

(Mateu 27:45-56; Maricuxi 15:33-41; Rucaxi 23:44-49)

²⁸ 'Anari Quesusi müpaü timaitü naitü 'ari maye'atüariecü, 'utüarica maye'atüarienicü müpaü niutayüni, Nepeuharimücü. ²⁹ Xari mana niucateitüni vinu masina hünetü. Hicü ha 'iseveme mucuxani me'utahüniyaca vinu masinacü, hisupu cüyeyarisie me'iyeca, teniena meneitiserieni. ³⁰ Quesusi he'inüataca vinu masina müpaü niutayüni, Canaye'aniri. Yumu'usie 'anacatusireca niyetuani yu'iyari.

Cuya que müreitise Quesusi 'aquitana

³¹ Mericüsü 'iya tucarisie meniha'aritüacaitüni 'ixüarari. 'Ayumieme Huriyusixi menitavavirieni Piratu vavatute memütitaracü memüvaraca'ünicü, caxarite memücajuhayevecü curuxisie me'uyevütü 'uxipiya tucarisie. 'Iya 'uxipiya tucari yemecü cani'ixüararitücaitüni. ³² 'Ayumieme cuyaxi mana meniu'axüani, memucavütüarie curuxisie hamatüana xeime vatuteya meniutitara, xeimetari vatuteya mete'utitaraxü. ³³ Quesusisüa me'u'axüaca vatuteya mepüca'utitaraxü memixeicü müquime.

³⁴ Masi xevitü cuya pisicacü neitiseni 'aquitana. Yapaucua naneni xuriya hata. ³⁵ Que mü'ane munierixü tiniutahecüata. Tita mütitahecüata yuri canaineni. Mücüta tinimaica yuri mainecü, yuri xemüte'eriecacü xemeta. ³⁶ Müpaü tiniuyüni 'utüarica maye'atüarienicü müpaü mutaine, 'Umeyari pücatitare. ³⁷ Tavari xevitü 'utüarica 'ipaü naineni, Mecani'ixüariecuni que mü'ane memuse.

Teuquiyapa que memütheite Quesusi

(Mateu 27:57-61; Maricuxi 15:42-47; Rucaxi 23:50-56)

³⁸ Mericüsü 'arique Cuse 'Arimateyatanaca canitavavirieni Piratu menucuenicü Quesusi caxarieya. 'Iya Cuse Quesusisüa mieme catiniyü'üquitüvametücaitüni 'avie, müvamacarücaicü Huriyusixi. Piraturi canipitüani. Neyani, caxarieya necueni. ³⁹ Nicuremu mana ninuanita meripai hesüana munua yüvicüta. 'Iyasü miru haruhemame visi mu'üa mutacuicuiya ni'atüani merie necapaü paümeme. ⁴⁰ Hicü meneicueni Quesusi caxarieya. Menicu'eima 'ixuriquitecü visi mu'üa me'icavirieca. Müpaü cani'aneni Huriyusixi vayeiyari teuquiyacü. ⁴¹ Mana curuxisie mamieriesie haraveri niyemacaitüni. Haraverita teuquiyapa xique müvaye'inierie nicumacaitüni. Xevitü cuxi mücü teuquiyapa pücacateuquievecai. ⁴² Muva 'ayumieme meneiteni Quesusi, Huriyusixi memüyuha'aritücaicü 'iya tucarisie, teuquiyapa mehuracaicü.

20

Que müranucuque Quesusi müquite vasata

(Mateu 28:1-10; Maricuxi 16:1-8; Rucaxi 24:1-12)

¹ Mericüsü mexüacame tucariyarisie semanasie teuquiyapa ninuani Mariya Mararatanaca 'uyüvicacu cuxi yuimuana. Heuhüiyacame niuxeiya tete teuquiya hüxie meucatei. ² Hicü nausarümetü neyani. Simuni Pecurusüa ninuani, xeimesüata tiyü'üquitüvame Quesusi minaqui'eriecaisüa. Müpaü tinivarutahüave, Teuquiyapa menivayecueni Ti'aitame. 'Asitepücatemate haque memeite. ³ Hicü Pecuru neyani xevitü tiyü'üquitüvamematü. Teuquiyapa menahucaitüni. ⁴ Yuhepaüsita meniunausarümeacaitüni. Xevitü tiyü'üquitüvame masi niutanausacai, Pecuru na'iva, naye'ani meri teuquiyapa. ⁵ 'Anahuca nixeiya 'ixuriquite mana 'acateme, peru muva

pücaheutaha. ⁶ Hicü Simuni Pecuru 'u'imatütü ninuani. Teuquiyapa neutahani. 'Ixuriquite niuxeiya mana 'acateme. ⁷ Tuvaxa tiuxei mu'uya me'eimecai 'ixuriquite 'aurie caticateme, yateva ticateme püta tutunime 'uxeicüa. ⁸ 'Ana neutahani 'iya tiyü'üquitüvame 'umexüatü munua teuquiyapa. Nixeiya, yuri tiniuta'erieni. ⁹ Müme cuxi mepücaheitimaivavecai 'utüarica meuyevecaicü müquite vasata manucuqueni maine. ¹⁰ Hicü teyü'üquitüvamete yuquie menecüne.

*Masiücütü que mürayuyetitüa Quesusi Mariya Mararatanaca hüxie
(Maricuxi 16:9-11)*

¹¹ Mericüsü Mariya teuquiya hüxie niutivecaitüni tacua 'utasuatü. Hicü 'utasuatü nanahuni, teuquiyapa neutaniere. ¹² Mana nivaruxeiya niuqui tuayamete yuhutame me'anacatuxame. Xevitü Quesusi mu'uya manucatei nacateitüni, xevitüta quetaya manucatei racatei haque Quesusi caxarieya manutequiecai. ¹³ Müme müpaü metenitahüave, Neuxei 'uca, titayari petiutasuaca. ¹⁴ Müpaü tivacühüave, Neti'aitüvame mepecuei, 'asinepücatimate haque memeite. Müpaü 'utayüca ta'aurie naveni. Nixeiya Quesusi mana 'utiveme, masi 'asipücatimaicai müquesusitücaicü. ¹⁵ Quesusi müpaü tinitahüave, Neuxei 'uca, titayari petiutasuaca. Quepai pepüracuvaune. Mücü haravericame 'erietü müpaü tinitahüave, Neuxei 'uqui, xüca 'ecü peheicueni, queneneutaxatüa haque pemeite. Neri nenenucucimücü. ¹⁶ Quesusi müpaü ticühüave, Mariya 'acu. 'Iya hepana 'aniereca müpaü tinitahüave Hepürayusixi vaniüquicü, Xavuni, taniüquicü Ti'üquitame maine. ¹⁷ Quesusi müpaü ticühüave, Pepücanesiviyani. Ne'uquiyarisüa nepüca'anutiyeive cuxi. Masi ne'ivama vahesüa quenemie. Müpaü quetinivaretahüavi, Ne'uquiyarisüa müxe'uquiyarisüa nenanutiyeimücü, necacaüyarisüa müxecacaüyarisüa neranutiyani. ¹⁸ Hicü Mariya Mararatanaca mana ninuani müpaü tivacuxaxatüvatü teyü'üquitüvamete Ti'aitame muxecicü, müpaü mürehüavecaicü.

*Masiücütü que mürayuyetitüa Quesusi teyü'üquitüvamete vahüxie
(Mateu 28:16-20; Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49)*

¹⁹ Mericüsü 'acayunecu mücü mexüacame tucariyarisie semanasie, teyü'üquitüvamete memütitecaisie quiteniete reunatücaicacu memüvamacarücaicü Huriyusixi, Quesusi ninuani. Vahixüapa niutaqueni. Müpaü tinivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. ²⁰ Müpaü 'utayüca nivaruxeisitüani yumamate yu'aqui. Teyü'üquitüvamete meniyutemamaviecaitüni Ti'aitame mexeyatü. ²¹ Hicü Quesusi tavari müpaü tivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. Ne'uquiyari munesihyenü'apaü, neta müpaü necanixeheutanü'axüani. ²² Müpaü 'utayüca nivaru'iyamani. Müpaü tivarutahüave, Xequeneutanaqui'eri 'Iyari Mütiyupata. ²³ Sepa que memühate xemütevareuyehüvirieni tita 'axa memüteyurie, meteneuyehüviyariecuni. Sepa que memühate xemüvavesitüaca tita 'axa memüteyurie, menivecacuni mepücauyatüna.

Tumaxi yuri que mücati'eriecai

²⁴ Mericüsü Tumaxi Vavari mütitevacai tamamata heimana yuhutame vahesüa mieme canihücütücaitüni. 'Iya vahamatü püca'uyeicacai quepaucua Quesusi munua. ²⁵ Hicü hipatü teyü'üquitüvamete müpaü metenicuxaxatüvacaitüni, Ti'aitame tecanixeiya, me'utiyaatü. 'Iya tivacühüave, Xücaru mamayasie neca'ixeiyani cürapuxi 'uxayari, xüca ne'itüvamecü neca'imayüani cürapuxi 'uxayari, 'aquieya xüca nemamacü neca'imayüani, yuri nepücatita'erieniri.

²⁶ Mericüsü 'atahairieca tucari 'anucayacu tavari menititecaitüni quita teyü'üquitüvametemama. Tumaxita vahamatü tiucatei. Hicü quiteniete reunarümacacu Quesusi ninuani. Vahixüapa niutaqueni. Müpaü tinivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. ²⁷ Hicü müpaü titahüavixü Tumaxi, Quenaye'a, 'a'itüvamecü queneneumayüa nemamatesie, 'amamacü queneneumayüani ne'aquita. Yuri pecati'erietü pepüca'ayeiximeni, yuri peti'erietü püta quenaye'a. ²⁸ Tumaxi

müpaü tinita'eiya, Neti'aitüvame necacaüyari 'acu. ²⁹ Quesusi müpaü titahüave, Yuri petiuta'erie pemünesi'uxeicü. Müme memücanesixeyavave peru yuri memüte'erie, müme mecaniyutemamavieca.

Titayari maca'utüari xapa

³⁰ Mericüte, 'inüari yücü 'aneneme müireme yatiniyuriencaitüni Quesusi teyü'üquitüvamete vahüxie, que mücare'utüarie 'icü xapasie. ³¹ 'Icüri canaca'utüarieni yuri xemüte'eriecacü Quesusi mücürisitucü, Cacaüyari münu'ayacü. Yuri xete'erietü tucari xemexeyanicü hesüana xemiemetetütü raca'utüarie.

21

Masiücütü que mürayuyeitüa Quesusi teyü'üquitüvamete 'atayuhutame vahüxie

¹ Mericüsü 'arique tavari Quesusi masiücütü nayuyeitüani teyü'üquitüvamete vahüxie Tiveriya haracunayarisie. 'Ipaü masiücütü nayuyeitüani. ² 'Axeicüa meniu'uvacaitüni Simuni Pecuru, Tumaxi Vavari mütitevacai, Natanaheri Canatanaca Carereya cuieyarisie mieme, Severeu nivemama, teyü'üquitüvametemama hipatü yuhutatü. ³ Simuni Pecuru müpaü tinivarutahüave, Ne nepüquesüveyiami. Müpaü mete'itahüave, Tame 'ahamatü tepuhu tanaitü. Mana menecüne, canuvasie menicayaxe. Mücü tücarisie tixaütü mepücate'u'axixü. ⁴ Mericüsü 'esiva 'uhecüacacu mana niutaqueni Quesusi haracuna tesita. Masi teyü'üquitüvamete mepüca'imaicai Quesusitüme. ⁵ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Neuxei temari, 'icuai xecatehexeiya. Müpaü mete'ita'ei, Havaicü. ⁶ 'Iya tivacühüave, Vipi xequeneucavivi canuva serieta. Mana xecanivacaxeyacuni. Mana meneicavivieni. Mepüyatatexi me'ihanatü memüvaücavacaicü quesüte. ⁷ Hicü 'iya tiyü'üquitüvame Quesusi minaqui'eriecai müpaü tinitahüave Pecuru, Cari Ti'aitame canihücütüni. Hicü Simuni Pecuru 'u'enaca quename Ti'aitame hücütücai, yu'ixuriqui herie mieme 'anacuvieca 'amavetü 'amuyeicacaicü, hapa neucasuna. ⁸ Hipatü teyü'üquitüvamete canuvasie meyetetü mecaniu'axüani vipi me'uhaximetü quesüte mehüneme. Cuiepa pücahetevacai, huta teviyari heimana tamamata mamayari xeiçüa petevacai. ⁹ Cuiepa me'u'axüaca tü menixeiya 'etiniereme, quesü tüpa 'acaimete'uxeipamame. ¹⁰ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Qesüte xique xemüvarutivi xequenivara'üi. ¹¹ Simuni Pecuru mana neutimaque, vipi canihana cuiepa. Qesüte 'amepapatü menihüencaitüni, xei sienituyari heimana huta teviyari heimana tamamata heimana yuhaicatü meniyupaümecaitüni. Sepanetü memüvaücavacai, püca'utasanixü vipi. ¹² Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenacüni xequetenecuacari. Teyü'üquitüvamete ni xevitü pücayuvaüriyacai 'ecü que pepüpaicü titahüaveque, Ti'aitame mühücütücaicü memütemaicaicü. ¹³ Hicü Quesusi mana ninuani, pa nanucu'üni. Nivarumini, quesü yaxeiçüata tivarumi.

¹⁴ 'Ana hairieca masiücütü nayuyeitüani Quesusi teyü'üquitüvamete vahüxie müquite vasata 'anucuqueca.

Nemuxasi türixi quetinivarumicua, que mainecai

¹⁵ Mericüsü mete'ucuacu Quesusi müpaü tinitahüave Simuni Pecuru, Simuni 'acu Vani nu'aya, vaücava penetinaqui'erie, 'ime 'esiva xeiçüa menesinaqui'eriecacu. 'Iya rehüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Titahüave, Mericüte, nemuxasi türixi quetinivarumicua. ¹⁶ Hutarieca müpaü titahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Müpaü titahüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Müpaü titahüave, Nemuxasi queniva'üviyani. ¹⁷ Hairiecaritahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Pecuru niyhiverieca hairieca penetinaqui'erie mütitahüavixücü. Müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü nai pecatinimaica. Pepütimate nemümasinaqui'erie. Quesusi titahüave, Quetinivarumicua nemuxasi. ¹⁸ Niuqui caniseüyeni que nematichüave, quepaucua pemühecuacai 'acümana pena'ahüayacaitüni peticuyeicacai haque

pemeuyeimücücai. Quepaucua pemütaseüye, xevitü camananahüamücü maranuhana haque pemücaheuyeimücü, 'amama penitaseraxüamücü. ¹⁹ Müpaü niutayüni tihecüatatü que mütimüniquecai visi 'aneme 'ayeitüanique Cacaüyari. Müpaü 'utayüca müpaü tinitahüave, Quenenanuveyia ne'utüma.

Mücü tiyü'üquitüvame Qesusi minaqi'eriecai

²⁰ Pecuru ta'aurie 'aveca nixeiya mücü tiyü'üquitüvame Qesusi minaqi'eriecai, mücü memüte'ucuaisie 'auriena mucatei müpaü mütitahüavixü, Ti'aitame que paicü masiyetüani. Nixeiya 'iya varuveiyame. ²¹ Pecuru 'ixeiya mücü, müpaü tinitahüave Qesusi, Ti'aitame que tiyurieni 'iya. ²² Qesusi müpaü ticühüave, Xüca nesi'unaqueque 'icü müyuhayevacü nemunuanique, quesü pe'aneniqueyu 'ecü. Quenenanuveyia ne'utüma. ²³ 'Ayumieme ta'ivama vasata 'icü niuqui canixasivacaitüni, quename 'iya tiyü'üquitüvame camüniquecai. Masi Qesusi müpaü pücatitahüavixü mücamüniquecaicü. Xüca nesi'unaqueque müyuhayevacü nemunuanique, quesü pe'aneniqueyu 'ecü, püta titahüavixü.

²⁴ Mücü tiyü'üquitüvame canihücütüni que mü'ane mütihecüata 'icü hepaüsita, que mü'ane mütiuti'utüa 'icü. Tepütemate tita mütihecüata yuri maine.

²⁵ Vaücava cuxi yücü 'anenetü canixuaveni que mütiuyuri Qesusi. Xüca xexuitü tiuti'utüarienique, müpaü nepüticu'eriva, 'ena cuiepa pücatinaquenieyu xapate mütiti'utüarieniqueyu. Müpaü xeicüa.

NÜ'ARISIXI Que Memüte'uyuri

Que memüte'utahüavarie memeixeiyaniquecaicü 'Iyari Mütiyupata

¹ Neuxei Teuquiru, matüaripai mieme xapa neputavevi mexüacame, nai que mütiuyü hepaüsita ticuxatame, Qesusi que mütisütüa yatiyurienetü yati'üquitatü. ² Müpaü tiuyurieca, 'ana nanutivitüquienu, 'aisica varupitüaca nü'arisixi müvaranuyeteüxixü, 'Iyari Mütiyupata yati'aitacacu. ³ Tiucuineca mücü, vahesüa 'ayenieretü puyuecütatacai mamarivaveme tiyurienetü. Huta teviyari tucari mepixeyacai. Tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu.

⁴ Hicü vahamatü 'aucaitü 'ipaü tinivaruta'aitüani, Xepüca'ayecücani Querusareme, masi xequetenecuevieca tita ne'uquiyari mütxatacai quename tixehanü'airieni, que nemütixe'utahüavixü. ⁵ Vani hacü tiniuca'üyacaitüni, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacü yapäumexa tucari tixüyu. Müpaü niutayüni.

Qesusi que müranutitüa

⁶ Mericüsü müme hamatüana memuyucuxeürie müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Neuxei Ti'aitame, hicü petatipitüa tame 'Ixaherisixi teüteriyari temütetati'aitüanicü meripaipäu. ⁷ Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Xeme xehesie pücatinaque xemütemaicacü viyari tucari hepaüsita. Ne'uquiyari püta nipata mücü naimie heiserie mexeiyanicü hepaüsitana. ⁸ Masisü xecanitürücariyariecuni 'Iyari Mütiyupata xehesie tiviyayu. Xemunenierixü xepüyüaca xetehecütatü nehepaüsita Querusareme, naisarie Cureyasie Samariyasie naisarie cuie manunierapai.

⁹ Müpaü 'utayüca, müme me'ixeyacacu, nanutivitüquienu. Hai niucuyani memüca'ixeyacü. ¹⁰ Hicü yuheima me'utinenierecacu mexi 'utimiecai, camü 'uquisi yuhutatü va'aurie meniuti'uni me'anacatuxatü. ¹¹ Müme müpaü metenivarutahüave, Carereyatari 'acu, titayari yuheima xete'utineniere. Mücütütü xesata 'uvetü meutivitüquie yuheima Qesusitütü, que xemüte'ixei heutimieme yuheima, yaxecüa 'anetü caninüamücü.

Que, memütehenuyexei xeime mühürütüarienicü Cura tiutahayevacu

¹² Mericüsü yemuri Huriva Mati'usie me'ayenexüaca Querusareme meniu'axüani. 'Uxipiya tucarisie tevi que mütipitüarie muyeicanicü, müpaü pehura Querusareme. ¹³ Me'u'axüaca, quita meheutahaxüaca meneuticüne qui taüta. Mana mepü'axecai Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexü Piripe Tumaxi Parüturume Mateu Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni müserutisitatücai, Cura Cacuvu 'ivaya. ¹⁴ Müme yunaitü 'axeicüa mepü'ayumiemetetücai neneviericü, 'ucarita, Mariyata Qesusi müvarusieyatücai, 'ivamamata.

¹⁵ Mericüsü 'ana Pecuru nanucuquenu yu'ivama vahixüapa. Teüteri 'axeicüa meyuxeürietü xei sienituyari heimana xei teviyari yacütütü meniyupaümecaitüni. Müpaü niutayüni Pecuru, ¹⁶ Ne'ivamarixi, neuyevecaitüni 'utüarica maye'anicü, meripai que mütiutayü 'Iyari Mütiyupata, Raviri müpaü 'utayücu Cura hepaüsita, que mü'ane müvarevitü müme memivi Qesusi hepaüsita. ¹⁷ Tame xevitü pühücütücai, 'icü tahürütüarica hesiena pütinaquecai. ¹⁸ Mericüsü vaniu cuie punanai mücü tumini ma'ivaxücü yatiuyurieca que mücatiheiserie. Mana 'ativeca yuhuriepa pasanixü, cuinurieya naitü navivieni. ¹⁹ Querusareme memütama yunaitü mepüte'utamari. 'Ayumieme mücü cuie Haserama catinacutevaca vaniuguicü, taniuguicü Xuriya Mataxüri racuteva. ²⁰ Puta'utüarie Cuicari Xapayarisie müpaü 'anuyütü, Que'uyemaveni quiya, Xevitütüma püca'ayecani.

Müpaü panuyünetä,
Que mütihöritüariëcai,
Xevitü püta yaquetihöritüariëca.

²¹ Mericüte, neuyeveca xevitü müme 'uquisi tahamatü memü'uvacai tucariëcü quepau-
cua Ti'aitame Qesusi tahesüa manuyeicacai ²² 'iya tucarisie Vani meca'üyaxüsie, 'iya
tucarisie tasata manutivitüquieque, peuyevese xevitü müme memunenierixü tahamatü
tihecüatatü mayanicü que müranucuque.

²³ Hicü yuhutame menivaruti'uitüani Cuse Varüsavaxi mütitëvacai Cusitu
müremü'uhüacai, Matiya. ²⁴ Meniyutanenevieni müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Ti'aitame
pecatinimaica yunaimë va'iyari. Quetaneuxeisitüa que mü'ane pëmanuyexëi 'icü
yuhutame, ²⁵ hesiena mütinäquenicü 'icü hepaüsita mühöritüariënicü mütanü'ariënicü,
Cura yatihayëvacu yuhuyëripa metüacü. ²⁶ 'Inüari mëputavevi que mü'ane
mühücütüni. Matiyasie tiniunaque. Mëpi'inüataxü tamamata heimana xëvime nü'arisixi
vahamatü.

2

'Iyari Mütiyupata que mütinua

¹ Mericüsü 'ixüarari 'atahutarieca semanasie mieme 'ayë'acu yunaitü mëpüyuxeüriëcai
yamëteyurienique 'uxeicüa. ² Yapaucua taheima mieme 'ëcapäü 'anëtü niuyuani
türücaüyëtü carima 'uyëmietü. Mücü yuariya putahünixü quita memüvayëtecaisie.
³ Taipäü 'anëne mëpuxëi yuxëxüime vahesie 'a'ucame. ⁴ Yunaimë püvaruvi 'Iyari
Mütiyupata. Mëpisütüa me'utiniütü niuquitecü, 'Iyari que müti vapitüacai memütiniunicü.

⁵ Mericüsü Querusareme mëpütitecai Huriyusixi Cacaüyari mëmayëxëiyacai
yunaimë nuivarite vahesüa memümiëmetëtücai naisari muyuavitüa. ⁶ Quepau-
cua yuariya muyua yunaitü mëpuyuxeüri, mëpüxamuriyacai yuxëxütü yünüquicü
memüva'ëniëcaicü me'utiniucame. ⁷ Mëpü'iyarixiecai mëpühüxiyacai müpaü me'utiyuatü,
Neuxëi, 'icü yunaitü mëmutiniuca mëcatecarëreyatari. ⁸ Quëtütüri 'icü tëtëva'ënie
taxëxütü taniuquicü mëmutiniuca que temütë'ununuivaxü. ⁹ Parutiyatari, Meriyatari,
'Eramitatari, Mësuputamiasie temütama, Cuyëyasie Caparusiyasie Punitusie
'Asiyasie ¹⁰ Püriquiyasie Pamüpiriyasie 'Equipitusie 'Apüricasie Sirene temütama,
Xumatari memü'ivatatüve, ¹¹ Huriyusixi, hipatü Huriyusixi mëmacü, Cüretatari,
'Araviyatari, tanaitü töpüva'ënie me'utiniucame taniuquicü, que mütimarive Cacaüyari
me'utiyuanëme. ¹² Yunaitü mëni'iyarixiecaitüni, 'asimëpücatëmaicai quëtütü
mütiyüanëcai, yuxëxütü müpaü mëteyücühüavëtü, Que tititari 'icü. ¹³ Hipatü
mëvananaimatü müpaü mëniütiyuanëcaitüni, Mëpühuxa xëicüa vinu macacacü.

Pecuru que müticuxatacai heiva

¹⁴ Hicü Pecuru 'anucuqueca tamamata heimana xëvime vahamatü, carima
niutaniuni, müpaü tinivarutahüave, Neuxëi Huriyusixi, yunaitü Querusareme
xëmütama. Xëquetëneimaica 'icü, xëquënëne'ënie que nëmütayüni. ¹⁵ 'Imë
mëpücatarüve xëme xëmütëcu'erivapäü, 'ësiva xëicüa tucari püxüca. ¹⁶ Masi 'icü
canihücütüni tita müti xasivacai, tixaxatame Cuhëri ya'utainëcacu,
¹⁷ Müpaü painë Cacaüyari, tucari 'ayë'ayu quëpau-
cua mütaparirümeni, müpaü pütüyüni.
Në'iyari nëpütatüani tëtüteri yunaimë vahesie.

Xënivëma nëhesie mieme mëpütaniuni 'uquisi 'ucari,
Xëtëmarë hëcütä hëinüsipäü 'anëne mëpüxëiyani,
Xë'uquiravësixi cusipa mëpütëhëinüni.

¹⁸ Yuricü müme nëmütiva'aitüa 'uquisi 'ucari vahesie
Në'iyari nëpütatüani 'iya tucarisie,
Nëhesie mieme mëpütaniuni.

¹⁹ Nepühüxiasitüani vaheima muyuavisie,
Hetüanata cuiepa 'inüari nepütiyurieni vaücava,
Xuriya, tai, 'aüxi cüsi nücame 'inüariyari.

²⁰ Tau yüvitü canayeimücü,
Meserita xuriya payani.

'Arique 'upamie Ti'aitame mücü tucarisie marivemesie xavatümesie.

²¹ 'Anarique yunaitü memihüaveni que mü'ane Ti'aitame mühücü,
Müme mepütaviceisitüarieni.

²² Neuxei 'Ixaherisixi, 'icü nenuqui xequene'enieca. Cacaüyari xesata pitahecüataxü
Qesusi Nasaretitanaca marivemecü tiyurienetü türücaüyemecü, 'inüari tiyurienetü,
'iyacü que mütiuyuri Cacaüyari xesata que xemütemate xeme. ²³ Cacaüyari müpaü
tiyücühüavetü, matüaripai müpaü timaitü, nicayeni müyetuiyanicü. 'Inüari sanamete xete-
varuta'aitüaca xeniviya, vamamacü cüyesie xe'icavieca xecanimieni. ²⁴ Cacaüyari nenu-
cuquetüani 'ixünaca que mürehüiyacai müquitü. 'Iya pücaüvecai müquitü muyuhayevacü.

²⁵ Raviri müpaü paine hepaüsitana,
Ti'aitame nepüxeiyacai yuheyemecü nehüxie,
Neserieta mutivecü nepücacuyuani.

²⁶ Ne'iyarisie 'ayumieme nepünetemavi,
Nenetemavietü nepütaniuni nenenicü.

Sepa necaxari 'amuca,
Mexi neta'icueva yuri nepüti'erie

²⁷ Quename ne'iyari peca'ucu'eirieni müquime.

Que mü'ane pemupataxü 'ahesie mieme pepüca'ipitüaca mütapüne.

²⁸ Pepünesi'utamaricasitüa nemayeyurinicü.

Temavierica pepünesipitüaca vaücava, nehamatü pe'uyeicatü.

²⁹ Neuxei 'ivamarixi. 'Aixüa cani'aneni heiseriemecü mütixecuxaxatüvanicü tatevari
Raviri hepaüsita. Caniumüni 'iya, tiucateuqui, macateuquesie mana tiuca cuxi tasata
hicüque. ³⁰ Tixaxatame hücütütü catinimaicaitüni quename Cacaüyari 'üyühüritüa
heiseriemecü müpaü 'utaitü, xevitü Ravirisie müyeyaniquecai heiserie püpütüarieniquecai
Cürisitutütü, picayeniquecai 'uvenieya müra'aitasie haitü. ³¹ Matüaripai 'ixeyatü müpaü
caniutayüni, Cürisitu que müranucuque ticuxatatü, müpaü 'utaitü,
'Iyarieya püca'ucu'eirivaxü müquitü,
Vaiyarieya püca'utapünixü.

³² Mericüsü Cacaüyari penucuquetüa 'iya Qesusi. Tame tanaitü tepühüme temune-
nierixü temitahecüata. ³³ 'Anutivitüquieca Cacaüyari serieta, nitanaqui'erieni tita 'uqui-
yarieya mütitahüavixü mütipitüaniquecai, 'Iyari Mütiyupata hücütüme. Mücü niutatüani
que xemüte'ixeiya que xemüte'i'enie. ³⁴ Mücü Raviritütü püca'anutitüa muyuavisie,
siepüre müpaü paine,

Ti'aitame müpaü tinitahüave 'iya müneti'aitüva,
Neserieta mexicuxi quenacani

³⁵ Müme memümasi'aca'unie nemüva'atüani 'ahetüa.

³⁶ Heiseriemecü 'ipaü xequetenemaica yunaitü 'Ixaheri quie quiecatari. Cacaüyari
Ti'aitame payeitüa 'icü Qesusi, heiserie canipitüani que mü'ane xemumi curuxisie.

³⁷ Mericüsü me'u'enanaca yu'iyarisie mepühiveritüariecai. Müpaü metenivaru-
tahüave Pecuru hipame nü'arisixita, ³⁸ Que teteyurieni ta'ivama. Pecuru müpaü tini-
varutahüave, Xequeteneuhayeva que xemüteyurie, yuxexuitü xepüca'üyarieni Qesusi
Cürisitu xehüavetü. Tita 'axa xemüte'uyuri, xepüteheuyehüviyarieni. Xepütemiquieni
'Iyari Mütiyupata. ³⁹ 'Icü que mutayü que mütiyurieni niuquieya xehesie pümieme,
xetüriyama vahesie timiemeta, yunaime teva miemete vahesie timiemeta, müme
müvata'inieni Ti'aitame tacacaüyari vahesie timiemeta. ⁴⁰ Hipame müireme niuquicü

püvarutahecüasitüiyaxü, nivavaviriecäitüni müpäü 'utaitü, Xequeneyutavicueisitüa hicü miemete 'axa memüte'u'iyari vasata. ⁴¹ Hicü müme niuquieya memutanaqui'eri meniucä'üyarieni. Mepüvarutinüi mücü tucarisie teüteri haica miriyari yacütütü. ⁴² Yamepü'ayumiemetetücai tita nü'arisixi memüte'üquitacai me'enietü meyuparevietü me'ititaratü pa meyunenevietü.

Que memüte'u'uvacai müme matüari Cürisitusie memüteviyacai

⁴³ Hicü yuxexütü yu'iyarisie meheumamatü menacüne. Vaücava mamarivavame 'inüari metenyuriecäitüni nü'arisixi. ⁴⁴ Yunaitü yuri memüte'uta'eri meniyuteütacäitüni yunaitü meyuxevitü, 'axeicüa mepeixeyacai naime. ⁴⁵ Yucue yupinite mepüte'utua, mepüvapitüacai yuxexütü que memüteheiyehüacai. ⁴⁶ Tucarcü yamepü'ayumiemetetücai mepüyuxeüriecai tuqui curaruyarita. Mepititaracai pa qui meuti'uta, yu'inüa meputicua meputemamavietü 'aixüa mete'u'iyaritü. ⁴⁷ Meputiniucacai Cacaüyari hepaüsita 'aixüa me'utiyuatü. Yunaitü teüteri 'aixüa mepütecuerivacai vahepaüsita. Tucarcü Ti'aitame püvaxeüriecai müme memütavicueisitüarieximecai vaxeviriyatü.

3

Muhurie que müranayehüiya

¹ Mericüsü Pecuru Vanimatü meneuticüne tuquipa cüa caviecacu tau quepaucua müyuneneviva. ² Uqui hurietü mutinuivaxü mana ni'atüarivacäitüni. Tucarcü menitiye-sacäitüni tuqui quitenie Visi Mü'ane müracusevasie. Mana rimusina püvavaviriecäi müme tuquita memeutahaquecai. ³ Varuxeiyaca Pecuru Vani tuquita meheutahaxüaximecacu, rimusina püvavaviriecäi. ⁴ Pecuru 'ixeyatü, Vanita, müpäü Pecuru tinitahüave, Qe-taneuxeiya. ⁵ Mücü nivaruxeiya tixaü mete'iminiqueme 'erietü. ⁶ Müpäü niutayüni masi Pecuru, Ni pürata tuminiyari ni huru tuminiyari nepücahexeiya. Tita nemürexeiya, mücü nepümatimini. Qesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa nemümiemecü nepaine, quenancuquexi quenecuyeicani. ⁷ Serietana 'iviyaca mamayasie nenucuhana. Yapaucua niutiserire 'ücateya turuteya. ⁸ Anucusunaca niutaqueni, nicuyeicacäitüni. Vahamatü neutahani tuquita cuyeicatü 'utisucucacatü 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ⁹ Yunaitü teüteri menixeiya 'uyeicame 'aixüa 'utaineme Cacaüyari hepaüsita. ¹⁰ Meneitimani quename mücü hücutücai que mü'ane mutiyeixacai rimusnavietü tuqui quitenie Visi Mü'ane müracusevasie. Mepühüxiyacai mepü'iyarixiecai müya mütiuyücü.

Pecuru que müticuxatacai Sarumuni Nivetarieyatüa

¹¹ Hicü mücü tevi nivaruviya Pecuru Vanimame. Teüteri me'unasarümetü mehüxiyatü vahesüa mepu'axüa Sarumuni Nivetarieyatüa mütiuyetevasie. ¹² Pecuru varuxeiyaca müpäü tinivarutahüave teüteri, Neuxei 'Ixaherisixi, titayari xetehüxiya 'icücü. Titayari xetatexeyia müpäü xetecu'erivatü, tatürücariyacü Cacaüyari cui temayexeyiacü nusu 'uyeicame temeyeitüa 'icü. ¹³ Apurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacäyari tatevarima müvacacäyari mariveme nayeitüani yunive Qesusi. 'Iya xepüyetua xepitixani'eri Piratu hüxie quepaucua mücü mixünaquecai. ¹⁴ Xeme masi xepitixani'eri que mü'ane mupasie Cacaüyarisie mieme que mü'ane heiserie mexeiya, xepitavaviri tiyumemivame püta müxünarienicü, ¹⁵ tucari tiyupitüvame xepumi. Cacaüyari nenucuquetüani müquite vasata. Tame tepühüme temunenierixü temihecüata. ¹⁶ Yuri mütiuta'ericü que mü'ane mühücüsie, mücü 'ayumieme pitiseraxü 'icü xemüxeiya xemimate. Yuri que müti'erie Qesusi 'ipareviecacu, müpäü naime 'aixüa reu'eriecame neyeyitüani yunaimexehüxie.

¹⁷ Hicütütüri ne'ivamarixi, ne nepütimate xeme müpäü xepüte'uyuri 'asixecatemitü, xe'uquiyarima vahepaü. ¹⁸ Cacaüyari meripai müpäü putayücai yunaitü texaxatametemama müpäü me'utiyuanecacu, quename Cürisitu ticuinequecai que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüaniquecai. Müpäü tinaye'atüani. ¹⁹ 'Ayumieme

xequeteneuhayeva que xemüteyurie, ta'aurie xequenaxürieca manuyeitüarienicü tita 'axa xemüte'uyuri, xehesüa 'uxipiya maye'anicü Ti'aitamesüa mieme, ²⁰ menü'anicü mücü Cürisitu que mü'ane xehesie mieme mucayeri, Qesusi heiserie mupitüari. ²¹ Peuyevese mütanahui'eriyani taheima mexi tucari ca'aye'ave quepaucua 'aixüa mütiyurieni naime, que müticuxatacai Cacaüyari, texaxatametemama hesiena mieme memupasie meripai miemete yame'utiyanecacu. ²² Muisexi müpaü pütivarutahüavixü tatevarima, Ti'aitame müxecacaüyari tixexaxatüvame payeitüani xeime xe'ivama vasata mieme nehepaü 'aneme. Xeme xepi'enieca nai que mütitaxetahüave. ²³ Que mü'ane müca'i'enieni mücü tixaxatame, teüteri vasata pü'unierieca.

²⁴ Camüsü yunaitü texaxatamete, Samueri meri, 'arique yuxexuitü quemeyupaümetü memütecuxaxatacai, 'icü tucari hepaüsita metenihecüatacaitüni. ²⁵ Xeme texaxatamete xepüvanivema. Xehesie catiniunaque 'iya türatu Cacaüyari mitavevi xetevarima vahamatü. Cacaüyari müpaü tinitahüave 'Apurahami, Que mü'ane 'ahesie müyeyani 'aixüa nivayurimücü nuivarite cuiepa miemete yunaime. ²⁶ Mericüte, Cacaüyari 'enucuquetüaca yunive, peiyenü'a xehesie mieme meri 'aixüa müxeyurienicü, yuxexuitü ta'aurie xemaxürienicü tita 'axa xemüteyurie xetecu'eirieme.

4

Pecuru Vanimatü que memüte'utahüavarie 'isücate vahesüa

¹ Mericüsü metevacuxaxatüvacacu cuxi teüteri, yapaucua vahesüa meniu'axüani mara'acate, tuqui mühürütüariematü Saruseusixi vahamatü ² meha'atü Pecuru Vani memüteva'üquitüacaicü teüteri, memüvahecüatüacaicü müquite vasata que müranucuqueni me'utiyyatü Qesusi mexatatü. ³ Mepüvarutiviyaxü, mepüvaranutaxüri 'uxa'ariecaque mucutaicairixücüri. ⁴ Yümüiretü memi'eniecai niuqui yuri mepüte'uta'erie. 'Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü meyupaümetü mepacü.

⁵ Hicü 'uxa'arieca Querusaremesie mepüyucuxeüri va'uquiyarima, 'uquiravesixi, müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitametetücai, ⁶ mücü meta, 'Anasi mühürütüariecai mara'acate vahepaüsita, Caipasi, Vani, Herecanuturu, yunaitü mara'acate memühürütüariecai vaquie miemete. ⁷ Mana yuhixüapa mevati'uitüaca mecanivaruta'ivaviya 'ipaü me'utiyyatü, Que 'aneme türücariya xehexeyatü, que mü'anesüa xemiemetütü müya xepüteyurie xeme.

⁸ Hicü 'Iyari Mütiyupatacü hünetü müpaü tinivarutahüave Pecuru, Neuxei teüteri va'uquiyarima 'uquiravesixi xemü'ixaherisixi, ⁹ 'icü tucarisie tepüta'ivaviyarixime 'aixüa temiyuricü tevi ticuicame, que mütiuvicueisitüarie 'icü. ¹⁰ Siepüre xequetenemaica yunaitü, yunaitü teüteri 'Ixaherisixita yamequetemaica, Qesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa mümiemecü, mücüsie tiviyatü 'icü 'ena puve xehüxie 'aixüa reu'erietü. Curuxisie xepicavi Qesusi, Cacaüyari nenucuquetüani müquite vasata. ¹¹ 'Icü tete canihücütüni xemixani'eri qui vevivamete, tete 'amünena sicurita mieme canayani. ¹² Xevitüta 'apüca'uyeica tasitavicueisitüvame. Ni xevitü püca'ucayerie muyuavitüa tame teüteri tasata cümana temütavicueisitüarienicü, mücü xeicüa pucayerie.

¹³ Mericüsü menivaxeyacaitüni Pecuru Vanimame mecammacame. Müpaü metenimaicaitüni hasuacua memücateyü'üquitüacaicü müme, tixaü memücatehümetücaicü. Menihüxiyacaitüni, menivaretimani Qesusimatü que memüte'u'uvacai. ¹⁴ Me'ixeyatü mücü 'uqui manayehüiya va'aurie 'uveme, mepücaüyavecai memüvanuquimanicü. ¹⁵ Mericüsü mevaruta'aitüaca memanuyecünecü 'isücate vahesüa, mecaniuyu'enieni ¹⁶ müpaü me'utiyyatü, Qesü teteyurieni 'icü teüteri vahepaüsita. Yuricü vacümana 'inüari püreyü, yunaitü que memütemate, que mütimasiücü yunaitü Querusareme memütama vahüxie. Tame tepücaüyave müpaü temutiyyanenicü quename 'asiciuyü. ¹⁷ Mericüte, tavari capa cuxasivanicü teüteri vasata, cümü türücaüyemecü tepüvahürütüani 'uxa'atüni varie 'iyasüa memiemetütü memüca'icühüavenicü xeimeri.

18 Yuhesüa mevarutahüaveca yemecü mecanivaruta'aitüani tixaü memücatecuxatanicü memücateti'üqitanicü Qesusisüa memiemetetütü. 19 Pecuru Vanimatü müpaü metenivaruta'eiya, Xequeteneuta'inüata xeme xüca heiseritüni Cacaüyari hüxie temüxe'enienicü, Cacaüyari püta temüca'enienicü. 20 Mesü tepücaüyüvave temütehayeve tetcuxatatü tita temüte'uxei tita temüte'u'eni hepaüsita. 21 Müme tavari yametevaruta'aitüaca menivarutatuani. Tixaütü mepücate'ucaxei memüva'uximatüacacü teüteri vacü, yunaitü 'aixüa memutiyanecaicü Cacaüyari hepaüsita mete'utamarieca que mütiuyü. 22 'Iya tevi huta teviyari heimana yapaümeme viyari pexeyacai mücü 'inüaricü manayehüiya.

Yuri memüte'eriecai que memüte'uyutanenevi

23 Mericüsü me'uxünarieca meniu'axüani yuteüterima vahesüa. Mecanivarutahecüatüani nai que memütevacühüavecai mara'acate memühüritüariecai 'uquiravesixi vahamatü. 24 Müme mevaru'enieca 'axeicüa müpaü metenitahüave Cacaüyari, Nai Ti'aitame 'ecü Cacaüyaritütü muyuavi peputavevi, cuie haramara naime vahesie mütitama petiutivevi. 25 Müpaü peniutayüni mücü pemüti'aitüacai Raviri tatevari yute-tacü müpaü ticuxatacacu, 'a'iyari Mütiyupata ya'utainecacu, Titayari meteyuxamurie teüterixi, Titayari xüanacüa metecu'eriva nuivarite.

26 Cuiepa memütama teva'aitüvamete xurucu mepu'ucai, Va'uquiyarima 'axeicüa mepuyucuxeüri Ti'aitame me'aye'unietü,

Que mü'ane heiserie mipitüa Cürisitütüme me'aye'unietü.

27 Tamüsü 'anive 'ahesie mieme mupasie Qesusi hepaüsita que mü'ane heiserie pemipitüa hepaüsita, yuricü mepuyucuxeüri 'icü quiecarisie Herurexi Punisiyu Piratu teüteri memücahuriyusixiri 'Ixaherisixiri teüteriyari yunaitü. 28 Meniyucuxeürie yametyurienique tita 'amamacü pemütiyurieniquecai meripai pemüti'acühüavecaicü que mütiyüniquecai. 29 Hicürixüa Ti'aitame quenivaruxeiya 'axa que memutiyuane, quetatineupitüa tame pemütati'aitüa tixaü tecaheumamatü temütecuxatanicü 'ani-uqui hepaüsita, 30 'ecüta 'amama queneutasera teüteri memanayexüriyanicü 'inüarite petiyurienecacu mamarivaveme petiyurienecacu mücü 'anive 'ahesie mieme mupasie Qesusisüa temümiemetecü. 31 Hicü me'uyutaneneviecu mana niutayuani memayuxeüriesie. 'Iyari Mütiyupatacü meniutihüne yunaitü, Cacaüyari niuquieya menicuxatacaitüni mecaramatü.

'Axeicüa que memüteheixeyacai naime

32 Queyupaümetü yuri memüte'uta'erie va'iyari caniyuxevicaitüni, yaxecüa mepüte'u'iyaricai. Ni xevitü 'asipücahainecai yupini mütipinieyatücai, masi naime 'axeicüa metenexeyacaitüni. 33 Cui türücaüyemecü nü'arisixi mecatenihecüatacaitüni Ti'aitame Qesusi hepaüsita que müranucuque. 'Aixüa yemecü meteniu'iyaricaitüni yunaitü. 34 Tixaü pücareuyehüacai xevitü müme. Yuxexuitü cuie, qui nusu, memexeyacai meneituacaitüni, que memüteheitua tuminiyari meni'atüvacaitüni, 35 nü'arisixi vahetüa menitimana. Menivapitüacaitüni yuxexuime que memüteheiyehüacai. 36 Mericüsü Cuse, nü'arisixi meteniterüva Verunave, taniuquicü Titutuicame maine. Mücü pürevitatücai, Sipüresie petinuivaxü. Mücüta cuie pexeyacai. 37 Heituaca, que müreitua menu'üi, ni'atüani, nü'arisixi vahetüa nitimana.

5

Hananiya Sapiramatü 'axa que memüte'uyuri

1 Mericüsü 'uqui Hananiya mütitevacai yü'üitatü Sapiramatü mecaneituani cuie. 2 Yuhesie mieme 'esiva niyuhayevieni que müreitua, 'üyayata yatimaicacu. Hipame pü'atüa, nü'arisixi vahetüa pitimanaxü. 3 Hicü Pecuru müpaü tinitahüave,

Neuxei Hananiya, titayari Cauyumarie 'a'iyari tinü'ü, pemüti'itai 'Iyari Mütiyupata, yapaümeme pemeucu'üicü cuie pemetuasie mieme. ⁴ Süricüte quepaucua mü'acuietücai catini'apinitücaitüni. Peheituaca heiserie pepexeyacai cuxi hepaüsitana. Titayariri 'a'iyarisie peti'acühüave 'ipaü. 'Ecü teüteri pepücativaru'itai, Cacaüyari püta pecatiniu'itaiya. ⁵ Hicü 'icü niuqui 'u'enieca Hananiya, 'ativeca pümü. Mepümamacai yemecü yunaitü memü'enanaxü. ⁶ Me'anucu'uca 'uquisi me'icü'eimaca mepeicuei me'icateucuque.

⁷ Hicü haica hurayari yacütütü 'aye'acu 'üyaya caninuani 'asicatimaitü que mütiuyü. ⁸ Pecuru müpaü tinitahüave, Yaquenetineutahüavi, yucuei yapaümecü xüca xeheituani. 'Iya müpaü tinitahüave, 'Eri, müpaü canipaümecaitüni. ⁹ Pecuru müpaü titahüave, Titayari xete'uyu'eni 'ipaü xemüte'i'isipacacü Ti'aitame 'Iyarieya. Neuxei 'acüna teucumete mana meniuti'uca quiteni 'aurie. Mecamananucueicunita 'ecü. ¹⁰ Yapaucua canativeni hetüana, tiumü. 'Uquisi meheutahaxüaca mepicaxei müquime. Meheicueca mecaneicuteucu cünaya 'aurie. ¹¹ Vaücava mepümamacai yunaitü memüyuyexexeürivacai, yunaitü memi'eni 'icü.

Inüarite mamarivaveme que mütiuyü

¹² Mericüsü nü'arisixi vamamacü vaücava 'inüarite mamarivaveme tiniuyüni teüteri vahüxie. Yunaitü 'axeicüa meniu'uvacaitüni Sarumuni Nivetarieyatüa. ¹³ Hipatüri memamatü vahesie mepücateviyacai. Siepüre teüteri yemecü 'aixüa meniutiyanecaitüni vahepaüsita. ¹⁴ Yümüretü meniyucuxexeürivacaitüni yuri mete'uta'erieca Ti'aitamesie 'uquisi 'ucari. ¹⁵ Müpaürita caye 'utüa meputuarieximecai tecuicucate 'utasie 'isisie me'aheitü, Pecuru siqueresü 'etürieya siparasü maye'ani vahesie xeime 'anuyenecacu. ¹⁶ Yümüretüta Querusareme hura quiecatari meni'axecaitüni mevaravitütü tecuicucate, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüva'uximatüacai vahamame, yunaitü mepanayexüri.

Pecuru Vanimatü que memüte'utaveiyarie

¹⁷ Hicü me'anucu'uca mara'acame mühüritüariecairi, yunaitüri 'auriena memü'uvacai memütecu'erivacai Saruseusixi memütecu'erivapaü, müme meni'uxiva'acaitüni. ¹⁸ Mecanivarutiviya nü'arisixi, mepüvaranutaxüri casariyanata. ¹⁹ Ti'aitame niuquiya tuayame tücaricü püreyepixü casariyanata. Püvaranuyevitü müpaü 'utaitü, ²⁰ Xequenehu, tuqui curaruyarita xequenaye'uca. Xequetenivacuxaxatüvani teüteri naime que mütixasiva tevi 'ipaü tucari que mürexeiyani hepaüsita. ²¹ Me'i'enieca meneutahaxüani tuquita tuxacüta. Mana meteni'üquitacaitüni.

Mara'acame mühüritüariecai, müme 'auriena memü'uvacai me'u'axüaca meni-varucuxeürieni 'isücate yunaimie 'Ixaheri xiüyarimama va'uquiyarima. Mepüvarenü'a tupirisixi casariyanapai memüva'atüanicü. ²² Tupirisixi me'u'axüaca mepücavaretaxei casariyanata. Ta'aurie mepaxüri, metenivarutahecüatüani ²³ müpaü me'utiuyatü, Panasi casariyana tepetaxei 'aixüa renacame, tehüvemete mepeti'ucai quitenie 'aurie, perusü teteheuyepieca xeime tepücahetaxei quita. ²⁴ Aruvasini tuquita miemete tupirisixi tiva'aitüvame, mara'acate memühüritüariecaita mepüvaru'enie 'icü vaniuquicü. 'Asimepücatemaicai vahepaüsita que mütiuyü. ²⁵ Xevitü nuaca tinivarutahecüatüani müpaü 'utaitü, Neuxei müme 'uquisi xemüvaranutaxüri, müme tuqui curaruyarita mepaye'u meteva'üquitatü teüteri.

²⁶ 'Ana 'aruvasini petüa tupirisixi varavitütü. Menivarayevitüni siepüre carima mecavaravitütü, memüvamacarücaicü teüteri capa mevarutituaxacü tetecü. ²⁷ Mericüsü meva'atüaca menivaruti'uitüani 'isücate vahüxie. Mara'acame mühüritüariecai nivaruta'ivaviya ²⁸ müpaü 'utaitü, Tamesü cuini mieme tecatexe'uta'aitüa xemücate'üquitanicü mücüsüa xemiemetetütü. Camüsü, Querusareme xepüte'utihüniyaxü yü'üquisicacü. Xeme tahesie xepüte'ahüpaniqueyu 'iya tevi

xuriyayacü. ²⁹ Pecuru nü'arisixi vahamatü mevacu'eiyatü müpaü metenivarutahüave, Püreuyevese siepüre temi'enienicü Cacaüyari, teüteri sepa temücava'enieni. ³⁰ Tatevarima vacacaüyari nenucuquetüani Quesusi xeme xemimi cüyesie xe'icavivatü. ³¹ Cacaüyariri Ti'aitame Tiyuvicueisitüvame nanutivitüni yuserieta, müxepitüanicü 'Ixaherisixi xemütehayevanicü que xemüteyurie, tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüviyarienicü. ³² Tame tecanühümetüni temunenierixü temütehecüata 'icü que mütiuyü hepaüsita. Müpaüta tinihecüatani 'Iyari Mütiyupata Cacaüyari müvarupitüa müme memi'enie.

³³ Müme me'u'enanaca meniuyeha'ani menivacuicucaitüni. ³⁴ Hicü xevitü 'anucuqueca memayuxeüriesie Pareseu mühücütücai, Camarieri mütitevacai, 'inüari niuquiyari ti'üquitameya mühücütücai, ve'eme memü'eriecai yunaitü teüteri, mücü tivaruta'aitüaca memüvaranuyenü'anicü mücü teüteri yareutevicacu, ³⁵ müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'Ixaherisixi, yumarima 'aixüa que xemüteyurieni 'icü teüteri vahepaüsita. ³⁶ Meripai panucuque Teuraxi, ya'utaitü quename yüvemetücai. Nauca sienituyari 'uqisi yacütütü hesiena mecateniviyacaitüni. Mücü pumierie, yunaitü memi'eniecai mepeutaxüriexüa, tixaü mepücate'acü. ³⁷ 'Arique nanucuqueni Cura Carereyatanaca quepaucua memacayasarie. Teüteri yumüireme canivarevitüni yu'utüma. Mücüta pu'unieriecai, yunaitü memi'eniecai mepeutayeixüa. ³⁸ Hicüri nepaine, xequenivaruhayeva 'ime teüteri, xequenivarutixüna. Que memütecu'eriva que memüteyurie xüca teüteri vahesüa miemetüni cani'unieriecamücü. ³⁹ Mesü xüca Cacaüyarisüa miemetüni püta, xepücaüyavaveni xemeye'unie tietüsü Cacaüyari xe'aye'unieca.

⁴⁰ Mericüsü meni'enieni. Yuhesüa mevarutahüaveca nü'arisixi mevarutivaca müpaü metenivaruta'aitüani memücatiniunicü Quesusisüa memiemetetütü. Menivarutixüna. ⁴¹ 'Isücate vahesüa menivayenexüani meyutemamavietü Cacaüyari meyüvaveme müva'eriecaicü memütave'erivanicü hesüana memümiemetetücaicü. ⁴² Tucaricü tuquita yuquiteta mepücatehayevacai mete'üquitatü metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne quename Quesusi heiserie hexeiya Cürisitütütü me'utiyuatü.

6

Teparevivamete que memüte'anayexeyarie 'atahutatü

¹ Mericüsü 'ana mepütetamüiriyarümecai teyü'üquitüvamete. Müme Cüriyecusixi vaniuquicü memutiniucacai mepünüquixiecai müme Hepürayusixi vaniuquicü memutiniucacai vahepaüsita, viyurasixi vahesüa miemete memüvaratümaiyaicü tucaricü quepaucua memüvapareviecai. ² Tamamata heimana yuhutatü mevarucuxeürieca teyü'üquitüvamete müpaü mecatenivarutahüave, 'Aixüa püca'aneniqueyu tame Cacaüyari niuquieya xüca tehayevaque mexasie temüte'apinenicü püta. ³ Hicü ta'ivama, xequenivacuvava yusata 'uqisi 'atahutame 'aixüa memütehecüasie 'Iyaricü memühüpüne memütemaivave. Müme tepüvahüritüani 'icü hepaüsita que müreuyevese. ⁴ Tamesü tetanenevietü niuquicü texeparevietü tepü'ayumiemetetüni. ⁵ Mericüsü 'icü niuqui püvanaquecai yunaitü memüyucuxeüri. Mepüvaranuyexei 'Esitevani, 'uqui yuri müti'eriecai 'Iyari Mütiyupatacü mühünecai, Piriye, Purucuru, Nicanuri, Timuni, Parumenaxi, Nicuraxi Huriyu mayueitüa 'Anutiuyuyatanaca. ⁶ Mepüvaruti'uitüa nü'arisixi vahüxie. Müme meyunenevietü yametenivaruhüritüani vaheima me'utimetü.

⁷ Mericüsü Cacaüyari niuquieya niutixuavere. Teyü'üquitüvamete mepütetimüiriyarümecai vaücava Querusaremesie. Mara'acate yumüiretü mepu'enana yuri mete'erietü.

'Esitevani que mütiuviyarie

⁸ Mericüsü 'Esitevani 'aixüa tiuca'iyaritü türücaüyemecü tiyurienetü vaücava tiniyurienecaitüni teüteri vasata, 'inüari mamarivaveme tiyurienetü. ⁹ Hicü

tuqui 'epuvecai Xünaricate Sirenetari Herecanütüreyatari Vatuqui titevatü. Mana miemeteri, Sirisiya 'Asiya miemete vahamatü mepanucu'ui mehe'ivarümetü niuqui mexüatüatü 'Esitevanimatü. ¹⁰ Mepitexiecai que müticuxatacai mütimaivecaicü, 'Iyari mipareviecaicü. ¹¹ Mepüteva'aitüacai 'uquisi memütecuxatanicü 'ipaü, Tame tepi'enie 'axa 'utaineme Muisexi hepaüsita Cacaüyari hepaüsita me'utiyuatü. ¹² Mepüvaxamuriecai teüteri, 'uquiravesixi, müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitacai. Yapaucua me'u'axüaca meniviya, meneivitüni 'isücate vahesüa. ¹³ Mana mepüvaruti'uitüa hipame memütehecüatanicü mete'itavatü yame'utiyuatü, 'Icü tevi pücatihayeva 'axa 'utaitü 'icü 'ena Cacaüyarisie mieme mupasie hepaüsita, ta'inüari niuquiyari hepaüsita. ¹⁴ Tepi'enie müpaü 'utaineme quename 'icü Qesusi Nasaretitanaca 'i'unieca 'icü 'ena, quename 'ipata tayeiyari Muisexi mütasi'upitüa. ¹⁵ Me'i'ixüarietü yunaitü mana memütitecai memayuxeüriesie, mecanixeiya niericaya taheima mieme niuqui tuayame niericayapaü 'aneme.

7

'Esitevani que mütiutaniu yuhesie mieme, que mütiümü

¹ Mericüsü mara'acame mühürütüariecai müpaü niutayüni, Müpaü ti'ane 'icü. ² 'Iya rehüave, Neuxei 'ivamarixi, 'uquiyarima, xequeneu'enana. Tatevari 'Apurahami 'ixeyyacacu Cacaüyari visi mü'ane masiücütü nayuyeitüani Mesuputamiasie 'uyeicacacu Haranisie caheta'avetü cuxi. ³ Müpaü tinitahüave Cacaüyari, Quenemie 'ena 'acuepa 'amarema vahesüa, cümü mücü cuieyarisie nemümasihetamaricasitüani quenemie. ⁴ Mericüsü Cariteyusixi vacuie heyeyaca Haranisie niucayerüni. Manata quemasieya 'umücu Cacaüyari nipata 'icü cuiepa haque xeme'uva hicü. ⁵ Cacaüyari püca'imi 'ena mütinaqueni ni yü'ücacü mücataquenicü, masi Cacaüyari müpaü tinitahüave quename 'ipitüaniquecai mücü, pinieya mürayanicü, 'arique hesiena memüyecünequecaita vapini mürayanicü, sepa yunive mücahexeyyacai cuxi. ⁶ Müpaü tinitahüave Cacaüyari, 'Atevarima cu'uvamete mepacüne hipame vacuiepa. Mepüteta'uximayasitüarieni vaüriyarica. Nauca sienituyari viyari meniyuriecuni 'axa me'itüarietüvetü muva. ⁷ Necanivataxanetamücü 'iya nuivari vaüriyarica memütevata'uximayasitüani. Müpaü niutayüni Cacaüyari, 'Ariquemücaque menayecünicuni, ne'uximayasica menexeyyacuni 'ena. ⁸ Xitequiya 'inüariyari 'ipitüatü nitavevirieni türatu. Müpaüri yüanecacu 'Apurahami nitinuivitüani 'Isahaqui. 'Atahairieca tucarisie pi'inüaritaxü 'ixitetü, 'Isahaquita müpaü piyuri Cacuvu, Cacuvuta müpaü tivaruyuri tamamata heimana yuhutame tatevarima.

⁹ Müme tatevarima me'ita'uxieca Cuse menitüani 'Equipitusie manuvitüquienicü. Cacaüyari hamatüana puyeicacai. ¹⁰ Nitavicueisitüani nai que müti'uximatüariecai, pipitüa 'aixüa mütixeyarienicü mütimaivenicü Parahuni huxie 'Equipitutari mütiva'aitüvametücai huxie. Mücüri 'isücame neyeitüani Cuse 'Equipitu cuieyari hepaüsita naime yuquita mieme hepaüsita 'ihürütatü.

¹¹ Mericüsü pühacaxatücai naisarie 'Equipitusie Cananisie, me'uximatüarieximecacu vaücava. 'Icuai mepüca'ucaxexeyyacai tatevarima. ¹² 'U'enaca Cacuvu quename 'icuai hexuavecai türicutütü 'Equipitusie, canivarenü'ani tatevarima heiva. ¹³ Hutarieca me'u'axüacu Cuse puyuecütatxü yu'ivama vahüxie. Parahunita canivaretimani Cuse maremama. ¹⁴ Cuse tiutanü'aca nivaruta'inieni yuquemasi Cacuvu yunaime yumarema haica teviyari heimana tamamata heimana 'auxüvitü meyupaümeme teüteri. ¹⁵ Mücü Cacuvu caneyani 'Equipitusie. Mana canemüni, tatevarima mana mecanecuinita. ¹⁶ Mana mepayevitüqui Siquemisiepai, mepucateuquixüa teuquiyapa 'Apurahami minanai pürata tuminiyaricü 'Emuri nivemama Siquemitari me'ituiriecu.

¹⁷ Mericüsü 'ayehuracacu mücü tucari maye'atüarienicü tita Cacaüyari yühürütatü mütitahüavixü 'Apurahami que mütiyünequecai haitü, mücü teüteri mepütetimüriyarümecai 'Equipitusie. ¹⁸ 'Anari panucuque xevitü 'Equipitutari

tiva'aitüvametütü. Mücü püca'imaicai Cuse. ¹⁹ Mücü cuiepa ti'aitame tateüterima pütivacuamanacai. 'Axa püvaruyuri tatevarima 'üsita memüvarecu'eirienicü yutüriyama, capa meyutinuivitüaxüanicü. ²⁰ Mericüsü 'ana caniutinuiva Muisexi. Visi pü'anecai Cacaüyari hüxie. Mücü haica meseri puverecai yu'uquiyari quie. ²¹ Quepaucua mucu'eirivaxü, Parahuni nu'aya nicaxeiya 'ucatütü, yunivepaü pitaveriyaxü. ²² Püti'üquitüarie Muisexi naima que memütemaivavecai 'Equipititari yatimaitü. Que mütiniuvecai que mütiuyuri püyüvemetücai.

²³ Mericüsü huta teviyari viyari hexeyiatü puyuvaüri müva'ivatamiecü yu'ivama 'Ixaheri xiüyarimama. ²⁴ 'Ixeiyatü xeime 'axa 'itüarietame, heimana niutanuani, 'aixüa pütüuyuri hesiena mieme, pimi 'Equipitutanaca. ²⁵ Müpaü tinicu'erivacaitüni que name 'ivamama metemaicaquecai Cacaüyari que mütivatavicueisitüaniquecai 'iya vaporeviecacu. Mümesü müpaü mepücatemaicai. ²⁶ Mericüsü 'uxa'arieca menixeiya teyucucuyamete. Nivanütüamücücaitüni 'aixüa memüteyuxeiyanicü müpaü 'utaitü, Neuxej, xeme xecaniyu'ivamaca. Titayari 'axa xeteyuyurie. ²⁷ Que mü'ane yu'iva 'axa müyurienecai penuyehüa Muisexi müpaü 'utaitü, Quepaicü tati'aitüvame ta'isücame pümasi'acaye 'ecü. ²⁸ Cauca penesimiemücü neta, tacai pemütimpäü 'Equipitutanaca. ²⁹ Hicü 'i'enieca mücü niuqui niyuta'una Muisexi. Cuyeicame nayani Mariyani cuieyarisie. Mana meniutinunuiva nivemama yuhutatü.

³⁰ Mericüsü huta teviyari viyari 'anuye'acu, macumavesie canixeiya niuqui tuayame taipa 'uveme tupiriya matitavecaisie yemuri 'aurie Sinahi mütitevasie. ³¹ Mücü Muisexi 'ixeiya heinüscapaü 'aneme canihüxiyacaitüni. 'Aura 'ayacu müretimanicü que mütiyüanecai, Ti'aitame putaniu müpaü 'utaitü, ³² Ne 'atevarima necanivacacaüyaritüni. 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni. Mücü Muisexi 'uyüyacatü pücayuvaüriyacai münierenicü. ³³ Ti'aitame müpaü tinitahüave, 'Acacai quenanyexünaxüa 'a'ücasie, mana pemanuca nehiesie mieme mupasiecü. ³⁴ Yemecü necanivaxeiya neteüterima que memüte'uximatüarie 'Equipitusie. Necaniva'enieca mema'aiva. Nenacaneneni mana nemüvarayevitünicü. Cümüsüari nepümasi'anunü'ani 'Equipitusie.

³⁵ Mücü Muisexi memutixani'eri müpaü me'utiyaütü, Quepai tati'aitüvame ta'isücame pümasi'ayeitüa, mücütüme Cacaüyari caneyenü'ani tiva'aitüvame vavicueisitüvame, niuqui tuayame muxei tupiriyasie 'uveme 'ipareviecacu yütürücariyacü. ³⁶ Mücüri ni-varayevitüni 'inüari tiuyurieca mamarivaveme tiuyurieca 'Equipitu cuieyarisie, Haramara Müxetasie, macumavesieta yatiyurienetü huta teviyari viyari. ³⁷ 'Icü Muisexi canihücütüni que mü'ane müpaü mütivarutahüavixü 'Ixaheri xiüyarimama, Ti'aitame müxecacaüyari tixexaxatüvame nanucuquetüamücü xe'ivama vasata nehapaü 'aneme. Xepi'enieca. ³⁸ 'Icü Muisexi canihücütüni que mü'ane meyeicacai memüyuyexexeürivacai vahesüa macumavesie, niuqui tuayamematü meyeicacai mitahüavixü yemurisie Sinahi mütitevasie, tatevarima vahamatü meyeicacai. Mücüta niuqui mayeyuri putanaqui'erie tasipitüanique.

³⁹ Müme tatevarima mepüca'i'eniecucai, masi mepenuyehüacucai. Yu'iyarisie ta'aurie mepaxüricucai 'Equipitusie ⁴⁰ müpaü mete'icühüavetü 'Aruni, Cacaüyarixi quetaneutiveviri. Müme tahüxi meniye huni. Tame 'asitepücatemate que mütiuyunüxü 'icü Muisexi mütasi'ayevitü 'Equipitusie. ⁴¹ 'Ana siqueru meputavevie, mavari mepütecupi mücü cacaüyaritüa. Mecaniyutemamaviecaitüni tita yumamacü memüte'utivevi me'ayexeyiatü. ⁴² Hicü Cacaüyari ta'aurie pave. Püvayetua taheima memücaneniene yunaima va'uximayasica memexeiyanicü, müpaü que müre'utüarie texaxatamete vaxapayarisie müpaü 'anuyütü, Xeme 'Ixaheri quie quiecatari Xenete'atüirivacai 'acu caxarite mavarite Huta teviyari viyari macumavesie xehe'uvatü.

⁴³ Masi xepeyexeyacai Muruqui xiriquieya,
 Xemüpani yucacaüyari xuraveyari,
 Vahepaü tiyuxexeyame xepüyuveviriecai
 Nenevieri xemüvavitüanicü.
 Nesü necanixe'anuvitümücü Vaviruniya varita.

⁴⁴ Mericüsü 'ixuriqui tuquiyari haque hecüasica mayecatei mana niuvecaitüni
 tatevarima vahesüa macumavesie, que mütiu'aitaxü mücü mitahüavixü Muisexi
 quename hepaüna 'aneme 'ita'aitaquecai 'ixuriqui tuquiyari, 'inüari muxepaü 'aneme.

⁴⁵ Mücü tuqui meputanaqui'eri tatevarima. Cusuematü meni'atüani quepaucua
 memüvareutaveiyaxüa 'ena memütitecai hipame nuivarite. Mümesietü Cacaüyari
 vaüriyarica püvati'unasitüa tatevarima vahüxie. 'Arique 'aniuyeicacaitüni Raviri.

⁴⁶ Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni hesiena mieme. Mücü pitavaviri Cacaüyari
 qui vevimütü haque Cacuvu Cacaüyarieya mayecanicü. ⁴⁷ Sarumuni püta pitaveviri qui,
⁴⁸ sepanetü mücü taheima mümieme tixaü quita müca'ayeca mamacü müveviyata. Que
 maine tixaxatame,

⁴⁹ Muyuavi canine'uenitüni haque nemüra'aita.

Cuie püta nequetatüa pucuma.

Que 'aneme qui xepünesitavevirieni,

Naineni Ti'aitame,

Haque nemeca'uxipieni.

⁵⁰ Camüsü, ne nemamacü 'icü naime nepütiutivevi.

⁵¹ Xeme xecüipi püsese'i, yu'iyarisie yunacata xepüca'inüaritüarievave Cacaüyari
 'inüarieyacü, xeme yuheymecü xepi'unie 'Iyari Mütiyupata xemeri xetevarimata. ⁵² Que
 mü'ane texaxatamete 'atiuyeicacai meca'itaveiyavecacu xetevarima. Mepüvarucui
 müme meripai memitahecüataxü 'iya Heiserie Mexeiya 'umamieniquecai. Mücüri
 xepüyetua, teyucucuyamete xepacü hicü. ⁵³ 'Inüari niuquiyari xeputanaqui'eri niuqui
 tuayamete metexe'aitüacacu, yaxepücatecahu.

'Esitevani que mütiümierie

⁵⁴ Mericüsü me'i'enieca 'icü, yu'iyarisie mepuyeha'a. Mepüyutaqueveci me'ihecatü.

⁵⁵ 'Esitevaniri hünētü 'Iyari Mütiyupatacü, heutinieretü yuheima, visi 'aneme catini-
 uxeiya Cacaüyari, Qesusi tiuxei Cacaüyari serieta 'utiveme. ⁵⁶ Müpaü niutayüni,
 Camü, muyuavi nepüxeiya 'anacatenime, Yuri Tevi Cacaüyari serieta 'utiveme netixeiya.

⁵⁷ Carima me'utihivatü meneuyucanaca yunacata. Meniviya 'axeicüa. ⁵⁸ Quiecarisie
 menenuyehüani, meneitituaxixüani tetecü. Tehecüatamete memunenierixü yu'ixuriqui
 meputivivi 'uquitüa Sauru mütittevacaitüa. ⁵⁹ Meneitituaxixüani 'Esitevani. Mücü ni-
 tahüave Qesusi. Müpaü niutayüni, Qesusi Ti'aitame 'acu, queneutanaqui'eri ne'iyari.

⁶⁰ 'Utitunumaqueca carima caniutahiva, Ti'aitame 'acu, 'icü 'axa memütteyuriecü vahesie
 pepücarahüpani. Müpaü 'utayüca caneucuni.

8

Sauru que mütivaruveiyacai memüyutixexeürivacai

¹ Sauruta 'iyarieya 'aixüa pü'anecai mumieriecü. Mericüsü 'ana Querusareme-
 sie memüyutixexeürivacai carima menitaveiyarieximecaitüni memü'uximatüariecaicü.
 Yunaitü meneutayeixüani naisarie quiecaris mucumanesie Cureyasie Samariyasie.
 Nü'arisixi xecüa meniyuhayeva. ² 'Uquisi Cacaüyari memayexeyacai meneicuteucu
 'Esitevani, vaücava me'utisuatü hepaüsitana. ³ Sauru cuini mieme püva'uximatüacai
 memüyutixexeürivacai. Vaquita peutahaquecai, varayehapaca 'uquisi 'ucari nivananu-
 taxürüvacaitüni.

Niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxasivacai Samariyasie

⁴ Mericüsü memeutaxüriexüa naisarie meneutayeixüani niuqui 'aixüa manuyüne mecuxatatü. ⁵ Piriperi nuaca Samariya quiecarisie tinivahecüatüacaitüni Cürisitu heiserie mupitüarie hepaüsita. ⁶ Meni'enieni yunaitü que mutainecai Piripe 'axeicüa me'i'enietü me'ixeyatü 'inüari que mütiyurienecai. ⁷ Cacaüyarixi 'axa memü'anene carima me'utihivatü mepüvarutixünaxüa yumüireme memüvaviyacai. Yuvaücavatü memütutunicai memühurietücatei menanayexürieni. ⁸ Mücü quiecarisie yemecü meniyutemamaviecaitüni.

⁹ Mericüsü 'uqui Simuni mütitevacai mana puyeicacai mücü quiecarisie meripaitü vaquevayatü, Samariyatari tiva'irüviyatü, müpaü 'utaitü quename türücaüyecai. ¹⁰ Yunaitüri 'uquiravesixi türita mepi'eniecai müpaü me'utiyuatü, 'Icü Cacaüyari türücariyaya canihücütüni, Mumarive mütiteva. ¹¹ Mepi'eniecai müixa mütiva'irüviyacaicü vaquevayatü. ¹² Quepaucua yuri memüte'ita'eriri Piripe tivacuxaxatüvame niuqui 'aixüa manuyüne, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, que mü'ane Quesusi Cürisitu mühücü cuxatatü, 'uquisi 'ucari mepuca'üyarie. ¹³ Mücüta Simuni yuri tiniuta'erieneni. 'Uca'üyarieca pipareviecai Piripe. 'Ixeiyatü 'inüari türücaüyemecü vaücavamecü que mütiyurienecai pü'iyarixiecai.

¹⁴ Mericüsü me'u'enanaca nü'arisixi Querusareme meme'uvacai quename Samariyatari me'itanaqui'eri Cacaüyari niuquieya, vahesüa mepüvarenü'a Pecuru Vanimame. ¹⁵ Müme meheta'axüaca meniyutanenevieni vahesie mieme 'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü memacü necü. ¹⁶ 'Acuxisü pücativiyavecai ni xeimesie müme. Mepuca'üyarie xeicüa Cürisitusüa memiemetetütü. ¹⁷ 'Ana vaheima meniutimeni, 'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü menacüne.

¹⁸ Hicü Simuni nivaruxeiya 'Iyari que memüte'upitüari nü'arisixi vaheima me'utimecu. Nivaranu'ürieni quecaitüni tumini ¹⁹ müpaü 'utaitü, Xequeneupitüa neta 'icü türücariya, que mü'ane heima nemutimeni 'Iyari Mütiyupata hexeiyatü mayanicü. ²⁰ Pecuru müpaü tinitahüave, 'Atumini 'ahamatü que'uta'une, tita Cacaüyari mütimicua tuminicü nanaiyacame pemü'eriecaicü. ²¹ 'Icü paürisie mieme 'ecü tixaütü pepücarexeiyani, 'ahesie pücatinaqueni. 'Aiyari pücaheiserie Cacaüyari 'ixeyacacu. ²² Quetineuhayeva que pemütiyuriene, pe'icu'eirieme 'icü tita 'axa pemütiyuriene, queneutavaviri Ti'aitame siparasü xüca pereuyehüviyariemücü 'ipaü pemüti'acühüavecü. ²³ Ne nepümasixeiya siüricapaü pehasivime, tita mücatiheiserie penücame. ²⁴ Hicü Simuni müpaü tinita'eiya, Xemesü xequeneutavaviri Ti'aitame nehiesie mieme, 'asinemüca'itüarienicü que xemutiyuane.

²⁵ Hicü mümeri mevarutahecüatüaca me'itixataca Ti'aitame niuquieya, ta'aurie mepaxüri, Querusareme menecüne. Metenicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne naisarie Samariyatari vaquiecaritiesie.

Piripe 'Etiyupiyatanacamatü que memütecuxatacai

²⁶ Mericüsü Ti'aitame niuquieya tuayame müpaü tinitahüave Piripe, Quenanucuxexi, taserieta quenemie huyeta Querusareme mayehane 'utüma quiecarica Xaxa müracutevasie müye'axe, haque macumave. ²⁷ 'Anucuqueca neyani. Camüsü 'uqui 'Etiyupiyatanaca vaücavamecü mühürütüarienecai 'enunucütütü, 'Etiyupiyatari va'uquiyari 'uca Canarase mütitevacaisie miemetütü. Catinihürütüarienecaiitüni naime piniteya hepaüsita. Mücü 'uqui necuyeixüani Querusareme müyutanenevieniicü, yu'utüma 'acunuaca pumiecai ²⁸ yucaxetasie yecaitü, titerüvatü tixaxatame Quisariyaxi xapaya. ²⁹ Cacaüyari 'Iyarieya müpaü tinitahüave Piripe, Mana quenemie, 'aura queneuye'a mücü caxeta 'aurie. ³⁰ 'Unausarümetü Piripe, ni'enieni titerüvacame tixaxatame Quisariyaxi xapaya. Müpaüsü tinitahüave, Petimate 'acu tita pemütiterüva. ³¹ Mücüri rehüave, Que netiyüveni queyu, me xüca xevitü canesi'utahecüatüanique.

Piripe niuta'inieni manutimaquecū, 'auriena mayerünicū. ³² 'Ipaü panuyüne 'utüarica miterüvacai,

Muxa nunusipaü ni'atüarieni mümierienicū,
Muxa müca'utaniucapaü texicamete vahüxie
Müpaüta püca'utaniu.

³³ Tixaü mücaratüacū, heiserie püca'upitüarie
Que müreuyevcai quepauca muta'inüasie.
Quepai püvamaica türiyamama
Tucarieya munavaiyariécū cuiepa.

³⁴ Hicū tevi mühürütüariecai müpaü tinita'eiya Piripe, Yaquenetineutahüavi cuerietü, quepai püraxata tixaxatame. Püyuxata, xeime püta püxata nusu. ³⁵ Piripe niutaniuni, nisütüani mücü 'utüaricasie tihecüatüatü ticuxaxatüvatü niuqui 'aixüa manuyüne Quesusi hepaüsita. ³⁶ Huyeta me'uhutü haixapa meniu'axüani. Müpaü niutayüni tevi, Camü ha. Titari reuyevese nemüca'üyarienicū. ³⁷ Müpaü niutayüni Piripe, Xüca 'a'iyarisie yemecü yuri peti'erieca, 'aixüa caniyümücü. Mücü müpaü tinita'eiya, Ne yuri necatini'erieca Cacaüyari Nu'aya Qesusi Cürisitu mühücü. ³⁸ Nita'aita mana mütaquenicü caxeta. Yuhutatü meneucacüne hapa Piripe tevi mühürütüariecaimatü. Nica'üya. ³⁹ Hapa me'anaticünecu Ti'aitame 'Iyarieya canitihana Piripe. Tevi tavari püca'ixei, yutemavietü yuhuyeta niemiecaitüni. ⁴⁰ Piripe 'Asutusie caniuyeicacaitüni. Tinicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne naisarie cuyeicatü quiecaritiesie, 'arique peta'a Sesareyapaitü.

9

Sauru ta'aurie que mürave (Nü'arisixi 22:6-16; 26:12-18)

¹ Mericüsü Sauru 'uxiva'atü cuxi müpaü 'utaitü müvacuiniquecai Ti'aitame teyü'üquitüvametemama, caninuani mara'acame mühürütüariecaisüa. ² Nitavavirieni xapate mütivati'utüirienicü tuquita miemete Ramasicusie, müpaü 'utaineme, Xücasü 'icü varetaxeiya hipame mücü huyeta miemete 'uqisi 'ucari, nivaravitümücü mehüatücaime Querusaremepai. ³ Hicü huyeta 'uyemiecacu, Ramasicu hura 'aye'aximecacu, 'auriena niucumerüca taheima mieme. ⁴ Cuiepa 'ucaveca ni'enieni xeime müpaü haineme, Sauru 'acu, Sauru, titayari peneticuveiyane 'ecü. ⁵ Mücü rehüave, 'Uqui que pepüpaicü. 'Iya müpaü niutayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesicuveiyane. Pümasi'ucucuine pemüca'avaüriyacü, pemüti'aquesinacü pe'anaseivatü tisevemecü. ⁶ Sauru 'utayüyüacatü matü müpaü niutayüni, Ti'aitame, tita matinaque yanemütiyurieni. Ti'aitame rehüave, Hicü quenanucuquexi, quiecarisie queneutahaqui. Manari yapepüretahüavarieni que müreuyevese pemütiyurienenicü. ⁷ 'Uqisi hamatüana memu'uvacai mehüxiyatü meniuti'uni me'ienietü que mu'ane mutaniu, peru tevi mecaxeyatü. ⁸ Hicü nanucuqueni Sauru cuiepa. Yühüxita 'anutaniereca tixaü pücatiuxei. Mepeiha mamayasie metivütü, meni'atüani Ramasicupai. ⁹ Haica tucari puyuri caheunieretü caticuatü caharetü.

¹⁰ Mericüsü xevitü mana niuyeicacaitüni Ramasicusie tiyü'üquitüvametütü Hananiya titevatü. Tücaricü heinüsita Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hananiya 'acu. Mücü müpaü niutayüni, Camüsü Ti'aitame ne necanihücütüni. ¹¹ Ti'aitame müpaü rehüave, Quenanucuquexi, mana quenemie caye Müxauraüye mütiteva 'utüa. Cura quita queneta'ivau Tarusutanaca Sauru mütiteva. Camü mana peyunenevi. ¹² Mücüta heinüsita nixeiya 'uqui Hananiya titevacame mana ye'arücame heimana 'utimecame manutanierécü. ¹³ Hananiya müpaü tinita'eiya, Ti'aitame nepüvaru'eni yumüireme metecuxatame 'icü 'uqui hepaüsita, naime 'axa que mütivayurienecai müme 'ateüterima Querusaremesie. ¹⁴ 'Enata heiserie menipitüani vaniu mara'acate memühürütüarie müvaviyanicü yunaime 'uva mematatähüave. ¹⁵ Ti'aitame müpaü tinitahüave, Quenemiesü. Ne nepenyeteüxixü

'icü, mütihecüatanicü nehapaüsita nuivarite vahüxie cuiëpa te'aitamete vahüxie 'Ixaheri xiüyarimama vahüxie. ¹⁶ Netinita'üquitüamücü que müreyeveşe müticuinecü nehësie mieme. ¹⁷ Hicü Hananiya petüa, quita neutahani. Heimana 'utimeca müpaü niu-tayüni, Ne'iva Sauru, Ti'aitame caneneyenü'ani ne. Mücü Qesusi pemuxeî huyeta pe'aye'aximetü, mücü caneneyenü'ani peheunieretü pemayanicü, pemühüenicü 'Yari Mütiyupatacü. ¹⁸ Yapaucua payexüri hüxitana cunieripäu 'anenetü. Heunieretü nayani, 'anucuqueca niuca'üyarieni. ¹⁹ 'Itanaqui'erieca 'icuai türücaüyetü nayani. Mericüsü Ramasicusie puyeicacai yapaümexa tucari teyü'üquitüvamete vahamatü.

Sauru que müticuxatacai Ramasicusie

²⁰ Cuitüva Huriyusixi vatuquiteta tinihecüatacaitüni Qesusi hepaüsita, 'Iya Cacaüyari caninu'ayatüni 'utaitü. ²¹ Menihüxiyacaitüni yunaitü memi'eniecai. Müpaü meniütüyaneacaitüni, Cari 'icü canihücütüni que mü'ane müvaraye'uniecai müme memehüave mücü que mü'ane mühücü Querusareme quiecatari, 'uvata 'ayumieme munua, müvaranuvitünicü mehüatücaime mara'acate memühürütüarie vahësüa. ²² Sauru yemecü canitürücariximecaitüni. Niva'iyarixitüacaitüni Huriyusixi Ramasicusie memütamacai, nivarutahecüatüani quename 'iyatütü que mü'ane heiserie mupitüarie hücü Cürisitu.

Sauru que mütiutavicuei Huriyusixi me'imiecucau

²³ Mericüsü müixa tucari 'utixücu Huriyusixi mecaniyu'enieni me'imienique. ²⁴ Sauru tinetimani que memütëyurieniquecai. Quiecarî quitenitesie tucariçü tücaricü menihipiecaitüni me'imienique. ²⁵ Quirivasie me'icayeca tesariya varie meneicatuani yüvicüta teyü'üquitüvamete.

Sauru que mütiuyeicacai Querusaremesie

²⁶ Hicü Querusareme nuaca pütiviyamücücai teyü'üquitüvamete vahësie. Yunaitü mepimacarücai yuri mecate'erietü quename tiyü'üquitüvametücai. ²⁷ Verunave heiv-itüca cani'atüani nü'arisixi vahësüa. Nivarutahecüatüani ya'utaitü quename huyeta 'ixei Ti'aitame, quename Ti'aitame 'itahüavixü, quename Ramasicusie camatü ticuxatacai Qesususüa miemetütü. ²⁸ Hicü vahësüa niuyeicacaitüni Querusaremesie naisarie cuyeicatü. ²⁹ Pücamacai mütaniunicü Ti'aitamesüa mümiemetücaicü. Ni-uqui nixüatüacaitüni Cüriyecusixi vaniuquicü memutiniucacai vahamatü. Mümesü menimiecucaitüni. ³⁰ 'Ivamariximama yametehetimaica meneivitüni Sesareyasiepai, Tarusupaitü meneitanü'ani.

³¹ Mericüsü memüyutixexeürivacai naisarie Cureyasie, Carereyasie, Samariyasie mepüca'uximatüariecai. Mepuseiriyarie, 'ameniu'uvacaitüni metehiyehüvirietü Ti'aitame. 'Yari Mütiyupata müiremecü nivatuicacaitüni.

Eneya que müranayehüiya

³² Mericüsü Pecuru naisarie pücuycacai. Manata penua Cacaüyari teüterimama vahësüa Rirasie memütamacai. ³³ Mana nicaxeyia xeime 'uqui 'Eneya mütitevacai 'atahaica viyari müyuriecai yu'utasië cacaitü mühuriëcaicü. ³⁴ Müpaü tinitahüave Pecuru, 'Eneya 'acu, Qesusi Cürisitu pümasi'anayehüa. Quenanucuquexi, 'a'isi queneutacuicui. Yapaucua nanucuqueni. ³⁵ Yunaitü Rirasie Sarunisie memütamacai menixeyiacaitüni. Ta'aurie me'axüriëca Ti'aitamesie meteniviyani mümerita.

Maxama que müranucuquetüari

³⁶ Mericüsü tiyü'üquitüvame 'uca Cupesie necateitüni Tavita titevatü, taniuquicü Rurucaxi titevatü Maxama titevatü. Mücü 'aixüa ti'aneneme tiniyuriëneacaitüni cüni mieme, tiniyucanenimayacaitüni. ³⁷ Hicü 'ana tiutacuineca caniumüni. Me'itahauxica qui taüta meneitateni. ³⁸ Mericüsü Rirasie pehura Cupe. Teyü'üquitüvamete me'u'enanaca quename Pecuru mana heyeicacai, hesüana menivarenü'ani 'uquisi yuhutame müpaü

mete'itavavirienique, Penücahürixüa 'areutevini tahesüa pemünuani. ³⁹ Pecuru 'anucueca vahamatü petüa. Nuacu qui taüta meneitivitüni. 'Auriena menu'axüani yunaitü 'ucari vacünama memucui, me'utisuatü me'ixeisitüatü 'ixuriquite tetüata miemete herie miemete miveviecai Maxama vahesüa 'uyeicatü. ⁴⁰ Yunaima nivaranuyenü'ani Pecuru. 'Utitudumaqueca niyutanenevieni. Ta'aurie 'aveca caxari manucatei müpaü niutayüni, Tavita 'acu, quenanucuquexi. Mücü nanutaniere. Pecuru 'uxeiyaca 'aniutayerüni. ⁴¹ 'Iya mamayasie tiviereca nenucuhana. Yuhesüa nivarutahüave Cacaüyari teüterimama 'ucari vacünama memucui vahamame. Niyetüani 'ayeniereme. ⁴² Naisarie tiniutamariva Cupesie, yuvaücatü yuri meteniuta'erieni Ti'aitamesie. ⁴³ Müixa tucari Cupesie pecatei Simunisüa navi 'uhayamesüa.

10

Pecuru Curineriyumatü

¹ Mericüsü 'uqui Sesareyasie pecatei Curineriyu titevatü xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüatü. Mücü cuyaxi 'Itariyasie Miemete Cuyaxi mepütetetevacai. ² 'Iya caneyexeyacaitüni Cacaüyari, tineiyehüviriecaitüni, yunaitü quiena quiecatarita. Vaücava tiniyurieneacaitüni teüteri vahesie mieme vanenimayatü, nenevieri pipitüacai Cacaüyari yuheyemecü. ³ Mericüsü heinüsipaü 'aneme niuxeiya hecüacame cüa caviecacu tau yacütütü. Cacaüyari niuquieya tuayame hesüana neutahani. Müpaü tinitahüave, Curineriyu 'acu. ⁴ Mücü 'ixeiyatü pümacai. Müpaü niutayüni, Tita 'acu 'uqui. Mücü müpaü tinitahüave, 'Anenevieri 'ananimayasica nanutiyeicani Cacaüyari huxie, pümasi'a'eriva. ⁵ Hicü quenivaranunü'a 'uquisi Cupepai memivitüyücü xeime Simuni Pecuru mütiteva. ⁶ Mücü necani Simunisüa navi 'uhayamesüa. Quiya haramara tesita peve. Mücü camatinitaxatüamücü que müreuyevese yapemütiyurieneicü. ⁷ Heyacu niuqui tuayame yamütitahüavixü, yu'aurie püvarutahüavixü yuhutame yunü'arivamete cuya meta Cacaüyari mayexeyacai, memipareviecai xevitü mühücütücai. ⁸ Tivarutahecüatüaca naime, nivarenü'ani Cupepai.

⁹ 'Uxa'arieca me'uhucacu cuxi, quiecarü 'aurie me'aye'axüaximecacu, neutiyani Pecuru qui heima manuvericaisie yutanenevienique tuca. ¹⁰ Neuhacamüccaitüni, reucuaaimücücai. Mexicuxi 'aixüa ticuyüncacai 'icuai pütüheini. ¹¹ Nixeiya muyuavi 'anacatenime, paüri 'acamieme savanapaü 'aneme, cuiepapai macatuiya 'eyeütü tesitana tivütücaitü. ¹² Mana meniye'ucaitüni yunaitü cuiepa temiemete nauca 'ücyari memexeiya, cuterixi, viquixi taheima miemete. ¹³ Xevitü müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi Pecuru, quenivarucuya quenivaruticua'i. ¹⁴ Pecuru müpaü niutayüni, Tixaü Ti'aitame. Hasuacu nepüca'iticuaive paüri 'axa müti'anene mücati'itiyatüca. ¹⁵ Hutarieca müpaü tinitahüave mücü, Tita Cacaüyari müti'itie 'axa ti'aneneme pepücatixata.

¹⁶ Haicacüa müpaü pütüuyü, cuitü yapaucua mücü paüri panutihani taheima. ¹⁷ Pecuru 'ascatimaicacu tita müti'ayumiemetücai heinüsi, camü 'uquisi Curineriyu müvareyenü'a quiteni menu'axüani me'icü'ivavatü Simuni quiya. ¹⁸ Meputihivacai meheicu'ivaviyatü xüca mana hecateitüni Simuni Pecuru mütiteva. ¹⁹ Mücü Pecuru yu'iyaritüacacu heinüsi hepaüsita, 'Iyari müpaü tinitahüave, Neuxei, 'uquisi yuhaicatü mepümasicu'ivava. ²⁰ Quenanucuquexi, mana queneucaye'a, vahamatü quenemie peca'a'iyaritüatü. Nesü nepüvareyenü'a. ²¹ 'Anacayaca haque memeti'ucacai 'uquisi Pecuru müpaü tinivarutahüave, Camüsü ne necanihücütüni xemicuvautüve. Tityari xete'u'axüa. ²² Mümesü müpaü meniutiyuani, Curineriyu xei sienituyari cuyaxi mütiva'aitüvame, mücü heiseriemecü yapütüyuriene, püreyehüviri Cacaüyari. Yunaitü Huriyusixi teüteriyari mepitahecüata. Niuqui tuayame Cacaüyarisüa mümieme müpaü tinitahüave 'ahesüa mütiutanü'acü yuquie masi'inietü, niuqui mü'enienicü 'ecü yapeticuxatacacu. ²³ Quita nivaruta'inieni, nivarupitüani haque memayeyaxecü.

'Uxa'arieca 'anucuqueca vahamatü neyani. Hipatü 'ivamarixi Cupesie miemete vahamatü menecüne. ²⁴ 'Uxa'arieca Sesareyapai meneta'axüani. Curineriyu nivarecueviecaitüni varuta'ineca yumarema yuhamicuma müvanaqui'eriecai. ²⁵ Heutahaximecacu Pecuru, Curineriyu nenucunaque. Hetüana 'ucaveca nenevieri pipitüa. ²⁶ Pecuru nenucuquetüani müpaü 'utaitü, Quenanucuquexi. Nesü 'ahepaü necanitevitüni. ²⁷ Metecuxatacacu mana neutahani. Nivaretaxeiya yuvaücavame memüyuxeürie. ²⁸ Müpaü tinivarutahüave, Xeme müpaü xepütemate, que mü'ane Huriyu teviyari mühücü pücatauniva mütiviyanicü xeime nuvarisie, va'aurie mamienicü. Perusü Cacaüyari müpaü pünetiutahecüatüa tevi mücayüve müpaü mütayüni quename tevi 'axa 'ane quename ca'itiya. ²⁹ 'Ayumieme necanecu'imavatü necaninuani quepaucua nemeyevitüque. Hicü necanixecu'ivaviyaniqueyu titayari xenete'utanü'airi.

³⁰ Curineriyu müpaü tinitahüave, Ranuca'atu nepünehaquiecai 'epaucua. Cüa caviecacu tau yacütütü nenineneneviecaitüni nequita. Camü 'uqui nehüxie putique 'ixuriqui merücaüyeme 'anacatütü ³¹ müpaü 'utaitü, Curineriyu 'acu, pe'enierie 'anenevieri. Cacaüyari pümasiha'eriva que pemüti'acanenimaya. ³² Mericüte, quetineutanü'a Cupepai. Queneta'ini Simuni Pecuru mütiteva. Mücü Simuni navi 'uhayame quie peca haramara tesita. Nuame pümatitaxatüani. ³³ Hicü cuitü nepütiutanü'a. 'Ecüsü 'aixüa petiniuyurieni pemunuacü. Hicüsüari tanaitü 'uva tepütacuxeüri Cacaüyari hüxie temi'enienicü naime Ti'aitame mümati'aitüa.

Pecuru que mütivarutaxatüa Curineriyusüa

³⁴ Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Yuricü hicürixüa nepütimate, Cacaüyari yücü pücativaxeiya teüteri, ³⁵ masi yuxexuime nuvarite vasata que mü'ane müreiyehüviri, que mü'ane heiseriemecü yamütiyuriene, Cacaüyari pitanaqui'eri 'iya. ³⁶ Niuqui 'aixüa manuyüne meyenü'a 'Ixaheri xiüyarimama vahesüa müpaü paine quename Qesusi Cürisitu vapitüani yu'iyarisie memüca'uximatüariecacü. Mücü Qesusi yunaime tiva'aitüvame canihücütüni. ³⁷ Xemeri xepütemate naisarie Cureyasie que mütiuyü, Carereyasie tiusütüariecu quepaucua Vani mütihecüatacai que memüteca'üyarieniquecai. ³⁸ Qesusi Nasaretitanaca canihücütüni, que mü'ane Cacaüyari micaviri yu'iyari Mütiyupatacü türücariyacü. Mücü 'aniuyeicacaitüni 'aixüa tiyurienetü, yunaime Cauyumarie müva'uximatüacai varanayexürüvatü, Cacaüyari muyeicacaicü hamatüana. ³⁹ Tameta tepühüme temunenierixü temütehecüata naime hepaüsita que mütiuyurie Huriyusixi vacuiepa Querusaremesie. Müme menimieni me'icavivatü cüyesie. ⁴⁰ Cacaüyari nenucuquetüani hairieca tucarisie. Nipitüani masiücütü mayanicü ⁴¹ yunaitü teüteri meca'ixeyiacacu, tehecüatamete xeicüa Cacaüyari müvaranuyexei matüaripai menixeiya, temixei tame temütecuacai temüte'u'i hamatüana müquite vasata 'anucuquecu. ⁴² Pütasi'uta'aitüa temütevacuxaxatüvanicü teüteri, temütehecüatanicü quename 'icü hücü que mü'ane Cacaüyari micaye 'ayenenieremete müquiteta va'isücame mayanicü. ⁴³ Hepaüsitanata yunaitü texaxatamete mecatenihecüatani müpaü me'utiyuatü, müme hesiena yuri memüte'erie tinivareuyehüvirieni tita 'axa memüte'uyuricü hesüana memümiemetecü.

Teüteri memücahuriyusixitücai meheixeyatü que memüte'acü 'Iyari Mütiyupata

⁴⁴ Mericüsü 'icü niuqui ticuxatacacu cuxi Pecuru, 'Iyari Mütiyupata vahesie tiniviyan, yunaitü niuquieya memü'enie vahesie. ⁴⁵ Yuri memüte'eriecai Pecurumatü memü'axüa memühuriyusixitücai mecanihüxiyacaitüni memücahuriyusixi müpaü memüte'umiquiecü, 'Iyari Mütiyupata vahesie mutatuiyacü. ⁴⁶ Mepüva'eniecai metecuxatame niuquitecü, 'aixüa me'utiyaneme Cacaüyari hepaüsita. ⁴⁷ Mericüsü müpaü tinivarutahüave Pecuru, Quepai püvanenasitüiya ha, memücaca'üyarienicü 'ime. Havaicü. 'Iyari Mütiyupata meputanaqui'erixüa tahepaü. ⁴⁸ Tinivaruta'aitüani memüca'üyarienicü Qesusi Cürisitu mehüavetü. 'Ana menitavavirieni vahesüa 'amüreutevinicü yapämexa tucari.

11

Pecuru que mütivarutahecüatüa memüyuyexexeürivacai Querusaremesie

1 Mericüsü nü'arisixi ta'ivamata Cureyasie mem'u'vacai meteniutamarieni quename müme memücahuriyusixitücai me'itanaqui'eri Cacaüyari niuquieya. 2 Quepaucua Querusaremesie meutiynixü Pecuru, müme xitequiya 'inüariyarisie miemete meniniuquixiecaitüni 3 müpaü me'utiyuatü, Titayari 'ecü petinua müme memüca'inüaritüarie xitequiya 'inüariyari'icü vahesüa, vahamatü perecuacai. 4 Pecuru tinivarutixatüatüyani xexuime que müreyü müpaü 'utaitü, 5 Ne quiecaru Cupe müracutevasio neneycacaitüni. Nenenenevietü, heinüsipäü 'aneme nexeyatü, necanixeiya päüri taheima 'acamieme tesitana tivütücaime savana 'amayeyevapü tiyuxexeyame. Ne'aurie niucaveni. 6 Neni'ixüari'ecaitüni nehe'erivatü. Nenivaruxeiya nauca 'üateyari memexeiya cuiepa miemete, yeutari cuterixi viquixi taheima miemete. 7 Nepi'enie xeime müpaü münetiutahüavixü, Quenanucuquexi Pecuru, quenivarucuya quenivaruticua'i. 8 Nesü müpaü neniutayüni, Tixaü Ti'aitame, tita 'axa müti'anene mücati'itiya hasuacua neteta pücaheutahave. 9 Hutarieca müpaü canetiniuta'eiya que mü'ane taheima mutaniucacai, Tita Cacaüyari müti'itie pepücahaine 'ecü quename 'axa ti'anene. 10 Haicacüa müpaü pütüuyü. Päüri naitü nanutihanieni taheima. 11 Camüsü yapaucua meniu'axüani yuhaicatü 'uqisi mücü qui nemüvayecateisie, nehesüa memeyenü'ari Sesareyasie meheycüneca. 12 'Iyari müpaü pünetiutahüavixü, Vahamatü quenemie tixaü pecati'a'iyaritüatü. 'Ime ta'ivama 'ataxevitü menesiteütacacu mana teneta'axüani. 'Uqui quita teneutahaxüani. 13 Mücü catatiniutahecüatüani que mütixei niuqui tuayame yuquita 'utiveme müpaü 'utaineme, Cupepai quetineutanü'a memevitünicü Simuni Pecuru mütiteva. 14 Mücü pümatitaxatüani niuqui cümana pemütavicueisitüarieni 'ecü, 'aquie quiecatarita metetavicueisitüarieni yunaitü. 15 Ne netiusutüacu neticuxatatü, 'Iyari Mütiyupata vahesie pütüviyaxü tahepaü sutüapai tahesie mütiuyiyaxüpaü. 16 Ne nepeye'erie Ti'aitame niuquieya que mainecai, Vani pütüuca'üyacai hacü, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacü. 17 Mericüte, Cacaüyari yaxecüa que mütatiupitüa yuri temüteta'erienicü Ti'aitame Quesusi Cürisitusie, müpaürita tinivarupitüani müme. Ne quesü netiyüvecai nemitanenanicü Cacaüyari. 18 Hicü 'icü me'u'enieca, cayuvatü meniumacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyuatü, Mericüte Cacaüyari tinivarupitüani müme memücahuriyusixita memütehayevanicü que memüteyuricai para tucari memexeyanicü.

Que memüteyuyexexeürivacai 'Anutiuyuyiasie

19 Mericüsü müme memüveveyarietüvecai 'umieriecu 'Esitevani meneutayeixüani. Meneta'axüani Penisiyasie Sipüresie 'Anutiuyuyiasie. Niuqui mepücatevacuxaxatüvacai hipame, Huriyusixi xecüa. 20 Hipatü müme mecanisipüretaritücaitüni mecanisirenetaritücaitüni. Müme 'Anutiuyuyia me'u'axüaca metenivacuxaxatüvacaitüni Cüriyecusixi niuqui 'aixüa manuyüne Ti'aitame Quesusi hepaüsita. 21 Mücü Ti'aitame yütürüariyacü nivapareviecaitüni. Yuvaücatü yuri mete'erietü, ta'aurie me'axürieca, Ti'aitamesie meteniviyani.

22 Mericüsü vahepaüsita mepu'enanaxü müme memüyuyexexeürivacai 'ana Querusaremesie. Verunave menenü'ani 'Anutiuyuyiapai. 23 Nuaca, nieretü 'aixüa quemütüuca'iyaricai Cacaüyari, caniyutemaviecaitüni. Yunaime nivatuicacaitüni Ti'aitamesie memüteviyanicü ya'ayumiemetücacu va'iyari. 24 Mücü 'uqui 'aixüa pütüyurienecai, pühünecai 'Iyari Mütiyupatacü, yuri pütü'eriecai vaüca. Yümüretü yemecü Ti'aitamesie meteniviyacaitüni.

25 Hicü Verunave Tarusupai neyani 'icuvaunetü Sauru. Heitaxeyaca caneivitüni 'Anutiuyuyiapai. 26 Mana xei viyari mepuyurie memüyuyexexeürivacai vahamatü

meyucuxexeürivatü. Yumüireme meteniva'üquitüacaitüni vaücava. 'Anutiuyuquiyasie teyü'üquitüvamete Cürisitiyanusixi mepüte'utaterüvari meri.

²⁷ Mericüsü 'ana menacanexüani texaxatamete Querusaremetari 'Anutiuyuquiyapai. ²⁸ Xevitü 'anucuqueca Hacapu mütitevacai tiniutahecüata 'Iyari müpaü titahecüatüacu quename hacaxa 'ayaniquecai vaücava naisarie teüteri mematitecaisie. Müpaü pütüuyü quepaucua Cürauriyu müti'aitametücai mücü cuiepa. ²⁹ Yuxexuitü teyü'üquitüvamete que memüteheixeyacai, meniyuvaüriyacaitüni tixaütü memüte'anunü'anicü memüvaparevienicü yu'ivama Cureyasie memütamacai. ³⁰ Müpaüsü mepüte'uyuri. Meneinü'a va'uquiyarima vahesüa. Verunaveri Saururi menei'üni.

12

Cacuvu 'umieriecu Pecuru que müranutahüiya

¹ Mericüsü 'ana Herurexi müti'aitametücai mücü cuiepa nivarutiviya memüyuyexexeürivacai hipame 'axa vayurienique. ² 'Ixiparacü tiniuta'aita mümierienicü Cacuvu Vani mü'ivayatücai. ³ Retimaica que mütivanaquecai Huriyusixi, müpaüta 'arique niviya Pecuruta, 'iya semanasie quepaucua 'ixüararipa pa mücuxaxani mecuatü memüte'uhayevaxü. ⁴ Pecuru 'uviyaca nenutahüani. Nivaruhürütüani tamamata heimana 'ataxeime cuyaxi yunanaucatü memi'üviyanicü. Pasicua 'ixüarariyari 'aye'ayu teüteri vahüxie ni'atüarieniquecaitäni Pecuru mümierienicü. ⁵ Mücü ni'üviyariacaitüni casariyanata. Memüyuyexexeürivacai mecatehayevatü nenevieri mepipitüacai Cacaüyari hesiena mieme.

Pecuru que mütiuxüinarie casariyanata

⁶ Mericüsü quepaucua Herurexi 'uxa'arieca mi'atüaniquecai Pecuru teüteri vahüxie mümierienicü, mücü tücarisie nicusucaitüni Pecuru yuhutatü cuyaxi naisata me'uti'ucacu, huta tepüayaricü 'acuvietü. Tehüvemete quitenie hüxi meni'üviyacaitüni casariyana. ⁷ Camüsü Ti'aitame niuquieya tuayame mana niutiqueni. Quitapai pucumerücaxü. Serietana heicuvaca Pecuru nenutahütüani müpaü 'utaitü, Quenanucuquexi xeiya. Tepüa panacaxüri mamayasie puxünixü. ⁸ Niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Quena'ahüa, 'acacaisie queneuquexi. Müpaü pütüuyuri. 'Arique müpaü tinitahüave, 'Aücaru quenivacuquema quenenanuveiya. ⁹ 'Anuyeyaca neiveiya. 'Asipücatimaicai muyuritücai que mütiyurienecai niuqui tuayame. Heinüsü püta pü'eriecai. ¹⁰ Me'anuyenexüaca xeime yuhutame tehüvemete va'aurie, tepüa 'itupariyarisie meniu'axüani quiecarisie muyenena. 'Itupari yücümana natenire vahesie mieme. Mana me'anuyenexüaca xeime cayesie menanuyenexüani. Yapaucua neyani hesüana niuqui tuayame. ¹¹ Hicü Pecuru tiyumaica müpaü niutayüni, Hicürixüa nepütimate yuricü Ti'aitame meiyenü'a yuniuqui tuayame. Herurexi nesi'uviyacu pünesi'uxünaxü, Huriyusixi teüteriyari que memünetexeyacucai nai pünesi'uxünaxü.

¹² Mericüsü yatumaica mana ninuani Vani Maricuxi mütitevacai varusieya quie, Mariya mütitevacai varusieya. Muva meniyuxeüriecaitüni yumüiretü meyunenevietü. ¹³ 'Itupari vari neyütüani. 'Üimari püvayetüa Xute mütitevacai heu'enaque. ¹⁴ Tinetimani Pecuru müniuquieyatücaicü, peru cacatineuyepieni müyutemaviecaicü. Masi 'unausarümetü quita tinivarutahecüatüani Pecuru quitenie mutivecaicü. ¹⁵ Müme müpaü metenitahüave, Tietü peca'amaica. Mücüsü, Xüari mücü pühücü 'utaitü, müpaü tinivacühüavecaitäni masi. Müme müpaü meniutiyuani, Niuquieya tuayame pühücü. ¹⁶ Pecuru mana puyuhayevacai heyuitüvatü. Meteheuyepieca menixeiya, menihüxiyacaitüni. ¹⁷ Yumamacü nivaru'inüaritüani cayuvatü memütamarecü, tinivarutahecüatüani Ti'aitame que mütivayevitü casariyanata. Müpaü tinivarutahüave, Yaxequetenivarutahecüatüa Cacuvu ta'ivamarixita. 'Anuyeyaca xaüsie neyani.

¹⁸ Mericüsü 'ucatarecu cuyaxi yemecü meniyuxamurietüvecaitüni queri tiuyunixü Pecuru me'utiyaütü. ¹⁹ Herurexi heicuvauca pücaheitaxei. 'Ayumieme nivaruta'ivaviya tehüvemete, tini'aitacaitüni memücüi'ivacü. Hicü Herurexi Cureya heyeyaca yapaümexa tucari neyuriecäitüni Sesareyasie.

Herurexi que mütiumü

²⁰ Mericüsü Herurexi püvaxeümacai Tirutari Sirunitari. Müme 'axeicüa meniu'axüani hesüana, me'itihamicutaca que mü'ane cuiepa ti'aitame quita mühürütüariecai Purasitütütü. 'Aixüa memütüyuxeiyanicü menitavavirieni, vacuiepa quiecatari memeyehüacaicü 'icuai memätücünicü ti'aitame cuieyarisie timieme. ²¹ Xeime tucarisie Herurexi ti'aitame 'ixuriquiyari 'anacätütü, ti'aitame 'uvenieyasie 'acaitü, tinivacuxaxatüvacaitüni. ²² Teüteri müpaü meniutihivacaitüni, Tevi püca'utaine, Cacaüyari püta putaine. ²³ Ti'aitame niuquieya tuayame yapaucua nivani 'aixüa müca'utainecaicü Cacaüyari hepaüsita. Cuisietü niumüni.

²⁴ Mericüsü Ti'aitame niuquieya naisarie pü'enieriecai niutimüire.

²⁵ Verunave Saurumatü Querusareme me'ayenexüaca yu'utüma meniucunuaxüani 'aye'acu vahürütüarica. Meneivitüni Vani Maricuxi mütitevacai.

13

Verunave Saurumatü heiva que memütehecü metecuxatatü

¹ Mericüsü memüyuyexexeürivacai 'Anutiyaquiyasie hipatü mecatenixaxatame-tetücaitüni meteni'üquitametetücaitüni Verunave, Simuni Niqueri mütitevacai, Rusiyu Sirenetanaca, Manaheni ti'aitame Herureximatü memutivaverixü, Sauru. ² Müme Ti'aitame 'uximayasicaya yametyuriecacu meyuhaquiecacu, müpaü niutayüni 'Iyari Mütüyupata, Nehesie mieme xequenivarupata Verunave Saurumame 'ipaü memüte'uximayacacü que nemütivatahüave. ³ Me'uyuhaquieca meyutanenevieca vaheima me'utimeca memühürütüariecaicü, menivarutatüani.

Nü'arisixi que memütecuxatacai Sipüresie

⁴ Mericüsü 'Iyari Mütüyupata nivarenü'ani. Sereusiyasie menecüne. Mana naviyasie menecüne Sipürepai. ⁵ Saramina me'u'axüaca metenihecüatacaitüni Cacaüyari niuquieya Huriyusixi vatuquiteta. Vani püvatupiritücai. ⁶ Cuie hapa müyema 'amacuyevasie meniuyecüne Papuxipai. Mana meneitaxeiya xeime Huriyu mütüyunquevayametücai, ti'itavatü mütixaxatametücai, Paruquesusi mutitevacai. ⁷ Mücü necateitüni que mü'ane cuiepa mühürütüariecaisüa, Seruquiyu Pauru mütitevacaisüa mütimaivecaisüa. 'Iya nivaruta'inieni Verunave Sauru. Ni'eniemücücaitüni Cacaüyari niuquieya. ⁸ Vahepaüsita ni'uxiva'acaitüni mücü tiyunquevayame 'Erimasi mütitevacai Cüriyecusixi vaniuquicü. Nicunuitüamücücaitüni que mü'ane cuiepa mühürütüariecai yuri mücatita'erienicü. ⁹ Saurutütü, Papuru mütitevata, hünetü 'Iyari Mütüyupatacü, 'ixeyatü, ¹⁰ müpaü niutayüni, Cari 'ecü pepühüne naimé 'irümaricü nai 'axa müti'anecü. Cauyumarie pepünu'aya, pepica'una nai mütiheiserie, pepücatihayeva 'ecü pe'itunatü Ti'aitame huyeya müxexeuravi. ¹¹ Camüsü Ti'aitame pümasinenani yumamacü. Pe'acüpetü peca'ixeyavetü tau penayemücü yapaümexa. Yapaucua pucucutuxaxüa pu'iyüri. Cumenetü xeime nicuvaunecaitüni menuhanacü mamayasie tiviereme. ¹² 'Iya cuiepa mühürütüariecai 'unierca que mütiuyü yuri tiniuta'erieni. Pühüxiyacai Ti'aitame 'üquisicaya hepaüsita.

Papuru Verunavematü que memütecuxatacai 'Anutiyaquiyasie Pisiriya cuieyarisie

¹³ Mericüsü Papuxisie menecüne müme Papurumatü memü'uvacai. Perüque meniu'axüani Pamüpiriya cuieyarisie. Vani mana nanayeyani vahesie. Ta'aurie

'aveca Querusareme neyani. ¹⁴ Mümesü me'anucüneca Perüque, meniu'axüani 'Anu-tiyuquiyasie Pisiriya cuieyarisie. Meheutahaxüaca Huriyusixi vatuquita 'uxipiya tu-carisie mana menatecaitüni. ¹⁵ 'Utiterüvariecu 'inüari xapayari texaxatamete vaxapayari, tuqui vava'üte niuqui menenü'ani vahesüa müpaü me'utiyuatü, Ta'ivama xüca niuqui xehexeiyani xemüvatuicanicü teüteri, yaxequeteneutaxata. ¹⁶ Papuru 'anucuqueca yumamacü varu'inüaritüaca müpaü niutayüni,

Neuxei 'Ixaherisixi, xemeta Cacaüyari xemüteheuyehüviri, xequene'enanaca. ¹⁷ 'Icü 'Ixaherisixi teüteriyari vacacaüyari nivaranyeteüxü tatevarima. Teüteri vahesie mieme 'aixüa pütüyuri quepaucua memücu'uvametetücai 'Equipitu cuieyarisie. Yütürücariyacü nivarayevitüni muva. ¹⁸ Huta teviyari viyari yacütütü tinivamicuacaitüni macumavesie me'u'uvacacu. ¹⁹ Varuca'unaxüaca 'atahutame nuivarite Canani cuieyarisie mana nivarupitüani vacuie vahesie mütinaquenicü. ²⁰ 'Arique nauca sienituyari heimana huta teviyari heimana tamamata viyari yacütütü 'isücate nivapitüacaitüni, 'ariqueta Samueri pütixaxatametücai. ²¹ Mericüsü 'ana menitavavirieni cuiepa ti'aitame. Cacaüyari nivarupitüani Sauru Sixi nu'aya Venicamini nuivarieyasie mieme. Huta teviyari viyari 'anucayacu ²² Cacaüyari nipata. Nicayeni Raviri, cuiepa ti'aitame mayanicü vahesie mieme. Müpaü tinitahecüata hepaüsitana, Ne nenitaxeiya Raviri Quisahi nu'aya, 'uquitüme ne'iyaripaü yaticamieme. Naime que münetaque yatiniyuriemücü. ²³ 'Iyasie memüyecü xevitü, Cacaüyari que maineipaü 'Ixaherisixi vavicueisitüvame payeitüa Quesusi. ²⁴ Meripai canuavecacu cuxi mücü, Vani tinivahecüatüacaitüni yunaime 'Ixaherisixi teüteriyari memüca'üyarienicü metehayevatü que memüteyuricai. ²⁵ Yu'uximayasica nüximetü Vani, müpaü niutainecaitüni, Que xetecu'eriva ne nemühücü. Nesü nepücahücü. Camü xevitü ne'utüma 'upamie. Nesü 'aixüa nepücatiuca'iyari nehiesie mütinaquenicü ni cacaiya nemixünirienicü nemiparevienicü.

²⁶ Neuxei 'ivamarixi, 'Apurahami xemüxiüyarimama, xeme Cacaüyari xeteheuyehüvirietü xemu'uva, xehesie mieme peyenü'ari 'icü niuqui que xemütetavicueisitüarieni manuyüne. ²⁷ Querusareme memütama va'uquiyarimata mepücaheitima Quesusi, mepücaheitima texaxatamete vaniuqui 'uxipiya tu-carisie mütiutiterüvarüva, masi mepeye'atüa mücü niuqui me'enutahüatü. ²⁸ Sepa tixaü memücate'utaxei me'imienique, menitavavirieni Piratu mümierienicü. ²⁹ Mete'aye'atüaca naime hepaüsitana mütiuti'utüarie, mehecaxünaca cüyesie, teuquiyapa meneitateni. ³⁰ Cacaüyari püta müquite vasata nenucuquetüani. ³¹ Müixa tucari müme hamatüana memeutiyunixü Querusaremepaitü Carereyasie meheycüneca, müme mecanixeyacaitüni. Müme memunenierixü metenivahecüatüaca teüteri hicü cuxi.

³² Tameta tepütetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne, quename 'ipaü tiyü que mütivarutahüavixü tatevarima manuyüne. ³³ Cacaüyari 'enucuquetüaca Quesusi müpaü püreye'atüa tame temüvatüriyama tahesie mieme. Müpaüta hutarica mieme cuicari Cuicari Xapayarisie müpaü paine, 'Ecüsü pecaninenivetüni, hicü nepümasi'utinuitüa. ³⁴ Müpaü paineta quename 'enucuquetüayu müquite vasata, hasuacuari tavari catapünequecai müpaü 'utaitü, Ne yaneticamietü netinixepitüamücü tita nemütiuta'aitaxü Raviri hepaüsita. ³⁵ 'Ayumieme xeime cuicarisie müpaü paineta, Que mü'ane pemi-pataxü 'ahesie mieme, mücü pepücapitüani mütapüneccü. ³⁶ Mericüsü Raviri yutucarisie miemete varuparevieca, Cacaüyari que mütiyücühüavecai, müpaü tineucuni Raviri. Yutevarima vahesüa neyani. Xüari putapünixü. ³⁷ Mücü masi que mü'ane Cacaüyari menucuquetüa, mücüri pücapünicai. ³⁸ 'Ayumieme yaxequetenemaica xeme ne'ivama, müpaü tepütexehecüatüa, tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüviri 'iya yamütiyuricü. Naime cümana xemücaüvavecai heiserie xemüpitüarienicü Muisexi 'inüarieya niuquiyaricü, ³⁹ mücüsie meteviyatü yunaitü yuri memüte'erie heiserie mecanipitüarica. ⁴⁰ Yumarima 'aixüa 'asixe'itüarienicü texaxatamete vaxapayarisie que

maine,

⁴¹ Neuxei tave'eriecate,
Xequene'iyarixieca xequenecui'ini.
Que nemütiyurieni ne mexi xe'u'uva,
Yuri xepücate'erieca sepa xevitü mütixe'utaxatüanique.

⁴² Mericüsü me'ayenexüaca Huriyusixi vatuqita, müme menivarutavavirieni 'icü niuqui memütecuxatanicü tavari 'uxipiya tucarisie. ⁴³ Tuquipa mehecünecu yumüiretü Huriyusixi menivaranucuveiya Papuru Verunavemame, hipatüta Cacaüyari me'ayexeyatü Huriyusixi memayuyeitüa vahamatü. Müme metenivacuxaxatüvacaitüni menivatuicacaitüni memüyuhayevacü tavari memücaypatacü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu vahesie mieme.

⁴⁴ Hicü tavari 'uxipiya tucarisie 'esivatücacu yunaitü quiecatari meniyucuxeürieni memi'enienicü Cacaüyari niuquieya. ⁴⁵ Huriyusixi mevaruxeiyaca müme memüyucuxeüri, meniuye'uxiva'ani. Meneuniuni Papuru niuquieya hepaüsita 'axa metecuxatatü. ⁴⁶ Papuru Verunave mecaramatü müpaü meniutiyuani, Püreuyevacai temütexetaxatüanicü xeme Cacaüyari niuquieya meri. Xeme xepixani'eri, xecaniyuhacüatani 'aixüa xemücate'u'iyari xehesie mütinaquenicü tucari mücaxüve. 'Ayumiemicü ta'aurie tepaxüri, nuivarite tenivatahüavicuni. ⁴⁷ Müpaü pütatiuta'aitüa Ti'aitame müpaü 'utaitü,

Ne hecüarivivame nepümasi'ucaye nuivarite vahesie mieme
Pemüvatavicueisitüanicü naisari cuie manunierapai.

⁴⁸ Hicü nuivarite me'i'enieca meniutemamaviecaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari niuquieya hepaüsita. Yunaitü tucari mücaxüve memupitüarieniquecai yuri meteniuta'erieni. ⁴⁹ Mücü cuiepa naisarie pü'enieriecai Ti'aitame niuquieya. ⁵⁰ Huriyusixi mepüvarutaxamuri 'ucari memütehaxeyacai memümarivacai, quiecatari va'uquiyarimata, memüvaruveiyanicü Papuru Verunave. Menivaranuyenü'ani yucuepa. ⁵¹ Müme meneicasixüani tumuanari yü'ücatesie 'inüari meyurietü vahepaüsita. 'Icuniyu meneta'axüani. ⁵² Teyü'üquitüvamete vaücava meniutemamaviecaitüni, 'Iyari Mütüyupatacü mecanihüpünecaitüni.

14

Papuru Verunavematü que memüte'uyuri 'Icuniyusie

¹ Mericüsü 'Icuniyusie meyuteütatü meneutahaxüani Huriyusixi vatuqita. Metenicuxatacaitüni, 'ayumieme yuri meteniuta'erieni Huriyusixi Cüriyecusitüxita yumüiretü. ² Huriyusixi yuri memücate'eriecai mepüvarucunuitüa mepüvahaxüatüacai müme memücahuriyusixitücai ta'ivama vahepaüsita. ³ Müme masi müixa 'amepütitecai mecaramatü Ti'aitamesüa memümiemetetücaicü. 'Iya tinihecüatacaitüni niuqui 'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne hepaüsita. Püvarupitüaxüa yumamacü 'inüari mamarivaveme memüteyurienicü. ⁴ Hicü quiecatari hixüata mepüyusanaxü. Hipatü Huriyusixi vahesie meteniviyacaitüni, hipatüta nü'arisixi vahesie meteviyacai. ⁵ Müme memücahuriyusixitücai Huriyusixi vahamatü va'uquiyarima vahamatü menisütüani 'axa mevayuricutü mevatuaxicutü. ⁶ Nü'arisixi yamepütehetima, mepüyuta'unaxüa quiecaritesie Risitürasie Rerüvesie mana hurava Ricahuniya cuieyarisie. ⁷ Muva mepe'uvacai metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne.

Papuru que mütiutuaxi Risitürasie

⁸ Mericüsü 'uqui Risitürasie pecatei müyutexiecai yü'ücatecü, hurietü mutinuivaxü hasuacua müca'uyeicacai. ⁹ Mücü ni'eniecaitüni Papuru ticuxatame. 'Iya 'ixei-atü, yatimaitü yuri müti'eriecaicü mütavicueisitüarienicü, ¹⁰ carima müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi, 'a'ücate queneutixusera. Niutisuna, cuyeicatü nayani. ¹¹ Teüteri

me'ixeyaca Papuru que mütiuyuri, me'utihivatü Ricahuniyatari vaniuquicü, müpaü meniutiyuani, Cacaüyarixi tahesüa mepacanexüa teüteri vahepaü meteyuxexeyatü. ¹² Verunave meputaterüvaxü Cupiteri, Papuru mete'utaterüvaxü Mericuriyu mücü niuqui mecutuacü masi. ¹³ Cupiteri tuquieya quiecarari 'aurie manuve, mara'acameya niva'atüani turusixi va'avate xuturiyatücaime quiteniesie. Teüteri vahamatü, 'iya mavari nivacui'iriemücücaitüni. ¹⁴ Me'u'enanaca nü'arisixi Verunave Papuru, yu'ixuriqui metisanatü me'unaxaxüaximetü meniu'axüani teüteri vahesüa me'utihivatü ¹⁵ müpaü me'utiyaatü, Xeme 'acu titayari müpaü xeteyurie. Tame xehepaü tecaniteüteritüni, xehepaü teteniu'iyarini. Tepütetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne ta'aurie xemaxürenicü, xetehayevame 'icü yacü xemüyüa, Cacaüyari mayeyurisie xemüteviyanicü püta. Mücü muyuavi cuie haramara putivevi, naime vahesie mütiyeyeca tiutivevi. ¹⁶ Xeteüterima quepaucua memanüticüpai nivapitücaitüni yunaima nuivarite yuhuyeta memeu'uvanicü. ¹⁷ Siepüre pücauyahayevacai caheixeyatü que mü'ane mitahecüataque. 'Aixüa tiniyuriencaitüni, taheima mieme viyeri pütasipitüacai, 'icuaxi mutixuxuavere pütasipitüacai. Xe'iyarisie putihüniyaxü xemütecuacacü xemüyutemamaviecacü. ¹⁸ Müpaü me'utiyaaca haveri mieme xEICÜA menivarucunütüani teüteri mavari memücavacui'irienicü.

¹⁹ Mericüsü Huriyusixi mana meniu'axüani 'Anutiyaquiyasie 'Icuniyusie meheycüneca. Menivarucunütüani teüteri. Menitituaxixüani Papuru. Meneihana quiecarari tesie müquime me'eritü. ²⁰ Teyü'üquitüvamete mehaquetücünecu 'auriena, nanucuqeni. Quiecarisie neutahani. 'Uxa'arieca Rerüve petüa Verunavematü.

²¹ Mana niuqui 'aixüa manuyüne metenivacuxaxatüvacaitüni quiecatari, yuvaücavame meteniva'üquitücaitüni. 'Arique ta'aurie menaxürieni, Risitürasie 'Icuniyusie 'Anutiyaquiyasie meniuyecüne. ²² Teyü'üquitüvamete va'iyari meniutuicaxüani metevacuxaxatüvatü para yuri mete'erietü memüyuhayevacü, müpaü me'utiyaatü que müreyevese vaüca te'u'uximatüarieme temeutahaxüani Cacaüyari müra'aitasie. ²³ Naisarie memüyutixexeürivacai va'uquiyarima menivaranucayasa. Meyutanenevieca me'uyuhaquieca mepihüritüa Ti'aitame müme yuri memüte'uta'erie hesiena vahepaüsita.

Que memütehetaxüa 'Anutiyaquiyasie Siriya cuieyarisie

²⁴ Hicü Pisiriya cuieyarisie mepuyecü. Pamüpiriya cuieyarisie meniu'axüani. ²⁵ Perüquesie niuqui mete'utixatatac meniucaiyune Hatareyasie. ²⁶ Mana naviyasie menecüne 'Anutiyaquiyasiepai haque memetatuiya Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyarinicü vahesie mieme, memüte'uximayacacü que memüteheye'atüa. ²⁷ Me'u'axüaca menivarucuxeürieni memüyuyexexeürivacai. Metenivacuxaxatüvacaitüni quepaümeme mütiyuriencacai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü, müpaüta que müreteni yuri memüteta'erienicü nuivarite. ²⁸ Müixa meniyuhayeva teyü'üquitüvamete vahesüa.

15

Querusaremesie que memüte'uyu'eni

¹ Mericüsü hipatü Cureya meheycüneca meteniva'üquitücaitüni ta'ivama müpaü me'utiyaatü, Xeme xüca xitequiyacü xeca'inüaritüarieni que maine Muisexi yeiyarieya, xepücaüyvave xemütavieisitüarienicü. ² Papuru Verunave yemecü meniniuquixiecaitüni niuqui metexüatüacai müiremecü vahepaüsita. 'Aixüa meniyurieni Papuru Verunavematü hipatü müme me'üaritü Querusareme memanüticünecü nü'arisixi vahesüa 'uquiravesixi vahesüa 'icü niuqui hepaüsita.

³ Mana memüyuyexexeürivacai mepüvarenü'a. Penisiyasie Samariyasie mepuyecü metecuxatatü nuivarite vahepaüsita quename ta'aurie me'axürrie me'utiyaatü. Yunaima ta'ivamarixi mepüvatemavieriyacai yemecü.

⁴ Meheta'axüacu Querusareme, müme memüyuyexexeürivacai nü'arisixi 'uquiravesixi yunaitü menivarutanaqui'erieni. Metenitahecüatani naime que mütiyurienecai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü. ⁵ Mericüsü hipatü Pareseusixi vahepaü memütecuerivacai mecananucu'uni müpaü me'utiyuatü, Peuyevese temüvata'aitüani memü'inüaritüarienicü xitequiyacü, Muisexi 'inüari niuquiyarisie yamemütecahunicü reuyevese.

⁶ Hicü meniyucuxeürieni nü'arisixi 'uquiravesixi yametehetimanique 'icü niuqui hepaüsita. ⁷ Vaüca niuqui mexüatüacacu, Pecuru 'anucuqueca müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'ivamarixi, xeme müpaü xepütemate, Cacaüyari meripaitü pünesi'anuyexei xesata, müme memücahuriyusixi memi'enienicü niuqui 'aixüa manuyüne ne ne'utaniucacacu, mücücü memütavicueisitüarienicü. ⁸ Cacaüyari ta'iyari mümate tinivarutahecüatüani vapitüatü 'Iyari Mütiyupata tahepaü. ⁹ Yücü pücatatiuxei müme tame. Yuri mete'uta'eriecu nivaru'itirieni va'iyari. ¹⁰ Hicü camüsüari, titayari xete'i'isipatüve Cacaüyari, titayari yuyeiyari xetevaranuyetequirie teyü'üquitüvamete puixisixi vahepaü. Tatevarima tameta tepütatexiecai temenuyetenicü. ¹¹ Masi Ti'aitame Qesusi 'aixüa mütiuca'iyaricü yuri tepüte'erie quename tetavicueisitüarieni tame vahepaü.

¹² Mericüsü yunaitü cayuvatü meputamarixü, mepüvaru'enie Verunave Papuru metehécüatame 'inüari mamarivaveme que mütiyurienecai Cacaüyari memücahuriyusixi vasata müme metecuxatacacu. ¹³ Cayuvatü mehexeiyacacu müpaü tinivaruta'eiya Cacuvu, Ne'ivamarixi xequenene'eniaca. ¹⁴ Simuni tiniutahecüata Cacaüyari meripai que mütiyuvaüri menyexeyacü xei nuivariyari nuivarite vasata hesüana memümiemetetünicü. ¹⁵ Yaxeicüa paine texaxatamete vaniuqui, müpaü que müre'utüariepaü,

¹⁶ 'Arique ta'aurie nepaveni.

Raviri quiya nepütavevieni mü'unicai.

Cüyexiyari mana meutihe nai nepanucu'uitüani.

Nepiseiriya.

¹⁷ 'Ayumieme teüteri memüyuhayeva menicuvaucuni Ti'aitame

Yunaitü nuivarite vahesie mieme nemücühüavarüva

Neteüterima memüteteteva

¹⁸ Müpaü paine Ti'aitame masiücüme meyeitüa 'icü matüaripai.

¹⁹ 'Ayumieme ne 'ipaü nepüticu'eriva, tepücava'uximatüaca müme memücahuriyusixi ta'aurie memaxürie Cacaüyarisie memüteviya. ²⁰ Xapacü tepüvata'aitüani xeicüa memüyucuerivayuriecacü tita mütiyuxixima tetexi vahesie mütimiemecü, mücü hepaüsita, memücavacumaüvanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, memüyucuerivayuriecacü 'ucaviyacame vaiyarieya hepaüsita xuriya hepaüsita memüca'icuanicü. ²¹ 'Iya Muisexi meripaitü hicüque püvarexeiya müme memitahecüata quiecarri mucumanesie vatüquiteta yamemüte'ititerüva 'uxipiya tucarisie.

²² Mericüsü nü'arisixi 'uquiravesixi vahamatü yunaitü memüyuyexexeürivacai vahamatü 'aixüa 'aneme meni'eriecaitüni yusata memüvaranuyexeyacü 'uquisi, memüvaranunü'anicü 'Anutiyuquiyapai Papuru Verunave vahamame. Menivaranuyex-eiya Cura Varüsavaxi mütiyevacai, Siraxi meta. Müme 'uquisi mepüte'aitametetücai yu'ivama vasata. ²³ 'Ipaü meteniu'utüani memenuhurienicü xapa, Nü'arisixi 'uquiravesixi 'ivamarixi tecanixevaürütüaca ta'ivamarixi 'Anutiyuquiyasie Siriyasie Sirisiyasie xemümiemete xemünüivarite. ²⁴ Tepu'enana quename hipatü tahesüa miemete mexexamurietüvecai yuniuquicü xe'iyari meyütüatüvetü mexe'aitüatü xemüyu'inüaritüanicü xitequiyacü, 'inüari niuquiyarisie yaxemütecahunicü. Tame tepücateva'aitüa. ²⁵ Mericüte, 'axeicüa te'uta'eniaca 'aixüa 'aneme teni'eriecaitüni temüvaranuyeteüxücü 'uquisi temüvaranunü'anicü xehesüa Verunave Papuru

temüvanaqui'eri vahamame. ²⁶ Müme yutucari meniyetuacaitüni Quesusi Cürisitu Tati'aitüvamesüa memümiemetecü. ²⁷ 'Ayumiemerücu tepüvarenü'a Cura Siraxita. Müme yuniuquicü yaxaicüa mepütexehecüatüani. ²⁸ 'Aixüa 'anemeta tepü'eriecai tameri, 'Iyari Mütiyupatata, haheteme temücaxeti'icatüanicü, 'icü xaicüa que müreyeyese, ²⁹ xemüca'icuacacü tita tetexi memütexatüarie, xuriya, que mü'ane mücaviyacame vaiyarieya, xemücavacumaüvanicü que mü'ane mücaxe'üya mücaxecüna. Xüca mücü xeca'umayüani, 'aixüa xepüyüaca. Müpaü xaicüa cani'aneni.

³⁰ Mericüsü müme memeyenü'ari meniu'axüani 'Anutiuyuquiyasie. Mevarucuxeürieca yunaima meniyetuanu xapa. ³¹ Me'itaterüvaca mecaniyutemamaviecaitüni 'ivamarixi memütuicariecaicü. ³² Cura Siraxi memütexaxatametetücaicü, vaüca metecuxatatü menivatuicacaitüni yu'ivama, menivaseiriyacaitüni. ³³ Yapaümexa tucari me'uyurieca, yu'ivama vahesüa menecüne 'aixüa metevaxeyatü. Müme memüvareyenü'a vahesüa meniu'axüani. ³⁴ Siraxisietü 'aixüa tini'eriecaitüni mana muyuhayevacü. ³⁵ Papuru Verunavematü mana meniyuhayevani 'Anutiuyuquiyasie mete'üquitatü Ti'aitame niuquieya, metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne hipame yumüireme vahamatü.

Papuru 'icu'eirica Verunave que müretüa hutarieca ticuxatatü

³⁶ Mericüsü yapaümexa tucari 'anucayacu, Papuru müpaü tinitahüave Verunave, Cümüsüari hutarieca tepüyehu, ta'ivama tepüva'ivatayu naime quiecaritiesie haque temütécuxatacai Ti'aitame niuquieya, parasü que metecahu. ³⁷ Verunave nivitümücücaitüni Vani Maricuxi mütitevacai. ³⁸ Papururi müpaü tinicu'erivacaitüni, 'aixüa püca'anecai memenuvitünicü que mü'ane müvarecu'eirie Pamüpiriyasie, vahamatü mücahetüa müti'uximayacacü. ³⁹ 'Ayumieme mepuyeha'a, mepeutayeixüa. Verunave Maricuxi havitütü naviyasie petüa Sipürepai. ⁴⁰ Papururi 'enuyexeyaca Siraxi caneyani. Ta'ivama menihürütüani Ti'aitame 'aixüa mütiuca'iyarinicü müme vahepaüsita. ⁴¹ Siriyasie Sirisiyasie puyetüa vatuicatü müme memüyutixexeürivacai.

16

Timuteu que mütvateütacai Papuru Siraxi

¹ Mericüsü Rerüve Risitüra caneta'ani. Mana pecatei tiyü'üquitüvame Timuteu titevatü. Varusieya Huriyu yuri müti'eriecai nihücütücaitüni, quemasioya Cüriyecu tihücütücai. ² 'Ivamarixi Risitüratari 'Icuniyutari menihecüatacaitüni. ³ Papuru pita'ini hamatüana müyemiecü. Ni'inüaritüani 'ixitetü Huriyusixi teüteriyari vayeiyari que maine, Huriyusixi muva memütamacai vacü, yunaitü memimaicaicü quemasioya mücüriyecütücaicü. ⁴ Mecu'uvatü quiecaritiesie menivahürütücaitüni yamemütécahunicü 'aisicasie que memüte'aitacai nü'arisixi 'uquiravesixi Querusaremetari. ⁵ Memüyutixexeürivacai menituicariecaitüni yuri mete'erietü. Tucari'icü que memüyupaümecai metenimüiriyacaitüni.

Papuru heinüsita que mütxei Maseruniyatanaca

⁶ Mericüsü Pürüquiyasie Carasiya cuieyarisie meniuyecüne. 'Iyari Mütiyupata püvanenacai 'Asiyasie memücatecuxatanicü niuqui. ⁷ Misiya cuieyari tesita me'u'axüaca Vitiniyasie meneuyeyunequecaitüni. Quesusi 'Iyarieya yapücativarupitüa. ⁸ Misiya cuieyari tesita me'uyenexüaca mana meneucacüne Türuhasipai. ⁹ Yüvicüta heinüsita Papuru nixeiya 'uqui Maseruniyatanaca muva 'utiveme yativavirietü müpaü 'utaitü, Quenanaye'a 'anataüye Maseruniyapai, quetaneparevieca. ¹⁰ Yuheinüsita 'ixeyacu cuitü tepicuvau que temüte'anucünecü 'anutaüye Maseruniyapai müpaü tete'umaica Cacaüyari mütasi'uta'inie temütevaretaxatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne.

Que memüte'anutaxüriya Piripusie

¹¹ Mericüsü Türuhasi tehecüneca heiseriemecü tecaneta'axüani Samutürasiasie, 'uxa'arieca Quiecarü Mühecuasiepai teneta'axüani, ¹² 'arique Piripusiepai. Mücü quiecarü

'amüyeva nihücütücaitüni 'esimüyeyeu hesiena mütiviya Maseruniya cuieyarisie. Xumatari canivacuruniyatücaitüni. Yapaümexa tucari teniuyurieni 'iya quiecarisie. ¹³Uxipiya tucarisie tepanuyenexüa quiecarie tesie. Mana hatüa tesita mürayutinenevitüre 'uveme teni'eriecaitüni. Mana tetiyaxeca tenivarutaxatüani 'ucari mana memüyuxeürie. ¹⁴Xevitü 'uca Ririya mütitevacai purupura 'ixuriquiyari mutuacai Tiyatira quiecarisie mieme meyexeyacai Cacaüyari, mücü pütasi'u'enie. Ti'aitame nivatiyepieni 'iyarieya mi'enienicü Papuru que mainecai. ¹⁵Mücü puca'üyarie, quiena quiecatarita. Hicü cataniuta'inieni müpaü 'utaitü, Xeme Ti'aitamesie yaneticamieme xüca xenesi'erieca, nequie xequeneu'axüaca, mana xequetiteni. Müpaü 'utaitü vaüriyarica cataniupitüani.

¹⁶Mericsü mürayutinenevitüre tehecünecu, 'üimari vaüriyarica müti'uximayacai catananucunaque. Xevitü cacaüyari pinücai mütimaicai que mütiyüni quecai 'arique. Mücü ticuxatatü que mütiyüni quecai vaüca püti'ivacai yucusiyarima vahesie mieme. ¹⁷Mücü pütasi'uveyacai Papuru tameta. Putahivacai müpaü 'utaitü, Cacaüyari taheima macavesie mieme mepüte'uximaya 'icü 'uquisi. Mepütexetahecüasitüani huye xemütavicueisitüarienicü. ¹⁸Müpaü tiniyurieneaitüni müixa tucari. Hicü puti'uxixü Papuru. Ta'aurie 'aveca müpaü tinitahüave 'iya cacaüyari, Qesusi Cürisitusüa nemümiemecü nepümasita'aitüani, queneuxüna.

¹⁹Cütü nixüna. Cusiyarimama me'uneniereca que müretüa cümana memüte'ivaniquecai, mepüvarutivi Papuru Siraxi. Quiecarie hixüapa mepüvarehapa haque va'uquiyarima memacatei. ²⁰Mevarevitüca püraheturisixi memü'isücatetücai vahesüa, müpaü meniutiyuani, 'icü teüteri mepüvaxamurietüve tahesüa quiecatari. Mecanihuriyusixitüni. ²¹Mepihecüata tutuyari tame Xumatari temücatauniva temitanaqui'erienie yatemüteyurienicü. ²²Yunaitü meniyucuxeürieni vahepaüsita. 'Isücate va'ixuriqui menivaranutihüniriexüani. Meteniuta'aita memütiveiyanicü cüyecü. ²³Mevarutivaca vaüca, menivaranutaxürieni casariyanata. Menihüritüani 'aixüa mütiva'üviyanicü tihüveme. ²⁴Mücü 'aisica 'utanaqui'erieca nivaranutaxürieni mutapurupai. Neiyue'uitüani va'ücate tiyüxürüvamesie.

²⁵Mericsü tucari hixüapa yacütütü Papuru Siraximatü meyunenevietü meninüavacaitüni Cacaüyari. Vahamatü memanutaxüriyacai meniva'eniecaitüni. ²⁶Yapaucua cuie carima niutayuani, casariyanatüa mieme tiutayua. Naitü quiteniete püreutenirixüa. Yunaima vatepüate canacaxürieni vamamasie va'ücatesie. ²⁷Anutaniereca tihüveme, 'ixeyaca casariyana quitenie hatetenime, yucusira nivatihana yumienique, memanutaxüriyacai meyuta'unaxüame 'erietü. ²⁸Papuru carima nitahivieni, Penücahürixüa peti'acuinitüani rehüavetü, Tame tanaitü 'uva tecanayeteni haitü. ²⁹Ita'aitüaca tai, 'utayüyüacatü, quita neutasuna. Pucave Papuru Siraxi vahetüa. ³⁰Tacua varanuyevitüca müpaü niutayüni, Neuxei, tita reuyevese yanemütuyurienicü nemütavicueisitüarienicü. ³¹Müme müpaü meniutiyuani, Yuri quetineuta'eri Ti'aitame Qesusisie, mücü pecanitavicueisitüariemücü 'ecüri, 'aque quiecatarita. ³²Metenivacuxaxatüvacaitüni Cacaüyari niuquieya 'iya, yunaima quitana memüye'uvacai hamatüana. ³³Mücü nivarevitüni cütü yüvicüta, nivarahauxixüani memaveiyatücateisie. Yareutevitü mepuca'üyarie 'iya, yunaitü hesüana miemete 'axeicüa. ³⁴Yuquie varevitüca mexasie 'atinapini, yunaitü yuri mete'uta'erieca Cacaüyarisie 'axeicüa meniutemamaviecaitüni.

³⁵Hicü 'ucatarecu 'isücate yutupirisixi menivarenü'ani müpaü me'utiyaütü, Quenivarutixüna mücü teüteri. ³⁶Tihüveme nitahecüatüani Papuru 'icü niuqui hepaüsita, müpaü 'utaitü, 'Isücate niuqui meneyenü'ani xemütixünarienicü. Hicüsüari xe'ayecüneme xequenehu xeca'uximatüarietü. ³⁷Papuru müpaü tinivarutahüave, Müme mepütasi'utiva yunaima vahüxie sepa 'isücame havai pücatatahüave, sepa temüxumanusixi. Mepütasi'anutaxüri. Caucasü hicü metasi'anuyenü'ani 'avie. Tixaütütüri, 'uva meque'u'axüani, mümetütü mequetasi'anuyevitüni. ³⁸Tupirisixi

metenivarutahecüatüani 'isücate que mütiuyü. Quepaucua memü'enana quename Xumanusixi mehümetücai, mepümamacai. ³⁹ Me'u'axüaca menivanütüacucaitüni, mevaranuyevitüca menivarutavavirieni memüyehücü 'iya quiecarisie. ⁴⁰ Hicü casariyanata me'ayenexüaca Ririyasüa meniu'axüani. Mevaruxeiyaca yu'ivamarixi menivatuicani menecüne.

17

Tesarunicatari que memüteyuxamuriecai

¹ Mericüsü 'Amipipurisie 'Apuruniyasie me'uyecüneca meneta'axüani Tesarunicasiepai. Huriyusixi vatuqui mana niuvecaitüni. ² Papuru que mütiyeyariyatücai, vahesüa neutahani, hairieca 'uxipiya tucarisie tinivacuxaxatüvacaitüni ³ 'utüaricasie mieme vahecüatüatü vatuicatü quename reuyevecai 'iya Cürisitu heiserie mupitüarie müticuinecü müquite vasata manucuquenicü, müpaü 'utaitü, 'Icü nemüxehecüatüa, 'icü que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitu canihücütüni Qesusitütü. ⁴ Hipatü müme yuri meteniuta'erieni, Papurusie Siraxisie meteniuyiya. Yümüretü Cüriyecusixi memeyexeyacai Cacaüyari, yumüretü 'ucari ve'emete mecanihümetücaitüni. ⁵ Huriyusixi yuri memücate'eriecai me'uxiva'atü menivaruta'inieni hipame 'axa memüteyuriecai quiecarie hixüapa memü'uvacai, mevaruxeüriececa yumüireme menivareutaxamuriexüani quiecatari. Casuni quie me'u'axüaca mepüvarutavaviri memüvaranuyevitünicü nü'arisixi quiecatari memüyuyexexeürivacai vahürüpa. ⁶ Mecavataxeiyavavetü, Casuni hipame 'ivamamata mepüvarahapa 'isücate vahüxie müpaü mete'uhivatü, 'Ime naisarie cuiepa memütama menivaxamuriyetüveni, 'uvata meniu'axüani. ⁷ Casuni nivarutanaqui'erieni. 'Ime yunaitü yamepücatecahu Sesaxi que müti'aita, meniutiyuani quename xevitü ti'aitametütü 'a'uyeica Qesusitütü. ⁸ Müpaü me'utiyuatü menivamuinacaitüni yunaimemü'uvacai, 'isücateta memi'enie 'icü. ⁹ Casuni hipatüta meniucuetatüarieni 'uxa'atüni varie 'asimücatiünicü, meniutixünarieni.

Papuru Siraximatü que memütecuxatacai Vereyasie

¹⁰ Mericüsü cuitü yüvicüta teyü'üquitüvamete mepüvarenü'a Papuru Siraxi memüyehücü Vereyasiepai. Mana me'u'axüaca Huriyusixi vatuquita meneutahaxüani. ¹¹ Mana memütamacai Huriyusixi yemecü 'aixüa mepüte'u'iyaricai, Tesarunicatari yamecate'u'iyaricacu. Menitanaqui'erieni niuqui vaüca meyuvaüriyatü. Tucariücü metenicuvautüvecaitüni 'utüarica xapayarisie siparasü xüca müpaü 'aneniqueyu 'icü. ¹² Yümüretü müme yuri meteniuta'erieni. 'Ucari memücüriyecusixitücai memüseüyecai, 'uquisita yuvaücavatü yuri mepüte'uta'erie. ¹³ Mericüsü Huriyusixi Tesarunicatari metenetimani quename Papuru tihecüatacai Cacaüyari niuquieya Vereyasieta. Manarita meniu'axüani mevacuyuitüvatü mevamuinatüvetü teüteri yumüireme. ¹⁴ 'Ivamarixi cuitü meneinü'ani Papuru haramara tesita müyemiecü. Siraxi Timuteu Vereyasie meniyuhayeva. ¹⁵ Müme memiteütacai Papuru meneivitüni 'Atenasiepai. Mana menitinuaxüani 'iya müpaü tivaruta'aitüacu, Siraxi Timuteu hesüana memü'axüanicü mexüima.

Papuru que mütiyueicacai 'Atenasie

¹⁶ Mericüsü Papuru vacuevietü 'Atenasie, yu'iyarisie niyühüavecaitüni müvaxeyacaicü quiecatari tetexi me'ayexeyame yemecü. ¹⁷ Tuquita niuqui nixüatüacaitüni Huriyusixi vahamatü, hipameta Cacaüyari memayexeyacai vahamatü. Quiecarie hixüapata tucariücü niuqui nixüatüacaitüni mana memü'uvacai vahamatü. ¹⁸ Hipatü 'Epicureyusixi 'Esi-tuicusixi temaivavemete meniti'eiyarümeccaitüni. Hipatü müpaü meniutiyuanecaitüni, Titacuta raineniqueyu 'icü niuquivivame, hipatüta 'ipaü mete'utiyuanecai, Süricüte cacaüyari xäusie miemete nivahecüatani. Müpaü meniutiyuanecaitüni Papuru Qesusi müxatacaicü, müquite que memüte'anucu'uni müticuxatacaicüta. ¹⁹ Meneivitüni 'isücate

'Arexi yemuriyarisie memüyuyexexeürivacai vahürüpa müpaü me'utiyuatü, Siparasü tame xüca teyüvaveni temeitimaniqueyu que mütitita 'icü 'üquisica mühecua pemüxata. ²⁰ Xaüsie timieme pepütasi'atüri tanacata. 'Ayumieme tecatenetimaniqueyu que maine 'icü. ²¹ 'Atenatari yunaitü, cu'uvamete mana memü'ivatatüveta 'asimepücateyuruva, tixaütü mütihecua mepütahüavicu mepüte'eniecu xeicüa.

²² Hicü 'isücate vahixüata 'uvetü 'Arexi yemuriyarisie müpaü niutayüni Papuru, Neuxei 'Atenatari, necanixexeiyani xeme naimecü xevarayexeyame memanucuneniere. ²³ 'Uva necuyeicatü ne'i'ixüarietü tita xemüte'ayexeyia, neneitaxeyia mürayutimavatüre, hesiena mütiuti'utüari 'ipaü, CACAÜYARI TEMÜCAMATESIE PÜMIEME 'ICÜ. Mericüte, que mü'ane xemayexeyia xeca'imaitü, mücü nenixetahecüatüamücü ne.

²⁴ Mücü Cacaüyari mitivevi cuie, nai cuiepa mütimieme, mücü tini'aitani muyuavisie cuiepata. Mücü mamacü müveviyata püca'ayeca tuquita, ²⁵ teüteri yumamacü mepüca'eyexeyia, tixaü mücareuyehüvacü. Mücütütü pütivamicua vatucari va'ia naime.

²⁶ Xeime tevi va'uquiyari 'ayeitüaca, püvarutivevi yunaime nuivarite naisarie cuie manuniere memütamacü. Vatucarite meripai pucaye, vacuie 'inüariyari tiucaye ²⁷ memicuvaunicü Cacaüyari siparasü mecumetüvetü memitaxeyiacü. Xüari mücü teva püca'uyeica taxexuime tahesüa. ²⁸ 'Iyasie teteviyatü tenayeneniereni tenicuyuaneni teniu'uvani, müpaü que memutiyuanepaü hipatü teyününüavamete xehesüa miemete, Tame hesiena tepüyecü, me'utiyuatü. ²⁹ Mericüte, xücasü hesiena teyecüne, 'aixüa püca'ane para müpaü temüte'ixeyiani hurupaü püratapaü tetepaü 'aneme, tevi veviyaya-paü 'aneme, tita tevi mütiyücühüavepaü 'aneme. ³⁰ Mericüsü Cacaüyari 'axa pücatixeyiacai tita memüteyuriecäi quepaucua 'asimemücatemaicai, peru hicüri püvahecüasitüa yunaime teüteri naisarie memütama memütehayevanicü que memüteyurie. ³¹ Xeime tucari pütucaye müva'inüatanicü cuiepa memütama heiseriemecü yüanetü, 'iya 'uqui manuyexei yatiyurienecacu. Cacaüyari yuricü nivarutahecüatüani yunaime, 'enucu-quetüaca 'iya müquite vasata.

³² Hicü me'u'enanaca müquite que memüte'anucu'uni, hipatü meninanaimacaitüni, hipatüta müpaü meniutiyuani, HutariECA tepümasi'enieni 'icü hepaüsita. ³³ Hicü tiuhayevaca Papuru, vahixüata nayeneni. ³⁴ Hipatü hesiena meteviyatü yuri metenituta'erieni. Riyunisiyu mü'isücametücai 'Arexi yemuriyarisie miemetütüri, xevitü 'uca Ramarisi mütitevacairi, hipatüri vahamatü yuri mepüte'eriecäi.

18

Papuru que mütiuyeicacai Curinitusie

¹ 'Arique 'Atenasie heyeyaca Curinitusie neta'ani. ² Muva neitaxeyia xeime Huriyu 'Aqira mütitevacai Punitusie metinuivaxü yü'ütacame Pürisiramame. Xique punua 'Itariya cuieyarisie heyeyaca, Cürauriyu mütivaruta'aitüacü yunaime Huriyusixi memüyehucü Xumasie. Vahesie tiniuviya Papuru. ³ Vahepaü 'ivarica mexeyiacacü, vahesüa niucateitüni, meteni'uximayacaitüni yuhamatü. Müme 'ixuriqui quiyari mecanivevivametetücaitüni. ⁴ Xexuime 'uxipiya tucarisie tuquita tinicuxatacaitüni, Huriyusixi Cüriyecusixi yuri tiniva'eritüamücücaitüni.

⁵ Hicü Siraxi Timuteu meheyecünecu Maseruniyasie, me'u'axüacu, Papuru niuquicü 'ayumiemetütü nayani, tivahecüatüatü Huriyusixi quename Qesusi hücü que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütü. ⁶ Me'i'uxive'eriecacu 'axa me'utiyuanecacu müme, Papuru yu'ixuriqui 'utacaseca 'inüari 'ayeitüaca, müpaü tinivarutahüave, Xeme yuhesie xepütehahüpa xüca xe'ucuini. Ne püta nepü'itiya. Hicürixüa memücahuriyusixi vahesüa nepüyemie. ⁷ Muva 'ayeneca xeime quie ninuani Cusitu mütitevacai quiecame. Mücü neyexeyiacaitüni Cacaüyari. Quiena pehuracai tuqui. ⁸ Cürisipu tuqui va'üyaritütü yuri tinita'eririeni Ti'aitame, yunaitü quiena quiecatari hamatüana yuri mete'uta'erita.

Yümüretü Curinitutari me'u'enanaca yuri mepüte'uta'eri mepuca'üyarie. ⁹ Yüvicüta Ti'aitame müpaü tinitahüave Papuru heinüsita, Pepücamaca, masi quetinecuxatani, cayuvatü pepücatiani. ¹⁰ Ne 'ahamatü 'anepuyeica, xevitü tixaü pücamasiviya 'axa masiyurienique. 'Icü quiecarisie yuvaücavame teüteri necanivarexeiyani. ¹¹ Xei viyari heimana 'ataxeime meseri mana puyuriecai tiva'üquitüatü Cacaüyari niuquieya.

¹² Mericüsü, Careuni cani'isücametücaitüni, 'Acaiya cuieyarisie mühürütüariecai. Huriyusixi 'axeicüa mepuyuxeüri Papuru mehecätü. Meneivitüni 'isücame 'uvenieya hüxie haque müre'inüatacai ¹³ müpaü me'utiyuatü, 'Icü yuri tiniva'eritüaca teüteri Cacaüyari memayexeyanicü 'inüari niuquiyari que mücahaine. ¹⁴ Papuru 'esivatücacu pütaniuximecai, masi Careuni müpaü tinivarutahüave Huriyusixi, Neuxei Huriyusixi, 'icü xüca caheiserietünique xüca cuamanaricatünique 'icü, xasunimecü nepüxe'enieniqueyu Huriyusixi. ¹⁵ Mesü xüca xeniuxixieca niuqui hepaüsita terüvarica hepaüsita xe'inüari hepaüsita xEICÜA, 'aixüa xequeteneuyuri xemetütü. 'Isücame nepüca'ayeimücü 'icü hepaüsita. ¹⁶ Nivaranuyenü'ani yuhüxie. ¹⁷ Müme yunaitü me'iviyaca Susitenexi tuqui va'üyari mühücütücai, meneicuvaxüani 'isücame 'uvenieya hüxie. Careuni 'asipücahainecai 'icü hepaüsita.

Papuru que müreta'a 'Anutiuyuquiyasie, hairieca que müreyetüa ticuxatanique

¹⁸ Mericüsü Papuru müixa tucari mana puyuhayevaxü. Varutateütüaca yu'ivama Siriyasie nanuyani naviyasie. Pürisira 'Aqaira hamatüana menecüne. Meripai müyühürütüacaicü, 'ayumieme Senicüreyasie yumu'usie pucaxiri. ¹⁹ Hicü 'Epesusie meneta'axüani. Mana nivarecu'eirieni Papuru. 'Iya tuquita heutahaca niuqui nixüatücaitüni Huriyusixi vahamatü. ²⁰ Müme menitavavirieni yapaümexa tucari müyurienicü vahesüa, perusü mücü pücayuvaüriyacai. ²¹ Nivarutateütüani masi müpaü 'utaitü, Yemecü neyevaca Querusareme nemü'ixüaramieni 'umamiesie. Hutarieca neninuamücü xehesüa xüca müpaü tinaqueni Cacaüyari. Hicü 'Epesusie neyani. ²² Hicü Sesareyapai nuaca, heutiyuneca, nivavaürütüani memüyutixexeürivacai, 'arique 'Anutiuyuquiyasie petüa. ²³ Yapaümexa mana 'uyurieca caneyani 'uyemietü Carasiya cuieyarisie Püriquiyasie yunaime teyü'üquitüvamete vatuicatü.

'Apuruxi que müticuxatacai 'Epesusie

²⁴ Mericüsü Huriyu teviyari 'aniuyeicacaitüni 'Apuruxi mütitevacai Herecanitüreyasie metinuivaxü. 'Epesusie caninuani. 'Aixüa pü'anecai niucamecü. 'Utüarica xapayaricü pütürücaüyecai. ²⁵ Mücü Ti'aitame huyeya hepaüsita tiniuta'üquitüarieni. 'Aixüa 'iyaricü niyuvaüriyacaitüni. Tinicuxatacaitüni ti'üquitatü heiseriemecü Qesusi hepaüsita, sepa mütimaicai Vani que mütiu'üyacai xEICÜA. ²⁶ Tuquita nisütüani ticuxatatü yutatuatü. Me'i'enieca Pürisira 'Aqaira menita'inieni, heiseriemecü masi meteni'üquitücaitüni Cacaüyari huyeya hepaüsita. ²⁷ Mücü niyeimücücaitüni 'Acaiya cuieyarisie. 'Ivamarixi me'ituicatü metenivaruta'utüirieni teyü'üquitüvamete memitanaqui'erienicü. Henuaca vaüca nivapareviecaitüni müme yuri memüte'uta'eri Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu. ²⁸ Yunaima vahüxie cuini mieme nivara'ivaxüani Huriyusixi yuniuquicü, 'utüarica xapayarisie tivaxeisitüatü quename que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü, Qesusi hücütücai.

19

Papuru que mütiuyeicacai 'Epesusie

¹ Mericüsü 'Apuruxi Curinitusie 'uyeicacacu cuxi, Papuru hürü 'utüa 'uyeyaca 'Epesusie neta'ani. Hipame nivaretaxeyia muva teyü'üquitüvamete. ² Müpaü tinivarutahüave, 'Iyari Mütiyupata xete'utanaqui'eri yuri xete'uta'erieca. Mümesü müpaü metenitahüave, Masi tepüca'enanavave quename 'Iyari Mütiyupata xuave. ³ Mücü

müpaü niutayüni, Mericüte, titasie xeteviyatü xete'uca'üyarie. Müme müpaü meniu-tiyuani, Vani que mütiu'üyacai teniuca'üyarieni tame. ⁴ Papuru müpaü niutayüni, Vani nivaruca'üyacaitüni metehayevacacu que memüteyuriecäi, müpaü tivacuxaxatüvatü teüteri yuri memüteta'erienicü que mü'ane 'utümana 'umamiecaisie. Mücü Qesusi canihücütücaitüni Cürisitütütü. ⁵ Me'u'enanaca meniuca'üyarieni Ti'aitame Qesusisüa memiemetetütü. ⁶ Vaheima 'utimecu Papuru, 'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü mepacü. Niuquitecü meniutiniutücüne, Cacaüyarisie mieme metenicuxatacaitüni. ⁷ Yunaitü tamamata heimana yuhutatü yacütütü mepüyupaümecai 'uquisi.

⁸ Mericüsü haica meseri puyuriecäi Huriyusixi teüteriyari vatuquita 'axetü, ticuxatatü camatü. Niuqui nixüatücaitüni, yuri tiniva'eritüamücücaitüni, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü. ⁹ Hipatü menisese'icaitüni. Yuri mecacateniuta'erieni, 'axa me'utiyuatü 'iya huye hepaüsita yumüireme vahüxie. Papuru varucu'eirieca nivaranuyevitüni teyü'üquitüvamete. Tucaricü Tiranu müti'üquitacaisie niuqui nixüatücaitüni. ¹⁰ Müpaü tiniyurienecaitüni huta viyari. Yunaitü 'Asiyasie memütamacai Huriyusixi Cüriyecusixi meni'enieni Ti'aitame Qesusi niuquieya. ¹¹ Mericüsü 'inüari türücvime tiniyurienecaitüni Cacaüyari Papuru yatiyurienecacu, xaüsie müpaü mücatiurienecaipaü. ¹² Tecuicucate mepüvarahuririvacai tuvaxate peserate manacatütücatei Papuru. Mücücü yucuiniyacü mepanayexürüvecäi, cacaüyarixi 'axa memü'anene mepüvarutixünaxü.

¹³ Hipatü cu'uvamete Huriyusixi cacaüyarixi memüvaranuyenü'avacai, müme menitixatatücüne Ti'aitame Qesusi, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvanücai teüteri vahepaüsita, müpaü me'utiyuatü, Ne nepüxe'aitüa Qesusisüa Papuru mitahecüatasüa nemümiemecü, me'utiyuatü. ¹⁴ Hicü Huriyu 'Isiqueva mütitevacai mara'acate memühüritüariecai vahesüa mümiemetücai, mücü 'atahutame nivarexeiyacaitüni yunivema müpaü memüteyuriecäi. ¹⁵ Hicü cacaüyari 'axa mü'ane müpaü tinivaruta'eiya, Qesusi nepümate, Papuruta nepetima. Xemesü que xepühatetütü. ¹⁶ Mücü tevi cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai vaheima niutiveni, nivara'iva yunaime türücaüyetü. Mümesü memamavetü meheuxitequietücaitü meniyuta'una 'iya quita. ¹⁷ Yametenetimani que mütiuyü yunaitü Huriyusixi Cüriyecusixi 'Epesusie memütamacai. Cui menimamacaitüni yunaitü. Que mü'ane Ti'aitame Qesusi mühücü 'aixüa cuxasivatü nayani.

¹⁸ Yumüiretü yuri memüte'uta'eri meniu'axüani meyumurucuitüatü me'ihécüatatü yu'iquevari. ¹⁹ Yumüiretü müme memüteyunquevayametetücai, xapayari me'ucuxeüriececa menititaiya yunaime vahüxie. Meniti'inüata 'axeicüa que müraye'arücai xapayari. Huta teviyari heimana tamamata miriyari pürata tuminiyari 'inüariyari naye'arücaitüni. ²⁰ Müpaü tiuyücu, Ti'aitame niuquieya türücaüyemecü niutimüire, caniutürücare.

²¹ Mericüsü müya tiuyücu, Papuru yu'iyarisie niyuvaüriya Maseruniasie 'Acaiyasie 'uyeyame meta'anicü Querusaremesie, müpaü 'utaitü, Mana neheta'ayu, 'arique peuyevese nemixeiya Xumata. ²² Yuhutame 'iparevivamete Timuteu 'Erasitu varenü'aca Maseruniasie, mücütütü 'acuxi 'apüreutevicai 'Asiyasie.

Que memüteyuxamurie 'Epesutari

²³ Mericüsü 'ana vaücavamecü mepüyumuinacai teüteri 'iya huye hepaüsita. ²⁴ Xevitü Remetüriyu mütitevacai püratavevivame mühücütücai, pürata cacaüyarixiyari püvaveviecai Riyanapaü tiyuxexeyame. 'Iya müpaü tiyurienetü vaüca 'ivarica nivapitücaitüni tevevivamete. ²⁵ Hicü varucuxeüriececa müme, vahepaü te'uximayatamete vahamame, müpaü niutayüni, Neuxei, xeme xecatenimaica tame temüte'iva 'icü ta'uximayasicacü. ²⁶ Müpaü xepütexeiya, müpaü xepüte'enana, Papuru yuri que mütiva'eritüa que mütivarucunuitüa yumüireme teüteri, 'ena 'Epesusie xeicüa pücatixaü, masi naisarie 'Asiyasie 'esivatücacu. Müpaü tinicuxatani 'iya, müme mamacü memüveviya cacaüyarixi

memücahüme haitü. ²⁷ Mücü meta, tita temütehxeiia tame pücueriva'ane capa xüanacüa 'ayanicü. Masita, 'icü cacauyari mütürücaüye Riyana tuquieya, tixaü catihücütüme cauca me'erieca teüteri. Yunaitü 'Asiyatari, naisarie cuiepa memütamata, que mü'ane memayexeiya, 'icü türücariyaya püca'unarieximeni.

²⁸ Hicü me'u'enanaca mepuyeha'a. Meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Canitürücaüyeni 'Epesutari tacacaüyari Riyana. ²⁹ Quiecarisie pühüncai yuariyacü. 'Axeicüa mepecü me'unausaxüaximetü xeürüpa, mevarutiviyaca Cayu 'Arisitaricu Maseruniyatari, Papuru teütameteya memühümetücai. ³⁰ Papuru nihamücücaitüni haque quiecatari memeyuxeürie, peru teyü'üquitüvamete mepüca'ipitüa. ³¹ Hipatü 'Asiya cuieyarisie quiecatari va'uquiyarima, hamicumama mehümetütü, metenetanü'ani hesüana me'itavavirietü xeürüpa mücamiecü. ³² Mericüsü hipatü yücü mete'uhivatü hipatüta yücü mete'uhivatü meniutihivacaitüni. Mana xeicüa meniuyucuxeürie yunaitü, yumüretü 'asimepücatemaicai titayari muva memüte'u'axüa. ³³ 'Amemu'uvacai vasata menenuyexeiya Herecanituru, Huriyusixi me'itaquecu vahüxie. Herecanituru yu-mamacü varu'inüaritüaca nitaniumücücaitüni yuhesie mieme memüyucuxeüri vahüxie. ³⁴ Meheitimaica Huriyu mühücütücaicü, carima meniutihivacaitüni 'axeicüa yunaitü huta hurayari meyurietü müpaü mete'uhivatü, Canitürücaüyeni 'Epesutari tacacaüyari Riyana. ³⁵ Mericüsü quiecarisie mieme sicürivanu vanütüatü müpaü tinivarutahüave 'amemu'uvacai, Neuxei 'Epesutari, haquevasü tevi 'asimücatimate quename 'Epesu quiecatari Riyana mütürücaüye vava'ütemama tehüme, Cupiterisüa macane tete ca-caüyariyari vava'ütemama quename tehüme. ³⁶ Mericüte, xüca müpaü 'aneni, xüca cayuxamurieca 'icü niuqui, neuyeveca cayuvatü xemütamarecü xemücarucusixitünicü. ³⁷ Xeniva'atüani 'icü 'uquisi, sepa 'axa memücate'uyuri tuqui hepaüsita, sepa 'axa memücatecuxata xecacaüyari hepaüsita. ³⁸ 'Ayumieme Remetüriyu, tevevivamete hamatüana memü'uva xüca tixaü metehexeiya xeime hepaüsita, tucari puxuave quepaucua 'isücate 'amemütiteni, müme cuiepa memühürütüarie 'ameniu'uvani. Mana mequehei'atüani yuxanesica. ³⁹ Xücasü masi cuxi xetecuvauni, 'aixüa püyüni quepaucua quiecatari memüyuxeürie, 'inüari niuquiyari que maine. ⁴⁰ Hicümüsüari tepücueriva'aca capa tahesie rahüyanicü cuya temüveviecü hicü, sepa mücareuyevecai. Tame tepücaüvave 'asitemütüyuani tahesie mieme 'icü xamuriyacü. ⁴¹ Müpaü 'utayüca nivananuyenü'ani memayuxeürie.

20

Papuru que müretüa Maseruniyasie Cüresiyasie

¹ Mericüsü yuariya heunuacu, Papuru yu'aurie nivarutahüave teyü'üquitüvamete. Vatuicaca varutateütüaca Maseruniyapai neyani. ² Muva 'uyemietü, nivatuicacaitüni vaücavame niuquicü. 'Arique Cüresiya cuieyarisie neta'ani. ³ Haica meseri yuriecacu, Huriyusixi meniye'neni me'imienique quepaucua Siriyapai müyemiecai. 'Ayumieme müpaü tiniyumaicaitüni Maseruniya püta muyeyunecü. ⁴ 'Asiyapai hamatüana meniu'uvacaitüni Supateri Vereyatanaca 'Arisitaricu Secunitu memütesarunicataritücai, Cayu Rerüvetanaca, Timuteu, Tiquicu Türupimumatü memü'asiyataritücai. ⁵ Müme mehaitütüaca metanecueviecaitüni Türuhasisiepai. ⁶ Tamesü Piripusie tecaneyecüne naviyasie, pa cacuxanariyame 'ixüarariyari 'anutiyacu. Vahesüa teneta'axüani Türuhasisie 'auxüme tucari 'anucayacu. Mana 'atahuta tucari tepuyuri.

Papuru que mütvartuteütüa Türuhasitari varecu'ivataca

⁷ Mericüsü mexüacame tucari semanasie tenitacuxeürieni pa temütitaracü. Papuru tinivacuxaxatüvacaitüni. 'Uxa'arieca müyemiecaicü, 'ayumieme 'apüreuterixü ticuxatatü tucari hixüapaque. ⁸ Vaücava puti'ucal cüxemete qui taüta haicacüa heutitevacacu temütayexeüriesie. ⁹ Xevitü temaicü 'Euticu mütitevacai mana nacateitüni quitenie. Mücü

neucuni yemecü. Papuru vaüca ticuxatacacu, nayexüne cusutü, neucaveni haicame quiyarisie, müquitü niuticueiyani. ¹⁰ 'Anacayaca Papuru, heimana niuveni, niviya, müpaü niutayüni, Cayuvatü xepücayumuinani. 'Iyarieya 'upüyeca. ¹¹ Hicü neutiyani Papuru. Pa 'utitaraca, he'inüataca 'icuai, mana tinicuxatacaitüni vaücava. 'Atinecu tau caneyani. ¹² Meni'atüani temaicü 'ayeniereme, mepütüicariecai vaücava.

Que memüteheta'axüa Miretusie, Türuhasisie meheycüneca

¹³ Hicü tame naviyasie tepecü te'uhaitütüatü. 'Asunisie teneta'axüani. Mana tepenucunaquequecai. Papurumatü müpaü tetenipini. 'Iya yü'ücama neta'aniquecaitüni. ¹⁴ 'Asunisie tasi'anucunaquecu, te'itanaqui'erieca naviyasie, Mitirenepai tenecüne. ¹⁵ Manata 'uxa'arieca tenecüne naviyasie teheta'axüanique Quiuxi hüxie, 'uxa'arieca Samusie tepeta'axüa, 'arique Turuquiriyu teheta'axüaca 'uxa'arieca Miretupai teneta'axüani. ¹⁶ Müpaü pütüyumaicai Papuru, temuyecünequecai 'Epesu 'aurie, tucari mücaurienicü 'Asiya cuieyarisie. Niyumexütüacaitüni xüca yüvenique Querusareme meyeicanicü 'ixüarari 'atahutarieca semanaside mieme 'aye'ayu.

Miretusie que müticuxatacai Papuru vateütüatü

¹⁷ Hicü Miretusie 'ucaitü, retanü'aca 'Epesusie, nivarecu'inieni memüyutixexeürivacai va'uquiyarima. ¹⁸ Hesüana me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Xeme xecatenimaica matüaripai nemunua 'Asiyasie, tucaricü que nemütüyeicacai xehesüa. ¹⁹ Ti'aitamesie mieme netini'uximayacaitüni tixaü netihücütüme necane'erietü, ne'utasuatü, ne'inüasienetü, Huriyusixi que memüteyu'eniecai nehepaüsita. ²⁰ Nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetahecüatüanicü tita müreuyevacai, teüteri vahüxie xequitata netinixe'üquitüacaitüni püta. ²¹ Huriyusixi Cüriyecusixi müpaü nepütixetahecüatüacai xetehayevame que xemüteyurie Cacaüyarisie xemüteviyanicü, yuri xemüteta'erienicü Tati'aitüvame Qesusisie. ²² Hicüsüari ne Querusaremesie nepüyemie ne'iyarisie vaüriyarica nepitüarietü. 'Asinecacatinimaica que neme'itüarieni mana. ²³ 'Ipaü xeicüa nepütimate, 'Iyari Mütiyupata pünetitahecüatüa xexuime quiecarisie, müpaü 'utaitü quename caunaritecü 'uximatüaricacü necueviya mana. ²⁴ Sepanetü, netucari raye'arücame nepüca'eri nehiesie mieme. Nepinüniqueyu xeicüa neyeiya nenetemavietü, nepinüniqueyu nehüritüaricacü Ti'aitame Qesusi que münetiuhüritüa, nemütihécüatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne hepaüsita.

²⁵ Hicümüsüari ne nepütimate hasuacuari nenierica xepücaxeyia yunaitü xeme xehesüa nemuyeicacai netihécüatatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. ²⁶ 'Ayumieme 'icü tucarisie necatinixe'utahecüatüani quename ne'itiya, quename ni xeime xuriyayacü necarahüviyarüva. ²⁷ Tixaü nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetaxatüanicü naime Cacaüyari mütisütüa. ²⁸ Xequeneyucuerivayurieca xeme, xequenivacuerivayurieca mümeta muxasi vacümana 'Iyari Mütiyupata xehüritüaricame müxe'ayeitüa, xemüva'üviyanicü müme yunaima Ti'aitamesüa miemete memüyutixexeüriva, 'iya müvarunanai yuxuriyacü. ²⁹ Nesü necatinimaica neyemeyu 'arique 'üravesixi xesata meneutahaxüacuni teyu'uximatüvamete. Mepücahavayeva muxasi. ³⁰ 'Uquisi xesata menanucu'uicuni tutunimecü me'utiniütü, yu'utüma memüvarahapanacü teyü'üquitüvamete. ³¹ 'Ayumieme xequenayeneniereni, xequena'erivani haica viyari tucaricü tucaricü que nemücatinehayevacai nexecu'imaiyatü yuxexuime, ne'utasuatü.

³² Hicürixüa xehepaüsita nenihüritüani Cacaüyariri, niuquiyarita. Mücü niuqui quename 'aixüa tiuca'iyari manuyüne, mücü caniyüveni müxeseiriyani, müxepitüani xehesie müтинаquenicü yunaima Cacaüyari müvarupataxü yuhesie mieme, müme vahesie que müтинаqueni. ³³ Ne xeime tuminieya püratu huru 'ixuriquieyata nepüca'ihive'erieriecai. ³⁴ Masi xeme xecatenimaica 'icü nemamacü nepütinepitüacai tita nemüreuyehüacai ne,

nehamatü memü'uvacai tita memüteheuyehüacai nepütivapitüacaíta. ³⁵ Neheyemecü netinixehécüatüacaitüni müpaü xete'uximayatätü xemüvaparevienicü müme memücatürücavi, xeme xema'erivanicü Ti'aitame Quesusi niuquieya que mutayü, Que mü'ane mütiyumicua yemecü caniyutemavieca, que mü'ane mütimiquie 'esiva xeicüa caniyutemavieca.

³⁶ Hicü müpaü 'utayüca, 'utitunumaqueca, yunaimé vahamatü niyutaneneviení.
³⁷ Yunaitü vaüca meniutisuanacaitüni. Cüpieyasie me'acavütü meni'iseni
³⁸ meyuhiverietücaítü yeme niuquieyacü que maineacícü, quename niericaya mecaxeyaniquecaí tavarí. Meneiteüta naviyasiepai.

21

Papuru que müreta'a Querusaremesie

¹ Hicü tevarutateütüaca tenecüne. Heiseriemecü te'u'uvatü naviyasie Cuhusipai teneta'axüani, 'uxa'arieca Ruraxisiepai, 'arique Patarasiepai teneta'axüani. ² Mana tepeitaxeyia naviya Penisiyasie muyeyunequecai. Te'acayaxeca tenecüne. ³ Te'ixeyaca Sipüre, ta'utata teheicu'eirieca, Siriyasie teneta'axüani. Mana Tirusie teniyuyenixüani naviya mana müti'icapiyaniquecaicü. ⁴ Tévaretaxeyiaca teyü'üquitüvamete, 'atahuta tucari teniyurieni mana. 'Iyari müpaü tiva'üquitüacacu müpaü metenitahüave Papuru müca'uyeyanicü Querusaremepaitü. ⁵ Yapaümexa tucari 'anucayacu, te'ayenexüaca tenecüne. Yunaitü 'ucarita türíta mepütasi'uvitüximecai quiecarí tesiepai. Mana ha tesita te'utitunuma'uca, tetatanenevieca, ⁶ tenitatateütüaxüani. Tame mücü naviyasie tepacayaxixü, mümesü yuquiecarisíe meniucunuaxüani.

⁷ Tirusie teheycüneca mücü naviyasie, tavarí tenecüne. Turemaira tecaneta'axüani. Mana tevarutavaüritüaca 'ivamarixi, xei tucari tepuyuri vahesüa. ⁸ Teheycüneca Papurumatü temu'uvacai, 'uxa'arieca Sesareya teneta'axüani. Piripe niuqui 'aixüa manuyünecü müti xaxatametücai, mücü quita teheutahaxüaca hesüana tenitahayeva. 'Iya xevitü canihücütücaítüni 'atahutame vasata. ⁹ Yunaucame yunivema püvarexeiyacai 'üimarixi texaxatamete. ¹⁰ Hicü yapaümexa tucari te'uyuriecu, xevitü muva naca-neni Cureyasie heyeyaca, tixaxatametütü Hacapu mütittevacai. ¹¹ Tahesüa nu-aca, Papuru hüyameya 'uviyaca, yü'ücate yumamate niutihüani müpaü 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata müpaü paine, 'icü hüyame cusiyarieya, 'ipaü meteneihüacuni Huriyusixi Querusaremesie. Menivayetuiriecuni müme memücahuriyusixi. ¹² Te'i'enieca 'icü, tame quiecatari vahamatü tenitavavirieni Querusaremepai müca'uyeyanicü. ¹³ Papuru müpaü tatiniuta'eiya, Titari xeteyurie xe'utisuatü ne'iyari xeveranariyatü. Ne nepüha'arisi Querusaremesie nemühüiyanicü, masi nemümünicü Ti'aitame Quesusisüa nemümiemecü. ¹⁴ Ca'ucunuitüariecu cayuvatü tepumacai, müpaü te'utiyuatü, Mericüte, yaquetiuyüni que mütinäque Ti'aitame.

¹⁵ Mericüsü yapaümexa tucari 'utixücu tetacuha'arütüaca Querusaremesie teneu-tiyune. ¹⁶ Teyü'üquitüvamete Sesareyasie miemete hipatü tahamatü mepu'uvacai xeime mehavitütü Münasunitüme. Mücü Sipüretanaca tiyü'üquitüvame canihücütücaítüni matüaripai mieme. Mana hesüana tepütahayevaquecai.

Papuru Cacuvu que mütiutavaüritüa

¹⁷ Mericüsü Querusaremesie teheta'axüacu, 'ivamarixi metaniutanaqui'erieni meyutemamavietü. ¹⁸ 'Uxa'arieca Papuru Cacuvusüa neutahani tahamatü. Hesüana meniu'uvacaitüni va'uquiyarima yunaitü. ¹⁹ Varutavaüritüaca tinivahecüatüacaitüni naime que müti hürütüariecai hepaüsita xexuime que mütiuyuri Cacaüyari nuivarite vasata. ²⁰ Müme me'u'enanaca 'aixüa meniutiuyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita. Müpaü metenitahüave, Neuxei ta'iva, pecanivaxeyaveni quepaümeme miriyari Huriyusixi yuri memüte'erie. Yunaitü yemecü mepüteviya yu'inüari niuquiyarisie.

21 Müpaü mepütecühüavarüva 'ahepaüsita, quename yapeti'üquitane yunaitü Huriyusixi nuivarite vasata memütama yamemücatecahunicü Muisexi niuquieyasie pe'utaitü vaniu, yape'utaitüta vaniu memücava'inüaritüanicü yütüriyama xitequiyacü, yututuyarisie yamemücatecahunicü vaniu. 22 Queteri 'aneni. Yumüretü xüari mepüyuxeürieni. Mepü'enanani pemunua. 23 Mericüte, 'ipaü quetineuyuri que temümatecühüave. 'Uva tasata mepu'uva 'uquisi yunaucatü, paye'axime memüyuxünacü que memüteyühüritüacai. 24 Quenivaranuvitüqui, queneu'a'itieca vahamatü, quetineu'atua vacüpa mücaxirienicü 'inüari mayanicü vatucari maye'acü. Müpaü petiyurieyu yunaitü mecatenimaica tixaü mücatihücü que memütecühüavarüva 'ahepaüsita, masi 'inüari niuquiyarisie yapeticamietü 'apemuyeica. 25 Mümesü memücahuriyusixi yuri memüte'uta'erie, niuqui tepüvarenü'airi teva'aitüatü müpaü 'anenemesie yamemücatecahunicü, masi memüca'icuacacü tita tetexi memütexatüarie, xuriya, caviyacame, que mü'ane mücayü'üya mücayücüna memücavacumaüvanicü.

Papuru que mütiuviyarie tuquita

26 Hicü 'uxa'arieca Papuru nivarevitüni müme 'uquisi. Vahamatü neutahani tuquita yu'itieca, müpaü tihecüatatü quename tucari 'aye'a memuyu'iti, yuxexuime vamavari mexi ca'atüarievecai.

27 Mericüsü 'atahuta tucari 'aye'aximecacu, Huriyusixi 'Asiyasie miemete me'ixeyaca Papuru tuquita, menivarutamaina yunaime muva memü'uvacai. Meniviya 28 müpaü me'utihivatü, Xequetaneuparevi 'Ixaherisixi. 'Icü tevi canihücütüni que mü'ane tateüterima vahepaüsita 'inüari niuquiyari hepaüsitata 'icü 'ena hepaüsitata 'axa mütiva'üquitüa yunaime naisarie. Hicüri Cüriyecusixi 'uva nivaratavitüni tuquita, 'icü 'ena Cacaüyarisie mieme müracupasie caniuveviximani. 29 Meripai mepixeyacai Türupimu 'Epesutanaca hamatüana 'uyeicame quiecarisie. Papuru tuquita hetavitüme mepü'eriecai.

30 Yunaitü quiecatari meputayua. Teüteri me'unasaxüaximetü meniu'axüani. Me'iviyaca Papuru, menenuyehana tuqui tacua. Yapaucua 'itupariyari neunarixüani. 31 Hicü me'imiecucacu, niuqui nenuani xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvamesüa quename yunaitü Querusareme quiecatari metemuinatüvecai. 32 Cuitü cuyaxi varevitüca, xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamete varevitücata, mücü mana niutanausa vahesüa. Teüteri mevaruxeiyaca cuyaxi tiva'aitüvame, cuyaxirita, meteniuhayeva me'icuvayatü Papuru. 33 'Aura 'ayaca cuyaxi va'uquiyari, niviya. Tiniuta'aita memihüanicü huta tepüayaricü. Nivaruta'ivaviya que müpaicütücai que mütiuyuri. 34 Hipatü yücü meteniuhivacaitüni, hipatüta yücü mete'uhivacai. 'Asimücaretimaivecaicü heiseriemecü müme memutihivacaicü, 'ayumieme nivaruta'aitüani memenuvitünicü cuyaxi vaqui. 35 'Imumuitüa me'u'axüaca, püreuyevecai cuyaxi me'enuyevietü memenuhanacü vaüriyarica, teüteri memüsaipünecaicü. 36 Yumüretü meniveiyacaitüni, Queneumi'a mete'uhivatü.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu teüteri vahüxie

37 Hicü meheutahaxüaximecacu cuyaxi vaquita, Papuru müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Catiyüve nemasitahüave. 'Iya müpaü niutayüni, Que petiniuve 'ecü Cüriyecusixi vaniuquicü 'acu. 38 'Iya 'Equipitutanaca pecatihücü meripai cuya matüa, 'uma macumavesiepaütü müvarevitü navaxa'üvemete nauca miriyari meyupaümeme. 39 Papuru müpaü tinitahüave, Nesü necanihuriyutüni, necanitarusutanacatüni Sirisiya cuieyarisie nemiemetütü, quiecaris 'amüyevasie necaniquiecametüni. Hicü nepümasivaviri, queneneupitüa nemütivataxatüanicü teüteri. 40 'Ipitüacu, Papuru 'imumuisie 'utivetü yumamacü nivaru'inüaritüani teüteri. Cayuvatü me'utamarecu yeme, Hepürayusixi vaniuquicü niutaniuni, müpaü 'utaitü,

22

¹ Neuxei 'ivamarixi 'uquiyarimata. Xequenene'enieca nehesie mieme que nemütitaniani hicü xehüxie. ² Hicü me'i'enieca Hepürayusixi vaniüquicü ticuxatame, masi cayuvatü mepumacai. Müpaü niutayüni,

³ Ne necanihuriyutüni. Tarusisie Sirisiya cuieyarisie nenetinuiva. Neniutavere 'icü quiecarisie Camarierisüa netine'üquitüatü heiseriemecü tatevarima va'inüari niuquiyari hepaüsita. Ne neheyemecü nepü'ayumiemetücai Cacaüyari hepaüsita, xehepaü 'icü tucarisie xemü'ayumiemetepaü. ⁴ 'Icü huyeta miemete nepüvareutaveiyaxüa nevacuinique. Nepüvarutihüa, netivaranutaxüri 'uquisi 'ucari. ⁵ Mara'acame mühürütüarie, ta'uquiyarimata yamepünetehecüata. Mümeri menesi'uhuritüacu xapa ta'ivama vahesie mieme, neneyani Ramasicusie nevaravitünique Querusaremesie mehüatücaime müme mana memecü, memanutaxüriyanicü.

Papuru ta'aurie que mürave, que müticuxatacai
(Nü'arisixi 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Mericüsü ne'uyemiecacu, Ramasicu 'aurie ne'aye'aximecacu, yapaucua tuca taheima mieme hecüariya niucumerüca ne'aurie. ⁷ Cuiepa nenativeni. Xeime nepu'eni müpaü müneretahüavixü, Sauru 'acu, Sauru, titayari penetiüveiya. ⁸ Nesü müpaü netinita'eiya, 'Uqui que pepüpaicü 'ecü. 'Iya müpaü netiniutahüave, Ne necaniquesusitüni Nasaretitanaca pemünesi'uveya. ⁹ Nehamatü memü'uvacai hecüariya menixeyacaitüni meniutimama. Mepüca'i'eniecai que mü'ane müneticühüavecai. ¹⁰ Ne müpaü neniutayüni, Que netiyurieni ne Ti'aitame. Ti'aitame müpaü pünetiutahüavixü, Quenanucüquexi, Ramasicusie quenemie. Manari yapepütitahüavarieni naime que müti'aisie yapemütiyurienenicü. ¹¹ Nepütauruxiecai xavatüricü. Müme nehamatü memü'uvacai menesi'ahanacacu, neninuani Ramasicusie.

¹² Mericüsü xevitü Hananiya mütitevacai mana peyeicacai 'uquitütü 'aixüa yamüticamiecai 'inüari niuquiyarisie. Yunaitü Huriyusixi muva memütamacai menihecüatacaitüni. ¹³ Hicü nehesüa nuaca, mana 'utivetü, müpaü pünetiutahüavixü, Ne'iva Sauru, quenanutanieri. 'Anatütü ne'anutaniererca nenixeyia. ¹⁴ Mücü müpaü niutayüni, Tatevarima vacacaüyari matüaripai camananuyexeyia yapemütimanicü tita mütinaque, 'iya Heiserie Mexeyia pemüxeiyanicü, niuquieya pemü'enienicü 'utaniucame. ¹⁵ Que pemütianierixü que pemütü'enaxü yapecatinivahecüatüamücü yunaime teüteri. ¹⁶ Hicümüsüari, titayari petita'icuevani. Quenanucüquexi, queneuca'üyari, tita 'axa pemütüuyuri quene'ahauxina pehehüavetü que mü'ane mühücü.

Papuru que mürenü'arie memücahuriyusixi vahesüa

¹⁷ Mericüsü Querusareme nenuaca, tuqui curaruyarita nenenenevietü, heinüsipaü 'aneme neniuxeiya. ¹⁸ Nenixeyia Ti'aitame müpaü neticühüaveme, Quene'amexütüaca, Querusareme quenayeye'a, memüca'itanaqui'ericü 'aniuqui que pemütihecüata nehepaüsita. ¹⁹ Nesü müpaü necaniutayüni, Ti'aitame, müme mecatenimaica ne que nemüticuyeicacai tuquiteta nevaranutaxürüvatü nevahüatü müme yuri memüte'eriecai 'ahesie. ²⁰ Mücü meta, quepaucua 'Esitevani xuriyaya mutaxüri 'ahepaüsita mütihecüatacai, ne 'aneputivecai ne'iyari ya'anecacu, ne'ihütü müme memimieniquecai va'ixuriquite. ²¹ Mücü müpaü pünetiutahüavixü, Quenemiesü, tevapai necamananunü'amücü memücahuriyusixi vahesüa.

Cuyaxi tiva'aitüvame que mütivi Papuru

²² Mericüsü teüteri meni'eniecaitüni 'iya niuquique, perusü 'ana carima meputihivaxü müpaü me'utiyuatü, Queneumi'a, cuiepa püca'uyeicani que mü'ane müpaü mütüyuriene. 'Aixüa cacani'aneni 'ayenieretü müyuhayeva. ²³ Me'utihivacacu yu'ixuriqui 'itüata mehevivivacacu tumuanari me'uti'enisitüvacacu, ²⁴ cuyaxi tiva'aitüvame tiniuta'aita manuvitüquienicü cuyaxi vaquita, müpaü 'utaitü, Tepita'inüata 'aruvasin

'icuvaxüayu, yanemüretimanicü titayari müya mete'uhivacai hepaüsitana. ²⁵ Mexi me'enutihancacai navicü quita, Papuru müpaü tinitahüave xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mana 'utivecacu, Que xetetauniva xemicuvaxüani tevi Xumasie müquiecame ca'itahüavivecacu 'isücame. ²⁶ Xei sienituyari tiva'aitüvame 'u'enaca, xei miriyari tiva'aitüvamesüa neyani. Tiniutahecüata müpaü 'utaitü, Que petiyuriemücü. 'Icü tevi Xuma caniquiecametüni. ²⁷ Nuaca xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame, müpaü tinitahüave, Yaquenetineutahüavi, 'ecü Xuma petiquiecame. 'Iya, Hü, niutayüni. ²⁸ Cuyaxi tiva'aitüvame müpaü tinita'eiya, Cari ne vaüca netinetuaca quiecame nepatüa. Papuru müpaü tinitahüave, Nesü müpaü ne'aretü nenetinuiva. ²⁹ 'Ayumieme yapaucua hesüana menecüne müme memita'inüataquecai. Xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni yamüretimacü quename Xuma quiecame hücütücai, quename 'ihüacai.

'Isücate que memüte'ita'ivaviyaxü Papuru

³⁰ Hicü 'uxa'arieca heiseriemecü tinimaimücücaitüni titayari Huriyusixi meteni-uquixiecai hepaüsitana. Pixünaxü, tinivaruta'aitüani memüyucuxeürüenicü mara'acate memühürütüariecai 'isücate yunaitü. Heivitüca Papuru, vahüxi nitaqueni.

23

¹ Hicü Papuru varuxeyaca 'isücate, müpaü niutayüni, Ne'ivamarixi, ne'iyari 'aixüa 'anecacu canesitate'acacu 'aneniuyeicani Cacaüyari hüxie meripai hicü cuxi.

² Hicü Hananiya mara'acametütü mühürütüariecai tinivaruta'aitüani müme 'auriena memüti'ucal teniena memitavanicü. ³ Hicü Papuru müpaü tinitahüave, Cacaüyari pümasivani 'ecüta, que pemütimasiücü yapepüca'ane 'ixumari münaximapäu. 'Ecü 'apecanacani penesi'inüatanetü 'inüari niuquiyari que maine, masi 'inüari mücahainepäu püta pepüti'aita nemüveiyanicü. ⁴ Mana memu'uvacai müpaü meniutiyuani, Tietüsü pe'itatieci Cacaüyari mara'acameya mühürütüarie. ⁵ Papuru müpaü niutayüni, Ne'ivama, 'asinepücatimaicai mara'acame mühürütüarie mühücücü. Müpaü pütü'utüarie, 'Axa pepüca'utaineneni 'ateüterima tiva'aitüvame hepaüsita.

⁶ Mericüsü retimaica Papuru hixüata me'atü memüsaruseusixitücai hixüata me'atü memüpareseusixitücai, 'isücate vahüxie müpaü tiniuhiva, Ne'ivamarixi ne necanipareseutüni, Pareseu nepünu'aya. Yanetita'icuevatü yuri nemüti'eriecü quename müquite me'anucu'uni, 'ayumieme nepü'inüasie. ⁷ Mexi cuxi 'utaniuca, Pareseusixi Saruseusixi meniuticuitüüne. 'Amemu'uvacai hixüata meniyusana. ⁸ Saruseusixi müpaü meputiyuane quename müquite meca'anucu'uni, quename niuqui tuayamete tixaü mecatehüme, quename 'iyari tixaü catihücü. Pareseusixi yamecani'aneneneni naimecü. ⁹ Hicü carima meniutihiva. Me'anucu'uca hipatü 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteviyacai, meniuticuitüüne müpaü me'utiyuatü, Tame tixaütü tepücate'ucaxei 'axa ti'aneme 'icü tevi hepaüsita. Tietüsü 'iyari 'itahüave niuqui tuayame nusu. ¹⁰ 'Utimüirecu 'imieri, xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni capa hixüata me'isanacü Papuru. Tinivaruta'aitüani yucuyaxima memeutacü necü, memiviyacü vasata, memenuvitünicü cuyaxi vaquita.

¹¹ 'Uxa'arieca yüvicüta Ti'aitame 'auriena 'utivetü müpaü niutayüni, Pepücamaca Papuru. Que pemünetihecüatacai Querusaremesie, müpaü tineuyeveca pemünetihecüatanicü Xumasietä.

Que memüte'imieniquecai Papuru

¹² Mericüsü 'atinecu tau, Huriyusixi hipatü meniyu'enieni. Meniyühürütüani müpaü me'utiyuatü, Tepüca'anuhareni tepücatecuaca te'imiequeque Papuru. ¹³ Huta teviyari meyupaümetü yacütüniquetü müpaü meteniyühürütüacaitüni. ¹⁴ Mara'acate memühürütüariecai vahesüa yu'uquiyarima vahesüa me'u'axüaca müpaü meniutiyuani, Tame müpaü tepüte'utahürütüa, tixaütü tepücateha'inüatani Papuru temiemeque.

¹⁵ Hicü 'ayumieme xeme 'isücate vahamatü yaxequeteneutahüavi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame xehesüa mevitünicü, 'aixüa 'anemecü masi xemütetimanicü hepaüsitana yacütüniquetü. Tame canuavecacu cuxi 'uma tenetaha'aritüaca temimienicü.

¹⁶ Mericüsü Papuru masuya niu'ena que memüte'imieniquecai. Mana nuaca, cuyaxi vaquita heutahaca, tinitaxatüani Papuru. ¹⁷ Papuru yu'aurie 'itahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamete xeime, müpaü niutayüni, 'Icü temaicü quenanutüqui xei miriyari cuyaxi tixe'aitüvamesüa. Tixaü pürexeyia yamütitahüavecü. ¹⁸ 'Iya caneivitüni xei miriyari tiva'aitüvame hüxie. Müpaü niutayüni, Papuru manutahüiya yu'aurie nesi'utahüaveca pünesi'utavaviri 'ahüxie nemenuvitünicü 'icü temaicü. Tixaütü niu pürexeyia yamümatitahüavecü. ¹⁹ Xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame tiviereca mamayasie vatipai yühücüate mematitei neihana müpaü ticu'ivaviyatü, Que titita pemeixeyia yapemüneticühüave. ²⁰ Mücü müpaü niutayüni, Huriyusixi mepuyu'enie. Mepümasitavavirieni 'uxa'a pemenuvitünicü Papuru 'isücate vahesüa, heiseriemecü memütemaicacü hepaüsitana yacütütü. ²¹ 'Ecü pepücava'enieni. Huta teviyari yacütütü 'uquisi vahesüa miemete mepicuevie. Müpaü mepüte'uyühuritüa memücatecuacacü memüca'anuharenicü me'imiemeque. Hicü meniyuha'aritüaca memasicuevietü pemü'avaüriyanicü. ²² Hicü xei miriyari tiva'aitüvame neinü'ani temaicü müpaü ti'aitüaca, Tixaü xeime pepücaraxaxatüvani 'icü hepaüsita que pemünetiutahecüatüa.

Papuru que mürenü'arie Perixi mü'isücomesüa

²³ Mericüsü yu'aurie varutahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamete yuhutame, müpaü niutayüni, Xequenivarucuha'aritüaca huta sienituyari cuyaxi, cavayasie memayaxivave haica teviyari heimana tamamata, 'ixipara vivamete huta sienituyari vahamame, Sesareyasie memüyehucü haica hurayari 'aye'ayu yüvicüta. ²⁴ Cavayasixi xequenivarexeyia, Papuru me'anuhanatü memivicueisitüanicü Perixi mü'isücomesüa. ²⁵ Xapa nita'utüirieni 'ipaü 'utaineme,

²⁶ Ne Cürauriyu Risiyaxi nepümasivaüritüa 'isücame pemütürücaüye Perixi. ²⁷ Huriyusixi meniviya 'icü tevi, 'esivatücacu menimieni. Yanetiumaica, cuyaxi vahamatü nepiviya, nemüretimacü Xuma müquiecamecü. ²⁸ Netimaimütü titayari meteniuquixiecai hepaüsitana, neneivitüni va'isücate vahesüa. ²⁹ Nepüvaretaxei menuquixiecame que maine va'inüari niuquiyari hepaüsita. Tixaü 'asipücati'anecai hesiena mürähüiyani mümierienicü manutahüiyanicü. ³⁰ Müpaü netiutahüavariECA memimieniquecaicü 'icü tevi, cuitüva necaneinü'ani 'ahesüa. Nepütivaruta'aitüa müme hepaüsitana memüniuquixie 'ahüxie memitahüavecü. Müpaü zeicüa.

³¹ Mericüsü cuyaxi que mütivaruta'aitüa, yüvicüta meneivitüni Papuru 'Anutipatürisisiepai. ³² 'Uxa'arieca mevarucu'eirieca müme cavayasie mematecai memüyehucü hamatüana, cuyaxi yuquiepai meniucunuaxüani. ³³ Müme Sesareyasie meheutahaxüaca, xapa meniyetuirieni 'isücame. Papuruta mete'iyetüiri. ³⁴ 'Itaterüvaca xapa, nita'ivaviya Papuru que mü'ane cuieyarisie mümiemetücai. Sirisiyasie mümiemetücai timaitü ³⁵ müpaü niutayüni, Mericüte, nepümasi'enieni me'axüayu müme 'ahepaüsita memüniuquixie. Tiniuta'aita Herurexi parasiyuyasie me'üviyariECACÜ.

24

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu Perixi hüxie

¹ Mericüsü 'auxüvirieca tucari 'anucayacu, mara'acame mühüritüariecai mana neta'ani Hananiya mütitevacai, hipatüta va'uquiyarima, xevitüta Teruturu müniucametücai mete'u'axüa. 'Isücame hüxie meteniutahecüata Papuru hepaüsita. ² 'Isücame 'itahüavecu, Teruturu nisutüani 'ixanetatü, müpaü 'utaitü, Yemecü cayuvatü pecatanipitüaca 'ecü. Timaiveme pemühücücü pecaniheiserietüaca vaücava tateüterima tahesie mieme. ³ Neuxei Perixi pemütürücaüye, naisarie tenitanaqui'erieni naime pamüpariyusi

temasipitüatü. ⁴ Mericüte necamasi'uximatüamütü vaüca niuquicü, 'ayumieme nepümasitavaviri pemütasi'enienicü yareutevitü 'aixüa pemütiuca'iyaricü. ⁵ Tenitaxeiya 'icü tevi 'axa tiyurieneme cuya vevieneme yunaime Huriyusixi vasata naisarie cuiepa. Nasaretitanacasia memüteviya catiniva'aitüvametüni. ⁶ Tuquita neutahani 'iseviximanique. Tepivi, teni'inüatacucaitüni que maine ta'inüari niuquiyari. ⁷ Perusü nuaca Risiyaxi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame mühücü, vaüriyarica cataniunavairieni. ⁸ Catatineta'aitüani tame hepaüsitana temüniuquixie 'ahesüa temüyehücü. 'Ecüta pe'ita'ivaviyame pecaniyüveni pemüretimani naime que temüteniüquixi hepaüsitana.

⁹ Huriyusixita hepaüna mecaniniuquimacaitüni, quename müpaütütü 'ane me'utiyuatü. ¹⁰ Hicü 'isücame yumu'ucü 'i'inüaritüacu mütaniunicü, müpaü niutayüni Papuru,

Yanetimaitü 'ecü müixa viyari que pemütiuyuri 'ena 'icü teüteri va'isücame pehücütütü, 'ayumieme 'aixüa 'iyaricü nehesie mieme nepütaniuni que müticuxasiva nehepaüsita. ¹¹ 'Ecü pecaniyüveni pemütimaica, tamamata heimana huta tucari püca'anucayeive cuxi quepaucua nemeutiyunüxü Querusaremesie nemünetanenevienicü. ¹² Sepa tuqui 'amüpata, tuquite 'esimüpepeta, quiecarisieta, tixaü mepücanesihetaxei niuqui nexüatüacame xeimematü, teüteri nevacuyataneme. ¹³ Mepücaüvave memiseiriyani yuniuqui que memüteniüquixie nehepaüsita hicü. ¹⁴ 'Ipaü nepümatitahecüatüaniqueyu, ne 'iya huyeta netiviyatü nepüti'uximaya tatevarima vacacaüyarisie mieme, sepa müme xaüsie tiviyacame memüxata 'iya huye. Yuri nepüti'eri naitü que mütiuti'utüarie 'inüari xapayarisie texaxatamete vaxapayarisie. ¹⁵ 'Imetütü vahepaü yuri que memüte'erie meta'icuevatü, neta yuri netini'erieca müpaü netita'icuevatü Cacaüyari müvaranucu'uitüani müquite, heiseriemecü yamemüteyurie, heiseriemecü yamemücateyurie yunaime. ¹⁶ Mücücü yanetinicuvauneni ne'iyari mücanesitatienicü naime hepaüsita, sepa Cacaüyari hepaüsita, sepa teüteri vahepaüsita.

¹⁷ Ne tumini nenicuxeürieni neteüterima vahesie mieme. Yapaümexa viyari müpaü netiniyurieneccaitüni. 'Arique 'uva neninuaneni ne'e'ütü. ¹⁸ Müpaü netiyurieneccacu hipatü Huriyusixi 'Asiyatari menenetaxeiya tuquita nene'itiecame. Yümüretü teüteri 'amepüca'u'uvacai ne'aurie, nepüca'vaxamuriecai. ¹⁹ Neuyeveca memü'axüani 'ahüxie müme, reuyevese müme memüniuquixieni que memüneteniuquimanieque. ²⁰ Mesü, 'ime 'ena yameque'utiyaneni tita memüte'ucaxei mücatiheiserie quepaucua ne nemutivecai 'isücate vahüxie, ²¹ tita memüte'ucaxei xeime neniüqui hepaüsita que nemütiuhiva vahüxie ne'utivetü müpaü ne'utaitü, Müquite me'anucu'ume nemüti'eriecü, 'ayumieme xehesüa neni'inüasieca hicü.

²² Mericüsü Perixi heiseriemecü tinimaicaitüni 'iya huye hepaüsita. 'Ayumieme müpaü tinivaruta'eiya, Nuayu Risiyaxi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame, nepi'inüatani xeniuqui. ²³ Tinita'aitüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mi'üviyanicü, mi'uxipitüacacü, mücavanenacacü hesüana miemete memiparevienicü hesüana memü'axenicü.

²⁴ Mericüsü yapaümexa 'anucayacu, Perixi mana niuyeicacaitüni yü'üitatü Ruriramatü mühuriyutücai. Yu'aurie nitacuevieneni Papuru, ni'enieccaitüni ticuxatame yuri que müti'erie Cürisitu Qesusisie. ²⁵ Ticuxatacacu tita mütiheiserie hepaüsita, tevi que mütiyünü'a hepaüsita, tevi que mütitainüasieni hepaüsita, Perixi pümacai. Müpaü tinitahüave, Hicürixüa quenemie. Quepaucua tucari nemühüca ne'aurie nepümasitacuevieneni. ²⁶ Siepüre nicuevieccaitüni Papuru mi'ütüaniquecai tumini 'iya mixünacü ticu'erivatü. 'Ayumieme müixa yu'aurie pitacuecuevivacai, tinicuxataccaitüni hamatüana. ²⁷ Huta viyari 'uyurieca Perixi niuyupata. Purusiyu Pesitu 'isücame nayani. Perixi vanaqui'aritäamütü Huriyusixi, 'ayumieme hüacame necu'eirieni Papuru.

25

Papuru que mütitahüavimüçücai Sesaxi

¹ Mericüsü Pesitu nuaca haque mehüritüariecai, hairieca tucari 'aye'acu, Sesareya heyeyaca Querusaremesie ninuani. ² Mara'acate memühüritüariecai Huriyusixi va'uquiyarima hüksiena meniu'axüani metehécüatatü Papuru hepaüsita. Menitavavirieni ³ müpaü me'utiyaütü, 'Aixüa petiuca'iyaritü Querusaremesie quenananü'a Papuru. Müme meneicueviecaquecaitüni me'imienique huyeta 'uyemieme. ⁴ Pesitu masi müpaü tinivaruta'eiya, Sesareyasiepai nepei'üviyani Papuru. Ne yareutevitü mana nepümie. ⁵ Xesata miemete teyüvavemete nehamatü meque'uhuni, müme mequeheniuquixieca hepaüsitana, xüca tixaütü catiheiserietüni 'icü tevi hepaüsita.

⁶ Mana müixa püca'uyuri, 'atahaica tucari xEICÜa ya tamamata. 'Arique Sesareyasie neyani. 'Uxa'arieca yu'aveni haque müre'inüatacai 'acaitü tinivaruta'aitüani memi'atüanicü Papuru. ⁷ Mana nuacu 'auriena meniyuxeürieni Huriyusixi Querusaremesie miemete. Vaüca türücavimecü metenexeyacaitüni memüniuquixienicü hepaüsitana. Mepüyutatexie me'iseiriyatü yuniuqui. ⁸ Papuru müpaü tiniutaniuni yuhesie mieme, Huriyusixi va'inüari niuquiyari hepaüsita, tuqui hepaüsita, Sesaxi hepaüsita, 'asinepücatiuyuri 'axa ti'aneme, 'utaitü. ⁹ Pesitu vanaqui'aritüamütü Huriyusixi müpaü tinita'eiya Papuru, Peti'avaüriya Querusareme pemüyemie mana nemümasita'inüatacü 'icü niuquixiya hepaüsita. ¹⁰ Papuru müpaü niutayüni, Ne Sesaxi 'uvenieya hüksie xEICÜa 'aneputiveni nemü'inüasienicü. Mana xEICÜa peuyevese nemü'inüasieni. 'Axa nepücavaruyuri Huriyusixi, heiseriemecü que pemütimate 'ecü. ¹¹ 'Axa xüca netiuyurienique, tixaü xüca netiuyurienique que müreuyevese nemümünicü, nepücanecu'imavaniqueyu nemümünicü. Mesü xüca tixaütü catihücütüni 'icü que memüteniuquixie nehepaüsita, xevitü tixaü püca'yüve münesiyetüani vanaqui'aritüamütü. Necanitahüavimüçü Sesaxi. ¹² Hicü Pesitu varutahüaveca 'imavamete müpaü tinita'eiya, Sesaxi petitahüavimüçü 'acu. Mericüte, Sesaxisüa pecaniyemieni.

Papuru que müti'atüarie 'Acüripa Verenise vahüxie

¹³ Mericüsü müixa tucari 'anucayacu, cuiepa ti'aitame 'Acüripa mütittevaca Verenisematü meneicu'ivata Pesitu Sesareyapai. ¹⁴ Yapaümexa tucari mana mepuyuri. Pesitu tinicuxaxatüvacaitüni cuiepa ti'aitame Papuru hepaüsita, müpaü 'utaitü, Xevitü tevi 'uva pucu'eiriva Perixi mivi menutahüa. ¹⁵ Querusaremesie neheta'acu, hepaüsitana meteniutahecüata mara'acate memühüritüarie, Huriyusixi va'uquiyarima, menesivavirietü manutahüiyanicü. ¹⁶ Nesü müpaü netinivaruta'eiya, Xumatari taturiyari müpaü püca'ane, tepüca'iyetüani 'uqui, hüksiena meca'axüavavecacu cuxi müme hepaüsitana memüniuquixie, cayüvecacu cuxi yuhesie mieme mütaniuni vaniuquixiya 'hepaüsita. ¹⁷ 'Uva me'u'axüacu, 'ayumieme 'enepücareuterixü. 'Uxa'arieca 'isücame 'uvenieyasie haque nemüra'inüata ne'ayerüca, nenivaruta'aitüani memevitünicü 'iya 'uqui. ¹⁸ Müme memüniuquixiecai quepaucua memanucu'ui, mepücaniuquixiecai 'axa müti'ane mütiuyuricü, que nemütimaicai ne. ¹⁹ Niuqui xüatüaricacü xEICÜa tita memüte'ayexeiya hepaüsita xeime Qesusi hepaüsita mümüquicai, Papuru 'ayeniereme müxatacai, mücücü püta meniniuquixiecaitüni hepaüsitana. ²⁰ Nesü 'asinepücatimaicai 'icü niuqui hepaüsita. 'Ayumieme müpaü netinitahüave, Peti'avaüriya Querusaremesie pemüyemie mana peme'inüasienicü 'icü hepaüsita. ²¹ Papuru caneniutavavirieni nemi'üviyanicü, ti'aitame 'Aucusitu mi'enienique. 'Ayumieme netinivaruta'aitüani memi'üviyanicü Sesaxisüa nemenunü'anique. ²² 'Acüripa müpaü tinitahüave Pesitu, Nesüari necani'enieniqueyu 'iya tevi. Müpaü niutayüni, Mericüte 'uxa'a pecani'eniemüçü.

²³ 'Uxa'arieca meniu'axüani 'Acüripa Verenisematü cuini mieme mete'uniütü memamarivavetü. Mana mürayuti'enieritüre meneutahaxüani xei miriyari cuyaxi

teva'aitüvamete vahamatü, 'uqusi quiecatari memüva'uquiyarimatücai vahamatü. Pesitu tinivaruta'aitüani memevitünicü Papuru. ²⁴ Hicü Pesitu müpaü niutayüni, Ti'aitame 'Acüripa, xemeta yunaitü tahamatü xemüyucuxeüri 'uquisita, manari xenixeiyani que mü'ane hepaüsita vaüriyarica memünesi'upitüa yunaitü Huriyusixi teüteriyari Querusaremesie 'uvata, müpaü mete'uhivatü quename 'aixüa ca'ane mayeyurini. ²⁵ Ne tixaütü nepücatuicaxei que mütiuyuri que müreyeveve mumünicü. 'Iyasü yamütitahüavimücücaicü 'Aucusitu, ne yanepütinemaicai nemenunü'anicü. ²⁶ Niuqui müheiserie nepücahexeiyana nemiti'utüirienicü cuiepa ti'aitame. 'Ayumieme neni'atüani xehesüa, 'ahesüatütü ti'aitame 'Acüripa, pe'ti'inüatayu tixaütü nemürexeyanicü nemütiti'utüanicü. ²⁷ Timaivemepaü nepüca'yüni'queyu xüca xeime nehenü'anique hüacame, necatihecüatatü que mütiniuquimarie.

26

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu 'Acüripa hüxie

¹ Mericüsü 'Acüripa müpaü tinitahüave Papuru, Pecanipitüarieca 'ahesie mieme pemütaniunicü. Papuru yumama 'utaseraca müpaü niutayüni, ² Neuxei ti'aitame 'Acüripa, nenetemaviecame nepüne'eri 'ahüxie nemutaniucü hicü naime Huriyusixi que memüneteniuquima hepaüsita. ³ Huriyusixi naime vayeiyari mücü vaniuqui que memütexüatüa pecatinimaica 'aixüa 'anemecü. 'Ayumieme nepümativaviri pemünesi'enienicü peca'uxivetü.

Papuru que mütiuyeicacai meripai

⁴ Mericüte yunaitü Huriyusixi mecanenimaica que nemüticuyeicacai neteüterima vasata Querusaremesie, matüaripai temaicüyaripai que nemüticuyeicacai. ⁵ Müme matüaripai memünesimaicai xüca metehécüatanique, müme müpaü meniutiyaneniqueyu ne que nemüticuyeicacai Pareseusixi vahesie netiviyatü. Pareseusixi tita temütehaxeyiasie yeme yamepütécahu. ⁶ Hicü yuri neti'erietü nemüticueviecü tita Cacaüyari mütivarutahüavixü tatevarima mütivaminiquecai, 'ayumieme 'uva neputive ne'inüasietü. ⁷ Yunaitü tateüterima tamamata heimana yuhutatü nuivarite temühüme tucaricü tücaricü 'uximayasicayacü te'eyexeyatü cuini mieme teneicuevieca Cacaüyari siparasü xüca müpaü tetepitüarieca. Neuxei ti'aitame, ne yuri nemüti'eriecü müpaü neticuevietü, 'ayumieme nehapaüsita mepüniuquixie Huriyusixi. ⁸ Titayari xeme xecateyüvave yuri xemüte'erieca quename Cacaüyari varanucu'uitüani müquite.

Papuru que mütivaruveiyacai

⁹ Neri heuyevecame nepü'eriecai vaüca 'axa nemiyurienicü que mü'ane Qesusi Nasaretitanaca mühücü. ¹⁰ Müpaüta netiniyurienecaitüni Querusaremesie. Yümüireme Cacaüyari teüterimama casariyanata nepüvaranutaxürüvacai, mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu. Mecui'ivarümecacu, nenuqui nepeyequesacai vahepaüsita. ¹¹ Naime tuquiteta müixa nepüvaranutaxürüvacai, vaüriyarica nepüvapitüacai 'axa memutiyanenicü Qesusi hepaüsita. Vaücava nevahecätü necanivataveveyacaitüni hipame quiecaritesie.

Ta'aurie que mürave Papuru

(Nü'arisixi 9:1-19; 22:6-16)

¹² Mericüsü mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu menesi'uhürütüacu Ramasicusie neneyani. ¹³ Neuxei ti'aitame, tuca huyeta ne'uyemietü nenixeiyana hecüariya taheima mieme masi que taupaü xavatüme ne'aurie 'acuxavatüme, nehamatü memü'uvacai va'aurieta. ¹⁴ Tanaitü cuiepa tepatixüri. Ne xeime nenu'enieni müpaü münetiutahüavixü Hepürayusixi vaniuquicü, Sauru 'acu, Sauru, titayari penetiueviya. Pümasi'ucucuine pemüca'avaüriyacü, pemüti'aquesinacü pe'anaseivatü tisevemecü. ¹⁵ Nesü müpaü netinitahüave, Que pepüpaicü 'uqui. Ti'aitame müpaü

netayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesi'uveyia. ¹⁶ Hicürixüa quenancuquexi, 'a'ücacü queneuveni. 'Icü 'ayumieme pepünesi'uxei, pemanayexeyariyecü netupiri pemayanicü, pemütihecüatanicü que pemünetiuxei que pemünetixeyanita. ¹⁷ Nepümasitavicueisitüani 'ateüterima vasata memücahuriyusixi vasata, müme vahesüa nemananunü'amücü ¹⁸ pemüvaranutanenieritüvanicü, yüriya mecu'eirieme hecüariyasie memüteviyanicü, Cauyumarie türücariyaya mecu'eirieme Cacaüyarisie memüteviyanicü, tita 'axa memüteyurie memüteheuyehüviyarienicü nehiesie yuri mete'erietü, vahesie mütinaquenicü tita memütetanaqui'erieni müme nemüvarupataxü nehiesie mieme.

Papuru que müticamiecai tita mütiuxeisie

¹⁹ 'Ayumieme ti'aitame 'Acüripa, yaneticamietü nepatüa que nemütixei taheima mieme. ²⁰ Masi yunaime Ramasicutari meri, 'arique Querusaremetari, naisarie Cureya cuieyarisie miemete, memücahuriyusixita netinivahecüatüacaitüni memütehayevanicü que memüteyurie ta'aurie me'axürieme Cacaüyarisie memüteviyanicü, yametyurietü müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecäi vahesie que mütinaque yamemüteyuriecäcä. ²¹ 'Ayumieme Huriyusixi tuqita menesi'uviyaca yumamacü mepünesimieniquecai. ²² Cacaüyari nesipareviecacu hicüque, 'ena neputive netivahecüatüatü teüteri te'aitamete yunaime. Muisexi, texaxatameteta que memutiyanecäi que mütiyüni quecai, müpaü xEICÜa nepaine, ²³ quename heuyevecäi Cürisitu müticuinecü nehaitü, quename mücü meri 'anucuqueca müquite vasata, vatahecüatüaniquecai tateüterima memücahuriyusixita hecüariya hepaüsita, müpaü ne'utaitü.

Papuru yuri que müti'eritüamücücai 'Acüripa

²⁴ Mericüsü müpaü 'utayücu, Pesitu carima müpaü tinitahüave, Papuru pepüca'amatesüari. Vaüca pemüti'a'üquitüacü pepütixamurie. ²⁵ Papuru müpaü tinitahüave, Tixaüsietü Pesitu pemütürücaüye, ne nepücatixamurie. Que nemüticuxata, neniucü yuri paine, timaiveme niuquieya pühücü. ²⁶ Cuiepa ti'aitame 'icü nai pütimate, necamatü yanetinhüaveni 'iya. 'Icü camaicame nepüca'eri, sicurita yapücatiuyü 'icü. ²⁷ Neuxei ti'aitame 'Acüripa, yuri peti'erie 'ecü texaxatamete vaniucü. Ne necatinimaica yuri pemüti'erie. ²⁸ 'Acüripa müpaü tinitahüave Papuru, Cari yapaucua Cürisitiyanupaü netiyurieneme pepünesi'ayeitüaniqueyu. ²⁹ Papuru müpaü tinitahüave, Nenevieri nepipitüaniqueyu Cacaüyari, sepa yapaucua sepa yapäumexa tucari, 'ecüri yunaitüta xemünesi'enie hicü, xücatüma nehapaü xe'ananetü xehacüneque, 'icü tepüa xEICÜa xehaxeyiatü cümana nemühüa.

³⁰ Hicü müpaü 'utayücu, cuiepa ti'aitame 'isücameta Vereniseta vahamatü memateita menanucu'uni. ³¹ Me'anuyecüneca yunaitü yameteniyücühüavecaitüni müpaü me'utiuyatü, 'Icü tevi 'asipücatiuyuri que müreuyevese mümünicü manutahüiyacü. ³² 'Acüripa müpaü tinitahüave Pesitu, 'Icü tevi püyüveniqueyu müxünarieni, xüca ca'itahüavimücünique Sesaxi xEICÜa.

27

Papuru que mürenü'arie Xumasiepai

¹ Mericüsü quepaucua Pesitu yamütiuyuma temüyehucü naviyasie 'Itariyapai, mepüvayetua Papuru hipame memanutaxüriyacäi vahamame. Vahepaüsita menihüritüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Curiyuxi mütitevacäi. Cuyaxi müvaravitücücai 'Aucusitu Cuyaximama mepütetetevacäi. ² Naviya 'Aruramitiyusie pümiemetücai. 'Asiya cuieyari tesita niuyeyeicacaitüni. Mana te'acayaxeca tecanecüne. Tahamatü niuyeicacaitüni 'Arisitaricu Tesarunicatanaca Maseruniya cuieyarisie mümiemetücai. ³ 'Uxa'arieca Siruni teneta'axüani. 'Iya Curiyuxi 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni Papuru hepaüsita. Nipitüani menuanicü yuhamicuma vahesüa

memiparevienicu. ⁴ Manarita tepeyecü, Sipüre 'aurie temüca'enisitüariecaisie tecaniuyecüne tahepa maye'ecacaicü. ⁵ Haramara 'utüa teniuyecüne Sirisiya 'aurie Pamüpiriya 'aurie. Mana teneta'axüani Mira Risiya cuieyarisie.

⁶ Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mana neitaxeiya naviya Herecanitüreyasie mieme 'Itariyasie müyemiecai. Mücüsie cataneutahatüani. ⁷ Müixa tucari 'axücai mana tepu'uvacai. Haveri mieme teneta'axüani Cüniru hüxie. 'Eca mütasi'anutavayacaicü, mana teneyecüne. Cüretatüa teniuyehuaitüni, viye manucasuri Sarumune müracuteva 'aurie teniuyecüne. ⁸ Mana haveri mieme xEICÜa tenanuyenexüani. 'Arique teneta'axüani Visi Müracu'ane Mürayutitüiva müracutevasie. Mana nehuracaitüni quiecaru Raseya müracuteva. ⁹ Hicü müixa tucari 'anucayacu, nicueriva'anecaitüni naviya, manutiya-caicü Huriyusixi vahaquiya. Papuru nivaruta'imaiya ¹⁰ müpaü tivacühüavetü, Neuxei, 'ipaü nepütimate, xe'ica naviyata pütatümaiarieni peuyeveni, tameta tepütatümaiarieni tepeuyexürieni texücayhuni. ¹¹ Xei sienituyari tiva'aitüvame masi nivaru'enieni naviya mücuyitüvacai naviya cusiyarieyamame, Papuru que mainecai püca'i'eniecai. ¹² Mürati'icapiva pücatinaquequecai muhaütüsie. 'Ayumieme yumüiretü mepüyu'enie memüyehucü mana, siparasü Penisesie xüca meyüvavenique memeta'axüani, mana memütitenicü muhaütüsie. Penisi catinacutevaca haque mürati'icapiva Cüretasie. Tasutüa ta'utata paye'eca tahepa.

Vitari que mütivarutayuitüvacai haramarasie

¹³ Mericüsü taserieta 'aye'ecacacu, tita memüteheuyehüacai mete'utanaqui'erieme mepüyu'eriecai. Me'enatihanaca tihaname, Cüreta 'aurie mepayenexüa. ¹⁴ Yareutevitü carima 'upacane 'eca teücapaü, Ta'utata Mieme titevatü 'eca. ¹⁵ Naviya niuviya. Te'utatatexieca ta'aurie temehüanicü tahepa maye'ecanicü, tepihayevaxü. Tahüxie tepu'enixüaximecai. ¹⁶ Cuie hapa müyema hetüa Cüraura müracutevatüa te'anuyenexüaca, haveri mieme xEICÜa tepüyüvavecai temiviyacü canuva 'esimüpe. ¹⁷ Mehenatihanaca menenacahüaxüani naviya caunari me'anacavütüaca. Mepümamacai capa Sirite xiecariyarisie mete'utavaxüanicü. Yucarüpa mecaxüraca, müpaü me'anenetü yuhüxie meniu'enixüaximecaitüni. ¹⁸ Vitari yemecü pütasi'utayuitüvacai. 'Uxa'arieca yu'ica mena-natixürieni. ¹⁹ Hairieca tucarisie tamamacü naviya piniteya tetenanatixürieni. ²⁰ Müixa tucari tau pücahecüacai, xuravesixi mepücahecüacai. Vitari pücatihayevamücücai. Müixa tucari 'anucayacu tetavicueniqueme tepücata'eriecairi.

²¹ Hicü müixa tetahaquiecacu, 'ana Papuru vahixüapa 'utaqueca müpaü niutayüni, Neuxei, 'aixüa cani'aneniqueyu xüca xenesi'u'enienique yanemainecaicü Cüretasie temücaheyecü necü 'ipaü tetatümaiarietü teteheuyexürietü. ²² Hicüsüari nepaine, xequeneyutemamavieca. Xevitü xeme yutucari pücatatümaiya, naviya xEICÜa peuyeveni. ²³ Tacai yüvicüta 'iya que mü'anesüa nemümieme hesiena mieme nemüti'uximaya Cacaüyari niuquieya tuayame ne'aurie puvecai. ²⁴ Müpaü niutayüni, Papuru 'acu, pepücamaca. Neuyeveca Sesaxi hüxie 'apemutiveni. Camü Cacaüyari pümasi'upitüa yunaime 'ahamatü memü'uva naviyasie. ²⁵ 'Ayumieme nepaine, xequeneyutemamavieca. Ne yuri nepüti'erie Cacaüyarisie quename müpaü tiyüni que nemütiutahüavarie. ²⁶ Cuie hapa müyemasie tepütixüriyani xEICÜa tame.

²⁷ Hicü tamamata heimana naurieca tucarisie yüvicüta tahüxi tepeutacüne haramara 'Aruriyaticu müracutevasie. Tücaru hixüapa yacütütü naviya vequemete cuie hehurame mepü'eriecai. ²⁸ Caunari 'inüariyari meneucavivieni yuhetüa. Meniti'inüata xei teviyari mamayari heucatevame. Yareutevitü hutarieca meneicavivieni, tamamata heimana 'auxüme mamayari meniuti'inüata. ²⁹ Menimamacaitüni tetesie tete-tivaxüaniqueme me'erietü. Nauca tehapanameteyari cüsapana mehavütüaca, xücatüma 'ucatareque meteniyücühüavecaitüni. ³⁰ Naviya vequemete metenicuvautüvecaitüni que memüteyuta'unacü naviyasie. Canuva 'esimüpe meneucatüani haramarasie

yame'utiyuatü mete'itavatü quename huxienapai tehapanamete me'anuhanaquecai. ³¹ Papuru müpaü tinivarutahüave xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame cuyaximame, 'Ime xüca naviyasie mecayuhayeva, xepücaüvaveni xemütavicueni xeme. ³² Cuyaxiri canuva 'esimüpe caunariyari menexitexüaniri, mana niucaveni.

³³ Mexi cuxi catucaritücai, Papuru nivatuicacaitüni yunaime 'inüa memüticuanicü, müpaü 'utaitü, 'Icü tucarisie tamamata heimana nauca tucari xepuyuri xeta'icuevatü xecatecuatü. ³⁴ 'Ayumieme nepaine, 'icuai xequeneutanaqui'eriri. Mücü 'apuve xemütavicuenicü. Xevitü xeme xei cüpayari yumu'usie pücaheuyehüani. ³⁵ Müpaü 'utayüca pa 'uti'üca pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari yunaime vahüxie. 'Ititaraca, nisutüani 'icuatü. ³⁶ Mümeta meniyuvaüriya, 'icuai meniutanaqui'erieni. ³⁷ Tanaitü naviyasie temüyetecai huta sienituyari heimana haica teviyari heimana tamamata heimana 'ataxevitü tecanipaümecaitüni. ³⁸ Te'utihuxacari 'icuaicü, naviya tena'exanariya tehenatixürieca türicu haramarasie.

Naviya que mütiutatümaiari

³⁹ Mericüsü tau hanecu, cuie mepücamaicai. Yusicuriviyame cuie mepuxei haque macuxiecariyacai. Cuiepa mepeitihüaniquecai naviya xüca meyüvavenique. ⁴⁰ Tehanamete meniutatuani, menicu'eirieni haramarasie. Mexicuxirita 'itunisitüvame caunariyari meniuxüna. Carüpa 'esimüyeva metixüraca, cuiepa menitinxüaximecaitüni. ⁴¹ Haramara mayunaquesie meniu'axüani. Muva cuiepa menatinexüani. Surieya cuiepa neuhani, mana niyuhayeva niuseire. Cüsapana nita'unirümeccaitüni türücariyacü. ⁴² Hicü hipatü cuyaxi menivacuicucaitüni memanutaxüriyacai, capa xevitü tavicuenicü 'uhauximetü. ⁴³ Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame masi pitavicueisitüamücücai Papuru. 'Ayumieme nivarutanenani 'asimemücateyurienicü que memaitücaitei. Niva'aitüacaitüni müme memahauvavecai memecunasunaxüanicü meri, cuiepa memütinexüanicü, ⁴⁴ hipatüta 'arique cüyesie hipatü naviyasie miemetesie 'amemütinexüanicü. Müpaü mete'uyurieca yunaitü meputavicuei cuiepa me'uta'axüaca.

28

Papuru que mütiuyeicacai Maritasie

¹ Mericüsü te'utavicueca, 'anaque tetenetimani Marita müracutevacai cuie hapa müyemacai. ² Teüteri muva miemete yemecü 'aixüa meteniu'iyaricaitüni tahepaüsita. Meniutinaini, muva metani'atüani tanaime müviyecaicü muhauütücaicü. ³ Hicü Papuru necucü'eni, taipa nenutixürieni. Cu macuxücasie heyeyaca, mamayasie niqueni. ⁴ Teüteri muva miemete me'ixeyatü cu mamayasie haviecame, müpaü meteniuyutahüave yunaitü, Nusenu 'iya tevi xüari tiyumemivame canihücütüni, sepa mutavicuei haramarasie, heiserie pücapitüari 'ayenieretü müyuhayevacü. ⁵ Masi 'iya yumama niutasique. Cu taipa neuveni. Tixaü 'asipüca'u'itüari. ⁶ Müme mepicueviecai müpaü metecu'erivatü, Tietüsü tahaimücü, müquitü cavemücü yapaucua. Me'icueviecacu me'ixüariecacu müixa, 'asipüca'uyü. 'Ayumieme yücü meteniyücühüaveni. Müpaü meteniutiniutücüne, Xüari canicacaüyaritüni. ⁷ Mericüsü mana hurava cuie nicumacaitüni, Pupiriyu mütipinieyatücai. Yunaime haramarasie müyema cuiepa memütamacai püva'uquiyaritücai 'iya. Tasi'utanaqui'erieca haica tucari 'aixüa tiuca'iyaritü pütasi'upitüa haque teme'axüani. ⁸ Pupiriyu quemasiyaya hüiyacü hacuisicü ticuyetü 'aniucateitüni. Papuru hesüana neutahani, yutanenevieca heimana 'utimeca nenayehüani. ⁹ Müpaü tiuyücu, haramarasie müyema cuiepa memütamacai hipatü tecuicucate meniu'axüani, meniuti'uhayemarieni. ¹⁰ Müme vaücava metatenimicuacaitüni. Teyehuximecacu mepütatemicuacai tita temütheuyehüacai.

Papuru que müreta'a Xumasie

11 Hicü haica meseri 'utixücu, naviyasie tenecüne. Haramarasie müyema cuiepa nitiheteitüni mücü naviya muhautécaisie. Herecanitüreyasie pümiemetücai, Vavarixi pü'inüariyatücai. 12 Siracusa teheta'axüaca, haica tucari tepütahayevacai. 13 Mana teheyecüneca, Requiya teneta'axüani. Xei tucari 'anucayacu, taserieta pa'ecacai. Hutarieca tucarisie Puteuri teneta'axüani. 14 Mana tenivaretaxeiya ta'ivamarixi. Müme mepütasi'uta'inie 'atahuta tucari temüyurienicü vahesüa. Müpaü tete'uyurieca, Xumasie teneta'axüani. 15 Ta'ivamarixi mana miemete meni'enanacaitüni tahepaüsita. Menayenexüani metasi'anucunaqueque 'Apiyu Pürasayarisiepaitü, Haica Canitinayari Macu'upai. Papuru varuxeiyaca, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Vaüca niyuvaüriyacaitüni. 16 Xumasie teheutahaxüacu, xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame niyayetuani memanutaxüriyacai cuya mühürütüariecaisüa. Papuru niupitüarieni yuxaüta mecanicü cuya 'i'üviyamematü.

Papuru que müticuxatacai Xumasie

17 Mericüsü hairieca tucarisie Papuru yuhesüa nivaruta'inieni müme Huriyusixi memüva'uquiyarimatücai. Me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'ivamarixi, sepa 'asinemücatiuyuri teüteri vahepaüsita, tatevarima vatutuyari hepaüsita neca'uxiva'atü, nepüyetuiya Querusaremesie nehüatü Xumatari vahesüa. 18 Müme va'isücate menesi'u'enieca menenixünacuacaitüni 'asinemücatiuyuricü que müreyevecai nemümünicü. 19 Huriyusixi memeuniucacaicü neniucü hepaüsita, 'ayumieme vaüriyarica nepihüavimücücai Sesaxi, sepa neteüterima vahepaüsita tixaütü nemücarexeiyacai nemütiniucaxatüvanicü. 20 'Ayumiemerücü nenixeta'inieni tahüxi temütinenierenicü nemütixecuxaxatüvanicü. Yuri neti'erietü nemicueviecü tita 'Ixaherisixi temütecuevi, 'ayumieme 'icü tepüa nepa'ü. 21 Mümesü müpaü metenicühüaveni, Tame xapate tepü'ca'utanaqui'erivave Cureyasie miemete 'ahepaüsita. Xevitü ta'ivama pücanuave 'axa tatihecüatüatü 'axa ticuxatatü 'ahepaüsita. 22 Tecamani'enieniqueyu que pemüticu'eriva. 'Iyasie memüteviya vahepaüsita 'icü xecüa tepütemate, naisarie 'axa metenicuxasivani.

23 Mericüsü tucari menipitüani memü'axüanicü. Hesüana manucateisie yumüretü meniu'axüani. Tinivacuxaxatüvacaitüni tivahecüatüatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, yuri tiva'eritüamütü Qesususie, Muisexi 'inüariyaricü texaxatamete vaxapayaricü 'iseiriyatü yuniucü. 'Amanamecü mütiucatarixü 'acayunecuque tinicuxatacaitüni. 24 Hipatü meni'eniecaitüni niuquieya, hipatü yuri mepücate'uta'erie. 25 Yunaitü yaxecüa mecateyücühüavetü meneutayeixüani, xei niuquiyari 'utaniucu Papuru 'ipaü 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata 'aixüa caniutayüni, Quisariyaxi tixaxatame müpaü tivacühüavecacu tatevarima,

26 'Icü teüteri vahesüa quenemie, müpaü quetinivaretahüavi,
Yemecü xepü'enanani peru tixaü xepücate'enieni.

Yemecü xepüneniereni peru tixaü xepücatexeiya.

27 'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxi.

Vaüriyarica xecüa mepü'enana yunacatecü.

Vahüxite pu'itutupe

Capa meheunenierenicü yühüxicü,

Capa me'u'enananicü yunacatecü

Capa yametetimanicü yu'iyarisie,

Capa ta'aurie me'axürienenicü

Capa nevaranayexürienenicü.

28 'Ayumieme yaxequetenemaica xeme, Cacaüyari 'icü niuqui caneyenü'ani memücahuriyusixi vahesüa memütavicueisitüarienicü. Mümesü mecani'eniecacuni.

29 Hicü müpaü 'utayücu Huriyusixi menecüne niuqui mexüatüatü vaücava.

³⁰ Mericüsü huta viyari mana peyuri yücümana tiyutuatü. Mana nivanaqui'eriecaitüni yunaimememü'axecai hesüana. ³¹ Camatü tinivahecüatüacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Tiniva'üquitüacaitüni Ti'aitame Qesusi Cürisitu hepaüsita, canenarietü.

XUMATARI Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru nenixevaüritüaca Cürisitu Quesusisie mieme nemüti'uximayatame, nemuta'inierie nü'ari nemayanicü, nemupasie Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü.

² Meripai Cacaüyari nainecaitüni temeixeianiquecaicü mücü niuqui, texaxatame-temama yametcuxatacacu 'utüaricacü hesüana mümiemecü, ³ yunive xatatü. Tevi hücütütü, nu'aya caniutinuiva Ravirisie müyetüa. ⁴ Müquite vasata manucuquecü, türücarıyacı caniucayerieni Cacaüyari Nu'ayatütü, 'Iyari Cacaüyarisie mieme mütasipata que müticaye. Qesusi Cürisitu nixatacaıtüni mütati'aitüvame. ⁵ Mücücü 'aixüa tepü'itüarie 'ıya 'aixüa tiuca'iyaricacu, tepeutanü'ariexüata para yunaitü nuıvarite yuri mete'erietü yamemütecahunicü, que mü'ane mühücüsie mieme meyüatü. ⁶ Xemeta nuıvarite xecanihümetüni xemuta'inieri Qesusi Cürisitu teüterimama xemacü necü.

⁷ Netinixe'uta'utüirieni yunaima Xumasie xemütama Cacaüyari müxenaqui'erie, xemuta'inierie hesiena mieme xemüpasienicü. Cacaüyari mütü'auquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisıtuta, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Papuru que müti'ivatamücücai Xumasie

⁸ Mericüsü Qesusi Cürisitu nesipareviecacu pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari meri yunaima xehesie mieme, naisarie cuiepa mücuxaxasıvacü yuri que xemüte'erie.

⁹ Ne'iyaricü Cacaüyarisie mieme nepüti'uximayata, niuqui nu'aya hepaüsita 'aixüa manuyüne necuxatatü. 'Iya Cacaüyari müpaü pütıhecüata, que nemütıxexata necatıhayevatü quepaucua nemünenenevie neheyemecü ¹⁰ ne'ıvavırietü 'uxa'a varıe sıpara xüca 'arı 'aixüa nepitüarieni xehesüa nemüyemiecü, müpaü tınaquecacu Cacaüyari. ¹¹ Nepütınecahive'eri nemüxexeyacı, 'Iyarisie mieme nemüxeminicü xemütıucarıecacü, ¹² neta yacütütü xehesüa temüvaüriyarıenicü yuri xemüte'eriecü xeme, neta yuri nemütı'eriecü.

¹³ Ne'ıvama müpaü pücanetınaqueniequyu xüca 'asıxecatemaıcaque müıxa que nemütınecuha'arıtvacai xehesüa nemüyemiecü, sepa nemücapıtüarıecai hıccüque. 'ıcuaxı nehexeyatü nepayanıqueyu xehesüa, hipame nuıvarite vahesüa nemeixeıyapaü.

¹⁴ Neıyevaca nemütıvataxatüani Cürıyecusıxi memücacüriyecusıxıta, temaıvavemete memücatemaıvaveta. ¹⁵ 'Ayumieme ne'ıyari yapü'ane nemütıxetaxatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne xemeta Xuma xemütama.

Nıuqui 'aixüa manuyüne que mütıtürücaıye

¹⁶ Nepüca'ıteviya niuqui 'aixüa manuyüne. Türücarıya canihücütüni Cacaüyarisüa mieme, yunaitü yuri memüte'erie memütavıcueısitüarıenicü canı'ayumiemetüni, Hurıyusıxi meri, Cürıyecusıxıta. ¹⁷ Xüca yuri tı'erieca, mücü niuquisie canımasıücücamücü Cacaüyari heıserie que mütıyupıtüva, para yuri mütı'eriecacü, que müre'uxa, Que mü'ane heıserıemecü yamütıcamıe, mücü canayeyurıcamücü yuri mütı'eriecü.

Teüteri vahesie que mürahüıva

¹⁸ Ması haxüa canımasıücüni, Cacaüyari taheıma macave que mütıheca naima teüteri que memüteyurıe mecaheyexeyatü heıserıemecü yamecatecahutü, müme memınena tıta yuri müraıne heıserıemecü yamecatecahutü. ¹⁹ Tıta mütıyüve mütımaıca Cacaüyari hepaüsita, mücü canımasıücüni vahesüa. Cacaüyarıtütü yatınıvarıxueısitüanı. ²⁰ Cuıe

munetüariapai hicüque, tita mücatixeyarieve hepaüsitana, yuheyemecü que mütitürücaüye que müticacaüyari, mücü catinihecüaca yara'erivacacu tita mütiutivevi hepaüsita. 'Ayumieme 'asimepücayüvave yuhesie mieme memütiniunicü. ²¹ Cacaüyari mehetimaica, 'aixüa mepüca'utiyanecai hepaüsitana Cacaüyari hepaüsita temutiyuanepaü. Pamüpariyusi mepüca'ipitüacai. Masi yacü metecuxatatü menacüne mexi niuqui mexüatüacai. Va'iyari 'asicatimaivecacu, niucuyüre va'iyarisie. ²² Temaivavemete meyuxatatü 'asimecatemaivavetü menacüne. ²³ Cacaüyari mücapünive visi mü'ane, menipata tevi müpünivepaü tiyuxexeyame memayexeyanicü püta, viquixi vahepaü yeutari vahepaü cuterixi vahepaü tiyuxexeyame.

²⁴ 'Ayumieme Cacaüyari nivayetuanı yu'iyarisie mete'ucahive'eriecacu, para meca'itiyatü memacü necü, memiseviximanicü yuvaiyari yusata. ²⁵ Cacaüyari yuri que maine, müme menipata 'itarica memexeyanicü püta. Tita mütiveviya mepayexeyacai, hesiena mieme mepüte'uximayatacai, mecaheyexeyiatü que mü'ane mitivevi. 'Aixüa yemecü queticühüavarüvani 'iya yuheyemecüsü, müpaü xeicüa pü'ane.

²⁶ 'Ayumieme Cacaüyari nivayetuanı memihive'eriecacü tita 'axa müti'anene. Va'ucariri me'icu'eirieca tita 'ucari memüteyuruva, 'ucapaü mecateyurietü mepacü.

²⁷ 'Uquisita yaxeicüa, me'icu'eirieca tita 'ucari memüteyuruva, mepüyutaiyacai meyhive'erietü. 'Uquisi 'uquisi vahamatü yamepüteyuriecäi que mücatinaque. Que müreuvevecäi yamemüteheuyexürüvecaicü, mepüte'epiniriecäi yuvaiyarisie.

²⁸ Müpaü memücatecu'erivacaicü quename 'aixüa 'ane me'erivanicü Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari nivayetuanı que mücatinaque yamemütecu'erivanicü, que mücatinaque memüteyuriecacü. ²⁹ Mecanaye'axüani que mücatiheiserie meyüatü, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, 'axa metecuyuruvatü, naime metehive'erietü, 'axa me'ananetü. Menihüpünecaitüni me'ütesatü meyucuitü meha'atü meteyu'irüviyatü 'axa metecu'erivatü. ³⁰ Mecani'avieniucani, mecaniniuquixieca, Cacaüyari mecani'uxieca, mecatenitave'erieca naime, menanuyehaitürüveni, meteniyucatave'erieca, metenicuvautüveni 'axa que mütiyuruva, yu'uquiyarima mepücava'enie. ³¹ Yu'iyari mepüca'enie vatate'acacu, yamepücatecahu que memutiyuane, mepüsese'i, mepücayunütüanüa, mepücateyucananimaya. ³² Müme mepütehetima tita Cacaüyari mütxata tiheiserietüme, quename yunaitü müya memüteyurie vahesie tinaque memücuinicü 'utaitü. Müme masi müya mecateniyurieca, masicutari meninaqui'aca hipatü yamemüteyuriecü.

2

Cacaüyari heiseriemecü que mütivaranutaxürüva

¹ 'Ayumieme 'ecü sepa que pemüpaicü pemünüquixie, 'ahesie mieme pepücataniuni. Xeime que pemütiniuquima, mücücü pepü'aniuquima. Cari yaxeicüa petiniyurieneni 'ecü müpaü que pemütiniuquixie. ² Tame müpaü tepütemate, Cacaüyari yuri haitü müvaranutaxürüvacü müme müya memüteyurie. ³ Camüsü 'ecü pemüvaniquiima müme müya memüteyuruva, vahepaü petiyurienetü queri peticu'eriva 'ecü pepütavicueni quepaucua Cacaüyari masi'anutahüani. ⁴ Mesü cauca pe'ixani'eri cuini mieme 'aixüa que mütiuca'iyari que mütitä'icueva que mücatiyumexütüa. Cauca 'asipecatimate Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü para pemütihayevanicü que pemütiyuriene. ⁵ 'Ecüsü 'a'iyari müse'icü pemüca'avaüriyacü pemütihayevanicü que pemütiyuriene, 'ahesie mieme pepüti'utane haxüa, 'iya tucarisieque quepaucua pemühecarieni, quepaucua masiücütü mayani heiseriemecü que mütivaranutaxürüva Cacaüyari. ⁶ Mücü que memüteyurie pütivapitüani yuxexuime. ⁷ Müme mete'uca'enivatü 'aixüa meteyuruvatü memütecuvautüve visi me'ananetü que memüte'acüne, 'aye'amete que memütehe'erivani, que memücatetipüne, müme nivapitüamücü yuheyemecü memayeyuyurinicü. ⁸ Mümesü yuhesie mieme xeicüa memü'ayumiemete, yamemücatecahu tita yuri mürainesie, yamemütecahu tita

mücatiheiserie sie püta, müme haxüa canivapitüamücü vahecatü. ⁹ Nivahiveritüamücü niva'uximatüamücü yunaima teüteri yu'iyarisie 'axa memüteyuruva, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita. ¹⁰ Nivapitüamücü visi me'enenetü memacü necü, 'aye'amete memü'erivanicü, yu'iyarisie memüca'uximatüariecacü tivapitüani yunaima 'aixüa memüteyuruva, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita.

¹¹ Cacaüyari yücü pücativaxeiya teüteri. ¹² Queyupaümetü 'inüari niuquiyari mec-ahexeiyatü 'axa memüteyurie, müme mepücuini 'inüari mecahexeiyatü. Queyupaümetü 'inüari niuquiyari mehexeiyatü 'axa memüteyurie, müme 'inüari manuyünepaü mepanutaxüriyani. ¹³ Müme memi'enie xEICÜa 'inüari niuquiyari, müme heiserie mepücahexeiya Cacaüyari hÜxie. Müme yamemütecachu 'inüari niuquiyari que maine, müme püta heiserie mecanipitüariecuni. ¹⁴ Müme memücahuriyusixi 'inüari niuquiyari memücahexeiya, quepaucua yücümana yamemüteyurie que maine 'inüari niuquiyari, sepa 'inüari niuquiyari memücahexeiya, 'inüari niuquiyari mehexeiyatü mepacüne yücümana. ¹⁵ Mümeri mepüyuhecüata tita 'inüari niuquiyaricü yamütiyuriene metehexeiyatü yu'iyarisie müraye'uxa. Va'iyari que memüteyurate tinihecüatani vahepaüsita. Yuhamatü metecuxatatü, que memüteyu'iyaritüa yuhesie metenahüpani, yuhesie mieme meniutiniucani nusu. ¹⁶ Müpaü catiniyümücü 'iya tucarisie quepaucua Cacaüyari müvata'ivaviyani teüteri tita memüte'uti'avietaxü hepaüsita Cürisitu Qesusi varahüavecacu, nenuqui 'aixüa manuyüne que maine.

Huriyusixi 'inüari niuquiyari que memütehexeiya

¹⁷ Mericüte 'ecü Huriyu pemütiutaterüvarie, yuri pemüti'erie 'inüari niuquiyarisie, 'aixüa pemüti'acühüave Cacaüyarisie pemütiviyacü, ¹⁸ pemimate tita mütinaque, pemütimaive tita 'aixüa müti'ane pemütiuta'üquitüariecü 'inüari niuquiyarisie miemecü, ¹⁹ pevaranucuhapame memacücüpe pemü'a'eri, hecüarivivame pemü'a'erie yüvüpa memü'uva vahesie mieme, ²⁰ ti'üquitame pemü'a'erie 'asimemücatemate vahesie mieme, türi tiva'üquitüvame pemü'a'erie, 'inüari niuquiyari pehexeiyatü pemeixeiya tita timaiveme mütimate tita yuri müraine 'uxeicüa, ²¹ camüsü 'ecü xeime pemüti'üquitüa, pecati'a'üquitüa 'ecü. 'Ecü müpaü pepüticuxata quename 'aixüa ca'ane xüca tinavayani. Mericüte, petinavaya 'ecü. ²² 'Ecü müpaü pepüticuxata quename 'aixüa ca'ane micumaüvanicü xeime 'üyaya xeime cünaya. Mericüte, peticumaüva 'ecü. 'Ecü müpaü pepaine quename pevaxani'erie tetexi cacaüyarixiyari. Mericüte, petinava vapini vamavari. ²³ 'Ecü 'aixüa pepüti'acühüave 'inüari niuquiyari pemexeiyacü. Mericüte, pe'itisanatü 'inüari niuquiyari müpaü metecu'erivame petivarayeitüa quename Cacaüyari 'asicayüve. ²⁴ Camüsü, que müre'uxa, que mü'ane Cacaüyari mühücü 'axa canixasivani nuivarite vasata xecümana.

²⁵ Xitequiya 'inüariyari camaniparevieca xüca 'inüari niuquiyarisie yapeticamieni. Masi xüca 'inüari niuquiyari petisanatü peyüaneni, sepa xitequiya 'inüariyari pemexeiya, peca'inüasietü pepa'ayeitüa. ²⁶ Masisü xüca que mü'ane 'iya 'inüari mücahexeiya yaticamieni que mütiheiserie 'inüari niuquiyari que maine, 'inüari sepa mücahexeiya, 'inüasiecame cati'erivani 'iya. ²⁷ Que mü'ane yuvaiyarisie müca'inüasie xitequiyacü, peru meye'atüva 'inüari niuquiyari que maine, mücü 'ahesie pürahüpani 'inüari niuquiyari pemütisanacü, sepa 'utüaricayari pemexeiya sepa 'inüariyari pemexeiya. ²⁸ Que mü'ane herie xEICÜa Huriyu teviyari mühücü, mücü Huriyu pücahücü. Que mü'ane herie xEICÜa yuvaiyarisie xEICÜa mü'inüasie xitequiyacü, mücü püca'inüasie. ²⁹ Masi que mü'ane yutaüta mühuriyu, mücü püta Huriyu canihücütüni. Que mü'ane yu'iyarisie mü'inüasie, mücü 'iyari mainepaü püta pü'inüasie, sepa müca'inüasie 'utüarica müti'eniürücüpäü. Que mü'ane müpaü mü'ane, teüteri visi mepüca'utiyaneni hepaüsitana, Cacaüyari püta visi paineni hepaüsitana.

3

Tita rexeiya Huriya hipatü memücaheixeiya

¹ Mericüte tita rexeiya Huriyu hipatü memücaheixeiya. Que tiparevie xitequiya 'inüariyari. ² Vaücavamecü piparevie, naimecü. Camüsü meri, Huriyusixi niuqui Cacaüyarisüa mümieme hepaüsita mepuhütüari. ³ Quete 'aneni xüca hipatü yamecatecahucaitüni. Cacaüyari yacaticamietü que rayeitüarieni müme yamemücatecahucaicü. ⁴ Pücatixaüsietü. Masi Cacaüyari tita yuri mürainesie yaqueticamieni, sepa yunaitü teüteri memüte'itava, que müre'uxa,

Para 'aniuquicü pemümasiücünicü heiserie que pemürexeiya, Para heiserie pemüpütüarienicü quepaucua pemütaxanesieni.

⁵ Mericüsü tame heiseriemecü yatecatecahucacu xüca masiücütü 'ayani Cacaüyari heiseriemecü que müticamie, que te'utiyuanenisüari tame. Cacaüyari tiyüane que mücatiheiserie haxüacü rapitü. Tevipaü nepüticuxata. ⁶ Pücatixaüsietü. Xüca müpaü 'anenique, Cacaüyari quepaü tivata'ivaviyaqueyu cuiepa memütama 'isücamepaü.

⁷ Perusü neti'itavacacu ne xüca masiücünü Cacaüyari que müticamie tita yuri mürainesie, masi yeme visi 'anetü mayanicü Cacaüyari, titayari neranutahüiyani ne 'axa tiyuru-vamepaü. ⁸ Müpaü cati'aneniqueyu masi, 'axa temütecühüavarüvapaü, hipatü memutiyanepaü quename müpaü tehaitüca tame, Cümü 'axa tepütayurieni 'aixüa 'anetü mayanicü te'utiyuatü vaniu. Heiseriemecü mecanixani'erivani müme müpaü memutiyuane.

Pumave que mü'ane heiseriemecü yamüticamie

⁹ Mericü titanetü. Tame masi 'aixüa tete'anene. Tixaü yemecü. Teteniutahecüata Huriyusixi Cüriyecusixita yunaitü tita 'axa müti'anesie que memüteviya, ¹⁰ que müre'uxa, Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie 'apüca'uyeica ni xevitü.

¹¹ Que mü'ane mütimaive 'apüca'uyeica,

Que mü'ane micuvaune Cacaüyari 'apüca'uyeica.

¹² Yunaitü mepeuyexüri, 'axa me'anenetü mepacü 'axeicüa.

Que mü'ane 'aixüa ti'aneme mütiyuriene 'apüca'uyeica,

Xevitü tüma pumave.

¹³ Tivaxürüvame müqui terüya canihücütüni reutenitü.

Mepüte'irüma yunenicü.

Xaye 'uhayeya vateta payeca.

¹⁴ Vateta pühüne 'axa 'anuyütü hasivitü.

¹⁵ Yü'ücatecü mepüyumexütüa xuriya memütayeurienicü.

¹⁶ Yuhuyeta mepüte'uca'una mepütayuhiveritüa.

¹⁷ Huye haque mücati'uximatüa mepücahemaririe.

¹⁸ Mepücateheiyehüvirie Cacaüyari yuhesüa.

¹⁹ Hicü tame müpaü tepütemate, naimé 'inüari niuquiyari que maine, pütivarutaxatüa müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya, yunaime vateni müranunamacü, Cacaüyari müvataxanetacü yunaime cuiepa memütama. ²⁰ Cacaüyari huxie 'inüari niuquiyari que maine yamütuyuricü, mücücü ni xevitü tevi heiserie pücapitüarieni. Masi 'inüari niuquiyaricü pütimate tita 'axa müti'ane.

Heiserie que mütipitüariva yuri müti'eriecü

²¹ Hicüri masi, masiücütü canayani Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva, sepa 'inüari niuquiyari mumavenique. 'Inüari niuquiyari, texaxatamete vaxapayarita yacatinihecüatani. ²² Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva yuri ti'eriecacu Qesusi Cürisitusie, mücü nimasiücünü, heiserie que mütiyapitüa yunaime yuri memüte'erie. Yücü mepüca'anene. ²³ 'Axa mepüte'uyuri yunaitü, yunaitü mepüca'aye'axüavave Cacaüyari visi mütiyaxeyacü, ²⁴ heiserie mepupitüarie 'asimecatecuetatüarietü 'aixüa

mütiuca'iyaricü 'iya, Cürisitu Quesusi müvatixünacü. ²⁵ Cacaüyari nicayeni 'iya 'aixüa miyurienicü yuxuriyacü temüteheuyehüviyarienicü xüca yuri tete'erieca. Müpaü tiuyurieca masiücüme nayeitüani heiserie que mürexeiya, sepa mücativacühüavecai tita meripai 'axa memüte'uyuri hepaüsita, Cacaüyari mücayumexütüacaicü 'ana. ²⁶ Nicayeni masiücüme mayeitüanicü hicü, heiserie que mürexeiya. 'Ayumieme mücü heiserie canexeiyani, heiserie canipitüanita que mü'ane 'amuyeica yuri ti'erietü Quesusisie.

²⁷ Hicüri quepaü 'aixüa tiyücühüaveni yuhepaüsita. Havaicü püca'yüve. Mericüte que mü'ane 'inüariyaricü catiyüve. Tita mütiyuriene, mücü ti'inüariyari va'atü. Tixaüsietü. Yuri que müti'erie, mücü cani'inüariyaritüni püta. ²⁸ Tame 'ipaü tetenitamaica, teüteri heiserie mecaniupitüarieni yuri memüte'eriecü, sepa yamemücate'uyurienique 'inüari niuquiyari que maine.

²⁹ Mesü Cacaüyari Huriyusixi xEICÜa tivacacaüyari. Memücahuriyusixita cativaca-caüyari. Hü, memücahuriyusixi canivacacaüyaritüni. ³⁰ Mericüte, Cacaüyari caniyux-evini. Heiserie nivapitüamücü müme xitequiya 'inüariyari memexeiya, müme yuri memüte'eriecü. Heiserie nivapitüamücüta müme xitequiyacü memüca'inüasie, müme yuri memüte'eriecü. ³¹ 'Ayumieme nepaine, xüanacüa tetehayeitüa 'inüari niuquiyari xüca yuri tete'erieca. Tixaüsietü. Tepiseiriya püta 'inüari niuquiyari.

4

'Apurahami que mütiuyuri

¹ Mericüte que te'utiyaneni tita 'Apurahami mütiucaxei hepaüsita. Mücü yat-eva canita'uquiyaritüni hesiena temüyecü. ² 'Ipaü teputiyuane, xüca 'Apurahami heiserie 'upitüarienique tixaütü mütiuyuricü, caniyüveniqueyu 'aixüa mütiyücühüaveni yuhepaüsita. Masi Cacaüyari huxie püca'yüve. ³ Que haine 'utüarica xapayari. 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari heiserie hexeiyame nimaicaitüni 'iya, paine. ⁴ Que mü'ane tixaü mütiyuriene, tita müti'iva 'imiquieri püca'eriva. Peuyevese masi menu'ünicü. ⁵ Que mü'ane püta 'asicatiyurienetü yuri müti'eri 'iyasie, müme memücaheyexeiya Cacaüyari que mü'ane heiserie müvapitüasie, mücü heiserie hexeiyatü canimarivani yuri müti'eriecü. ⁶ Ravirita müpaü canaineni tevi que mütiyutemavie, quepaucua Cacaüyari heiserie hexeiyame mimate, sepa tixaü mücatiuyurienique,

⁷ Mecaniyutemamavieca quepaucua memüteheuyehüviyarieni

'Inüari que memüte'utisanaxü,

Quepaucua tita 'axa memüte'uyuri müranucanamieni.

⁸ Caniyutemavieca mücü tevi,

Ti'aitame xüca 'axa tiyurieneme ca'erieca.

⁹ Mericüte 'ipaü meteyutemamavie müme xitequiya 'inüariyari memexeiya xEICÜa. Müme memüca'inüasieta, müpaü mecateyutemamavie. Müpaü teputiyuane, 'Apurahami yuri müti'eriecaicü, 'ayumieme heiserie hexeiyatü canimarivacaitüni. ¹⁰ Que 'anetü müpaü ti'erivacai. Xitequiya 'inüariyari rexeiyacai 'ana, pücaheixeyacai nusu. Xitequiya 'inüariyari pücahexeiyacai, masi püca'inüasievecai. ¹¹ Xitequiya niutanaqui'erieni 'inüaritüme. Caniuseyumarieni heiserie mupitüariecü yuri tiuta'erieca mexi xitequiya 'inüariyari cahexeyacai. 'Ayumieme yunaitü yuri memüte'erie xitequiya 'inüariyari mecahexeiyatü, müme va'uquiyari nayani, müme heiserie mehexeiyatü memümarivanicü.

¹² Mümeta xitequiya 'inüariyari memexeiya va'uquiyari nayani, müme xitequiya 'inüariyari xEICÜa memexeiya pücatixaü, masi müme yamemütecahuta ta'uquiyari 'Apurahami huyetana yuri que müti'eriecai xitequiya 'inüariyari cahexeyatü.

Yuri ti'eriecacu hesiena que mütiunaquixü tita mütiutaxasie

¹³ Quepaucua 'Apurahami müpaü mütiutahüavarie, nivemamata, quename hesiena tinaquequecai naitü cuie, 'inüari niuquiyari hexeyatü müpaü pücatiutahüavarie. Heiserie 'upitüarieca püta yuri mütiuta'ericü, müpaü pütiutahüavarie. ¹⁴ Xücarü müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie tinaquenique, xüanacüa xeicüa yuri tepüte'eriecaqueyu, yacü xeicüa müpaü pütiutahüavarieniqueyu 'iya. ¹⁵ 'Inüari niuquiyari haxüa pütiyupitüva. 'Inüari niuquiyari caxuavecacu, püca'itisana.

¹⁶ 'Ayumieme yuri ti'eriecacu müpaü cani'aneni, para müpaü mütiyünicü 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, tita mütitaxatüa müseiriyarienicü yunaime nivemama vahesie mieme, müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie mieme xeicüa pücatixaü, masita müme 'Apurahamipaü yuri memüte'erie vahesie mieme. Mücü tanaime canita'uquiyaritüni, ¹⁷ que müre'uxa, Ne yumüireme nuivarite va'uquiyari nepümasi'ayeitüa. Cacaüyari huxie yuri pütiuta'eri hesiena, que mü'ane müquite müvaranutanieritüva, que mü'ane mütitahüave tita 'emücatiuve mütinenicü, mücü hesie.

¹⁸ Mücü que mücatiyüvecai yuri müti'eriecacü ta'icuevatü, ta'icuevatü yuri tini'eriecaitüni. 'Ayumieme yumüireme nuivarite va'uquiyari nayani, müpaü que mütiutahüavarie, Müya meyupaümetü mecanacünicuni 'anivema. ¹⁹ Püca'utaveranaxü yuri ti'erietü, sepa me'erivacai yuvaiyari que mütimüximecai 'esivatücacu xei sienituyari viyari mexeyacaicü, sepa me'erivacai Sara mücayüvecai mütinivenicü. ²⁰ Püca'yuxamuriecai yücü ticu'erivatü tita Cacaüyari mütitaxatüa hesiena mütinacuequecaicü, mücü hepaüsita, yuri cati'erietü pücahatüa. Masi yuri que müti'eriecai pütürücariyariecai, visi 'ixatatü Cacaüyari. ²¹ Müpaü pütiyumaicai, tita mütitahüavixü 'iya quename yatiyurieniquecai, müpaüta niyüvecaitüni yamütiyurienicü. ²² 'Ayumiemerücu heiserie pitüariecame ni'erivacaitüni, yuri müti'eriecaicü.

²³ Que müti'erivacai 'iya, hesiena mieme xeicüa pücaraca'utüarie, ²⁴ masi tahesie miemeta müpaü pütü'utüarie. Müpaüta tepüte'erivani tame yuri tete'erietü 'iyasie que mü'ane müquite vasata menucuquetüa Tati'aitüvame Qesusi, mücü hesie. ²⁵ Mücü püyetuiya ta'aurie temaxüricü, panucuquetüarie heiserie temüpütüarienicü.

5

Tita temütehexeiya heiserie temüpütüariecü

¹ Mericüte heiserie temüpütüariecü yuri tete'erietü, 'ayumieme 'aixüa tecaten-itaxeyani Cacaüyarimatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yatatipitüacacu. ² Mücü yatatipitüacacuta, yuri tete'erietü müpaü teni'itüarieca, Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyarini tahesie mieme. 'Ateputi'u 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu. 'Aixüa tepütetacühüave yuri temüte'eriecü teta'icuevatü Cacaüyari visi mütatixeyanicü. ³ Mücü meta, 'aixüa tepütetacühüave temü'uximatüariecü müpaü tetemaitü, xüca te'uximatüarieca, tete'uca'enivatü tepacüne. ⁴ Xüca tete'uca'enivani, te'inüasietü tepacüne. Xüca te'inüasieca, teyüvavetü tepacüne yuri temüte'eriecacü teta'icuevatü. ⁵ Müpaü teteta'icuevatü xüca yuri tete'erieca, tepücateviyasitüarieni, Cacaüyari ta'iyarisie mütiühüniyacü tasinaqui'erietü, 'Iyari Mütiyupata temüpütüarie yatiyurienecacu.

⁶ Cürisituri, quepaucua temuveraranicai cuxi tame, caniumüni tame Cacaüyari temüca'ayexeiya tahesie mieme, tucari 'aixüa mü'ane 'anuyeyacu. ⁷ Hicümüsü haveri mieme xeicüa xevitü pümüniqueyu tevi heiseriemecü yamüticamiesie mieme. Capücarü yuvaüriyaniqueyu 'asita mumünicü tevi 'aixüa mütiuca'iyarisie mieme. ⁸ Masi Cacaüyari 'ipaü tiyurieca masiücüme nayeitüani que mütatinaqui'erie, Cürisitu tahesie mieme mumücü tame 'axa teteyuriecacu cuxi. ⁹ Xuriyayacü heiserie temüpütüariecü hicü, masi vaücava mücü pütasitavicueisitüani temücahecariecacü. ¹⁰ Te'eye'uniecacu Cacaüyari nu'aya mumücü, tepupasie 'aixüa temütetaxeyanicü Cacaüyarimatü. 'Ayumieme 'aixüa tetetaxeyatü, masi vaücava tepütavicueisitüarieni 'iya mayeyuricü. ¹¹ Mücü meta, 'aixüa

tepütetacühüave Cacaüyari teha'erivatü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yamütiuyuricü. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasi'upataxü 'aixüa temütetaxeianicü.

'Arani Cürisitupaü que mü'ane

¹² Mericüsü tita 'axa müti'ane catiniuneni cuiepa tevi müyuxevicai 'axa mütiuyuricü. 'Axa mütiuyuricü caniumüni. Müpaürita 'ayumieme yunaitü teüteri mecui'itü menacüne, yunaitü 'axa memüte'uyuricü. ¹³ 'Inüari niuquiyari caxuavecacu cuxi, cuiepa memütama 'axa mepüteyuriecäi. Peru 'inüari niuquiyari caxuavecacu, tevisie pücarahüiva 'axa xüca tiuyurieni. ¹⁴ Masi 'Arani meri, 'arique yunaitü Muisexi 'amuyeicacapai, yunaitü me'uyütüarieca mepucui, sepa hepaüna 'axa memücate'uyuri, 'Arani ta'aurie mavepaü que mücatiheiseriecai. Mücü 'Arani que mü'ane 'umamieniquecai cani'üquisicayaritüni.

¹⁵ Peru ta'aurie que mürave, müpaüta yaxeicüa tepücate'umiquie. Mücü müyuxevicai ta'aurie mavecü, hipatü mepucui, peru masi vaücava 'aixüa pütiuca'iyari Cacaüyari, masi vaücava mepüte'umiquie, xevitü tevi Qesusi Cürisitütütü 'aixüa tiuca'iyaritü que mütimüriyaxü 'imiquieri hipame vahesie mieme. ¹⁶ Tita mütivarumi, mücü müpaü püca'ane que mütiuyü quepaucua mücü müyuxevicai 'axa mütiuyuri. Heiva 'axa mütiuyuricü, nanutahüiyani 'inüasietü. Masi que mütivarumi müixa ta'aurie me'axüriecu, heiserie mecaniupitüarieni püta. ¹⁷ Yuxevitü ta'aurie mavecü, yunaitü mepuyütüarie memücüi'inicü xeimecü. Masi vaücava müme memüyuvaüriya memitanaqui'erienicü cuini mieme que mütiuca'iyari 'iya, que mütimüriyaxü yu'imiquieri heiserie vapitüatü, müme me'ayeyuyuritü mepüte'aitani tevi müyuxevi Qesusi Cürisitütütü müpaü mütiuyuricü.

¹⁸ Hicüri 'ayumieme, xevitü ta'aurie mavecü que memüte'anutaxüriya yunaitü teüteri, müpaürita yaxeicüa yunaitü teüteri heiserie mecaniupitüarieni memayeyuyurinicü, xevitü heiseriemecü yamütiuyuricü. ¹⁹ Xevitü tevi yamücaticamiecaicü, hipame 'axa teyuruvamete que mütivarayeitüa, müpaürita yaxeicüa hipame heiserie mehexeiyame nivarayeitüamücü xevitüta yamüticamiecaicü.

²⁰ 'Inüari niuquiyariri punua masi yemecü mütitamüirecü ta'aurie que memüte'axürie. Masisüari yemecü tiutamüiriyacu tita 'axa memüte'uyuri, 'anata Cacaüyari masi cuini mieme cuxi 'aixüa pütiuca'iyaricai, ²¹ tita 'axa müti'ane que mütivacuyütüvacai vacui'itü, müpaürita yaxeicüa Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü müvayütüanicü heiserie vapitüatü, tucari mücaxüve vapitüatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yativapitüacacu.

6

Que temüte'ucui 'axa temücateyuriecacü, que temüte'ayeyuyuri Cürisitusie teteviyatü

¹ Mericüte que te'utiyaneniri. Capüca müpaü 'axa teteyurietü tetahayevani, 'iya masi cuini mieme 'aixüa mütiuca'iyarinicü. ² Pücatixaüsietü. Tameri temucui para 'axa temücateyuriecacü, queri tete'ayeyuyurini müpaü teteyurietü. ³ Capüca 'asixecatamate, tame quetapaümetü temuca'üyarie Cürisitu Qesusisie temüteviyanicü, tame tecanica'üyarieni hepaüna temücuinicü. ⁴ 'Ayumieme hamatüana tepucateuquiexüa müpaü tete'uca'üyarieca temücuinicü, para yaxeicüa hepaüna temu'uvanicü te'utihecuaritarieme que temüteyurie te'ayeyuyuritü tameta, müpaüta Cürisitu manucuquepaü müquite vasata ta'uquiyari visi mü'ane 'enucuquetüaca.

⁵ Quepaucua hepaüna temucui hamatüana tecanitaxevire. 'Ayumieme masisüari hepaünata tenanucu'uicuni. ⁶ 'Ipaü tepütemate, que temü'anenecai matüaripai, tecanucui'iva hamatüana curuxisie, müca'unarienicü tita 'axa temüte'uyuri tavaiyarisie, tavarü vaüriyarica temücate'uximayacacü tita 'axa müti'anesie mieme. ⁷ Que mü'ane mümüqui, mücü heiserie pexeiya 'axa mücatiuyurienenicü. ⁸ Tame Cürisitumatü temu-cuicü, 'ayumieme yuri teteni'erieca hamatüana tepayeyuyurini. ⁹ Müpaü tepütemate, Cürisitu müquite vasata 'anucuqueca hutarieca pücamüni. Pücaüve mücuyütüarienicü

mumünicü. ¹⁰ Que mütiumü, tita 'axa müti'ane hepaüsita caniumüni xei mieme. Que mürayeyuri, Cacaüyarisie mieme canayeyurini. ¹¹ Xemeta yaxaicüa müquite xequeneyu'erieca 'axa xemücateyuriecacü, xe'ayeyuyurime püta xequeneyu'erieca Cacaüyarisie mieme, Tati'aitüvame Cürisitu Quesusisie xeteviyatü.

¹² 'Ayumieme xevaiyari mumüximesie xe'u'uvatü, xepücacuyuitüarieni 'axa xemüteyuriecacü yaxemütecahunicü que mütiucahive'erie xevaiyari. ¹³ Xepüca'iyetuaniri yuvaiyari para cümana 'axa xemüteyuriecacü heiseriemecü yaxecatecahutü. Masisü müme memanutanenierixü müquite vasata vahepaü xeyüatü, xequeneyuyetuaca Cacaüyari müxecuyuitürienicü xevaiyari, heiseriemecü yatiyurienetü. ¹⁴ Xepüca'yüvaveni xemücuuyitüarienicü 'axa xemüteyuriecacü. Xepüca'yüa 'inüari niuquiyari mütixe'aitüacü. Que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari mütixe'aitüacü püta xecaniyüaca.

Que temüte'uximaya tita mütiheiseriesie mieme

¹⁵ Qesü 'aneni. 'Inüari niuquiyari mücatati'aitüacü, que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari püta mütati'aitüacü, 'ayumieme 'axa teteyurieca. Pücatixaüsietü. ¹⁶ Capüca 'asixecatemate, que mü'anesüa xemüyuyetua xemüte'uximayacacü 'iyasie mieme yaxemütecahunicü que maine, vaüriyarica te'uximayatamete xepühüme que mü'anesie mieme yaxemütecahu que maine. Xüca tita 'axa müti'anesie mieme xete'uximayaca, xecanicuicuni. Me xüca xete'uximayaca yaxetecahutü Cacaüyari que maine, heiserie xehexeyatü xecanacünicuni. ¹⁷ Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, sepa tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, yu'iyaricü yaxetecahutü xenacüne que xemüteyeturiyarie yaxete'üquitüarietü. ¹⁸ Xe'utixünarieca 'axa xemücateyuriecacü, tita mütiheiseriesie mieme xete'uximayatü xenacüne. ¹⁹ Tvipaü nepüticuxata xemüveraranicü teüteri vahepaü xete'u'iyaritü. Xepüyuyetuacai xevaiyari müti'uximayacacü tita mücati'itiasie mieme tita 'inüari mütisanasie mieme, 'inüari xemütisananicü. Hicürita yaxaicüa xequeneyuyetua xevaiyari müti'uximayacacü tita mütiheiseriesie mieme, 'iyasie mieme xemüpasienicü.

²⁰ Quepaucua tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, xepuxüxünicai tita mütiheiserie hepaüsita. ²¹ Que xete'utixuxuaverecai 'ana. Hicü xepüyuteteviya mücü hepaüsita. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü müquitü canayeimücü. ²² Hicü püta xe'utixünarieca 'axa xemücateyuriecacü, Cacaüyarisie mieme xete'uximayatü, 'ayumieme xepütixuxuavere xemüpasienicü 'iyasie mieme. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücü. ²³ Camüsü, que mü'ane 'axa mütiuyuri, mücü müyacü 'apürapiniyarieni, masi Cacaüyari que mütatimicua, mücü tucari mücaxüve catanimicuacamücü Tati'aitüvame Cürisitu Quesusisie teteviyacacu.

7

Memüneneüque vahesie que mütimasiücü 'üquisica

¹ Ne'ivamarixi, xeme xemütemate que mütitita 'inüari niuquiyari, nepütixetaxatüaniqueyu. Capüca 'asixecatemate, 'inüari niuquiyari püti'aitüa tevi mexi 'ayeyuri xaicüa. ² 'Inüari niuquiyari que maine, peuyevese 'uca mürecacüna yücünasie mütiviyanicü mexi 'ayeyuri 'iya. Xüca cünaya 'umüni, puxünixü, 'inüari niuquiyari racüna müxata 'asipücahaine hepaüsitana. ³ Mericüte, xüca xeime 'uquisie tiviyani mexi cünaya 'ayeyuri, 'uca micumaüva que mü'ane mücayücüna canitaterüvariemücü. Mesü xüca 'umüni cünaya, puxünarie, 'inüari niuquiyari 'asicahainecacuri hepaüsitana. 'Ana xüca xeime 'uquisie tiviyani, 'uca micumaüva que mü'ane mücayücüna pücahücütüni.

⁴ Müpaüta yaxaicüa xeme ne'ivama, Cürisitu yuvaiyarisie mumieriecü, xemeta xeniucui'iva 'inüari niuquiyari 'asimücahainenicü xehepaüsita. 'Ayumieme xeimesie xepüteviya, que mü'ane müquite vasata manucuquesie, Cacaüyarisie mieme temutixuxuaverenicü. ⁵ Quepaucua teüteri vahepaü temüte'u'iyaricai, 'axa que temüteyuriecacü tete-
takahive'erietü, tavaiyari niucuyuitüarivacaitüni, 'inüari niuquiyari yataticuyuitüvacacu.

'Ayumieme teniucuini que temüte'utixuxuaverecai. ⁶ Hicüri tenixüxünini, 'inüari niuquiyari 'asipücahaine tahepaüsita temucuicü tita mütativiyacai mücatasiviyacüri. 'Ayumiemicü hecuamecü 'Iyari que maine teteni'uximayaca, 'utüarica ye'imecü que müti'eniüriücü püta tepücate'uximaya.

Tita 'axa müti'ane nehesie que mütiyecä

⁷ Queri te'utiyuaneni. Capüca 'inüari niuquiyari 'axa 'ane. Pücatixaüsietü. Masi xüca 'inüari niuquiyari caxuavenique, ne nepücaretimaniqueyu 'axa que nemütiyuriene. Hive'ericä nepücahetimaniqueyu xüca 'inüari niuquiyari müpaü ca'anuyüenique, Pepücati'acahive'erieca. ⁸ 'Aisicayari muxuavecaicü, tita 'axa nemütiuyuri nisütüani nesicuyitüvatü para naimecü nemütinecahive'eriecacü. Xüca 'inüari niuquiyari 'umavenique, tita 'axa müti'ane pümüquiniqueyu. ⁹ Nesü heiva 'inüari niuquiyari necahexeyatü 'anepuyeicacai. Quepaucua 'aisica münesi'u'axixü, tita 'axa nemütiyuriencäi nanutaniere. Neri neniumüni. ¹⁰ Mücü 'aisica münesi'anutanieritüaniquercai, que nemütitaxe, mücü pünesi'umi püta. ¹¹ Peru 'aisica muxuavecaicü, tita 'axa nemütiuyuri nisütüani neti'irüviyatü, mücü 'aisicacü pünesi'umi.

¹² 'Ayumieme 'inüari niuquiyari Cacaüyarisüa canimiemetüni, 'aisicata hesüana pümieme, püheiserie, 'aixüa pü'ane. ¹³ Mericüte, mücü 'aixüa mü'ane tihücü tita münetiumie. Pücatixaüsietü. Masiri, para mümasiücünicü 'axa que müti'ane, tita 'axa nemütiuyuri pünesi'umi, 'icuyitüvatü tita 'aixüa müti'ane. 'Ayumieme 'aisica muxuavecaicü, cuini mieme 'axa 'anetü nayani tita 'axa nemütiuyuri.

¹⁴ Tame tepütemate, 'inüari niuquiyari 'iyarisie pümieme. Ne püta teüteri vahepaü nepütiuca'iyari xEICÜA. Tita 'axa müti'ane pünesi'unanai. ¹⁵ Nepüca'imate tita nemütiyuriene. Tita münetinaque yanepücatiyuriene, masi tita nemüti'uxie yanepütiyuriene. ¹⁶ Hicü mericü, xüca tita mücanetinaque yanetiuriene, 'ayumieme 'aixüa nepütixeyia 'inüari niuquiyari, quename 'aixüa 'ane ne'utaitü. ¹⁷ Hicü neri nepücahücü que mü'ane müpaü mütiyuriene, masi tita 'axa müti'ane nehesie mütiyecä, mücü yapütiyuriene. ¹⁸ Ne nepütimate, nehesie tita 'aixüa müti'ane mücatiyeca, teüteri vahepaü que nemütiuca'iyari. 'Aixüa nepütiyurienequeyu peru nepünetexie 'aixüa que nemütiyurienequeyu. ¹⁹ 'Aixüa que nemütiyurienequeyu, müpaü nepücatiyuriene. Masi 'axa que nemücatiyurienequeyu, müpaü püta nepütiyuriene. ²⁰ Mericüte xüca yanetiuriene que mücanetinaque, neri müpaü nepücatiyuriene, tita 'axa müti'ane nehesie mütiyecä püta yapütiyuriene.

²¹ 'Ipaü nepüretima 'inüari hepaüsita, quepaucua nemünevaüriya 'aixüa nemütiyurienicü, tita 'axa müti'ane nehesie 'apuve. ²² Que nemütinemat ne'iyarisie, nepünetemavi Cacaüyari 'inüarieya hepaüsita, ²³ peru 'inüari yücü 'aneme nepüxeyia nevaiyarisie tiviyame. Mücü 'inüari, que nemütinemat 'inüariyimatü mepuyucitüve. Mücü 'inüari 'axa mü'ane nevaiyarisie mütiviya pünesi'uvi.

²⁴ Ne xüa 'ui nepü'uximatüarie. Quepai pünesitavicueisitüani 'icü caxari que mütiumü. ²⁵ Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, Qesusi Cürisitu mütati'aitüvame nesipareviecacu. 'Ayumiemeri, que nemütinemat, nepüti'uximaya Cacaüyari 'inüarieyasie mieme, teüteri vahepaü que nemütiuca'iyari püta, nepüti'uximaya 'inüari 'axa mü'anesie mieme.

8

Que temüte'ayeyuyuri 'Iyarisie teteviyatü

¹ 'Ayumieme hicürixüa müme Cürisitu Qesusisie memüteviya mepüca'anutaxüriyaniri, müme 'amemüca'u'uva teüteri vahepaü mete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'amemu'uva. ² Mücü 'inüari cümana 'Iyari tucari mipitüa que mü'ane Cürisitu Qesusisie mütiviya, mücü pünesi'uxünaxü, mücanesicuyitüvanicü mücü 'inüari cümana 'axa nemütiyuriencäi, cümana nemümü. ³ 'Inüari niuquiyari que mücatiyüvecäi, que mütiveranicäi temüteütericü, Cacaüyari püta nenutahüani tita 'axa müti'ane que

memüteyurie teüteri vahepaü mete'u'iyaritü. Nenutahüani yunive heyenü'aca teüteri 'axa memüteyuruva vahepaü 'aneme, heiyenü'aca tita 'axa müti'ane hepaüsita. ⁴ Müpaü catiniuyurieni, tita mütiheiserie 'inüari niuquiyari que maine maye'atüarienicü tahesie, tame 'atemüca'u'uva teüteri vahepaü tete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'atemu'uva tahesie.

⁵ Müme teüteri vahepaü mete'u'iyaritü 'amemu'uva, müme teüteri vahepaü mepüteyumate. Müme 'Iyari püta que maine 'amemu'uva, müme 'Iyaripaü mepüteyumate.

⁶ Xüca teüteri vahepaü tiyumaica, canimümücü. Xüca 'Iyaripaü tiyumaica, canayeyuricamücü, yu'iyarisie püca'uximatüarica. ⁷ Que mü'ane teüteri vahepaü mütiyumate, mücü Cacaüyari cani'uxieca. Yapücatie Cacaüyari 'inüarieyasie, ni müpaü pücaüve. ⁸ Müme teüteri vahepaü memüte'u'iyari, müme 'asimepücaüvave para Cacaüyari münaqui'acacü.

⁹ Xemeri teüteri vahepaü xepücate'u'iyari. 'Iyarisie püta xepüteviya, xücate Cacaüyari 'Iyarieya xehesie yecani. Xüca xevitü Cürisitu 'Iyarieya cahexeiyani, mücü Cürisitusüa pücamieme. ¹⁰ Xüca Cürisitu xehesie tiviyani, xevaiyari canimüquini 'axa xemüte'uyuricü, xe'iyari masi canayeyurini heiserie xemupitüaricü. ¹¹ Que mü'ane menucuquetüa Qesusi müquite vasata, mücü 'Iyarieya xüca xehesie yecani, que mü'ane menucuquetüa Cürisitu Qesusi müquite vasata, mücütütü canenutanieritüamücü xevaiyari cuicui'ime, 'Iyarieya xehesie mütiyecä yatiyuriencacu.

¹² 'Ayumieme ne'ivama, tixaütü püreuyevese yatemüteyuriecacü. Peru pücaheuyevese teüteri vahepaü temüyüacacü que memüte'u'iyari, 'ate'u'uvatü teüteri que memüte'u'iyari.

¹³ Xüca 'axe'u'uvani teüteri que memüte'u'iyari, xepücuini. 'Iyari xepareviencacu xüca xe'imieni tita yuvaiyarisie mütiyuriene tevi, xenayeyuyuricacuni.

¹⁴ Queyupaümeme Cacaüyari 'Iyarieya müvaravitücü, müme Cacaüyari nivemama mecanihümetüni. ¹⁵ Xeme 'iyari xepüca'utanaqui'erie vaüriyarica xemüte'uximaya hesiena mieme, tavari xemümamacacü. Xenitanaqui'erieni 'Iyari Cacaüyari nivemama müxe'ayeitüa püta. Mücüsie teteviyatü müpaü tepüte'uhiva, Quemasi, 'uquiyari. ¹⁶ Mücü 'Iyari ta'iyarimatü 'axeicüa mepütehecüata quename Cacaüyari türiyamama tehüme. ¹⁷ Xüca tetüriyamamatüni, tixaütü tahesie pütinaqueni. Tita Cacaüyari mütatimini tahesie pütinaqueni, Cürisitusie que mütinäquenita, xücate hamatüana tete'ucüne, hamatüanatarı visi te'anenetü temayeitüarienicü.

¹⁸ 'Ipaü nepüticu'eriva, que temütecuine hicü, mücü tixaütü catihücütüme tepü'erieca quepaucua temüxeisitüarieni visi que müti'ane 'uxa'a varie. ¹⁹ Naitü mütiunetüari püta'icueva Cacaüyari nivemama memasiücütü memacüncü, cui vaxeyiamütü. ²⁰ Tita mütiunetüari xüanacüa que mürayeitüari, müpaü mütiyuvaüriyacaicü müpaü pücatiuyü. Que mü'ane müpaü 'aneme meyeitüa yamütiuyuricü püta puyü. Ta'icuevatü xeicüa yuri tini'erieca. ²¹ Tita mütiunetüari 'ayumieme püxünarieni, tita mütipünive müca'i'aitüacacüri, masi Cacaüyari türiyamama visi memü'anene vahepaü xünitü mayanicü. ²² Müpaü tepütemate, naitü mütiunetüari 'axeicüa ma'aiva, 'axeicüa müticuine hicüque. ²³ Mücü meta, tameta 'Iyari temexeiya tita 'umüramiesie timiemetüme, siepüre tataüta tena'aivani teta'icuevatü Cacaüyari nivemama temacüncü quepaucua tavaiyari müxünarieni. ²⁴ Müpaü yuri tete'erietü teteta'icuevatü teputavicueisitüari. Peru xüca 'ixeiya tita müticuevie, masi püca'icuevieri. Queri ticuevieca tita mütxeiya. ²⁵ Perusü xüca te'icuevieca tita temücatexeiya, tenita'icuevani tete'uca'enivatü.

²⁶ Müpaürta yaxecüa 'Iyari pütasiparevi que temüteverarani. 'Asitepücatemate tita temüte'itavavirieni que müreyevese. Mücü 'Iyari masi tahesie mieme nitavavirivani Cacaüyari, ha'aivatü niuquiyari que mücatixuave. ²⁷ Que mü'ane ta'iyari müta'inüata, mücü catinimaica que müticu'eriva 'Iyari, 'iya mitavavirivacü Cacaüyari que mütinäque, müme Cacaüyarisie mieme memupasie vahesie mieme.

Yemecü que temütehe'iva naima

²⁸ Tame müpaü tecatenimaica, müme meminaqui'erie Cacaüyari, 'iya nivaparevieca, naime ticuyitüvatü para 'aixüa memü'itüarienicü müme memuta'inieri, 'iya que mütiyuriemücücai meripai. ²⁹ Müme meripai müvamaicai, müme nu'ayapaü me'aneneme püvarayeitüamücücai meripai, 'iya yumüireme 'ivamarixi vamasica mayanicü. ³⁰ Müme meripai müya me'aneneme müvarayeitüamücücai, müme nivaruta'inieni. Müme müvaruta'inie, heiserie nivarupitüani. Müme heiserie müvarupitüa, visi me'aneneme nivarayeitüani.

³¹ Queri te'utiyaneni xüca müpaü 'aneni. Xüca Cacaüyari tasinaqui'erieca, quepai pütasi'uxive'erieca. ³² Que mü'ane yunive müca'utavicueisitüa, miyetua püta tanaime tahesie mieme, 'iya xüari hamatüana naime pütatiminia. ³³ Quepai püvaxanetani müme Cacaüyari müvaranuyexei. Cacaüyari canihücütüni que mü'ane heiserie müvarupitüa. ³⁴ Quepairi püvaranutaxürieni. Cürisitu Quesusi canihücütüni que mü'ane mumü, que mü'ane masi manucuque, que mü'ane Cacaüyari serieta macaca, que mü'aneta tahesie mieme mitavaviriva. ³⁵ Quepai pütasipata Cürisitu mücatasinaqui'eriecacü. Xüca te'uximatüarieca, xüca tesaipünarieca, xüca te'utaveiyarieni, xüca teheuacacuicuni, xüca temamaveni, xüca te'ucueriva'itüarieni, xüca tecui'ivarümeni, mücü naitü que tiyüve. ³⁶ Que müre'uxa,

Taheyemecü tepücui'iva 'ahesüa temümiemetecü.

Muxasi memücüi'ivanipaü teni'erivani.

³⁷ Sepasü naime, cuini mieme tecatene'ivani 'icü naime 'iya mütasinaqui'erie yatatipitüacacu. ³⁸ Ne müpaü nepütinemate, sepa temücuini sepa temayeyuyurini, sepa niuqui tuayamete sepa te'aitamete memüyüaca, sepa tita hicü mütimieme sepa tita 'uxa'a mütimieme, sepa memütürücavi, ³⁹ sepa müreutiteva sepa müreucateva, sepa que mütitita que 'anetü mütiunetüari, mücü püca'yüveni mütasipata Cacaüyari mücatasinaqui'eriecacü, Cürisitu Quesusi mütati'aitüvame que mütatinaqui'erie.

9

'Ixaherisixi que memüte'anayexeyari

¹ Yuri nepaine Cürisitusie netiviyatü. Nepücati'itava, ne'iyari nehamatü yatinihecüatani 'Iyari Mütiyupatasie netiviyacacu. ² Müpaü nepaine, yemecü nepühiverie, ne'iyarisie nepüticuine necatihayevatü. ³ Nemeuyehüyaniqueyu Cürisitusie necativiyatü nemayanicü, ne'ivama vahesie mieme, müme memünemarema que memüte'utinunuiva, müme vahesie mieme. ⁴ Müme mecani'ixaherisixitüni. Müme Cacaüyari nivemama mepayeitüari, visi ti'aneme mepüte'upitüari, türatute mepupitüari, 'inüari niuquiyari mepupitüari, Cacaüyarisie mieme 'uximayasica mepexeyia, mepüte'utahüavari que memütemiquieniquecai. ⁵ Ta'uquiyarima mepüva'uquiyarima, vasatata canimietetüni que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitutütü, que mütiunuivaxü. 'Iya nai ti'aitame Cacaüyari canihücütüni. 'Aixüa quetixasivani yuheyemecü. Müpaü xEICÜA pÜ'ane.

⁶ Perusü Cacaüyari niuquieya püca'yutatexie, müpaü püca'ane. Yunaitü 'Ixaherisie memüyecü, müme mepüca'ixaherisixi. ⁷ Apurahamisie memüyecü xEICÜA, yunaitü mepücatüriyamama. Masi müpaü paine, 'Isahaquisie memüyecüne, müme 'anivema mecanitaterüvariecuni. ⁸ 'Ipaü cani'aneni, türi vaiyariyasie memüyecü, müme Cacaüyari türiyamama mepücahüme, masisü müme memutinunuivaxü Cacaüyari que mütitahüavixü mütimiquiecai, mümetütü nivemama mepütaterüvari. ⁹ Catinitahüave que mütimiquiecai müpaü haitü, 'Epaucua nepayeneni. 'Ana Sara yunive pexeyaniri.

¹⁰ Mücürita, 'ana Xevecasie yamepüte'inüaricai türi, ta'uquiyari 'Isahaqui muyuxevicai va'uquiyaritücacu. ¹¹ Mecatinunuivavecacu cuxi, tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane mepücateyurievavecai cuxi para müseiriyarienicü tita Cacaüyari mütiyuriemücücai que mütivaranuyeteüxixü, ¹² que mü'ane müvaruta'inie yatiyurienetü, sepa tevi que

mütiyurienecai. 'Ana Xeveca müpaü pütiutahüavari, Masicaya catini'uximayacamücü yumutasie mieme, ¹³ que müre'uxa, Nepinaqui'eriecai Cacuvu, 'Esahu püta nepu'uxiecai.

¹⁴ Mericüte, que te'utiyuaneni. Cacaüyari que mücatiheiserie pücatiyuriene. Pücatixaüsietü. ¹⁵ Müpaüri pütitahüavixü Muisexi, Nepinenimaya que mü'ane nemünenimayatamücü, nepi'üviya que mü'ane nemü'üviyamücü. ¹⁶ 'Ayumieme sepaü xevitü yamütiyuvaüriya yamütiunanausa, Cacaüyari mütiyucanenimaya canihücütüni que mü'ane müpaü müyüane. ¹⁷ 'Utüarica niuquiyari müpaü püticühüave Parahuni, 'Ayumieme nepümasi'anucuquetüa, 'ahesie nemütihecüatanicü que nemütitürücaüye, naisari cuiepa nemücuxasivanicü que mü'ane nemühücü. ¹⁸ 'Ayumieme caninenimayaca que mü'ane münenimayatamücü, se'ime nayeitüani que mü'ane se'ime mayeitüamücü.

¹⁹ Süricü müpaü pepüneticühüaveni, Mericüte, titayaricuta tiniuquixie cuxi. Quepai pi'uxive'erieca tita mütiyuriemücü 'iya. ²⁰ Neuxei, 'ecüsüari que pepüpaicü pemita'eiyanicü Cacaüyari. Tita mütiuveviya que ticühüaveni 'ivevivame, Titayari 'ipaü ne'aneme penetiutavevi, 'utaitü. ²¹ Camü 'ivevame heiserie carexeiya haxu hepaüsita, xei tapuriyaricü mütitivevienicü xeime xari visi mürapiyacacü, xeimeta 'axa mürapiyacacü.

²² Sepa Cacaüyari masiücüme mayeitüamücü que mütiha'a, titahecüatamütü que mütitürücaüye, quesü yüni xüca cui tiuca'enivatü 'inevieni paüri mühecarieni müha'arisie müca'unarienenicü. ²³ Müpaü pütuyuri mütihecüatanicü vaücavamecü visi que müti'ane, visi 'aneme 'ayeitüatü paüri münenimaya, meripai micuha'aritüa visi 'anetü mayanicü. ²⁴ Tamesü tecanühümetüni. Pütasi'uta'inie, Huriyusixi vasata xEICÜA pücatixaü, masi memücahuriyusixi vasatata pütasi'uta'inie. ²⁵ Que maine Huxeya xapayarisie, Müme memücaneteüterimatücai, neteüterima nepütivataterüva.

'Iya mücanaqui'erivacai, münaqui'eriva nepütitaterüva.

²⁶ Haque müpaü memütetahüavarie, Xepücaneteüterima,

Mana Cacaüyari mayeyuri nivemama mepütaterüvari.

²⁷ Quisariyaxita müpaü tiniuhiva 'Ixaheri hepaüsita, Sepanetü 'Ixaheri xiüyarimama haramarasie mieme xiecaripaü memüyupaümenique, hipatü xEICÜA mecani-tavicueisitüari.

²⁸ Heye'atüatü yuniuqui, 'imexütüatü yacatiniyuriemücü Ti'aitame cuiepa. ²⁹ Meripai que maineaita Quisariyaxi,

Que mü'ane yumüireme müti'aitüvame

Xüca catasi'ucu'eiririenique tatüriyama,

Surumatari vahepaü tecani'itüarieniqueyu,

Cumuxatari vahepaü tepü'aneneniqueyu.

Huriyusixi teüteriyari que memüteheiyehüva niuqui 'aixüa manuyüne

³⁰ Mericüte, que te'utiyuaneni. Müme memücahuriyusixi memücayumexütüacai heiserie memexeianicü, müme heiserie mecaniupitüarieni. Heiserie mepexeiya yuri memüte'eriecü. ³¹ 'Ixaherisixi püta memüyumexütüacai heiserie memexeianicü 'inüari niuquiyarisie mieme, müme mepüca'aye'axüa 'inüari niuquiyarisie. ³² Titayariri. Yuri mepücate'eriecai, masi que memüteyuriecai mepüyumexütüacai. 'Ayumieme mepüca'aye'axüa. Meputi'ücamürixü tete mürati'ücamüritüresie, ³³ que müre'uxa, Camü Siyunisie nepicaye tete mürati'ücamüritüre, Tete cümana memüti'ücamürique.

Que mü'ane yuri müti'erie 'iyasie pücauteviyani.

10

¹ Ne'ivama, ne'iyaricü 'ipaü nepüreixeiyaniqueyu, 'ipaü nepütivaviri Cacaüyari müme vahesie mieme, memütavicueisitüarienicü. ² Netinihecüatani cuini mieme Cacaüyarisie mieme que memüteyumexütüa, masi 'aixüa metemaitü mepücayumexütüa.

³ 'Asimepücatemate heiserie que mütiyupitüva Cacaüyari. Yücümana püta mepütecuvautüve heiserie que memüteyupitüanicü. 'Ayumieme yamepücatecahu Cacaüyari que maine,

heiserie müvapäüanicü. ⁴ Cürisitu nitaparitüani 'inüari niuquiyari, yunaitü yuri memüte'erie heiserie memüpätüarienicü.

⁵ Muisexiri müpäü tiniu'utüani, 'inüari niuquiyaricü heiserie que mürexeiya xatatü, müpäü 'utaitü, Que mü'ane tevi müpäü mütiyurieni, mücü canayeyuricamücü cümana.

⁶ Peru yuri müti'eriecü heiserie que mürexeiya, 'ipaü püta paine, 'Aiyarisie müpäü pepücati'acühüaveni, quepai taheima peutimieni pe'utaitü, Cürisitu manacavitünicü peticu'erivatü, ⁷ quepai peucamieni meucatevasie pe'utaitü nusu, Cürisitu manativitünicü müquite vasata peticu'erivatü. ⁸ Masi que haine. Niuquiyari canehuraniri 'atenisie 'aiyarisie. Tita temütecuxata yuri que müti'erie hepaüsita, mücü canihücütüni. ⁹ Müpäü paine, xüca 'atenicü peti'ahecüatüaca Quesusisie petiviyatü Ti'aitame que mütihücü, xüca 'aiyari'icü yuri peti'erieca quename Cacaüyari henucuetüa müquite vasata, pecanitavicueisitüariemücü. ¹⁰ Yu'iyaricü tevi yuri püti'erie heiserie müpätüarienicü. Yutenicü pütüyuecütüa mütavicueisitüarienicü.

¹¹ 'Ipaü paine 'utüarica xapayari, Yunaitü hesiena yuri memüte'erie mepüca'yuteteviyani. ¹² Huriyusixi Cüriyecusixi yücü mepüca'anene. Yunaimé Tiva'aitüvame caniyuxevini, cui pütivamicua yunaitü memitahüave. ¹³ Yunaitü memitahüaveni Ti'aitame mepütavicueisitüarieni.

¹⁴ Mericüte, que mü'anesie yuri memücate'uta'erie que mete'ihüaveni. Quepäü yuri meteta'erieni que mü'anesie 'asimemücatehetimaivave hepaüsitana. Quepäü meteheitimani xüca 'umaveni que mü'ane mütivacuxaxatüvani. ¹⁵ Quepäü metecuxatani xüca mecaheutanü'ariexüani. Que müre'uxa, Müme memütecuxata que mücati'uximatüarieca yu'iyarisie, niuqui 'aixüa manuyüne memütecuxata, visi que 'anene'ni vaqueiya.

¹⁶ Masi yunaitü yamepücatecacü niuqui 'aixüa manuyüne que maine. Quisariyaxi müpäü paine, Ti'aitame, quepai yuri tita'eririe tita müti'enie yatetecuxatacacu tame.

¹⁷ Tita müti'enie mi'axixücü, 'ayumieme tevi yuri pütiuta'erie. Müpäü catini'enani, tita müticuxasiva Cürisitu hepaüsita mi'axixücü.

¹⁸ Masisü müpäü nepaine, mete'u'enana 'acu. Camüsü, Naisarie cuiepa peutayeixüa vaniuqui, Cuie manunierepai neta'axüani vaxasica.

¹⁹ Mericüte, müpäü nepaineta, Süricü 'Ixaherisixi yamecatehetima 'acu. Mericüsü Muisexi meri 'ipaü paine,

Xe'ütesacame nepüxe'ayeitüani xemüvatesanicü

Müme xei nuivariyari memücahüme.

Xevahecame teüteri 'asimemücatemaivave nepüxe'ayeitüani.

²⁰ 'Arique Quisariyaxi camatü 'ipaü paine,

Müme memücanesicuvautüvecai mepünesi'utaxei.

Müme nehepaüsita memücatecu'ivavacai,

Vahüxie nemasiücütü nenayani.

²¹ Müpäüta naineni 'Ixaherisixi vahepaüsita, Tucaricü nemama nepeutasera teüteri yamemücatecahu memü'uxiva'a vahepa.

11

Hipatü 'Ixaherisixi que memüteyuhayevani

¹ Mericüsü 'ayumieme 'ipaü nepaine, Cacaüyari tivarutixani'erie yuteüterima. Pücatixaüsietü. Neri 'Ixaherisixi necanixevitütüni. 'Apurahamisie nepüyetüa, Venicamini nuivarieyasie nepümieme. ² Cacaüyari püca'arutixani'erie yuteüterima meripai müvamaicai. Mesü 'asixecatamate que maine 'utüarica xapayari 'Eriyaxi xatatü. Mücü nitavavirieni Cacaüyari 'Ixaherisixi vahepaüsita, müpäü 'utaitü, ³ Neuxei Ti'aitame, mepüvarucui müme memütecuxatacai 'ahesie mieme. Mepica'unaxüa haque 'amavari müratimemierivasie. Ne nexaüta nepünehayeva, mepünesicuvautüve

memünesimienicü. ⁴ Peru Cacaüyari que tita'eitütü. 'Ipaüsietü, Nehesie mieme 'atahuta miriyari nepüvatiyasa 'uquisi, Vahari hüxie memücacatunuma'uiivave. ⁵ Müpaüri yaxaicüa hicüta mepüyuhayevaxü hipatü memanayexeyarie 'aixüa que mütiuca'iyari 'iya. ⁶ Camü 'aixüa mütiuca'iyaricü mepanayexeyari, tixaütü memüte'uyuricü mepüca'anayexeyari. Mesü, 'aixüa que mütiuca'iyari, xüca tixaütü meteyurica me'anayexeyarienique, mücü püta 'aixüa pücatiuca'iyariniqueyu. Xücateri me'anayexeyarienique tixaütü memüte'uyuricü, 'aixüa tiuca'iyaritü pücavaranyexeyaqueyu. Mesü, que memüte'uyurie, xüca 'aixüa tiuca'iyaritü varanyexeyaque, müme püta tixaütü mepücateyurieniqueyu.

⁷ Queteri 'aneni. 'Ixaherisixi mepücaheitaxei tita memütecuvautüvecal. Müme memanayexeyarie meneitaxeyia püta. Hipatü müme mesese'itü menacüne, ⁸ que müre'uxa, Cacaüyari 'iyari müyü'üraxie nivarupitüani, Hüxi tivarupitüa cümana memücaheunenierenicü, Naca tivarupitüa cümana memücaheu'enanacacü Hicüque.

⁹ Ravirita müpaü paine, Mexasie quepaucua memüte'apica, 'Ipari que'ayani, viniyari que'ayani vahesie mieme, Meque'utiquetamürixüani muva. 'Amemüte'apinepaü mequete'epinirieni.

¹⁰ Vahüxi que'acüpire memücaheunenierenicü. Me'anacatutusitü meque'acüne yuheyemecü.

Memücahuriyusixi que memütetavicueisitüarieni

¹¹ Mericüsü nepaine, metiquetamürixüaca mecatehecaxüri yuheyemecü. Pücatixaüsietü. Masi ta'aurie memaxüricü müme, müme memücahuriyusixi mepütavicueisitüarieni, Huriyusixi memü'ütesanicü. ¹² Ta'aurie memaxüricü cuiepa memütama vaüca que memüte'upitüarie, müme memüyutexiecü memücahuriyusixi vaüca que memüte'upitüarie, camü masi vaücava mecatepitüarieni cuxi quepaucua memaye'axüani Huriyusixi.

¹³ Ne müpaü nepütixecühüave xeme xemücahuriyusixi, ne que nemürenü'arie memücahuriyusixi vahesüa, 'aixüa nepaine nehüritüarica hepaüsita, ¹⁴ siparasü xüca neyüveni nemüva'ütesatüanicü ne'ivamarixi, siparasü xüca nevatavicueisitüani hipame müme. ¹⁵ Müme memüxani'erivacü, cuiepa memütama meniupasieni 'aixüa memütexeyarienicü. Masi vaücava cuxi catiyüni quepaucua memünaqui'erivani. Xüari cuiepa memütama 'ayumieme mepanutaneniereni müquite vasata. ¹⁶ Hecume mavariyari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, naitü yacatinipasiemücü. Nanayari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, mamateyata canipasiemücü.

¹⁷ Hicü hipatü mamateya menanumurixüani, 'ecü huriva yeutanaca pehücütütü vasata peniücaquerieni huriva cüyeyari nanayasie mieme hayari que müracacapaü pe'ietü pemayanicü vahepaü. ¹⁸ 'Ayumieme pepücavatave'erieca mamateya. Xücari pevatave'erieca, camü 'ecü pepüca'itituica nanayari, nanayari püta pümasitituica 'ecü.

¹⁹ 'Ecüri müpaü pepütayüni, Mamateya mepanumurariexüa nemücaquerienicü ne. ²⁰ Mericüte, yuri memücate'eriecaicü, 'ayumieme mepanumurariexüa. 'Ecüsü yuri pemüti'eriecü 'apepuve. Pepüca'anuyehaitürüve que pemüti'amate, masi queneumaca.

²¹ Xücari Cacaüyari cavarucu'eirieni mamateya yücümana memutinexüa, tietü camasicu'eiriamücü 'ecüta. ²² Camü 'aixüa que tiuca'iyari que tise'ita Cacaüyari. Canise'icaitüni memacaxüri vahepaüsita. 'Aixüa catiniuca'iyarini 'ahepaüsita xüca pe'ahayevani 'aixüa tiuca'iyaricacu 'iya. Me xüca catixaütüni, penanuvitequiemücü 'ecüta. ²³ Mümerita xüca yuri mecate'erietü mecayuhayevani, müme mepeca'uitüarieni. Cacaüyari türücarिया canexeyani tavari müvaca'uitüanicü. ²⁴ 'Ecüri huriva yeutanaca

mutinuivaxüsie pemietütü penanuvitequienu, haraverita mieme hurivasie peniucaquerieni que pemücatuunivaxü. Masi yemecü müme mamateya mücü hurivasie memümiemete mecateca'uitüarieni yücüyeyarisie.

'Imatürieca que memütetavicueisitüarieni 'Ixaherisixi

²⁵ Ne'ivama, yacü xeicüa capa temaivavemete xeyu'eriecacü, pücanesinaqueniqueyu xüca xecaheitimanique 'icü niuqui muti'aviesiecai. Hipatü xeicüa 'Ixaherisixi mesese'itü menacüne, mexi yunaitü memücahuriyusixi meca'aye'axüavave. ²⁶ Müpaü tiyüyu, yunaitü 'Ixaherisixi menitavicueisitüariecuni, que müre'uxa, Tiyuvicueisitüvame Siyunisie nayeyeimücü.

Ta'aurie pehüani Cacuvu,
Cacaüyari ca'ayexeyatü mücayuhayevacü.

²⁷ 'Ipaü netinivaveviriemücü türatu

Quepaucua nemüvanavairieni tita 'axa memüte'uyurie.

²⁸ Niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxasiva, müme meniu'uxiva'ani, xeme 'aixüa xemü'itüarienicü. Peru que memüte'anayexeyarie, Cacaüyari püvanaqui'erie va'uquiyarima müvanaqui'eriecaicü. ²⁹ Cacaüyari pücaypata que mütivamicua que mütiva'inie. ³⁰ Xemesü que yaxemücatecahuca'anapai, hicü que xemütenenimayasie mexi müme yamecatecahu, ³¹ yaxecüa müme hicü yamepücatecahu mexi xenenimayasie xeme, mümerita hicürixüa memünenimayasiecacü. ³² Cacaüyari yunaime nivayetuani yamemücatecahunicü, yunaime müvanenimayacacü.

³³ Quetimarive, Cacaüyari vaücava que mürexeiya, que mütimaive, vaüca que mütimate. Que tiyutexie tevi 'i'inüatatü tita mütüyücühüave Cacaüyari, 'icuvaunetü huyeteya.

³⁴ Quepai püretima Ti'aitame que mütiumate,
Quepai picu'imaiya.

³⁵ Quepai pütimicua meri, 'amürapinenicü 'iya.

³⁶ Naitü hesüana catinaneicani, 'acatinuveni 'iya ticuyuitüvacacu, hesiena catinimietüni. 'Aixüa queticuxasivani yuheyemecü.

12

Que müreuyevese yamütüyurienicü Cacaüyarisie mieme pasietü

¹ 'Ayumieme ne'ivama Cacaüyari mütüyucanenimayacü, müpaü netinixevavirieca, xemiyetuanicü yuvaiyari mavari mayanicü mayeyuri mupasie minaque Cacaüyari. Mücü 'uximayasicacü xecaneyexeyiacacuni 'iyarisie mümiemecü. ² Müme hicü cuiepa memütama xepücava'üqueni, masi yücü xe'enenetü xequenacüni xetihehecuareme que xemütecu'eriva. Müpaü xeteyurietü heiseriemecü xeneitimaicuni tita mütinaque Cacaüyari, tita 'aixüa müti'ane titacü mütinaqui'a titacü müraye'ave.

³ 'Iya 'aixüa mütiuca'iyaricü nehesie mieme, 'ayumieme müpaü nepütixecühüave yuxexuitü yuhesüa xemetitei, xepüca'anuyehaitürüveni xeteyücühüavetü yuhepaüsita que mücareuyevese yaxemüteyücühüavenicü. Masi yaxequeteneyücühüaveni para 'aixüa xemüteyumaicacü püta, yuxexuitü Cacaüyari que mütixe'u'inüasirie yuri xemüte'eriecacü.

⁴ Tavaiyari caniyuxevini, peru paüriyari hesiena mümieme canimüireni. Xexuitü paüriyari yücü pütüyuruva. ⁵ Tameta temümüire, xei vaiyari tecanühümetüni Cürisitusie teteviyatü. 'Axeicüa taxexuitü tinitapinitüni.

⁶ Yücü teteniumiquivani, 'iya 'aixüa que mütiuca'iyari taxexuime tahesie mieme. Xüca müpaü tete'umiquieni texaxatamete temacüncü, yatepüte'umiquiva yuri que temüte'erie. ⁷ Xüca teteparevivametetüni, teteparevietü yatepüte'umiquiva, xüca tete'üquitametetüni, tete'üquitatü yatepüte'umiquiva, ⁸ xüca tetetutuicametetüni, tevatuicatü yatepüte'umiquiva. Que mü'ane mütivamicua, 'aixüa 'iyaricü mütivamicuanicü

yapütiumiquiva, que mü'ane müti'aita, yamütiyumexütüacacü yapütiumiquiva, que mü'ane müvanenimaya hipame, müyutemaviecacü yapütiumiquiva.

Cürisitu teüterimama que yamemütecahuni

⁹ Yacü xEICÜA xecayüatü xequeteneyucanaqui'erieca. Xe'ixeümatü tita 'axa müti'ane, tita 'aixüa müti'anesie xequeteneviyani. ¹⁰ Que xemütevanaqui'erie yu'ivamarixi, yu'iyaricü xequenivahive'erieca. Yuxexütü masi xequenivapitüaca yu'ivama ve'emete xeve'erietü.

¹¹ Xepüca'yü'üraraxieca que xemüteyumexütüa. 'Aixüa 'iyaricü xequeneyuvaüriyaca. Xequetene'uximayaca Ti'aitamesie mieme.

¹² Yuri que xemüte'erie xeta'icuevatü, xequeneyutemamavieca. Que xemüte'uximatüarie, xequeteneuca'enivani. Que xemüteyunenevie, xepücatehayevani.

¹³ Cacaüyari teüterimama que memüteheiyehüva, xequenivaparevieca. Xequeneyumexütüaca xeve'inietü cu'uvamete.

¹⁴ 'Aixüa xequetenivaxatani müme memüxe'uveya vahepaüsita 'aixüa memü'itüarienicü. 'Aixüa xequetenivaxatani, tixaü xepücatevaxatani para 'axa memü'itüarienicü.

¹⁵ Memüyutemamavie vahamatü xequeneyutemamavieca. Memütisuana vahamatü xequeneutisuanani.

¹⁶ Yaxeicüa xequeteneyücühüaveni yuhepaüsita yuxexütü. Xepüca'anuyehaitürüveni que xemüteyumate, masi tixaütü memücatehüme vahamatü xequeneu'uvani. Yacü xEICÜA xetecu'erivatü, xetemaivavemete xepüca'yü'erieca.

¹⁷ Ni xeime 'axa xepücate'apica 'iya 'axa xe'uyurieu. Xequetenecuvava 'aixüa xemüteyuriecacü yunaima teüteri vahüxie. ¹⁸ Xüca xeyüvaveni, que xemüteyurie xeme, cayuvatü xequeteneteni yunaima teüteri vahamatü. ¹⁹ Nenaqui'erima, yuhesie mieme xepüca'yucuitüveni, masi xequetenehayevani müme püta memühecarienicü. Müpaü püre'uxa, Ne xehesie mieme nepünemieneni. 'Anepürapica ne, canaineni Ti'aitame. ²⁰ Masisü xüca que mü'ane mümasi'uxie heuhacamücüni, quetineumicua. Xüca heuharimücüni, queneuharitüa. Müpaü petiyurienetü pecanihiveritüamücü müpaü mütiyumaicacü que mü'ane muteviyasitüariapaü. ²¹ Xepüca'ipitüani tita 'axa müti'ane müxeha'ivanicü, masi xequena'ivani tita 'axa müti'ane, 'aixüa xeteyurietü püta.

13

¹ Yunaitü yamequetecahu que memüte'aita müme heiserie memexeiya memüte'aitanicü, müme vaheima memucayasarie. Tevi heiserie pücahexeyaniqueyu müti'aitanicü, me xüca Cacaüyari ca'ipitüanique. Müme heiserie memexeiya hicü memüte'aitanicü mecani'aisieca, Cacaüyari tiva'aitüacacu. ² 'Ayumieme que mü'ane meye'unie cuiepa ti'aitame, mücü caneye'unieca tita Cacaüyari mütiuta'aitaxü. Müme memeye'unie yücümana menanuyutaxüricuni. ³ 'Isücate mepüca'yüa memimariutanicü que mü'ane 'aixüa mütiyuriene, masi mepü'yüa memimariutanicü que mü'ane 'axa mütiyuriene püta. Pereuyeimücü peca'imacarütü que mü'ane heiserie mexeiya müti'aitanicü 'acu. Mericüte, 'aixüa quetneyurieneni. Mücüri 'aixüa paineni 'ahepaüsita. ⁴ Cacaüyari parevivameya canihücütüni 'aixüa pemü'itüarienicü. Me xüca 'axa petiyurieneni, queneumaca. Yacü pücahecue'e 'ixipara. Cacaüyari parevivameya canihücütüni haxüacü mürepinirienicü que mü'ane 'axa mütiyuriene. ⁵ 'Ayumieme peuyevese yamüticamienicü que müti'aita, haxüacü xEICÜA pücatixaü, masi yu'iyarisie 'aixüa mütiyumaicacüta. ⁶ 'Ayumiemerita xepüteyutuani que xemüteheuyehüviyarüva. Müme Cacaüyari tupirisiximama mecanihümetüni, mücücü mecani'ayumiemetetüni.

⁷ Xequetenivarapinirieca yunaima tita müreyeveve. Xequene'ütüa que mü'ane meuyevese xemi'ütüanicü tita xemüteheuyehüviyarüva. Xequene'ütüa que mü'ane meuyevese cuviyexunu tuminieya xemi'ütüanicü. Xequeteneuyehüvirieca que

mü'ane meuyevese xemüteheiyehüviriecä. Ve'eme xequenexatani que mü'ane meuyevese ve'eme xemüxatanicü. ⁸ 'Aixüa püca'yüni xüca heuyeveca xeime xemüte'apiniriecä. Peuyevese xeicüa xemüyunaqui'eriecacü püta. Que mü'ane minaqu'erie xeime, mücü caneye'atüaniri 'inüari niuquiyari. ⁹ Mücü niuqui, xeime 'üyaya pepücacumaüvani, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, pepücati'acahive'erieca, que maine, xevitü 'aisica xüca xuavenita, mücü naitü catiniyutaxevire 'icü niuquicü, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie 'ecü. ¹⁰ 'Inaqu'erietü yuhepaü tevi, 'axa püca'iyurieneni. 'Ayumieme tiyucanaqui'erietü caneye'atüamücü 'inüari niuquiyari.

¹¹ Mücü meta, xenimaicari 'icü tucari. Hicürixüa canaye'aniri xemanutanenierenicü xecusutü. Hicü canahuraniri temütavieisitüarieni. Quepaucua yuri temüte'uta'erie pücahahuracai hicüpaü. ¹² Tücarü pütixüxime, tucari nehuraniri. Hicü 'ayumieme teque'icue'irieni tita teüteri memüteyurie yüvipa timieme. Cuya tepüayari teque'anacatücünü hecüaripa mieme. ¹³ 'Aixüa 'anemecü teque'u'uvani hecüaripa memü'uva vahepaü teyüatü, teca'ixüaratüvetü tecatarüvetü tecarucusixitütü tecaheutayexürietü tecata'eririyatü teca'ütesatü. ¹⁴ Masi xequenacatücünü que mü'ane Ti'aitame Qesusi Cürisitu mühücü. Xepücayuha'arütüaca yaxemüteyuriecä que memüte'ucahive'erie teüteri vahepaü xete'u'iyaritü.

14

Müme memüverarani yuri que memüte'erie

¹ Xequeneutanaqui'erie que mü'ane müverani yuri que müti'erie, peru niuqui xemüxüatüacä que müticu'eriva hepaüsita pücatixaü. ² Xevitü yuri catini'erieca quename yüve nai müticuaca, xevitüta müverani sisiüravime xeicüa püca'a. ³ Que mü'ane müticua'a püca'itave'erieca que mü'ane mücaticua'a. Que mü'aneta mücaticua'a püca'iniuquimani que mü'ane müticua'a, Cacaüyari mitanaqui'ericü 'iya. ⁴ 'Ecüsü que pepüpaicü peminiuquimanicü que mü'ane xeimesie mieme müti'uximaya. Yucusiyari hürüpa 'aputive 'apative nusu. 'Aputivenitütü. Cusiyarieya türücariya pexeiya 'amita-quetüanicü.

⁵ Mücü meta, xevitü tucari yücü 'aneneme cani'erieca, xevitüta naitü tucari yax-eicüa ti'aneneme ni'erieca. Yuxexütü yu'iyarisie heiseriemecü mequeteyumaica. ⁶ Que mü'ane ma'eriva tucari, Ti'aitamesie mieme yüanetü cana'erivani. Que mü'ane mücaha'eriva tucari, mücüta Ti'aitamesie mieme yüanetü pücaha'eriva. Que mü'ane müticua'a, Ti'aitamesie mieme yüanetü catinicuaca, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Que mü'ane mücaticua'a, mücüta Ti'aitamesie mieme yüanetü pücaticua'a, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari.

⁷ Xevitü tame yuhesie mieme xeicüa püca'ayeyuri, yuhesie mieme xeicüa püca'umüni. ⁸ Xüca te'ayeyuyurini, Ti'aitamesie mieme tenayeyuyurini. Xüca te'ucuini, Ti'aitamesie mieme tenicuicuni. 'Ayumieme sepa temayeyuri sepa temücuini, Ti'aitamesüa tecaniamiemetetüni. ⁹ 'Ayumiemerita Cürisitu niümüni nanutanriere, müme memümüquite memayeyuyurita tiva'aitüvame mayanicü.

¹⁰ 'Ecürü titayari petiniuquima 'a'iva. 'Ecütari, titayari petitave'erie 'a'iva. Tanaitü tecaniuti'uicuni Cacaüyari 'uvenieya hüxie. ¹¹ Müpaü püre'uxa, Ne necanayeyurini, canaineni Ti'aitame.

'Ayumieme nehüxie yunaitü menicatunuma'uicuni, Yunaitü yutetacü 'aixüa mecanihécüatacacuni Cacaüyari.

¹² Hicü 'ayumieme taxexütü tahesie mieme tepütiniuni Cacaüyari hüxie.

Xepüca'icahüani titasie mütitiquetamüreni xe'iva

13 'Ayumieme tepücataniuquimatüveni. Masi 'ipaü xequeteneyumaica püta, xemüca'icahüani titasie mütitiquetamüreni xe'iva, titacü mativauseni. 14 'Ipaü nepütimate, Ti'aitame Qesusisie netiviyatü 'ipaü yuri nepüti'erie, tixaütü xüca cati'itiyaca, yücümana müpaü püca'ane. Masi xeicüa, que mü'ane ca'itiyacame mü'erie, mücüsie mieme püca'itiya. 15 Xüca 'a'iva 'uhiveritüarieni 'icuaicü, 'ecü pe'inaqui'erietü pepüca'yüane. 'A'icuaicü pepüca'ica'unani que mü'anesie mieme mumü Cürisitu. 16 Tita xehesie mieme 'aixüa müti'ane, xüca tüma 'axa caticuxasivanique. 17 Cacaüyari 'i'aitüacacu xüca 'a'uyeicani tevi, sepa müticua'a sepa müranuye'e, heiserie caniapitüarieni, yu'iyarisie püca'uximatüarie, niyutemavieca 'Iyari Mütiyupatasie tiviyatü. 18 Que mü'ane müpaü tiyurienetü müti'uximaya Cürisitusie mieme, Cacaüyari caninaqui'acamücü 'iya hepaüsita, teüterita meneitimaicuni 'aixüa que mütiyuriene.

19 'Ayumiemericü tame tenitamexütüaca cümana ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, cümana 'axeicüa temütaseiriyanicü tanaitü. 20 'Icuaicü pepüca'ica'unani tita Cacaüyari mütiuyuri. Naitüri catini'itiyaca, peru 'axa püyüni xüca tevi ticuatü 'itiquetamüra xeime. 21 'Aixüa püyüni queyu masi xüca vai pecacua'anique xüca vinu peca'anuye'enique, xüca tixaü pecatiyurienenique cümana 'a'iva mativauseni mütiquetamüre müveranare. 22 Yuri que pemüti'erie, 'acümana yaquetinecu'erivani Cacaüyari huxie. Caniyutemavieca que mü'ane yuhesie mücarahüpa paüri 'aixüa 'aneme 'erietü. 23 Que mü'ane müyuxamurie yücü ticu'erivatü, mücü nanutahüiyamücü xüca ticuaca, yuri ti'erietü mücayüanecü. Nai mütiyuriene yuri que mücati'erie, 'axa tiniyurieneni.

15

Memütürüçavi memüverarani

1 Caneuyevacani tame temüyüvavemete teminevieni tita memücateyüvave müme memüverarani. Tepüca'yüaca para taxaütame xeicüa temünaqui'acacü. 2 Taxexütü tequeyüaca tahepaü tevi püta münaqui'acacü, 'aixüa mü'itüarienicü müseiriyarienicü. 3 Ni Cürisitu püca'yüanecai para yuxaütame xeicüa münaqui'acacü, masi que müre'uxa, Müme 'axa que memutiyuanecai 'ahepaüsita, vaniüquixiya pünesi'u'axixü ne püta. 4 Naitü meripai mütiuti'utüarie, temüteti'üquitüarienicü tiniuti'utüarieni, para tete'uca'enivatü 'utüarica xapayari tasinütüacacu yuri temüte'eriecacü teta'icuevatü. 5 Mücü Cacaüyari müpaü mütatipitüva temüte'uca'enivanicü temünütüarienicü, mücü quexepitüaca yax-eicüa xemütayumaicacü yuhesüa, Cürisitu Qesusi que maine, 6 'axeicüa xei teta-yaricü xe'utaniütü 'aixüa xemutiyuanenicü que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya hepaüsita.

Niuqui 'aixüa manuyüne memücahuriyusixi vahesie que mütimieme

7 'Ayumieme xequeneyutanaqui'erie yunaitü, Cürisitu müxe'utanaqui'eripaü, Cacaüyari 'aixüa müticühüavarüvanicü. 8 'Ipaü nepaine, Cürisitu müme xitequiya 'inüariyari memexeiya vaparevivame nayani, masiücüme meyeitüanicü yuri que maine Cacaüyari, mitaseiriyanicüta tita meripai mütiyarutahüavixü ta'uquiyarima quename metemiquieniquecai, 9 mümeta memücahuriyusixi 'aixüa memutiyuanenicü Cacaüyari hepaüsita müvanenimayacü, que müre'uxa, 'Ayumieme 'aixüa nemanihecüatacamücü memücahuriyusixi vahesüa, Nemaninüavacamücü que mü'ane pemühücü.

10 Tavari müpaü paine,

Xemücahuriyusixi xequeneyutemamavieca teüterimama vahamatü.

11 Tavarita,

'Aixüa xequeteneutahüavi Ti'aitame hepaüsita

Yunaitü xemücahuriyusixi.

Yunaitü nuivarite 'aixüa mequehaitücani hepaüsitana.

¹² Tavari Quisariyaxi müpaü paine,
 Quisahi quie mieme tinitinemücü nana,
 Que mü'ane manucuqueni mütiva'aitüanicü memücahuriyusixi.
 Hesiena yuri mecateni'eriecacuni
 Memücahuriyusixi meta'icuevatü.

¹³ Hicü 'iya Cacaüyari mütasi'upitüva temüta'icuevanicü yuri tete'erietü, mücü quexehüniyani naimecü xemüyutemamaviecacü yu'iyarisie xemüca'uximatüariyecacü mexi yuri xete'erie, masi vaücava yuri xemüte'eriecacü xeta'icuevatü, 'Iyari Mütiyupata xetürücariryacacu.

¹⁴ Neri yuri nepüti'erie ne'ivama xehepaüsita, quename yücümama xehüpüne 'aixüa xeteyurietü, quename xe'aye'axüavave nai xetemaitü, quename xeyüvave xemüyu'imaiyanicü. ¹⁵ Hipame tapari necueriva'atü nepütixe'uta'utüiri, tavari nexeha'eritüatü hepaüsitana yacütünüquetü, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü müpaü münetiümicü, ¹⁶ Cürisitu Qesusi parevivameya nemayanicü memücahuriyusixi vahesie mieme, mara'acamepaü neti'uximayatü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyünesie mieme, müme memücahuriyusixi mavari memacü necü memütanaqui'eriva, Cacaüyarisie mieme memupasie 'Iyari Mütiyupata yativapatacacu.

¹⁷ Hicüsü Cürisitu Qesusisie netiviyatü necaniyüveni 'aixüa nemütinecühüaveni nehepaüsita, tita Cacaüyari mütiyuriene nexatatü. ¹⁸ Nepücacueriva'a tixaütü nemüticuxatanicü, tita Cürisitu mütiuyuri yanetiurienecacu ne xeicüa nepüticuxatani. Yanetiurienecacu, müme memücahuriyusixi yametecahutü menacüne, netaniucacacu neti'uximayacacu, ¹⁹ türücarिया nehexeyacacu 'inüarite mamarivavemete mütiyünicü, türücarिया nehexeyacacu 'Iyarisüa mümieme. Querusareme neheyeyaca 'Iriricupai neheyeyuneca nenaye'ani yemecü neticuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita, ²⁰ 'ipaü netinemexütüatü, nemüticuxatanicü niuqui 'aixüa manuyüne haque que mü'ane Cürisitu mühücü mücaxasieve xeicüa, capa xeime tenarieya heima ne'anüquinicü ne. ²¹ Masi müpaü que müre'uxa, Müme 'asimemücate'utahüavarie hepaüsitana, müme menixeyiacacuni, Hepaüsitana memüca'u'enana meneitimaicuni.

Papuru que müreyeimücücai Xumapaitü

²² 'Ayumieme müixa nepacunuütärie nemücaxe'u'ivatamienicü. ²³ Hicüri 'uva pumaveri haque nemüre'uximayaca. Müixa viyari nepütihive'erie nemüxe'u'ivatamienicü ²⁴ quepaucua 'Isipaniya nemümie. Ne'anuyeneme nepüxexeyaniqueyu. Xemeta mana xepünesi'anuyenü'ani, xehesüa netemavieritüariyeu 'esiva meri. ²⁵ Masi hicü Querusareme nepüyemie nevaparevienique Cacaüyari teüterimama. ²⁶ Maseruniyatari 'Aciyatari meniüvaüriya 'axeicüa tixaütü memütevaminicü müme memümamave Cacaüyari teüterimama vasata memetitei Querusaremetari. ²⁷ Müpaü meteniyuvaüriyani, neyevacata müpaü memütevarapinirienicü. Memücahuriyusixi vahepaü meheixeyiatü mepacü 'Iyarisie timieme. Peuyevese mümetari memüvaparevienicü vaiyarisie timieme hepaüsita. ²⁸ 'Ayumieme 'icü ne'aye'atüame, 'icü va'imiquieri nevayetürieme, nenayeimücü, xehesüa ne'anuyeneme 'Isipaniya nemeta'anicü. ²⁹ Xehesüa quepaucua nemeta'ani, nepütimate nemunuani nehünetü niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyünesie timiemecü 'aixüa xemü'itüarienicü.

³⁰ Qesusi Cürisitu mütati'aitüvamecü, 'Iyari mütasipitüacü temütetacanaqui'eriecacü, 'ipaü netinixetavavirieni ne'ivama, cui xemünesipareviecacü nenevieri xe'ipitüatü Cacaüyari nehiesie mieme ³¹ nemütavicieisitüarienicü, Cureya memütama yamemücatecahu 'axa memücanesiyurienicü, memünaqui'acacüta Cacaüyari teüterimama, que nemütivaparevienie Querusaremesie, ³² para xehamatü nemü'uxipiecacü quepaucua nenetemavietü nemeta'ani xehesüa, que mütinaque Cacaüyari. ³³ Mücü Cacaüyari

mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, mücü que'uyeicani yunaime xehamatü. Müpaü xeicüa nepaine.

16

Que mütivavaüritüacai

¹ Nenixehecüatüani ta'iva 'uca Peve mütiteva. Mücü tiparevivame canihücütüni Senicüreyasie memüyuyexexeüriva vahesüa. ² Xequeneutanaqui'erie Ti'aitamesie xeteviyatü, que müreyeveşe Cacaüyari teüterimama memüyutanaqui'erienicü. Xequeneuparevi xüca tixaütü reuyehüaca xehesüa. Mücü tiparevivametütü nivaparevieca yumüireme, neta caneniuparevieni.

³ Xequenivavaüritüaca Pürisira 'Aquiramame. Nehamatü mepüte'uximaya Cürisitu Qesusisie teteviyacacu. ⁴ Nemayeyurinicü ne, meniucueriva'itüarieni meniucui'iva tüma. Ne nexaüta pamüpariyusi nepücavapitüa, masi yunaitü memüyutixexeüriva memücahuriyusixi pamüpariyusi mepüvapitüata nehamatü. ⁵ Vaquita memüyuyexexeürivata xequenivavaüritüaca. Xequenevaüritüaca 'Epainetu neminaqui'erie. Mücü meri 'Asiyatari vasata peu'isanari Cürisitusie mieme. ⁶ Xequenevaüritüaca Mariya vaüca müti'uximayacai xehesie mieme. ⁷ Xequenivavaüritüaca 'Aniturunicu Cuniyaximame nenuivarisie memümiemete nehamatü memanutaxüriya. Müme menive'emetetüni nü'arisixi vasata. Cürisitusie mepüteviyacai ne hesiena necativiyavecacu cuxi.

⁸ Xequenevaüritüaca 'Amupüriyatu neminaqui'erie Ti'aitamesie netiviyatü. ⁹ Xequenivavaüritüaca 'Uruvanu tahamatü müti'uximaya Ti'aitamesie teteviyacacu, 'Isitaquimame neminaqui'erie. ¹⁰ Xequenevaüritüaca 'Aperexi mü'inüasieve Cürisitusie tiviyatü. Xequenivavaüritüaca 'Arisitupuru quie miemete. ¹¹ Xequenevaüritüaca Heruriyuni nenuivarisie mümieme. Xequenivavaüritüaca Narusisu quie miemete, queyupaümetü Ti'aitamesie memüteviya. ¹² Xequenivavaüritüaca Türipina Türipusamame Ti'aitamesie meteviyatü memüte'uximaya. Xequenevaüritüaca Perüsira münaqui'eriva vaücava müti'uximayacai Ti'aitamesie tiviyatü. ¹³ Xequenivavaüritüaca Xupu manayexeyari Ti'aitamesie tiviyatü, varusieyamame nevarusipaü mü'anecaita. ¹⁴ Xequenivavaüritüaca 'Asinicüritu Pürecuni Herümexi Patüruva Herüma hipame 'ivamarixi vahamatü memü'uva. ¹⁵ Xequenivavaüritüaca Pirurucuxi Curiyamame, Nereya 'ivaya 'ucamame, 'Urimipata yunaitü Cacaüyari teüterimama vahamatü memü'uva.

¹⁶ Xequeneyuvaüritüaca 'isiyacü Cacaüyarisüa que xemütemiemete. Yunaitü Cürisitusüa miemete naisari memüyutixexeüriva mepüxevaüritüa.

¹⁷ Ne'ivama 'ipaü netinixevavirica, xequenivaxeiyani müme hixüata memüxesana memüxeti'ücamüra, müme memüyüa que yaxemücate'uta'üquitüarie. Xequeneyupata vahepaüsita. ¹⁸ Tati'aitüvame Cürisitusie mieme mepücate'uximaya müya memü'anene, yuyuriepa mieme püta mepüte'uximaya. 'Aixüa me'utiyuatü peru yacü xeicüa, visi me'utiniutü mepüteva'irüviya müme tita 'axa müti'ane memücateha'eriva va'iyari. ¹⁹ Xeme que xemütecahu metenetimani yunaitüri. 'Ayumieme xehepaüsita nepünetemavi. 'İpaü pünetinaque, xemütemaivavenicü 'aixüa xeteyurietü, xemüca'inücacü püta tita 'axa müti'ane. ²⁰ Mücü Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, mücü nixepitüamücü xemicaquesinacü Satanaxi yareutevitü. Tati'aitüvame Qesusi xüca 'aixüa tüca'iyarini xehesie mieme.

²¹ Timuteu nehamatü müti'uximaya nixevaüritüaca, Rusiyuta Casunita Susipaterita nenuivarisie memümiemete.

²² Ne Terütüyu 'icü xapa nemaca'utüa nepüxevaüritüa Ti'aitamesie netiviyatü.

²³ Que mü'anesüa nemü'axe ne, yunaitü memüyuyexexeüriva memü'axeta hesüana, Cayütütü canixevaüritüaca. 'Erasitu quiecatari vatumini hüveme, ta'iva Cuarutumatü menixevaüritüaca.

²⁴ Yunaimexehesie mieme xüca 'aixüa tiuca'iyarini Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu.

Visi queticühüavarüvani Cacaüyari

²⁵ Mücü caniyüveni müxetuicanicü, que maine niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata, xasica Qesusi Cürisitu hepaüsita que maine. Catinicuxasivani que maine niuqui 'iya mitahecüataxü. Mücü niuqui müixa caniuti'aviesiecaitüni cayuvatü xEICÜA, ²⁶ hicürixüa masiücütü nayani. Texaxatamete va'utüarica ya'utainecacu, que mütiuta'aitaxü mücü Cacaüyari yuheyemecü 'amuyeica, canivarutahecüatüani yunaimexehesie nuivarite para yamemütecahunicü yuri mete'erietü.

²⁷ Mücü Cacaüyari muyuxevi mütimaive, visi queticühüavarüvani Qesusi Cürisitu hepaüsita yuheyemecü. Müpaü xEICÜA cani'aneni.

CURINITUTARI

Mexüacame Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru, ta'iva Susiteneximatü, tecanixevaüritüaca Curinitutari. Cürisitu Qesusi caneniuta'inieni nü'ariecame nemayanicü, müpaü mütinaquecaicü Cacaüyari. ² Curinitutari xemeyutixexeüriva Cacaüyarisüa xemiemetetütü, tenixevaüritüaca. Cürisitu Qesusisie xeteviyatü, xecaniupasieni Cacaüyarisie mieme. Xecaniuta'inierieni yaxemütepasienicü, que memüte'uta'inierie yunaitü naisarie memehüave que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mühücü, que mü'ane müme tiva'aitüvame mühücü tameta tati'aitüvame mühücü. ³ Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu mütati'aitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Pamüpariyusi que mütipitüacai, 'iyarisie timieme memütecumiquivacaicü

⁴ Neheyemecü pamüpariyusi necanipitüaca Cacaüyari xehepaüsita, 'aixüa tiuca'iyaritü mütixe'umicü Cürisitu Qesusisie xeteviyacacu. ⁵ Nai tinitimüriyarümeni xehesie mieme, hesiena xeteviyacacu. Naimecü xecaniyüvaveni xemütiniunicü, naime xecatenimaica, ⁶ xehesie que mütiuseiriyarie mücü niuqui mihecüata Cürisitu. ⁷ 'Ayumieme naime xecatenicumiquivani, tixaü pücareuyevese mexi xe'icuevie Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, masiücütü mayeitüarienique. ⁸ Mücü canixeseiriyamücü xeme, tapareyuque, xehesie mücarahüivanicü 'iya tucarisie quepaucua munuani Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ⁹ Cacaüyari que maine yacatinicamieni. Mücü canihücütüni que mü'ane müxe'uta'ini xemüyutaxevirecü nu'ayamatü Qesusi Cürisitu mütati'aitüvamematü.

Cürisitu que tisanive

¹⁰ Perusü ne'ivama, vaüriyarica siepüre necanixepitüaniqueyu, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitusüa temiemetetütü 'ipaü ne'utaitü, xeniuqui yuxevicacu yaxeicüa xequetenecu'erivani, hixüata xepücayusanani. Masi xequenütüariECA yaxeicüa xeteyumaitü, yaxeicüa xetecu'erivatü. ¹¹ Hipatü Curuhesüa miemete müpaü mecaneteniuhecütüani xehepaüsita ne'ivama, quename vaniu, hipatü xeme xeyucuitüve. ¹² 'Ipaü nepaine, xeme yuxexütü 'ipaü xeputyuane, Ne Papurusie necatiniviyani, xevitüta, Nesü 'Apuruxisie püta necatiniviyani, xevitüta, Nesü Sepaxisie püta necatiniviyani, xevitüta, Nesü Cürisitusie püta necatiniviyani. ¹³ Cürisitu que tisanive 'acu. Ne Papuru xehesie mieme que netiumierie curuxisie. Papurusüa xemiemetetütü que xete'uca'üvaxü. ¹⁴ Cari pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, xeime tüma nemüca'uca'üyaxücü xeme, Cürisipu xEICÜA, Cayu xEICÜA, ¹⁵ capa 'uxa'atüni varie xevitü müpaü hainenicü, quename xeme xe'uca'üyarie nehESÜA xemiemetetütü. ¹⁶ Mesü necanivaruca'üyata 'Esitepanaxi quie quiecatari. 'Asinepücara'eriva xeimetüme que nemütü'üyaxü. ¹⁷ Cürisitu que münereyenü'a, capünesiheyenü'a nemütü'üyanenicü xEICÜA. Niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü caneneyenü'ani masi, peru nemüticuxatanicü yacü timaivemepaü necati'enierietü yacü xEICÜA ne'utaitü. Me xüca müpaü netiuniucanique, yacü xEICÜA catanicuxaxasivaniqueyu que mütiumierie Cürisitu curuxisie.

Türücaria que mütatipitüa, temaivavemete que mütarayeitüa Cürisitu, Cacaüyari yatipitüacacu

¹⁸ 'Icü niuqui que mütiumierie curuxisie manuyüne, yacü haineme mecani'erieca müme memütatümaiariexime. Tameri püta temütavicueisitüariexime que temüte'l'enie, mücü niuqui türücaria canihücütüni Cacaüyarisüa mümieme. ¹⁹ 'Ipaü catine'uca, Tita memütemate temaivavemete, mücü necanica'unamücü.

Tita memütemaivave yüvemete, mücü necanixani'eriecamücü.

²⁰ Haquevari temaivavemete, haquevari müme 'inüaricü memüte'üquita, haquevari niuqui xüxüatüvamete hicü miemetexi. Camüsü, tita memütemaivave cuiepa memütama, yacü xEICÜA haineme canayeitüani Cacaüyari. ²¹ Cui timaivetü, müpaü tiniuta'aita Cacaüyari, cuiepa memütama que memütemaivave memüyutatexienicü meheitimanique Cacaüyari. Masi caniyuvaüriya Cacaüyari niuqui mücuxasiva müvatavicueisitüanicü müme yuri memüte'erie, sepa mücü niuqui yacü xEICÜA haineme memü'erie hipatü.

²² Huriyusixi teüteriyari 'inüarite menivauca, Cüriyecusixi timaiveme niuquieya menivauca. ²³ Tame Cürisitu püta tecanixatani, que mü'ane curuxisie mumierie que mütiHÜCÜ. Mücü Huriyusixi meniutiquetamürixüani, yacü xEICÜA ticuxaxasivame meni'erieca hipatü memücahuriyusixi. ²⁴ Tame püta temuta'inierie, sepa Huriyusixi sepa Cüriyecusixi, müpaü tetenitamaica, Cürisitu canihücütüni que mü'ane türücarিয়া mütasipitüa Cacaüyarisüa miemetütü, que mü'ane temaivavemete müta'sayeitüa Cacaüyari que mütimaive. ²⁵ Sepanetü xüca Cacaüyari yacü xEICÜA hainenique, mücüsiere masi yemecü catinimaiveniqueyu, teüteri hepaüna 'asimecatemaivavecacu. Sepa xüca Cacaüyari catürücaüyenique, masi yemecü canitürücaüyeniqueyu, teüteri hepaüna mecatürücaüvicacu. ²⁶ Xequetena'erivani que xe'ananetü xemuta'inierie ne'ivama. Camüsü, hipatü xEICÜA xeme xecatenimaivavemetetüni, teüteri que memütecu'eriva. Hipatü xEICÜA xepüve'emeté, hipatü xEICÜA mamarivavemete xepüvanivema, que xemüte'uta'inierie. ²⁷ Masi 'ena cuiepa miemete tita yacü haineme memüte'erie cananuyeteüxieni Cacaüyari, para müvatiteviyasitüanicü temaivavemete. Canenuyeteüxieni tita mücatitürücaüvi 'ena cuiepa, müvatiteviyasitüanicü müme memütürücaüvi. ²⁸ Cacaüyari canenuyeteüxieni tita tixaü mücatihücü, tita mütiXANI'eriva, tita 'amücatiuve meta, para yacü xEICÜA meyeitüanicü tita mütiXUAVE, ²⁹ capa xevitü tevi ve'eme yuxatanicü Cacaüyari hÜXIE. ³⁰ Masi Cacaüyari müxe'unetüacü, 'ayumieme 'axecaniu'uvani, Cürisitu Quesusisie que xemüteviya. Cürisitu canihücütüni que mü'ane Cacaüyari micaye, temaivavemete müta'sayeitüanicü, tasipitüatü heiseriemecü yatemütecahunicü, tasipatatü Cacaüyarisie mieme, tasixünatü. ³¹ 'Ayumieme müpaü cani'aneni que müre'uxa, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme.

2

Que müticuxatacai Cürisitu hepaüsita, curuxisie que mütiemie

¹ YaxEICÜA neta ne'ivama, quepaucua xehesüa nemunua, cui yüvemepaü nepücaüanecai que nemütiuniucacai, que nemütimaivecai, quepaucua nemütixecuxaxatüvacai ne'ihECÜATATÜ Cacaüyari que mü'ane. ² 'Ipaü netininemaicaitüni püta, tixaü nepücara'erivaniquecai xehesüa ne'uyeicatü, Qesusi Cürisitu xEICÜA netina'erivaniquecaitüni, que mü'ane curuxisie mumierie que mütiHÜCÜ. ³ Nesüari necatürücaüyetü masi necaninuani xehesüa, neheumatü vaüca, ne'uyüyüacatü. ⁴ Que nemütiuniucacai, tita nemütixatacai, timaivemepaü nemüti'enierienicü xEICÜA nepücaüanecai, visi netiuniutü xEICÜA yuri nemütixE'ERITÜANICÜ nepücaüanecai. Masi necanixehECÜATACAITÜNI 'Iyari que müti'ane, Cacaüyari que mütitürücaüye, ⁵ capa heuyevecacü tita teüteri memütemaivave para yuri xemüte'eriecacü xeme, masi Cacaüyari türücariyasie püta yuri xemüte'eriecacü.

Tita Cacaüyari 'Iyarieya masiücüme mürayeitüa

⁶ Tetemaivavetü masi tetenicuxatani müme memaye'axüavave vasata. Peru que temütemaivave, hicü miemetexi müpaü mepücatemaivave. Hicü miemetexi teva'aitüvameteta müpaü mepücatemaivave, müme yacü xEICÜA memacünirüme. ⁷ Masi que temütecuxata tame, tenihECÜATANI tita müti'AVIESIECAI, que mütimaive Cacaüyari tetecuxatatü. Timavetü que mütiyurieniquecai 'arique, visi te'ananeme

que mütarayeitüani, mücü 'ana pücamasiücücai hicüque, sepa Cacaüyari müpaü mütiyumaicai cuie canetüarievecacu cuxi. ⁸ Hicü miemetexi teva'aitüvamate hasuacua müpaü mepücatehetimaivavecai ni xevitü. Xüca müpaü metehetimanique, curuxisie mepüca'imieniqueyu Ti'aitame visi mü'ane. ⁹ Masi que müre'uxa, Tita tevi mücatixeyave yühüxicü, mücati'enieve yunacacü, Titacü mücatiyu'iyaritüave tevi, Müya 'aneneme Cacaüyari nivaruha'arütüirieni Müme meminaqui'erie.

¹⁰ Müya 'aneneme Cacaüyari masiücüme canayeitüani, 'Iyari yatatixeisitüacacu. Mücü 'Iyari catinimaica naisarie que müti'ane, naitü que mütiyumate Cacaüyari.

¹¹ Teüteri, que titita tevisie mieme yamütimate tevi que mütiyumate. Tevi 'iyarieya hesiena müyeca canihücütüni tita müpaü mütimate. Yaxeicüata tevi 'asipücatimate Cacaüyari que mütiyumate. Cacaüyari 'Iyarieya xEICÜa müpaü catinimaica. ¹² Tame 'uva cuiepa mieme 'iyari tepüca'uyeyesa. 'Iyari Cacaüyarisüa mümieme püta tecani-uyeyeca, temütemaicacü tita Cacaüyari mütatiumi. ¹³ Tita 'Iyarisie mütimieme teteniva-hecüasitüiyani müme 'Iyari memuyeyesa. 'Ayumieme quepauca temixata tita Cacaüyari mütatiumi, tepücatecuxata que temüte'u'üquitüarie teva'enietü müme teüteri vahepaü xEICÜa memütemaivave. Yatetenicuxatani 'Iyari que mütati'üquitüa püta.

¹⁴ Tevi mücü 'Iyari müca'uyeyesa pücayuvaüriya mitanaqui'erienicü tita Cacaüyari 'Iyarieyasie mütimieme. Yacü xEICÜa haineme cani'eriecamücü. Pücayüve yamüretimanicü, me 'Iyari 'ipareviecacu xEICÜa caniyüvemücü mita'inüatacü que müti'ane tita 'Iyarisie mütimieme. ¹⁵ Que mü'ane mücü 'Iyari muyeyesa püta, nai catinita'inüatamücü, peru xevitü 'Iyari müca'uyeyesa hepaüna püca'ita'inüata que mü'ane miyeyesa. ¹⁶ Que müre'uxa, Quepaicü pütimate que müticu'eriva Ti'aitame, quepai pütita'üquitüani. Peru tame Cürisitupaü tetenicu'erivani.

3

Cacaüyarimatü que temüte'uximaya

¹ Neri ne'ivama, 'ana nepücayüvecacai nemütixecuxaxatüvanicü que nemütivacuxaxatüva müme 'Iyari memuyeyesa. Müme vai xEICÜa memühüme, türi Cürisitusie memüteviya que nemütivacuxaxatüva, müpaü püta netinixecuxaxatüvacaitüni xeme. ² Resi nenixemicuacaitüni, 'icuai nepücaxe'umi, xEMÜca'iquemacacü. Peru hicü cuxi xepüca'iquema, ³ vaisie xEMÜteviyacü cuxi. Mexi xeyumexütüa hipame vahepaüsita, mexi xeyucuitüve cuxi, cari vaisie xecateviya xEICÜa, teüteri vahepaü xecateyüa. ⁴ Xevitü quepauca müpaü maine, Nesü Papurusie necatiniviyani, xevitüta, Nesü 'Apuruxisie netiniviyani, cari teüteri xEICÜa xecanihümetüni.

⁵ Mericüte, 'Apuruxitütü que titita. Papurutütü que netitita. Cacaüyari parevivame-temama tecanihümetüni, tacümana yuri xeteniuta'erieni. Ti'aitame que mütatiumi taxexuime, ⁶ ne neniuca'eni, 'Apuruxi ni'ipanecaitüni. Peru Cacaüyari canihücütüni mitinetüa. ⁷ 'Ayumieme 'esame tixaü pücatihücü, 'ipavame tixaü pücatihücü. 'Iya xEICÜa mitinetüa tixaütü catinihücütüni Cacaüyaritütü. ⁸ Mecaniyuxevini 'esame 'ipavame. Yuxexütü yu'ivarica mecateni'ivacacuni que memütecumaüvacai. ⁹ Cacaüyarimatü tecateni'uximayaca. Xemeru Cacaüyari vasiyaya xecanihümetüni.

Mücü meta, Cacaüyari veviyaya xecanihümetüni. ¹⁰ Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que münetiümü, müpaü nepütitavevi tesariya quitüa mieme, qui vevivamete tiva'aitüvamepaü neyüanetü mütimaivepaü. Xevitü qui pütavevieni heimana. Yuxexütü mequeyu-cuerivayurieca que memüte'iveviva. ¹¹ Tesariya quitüa mümieme 'apuve yuxevitü. Xevitü pücayüve tavari mitavevieni xeime. Quesusi Cürisitu canihücütüni tesariya 'amuve. ¹² Hurucü püratacü tetexi visi mü'anecü xüca 'utaquini heimana, cüyexicü 'üxacü müaxacü nusu, ¹³ yuxexuime vaveviya canihēcüacamücü. Tucari 'aye'ayu hecütatü

canayeimücü, tucari masiücütü que mürayani tai xuavecacu. Tai canita'inüatamücü yux-exuime vaveviya, 'aixüa que müti'anene. ¹⁴Tita mütiutavevie xüca yuhayeva, 'ivevivame catini'ivacamücü. ¹⁵Me xüca 'utitani, 'ivevivame tinitatümayiamücü. 'Ivevivame xeicüa canitaviceimücü, peru que mü'ane taicü mutaviceipaü catini'eriecamücü.

¹⁶Xüari xeme müpaü xecatenimaica, Cacaüyari tuquieya xemühümecü haque Cacaüyari 'Iyarieya meyeca. ¹⁷Tevi xüca 'ica'una Cacaüyari tuquieya, Cacaüyari canica'unamücü 'iya. Cacaüyari tuquieya canipasieca hesiena mieme. Xemeri xepühüme tuqui.

¹⁸Xepücateyu'irüviyani. Xüca xevitü xeme timaiveme yu'erieca, temaivavemete que memüteyu'erie hicü miemetexi, 'asicatimaitü püta que'ayani, yuri timaivetü mayanicü. ¹⁹Cuiepa memütama que memütemaivave, yacü xeicüa haineme cani'erieca Cacaüyari. 'Ipaü catine'uca, Temaivavemete que memüteyucuamana, mücü yacatinivaviyani. ²⁰Tavari 'ipaü catine'uca, Ti'aitame catinimaica niuqui que memütexüatüa temaivavemete, yacü xeicüa niuqui memüxüatüacü catinimaica. ²¹'Ayumieme 'aixüa püca'ane ve'emete müvaxatanicü teüteri. Masi naitü xehesüa catinimietüni. ²²Sepa Papuru, sepa 'Apuruxi sepa Sepaxi, sepa cuie, sepa xemayenenieme, sepa xemucui, sepa hicü mieme xemütehexeiya, sepa 'uxa'atüni varie mieme xemütehexeiya, naitü xehesüa catinimietüni. ²³Xemeta Cürisitusüa xecanimietetüni, Cürisituta Cacaüyarisüa canimietüni.

4

Nü'arisixi que memütehüritüariecai

¹'Ipaüta tequete'erivani tame, Cürisitu tupirisiximama que temütehüme, que temüte'uhüritüarie temihecüatanicü tita müti'aviesiecai Cacaüyari hepaüsita. ²Camüsü 'ena xüca hüritüarieca, caneuyeveca yamüticamienicü. ³Peru xüca xeme xenesicu'ivaviyanique 'isücate vahepaü, xüca 'isücate memüteüteri xeicüa menesicu'ivaviyanique, tixaü nepücane'iyaritüacaqueyu mücü. Ni necümana nepücane'ivaviyave. ⁴Sepa 'asinemücatimate nehesie nemürähüpanicü, mücü xeicüa heiserie nepücahexeiya. ⁵Ti'aitame püta canihücütüni que mü'ane 'isücametütü munesicu'ivaviyani. 'Ayumieme xepüca'inüatani tucariyari ca'aye'avecacu cuxi, Ti'aitame 'acuxi canuavecacu. Mücü canihücüariviyamücü tita mütiuti'aviesie yüvipa. Masiücüme caneyetüamücü que memüteyuriecu teüteri yu'iyarisie. 'Anaqueri yuxexuitü 'aixüa mecatenicühüavarüvacuni, Cacaüyari que mütivanaquisitüani.

⁶Yanemütixehücüatüanicü ne'ivama, 'ayumieme necaninexatacaitüni, 'Apuruxi necanixatacaitünita, para xetasiha'erivatü xemeitimanicü 'icü 'inüari, Que müre'uxa püca'anuyehaitürüveni, manuyüne, capa xevitü 'utahüsierienicü, xeimecü naqui'atü, xeime püta xani'erietü. ⁷Camüsü quepaicü pe'anuyehaitürüveme pümasi'ayeitüa. Tita perexeiya pecatimiquivetü. Mericüte, xüca petiumiquieni, titayariri ve'eme peti'axata, pecaticumiquivame pe'axatatü.

⁸Xemeri xüari xeniuhuxaca, naime xetehexeyatü xenacüneri. Xecanaye'axüani te'aitamete xe'acüneca, xetasitave'erietü tame. Xüca yuricü te'aitamete xe'acüneque tuma, tametari xehamatü tete'aitatü temacüneccü. ⁹'Ipaü netinicu'erivani, Cacaüyari pütasi'ucayasaxü tame nü'arisixi, 'imatüremete temühümetünicü, müme memanutaxüriya mecui'ivaque vahepaü temü'anenenicü. Te'ixüariyatü tecanacüne cuiepa memütama vahüxie, Cacaüyari tupirisiximama teüterita vahüxie. ¹⁰Tame yacü te'utiyuaneme tecani'erivani Cürisitusie mieme, cari xeme püta xecatenimaivaveni Cürisitusie xeteviyatü. Tameri tepücatürücavi, cari xeme xecanitürücavini. 'Aixüa xecatenicuxaxasivani xeme, tame püta tenixani'erivani. ¹¹Hicüque teneuhacacuicuni teneuharicuni tenimamaveni teniutiveiyani teneu'uvacatetüni. ¹²Tetenita'uxitüaca tamamacü tete'ivatü. 'Axa tetecühüavarüvatü, 'aixüa teputiyuane. Te'uveyarietü yatepüte'uca'eniva. ¹³'Axa

me'utiyuanecacu tahepaüsita, tepüvanütüa. Cuiepa xasiyaripaü tecani'aneneni, naime temüxiquiyaripaü tecani'aneneni hicüque.

¹⁴ 'Ipaü neti'utüatü nepücaxeteviyasitüamücü. Masi nepüxenütüamücü nenivema xemühümecü nemüxenaqui'eriecü. ¹⁵ Sepa tamamata miriyari xemüvarexeiyanique texe'üquitüvamete Cürisitusie xeteviyacacu, yumüireme xepücavarexeiya yuquemasma. Cürisitu Qesusisie netiviyatü, niuqui 'aixüa manuyüne neticuxatatü, necanixe'utinuivitüani. ¹⁶ 'Ayumieme vaüriyarica necanixepitüaca, xenesi'üquetü sequenacüni.

¹⁷ Müpaü xemütecahunicü, 'ayumieme xehesüa nepeitanü'a Timuteu. Mücüta caninenivetüni, neninaqui'erieca, yacatinicamieni Ti'aitamesie tiviyatü. Mücü canixe'aye'eritüamücü que nemütüyeica Cürisitu Qesusisie netiviyatü, yaxeicüa que nemütü'üquita naisarie memeyutixexeüriva vahesüa. ¹⁸ Hipatü vaniu mecaniutihüsierieni, xehesüa necaheta'ame me'erietü. ¹⁹ Neri cuitüva necaneta'amücü xehesüa, xüca müpaü tinaqueni Ti'aitame. 'Ana nepüretimani que memütetürücavi müme müpaü memütehüsierietüca, sepa que memütecuxata. ²⁰ Cacaüyari ti'aitametücacu, pücaheuyevese vaüca müticuxatanicü. Mücü ti'aitametücacu, türücarिया puxuave püta. ²¹ Que tixenaque. Xehesüa netita'ani nexetavayatü. Nepeta'ani nusu nexenaqui'erietü neca'ane'eriyatü 'acu.

5

Que mütiuta'inüasie xevitü mürucuyanecai

¹ Cari müpaü catinicumivani, quename xeniu, xevitü xeme 'icumaüva que mü'ane mücayü'üya. Que memücateyurie nuivarite, yacatiniyurieneni 'iya 'icumaüvatü. Yuteivari xeniu caniuativitüni. ² Cari xeme xepühüsierietüca. Caneuyevaca masi xemutisuananicü, yusata xemenuyenü'anicü müya mütiyuriene. ³ Nesü sepa nevaiyarisie teva nemuyeica, netininemaica xehesüa nemuyeicanipaü. ⁴ 'Ipaü xequeteneuyuri Ti'aitame Qesusi xehüavetü. Xequeneuyucuxeürü, neta xehamatü ne'uyeicacacu yacütütü. Tati'aitüvame Qesusi xetürücayacacu, ⁵ xequeneyetua que mü'ane müya mü'ane, Cauyumarie mica'unacü vaiyarieya, 'iyarieya püta mütavicueisitüarüenicü 'iya tucarisie quepaucua munuani Ti'aitame.

⁶ Ve'emete que xemüteyuxata, mücü 'aixüa püca'ane. Müpaü xecateme, 'esipemecü pa naitü caniuatucuxaniriyarieni ticuxanariyamecü. ⁷ Xequeneyu'itica ticuxanariyame müye'i mumavenicü, 'axa que xemüteyuriecai. Pa mühecua püta xequenacüni, xemü'itiyatücanicü yaxeicüa mücü 'ixüararipa que memüte'ititüva pa cuxaxanime, cacuxaxanime xecüa memütecuanicü püta. Mücü 'ixüararipa muxasi türixi que memüte'ucuicüiva, teüteri meteha'erivacacu Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima, hicüta yaxeicüa mavariyari 'ari caniumierieni Cürisitutütü. ⁸ 'Ayumieme tame temü'ixüaramete yacütütü, ye'imecü cuxaxanimecü tepücayüaca, 'axa 'aneneme tehexeyiatü 'axa teteyurietü. Masi cacuxaxanitü que müticuaiva 'ixüararipa, tameta 'aixüa tequetehecüasieca, yuri teque'utiyuaneni.

⁹ Müpaü netinixe'u'utüirieni xeime xapasie, xemücavanücacü rucusixi ne'utaitü. ¹⁰ Nesü nepücavaxatacai 'ena cuiepa memürucusixi, müme naime memütehüve'erie yuhesie mieme, memütenavaya, mümeta tetexi memüvarayexeyia. Müme yemecü xüca xecavanücaque, caneuyevacaqueyu masi cuiepa xemücayuhayevacü, xemanuyecüneccü püta. ¹¹ 'Ipaü necanaineneni hicü, que nemütixe'u'utüiri 'ana, ta'iva yuxatatü xüca rucuyaneni, xüca naime tihüve'erieca yuhesie mieme, xüca tetexi varayexeyiani, xüca 'axa 'utaineneni hipame vahepaüsita, xüca taveneni, xüca tinavayani, müpaü nepaine, müpaü 'aneme xepücanüca, ni hamatüana xepücatecuaca. ¹² Careuyevese 'acu xemüva'inüatanicü yuhesüa miemete. Queri reuyevacaqueyu nemüvata'inüatanicü tacua miemete, ¹³ Cacaüyari

püta mü'isücamecü müvacu'ivaviyacü. Peru yusata xequenanyenü'a xeme que mü'ane 'axa mütiyuriene.

6

Que mütiyarutahüavixü, que memüteyuxanetacai 'isücate yuri memücate'erie vahüxie

¹ Xevitü xeme xüca 'ixanetamücünü yu'ivatüme, queri tiyumaica menuhanacü 'isücate yuri memücate'erie vahüxie, Cacaüyari teüterimama vahüxie püta cayuvaüriyatü.

² Müpaü xecatemate, Cacaüyari teüterimama 'isücate tenacünicuni cuiepa memütama tevati'ivaviyaque. Xücasü xeme xehümetüni xemüva'inüatani cuiepa memütama, titayari xecateyüvave xemüte'inüatanicü 'esitipeme hepaüsita. ³ Müpaü xecatemate, tame tepüvata'inüatani Cacaüyari tupirisiximama. Pini hepaüsita titayari xecateyüvave masi yemecü. ⁴ Me xücarı pini hepaüsita xeyuxanetani, titayari xetevarayasa 'isücate memücamariva memüyuyexexeüriva vasata memüva'enienicü. ⁵ Nexeteviyasitüanique 'ipaü netinicuxatani. Ni xevitü 'acatiuyeica xesata timaivetü, yüvetü müti'inüatanicü 'ivamama que memüteyuxaneta. ⁶ Masisü yu'ivamatü xepüyuxaneta, müya xeteyurietü müme yuri memücate'erie vahüxie.

⁷ Masiri mexi xeyuxaneta, yemecü xeniyutexieca xemaye'axüanicü. Titayari masi xecatevapitüaca hipame, 'axa memüxeyurienicü, titayari masi xecateyutauni xemünavaıyarıenıcü. ⁸ Peru xeme püta 'axa xecaniyuyurıeni. Xecaniyunavatüveni yu'ivamatü.

⁹ Müpaü xecatemate, müme 'axa memüteyurie vahesie pücatinaqueni memaye'axüanicü Cacaüyari tiva'aitüvame mayanicü. Xepücateyu'irüviyaniri. Xüca 'icumaüvani que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, tetexi xüca varayexeyani, xüca 'icumaüvani xeime 'üyaya cünaya, xüca 'uquitütü 'ucari vahepaü yüaneni, 'uquitütü xüca 'icumaüvani xeime 'uqui, ¹⁰ xüca tinavayani, xüca naime tihive'erieca yuhesie mieme, xüca taveneniri, xüca 'axa 'utainenı hipame vahepaüsita, xüca ticumaüvani hipame tivapini, hesiena pücatinaqueni maye'anicü, Cacaüyari ti'aitüvame mayanicü. ¹¹ Müpaü xe'anenetü xecanihümetücaıtüni hipatü. Perusü hicürixüa xecaniu'itıyani masi. Xecaniupasıeni Cacaüyarisie mieme. Heiserie xecaniupitüarıeni, Ti'aitame Qesusi Cürisıtusüa xemıemetetütü, tacacaüyari 'ıyarıeyasie xeteviyatü.

Yuvaıyarisie xe'u'uvatü, visi ticuxaxasıvame xequenayeıtüa Cacaüyari

¹² Heiserie necanexeyani nai nemütiyurıenıenıcü, que pemaine. Xasunicü, peru nai netıyurıenetü nepücapareviyani. Que pemaine, heiserie nepexeyıa nai nemütiyurıenıenıcü, peru nepücanaevaüriya tıxaütü heiserie mexeyanicü nehepaüsita. ¹³ 'Icuai rayurıepa catini'ayumiemetüni, rayurıepa 'icuaisie catini'ayumiemetünıta, que pemaine. Hü, peru Cacaüyari 'uxa'atüni varıe canıtaxütüamücü rayurıepa 'ıcuaimame. Peru ravayıari para micumaüvanıcü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücücü püca'ayumieme. Ti'aitamesie mieme püta catini'ayumiemetüni, Ti'aitame tavayıarisie mieme catini'ayumiemetünıta. ¹⁴ Cacaüyari canenucuquetüani Ti'aitame. Catananucu'ıtüamücü tameta yütürücarıyacü.

¹⁵ Müpaü xecatemate, xevayıari Cürısıtı mamateya 'ücateya canihücütüni. Mericüte, tıta Cürısıtı vaıyarıeyasie mütimıeme, ne que netınavarıeni Cürısıtı, para 'uca tumınicü muyuvıtünüa pinıeya mürayanicü. Pücatıxaü yemecü. ¹⁶ Müpaü xecatemate, que mü'ane 'uca tumınicü muyuvıtünüasie mütiyiya, yuhamatü xei vaıyari mecanacücanı meyuxevitü. Que maine 'utüarıcayari, Yuhutatü xei vaıyari mecanacünicuni meyuxevitü. ¹⁷ Masi que mü'ane Ti'aitamesie mütiyiya, yuhamatü xei 'ıyarıyari mecanacücanı meyuxevitü.

¹⁸ Xequeneyuta'una capa xe'imayüanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. Naime 'axa que mütiyuriene tevi, pücaıyusevıxıma yuvaıyarisie, peraine. Pücatıxaü, masi

que mü'ane micumaüva que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücü püyusevixima yuvaiyarisie. ¹⁹ Müpaü xecatamate, xevaiyari tuqui canihücütüni 'Iyari Mütiyupatasie mieme, xehesie müyecacü. Cacaüyari canixepitüaca mücü 'Iyari. Xeme yücümana xepücayucusiyarima. ²⁰ Xevitü püta 'uyutuacu xepunanaiya. 'Ayumieme yuvaiyarisie visi ticuxaxasivame xequenayeitüa Cacaüyari, yu'iyarisie meta, Cacaüyari mücusiyarieyacü.

7

Müme memüneneüque memüviqi vahepaüsita

¹ Nepütixetaxatüaniqueyu yuxapasie que xemünete'uta'ivaviyaxü. 'Aixüa cani'aneni xüca 'uqui 'uca cacumaüvani. ² Peru rucusixi memüyumüirecü, 'uquisi yuxexuitü yü'ütama mequevarexeiyani, 'ucarita yuxexuitü yücünama mequevarexeiyani. ³ 'Uqui que'ipitüaca yü'üya que müreuyevese, yaxecüata 'uca quetipitüaca yücüna. ⁴ 'Uca heiserie pücahexeiyaya yuvaiyari hepaüsita, cünaya püta heiserie canexeiyani. Yaxecüata 'uqui heiserie pücahexeiyaya yuvaiyari hepaüsita, 'üyaya püta heiserie canexeiyani. ⁵ Xepücatehayeva xeyucumaüvatü, me xeyu'enietü 'esiva xecüa xüca yaxeteheutevini, neneviericü xemü'ayumiemetetünicü, tavari xeyuxevitü xe'acüneque, capa Cauyumarie xe'uta'inüatacü, capa xecayüvavenicü xemüteyu'aitüacacü.

⁶ 'Ipaü nepaine xemütemaicacü que xemüte'upitüarie. Netixe'aitüatü nepücahaine. ⁷ Müpaü pünetinaqueniequeyu, xüca yunaitü teüteri nehepaü me'anenenique. Masisü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü yücü catinivapitüaca yuxexuime, xeime 'ipaü, xeimeta müpaü.

⁸ 'Ipaü netinivarutahüave müme memücaneneüque memücaviqi, viyurasixi meta. 'Aixüa caniyümücü xüca nehepaü me'anenetü meyuhayeva. ⁹ Me xüca müpaü mecayüvaveni, meque'utineneüque meque'utiviQuieni. Mecuxi queneüqueni, mecuxi queviequieca, capa 'utatanicü.

¹⁰ Peru müme memüneneüque memüviqi, müpaü netiniva'aitüaca, masi ne pücatixaü, Ti'aitame püta müpaü tinivaruta'aitüani, 'uca yücüna pücacu'eirieni. ¹¹ Me xüca 'icu'eirieni, neuyeveca caviquietü müyuhayevacü, ya neuyeveca hutarieca munuanicü yücünasüa. 'Uquita yü'üya pücacu'eirieni.

¹² Hipameri müpaü netinivarutahüave, Ti'aitame 'asimüca'utayücü 'icü hepaüsita, xevitü ta'ivatütü yü'üya xüca 'avitücünü yuri cati'eriecame, xüca 'üyaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yü'üya. ¹³ 'Uca meta yücüna xüca hexeiyani yuri cati'eriecame, xüca cünaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yücüna. ¹⁴ 'Uqui yuri mücati'erie canipasieca yü'üyasie tiviyatü. 'Uca yuri mücati'erieta canipasieca ta'ivasie tiviyatü. Mesü xüca müpaü ca'anenique, xenivema mepüca'itiyatücanique, peru müpaü mü'anecü, mecanipasieca Cacaüyarisie miemecü. ¹⁵ Peru que mü'ane yuri mücati'erie xüca 'i'eirimücünü yuri ti'eriecame, mecuxi queheyani. Pücaheuyevese ta'iva 'uquitütü 'ucatütü hesiena tiviyatü müyuhayevacü xüca müpaü 'aneni. Cacaüyari que mütatiuta'ini, cataniuta'inieni hesiena temüteviyanicü teca'uximatüarietü ta'iyarisie. ¹⁶ 'Uca queri petimate, xüca pe'itavicueisitüani 'acüna. 'Uquita que petimate xüca pe'itavicueisitüani 'a'üya.

¹⁷ Mücü xeciüari, Ti'aitame que mütivarupitüa yuxexuime, que me'anenetü 'amemu'uvacai yuxexuitü quepaucua Cacaüyari müvaruta'ini, müpaü me'anenetü meque'u'uvani. 'Ipaü netiniva'aitüaca yunaitü memeyutixexeüriva naisarie.

¹⁸ Huriyusixi vaxitequiycü 'inüasietü xüca 'uta'inierieni, pücaheyeitüani va'inüari. Ca'inüasietü vaxitequiycü xüca 'uta'inierieni, pücayu'aitani mü'inüaritüarienicü. ¹⁹ Sepa mu'inüasie, sepa müca'u'inüasie, xüca yaticamieni que müti'aita Cacaüyari, mücü xecüa caneuyeveca. ²⁰ Yuxexuitü que me'anenetü memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva. ²¹ Vaüriyarica peti'uximayacai quepaucua pemuta'inierie. Sepasü pepüca'a'iyaritüaca mücücü. Me xüca peyüveni pemüxüncü, 'aixüa caniyümücü masi.

²² Que mü'ane muta'inierie Ti'aitamesie mütiviyanicü, vaüriyarica ti'uximayatame hücütütü, xünariename nayani Ti'aitamesie mieme. Müpaüta yaxaicüa, que mü'ane muta'inierie xünitü, 'iya Cürisitusie mieme catini'uximayatametüni. ²³ Xevitü 'uyutuacu xepunanaiya. Te'uximayatametütü xepüca'acüne teüteri vahesie mieme. ²⁴ Yuxexuitü que me'anenetü memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva Cacaüyarisie meteviyatü. Müpaü nepaine ne'ivama.

²⁵ Müme memücaxuriquitüca vahepaüsita tixaü nepücarexeiya Ti'aitame yatiu'aitacu. Peru que nemüticu'eriva netinixetaxatüani müpaü netimaitü, Ti'aitame caneninini-mayaca neniüqui müseüyenicü. ²⁶ 'Ayumieme 'ipaü 'aixüa 'aneme neni'erieca hicü temü'uximatüariecü, 'aixüa cani'aneni xüca tevi yuhayeva que müti'ane. ²⁷ 'Uca petiuvitütüarie 'acu. Mericüte, pepücaticuvauneni pemü'axünacü. 'Uca petimave 'acu. Pepüca'icuvauni 'uca. ²⁸ Me xüca peneüqueni, 'aixüa cani'aneni, 'axa petiuyurieme pepüca'a'erieca. 'Üimari mücaxuriqui xüca 'utiviquieni, 'aixüa cani'aneni, 'axa tiuyurieme pücayu'erieca. Mücü xEICÜA, müme memüvitütüarie mecani'uximatüariecuni mexi yuvaiyarisie me'u'uva. Ne masi nepünaqui'acaqueyu xüca xeca'uximatüariecaque.

²⁹ 'Ipaü nepaine ne'ivama, tucari canaye'aximeniri. Mexicuxi, müme memüvaravitücü yü'ütama, yaxaicüa müme memücavaravitücü vahepaü meque'aneneni, ³⁰ mümeta memutisuana müme memüca'utisuana vahepaü meque'aneneni, mümeta memüyutemamavie müme memüca'yutemamavie vahepaü meque'aneneni, müme memütenanetüve, müme memüca'atüiyarievave vahepaü meque'aneneni, ³¹ müme memi'usarüva 'ena cuiepa timieme, yaxaicüa müme memüca'l'usarüva vahepaü meque'aneneni. 'Icü cuie que mü'ane 'epücareutere.

³² Pünesinaque xemücayu'iyaritüacacü vaüca xeteha'erivatü. Que mü'ane mücareca'üya, Ti'aitamesie timiemecü niyu'iyaritüaca, que mütinaqui'asitüani Ti'aitame. ³³ Que mü'ane müreca'üya cuiepa timiemecü niyu'iyaritüaca, que mütinaqui'asitüani yü'üya. ³⁴ Hutamecü müpaü tinimaica. 'Uca mücarecacüna mücaxuriqui meta niyu'iyaritüaca Ti'aitamesie timiemecü, hesiena mieme müpasienicü yuvaiyarisie yu'iyarisietä. Que mü'ane mürecacüna niyu'iyaritüaca cuiepa timiemecü, que mütinaqui'asitüani yücüna.

³⁵ 'Ipaü netinicuxatani xemüpareviyanicü. Nexeviniyamütü nepüca'utaine. 'Aixüa 'anemecü xemümasiücünicü que müreuyevese neputaine, Ti'aitamesie mieme xemü'ayumiemetetünicü xecacuhapanietüvetü.

³⁶ Me xüca 'üimari hexeiyani mücaxuriqui, 'aixüa que mücati'ane 'iyurieme xüca yu'erieca, xüca 'e'uteviniri, xüca reuyeveca müpaü mü'anenicü, que mütinaque yaquetiuyurieni. 'Aixüa caniyümücü, meque'utineneüque, 'axa mete'uyurieme mepücayu'erieca. ³⁷ Que mü'ane müseire yu'iyarisie, tixaü careuyehüatü, yünü'avetü que mütiumate, xüca yu'iyarisie müpaü tiyumaica mi'üviyanicü caxuriquime que mü'ane hesüana mümieme, 'aixüa catiniyuriemücü. ³⁸ 'Ayumieme que mü'ane mivitütüa 'üimari mücaxuriqui hesüana mümieme, mücü 'aixüa catiniyuriemücü, que mü'ane müca'ivitütüa masi 'aixüa catiniyuriemücü.

³⁹ Caneuyeveca 'uca yücünasie mütiviyanicü mexi 'ayeyuri 'uqui. Xüca cünaya 'umüni, canixünariemücü. Caniyüvemücü mütiviquienicü que mütinaque, peru Ti'aitamesie tiviyatü xEICÜA canitivitümücü. ⁴⁰ Ne que nemüticu'eriva, caniyutemaviecamücü masi xüca müpaü 'anetü yuhayeva. Müpaüta netinicu'erivani, neta Cacaüyari 'Iyarieya nepexeyia.

8

Tita tetexi memütemaviyari hepaüsita

¹ Tita cacaüyarixi memütemaviyari hepaüsita netinixetaxatüaniqueyu. 'Ipaü tetenimaica, quename tanaitü tetemate que temütecu'eriva. Peru yatetemaitü que temütecu'eriva, mücücü tecanihüsieriecuni xEICÜA. Tetetacanaqui'erietü püta tecaniseiriyariecuni masi. ² Tixaütü timaiveme xüca yu'erieca, 'acuxi 'asipücatimaive

que müreyevese yamütimaicacü. ³ Masi xüca 'inaqui'erieca Cacaüyari, Cacaüyari canimaicamücü müya mü'ane.

⁴ Mericüte, 'icuai hepaüsita cacaüyari que memütemaviyari, müpaü tepütemate, tete pücaxuave cuiepa yuri mücacaüyari, xevitü pücaxuave cacaüyaritütü. 'Iya yuxevitü 'acanijuveni xeicüa cacaüyaritütü. ⁵ Peru sepa 'amemu'uva müme cacaüyari memüte'umamativa taheima cuiepa, cacaüyari que memüteyumüire, te'aitamete que memüteyumüire, ⁶ masi tame que temütemate, Cacaüyari caniyuxevini ta'uquiyaritütü. Naitü hesiena canayeneicani, tame hesiena mieme tecani'ayumiemetetüni. Ti'aitameta caniyuxevini Quesusi Cürisitu hücütütü. Naitü tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu, tameta teniunexüani 'iya tasi'unetüacu.

⁷ Peru yunaitü 'ipaü mepücatemate. Hipatü 'acuxi mecacanivaratümayavaveni, meva-maive'erietü memanucuneniere. Müme quepaucua memicua'a tete mavarieya, mücü cacaüyari mecana'erivani. Müpaü metecu'erivatü mecaniyuseviximaca yu'iyarisie, memücaseseüye que memüteyumatecü. ⁸ Mericüte, ta'icuai pücatasi'aye'atüani Cacaüyarisüa. Sepa temüca'icua'a, yaxecüa tixaü tepücateheuyehüva. Mesü, sepa temicua'a, mücü tepücapareviya. ⁹ Xequeneyucuerivayurieca, capa xeverutiquetamüracü müme memücaseseüye, xetecuatü heiserie que xemütehexeiya. ¹⁰ 'Ecü müpaü xeniu pemütimate, xüca caseüyetü masixeyani mana peticuacame xeime cacaüyari tuquieyasie, que mütiyumate catiüvaüriyarieni miticuanicü tita mütimaviyari mücü cacaüyari. ¹¹ 'Iya mücaseseüye canitatümayariemücü masi, 'ecü müpaü pemütimatecü, sepa mü'a'iva, sepa Cürisitu hesiena mieme mumü. ¹² Müpaü 'axa xevayurietü yu'ivama, xevatavayatü müme que memüteyumate, 'axa xecaniyurieca Cürisitu. ¹³ 'Ayumieme xüca 'icuaicü 'utiquetamüre ne'iva, mecuxi nemüca'iticuani vai neheyemecü, capa ne'itiquetamüracü ne'iva.

9

Nü'arütü heiserie que mürexeyacai

¹ Camüsü necatinenü'ave ne. Necatinü'ariecame 'acu. Quesusi necatiuxei Tati'aitüvame. Xeme xecatehüme tita mütiutixuaverixü neticumauvacacu ne, Ti'aitamesie netiviyatü. ² Sepa hipatü nü'ariecame memücanesi'eriecaque, xeme xecanenimaica nü'ari que nemütihücü. Ne'inüari xecanihümetüni, xecümana catinimasiücünü nü'ari que nemütihücü Ti'aitamesie netiviyatü.

³ 'Ipaü nepaine ne'utaniutü nehiesie mieme, neva'eiyatü müme memünesixaneta. ⁴ Camüsü, heiserie tecatehexeiya temütemiquienicü para temütecuanicü temüte'ienicü. ⁵ Heiserie tecatehexeiya ta'ütama temüvaravitücünicü ta'utüma, 'ivamarixi mehümetüme, que memüteyurie hipatü nü'arisixi, Ti'aitame 'ivamama que memütevaravitücü, Sepaxita que mütiyuriene. ⁶ Ne xeicüa Verunave xeicüa xüari müpaü tepücatepitüarie, temütehayevecü tete'ivatü. ⁷ Tamüsü, quepaicü cuya payani yuxaüta tiyupitüatü. Quepaicü haraveri muca'iteüta pücaticuani 'icuaxiyari. Quepaicü va'üviyatü muxasi, vare-siyari ca'anu'ieni. ⁸ Tevipaü xeicüa que neticuxata, 'ipaü ne'utaitü. 'Inüari niuquiyari yaxecüa caraine 'acu. ⁹ Müpaü catine'uca Muisexi 'inüarieyasie, Pepüca'isurihüani puixi quepaucua mitiquesina türicu mütihenarienicü. Puixisixi vahütü xeicüa que ticuxata Cacaüyari. ¹⁰ Masi tahesie mieme caticuxata. Tahesie mieme yemecü müpaü püraca'utüarie, meuyevesecü cuiesaname mücuiesananenicü yuri ti'erietü mexi ta'icueva, 'uvameta müti'unicü yuri ti'erietü quename 'icuaxiyari hexeyatü 'ayani. ¹¹ Tame 'iyarisie timieme tecaniuca'eni xehesüa. 'Aixüa catiyüni vaisie timieme xüca te'uca'isanani yaxetatemicuacacu. ¹² Hipame xecanivapitüaca heiserie memexeyanicü xehepaüsita. Tame masi yemecü heiserie tecatehexeiya temütemiquienicü.

Peru sepa heiserie temexeiya mücücü, müpaü tepüca'yüa. Naime tepütenevie masi, temüca'inenacacü niuquü 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ¹³ Müpaü

xecatamate, müme tuquita memüte'uximaya, müme tuquita mieme mepütecua'a. Müme müratimavatüre memü'ayumiemete, mavaripa mieme metenihapanani. ¹⁴ Ti'aitame yaxeicüa tinivaruta'aitüani müme niuqui 'aixüa manuyüne memücuxata, müme memüte'ivanicü yametecuxatatü. ¹⁵ Ne xeicüa nepücanevaüriya müpaü nemütiyurienenicü. Que nemütiu'utüa meta, müpaü nepüca'utaine yanemütimiquienicü. Mecuxi nemümüniqueyu masi. Xevitü yacü ne'utaineme pücanesi'ayeitüani, 'aixüa que nemüticuxata nehepaüsita.

¹⁶ Sepa niuqui 'aixüa manuyüne memücuxata, masi mücücü nepüca'yüve 'aixüa nemüticuxatanicü nehepaüsita. Vaüriyarica masi netinicuxatani. Xüa 'ui, que nemütinemaicaqueyu, xüca niuqui 'aixüa manuyüne necacuxatanique. ¹⁷ Xüca nenevaüriyanique müpaü nemütiyurienenicü, nepüti'ivaniqueyu. Masi nepuviyarie hüritüaricacü, sepa nemücanevaüriyanique. ¹⁸ Querite neti'ivani 'acu. Niuqui 'aixüa manuyüne xüca necuxatani necatinecuetatütü, mücü canine'ivaricatüni. Netinicuxatamücünü yanecatiyurienetü heiserie que nemürexeiya, niuqui 'aixüa manuyüne necuxatatü.

¹⁹ Sepa nemünenü'ave, yunaima vahesie mieme vaüriyarica neti'uximayatatü nepaneyeitüva, yumüireme masi nemüvarahapanacü. ²⁰ Huriyusixi nevacuxaxatütatü, nepünehuriyuta, nemüvarahapanacü Huriyusixi. Müme 'inüari niuquiyarisie mepüteviya, 'ayumieme vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya, sepa va'inüarisie nemücativiya ne. ²¹ Nuivarite meta mücü 'inüari niuquiyari memümamave nevacuxaxatütatü, vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyari memümamave, sepa Cacaüyari huxie 'inüari nemücamave ne, Cürisitu 'inüarieya nehexeiyatü. ²² Müme memücaseseüye nevacuxaxatütatü, necaseüyetü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme memücaseseüye. Yunaima nevacuxaxatütatü, naime nenaneyeitüvani xüca 'acu naimecü nevatavicueisitüani hipame. ²³ 'Ipaü naime yanecatiniyurieneni niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, neta nehiesie mieme mütinaquenicü que maine niuquiyari.

²⁴ Müpaü xecatamate, müme parecu memüte'unanausa, yunaitü metanausame, xevitü xeicüa heixeyatü nayeimücü 'ivaricasie mieme. Yaxeicüata xeme, xequeteneunanausani para xeheixeyatü xemacü necü. ²⁵ Yunaitü parecu memüte'unanausa mecateniyu'aitüaca naimecü. Müpaü meteniyurieca müme muma mütixainive memühuritüarienicü. Tame masi muma mücatixainive tecanihuritüaricuni. ²⁶ Nesietü que nemütiunanausa, 'aixüa necatinimaica que nemütimie. Que nemütinemiene, 'eca nepücacuvaxüaxime. ²⁷ Masi nevaiyari nepücuwaya. Nepünemaxiuta capa ne'utixani'erivacü ne, netivacuxaxatüvame hipame.

10

Que mütivacu'imaiyacai capa tetexi mevarayexeiyanicü

¹ Yaxeicüa ne'ivama, neuyeveca müpaü xemütemaicacü, tatevarima yunaitü mücü haivitüritüa quepaucua memü'uvacai, yunaitü mana haramarasie quepaucua memanucü, ² yunaitü müme yacütütü Muisexisie meteviyatü meniuca'üyarieni haivitürisie haramarasie. ³ Yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme metenicuacaitüni, ⁴ yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme meteniharecaitüni. 'Iyarisie mieme tete müvaruveiyacai, mücü nivahar-itüacaitüni. Mücü tete Cürisitu canihücütücaitüni. ⁵ Sepanetü, Cacaüyari pücanaqui'acai yumüireme vahepaüsita. Macumavesie mecaniutixüriyaniri vacaxarite.

⁶ Mericüsü, mücü 'inüari caniyüni tahesie mieme, capa te'ihive'eriecacü tita 'axa müti'anene, müme memüteyucahive'eriecaipaü. ⁷ Yaxeicüa tetexi xevarayexeyatü xepüca'acüne, hipame müme vahepaü. Müpaü catine'uca, Teüteri meniucayaxixüani memütecuanicü memüte'ienicü, 'arique menanucu'uni memüteneitüvenicü. ⁸ Yaxeicüata, que mü'ane mücata'üya mücatacuna tepücacavacumaüvani, hipatü müme que memüte'uyuri.

Mevarucumayüaca, meniucuini xei tucarisie, xei teviyari heimana haica miriyari meyupaümetü müme. ⁹ Mücü meta, tepücate'i'uxitüaca Ti'aitame te'i'isipatüvetü, hipatü müme que memüte'uyuri. Me'i'isipaca, cuterixi vacü meniutatümayarieni müme. ¹⁰ Mücü meta, xepücaniuxieca, yaxecüa hipatü müme que memüte'uyuri. Me'uniquiecu, ti'uname nivaruca'una müme.

¹¹ Mericüte, que memü'itüarie müme, 'inüari caniyüni. Yacatinaca'utüarieni que mütiyü, temü'imayarienicü tame, tucari manucatüa maye'acü, taparetü 'ate'u'uvacacu tame. ¹² 'Ayumieme que mü'ane 'a'uveme müyu'erie, mücü queyü'üviyani capa 'acavenicü. ¹³ Teüteri que memüte'isiparie xecüa xecateni'isiparieca xeme. Cacaüyari masi yacatinicamiene que maine. Mücü pücaxepitüani xemü'isiparienicü que xemücateyüvave. Xe'isipariecacu masi canixepitüamücü que xemütevicuecacü, xepitüatü xemüyüvavenicü xete'uca'enivatü.

¹⁴ 'Ayumieme nenaqui'erima, xequeneyuta'una capa tetexi xevarayexeiyanicü. ¹⁵ Temaivavemete nemütivacuxaxatüvapaü, müpaü necatinixecuxaxatüvani xeme. Yücümana xequeneu'inüata tita nemüraine. ¹⁶ Tecüxi hepaüsita quepaucua 'aixüa temutiyuane Cacaüyari hepaüsita, mücü tecüxicü tecatetaxevi Cürisitumatü, yuxuriya que mütiutayauri. Pa quepaucua temititara, mücü pacü tecatetaxevi Cürisitumatü, yuvaiyarisie que mütiümierie. ¹⁷ Mücü pa que mütiyuxevi, tameta tamüiretü xei vaiyari tecanihümetüni. Tanaitü 'axeicüa tenitihapanani xei payarisie mieme.

¹⁸ Mücü meta, müme 'Ixaheri nuivarieyasie memütinunuiwa xequenivara'erivani. Müme mavari memütecua'a, mecateyuxevi müratimavatüre miemematü. ¹⁹ Mericüte, quesü nehainericü. Tita tete mütimaviyari tixaütü mütihücücü neraine. Tete cacaüyariyari tixaütü mütihücücü neraine. ²⁰ Masisüari 'ipaü nenaineni, tita memütemava nuivarite, cacaüyarixi 'axa memü'anene vahesie mieme mecatenimavani, que mü'ane yuri cacaüyari mücahücüsie mieme. Pücanesinaque xemüyutaxevirecü cacaüyarixi 'axa memü'anene vahamatü. ²¹ Xepücaüvave Ti'aitame tecüxieyasie mieme xemanu'ieni, mexi xe'enuye'e cacaüyarixi 'axa memü'anene vatecüxisie mieme. Xepücaüvave Ti'aitame 'icuaiya xemütecua'ni, mexi xetecua'a cacaüyarixi 'axa memü'anene va'icuai. ²² Me, tete'ihaxüatüani Ti'aitame. Que tetetürücavi tame, Ti'aitame tahepaü catitürücaüyecacu.

Nai xequeteneyurieca Cacaüyari visi müticuxaxasivanicü

²³ Que pemaine, heiserie tecanexeiyani nai temüteyurienicü, peru nai teteyurietü tepücapareviyani. Heiserie tecanexeiyani nai temüteyurienicü 'acu, peru nai teteyurietü tepücaseiriyarieni. ²⁴ Mecuxi yuxexütü mepücatecuvauni yuxaüta 'aixüa memü'itüarienicü. Mequetecuvauni hipatü püta 'aixüa memü'itüarienicü.

²⁵ Naitü mütituiya quiecarixi hixüapa, mücü xequetenecuaca, tixaü xecayu'iyaritüatü que xemüteyumate. ²⁶ Cuie Ti'aitame pinieya catinihücütüni, naitü cuiepa mütiyuave catinipinieyatüni.

²⁷ Peru xevitü yuri cati'erietü xüca xe'uta'inieni xemütecuanicü quiena, xüca xeyuvaüriyani xemuhücü, nai que xemütemiquieni xequeteneuticua'i, tixaü xecayu'iyaritüatü que xemüteyumate. ²⁸ Peru xevitü xüca müpaü tixe'utahüaveque, 'Icü tete mavarieya canihücütüni, 'utaitü, mecuxi xepüca'iticuaniqueyu, xehe'erivatü que mü'ane yamütixe'utahecüatüa, xehe'erivatü que mütiyumate, capa yu'iyaritüanicü. ²⁹ Que xemüteyumate xeme, 'asinepücahaine. 'Iya püta que mütiyumate nepaine.

Meriüte, peru 'aixüa que tiyüni, xüca nenenü'avetü nexani'erivani, xevitü müyu'iyaritüacü que mütiyumate. ³⁰ Xüca ne'iticuani pamüpariyusi ne'ipitüatü Cacaüyari, titayariri 'axa neticühüavarüva ne'icuatü, hepaüsitana pamüpariyusi nemipitüacü Cacaüyari. ³¹ Mericüsü, sepa xemütecua'a, sepa xemüte'ie, sepa tita xemüteyurie, nai xequeteneyurieca Cacaüyari visi müticuxaxasivanicü. ³² Xepücaüvati'ücamüraxüani

Huriyusixi, müme memücahuriyusixi meta, müme meta memeyutixexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ³³ Naimecü necatiniyurieneni memüpareviyanicü yunaitü. 'Aixüa nemü'itüarienicü ne, mücücü nepücaýüane. Yümüretü 'aixüa memü'itüarienicü püta necaniyüaneni, memütavicueisitüarienicü müme.

11

¹ Xenesi'üquetü xequenacüni, neta que nemüti'üque Cürisitu.

'Ucari que memüte'umucuresi

² 'Aixüa nepaine xehepaüsita xemünesiha'erivacü naimecü, yaxemütecahucü yeiyarisie que nemütixeyetuiri. ³ Peru neuyeveca müpaü xemütemaicacü, Cürisitu yunaime 'uquisi canivamu'utüni, 'uqita 'uca canimu'uyatüni, Cacaüyarita Cürisitu canimu'uyatüni. ⁴ 'Uqui xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, yucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü. ⁵ 'Uca püta xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, cayucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü. Yaxeicüa catiniyüni queyü xüca yumu'usie yucaxicanique. ⁶ Xüca cayucumu'utuca 'uca, mecuxi queheyucaxicani. Me 'uca xüca yuteviyani yucaxime, mu'umesetü, queyucumu'utuca masi. ⁷ Pücaheuyevese müyucumu'utucacü 'uqui, Cacaüyari 'uquisicaya mühücücü, hesiena mümasiücücü que mü'ane Cacaüyari. 'Ücasie masi canimasiücüni que mü'ane 'uqui. ⁸ Sutüapai 'uqui 'ucasie püca'ayene, 'uca 'uquisie payene püta. ⁹ Mücü meta, 'uqui püca'unetüarie 'ucasie mieme, 'uca 'uquisie mieme caninetüarieni püta. ¹⁰ 'Ayumieme caneuyeveca 'uca 'inüari manuyecacü yumu'usie, cümana mümasiücüni heiserie que mürexeiya, Cacaüyari tupirisiximama vara'erivatü. ¹¹ Peru Ti'aitamesie meteviyatü que memüte'u'uva, 'uca 'apüca'uyeica 'uqui caheuyehüatü, 'uqita 'apüca'uyeica 'uca caheuyehüatü. ¹² 'Uca 'uquisie payene 'ana, peru 'uqui 'ucasie püyenuiva. Naitü masi Cacaüyarisie catinayenexüani.

¹³ Yücümana xequeneu'inüata que xemüteyumate. 'Aixüa ti'ane xüca 'uca nenevieri 'ipitüani Cacaüyari cayucumu'ututü. ¹⁴ Camü yututuyaricü müpaü xecate'üquitüarie, que mütitteyive 'uqui xüca cüpateya 'etütüni, ¹⁵ 'uca püta visi que müti'ane xüca cüpateya 'etütüni. Yücüpa caniumiquieni manuyunacacü. ¹⁶ Me xüca xevitü niuquixiemücüni, müpaü quetimaica, tame tepücaheixeiya yeiyari müpaü 'aneme, Cacaüyarisüa miemete memeyutixexeüriva, mümeta mücü yeiyari mepücahexeiya.

Que memüte'iseviximacai Ti'aitame 'Icuaiya 'inüariyari

¹⁷ 'Ipaü que nemütixe'aitüa, nepücaýüve 'aixüa nemutainenicü xehepaüsita, que xemüteyuyexexeüriva. 'Aixüa xepüca'itüariva yaxeteyuyexexeürivatü, 'axa xecani'itüarieca püta. ¹⁸ Mücü meri, que müraniuva, 'axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva, yuhixüata xecaniyusanani. Hixüata 'arücamecü müpaü yuri nepüti'erie que müraniuva. ¹⁹ Süricü neuyeveca yuxexuime vahesie xemüteviyanicü, xesata mümasiücünicü müme memühecüasie. ²⁰ 'Axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva que xemütecua'a, Ti'aitame 'Icuaiya pücahücü. ²¹ Yuxexuitü xecaniyumexütüaca, yu'icuai xe'ahapatü, quepaucua xemütecua'a. Xevitü neuhacamücüni, xevitüta nitaveca. ²² Cari quite xepücatehexeiya xemütecuanicü xemüte'ienicü. Masicutaxi xetevateviyasitüa müme tixaü memücatehexeiya, xevaxani'erietü müme memüyuyexexeüriva Cacaüyarisüa miemete. Queri netixetahüave. 'Aixüa netiutaineneni xehepaüsita 'acu. 'Ipaü que xemüteyurie, 'aixüa nepüca'utaineneni xehepaüsita.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:26-29; Maricuxi 14:22-25; Rucaxi 22:14-20)

²³ Que nemütixeyetuiri, neta necaniyetuiriarieni Ti'aitamesüa mieme. Müpaü tiniuyüni. Mücü tücarisie quepaucua müyetuianiquecai, Ti'aitame Qesusi pa nanucu'üni.

²⁴ Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, canititara pa, müpaü 'utaitü, 'Icü nevaiyari

canihücütüni. Xehesie canimiemetüni. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü ne. ²⁵ Yaxeicüata tiniuyurieni tecüxi 'anucuhanatü mete'ucuacu, müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu mühecua canihücütüni. Nexuriyacü caniseiriyariemücü. Quepaucua xemi'ieca, 'ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü. ²⁶ Quepaucua 'icü pa xemuticua'ani, 'icü tecüxi quepaucua xemanuye'eni, xecatenihēcüatacacuni que mütiumü Ti'aitame, mexi canuave.

Que mütiyüni xüca 'iticuani Ti'aitame 'Icuaiya, 'iyarieya yaca'anecacu

²⁷ 'Ayumieme que mü'ane 'icü pa müticuani 'icü tecüxi manu'ieni, hesiena catinaquecacu 'iyarieya que müti'ane, hesiena pürähüiyani miseviximacü Ti'aitame vaiyarieya xuriyaya. ²⁸ Tevi queyu'inüatani. Müpaü tiyurienetü, 'icü pa quehecua, 'icü tecüxita mieme que'anuye'eni. ²⁹ Mesü, ticua'atü 'ienetü xüca heiseriemecü catimaica tita vaiyarieya mütihücü, yuhesie rahüpatü catinicuacamücü cani'iecamücü. ³⁰ Müpaü xemüteyuriecü, 'ayumieme xeneuveraranini yumüretü xeme, xetenicucuyeni, yuvaücavatü meneucusu. ³¹ Xüca tacümana teta'inüataque, tatacuri tepücapitüarieniqueyu. ³² Peru Ti'aitame quepaucua mütasita'inüata, teteni'üquitüarieca 'uximatüaricacü, capa te'anutaxüriyanicü cuiepa memütama vahamatü.

³³ 'Ayumieme ne'ivama, quepaucua xemüyuxeürie xetecuanique, xequeneyucuevieca. ³⁴ Xüca heuhacamücüni, yuquita quetiucuanı, capa xe'u'inüasienicü xeyucuxeürieme. Hipatü müreuyevese 'aixüa netiniyuriemücü quepaucua nemunuani.

12

'Iyarisie timieme que temüte'umiquiva

¹ Ne'ivama, neuyeveca 'ipaü xemütemaicacü tita 'Iyarisie mütimieme hepaüsita. ² Xeme müpaü xecatenimaica que müti'anecai quepaucua xemünüivaritetücai xeicüa. Xecanicuhapanietüvecaitüni tetexi memücaniuvave vahesüa, que xemütecühüavarüvacai. ³ 'Ayumieme 'ipaü netinixetahecüatüaniqueyu, tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi 'axa queticuxaxasivani, 'utaitü, mücü Cacaüyari 'Iyarieyasie tiviyatü püca'utaine. Mücü meta, tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi catini'aitametüni, 'utaitü, 'Iyari Mütiyupatasie tiviyatü xeicüa caniyüveni müpaü mütayüni.

⁴ Yücü tepüte'umiquiva, 'Iyari yuxevicacu. ⁵ Yücü tepüte'uhürütüariva, Ti'aitame yuxevicacu. ⁶ Yücü tepütecyuitüariva, Cacaüyari yuxevicacu. Mücü canihücütüni que mü'ane yunaime müvacuyuitüva naimecü. ⁷ Taxexuime tahesie, 'Iyari masiücütü canayeitüarivani, 'aixüa temü'itüarienicü tanaitü. ⁸ Xevitü canipitüarieca mütaniunicü timaivemepaü, 'Iyari yatipitüacacu. Xevitüta canipitüarieca mayenijuvenicü vaüca timaitü, mücütütü 'Iyari yuxevitü que mütipitüa. ⁹ Xevitüta canipitüarieca yuri müti'eriecacü, mücü 'Iyarisie tiviyatü. Xevitüta canipitüarieca müvaranayexürüvanicü tecuicucate, mücü 'Iyari müyuxevisie tiviyatü. ¹⁰ Xevitüta canipitüarieca türücaüyemecü yamütiyurienenicü, xevitüta müticuxatanicü, xevitüta müva'inüatanicü 'iyarite, xüca 'aixüa me'aneneni me xüca 'axa me'aneneni. Xevitüta 'aiteüya vevietü mütaniunicü canipitüarieca, xevitüta mütihecüatanicü que müticuxaxasiva 'aiteüya veviecacu. ¹¹ Mücü 'Iyari yuxevitü canihücütüni que mü'ane müvacuyuitüva yunaime. Yücü catinivapitüaca yuxexuime, que mütiyuvaüriya.

Xei vaiyari tecanacüne tanaitü

¹² Yaxeicüa tavaiyari caniyuxeveni, tamamate ta'ücate tatenite naitü timüirecacu. Naitü tavaiyarisie timieme timüirecacu müyuxevipaü vaiyari, müpaüta cani'aneni Cürisitu. ¹³ 'Iyari müyuxevi que mütatiutaxeviriyaxü, xei vaiyari tecanacüne quepaucua temuca'üyarie, sepa Huriyusixi Cüriyecusixi temühüme, sepa vaüriyarica temüte'uximaya, sepa temütanü'a. Tanaitü tecaniuhatuıyarieni, 'Iyari müyuxevi tahesie mieme mütayeurıyacü.

¹⁴ Mücü meta, ravaiyari xei mamayari xei 'ücyari pücahücü. Pümüire püta. ¹⁵ Ra'üca xüca müpaü hainenique, Ne ramama nemücahücücü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camiemetütü püca'ayaniqueyu, müpaü 'utayüca xEICÜA. ¹⁶ Ranaca xüca müpaü hainenique, Ne rahüxie nemücahücücü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camiemetütü püca'ayaniqueyu, müpaü 'utayüca xEICÜA. ¹⁷ Ravaiyari naitü xüca hüxitünique, queti'enaniqueyu. Naitü xüca nacatünique, queri reu'ücueniqueyu. ¹⁸ Peru hicü Cacaüyari ravaiyarisie canicayasa xexuime que mütinaque. ¹⁹ Me naitü xüca xei paüriyaritünique, queri tihücütüniqueyu ravaiyari. ²⁰ Masi pümüire, peru ravaiyari caniyuxevini.

²¹ Rahüxie pücaüve müpaü mütitahüave ramama, Nepücamasiheuyehüva, 'utaitü. Yaxeicüata ramu'u pücaüve müpaü mütitahüave ra'ücate, Nepücaxeheuyehüva, 'utaitü. ²² Masi tita catitürücavime temüte'erie, mücü yemecü tepeuyehüva. ²³ Tavaiyarisie timieme, tita 'aixüa cati'aneneme temüxata, mücü tecaniqueमारितüaca masi. Tavaiyarisie tita visi mücatixeyarie, visi 'anenetü masi canayeitüarivani, ²⁴ tita visi mütixeyarie müpaü mücareuyevesecü. Masi Cacaüyari nitaxeviriyani tavaiyari, 'aixüa 'iyurienetü masi tita tixaü müreuyehüva, ²⁵ tavaiyari capa hixüata saninicü, masi tita tavaiyarisie mütimieme 'axeicüa mütiyü'üviyanicü naitü. ²⁶ Xei paüriyari xüca ticuyeni, naitü hamatüana tinicuyecamücü. Xei paüriyari xüca visi 'u'itüarieni, naitü hamatüana niyutemaviecamücü.

²⁷ Xemerü Cürisitu vaiyarieya xecanihümetüni. Yuxexuitü vaiyarieyasie timieme xei paüriyari xecanihümetüni, que xemüte'upitüarie. ²⁸ Müme memeyutixexeüriva, hipame canivarucayasa Cacaüyari nü'arisixi meri, 'arique texaxatamete, 'arique te'üquitamete, 'anarique müme türücaüyemecü memüteyurie, 'arique müme memütemiquiva memüvaranayexürüvanicü tecuicucate, teparevivamete meta, te'aitamete, mümeta 'aiteüya memüvevie. ²⁹ Yunaitü nü'arisixi que metehüme. Yunaitü texaxatamete que metehüme. Yunaitü te'üquitamete que metehüme. Yunaitü türücaüyemecü que meteyurie. ³⁰ Yunaitü que metemiquiva memüravanayexürüvanicü tecuicucate. Yunaitü 'aiteüya que metevevie. Yunaitü que mete'ihecüata tita müticuxaxasiva 'aiteüya veviecacu. ³¹ Xequeneyuvaüriyani 'aixüa 'aneneme masi xemütemiquienicü. 'Acuxi huye yemecü 'aixüa mü'ane necanixetahecüatüamücü.

13

Cuini mieme que müreuyevese mütiyucanaqui'eriecacü

¹ Xüca 'aiteüya nevenienique que memüteniuvave teüteri Cacaüyari tupirisiximama yunaitü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tepüa mucuyuanepaü necanayaniqueyu, tirinari mutatiriurücapaü. ² Xüca netiumiquienique nemüticuxatanicü, xüca netimaicaque naime que müti'avie, naime meta que mütimasiücü, naimecü yuri neti'erietü xüca neyüvenique yemurite nemüvatayuitüanicü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tixaütü nepücatihücütüniqueyu. ³ Xüca nepini naime netivaminique hipame, xüca neneyetuanique nevaiyari mütataiyarienicü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tixaütü nepücara'ivaqueyu.

⁴ Tiyucanaqui'erietü 'ecatineutevini caha'atü. 'Aixüa catiniuca'iyarini tiyucanaqui'erietü, pücayumexütüa hipame vahepaüsita vara'ivamütü. Tiyucanaqui'erietü pücatiyucatave'erie, püca'utahüsierie. ⁵ Yapücatiyuriene que mütiyuteviyasitüa. Pücaticuvaune tita yuhesie mütimieme xEICÜA, pücayhaxüatüa, 'axa müti'anene pücara'eriva. ⁶ Pücayumavie yametyuriecacu hipatü que mücatiheiserie, masi tita yuri müraine hepaüsita caniyutemavieca. ⁷ Nai tininevieca, naimecü yuri catini'erieca, naimecü canita'icuevani yuri ti'erietü, naimecü catiniuca'enivani.

⁸ Que mütiyucanaqui'erie, hasuacua pücatapare. Que temütecuxata, mücü canitaparimücü. 'Aiteüya que temütevevie, mücü pücaheuyeveca. Que temütemavie, mücüta canitaparimücü. ⁹ Xei taparie xEICÜA tecanimaica, xei taparie xEICÜA tetenicuxatani.

¹⁰ Quepaucua munuani que mü'ane tixaütü mücareuyehüva, tita xei tapariesie mütimieme catinitaparimücü.

¹¹ Quepaucua nemünunusitücai, nununsipaü netinicuxatacaitüni, nununsipaü netininemaicaitüni, nunusipaü netnicu'erivacaitüni. Quepaucua 'uqui nematüa, netiniuhayeva nunusipaü neyüanetü. ¹² Cahecüacamecü tecanineniereni hicü, que mü'ane xicüri mayeyüvisie mücanierepaü. 'Anari tahüxie teniutineniericuni püta. Xei tapariecü netinimaica hicü, 'anari püta netinitimaimücü, yaxecüa 'iya münesimatepaü. ¹³ Mericüsü, yuri que temüte'erie, que temüteta'icueva, que temütetacanaqui'erie, mücü haicatü 'ecatineuterimücü. Que temütetacanaqui'erie, mücü masi caneuyevaca.

14

'Aiteüya que memüteveviecai

¹ Xequeneyumexüitüaca xemüteyucanaqui'eriecacü. Mücü meta, xequeneyuvaüriyani 'Iyarisie timieme xemütehexeiyanicü, peru masi yemecü xequeneyuvaüriyani xemütecuxatanicü. ² Que mü'ane 'aiteüya müvevie, mücü pücvatahüave teüteri. Nitahüave Cacaüyari püta. Tevi püca'i'enie, catinicuxatani tita müti'avie 'Iyari 'icuyuitüvacacu. ³ Que mü'ane mütixaxatame, mücü masi canivarutahüaveni teüteri, vaseiriyatü vatuicatü vanütüatü. ⁴ Que mü'ane 'aiteüya müvevie, mücü niyuseiriyani yuxaüta, peru que mü'ane müticuxata, mücü nivaseiriyani müme memüyuyexexeüriva.

⁵ Caneninaqueni yunaitü 'aiteüya xemüveviecü, peru pünesinaqueni queyu masisü xüca xetecuxatanique. Que mü'ane müticuxata 'aixüa caniyüaneni, que mü'ane 'aiteüya müvevie 'aixüa cayüanecacu hepaüna, me xüca xevitü tihecüatani que mutaine xecüa, 'aixüa caniyüaneni, müme memüyuyexexeüriva memüseiriyarienicü. ⁶ Hicüri ne'ivama, xüca xehesüa nenuanique 'aiteüya nevevietü, tita netixepitüaniqueyu, me xüca nextahüavenique netihécüatatü tita müti'aviesiecai, xüca ne'ayeniuenique, xüca neticuxatanique, xüca neti'üquitanique xecüa mücücü tixaü nepütixepitüaniqueyu.

⁷ Tamüsü, tita mücarayeyuri caniniuveni cürautatütü canarütütü. Xüca 'aixüa catipünarieca, que timasiücüni tita müticürautasieni tita müticanarisieni. ⁸ Cuxineta xüca hüsierieca cahecüaca, quepai püyucuha'arütüani cuya. ⁹ Xemerita yaxecüa, yunenicü xüca niuqui 'aixüa mühecüa xeca'utiniucani, que timasiücüni que xemutiyuane. 'Ecapa xecüa xeputiniucani. ¹⁰ Xüari teüteri vaniüqui canimüireni 'ena cuiepa. Yuxexütü yuniuquicü me'utiniütü mecani'enierieca. ¹¹ Masi xüca 'asinecatimaica que mutaine niucame, yacü xecüa tiriurücame necani'eriecamücü niucame, mücüta yaxecüa canetini'eriecamücü ne. ¹² Xemeta xeyuvaüriyatü xemütehexeiyanicü tita 'Iyarisie mütimieme, xequetenecuvava cuini mieme xemüvaseiriyanicü müme memüyuyexexeüriva.

¹³ 'Ayumieme que mü'ane 'aiteüya müvevie, queyutanenevieneni müyuhécüatanicü que mutaine. ¹⁴ Xüca nenetanenevieneni 'aiteüya nevevietü, ne'iyaricü nepünenenevie, peru tixaü pücatiutixuxuavere que nemütinemat. ¹⁵ Qesü yüni. Ne'iyaricü nepünenenevieca, peru yanetinematü que nemutaine, müpaüta netinineneneviecamücü. Ne'iyaricü nenitacuicamücü, peru yanetinematü que nemutaine, müpaüta nenitacuicamücü. ¹⁶ Camüsü xüca 'a'iyaricü xecüa 'aixüa pehaineni Cacaüyari hepaüsita, 'iya vana muca 'enamete memateisie, quepaüricü müpaü paineni, Caniyuritüni niuqui, 'utaitü, quepaucua 'ecü pamüpariyusi pemütayüni. 'Asipücatimate que pemutaine. ¹⁷ 'Ecü 'aixüa 'anemecü pamüpariyusi pe'ipitüacacu Cacaüyari, 'iya püta pücaseiriyarie mücücü. ¹⁸ Ne pamüpariyusi necanipitüaca Cacaüyari, cuini mieme nemüyüvecü 'aiteüya nemüvevie, nexeha'ivatü xeme yunaim. ¹⁹ Peru xeüripa necaninevaüriyani masi 'auxüme niuqui-yari nemütaniunicü yanetinematü que nemutaine, nemütiva'üquitüanicü hipame, sepa tamamata miriyari niuquiyari nemücataniunicü 'aiteüya nevevietü.

²⁰ Ne'ivama, türi vahepaü xepücateyumaica. 'Aixüa cani'aneni xüca türi vahepaü 'asixecatemaica tita 'axa müti'ane hepaüsita, peru xequenaye'axüa püta que xemüteyumate.

²¹ 'Inüari niuquiyarisie müpaü catine'uca, Nenivatahüavimücü 'icü teüteri, hipatü yücü memütiniuca yametevacuxaxatüvacacu. Müme vaniüqui yücü mü'anene, vatenicü neni-tayümücü. Sepa müpaü nemütiyurieni mepücayuvaüriyani memünesi'enienicü, canaineni Ti'aitame. ²² 'Ayumieme 'aiteüya 'inüari pücahücü müme yuri memüte'erie vahe-sie mieme. Müme yuri memücate'erie püta vahesie mieme cani'inüaritüni. Tixax-atame niuquiëya 'inüari pücahücü müme yuri memücate'erie vahesie mieme. Müme yuri memüte'erie püta vahesie mieme cani'ayumiemetüni. ²³ Hicü 'axeicüa xüca meyucuxeürieni yunaitü memüyuyexexeüriva, yunaitü 'aiteüya mevevietü, xüca mana meheutahaxüani hipatü 'enamate ya yuri memücate'erie, cari müpaü mecanitiyuacuni, quename xecayumate xeme. ²⁴ Me xüca yunaitü metecuxatani püta, xüca mana heutahani 'enametütü ya yuri cati'erietü, yunaitü menitahecüatacuni que mütiuyuri, yu-naitü meni'inüatacuni. ²⁵ Tita müti'aviesiecai 'iyarieyasie masiücütü nayeimücü. Müpaü tiu'ename, 'utihüximaqueme, nenevieri canipitüamücü Cacaüyari, müpaü 'utaitü, Yuricü Cacaüyari xehesie catiniviyani.

Naitü heiseriemecü quetiuyüni

²⁶ Queteri 'aneni ne'ivama. Quepaucua xemüyucuxexeüriva, yuxexütü masi cuicari xecanexeyani, ya 'üquitüarica, ya xecaniha'arisieca xemütehecüatanicü tita xemüte'uxeisitüarie, ya 'aiteüya xemüvevienicü, ya xemütehecüatanicü tita müticuxaxasiva 'aiteüya vevieca. ²⁷ Naitü masi quetiuyüni xemüseiriyarienicü. Xüca 'aiteüya vevimücüni, yuhutatü xecüa yuhaicatü nusu, xevitü meri, xevitüta 'arique, müpaü mequeteyurieni. Xevitüta que'ihécüatani vaniüqui. ²⁸ Me xüca 'uca'ayecani que mü'ane mütihecüatani 'aiteüya vevieca, niucame cayuvatü que'umaca xeüriva. Mecuxi queyutaxatüani yücümana, quetitaxatüani Cacaüyari. ²⁹ Texaxatamete yuhutatü ya yuhaicatü mequetecuxatani, hipatü meque'i'inüatani tita memüte'utiyua. ³⁰ Xüca xevitü mana 'acaitü tixaütü tiupitüarieni mütihecüatanicü, que mü'ane müticuxata quetihayeva. ³¹ Xecaniyüvaveni xemütecuxatanicü yuxexütü, xevitü meri, xevitüta 'arique, memüteyü'üquitüanicü yunaitü, memütuicarienicü yunaitü. ³² Texaxatamete yu'iyari mecani'aitüaca, ³³ Cacaüyari tiyuxamuriecame mücahücücü, cayuvatü tiyupitüvame mühücücü püta.

Que memüteyurie naisarie haque Cacaüyari teüterimama memeyutixexeüriva, ³⁴ cayuvatü meque'umaca 'ucari xeüriva. Mepücapitüariva memütiniunicü. Mequete'aitüarieca masi, yaxecüa 'inüari niuquiyarita mainepaü. ³⁵ Xüca tixaütü meteyü'üquitüacuni, yücünama mequevacu'ivaviyani yuquita. 'Aixüa püca'ane xüca 'uca 'utaniuni xeüriva.

³⁶ Mesü, xehesüa xecüa que rayene Cacaüyari niuquiëya. Xehesüa xecüa quetina. ³⁷ Xüca tixaxatame yu'erieca, 'Iyari hexeyame xüca yu'erieca, müpaü quetimaica, tita nemütixe'utüirie, mücü Ti'aitame 'aitüaricaya canihücütüni. ³⁸ Me tevi xüca müpaü catimaica, mücüta pücamarivani.

³⁹ 'Ayumieme ne'ivama, xequeneyumexütüaca xemütecuxatanicü, peru xecavanenatü 'aiteüya memüvevienicü. ⁴⁰ Naitü heiseriemecü quetiuyüni, xevitü meri, xevitüta 'arique.

15

Cürisitu que müranucuquetüarie 'umierieca

¹ Ne'ivama, necanixetahecüasitüiyamücü niuqui 'aixüa manuyüne, que nemütixecuxaxatüvacai. Xecanitanaqui'erieni mücü niuqui, hesiena xeteviyatü xecaniuti'uni. ² Xüca cui xe'eyexeyani tita nemütixecuxaxatüvacai, mücü niuquicü xecanitavicueisitüarieximeni, me yacü xecüa xüca yuri xete'uta'erieni.

³ Ne necanixeyetuirieni tita masi müreuyevese, que nemütiyetuiriyarie neta, quename Cürisitu 'umü tame 'axa temüte'uyuricü, 'utüaricate mainepaü, ⁴ quename 'ucateuque,

quename 'anucuquetuarie hairieca tucari 'aye'acu, 'utüaricate mainepaü, ⁵ quename Sepaxi 'ixei, 'arique Tamamata Heimana Yuhutatü me'ixei. ⁶ 'Arique 'auxüme sientuyari heimana yameyupaümetü mecanixeiya 'axeicüa 'ivamarixi. Yümüretü müme 'ame-niu'uvani hicüque, hipatüri meneucusuri. ⁷ 'Arique Cacuvu nixeiya, 'ariqueta nü'arisixi yunaitü menixeiya.

⁸ 'Imatürieca neta necanixeiya, que mü'ane 'axa 'anetü mutinuivaxüpaü ne'anetü. ⁹ Nü'arisixi vasata necani'imatüremetüni ne, 'aixüa nepücatiuca'iyari nehesie mütinaquenicü nü'ariecame nemütaterüvarienicü, nemüvareutaveiyaxüacaicü müme memeyutixexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ¹⁰ Peru Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme müpaü necani'aneni que nemü'ane. Yacü xeicüa püca'uyü, 'aixüa que mütiuca'iyaricai nehesie mieme. Ne masi cuini mieme necatini'uximayaca, müme yunaitü que memücate'uximayatavave. Peru ne nepücahücü que mü'ane müpaü mütiyuriene. Cacaüyari püta 'aixüa tiuca'iyaritü nehamatü yacatini'uximayaca. ¹¹ Mericüte, sepa ne, sepa müme, müpaü tetenihecüatani, xemeta müpaü yuri xeteniuta'erieni.

Müquite que memüte'anucu'uni

¹² Cürisitu xüca cuxaxasivani müquite vasata manucuquetuarie, que me'utiyuane xeme hipatü, quename vaniu, müquite meca'anucu'uni. ¹³ Müquite xüca meca'anucu'uni, Cürisituta püca'anucuquetuarie. ¹⁴ Mericüte, xüca Cürisitu ca'anucuquetuarieni, xüanacüa canayani tita temütehecüata, xüanacüa yuri xecateniuta'erieni. ¹⁵ Xüca müquite meca'anucu'uni, canimasiücüni que temüte'itava tameta, 'axa temütehecüatacü Cacaüyari hepaüsita, quename henucuquetüa Cürisitu te'utiyuatü, 'iya cahenucuquetüacu, xüca müpaü 'aneni. ¹⁶ Mericüsü, müquite xüca meca'anucu'uni, Cürisitu püca'anucuquetüarieveta. ¹⁷ Xüca Cürisitu ca'anucuquetuarieni, xüanacüa yuri xeteniuta'erieni, tita 'axa xemüteyuriecasisie xeteniviyanicuxi. ¹⁸ Mücü meta, müme memecusixüa Cürisitusie meteviyatü, müme meniutatümaiarieniri. ¹⁹ 'Uva mexi te'ayeyuyuri, xüca yuri tete'eriecaqueyu Cürisitusie teta'icuevatü xeicüa, yunaime teüteri vasata tame masi neuyevecaqueyu temünenimayasienicü.

²⁰ Peru müpaü püca'ane. Cürisitu cananucuquetuarieniri müquite vasata, müme memecusixüa vamatüari hücütütü. ²¹ Tevi que mütiuyuri, tame tenitacucuvani. Yaxeicüata xevitü tevi que mütiuyuri, mecananucu'uicuni müquite. ²² 'Aranisie meteviyatü yunaitü que memütetacucuve, müpaürita Cürisitusie meteviyatü yunaitü mecananutanier-itüariecuni, ²³ yuxexuitü que mütivarunaquixü. Cürisitu vamatüaritütü cananucuqueniri. 'Ariqueta müme Cürisitusüa memümüemete mecananucu'uicuni quepaucua munuani. ²⁴ 'Arique naitü catinitaparimücü, quepaucua Cürisitu müyuyetuani que müti'aita, 'uquiyarieya müti'aitanicü Cacaüyaritütü. Yacatinietuiriemücü vaca'uname yunaitü memüte'aita, yunaitü heiserie memexeiya türücariya memexeiya. ²⁵ Caneuyeveca mücü müti'aitanicü mexi vara'iva yunaime memi'uxie. ²⁶ 'Imatürieca que mürayu'ivani, catanitaxünamücü temücatacucuvanicüri. ²⁷ Naime caniuacayasa 'iya mi'aitüacacü, que maine 'utüarica. Quepaucua müpaü maine, naitü caniuacayasarieni 'utaitü, canahecüaca müca'ixatacü que mü'ane micayasaxü naime, Cürisitu mi'aitüacacü. ²⁸ Quepaucua mücü mi'aitüaca naime, 'anari mücüta yücümana niyuyetuamücü, 'uquiyarieya püta mi'aitüacacü, 'uquiyarieya naime mucayasaxücü nu'aya mi'aitüacacü. 'Ana Cacaüyari naitü catinayeimücü yunaime vahesie mieme.

²⁹ Mesü xüca müpaü ca'aneni, que meteyurieni müme memuca'üyarie müquite vahesie mieme. Xüca yemecü müquite meca'anucu'uituarieni, titayari vahesie mieme mete'uca'üyarie.

³⁰ Tameta titayari tetecueriva'a tucaricü. ³¹ Tucaricü 'esivatücacu necanicumemierivani tüma. 'Ipaü nepaine 'aixüa nemutainecü xehepaüsita ne'ivama, que nemütinetemavie nexeha'erivatü Cürisitu Qesusi mütati'aitüvamesie nemütiviycü.

³² Teüteri que memüteniniuqui, 'Epesusie xüca ne yeutari vahamatü tetacuitüvecaitüni, titasü nera'iva. Müquite xüca meca'anucu'uitüarieni, cümü mecuxi temütecuanı temüte'ieni, 'uxa'a temücuini.

³³ Xepücate'irüviyarieni. Vanütü 'axa 'anenemete, caniseviximamücü yeiya 'aixüa mü'ane. ³⁴ Xequenanutahütüvani heiseriemecü que müreyevese. 'Axa xepücateyurieca. Hipatü 'asimepücatemate Cacaüyari hepaüsita. 'Ipaü nepaine nexeteviyasitüanique.

Quepaü me'ananetü mepanucu'uni

³⁵ Perusü xüari müpaü paineni xevitü, Quepaü mete'anucu'uitüarieni müquite. Que 'anecacu vavaiyari mepaye'axüani. ³⁶ Cari 'asipepücatimate müpaü pehaitü. Tita pemütiuca'e, mücü xüca ca'umüni, püca'anutanieritüarieni. ³⁷ Mücü meta, tita pemütiuca'e, tita mütitineicapau 'aneme pepüca'uca'e. 'Imüari mümave xeicüa peniuca'eni, türicu 'imüariyari ya xeime 'imüariyari. ³⁸ Cacaüyari caniquemaritüaca que mütinaque, yücü tiquemaritüatü xexuime 'imüari que mü'anene. ³⁹ Naitü vai yaxecüa püca'anene. Teüteri vavaiyari püxevitü, vatevama vavaiyari yücü pü'anene, quesüte vavaiyari yücü pü'anene, viquixi vavaiyari yücü pü'anene. ⁴⁰ Taheima miemete, cuiepa miemete, yunaitü yücü mecani'aneneni. Taheima mieme visi pü'anene, cuiepa mieme visi 'ananetü yücü pü'anene. ⁴¹ Tau visi cani'aneni, mesata visi pü'ane yücü 'anetü, xuravesixita visi mepü'anene yücü me'ananetü. Xuravesixi yuxexitü visi me'ananetü yücü mecani'aneneni. ⁴² Müpaürıta catiniyümücü quepaucua müquite memanucu'uitüarieni. Tita tipünirümetü mütiuca'esi, mücü catipünivetü catinanucuquetüariemücü. ⁴³ Tita 'axa ticühüavarüvatü mütiuca'esi, mücü visi 'anetü cananucuquetüariemücü. Tita catürücaüyetü mütiuca'esi, mücü türücaüyetü cananucuquetüariemücü. ⁴⁴ Vaitütü tita mütiuca'esi, mücü 'iyarisie miemetütü cananucuquetüariemücü. Xüca ravaiyari xuaveni vai xeicüa hücütütü, ravaiyari canixuavenita 'iyarisie miemetütü.

⁴⁵ Müpaü catine'uca, Mexüacame tevi, 'Arani mütitevacai, tiyumaitü 'ayeyuritü canayani. Mücü 'imatüreme 'Arani püta, 'iyari tucari tiyupitüvame canayani. ⁴⁶ Peru tevi 'iyarisie mieme pücahexeıya meri. Vai xeicüa canexeıyani meri, 'arique 'iyarisie mieme canexeıyacamücü. ⁴⁷ Mexüacame tevi cuiepa canimiemetücaıtüni, cuiecü mutaveviya. 'Imatüreme tevi taheima püta canimiemetüni. ⁴⁸ Que mü'ane mücü cuiecü mutaveviya, müpaüta mecani'aneneni cuiepa miemete. Que mü'ane mücü taheima mümieme, müpaüta mecani'aneneni taheima miemete. ⁴⁹ Que temüte'u'uvacai mücü cuiecü mutaveviyapaü tequemarıtüarietü, yaxecüa 'atecanıu'uvacuni 'ıya taheima mümiemepaü tequemarıtüarietü.

⁵⁰ 'Ipaü nepaine ne'ıvama, tita mütıvai mütıxuriya, mücü pücaıyüveni heıxeıyatü mayanıcü tita Cacaüyari müra'aita. Tita mütıpünıve pücaıyüveni heıxeıyatü mayanıcü tita mücatıpünıve. ⁵¹ Camü netınıxetahecüasıtııyamücü tita müti'avıesıecai. Tanaitü tepücaheucusu, peru tanaitü tecanıpasıecuni ⁵² yapaucua, xei cüpiyarıcü, 'imatürieca cuxıneta tahüsıerıeyu. Canıtahüsıerıemücü, müquite mecananucu'uitüarıecuni mecatıpünıvavetü, tameta tecanıpasıecuni. ⁵³ Caneıyevıca 'ıcü mütıpünıve menacatüni tita mücatıpünıve, 'ıcü mumüxıme menacatüni tita mücatımüve peıyevıse. ⁵⁴ 'Anarı, quepaucua 'ıcü mütıpünıve menacatüni tita mücatıpünıve, quepaucua 'ıcü mumüxıme menacatüni tita mücatımüve, 'ana canaye'amücü mücü niuqui müpaü müre'uxa, Tacucuyame canıtaxütüarieni 'a'ıvarıeca.

⁵⁵ Haqueva pepüra'ıva, 'ecü pemütasıcuıcai 'acu.

Haqueva pepütasıheseni, 'ecü pemütasıcuıcai 'acu.

⁵⁶ 'Axa temüteyurıecü tenıcuseıvani tecıtü. 'Inüarı niuquıyari canıtürücarıyani tita 'axa temüteyurıe. ⁵⁷ Pamüparıyusi tecanıpıtüaca Cacaüyari, mücü mütasıpıtüacü temüte'ata'ıvanıcü, Tatı'aitüvame Quesusi Cürısitü tasıpareıecacu.

58 'Ayumieme ne'ivama nemüxenaqui'erie, xeseiriyarietü xequenacüne, xepücauyuyitüarinüaca. Cuini mieme xequetene'uximayaca Ti'aitamesie mieme yuheyemecü, müpaü xetemaitü, Ti'aitamesie xeteviyatü sepa xemüteyu'uxitüa, xüanacüa püca'ayani.

16

Tumini que memüte'ucuxeürie Cacaüyari teüterimama vahesie mieme

1 Tumini hepaüsita netinixetaxatüaniqueyu, que xemüte'icuxeüriexime Cacaüyari teüterimama vahesie mieme. Que nemütivaruta'aitüa Carasiya cuieyarisie memeyutixexeüriva, xemeta yaxeicüa xequeteneyurieca. 2 Mexüacame tucarisie xexuime semanaside, yuxexuitü xeme xeque'iti'uta yuhesüa, xe'ixeürietü 'aixüa que xemu'itüarie, 'ana xemüca'icuxexeürivanicü quepaucua nemünuani. 3 Mana quepaucua nemeta'ani, müme memü'inüaside xemüvaranuyexeyacü, müme xapa nevahuritüame nenivaranunü'amücü, xe'imiquieri memanu'ünicü Querusaremepai. 4 Xüca 'aixüa 'aneni nemüyemiecü neta, müme mepünesiteütani.

Papuru que mütiuyeicaniquecai

5 Xehesüa necaneta'amücü Maseruniyasie neheyeyame. Maseruniyasie nepeuyeyanisü. 6 Xehesüa capüca nenehayeva yapaümexa, ya macuhaütüsie naime. 'Arique xeme xecanenunü'acuni que nemüreyune. 7 Ne'ivatametü xeicüa nepücaheuyeimücü xehesüa. 'Enepüreuteviniqueyu masi xehesüa, xüca Ti'aitame müpaü netipitüaca. 8 'Epesusie nepünehayeva 'auracacuque 'ixüarari 'atahutarieca semanaside mieme 'aye'ayuque. 9 Quitenie catiniuyepiyani 'amuyeyevaside nemüti'uximayacacü, yumüiretü me'uxiva'acacu.

10 Timuteu xüca henuani, xequeneyumexütüaca mücü 'aixüa 'iyaricü xehesüa muyeicanicü. Cacaüyarisie mieme catini'uximayaca nehepaü. 11 'Ayumieme xevitü püca'itave'erieca. 'Aixüa xeteyuxexeyiatü xequenunü'a nehesüa müyemiecü. Ne necanicuevieca 'ivamarixi vahamatü.

12 Ta'iva 'Apuruxi hepaüsita nepütixetaxatüaniqueyu. Vaüriyarica necanipitüacaitüni xehesüa müyemiecü 'ivamarixi vahamatü. Hicü pücayuvaüriyacai yemecü, peru quepaucua tucari mühüca püyemie niu.

Vaürisica que müttivarunü'airixüa

13 Xequenayeneniereni. 'Aixüa xequeneuti'uti yuri xete'erietü. Se'imecü xequeneyüaca. Xequeneturücavini xeturücariyarietü. 14 Nai que xemüteyurie, xeteyucanaqui'erietü yaxequetenecahuni.

15 Ne'ivama, 'ipaü netinixevavirieca. Xeme xecanivamaica 'Esitepanaxi quie quiecatari. 'Acaiya cuieyarisie nivesicayari mecanihümetüni. 'Ayumiemete mecanayuyeitüani memüvaparevienicü Cacaüyari teüterimama. 16 Xequeniva'enieca müya memü'anene, yunaime meta müya memüteparevie memüte'uximaya. 17 Necaninetemavieca 'Esitepanaxi Purutunatumatü 'Achicumatü memü'axüacü yunaitü. Xehesie mieme mepünesitemavieritüa, sepa xemüca'yüvavecai yunaitü xemahunicü. 18 Mecaneniu'uxipitüani ne'iyarisie, xe'iyarisie mecanixe'u'uxipitüanita. 'Ayumieme xequenivamateni müme müya memü'anene.

19 'Asiyatari memeyutixexeüriva mecanixe'vaüritüaca. 'Aqira Pürisiramatü, müme vaquita memüyuyexexeüriva vahamatü, yunaitü menixe'vaüritüaca vaücava, Ti'aitamesie meteviyatü. 20 'Ivamarixi yunaitü menixe'vaüritüaca. Xequeneyuvaüritüaca xemeta xeyuviyatü que xemütepasie.

21 Nemamacü neti'utüatü nenixe'vaüritüaca ne Papuru.

22 Xüca xevitü ca'inaqui'erieca Ti'aitame, 'axa que'u'itüarieni. Hepürayusixi que memüteniniuqi, Marana Ta, me'utiyyatü, taniuquicü nepaine, Quenaye'a Ti'aitame.

²³ Ti'aitame Qesusi xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme. ²⁴ Yunaima necanixenaqui'erieca, Cürisitu Qesusisie netiviyatü.

CURINITUTARI

Hutarieca Mieme Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru necanixevaüritüaca. Cürisitu Quesusi nü'ari pünesi'ayeitüa, caneneyenü'ani müpaü mütinacacü Cacaüyari. Ta'iva Timuteumatü tenixevaüritüaca Curinitusie xemütama xemüyutixexeüriva, Cacaüyari teüterimama xemühüme. Yunaitü xemupasie hesiena mieme naisarie 'erisaruyarisie xemütama 'Acaiyasie tenixevaüritüaca. ² Cacaüyari müta'uquiyari Ti'aitame Quesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Papuru que müti'uximatüariecai

³ Que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani. Mücü ta'uquiyaritütü catiniyucanenimayaca, Cacaüyaritütü naimecü catiniyuparevieca. ⁴ Mücü taheyemecü cataniparevieca te'uximatüariecacü, tameta temüyüvavenicü naimecü temüvapareviecacü hipame sepa que memüte'uximatüarie, Cacaüyari mütatipareviepaü tame. ⁵ Tame yemecü que temütecuine Cürisitu mütiucuinixüpaü, müpaüta yemecü tecatenipareviyaca mücü yatatipitüacacu Cürisitu. ⁶ Sepa temü'uximatüarie, mücü xecanipareviyacuni xeme, xenitavicueisitüariecuni que temüyüa. Me sepa temüpareviya, mücü xecanipareviyacuni xemeta quepaucua xemüte'uca'eniva xete'ucacucuinete que temüte'ucacucuiene tame. ⁷ Yuri que temüte'erie xehepaüsita, tepütürücariyari. Müpaü tepütemate, xeme tahamatü que temütetaxevi yaxecüa tete'ucacucuinete, müpaüta xeme tame tecanitaxevicacuni tanaitü tepareviyatü.

⁸ Ta'ivama peuyevese müpaü xemütemaicacü, cui tepe'uximatüariecai 'Asiya cuieyarisie te'u'uvatü. Cuini mieme pütihetecai yemecü, tepüca'iquemacai. 'Asitepücatemaicai xüca tetavicueniquecaitüni ya temütecuiniquecai. ⁹ 'Asita ta'iyarisie müpaü tepütetacühüavecai, tepücuiniquecai. Peru müpaü tiniuyüni tahesie yuri temücate'eriecacü, Cacaüyarisie püta, que mü'ane müquite müvaranucu'uitüvasie, mücüsie yuri temüte'eriecacü puyü. ¹⁰ Mücü cataniutavicueisitüani capa müpaü tete'ucuinicü. 'Uxa'atüni varie pütasitavicueisitüanita, que mü'anesie yuri temüte'erie. Tavarita catanitavicueisitüamücü, ¹¹ xeme xetasipareviecacu xe'ivavirietü Cacaüyari tahesie mieme. Müpaü xeteyurieyu, yumüiretü pamüpariyusi mecanipitüacacuni tahepaüsita, yametemaitü que temütemique yumüiretü memüyunenecü.

Titayari Curinitusie pücahetüa Papuru

¹² 'Aixüa temutiyanenicü müpaü tepaitüca tahepaüsita, ta'iyarisie 'aixüa tepütetamate que temüyüa 'ena cuiepa. Müpaü tepütemate, Cacaüyarisie mieme tepasietü tepüyüa, 'aixüa tetehecüasietü tepüyüa Cacaüyari que mütatipitüa. Teüteri vahepaü que memütemaivave tepüca'yüa, masi Cacaüyari yatatipitüacacu 'aixüa que mütiuca'iyari, müpaü püta tecaniyüaca cuiepa memütama vahesüa, xehesüa yemecü müpaü tepüyüa. ¹³ Taxapa que müti'eniüriücü xecüa, que xemütetamate, müpaü xecüa te'utiyuatü tepütexe'utüirie. Siqueresü xepütasihetima peru 'esiva xecüa, ¹⁴ 'aixüa püyüniqueyu xüca naimecü püta xetasihetimanique, müpaü xetemaitü, mücü tucarisie quepaucua munuani Tati'aitüvame Quesusi, 'ana xepüyüvaveni 'aixüa xemutiyanenicü xetasiha'erivatü, yaxecüa 'aixüa temutiyanenipaü tame texeha'erivatü.

¹⁵ Müpaü yuri nemüti'eriecaicü xehepaüsita, 'ayumieme müpaü nepütinemaicai, hutacüa xehesüa nepunuaniquecai xaüsie necaheta'aveme meri, tixaütü nemütixeminicü.

¹⁶ Xehesüa neheta'ame Maseruniya cuieyarisie nepüyemiecai, tavarita Maseruniya

neheyeyame xehesüa nepunuaniquecai xemünesi'anunü'anicü Cureya cuieyarisiepai. ¹⁷ Que xetecu'eriva, müpaü netinemaitü yacü xeicüa netinepatacai. Teüteri vahepaü neyüanetü netinematetü, Hü ne'utaitü, que netinepata Tixaü ne'utaitü. ¹⁸ Yapüticamie Cacaüyari que maine. Yaxeicüa tame que temütexetahüave, taniuqui pücahuta, püyuxevi. Xüca müpaü reuyeveca Hü temutiyuanenicü, Tixaü tepüca'utiyuane, ya Tixaü xüca reuyeveca temutiyuanenicü, Hü tepüca'utiyuane. ¹⁹ Cacaüyari nu'aya Cürisitu Quesusitütü xehesüa canicuxaxasivacaitüni tetecuxatacacu ne Sirivanu Timuteu. Niuqui mücü hepaüsita manuyüne pücahuta, püyuxevi müpaü 'anetü mühücücü Cürisitu. ²⁰ Nai que mutayü Cacaüyari quename tiyurieni, mücüta niuqui pücahuta, püyuxevi Cürisitu meye'atüacü. 'Ayumieme quepaucua 'aixüa temutiyuane Cacaüyari hepaüsita, tepüyüvave müpaü temutiyuanenicü, Müpaü cani'aneni, te'utiyuatü, Cürisitu müpaü mütiuyuricü. ²¹ Mücü Cacaüyaritütü canihücütüni que mü'ane mütasiseiriya xeme tame Cürisitusie temüteviyanicü. Mücü heiserie pütasi'upitüa, ²² yuhesie mieme pütasi'u'inüaritüa, ta'iyarisie yu'iyari pütasi'upitüa 'inüaritüme mümasiücünicü tita tahesie mütinaque.

²³ Ne nepitahüave Cacaüyari netucari münesinavairienicü xüca neti'itavani que ne-maine. Nepacunua 'axa nemücaxeretahüavecü. 'Ayumieme Curinitu nepücahetüa tavari. ²⁴ Müpaü tepücahaitüca tetexe'aitüacutü yuri que xemüte'erie. 'Aixüa xecaneuti'uni yuri xete'erietü. Masi müpaü tepaitüca xehamatü tete'uximayatü xemüyutemamaviecacü.

2

¹ Müpaü nepütinemaicai 'ana, 'aixüa püca'yüni queyu xüca tavari nenuanique xehesüa nexehieveritüatü, netinecühüavetü. ² Xüca nexehieveritüacaque xeme, quepaicü pünesitemavieritüaniqueyu ne. Nexehieveritüacacu que xenetetemavieritüaniqueyu. ³ 'Ayumieme xapa müpaü nepütü'utüa, capa nenuayu menesi'uheieveritüanicü müme meuyevese masi memünesitatemavieritüanicü püta. 'Ipaü yuri nepütü'erie yunaime xehepaüsita, xüca nenetemavieca ne xemeta xepüyutemamavieca yunaitü. ⁴ Cui ne'uximatüarietü 'ana, nesaipünarietü ne'iyarisie müpaü netinixe'u'utüirieni vaüca ne'utasuatü. Peru xemüheieveritüariecacü yanepücatü'utüa, masi müpaü xemütemaiecacü vaüca que nemütixenaqui'erie yanepütü'utüa.

Papuru que müreiyehüviri tevi 'axa mütiyurienecai

⁵ Xevitü que mütiyurienecai pücanesi'uheieveritüa ne, masi neca'anuhaitüamütü nepaine siquere 'esiva püxeheieveritüa xeme yunaime. ⁶ Mücüsie catiniunaque que xemüte'itatacuritüacai xe'uyu'enieca. ⁷ 'Ayumieme xepüyüvave masi xemüteheiyehüvirienicü hicü, xepüyüvave xeminütüanicü mücü tevi, capa 'utaxütüarienicü yuheieverietü 'anayuhayevamecü. ⁸ 'Ayumieme vaüriyarica necanixepitüaca xemihecüasitüiyanicü que xemüte'inaqui'erie. ⁹ 'Ayumieme müpaü nepütixe'u'utüirrie, yanemütimaiecacü nexeh'inüatame xüca naime hepaüsita yaxetecahuni. ¹⁰ Que mü'ane xemüteheuyehüviri, neta yaxeicüa nepüreiyehüviri. Que nemüreiyehüviri, sepa hesiena nemücatihüpacai ne, nexeha'erivatü yanepüreiyehüviri Cürisitu nesixeyiacacu, ¹¹ capa Cauyumarie tasicuamanacü. 'Aixüa tepütamate que mütiyuruva 'iya.

Que mütiyu'iyaritüacai Papuru, Türuhasisie 'uyeicatü

¹² Mericüsü, Türuhasi necaninuani niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita para nemüticuxatanicü, peru quitenie sepa müreyepiyacai nehesisie mieme Ti'aitamesie que nemütiviya nemüticuxatanicü, ¹³ nepüca'uxipiecai ne'iyarisie, nemücaheitaxeyavecaicü ne'iva Titu. Nevarutateutüaca masi necaneyeyani Maseruniya cuieyarisiepai.

Que mütatihēcüatüa Cürisitusie teteviyacacu

¹⁴ Masi Cacaüyari pamüpariyusi quepitüarieca. Mücü yuheyemecü pütasihecüatüa Cürisitusie que temüteviya, teüteri vahüxie tasicuvitünetü yu'utüma. Tacümana naisarie müpaü catinihecüatani visi que mü'tüarie Cürisitu xüca maica. ¹⁵ Tame 'inüari tecanihümetüni 'ücu visi mu'üapaü Cacaüyari que mütatixeiya, temi'eritüacü Cürisitu que müti'ane. Mümeta memütavicieisitüariexime que memütatexeiya, memücuixime meta que memütatexeiya tecani'inüaritüni. ¹⁶ Memücuixime vacü tepumüqui'üa temüva'eritüacü que memütecuini, peru müme memütavicieisitüariexime vacü tepütucari'üa temüva'eritüacü que memüte'ayeyuyurini. Mericüte, quepaicü piquema 'icü naime. ¹⁷ Tame yumüreme vahepaü tepüca'anene. Harerusixi vahepaü tepücatetacuamana Cacaüyari niuquieya tecuxatatü. Masi 'aixüa tetehecüasietü, Cacaüyari que mütareyenu'a, Cacaüyari tasixeyiacacu teyüatü, Cürisitusie teteviyatü müpaü tetenicuxatani.

3

Que temüte'uhürütüarie türatu mühecu hepaüsita

¹ Müpaü te'utiyuatü tavari tete'isütüa para temühecüacacü xemütasimaicacü 'acu. Hipame vahepaü que teteheiyehüva xapa mütasihecüatüacacü temümarivanicü, yaxemüte'u'utüiyarienicü yaxemüte'tü'anicü nusu. ² Xeme taxapa xecanihümetüni ta'iyarisie müre'uxa. Yunaitü teüteri mepüyüvave memititerüvanicü müpaü memütetimanicü mexexeyatü. ³ Xecanimasiücünü xeme Cürisitu xapaya xehümetütü yatetehürütüariecacu tame. Mücü xapa tauxicü püca'utüarie, Cacaüyari mayeyuri 'iyarieyacü püta pü'utüarie. Tetesie pücare'uxa, vaisie püta teüteri va'iyarisie püre'uxa.

⁴ Cürisitu yatatipitüacacu, müpaü tetetamaitü, yuri teteni'erieca Cacaüyarisie. ⁵ Müpaü te'utiyuatü 'asitepücahaitüca quename tacümana tixaütü teyüvave, tacümana tixaütü temüte'usütüa tepücatecu'eriva. Masi que temüteyüvave, Cacaüyari yatatipitüacacu tepüyüvave. ⁶ Mücüri que mütatiupitüa, pütasi'uhürütüa türatu hecuame hepaüsita. Peru 'utüarica hepaüsita xEICÜA pücatasi'uhürütüa, masi 'iyarisie mieme hepaüsita püta pütasi'uhürütüa. 'Utüarica hexeyatü xEICÜA canimümücü, peru yu'iyarisie heixeyatü tucari canipitüariecamücü.

⁷ Mücü türatu cümana mümüni visi 'anetü ninuani tetesie müre'uxacai Muisexi que mütiuhürütüarie. 'Ixaherisixi teüteriyari mepüca'yüvavecai memi'ixüarienicü Muisexi hüxieya, visi mayexavatücaicü sepa mayeyeiximecai. ⁸ Mericüte, masi vaücava visi cati'aneni türatu 'iyarisie mümieme xüca hepaüsitana hürütüarieca. ⁹ Xüca visi 'uyüni yatihürütüariecacu türatu hepaüsita cümana teüteri memütixani'eriva, masi vaücavamecü 'anayuhayevamecü visi pütüyüni yatihürütüariecacu türatu hepaüsita cümana heiserie memüpütüarieca. ¹⁰ Mücü meta, tita visi müti'anecai visi pücatiyuxexeiya hicü, 'iya püta cuini mieme visi 'anetü me'ivacü. ¹¹ Tita mayeiximecai visi pü'anecai, peru masi vaücava visi cani'aneni tita mücatixüve.

¹² Müpaü yuri temüte'eriecü, 'ayumieme cui tetayetuatü tepütecuxata. ¹³ Muisexipaü tepüca'yüa, 'ixuriquicü que müreyucunacai 'Ixaherisixi teüteriyari yuheyemecü memüca'ixeyiacü, que mürayeyeiximecai. ¹⁴ Mücü teüteri me'u'itutupetü menacüne que memüteyu'iyaritüacai. Hicüque yaxEICÜA mücücü 'ixuriquicü heuyucunatü caniyuhayeva quepaucua mütiterüvarüva Türatu Meripai Mieme xapayari. Pücaheucuyepiva, Cürisitusie tiviyacacu xEICÜA püca'unarüva. ¹⁵ Masi hicüque Muisexi xapaya titerüvarüvacacu, mücü 'ixuriqui heuyucunatü canacavüre va'iyarisie. ¹⁶ Peru que maine, Quepaucua ta'aurie mave 'itahüaveque Ti'aitame, 'ana heucunatü caninavaiyariemücü, 'anuyütü, müpaü pü'ane. ¹⁷ Mericüsü Ti'aitame haitü 'iyari canixatani. Haque Ti'aitame 'iyarieya meyeica, tevi caniyünü'aca mana. ¹⁸ Tame tanaitü tahüxie caheucunacacu tepihecüata Ti'aitame visi que müti'ane, sepa yüxaüyemecü, xicürisie que mütihecüata tevi. 'Ayumieme tepücupasiva, visi te'ananetü tepacünirüme,

hepaüna te'ananetü tetetaxexeyatü tete'acünirüme. Ti'aitame 'iyaritütü müpaü catiniyurienei.

4

¹ 'Ayumieme müpaü tetehüritüarietü tepücavaüripie, masi que temütenenimayasie tepüyüa. ² Peuyevese hipatü memüyuteteviyanicü 'avie que memüteyurie, peru tame tecateniutixani'erieni mücü naime. 'Atepüca'u'uva teteta'irüviyatü, ha tepüca'inüitüa Cacaüyari niuquieya, que mütivaiyacü püta tetecuxatatü. Masiücüme tepeyeitüa tita yuri müraine, Cacaüyari tasixeyiacacu tepütahecüata, yunaitü teüteri yu'iyarisie müpaü memütemaiaacü quename yuri. ³ Taniuqui 'aixüa manuyüne sepa meucuname, memütümaiariexime que memüte'ienie xeicüa caneucunaca. ⁴ Hicü miemete vaca-caüyari canivacüpiriyaxüani müme yuri memücate'erie que memüteyurate yu'iyarisie, capa hecüariya me'uxeyiacü, niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu que mütimarive manuyüne que mütivahecüariviyaqueyu. Mücü Cürisitu Cacaüyari cani'inüariyatüni, hepaüna pütüyexexeya. ⁵ Mücü meta, tame tepücatecuxata tahepaüsita, masi müpaü püta tepütecuxata, quename Cürisitu Qesusi ti'aitame hücü te'utiyuatü, quename tame xeparevivamete tehüme Cürisitusüa temümiemetecü te'utiyuatü. ⁶ Que mü'ane Cacaüyaritütü müpaü mutayü, Hecüariya yüvipa que'uneni, 'utaitü, mücütütü catanihecüariyani ta'iyarisie. 'Ayumieme yatete'imaitü Cacaüyari que mütimarive, Cürisitusie que mütimasiücü, tecanihecüariviyarieca.

Que temüte'ayeyuyuri yuri tete'erietü

⁷ 'Icü naitü cui püraye'axe, peru haxuta tecaneixeyiani xeicüa 'icü türücariya, mümasiücünicü Cacaüyarisüa mümiemecü, tahesüa mücamiemecü. ⁸ Sepa naimecü temü'uximatüarie, tepücaha'ivarie. Sepa 'asitemücatemate que temüteyurieni, tepücavaüripie. ⁹ Sepa temeutaveiyariexüa, tepücacu'eiriva. Sepa tematixüriya, tepüca'utümaiari. ¹⁰ Taheyemecü tepücuixime tavaiyarisie, Qesusi que mütiumü. 'Ayumieme tucari canimasiücünü tavaiyarisie, Qesusi que mürayeyuri canimasiücünü. ¹¹ Tame temayeyuyuri taheyemecü teniyetuiyani temücuinicü Qesusisüa temümiemetecü, mümasiücünicü tavaiyarisie que mürayeyuri Qesusi, sepa temücuixime. ¹² 'Ayumieme tecuiximetü tecaniyüaca, xemesü xe'ayeyuyuritü xepüyüa.

¹³ Que müre'uxa, Yuri nepütiuta'erie, 'ayumieme neputaniu 'anuyütü, tameta yaxaicüa tepüte'u'iyari. Yuri tepüte'erie, 'ayumieme teputiniuca ¹⁴ müpaü tetemaitü, que mü'ane menucuquetüa Ti'aitame Qesusi, mücü catananucu'uitüamücü tameta Qesusipaü, xehamame meta catanaye'atüamücü yuhesüa. ¹⁵ Müpaü naitü catiniyümücü xehe-sie mieme. 'Ayumieme mücü yeme 'aixüa tiuca'iyaritü yumüireme vahesie mieme, pamüpariyusi canipitüariecamücü. Mücü Cacaüyari visi que müti'ane canicuxaxasi-vamücü.

¹⁶ 'Ayumieme tepücavaüripie. Sepa herie temütipünirüme, tateüta tecanihecuari-yarieca tucari. ¹⁷ Pücahahete, que temüte'uximatüarie hicü, 'epücareutere. Peru yatete'uximatüarieme, taheyemecü cui visi 'anemecü tepü'icatüarieca mücaxüvecü. ¹⁸ Peru tepüca'icuvautüve tita temütexeya, tita temücatexeyavave püta tecanicuvautüveni. Tita temütexeya 'apücatiterive, tita temücatexeyavave püta yuheyemecü 'apütiterive.

5

¹ Müpaü tecatenimaica, xüca ca'unarieni 'icü xamaru haque temayetei 'ena cuiepa, qui tecanexeyiani Cacaüyari mütasipitüa mamacü mücaveiya yuheyemecü 'amuve muyuavisie. ² Mücü meta, müpaü te'ananetü teniu'aivani te'itücutü haque temayeteni taheima mieme. ³ Müpaü tete'itüme yemecü tepücamamaveni. ⁴ 'Icü xamarutüa te'ayetetü teniu'aivani tesaipünetü. Tasüari tecaheutaquemaripicutü, masi tepeitücuni, tita mürayeyuri yuhesie mixeviriyanicü tita mütimüxime. ⁵ Mericüte, Cacaüyari canihücütüni

que mü'ane müta'utivevie müpaü mütiyünicü. Mücüta yu'iyari cataniupitüani 'inüaritüme mümasiücünicü tita tahesie müтинаque.

⁶ 'Ayumieme ta'iyari tepucayesa taheyemecü. Müpaü tepütemate, mexi tavaiyarisie te'u'uva, Ti'aitamesüa tepüca'u'uva. ⁷ Yuri tete'erietü tecaniu'uvani, te'ixeyatü tepüca'u'uva. ⁸ 'Ayumieme ta'iyari tepucayesa, tepütavaüriya masi temicu'eirienicü tavaiyari, Ti'aitamesüa püta teme'uvanicü. ⁹ 'Ayumiemeta tecanitamexütüaca teminaqui'arütüanicü sepa 'uva temu'uva sepa hesüana temu'uva. ¹⁰ Caneuyevacani tanaitü temasiücütü temayeitüarienicü Cürisitu 'uvenieya hüxie haque mütatücu'ivaviya, taxexütü temüte'apiniyarienicü 'aixüa que temüte'uyuri'axa que temüte'uyuri, tavaiyarisie te'u'uvatü que temüte'uyuri.

Que temütehürütärie, temütecuxatanicü, teüteri Cacaüyarimatü 'aixüa memüteyuxeiyanicü

¹¹ 'Ayumieme müpaü tetemaitü, müpaü que müreyeveve müreyehüvirienicü Ti'aitame, yuri teteniva'eritüaca teüteri. Tecanimasiücünü Cacaüyari que mütatixeyia. Yuri tepüte'erie quename temasiücü xemeta que xemütatexeyia, que xemüteyumate yu'iyarisie. ¹² Müpaü te'utiyuatü tavari tepüca'isütüa tetahecüatätü xemütasimaicacü. Masi müpaü te'utiyuatü tecanixepitüaca 'aixüa xemutiyanenicü xetasiha'erivatü, niuqui xemexeiyanicü cümana xemüvata'eiyacü müme herie mieme xeicüa meha'erivatü 'aixüa memutiyuane yuhepaüsita, 'iyarisie mieme memücaha'eriva 'aixüa me'utiyuatü yuhepaüsita. ¹³ Sepa 'asitemücatemate, Cacaüyarisie mieme teniyüaca. Me sepa temütemaivave, xehesie mieme tepüyüa. ¹⁴ Cürisitu mütasinaqui'eriecü, 'ayumieme tinaquemecü tepüyüa, tepüca'yüvave yücü temüteyuriecacü. Müpaü masi tepütehetima, xevitü yunaime vahesie mieme caniumüni, 'ayumieme yunaitü mepucü. ¹⁵ Mücü meta, yunaime vahesie mieme pümü, müme memayeyuyuri yuhesie mieme memüca'ayeyuyurinicüri, que mü'ane vahesie mieme mumü manucuquetüarie, mücüsie memiemetetütü püta memüyüacacü. ¹⁶ 'Ayumieme hicü xeime tepücamate teüteri que memüte'imate. Sepa temimaicai Cürisitu teüteri que memütehe'eriva, hicü müpaü tetehe'erivatü tepüca'imate. ¹⁷ 'Ayumieme xüca Cürisitusie tiviyani, yücü 'anetü tiniunetüarieni. Tita meripai mütimieme cananucayune. Camü, naitü yücü 'anetü nayani.

¹⁸ 'Icü naima Cacaüyari catiniusütüani. Mücü pütasi'upitüa 'aixüa temütetaxeiyanicü hamatüana, Cürisitu müpaü mütiyuricü. Cataniuhürütüani temütecuxatanicü, hipatüta hamatüana 'aixüa memüteyuxeiyanicü, ¹⁹ müpaü te'utiyuatü, Cacaüyari Cürisitusie tiviyatü müpaü pütivapitüa cuiepa memütama hamatüana 'aixüa memüteyuxeiyanicü, vahesie pücatiuhüpa 'axa memüte'uyuricü, masi pütasi'uyetüiri mücü niuqui 'aixüa que temütetaxeiyia hamatüana manuyüne, te'utiyuatü. ²⁰ 'Ayumieme Cürisitu nü'arimama tecanühümetüni, hesiena mieme tecaniutiniucani, müpaü tetemaitü, Cacaüyari canixetüicani müpaü te'utiyanecacu, Cürisitusie mieme te'utiniütü vaüriyarica tecanixepitüaca, Cacaüyarimatü 'aixüa xemüteyuxeiyanicü. ²¹ Que mü'ane 'axa mücatiyurievecai Cacaüyari müpaü piyuri 'axa tiyuruvamepaü mü'itüarienicü tahesie mieme, tame hesiena teteviyatü heiserie temexeiyanicü Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva.

6

¹ Mücü meta, hamatüana müpaü tete'uximayatü, vaüriyarica tecanixepitüaca xeme, xe'itanaqui'erieme tita Cacaüyari mütxemicua 'aixüa tiuca'iyaritü, xüanacüa xemüca'itanaqui'erienicü. ² Müpaü paine,

Tucari 'aixüa mü'anesie
Nemaniu'enieni,
Tucari 'aye'acu
Xemütavicueisitüarienicü
Nemaniu'parevieni.

Camü hicü tucari 'aixüa mü'ane canihücütüni, camü hicü tucari canaye'ani xemütavicueisitüarienicü.

³ Ni xeime tepüca'ucununitüva tixaütü hepaüsita, 'icü hürütüarica capa 'useviximariecacü que temütehüritüarie. ⁴ Masi Cacaüyari teparevivamete tehümetütü naimecü tepütahecüata. Vaüca tepüte'uca'eniva te'uximatüarietü, teteheuyehüatü, tetatexietüvetü, ⁵ tecuveivatü, te'anutaxürivatü, teüteri meyuxamurietüvecacu, tete'uximayatü, tucari tecahütü cusicü 'icuaicü. ⁶ Tepü'itiya, tepütemate tita müreyeveve, müixa tepüvanevie hipame, 'aixüa tepüte'u'iyari, 'Iyari Mütiyupata tepexeiya, yacü tepücatetacanaqui'erie, ⁷ yuri tepütecuxata, Cacaüyari türücariyaya tepexeiya, heiserie temupitüarietü cuya tepüaya tepupitüarie naisata mieme cümana temütacuitüveni. ⁸ Visi tetexeyarietü 'axa tetexeyarietü yaxeicüa tepüyüa, 'axa tetecuxaxasivatü 'aixüa tetecuxaxasivatü yaxeicüa tepüyüa. 'Irümaritü tepüxasiva peru yuri tepütecuxata, ⁹ quename tecamariva meputiyuane peru yunaitü mepütasimate, quename tecuixime meputiyuane peru camü tepayeyuyuri, quename tetatacuritüariexime meputiyuane peru tepücacui'iva, ¹⁰ tepütaheiveri peru taheyemecü tepütatemamavi, tepüpuvüresixi peru xicusixi tepüvarayeitüva yumüireme, tixaütü tepücatehexeiya peru naitü pütitapini.

¹¹ 'Aixüa 'iyaricü tepütexecuxaxatüva Curinitutari, yeme ta'iyari 'apüneüna que temütexenaqui'erie. ¹² Que temütexexeiya, ta'iyari pücaipüne, xeme püta xepüyusaipüna yu'iyarisie. ¹³ Mericüte, netüriyama que nemütivacühüaveniqueyu, müpaü nepütixetahüave, yaxeicüa xequeteneuyuri que temüxeyurie, xe'iyari 'amütanerecü.

Cacaüyari mayeyuri tuquieya que temütehüme

¹⁴ Yuri memücate'erie vahamatü xepücauyuxeviriyani. Titari rexeiya tita mütiheiserie tita 'aisica mütitisanamatü. Que tiyuxevini hecüariyamatü yüriya. ¹⁵ Que meteyu'enie Cürisitu xeime cacaüyari 'axa mü'anematü. Tita tinaque tevi yuri müti'eriesie 'axeicüa yuri mücati'eriesie. ¹⁶ Cacaüyari tuquitana que metenaque tetexi cacaüyarixi. Pücaüyvesietü. Tame Cacaüyari mayeyuri tuquieya tecanihümetüni, que mutayü Cacaüyari,

Vahesüa neniucaimücü

Vasata neniuyeicamücü

Vacacaüyari nepühücütüni,

Müme neteüterima mepühümetüni.

¹⁷ 'Ayumieme müpaü paine,

Vasata xequenayecüneca,

Xequeneyupata

Canaineni Ti'aitame,

Xepüca'imayüani

Tita mücati'itiya.

Xüca müpaü xeteyurieca

Neri nenixetanaqui'erimücü

¹⁸ Xe'uquiyari necanayeimücü,

Xeme nenivema

'Uquisi 'ucari

Xecanacünicuni

Canaineni Ti'aitame

Nai mütürücaüye.

7

¹ Mericüte nenaqui'erima, müpaü temüte'utahüavarietü quename müpaü tiyurieni, tepüta'itica naime mütiyusevixima tavaiyarisie ta'iyarisie. Tepaye'axüaximeni tepasietü Cacaüyarisie mieme, teteheiyehüvirietü.

Papuru que mütiyutemaviecai, Curinitutari mete'uhayevacu que memüteteyuriecai

² Yu'iyari 'axequeneutaneriya xemütasinaqui'eriecacü. Ni xeime 'axa tepüca'uyuri, tixaü tepücate'inavairi xeime, tepüca'icuananaxü ni xeime. ³ Müpaü que nemaine, xehesie nemütiuhüpanicü 'asinepücahaine. Meripai müpaü nepütixecühüavecai quename ta'iyarisie texeha'eriva, quename 'axeicüa tetaxevi sepa temücuini sepa temayeyuyurini. ⁴ Müiremecü nepücanel'iyaritüa xehepaüsita, cui 'aixüa nepüticuxata xehepaüsita. Sepa naimecü temü'uximatüarie, nepaye'a nenütüarietü, panayuhayeva netemavierica.

⁵ Mericüsü Maseruniya cuieyarisie te'u'axüaca tepüca'uxipivavecai tavaiyarisie, naimecü masi tecani'uximatüariecaitüni. Ta'aurie pütüyucinecai, tateüta tepümamacai. ⁶ Perusü que mü'ane Cacaüyaritütü müvanütüva müme memüyuheiverie, mücü cataniunütüani tameta, Titu munuacü. ⁷ Munuacü xEICÜA pücatixaü, masi mücü munütüariecü xehepaüsitata tepunütüarie tame, taticuxaxatüvacacu Titu que xemütatexeyaqueyu, que xemüteyuheiverie, que xemüteyumexütüa nehiesie mieme. 'Ayumieme ne masi yemecü nepünetemaviecai.

⁸ Ne xapacü sepa nemüxe'uheiveritüa, yücü nepücatinecühüave. Sepa yücü nemütinecühüavecai 'ana, müpaü netimaitü mücü xapa müxe'uheiveritüacü siqueresü yapaümexa, ⁹ peru hicü masi nepünetemavie. Xemuheiveritüariecü, mücücü nepücanetemavie. Masi yaxete'uheiveritüarieca xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecai, 'ayumieme nepünetemavie. Cacaüyari tixepitüacacu xecaniuheiveritüarieni, 'ayumieme tixaü xepücate'utümayaxü müpaü temüte'uyuricü. ¹⁰ Xüca yuheiverieca Cacaüyari tipitüacacu, pütihayeva que mütiyurienecai, pütavicueisitüarienita. Tihayevame que mütiyurienecai, tavarü 'axa pücatiyücühüaveni yamütiuhayevaxücü. Me xüca yuheiverieca cuiepa memütama vahepaü xEICÜA, püpütüarieni mumünicü. ¹¹ Neuxeü que mütiuyü quepaucua Cacaüyari müxe'upitüa xemüyuheiveriecacü. Mücücü xepuyuvaüri, mücü meta, xepüyutahecüataxü yuniuqui, xepüyuyehecaxü, xepütimama. 'Ana xepünesixeyacucai, xepüyumexütüacai, 'aixüa xepiyuri naime. Naimecü xeniyuhecüatani xemü'ituyacü mücü que mütiuyücü. ¹² Mericüte, müpaü nepütixe'u'utüiri, peru que mü'ane yu'iva 'axa muyuri neha'erivatü xEICÜA nepücatiu'utüa, que mü'ane 'axa mu'itüarie neha'erivatü xEICÜA nepücatiu'utüa. Xeme yücümana müpaü xemütemaicacü que xemüteyuvaüriya tahesie mieme Cacaüyari xexeyacacu, 'ayumieme yanepütü'utüa. ¹³ Müpaü mütiuyücü, 'ayumieme tepunütüarie tame.

Mücü meta, tame müpaü tete'unütüarieca, masi vaüca tenitatemamaviecaitüni Titu müyutemaviecaicü, yunaitü cayuvatü xemipitüacü 'iyarieyasie. ¹⁴ 'Aixüa que nemütitaxatüa xehepaüsita, nepüca'utevijasitüarie nenuqui hepaüsita. Masi yaxEICÜA yuri que temütexecuxaxatüvacai naimecü, müpaüta caniyuritücaitüni 'aixüa que temüte'itaxatüa Titu. ¹⁵ Mücüta cuini mieme masi canixenaqui'erieca xeha'erivatü yaxemütecahucü yunaitü, xeha'erivatü que xemüte'itanaqui'eri xe'umamatü xe'uyüyüacatü. ¹⁶ Neta nepünetemavi nemüyüvecü ne'iyari nemeucayesacü xehepaüsita naimecü.

8

Tumini que memüte'ucuxeüri Cacaüyari teüterimama vahesie mieme

¹ Tepütetaxatüaniqueyu ta'ivama, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que mütiyarupitüa müme memeyutixexeüriva Maseruniya cuieyarisie memütevamicuanicü hipame. ² Vaücava mepü'inüasietüve me'uximatüarietü, peru cananayuhayevani vatemavierica. Sepa yemecü memüpuvüresixi, mepimüriyaxü 'aixüa 'iyaricü que memütevamicuacai. ³ Que nemütianierixü yanepütihecüata. Que memüteyüvavecai xEICÜA nepücahaine, masi yemecü mepüca'uyuticueri que memütevamicuacai hipame. Yücümana ⁴ vaüriyarica metasipitüatü mecataniutavavirieni müpaü temütevatauniecü, mevaparevietü memüyuxevinicü Cacaüyari teüterimama vahamatü. ⁵ Que temütecu'erivacai müpaü memüteyurieniquecaicü yamepücate'uyuri. Masi meniuyetüani meri Ti'aitame

mütiva'aitüanicü, tameta temüteva'aitüanicü müpaü mütinaquecü Cacaüyari. ⁶ Ayumieme Titu vaüriyarica tecaniupitüani 'icü 'imiquieri müraye'atüanicü xeme xehesüata mücü meripai misutüacü 'ixeürietü. ⁷ Vaücava naitü tinimüriyarümeni xehesie mieme que xemüteyurie, yuri xete'erietü, xetecuxatatü, xetematetü tita müreyeveve, naimecü xeyuvaüriyatü texenaqui'eriecacu. Mericüte, yaxaicüa 'icü 'imiquierita xequeneutimüriya.

⁸ Netixe'aitüatü 'asinepüca'utaine hicü. Masi hipatü müpaü memüteyuvaüriyacü, nex'e'inüatatü nepaine, xüca hecüasieca quename xemeta xeteyucanaqui'erie. ⁹ Xeme müpaü xepütehetima 'aixüa que mütiuca'iyari Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu. Mücü sepa müxicutücai, xehesie mieme puvüre nayuyeitüani, xeme xicusixi xemacü necü, 'iya puvüre matüacü.

¹⁰ 'Icü hepaüsita que nemüticu'eriva müpaü netinixe'utaxatüani. 'Aicü xepuyuvaüri xemisutüanicü müpaü xeteyurietü, 'anata xepisutüa. Mericüte, hicü 'aixüa caniyümücü xehesie mieme xüca müpaü xeteyurieni, ¹¹ xüca müpaü xete'aye'atüani que xemüteyurie. Xe'iyari que mü'anenecai müpaü xemüteyuvaüriyanicü, müpaüta xequetenaye'atüaca, que xemüteyüvave. ¹² Xüca ra'iyari yati'aneni, tita mürexeiya pünaqui'erivani, sepa tixaütü mücarexeiya.

¹³ Peru müpaü nepücahaine hipatü memü'icapiyanicü xeme xemücuanimasitüarienicü, ¹⁴ masi müyeyesitüarienicü hicü nepaine. Tita müranuyuhayeva xehesie mieme hicü, mücücü xequenivaparevieca müme memüteheuyehüva, mümeta 'uxa'atüni varie vahesie mieme 'anayuhayevame mücücü memüxepareviecacü xeme que xemüteheuyehüaca meyeyesitüarienicü, ¹⁵ yaxaicüa que müre'uxa, Que mü'ane vaüca mütiucuxeüri, püca'anayuhayevaxü. Que mü'ane 'esiva mütiucuxeüri, tixaütü pücareuyehüacai.

Titu

¹⁶ Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane Cacaüyaritütü müpaü mipitüa Titu yu'iyarisie müpaü mütiyuvaüriyanicü xehesie mieme tahepaü. ¹⁷ Cataniu'enieni vaüriyarica que temüte'ipitüa, peru yemecü masi müyuvaüriyacaicü, yücümana xehesüa püyemie.

¹⁸ Hamatüana tenenunü'acuni ta'iva mümariva niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxata, yunaitü memüyutixexeüriva memeitima naisarie. ¹⁹ Mücü meta, memüyutixexeüriva mecanenayexeiya tahamatü muyeicanicü 'icü 'imiquieri manu'üiyanicü que temütehüritüarie, Ti'aitame hepaüsita 'aixüa müticuxaxasivanicü, temümasiücünicü tameta que temütetavaüriya. ²⁰ Müpaü tepütetacuerivayurie, xevitü capa niuquixiecacü 'icü 'imiquieri hepaüsita que mütivaücava cümana temühüritüarie. ²¹ Tita 'aixüa müti'ane, mücücü tepütamexütüa Ti'aitame que mütatixeiya, teüteri meta que memütatexeiya.

²² Vahamame tenenunü'acuni xeime ta'iva. Müixa te'ita'inüatata müiremecü, tepeitima que mütiyuvaüriya. Hicüsüta masi püyuvaüriya, müiremecü yuri müti'eriecü xehesie. ²³ Titu hepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni nehamatü müyuxevicü, nehamatü müti'uximayacü xehesüa. Ta'ivama vahepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni memüyutixexeüriva vanü'arima memühümecü, vacümana Cürisitu ve'eme mücuxasivacü. ²⁴ 'Ime xequenivahecüasitüiyani quename yuri que xemüteyucanaqui'erie, quename yuri 'aixüa que temütevacühüave xehepaüsita, xaüsie memeyutixexeüriva mexexeiyacacu.

9

Tuminicü que memütevaparevieniquecai 'ivamarixi

¹ Mericüsü, müpaü que xemüte'icuxeürie Cacaüyari teüterimama vahesie mieme, tavarü niuqui pücaheuyeveve mücü hepaüsita para nemütixeti'utüiriecacü. ² Ne müpaü nepütimate que xemüteyuvaüriya, 'ayumieme 'aixüa nepütivacuxaxatüva Maseruniyatari xehepaüsita. Müpaü nepütivacühüave, 'Acaiyatari 'aicü mepüha'arisiecai müpaü memüteyuriecacü. Müpaü xemüteyümexütüacü xeme mümeta mepüyümexütüa

yumüiretü. ³ Nenivaranunü'amücü ta'ivama capa xüanacüa 'ayanicü tita 'aixüa nemütivacuxaxatüva xehepaüsita, tita xemüte'ucuxeürie, мүcü nexatatü. Peuyevese masi xemücuha'arisenicü yaxaicüa que nemütivacühüavecai xehepaüsita. ⁴ Maseruniyatari ne'utüma xüca me'u'axüani, мүme xüca mexe'utaxeiyaque xecaha'arisiecame, tepütateteviyaniqueyu tame müpaü yuri tete'erieme xehepaüsita. Que xemüteyuteteviyaniqueyu xeme 'asitepüca'utiyuane. ⁵ 'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva meuyevesecü vaüriyarica nemüvapitüanicü ta'ivama memünesi'anuhaisitüiyacü xehesüapai, memüxecuha'arisitüanicü müpaü 'aixüa que xemüteyuriecucui meripaitü xemüvamicuanicü hipame. Peuyevese mücuha'arisenicü xe'iyari ya'anecacu, yuhesie mieme xe'icueriecacu pücatixaü.

⁶ 'Icü xEICüa, que mü'ane 'esipaüme muca'esa 'icuerietü yu'imüari, 'esipaüme xEICüa canica'isanamücü. Que mü'ane naime tatuatü mica'esa, мүcü 'anayuhayevame püca'isana. ⁷ Yuxexütü matüaripai yücümana que memüteheitima yu'iyarisie, müpaü mequeteheyurieca, mecayuheiverietü meviyariecame mecayu'erietü, müpaü püta mequetevamicuani. Cacaüyari caninaqui'erieca que mü'ane yutemavietü mütivamicua. ⁸ Cacaüyari caniyüveni mimüiriyani tita mütixepitüa 'aixüa tiuca'iyaritü, manayuhayevanicü. Xüca müpaü 'aneni, yuheyemecü naitü müreuyevese xepütehexeyani, xepüyüvaveni 'aixüa xemüteyuriecacü naimesie, ⁹ que müre'uxa, Canenuxürietüyani naisarie, Tinivarumini memüteheuyehüacai, Heiseriemecü yaticamietü Tita mütiuyuri Yuheyemecü 'epütiterive.

¹⁰ Que mü'ane 'imüari mimicua 'esame, 'icuai mütasimicua müticuaiyanicü, мүcü püxemicuanita xeme, pütimüiriyani tita xemüte'uca'esa pixuaveritüani tita mütiutixuxuavere heiseriemecü yaxemütecahucü. ¹¹ Naime hepaüsita xicusixi xepayeitüarieni yeme 'aixüa 'iyaricü xemütevamicuanicü hipame. Que temüteyurie, müpaü xetevamicuayu, pamüpariyusi canipitüariecamücü Cacaüyari. ¹² Müpaü xetevaparevietü yu'uximayasicacü xepüvaraye'atüani que memüteheuyehüva Cacaüyari teüterimama hicü. Mücü heima 'aixüa püyünita, yumüiretü pamüpariyusi memipitüacü Cacaüyari. ¹³ Xeme xepümasiücü que xemüte'u'inüasie müpaü xemütevapareviecü. 'Ayumieme 'aixüa meniutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita yaxemütecahucü, yaxaicüa que xemüteyuhecüata quename niuquisie xeteviya Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyünesie, 'aixüa 'iyaricü xemüvarumicü мүme hipameta yunaimе. ¹⁴ Mümerita xehesie mieme quepaucua memüyutineneviva mecanixehive'eriecacuni, Cacaüyari cui 'aixüa mütiuca'iyaricü xehesie mieme. ¹⁵ Pamüpariyusi quepitüarieca Cacaüyari, müpaü mütatiumicü que temücateyüvave yatemütehecüatanicü.

10

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu, que müreye'atüa yühüritüarica 'utaitü

¹ Neri Papuru nehücütütü vaüriyarica necanixepitüacaqueyu. Cürisitu mümaxiücü müca'ayu'eriyacü, müpaü nepaine. Tahüxie te'utinierecacu tixaütü nepücatihücü xeniu xehesüa ne'uyeicatü, teva ne'uyeicatü nepane'erिया püta que nemütixecühüave xeniu. Yane'aretü xeniu nepaine. ² Mericüte, nepüxevaviri mücaheuyevanicü nemüxetahüavecü ne'ane'eriyatü xehesüa nenuame, sepa müpaü nemütimate, xüca 'aixüa 'aneme ne'erieca nemüyüvecü nemanе'eriyanicü hipame vahepaüsita, vaisie teteviyatü te'u'uvame memütasi'erie, мүme vahepaüsita. ³ Sepa 'atemu'uva tavaiyarisie, vaisie teteviyatü tepücatacuitüve. ⁴ Vaisie pücamieme cuya tepüaya cümana temütacuitüve. Pütürücavi püta Cacaüyarisie mieme, temica'unaxüanicü cuyaxi vaqui. ⁵ 'Iyaritüarica tenica'unarümeni que memüteyüchüave teüteri, sepa que mütitita Cacaüyari müraye'unie memüca'imaicacü,

mücü tecanica'unarümeni. Naime 'iyaritüarica tepanutahüva yamüticamienicü Cürisitu que maine. ⁶Taheyemecü tepüha'arisie temüvatatacuritüanicü yunaime memücayuvaüriya yamemütecahunicü, xe'aye'atüarieyu xeme yaxetecahutü.

⁷Xequeneuxeiya tita xehüxie müraniere. Xevitü xüca yu'iyarisie Cürisitusüa mieme yu'erieca, müpaüta masi yu'iyarisie quetiyücühüaveni, mücü Cürisitusüa que mütimieme, tameta hesüana tepümiemete. ⁸'Icü heiserie temexeiya tame, Ti'aitame müpaü pünetiupitüa nemüxetürücarianicü, nemüxeca'unaxüanicü müpaü pücanetiupitüa. Mer-icüte, xüca 'esiva ne'anuyehaitürüveni ve'eme nenexatatü 'icü heiserie temexeiyaacü, nepücaneteviyani müpaü ne'utaitü. ⁹'Aixüa püca'yüni xüca nexemariutame ne'erivani xapacü. ¹⁰Müpaü püraniuva, xapacü que maine pahete pütürücavi, peru yuvaiyarisie 'uva 'uyeicatü 'asipüca'yüve, yuniuquisie püxani'eriva. ¹¹Müpaü quetiyücühüaveni que mü'ane müya maine, que temü'anene taniuquisie xapa tevevietü teva te'u'uvatü, müpaü yaxecüa tepüteyurieni 'ate'u'uvatü.

¹²Mücü meta, tame tepücatavaüriya temütacayasanicü müme va'aurie, temüta'inüatanicü vahepaü te'ananetü, müme yuhesie mieme memüyuhecüata memümarivanicü. Müme masi memüyuti'inüatacü yu'inüaricü, yücümana memüyuxeiyacü meyu'inüatatüvetü, 'asimepücatemaivave. ¹³Tame püta ve'emete que temütetaxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücahaitüca. Masi Cacaüyari que mütare'inüasiri, mana que müreyü tepütecuxata tetaxatatü. 'Asita xehesüapaitü tepu'inüasiyarie. ¹⁴Xüca xehesüa tecahüritüariecaque, tepanuyehaitürüveniqueyu müpaü te'utiyuatü, peru tame meri tepu'axüa xehesüa niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne tecuxatatü. ¹⁵'Ayumieme tahepaüsita que temütecuxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücatecuxata. Hipatü que memüte'uximaya hepaüsita, 'asitepücahaitüca quename tame püta müpaü tete'uyuri tehaitü. Mücü meta, müpaü yuri tecateni'erieca xehepaüsita, quepaucua xemutixuxuavereni yuri xete'erietü, 'ana tepücasaipüneni xehesüa xecüa temüte'uximayacacü. Naisarie püta haque teme'inüasiyarie, mana tepüte'uximayaca. ¹⁶'Asita xeveritapaitü niuqui 'aixüa manuyüne tepücuxatani. Peru haque xevitü meye'atüa yühüritüarica que müre'inüasiyarie, 'asitepücahaitücani quename tame püta müpaü tete'uyuri.

¹⁷Masisü niuqui que maine, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme. ¹⁸Que mü'ane yücümana müyuhecüata, mücü pücamasiücü que mütiu'inüasie, masi que mü'ane mütiuhecüata Ti'aitame, mücü püta pümasiücü que mütiu'inüasie.

11

Müme yacü xecüa memütexaxatametücai

¹Xüca xenesitanevienique tüma yareutevitü mexi tevi 'asimücatimatepaü neticuxata 'esiva. Tasüari xepünesitanevieni. ²Cacaüyari que mütiyumexütüa xehesie mieme, neta müpaü nepütinemexütüa xehesie mieme, 'ayumieme müpaü nepaine. Nepüxeyetua xeimesüa, Cürisimatü xemüyuxevinicü, yaxecüa 'üimari mücaxuriqui que mütiviquitüariva 'uqui yuxevitü xecüa mitivitünicü. ³Ne nepüma capa xe'useviximarienicü que xemüteyücühüave yu'iyarisie, yaxecüa mücü cu que müti'irüviyaxü 'Eva. Me xüca müpaü tiuyünique, xe'iyari püca'yuxeviniqueyu, Cürisitusie xecüa xepücateviyaniqueyu, xepüca'itiyacaqueyu. ⁴Cari 'aixüa 'anemecü xecanitanevieni xüca xevitü nuani xeime Qesusi yücü mü'ane cuxatatü tame temüca'ixatacai, me xüca xecuxaxatüvani xeime 'iyari yücü mü'ane xeheixeyatü xemacüneccü xemüca'itanaqui'erivave, me xüca niuqui 'aixüa manuyüne yücü mü'ane xecuxaxatüvani xemüca'itanaqui'erivavecai. Xüari xepinevie müya müticuxata. ⁵Ne müpaü nepüticu'eriva, müme cuini mieme vaniu memünü'arisixi, müme tixaütü nepücatehexeiya neta que nemücareixeiya. ⁶Sepa que mü'ane mücaniuepaü nemüticuxata,

tevi 'asimücatimatepaü nepüca'ane que nemütimaive. Masi naimecü, que temü'anene yatepütexehécüasitüiya, yunaitü que memütatexeiya.

⁷ Me queri 'axa netiuyuri quepaucua tixaütü necatihücütütü nemaneyeitüa xeme püta tixaütü xehümetütü xemayeitüarienicü. Queri 'axa netiuyuri necaxecuetatütü nemüxecuxaxatüvanicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne. ⁸ Xaüsie memeyutixexeüriva nenivanavanecaitüni yacütütü, vatumini nenaqui'erietü, xehesie mieme nemüti'uximayacacü. ⁹ Xehesüa ne'uyeicatü quepaucua nemüreyehüacai, nepücaxe'uximatüacai ni xeime. Que nemüreyehüacai mepünete'umicuacai ta'ivama Maseruniasie memeyecü. Müpaü netiyurienetü naimecü nepücanetauniecai nemüxe'uximatüanicü, müpaüta yaxaicüa nepütüyurieneni. ¹⁰ Yuri que maine Cürisitu, neta yuri nepaine. 'Ayumieme müpaü nepaine, yemecü nepücanenarieca müpaü netinexatatü naisarie 'Acaiya 'eristaruyarisie. ¹¹ Titayari müpaü netinemate. Nemüxenaqui'eriecü 'ayumieme müpaü nepütinemat. Cacaüyari müpaü pütimate que nemütixenaqui'erie.

¹² Que nemütüyuriene, yaxaicüa müpaü nepütüyurieneni. Müme memisütüaniqueyu tahepaü metexeyarietü, ve'emete que memüteyuxataniqueyu, müpaü netiyurienetü necanivanenasitüiyamücü müme. ¹³ Müya memü'anene mepüte'itava, yacü xEICÜA mecan-inü'arisixitüni. Mepü'irümarisixi masi que memüte'uximaya, sepa memuyupata Cürisitu nü'arimama vahepaü memüteyuxexeiyanicü. ¹⁴ Mücücü tepücahüxiya. 'Asita Cauyumarjeta puyupata hecüaripa mieme niuqui tuayamepaü mütiyuxexeiyanicü. ¹⁵ 'Ayumieme mariveme tepüca'erie xüca müme hesiena mieme memüte'uximaya me'uyupata, müme tita mütiheiseriesie mieme memüte'uximaya vahepaü memüteyuxexeiyanicü. Müpaü mepüte'aye'axüani, que memüte'uximaya müpaü mepüpütüarieni.

Papuru que mütiucuinixü nü'ari mühücütücaicü

¹⁶ Tavari müpaü nepütayüni, capa xevitü 'asinecatimaicame nesi'eriecacü. Mesü xüca müpaü neti'erivani, sepa 'asinemücatimate, siqueresü xequeneneutanaqui'erie, ve'eme nemünexatanicü 'esiva yacütütü. ¹⁷ Que nemüticuxata hicü, Ti'aitame que müticuxata 'asinepücahaine, masi que mü'ane 'asimücatimatepaü, que mü'ane ve'eme müyuxatapaü müpaü yuri ti'erietü yuhepaüsita, müpaü püta nepaine. ¹⁸ Yümüiretü ve'emete mepüyuxata tita yuvaiyarisie mütimieme meteha'erivatü xEICÜA. Mericüte neta xüari vahepaü yacütütü ve'eme nepünexatani. ¹⁹ Cari xeme xepütemaivave, 'ayumieme xeyutemamavietü xepüvanevie müme 'asimemücatemate. ²⁰ Xepinevie sepa xevitü müxeviya xemüte'uximayacacü vaüriyarica, sepa xepini mütxe'utixütüiri, sepa müxe'anaviviya, sepa müxetave'erie, sepa müxetavaya xehüxie. ²¹ Tame xEICÜA müpaü temücaxeyuriecaicü xüari xeniu tepüveraranicai, 'ayumieme xüari xeniu peuyevese neneteviyatü nemütaniuni.

Mericüte, tevi 'asimücatimatepaü neticuxatatü cuxi müpaü nepaine, xevitü que mütiyuvaüriya sepa cueriva'anemecü, neta müpaü nepüyüve sepa cueriva'anemecü. ²² Hepürayusixi teüteriyari metehüme. Neta nepühücü. 'Ixaherisixi teüteriyari metehüme. Neta. 'Apurahamisie meteyecü. Neta. ²³ Cürisitusie mieme mete'uximaya. 'Asimücatimatepaü nepaine, ne masi vaücava yanepüti'uximaya. Ne nepüvara'iva müixa neti'uximayatü masi, masi müixa ne'anutahüivatü, masi vaücava necuveivatü, masi müixa necueriva'aretü nemümünicü. ²⁴ Huriyusixi püresusixi que memütevarutiva xei veiyari meuyevecanicü huta teviyari veiyari müca'ayanicü, ne 'auxümexa müpaü nepu'itüarie. ²⁵ Haicacüa cüyecü nepeucuveyaxü. Heiva neputuaxi tetexicü. Haicacüa haramarasie ne'uyeicacacu naviya pucayunixü. Xei tucari xei tucari nepuhauximecai 'amatiyevasio. ²⁶ Müixa ne'uyeicatü nehuyeta nepücueriva'ane, nemarima hatuxamesie, nemarima tenavayamete vacü, nemarima neteüterima vacü, nemarima teüteriyari memücahuriyusixi vacü, nemarima quiecarisio, nemarima macumavesio, nemarima haramarasie, nemarima müme 'ivamarixi memüyuterüva mete'itavatü, müme vacü.

²⁷ Neti'uximayatü ne'uxetü, tucari necahütü cusicü, neheuhacamütü neheuharimütü, tucari necahütü 'icuaicü, neheuxerimütü nemavetü nepüyüane.

²⁸ Mücü pücanaitü, peru heimanata tucaricü nepüsaipüne, peuyevese nemüne'iyaritüanicü yunaitü memeyutixexeüriva vahesie mieme. ²⁹ Xevitü xüca veranini, neta neveranitü nepütinemaica. Xüca xevitü 'ucunuitüarieni, mucunuitüariécü nepüha'a neta. ³⁰ Mericüte xüca xeniu heuyeveca ve'eme müyuxatanicü, ne xüari ve'eme nepünexatani, que nemütiverani neticuxatatü. ³¹ Que mü'ane Ti'aitame Quesusi mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, que mü'ane hepaüsita 'aixüa müticuxaxasiva, mücü müpaü pütimate nemücati'itavacü que nemaine. ³² Ramasicu quiecarisie 'Aretaxi quepaucua müti'aitametücai, hesüana mieme 'isücame cuyaximame mepütehücai Ramasicutari vaquiecaritari quitenie memünesiviyacü. ³³ Ne neputavicuei memücanesiviyacü, tesariya tenieyasie neheucatuiyaca quirivasie neyecaitü tesariya varita.

12

Que mütiüpütüarie yuvaiyarisie mücuseivanicü

¹ Mericüte, xüari peuyevese ve'eme nemünexatanicü. 'Aixüa capüyüni siepüre, peru heinüsipaü que nemütüiunerixü, tita Ti'aitame masiücüme mürayeitüa, mücü hepaüsita nepüticuxatani. ² Ne nepimate tevi Cürisitusie mütiviya. Tamamata heimana nauca viyari 'anuyeyacu, nanutihanieni mücü muyuavisie Cacaüyarisüa yemecü. 'Asinepücatimate xüca 'iyarieya xeicüa 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'utihanieni, Cacaüyari müpaü pütimate. ³ Mericüsü, müya 'aneme tevi nepümate, xüca 'iyarieya xeicüa 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'utihanieni 'asinepücatimate, Cacaüyari müpaü pütimate, ⁴ peru panutihanie visi müracu'anesiepai. Niuqui ne'enieni müpasie tevi müpaü mücatayünicü, tevi heiserie mücahexeiyacü müpaü mainenicü. ⁵ Mericüte müya 'aneme hepaüsita neticuxatatü ve'eme nepüxatani, peru necümana ve'eme nepücanexatani, me xüca nenexatani que nemütiverani nehaitü xeicüa. ⁶ Süricüte xüca nenevaüriyanique ve'eme nemünexatanicü, tevi 'asimücatimatepaü nepücatayüniqeyu, yuri nepaineniqueyu püta. Perusü nepücanevaüriya ve'eme nemünexatanicü, capa xevitü müpaü ticu'erivanicü quename yücü ne'ane, que müneti'enie, müpaü neca'aneme capa 'eriecacü.

⁷ Capa ne'anuyehaitürüvenicü temavierica nera'erivatü ne'iyarisie, nera'erivatü marivemecü masiücütü que mürayeitüarie nehiesie mieme, 'ayumieme nepupütüarie nevaiyarisie nemücuseivanicü. Cauyumarie tupirieya nepanayenü'aiyari münesicuvayanicü, capa ne'anuyehaitürüvenicü temavierica nera'erivatü. ⁸ Haicacüa vaüriyarica nenipitüani Ti'aitame 'icü hepaüsita, nehiesie mayeyanicü. ⁹ Peru mücü müpaü pünetiutahüavixü, 'Aixüa netiuca'iyaritü que nemasiyuriene, tavari tixaü pepücareuyehüaca. Peveranicacu netürücarिया paye'atüariva. 'Ayumieme nenetemavietü masi nepünexatani que nemütiverani, Cürisitu türücariyaya nehiesie müyuhayevanicü. ¹⁰ 'Ayumieme nepeunaqui'a neveranitü 'axa neticühüavarüvatü nereuyehüatü netaveiyarietü nenetexienetü Cürisitusüa nemümiemecü. Müpaü nepütimate, quepaucua nemüverani, 'anari necanitürücaüyeni.

Papuru que mütiyu'iyaritüacai Curinitutari memüyuyexexeürivacai vahepaüsita

¹¹ Mericüsü tevi 'asimücatimatepaü neticuxatatü nenayani. Xeme xecümana peuyeveci müpaü nemütüiyurienicü. Peuyeveci masi xemünesihécüatanicü xeme püta que nemütimariva. Haquevari müme cuini mieme vaniu memünü'arisixi tixaütü mepücatehexeiyaya, neta que nemücareixeyaya, sepa tixaütü nemücatihücü. ¹² Siquresü 'inüari cümana Cacaüyari nü'arieya mümasiücü puyü xehesüa, naimecü netiuca'enivacacu, naimesie 'inüari nevevecacu mamarivavemecü türücaüyemecü. ¹³ Ne necümana nepücaxe'uximatüacai tumini hepaüsita. Xüari müpaü netüiyurienetü

necaxe'uximatüatü, 'axa nepüxe'uyuri xeniu, yanetivavavirietü hipame xaüsie memeyutixexeüriva, 'axa nepücavaruyuri xeniu. Xequeneteneuyehüviri müpaü xeniu 'ana nemüxe'uyuricü.

¹⁴ Camüsü hicü hairieca nepüha'arisie xehesüa nemüyemiecü. Tavari nepücaxe'uximatüani. Nepücatihive'erie xepini, tucari xemexeiyanicü püta nepütihive'erie. Vaüriyarica pücaheuyevese türi meme'ücacü yu'uquiyarima vahesie mieme, va'uquiyarima püta yutüriyama vahesie mieme meme'ücacü peuyevese. ¹⁵ Nesü nenetemavietü nepixütüani naime nemürexeyia, sepa yemecü nemutaxütüarieni ne, xeme xe'iyari 'aixüa mü'itüarienicü. Perusü xüca cuini mieme nexenaqui'erieca, queri 'esiva xeicüa netinaqui'eriva mücücü.

¹⁶ Mericüte xeniu cuini mieme nepücaxeviyacai. Perusü xüari xeniu 'irümarü nemühücücü nenixetaviviyani nexe'irüviyatü. ¹⁷ Mericü müme nemüvareutanü'axüa xehesüa, queri nexera'ivaxü vacümana. Pücatixaüsietü. ¹⁸ Ne vaüriyarica nenipitüani Titu, hamatüana neneinü'ani mücü ta'iva xeime. Mericüte, que tixeha'ivaxü Titu. Havaicü. Camü yaxecüa tecate'u'iyari que temüte'u'uva, taqueta catiyuxevitütü. Puyuxevi.

¹⁹ Xüari müpaü xepütecü'eriva quename 'icü niuquicü naimecü tahesie mieme te'utiniuca xemütasi'enienicü xeme. Pücatixaüri. Masi Cacaüyari tasixeyiacacu, Cürisitusie teteviyatü, müpaü püta tepütecuxata. Tanaqui'erima naime que temüteyurie, xemütürücariyarienicü pü'ayumieme. ²⁰ Nepüma xeicüa capa nenuame nexe'ucaxeyiacü que mücanetinaque xe'aneneme, xemerita capa xenesi'ucaxeyiacü que mücatixenaque ne'aneme. Nepüma capa xeyucitüvenicü, capa xeyü'ütesatüvenicü, capa xe'uyuecatüvenicü, capa xetecuvautüvenicü hipame xemüvara'ivanicü, capa xeveruniuquimanicü hipame, capa yunacata xeyuniuquimanicü, capa xeteyucatave'eriecacü, capa xeyuxamuruyanicü. ²¹ Nepüma nenuayu tavari capa necacaüyari tixaütü necatihücütüme nesi'ayeitüanicü xehesüa ne'uyeicacacu, capa neneheiveriecacü nevara'erivatü yumüireme 'ana meripai 'axa memüteyuriecai yamemücatehayevaxü 'axa que memüteyuriecai meca'itiyatücaitü, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, meyutatuatü memürucuyatüvenicü que memüteyucahive'erie.

13

Teutüarica

¹ Hairiecarü neniymieximeni xehesüa hicü. Yuhutatü ya yuhaicatü memunenierixü vaniuquicü naitü niseiriyariemücü. ² Meripai müpaü nepütivarutahüavixü müme 'ana 'axa memüteyuriecai xehesüa ne'uyeicacacu hutarieca nemunua, hicüta xehesüa neca'uyeicatü yaxecüa müpaü nepütivacühüave hipameta yunaime, tavari xüca nenuani nepücavahayeva. ³ Inüari xepüvava quename Cürisitu 'u'inüasie maniuca neticuxatacacu ne, 'ayumieme nepücavahayeva. Mücüri pücaverani que müxeyuriene, masi canitürücaüyeni xehesie tiviyatü. ⁴ Sepa curuxisie mumierie müveranicaicü, Cacaüyari mütürücaüyecü canayeyuriniri masi. Tameta sepa hesiena temüteviya tepüverarani, masi Cacaüyari mütürücaüyecü hesiena teteviyatü tepayeyuyurini texeparevienique.

⁵ Xequeneuyu'inüata xüca 'acu 'axe'u'uvani yuri xete'erietü me xüca catixaütüni. Xequeneyu'iyaritüaca xüca 'acu müpaü xete'u'inüasieni. Yuxexuitü yu'iyarisie tietü xecayumaica que xemü'anene, Qesusi Cürisitu xehesie mütiviyacü. Müpaü xüari xepütemate yuhepaüsita, me xüca xexani'erivani xeicüa. ⁶ Neri nepüta'icueva yuri neti'erietü quename müpaü xetehetimani, quename tame tecaxani'eriva. ⁷ Nenevieri tepipitüa Cacaüyari, xeme 'axa xemücateyuriecacü haquevasü. Müpaü tepücate'ivaviri teüteri memü'inüasie vahepaü temütetaxexeiyanicü xeicüa, masi xeme 'aixüa xemüteyuriecacü püta müpaü tepüte'ivaviri, sepa tame xani'erivamete temü'eriva. ⁸ Tame türücariya tepücahexeyia temeye'uniecacü tita yuri müraine, tita yuri mürainesie

mieme temüte'uximayacä xEICÜA türücarIya tepexeiya. ⁹ 'Ayumieme tepütatemamavie quepaucua temüverarani tame, xeme püta xetürücavicacu. Müpaüta tepütetaneneviva, xemaye'atüarienicü xeme. ¹⁰ 'Ayumieme müpaü nepütiuti'utüa xehesüa neca'uyeicatü, xehesüa nenuame türücaüyemecü nemücatiyurienenicü, sepa heiserie nemexeiya müpaü nemütiyurienenicü. Ti'aitame mücü heiserie pünesi'upitüa nemüxetürücarIyanicü, nemüxeca'unaxüanicü müpaü pücanetiupitüa.

¹¹ Mericüte ne'ivama, xequeneyutemamavieca. Xequenaye'axüaca xemümanesiquitüarieni. Xequenene'enieca que nemütixetuica. Xequeneyuxevini que xemüteyücühüave yu'iyarisie. 'Aixüa xequeteneyuxeiyani. Müpaü xüca xeteyurieca, que mü'ane Cacaüyariütü mütasipitüa temütetacanaqui'eriecacü temüca'uximatüariecacü ta'iyarisie, mücü xehamatü caniyueicamücü. ¹² Xequeneyuvaüritüaca xeyuviyatü Cacaüyari teüterimama xemühümecü. ¹³ Cacaüyari teüterimama yunaitü menixevaüritüaca.

¹⁴ Ti'aitame Qesusi Cürisitu 'aixüa quetiuca'iyarini yunaime xehesie mieme, Cacaüyari quexenaqui'erieca, 'Iyari Mütiyupata quexetaxeviriya yunaime.

CARASIYATARI Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru nenü'ariecametütü necanixevaüritüaca. Que nemütiuhüritüarie, teüteri mepücanesiheyenü'a, tevi pücanesi'ucaye. Quesusi Cürisitu püta caneniucayeni nü'ariecame nemayanicü. Que mü'ane 'umieriecu menutanieritüa, Cacaüyaritütü müta'uquiyari, mücü müpaü canetiniuhüritüani. ² Ta'ivama nehamatü memü'uva tanaitü tecanixe-vaüritüaca xeme xemeyutixexeüriva Carasiya cuieyarisie miemete müpaü te'utiyuatü. ³ Que mü'ane müta'uquiyari Cacaüyaritütü, que mü'ane müti'aitame Quesusi Cürisitütütü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie. ⁴ Mücü Quesusi canihücütüni que mü'ane müyuyetua, tame 'axa temüteyurie temüxünarienicü. 'Ayumieme pütasitavicueisitüani, hicü miemetexi 'axa memüteyurie vasata te'u'uvacacu. Müpaü catininaqueni tacacaüyari ta'uquiyari. ⁵ Visi queticuxax-asivani 'iya hepaüsita yuheyemecü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

Xevitü niqi pumave 'aixüa manuyüne

⁶ Nepü'iyarixi yanetimaitü yapaucua xemüyupatarümecü. Xenicu'eirieni que mü'ane müxe'uta'ini, Cürisitu 'aixüa tiuca'iyaricacu. Xeteniuvia niuqui yücü manuyünesie püta. ⁷ Iya niuqui pücahücü 'aixüa manuyüne. Masi hipatü 'amepu'uva mexexamuri-etü me'ipatacutü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ⁸ Sepanetü tame, sepa taheima mieme tupiri, xüca xecuxaxatüvanique niuqui 'aixüa niu manuyüne, xüca niuqui temüxecuxaxatüvacaipaü ca'anuyünenique, püxani'erivaniqueyu 'iya. ⁹ Que temutiyanecai meripai, tavari hicü que nemaine, xüca xevitü xecuxaxatüvani, xüca niuquieya xemitanaqui'eripaü ca'anuyüneni, quexani'erivani.

¹⁰ Mericüte, 'ipaü neticuxatatü, queri neticuvaune teüteri que memünetenaqui'eriecacü. Cacaüyari püta que münentinaqui'eriecacü nepüticuvaune. Que netivanaqui'asitüamücü teüteri. Xüca nevarunaqui'asitüanique teüteri hicü, Cürisitusie mieme ti'uximayatame nepücahü cütüniqueyu.

Papuru que müti'uximayacai

¹¹ Ne'ivama, müpaü nepütixehécüatüaniqueyu 'icü niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata hepaüsita. Mücü niuqui tevi pücaveviyaya. ¹² Neri quepaucua nemitanaqui'eri, tevi pücanesiyetui. Nepeitima tevi caneti'üquitüacacu. Quesusi Cürisitu masiücütü 'ayacu püta nenitanaqui'erieni.

¹³ Camüsü, xemeri xepu'enana que nemüticuyeicacai meripai, Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü. Ne cuini mieme nepüvataveveyacai Cacaüyari teüterimama memüyutixexeürivacai. Nepüvaruca'unacai. ¹⁴ Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü nepanuyehaitürüvecai yumüireme ne'ivama vahüxie nehapaü paümeme viyari memühücai nenuivarisie miemete, masi yemecü nenevaüriyatü netusima vayeiyaricü. ¹⁵ Masi que mü'ane munesi'upataxü necatinuivavecacu cuxi, que mü'ane 'aixüa tiuca'iyaritü munesi'uta'ini, mücü Cacaüyari, 'ana ninaquecaitüni ¹⁶ yunive masiücüme mayeitüanicü yanetimaicacu, hepaüsitana nemüticuxatanicü nuivarite memüchuriyusixi vasata. 'Ana teüteri memüvaite memüxuriyate xeicüa 'asinepücativarahüavecai. ¹⁷ Müme nü'arisixi memühümetücai yanecatihüritüarievecacu cuxi, müme vahesüa nepücahetüa Querusaremesie. Masi 'Araviya cuieyarisie necaneyani cuitü. 'Arique tavari Ramasicu necaninuani.

¹⁸ 'Arique haica viyari 'utixücu, Querusareme neneyani, nemeitimanicü Sep-axi. Tamamata heimana 'auxüme tucari nepuyuri hesüana. ¹⁹ Hipame nü'arisixi

nepücavarexei, Cacuvu xeicüa Ti'aitame 'ivaya nepexei. ²⁰ Camü, Cacaüyari hüxie, nepücati'itava que nemütixe'u'utüiri.

²¹ 'Arique nepetüa Siriya cuieyarisie Sirisiya cuieyarisie. ²² Müme Cürisitusie meteviyatü memüyutixexeürivacai Cureya cuieyarisie, müme mepücanesihetimaivavecai cuxi. ²³ Müpaü mepüte'enanacai xeicüa, quename vaniu, que mü'ane mütasitaveveiyacai meripai, mücü ticuxata hicü niuqui 'aixüa manuyüne tita yuri temüte'erie hepaüsita, quename vaniu ticuxata tita 'anapai mütica'unamücücai hepaüsita. ²⁴ 'Aixüa meniu-tiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita necümana.

2

Hipatü nü'arisixi que memüteheitima Papuru

¹ 'Arique tamamata heimana nauca viyari 'utixücu, tavari neneyani Querusareme Verunavematü, Titu ne'avitütü. ² Mana nepetüa Cacaüyari masiücüme mayeitüacü mana nemümiecü. Tahücüate te'ayetecacu mamarivavemete vahamatü, netinivarutaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne, que nemüticuxata nuivarite memücahuriyusixi vasata, capa xüanacüa 'ayanicü ne'uximayasica que nemütimie que nemütimiecaita. ³ Peru Titu, sepa nehamatü muyeicacai, sepa Cüriyecu mühücü, pücaheuyevecai mücü mü'inüaritüarienicü Huriyusixi vaxitequiyacü, ⁴ sepa memi'inüaritüacucacai hipatü yacü 'ivamarixi tahepaü memüteyuniniütüva. Müme menatahaxüani tasata que memütatehupienicü tame que temütetanü'a Cürisitu Qesusisie teteviyatü. Mepütasiviyacucacai vayeiyarisie mieme temüte'uximayacacü. ⁵ Müme heiva xüca tevaru'enienique que memütate'aitüacucacai, xeme xepücayuhayevaquyu xeheixeyatü niuqui 'aixüa manuyüne, yuri que müraine.

⁶ Peru mamarivavemete, Cacaüyari yücü mücativaxeiyacü teüteri, 'ayumieme neta 'asinepücatine'iyaritüa que memü'anenecai meripai. Müme mamarivavemete tixaütü mepücate'utihüpacai nenuqui hesie. ⁷ Masisü müpaü metenimaicaitüni nemuhüritüarienicü niuqui 'aixüa manuyüne nemütivataxatüanicü müme xitequiyacü memüca'inüasie, yaxeicüa Pecuru que mütiuhüritüarie mütivataxatüanicü Huriyusixi xitequiya 'inüariyari memexeiya. ⁸ Müpaü metenimaicaitüni, que mü'ane micuyuitüva Pecuru mütanü'arienicü müme memüxitequie vahesüa, mücüta canenicuyuitüvani ne, nuivarite memücahuriyusixi vahesie mieme.

⁹ Müpaü metemaitü que nemütiumiquiva Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu, Cacuvu Sepaxi Vani, 'iquisaraüte que memütemarivacai, müme mepütasi'umayüa ne Verunave, temütaxevi me'utiyuatü, xeme nuivarite memücahuriyusixi vahesüa xemüyehücü, tameri Huriyusixi memüxitequie vahesüa temüyehücüta me'utiyuatü, ¹⁰ xemüvara'erivanicü xeicüa puvüresixi me'utiyuatü. Nesietü 'aixüa 'iyaricü müpaü nemütiyurienicü nepünevaüriya.

Papuru que müreitati Pecuru 'Anutiuyuquiyasie

¹¹ Masi quepaucua Sepaxi munua 'Anutiuyuquiyasie, tahüxie te'utinenieretü nep-eye'uniecai, meuyevecaicü hesiena mütiuhüivanicü. ¹² Hipatü Cacuvusüa miemete meca'axüavavecacu cuxi, nuivarite memücahuriyusixi vahamatü pütiuticua'acai. Masi me'u'axüacu müme, niyuti'imatüyani. Püyupatanecai vaniuyuquixiya macatü müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviyacaicü. ¹³ Hipatü Huriyusixi yacü mepüte'uyuri hepaüna. Yaxeicüa Verunave püti'irüviyarie yacü meteyuriecacu. ¹⁴ Perusü quepaucua ne müpaü nemütivaruxei, ta'aurie me'axüriecu, heiseriemecü meca'u'uvacacu niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, yuri que müraine, müpaü nepütitahüavixü Sepaxi yunaime vahüxie, 'Ecü Huriyu pehücütütü, xüca pe'uyeicani nuivarite memücahuriyusixi vahepaü peyüanetü, Huriyupaü pecayüanetü 'ecü, titayaricuta vaüriyarica petivapitüa nuivarite memücahuriyusixi, Huriyusixi vahepaü memüyüacacü.

Yunaime vahepaü, Huriyusixi teüteriyari yuri mete'erietü xeicüa mepütavicueisitüarieni

15 Tame que temüte'ununuivaxü, Huriyusixi tecanühümetüni, nuivarite memücahuriyusixi, yamemücateyurie 'inüari niuquiyari que müti'aita, tame tepücahüme. 16 Peru tame müpaü tepütehetima, tevi xüca tiyurieneni 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü heiserie pücapitüarieni. Masi xeicüa xüca yuri ti'erieca Cürisitu Quesusisie, mücücü püta heiserie canipitüariemücü. 'Ayumieme tameta vahepaü yuri tepüte'uta'eri Cürisitu Quesusisie, heiserie temüpütüarienicü yuri tete'erietü Cürisitusie. Xüca yatete'uyurienique 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü masi heiserie tepücapitüarieniqueyu. 'Utüaricayari müpaü paine, Haquevasü heiserie pücapitüarieni yatiyurienetü 'inüari niuquiyari que müti'aita.

17 Tameri müpaü tepütetavaüriya, heiserie temüpütüarienicü. 'Ayumieme Cürisitusie teteniviyani. Mericüte, xüca müpaü tetetavaüriyani, quesü yüni xüca vahepaü temasiücünü yatemücateyuriecü, 'inüari niuquiyari que müti'aita. Cürisitu 'axa teyuruvamete tarayeitüa. Pücatixaüsietü. 18 Xüca tavari ne'enuquitüanique tita nemütiuca'unaxü, 'axa tiyuruvamepaü nepünehecüataniqueyu masi, tita nemüranuquitüamücü yaxeicüa müpaü mainecü. 19 Neri yanetiuyurieca que müti'aita 'inüari niuquiyari, ne'icu'eirieca, necaniumüni. 'Ayumieme 'inüari niuquiyari tavari pücaneti'aitüani Cacaüyarisie mieme püta nemayeyurinicü. 20 Cürisitumatü neniümierieni curuxisie. Hicüri que nemürayeyuri, ne necümana nepücahücü que mü'ane mayeyuri. Cürisitu masi canihücütüni mayeyuri nehesie tiviyatü. Que nemürayeyuri hicü nevaiyarisie, nepayeyuri yuri neti'erietü Cacaüyari nu'ayasie, que mü'ane munesinaqui'erie, que mü'ane nehesie mieme müyuyetua, mücü hesie. 21 Nepüca'ixani'eri Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari. Xüca heiserie 'upitüarienique yatiyurienetü que maine 'inüari niuquiyari, Cürisitu xüanacüa xeicüa canimüniqeyu.

3

Cacaüyari 'Iyarieya caniutanaqui'eriva yuri ti'eriecacu

1 Cari 'asixepücatemate Carasiyatari. Quepai püxe'utiquevayaxü, xecunuitüatü para yaxemücatecahunicü tita yuri mürainesie. Xeme yaxetemaicacu, Quesusi Cürisitu putahecüasie, curuxisie que mütiumierie. 2 Mericüte, 'ipaü xeicüa nepütixeta'ivaviyaqueyu. 'Iyari xete'utanaqui'eri yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Xepitanaqui'eri nusu yuri xemüte'uta'ericü que xemüte'u'enana. 3 Panasi 'asixecatemate. 'Iyarisie xeteviyatü, xepisütüa yuri xete'erietü. Hicü vaisie püta xeteviyatü, que xete'aye'axüani. 4 Cuini mieme xete'u'itüarie, yacü xeicüa. Xüari yacü xepüca'u'itüarie. 5 Hicümüsüari, 'iya que mü'ane 'Iyari müxemicua, que mü'ane türücaüyemecü müxecuyuitüva, müpaü tiyuriene yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Müpaü pütüyuriene nusu yuri xemüte'eriecü que xemüte'u'enana.

6 Yaxeicüata 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari. 'Ayumieme heiserie hexeyame cani'erivacaitüni. 7 'Ayumieme müpaü xecatenimaica, müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme 'Apurahami mecanixiüyarimatüni. 8 'Utüaricayarisie meripai müpaü tinimasiücücaitüni, nuivarite memücahuriyusixi yuri metenita'erieniquecaitüni, mücücü Cacaüyari heiserie nivapitüaniquecaitüni. 'Ayumieme niuqui 'aixüa manuyüne 'Apurahami meripaitü müpaü tiniutahüavarieni, 'Acümana yunaitü nuivarite mepütémavieritüarieni. 9 'Ayumieme müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme mepütémavieritüarie, que mü'ane 'ana yuri müti'eriecaimatü 'Apurahamimatü.

10 Müme püta 'amemu'uva yameteyurietü que müti'aita 'inüari niuquiyari, mücüsie meteviyatü, müme mecanixani'erivani. Müpaü catine'uca, Mecanixani'erivani yunaitü yamemücatecahu, nai que müre'uxa 'inüari xapayarisie. 11 Müpaü catinihecüaca, Cacaüyari huxie ni xevitü heiserie pücapitüarie 'inüari niuquiyarisie tiviyatü. Müpaü püta panuyüne, Que mü'ane heiserie mupitüarie yuri ti'erietü canayeyuricamücü. 12 Peru que mü'ane 'inüari niuquiyari mexeiya, mücü 'apüca'uyeica yuri ti'erietü. Müpaü

panuyüne masi, Que mü'ane yamütiyuriene que maine, mücü canayeyuricamücü xüca yatiyurieneni.

¹³ Cürisituri cataniunaneni, cataniuxüna temücaxani'erivanicü 'inüari niuquiyari mainepaü. Mücü püta caniutixani'eriva tahesie mieme, que müre'uxa, Yunaitü cüyesie memacavüre menixani'erivani. ¹⁴ Müpaüri tiniuyurieni, nuivarite memücahuriyusixi memüta'axiyarienicü hepaüna, 'Apurahami que mütiutahüavarie, mümeta meyutemamavietü memacü necü, Qesusi Cürisitusie meteviyatü. Müpaüta tiniuyurieni temitanaqui'erienicü 'Iyari yuri tete'erietü, que temüte'utahüavarie temeixeiyaniquecaicü.

Cacaüyari que mutayü que mütatipitüaniquecai, 'inüari niuquiyari caxuavecacu cuxi

¹⁵ Ne'ivama nepütixetaxatüaniqueyu, que memüteyurie teüteri neticuxatatü. Tevi xüca tiyuta'utüirieni, tita türiyamama vahesie mütinakeni 'utaitü, xüca 'aixüa 'aneni que maine, xevitü masi xüanacüa pücaheyetüani türatuya, hesiena pücatihüpani. ¹⁶ Mericüte, 'Apurahamiri, que mü'ane hesiena müyeyaniquecaita, que maine 'utüaricayari, müme müpaü mepüte'utahüavarie tita vahesie mütinakeniquecai. Pücaaxatacai müme hesiena memüyecünequecai, yumüireme vaxatatü. Yuxevime püta nixatacaitüni hesiena müyeyaniquecai, Cürisitu xatatü. ¹⁷ Mericüsü que nemaine, Cacaüyari türatu niutavevieni Cürisitu hepaüsita. 'Inüari 'ariquemücaque caninuani, nauca sienituyari heimana xei teviyari heimana tamamata viyari 'anuyeyacu. 'Ayumieme pücayüve xüanacüa meyeitüanicü niuqui, Cacaüyari que mütitahüavixü hesiena mütinakeniquecaicü. ¹⁸ Xüca hesiena tinaquenique 'inüari niuquiyarisie tiviyacacu, yacü xei cüa pütitahüavequeyu quename 'imíniquecai. Perusü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü tiniunaquisitüani 'Apurahamisie, müpaü titahüaveca hesiena mütinakeniquecaicü.

¹⁹ Mericüsü, titayari tixuave 'inüari niuquiyari. Mücü tiniuhüiyani niuquisie, mümasiücünicü teüteri que yamemücatecahu. Niuquisie tiniuhüiyani mexi canuavecai que 'ane 'Apurahamisie müyeyaniquecai, que mü'ane müpaü mütiutahüavarie que mütimiquieniquecai. Cacaüyari tupirisiximama mepuhüritüarie memiyetüanicü 'inüari. Niucameta caniyetüiriyarieni teüteri vahesie mieme, müme meheixeyatü memacü necü. ²⁰ Hicü tevi xüca yücümana yüaneni, pücaheyehüva niucame. Peru Cacaüyari yuxevitü caniyüaneni.

Titayari 'inüari niuquiyari tixuave

²¹ Mericüte 'inüari niuquiyari catiyucuitüve mücümätü, Cacaüyari que mütitahüavixü que mütiminiquecaicü. Pücatixaüsietü. Xüca 'inüari niuquiyari te'upitüarienique, müyüve tucari mütasipitüanicü, xasunimecü heiserie tepexeyaniqueyu 'inüari niuquiyarisie teteviyatü. ²² 'Utüaricayari masi nivaranutaxürüvani yunaime, vahecüatüatü que memütexani'eriva 'axa memüte'uyuricü. Müpaü mütivaranutaxürüvacü, 'ayumieme neyevaca yuri memüteta'erienicü Qesusi Cürisitusie, para müme yuri memüte'erie müpaü memütepitüarienicü, Cacaüyari que mutayü que mütivaminiquecaicü.

²³ Titasie yuri temüte'erie 'acuxi canuavecacu, tenanutaxüriyacaitüni, 'inüari niuquiyari tasi'üviyacacu. Tepanutanamiecai yuri temüteta'erienicü 'arique, masiücütü mürayaniquecaicü titasie yuri temüteta'erieniquecai. ²⁴ 'Ayumieme 'inüari niuquiyari ti'uximayatamepaü cani'anecaitüni, tahepaüsita mühüritüariecai mexi tetüritücai, Cürisitusie teteviyatü temacü necü, heiserie temüpitüarienicü yuri tete'erietü. ²⁵ Hicürixüa caninuani titasie yuri temüte'erie. 'Ayumieme ti'uximayatame 'ari pücahüritüarie tahepaüsita.

²⁶ Yuri xecateni'erieca, 'ayumieme Cacaüyari nivemama xecanihümetüni, Cürisitu Qesusisie xeteniviyani. ²⁷ Queyupaümetü xemuca'üyarie Cürisitusie xeteviyatü, xeme xecaniyupata, Cürisitupaü xe'anenetü xemacü necü. ²⁸ Hicürixüa sepa mühuriyu sepa mücüriyecu, sepa müti'uximayatame sepa mütiyunü'avame, sepa mü'uqui mü'uca, yunaitü

xecaniyuxevini Cürisitu Quesusisie xeteviyatü. ²⁹ Mericüsü, Cürisitusüa xecanimieme-tetüni. 'Ayumieme que mü'ane 'Apurahamisie müyeyaniquecai, xeme xecanihümetüni. Xehesie pütüunaquixü que mütiutahüavarie 'iya.

4

¹ 'Ipaü nepaine, quiecame nu'aya mexi nunusitüni, ti'uximayatamepaü cani'aneni, sepa naitü mütipinieya, sepa hesiena mütiunaquixü. ² Hipatü masi meni'aitüaca mexicuxi, heiserie menexeyani piniteya hepaüsita. 'Arique tucarieya naye'amücü, 'uquiyarieya que mutayü. ³ Tameta yaxeicüa, quepaucua temütürütücai, vaüriyarica tetenyuriecaitüni que mütatiu'aitüvacai 'üquitüarica cuiepa mieme, hecuamete que memüte'üquitüarie. ⁴ Peru quepaucua tucari 'aixüa mü'ane maye'a, 'ana Cacaüyari yunive caneyenü'ani, 'ucasie müyenuivaxü, müti'aitüariecai 'inüari niuquiyari que müti'aita. ⁵ Caneiyenü'ani müvananenicü müme memüte'aitüarie 'inüari niuquiyari que müti'aita, vaxünaque. Caneiyenü'anita, tame nivemama temacü necü.

⁶ Mücü meta, Cacaüyari yunive 'iyarieya neyenü'ani, ta'iyarisie müyecanicü müpaü tiuhivatü, Nequemasi, ne'uquiyari. Mücücü canimasiücünü xemünivemamacü. ⁷ Mericüsü hicürixüa ti'uximayatame pepücahücü. Pecaninu'ayatüni püta. Xüca penu'ayatüni, tita Cacaüyarisüa mütimieme catiniunaque 'ahesie, müpaü pe'aneme mümasi'ayeitüacü Cürisitu.

Ta'aurie xepüca'axürieni tavari xemüteta'aitüarienicü

⁸ 'Anapai xemüca'imaicaicü que mü'ane mücacaüyari, vaüriyarica xecateniyuriecaitüni que memütexe'aitüacai müme memüca'yuricacaüyarixi. ⁹ Hicürixüa xecaneitimani que mü'ane müyuricacaüyari, masisü püta, Cacaüyari canixehetimani xeme. Mericüte, titayari ta'aurie xete'axüri, tavari mücü 'üquitüaricasie xeteviyacutü, hecuamete que memüte'üquitüarie, muverani, tixaütü mücarexeiya. Titayari xeteyuvaüriya, tavari vaüriyarica xemüte'yuriecacü que mütxixe'aitüa mücü 'üquitüarica. ¹⁰ Cari tucari xepüvevie, semanasie, meserisie, 'ixüarari matineicasie, visie. ¹¹ Necanimaca, müpaü neticu'erivatü, xüari xüanacüa nayani que nemütüine'uxitüa xehesüa.

¹² Ne'ivama, 'ipaü nepütixetavavirieniqueyu. Nehepaü xeteyurietü xequenayuyeitüa, ne xehepaü netiyurienetü nemaneyeitüacü. Xeme 'axa xepücanesi'uyuri. ¹³ Masi müpaü xepütemate, quepaucua matüaripai nemütix'e'utaxatüa niuqui 'aixüa manuyüne, müpaü nepütüuyuri nemütücuyecaicü nevaiyarisie. ¹⁴ Sepa nemüxecuanivesitüa müpaü ne'aretü nevaiyarisie, xeme xepücanesi'utitave'eri xepücanesi'utixani'eri. Xepünesi'utanaqui'eri püta, Cacaüyari tupiriyapaü, Cürisitu Quesusipaü. ¹⁵ Xeyutemamaviecame xecaniyu'eriecaitüni 'ana. Queri 'uyü. Ne nepütihécüata que xemüte'yumaicai que xemüte'yuvaüriyacai. 'Asita xüca xeyüvavenique, yühüxi xepüvatituniqueyu 'ana, xepünesiminiqueyu. ¹⁶ Xeneüquixivi neratüa, tita yurü müraine nemütix'e'utahecüatüacü.

¹⁷ Müme meniyumexütüaca mexehive'erietü, peru müpaü que memüte'yuriecü, 'aixüa xepüca'itüarieni. Masi mepüxecunaniqueyu xemüpasienicü xevahive'erietü müme xeicüa. ¹⁸ Mericüsü 'aixüa cani'aneni yuheyemecü xüca hive'erievani para 'aixüa mü'itüarienicü, sepa xehesüa nemücaheycaniquie ne. ¹⁹ Xeme xepünenivema, peru xehesie mieme tavari necatinicuineni 'uca mütiniverümepaü, mexi Cürisitupaü xe'ananetü xetiverirüme. ²⁰ Xüca tüma xehesüa ne'uyeicanique hicü. Xüari yücü nepütü'eniürüicüniqueyu que nemaine. 'Asinepücatimate que nemütüiyurieni xehepaüsita.

Sara Hacarimatü 'üquisica que memüte'acü

²¹ Mericüte, xeme xemüyuvaüriya xemüte'aitüariecacü 'inüari niuquiyari que müti'aita, 'ipaü xeicüa xequeneteneutahüavi. Xecateheitimaivave 'inüari niuquiyari que maine. ²² Müpaü catine'uca, 'Apurahami yuhutame nivarexeiyacaitüni yunivema. Xevitü ti'uximayatameyasie caniyenuiva, xevitüta müyünü'asie tiyenuivaxü. ²³ Que mü'ane

ti'uximayatamesie müyenuivaxü, mücü caniutinuiwa teüteri que memüte'ununuiva, vaisie xeicüa. Que mü'ane müyünü'asie müyenuivaxü, mücü masi caniutinuiya Cacaüyari müpaü mütitahüavixücü 'Apurahami, que mütinuivaquecaicü. ²⁴ Mericüsü, mücü naitü que mütiuyü, 'üquisica canayani. 'Ucari que mütivaxata, türatute canixatani hutame. Xevitü türatu yemurisie catiniutaxatüarieni, Sinahi mütitevasie. Müme mücü türatusie memüyenunuiva, vaüriyarica te'uximayatamete mecanacünicuni. 'Uca Hacari mütitevacai canixatani. ²⁵ Mücü Hacari, yemuri canihücütünita 'Araviya cuieyarisie, Sinahi mütiteva. Yaxeicüata Querusareme canihücütüni, mücü quiecarí hicü 'emuve. Vaüriyarica catini'uximayaca, nivemamata vaüriyarica meteni'uximayaca. ²⁶ Xevitü püta Querusareme taheima mieme, mücü müyünü'a canihücütüni, tame canitavarusitüni.

²⁷ Müpaü catine'uca,

Quene'atemavieca 'uca pemücaniveve,

Türi pemücvarexeiya.

Queneutacuica,

Queneutahiva 'uca pemücatiucuinixü.

Que mü'ane türi mücvarexeiya,

Mücü masi yumüireme püvarexeiyani yunivema,

Que mü'ane mürecacüna

Hipame xeicüa püvarexeiyani.

²⁸ Xeme ta'ivama, Cacaüyari müpaü mutayücü 'ayumieme xeniutinunuiva, yaxeicüa que mütiutinuiavaxü 'Isahaqui, Cacaüyari yamutayücü. ²⁹ Mericüsü, 'anapai que mü'ane mutinuivaxü que memüte'ununuiva teüteri xeicüa, mücü niveiyacaitüni que mü'ane mutinuivaxü que mutayü 'Iyari. Hicüta yaxeicüa cani'aneni. ³⁰ Peru que haine 'utüaricayari. Müpaü paine, Quenivarayenü'a ti'uximayatame nu'ayamame. Ti'uximayatame nu'ayasie tixaütü pücatinaque. Müyünü'a nu'ayasie püta catini-naquimücü naitü. ³¹ 'Ayumieme ne'ivama, ti'uximayatame tepücanivemama. Müyünü'a püta tecaninivemamatüni.

5

Xequeneuti'uti 'aixüa, xemuxünariecü

¹ Cürisitu cataniuxüna temütanü'acacü 'iyapaü. 'Ayumieme xequeneuti'uti 'aixüa. Tavari cüye xepüca'anuyetequiyarieni, vaüriyarica xemüte'uximayacacü.

² Camüsü ne Papuru müpaü nepütixehcüatüa, xüca xeyu'inüaritüani Huriyusixi vaxitequiyacü, Cürisitu pücacexeprevieni. ³ Tavari nepüvahcüatüa yunaimie teüteri memüyu'aita müpaü memüte'inüaritüarienicü, caneuyeveca yamemütecahunicü nai que müti'aita 'inüari niuquiyari. ⁴ Xeme müxenaque heiserie xemüpitüarienicü 'inüari niuquiyarisie xeteviyatü, xecaniupasieni, Cürisitusie xepücateviya. Xecanitatümaiya Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari. ⁵ Tame püta teta'icuevatü müpaü yuri teteni'erieca, tepaye'axüani heiserie temüpitüarienicü xüca yuri tete'erieca, 'Iyari tasipareviecacu. ⁶ Cürisitu Quesusisie xüca tiviyani, sepa mü'inüaritüarie sepa müca'inüaritüarie, 'aixüa caniyümücü xüca yuri ti'erieca xeicüa. Peru yuri que müti'erie, tiyucanaqui'erietü caniyüanemücü.

⁷ 'Aixüa xepüte'unanausacai. Que mü'ane püxe'utiquetamüraxü, que mü'ane püxe'ucunuitüa yaxemücatecahunicü tita yuri mürainesie. ⁸ Müpaü yuri que xemüte'uta'eritüarie, mücü que mü'ane müxe'iniesie pücamieme. ⁹ Ticuxanariyame 'esipemecü niutacuxanariyarieni pa naitü. ¹⁰ Ne müpaü yuri netini'erieca Ti'aitamesie xehepaüsita, quename xecayupata, yaxeicüa xemüteyumaicacü meripaipaü. Masi que mü'ane müxemuina, tataricü que mütipitüarie, müpaü catiniuca'enivamücü sepa que müpaicü.

¹¹ Neri ne'ivama, xüca müpaü cuxi neticuxatanique, quename heuyevese mü'inüaritüarienicü xitequiyacü ne'utaitü, titayari netitaveiyarieniqueyu cuxi. Niuqui

Cürisitu que mütiumierie curuxisie que manuyüne, мүcü 'ari пүcavarucunунитүваникеуу теүтери, хүca мүpaü neticuxatanique. ¹² Mecuxi memanuyuxiteni мүme мүpaü memütexexamurie.

¹³ Xeme ne'ivama, xeniuta'inierieni teyunü'avamete xemacü necü. Perusü xeicüa, que xemüteyunü'a, xepüca'ipitüani yuvaiyari misütüanicü xecuyuitüvatü. Masi xeteyucanaqui'erietü xequetene'uximayaca yuxexuitü, yunaime vahesie mieme. ¹⁴ Caneye'atüamүcü 'inüari niuquiyari naime, хүca xei niuquiyarisie yaticamieni. Мүcü niuqui мүpaü panuyüne, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi, yaxeicüa que pemüti'anaqui'erie 'ecü. ¹⁵ Masi хүca xeyucүmeni, хүca xeyuticuaiximeni, yumarima 'aixüa xeyutixütüani.

Que mütiyurieneni yuvaiyarisie tiviyatü, que mütxixuavereni 'Iyari 'icuyuitüvacacu

¹⁶ 'Ipaü nepaine, xequeneu'uvani 'Iyari xecuyuitüvacacu. Мүpaü хүca xeteyurieca, xepücaheye'atüani tita xevaiyari мүtihive'erie. ¹⁷ Tavaiyari catiniyucahive'erieca мүcü 'Iyari que мүcatiycuahive'erie. 'Iyarita tiniyucahive'erieca tavaiyari que мүcatiycuahive'erie. Mecanayuye'unieca, yaxemүcateyuriecacü que xemüteyuvaüriya. ¹⁸ Perusü хүca 'Iyari xecuvitүneni, xepүcate'aitüarieca 'inüari niuquiyari que мүti'aita.

¹⁹ Catinimasiүcүni que mütiyurieneni yuvaiyarisie tiviyatü. 'Ipaü catiniyurienemүcü tevi. Que mü'ane мүcayü'üya мүcayүcүna nivacumaүvamүcü, yacatiniyurienemүcü que мүcati'itiya, que mütiycuahive'erie canirucuyanemүcü. ²⁰ Tetexi canivarayex-eiyacamүcü, tiniyuquevyayamүcü. Tinayuye'uniecamүcü, niyumienemүcü, niyumexütüacamүcü hipame vahepaüsita, niyuhaxüatüacamүcü, yuhesie mieme xeicüa caniyüanemүcü, niyuxamuriecämүcü, yuxexuime vahesie catiniviyacamүcü, ²¹ tinayu'ivacamүcü, tiniyumemivamүcü, canitavenemүcü, nicu'ixüaranemүcü, мүpaü 'aneneme catiniyurienemүcü. Мүcü hepaüsita, que nemütixecu'imaiyacai, yaxeicüa netinixecu'imaiyani, мүme мүpaü memüteyurie, vahesie пүcatinaqueni Cacaüyari tiva'aitүvame мүhүcütүnicü.

²² Peru que mütxuaveriya 'Iyari, 'ipaü пүta tiniyurienemүcü tevi. Tiniyucanaqui'eriecamүcü, niyutemaviecamүcü, yu'iyarisie пүca'uximatüarieca, tiniuca'enivamүcü, 'aixüa tiniuca'iyaricamүcü, 'aixüa nivayurienemүcü hipame, yacatinicamiemүcü que maine, ²³ yu'iyarisie tixaü пүcareuyehüaca, caniseüyecamүcü tiyu'aitүatü. 'Inüari пүcaxuave mixani'erie, хүca мүpaü tiyurieneni. ²⁴ Мүme Cürisitu Quesusisüa memүmiemete, мүme curuxisie mecanimieni yuvaiyari, mete'uhayevaca que memüteyumaicai que memüteycuahive'eriecai quepaucua yuvaiyarisie memüteviyacai. ²⁵ Mericүsү, 'Iyari tasicuyuitüvacacu tecanayeyuyurini.

²⁶ Yacü xeicüa tetetamaitü tepүcahacүne, tetahaxüatүatü tetehata'ivacutü tepүcahacүne.

6

Xequeneyuparevieca

¹ Peru ne'ivama, хүca tevi 'utaxeiyarieni ta'aurie 'avetü, xeme 'axemu'uva 'Iyarisie xeteviyatü, xequeneheiserietüaca que mü'ane мүpaü мүtiuyuri, ve'emete xecayuxatatü yu'iyarisie. Quene'a'üviya masi, capa pe'uta'inierienicü 'axa pemütüyurienicü 'ecүta. ² Yuxexuitü xequenivaparevieca hipame yunaime va'icacü. Мүpaü xeteyurietü xecaneye'atүacuni Cürisitu 'inüarieya.

³ Tixaü tihүcütүme хүca yu'erieca, peru хүca tixaütü catihүcütүni masi, yүcүmana niyucuanacamүcü. ⁴ Yuxexuitü mequeyu'inüatani que memüteyurie. Мүcүcü niyutemaviecamүcü yuhepaüsita, yuta'inüatame que мүtiuyuri yuxaütame, hipatü que memüte'uyuri yacara'erivatü. ⁵ Yuxexuitü yu'ica meque'atүcүni.

⁶ Que mü'ane мүti'үquitüarie niuqui hepaüsita, мүcü queyuxevini que mü'ane мүti'үquitүamatü, naime 'aixüa мүti'anecü 'iparevietü.

⁷ Xepücateyu'irüviyani, Cacaüyari pücajunanaimarinüa. Que mütiuca'e tevi, müpaü pütü'isana. ⁸ Que mü'ane yuvaiyarisie xEICÜa mütiuca'e, vaiyarieya pitixuavitüirieni püniya, 'ica'isanayu. Que mü'ane 'Iyarisie mütiuca'e, 'Iyari pitixuavitüirieni tucari mücaxüve, 'ica'isanayu. ⁹ Cümü tepüca'u'uxeni 'aixüa teteyurietü. Tucari 'aye'ayu tepü'isanani xüca teca'amüni mexi cuxi ca'aye'ave. ¹⁰ Hicümüsüari que temüteyüvave, 'aixüa tequevayurieca yunaima, masi yemecü müme Cacaüyarisüa memüquiecatari yuri memüte'erie.

Papuru que mütiyutemaviecai he'erivatü que mütiümierie Cürisitu curuxisie

¹¹ Neuxei, 'utüaricate que mütipapa, nemamacü que nemütixe'utüirie. ¹² Müme 'aixüa memütexeyarieniqueyu herie, müme mecanihümetüni vaüriyarica memüxepitüa xemü'inüaritüarienicü xitequiyacü. Peru müpaü metenyurieca xEICÜa, memücaheutaveiyariexüanicü Cürisitu Qesusi curuxieya hepaüsita. ¹³ Müme memüyu'aita memü'inüaritüarienicü xitequiyacü, ni müme yamepücatecahu 'inüari niuquiyari que müti'aita. Canivanaqueni xEICÜa xeme xemü'inüaritüarienicü, müme mücücü memüyutemamaviecacü, meteha'erivatü herie que xemüte'u'inüaritüarie. ¹⁴ Perusü ne pücatixaü, yemecü nepücanetemavieca hipame vaücavame nera'erivatü. Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu que mütiümierie curuxisie nehe'erivatü, mücücü xEICÜa nepünetemavieca. Mücü que mütiümierie curuxisie, tita cuiempa mütimieme pütiumierie que nemütixeiya. Neta nepumierie 'anemüca'uyeicanicü tita cuiempa mütimiemesie netiviyatü. ¹⁵ Sepa mu'inüaritüarie, sepa müca'u'inüaritüarie, xüca xEICÜa hecuamecü 'unetüarieni yücü 'anemecü, mücü xEICÜa neuyeveca. ¹⁶ Queyupaümetü 'amemu'uva 'icü 'inüaricü püta, xüca meca'uximatüarieca yu'iyarisie, xüca menenimayasieca, müme Cacaüyari 'Ixaherisixi mütiavaruterüva.

¹⁷ 'Uxa'atüni varie xevitü pücanesi'uximatüaca. Nevaiyarisie 'inüari nepexeiya Qesusi 'uxaya.

¹⁸ Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu xüca 'iteütani xe'iyari, ne'ivama. Müpaü xEICÜa.

'EPESUTARI Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru necanixevaüritüaca. Nü'ariecame necanihücütüni Cürisitu Quesusisüa mieme müpaü mütinaquecü Cacaüyari. Cacaüyari teüterimama nenixevaüritüaca 'Epesusie xemütama yuri xemüte'erie Cürisitu Quesusisie xemüteviya. ² Cacaüyari müta'uquiyari, Quesusi Cürisitu müti'aitameta 'aixüa xüca mete'u'iyarinü xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü.

'Aixüa 'aneneme que temüte'upitüarie Cürisitusie teteviyatü, 'iyarisie mieme

³ 'Aixüa queticuxaxasivani Cacaüyari, que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mü'uquiyarieya. Cürisitusie teteviyacacu mücü 'aixüa cataniuyurieni tasi'upitüaca naime 'aixüa mü'ane 'iyarisie mieme, muyuavisie mieme tasipitüatü. ⁴ Cuie canetüarievacacu cuxi, Cürisitu ha'erivatü 'aixüa cataniuyurieni tasi'anayexeyiaca hesiena mieme temüpasiecacü, tahesie mücarahüivanicü tasixeyiacacu. ⁵ Tasinaqui'erietü, meripai yatiyücühüaveca, pütasi'ucayasaxü nivemama temacü necü, Quesusi Cürisitu yatarayeitüacacu. Caninaqui'aca müpaü tiyurienetü. ⁶ Cataniucayasa 'aixüa temutiyanenicü hepaüsitana, visi que mütatimicua. Müpaü pütatiumi, que mü'ane münaqui'erivasie temüteviyacü. ⁷ Mücü xuriyaya mutayeyriyacü, hesiena teteviyatü tecaniuxünarieni. Tecateneuyehüviyariaca 'axa temüte'uyuri. Müpaü catatineuyehüvirieni cuini mieme 'aixüa tiuca'iyaritü. ⁸ Tinimüiriyacaitüni tita mütiyuriencai tahesie mieme 'aixüa tiuca'iyaritü. Naimecü temaivavemete catanayeitüaca catanipitüaca 'aixüa temütecuerivanicü naime hepaüsita, ⁹ catatinihecüasitüaca tita mütinaque. Meripai pücatimasiücücai tita mütinaque, peru Cürisitu ha'erivatü yapütiyuvaüriya mütatihecüasitüanicü. ¹⁰ Müpaü catinaye'atüaniquecaitüni quepaucua tucari 'aixüa mü'ane maye'aniquecai, nitaxeviriyaquecaitüni naime Cürisitusie tiviyacame, naime taheima mieme cuiepa mieme.

¹¹ Mücü meta, mücüsie teteviyatü tecananayexeyarieni. Müpaü tepüte'ucayasarie teüterimama temacü necü, müpaü catiniyuriemücücaitüni meripai, müpaü tiniyücühüavecaitüni que mü'ane nai müticuyitüva yatiyücühüavetü que mütinaque. ¹² Tame meri yuri temüte'uta'eri Cürisitusie, tame tecananayexeyarieni 'aixüa temutiyanenicü 'iya hepaüsita visi que mü'ane. ¹³ Xemeta xecani'enieni niuqui yuri maine, mücü niuqui que xemütetavicueisitüarieni maine. Hesiena yuri xeteniuta'erieni. 'Ana xepu'inüaritüarie, 'Iyari Mütiyupatacü xepuseyumarie. Cacaüyari müpaü putayü xemeixeyaniquecaicü mücü 'Iyari, ¹⁴ mücüta canihücütüni tita temütepitüarie hicü mieme, mümasiücünicü tita tahesie mütinaque quepaucua mütasitaxüna yuteüterima. 'Ana 'aixüa teniutiyanecuni 'iya hepaüsita visi que mü'ane.

Que temüte'upitüarie ta'iyarisie temütemaivavenicü

¹⁵ 'Ayumieme ne neretimaica yuri que xemüte'erie Ti'aitame Quesusisie, ne'u'enaca que xemütevanaqui'erie yunaima Cacaüyari teüterimama, ¹⁶ nepücatihayeva pamüpariyusi ne'ipitüatü Cacaüyari xehesie mieme. Nenenenevietü nepehüave xehesie mieme, ¹⁷ müpaü netinenenevietü, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu Cacaüyarieya, ta'uquiyari visi mü'ane, xüca müpaü tixepitüaca yu'iyarisie xemütemaivavenicü, naitü mütimasiücünicü xehesie mieme xe'imaicacu. ¹⁸ Müpaüta nepütinenenevie, yu'iyarisie xehecüariviyarieme xüca xe'imaica tita temütecuevi mücü tasi'uta'iniecu, xemütemaicacü tita mütatipitüani, vaüca que mütipaüme visi que müti'ane tita tahesie mütinaque Cacaüyari teüterimama vahamatü, ¹⁹ xemütemaicacü meta marivemecü que mütitürücaüye tasiparevienique

tame yuri temüte'erie. Yütürücarıyacı müpaü caniyüveni, yemecü türücaüyetü, ²⁰ yaxeicüa que mütiuyuri Cürisıtusie mieme 'enucuquetüatü müquite vasata, yuserieta 'ıcayetü muyuavisie. ²¹ Mana yunaime vaheima nacaveni teva, müme memüte'aita heiserie memexeiya memütürüçavi memüva'uquiyarima, sepa que memüteteteva, yunaime vaheima nacaveni, hicü miemete vaheima, tucari 'umamiesie miemete vaheima. ²² Müpaüta pütıuyuri naime ra'ivatü mütita'aitacı. Müpaü tinipitüani nai mütıcuıyıtüanicü memüyutıxexeürıva vahesie mieme, tevi mu'uya micuyıtüvapaü yuvaiyari. ²³ Memüyutıxexeürıva vaiyarıeya mecanıhümetüni. Müme mecanıutıhünıyarıeni, vahünıyacacu que mü'ane nai mütıhünıya naisarie.

2

Que temüte'utavıcueısitüarie Cacaüyari 'aixüa mütiuca'ıyarıcü

¹ Xemeta hepaüna canıxe'anutanıerıtüani sepa xemümüquitetücai xeheuyexürıetü 'axa xeteyurıetü. ² 'Anapai xenıu'uvacıtüni müpaü xeteyurıetü que memüteyurıe hicü miemete cuıepa memütama, que mütiyurıene que mü'ane mütıva'aitüa müme heiserie memexeiya 'ecapa memanucunenıere. Que mütiyurıene mücü cacaüyari hicü müvacuyıtüva müme memücaıyuaürıya yamemütecahınicü, müpaü xecatenıyurıecıtüni xeme. ³ Müme tevanütü 'anapai tecanıu'uvacıtüni tanıtü que temüteta'ucahıve'erıecai vaisie teteıyatü. Que mütınaquecai tavaiyari, que temütetacühüavecai, yatecatenıyurıecıtüni. Que temü'anenecai tacümana, tahesie catınınaquequecıtüni temühecarıenıcü, yaxeicüa hipame vahepaü. ⁴ Masi Cacaüyari vaüca catanınaquı'erıecıtüni, nıyutatıvacıtüni tasınenımayatü. ⁵ 'Ayumieme sepa xemümüquitetücai teheuyexürıetü, mücü Cürısıtımame catananutanıerıtüani. 'Aixüa mütiuca'ıyarıcü xepıtavıcueısitüarie. ⁶ Hamatüana catananucu'ıtüani, catanıucayasa muyuavisie Cürısıtı Quesusısie teteıyacacu. ⁷ Tucari 'umamiesie mütıhecüatanıcü que mütıyutatıva 'aixüa tıuca'ıyarıtü, 'ayumieme müpaü tınıuyurıeni. Yatınıhecüatanıcücaıtüni 'aixüa tasıyurıenıtü Cürısıtı Quesusısie temüteıyacı. ⁸ Müpaü 'aixüa mütiuca'ıyarıcü, 'ayumieme xepıtavıcueısitüarie yurı xete'erıetü. Peru que xemüte'utavıcueısitüarie, yücümana xepüca'utavıcueısitüarie. Cacaüyari püta yacatınıxe'upıtüani. ⁹ Tıxaütü xemüte'uyurıcü xepüca'utavıcueısitüarie. 'İpaü nepaine capa xevıtü naquı'acacı yücümana. ¹⁰ Mücü 'ıvevarımama tecanıhümetüni. Cürısıtı Quesusısie teteıyatü tecanıunıtüarıeni 'aixüa temüteyurıecacı, Cacaüyari merıpai que mütıcaye müpaü teteıyurıetü temü'uvanıcü.

Curıxısie 'umıerıeca, 'aixüa que mütiuyurı, 'aixüa temütexıyarıecacı

¹¹ 'Ayumieme xequetena'erıvanı xeme 'anapai que xemü'anenecai. Xepücahurıyusıtıcaı herıe que xemü'anenecai. Müme 'ınüasıecate memüte'uyuterüva, müme mecanıxetave'erıecıtüni müpaü me'utıyuatü quename xeme vahepaü xeca'ınüasıevave, müme yuvaiyarsıe memexıeyacıcü Hurıyusıxı va'ınüarı, mamacı que mütıuxıteque. ¹² 'Anapai xepücaheıxıyacı Cürısıtı. Xepüyupatacaı 'İxaherısıxı teüterıyarı vahepaü heiserıe xecahexıyıtü. Quıecame heiserıe que mürexıya, xeme xaüsıe miemete vahepaü xepü'anenecai. 'Asıxepücatemaıcaı tıratute hepaüsıta, Cacaüyari que mainecai que mütıvapıtüanıquecai. Tıxaü xepücatecueıveıcaı, Cacaüyari xepücahexıyacı 'ena cuıepa. ¹³ Hıcürıxüa Cürısıtı Quesusısie xeteıyatü 'aura xenacıne xeme teva xemu'ıvacı 'ana, Cürısıtı xurıyaya mutayurıcü. ¹⁴ Mücü canıhücütüni que mü'ane mütasıpıtüa 'aixüa temütetaxıyanıcü. Hurıyusıxı, mümeta memücahurıyusıxı, nıvarıtaxevırıya yunaime. Quepaucıa temataca'unıecai, tesarıya varıta temütı'ucapaü tecanı'anenecıtüni, peru Cürısıtı nenuta'una tesarıya. ¹⁵ Que temüte'ataca'unıecai, catanıunıtüanı quepaucıa mumıerıe. 'Inüarı nıuquıyarı nanıyıtüanı que temüte'asıecai xexııme 'asıcacü. Müpaü tınıuyurıeni nııvarı

yücü mü'ane münētüanicü, tasitaxeviriyaca tame xeme hesiena teteviyacacu, que mütatipitüa 'aixüa temütetaxeiyanicü. ¹⁶ Müpaü tiniuyurieni meta Cacaüyari matü 'aixüa temütetaxeiyanicü xei vaiyari tehümetütü. Müpaü catinaye'atüani curuxisie 'umierieca, tasinütüatü temataca'uniecaicü.

¹⁷ 'Ana nuaca niuqui 'aixüa manuyüne nixecuxaxatüvacaitüni, xeme tevapai xemu'uvacai 'aixüa que xemütexeyarie tameta 'aura temu'uvacai catanicuxaxatüvacaitüni 'aixüa que temütexeyarie. ¹⁸ Müpaü mütiuyuricü, tanaitü heiserie tecanexeyiani temaye'axüanicü ta'uquiyarisüa xei 'iyariyarisie teteviyatü. ¹⁹ Hicürixüa 'ayumieme xaüsie xepücaquiecatari, cücamete xepücahüme. Masi Cacaüyari teüterimama vahamatü heiserie xepexeyia, Cacaüyari quie xepücaquiecatari. ²⁰ Nü'arisixi texaxatamete que memütēcuxatacai, tesariya quitüa miemepaü 'aneme mecaniutavevieni. Vahesie xeteviyatü xecanacüne, qui que mütiveviva tesariya heima. Cürisitu Qesusitütü canihücütüni securita mieme tete 'amüna. ²¹ Mücüsie tiviyatü canixeviriyarieca naitü müveviya, Ti'aitamesie que mütiviya tuqui payeica Cacaüyarisie mieme müpasie. ²² Xemeta hesiena xeteviyatü xecaniti'uitüarieximeni xei quiyari xemacüncü 'axeicüa, Cacaüyari xetaüta mayecanicü yu'iyaricü.

3

Papuru que mütiühürütüariecai teüteri memücahuriyusixitücai vahesie mieme

¹ 'Ayumieme nenevieri necanipitüani Cacaüyari. Ne Papuru necanihücütüni que mü'ane Cürisitu Qesusisie mieme nemanutahüiya xeme xemücahuriyusixi xehesie mieme. ² Xüari xepu'enana que nemütühürütüarie, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu. Müpaü nepütüpütüarie xehesie mieme. ³ Xepu'enana que mütiuyü quepaucua nemütü'üquitüarie tita müti'aviesiecai hepaüsita. Cacaüyari yücümana masiücüme canayeitüani. Müpaü ne'utaitü nepütixe'uta'utüiri 'esiva. ⁴ Que nemainecai, xe'iterüvatü xecaniyüvaveni xemütemaicacü que nemütimaive 'icü niuqui mü'aviesiecai Cürisitu müxata hepaüsita. ⁵ Meripai teüteri memanuticü vavarita, 'ana müpaü mepücate'üquitüariecai teüteri, hicü masi nü'arisixi memupasie Cacaüyarisie mieme, texaxatametemama meta, müme müpaü mepüte'üquitüarie 'Iyari yativahecüatüacacu. ⁶ Müpaü mepütehetima, teüteri memücahuriyusixi Huriyusixi vahamatü yaxecüa vahesie pütinaque, xei vaiyari mepacü Huriyusixi vahamatü, 'axeicüa mepeixeyia tita Huriyusixi memüte'utahüavarie quename meheixeyianiquecai müme. Cürisitu Qesusisie meteviyatü müpaü mepu'itüarie niuqui 'aixüa manuyüncü. ⁷ Neri mücü niuqui hepaüsita nepühürütüarie Cacaüyari que münētiumi 'aixüa tiuca'iyaritü, yütürücariyacü que münētüyuitüa. ⁸ Mericü sepa yunaime Cacaüyari teüterimama vahepaü nemücave'eme, 'aixüa tiuca'iyaricacu müpaü nepütiumiquie, niuqui 'aixüa manuyüne nemüvacuxaxatüvanicü hipame nuivarite müpaü ne'utaitü, vaüca que mürexeyia Cürisitu, yatemücatemaivavepaü. ⁹ Müpaüta nepütiumiquie, nemütivahecüasitüiyanicü yunaime tita Cacaüyari mütiyurieniquecai. Müpaü pücatimasiücücai, catini'aviesiecaitüni masi matüaripai. Cacaüyari nai münētüa, mücü xecüa müpaü catinimaicaitüni que mütiyurieniquecai. Yacatini'avietacaitüni ¹⁰ masiücütü mayanicü hicü, memüyutixexeüriva yametehecüatacacu, müme muyuavisie memüte'aita heiserie memexeyia yamemütehetimanicü, müiremecü que mütimaive Cacaüyari, tahesie yatimasiücücacu. ¹¹ Müpaü pütüyurieniquecai, yapütüyücühüavecai meripai, müpaüta tinaye'atüani Tati'aitüvame Cürisitu Qesusi yatiyurienecacu. ¹² Mücüsie teteviyatü heiserie tecanexeyiani temitahüavecü tetatatuatü, 'aixüa 'iyaricü temaye'axüanicü huxiena, yuri temüte'eriecü hesiena. ¹³ 'Ayumieme nepüxetavaviri xemücaüripiecacü ne'uximatüariecacu xehesie mieme. Müpaü nemü'itüariecü, 'ayumieme xepaye'axüani visi xe'anenetü xemacüncü.

Que temütetaxie tetemaitü vaüca que mütatinaqui'erie

¹⁴ 'Ayumieme nenititunumaqueni nenevieri ne'ipitüanique Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu 'uquiyarieya. ¹⁵ Mücü meha'erivatü yunaitü nuivarite yamecatenitete- vaca cuiepa memütama muyuavisie memütama. ¹⁶ Nepineneviya, mücü vaüca que mürexeiya visi 'aneneme, müxepitüanicü yemecü xemütürücariyarienicü yuhesie 'Iyarieya yatixetürücariyacacu, ¹⁷ mücü meta, quexepitüaca Cürisitu xe'iyarisie müyecanicü yuri xete'eriecacu. Xeteyucanaqui'erietü xequeseiriyarieca, cüye que mütise'i hananatü, qui que mütise'i tesariyasie vetü. ¹⁸ Müpaü xeteyucanaqui'erietü 'axeicüa xequeyüvaveni xemütehemanicü, yunaime Cacaüyari teüterimama vahamatü, que macuyeva que meutateva que meutiteva que meucateva Cürisitu que mütiyucanaqui'erie, ¹⁹ xemümaicacü Cürisitu naqui'eriyaya, sepa tevi müyutexie yatimaitü. Xequ'eutihünyarieni, hepaüna xemü'anenenicü, Cacaüyari que mü'ane.

²⁰ Que mü'ane müyüve masi cuini mieme mütiyurienenicü sepa que mütitita, tame masi que temücate'ivavirievave que temücateta'iyaritüavave, türücariyaya que mütaticuyuitüva, ²¹ mücü hepaüsita 'aixüa meque'utiyuaneni metasiha'erivatü tame temütatixexeüriva Cürisitu Quesusi meha'erivatü, yunaitü teüteri mexi me'anuticüca yuheyemecü. Canise'ini 'icü niuqui.

4

'Iyari que mütatixeviriya

¹ 'Ayumieme neri ne'anutahüiyacame nemühücücü Ti'aitamesie netiviyatü, vaüriyarica necanixepitüaca, 'aixüa 'anemecü xemu'uvanicü, que müreuyevese yamüticamienicü que mü'ane muta'inierie que xemüte'uta'inierie xeme. ² Tixaütü xecatehümetütü xequenayuyeitüaca naimecü, xepüca'ayu'eririyani, 'axequeteneutevini xecaha'atü, xequeneyunevieca masi xeyunaqui'erietü. ³ 'Iyari que mütatixeviriya, xequeneyumexütüaca xemüyuhayevacü xeyuxevitü 'aixüa xeteyuxeiyatü. ⁴ Xei vaiyari tecanühümetüni, 'Iyarita caniyuxevini. Yaxeicüa xeme quepaucua xemuta'inierie, tita xetecuevietü xemüte'acü, mücüta caniyuxevini. ⁵ Ti'aitame caniyuxevini, xeimesie yuri tecateni'erieca xeimesie teteviyatü tecaniuca'üyarieni. ⁶ Cacaüyari yunaime müva'uquiyari mücüta caniyuxevini. Mücü yunaime catiniva'aitüaca, yunaime canivacuyuitüvani, yunaime vahesie catiniviyani.

⁷ Masisü taxexuitü yatepütemiquie que temüte'inüasiyari, Cürisitu que mütatimicua.

⁸ 'Ayumieme müpaü paine 'utüarica,

Vapai 'anutiyaca

Me'anutaxüriyacame nivarehapani yumüireme,

'Imiquiericü tinivarumini teüteri.

⁹ Mericüte tita tixata, Vapai 'anutiyaca haitü. Müpaü xüari paine, peucayune meri 'emeucatevasie cuiepapaitü. ¹⁰ Que mü'ane meucayunixü, mücü canihücütünita que mü'ane muyuavi heima manutitüa teva, nai mühünyanicü. ¹¹ Mücü müpaü pütivarumi, hipatü nü'arisixi memacü necü, hipatüta texaxatamete, hipatü tehecüatamete, hipatü meta te'üviyamete te'üquitamete. ¹² Yacatinivarumini varaye'atüanique yuteüterima yamemüte'uximayacacü que memüte'uhüritüarie. Vacümana Cürisitu vaiyarieya caniveriyaricamücü. ¹³ Müpaü tecatenipitüarieca mexi te'aye'axüaxime tanaitü temütaxevinicü yuri que temüte'erie Cacaüyari nu'ayasie, que temüte'imate. Müpaü tecatenipitüarieca tevi maye'ave temacü necü, temüseseyenicü Cürisitu que müraye'avepaü, mücü Cürisitu ta'inüaritücacu. ¹⁴ 'Ana tepütehayevani türi vahapaü teyüatü. Tepücacuyuitüarivani naimie 'üquisicacü, hamevari que mütiyuane 'ecacü, teüteri que memüteyucuamana, que memüteyu'iyaritüa mete'irümatü memeuyexürienicü. ¹⁵ Masi yuri te'utiyuatü tetetacanaqui'erietü, tecanivericuni 'iyapaü te'anenetü temacü necü naimecü. 'Iya canitamu'utüni Cürisitütütü. ¹⁶ Tanaitü hesiena teteviyatü tecanitaverirümeni, tevi

vaiyarieya yumu'usie tiviyatü que mütivere naitü. Vaiyarieya navütüarieni niutax-eviriyarieni, turuyari naitü 'ixeviriyacacu, xexuitü vaiyariteya yatiyuriencacu que müreuyevese. Yaxeicüa tevi vaiyarieya que mütiyuveriya yücümana, tameta tetetacanaqui'erietü tecanitürücarieca vaiyarieya tehümetütü.

Yücü 'anemecü que mürayeyuri Cürisitusie tiviyatü

¹⁷ 'Ayumieme 'ipaü nepaine, Ti'aitamesie netiviyatü 'ipaü nepütihecüata. Xepüca'a'uvani hipatü que memüyüa memücatateüterima. Yacü xecüa metenicu'erivani müme, ¹⁸ mecaniuyüriarieni que memüteyumate yu'iyarisie, heiserie mepücahexeieya Cacaüyari tucari müvapitüanicü, müme 'asimemücatematecü va'iyari müsese'icü. ¹⁹ Que memü'anene, müme yu'iyarisie mecaniximümünani, mepüyuyetua memürucuyatüvenicü que memüteyucahive'erie, yamemüteyuriecacü naime tita mücati'itiya yuhesie mieme metehive'erietü. ²⁰ Peru xeme müpaü xepücate'u'üquitüarie Cürisitu hepaüsita. ²¹ Xüari hepaüsitana xepütemarie, hesiena xeteviyatü xepüte'u'üquitüarie tita yuri müraine, Quesusisie que mütimasiücü. ²² 'Ayumieme que xemüte'u'üquitüarie, xequenanutihüna tita mütiye'i, xequeteneuhayeva que xemüyüacai meripai. Que mü'ane müpaü müyüane, mücü canitapünirümeni 'irümari que müthive'eritüa. ²³ Yücü xe'anenetü püta xequenacüni, yu'iyarisie que xemüteyücühüave. ²⁴ Xehecuariyarietü que xemüyüa hicü, xequenacatüqui tita yücü müti'ane, tita mütiunetüarie Cacaüyaripaü 'anetü. Müme tita yuri mürainesie memümiemete vahepaü heiseriemecü yaxequetenecahuni, Cacaüyari xe'ayexeyatü xequeneyüaca.

²⁵ 'Ayumieme xequeteneuhayeva xete'itavatü. Yuxexuitü yuri xequeteneyutahüavi, tanaitü 'axeicüa temütaxevicü xei vaiyarisie temiemetetütü.

²⁶ Xüca xeha'aca, 'aixüa püca'yüni xüca 'axa xeteyurieca. 'Aixüa püca'ane tau macayune xecayunütüavavecacu. ²⁷ Mücü meta, xepüca'ipitüaca Cauyumarie 'asimütiyurienicü.

²⁸ Que mü'ane mütinavayame quetiuhayeva tinavanetü. Queticumaüvani masi yumamacü 'aixüa tiyurienetü, tixaütü mürexeyanicü mütivamicuanicü müme memüteheuyehüva.

²⁹ Niuqui mütipünirüme xüca vayeyani xeteta, 'aixüa püca'yüni, masi xüca 'aixüa 'aneni xeniuqui 'iseiriyatü que mü'ane meiyehüva, müpaü xequeneutiyaneni püta, 'aixüa xemüvayurienicü 'enamete. ³⁰ Xepüca'ihiveritüaca Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata. Mücü canixeseyütüni cümana xemu'inüasie mexi tucari ca'aye'ave quepaucua temüxünarieni.

³¹ Xequeteneuhayeva xehayusiüriyatü xeteyuca'uxive'erietü xeyuhaxüaviyatü xe'utihivatü 'axa xe'utiyuatü. Mücü naitü quetixani'erivani xehesüa, naitü 'axa müti'aneta. ³² 'Aixüa xete'u'iyaritü xequenacüni que xemüyuyurie, xequeneyuneni-mayaca, xequeteneuyuyehüvirieca, Cacaüyari que mütxeheyehüviri xeme Cürisitusie tiviyatü.

5

Hecüaripa miemete vahepaü xequeneyüaca

¹ Mericüsü Cacaüyari xe'üquetü xequenacüni. Que mü'ane müxenaqui'erie nivemama vahepaü xequeneyüaca. ² Xeteyucanaqui'erietü xequeneu'uvani, yaxeicüa Cürisitu que mütatinaqui'erie, que mütiyuyetua tahesie mieme mümierienicü. Mavaritütü caniyuyetüani 'ixatüatü Cacaüyari, 'inaqui'asitüatü.

³ Hipatü menivacumaüvani que mü'ane mücava'üya mücavacüna, mepüca'itiyatüca, yuhesie mieme metenihive'erieca naime. Masi que memüteyurie, mücü xepücacaxatani xeme, meuyevese müme Cacaüyarisie mieme memupasie müpaü memücateyuriecacü.

⁴ Hipatü müpaü mecateniyurieca, que temüteteviyasitüarieniqueyu xüca vahepaü teteyuriecaque. Yacü xecüa mecaniutiyaneni, mecaniyunanaimaca 'axa mü'anecü. 'Aixüa püca'ane müpaü xemüteyuriecacü, masi peuyevese pamüpariyusi

xemipitüacacü Cacaüyari. ⁵ Teüteri mepüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna, mepüca'itiatüca, nai mepütehiv'e'erie yuhesie mieme. Tita mütihive'erie, mücü payexeiya yucacaüyari. 'Ipaü xequetenemaica, yunaitü müya memüteyurie, müme vahesie pücatinaque memaye'axüanicü Cürisitu tiva'aitüvame mayanicü, Cacaüyari meta. ⁶ Xevitü caxe'ucuamana 'eca niuqui vevietü. Müya memüteyuriecü, 'ayumieme Cacaüyari püvaheca müme memücayuvaüriya yamemütecahunicü. ⁷ Mericüte, xepücauyexeviriyani vahamatü que memüteyurie.

⁸ Meripai yüvipa xepümiemetetücai, hicürixüa masi hecüaripa xemiemetetütü xenacüne Ti'aitamesie xeteviyatü. Hecüaripa miemete vahepaü xequeneyüaca. ⁹ Hecüariya que mütixuaveriya, 'ipaü catiniyurienemücü tevi. Naimecü 'aixüa catiniyurienemücü, heiseriemecü yacatinicamiemücü, yuri caniutainemücü. ¹⁰ Xequeneyü'üviya yax-emütehetimanicü tita mütinaque Ti'aitame. ¹¹ Xepücauyexeviriyani müme yüvipa mieme memüteyurie vahamatü. Tixaü pücatitixuavere que memüteyurie. Masi xequeniva-hecüatani que memüteyurie. ¹² 'Avie que memüteyurie müme, püyuteviyasitüaniqueyu xüca 'icuxatanique. ¹³ Peru mücü naitü hecüasietü, masiücütü canayeitüarivani hecüaripa. Hecüariya canihücütüni tita masiücüme mürayeitüa naime. ¹⁴ 'Ayumieme müpaü paine, 'Ecü pemücusu
Quenanutanieri,
Müquite vasata
Quenanucuquexi,
Cürisitu
Camanihecüariyamücü.

¹⁵ 'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca 'aixüa que xemüte'u'uva. 'Asimemücatemate vahepaü xepücauyüaca, memütemaivave vahepaü xequeneyüaca püta. ¹⁶ Quepaucua xemüyüvave 'aixüa xemüteyurienicü, yemecü müpaü xequeteneuyuri, teüteri hicü miemete 'axa memüteyuriecü. ¹⁷ 'Ayumieme 'asixecateyumatepaü xepücauyüaca, masi 'aixüa xequetenemaica tita mütinaque Ti'aitame. ¹⁸ Xepücatarüvetüveni vinücü. Müpaü tiyurienetü pürucuyaneni xeicüa. Masi 'Iyaricü xequenehüpüneni püta. ¹⁹ Quepaucua xemüteyutahüave, Cacaüyari cuicarieya xequeneuticuica, nüavari Cacaüyari hepaüsita manuyüne, cuicari 'Iyarisie timieme hepaüsita manuyüne xequeneuticuica, xe'inüavatü Ti'aitame yu'iyarisie. ²⁰ Yuheyemecü naimecü pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari müta'uquiyari, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitusüa xemümiemetecü.

Xeyuxevitü yaxequetenecahuni

²¹ Xeyuxevitü yaxequetenecahuni xemüteheiyehüviricü Cürisitu.

²² 'Ucari yaxequetenecahuni xecünama que memaitüca, yaxecüa que xemütecahu Ti'aitame ti'aitacacu. ²³ 'Uqui 'uca mu'uya canihücütüni, yaxecüa Cürisitu memüyutixexeüriva vamu'u canihücütüni. Mücüta canihücütüni que mü'ane yuvaiyari mutavicueisitüa. ²⁴ Memüyutixexeüriva yamecatenecahuni que müti'aita Cürisitu. Müpaürita yaxecüa 'ucari yamequetecahuni que memaitüca vacünama sepa que mütitita.

²⁵ Xeme 'uquisi xequenivanaqui'erieca yü'üitama, Cürisitu mütivanaqui'eripaü memüyutixexeüriva, müyuyetuapaü mümierienicü vahesie mieme. ²⁶ Yuhesie mieme müvapatacü müpaü tiniuyurieni, va'itietü hacü niuquicü. ²⁷ Müpau pütiuyuri yücümana, yühüxie müvatil'uitüanicü memüyutixexeüriva visi me'aneneme, mecaheucuyüyüvime, mecaheuviviravime, sepa tita müpaü müti'ane, masi memüpasiecacü püta vahesie mücarahüivanicü. ²⁸ Yaxecüa neuyeveca 'uquisi memüvanaqui'eriecacü yü'üitama, yuvaiyari memütenaqui'eriepaü. Que mü'ane minaqu'erie yü'üya, mücü caniyunaqui'erieca. ²⁹ Tevi hasuacu püca'l'uxie yuvaiyari, masi piveriya piquemaritüa. Cürisitu yaxecüa püvayurie memüyutixexeüriva, ³⁰ vaiyarieya memühümecü. Vaiyarieya 'umeyarieya tepühüme tame. ³¹ Que maine, 'Ayumieme tevi püyupata, yuquemasi

yuvarusi vahesüa püeyani, yü'üyasie pütiviya. Memüyuhutacai xei vaiyari mepacüne meyuxevitü. ³² 'Icü niuqui masi canitürücaüyeni, sepa mü'aviesiecai. Cürisitu hepaüsita memüyutixexeüriva vahepaüsita nepaine. ³³ Mericüte xemeta yuxexuitü yunaitü yü'ütama xequenivanaqui'erieca xemüteyunaqui'eriepaü. 'Ucari meta, mequetevareuyehüvirieca yücünama.

6

¹ Türi xequeniva'enieca yu'uquiyarima Ti'aitamesie xeteviyatü. Müpaü xüca xeteyurieca püheiserie. ² Quetinivareuyehüvirieca 'aquemasi 'avarusi que maine, mücü 'aisica canive'emetüni. Müpaü paineta quename tixaütü tipitüarieni, müpaü haitü, ³ Müpaü petiyurienetü 'aixüa pepü'itüarieni 'epepüreutevini cuiepa, haitü.

⁴ Xemeta xemüva'uquiyarima xepücavahaxüatüaca yütüriyama. Masi xequenivaveriyani xeteva'üquitüatü xevara'imaiyatü que müreuyevese yamütüyurienicü Ti'aitamesie tiviyatü.

⁵ Te'uximayatamete xequeniva'enieca müme memüxecusiyarima cuiepa, xeheumamatü xe'utiüyüacatü. 'Aixüa 'iyaricü xete'uximayatü, Cürisitusie mieme masi xecateni'uximayacacuni. ⁶ Vahüxie xecüca xepücate'uximayaca teüteri xevanaqui'aritäanique. Masi Cürisitusüa miemete te'uximayatamete xemühümecü, yu'iyaricü yaxequeteneyurieca tita mütinaque Cacaüyari. ⁷ Xeyuvaüriyatü xequetene'uximayaca, que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayapaü xeyüatü, teüteri vahesie mieme pücatixaü. ⁸ Müpaü xequetenemaica, yuxexuitü 'aixüa que memüteyurie, müpaü mecatenipitüariecuni Ti'aitame yativapitüacacu, sepa te'uximayatamete memühüme, sepa memüyünü'a.

⁹ Xemerita xemüvacusiyarima, yaxeicüa xequenivayurieca. Xequeteneuhayeva xevamarivecatüatü, müpaü xetemaitü, que mü'ane müvacusiyari müxecusiyari 'axeicüa, mücü taheima pacave Ti'aitametütü, yücü pücativaxeyia teüteri.

Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima

¹⁰ 'Imatüriece ne'ivama, Ti'aitamesie xeteviyatü xequetenürücariyarieca, que mü'ane mütürücaüye xetürücariyacacu. ¹¹ Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima, mücücü xequeneyucuha'aritäaca cuyacü, xemüyüvavenicü xemüti'ucacü xecacuyuitüarietü Cauyumarie 'irümarieyasata. ¹² Tameri teüteri tevaraye'unietü tepücatacuitüve. Masi te'aitamete, heiserie hexeyamete, müme memüte'aita 'ena yüvipa naisarie cuiepa, 'iyarite memüyucuitüve tita 'axa müti'anesie mieme muyuavisie memuxuave, müme tevaraye'unietü püta tepütacuitüve. ¹³ 'Ayumieme xequenanu'üi Cacaüyari cuyaximama vatepüa naime. Mücücü xecaniyüvaveni xemeye'uniecacü sepa tucari 'axa mü'ane, xecaniyüvavecuni xemüti'unicü xecacuyuitüarivatü, naime xe'aye'atüame. ¹⁴ 'Ayumieme 'axequeteti'uca 'aixüa. Cuya que mürayuhüa, xemeta tita yuri müraine xequenecuxatani. Cuya tepüa que müranacatücü yutavie capa 'u'axienicü, xemeta heiseriemecü yaxequetenecahunü. ¹⁵ Yucacaisie que müreuquexüa, xemeta xequeneyucuha'aritäaca niuqui 'aixüa manuyünesie xeteviyatü, 'aixüa que temütexeyarie manuyünesie. ¹⁶ Mücü meta, 'eyeume que müracaxu'u cümana müyucunarüma, xemeta yuri xequetene'erieca. Müpaü xepüyüvaveni xemitünicü naime 'axa mütiuca'iyari 'ürüteya mütaivave. ¹⁷ Cuya yumu'usie tepüa que müranaquesa, xemeta müpaü xequetenemaica, xemutavicueisitüariecü. 'Ixipara que müracue'e, Cacaüyari niuquieya xehexiyatü xequeneyucuitüveni, 'Iyari que mütiyumiene mücücü. ¹⁸ Naimecü xequeneyunenevieca xequenevavirieca. Yuheyemecü nenevieri xequenepitüaca 'Iyarisie xeteviyatü. Müpaü xemüteyuriecacü, xequeneyühütüaca, yemecü xepücatehayevani xe'ivavirietü Cacaüyari yunaime teüterimama vahesie mieme. ¹⁹ Nehesie miemeta xequeneyunenevieca, niuqui nemüpitüariecacü quepaucua nemütaniuni, nenetatüatü nemihecüatanicü tita müti'aviesiecai niuqui

'aixüa manuyüne hepaüsita. ²⁰ Mücüsie mieme necaniniucametüni sepa tepüacü nemanutahüiya. Xequeneyunenevieca nemünetatuanicü niuquisie mieme, que müreuyevese nemütaniunicü.

Vaiürisica que mütivareutanü'airiexüa

²¹ Yaxemütemaicacü xemeta que nemüranayemie que nemütiyuriene, naime yacatinix-etaxatüamücü Tiqicu. Mücü canita'ivatüni teminaqui'erie. Tiparevivame yamüticamie canihücütüni Ti'aitamesie mütiyiya.

²² 'Ayumieme xehesüa nepenunü'ani yaxemütemaicacü que temüte'anayecü, xe'iyari mütuicariyacü.

²³ Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisituta xüca mevapitüaca 'ivamarixi memüca'uximatüariyacü yu'iyarisie, xüca mevapitüaca memüyunaqui'erieyacü yuri mete'erietü. ²⁴ 'Aixüa mequete'u'iyarini müme yuheyemecü meminaqui'erie Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu vahesie mieme yunaime vahesie mieme.

PIRIPUTARI Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Papuru Timuteumatü tecanixevaüritüaca, te'uximayatamete tehümetütü Cürisitu Quesusisie mieme. Yunaitü Cacaüyarisie mieme xemupasie Cürisitu Quesusisie xeteviyatü Piripusie xemütama te'üviyamete teparevivamete, yunaime tecanixevaüritüaca. ² Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüarietacü.

Papuru que mütiyuneneviecai yuri memüte'erie vahesie mieme

³ Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari quepaucua nemüxeha'erivani. ⁴ Quepaucua nemivavirie yunaime xehesie mieme, nenetemavietü necaninenenevieca neheyemecü. ⁵ Pamüpariyusi necanipitüaca xeme tame temütaxevicü hicü tanaitü niuqui 'aixüa manuyüne tecuxatatü yaxaicüa matüaripaü. ⁶ 'Ipaü yuri netini'erieca, que mü'ane misutüa xecuyitüvatü 'aixüa xemüteyurietacü, mücütütü catinaye'atüamücü tita mütiyuriene tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu Qesusi munuani. ⁷ Caniheiserietüni 'ipaü nemütinemaicacü yunaime xehepaüsita, nemüxenaqui'eriecü 'aixüa 'iyaricü. Xeme neta tanaitü tepütaxevi tetemaitü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme ne'utaniucacacu ne'ihécüatüatü niuqui que mütiheiserie. ⁸ Cacaüyari catinihecüatani que nemütixexeyamücü yunaime, Cürisitu Qesusipaü netinemaitü. ⁹ 'Ipaü necatininenenevieca, xeme masi yemecü xeteyucanaqui'erietü xemacü necü heiseriemecü xetemaivavetü, nai xetemaitü que müreuyevese yaxemüteyurietacü, ¹⁰ xemüyüvavenicü xemipatacü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane que xemüte'imate. Müpaü xeteyurieu, tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu munuani canimasiücücamücü que xemücateseviximarieca, xehesie que mücarahüivani. ¹¹ 'Ana heiserie xecanipitüarietacuni, que mütiyupitüva Qesusi Cürisitu. 'Ana mücücü visi 'anetü canayeitüariemücü Cacaüyari, 'aixüa catinicuxaxasivamücü hepaüsitana.

Xüca ne'ayeyurini Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü, que mutayü

¹² Ne'ivama nepütixetaxatüaniqueyu que nemüranayetüa hepaüsita, müpaü xemütemaicacü, 'aixüa puyü masi vaüca mü'enierienicü niuqui 'aixüa manuyüne. ¹³ Yunaitü cuviyexunu quita miemete hipatüta yunaitü müpaü mepütehetime quename Cürisitusüa nemiemetütü ne'anutahüiya. ¹⁴ 'Ivamarixi 'esivatücacu yunaitü menesih'a'erivatü que nemüranutahüiya, Ti'aitamesie meteviyatü mecaniyuvaüriyani masi vaüca Cacaüyari niuquieya memücuxatanicü mecaheumamatü meyutatuatü. ¹⁵ Hipatü siepüre 'asita me'ütesatü meyucuicutü mepütécuxata Cürisitu hepaüsita, hipatü püta 'aixüa mete'u'iyaritü mepütécuxata. ¹⁶ Müme menesinaqui'erietü mepütécuxata müpaü metemaitü, ne niuqui 'aixüa manuyünesie mieme nemutaniucacü, 'ayumieme nepüyüane. ¹⁷ Hipatü püta mepütehécüata Cürisitu hepaüsita mevara'ivacutü hipame, va'iyari cayuxevicacu. Que memüteyurie, müpaü mepütécu'eriva, masi vaüca nepü'uximatüarieca ne'anutahüiyatü. ¹⁸ Sepanetü que memüteyurie, Cürisitu canicuxaxasivani. Ne 'ayumieme nepünetemavie, sepa memütécuxata yacü xecüa meyüatü, sepa yuricü meyuvaüriyatü memüyüa.

Mücü meta, nepücatihayevani nenetemavietü. ¹⁹ Müpaü nepütimate, 'icü naitü 'aixüa püyüni nemütaviceisitüarienicü xeyuneneviecacu xeme, Qesusi Cürisitu 'iyarieya nesituicacacu. ²⁰ 'Ipaü yemecü yuri nepüti'erie neta'icuevatü, 'uxa'atüni varie nepücatevijasitüarieni. Masi Cürisitu que mütive'eme canimasiücücamücü yaxaicüa meripaipaü. Menesixeyiatü nevaiyarisie que nemütiuyeica nenetatuatü, teüteri

müpaü mecatenimaicacuni sepa nemayeyurini sepa nemumü. ²¹ Sepa nemayeyuri, Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü. Sepa nemumü, masi 'aixüa caniyümücü. ²² Nevaiyarisie ne'uyeicacacu xüca tixaütü tiutixuavere neti'uximayacacu, quesü yüni. 'Asinepücatimate que mü'ane masi 'aixüa müyüniqeyu. ²³ 'Esimacuyeva nepüyüane. Nepünevaüriya nemüyemiecü Cürisitumatü mana nemeyeicanicü. Müpaü masi 'aixüa pü'aneniqueyu. ²⁴ Perusü xehesie mieme caneuyeveca masi nemünehayevacü 'ena nevaiyarisie netiviyatü. ²⁵ Hicürixüa nepüretima que nemütiyurieni, müpaü necatinimaica nemünehayevanicü. Yunaime xehesüa necaninehayevamücü nexeparevietü masi vaüca xemüyüvavenicü, xemüyutemamaviecacü yuri xete'erietü. ²⁶ Müpaü xüca netiyurieneni, Cürisitu Qesusisie xeteviyatü yemecü xepüyüvaveni 'aixüa 'ane xemütemaicacü xenesiha'erivatü, quepaucua xehesüa nemunuani tavari. ²⁷ 'Ipaü xeicüa xequeteneyurieca, que müreuyevese yamütiyurienenicü heixeiyatü niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne, müpaü xequeteneu'uvani cuiepa. Xüca müpaü xeteyurieca, sepa xehesüa nemeyeicani nexexeiyatü, sepa tevapai nemeyeica xehepaüsita ne'ematü xeicüa, müpaü necatinimaicamücü xemüseseüyenicü 'iyari xehexeiyatü müyuxevi, yaxecüa xetecu'erivatü yunaitü xemüyucuitüvecü capa xe'unavaiyarienicü titasie yuri xemüte'erie niuqui 'aixüa manuyüne que maine, ²⁸ xepüca'utiyüyüacani quepaucua müme memüxe'aye'unie memüxemariutani. Müpaü xeteyurietü 'inüari xenacünicuni vahepaüsita, que memüteheuyexüriyani. Xemeta yuhesie mieme 'inüari xepacüne que xemütetavicueisitüarieni Cacaüyari xetavicueisitüayu. ²⁹ Cürisitusüa xemümiemetecü xepupitüarie yuri xemüte'eriecacü hesiena, masisü cuxi xepupitüarie xemütecuinitüarieni hesiena mieme. ³⁰ Yaxeicüa nehapaü xequeteneyucuitüveni hicü, que xemünetexeyacai yanetinemieneme, hicüta que xemüte'enana quename yanetinemiene.

2

Cürisitu tixaütü catihücütütü que müratüa, 'arique ve'eme que müratüa

¹ Caniyuritüni, Cürisitusie teteviyatü tecanituicarieca tecaninütüarieca que temütetacanaqui'erie, 'Iyarimatü tecanitaxevini tanaitü, tetenitacanenimayaca que temüte'u'iyari. ² 'Ayumieme nepaine, xüca müpaü 'aneni, xequeneyave'atüa xenesitemavieriyatü. Yaxeicüa xequeteneyumaica, yaxecüa xequeteneyucanaqui'erieca, yuhepaü xequetenecue'erivani, xequeneyuvaüriyani yu'iyarisie xemüyuxevinicü. ³ Hipame xevara'ivacutü xepücayüaca, teüteri xehepaüsita 'aixüa memutiyuanenicü xeicüa xepücayüaca. Vavemete masi xequeniva'erieca hipame, xeme püta tixaütü xecatehümetüme xequeneyu'erieca yücümana. ⁴ Yuxexuitü xeme xepücatecuvautüveni tita xehesie mütimieme xeicüa. Tita hipame vahesie mütimieme püta xequetenecuvautüveni.

⁵ 'Ipaü xequeteneyumaica yu'ivama xevara'erivatü que mütiyumate Cürisitu Qesusisie tiviyatü.

⁶ Cacaüyari que mü'ane,
Mücü yaxecüa pü'anecai.
Peru müpaü pücaticu'erivacai
Quename 'aixüa yüniqueyu
Xüca Cacaüyaripaü ve'eme
'Ayuyetitüanique,
Sepa müyüvecai.

⁷ Catiniuhayeva
Heiserie hexeiyatü
Que mü'ane vaüriyarica
Müti'uximayapaü 'anetü

Nayuyeitüani.
 Teüteri vahepaü 'anetü
 Nayani.
⁸ Mericüsü
 Xeyarietü
 Tevipaü 'anetü
 Tixaütü catihücütütü
 Canayuyeitüani.
 Yacatinicamiecaitüni
 Sepa mumü,
 Curuxisie caniumierieni.
⁹ 'Ayumieme Cacaüyari
 Ve'eme caneyeitüani.
 Canipitüani
 Visi mütimarivanicü
 Que mü'ane mühücü
 Hipatü que memücatemarivapaü.
¹⁰ 'Uxa'atüni varie
 Quepaucua Qesusi
 Mütahüavarieni
 Que mü'ane mühücü,
 Müpaü que mütimariva
 'Ana yunaitü
 Mecanicatunuma'uicuni
 Nenevieri mecanipitüacuni
 Taheima memütama
 Cuiépa memütama
 Cuietüa memütama,
¹¹ Yunaitü
 Mecaniyutahecüatacuni,
 Que memüteheitima
 Qesusi Cürisitu
 Quename Ti'aitame hücü,
 Me'utiyuatü.
 'Ana 'aixüa canicuxaxasivamücü
 Cacaüyari müta'uquiyari.

Cuiépa memütama que temütevahecüatüa

¹² Xemeta nenaqui'erima, müpaü nepütixetahüave, yuheyemecü yaxetenicahucaitüni xehesüa neheyeicacacu. Hicü tevapai neheyeicacacu masi vaüca peuyevese yaxemütecahunicü Cürisitupaü. Yaxequeteneyurica que müreuyevese yaxemüteyuriecacü mexi xetavicueisitüariexime, peru xeheumamatü xe'utiyüüacatü. ¹³ Cacaüyari canihücütüni que mü'ane yamütiyuriene xesata, xecuyuitüvatü xemüyuvaürianicü, 'arique meta yaxemüteyuriecacü. Que mütixecuyuitüva yacatiniyümücü que mütinaque.

¹⁴ Müpaü nai yaxequetenecahuni, xecaniuquixietü niuqui xecaxüatüatü. ¹⁵ Müpaü xeteyuriecacu, xehesie pücarahüivani, xepüca'inüca tita 'axa müti'ane. Masi Cacaüyari nivemama xecanacünicuni, xepücaseviximariéca teüteri vasata xe'u'uvatü va'iyari mütutuni memeuyexüri. Vasata xe'u'uvatü xecanivahecüariviyani, xuravesixi que memütehecüarivie cuiépa. ¹⁶ Niuqui xecanexeiyani varanutanieritüvame. 'Ayumieme 'aixüa 'ane netinimaicamücü nexeha'erivatü quepaucua tucari maye'ani, quepaucua Cürisitu munuani. Xehesie catinimasiücücümücü 'ana, xüanacüa que nemücatiunanausa xüanacüa que nemücati'uximaya. ¹⁷ Xeme yuri que xemüte'erie, Cacaüyari xecanayexeiya yaxecüa que mü'ane mavari müvevi meixeyapaü yucacaüyari.

Hesiena mieme xeteni'uximayaca. Xüca ne'umierieni müpaü yuri xemüte'eriecacü, nexuriyacü xüca xemavari 'uxurimarieni, mücücü necaninaqui'acamücü. Xeme yunaitü que xemüteyutemamavie, ne xehepaü necaninetemavieca. ¹⁸ Mericüte xemerita yaxaicüa xequeneyutemamavieca, 'axeicüa temütatemamaviecacü.

Timuteu 'Epapüruritu que memüteyurieniquecai

¹⁹ Ti'aitame Qesusisie netiviyatü 'ipaü nepüticu'eriva, yareutevitü xehesüa nepenunü'ani Timuteu, ne'iyarisie nemütürücariyarienicü neretimaime xehepaüsita. ²⁰ Xeime nepücahexeiya hepaüna tiuca'iyarime, mücü xeicüa 'aixüa 'iyaricü caniyu'iyaritüacamücü xehesie mieme. ²¹ Hipatü yunaitü tita vahesie mütimieme xeicüa metenicuvautüveni, tita Cürisitu Qesusisie mütimieme mepücatecuvautüve. ²² Xeme xepimate 'iya, que müti'inüasie que mütimasiücü, xepütemate nehamatü que müti'uximaya niuqui 'aixüa manuyüne tetcuxatacacu, ranive yuquemasimatü müti'uximayapaü. ²³ 'Ayumieme 'ipaü nepüticu'eriva, nepenunü'ani cuitü neretimaime que mütiyüni nehepaüsita. ²⁴ Ti'aitamesie netiviyatü yuri nepüti'erie cuitüva nemüyemiecü neta.

²⁵ Müpaüta netinicu'erivani, peuyevese ta'iva nemanunü'anicü xehesüa 'Epapüruritu. Mücü nehamatü catini'uximayaca, tahamatü tecanicuyaxitüni. Xeme xecaneiyenü'ani nehesüa münesipareviecacü que müreuyevcai. ²⁶ Yunaimie nixexeyamücüni, niyuhiveriecaitüni xemu'enanacü que müticuyecai. ²⁷ Tasüari catinicyuecaitüni, 'esivatücacu caniumüni. Masi Cacaüyari nitinenimayata, 'axeicüa nesinenimayatü neta, capa nenetihiverieme tavari nenetihiveriecacü. ²⁸ 'Ayumieme necaninevaüriyani nemanunü'anicü xemüyutemamaviecacü xeme tavari xe'ixeyatü, neta necanehiverietü nemayanicü. ²⁹ Hicüri xequeneutanaqui'erie Ti'aitamesie xemüteviyacü, vaüca xequeneyutemamavieca xehe'erivatü. Müya memü'anene vavemete xequeniva'erieca. ³⁰ Cürisitusie mieme ti'uximayatü caniumüni tüma. Yücümana caniyucuerivayuriecaitüni meye'atüanicü que müreuyevcai xemünesiparevieniquecaicü.

3

Heiserie nepexeiya que mütivaiyacü

¹ Mücü meta ne'ivama, xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari 'ipaü netixe'utüirietü, nepünevaüriya, niuquicü nepüca'uxive. 'Aixüa caniyümücü masi xehesie mieme xecueriva'anenecacu. ² Xequeneyucuerivayurieca müme nemüvaxatacai 'axa memüteyurie vahepaüsita, müme sücürü vahepaü memüca'itiyatüca, müme vahepaüsita. Xequeneyucuerivayurieca que memütexe'inüaritüacu vitequiyacü. ³ Tame püta Cacaüyari 'inüarieya tepexeiya, tame püta tepühüme Cacaüyari temayexeiya 'Iyari que maine. Tame taheyemecü tecaninaqui'aca Cürisitu Qesusisie temüteviyacü. Mücü meta, yuri tepücate'erie herie miemesie. ⁴ Müme que memü'anene herie miemesie yuri memüte'erie, neta müpaü necani'aneni. Xüca xevitü müpaü ticu'erivani quename yüve herie miemesie yuri müti'eriecacü, ne masi necaniyüveniqueyu. ⁵ Ne'utinuvaca 'atahairieca tucarisie necaniu'inüasieni Huriyusixi vaxitequiyacü. 'Ixaheri teüteriyari vahesie Venicamini nuivariyarisie necaniyeyani. Hepürayu teviyari necanihücütüni Hepürayusixi vahesie nemüyetüa. 'Inüari niuquiyarisie que nemütiviyacai, Pareseu necanihücütücaitüni. ⁶ Que nemütinevaüriyacai yaneticamietü, necanivataveveiyacaitüni memüyutixexeürivacai. Heiserie que nemürexeyacai 'inüari niuquiyarisie yaneticamietü, nehesie pücarahüivacai yemecü. ⁷ Perusü Cürisitusie nemütiviyacü müpaü nepütinemate, mücü nai netiniutatümaiya, naime cümana 'aixüa nemü'itüarieniquecai. ⁸ Mücü meta, sepa que mütitita, naitü tiniutatümaiarieni que nemütixeiya, müpaü nemütinematecü, masi yemecü 'aixüa necani'itüariemücü ne'imaitü neti'aitüvame Cürisitu Qesusi. Mücüsie nemümiemecü 'ari naime netiniutatümaiya. Sepanetü, mücü naitü

xasi xeicüa canihücütüni que nemütixeiya. Necaninevaüriyani masi Cürisitu nehex-eiyatü nemayanicü, ⁹ hesiena netiviyatü yanepütixeyariecaqueyu xeicüa. Necümana heiserie nepücahexeiya, 'inüari niuquiyarisie yaneticamietü heiserie nepücanepitüa necümana. Masi heiserie que nemürexeiya, Cürisitusie yuri nemüti'eriecü püta heiserie necanexeiyani, Cacaüyari heiserie que münepitüa yuri nemüti'eriecü. ¹⁰ 'Ipaü xe-icüa nepütinevaüriya, nemimaicacü Cürisitu, nehésie nemimaicacü türücariyaya cümana müranucuquetüarie, ne hamatüana temütaxevinicü que mütiucuinixü netimaitü, hepaüna ne'aretü nemayanicü mücü que 'aretü matüa 'umierieca. ¹¹ Necanaye'aniqueyu xeicüa nemanucuquetüarienicü müquite vasata.

Que mütiunanausacai, he'ivanique

¹² 'Acuxi müpaü nepüca'ane, 'acuxi nepüca'aye'ave. Cürisitu Qesusi pünesi'u'axixü, neta nemi'axenicü tita münepitüa. 'Ayumieme nepünemexütüa, yanemüraye'anicü.

¹³ Ne'ivama, ne'aye'ame nepüca'erie cuxi. Peru siqueresü 'ipaü netiniyuriene, nenetümaiya nesütüa mieme, necaninetatuani masi hicü nemi'axenicü neyeta mieme.

¹⁴ Yanetiunanausatü nepünemexütüa neme'ivacü, Cacaüyari que münepitüa'ini taheima miemecü nemü'ayumiemetünicü Cürisitu Qesususie netiviyatü.

¹⁵ Quetapaümetü temüsesüye 'ipaü tequetecu'erivani. Xüca yücü xetecu'erivani, Cacaüyari yacatinixehécüatüamücü. ¹⁶ Que temüte'aye'axüavave, müpaü yatequetecahuni.

¹⁷ Ne'ivama 'axeicüa xequenene'üqueni ne que nemütiyuriene. Tame 'inüari tecanühümetüni. Müme tahepaü memüte'u'uva, müme xequenivaxeiyani. ¹⁸ Yümüretü que memüte'u'uva, mecaneye'unieca Cürisitu que mütiümierie curuxisie. Vahepaüsita müixa netinixecuxaxatüvacaitüni, hicüta yaxecüa nepaine ne'utasuatü. ¹⁹ Müme que memüte'aye'axüani, menica'unariecuni xeicüa. Yuhuca mecanayexeiyani yucacaüyaripaü. Visi me'aneneme mecaniyuxatani quepaucua müpaü memüyüa que temüteteviyasitüarie. Cuiepa timiemecü xeicüa mecatena'erivani. ²⁰ Tame püta muyuavisie tecaniquiecataritüni. 'Ayumieme tecanicuevieca tasivicueisitüvame Ti'aitame Qesusi Cürisitu 'umamiecü. ²¹ 'Iya yücü 'aneneme caneyetitüamücü tavaiyari. Hicü tixaü tecatehümetütü 'icü tavaiyarisie tecaniu'uvani. Peru 'ana yuvaiyaripaü 'aneneme caneyetitüamücü, visi 'aretü que mütiuyeica mücü. Müpaü tiniyuriemücü yütürücariyacü. Müpaü titürücaüyetü caniyüveni naime yaticamieme mayeitüanicü, mücü que müti'aita.

4

Yuheyemecü xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü, que mutayü

¹ 'Ayumieme nepaine, Ti'aitamesie xeteviyatü xecacuyütüarivatü xequeneuti'uti, ne-naqui'erima. Müpaü nepütixecühüave nexexeyamütü ne'ivama nemüxenaqui'erie. Xeme xecanühümetüni xemünesitemavieritüa, xehésie catinimasiücüni que nemüreyehüviyarie. Yaxeicüa ve'eme muma que mütiuhanitüariva, neta necanixehexeiyani xeme ne'inüaritüme.

² Neuxei 'Euhuriya, neuxei Sinitique, vaüriyarica necanixepitüaniqueyu yaxecüa xemüteyumaicacü xeca'ütesatü Ti'aitamesie xeteviyatü. ³ 'Ecü meta nehamatü yuricü pemicuhanane hararu, nepümasitavavirieniqueyu 'ecü pemüvapareviecacü mücü 'ucari. Nehamatü 'axeicüa tepütacuitüvecai niuqui 'aixüa manuyüne tecuxatatü, Cüremenitimatü hipameta vahamatü nehepaü te'uximayatamete. Müme mepacayasarie quename tu-cari mehexeiya.

⁴ Mericüte, yuheyemecü xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari nepaine, xequeneyutemamavieca. ⁵ Yunaitü teüteri mequexexeiyani xeca'ayu'eririyacacu. Ti'aitame hura caniyueicani.

⁶ Xepücayu'iyaritüaca tixaütü hepaüsita. Masi naimecü xeyunenevietü xe'ivavirietü pamüpariyusi xe'ipitüatü, yaxequeteneutahüavi Cacaüyari tita xemüte'ivavirie. ⁷ 'Ana

Cacaüyaritütü nixepitüacamücü yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpaü tixepitüatü cani'üviyacamücü xe'iyari, sepa xeme 'asixemücatemate que mütiyüveni mi'üviyanicü. Que xemüteyücühüavesie canixe'üviyacamücü Cürisitu Quesusisie xeteviyacacu.

Tcü hepaüsita xequeteneyücühüaveni, que mutayü

⁸ Mücü meta, ne'ivama, naitü yuri müraine, naitü müreuyehüviyarie, naitü mütiheiserie, naitü müti'itiya, naitü visi mü'ane, naitü 'aixüa maine, sepa que mütitita xüca 'aixüa 'aneni xüca 'aixüa ticuxaxasivani, mücü hepaüsita yaxequeteneyücühüaveni xeme.

⁹ Que xemüte'u'üquitüarie, que xemüteyeturiyarie, que xemünete'u'eni, que xemünete'uxei yanetiuriyenecacu, müpaü yaxequeteneyurieca. 'Ana que mü'ane müxepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, mücü Cacaüyaritütü xehamatü caniyueicamücü.

Piriputari que memüte'imicuacai

¹⁰ Ti'aitamesie netiviyatü yemecü nepünetemavie tavari xemisutüacü xene-siha'erivatü. Süricü xepünesiha'erivacai, masi pumavecäi xevitü xeme müyüvecäi tixaütü mütiyurienicü. ¹¹ Ne nereuyehüatü nepücahaine. Nepü'iyamate ne'iyari 'aixüa müyünicü necümana, sepanetü que nemüranayemie. ¹² Nepü'iyamate tixaü necatihücütütü, vaüca nerexeyiatüta nepü'iyamate. Naimecü yanepüretima nemütahuxanicü nemühacamünicü vaüca nemürexeyianicü tixaütü nemücarexeyianicü nepü'iyamate. ¹³ Naime necaniquemaca Cürisitusie netiviyatü, 'iya nesitürücariyacacu. ¹⁴ Siepüre 'aixüa xepüte'uyuri nehamatü xeyuxeviriyatü que nemüti'uximatüariecäi.

¹⁵ Xeme Piriputari müpaü xepütemate que mütiuyü quepaucua niuqui 'aixüa manuyüne musutüarie cuxaxasivatü, Maseruniya quepaucua nemeyetüa. 'Ana memüyutixexeürivacai mepücanesipareviecäi. Mepücanetemicuacai neheixeyiatü nemayanicü, xeme xeicüa xepünetemicuacai. ¹⁶ Tesarunicapai neheycacacu tita nemüreuyehüacai xepünete'utanü'airi heiva hutarieca. ¹⁷ Neticuvaunetü tavari yaxemüneteminicü nepücahaine. Nepüticuvaune tita mütiexemaquieri püta mayanicü. ¹⁸ Necanitanaqui'erieniri xe'imiquieri naime, cananuyuhayevani. Catinaye'ani tita nemüreuyehüacai, 'Epapüruritu nesi'ü'üitüacu tita xemüteheyenü'a. Que xemüte'uyuri, mücü visi mu'üapaü caninaqui'erivani, mavari münaqui'eriva canihücütüni, caninaqueni Cacaüyari. ¹⁹ Mücü meta, necacaüyaritütü catinaye'atüamücü tita xemüteheuyehüaca hepaüsita naime, vaüca mürexeyiacü visi 'aneneme, müpaü que mütimasiücü Cürisitu Qesusisie. ²⁰ Cacaüyari müta'uquiyari 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. Canise'ini 'icü niuqui.

Vaürisica que mütiavarunü'airixüa

²¹ Xequenivavaüritüaca Cacaüyari teüterimama yunaime, Cürisitu Qesusisie temüteviyacü. Nehamatü memü'uva ta'ivama menixevaüritüaca. ²² 'Ena yunaitü Cacaüyari teüterimama mepüxevaüritüa, müme meta Sesaxisüa miemete cuviyexunusixi.

²³ Ti'aitame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.

CURUSETARI Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüritüaca. Nü'ariecame necanihücütüni Cürisitu Qesusisie mieme, müpaü mütinaquecü Cacaüyari. ² Tecanixevaüritüaca ta'ivama yuri xemüte'erie Curusetari, Cacaüyari teüterimama xemühüme Cürisitusie xeteviyatü. 'Ipaü teputiyuane, Cacaüyari müta'uquiyari Tati'aitüvame Qesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Que mütitavaviri Cacaüyari, müvapitüanicü memütemaicacü 'Iyarisie timieme

³ Tetanenevietü, taheyemecü xehepaüsita pamüpariyusi tecanipitüaca Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'uquiyarieya, Cacaüyari hücütüme. ⁴ Teniu'ena yuri que xemüte'erie Cürisitu Qesusisie, que xemütevanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaime. ⁵ Müpaü xeteniyurieca 'amuvecü tita xehesie mieme müti'üviyarie taheima, yaxete'icuevietü. Xeme meripai xeniu'enanani que müti'üviyarie, cuxaxasivacacu niuqui 'aixüa manuyüne que mütivaiyacü. ⁶ Mücü niuqui canixe'uta'axiyani. Naisarie cuiapa catinitixuaverirümeni, canitaverirümeni yaxaicüa que mütiüyü xehesüa. Niuqui caniusutüarieni 'iya tucarisie quepaucua xemu'enana, quepaucua xemütehetima yuricü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ⁷ 'Epapüraxi que mütixe'uta'üquitüa. Mücü tahepaü catini'uximayatametüni, tecaninaqui'erieca, yacatinicamieni Cürisitu parevivameya hücütütü xehesie mieme. ⁸ 'Iya cataniutahecüasitüiya que xemüteyucanaqui'erie 'Iyarisie xeteviyatü.

⁹ Yatetemaitü 'anapai hicüque, tame 'ayumieme tepücatehayeva tetanenevietü xehesie mieme, müpaü tete'ivavirietü Cacaüyari, xemühüpünicü yaxetemaitü tita mütinaque Cacaüyari, naimecü xetemaivavetü, 'Iyarisie timieme xetemaitü naimecü, ¹⁰ 'axemu'uvanicü meta que müreyeveve Ti'aitamesüa miemete memu'uvanicü, xe'inaqui'asitüatü naimecü. Tepivavirie mütiutixuxuaverenicü 'aixüa xeteyuriecacu naimecü, xemütivaverirümenicü que xemüte'imate Cacaüyari. ¹¹ Tepivavirie xemütürücariyarienicü, naimecü xetürücavitü, 'iya que mütitürücaüye marivetü, para xemüyüvavenicü xemüte'uca'enivanicü, 'exemüteheutevinicü xecaha'atü, ¹² xeyutemamavietü pamüpariyusi xemipitüacacü ta'uquiyari. 'Iya yüvemetecatanayeitüani, tahesie mütinaquenicü tita mütinaqueni Cacaüyari teüterimama vahesie, hecüaripa me'u'uvacacu. ¹³ Cataniutavicueisitüani Cacaüyari, yüriya heiserie mücahexeyanicü tahepaüsita. Cataniupata, que mü'ane münaqui'erie tati'aitüvame mayanicü, nu'ayatütü. ¹⁴ Mücüsie teteviyatü tecaniuxünarieni, que mütareuyehüviriri'axa temüte'uyuricü.

Cürisitu mumücü, que temüte'upitüarie 'aixüa temütexeyarienicü

¹⁵ Tepücaüvave temixeyiacü Cacaüyari, peru 'iya cani'üquisicayatüni. Canive'emetüni heiserie hexeyiatü tita mütiunetüarie hepaüsita. ¹⁶ Hesiena tiviyatü, naitü tiniunetüarieni, tita taheima mütimieme, tita cuiapa mütimieme, tita temütexeyia, tita temücatexeyia meta, vavemete, müme memüva'uquiyarima, te'aitamete, müme heiserie memexeyia, naitüri tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu. Hesiena mieme tiniunetüarienita. ¹⁷ 'Iya 'acaniuyeicacaitüni tixaütü catinetüarievecacu cuxi. Naitü catiniyuxevini 'iyasie tiviyatü. ¹⁸ Mücü meta, tame temütatixexeüriva tevi vaiyariyapaü te'anenecacu, 'iya canitamu'utüni, tisutüvame hücütütü. 'Iya müquite memanucu'uni vamexüacame canihücütüni, naimecü ve'eme mayanicü. ¹⁹ Cacaüyari que mütiyuvaüriya, naitü que 'anetü mühücü Cacaüyari, mücü Cürisitusie 'acaniuveni. ²⁰ Müpaüta tiniyuvaüriya,

mipatacū naimē Cūrisitu yatiyuriēnacacu, para naitū 'aixūa mütixeyariēnicū 'iya que mütixeyia. Curuxisie yuxuriya que mütiutayeyuri, pipitūa tita cuiepa mütimieme tita taheima mütimieme hamatūana 'aixūa memütēyuxeyianicū.

²¹ Xemeta 'anapai xepūyupatacai xaūsie miemete xe'ayuyēitūatū. Que xemütēyūcūhūavecai, xecani'uxive'eriecaitūni mexi 'axa xeteyuriecai. Hicūrixūa 'aixūa xetexeyariētū xecanayēitūariēni, ²² 'iya tevitūtū yuvaiyarisie mumūcū. Mūpaū tiniuyuriēni mūxe'aye'atūanicū Cacaūyari hūxie, hesiēna mieme xepasiecacu, xecaseviximariēcacu, xehesie carahūivacacu. ²³ Mūpaū catiniyūmūcū xūcate xeyuhayeva yuri xete'erietū, xetesariya tūrūcaūyēcacu xehetūa, xeseiriyariētū xecacuyaximetū, masi xe'icuevietū tita mütixata niuqui 'aixūa manuyūne. Xecani'enieni 'iya niuqui, canihēcūasieca naisarie que mūranetūarie muyuavitūa. Ne Papuru neniuhūritūariēni hepaūsitana.

Papuru que mütiuhūritūarie nuivarite vahesie mieme

²⁴ Hicūsūari ne necaninetemavieca sepa nemū'uximatūarie xehesie mieme. Necaneyē'atūani tita müreyevese nemū'uximatūariēcacū, Cūrisitu que müti'uximatūarie. Nevaiyarisie mūpaū netiniyuriēni 'iya vaiyariēyasie mieme, memūyutixexeūriya mehūmetūcacu. ²⁵ Ne vaparevivame necanayani, Cacaūyari que mūnetiuhūritūa xehesie mieme, 'aye'arūcamecū nemüticuxatānicū Cacaūyari niuquieya. ²⁶ 'Iya niuqui cani'aviesiecaitūni. Tucari manucatūasie pūcamasiūcūcai, teūteri quepauca memanūticū mūpaū mēpūcatemaicai. Masi hicū masiūcūtū canayani, Cacaūyari teūterimama mūpaū memūtemaīcacū. ²⁷ Cacaūyari niyuvaūriya mūpaū mütiva'ūquitūanicū mūme, vaūcavamecū visi que müti'ane 'icū niuqui mü'aviesiecai, que mütimarive nuivarite vasata. Cūrisitu xehesie catiniyiani, 'ayumieme xecanicuevieca visi müti'ane. Mūcū canihūcūtūni niuqui mü'aviesiecai.

²⁸ Tame tecanihēcūatani Cūrisitu, que temūtevacu'imaiya yunaimē teūteri, que temūteva'ūquitūa yunaimē teūteri tetemaivavētū naimēcū, temūvarayē'atūanicū yunaimē teūteri me'aye'arūcame Cūrisitusie meteviyame. ²⁹ 'Ayumieme netinine'uxitūaca, yemēcū neti'uximayatū, 'iya tūrūcaūyemēcū que mūnetiyuitūa.

2

¹ Neuyevēca xemūtemaīcacū vaūca que nemūtine'uxitūa xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme meta, hipameta queyupaūmetū memūcanesixeyavave vahesie mieme, ² va'iyari mütuicariēnicū, memūyutaxevirecū meyunaqui'erietū, memeuca'unicū yemēcū yametemaitū que mütiheiserie, memeitimanicū tita Cacaūyari müti'avietacai. Mūcū Cūrisitu canihūcūtūniri, ³ hesiēna mü'aviesiecū nai que müreucave Cacaūyari, que mütimate que mütimaive. ⁴ 'Ipaū nepaine, xevitū pūcatixe'irūviyani visi tiuniutū xeicūa. ⁵ Sepa nevaiyarisie xehesūa nemūca'uyeica, ne'iyarisie pūta xehesūa neniuyeicani nenetemavietū, nexexeyatū 'aixūa xete'aitūariēcame, xesese'ime yuri xete'erietū Cūrisitusie.

⁶ Qesusi que xemütēyētūiriyarie Ti'aitametūme Cūrisitūtūme, yaxēicūa hesiēna xeteviyatū 'axequeneu'uvani. ⁷ Hesienā xequeteneviyani cūye que mütiviya yunanayarisie, qui que mütiviya tesariyasie. Heiseriemēcū xequeneseiriyariēni yuri xete'erietū, xemūte'u'ūquitūariēpaū. Pamūpariyusi xequenepitūaca Cacaūyari, vaūcava yuri xete'erietū.

Tucari que mürexeyia yemēcū, Cūrisitusie tiviyatū

⁸ Xequeneyucuerivayurieca capa xevitū xenavanicū, timaivemēpaū ticuxatatū, yacū xeicūa tixe'irūviyatū teūteri que memütēyuyētūiri yuyeyari, hehecuaemete cuiepa memūtama que memūte'ūquitūarie, peru Cūrisitu que maine caticuxatatū.

⁹ 'Iya vaiyariēyasie 'acaniūveni naitū que 'anētū mūhūcū Cacaūyari. ¹⁰ Xemeta hesiēna xeteviyatū xecanayē'axūani. Yūnaitū memūte'aita heiserie memexeyia

canivamu'utüni. ¹¹ Hesiena xeteviyatü xecaniu'inüaritüarieni yacütütü, peru ramamacü que mütixitequie pücatixaü. Cürisitu püta que mütixe'u'inüaritüa, canixe'upitüani xemütehayevacü yaxeteyurietü teüteri vavaiyari que mütivacuyuitüva. ¹² Quepaucua xemuca'üyarie, hamatüana xepucateuqui. Mücü meta, quepaucua xemuca'üyarie, xecananucu'uitüarieni, yuri xete'erietü quename müpaü tixecuyuitüaniquecai Cacaüyari, yaxaicüa que mürenucuquetüa Cürisitu müquite vasata. ¹³ Sepa xemümüquitetücai xeheuyexürüvetü xeca'inüaritüarievavetü que xemüteteüteri, 'iya canixe'anutanieritüani Cürisitumame. Catatineuyehüvirieni naime que temüteheuyexürüvecai. ¹⁴ Que temüte'ataca'utüa yacütütü 'aitüaricasie yatemütecahunicü, mücü 'utüarica hixüapa 'üvetü que mütatica'unaquecai, Cürisitu neyeitüani heihurieca yacütütü, yucuruxisie 'icürapuximaca. ¹⁵ 'Ixuriqui müye'ipaü nivarevivieni müme memüte'aíta heiserie memexeiya, vahecüatüatü yunaime vahüxie. Curuxisie 'uye vietü, nivarehapani yu'utüma, vara'ivaca.

Taheima timiemecü xequeneyuvaüriyani

¹⁶ Xevitü 'ayumieme pücaxexanetani que xemütecua'a, que xemüte'uye'e, que xemüte'ivevie 'ixüarari ya mesa 'ixüarariyari ya 'uxipiya tucari, que xemücate'ivevie nusu. ¹⁷ Mücü tita 'umüramie 'etüriyaya canihücütüni, peru que mü'ane 'umamie, Cürisitu canihücütüni. ¹⁸ Xevitü pücaxetave'erieca, sepa 'iya müyuvaüriya müyu'usiviecacü, sepa müyuvaüriya müvarayexeiyanicü Cacaüyari tupirisiximama, sepa vaüca müyu'iyaritüa yuheinüsi hepaüsita. Que mü'ane müya mü'ane canihüsierieca, tita vaiyarieyasie mütimieme xeicüa cana'erivani, ¹⁹ tamu'usie cativiyatü. Peru mücü tamu'utütü canihücütüni que mü'ane mütimicua yuvaiyari. Turuyaricü tatayaricü canitaxeviriyani yuvaiyari mütaverecü, Cacaüyari que mütiveriya.

²⁰ Mericüte, Cürisitumatü xüca xe'ucuini, para tavari xemücacuyuitüarienicü hehecuamete cuiepa memütama que memüte'üquitüarie, titayari 'aumü 'axete'u'uva cuiepa memütama que memütexe'aitüa, ²¹ Tixaü pepüca'icumaüvani 'icü, pepüca'icuaca 'iya, pepüca'imayüani 'icü, que memutiyuane. ²² Mücü naitü canitixümücü mayüiyatücaitü. Xepücateyu'aitüarinüa teüteri que memüte'aíta que memüte'üquita. ²³ Que memüteyurie, timaiveme niuquieyapaü catini'eniürüücünü, que memüteyumaive'erie, que memüteyu'usiviva, carima que memiyurie yuvaiyari. Peru que memüteyurie, 'asimepücayüvave para memücateha'erivanicü tita vavaiyarisie mütimieme xeicüa.

3

¹ Xüca Cürisitumatü xe'anucu'uitüarieni, taheima timiemecü xequeneyuvaüriyani, haque meca Cürisitu, Cacaüyari serieta 'acaitü, mana timiemecü. ² Taheima timiemecü xequeneyumaica, cuiepa timiemecü pücatixaü. ³ Xeme xecaniucuniri. Que xemüte'ayeyuyuri, xecani'aviesieca Cürisitumatü, Cacaüyarisie xemüteviyacü. ⁴ Cürisitu canitatucaritüni. Quepaucua masiücütü mayani, 'anata xeme hamatüana xemasiücütü xecanacünicuni visi müracu'anesie.

Que temüte'u'uvacai meripai, que temüte'uhecuariyarie

⁵ 'Ayumieme müquite xequenayuyeitüaca que xemütecumaüvacai yuvaiyarisie cuiepa timiemecü. Xepüca'icumaüvani que mü'ane mücaxe'üya mücaxecüna. Xepücateyucahive'erieca. Xepücate'ihive'erieca tita 'aixüa mücati'anene, tita mücatixepini. Que mü'ane mütihive'erie tita mücatipinieya, tete 'ayexeyamepaü caniyüanemücü. ⁶ Müpaü memüteyuriecü, 'ayumieme Cacaüyari haxüa canivapitüamücü müme yamemücatecahu. ⁷ Xemeri quepaucua müpaü xeteyurietü 'axemu'uvacai 'anapai, yaxaicüa yaxecateniyuriecäitüni que memüte'u'uva. ⁸ Hicü masi xequeteneuhayeva que xemüteyuriecäi naime, que xemüteyuca'uxive'eriecai, que xemüteyuhaxüatüacai, 'axa que xemüteyuriecäi, 'axa que xemutiyuanecai hipame vahepaüsita, niuqui 'axa

manuyüne que xemütexüatüacai yutetacü. ⁹ Xepücateyu'itaiyani. Xequenehüva mücü tevi müye'i, xecahe'erivatü que xemüteyuriecäi meripai. ¹⁰ Mühecua püta xequenanacatüqui, xehecuaritarieximetü yemecü que xemüteyurie hicü, xemimaicacü Cacaüyari, xevevecamepaü xe'ananetü xemacü necü. ¹¹ 'Iyasie tiviyatü sepanetü mücüriyecu mühuriyu, sepa mu'inüasie Huriyusixi vaxitequiyacü, sepa müca'u'inüasie, sepa tahepaü mücaniuve, sepa müsitiyatanaca, sepa vaüriyarica müti'uximaya, sepa müyunü'a, Cürisitu naitü canihücütüni, yunaima vahesie catiniviyani.

¹² 'Ayumieme nepaine, Cacaüyari müxe'anuyexeicü, teüterimama xemühümecü, xemünaqui'erivacü, xeteyucanenimayatü xequenacüni yu'iyarisie, mühecua xe'anacatütü. 'Aixüa xequeneuyuyuriecä, xequenayuyeitüa, xepücateyucatave'eriecä, 'axequeteneutevini xecaha'atü. ¹³ Xequeneyunevieca, xequeteneuyuyehüviriecä masi, xüca xevitü 'iniuquimamücüni xeime. Ti'aitame que mütixehueyhüviri, xemeta hepaüna xequeneyüaca. ¹⁴ Xe'ixeviriyatü naime, xequeteneyucanaqui'eriecä, xemaye'axüanicü. ¹⁵ Cürisitu que mütixepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariacacü, quetixehüaitüaca xe'iyarisie. Xecaniuta'inierieni yu'iyarisie xemüca'uximatüariacacü, xei vaiyari xemühümecü. Mücü meta, pamüpariyusi teyupitüvamete xequenacüni.

¹⁶ Cürisitu niuquieya xehesie queheyecani yemecü, naimecü xetemaivavecacu. Mücü xequeteneyü'üquitüaca xequeneyutuicani, Cacaüyari cuicariyacü, nüavari Cacaüyari hepaüsita manuyü necü, cuicari 'Iyarisie timieme hepaüsita manuyü necü xeteyücühüvetü. Xequeneuticuicani, yu'iyarisie xe'inüavatü Cacaüyari, pamüpariyusi xe'ipitüatü. ¹⁷ Naime sepa tita xemüteyurie, sepa xemutiniuca sepa xemütecumaüva, naime xequeteneyuriecä Ti'aitame Qesusisüa xemiemetetütü. 'Iya xeparevecacu, pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari müta'uquiyari.

Que müreyevese yamüvayurienenicü hipame, xüca hecuamecü 'ayeyurini

¹⁸ 'Ucari xequeniva'eniecä yücünama, que müreyevese Ti'aitamesie xeteviyacacu. ¹⁹ 'Uquisi meta, xequenivanaqui'eriecä yü'ütama, 'axa xepücatevacühüaveni. ²⁰ Türi meta, yaxequetenecahuni naime que memütexecühüave xe'uquiyarima. Ti'aitamesie xeteviyacacu, müpaü püreyevese. Müpaü xeteyuriecacu, caninaqui'aca. ²¹ Xeme meta xemüva'uquiyarima, xepücavahaxüatüaca yunivema, capa me'utivaüripienicü. ²² Xeme vaüriyarica xemüte'uximaya, yaxequetenecahuni naime que memütexe'aitüa xecusiyarima cuiepa memütama. Vahüxie xEICÜa xepücateyuriecä vanaqui'eriyacü, xevanaqui'asitüanique teüteri. 'Aixüa 'iyaricü püta xequetene'uximayaca Ti'aitame xetehueyhüvirietü. ²³ Sepa tita xemüteyurie, yu'iyaricü yaxequeteneyuriecä Ti'aitamesie mieme, teüteri vahesie mieme pücatixaü, ²⁴ müpaü xetemaitü, 'apuve yuri cusiyari. Que mütiunaquixü xehesie xemayüitaricü, xehesie catininaquisitüamücü 'iya. Yucusiyarisie mieme xequetene'uximayaca Cürisitusie mieme. ²⁵ Que mü'ane heiseriemecü yamücatiyuriene, mücü catinapiniyariemücü que mütiuyuri. Cacaüyuri yücü pücativaxeiya teüteri.

4

¹ Xemeta xemüvacusiyarima, que mütiheiserie xequetenivapitüaca te'uximayatamete, yaxEICÜa xevayurietü, müpaü xetemaitü, xemeta taheima xemeixeyacü yucusiyari.

² Xepücatehayevani xeyunenevietü. Neneviericü xequenayeneniereni, pamüpariyusi xe'ipitüatü. ³ Quepaucua xemüyunenevie, tahesie miemeta xequeneyunenevieca, Cacaüyari quitenie müreyepienicü tahesie mieme, niuqui temütecuxatanicü, tita müti'aviesiecäi Cürisitu hepaüsita temütecuxatanicü. Müpaü nemütiyurieneccü nepanutahüiya hicü. ⁴ Xequeneyunenevieca nemihecüatanicü tita müti'aviesiecäi, que müreyevese yanemüticuxatanicü.

⁵ Xetemaivavetü xequeneyüaca tacua miemete xevacühüvetü. Quepaucua xemüyüvave 'aixüa xemüteyurienicü, yemecü müpaü xequeteneuyuri. ⁶ Que

xemütecuxata, 'aixüa xete'u'iyaritü xequetenecuxatani 'unacü yacütütü, xeniuqui cahamuricacu. Xequeteneyü'üquitüaca quepaü 'aixüa müyüni xemüvata'eiyacü yuxexuime.

Vaiürisica que müttivarunü'airixüa

⁷ Naime que nemütiuyuri catinixetaxatüamücü Tiquicu. 'Iya canita'ivatüni teminaqui'erie, tiparevivame yamüticamie canihücütüni, tahepaü catini'uximayaca Ti'aitamesie mieme.

⁸ Xemütemaicacü tahepaüsita, xe'iyari mütuicarienicü, 'ayumieme necanenunü'amücü xehesüa, ⁹ 'Unesimumame. Mücüta canita'ivatüni teminaqui'erie, yacatinicamiene, xehesüa miemetütü. 'Uva que mütiyüane naime mecatenixetaxatüacuni.

¹⁰ Canixevaüritüaca 'Arisitaricu nehepaü muviyarie. Maricuxita Verunave masuya püxevaüritüa. Xepüte'aitüarie hepaüsitana. Xüca xehesüa nuani, xequeneutanaqui'eri.

¹¹ Qesusi meta Cusitu müttiteva nixevaüritüaca. Huriyusixi vasata, 'ime xeicüa nehamatü meteni'uximayaca Cacaüyari 'ena ti'aitatü mayanicü. Mecanenivaüriyani müme.

¹² 'Epapüraxi xehesüa mümieme canixevaüritüaca, Cürisitu Qesusisie mieme ti'uximayatü. Yuheyemecü xehesie mieme tiniyu'uxitüaca yunenevietü, müpaü 'utaitü, xemücacuyuitüarienicü xe'aye'atü, yemecü xeyuvaüriyatü naimecü que müttinaque Cacaüyari.

¹³ Necanihecüataniqueyu, ca'uxetü que müti'uximaya xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme, Hierapuritari vahesie mieme.

¹⁴ Rucaxi canixevaüritüaca tiyu'uhayemavametütü neminaqui'erie, Remaxi meta püxevaüritüa.

¹⁵ Xequenivavaüritüaca 'ivamarixi Rautiseyatari, Nimüpamame, müme memüyuyexexeüriva quitana vahamame.

¹⁶ Quepaucua 'icü xapa müttiterüvarieni xehüxie, xequenivaruhüritüa Rautiseyatari memüyuyexexeüriva memiterüvanicü mümeta.

Rautiseya mieme xapa xequeneterüvani xemeta. ¹⁷ 'Ipaü xequeteneutahüavi 'Aruquipu, Quene'acuerivayurieca pemeye'atüanicü 'ahüritüarica, que pemütiuhüritüarie Ti'aitamesie petiviyatü.

¹⁸ Ne Papuru nemamacü neti'utüatü necanixevaüritüaca. Xequenena'erivani ne'anutahüiyacame. 'Aixüa quetiuca'iyarini xehesie mieme.

TESARUNICATARI

Mexüacame Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaiürisica

¹ Papuru Sirivanumatü Timuteumatü tecanixevaüritüaca Tesarunicatari xemüyuyexeüriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Ti'aitame Qesusi Cürisitusieta xeteviyatü. 'Aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Tesarunicatari 'üquisica que memüte'acü

² Taheyemecü pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari yunaimie xehesie mieme, texexatatü quepaucua temütatineneviva. ³ Tecatehayevatü yatetena'erivani que xemüteyurie yuri xete'erietü, que xemüte'uximaya xeteyucanaqui'erietü, que xemüte'uca'eniva xe'icuevietü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, tacacaüyari ta'uquiyari hüxie. ⁴ Neuxei ne'ivama Cacaüyari müxenaqui'erie, tepütemate xemanayexeyariecü. ⁵ Müpaü tepütemate taniuqui 'aixüa manuyüne xehesüa mücanuacü niuquicü xEICÜA. Türücariyacü püta punua, 'Iyari Mütiyupatacü punua, yuricü tetetamaicacu punua. Xeme xepütemate xesata que temü'anenecai xehesie mieme.

⁶ Xeme xetasi'üquetü xenacüne, Ti'aitameta xe'üquetü xepacü. Xepitanaqui'erie niuqui vaüca xe'uximatüarietüvetü, xeyutemamavietü siepüre 'Iyari Mütiyupata que mütixetemavieriya. ⁷ Müpaü xeyüatü 'üquisica xenacüne yunaimie yuri memüte'erie vahesie mieme, Maseruniyatari 'Acaiatarita. ⁸ Xehesüa putiraurüca Ti'aitame niuquieya. Cacaüyarisie yuri que xemüte'erie xeme, Maseruniyasie 'Acaiyasie xEICÜA pücatixucasiva, masisü naisarie tinicuxasivani. 'Ayumieme tixaüri pücareuyevese tame temütiniunicü. ⁹ Mümetütü tahepaüsita metenicuxatani quetütü reyü quepaucua tame xehesüa temeta'axüa, que reyü quepaucua ta'aurie xemaxürie, quepaucua Cacaüyarisie xemüte'uviyaxü tetexi xavarucu'eiriaca, xemüte'uximayacacü Cacaüyari mayeyuri yuricü 'amuyeicasie mieme, ¹⁰ xemicueviecacü Nu'aya taheima macaneni. Cacaüyari yunive nanucuquetüani müquite vasata. Qesusi canihücütüni que mü'ane mütasi'utavicueisitüa haxüa maye'axime mücatasi'axixüanicü.

2

Papuru que müti vapareviecai Tesarunicatari

¹ Neuxei ta'ivama, xemetütü müpaü xepütemate, xüanacüa püca'uyü quepaucua xehesüa temu'axüa. ² Sepa temüte'ucuinixü xehesüa tecata'axüavavetü cuxi, sepa 'axa temütecühüavarüvacai Piripusie, xeme que xemütemate, tacacaüyarisie teteviyatü tepücamamacai, 'ayumieme tetenixe'utaxatüani Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne cui tete'uxitüarietü. ³ Que temütexetuica, temeuyexürüvecü temüca'itiyatücacü tepücatecuxata tete'irüvietü, ⁴ masi Cacaüyari que mütatiuta'inüataxü temühürütüariecacü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, müpaü püta tetenicuxatani. Teüteri tevatemavieritüacutü tepücatecuxata, que mü'ane ta'iyari müta'inüatane tetemavieritüacutü tetenicuxatani püta Cacaüyaritüme. ⁵ Tame hasuacu visi tete'uniütü 'irümaricü tepücayüacai, que xemütemate xeme. Tixaü tepücatehive'eriecai 'avie. Cacaüyari munierixü yacatinihecüatani. ⁶ Tepücatecuvautüveci teüteri tahepaüsita 'aixüa memutiyanenicü, ni xeme ni hipatü, sepa temüyüvavecai vaüriyarica temüxepitüanicü Cürisitu nü'arimama temühümecü. ⁷ Masisüari xesata tepüyüacai carima tecateyurietü. Sisivame yunivema müvaveriyapaü teniyüacaitüni. ⁸ Tame yaxEICÜA texehive'erietü tenitavaüriyacaitüni temüxeyetuirienicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne, masisü cuxi tenitavaüriyacaitüni temüxeyetuirienicü ta'iyarita, tanaqui'erima

xemacücü. ⁹ Camüsü ta'ivama, müpaü xetena'erivani que temüte'uximayacai que temüteta'uxitüacai. Tucaricü tücaricü tete'uximayatü capa tetexe'uxitüanicü ni xeime, tetenixecuxaxatüvacaitüni Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne.

¹⁰ Xeme xemunenierixü Cacaüyarimatü xetenihecüatani que temüyüacai xeme yuri xemüte'erie xehesie mieme, Cacaüyarisie mieme yatetecahutü, heiseriemecü teteyurietü, tahesie carahüivacacu. ¹¹ Müpaüta yaxaicüa xecatenimaica que temütexetuicacai, va'uquiyari yunivema müvatuicapaü, texteuicatü texe'imaiyatü yuxexuime, ¹² texehüritüatü 'axemu'uvanicü que müreyeveve 'amuyeicanicü Cacaüyarisie mieme. Mücü canixe'inieca 'axemu'uvanicü 'iya tixe'aitüacacu, müxe'inie visi xe'ananetü xemayeitüarienticü hepaüna.

¹³ 'Ayumieme tameta tecatehayevatü pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari 'icücü, quepaucua xemitanaqui'eri Cacaüyari niuquieya xetasi'u'enieca, teüteri vaniüqui xe'erietü xemüca'itanaqui'ericü, yuricü Cacaüyari niuquieya que mütihücü püta xemitanaqui'ericü. Mücü canixecuyuitüvani xeme yuri xemüte'erie. ¹⁴ Xeme ta'ivama, te'üquemete xenacüne xe'va'üquetü müme Cacaüyarisie mieme memüyutixexeüriva Cureya cuieyarisie Quesusi Cürisitusie memüteviya. Xeteniucüne xeteüterima mexe'uximatüacacu vahepaü, yaxaicüa Huriyusixi memüva'uximatüacaipaü müme. ¹⁵ Huriyusixi Ti'aitame meniumieni Quesusi, menivarucuini Cacaüyari texaxatametemamata. Mepütasi'anuyexüri tame. Mepüca'inaqui'aritüa Cacaüyari mepüvaraye'unie yunaimie teüteri. ¹⁶ Mepücatasitaunie temütevachüavenicü müme memücahuriyusixi memütavicueisitüarienticü. Müpaü mecateniyurieni yuheymecü memeye'atüanicü tita 'axa memüteyurie. 'Imatüriea haxüa nivaru'axixüani müme.

Papuru que mücativeütacai memüyuyexexeürivacai

¹⁷ Masi ta'ivama, tame sepa yapaümexa xemütasinutuita tahüxi teca'utinenierecacu peru ta'iyarisie xecatasinutuitatü, masi cuini mieme tenitamexütüacaitüni temixeyacü xenierica, cui texehive'erietü. ¹⁸ 'Ayumieme xehesüa tepeucünicucai. Ne Papuru heivari tavarita nepeuyeimücücai, peru Cauyumarie pütasinencacai. ¹⁹ Tita tetecuevie, titacü tetetatemamavie, titacü 'aixüa tetetacühüaveni tahepaüsita, muma manamana 'aixüa mütiyücühüavepaü, Tati'aitüvame Quesusi hüxie 'aixüa tetetacühüavetü quepaucua munuani. Xemeri xecatehüme. ²⁰ Xeme xecümana visi tetenixeiyarieca, xeme xecatanitemavieritüaca.

3

¹ 'Ayumieme tecate'uca'enivatüri, 'aixüa tetenitamaicaitüni 'Atenasie temücu'eirivacü taxaüta. ² Timuteu tenenü'ani. Mücü canita'ivatüni, Cacaüyari caniparevivameyatüni, tahamatü catini'uximayaca niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne ticuxatatü. Teneinü'ani müxeseiriyanicü müxe'väuriyanicü yuri xemüte'eriecacü 'aixüa, ³ ni xevitü mücacunütüarienticü xe'uximatüariecacu hicü. Xemetütü müpaü xepütemate, tepucayasari 'uximatüaricacü. ⁴ Xehesüa te'u'uvatü, yacatiyüvecacu cuxi, müpaü tetenixe'utahüave quename te'uximatüariecaquecai. Müpaü tiniuyüni, müpaü xeteni- maica xeme. ⁵ Nesü 'ayumieme necatiuca'enivatüri nepüretanü'a yanemüretimanicü yuri que xemüte'erie, cauca tiyu'isipavame xeta'isipave neticu'erivatü, cauca xüanacüa 'ayani tete'uta'uxitüacu neticu'erivatü.

⁶ Hicürixüa Timuteu xehesüa heyeyaca tahesüa caninuani. 'Aixüa catatiniutahecüatüani yuri que xemüte'erie, que xemüteyucanaqui'erie, 'aixüa que xemütatecu'eriva, yuheymecü xetasixeyacutü tame temüxexeyacupaü. ⁷ 'Ayumieme teniutuicarieni xehepaüsita yuri xemüte'eriecü ta'ivama, sepa temüteuyehüva temü'uximatüarie naimecü. ⁸ Hicüsüari tenayeyuyurini xüca 'axe'uti'uca xeme, Ti'aitamesie xeteviyatü. ⁹ Queri teteyüvave temütehepinirieni Cacaüyari pamüpariyusi te'ipitüatü xehepaüsita, temavierica xemütasi'upitüacü väucavame tacacaüyari hüxie. ¹⁰ Tucaricü tücaricü panuyuhayeva

ta'ivaaurica, te'ivaviriecacu temixeyiacü xenierica, temüxe'aye'atüirienicü tita müreuevese yuri xete'eriecacu.

¹¹ Mücütütü Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi mütati'aitüvame, xüca 'aixüa 'iyurieni tahuye xehesüa temeta'axüanicü. ¹² Xemeta xüca Ti'aitame xeve'eriyanı xeteyucanaqui'eriecacu, xenaqui'eriya manuyuhayevanicü xeyunaqui'eriecacu yunaitü, xevanaqui'eriecacu yunaime, yaxaicüa que temütexenaqui'erie. ¹³ Müpaü xeyüacacu, xe'iyari caniseiriyariemücü, xehesie carahüivacacu, xemeta Cacaüyarisie mieme xepasieyu Cacaüyari müta'uquiyari hüxie, quepaucua munuani Tati'aitüvame Qesusi yunaime Cacaüyarisüa miemete vahamatü.

4

Que mütiuyeicani Cacaüyari münaqui'acacü

¹ 'Imatürieca ta'ivama tepüxetavaviri, Tati'aitüvame Qesuisüa temiemetetütü tepüxetuica 'axemu'uvanıcü que xemütehetima tame tetexecuxaxatüvacacu que müreuevese 'axemu'uvanıcü xeminaqui'arıtüanicü Cacaüyari, müpaütütü cuini mieme 'axemüte'u'uvanıcü, 'axemüte'u'uvapaü.

² Xeme xepütemate que temütexe'uta'aitüa Ti'aitame Qesusi tasipareviecacu. ³ İpaü pütinaque Cacaüyari, hesiena mieme xemüpasienicü. 'Ayumieme xepücavacumaüvani que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. ⁴ Xeme yuxexuitü xequetenemaıca xemüvaravitücünıcü yü'üya, Cacaüyarisie mieme xepasietü, ve'eme xe'erietü, ⁵ xecateyucahive'erietü que mütixenaque xEICüa, nuıvarite Cacaüyari memücamate vahepaü. ⁶ Xepüca'anuyehaitürüveni, xepüca'ıcuamana yu'ıva que xemüteyurie. Ti'aitame 'apürapıca mücü naimecü, merıpai que temütexe'utahüavixü, que temütexecuhecüsitüıya. ⁷ Cacaüyari pücatası'uta'ınıe teca'ıtıyatücaıtü temacüneccü. Hesiena mieme temüpasienicü püta pütası'uta'ınıe. ⁸ 'Ayumieme que mü'ane mixanı'erie 'ıccü, tevi pücaıanı'erie, ması Cacaüyari püta püxanı'erie, que mü'ane mütatımicua Yu'ıyari Mütiyupata.

⁹ Xeme tıxaü xepücateheuyehüva nemütixeta'utüirienicü tevi que mütıvanaqui'erie yu'ıvama ne'utaitü. Cacaüyari tinixe'üquitüaca xeme xemüyunaqui'eriecacü. ¹⁰ Müpaü xecatenıvanaqui'erieca yunaime yu'ıvama naisarie Maserunıyasie memütama. Camü ta'ıvama, tenıxevavırieca ması müpaü xemüteyurıecacü, ¹¹ vaücava xemütecıvaunıcü cayuvatü xemexeıyanıcü, yuxexuitü yu'uxımayasıccacü xemüyüacacü, yumamacü xemüte'uxımayacacü que temütexe'uta'aitüa. ¹² Müpaü xeteyurıetü 'aixüa xenu'ıvacunı que müreuevese müme vana memücu'u vahepaüsıta, tıxaü xepücateheuyehüaca.

Ti'aitame que mütinuani

¹³ Ta'ıvama, müpaü pücatatınaquequeyu xüca 'asıxecatemaıcaque müme memücusu vahepaüsıta. Pücatasınaquequeyu xüca xeyuheıverıecaque hipatü yuri memücate'erie meta'ıcuevatü vahepaü. ¹⁴ Tame yuri teteni'erieca Qesusi mumü peru manucuque. 'Ayumieme Cacaüyari yaxaicüa nıva'atüamücü Qesuisısımame müme memeucusıxüa Qesuisısie metevıyatü.

¹⁵ İpaü tetenıxecühüavenı Ti'aitame niuquıeya mühücücü, tame temütahayeva te'ayeyuyurıtü cuxı Ti'aitame munuanıque, tame tepücavaranuyehaitüıyaxüanı müme memeucusıxüa. ¹⁶ Mücü Ti'aitame taheıma pacaneni 'utanıutü tı'aitatü, niuquı tuayamete tıva'aitüvame 'utanıucacacu, Cacaüyari cuxınetaya hüsıriecacu. Müme memeucusıxüa Cürısıtusie metevıyatü menanucu'ııcunı merı. ¹⁷ Tameta temücu'eırıvanı te'ayeyuyurıtü cuxı, 'ana cııtü tecananıtıvıtüquıecunı vahamatü 'axEICüa haisata, Ti'aitame temanunaqueccü taheıma. Müpaü tıyüyu, taheyemecü 'atenıu'ıvacunı Ti'aitamematü. ¹⁸ 'Ayumieme xequeneyünütüaca yuxexuitü 'ıccü niuquıccü.

5

¹ Ta'ivama, vitarite tucarite hepaüsita tixaü xepücateheuyehüva xemüteta'utüiyarienicü. ² Xeme heiseriemecü müpaü xepütemate, Ti'aitame tucariya müpaü catinaye'amücü tinavayame tucacüta mü'axepaü. ³ Quepaucua müpaü memutiyuaneni, Cayuvatü tepexeiya, tepücacueriva'a me'utiyuatü, 'ana menica'unariecuni. Yapaucua püva'axe 'uca mütiniverüme cuiniyaya mi'axepaü. Mepücatavicueni. ⁴ Xeme püta ta'ivama, yüvipa xepüca'u'uva, 'iya tucari pücaxe'axeni tinavayamepaü. ⁵ Xeme yunaitü hecüaripa xecanimiemetetüni, tucarisie xepümiemete que xemüte'ununuiva. Tücacüta tepücamiemete, yüvipa tepücamiemete. ⁶ Mericüte, 'ayumieme tepüca'u'itutupeni hipame vahepaü. Tepayeneniereni püta, tepütamaica. ⁷ Cucusumete tucacüta mecanicusuni. Tarüvecarixi tucacüta mecanitarüveca. ⁸ Tame tucarisie püta temümiemete tenitamaicacuni. Yuri que temüte'erie, que temütetacanaqui'erie, müpaü tetenenacatücücuni cuya camixayapaü temütacuerienicü tatavisie. Tamu'usie cuya xupureruyapaü tepenacaqueni que temüteta'icuevacü temütavicueisitüarienicü. ⁹ Cacaüyari 'ena pücatasi'ucaye temühecarienicü. Pütasi'ucaye temaye'axüanicü püta que temütetavicueisitüarieni, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yatatipitüacacu. ¹⁰ Mücü tahesie mieme pümü, tame 'axeicüa temayeyuyurinicü hamatüana, sepa temayeneniere sepa temücucusu. ¹¹ 'Ayumieme xequeneyuvaüriyani, xequeneyuseiriyani xemüyutaxevirecü, yaxaicüa que xemüteyurie.

Papuru que mütvatuicacai 'ivamarixi

¹² Ta'ivama, 'ipaü tetenixeavavirica, xemüvamatenicü müme memüte'uximaya xesata, müme memüxe'uquiyarima Ti'aitamesie meteviyatü, müme memüxe'imaiya. ¹³ Cui ve'emete xequeniva'erieca xevanaqui'erietü müpaü memüte'uximayacü. 'Aixüa xequeteneyuxeiyani yunaitü.

¹⁴ Ta'ivama, 'ipaüta tetenixetavavirieniqueyu, xequenivaruta'imaiya müme memi'üraxie 'aisica. Xequenivavaüriyani müme memücatürücavi yu'iyarisie. Xequenivatuicani müme memüverarani. Müixa xequeteneucanenevieca yunaime vahesie mieme.

¹⁵ Xequeneyucuerivayurica capa xevitü 'axa tipinirienicü xeime, 'iya 'axa miyuricü. Masi yuheyemecü xequetenecuvava 'aixüa xemüyuyuriecacü yuxexuitü, 'aixüa xemüvayuriecacü yunaime.

¹⁶ Xequeneyutemamavieca yuheyeme. ¹⁷ Xecatehayevatü xequeneyunenevieca. ¹⁸ Pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari naime hepaüsita. Müpaü catininaqueni Cacaüyari yaxemüteyuriecacü Cürisitu Qesusisie xeteviyatü.

¹⁹ 'Iyari xepücacutüsani. ²⁰ Xepüca'itave'erieca texaxatamete vaniuqui, ²¹ masi xequeteneuta'inüata naime. Tita 'aixüa müti'anesie xequeteneviyani. ²² Nai 'axa müti'anene sepa que mü'ane xequeteneuhayeva.

²³ Mücütütü Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariyacacü, mücü xüca xe'aye'atüani xepatatü yuhesie mieme. Xüca xe'üviyarieni xe'aye'axüavavetü que xemüte'u'iyari que xemüteyumate que xemütevaiyarite, xehesie carahüivacacu quepaucua Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu munuani. ²⁴ Que mü'ane müxe'uta'inie yacatinicamieni, müpaü catiniyuriemücü.

Que mütvavaüritüa, que müreyenü 'aixüa 'utaitü vahepaüsita

²⁵ Ta'ivama, tahesie miemeta xequeneyunenevieca.

²⁶ Xequenivavaüritüaca ta'ivamarixi yunaime, pasiecate que memüteyuvaüritüa.

²⁷ Ne nepüxehüritüa Ti'aitame nesi'eniecacu, yunaitü 'ivamarixi memüterüviyarienicü 'icü xapa.

²⁸ Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.

TESARUNICATARI

Hutarieca Mieme Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Papuru Sirivanumatü Timuteumatü tecanixevaüritüaca Tesarunicatari xemüuyexexeüriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Ti'aitame Qesusi Cürisitusie xeteviyatü. ² Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu müti'aitame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Cacaüyari que mütiva'inüatani müme 'axa memüteyurie quepaucua Cürisitu munuani

³ Neuxei ta'ivama, neuyeveca tame taheyemecü pamüpariyusi tempitüacacü Cacaüyari xehepaüsita, que müreuyevese yatemüteyuriecacü xeme xemütetave'eriyarümecü yuri xete'erietü, yuxexuitü yunaitü xemütetamüriyarümecü xeteyucanaqu'erietü.

⁴ 'Ayumieme tameri 'aixüa te'utiyuatü xehepaüsita yatecatenivacuxaxatüvani müme memüyutixexeüriva Cacaüyarisie meteviyatü. Müpaü tetenivacühüaveni, que xemüte'uca'eniva, yuri que xemüte'erie mexi xetaveveyarüva, mexi xe'uximatüarie, nai que xemü'itüarietüve. ⁵ Yaxe'itüariecacu canimasiücünü Cacaüyari heiseriemecü que müti'inüata 'isücametütü. Müpaü xeteta'inüasieme xemeta xecanimarivacacuni, xehesie que mütinaqueni 'axemu'uvanicü Cacaüyari tixe'aitüvametücacu. Müpaü mütiyünicü xetenicuineni xemeta.

⁶ Camüsü, Cacaüyari heiseriemecü catiniyuriemücü que mütivapinirieni va'uximatüatü müme memüxe'uximatüa, ⁷ que mütixepinirieni xemeta xe'uxipitüatü xeme xemü'uximatüarie, yata'itüuxipitüatü tameta, quepaucua masiücütü mayani Ti'aitame Qesusi taheima 'acamietü, yuniuqui tuayamete memütürücavi vahamatü 'acamietü, ⁸ taipaü merücaüyetü. Heiseriemecü canivaranutaxüriemücü müme memüca'imate Cacaüyari, müme yamemücatecahu Tati'aitüvame Qesusi niuquiya 'aixüa manuyünesie. ⁹ Müme müpaü memü'anene que memüte'anutaxüriyani, vahesie tininaquimücü memüca'unarienicü yuheyemecü, Ti'aitame huxieya mecaxeyiatü, türücaüyetü que mütimarive meca'ixeyiatü ¹⁰ quepaucua munuani. Caninuamücüsü visi mütixeyarienicü yuteüterima vahesie tiviyatü, yunaitü yuri memüte'uta'erie memühüxiyanicü me'ixüarietü 'iya tucarisie. Müpaü catiniyümücü yuri xemüte'ita'eriricü tita temütehecüatacai xehesüa.

¹¹ Müpaü mütiyünicü, xehesie mieme tenitanenevieca taheyemecü, tacacaüyari müpaü mütixemaicacü xeme xe'u'uvame que müreuyevese 'amuyeicanicü Cacaüyari 'ita'inieyu. Tepütanenevieta tacacaüyari yütürücariyacü meye'atüanicü naima que xemüteyuvaüriya 'aixüa xeteyuriecütü, naima que xemüteyurie yuri xete'erietü. ¹² Müpaü tiyüyu, que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi mühücü visi catinixeyariemücü xehesie tiviyatü. Xemeta visi xecatenixeyariyecuni hesiena xeteviyatü, tacacaüyari Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'aixüa mütiuca'iyaricü.

2

Masiücütü que mürayani 'iya tevi yamütiyurieneni que mücatiheiserie

¹ Hicü ta'ivamarixi, 'ipaü tetenixetavavirieniqueyu yaxemüteyuriecacü xeteha'erivatü que mütinuani Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, xeteha'erivatü hesüana que temütecuxeüriyani. Tepüxetavavirie ² yapaucua xemüca'ucuyuitüarienicü que xemüteyumate, xemücamuinariecacü sepa müxemuina xevitü 'iyari ya niuqui ya xapa tahesüa vaniu mümieme, müpaü 'utaitü quename Ti'aitame tucariya 'aye'ari. ³ Xüca tuma haquevasü xevitü caxe'ucumanaque. 'Asipücaüni mexi cuya cayusutüave meri, 'arique mexi masiücütü ca'ayeive mücü tevi yamütiyurieneni que mücatiheiserie, que

mü'ane müca'unarieni. ⁴ 'Iya neye'uniecamücü nitave'eriecamücü naima cacaüyari mütiteva, naitü mürayexeyari. Yücumana canayerümücü Cacaüyari tuquieyata, cacaüyari yuxatatü.

⁵ Müpaü xecateha'eriva müpaü nemütixetaxatüacaicü quepaucua xehesüa nemeyeicacai cuxi. ⁶ Hicürita xecatenimaica tita mütinena, masiücütü müca'ayanicü mexi tucariyari ca'aye'ave. ⁷ Tita mücatiheiserie 'ari 'avie caniyüaneni. Masi hicü xeicüa caniyüaneni mexi que mü'ane hixüatapai 'uvetü minena ca'anuyevitüquieve cuxi. ⁸ Yemieyu, masiücütü nayeimücü 'iya yamütiyurienei que mücatiheiserie. Ti'aitame Quesusi canimiemücü 'iya yu'iyacü yuteta miemecü, canica'unamücü masiücütü 'ayuyetitüame quepaucua munuani. ⁹ 'Iya püta caninuamücü Cauyumarie 'icuyütüvacacu. Nai türücaüyetü punuani 'inüarite müti'itava tiyurienetü mamarivaveme. ¹⁰ Yamütiyuriencü que mücatiheiserie, naimecü nivacuamanamücü müme memüca'unariexime, memücayuvaüriyacaicü meminaqui'eriecacü tita yuri müraine memütavicieisitüarienicü. ¹¹ 'Ayumieme Cacaüyari püvaranü'airiva 'irümarü müvacuyütüva, yuri memüteta'erienicü 'itaricasie, ¹² memanutaxüriyanicü yunaitü yuri memücate'ita'eriri tita yuri müraine, masi memünaqui'a yameteyurietü que mücatiheiserie.

Que memüte'anayexeyarie memütavicieisitüarienicü

¹³ Masi neyevaca tame taheyemecü pamüpariyusi tempitüacacü Cacaüyari xehapaüsita, ta'ivama Ti'aitame müxenaqui'erie. Sutüapai Cacaüyari nixe'anuyexeyia xemütavicieisitüarienicü hesiena mieme xepasietü 'Iyari que mütixepata, yuri xete'erietü yuri que maine. ¹⁴ 'Ayumieme canixe'uta'inieni tame niuqui 'aixüa manuyüne tetexecuxatüvacacu, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitupaü visi xe'anenetü xemacüneccü.

¹⁵ Hicümüsüari ta'ivama, xequeneuti'uti 'aixüa. Xequeneuviya tita xemüteyeturiyari que xemüte'uta'üquitüarie ya niuquicü ya taxapacü. ¹⁶ Tati'aitüvame Quesusi Cürisitütütüri, Cacaüyari müta'uquiyari, que mü'ane mütasinaqui'erie, mütasituica yuheyeme, mütasipitüa 'aixüa temüta'icuevanicü yuri tete'erietü, ¹⁷ 'iya xüca xetuicani xe'iyarisie, xüca xeseiriyani nai que xemüteyurie que xemaitüca 'aixüa ti'aneme.

3

Cacaüyari niuquieya 'aixüa quecuxasivani

¹ Mericüsü 'ivamarixi, xequeneyunenevieca tahesie mieme, Ti'aitame niuquieya cuitüva mü'enierienicü naisarie, 'aixüa mücuxasivanicü que müyüane xehesüa, ² tameta temütavicieisitüarienicü müme teüteri yamemüteyurie que mücareuyevese, 'axa memüte'u'iyari 'asimemücatasiyurienicü. Yunaitüsietü yuri mepücate'erie. ³ Masi Ti'aitame que maine yacatinicamieni. Mücü canixeseiriyamücü, canixe'üviyacamücü que mü'ane 'axa mütiuca'iyari 'asimücaxeyurienicü. ⁴ Ti'aitamesie teteviyatü 'ipaü yuri teteni'erieca xehapaüsita, müpaü xeteniuyurienei que temüte'aita, müpaü xeteniuriecacunita. ⁵ Ti'aitame xüca 'aixüa 'iyurieni xe'iyari Cacaüyaripaü xemüteyucanaqui'eriecacü, Cürisitupaü xemüte'uca'enivanicü.

Que müreyevese müti'uximayacacü

⁶ Ta'ivama, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitusüa temümiemetecü 'ipaü tetenixe'aitüaca, xemüvahayevacü yunaima ta'ivama 'amemu'uva meyü'üraxietü yamecatecahutü que temütexe'uyetüri. ⁷ Xeme yücumana xecatenimaica que müreyevese xemütasi'üquenecü tame. Xehesüa te'u'uvatü tepücata'üraxiecai. ⁸ Ni xeimesüa pa tepücatecuacai tecate-tatuatü. Masi tete'uximayatü teteta'uxitüatü tucarcü tucarcü tecateni'uximayacaitüni xeme temücatexexitüanicü ni xeime. ⁹ Heiserie tecahexeyiatü tepücaüacai. Heiserie tecanexeyanitütü temütexexitüanicü, peru müpaü tecateni'uximayacaitüni masi 'üquisica tematayeitüanicü, xemütasi'üquenecü. ¹⁰ Mücü meta, quepaucua xehesüa teme'uvacai müpaü tetenixe'aitüacaitüni, xüca xevitü cayuvaüriyani müti'uximayacacü,

mecuxi mücü tixaü mücaticuani. ¹¹ Tepü'enana quename hipatü 'ame'u'uva xe-sata meyu'üraxietü, mecate'uximayatü, yacü xeicüa meniuquixietü püta. ¹² Müpaü tepüteva'aitüa müme müpaü memü'anene, Ti'aitame Qesusi Cürisitusüa temümiemetecü müpaü tepütevatuica, cayuvatü metitetü mete'uximayatü yu'icuai memütecuanicü.

¹³ Xemeta ta'ivama, xepüca'u'uxeni 'aixüa xeteyurietü. ¹⁴ Xevitü xüca ca'i'enieni tita temüte'utiyuane 'icü xapasie tete'utüatü, xequenetimati 'iya, hamatüana xepücayünüca, 'iya müteviyasitüarienicü. ¹⁵ Xepücatecu'erivani hepaüsitana xemütecu'erivapaü que mü'ane müxe'aye'unie hepaüsita, masi xequene'imaiyani xemi'imaiyapaü yu'iva püta.

Tmatürieca que mütivaxata 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁶ Masi que mü'ane yu'iyarisie müca'uximatüarie Ti'aitametütü, yuheyemecü xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariēcacü sepa naimecü. Ti'aitame yunaime xehamatü xüca 'a'uyeicani.

¹⁷ Ne Papuru nenixevaüritüaca nemamacü neti'utüatü. 'Icü canine'inüaritüni naime xapasie, 'ipaü nepütü'utüa. ¹⁸ Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'aixüa xüca tiuca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.

TIMUTEU

Mexüacame Xapayari Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

¹ Ne Papuru Cürisitu Qesusi nü'arieya necanihücütüni müpaü mütiu'aitaxücü tasivicueisitüvame Cacaüyari, que mü'anesie yuri temüte'erie mexi tetä'icueva meta Cürisitu Qesusi müpaü mütiu'aitaxücü. ² Nemanivaüritüaca Timuteu. Yuricü pecaninenivetüni yuri temüte'eriecü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusita mütatü'aitüvame, xüca 'aixüa mete'u'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasinenimayaca, xüca memasipitüaca 'a'iyarisie pemüca'uximatüariecacü.

'Uquisica 'axa mü'ane hepaüsita que müti'imaiyaxü

³ Maseruniya cuieyarisie quepaucua nemüyemiximecai, müpaü nepümatituicacai 'Epesusie pemü'ahayevacü, pemütiva'aitüanicü hipame capa yücü mete'üquitanicü ⁴ capa meva'enienicü yacü xeicüa que memüte'üxasita niuqui mücaparivecü xeime ramare hepaüsita. Que mü'ane müpaü müti'üquita niuqui xüatüarica püvevie xeicüa, pücaheye'atüa tita Cacaüyari müti'hüritüa para yuri ti'erietü yamütiyurienicü.

⁵ 'Icü 'ayumieme pucuyüane xasica, mütiyucanaqui'eriecacü 'iyarieya 'itiyacacu, ca'itate'acacu, yuri ti'erietü peru huta 'iyariyari cahexeyatü. ⁶ Hipatü xaüsie me'ucuyuneca mücü hepaüsita, ta'aurie menaxürieni. 'Ayumieme yacü xeicüa mecatenicuxatani. ⁷ Püvanaque 'inüari niuquiyari hepaüsita memüte'üquitanicü, peru 'asimepücatemate tita memütehaitüca. Mepücaheitimaivave tita memütexata, sepa türücaüyemecü müpaü memütecuxata.

⁸ Süricüte müpaü tepütimate, 'inüari niuquiyari 'aixüa cani'aneni tevi xüca yaticamiene he'erivatü 'inüari mühücücü, ⁹ müpaü timaitü, 'inüari pücaheuyevese xüca tevi heiseriemecü yaticamiene hesiena. Müme 'inüari memütisana vahepaüsita püta pücuxasiva, müme memüca'enana vahepaüsita, müme Cacaüyari memüca'ayexeiya 'axa memüteyurie vahepaüsita, müme 'axa memü'anene Cacaüyari memüxani'erie vahepaüsita, müme memüvacuya yu'uquiyarima yuvarusima memüteyumemiva vahepaüsita, ¹⁰ memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna vahepaüsita, 'uquisi hipame 'uquisi memüvacumaüva vahepaüsita, müme memüvanava teüteri vahepaüsita, müme memüteyu'itaiya vahepaüsita, müme memüyühüritüa mete'itavatü müme vahepaüsita. Hipatü yunaitü memeye'unie 'uquisica müseüye, müme vahepaüsita pücuxasiva 'inüari, ¹¹ que maine mücü niuqui müpaü manuyüne visi que mütimarive Cacaüyari yutemavietü, que nemütiuhüritüarie yanemüticuxatanicü ne.

Papuru que mütiuhüritüarie

¹² Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane münesitürücarिया Qesusi Cürisitu mütatü'aitüvame, mücü yaneticamieme münesi'eriecü, münesi'ucayecü müpaü nemüti'uximayacacü, ¹³ sepa ne meripai nemiseviximacai 'axa ne'utaitü hepaüsitana, sepa nemitaveiyarümecai, sepa nemitave'eriecai. Nepunenimayasie masi müpaü nemütiyurieneacü 'asinecatimaitü quepaucua yuri nemücati'eriecai. ¹⁴ Tati'aitüvame cuini mieme 'aixüa pütüuca'iyaricai nehiesie mieme, pünesi'upitüa yuri nemüti'eriecacü nemütinecanaqui'eriecacü Cürisitu Qesusisie netiviyatü.

¹⁵ 'Icü niuqui yuricü paine, neuyeveca münaqui'erivanicü yemecü, quename Cürisitu Qesusi cuiepa nua 'axa teyuruvamete vatavicueisitüanique. Ne 'axa teyuruvamete vasata nepüve'eme. ¹⁶ Peru 'ayumieme nepunenimayasie, Qesusi Cürisitu masi väucavamecü masiücüme mayeitüanicü nehiesie, naimecü que müreuterive tiuca'enivatü,

'inüari nemayanicü mexüacame nehücütütü, memünesiha'erivanicü müme 'arique hes-
iena yuri memüteta'erieni yuheyemecü memayeyuyurinicü. ¹⁷ Que mü'ane cuié naime
müti'aitame yuheyemecü, que mü'ane capünivetü caxeyarievētü yuxevitü timaivetü
mücacaüyari, mücü ve'eme quexasivani, visi quetixeyarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui
canise'ini.

¹⁸ Neuxei nenive Timuteu, 'ipaü nepümati'aitüa, nepümasihüritüa yaxaicüa
niuqui 'ahepaüsita que mütixasivacai meripai quename müpaü petiyurieniquecai.
Que pemütihecüasiecai, cuyapaü queneyüaneni, 'aixüa 'anemecü quene'amieneni
yuri peti'erietü 'aiyari camasi'utate'acacu. ¹⁹ Hipatü memitixani'ericü yu'yari
varutate'acacu, vacanuva pucayunixü yuri que memüte'eriecai. ²⁰ Müpaü
mecani'aneneni Himeneu Herecanituru. Nepüvayetua Cauyumarie müvaviyacü. Mücücü
müpaü mepüte'üquitüarieca 'axa memüca'utiuyanenicü.

2

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitüa

¹ 'Ayumieme müpaü nepümatituica müpaü yemecü müreuyeveseü, xequenevavirica
Cacaüyari, nenevieri xequenepitüaca, vaüriyarica xequenepitüaca, pamüpariyusi xe-
quenepitüaca yunaime teüteri vahesie mieme, ² cuiépa te'aitamete vahesie mieme,
yunaime vavemete vahesie mieme, tame cayuvatü te'umatü teca'uximatüarietü
'atemu'uvanicü, naimecü Cacaüyari te'ayexeyatü 'aixüa tetecahütü. ³ Xüca müpaü
'aneni, 'aixüa caniyümücü, catininaquimücü tasivicueisitüvame Cacaüyari que mütixeyia.
⁴ Müpaü pütinaque yunaitü teüteri memütavicueisitüarienicü, tita yuri müraine metemaitü
memacüneü. ⁵ Cacaüyari caniyuxevini. Niucame meta que mü'ane Cacaüyari teüteri
müvatahüave, mücüta püyuxevi tevitütü Cürisitu Quesusitütü. ⁶ Mücü püyuyetua yunaime
vahesie mieme vaxünaque. Müpaü pütihēcüasie tucari 'aixüa mü'ane 'aye'acu. ⁷ Neta
'ayumieme nepuqueri tixaxatame nü'ari. Yuri nepaine, nepücati'itava. Nepuqueri
memücahuriyusixi nemütivata'üquitüanicü tita yuri temüte'erie hepaüsita tita yuri müraine
hepaüsita.

⁸ 'Ayumieme müpaü pünetinaque, haqueva memeyutixexeüriva 'uquisi
mequeyunenevieca yumamatecü meheutimetü mepasietü tixaü mecaha'atü niuqui
mecaxüatüatü yu'yarisie. ⁹ 'Ucari yaxaicüa, va'ixuriqui 'aixüa requemaricacu
mequeyuquemaritüaca mecateyucatave'erietü que memüteyuxexeyia, meyumaivavetü
püta. Sarica huru perüra 'ixuriqui cui müraye'axe mücü naitü pücavaquemari.
¹⁰ 'Aixüa meteyurietü visi mequeteyuquemaritüaca püta. 'Aixüa caniyümücü müpaü
memüteyuriecacü 'ucari xüca müpaü me'utiuyaneni quename Cacaüyari me'ayexeyia.
¹¹ 'Uca cayuvatü 'umatü queti'yü'üquitüaca, naimecü ti'aitüarietü. ¹² Nepüca'itauni 'uca
müti'üquitanicü müti'aitüacacü 'uqui, masi peuyevese cayuvatü mumacacü püta. ¹³ 'Arani
meri putaveviya, 'arique 'Eva. ¹⁴ 'Arani meta pücatiu'irüviyarie, peru 'uca tiu'irüviyarieca
'aisica saname patüa. ¹⁵ Nitavicueisitüariemücü quepaucua mütiniveni, yuri mete'erietü
meteyucanaqui'erietü mepasietü xüca meyhayevani meyumaivavetü.

3

Que müreuyevese te'üviyamete müpaü memü'anenenicü

¹ 'Icü niuqui yuricü paine. Que mü'ane ti'üviyame mayeimücü, mücü 'uximayasica
'aixüa mü'ane pühive'erie. ² 'Ayumieme caneuyevēca ti'üviyamesie tixaütü
mücarahüivanicü, sepa mutaxanesie. Xeime hücüa pavitücünü 'uca, püyumaica,
pütimaiveni, 'aixüa pütiquemaca, püvanaqui'erieca tevanarixi, püti'üquitaveni, ³ tavecame
pücahücütünü, pücavativayani, masi püca'ayu'eriyani, pücayumieneni, tumini pücahive'erieca,
⁴ 'aixüa 'anemecü pütiva'aitüaca yuquie quiecatari, yütüriyama püvarexeyiani
tiva'aitüatü naimecü 'aixüa ticamietü. ⁵ Que mü'ane 'asimücatimate yuquie quiecatari

mütiva'aitüacacü, queri tiva'üviyani memüyuyexexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ⁶ Xique yuri mütiuta'eri pücahücütüni, capa 'uhüsierieme 'acavenicü Cauyumariepaü tatacuri pitüarietü. ⁷ Caneuyeveca tacua miemete 'aixüa memüte'ihecüatanicü capa tatierivatü 'uviyarienicü Cauyumarie viniyarieyasie.

Que müreuyevese teparevivamete müpaü memü'anenenicü

⁸ Teparevivamete yaxeicüa peuyevese müpaü memü'anenenicü. 'Aixüa mepütecahuni, hutacüa mehaitücaitü yücü mepücahaitücani, yamepüca'ayumiemetetüni vaücava vinucü, tumini mepücahive'erieca meteyucumanacutü, ⁹ va'iyari 'itiyatücaicacu cavatate'acacu mepi'üviyani niuqui masiücütü mayeitüarie titasie yuri temüte'erie hepaüsita. ¹⁰ Mümeta yaxeicüa vahepaü meque'uta'inüasieni meri xüca meyüvaveni, 'arique teparevivamete meque'acüne xüca vahesie carahüivani. ¹¹ Va'ütama yaxeicüa 'aixüa mepütecahuni, niuquiperaxi mepüca'yüaca, mepüyumaica, yamepütecahuni naimecü que memaitüca. ¹² Teparevivamete 'ameque'u'uvani yuxexuime mevaravitütü yü'ütama, 'aixüa 'anemecü meteva'aitüatü yütüriyama yuquie quiecatari. ¹³ Müme teparevivamete 'aixüa memeye'atüa yühüritüarica, müme mepüte'iva 'aixüa memümarivanicü, cui meyuyetuatü yuri memüte'eriecacü Cürisitu Qesusisüa miemete vahepaü.

Niuqui masiücütü matüa, que temüteheyexeiya Cacaüyari manuyüne

¹⁴ Müpaü nepütita'icueva, cuitüva 'ahesüa nemeta'anicü. ¹⁵ Me xüca 'enereutevini, müpaü nepümati'utürie pemütimaicacü que müreuyevese yamütiuyeicanicü Cacaüyari quie quiecatari vasata. Müme mecanihümetüni memüyutixexeüriva Cacaüyari mayeyurisie memiememetetütü, 'iquisaraü tenari mecanihümetüni mitituica tita yuri müraine. ¹⁶ Müpaü catinihecüaca, pümarive mücü niuqui masiücütü matüa, que temüteheyexeiya Cacaüyari manuyüne.

'Iya masiücütü nayani

Yuvaiyarisie 'uyeicatü.

Heiserie pupitüarie

Yu'iyari hexeyatü.

Niuqui tuayamete mepixei.

Pücuxaxasivacai

Nuivarite vasata.

Yuri mepüte'uta'eri hesiena cuiepa.

Visi 'anetü panutivitüquie.

4

Que mutayü, 'arique que memütehayanani yuri mete'erietü

¹ Yacatinihecüaca 'Iyari que maine. 'Imatürieca 'aye'aximecacu, hipatü metenihayevacuni yuri que temüte'erie. Mepüva'enieni 'iyarite memüte'irüma, cacaüyarixi 'axa memü'anene que memüte'üquita, ² mete'itavatü yacü xeicüa metecuxatatü. Cauyumarie 'inüarieyacü mepütitepüatüarieni yu'iyarisie, 'ayumieme pücavarutate'ani va'iyari. ³ Müpaü mepüte'aitani memücaneneüquenicü memücaviquiecacü, memütehayananicü hipame 'icuai metecuatü, sepa Cacaüyari minetüa 'icuai memenu'unicü pamüpariyusi me'ipitüatü müme yuri memüte'erie, müme tita yuri müraine memüteheta. ⁴ 'Aixüa cani'aneni naitü Cacaüyari mütiunetüa. Tixaütü pücatixani'eriva xüca 'utanaqui'eriva pamüpariyusi 'ipitüacacu Cacaüyari. ⁵ Cacaüyari niuquieyacü nitipasivani neneviericü.

Cürisitu Qesusi parevivameya 'aixüa mü'ane

⁶ Müpaü xüca petiva'aitüaca 'ivamarixi, Cürisitu Qesusi parevivameya 'aixüa mü'ane pecaniyüanemücü, peveretü niuqui yuri que temüte'erie pe'enietü, 'üquisica müseüye pe'enietü que pemütiveiya 'inüaritüme. ⁷ Que memüte'u'üxasita Cacaüyari

meca'ayexeyatü 'ucaravesixi va'üxasicü, mücü quenexani'erieca. Quetine'a'üquitüaca masi pemü'iyamacacü Cacaüyari pemayexeyanicü türücaüyemecü. ⁸ Xüca tiyü'üquitüaca vaiyari mü'iyamacacü, 'esiva püyüne, peru xüca Cacaüyari 'ayexeyani, 'aixüa püyüne naimecü, tucari mexeyiacü que temüte'utahüavarie temeixeyanicü. Payeyurini hicü, tucari 'umamiesieta payeyurini. ⁹ Mücü niuqui yuricü paine, neuyeveca münaqui'erivanicü yemecü. ¹⁰ Müpaü mü'anecü, 'ayumieme tepüteta'uxitüa, 'axa tepütecühüavarüva, yuri temüte'uta'ericü Cacaüyari mayeyurisie teta'icuevatü. Mücü yunaime teüteri canivavicueisitüvametüni, masi yemecü

¹¹ Müpaü quetine'aitatü quetine'üquitani. ¹² Xevitü pücamasitave'erieca pemühecuacü. Masi müme yuri memüme yuri memüte'erie püvavicueisitüvame. müte'erie müpaü memü'anenenicü, 'inüari quena'ayeitüvani que pemütiutaniuca, que pemütiuyeica, que pemüti'acanaqui'erie, que yapemüticamie 'aniuquicü, que pemüti'itiya. ¹³ Nemunuanique quene'ayumiemetüni petiterüvatü niuqui memü'enienicü, pevatuicatü, peti'üquitatü. ¹⁴ Quetineuhayeva pe'itümayiatü tita pemütiupitüarie 'iyarisie timieme. Müpaü pepütiupitüarie tixaxatame ticuxatacacu, quepauca 'uquiravesixi 'axeicüa 'ahesie memutimeixüa.

¹⁵ Mücücü quene'ayumiemetüni, mücüsie queneuyeicani yunaitü memümasixeyiacü que pemüraye'axime. ¹⁶ Quene'a'üviya quene'üviyani 'üquisica. Müpaü petiyurienetü quene'ahayeva. Mücücü pepü'atavicueisitüani pepüvatavicueisitüani müme memümasi'enieta.

5

Que müreuyevese müpaü müvayurienicü hipame

¹ 'Uquirasi pepücatatieni, masi pepinütüani 'a'uquiyaripaü. 'Uquisi 'a'ivama vahepaü quetinivacühüaveni. ² 'Ucaravesixi 'ateteima vahepaü quetinivacühüaveni, 'ucari 'a'ivama vahepaü quetinivacühüaveni naimecü pe'itiyatü.

³ Quetinivareuyehüvirieca 'ucari vacünama memucui xüca yemecü meyuxevini. ⁴ Que mü'ane cünaya 'umücu yütüriyama yumama'üma müvarexeiya, masi yemecü neuyeveca müme yamemüteyü'üquitüanicü memütevereuyehüvirienicü yuquie quiecatari, 'amemüte'apicacü mevaparevietü yu'uquiyarima. Müpaü memüteyuriecacü pinaque Cacaüyari. ⁵ Que mü'ane cünaya mumü yuxaüta 'amuca yemecü, mücü yuri pütü'erie Cacaüyarisie, 'ivavirietü nenevieri 'ipitüatü pü'ayumieme tucaricü tucaricü. ⁶ Peru 'ucatütü que mü'ane que mütiyücühüave xeicüa 'amuyeica hive'ericacü, mücü müquitü 'apuyeica sepa mayeniere. ⁷ Müpaü quetiniva'aitüaca tixaü vahesie mücarahüivanicü. ⁸ Mesü, que mü'ane mücativamicua yumarema, yuquie quiecatari masi, mücü püyucu'imava, yuri temüte'eriesie camiemetütü püyuhecüata, tevi yuri mücati'erie hepaüna 'axa pücaüane.

⁹ 'Uca cünaya mumü que'acayerieni xüca haica teviyari viyari hüca xeicüa, xüca yücünasie xeimesie tiviyacaitüni, ¹⁰ xüca 'aixüa timarivani 'aixüa mütiyurienecü, xüca türü vaveriyaveni, xüca tevanarixi vanaqui'erieca, xüca Cacaüyari teüterimama va'ücate haxinaveni, xüca vapareviveni müme memü'uximatüariecai, xüca yaticamiecaitüni naimecü 'aixüa tyurienetü.

¹¹⁻¹² Memühehecua vacünama memucui, pepücavaracayasa. 'Uxa'atüni varie mepüviquiecuni, yunaqui'eriyacü mepücuhanieni. Mücücü yuhesie mepüte'ahüpani yamemücatecahucü que memüte'uyuhüritüa Cürisitu hesie mieme. ¹³ Mücü meta, müpaü mepüteyü'üquitüaca memüyü'üraraxiecacü quieta me'u'uvatü xeicüa. Meyü'üraraxietü, masicutari niuquiperaxi mepüyüaca, tita 'aixüa mücati'ane yamütayünicü, müpaü mepütecuxatani. ¹⁴ 'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva, peuyevese müme memühehecua vacünama memucui memütivitüquienicü, memütinivexüanicü, yuquita memüte'aitanicü. Xüca müpaü meteyurieca, tixaütü mepücate'ipitüaca que mü'ane mütasi'aye'unie

misutüanicü 'axa taticühüavetü. ¹⁵ Hipatüsietü 'ari ta'aurie mepaxürie Cauyumarie me'anuveiyaque.

¹⁶ Que mü'ane yuri müti'erie 'uquitütü 'ucatütü xüca yumarema varexeiyani 'ucari vacünama memucui, quevaparevieca müme. Pücava'uximatüaca memüyuyexexeüriva. Müme püta mepüvaparevieca 'ucari yemecü yuxaüta memu'uva.

¹⁷ Ta'uquiyarima 'aixüa 'anemecü memüte'aita 'aixüa mequete'uxeiyarieni masi vaüca. Müme memüte'uximaya metecuxatatü mete'üquitatü masi yemecü mequete-heuyehüviyarieni. ¹⁸ Utüarica xapayari müpaü paine, Pepüca'isurihüaca puixi quepaucua türicu müquesinani mütihenarienicü. Müpaürita paine, Ti'ivamesie catininaqueni 'ivarica.

¹⁹ Heiserie haineme pepüca'erieca xüca 'itaxaneta mühüritüarie, me xüca yuhutatü yuhaicatü memunenierixü metehecüatani xeicüa pepüva'enieca. ²⁰ Müme 'axa memüteyurie quenivarutati'a yunaitü memasi'eniecacu hipatüta marica memexeiyanicü. ²¹ Nemanihüritüaca Cacaüyari masixeiyacacu Cürisitu Qesusi masixeiyacacu niuqui tuayamete memanayexeiyarie memasixeiyacacu, müpaü yaquetinecamieni, cuitü pepüca'itahüave tevi petimarietü xeicüa peru peca'i'enievetü. 'Asipepücatiyurienei xeimesie petiviyatü xeime püta petave'erietü. ²² Cuitüva tevisie pepüca'utimemeni 'umarivacacunque. Mücü meta, 'axa que memüteyurie hipatü, 'ahesieta rahüivanicü. Pe'itiyatü quene'a'üviyani.

²³ Peru quetineuhayeva ha xeicüa peharetü, masi 'esiva vinu quenanuye'eni 'ayuriepa pemüticuyecü müixa.

²⁴ 'Axa que memüteyurie hipatü mepanuhaitürüve, cuitü mepümasiücü sepa 'isücame mücavatahüavive. Hipatü 'axa que memüteyurie mepu'imatü mepücaviyarievave cuitüva.

²⁵ Yaxeicüa müme 'aixüa memüteyurie cuitüva mepümasiücü, me sepa memücamasiücü, mepücayüvave memü'aviesiecacü yuheyemecü.

6

¹ Vaüriyarica te'uximayatamete cüye memanuyetequiyarie, yemecü vavemete mequeva'erieca yucusiyarima. Xüca müpaü meteyurieca, 'axa pücaticuxasivani que mü'ane Cacaüyari mühücü, 'üquisicata 'axa pücaticuxasivani. ² Me vacusiyarima xüca yuri mete'erieca, mepücavatave'erieca yu'ivama mevaxeyatü, masi 'aixüa 'iyaricü mequete'uximayaca vahesie mieme yuri memüte'eriecü memünaqui'erivacü müme 'aixüa memü'itüarie mete'uximayacacu. Müpaü quetine'üquitani müpaü quetinivatuicani.

Cacaüyari que mürayexeiya, que mütinacü'a

³ Xüca yücü ti'üquitani xevitü, xüca yaca'aneni, niuqui müseüye ca'eniemütü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu müniuquieya ca'eniemütü 'icü 'üquisica cümana Cacaüyari temayexeiya, ⁴ mücü pühüsierie, 'asipücatimate. Catinicuyeni niuqui xüatüarica cuvaunetü xeicüa, niuqui hepaüsita tiyumiemütü. Mücüsie payeneica que memüteyü'ütesa, que memüteyuheca, que memütevasevixima hipame 'axa me'utiyuatü vahepaüsita, 'axa que memüteyücühüave, ⁵ que memücatehayeva menuquixietü. Müpaü mepüteyurie teüteri memütüpünirüme que memüteyumate memeivivi tita yuri müraine. Müpaü metenicu'erivani, que mü'ane mürayexeiya 'ivarica pexeiya. ⁶ Siepüre xüca Cacaüyari 'ayexeiyani tixaütü careuyehüatü, yemecü püti'iva. ⁷ Tixaütü tepücate'atücücai cuiepa temu'axüa, 'ayumieme tepücayüvave tixaütü temüte'anütüni temüyehu. ⁸ 'Icuai quemari tehaxeyatü, mücücu tequenaqui'aca. ⁹ Müme memeuca'unicü xeicüa memüyüa, müme mepecaxürieni me'inüasietü, viniyaricü mepüviyarieni, vaüca mepüteyucahive'erieca 'asimecatemaitü, meteyucunitüatü. Mücü hive'erica teüteri püvacatuica memüca'unarienicü memütatümaiyarienicü. ¹⁰ Teüteri que memüte'ihive'erie tumini, mücü nanarisie caniutineicani naitü 'axa müti'anene. Hipatü müpaü

meteyuvaüriyatü mepeuyexüri, yuri mecate'erietü mepacü. Yu'iyarisie mepüyucuseve vaücava hivericacü.

Yuri ti'erietü quemütiunanausani yutatuatü

¹¹ 'Ecüsü Cacaüyari teviyari pecanihücütüni. Quene'ata'una mücücü. Müpaü püta quetine'amexütüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, Cacaüyari pemayexeianicü, yuri pemüti'eriecacü, pemüti'acanaqui'eriecacü, pemütiuca'enivanicü, pemücaha'a'eriyanicü.

¹² 'Aixüa 'anemecü pe'atatuatü queneutananausani yuri peti'erietü, queneuviya tucari mücaxüve. Mücü 'ayumieme peputa'inierie, yumüiretü tehecüatamete memasixeyiacacu 'aixüa 'anemecü pepü'ahecüatacai yape'aretü. ¹³ Cacaüyari nai mürayenieritüa masixeyiacacu, Cürisitu Qesusi 'aixüa 'anemecü muyuhecüata ya'aretü Punisiyu Piratu hüxie, mücüta masixeyiacacu müpaü nepümati'aitüa ¹⁴ yaquetinecamieni que pemütiu'aitüarie, peca'iseviximatü 'aisica, hesiena pecarahüpatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu masiücütü mayanique. ¹⁵ Tucari 'aixüa mü'ane 'aye'ayu, masiücüme canayeitüamücü

Que mü'ane yutemavietü yuxevitü Ti'aitame mühücü,

Que mü'ane te'aitamete mütiva'aitüvame

Cusiyarima müvacusiyari,

¹⁶ Que mü'ane yuxevitü mücamüve,

Hecüaripa meca haque mücayüve 'aura mayanicü xevitü,

Que mü'ane tevi müca'ixeyave

Müca'yüve mixeyiacü,

Mücü ve'eme quexasivani

Quehetürücaüyeni yuheyemecü.

Müpaü xEICÜa cani'aneni.

¹⁷ Müpaü quetiniva'aitüaca müme memeuca'u hicü cuiepa, mepücateyucatave'erieca, yuri mepücate'erieca yupinisie, 'asimücatimasiücücü xüca xuavecämücü, masi yuri mequete'erieca Cacaüyarisie püta. Mücü nai pütatipitüa yemecü masi temütatemamaviecacü.

¹⁸ Müpaü quetiniva'aitüaca meta 'aixüa memüte'uximayacacü, memeuca'unicü 'aixüa meteyurietü, 'aixüa memüte'u'iyarinicü, hipame vahamatü memüyuxevinicü. ¹⁹ Müpaü meteyurietü mepüyutatenaritüani 'aixüa 'aneme 'uxa'a varie maye'anisie mieme, tita yuricü mütitucari metehexeyiatü mepacüne.

Papuru Timuteu que mütiuhüritüa

²⁰ Neuxei Timuteu quene'üviyani 'ahüritüarica. Ta'aurie quenavesie pemücava'enienicü yacü xEICÜa que memutiyuane mecate'ayexeyiatü. Vaniuquisie pepücativiyani metasi'aye'unietü que memutiyuane müme temaivavemete memüyuxata mete'itavatü.

²¹ Hipatü mücüsie mete'uviyaca xaüsie meneucuyunixüani yuri que memüte'eriecai.

'Aixüa que tiuca'iyarini xehesie mieme.

TIMUTEU

Hutarieca Mieme Xapayari Papuru Que Mütinü'airi

Vaiürisica

¹ Ne Papuru Cürisitu Qesusi nü'arieya necanihücütüni müpaü mütnaquecü Cacaüyari, müpaü mutayücü meripai quename tucari xuaveni Cürisitu Qesusisie tiviyacacu.

² Nemanivaüritüaca Timuteu pemünenive nemümasinaqui'erie. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusi mütatü'aitüvame, xüca 'aixüa mete'u'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasi-nenimayaca, xüca memasipitüaca 'a'iyarisie pemüca'uximatüariecäcü.

Que mütihecüatani Cürisitu hepaüsita

³ Mücü Cacaüyari nepayexeiya ne'iyari 'itiyacacu, ne'uquiyarimata que memüteheyexeiyaicai. Mücü pamüpariyusi necanipitüaca nemasiha'erivatü necatihayevatü tucari'icü tucari'icü quepauca nemünenenevie. ⁴ Yuheyemecü nepümasiheuxeiya'icü nemasiha'erivatü que pemütiutasuacacai pe'ahiverietü. Xüca nemasixeiyaque, nepünetemaviecaqueyu yemecü. ⁵ 'Ahepaüsita niuqui nepü'atüiyarie yuri que pemüti'erie yacü pecaticuxatatü. Müpaü yuri tiuta'erieca meri 'apucatei 'acusi Ruhira, 'avarusita 'Eunisi. Yuri nepüti'erie 'ecüta vahepaü yuri pemüti'eriecü.

⁶ 'Ayumieme nepümati'eritüaniqueyu pemücaratütümaiyanicü, pe'atatuatü yaquetineyurieneni Cacaüyari que matiupitüa 'ahesie ne'utimecu. ⁷ Cacaüyari que mütatiumi, pücatasi'upitüa ta'iyarisie temümamacacü, masi 'iyari pütasi'umi mütürücaüye püta, tasipitüatü temütetacanaqui'eriecäcü temüseseyenicü. ⁸ 'Ayumieme 'uxa'atüni varie pepüca'ateviyani petihecüatatü Tati'aitüvame hepaüsita, pepücanesiteviyani ne, sepa nemanutahüiya hesüana nemümiemecü. Niuqui 'aixüa manuyünesie mieme masi quetineucüne 'ecüta, Cacaüyari masitürücariyacacu. ⁹ Mücü canihücütüni que mü'ane mütasü'utavieisitüa, mütasü'uta'ini temüpasiecäcü hesiena miemecü. Tita temüteyuricai tame, mücücü 'asipücatiuyuri, masi müpaü mütiyuvaüriyacaicü yücümana, 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme püta'utavieisitüa. Müpaü tiniuca'iyaricaitüni tahesie mieme tucari caxuavecacu cuxi, tasiha'erivatü Cürisitu Qesusisie que temüteviyaniquecäcü. ¹⁰ Hicürixüa masiücütü nayani 'aixüa que mütiuca'iyari, munuacü tasivieisitüvame Cürisitu Qesusi. Mücü que mütiuyuri, taheyemecü temücacui'inicü yatiniuyurieni. Tiniutahecüatani que temüte'ayeyuyurini que temücatetipüne. Müpaü catinimasiücünü niuqui 'aixüa manuyüne cuxasivacacu.

¹¹ Ne nepucayeri mücü niuqui hepaüsita nemüticuxatanicü, nü'ari nuivarite tiva'üquitüvame nemayanicü. ¹² Müpaü nemü'anecü, 'ayumieme 'ipaü nepü'itüariexime hicüpaü, peru nepücaneteviya nemimatecü que mü'anesie yuri nemütiuta'erie. Yuri necatini'erieca mücü müyüvecü mi'üviyanicü tita münetiyetüiri 'iya tucari mexi ca'aye'ave.

¹³ Para pemimaicacü niuqui müseye que mütivaiyacü, tita pemüti'eni yaneticuxat-acacu quenexeiyani 'a'inüaritüme, yuri peti'erietü peti'acanaqui'erietü Cürisitu Qesusisie tiviyatü que mütiyüveni. ¹⁴ Quene'üviyani tita 'aixüa müti'ane temüteyeturiiyarie, 'Iyari Mütiyupata tahesie müyeca masipareviecacu.

¹⁵ Müpaü que pemütimate, yunaitü 'Asiya cuieyarisie miemete mepünesi'ucu'eirie, Piqueru Herumuquenexi hipatüta. ¹⁶ Ti'aitame xüca vanenimayaca 'Unesipuru quie quiecatari. Mücü müixa pünesi'uxipitüa, pücanesiteviyacaicai sepa nemanutahüiyacaicai, ¹⁷ masi Xumasie 'uyeicatü püyumexütüacaicai nesicuvaunetü, pünesi'utaxei. ¹⁸ Ti'aitame xüca 'ipitüaca münenimayasiecäcü 'iya tucari 'aye'ayu Ti'aitame que mütiixeiyani. Naime que mütiyapareviecai 'Epesusie heyeicatü, 'ecü 'aixüa 'anemecü yapepütimate.

2

Cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü yüanetü Qesusi Cürisitusie mieme que mütiyumieneni

1 Mericüte nenive quenetürücaüyeni Cürisitu Qesusi yamatipitüacacu 'aixüa mütiuca'iyaricü. 2 Tita pemütü'enie neticuxatacacu tehecüatamete yumüireme vahüxie, mücü quenivayetuirieni teüteri yamemütecahu, mümeta memüyüvavenicü müpaü memütevati'üquitüanicü hipameta.

3 Quetineucüne 'ecüta pe'amienetü Cürisitu Qesusisie mieme, cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü peyüanetü. 4 Que mü'ane mücuya pücayuviyanüa yu'uximayasica cuvevienetü yücümana, masi ninaqui'aritüamücünü que mü'ane mitahüavixü cuya mayanicü. 5 Que mü'ane parecu münausame, sepa mürayu'ivaxü nausaricü, neuyeveca 'inüari manuyünepaü mütananausanicü muma manutiquesiyarienicü mürayu'ivaxücü. 6 Mücü meta, que mü'ane mü'esame müti'uximaya, caneuyeveca mücü meri mütipitüarienicü tita mütitixuavere. 7 Yaquetini'acühüaveni que nemaine mücü hepaüsita. Ti'aitame pümasipitüaca pemütümaivenicü naime hepaüsita.

8 Quena'erivani Qesusi Cürisitu. Mücü müquite vasata nanucuquetüarieni, Ravirisie niyeyani. Müpaü paine niuqui 'aixüa manuyüne que nemüticuxata ne. 9 Müpaü nemüticuxatacü 'axa nepü'itüariexime, 'asita nepanutahüiya 'axa tiyuruvamepaü. Peru Cacaüyari niuquiya tixaü püca'anutahüiva. 10 'Ayumieme ne naime nepütünevi memanayexeyarie vahesie miemecü, mümeta memaye'axüanicü memütavicueisitüarienicü Cürisitu Qesusisie meteviyatü, müpaü memütepitüariyecacü meta yuheyemecü visi me'ananetü memacü necü.

11 Mücü niuqui yuricü paine,

Xüca hamatüana te'ucuini

Hamatüanata tepayeyuyurini.

12 Xüca tete'uca'enivani

Hamatüanata tepüte'aitametetüni.

Xüca tetacu'imavani

Quename teca'imate te'utiyuatü,

Mücürita püyucu'imavani

Quename catasimate 'utaitü.

13 Xüca tetehayevani yatetecahütü

Mücü yaticamietü 'apuve cayupatatü.

Pücayüve yamütüyurienenicü que mücatiuca'iyari.

Ti'uximayatame mümasiücü que müti'inüasie

14 Mücü hepaüsita quetiniva'eritüaca, quenivahürütüaca Cacaüyari hüxie memücayucitüvenicü niuqui hepaüsita. Müpaü tiyurienetü 'asipücayüni 'aixüa mü'anecü, püvaca'unaxüani memü'enana xEICÜA. 15 Quene'amexütüaca Cacaüyari hüxie pemümasiücünicü que pemüti'inüasie, ti'uximayatamepaü peyüanetü mücaheuyevese müyuteviyanicü 'aixüa müti'uximayacü, heiseriemecü peti'üquitatü niuqui yuri maine hepaüsita. 16 Yacü xEICÜA que memütecuxata mecate'ayexeyatü, mücü hepaüsita quene'acuerivayurieca. Müpaü metecuxatatü masi yemecü Cacaüyari metümayiatü mepayuyeitüaximeni xEICÜA. 17 Vanuqui püyemie püniyapaü. Müpaü mepü'anene Himeneu Piretu. 18 Müme müpaü memüyüa xaüsie meneucuyunixüani tita yuri müraine hepaüsita, müpaü memutiyanecü quename 'ari te'anucu'ui. Hipame mepüvamuina 'aixüa mü'anecü yuri memücate'eriecacü. 19 Sepasü müpaü memüteyurie, Cacaüyari yutesariya canitavevieni qui tutuicame. 'Apuve se'itü 'uxaya masiücücacu müpaü manuyüne, Ti'aitame püvamate yuteüterima, 'ipaü meta manuyüne, Yunaitü memehüave Ti'aitame mequeyucuerivayurieca tita mücatiheiserie hepaüsita.

20 Qui 'amüyevata huru pürata xacürüteyari puxuave, peru cüye haxu xacürüteyari puxuaveta. Hipatü visi mü'anecü pü'ayumieme, hipatüta 'axa mü'anecü pü'ayumieme.

²¹ Mericüsü xüca 'uyu'itieni müpaü memü'anene vahesie mücativiyanicü, xacü visi mü'anecü mü'ayumieme payani pasietü, 'aixüa tinaqui'erivatü cusiyari quepaucua meiyehüva, ha'arisietü 'aixüa mütiyurienenicü naimecü sepa que mütitita.

²² Quene'ata'una pemücati'acahive'eriecacü memühehecua vahepaü. Müpaü püta que-tine'amexüitüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, que pemaine yapemütiyurienenicü, pemüti'acanaqui'eriecacü. Müme memehüave Ti'aitame va'yari 'itiyatücaicacu, müme vahamatü 'axeicüa yaxequeteneyurieca 'aixüa xemüteyuxeiyanicü. ²³ Memücatemaivave niuqui que memütexüatüa 'asimecatemaitü, mücü quenexani'erieca müpaü petimaitü, niuqui metixüatüame mepüyutacuini xeicüa. ²⁴ Caneuyeveca que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayatame mücayumienenicü, masi que müvayuriene yunaime carima 'asimücatiyurienenicü, müti'üquitavenicü, minevienicü tita 'axa müti'ane, ²⁵ 'iyarieya 'aixüa 'anecacu müvatiheiseriyanicü müme memeye'unie. Tietüsü Cacaüyari vapitüaca memütehayeivanicü que memüteyuriecäi, tita yuri müraime memütehetimevanicü, ²⁶ memanutahütüarienicü memütavicuenicü Cauyumarie viniyarieyasie cümana memuviyarie yamemütecahunicü que mütinaque 'iya.

3

Teüteri que memüte'u'iyarini taparirümecacu

¹ 'Ipaü quetinemaica, tucari taparirümecacu 'ana cuanivemecü mepüyüaca. ² Teüteri yuhesie mieme mepütenaqui'erieca xeicüa, tumini mepühive'erieca, mepüyuxeümacani, mepüyuxani'erieca, mepüvaseviximani hipame 'axa me'utiyaütü vahepaüsita, mepücava'enieni yu'uquiyarima, pamüpariyusi mepüca'ipitüani xeime, 'axa mepü'aneneni, ³ mepücayunaqui'erieca, mepücayuhaxüapitüaca, mepüyuniuquimani, mepücateyu'aitüaca, mepayu'eririyani, mepihecäni tita 'aixüa müti'ane, ⁴ mepüvayetuani hipame, mepüyuxünani, mepühüsierietücäni, mepinaqui'erieca tita mütivanaque peru mepüca'inaqui'erieca Cacaüyari. ⁵ Cacaüyari mayexeyapaü mepüteyuhēcüaca, peru mepüyuhēcüatani catürücaüyeme memü'eriecü tita memüte'ayexeyia.

Ta'aurie quenavesi müya memü'anene vahesüa pemüca'uyeicanicü. ⁶ Hipatü müme teüteri vaquita meneutahaqueni 'avie meteva'irüviyaque 'ucaravesixi 'asimemücatemate, müme mevaru'iniecu va'ica mahetecü 'axa que memüteyuriecäi, memeuhapanietücäcü naime metehive'erietü. ⁷ 'Ucaravesixi müpaü memü'anene yuhayemecü mepüteyü'üquitüatüve peru hasuacu mepücayüvave memeitimanicü tita yuri müraime. ⁸ Yaxeicüa Canesi Camüpüresi que memüteheye'uniecäi Muisexi, 'imeta meneye'unieca tita yuri müraime. 'Icü teüteri mecanitipünirümeni que memüteyumate. Mepüxani'eriva yuri que memüte'erie, masi yuri memücate'eriecü. ⁹ Perusü masi vaücavamecü 'asimemücatematecü memasiücütü mecanacünicuni yunaime vahüxie, meripai miemetexi memütemasiücücaipaü 'ana.

Papuru Timuteu que mütiuhüritüa

¹⁰ 'Ecü püta peniveiyani ne'inüari tita nemüti'üquitasie petiviyatü, que nemüticuyeica yapetiurienetü, que nemütiyuriemücü, que yanemüticamie, que nemüreuterive netiüca'enivatü, que nemütinecanaqui'erie, que nemütiüca'eniva, ¹¹ que nemütiuveiyarie, que nemütiucuinixü nai que nemü'itüarie 'Anutiuyuquiyasie 'Icuniyusie Risitürasie. Sepa que nemütiucuinixü ne'uveyarietü, Ti'aitame caneniutavicueisitüani naimecü. ¹² Siere menitaveiyariexüacuni yunaitü memüyuvaüriya Cacaüyari me'ayexeyatü memü'uvanicü Cürisitu Qesusisie meteviyatü. ¹³ Teüteri 'axa memüteyuricu memüteyucüamana masi vaüca 'axa me'anenetü mepacünirümeni mete'irümatü mete'irüviyarietü meta.

¹⁴ Peru 'ecü titasie pemüti'a'üquitüa tita pemüretima mütiyuricü, mücüsie petiviyatü quene'ahayevani. Pepüvamate quehate müpaü memate'üquitüacacu müpaü pemüretima,

¹⁵ müpaü pepütimate nunusiyaripai pemütimaicaicü que maine 'utüarica xapayari müpasie. Mücü püyüve petimaiveme mümasi'ayeitüanicü pemütaviceisitüarienicü yuri peti'erietü, müpaü que mütiyüve Cürisitu Qesusisie tiviyatü. ¹⁶ Naitü 'utüarica xapayarisie müre'uxa Cacaüyari 'inetüacu, mücü peuyevese müti'üquitanicü mütatierivanicü mütaheseriyarienicü ti'üquitüarietü mayanicü quepaü heiseriemecü yamüticamieni. ¹⁷ Mücü 'utüaricacü Cacaüyari teviyari paye'ani püha'arisieca 'aixüa mütiyurienenicü naimecü sepa que mütitita.

4

Niuqui quenecuxatani

¹ Cacaüyari hüxie, Cürisitu Qesusi hüxie que mü'ane 'isücametütü müvatahüaveni memayeyuyuri müquite yunaime, mücü munuaximecü ti'aitametütü, müpaü nematinihüritüaca. ² Niuqui quenecuxatani. Mücücü quene'ayumiemetüni penaqui'erivatü pecanaqui'erivatü. Quenivarutati'a quenivacu'imaiyani quenivatuicani. Naimecü 'equetineutevini petiuca'enivatü, naimecü quetine'üquitani. ³ Tucari naye'amücü quepaucua memüca'inevieca 'üquisica müseüye, masi que mütivanaque mepüvaxexeürivani te'üquitamete, vanacate varusicuaquivacacu. ⁴ Ta'aurie mepaxürieni meca'i'eniecutü tita yuri müraine. Xaüsie mepeucuyunüxüani yü'üxasie memüteviyanicü. ⁵ 'Ecüsü naimecü quene'amaica. Quetineucanevieca sepa 'axa pemü'itüariene. Quetine'uximayaca peticuxatatü niuqui 'aixüa manuyü necü. 'Ahüritüarica quenaye'atüa yemecü.

⁶ Neri mavari nepayeitüariexime. Tucari canahuraniri nemüyemiecü. ⁷ 'Aixüa 'anemecü nenetatuatü nepünemienecai. Que nemütinausanecai nepeta'a. Nepücatiuhayevaxü yaneticamietü. ⁸ Hicü nepe'usiyarie muma nemümarivacü heiseriemecü yanemüticatüacü. Ti'aitame 'isücame canihücütüni heiseriemecü yamüticamie. Mücü müpaü pünetipitüani 'iya tucari 'aye'ayu. Ne xeücüame müpaü pücanetipitüani, masi yunaitü memünaqui'a münuaximecü müpaü pütivapitüani müme.

Que müti'aitüa

⁹ Quene'amexütüaca cuitü nehesüa pemünuanicü. ¹⁰ Remaxi pünesi'ucu'eirie cuiepa timieme tinaqui'erietü. Tesarunicapaitü neyani. Cüreseniti Carasiya cuieyarisie petüa, Titu Tarümasiyasiepaitü retüa. ¹¹ Rucaxi yuxaüta nehamatü puyeica. Quenavitüqui Maricuxi, 'a'utüma quene'atüa. Mücü 'aixüa pü'ane münesipareviecacü. ¹² Tiquicu nepenü'a 'Epesupaitü. ¹³ Mücü 'ücarü Türuhasisie nemeicu'eirie Carüpusüa quenahuri pemamiecü. Xapate quenahuri navi müraye'utüca masi.

¹⁴ Herecanituru tepüa vevivame 'axa pünesi'uyuri vaücava. Ti'aitame 'epürepinirieni müpaü 'axa münesi'uyuricü. ¹⁵ 'Ecüta quene'acuerivayurieca hepaüsitana. Yemecü peye'uniecai taniuqui.

¹⁶ Nehesie mieme ne'utaniucacacu meri miemecü, ni xevitü neheima püca'utana. Yunaitü mepünesi'ucu'eirie. Mericüte xüca vahesie catiuhüiyani mücücü. ¹⁷ Ti'aitame masi ne'aurie puvecal nesitürücariyatü 'icü xasicaya yemecü mücuxaxasivanicü yaneticuxatacacu, yunaitü nuivarite memi'enienicü. Neputaviceisitüarie maye pücanesi'utacuai. ¹⁸ Ti'aitame pünesitaviceisitüani sepa que memüteyurie 'axa menesiyuriecutü. 'Asineca'itüarievecacu pünesi'aye'atüani haque müre'aita muyuavisie, mana nemaye'anicü. Hepaüsitana 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

Que mütivaruvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁹ Quenivavaüritüaca Pürisira 'Aquiramame, 'Unesipuru quie quiecatari meta. ²⁰ 'Erasitu mana peyuhayevaxü Curinitusie. Türupimu nepecu'eirie Miretusie ticuyecacu. ²¹ Quene'amexütüaca pemünuanicü ca'uhaütücacu cuxi. 'Eupuruxi Purenisi Rinu Cürauriya yunaitü ta'ivama mepümasivaüritüa.

²² Ti'aitame 'a'iyari xüca masiteütani. 'Aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme.

TITU Papuru Que Mütinü'airi

Vaiürisica

¹ Ne Papuru ti'uximayatame necanihücütüni Cacaüyarisie mieme. Quesusi Cürisitu nü'arieya necanihücütüni, yuri neti'erietü yaxeicüa yuri que memüte'erie müme Cacaüyari müvaranayexei, müpaüta netimaitü tita yuri müraine, que müreuyevese yamütimaicacü Cacaüyari xüca 'ayexeiyani. ² Müpaü netiniyurieneni nemitacueviecü tucari mücaxüve nemexeiyanicü. Cacaüyari pücati'itava. Meripai tucari caxuavecacu cuxi müpaü putayü tucari mütasipitüaniquecaicü. ³ Hicürixüa tucari 'aixüa mü'ane 'aye'acu, masiücüme canayeitüani yuniuqui, teüteri yametecuxatacacu. Necaniuhüritüarieni müpaü nemüticuxatanicü ne, müpaü mütiuta'aicü tativicueisitüvame Cacaüyaritütü. ⁴ Ne necamanivaüritüaca Titu. Yuricü pecaninenivetüni, yuri que temüte'erie tanaitü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Quesusi mütativicueisitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini 'ahesie mieme, 'a'iyarisie xüca memasipitüaca pemüca'uximatüariecacü.

'Uquiravesixi te'üviyamate que müreuyevese müpaü memü'anenenicü

⁵ Mücücü nemanecu'eirieni Cüretasie, pemeiheiserietüanicü tita müreuyevese, pemüvacuyasaxüanicü va'uquiyarima xexuime quiecarisie, yaxeicüa que nemümütiutahüavixü, ⁶ que mü'ane mücaniuiquimarie, que mü'ane xeücüame mü'üya, que mü'ane yütüriyama müvarexeiya yuri mete'eriecame vahesie carahüivacacu, quename merucuyatüve quename meca'ienie müpaü caraniuvacacu. ⁷ Cacaüyarisie mieme mühüritüariecü, neuyevaca que mü'ane ti'üviyame mühücü mücaniuiquimariecacü, yuxaüta xeicüa mücayüanenicü mayu'eriya mücahücütünicü, tavecame mücahücütünicü, mücavativayanicü, tumini mücahive'eriecacü tiyucuanamütü. ⁸ Masi peuyevese müvatanaqui'erienicü teva quiecatari, minaqui'eriecacü tita 'aixüa müti'ane, mütimaivenicü, heiseriemecü yamüticamienicü, Cacaüyari mayexeiyanicü cuini mieme, müseüyenicü yu'iyarisie que mütiyu'aitüa. ⁹ Peuyevese mütiyayanicü niuqui yuri mainesie, 'üquisica manuyünepaü müyüvenicü müvatuicani ti'üquitatü que mütiyaiyacü yemecü, müyüvenicü meta müvahecüatanicü memüniuquixie.

¹⁰ Yümüretü 'ameniu'uvani mecaheu'enanatü, yacü xeicüa metecuxatatü, meteyucuanamatü. Müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviya masi yemecü müya mepü'anene. ¹¹ Peuyevese memanunatücanicü que memütecuxata. Que memü'anene, mepüvamuina 'asita xeime qui quiecatari 'axeicüa yunaime, mepüteti'üquita tita 'aixüa mücati'ane, mete'ivacutü 'axa ti'anemecü.

¹² Vahesüa mieme tixaxatame xevitü müpaü niutayüni, Cüretatari yuheymecü mecateni'itavani, yeutari memayu'eririya mecanihümetüni, mecaniyu'üraraxieca yuhuriepa meteviyatü xeicüa. ¹³ Mücü yemecü yuricü catiniutahecüata. 'Ayumieme quenivarutati'a türücaüyemecü, müme memüseseüyenicü, yuri mete'erietü que mütiyaiyacü, ¹⁴ mecava'enietü Huriyusixi yacü xeicüa que memüte'üxasita, mecahe'erivatü tita memüte'aita teüteri memixani'erie tita yuricü müraine.

¹⁵ Que memüte'ixeiya müme memü'itiyatüca, naitü catini'itiyaca. Müme memüseviximarie yuri memücate'erie püta que memüte'ixeiya, tixaü pücatixuave müti'itiya, masi mecaniseviximarieca que memüteyumate, yu'iyari que memüte'enie vatate'acacu.

¹⁶ Mecaniyuhecüatani yutetacü quename vaniu me'imate Cacaüyari me'utiyuatü, peru que memüteyurie, mepüyuhécüata masi quename meca'imate. Cuini mieme 'axa mecani'aneneni, yamepücatecahu, mecanixani'erivani sepa que memüteyurie 'aixüa memücateyuriecü.

2

Üquisica müseüye

- ¹ 'Ecüsü püta müpaü quetinecuxatani que müreuyevese, seüyemecü pemüti'üquitanicü.
- ² 'Uquiravesixi mequeyumateni, 'aixüa mequetehecahuni, mequeteHEMAIVAVENI que müreuyevese yamütiyurienicü, mequeseseüyeni yuri que memüte'erie que memüteyucanaqui'erie, que memüte'uca'eniva. ³ Yaxeicüa 'ucaravesixi que memüte'u'uva, müpaü mequeteyurica que müreuyevese yamütiyurienicü Cacaüyarisüa miemetütü, niuquiperaxi mepücayüaca, vinucü mepüca'u'uvani xeicüa, tita 'aixüa müti'anecü xeicüa mequete'üquitani ⁴ müpaü meteva'üquitüatü 'ucari, müme memüvanaqui'eriecacü yücünama yütüriyama, ⁵ memütemaivavenicü que müreuyevese yamütiyurienicü, yücünama vahesie memüteviyanicü me'itiatücaitü, yuquie memüte'uximayacacü, 'aixüa memüte'u'iyarinicü, memüteyu'aitüarinüacacü vacünama que memaitüca. Xüca müpaü me'aneneni, Cacaüyari niuquieya pücaseviximarieca, 'axa pücatixaxasivani hepaüsita.
- ⁶ Müpaü yaxeicüa quetinivatuicani 'uqisi memütemaivavenicü que müreuyevese yamütiyurienicü. ⁷ Naime hepaüsita 'inüari quena'ayeitüvani 'aixüa petiyurienetü. Que pemüti'üquita, 'aiyarisie 'aixüa peti'acühüvetü quetine'üquita 'aixüa peticamietü.
- ⁸ Müpaü quetinecuxatani 'aniuqui seüyemecü, xevitü mücayüvenicü mitave'eriecacü, que mü'ane müxe'aye'unie müteviyasitüarienicü masi, cayüvetü mayanicü 'axa mainenicü xehepaüsita.
- ⁹ Müme vaüriyarica memüte'uximaya mequeteyu'aitüarinüaca vacusiyarima que memaitüca naimecü. Mequevanaqui'aritüaca masi, mepücaniuquixieca.
- ¹⁰ Mepüccavanatüveni, masi mequevahecüasitüiyani 'aixüa 'iyari yamemütecahucü, tativicueisitüvame Cacaüyari 'üquisicaya visi mütixeyariecacü que memüteyurie naimecü.
- ¹¹ 'Ari masiücütü canayani 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari. Müpaü mü'anecü, yunaitü teüteri mecaniyüvaveni memütavicueisitüarienicü. ¹² 'Ayumieme müpaü teteni'üquitüarieni temütahecüatanicü quename müme Cacaüyari memüca'ayexeiya vahesüa tecamiemete, quename tame teca'ihive'eri tita cuiepa memütama memütehive'eri. Masi yeme 'ipaü püta tepüte'üquitüarie que temüte'u'uvanicü, tetemaivavetü que müreuyevese yatemüteyuriecacü, heiseriemecü yatetecahutü, Cacaüyari te'ayexeyatü hicü temu'uvanicü 'ena cuiepa, ¹³ meta temicueviecacü que mü'ane yemecü mütasitemavieritüani. Hicü tepicuevie, masiücütü mayanicü visi 'anetü que mü'ane Cacaüyaritütü mümarive tativicueisitüvame Cürisitu Qesusi hücütütü.
- ¹⁴ 'Iya niyuyetüani tahesie mieme, mütasitaxünacü, yemecü temüca'itisanacü 'inüari, mücü mütasitienicü masi yuhesie mieme, teüterimama temacünecü tetavaüriyatü 'aixüa temüteyuriecacü.
- ¹⁵ Müpaü quetinecuxatani, vaüriyarica quenivapitüaca, quenivahecüatüaca heiserie petiva'aitüatü, xevitü mücamasitave'eriecacü.

3

Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü

- ¹ Quenivarata'eritüvani yamemütecahunicü te'aitamete heiserie memexeiya que memaitüca, memüteyu'aitüarinüacacü, memüyuvaüriyanicü 'aixüa memüteyuriecacü sepa que mütitita 'aixüa müti'ane, ² memüccavaseviximacacü hipame 'axa me'utiyuatü vahepaüsita, memüccayucitüvenicü, memüca'ayu'eririyanicü, mümasiücünicü quename tixaütü mecatehüme que memütevaxeiya yunaime teüteri. ³ Tameri tanaitü meripai 'asitecatemaitü teniu'uvacaitüni, yatepücatecahucai, tepeuyexüriecai, vaüriyarica tepüte'uximayacai tita temütehive'eriecaisie mieme xeicüa, müiremecü temünaqui'acacü xeicüa tepüyüacai, 'atepu'uvacai 'axa teteyuriecütü te'ütesatü. Tepü'uxive'erivacai, tepüta'uxive'eriecai tanaitü. ⁴ 'Anatütüri masiücütü canayani

'aixüa que mütiuca'iyari tativicueisitüvame Cacaüyari, que mütatinaqui'erie teüteri. ⁵ Tame heiseriemecü yatetecahutü temüyüacaicü 'asipücatiuyuri, masi mücü mütasinenimayacaicü püta pütasi'utavicueisitüa. Pütasi'u'iti hutarieca tasitinuivitüaca, 'Iyari Mütiyupata tasihecuariyacacu. ⁶ Mücü 'Iyari niutatuani vaücavamecü temeixeianicü, tativicueisitüvame Quesusi Cürisitu yatatiumicu. ⁷ Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme tahesie catininaqueni tucari mücaxüve temexeianicü. Müpaü yuri tete'erietü tepüta'icueva.

⁸ Mücü niuqui yuricü paine. Müpaü nepüticu'eriva, peuyevese türücaüyemecü müpaü pemütivatahüavecü. Peuyevese müme yuri memüteta'erivave Cacaüyarisie memüyu'iyaritüacacü quepaü 'aixüa memüteyurieca. 'Aixüa cani'anemücü nivapareviecamücü teüteri, müpaü memüteyuriecacü. ⁹ Peru niuqui que memütexüatüa 'asimecatemaitü, que memütecuvautüve xeime ramare hepaüsita, que memüteyuheca, 'inüari niuquiari hepaüsita que memüteyucuitüve, mücü hepaüsita quene'acuerivayurieca. 'Axa 'anetü payeica que memüteyurie, xüanacüa payeica. ¹⁰ Que mü'ane yuhesie mütiaviviasitüa 'ivamarixi, mücü quenanuyehüva hutacüa pe'ita'imaiyame, ¹¹ müpaü petimaitü, que mü'ane müpaü mütiyuriene neutunini, 'axa tiniuyurieneni, yücümana yuhesie tiniuhüpani.

Que mütiavaruta'aitüa

¹² 'Ahesüa quepaucua menuani 'Arütema nehenunü'ayu, Tiquicu nusu, quene'amexütüa nehesüa pemümiécü Nicupuripai. Müpaü nepüticu'eriva, mana nepecani muhaütüsie. ¹³ Senaxi 'inüaricü müti'üquitame, 'Apuruxi yunaime quenivaparevieca vahuyeta, 'aixüa 'iyaricü pe'atuatü, tixaütü memücateheuyehüacacü. ¹⁴ Tateüterima müpaü mequeteyü'üquitüaca 'aixüa memüteyuriecacü memeixeianicü tita müreuyevese, capa meca'utixuxuaveretü me'acü necü.

Que mütiavuvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁵ Yunaitü nehesüa memü'uva mecamanivaüritüaca. 'Ecüta quenivavaüritüaca müme memütasinaqui'erie yuri mete'erietü. 'Aixüa quetiuca'iyarini yunaime xehesie mieme tacacaüyari. Müpaü xEICÜA.

QUIRIMUNI

Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

¹ Ne Papuru, ne'anutahüiyatü Cürisitu Qesusisie mieme, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüritüaca, Quirimuni temümasinaqui'erie tahamatü pemüti'uximaya, ² tamita meta 'Apiya titevacame temünaqui'erie, 'Aruquipu meta tahepaü cuya, müme meta memüyuyexeüriva 'aquita. ³ Cacaüyari müta'uquiyari, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecäcü.

Quirimuni que mütiyucanaqui'eriecai, yuri que müti'eriecai

⁴ Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari neheyemecü, quepaucua nemümasicuxata nenenenevietü, ⁵ nemü'enacü que pemütivanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaima, Ti'aitame Qesusisie yuri que pemüti'erie. ⁶ 'Ipaü netininenenevieca, 'axeicüa temüpitüarienicü masi yemecü Cürisitusie teteviyatü temacü necü, 'ahamatü temütaxevicü yuri tete'erietü. Xüca 'aixüa tetemaica tita temütehexeiyä 'aixüa müti'ane naime, müpaü teni'itüariecacuni. ⁷ Vaücava nepünetemavie nepütuicarie 'ecü pemüti'acanaqui'eriecü. Cacaüyari teüterimama mecani'uxipitüarieca yu'iyarisie, 'ecü que pemütiyuriene ne'iva.

Papuru que mütitavavirie 'Unesimu hepaüsita

⁸ 'Ayumieme, Cürisitusie netiviyatü sepaü heiserie nemexeiya necamatü nemümatü'aitüacacü tita müreyevese, ⁹ masi temütetacanaqui'eriecü, 'ayumieme vaüriyarica nemanipitüacaqueyu püta. Ne Papuru que nemü'ane, ne'uquirasitütü, ne'anutahüiyacame nehücütütü hicü Cürisitu Qesusisie mieme, ¹⁰ vaüriyarica necamanipitüaca nenive hepaüsita, que mü'ane ne'anutahüiyatü nemitinuivitüa. 'Unesimu necanixatani.

¹¹ Mücü 'asipücatiyurienecai 'aixüa mü'ane 'ahesie mieme, perusü hicü 'ecü ne tecaneyehüaca tanaitü. ¹² 'Ahesüa nenenunü'amücü ne'iyaritüme. ¹³ Nehesüa nepicayeniquecai, 'ahesie mieme münesiparevienicü ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme. ¹⁴ Masiri 'ecü 'asipecatimaicacu, nepücanevaüriyacai. Xüca ne'icayenique, 'aixüa pepütiyurieneniqueyu 'ecü, peru vaüriyarica yapepütiyurieneniqueyu. Mecuxi pemü'avaüriyaniqueyu püta. ¹⁵ Pepitatümaiya yareutevicacu, peru xüari müpaü tiniuyüni 'aheyemecü peheixeyatü pemayanicü. ¹⁶ Ti'uximayatame xeicüa pücahücü, masi vaücava peuyevese hicü. Ta'iva canayani münaqui'eriva. Ne yemecü nepinaqui'erie, 'ecüta masi vaüca peninaqui'eriecamücü tevitüme, Ti'aitamesie tiviyacameta.

¹⁷ 'Ayumieme xüca tetaxevime pe'erieca, queneutanaqui'eri que pemüneretanaqui'erieniqueyu ne. ¹⁸ Xüca 'axa masi'uyurieni, xüca tixaütü reuyeveca mütiyutuanicü, yaquenetineucuetatüa ne. ¹⁹ Ne Papuru nemamacü müpaü nepütü'utüa, ne nepürapica. Siqueresü 'asinepücamarahüaveni que müreyevese masi pemünerapiniriecäcü 'ecü tucari pemexeyacü. ²⁰ 'Eri ne'iva, Ti'aitamesie temüteviyacü nepaine, 'aixüa nepü'itüarieneniqueyu 'acümana. Queneneu'uxipitüa ne'iyarisie, Cürisitusie que temüteviya.

²¹ Nepümatü'utüiri yuri neti'erietü quename yapeticamieni, müpaü netimaitü, que nemutaine ne, 'ecü pecananuyehaitürüvemücü. ²² Mücü meta, queneneucuha'arütüiri haque nemayecani. Nepüta'icueva müpaü yuri neti'erietü, xeyuneneviecacu nepüpitüarieni xehesüa nemüyemecü.

Vaürisica que mütivarunü'airixüa

- ²³ Mecamanivaüritüaca, 'Epapüraxiri nehapaü muviyarie Cürisitu Quesusisie mieme,
²⁴ Maricuxiri, 'Arisitaricuri, Remaxiri, Rucaxiri. Müme nehamatü meteni'uximayaca.
²⁵ Ti'aitame Quesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme.

HEPÜRAYSIXI Que Memüte'u'utüiyari

Cacaüyari pütatiutaxatüa nu'aya yaticuxatacacu

¹ Cacaüyari meripai tinivacuxaxatüvacaitüni ta'uquiyarima, texaxatametemama yametecuxatacacu, yuxexütü que memüte'upitüarie niuqui yücü mü'ane hepaüsita. ² Hicü tucari taparirümecacu pütatiutaxatüa tame, yaticuxatacacu que mü'ane nu'aya mühücü püta. Mücü yunive caniucayasa hesiena mütinaquenicü naitü. Mücü 'in-etüacu meta Cacaüyari caninetüani tita 'amüticama. ³ Mücüsie que mütixavatü canimasiücünü que mütimarive Cacaüyari, Cacaüyari cani'inüariyatüni que mütivaiyacü. Naime meta püratücü yuniuqui mütürücaüyecü. Mücü yücümana 'aixüa 'iyurieca tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita mütasi'itienicü, 'ana que mü'ane mümarive serieta nayerüni muyuavisie.

Nu'aya püve'eme, niuqui tuayamete taheima miemete hepaüna mecave'emetücacu

⁴ Mücü niupitüarieni yemecü mümarivanicü que mü'ane mühücü, peru taheima miemete niuqui tuayamete hepaüna mepücate'upitüarie. Yaxeicüata ve'emetütü nayani, müme hepaüna mecave'emetücacu. ⁵ Queri Cacaüyari müpaü titahüavive niuqui tuayamete xeime heiva, müpaü ticühüavetü, 'Ecü pepünenive, Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa, 'utaitü. Nusu queri 'utayü, Ne 'uquiyarieya nepayani, Mücü nenive payani, 'utaitü. ⁶ Masi tucari hepaüsita ticuxatatatü quepaucua cuipea mi'atüani yumatüari müpaü püta canaineni, Yunaitü Cacaüyarisüa miemete Niuqui tuayamete Meque'ineneviyani, 'utaitü. ⁷ Quepaucua niuqui tuayamete müvaxata müpaü paine, Yuniuqui tuayamete 'Eca nivarayeitüvani, Yutupirisixima meta Tai nerücüari nivarayeitüvani. ⁸ Yunive püta xatatü müpaü paine, 'Ecü Cacaüyari 'a'uveni haque pemüra'aita Yuheyemecü 'apuve, Canixeuraüyeni 'A'isü pemacue'e pemüti'aitamecü 'Inüari canihücütüni Heiseriemecü que pemüticamie 'ecü. ⁹ Pepinaqui'erie tita mütiheiserie, Pepi'uxive'erie tita 'aisica mütitisana. Cacaüyari 'acu Que mü'ane mü'acacaüyari Pümasi'anayexei, Temavierica masipitüatü 'Inüaritüme 'Ahamicuma cavaratahüavetü.

¹⁰ Müpaü paineta,
'Ecü Ti'aitame sutüapai pepicaque cuie,
Muyuavi peputavevie 'amamacü.

¹¹ Mücü pütüyünare
'Ecü püta 'apeniuvemücü.
'Ixuriquipaü mücü naitü nitaye'irimücü.

¹² Muyuavi pepütatuna 'ücaripaü
Camixapaü püpasieni.
Masi 'ecü yaxecüa pe'aretü pepü'ahayeva,
'Atucari pücatixüni.

¹³ Queri hasuacu titahüavive niuqui tuayamete xeime müpaü ticühüavetü,
Neserieta mexicuxi quenacani
Memümasi'aca'unie nemüva'atüani 'ahetüa.

¹⁴ Camüsü niuqui tuayamete yunaitü 'iyarite mecanihümetüni, Cacaüyari memütupirisiximama. Mepütanü'ariva memüvaparevienicü müme vahesie mütinaquirüme memütaviceisitüarienicü.

2

Tcü vicueisitüarica vaüca pütürücaüye

¹ Müpaü mü'anecü, 'ayumieme caneuyeveca masi vaüca teme'erivanicü tita temüte'u'eni capa yacü xecüa teyüatü teva te'u'uvanicü. ² Camü mücü niuqui mutaxasie niuqui tuayamete taheima miemete yametecuxatacacu, mücü niseüyecaitüni. Yunaitü memitisanaxüa yunaitü memüca'i'eniecai metenapiniyariyecaitüni mecanimari'itüariyecaitüni, vahesie que mütinaquecai, que müreuyevecai. ³ Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quesü tetetavicueni tame xüca te'itave'erieca 'icü vicueisitüarica müya mütitürücaüye. Mücü caniusutüarieni Ti'aitame yaticuxatacacu que temütetaviceisitüarieni haitü. Niuquiya mepuseiriyaxü mümeta memi'eniecai müpaü temütemaicacü tame. ⁴ Cacaüyarita 'axecüa vahamatü müpaü tinihecüatacaütüni 'inüari vevietü mamarivaveme, türücaüyemecü tiyurienetü müiremecü, 'Iyari Mütiyupata vatapitüacacu yuxexuime, que mütinaquecai Cacaüyari.

Que mü'ane misutüa temütaviceisitüarienicü

⁵ Que mütiu'aitaxü mücü cuie 'umamie hepaüsita, niuqui tuayamete memüte'aitanicü muva 'asipüca'utayü. Mücü cuie canihücütüni tita hepaüsita temütecuxata. ⁶ Hecüasica canixuaveni xapasie müpaü manuyüne, Teüteri que metetitamexi pemüvara'erivanicü.

Teüteri vanivema quesü metetitamexi
Pemü'avaüricü vahesie mieme.

⁷ Penivaranucayasa niuqui tuayamete vahepaü memücatürücavinicü yapaümexa.
Penivaranutumatumäni visi me'ananetü memacü necü
Ve'emecü memüxeiyarienicü.

⁸ Pepicayasaxü naime pehe'ivaca vahesie mieme
Müme memüte'aitanicü hepaüsitana.

Mericsü, que müticayasaxü naime he'ivaca para teüteri memüte'aitanicü hepaüsitana, tixaü pücaranuyuhayeva hepaüsitana memücate'aitanicü. Peru hicü cuxi que temütevaxeyia teüteri, naitü 'acuxi pücaha'ivarieve müme memüte'aitanicü hepaüsitana. ⁹ Quesusi xecüa que temüte'ixeyia, mücü yapaümexa niucayerieni niuqui tuayamete vahepaü mücatürücaüyenicü. Mücü mütiucuinixücü quepaucua mumü, cananutimumatumärieni visi 'aretü mayanicü ve'emecü müxeiyarienicü. Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü müpaü tiniuyüni, mumünicü tanaime tahesie mieme.

¹⁰ Mücü nisütüani naime, 'inetüacu caniuñeni naitü. 'Aixüa caniyüni Cacaüyari, var-avitütü yumüreme yunivema visi me'anenetü memacüñecü, meye'atüacü que mü'ane misütüa memütavicueisitüarienicü, yatipitüatü müticuinecü para maye'anicü. ¹¹ Que mü'ane müvapata, mümeta memupasie, xeimesie mecaniyecüñe yunaitü. 'Ayumieme pücauyteviya yu'ivama vaterüvatü ¹² müpaü 'utaitü,

Nepümasihecüatani que mü'ane pemühücü

Ne'ivama menesi'eniecacu

Memüyutixexeüriva vahixüapa ne'uvetü

Nemasinüavani.

¹³ Müpaü paine meta,

Ne yuri nepüti'erieca hesiena.

Müpaü meta paine,

Camü ne necaniyüañeni,

Nenivemata Cacaüyari que müñetiuhüritüa mecaniyüaca.

¹⁴ Mericüsü, ranivema 'axeicüa mecaniyuxevini xei xuriyayari xei vaiyari. 'Ayumieme mücüta yaxecüa tahamatü yuxevitü nayani, tahepaü yemecü. Müpaü mütiuyuricü mumücü meta püyüvecai mica'unanicü que mü'ane türücarüya mexeüya yemecü mütasicuinicü Cauyumarietütü. ¹⁵ Püyüvecai meta müvaxünacü müme mexi me'ayeyuyuricai meuyevecai vaürüyarica memüte'uximayacacü meteha'erivatü que memütecuinequecai. ¹⁶ Canimasiücünü niuqui tuayamete memücahüñecü müvaparevie, masi 'Apurahami xiüyarimama püta püvaparevie. ¹⁷ 'Ayumieme peuyevecai yu'ivama vahepaü 'anetü mayeütüarienicü naime hepaüsita. Müpaü 'anetü caniyüvecaitüni mara'acame mayanicü tiyucanenimayatü yaticamietü, Cacaüyarisie mieme hürütüarietü, 'aixüa miyurienicü tita teüteri 'axa memüte'uyuri hepaüsita. ¹⁸ Mücü mütiucuñixücü mu'inüasiecü, caniyüñeni müvaparevienicü hipame mexi me'inüasie.

3

Qesusi püve'eme, Muisexi hepaüna cave'emetüacu

¹ Mericüte ne'ivama xemupasie Cacaüyarisie mieme, 'axeicüa xemuta'inierie que mü'ane taheima macave xehahüavecacu, müpaü mü'anecü 'ayumieme müpaü nepaine, xequena'erivani Qesusi. Mücü nü'ari nayani, mara'acameta nayani cuini mieme mütiuhüritüarie. Mücü canihücütüni hesiena teteviyatü temütahecüata. ² Mücü yatini-camieni que maine que mü'ane mihüritüa, yaxecüa que müticamiecai Muisexi, Cacaüyari quie quiecatari vahepaüsita hürütüarietü. ³ Peru 'icüsie pütünaquixü masi yemecü ve'emecü müxeiyarienicü, Muisexi hepaüna catixeyarievecacu, yaxecüa qui vevivame cui ve'emecü que müticuxaxasiva, veviyaya hepaüna caticuxaxasivacacu qui. ⁴ Tevi pitivevie naime qui, peru que mü'ane nai mütiutivevie, mücü Cacaüyari canihücütüni. ⁵ Mericüsü, Muisexi yapüticamiecai Cacaüyari quie quiecatari yunaima vahepaüsita que mütiuhüritüarie, peru tiparevivame canihücütücaitüni xecüa mucayeri mütihecüatanicü tita 'arique müticuxaxasivaniquecai hepaüsita. ⁶ Cürisitu püta yapüticamie quiecame nu'aya hücütütü, Cacaüyari quie quiecatari vahepaüsita que mütiuhüritüarie. Mericüsü tame quiena quiecatari tepühüme xüca tetahayeva tecamamatü 'aixüa te'utiyyatü tita temütecuevie hepaüsita tecacuyütüarivatü quepaucua mütapareque.

Cacaüyari teüterimama que memüte'uxipitüarieca

⁷ 'Ayumieme que maine 'Iyari Mütiyupata,

Hicü xüca xe'i'enieni 'utaniucacacu,

⁸ Xe'u'itutupetü xepüca'acüñe yu'iyarisie

Que memüte'acü müme 'ana

Quepaucua memüyucuitüvecai nehamatü

Que memüte'uyuri mücü tucarisie

Quepaucua memünesi'uta'inüataxü

Macumavesie me'u'uvatü,

⁹ Haque xe'uquiyarima memünesihe'isipatüvecai,

Sepa ne'uximayasica memüxeiyacai huta teviyari viyari.

¹⁰ 'Ayumieme nepuyeha'a 'ana miemetexi vahepaüsita.

Müpaü neputayü,

Yuheyemecü yu'iyarisie meneuyexürüveni, nehaitü.

Que nemütiuyeica, 'asimepücateheitimaivave.

¹¹ 'Ayumieme müpaü nepütinehüritüa neha'atü,

Müpaü ne'utaitü,

Yemecü mepüca'aye'axüani haque nemüvareca'uxipitüani.

¹² Xequeneyucuerivayurica xeme ne'ivama capa xevitü xeme 'iyarieya 'axa 'anenicü, capa yuri cati'eriecacü 'ihayevamütü Cacaüyari mayeyuri. ¹³ Masisü xexuime tucarisie xequeneyutuicani mexicuxi hicü xasiva, capa 'u'ituperecü xevitü xeme, tita 'axa müti'ane xecuamanacacu. ¹⁴ 'Axeicüa tepütaxevi Cürisitumatü xüca yuri tete'erietü tetahayeva, matüaripai yuri que temüte'uta'erie, 'asitecacuyuitüarivatü quepaucua mütapareque, ¹⁵ müpaü que manuyüne,

Hicü xüca xe'i'enieni 'utaniucacacu,

Xe'u'itutupetü xepüca'acüne yu'iyarisie

Que memüte'acü müme 'ana

Quepaucua memüyucuitüvecai nehamatü.

¹⁶ Que hate mepüyucuitüvecai hamatüana sepa memi'eniecai. Müme mecanihümetücaitüni yunaitü 'Equipitu cuieyarisie memeyecü Muisexi varavitüccacu.

¹⁷ Mericüte, que hate vahepaüsita püha'acai huta teviyari viyari. Müpaü catinimasiücüni, müme mecanihümetücaitüni 'axa memüte'uyuri 'ana. Müme vacaxari 'apucuhetei me'atixüriecu macumavesie. ¹⁸ Mericüte, que hate tivarahüavetü tiyühüritüa, müpaü 'utaitü quename meca'aye'axüaniquecai yemecü haque müvareca'uxipietüaniquecai. Müme mecanihümetücaitüni yuri memücate'eriecai. ¹⁹ Mericüte 'ayumieme müpaü tepütemate, mepüyutatexi me'aye'axüanique yuri memücate'eriecaicü müme.

4

¹ Mericüsü niuquieya puxuave cuxi que mutayü quename tevi yüve maye'anicü haque meica'uxipitüani. 'Ayumieme teque'umamaca capa xevitü xeme ca'aye'avemepaü tixeyariecacü. ² Tamesietü niuqui 'aixüa manuyüncü

tepüte'utaxatüarie yaxaicüa vahepaü. Peru mücü niuqui memü'eni 'asipücvaryuri müme, mücayutaxeviriyaxücü müme memi'eniecai vahamatü yuri mecateta'erivavecacu. ³ Tame püta yuri temüte'uta'eri tepaye'axüaxime haque mütasieca'uxipitüani, müpaü que mutayü,

Yanepütinehüritüa neha'atü,

Müpaü ne'utaitü,

Yemecü mepüca'aye'axüani müme

Haque nemüvareca'uxipitüani.

Müpaü putayü sepa 'uximayasica münürie cuie mUNETÜARIEPAI. ⁴ Xapasie niuqui puxuave mücü 'atahutarieca mieme tucari müxata müpaü 'anuyütü, Cacaüyari 'atahutarieca tucarisie niuca'uxipieni 'inüca yu'uximayasica naimé. ⁵ Müpaü paine meta,

Yemecü mepüca'aye'axüani müme

Haque nemüvareca'uxipitüani.

⁶ Mericüsü 'uxipiya 'acuxi puxuave hipatü yamemüte'aye'axüanicü, peru müme matüari niuqui 'aixüa manuyüncü müpaü memütecühüavarüvacai mepüca'aye'axüa yuri memücate'eriecaicü. ⁷ Tavari tucari niupata xeime, Hicü müterüvarie. Raviri xapayasie müpaü putayü müixa viyari 'anuyeyacu, yaxaicüa meripai que mutayü müpaü 'utaitü,

Hicü xüca xe'i'enieni 'utaniucacacu,
Xe'u'itutupetü xepüca'acüne yu'iyarisie.

⁸ Hicümüsü, xüca mücü Cusue vareca'uxipitüanique 'ana, Cacaüyari 'asipücahaineniqueyu xeime tucari hepaüsita 'arique maye'aniquecaicü. ⁹ 'Ayumieme 'uxipiya tucari puxuave cuxi Cacaüyari teüterimama vahesie mieme. ¹⁰ Que mü'ane maye'ave haque meica'uxipitüa, mücü pütiuhayevaxü yu'uximayasica 'unüca, yaxaicüa Cacaüyari que mütiuhayevaxü 'inüca yu'uximayasica. ¹¹ 'Ayumieme tequetamexütüaca temaye'axüanicü haque mütsiheca'uxipitüani, xevitü capa 'ativenicü capa masiücünicü hesiena yuri que mücati'erie yaxaicüa müme vahepaü.

¹² Cacaüyari niuquieya payeyuri pütürücaüye. 'Aixüa püreutiquequema, hepaüna careutiquequemacacu 'ixipara sepa naisata meutixicacauni. Pitixiteque 'ipatatü raturari ra'iyari, raturuyari ratutanayari naime. Pi'inüata tevi que mütiyumate que mütiyu'iyaritüa yu'iyarisie. ¹³ Sepa que mütitita munetüarie pücaüve mü'aviesiecacü mücü que mütxeiya. Naitüri masi pümasiücü panutiyepeya que mü'ane mütsitahüave 'ixeiyacacu.

Quesusi mara'acame canihücütüni cui mühürütüarie mümarive

¹⁴ Mericüsü tepeixeiya mara'acame cuini mieme mühürütüarie mümarive muyuavi heima manutitüa Quesusitütü Cacaüyari münü'aya. 'Ayumieme tequetahayevani yatetahecüatatü hesiena que temüteviya. ¹⁵ Mara'acame que temüte'ayexeiya, tepücaheixeiya que mü'ane mücaüve tahepaü mütiyumaicacü que temütevararani tame. Tepeixeiya püta que mü'ane naime hepaüsita mü'inüasie yaxaicüa tahepaü, peru 'axa catiyurievatü. ¹⁶ 'Ayumieme tecamamatü 'aura teque'acüne que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari 'uvenieya manuve 'aurie, temünenimayasiecacü, temüpareviyanicü quepauca müpaü temüteheuyehüva, mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu.

5

¹ Mara'acate cuini mieme memühürütüarie teüteri vasata mecananuyexeiariECA yunaitü, mecaniucayasarieni Cacaüyarisie mieme memühürütüariecacü, teüteri vahesie mieme memixatüanicü 'imiquieri mavari, 'aixüa me'iyurienique tita 'axa memüteyurie hepaüsita. ² Xüca müpaü 'aneni mara'acame, caniyüveni müvatahüave müme 'asimecatemaitü memeyexürüve carima cavayurienetü, vahepaü veranitü 'amuyeicacü. ³ Müpaü müveranicü quepauca mixatüa Cacaüyari teüteri tita 'axa memüteyurie hepaüsita, müpaüta püreuyevese mavari müvevienicü yücümana tita 'axa mütiuyuri hepaüsita 'aixüa miyurienicü.

⁴ Mücü meta, tevi yücümana püca'uyucaye 'ipaü mütiühürütüariecacü, masi Cacaüyari yatitahüavecacu xEICÜA pucayeri 'Arunipaü. ⁵ Yaxaicüa Cürisitu visi 'aneme püca'ayueitüa yücümana mara'acame mayanicü cui mühürütüarie, masisü müpaü pütüpütüa que mü'ane müpaü mütitahüavixü,

'Ecü pepünenive,

Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa.

⁶ Müpaü puyü que maine xeime xapasie,

'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni,

Merüquiserequipaü que mütiühürütüarie

Yapepütüühürütüarie 'ecü.

⁷ Mücü mexi tevitütü 'a'uyeicacai carima niyutanenevieni 'ahivatü 'utasuatü, nitavavirieni que mü'ane müyüvecal mitavicueisitüanicü capa 'umünicü. Pu'enierie müreiyehüviriecaicü Cacaüyari. ⁸ Sepa nu'aya mühücütücai, tiucuineca yapüretima yamüticamienicü. ⁹ Müpaü raye'atüarieca, yuheyemecü memütavicueisitüarianicü vapitüatü nayani, yunaitü yamemütecahu que maine, ¹⁰ Cacaüyari 'icayecu mara'acame cuini mieme mühürütüarie mayanicü Merüquiserequi que mütiühürütüarie.

Que mütivacu'imavacai memücatehayevanicü yuri mete'erietü

¹¹ Mücü Merüquiserequi hepaüsita vaücavame tepeixeiya niuqui mücuanive yatemütexehecüasitüyanicü, xeme xemüyu'üraraxiecü que xemüte'u'enana. ¹² Tamüsü, müpaü püreyeveve masi te'üquitamete xemühümetünicü, müixa manuyetüacü yuri xemüte'uta'eri, peru xecaneiyehüaca que mü'ane hutarieca misutüani tixe'üquitüatü sutüapai mieme 'üquisica Cacaüyari que maine, hecuamete que memüte'üquitüarie. Resi xeheyehüatü xecanacüne, 'icuai mütürücaüye xequematü xepüca'acünivave. ¹³ Yunaitü resi memüsise mecacani'iyamatücani niuqui müheiserie hepaüsita. Mepütüri cuxi. ¹⁴ 'Icuai mütürücaüye 'amemütütü vahesie canimiemetüni, müme memü'iyamatücacü yu'iyarisie memüteyü'üquitüavavecü para memipatanicü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane, müme vahesie pümieme.

6

¹ Mericüsü peuyeveve temütehayevanicü hicü tetecuxatatü sutüa mieme niuqui hepaüsita Cürisitu hepaüsita manuyüne xEICÜA. Tepucüne püta temaye'axüanicü. Tavari tenari tepücatavevieni quitüa mieme, müpaü tepücatecuxatani que müreyeveve tevi mütihayevanicü que mütiyurienecai cümana mümüniquecai, que müreyeveve yuri mütita'erienicü Cacaüyarisie. ² Müpaü tepücate'üquitani hicü 'üyarica hepaüsita, tevisie que memüte'utime hepaüsita, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita, yuheyemecü 'isücame que mütivaranutaxürieni hepaüsita. ³ Mericüte, temaye'axüanicü tepucüne, xüca Cacaüyari müpaü tatitaunieca.

⁴ Müme heiva memuhecüariyari, yuhesie memeitima mücü 'imiquieri taheima mümieme, 'iyari Mütiyupata mehexeiyatü memacü 'axeicüa tahepaü, ⁵ yücümana müpaü memütehetime 'aixüa que müti'ane Cacaüyari niuquieya türücarिया memetima tucari 'umamiesie mieme, ⁶ müme xüca ta'aurie me'axüriexüani, mepücaüvave tavari memühecüariyenicü para memütehayevanicü que memüteyuriecäi. Müme masi curuxisie mepimi Cacaüyari nu'aya yücümana, masiücüme mepeyeitüva münanaimarienicü. ⁷ Tamüsü, cuie xüca viyeri yatiyuineni hesiena mucaviviye, xüca 'itinetüani tupiriya 'aixüa mü'anene 'esamete vahesie mieme, Cacaüyari 'aixüa pütüpütü. ⁸ Me cuie xüca xuya visaxa 'utinetüani püxani'eriva püta, pücuerviva'ane hepaüsitana müticuxaxasivanicü para 'axa mü'itüarienicü. Mütataiyarienicü pü'ayumieme xEICÜA.

Tepüseiriyari yateteta'icuevatü

⁹ Perusü sepa müpaü temaitüca, masi 'aixüa 'anemecü quename xeteyurie yuri tepüte'erie xehepaüsita tanaqui'erima, quename xetavicueisitüariexime. ¹⁰ Cacaüyariri müpaü pücaüane que mü'ane heiseriemecü yamücaticamiepaü. Pücaxetümaiya que xemüte'uximayacai que xemüteyuhecüatacai xeteyucanaqui'erietü xeme'erivacaicü. Que xemüteyucanaqui'eriecäi pümasiücücai xemüvapareviecaicü teüterimama, hicüta que xemütevaparevie. ¹¹ Müpaü pütatinaque, yuxexütü xeme xemüyuhecüatanicü yaxEICÜA xeyumexütüatü yemecü yuri que xemüte'erie, xeta'icuevatü quepaucua mütapareque. ¹² Peuyeveve xemücayu'üraraxiecacü, masi peuyeveve xemüva'üquenicü müme yuri mete'eriecacu 'emeteutevicacu mecavaürüpietü, müme vahesie mütinaquirüme tita memütehahüavarüvacai quename meheixeiyaniquecai.

¹³ Cacaüyari quepaucua müpaü mütitahüavixü 'Apurahami tita mürexeiyaniquecai hepaüsita, xevitü masi vaüca mütürücaüyecäi 'apüca'uyeicacai Cacaüyari mixatanicü yühürütatü. 'Ayumieme yuxatatü yücümana puyühürütüa müpaü 'utaitü, ¹⁴ Yemecü 'aixüa nemaniryuriecämücü, yemecü nemanimüriyacämücü. ¹⁵ Müpaü 'ereutereca cavaürüpietü 'Apurahami, que mütiutahüavarie, heixeyiatü nayani. ¹⁶ Teüteri quepaucua memüyühürütüa, mepixata que mü'ane masi vaüca mütürücaüye. Naimecü xüca yühürütüani, mücücü püseiriyarie niuqui, pünami niuqui xüatüarica. ¹⁷ 'Ayumieme Cacaüyari yaxEICÜA pütüiyuri quepaucua muyuvaüri masi heiseriemecü

müvahecüasitüiyanicü müme vahesie mütinaqueniequecai tita memütehahüavarüvacai, müpaü memütemaicacü que mücatipasieve tita mütiyuriemücü. 'Ayumieme pitaxeviriyaxü yuniuqui yühürütütü. ¹⁸ Tame 'ayumieme tita mücatipasieve tepexeiya hutame. Mücü hepaüsita Cacaüyari pücaýüve mütati'itaiyanicü. Mücü 'ayumieme türücaüyemecü tecanituicarieca, tame temütata'unaxü te'iviyatü tita temütecuevie. ¹⁹ Müpaü xüca teteta'icuevani yuri tete'erietü, tepeixeiya tiyuhaname tatucarisie mieme mütasiseiriyanicü. Pücahateque püse'i. Cacaüyari manuvesie pütiviya, tuquieyasie mieme 'ixuriqui reunacame varie peutahave, ²⁰ haque tahesie mieme meutaha Qesusi tasi'anuyehaitüiyatü, mara'acame 'ayaca yuheyemecü, Merüquiserequipaü mütiuhürütüarie.

7

Merüquiserequi que mütiuhürütüarie mara'acametütü

¹ Mücü Merüquiserequi, Saremetari pütiva'aitüvemetücai, Cacaüyari taheima macave pümara'acameyatücai. Quepauca 'Apurahami mamieximecai vara'ivaca te'aitamete, mücü penucunaquixü, 'aixüa putayü hepaüsitana para 'aixüa mü'itüarienicü. ² Mücü 'Apurahami tita mütivarunavairi naimesie mieme yapaümeme tamamatasie mieme xeime pimi. Merüquiserequi taniuquicü Ti'aitame Heiseriemecü Yamüticamie catinitevaca, Saremetari Tiva'aitüvame catinitevaca meta, Ti'aitame 'Aixüa Memüteyuxeiyanicü Mütivapitüa maine. ³ Quemasiya varusieya maremama mepücaxasiva. Pumave niuqui que mütisütüa 'ayenieretü, que mütiutixü tucarieya hepaüsita. Cacaüyari nu'ayapaü cani'aneni, mara'acametütü 'acaniuveni catihayevatü yuheyemecü.

⁴ Mericüte, xequena'erivani que mütimarivecai mücü. 'Asita que mü'ane mütatusitücai 'Apurahamitütü xei tapari pimi tita cuyaxi mütivarunavairisie mieme. ⁵ Mericüsü, hipatü Revi xiüyarimama mara'acariyacü memühürütüarie, müme 'aitüarica mecanexeiyani tamamatasie mieme xei tapari memüvavaviriecacü teüteri yu'ivama 'inüari niuquiyari que maine, sepa mümeta yu'ivama vahepaü 'Apurahamisie memüyecü yunaitü. ⁶ 'Icü masi 'asipücativamaretücai, peru 'Apurahami xei tapari pimi, mücüta 'aixüa putayü hepaüsitana para 'aixüa mü'itüarienicü. Que mü'ane mütiutahüavarie tita mütipitüarieniequecai, mücü hepaüsita müpaü putayü. ⁷ Niuqui pücaýu'uxienüa, que mü'ane masi mütürücaüye canihücütüni 'aixüa maine que mü'ane hepaüna mücatürücaüye hepaüsita, mücü 'aixüa mü'itüarienicü. ⁸ Mücü meta, 'icü teüteri memücuixime mepitanaqui'eri xeime tapari tamamatasie mieme. Mücü püta müpaü xeicüa pütihecüasie quename 'ayeyuri. ⁹ Püýüve müpaü mütayüni, que mü'ane xiüyarimama memitanaqui'eri hicü xei tapari, mücüta Revitütü xei tapari pimi, 'Apurahami müpaü timicu. ¹⁰ Yu'uquiyarisie pücaýeyeivecai cuxi quepauca Merüquiserequi menunaquixü.

¹¹ Mericüsü teüteri 'inüari niuquiyari mepupitüarie Revi xiüyarimama memümara'acatetücaicü. Mericüte, xüca tevi yüvenique maye'anicü memara'acatetücacu müme, titayari reuyevecaqueyu xevitü mara'acame yücü 'anetü manucuquenicü Merüquiserequipaü tihürütüarietü, 'Arunipaü catihürütüarietü mütahüavarienicü. ¹² Mara'acate va'inüari xüca 'upasieni, 'inüari niuquiyarita vaüriyarica pücupasiva. ¹³ Que mü'ane hepaüsita müpaü müticuniuva, mücü xeime nuivarisie canimiemetücaitüni. Mücü nuivarisie mieme xevitü mavari pücavevive hasuacu. ¹⁴ Canimasiücüni Tati'aitüvame Curasie müyetüacü, sepa mücü nuivari hepaüsita Muisexi 'asimücahainecai quename memara'acatetüni queyu.

¹⁵ Mücü meta, masi cuxi müpaü catinimasiücüni xüca mara'acame 'anucuqueni yücü mü'ane Merüquiserequipaü 'anetü. ¹⁶ Mücü püca'uqueri 'inüari müpaü mütiuta'aitaxücü quename ranivetütü heiserie hexeiya, masi puqueri mütürücaüyecü tucarieya mücaxüvecü. ¹⁷ Müpaü pütihecüasie, 'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni

Merüquiserequipaü que mütiuhüritüarie.

¹⁸ 'Aisica meripai mümieme payeitüarie müveranicaicü 'asimüca'uyücü. ¹⁹ 'Inüari niuquiyari hasuacu pücaheye'atüave tevi. 'Utixani'eriecu tepupitüarie tita masi 'aixüa müti'ane müpaü püta temüteta'icuevanicü. Müpaü teteta'icuevatü 'aura tepacüca Cacaüyarisüa.

²⁰ Mücü meta, 'asipüca'uyü xevitü cayühüritüacacu. 'Ana mara'acate mepucayasarüvacai mecayuhüritüatü, ²¹ peru mücü que mütiucayeri, que mü'ane mitahüavixü niyühüritüani müpaü 'utaitü,

Ti'aitame puyuhüritüa,

Yücü pücatiyücühüaveni,

'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni

Merüquiserequipaü que mütiuhüritüarie.

²² 'Ayumieme yaxaicüa Qesusi nitaseiriya xeime türatu masi mütürücaüye. ²³ 'Ana miemete mara'acate mecaniyümüirecaitüni, peru mecuicui'itü mepücapitüariecai memüyuhayevanicü. ²⁴ Peru mücü yuheyemecü 'amuyeicacü canimara'acametüni, hüritüaricaya mücayupatacü. ²⁵ 'Ayumieme caniyüveni müvatavicueisitüanicü yuheyemecü müme 'aura memacüca Cacaüyarisüa mücü vapareviecacu, yuheyemecü 'ayeyuritü püyüve yamütivaviriecacü vahesie mieme.

²⁶ 'Aixüa caniyüunita temeixeyiacü mara'acame müpaü mü'ane. Canipasieca, 'axa pücatiyuriene, pücaseviximarie, 'axa teyuruvamete vahepaü püca'ane, muyuavi heima nanutiyeicani. ²⁷ Müme memümara'acate vahepaü püca'ane, pücareuyevese tucaricü mavari mütivevienicü yuhesie mieme meri 'axa mütiuyuricü, 'arique teüteri 'axa memüte'uyuricü. Masi xei mieme 'aixüa piyuri quepaucua mavari mayuyeitüa yücümana. ²⁸ 'Inüari niuquiyaricü meniucayasarieni mara'acate cui memühüritüarie peru memüverarani. Mücü niuqui cümana muyuhüritüa, 'inüari niuquiyari sepa mutaxasie meri, mücü püta niucayerieni nu'ayatütü maye'atüarieve yuheyeme 'amuve.

8

Türatu que mütiyetuiriyari que müti'atüa hecuame

¹ Mericüsü masi 'acuxi caneuyeveca yamütayünicü. Müpaüta mü'ane tecanexeyiani mara'acame. Mücü mana paya muyuavisie, haque müre'aita que mü'ane mümarive, mücü serieta paya. ² Haqueva miemecü mepasie, püti'uximaya mana. Que mü'ane yuricü tuqui mühücü, que mü'ane Ti'aitame mitavevi tuqui, tevi pücatixaü, mana püta püti'uximaya mücü. ³ Mericüsü yunaitü mara'acate meniuti'uitüarieni memütemavanicü. 'Ayumieme caneuyeveca mücüta tixaütü mürexeianicü mütixatüanicü. ⁴ Masi xüca cuiepa 'uyeicanique, pücamara'acametüniqueyu, 'amemu'uvacü hipatü püta memütemava que maine 'inüari niuquiyari. ⁵ Peru müme haque memütehetimava, mücü pi'üque xEICÜA tita taheima mütimieme, peru pücahücü. 'Etüriyayapaü xEICÜA pü'ane. Yaxaicüa pü'ane hicü, que mütiutahüavarie Muisexi quepaucua mitaquetüaniquecai 'ixuriqui tuquiyari, yaticühüavecacu, Quene'acuerivayurieca pemitivevienicü naime yaxaicüa peti'üquetü 'inüari que pemütiuta'üquitüarie yemurisie pe'uvetü. ⁶ Hicü masi Cürisitu türatu 'aixüa mü'ane caniyetuiriyarieni caniatüani, türatu meripai mieme 'aixüa müca'anecaicü hepaüna. 'Ayumieme mara'acame que mütihücü, visi pütihüritüarie, meripai miemete visi memücatehüritüariecaicü hepaüna. Türatuya meta niuqui müse'isie pütiviya, Cacaüyari türücaüyemecü müpaü mutayücü que mütiyurieni. Peru meripai mieme türatu hepaüna pücase'icai.

⁷ Mücü türatu meripai mieme xüca 'aixüa 'anenique, xüca careuyevecaque müniuquimariecacü, tavari pücaheuyevecaqueyu xevitü. ⁸ Siepüre canivaniuquimaca teüteri müpaü mainecü, Camü tucari canaye'amücü, Müpaü canaineni Ti'aitame.

'Ana türatu mühecua nepüvapitüani

'Ixaheri xiüyarimama

Cura xiüyarimama.

⁹ Mücü türatu va'uquiyarima nemüvarutaveviriepaü püca'aneni

Meripai que nemütitavevi

Quepaucua nemüvaruviyaxüa vamamasie

Nevareyevitüni que 'Equipitu cuieyarisie.

Müme netüratusie yamepücatecahucai.

'Ayumieme neta nepüvaratümayaxü,

Müpaü paine Ti'aitame.

¹⁰ Peru müpaü paineta Ti'aitame,

Türatu que nemütivatavevirieni

'Ixaheri xiüyarimama

Mücü tucari 'aye'ayu

Ne'inüari niuquiyari nepüvamini

Mücü memüyu'iyaritüacacü.

Va'iyarisie nepütita'utüani ne'inüari niuquiyaricü.

Ne vacacaüyari nepüyaneni,

Müme neteüterima mepühümetüni.

¹¹ Yuxexütü mepücatevati'üquitüani 'auravatari,

Yuxexütü mepücatevati'üquitüani yu'ivama

Müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame quenetimati.

Yunaitü masi mepünesimatani

Türi 'uquiravesixi yunaitü.

¹² Ne nepüvanenimayaca

Sepa heiseriemecü yamemücatecahucai,

Tavari nepücahe'erivani

Sepa 'axa memüte'uyuri.

¹³ Mericüte türatu yücü mü'ane xatatü, meripai mieme putayeitüa. Tita mütitaye'itüre

mütiverani meripai mütimieme, mücü cuitü pütaxüni.

9

Tuqui cuiepa mieme tuqui taheima mieme

¹ Mücü türatu meripai miemesie meteviyatü, mepeixeyacai 'inüari heiseriemecü que mütimavariacai manuyünecai. Tuquita mepexeyacai müpasiecai 'ena cuiepa. ² Mücü

tuquipa xevitü huxiena puvecai 'ixuriqui tuquiyari. Mana pütü'ucacai hecüarivivame, mexa, pa mexasie xatüariacacu. Mücü Müpasie catinitevacaitüni. ³ 'Ixuriqui reunacame varie, mana puvecai 'ixuriqui tuquiyari taüta mieme, Yemecü Müpasie mütitevacai.

⁴ Mana pütü'ucacai 'ücuva vivivame hurucü veviyatü, cacuni meta türatu mü'inüariyaritücai hurucü heuvesitüarietü herie. Cacunisieta mana püyecatei xari huru xariyari manana payari muyemanecai, 'Aruni mumuxieya mutaxutui cacunisie püyecateita, tete 'esimüsuye mana püyecatei türatucü müraye'uxacai. ⁵ Cacunisie naisata mepa'ucacai Queruvinisixi memütetevacai memamarivavetü. Müme meni'etüriviyacaitüni 'inüari cümana mühecüarecü Cacaüyari 'aixüa mütüuyuricü 'aixüa temütexeyarienicü. Pücaüve naimecü hicü temütécuxatanicü mücü hepaüsita.

⁶ Mücü naitü müpaü tiunüriecu, mara'acate tucaricü huxiena mieme tuquita meneutahaqueni yametecahutü yu'uximayasicasie. ⁷ Taütana mieme tuquita xei viyari 'anuyeyeicacacu xEICÜA neutahaqueni yuxaüta mara'acame cui mühürütüarie mücü tucarisie. Quepaucua mana meutahaque, xuriya 'a'ütü xEICÜA püyüve. Pütimava meri 'aixüa miyurienicü yuhesie mieme. 'Arique pütimava 'aixüa miyurienicü teüteri 'axa

memüte'uyuricü 'asimecatemaitü. 'Anarique tiutimavaca mana peutahaque. ⁸ 'Iyari Mütiyupata müpaü catinihecüatani, huye cuxi pücamasiücü tevi maye'anicü que mü'ane müpasiesüa mexi 'a'uve mücü tuqui hüxiena mieme. ⁹ Mücü tuqui 'inüari patüa. Tita hicü mütimieme, mücü pühecüata. Mücü tuqui que mü'ane, 'imiquieri mavari yapütiuxatüariva, sepa mücayüve meye'atüanicü que mü'ane mütiutimava, 'iyarieya müca'itate'anicü. ¹⁰ Que memüte'ayexeiya, yamepütecahu que mütiu'aisie ravaiyari hepaüsita, mepe'eriva que müticuani que mütiu'ieni que mütiucamaima que mütiuca'üva xEICÜA. 'Aisica müpaü müti'aita putaxasie mexi tucari ca'aye'vecai naitü mütihecuarecü.

¹¹ Peru Cürisitu caninuani. Mara'acame canihücütücaitüni cui muhürütüarie. Cani'atüani tita 'umüramiecai 'aixüa müti'ane. Tuquita peutaha, peru tuqueiya 'aixüa pü'ane masi, paye'ave, mamacü pücameviya, 'ena cuiepa pücamieme. ¹² Mücü tuquita quepaucua meutaha, sipuri siquerusixi vaxuriya 'a'ütü pücaüanecai. Yuxuriya püta 'a'ütü xei mieme xEICÜA mana neutahani Müpasieta. Müpaü tiuyurica pütasitixünaxü taheyemecü temüxüninücü. ¹³ Meripai sipuri turusixi vaxuriyacü, vaquiya mumerie mutataiyari naxiyari cuamariyaricü, mücücü mepühapüsiriecai teüteri, que mü'ane museviximarie. Mücücü mepüpasiecai, yuvaiyarisie memü'itiyatücanicü. ¹⁴ Mericüsü xüca müpaü 'anecaitüni, masi vaücavamecü catati'itieni Cürisitu xuriyaya. Mücü mavari 'aixüa mü'ane mücaseviximarie nayuyeitüani mixatüanicü Cacaüyari, 'Iyari yuheyemecü 'amuyeica müpaü tipitüacacu. Mücü xuriyaya catani'itieca ta'iyari mücatasitate'anicü que mütatitate'acai quepaucua müpaü temüteyuriecai cümana temütecuinequecai. Te'u'itiyaca, Cacaüyari mayeyurisie mieme tete'uximayatü tepacü.

¹⁵ 'Ayumieme mücü canihücütüni que mü'ane mi'atüa türatu hecuame, müme memuta'inierie meheixeyatü memacünecü tita yuheyemecü vahesie mütiinaque que memüte'utahüavarie. Müpaü tiniuyurieni quepaucua mumü, püvarunanai müvataxünacü teüteri memitisanaxücü 'inüari mexi 'a'vecai meripai mieme türatu. ¹⁶ Tevi xüca türatu 'utavevieni yupini hepaüsita, queyupaüme mütiyamini quepaucua mumüni, caneuyeveca mühecüarecü quename 'ümü, 'ariqueque niseirimücü mücü türatuya. ¹⁷ Türatu müpaü mü'ane 'aixüa müyünicü, peuyevese tevi mümünicü meri. Mücü niuquieya 'asipücaüve mexi cuxi 'ayeyuri que mü'ane mitavevi. ¹⁸ 'Asita mücü türatu meripai mieme quepaucua mutaveviya, xuriya putayeyuriya. ¹⁹ Muisexi 'ana tinivarutaxatüani yunaime teüteri naime 'aisica que mütiu'aisie 'inüari niuquiyaricü. 'Arique siquerusixi sipuri vaxuriya ha caniunütüani. 'Urecanu cüyeyari 'anahüaca vita mütaüraüyecü, mücücü xuriyacü nivaruhapüsieni teüteri yunaime, niuqui xapayarita, ²⁰ müpaü 'utaitü, 'Icü xuriya türatu 'inüariyari canihücütüni, que mütiuxe'utaveviri Cacaüyari. ²¹ Yaxeicüa xuriyacü nitahapüsieni 'ixuriqui tuquiyari, xacürüteta naime, mücüsie mütiutimavarüva. ²² 'Inüari niuquiyari que maine, 'esivatücacu naitü xuriyacü caniti'itivani. Xüca xuriya catiyeuriveni pücareuyehüviyarüva.

Cürisitu que mütitayeitüa tita 'axa müti'ane, mavari mayuyeitüacü

²³ Mericüsü, caneuyeveca mü'itiyanicü tita müti'üquisica, mi'üquecü tita taheima mütimieme. Peru tita taheima mütimieme, mücü mavari masi yemecü 'aixüa mü'anecü caniu'itiyani püta. ²⁴ Cürisitu quepaucua meutaha Tuqui Müpasieta, mana pücaheutaha mamacü müveviyata. Haque yuricü mütuqui, mücü 'üquisicayarita pücaheutaha. Muyuavisie miemeta püta neutahani. Hicü Cacaüyari hüxie caniuyeicani, tahesie mieme mütaniunicü. ²⁵ Mücü meta, quepaucua mana meutaha müixa mavari 'ayuyeitüvatü pücaüanecai, mara'acame cui mühürütüarie que müreutahaque Tuqui Müpasieta xei viyari 'anuyeyeicacacu, xeime xuriyaya 'a'ütü. ²⁶ Xüca 'acu müpaü 'anenique, müixa pümüniqueyu cuie munetüariepaitü hicürique. Hicü masi xei mieme xEICÜA masiücütü canayani tucari taxüximecacu, mitayeitüanicü tita 'axa müti'ane, mavari mayuyeitüacü. ²⁷ Teüteri vahesie catininaquimücü xei mieme memücuinücü, 'ariqueta 'isücame nivatahüavimücü. ²⁸ Yaxeicüata Cürisitu mecanixeyacuni müme memicuevi,

canivatavicueisitüamücü. Que mü'ane xei mieme mavari mayeitüarie hesiena mütiuhüivanicü tita 'axa memüte'uyuri yuvaücavatü, mücü 'arique mecanixeyacuni tita 'axa müti'ane caxuavecacu.

10

¹ Mücü 'inüari niuquiyarisie canimasiücünü tita 'aixüa ti' Janetü 'umüramie, peru 'etüriyaripaü catinimasiücünü xEICÜA. Yemecü hepaüna püca'ane que mütivaiyacü. Mücü mavari yuheyemecü mücuxatüariva xei viyari 'anuyeyeicacacu, mücü hasuacu püca'yüve müvaraye'atüanicü müme 'aura memacüca. ² Me xüca varaye'atüanique, mecate-hayevaqueyu memütemavatüvecai. Va'iyari que tivatate'aniqueyu tita 'axa memüte'uyuri hepaüsita, xüca xei mieme me'u'itivanique müme müya memüte'ayexeiya. ³ Masi xexuime viyarisie mepa'eritüarivani 'axa memüte'uyuricü. ⁴ Turusixi sipuri vaxuriya püca'yüve tevi tita 'axa mütiuyuri menuyeitüirienicü.

⁵ Ayumieme quepaucua cuiepa munuaniquecai müpaü caniyutayüni, Mavari pepücanaqui'erie que pemütixatüarie.

Masi pepünesi'ucuha'arütüiri nevaiyari.

⁶ Pepücanaqui'a sepa mavari mütaxüni taipa.

Mavari menuyeitüaniqueyu tita tevi 'axa mütiuyuri,

Mücü pücamasinaque.

⁷ Ana müpaü neputayü, Camüsü ne,

Que müre'uxa xapa mücuicuiyasie nehepaüsita,

Necaninuani yanemütiyurienenicü

Que mümatinaque 'ecü Cacaüyari.

⁸ Mericüsü mana müpaü paine, Pepüca'inaqui'erie mavari, que pemütixatüari, mavari mütaxüni taipa, mavari menuyeitüaniqueyu tita tevi 'axa mütiuyuri, mavari müxatüarie que maine 'inüari. Mücücü pepücanaqui'a. ⁹ Ana cuitüta müpaü canaineni, Camüsü ne necaninuani yanemütiyurienenicü que mümatinaque. Nitayeitüani meripai mieme, mitaseiriyacü 'arique mieme. ¹⁰ Müpaü mütinacü, 'ayumieme tepupasie tame, mavari mayeitüariecü xei mieme Qesusi Cürisitu yuvaiyarisie 'uyeicatü.

¹¹ Yunaitü mara'acate tucaricü mana meniuti'uni mete'uximayatü, mavari yaxEICÜA 'aneme me'icuxaxatüvatü. Peru mücü mavari müpaü mü'ane hasuacu püca'yüve mütasianuyeitüirienicü tita 'axa temüte'uyuri. ¹² Iya püta mavari puvevie xei mieme müta'anuyeitüirienicü tita 'axa temüte'uyuri. Mavariya yuheyemecü 'aixüa miyuricü, 'ayumieme mücü Cacaüyari serieta canayerüni. ¹³ Hicü xEICÜARI püta'icueva mexi me'a'ivariexime müme memeye'unie, mexi me'ahapava huxiena. ¹⁴ Xei mieme mavari mayeitüariecü, yuheyemecü püvaraye'atüa müme memüpasietüve yuxexuitü. ¹⁵ Iyari Mütiyupata pütasihecüatüa yaxEICÜA 'utaitü. Müpaü canaineni,

¹⁶ Türatu müpaü 'aneme necanivataveviriemücü

Mücü tucari 'aye'ayu.

'Arique müpaü paineta Ti'aitame.

Ne'inüari niuquiyari nepüvapitüani

Yu'iyarisie memeixeyanicü.

Mana nepita'utüani

Mücücü memüyu'iyaritüacacü.

¹⁷ Axa que memüte'uyuri,

'Inüari que memüte'utisanaxü,

Müpaü nepücara'erivaniri.

¹⁸ Mericüte mücü hepaüsita xüca reuyehüviyarieni, tavari mavari püca'atüarieni, menuyeitüanicü tita 'axa mütiuyuri.

Aurava teque'acücani

¹⁹ 'Ayumieme nepaine ne'ivama, Qesusi xuriyaya mutaxüriyacü, heiserie tepexeiya tecamamatü temeutahaquenicü Tuqui Müpasieta. ²⁰ Huye hicüque mümieme mücücü temayeyuyurinicü, mücü tecanexeyani, mücü mütahuyetaxücü tahesie mieme. Que mu'itüarie yuvaiyarisie, tahuye patüa, temeutahaquenicü tame haque müreunamecai mücü 'ixuriquicü. ²¹ Mücü meta, tecaneixeyani mara'acame mütürücaüye Cacaüyari quiya mühürütüarie. ²² Mericüsü müpaü mü'anecü 'aurava teque'acücani, ta'iyari yemecü yuxevicacu, yemecü yuri tete'erietü, ta'iyari 'itiyacacu 'axa tecateyurietü capa ta'iyari tasi'utaticanicü tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita, tavaiyari meta hauxinariecacu ha 'aixüa mü'anecü. ²³ Yatequetecahuni, müpaü tetetahecüatatü que temüte'icuevie ta'aurie teca'axürüvetü, müpaü tetemaitü, que mü'ane müpaü mütatiutahüavixü tita mütatimini, mücü yacatinicamieni que maine. ²⁴ Tequehetata'eritüvani tanaitü, temütavaüriyanicü temütetacanaqui'eriecacü 'aixüa temütayuriecacü. ²⁵ Tepücatehayevani tepütacuxexeürivani, hipame vahepaü tepücatehayevani. Tepütatuicani masi. Que xemüte'imate mücü tucari maye'aximecü, masi vaücava müpaü xequeteneyurieca.

²⁶ Ta'iyari ya'anecacu xüca tetavaüriyani 'axa temütayuriecacü teheitimame tita yuri müraine, mavari pücaxuvave tavari menuyeitüanicü tita 'axa temüte'uyuri. ²⁷ Xücarü müpaü 'aneni temamatü tepüta'icueva temüta'ivaviyarienicü xeicüa, yuhaxüacü quepaucua müvataxütüani müme memeye'unie, yumexütüatü taipaü. ²⁸ Xüca 'itixani'erieni 'inüari niuquiyari Muisexi mi'atüa, caniumümcü canenimayasietü, yuhutatü ya yuhaicatü müpaü metetahecüatayu. ²⁹ Que xetecu'eriva. Masi yemecü hesiena catinaque tat-acuri, que mü'ane minanaima Cacaüyari nu'aya, que mü'ane seviximariyecame mü'erie mücü xuriyaya türatu mutaseiriyari cümana, mupasie cümana, que mü'ane mitave'erie 'iyari 'aixüa mütatipitüa. ³⁰ Tame tepimate que mü'ane müpaü mutayü, Necümana nepünemieneni, 'anepürapica ne. Tavari müpaü putayü, Ti'aitame tatacuri nivapitüamücü yuteüterima. ³¹ Pümariveni quepaucua Cacaüyari mayeyuri miviyani.

³² Xequena'erivani masi meripai que mütiuyü. 'Ana cuitü xe'uhecüariyariECA, cuini mieme xepüte'ucacucueinecai peru xepüteneviecai. ³³ Sepa yunaime vahüxie xemütevinüariecai 'axa xetecühüavarüvatü xe'uximatüarietü, sepata hipame xemüvaporeviecai quepaucua müpaü memü'itüarie, xeme xepüteneviecai. ³⁴ Memanutaxüriyacai que memüte'ucunitüarie, xemeta vahepaü xepütayumaicai. Xeyutemamavietü xepüvaneviecai quepaucua memüxete'unavairi xepini, müpaü xetemaitü, yupini masi 'aixüa müti'anene 'emütiterive xemütehexeyiacü xeme muyuavisie. ³⁵ 'Ayumieme nepaine, xepücaheivivivani tita xemütehexeyia. Heiserie xepexeiya xecamamatü xemüyüacacü. Mücücü vaücava xepüte'iva. ³⁶ Caneuyevaca xemüte'ucaneviecacü, xeheixeyiatü xemacüncü que xemüte'utahüavarie quename müpaü tixepitüani, yaxeteyurieyu que mütinaque Cacaüyari.

³⁷ 'Esiva yareutevicacu cuxi,

Que mü'ane 'umamie caninüamücü,
'Epücareutere.

³⁸ Mücü heiserie mexeiya nehesüa miemetütü

Mücü canayeyuricamücü yuri müti'eriecü.

Xüca vaüripieca

Ne'iyarisie nepücanaqui'aca que nemütixeyia.

³⁹ Peru tame müpaü tepüca'anene. Tepücavaüripietüca, tepücatatümaiarieni. Masi yuri tepüte'erie tatucari temücatatümaiayacü.

11

Que mü'ane yuri müti'erie

¹ Que mü'ane yuri müti'erie müpaü pütimate, peixeyani tita müticuevi. Müpaüta catiniyumaica, 'apuve tita mücatixeyarieve. ² Müpaü yuri memüte'eriecaicü mecanimari-vacaitüni ta'uquisiema meripai miemete 'aixüa memüteyuriecaicü.

³ Yuri temüte'eriecü müpaü tepütemate, cuie munetüariecü Cacaüyari müpaü 'utayücu. Tita mütxeyarieve que mütiuveviya, tita mücarahecüacü catiniutiveviyani.

⁴ Yuri müti'eriecaicü Haveri mavari 'aixüa mü'ane pixatüa Cacaüyari, Caini mavarieya 'aixüa ca'anecacu hepaüna. Müpaü mütiutimavaxücü pütahecüasie quename heiserie hexeyacai, Cacaüyari müpaü tihecüatacacu 'imiquierieya hepaüsita. 'Ayumieme sepa mümüqui, 'inüarieya püticuxata cuxi.

⁵ Yuri müti'eriecaicü, 'Enuqui pevitüquie müqui müca'ayanicü. Pumavecai Cacaüyari heivitücu. Cahevitüquievetü cuxi, müpaü pütihecüasiecai minaquiaritüacaicü Cacaüyari.

⁶ Tevi yuri xüca cati'erieca, pücaýüve minaquiaritüanicü. Caneuyeveca müpaü yuri müti'eriecacü que mü'ane Cacaüyari 'aurie maye'amücü, quename 'a'uyeica, quename tiva'ivisitüa müme memicuvautüve.

⁷ Yuri müti'eriecaicü Nuhexi yucuerivayurietü nitavevieni naviya müvatavicueisitüanicü yuquie quiecatari, müpaü tiutahüavarieca tita teüteri 'acuxi memücatexeyavavecai hepaüsita. Müpaü mütiuyuricü, cuiepa memütama vahesie pütiuhüiya, mücüsie püta pütiunaquixü heiserie mexeyanicü yuri ti'erietü.

⁸ Yuri müti'eriecaicü, 'Apurahami quepaucua muta'inierie, yaticamietü manapaitü caneyani haque hesiena mürenaqueniquecai. Caneyani 'asicatimaitü haqueva menu-aniquecai. ⁹ Yuri ti'erietü mana caniyupata mücü cuieyarisiepaitü que mütiutahüavarie hesiena mütinakeniquecaicü, peru xeime cuieyapaü pütimaicai. 'Ixuriqui quiyarita menayetecaitüni mücü 'Isahaquimatü Cacuvumatü. Mümeta vahesie pütinakeniquecai que memüte'utahüavarie, yaxecüa 'Apurahamipaü. ¹⁰ Canicueviecaitüni mücü quiecarari qui hetüa mieme tenari mexeiyaya yemecü, 'inüarieya metimacü Cacaüyari, mitavevicü.

¹¹ Yuri müti'eriecaicüta, Saramatü türücariya mepupitüarie nunusi mehexeiyatü memacüneccü, sepa tucarieya manutitüa sepa mü'ucarasitücai. Müpaü pütiuyü yatcamiecame mü'eriecaicü que mü'ane müpaü mütitahüavixü quename müpaü tip-itüaniquecai. ¹² 'Ayumieme xeimesie meniyeccüne, sepa mücü mumüximiecai. Taheima miemete xuravesixi vahepaü meyupaümetü mecanacüne, xiecarari haramara tesita miemepaü meyupaümetü menacüne mücayu'inüasinüapaü.

¹³ Yuri mete'erietü meneutacuixüani müme yunaitü. Meheixeiyatü mepüca'acü que memüte'utahüavarie. Masi tevapai mepixei yuri mete'erietü, mepivaürütüa. Müpaü mepüteyuecütacai quename xaüsie miemete cücamete mehümetücai xecüa 'ena cuiepa me'u'uvatü. ¹⁴ Que mü'ane vahepaü maine, mücü püyuhecütata quename 'icuvaune yucue. ¹⁵ Xüca me'icuxatanique mücü cuie haque memeyecü, tucari mepühücaqueyu memücunuaxüanicü mana. ¹⁶ Hicü masi mepihive'erie cuie masi 'aixüa mü'ane taheima mieme. Cacaüyari 'ayumieme pücaýuteviya müme vacacaüyari mümarivanicü. Quiecarari püvarunüsiri.

¹⁷ Yuri müti'eriecaicü quepaucua muta'isiparie 'Apurahami, mavari payeitüa tüma 'Isahaqui. Que mü'ane müpaü mütiutahüavarie que mürexeyaniquecai, mücü mavari payeitüaniquecai yunive muyuxevicai. ¹⁸ 'Apurahami müpaü pütiutahüavarie meripaitü, 'Isahaqui xiüyarimama mepüte'uterüvarüvani müme 'ahesie memüyecüne. ¹⁹ 'Apurahami müpaü tiniyücühüavecaitüni, Cacaüyari müyüvemütücaicü tavari menucuquetüanicü müquite vasata. 'Ayumieme hutarieca heixeiyatü que müratüa, 'inüari canayani.

²⁰ Yuri müti'eriecaicü 'Isahaqui 'asita tita 'umüramiecaicü müpaü ra'erivatü, 'aixüa caniyutayüni Cacuvu 'Esahu vahepaüsita, 'aixüa memü'itüarienicü. ²¹ Yuri müti'eriecaicü Cacuvu quepaucua mümüximiecai 'aixüa caniyutayüni yuxexuime Cuse nivemama vahepaüsita, müme 'aixüa memü'itüarienicü. Puyutanenevi yutuicatü yu'isücü. ²² Yuri

müti'eriecaicü Cuse 'umüximetü müpaü püra'erivacai mana memüyecünequecaicü mücü cuieyarisie 'Ixaheri xiüyarimama, puyuta'aitaxü caxarieya manutüquienicü.

²³ 'Utinuivacu Muisexi yuri memüte'eriecaicü 'uquiyarimama meniti'avieta haica mesayari visi memüte'ixeyacaicü nunusi, memücateheiyehüviriecaicü cuiepa ti'aitame que mütiuta'ai. ²⁴ Yuri müti'eriecaicü Muisexi 'e'utevitü, mücü cuiepa ti'aitame tevarieya pücauterüvanüacai, püca'uyuvaüri Parahuni nu'aya 'uca niveya müxasivanicü. ²⁵ Puyuvaüri masi 'axa mü'itüarienicü Cacaüyari teüterimama vahamatü, cayuvaüriyatü münaqui'acacü 'axa tiyurienetü yapaümexa viyari. ²⁶ He'erivatü tita müra'ivaquecai xecüa, müpaü püticu'erivacai, quename masi vaüca hexeyaniquecai 'axa ticühüavarüvatü Cürisitupaü, quenameta tixaütü carexeiyaniquecai pini xüca rexeiyanique 'Equipitusie timieme vaücava. ²⁷ Yuri müti'eriecaicü 'Equipitu cuieyarisie neyeyani ca'imacatü cuiepa ti'aitame sepa müha'acai. Pütiucaneviecai, que mü'ane Cacaüyari müxeiyapaü püyüanecai, sepa mücü mücaxeyarieve hasuacu.

²⁸ Yuri müti'eriecaicü Pasicua 'ixüarari pusütüa memüteha'erivanicü Cacaüyari que mütiaruhayevaxü vateüterima. 'Ana quitenie pü'üyaxü xuriyacü, que mü'ane müvaca'unarümecai vamatüarima mücavamayüanicü 'Ixaherisixi vamatüarima. ²⁹ Yuri memüte'eriecaicü Haramara Muxuresie mecananucüne macuvaquipaü 'anecacu. 'Equipititari müpaü meteyuricutü menehauxüani haramarasie.

³⁰ Yuri memüte'eriecaicü, Quericutari vatesariya nanaca'uni 'atahutamexa 'auriena me'acüneacu. ³¹ Yuri müti'eriecaicü Xahavi püca'utatümayari teüteri yuri memücate'eriecai vahamatü. Mücü 'uca tuminicü müyuvitünüacai canihücütücaitüni, peru 'ana yuquita cuyaxi nivarutanaqui'erieni mema'avienenierecai, 'aixüa pütivaxeyacai.

³² Mericüte, tita cuxi netitaxata. Quereuni Varaqui Sanisuni Quepите Raviri Samueri texaxatamete yunaime xüca mücü ne'üxasitanique, tucari nepücahücaqueyu. ³³ Müme yuri memüte'eriecaicü mepüvara'ivaxü cuiepa te'aitamete, heiseriemecü mepüte'aitacai, meheixeyatü mepacü que memüte'utahüavarie, menivarata'imaiya mayesi memücavaticuanicü, ³⁴ menitüni tai sepa mütürücaüyecai, meniutavicueni cusiracü memücacui'ivacü, sepa memuveraranicai meputürücariyarie, cuyacü yüvavemete mecanacüne, menivaranucuveiya cuyaxi xaüsie miemete. ³⁵ 'Ucari tavari menivarutanaqui'erieni yuhesüa miemete, me'ucuicu me'anucu'ucu.

Hipatü menitiveivacaitüni mecayuvaüriyatü memüxünarienicü. Müpaü mepüteteyuriecäi memüpütüarienicü masi 'aixüa 'anemecü memanucu'unicü. ³⁶ Hipatüta que memüte'upitüarie, mecaninanaimariecaitüni mecanitiveivacaitüni, meta mepütihüivacai mepanutaxüriyacai. ³⁷ Mepütituaxivacai tetexicü, sexusucü mepütixitevacai, mepü'inüasietüvecäi, mepücü'ivacai cusiracü. Menicu'uvacaitüni muxa naviyari sipu naviyari me'anacatütücaitü me'icuteüxütüvetü, meteheuyehüatü me'uximatüarietü 'axa me'itüarietüvetü. ³⁸ Cuiepa memütama 'aixüa mepücate'u'iyaricai vasata memüxuavenicü teüteri müya memü'anenecai. Macumavesie hürisie mecanicu'uvacaitüni meheuyexürietü, terüta meucatevasie meyetetücaitü. ³⁹ Mücü yunaitü sepa memühecüasiecai yuri memüte'eriecaicü, 'acuxi tita memüte'utaxatüarie metehexeyatü mepüca'acü. ⁴⁰ Cacaüyari meripai tixaütü pütüutavevi masi 'aixüa müti'ane tahesie mieme, müme memaye'axüanicü 'ate'u'uvacacu tame xecüa.

12

Quesusi xeicüa tepa'erivani

¹ 'Ayumiemerücü hicü ta'aurie meyuxeüriecacu müya me'anenetü tehecüatamete cui meyuvaücavatü, tepeihüani naime mürahete, naime 'axa müti'ane mütasicuhapana. Tecavaüripitetücaitü tepuhuni, tepütanausaxüani temeta'axüanicü haque temecueviya, ² cuini mieme Quesusi teha'erivatü, que mü'ane misütüa meye'atüa titasie yuri

temüte'erie. Mücü müpaü ra'erivatü que mütiyutemaviecaquecai 'ariqueque, pitanevie curuxi sepa mutevinüarie. Hicü mana paca Cacaüyari 'uvenieya serieta.

³ Capa xe'u'uxenicü xeme, yu'iyarisie capa xe'vaüripecacü, xequena'erivani mücü que mütiucaneviecai 'axa teyuruvamete cuini mieme meheye'uniecacu. ⁴ Xeme que xemüteyucitüve tita 'axa müti'anematü, 'acuxi xexuriya püca'uhane. ⁵ Xüari xepücahetümai que mütixetuica tevi yunive müticuxaxatüvapaü, müpaü 'utaitü,

Neuxei nenive,

Pepücatiucatave'erieca

Ti'aitame mati'üquitüacacu cuini mieme 'uximatüaricacü.

Pepücavaüripeca mücü masi'utate'acacu.

⁶ Ti'aitame 'uximatüaricacü

Püti'üquitüa que mü'ane münaqui'erie,

Yunaima püvacuvaya yunivema müvarutanaqui'erie.

⁷ Quepaucua xemüte'uca'eniva, xete'üquitüarietü xemacü necü 'uximatüaricacü xepüyüa. Cacaüyari püxeyuriene que müvayurie yunivema. Quepai ranivetücacu, mücü 'uquiyariya püti'üquitüa 'uximatüaricacü. ⁸ Me xüca 'uximatüaricacü xecate'üquitüarieni yunaitü 'axeicüa que memütepitüarie, cari 'avienuari xepünivemama, Cacaüyari xepücanivemama. ⁹ Mücü meta, tepüvarexeiyacai ta'uquiyarima memüteüteritücai.

Müme metate'üquitüacacu 'uximatüaricacü tepüvareu'eniecai. Hicü yeme masi tepi'enieca 'iyarite va'uquiyari temayeyuyurinicü. ¹⁰ Müme yapaümexa tucari mepütate'üquitüacai que mütivanaquecai 'uximatüaricacü. Mücü masi 'aixüa temü'itüariecacü pütati'üquitüa 'uximatüaricacü, hepaüna tepasietü temacü necü. ¹¹ 'Uximatüaricacü mexi tete'üquitüarie, tetatemamaviecame tepücata'erie, masi tetahiveriecame tepüta'erie. 'Ariqueque müme müpaü memü'itüarie mecanipitüarieca heiseriemecü yamemütecahunicü, yu'iyarisie meca'uximatüarietü.

Müme memixani'erie Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu

¹² Ayumieme yumama xequeneuseiriyaxüa müveraranicü, yutunuteta mücatürücacicü xequeneutiseiriya mütitürücacüanicü. ¹³ Huye müxexeuravi xequeneutivevi yü'ücasie mieme, mücatatunirecü tita mütitunirive, müranayehüyanicü püta.

¹⁴ 'Aixüa xemütevaxeiyanicü yunaima xequeneyumexütüaca, xemüpasiecacü Cacaüyarisie miemecü meta. Xüca müpaü catipasieca, hasuacu püca'ixeiya Ti'aitame.

¹⁵ Xequeneyü'üviyani xevitü ca'aye'avetü müca'ayanicü, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que mütiminiqueyu. Xequeneyü'üviyani xevitü capa xemuinanenicü, nana cuipepa mutineica hasivimecü mütixuxuaverepaü yüanetü. Müpaü xüca tiyurieneni, yumüiretü meniseviximariecacuni. ¹⁶ Xequeneyü'üviyani capa xevitü 'icumaüvanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, capa Cacaüyari ca'ayexeyatü yüanenicü 'Eshupaü.

Mücü xei 'icuaiyaricü nipata heiserie mexeyacaicü mümatüarietücaicü. ¹⁷ Müpaü xepütemate, 'arique quepaucua heixeyatü mayeimücücai tita hesiena mütiutaxasie 'aixüa mü'itüarienicü, püxani'erivacai. Müpaü pücatiupitüarie müyupatanicü tavari, sepa 'utasuatü müpaü mütivaucal.

¹⁸ Haque xeme'axüa xeme, mana xepüca'u'axüa meripai miemetexi vahepaü haque tevi müyüve mimayüanicü yemuri, haque tai müta'a, haque meyüvi, teüca haque meyeica, ¹⁹ cuxineta haque mehüsierie, haque xevitü me'enierie 'utaniucacacu. Müme quepaucua memi'eni mepitavaviri xeime niuquicü memücatahüavarienicü tavari.

²⁰ Mepüca'iquemacai tita memüte'uta'aitüarie müpaü metecühüavarüvatü, Sepa yeutanaca mimayüa yemuri, tetexicü pümierieni tituaxivatü. ²¹ Yemecü marivetü mütiyuxexeyacaicü, 'asita Muisexi müpaü niutayüni, Ne nepuma nepuyüyüaca.

²² Xeme masi xepu'axüa Siyuni yemuriyari haque meve, Cacaüyari mayeyuri quiecariena, Querusareme taheima mieme haque maniere, yumüireme vahesüa xepu'axüa, taheima miemete niuqui tuayamete va'ixüararipa, ²³ mana matüarixi

memutinunuiva muyuavisie memacayasari haque memeyuxexeüriva, mana xepu'axüa, que mü'ane 'isücametütü müvata'ivaviyani yunaime Cacaüyaritütü, mücüsüa xecaniu'axüani, müme heiseriemecü yamemütecahucai memaye'axüavave yu'iyarisie memu'uva, müme vahesüa xecaniu'axüani, ²⁴ que mü'ane türatu hecuame mu'atüa Quesusitütü, mücüsüa xecaniu'axüani, haque xuriyacü müre'üyarie cümana tevi mü'itiva xecaniu'axüani. Mücü xuriya masi 'aixüa 'anemecü catinihecüatani, Haveri xuriyaya hepaüna catihēcüatacacu.

²⁵ Xequeneyucuerivayurieca capa xe'ixani'eriecacü que mü'ane maniuca. Müme mepüca'utavicuei me'ixani'erieca que mü'ane 'ena cuiepa müpaü mütivarutahüavixü que memü'itüarieniquecai. Tame masi yemecü tepücatavicueni xüca ta'aurie te'axürieni temüca'i'enienicü que mü'ane taheima maniuca. ²⁶ Mücü 'utaniucacacu caniyutayuanü cuie 'ana. Hicüta que mütiyurieni müpaü paine ya'utaitü, Xei mieme cuxi cuie hücüa nepücatayuitüani, muyuavita nepütayuitüani naime masi. ²⁷ Xei mieme cuxi 'utaitü, müpaü pütihēcüata, tita mütayuitüarieni pütitayeitüarieni, tita mütiutiveviya xatatü. Peru pütiyuhayevani tita mücatitayuitüarieni. ²⁸ 'Ayumieme pamüpariyusi teque'ipitüaca mücü temupitüariēcü tati'aitüvame. Haque müre'aita mücü, mana pücatayuitüarieni. Müpaü tequete'uximayaca Cacaüyarisie mieme pamüpariyusi te'ipitüatü, 'aixüa 'anemecü que mütinaque, teheyexeyatü teteheyehüvirietü. ²⁹ Tacacaüyari tai naime mütitixüsitüvapaü cani'aneni.

13

Que müreuyevese yamütiyurienenicü Cürisitusie tiviyatü

¹ Xepücatehayevani xevanaqui'erietü 'ivamarixi. ² Xepücatehatütümaiyanü xemüvatanaqui'erienicü teva quiecatari. Müpaü meteyurietü hipatü mepüvarutanaqui'erie niuqui tuayamete 'asimecatemaitü.

³ Xequenivara'erivani que mü'ane memanutaxüriya, vahamatü xemanutaxüriyapaü xeteyumaitü. Xequenivara'erivani müme 'axa memü'itüariexime müpaü xetemaitü, xemeta yuvaiyaricü xemu'uvacü.

⁴ Teüteri xüca meneneüqueni, 'aixüa mequetexeyarieca naime hepaüsita, peru me'itiyatücaitü xEICüa mepüyucumaüvani. Mesü, Cacaüyari tatacuri canivapitüamücü müme memicumauva que mü'ane mücava'üya mücavacüna, memicumauva xeime 'üyaya, peru müme memü'itiya pücatixaü.

⁵ Müpaü xequeteneu'uvani tumini xecahive'erietü. Xequenenaqui'aca xeheixeyiatü tita xemütehexeiya. Mücü canihücütüni que mü'ane müpaü mutayü, Ne yemecü nepücamasihayevani 'axaütame, nepücamasicu'erieni hasuacu. ⁶ 'Ayumieme tecamamatü müpaü teputiyuane, Ti'aitame canihücütüni que mü'ane munesiparevi.

Nepücamaca,

Qesü nesi'uyurieni tevi.

⁷ Xequenivara'erivatü müme memütexe'aitüacai. Que memü'anenecai, Cacaüyari niuquiayacü mepütexe'utaxatüa. Xevara'erivatü que memüte'utiparixü, müpaü que memüte'u'uvacai, xequeniva'üqueni yuri que memüte'eriecai.

⁸ Qesusi Cürisitu meripai hicüta yaxEICüa cani'aneni, yuheyemecüta. ⁹ Tevapai xepücauyvitünüa, 'üquisica yücü 'aneneme xepüca'enietüveni hipame vayeiyarisie mieme. 'Aixüa caniyümücü yu'iyarisie müseiriyarienicü 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, peru 'icuaicü hasuacu pücaseiriyarieni. Müme 'icuaisie meteviyatü memu'uva havai mepüca'upareviya.

¹⁰ Tame mürayutimavatüre tecanexeyiani. Mana mieme memütecuacacü heiserie mepücahexeiya müme memütemava 'ixuriqui tuquiyarita miemecü. ¹¹ Mara'acame cuini mieme mühürütüarie Tuqui Müpasieta quepaucua mi'atüva vatevama vaxuriya 'aixüa miyurienicü tita 'axa memüte'uyuri, caxari mana pütaiyari quiecarü tesita. ¹² 'Ayumieme

Quesusita quitenie 'aurie pütücuinixü tacua, Cacaüyarisie mieme müvapatanicü teüteri, mücü mumieriecü. ¹³Hicümü hesüana tepüyehu quiecaritapapai, niuquimarica tenevietü hepaüna. ¹⁴'Ena cuiepa tepücaheixeiya quiecarit'emititerive. Tepitacuevie quiecarixevitü 'umamie. ¹⁵'Ayumieme mücü tasipareviecacu, tamavari teque'ivevirieca Cacaüyari taheyemecü, 'aixüa te'utiyuatü hepaüsitana. Tateta mayeneicacü tequetahecüatani hesüana temiemetütü que mü'ane mühücü, mücü canihücütüni tamavari. ¹⁶Mücü meta, xepücatehatütümaiyanit' aixüa xemüteyuriecacü xemüteyumicuanicü. Mavari müpaü mü'ane pinaque Cacaüyari.

¹⁷Yaxequetenecahuni que memutiyuane müme memütexe'aitüa, xe'avenietü. Müme mepi'üviya xe'iyari müpaü metemaitü, yühürütüarica hepaüsita memüta'ivaviyarienicü. Müpaü xequeteniva'enieca, müme müpaü memüte'uximayacacü meyutemamavietü, me'uti'aivatü memüca'yüacacü. Me xüca xevahiveritüaca, xeme masi xepücapareviyani.

¹⁸Tahesie mieme xequeneyunenevieca. Tame müpaü tepütetamate, ta'iyari 'aixüa pü'ane 'asipücahaine, naimecü temütavaüriyacü 'aixüa 'anemecü teme'u'vanicü.

¹⁹Nepüxetuica müpaü xemüteyuriecacü masi yemecü, cuitüva xemüpitüarienicü tahüxi temutinenierecü.

'Aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü, que mütivaruvaüritüa

²⁰Que mü'ane Cacaüyaritütü mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüarienicacü, que mü'ane müquite vasata menayevitü muxasi vahüveme mümarive Tati'aitüvame Quesusi, mücü 'itaseiriyaca türatu yuheyeme 'amuve mücü xuriyayacü, ²¹mücü xüca xe'aye'atüani que mütinaque yaxemüteyuriecacü naimecü 'aixüa xeteyurietü, mücü xüca xeyütüani xeminaqui'arütüanicü que mütixexeiya, Quesusi Cürisitu xepareviecacu. Mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. Müpaü xEICÜa cani'aneni.

²²Ne'ivama nepüxetuica, xequeneuyuvaüriya xemi'enienicü nenuqui que nemütixetuica. Yapaümemecü nepütixe'uta'utüiri. ²³Müpaü xequetenemaica, ta'iva Timuteu muxünariecü. Cuitü xüca nuani tahamatü tepüxexeyayu tanaitü.

²⁴Xequenivavaüritüaca yunaime memütexe'aitüa, yunaime Cacaüyari teüterimama. 'Itariya cuieyarisie miemete mepüxe'vaüritüa.

²⁵'Aixüa xüca tiuca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpaü xEICÜa.

SATIYACU Meitanü'axüa

Vaürisica

¹ Ne Satiyacu Cacaüyarisie mieme necatini'uximayatametüni Ti'aitame Quesusi Cürisitusie mieme. Naisarie xemeutayeixüa necanixevaüritüaca yunaime tamamata heimana yuhutame nuivarite.

Cacaüyari que mütatipitüa temütemaivavenicü

² Ne'ivama naimecü xeyutemamaviecame xequeneyu'erieca quepaucua xemüta'inüasieni 'inüari yücü mü'anenecü, ³ müpaü xetemaitü, müpaü xete'inüasieme yuri xüca xete'erieca yemecü, mücücü xete'uca'enivatü xepacüne. ⁴ Xequenaye'axüa xete'uca'enivatü müpaü xemütemasiücünicü müyuxevicü xe'iyari, tixaü mücareuyevesecü.

⁵ Me xüca xevitü xeme ca'aye'aveni mütimaivenicü, müpaü quetitavavirieni Cacaüyari. Müpaü catinapitüamücü. Cacaüyari 'aixüa 'iyaricü catinivamicuani yunaime cavatate'atü. ⁶ Müpaü quetitavavirieni yuri ti'erietü xeicüa, tixaü huta 'iyariyari cahexeyatü. Que mü'ane huta 'iyariyari mexeiya, mücü hamevaripaü caniuyüneni haramarasie mieme mu'equipaü muyuanepaü. ⁷ Mücü müya mü'ane mecuxi pütihayeva müpaü ticu'erivatü quename tipitüarieni. Ti'aitame tixaü pücatipitüani ⁸ tevi huta 'iyariyari mexeiya mühücücü, müyuxamurie yuyeyiacü naimecü.

⁹ Ta'iva tixaü mücatihücü ve'eme queyuxatani müpaü ra'erivatü ve'eme que mürayitüarie. ¹⁰ Xicutütü meta ve'eme queyuxatani müpaü ra'erivatü tixaü catihücütütü que mürayitüarieni, müpaü timaitü, 'üxa xuturipaü peuyani. ¹¹ Tau paneica xücatü, 'üxa pütivasiüxa. Xuturiyari pücaxürüve, visi mütiyuxexeyacai putiyünaxü. Yaxeicüata tevi müxicu pütavaxime yuyeyiacü sepa que mütiyuriene.

Que mütiuca'eniva 'inüasietü

¹² 'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mütiuca'eniva 'inüasietü. Mücü 'inüasieme tucari canipitüariemücü 'inüaricü, yaxeicüa muma que müranutimaniyarie que mü'ane müvara'iva nausaricü, müpaüta catinitamarivamücü, Cacaüyari que mutayü quename vamini müme meminaqui'erie. ¹³ Tevi mexi 'inüasieixime müpaü pücahaineni, Cacaüyari püta caniyüaneni nesi'inüatatü haitü. Cacaüyari püca'yüve müta'inierienicü para 'axa mütiyurienenicü. Yaxeicüa mücü püca'ita'inieni tevi, para mücü 'axa mütiyurienenicü. ¹⁴ Yuxexuitü masi yücümana mepü'inierie 'axa memüteyurienicü. Meteyucahive'erietü mepüyuyivanüa mepüyuhapaninüa yücümana. ¹⁵ Tiyucahive'erietü cuitü 'axa pütuyurieneni. 'Aye'ame 'axa tiuyurienetü, vaüriyarica pümüni, yaxeicüa 'uca 'ayehucatü vaüriyarica mütinivenipaü.

¹⁶ Xepücate'irüviyarieca ne'ivama nenaqui'erima. ¹⁷ Naitü 'imiquieri 'aixüa mü'ane, nai temüte'umiquie müraye'axe, mücü taheima canimiemetüni. Canacaneicani hecüarivivamete va'uquiyarisüa miemetütü. Mücü püca'yupata, ni 'etüriya que mütiyupata tau 'acayunirümecacu, müpaü pücatiyupata. ¹⁸ Yücümana müpaü tiuyühüaveca püta'utavevie, müpaü 'utayüca niuquicü yuri mainecü, para tame tita mütiunetüasie mieme visi temütexeyariecacü, tame nivesicapau temütexeyariecacü yacütüniquetü.

Que müreyeveve yatemüteyuriecacü niuqui que maine

¹⁹ 'Ipaü xequetenemaica ne'ivama nenaqui'erima. Peru yunaitü teüteri mequeyumexütüaca memü'enananicü. 'Emequeteheutevini püta memütiniunicü memüyeha'anicü. ²⁰ Tevi ha'atü yapücaticamieni heiseriemecü, Cacaüyari que mütixeiya. ²¹ 'Ayumieme xequenevivi nai mütiyusevixima, nai 'axa müti'ane

naisarie manayuhayeva. Xeca'ayu'eririyatü xequeneutanaqui'eri niuqui xe'iyarisie muca'iteüsie. Mücü caniyüveni xe'iyari mütavicueisitüani.

²² Niuqui que maine yaxetecahutü xequenacüni. Xe'ienietü xeicüa xepücayüaca capa xeyucuananicü yücümana. ²³ Xüca niuqui 'enieni xeicüa, xüca yacaticamieni, tevipaü caniyüaneni xicürisie müyu'ixüari yühüxie que mütiyuxexeyia. ²⁴ Yu'ixüarieme caniyemieni, yapaucua que mütiyuxexeyiacai püratümaiya. ²⁵ Que mü'ane masi mütaniere mücü 'inüarisie müraye'axesie mütasixünasie, que mü'ane mücüsie mü'ayumieme, xüca 'u'ename caratümaiya, masi xüca yaticamieni müpaü tiyurienetü, mücü 'aixüa cani'itüariemücü yatiyurienetü.

²⁶ Tevi xüca rayexeyame yu'erieca, peru xüca ca'ipirenutüaca yuneni, mücü masi yücümana caniyucuananeni, yacü xeicüa catinayexeyiani. ²⁷ Me xüca rayexeyiani 'itiyatü caseviximarietü, Cacaüyari müta'uquiyari que mütixeyia, müpaü püta caniyüanemücü. Caniva'üviyacamücü memünutuixietüca viyurasixi meta mexi me'uximatüarie. Püyü'üviyanita, tita cuiepa mütimieme ca'iseviximanicü.

2

Que mütiyarü'imaiyaxü yücü memücatevaxeyiacü teüteri

¹ Ne'ivama, Quesusi Cürisitu Tati'aitüvame visi mü'anesie yuri que xemüte'erie, xequeteneuhayeva yücü xetevaxeyiatü teüteri. ² Mana tevi xüca heutahani xemüyuyexexeurivasie huru hanirayari vatimanatücaitü visi mü'ane 'anacatütü, xücarita mana heutahani xevitü cui mavetü 'anacatünitü, quesü 'uyüni. ³ Xücaricui xe'ixeyiani que mü'ane visi mü'ane manacatücü, xüca müpaü xete'icühüaveni, 'Ecü xüa 'ena quenacani 'aixüa mü'anesie, xüca müpaü püta xete'icühüaveni tevi mümave, 'Ecüsü 'umapaitü queneuveni, mesü 'ena nehetüa queneucani, ⁴ cari huta 'iyariyari xepexeyia, cari 'isücate xepayuyeitüa, peru 'axa xeteyücühüavetü.

⁵ Xequenene'enieca ne'ivama nenaqui'erima. Tamüsü Cacaüyari püvaranuyeteüxixü müme cui memümamave cuiepa memütama que memütevaxeyia. Müme masi meheuca'ucame püvarayeitüa yuri que memüte'erie, para vahesie mütinaquenicü müme memaye'axüanicü tiva'aitüvame mayanicü, que mutayü quename vapitüani müme meminaqui'erie. ⁶ Xeme püta ca'aye'aveme xepüxata mümave. Tamüsü xicusixi mecatehüme memütexe'uxitüa. Müme mecatehüme memüxehapa 'isücate vahesüa. ⁷ Tamüsü mümetütü mecatehüme memisevixima que mü'anesüa xemümiemete, 'axa me'utiyuatü hepaüsitana. Mücü que mü'ane mühücü, mücü 'aixüa pü'ane.

⁸ Me xüca 'acu xeheye'atüani Ti'aitame 'inüarieya, 'utüarica que maine, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi yaxeyicüa que pemüti'anaqui'erie manuyüne, 'aixüa cani'aneni. ⁹ Me xüca yücü petivaxeyiani teüteri, 'axa xecaniyüaca. 'Inüari niuquiyari püxehecüata que xemüte'itisana. ¹⁰ Que mü'ane naimesie yamüticamie 'inüari niuquiyari que mainesie peru xüca xei niuquiyari hepaüsita 'utiquetamüre, masi hesiena pütühüivani miseviximacü 'inüari naime. ¹¹ Que mü'ane müpaü mutayü, Pepüca'icumaüvani xeime 'üyaya haitü, mücürita müpaü niutayüni, Pepücare'amemivani. Mericüsü sepa xeime 'üyaya pemücacumaüva, perusü xüca peti'amemivani, pepitisanaxü 'inüari niuquiyari. ¹² Que xemutiyuane, que xemüteyurie, müpaü xequetenemaica, 'isücame canixeta'ivaviyamücü 'inüari mütasixüna que maine. ¹³ Que mü'ane mücatiucananimaya, 'isücame ca'inenimayatü pitahüave. Perusü que mü'ane mütiyucananimaya, mücü püra'iva sepa 'isücame mitahüave.

Xüca yuri ti'erieca niu tixaü catiyurienetü, yuri que müti'erie canimüquini xeicüa

¹⁴ Qesü 'uyüni ne'ivama, tevi xüca yuri ti'eriecame yuxatani, peru tixaü 'asi-catiyurienetü. Müpaü niu yuri que müti'erie, queri tiyüveni para mütavicueisitüarienicü. ¹⁵ Ta'iva 'uquitütü 'ucatütü xüca 'anacavixurieca, xüca 'icuai heuyehüaca tucarisie

mieme, ¹⁶ xevitü xeme xüca müpaü ticühüaveni, 'Aixüa pereu'erietü quenemie. 'E'ayesuime quenanacatüqui, queneutahuxai, 'utaitü, peru xüca xeca'imini tita müreyehüva yuvaiyarisie mieme, quesü 'uyünicuta, 'aixüa püca'yüni. ¹⁷ Yaxeicüa xüca niu yuri ti'erieca, peru xüca tixaü 'asicatiyurieneni, yuri que müti'erie pümüqui xEICÜA, yücümana 'asimüca'yüvecü.

¹⁸ Perusü xevitü xüari müpaü pütayüni, Mericüte 'ecü xeniu yuri pepüti'erie, ne masi tixaütü nepütiyuriene. Quene'ahecüata yuri que pemüti'erie tixaü 'asipecatiyurienetü, ne masi tixaütü 'asinetiyurienetü nepünehecüatani yuri que nemüti'erie. ¹⁹ Xüari yuri pepüti'erie xeniu quename Cacaüyari yuxevi. Mericüte 'aixüa pepaine, peru 'asita cacaüyarixi 'axa memü'anene müpaü yuri mepüte'erieta. 'Ayumieme mepuyüyüacatüca maricacü. ²⁰ Cari yacü xEICÜA pepüticuxata. Tietüsü pe'avaüriyani müpaü pemüretimanicü, tevi 'asimüca'yüvecü xüca yuri niu ti'erieca tixaü 'asicatiyurienetü. ²¹ Mericüsü ta'uquiyari 'Apurahami heiserie pupitüarie tixaütü mütiuyuricü quepaucua yunive 'Isahaqui mavari mayeitüaniquecai müratimavarüvasie. ²² Müpaü xüari pepütimate, yuri ti'erietü 'iya, 'axeicüa tixaü 'asipütiyurienecai. Yuri que müti'eriecai, paye'atüarie müpaü tiyurienetü. ²³ Müpaü tiyurienecacu 'utüarica naye'ani müpaü manuyüne, 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme heiserie hexeyame cani'erivacaitüni. Cacaüyari hamicuya niutaterüvariene.

²⁴ Müpaü xüari xepütimate, 'asitiyurienetü xEICÜA heiserie püpitüariene tevi, yuri ti'erietü xEICÜA pücatixaü. ²⁵ Mücürita yaxeicüa pütüuyuri 'asita Xahavi 'ucatütü tuminicü muyuvitünüacai. Tamüsü tixaütü mütiuyuricü heiserie canipitüariene, quepaucua cuyaxi müvarutanaqui'eri niuqui tuayamete, quepaucua xaüsie müvarenü'a xeime huyeyari 'utüa. ²⁶ Ravaiyari canimüquini careca'iyaritü. Yaxeicüata yuri ti'erietü, peru tixaü 'asicatiyurienetü, canimüquinita yuri que müti'erie.

3

Taneni que mütiyuruva

¹ Ne'ivama te'üquitamete xepüca'acüne yunaitü, hipatü xEICÜA, müpaü xetemaitü, tame temüte'üquitamete tahesie masi vaüca pürahüivani. ² Vaücavamecü tepecaxürüve tanaitü. Xüca tevi niuquisie cahecavauseni, mücü canaye'aveni. Caniyüveni müyupirenutüanicü yuvaiyarisie naime. ³ Xüca pirenü tevarutaqueisitüani cavayasixi memütasi'anu'enienicü, mücücü vavaiyari naime ta'aurie tepahüpani. ⁴ Neuxeita naviyasixi 'ememünene. Sepa memü'equetüca 'eca mütürüca'yüvecü, ta'aurie mepaxüriva titunisitüvame 'esimüyevacü, que mütiyuvau'riya ta'aurie mehüanicü 'inü'avame. ⁵ Yaxeicüa taneni püyuxevi xEICÜA 'esipetü, peru marivemecü caniyüveni ve'eme müyuxatanicü. Camü macucüyexiyasie xüca 'utinaini tai 'esipemecü, mücü caniyüveni 'e'acuyeume mütaxüsitüani. ⁶ Taneni meta taipäü caniyüveni. Cuiepa timieme tixatatü 'epüyeca tavaiyarisie, tita mücatiheiserie naime tixatatü. Tavaiyari püsevixima naime. Pütasixürimüsitüa tatucari naime. Xasi taiyariyarisie mieme panunetüarie mütacacü. ⁷ Yunaitüri que memü'anene yeutari, viquixi, cuterixi, haramarasie quiecatari, yunaitü mecanimaxiusievaveni, teüteri yücümana menivamaxiutavaveni. ⁸ Peru tevi püca'yüve mimaxiutani yuneni. 'Axa catiniyurieneni, püyuxamuriene xEICÜA. 'Uhaye mümüiyacü xEICÜA pühüne. ⁹ Tanenicü 'aixüa teputiyuane Ti'aitame müta'uquiyari hepaüsita. Tanenicü meta teüteri tepüvaruxaxata 'axa memü'itüarienicü, sepa Cacaüyaripaü me'anenetü memutiveviya. ¹⁰ Xei tetayarisie püvayeneica niuqui para 'aixüa mü'itüarienicü para 'axa mü'itüarienicüta 'axeicüa. Mücü 'aixüa püca'ane ne'ivama. ¹¹ Haixapa que tivatineica heuxeicüa ha hacacatü hacucutü. ¹² Ne'ivama xapasie que tiyüve huriva tacariyari mütixuxuavere, 'icü meta, caxie nanayarisie que tiyüve mütixuxuavere xapa. Yaxeicüata haixa ma'usivi müvatineica 'aixüa ha'aneme mayueitüani püca'yüve.

Que mütimaive müpaü tiupitüarieca taheima miemecü

¹³ Xevitü xeme xüca timaiveni, xüca vaüca timaica, 'aixüa 'anemecü yüanetü queyuhecüatani, quename ca'ayu'eriyatü yatiyuriene, que müreuyevese müpaü mütiyurienenicü timaivetü. ¹⁴ Me xüca hasivimecü xe'ütesaca xüca yuhesie mieme xeicüa xeyüaca yu'iyarisie, mecuxi xepücateyucatave'erieca, mecuxi xepücate'itavani xeheye'unietü tita yuri müraine. ¹⁵ Müpaü que xemütemate xüca müpaü 'aneni, taheima miemecü xepüca'upitüarie. Cuiepa püta canimiemetüni, teüteri va'iyarisie pümieme, cacaüyarixi 'axa memü'anene vahesüa pümieme que xemütemaivave. ¹⁶ Haque memü'ütesa haque yuhesie mieme xeicüa memüyüa, manarita mecaniyuxamuriecuni, naime 'axa müti'anecü mepüyüaca. ¹⁷ Masi que mütimaive taheima miemecü 'upitüarieca, pü'itiya meri, meta 'aixüa pütivaxeyasitüa hipame, püca'ayu'eriya, pütiyu'aitüarinüa, yuheyemecü pütiyucananimaya, 'aixüa pütiyuriene, 'uximayasica que müreuyevese, huta 'iyariyari pücahexeiya, yacü xeicüa pücati'itava. ¹⁸ Müme 'aixüa memütevaxeyasitüa teüteri, yu'uximayasica que memüte'u'esa cayuvatü mehexeiyatü yu'iyarisie, que mütitixuavere, mücücü heiserie mecanipitüariecuni.

4

Tepüca'inaqui'erieca tita cuiepa mütimieme

¹ Titayari xeteyucuyatatüve, mücü haque pemieme. Titayari xeteyucitüve. Tamüsü xemünaqui'acacü xeicüa xepüyüa, 'ayumieme müpaü xepüteyurie, mücü naqui'eriya müyumiencü xevaiyarisie. ² Tixaütü xepütehiv'e'erie, peru xepücahexeiya, 'ayumieme xepüteyumemiva. Mücü meta, xepüyumexütüa hipame vahepaüsita xevara'ivacutü, peru xepüyutexie tixaütü xetehexeiyatü xemacüncü, 'ayumieme xepüyucuitüve xepüyucuyatatüve. Masi xepücahexeiya xemüca'ivavacü. ³ Sepa xemütevava, tixaü xepücateyetuririyarüva, xe'iyari 'axa 'anecacu xemütevavacü, xemicasitaruvanicü xenaqui'acutü xeicüa. ⁴ Cari xeme teüteri hipame va'üitama memüvacumaüva vahepaü xepüyüa. Xüari müpaü xepücatemate, xüca 'inaqui'erieca tita cuiepa mütimieme, pi'uxive'erie Cacaüyari. 'Ayumieme que mü'ane müyuvaüriya minaqi'eriecacü tita cuiepa mütimieme, mücü Cacaüyari 'aye'unietü payuyeitüva. ⁵ Mesü müpaü püta xetecu'eriva 'acu, quename xeniu 'utüarica yacü xeicüa haine, Cacaüyari 'ütesatü pihive'erie mücü 'iyari mütasi'utuitüa tataüta, que maine. ⁶ Peru mücü vaücavamecü masi 'aixüa tiuca'iyaritü pütasiyurie. 'Ayumieme müpaü paine, Cacaüyari nivaraye'unieca müme memüte'ucatave'erie, 'aixüa tiuca'iyaritü püta püvayurie müme tixaü memücatehüme. ⁷ 'Ayumieme xequeneyuvaüriyani Cacaüyari mütixe'aitüacacü. Xequenaye'unieca Cauyumarie. Xüca müpaü xeteyurieca, mücü Cauyumarie püyuta'una xehesüa. ⁸ 'Aura xequenacüni Cacaüyarisüa, mücüta 'aura payani xehesüa. Xequeneuyu'itiexüa yumamasie xeme 'axa teyuruvamete. 'Aixüa 'ane xequenayeitüa yu'iyari xeme huta 'iyariyari xemexeyacü. ⁹ Xequene'uximatüarieca yu'iyarisie masi, xequeneyuhiverieca xequeneutisuanani. Xenanai quepasieca hiverica mayanicü. Xetemavierica quehüiyani xexüxünitü püta xequenacüne. ¹⁰ Tixaü xecatehümetütü xequenayuyeitüani Ti'aitame huxie. 'Ana mücü vavemete püxe'ayeitüani.

Ta'ivama vahesie tepücate'uhüpani

¹¹ Xepücayuniquimaca ne'ivama. Que mü'ane miniuquima yu'iva, que mü'ane yu'ivasie mütiuhüpa, müpaü tiyurienetü piniuquima 'inüari niuquiyari, pütihüpa 'inüari niuquiyarisie. Mericüsü xüca 'inüari niuquiyarisie petiuhüpani, que mü'ane 'inüari niuquiyarisie yamüticamiepaü pepücaüyane, 'isücamepaü xeicüa pepüyüane. ¹² Que mü'ane 'inüari niuquiyari mucaye, que mü'ane mü'isücame, mücü caniyuxevini. Mücü caniyüveni mütiyutavicueisitüanicü mütiyuca'unanicü. Quecuta 'ecü pe'ane 'ahepaü tevisie pemütihüpanicü.

'Asixepücatemate 'uxa'atüni que mütiyüni hepaüsita

¹³ Neuxei xeme müpaü xemutiyuane, Hicüri 'uxa'a nusu tepüyehu mücü quiecarisie ya mücüsie, mana xei viyari tepeyurieni, mana tepetaharerutatüveni tepüte'ivatüveni xeniu xemutiyuanepaü. ¹⁴ Xeme 'asixepücatemate 'uxa'atüni que mütiyünicü. Qesü titita xetucari. 'Aüxi xecanihümetüni xeicüa. 'Aüxi 'epücareutere xeiyarietü, cuitü caxeyarietü payeica. ¹⁵ Masi peuyevese müpaü püta xemutiyuanenicü, Xüca müpaü tinaqueni Ti'aitame, tepayeyuyurini, meta 'ipaü ya müpaü tepüteyurieca, müpaü xe'utiyuatü. ¹⁶ Peru hicü masi ve'emete xepüyuxata xeteha'erivatü que xemüteyucatave'erie xeicüa. Naime müpaü que xemutiyuane yuhepaüsita, 'axa xepüteyurie. ¹⁷ Mericüsü que mü'ane müpaü mütimate 'aixüa mütiyurienicü, peru müpaü mücatiyuriene, mücü 'axa pütiyuriene püta xeicüa.

5

Xicusixi memüteyuca'uximatüa

¹ Hicümüsü xeme xemeuca'u. Neuxei, xequeneutisuani xequeneutihivani müpaü xeteha'erivatü 'uximatüarica müxe'axirümeccü. ² Titacü xemüteheuca'u, mücü pütitipüque. Xe'ixuriqui püticümiva cüpsi mepiyuine. ³ Xehuru tepüayari xepürata tepüayari püyucuitamatüca. Cuitayari pütihecüata xehepaüsita. Xepüyuhiveritüa, yaxeicüa tai que mütiyucucuecücü xevaiyarisie. Sepa tucari mütaparirüme xepeyuca'uitüa xeicüa. ⁴ Camü te'uximayatamete va'ivarica. Mepicuxeüri xevaxata mieme, peru xepüvacuamana xeme. Va'ivarica pümasiücü meuyevesecü. 'Isanamete metihivacacu, que mü'ane Yümüireme Tiva'aitüvame mühücü nivaru'enieni. ⁵ Xemeri hive'ericacü xeicüa xeyuatü 'axepu'uvacai cuiepa, xerucuyatüvetü xeicüa xepü'ayumiemetetücai. Xepüyuvaiyatüacai vacaisixi vahepaü xemücü'ivanicü xeicüa. ⁶ Xepixanetacai que mü'ane heiseriemecü yamüticamiecai. Xepe'ivaxü, xepimi. Peru mücü pücaxe'aye'uniecai.

Xepücavaüripieca xete'uca'enivatü, xequeneyunenevieca

⁷ 'Ayumieme ne'ivama xete'uca'enivatü xepücavaüripietücani, Ti'aitame mexi canuave. Camü cuiepa 'esame picuevie 'icuaxi cuiepa mieme cui müraye'axe. Pücavaüripi sepa 'emüreutere 'auracacu mieme 'icürixa mieme ha tacuevietü. ⁸ Xemeta xepücavaüripietücani xete'uca'enivatü. Xequeneyutürücariani yu'iyarisie. Canaye'aximieni Ti'aitame munuanicü. ⁹ Neuxei ne'ivama, xeme niuqui xepücaxüatüaca yu'ivama vahepaüsita, capa 'isücame xetixani'erienicü. Camü mücü quitenie püta'axime. ¹⁰ Texaxatamete Ti'aitamesüa memiemetetütü memütecuxatacai, müme xequenivara'erivani ne'ivama 'üquisica memühümetücaicü, 'axa mü'ane menevietü que memüte'uca'enivacai temüva'üquenicü. ¹¹ Camü müme memüte'uca'eniva 'aixüa me'itüaricame tepü'erie. Xepu'enana que mütiuca'enivacai Cuvi. Müpaüta xepütehetima 'arique Ti'aitame que müreye'atüa, Ti'aitame cuini mieme que mütiyucanenimaya.

¹² Sepa naimeccü ne'ivama, xepücayühüritüaca. Sepa taheima mieme xexatatü sepa cuie xexatatü sepa que tita mütiücü xexatatü, xepücayühüritüaca. Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyuaneni xeicüa. Me tixaü xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyuaneni xeicüa, capa xehesie tiuhüivatü 'ayanicü.

¹³ 'Axa mü'ane xüca nevieximieni xevitü xeme, queyutanenevieni. Me xüca yutemavieca que'utacuicani. ¹⁴ Xüca ticuyeni xevitü xeme, yu'aurie quevaretacuevieni memüyuyexexeüriva va'uquiyarima. Müme meque'ineneviani me'icavirivatü haseiti, que mü'ane müti'aitame mücü mehahüvetü. ¹⁵ Que memüteyunenevie yuri mete'erietü, mücü pütavicueisitüarieni ticuicame, Ti'aitame penucuquetüani. Mücü meta, xüca 'axa tiuyurieni, mücü püreuyehüviyarieni. ¹⁶ 'Ayumieme hipatü mexe'eniecacu xequeneyuhécütani xüca 'axa xete'uyurieni, xemüyuneneviecacü yuxexuime yuhesie mieme yunaitü, müpaü xete'ivautü xemanayexürivanicü. Que mü'ane heiseriemecü

yamüticamie, mücü nenevierieya vaüca caniyüvemücü Cacaüyari müpaü xüca ticuyuitüvani. ¹⁷ 'Eriyaxi canitevitücaitüni tahepaü tiuca'iyaritü. Mücü cuini mieme püyuneneviecai mücacaviyecü. Püca'ucaviyexü mana cuiepa haica viyari heimana 'ataxeime meseri. ¹⁸ Tavari puyutanenevi, 'ana muyuavisie pucaviyexü, cuie pitixuavitüa 'icuaxi.

¹⁹ Ne'ivama xüca xevitü xeme heuyevaseni tita yuri mürainesie cativiyatü, xüca xevitü ta'aurie hehüani, ²⁰ müpaü xequetenemaica, que mü'ane ta'aurie mehüa 'axa tiyuruvame haque meuyeve müca'uyeicanicü, mücü pitavicueisitüani tucarieya müca'umünicü. Sepa vaüca 'axa mütiuyuri, mücü canayeitüariamücü.

PECURU Meitanü'axüa Mexüacame Xapayari

Vaiürisica

¹ Ne Pecuru necaninü'arütüni Quesusi Cürisitusüa nemiemetütü. Necanixevaüritüaca xeme xemanayexeyarie xemeucuyaxixüa teüteri vasata, Punitutari Carasiyatari Caparusiyatari 'Asiyatari Vitiniyatari vasata xemetitei hicü. ² Xecananayexeyarieni Cacaüyari que mütimaicai meripaitü ta'uquiyaritütü. 'Iyarieya xepatacacu Cacaüyarisie mieme xecaniyüaca. Quesusi Cürisitu mumieriecü, xemeta xecaniu'itiyani xuriyayacü, xemüyuvaüriyanicü yaxemütecahunicü que maine. Cuini mieme 'aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Tucari que temütepitüarie mexi teta'icueva yuri tete'erietü

³ Que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani. Mücü vaücavamecü tatinenimayatü, hutarieca catanütinuivitüani tucari temexeiyanicü mexi teta'icueva yuri tete'erietü. Quesusi Cürisitu müquite vasata manucuquecü yunivema catanayeitüani. ⁴ 'Ayumieme tahesie catininaquimücü tita mücatipünive mücatiyüvi mücatiyevive, tita muyuavisie müre'üviyarie xehesie mieme. ⁵ Xemesü yuri xete'erietü xecani'üviyarieca Cacaüyari türücariyayacü. 'Ayumieme xecanitavicueisitüariecuni, Cacaüyari que mütiha'arisie hicü, que mütimasiücünü xevicueisitüatü tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare.

⁶ Müpaü xetemaitü xecaniyutemamavieca, sepanetü müreuyevese hicü yapäu mexa xemüyeheiveriecacü xeta'inüasietüvetü müiremecü. ⁷ Xüca xemasiücünü yuri yemecü que xemüte'erie, Cacaüyari 'aixüa pütayüni xehepaüsita, visi pütixexeyia, ve'emecü 'aixüa pütixexeyia quepaucua masiücütü mayani Quesusi Cürisitu. Xüca müpaü xetemasiücünü xeta'inüasietü, cuini mieme 'aixüa püyüni. Ni huru tuminiyari mütipünive mücüpaü 'aixüa püca'ane, sepa taipa mü'inüasieve.

⁸ Sepa hasuacu xemüca'ixeyavave Quesusi Cürisitu, xepinaqui'erie. Xeca'ixeyiatü cuxi, hesiena yuri xepüte'erie. 'Ayumieme xepüyutemamavie 'anuyuhayevacamecü visi 'aneme que xemütepitüarie. ⁹ Titayari yuri xete'erie. Xe'iyari mütavicueisitüaricü, 'ayumieme yuri xeteni'erieca. Mericüte, müpaü xe'itüarietü xenacünirümeni.

¹⁰ Mücü vicueisitüarica hepaüsita mepüyu'iyaritüatüvecai mepütevautüvecai Cacaüyari niucametemama quepaucua memütecuxatacai que xemütemiquieniquecai hepaüsita. ¹¹ Mepütevautüvecai quepaucua müxatacai, que mü'ane tucari mühecüatacai Cürisitu 'Iyarieya vahesie mütiyiyacai. Yacatiyüvecacu cuxi 'Iyari pütihécüatacai Cürisitu que müticuinequecai, 'arique visi 'anetü que mürayaniquecai. ¹² Mümeri müpaü mepüte'u'üquitüarie, yuhesie mieme müpaü mepüca'yüacai que memütehürtüariecäi, tame püta tahesie mieme mepüyüacai mücü hepaüsita. Xemesü hicü vicueisitüarica hepaüsita xepüte'utahüavarie vahepaü, texaxatamete yametenixecuxaxatüvacaitüni, 'Iyari Mütiyupatasie meteviyatü taheima meyenü'ariesie. Cacaüyari niuqui tuayametemama müpaü mepütemaicaqueyu que xemüte'utahüavarie.

Que xemüte'upasie, müpaü xequeteneu'uvani

¹³ 'Ayumieme xequeneyuha'arütüaca yu'iyarisie 'aixüa 'anemecü xetecu'erivatü. Xequeneyumateni. Naimesie xequetenecuevieca tita xemütemiquieni quepaucua masiücütü mayani Quesusi Cürisitu. ¹⁴ Türi yamemütecahu vahepaü xeyüatü, müpaü xepüca'yumaica meripaipaü, que xemüteyucahive'eriecai 'asixecatemaitü 'ana. ¹⁵ Que

mü'ane müxe'uta'ini canipasieca. 'Ayumieme xemeta mücüpau püta xe'anenetü xe-
quenacüni, hesiena mieme xequenepasieca naimesie que xemüte'u'uva, ¹⁶ müpaü
müre'uxacü, Xeme xequenepasieca nehesie mieme, ne nemupasiecü.

¹⁷ Mücü yücü cativaxeyiatü niva'inüatani que memüteyurie yuxexuitü. Müya mü'ane
xüca xe'utahüave yu'uquiyaritüme, xeteheiyehüvirietü xequeneyüaca mexi 'uva xe'utitei
¹⁸ müpaü xetemaitü, tita mütipünivecü cumu püratacü huru tuminiyaricü, mücücü
xepüca'unanaiya quepaucua xemuxünarie 'uxa'atüni varie yacü xeicüa xemüca'u'uvanicü,
xetevarima que memütexe'üquitüacai yututuyari. ¹⁹ Xepuxünarie Cürisitu xuriyayacü
püta cuini mieme masi müraye'axecü. Mücü mavaripaü muxa nunusipaü caniu-
mierieni, hesiena carahüivacacu 'asicatüyüvitü, 'aixüa 'anetü mavari mayanicü. ²⁰ Cui
canetüarievacacu cuxi, Cacaüyari yacatinimaicaitüni que mütiyurieniquecai 'iya. Tu-
cari 'aye'aximecacu, xeyarietü nayani xehesie mieme ²¹ yuri xemüte'erie Cacaüyarisie
Cürisitu yatixepitüacacu, xeme xehesie mieme. Cacaüyari canenucuquetüani müquite
vasata. Visi 'aneme nayeitüani yuri xemüteta'erienicü Cacaüyarisie, xemicueviecacü
Cacaüyari.

²² Xecaniyu'itirieni yu'iyari, tita yuri mürainesie yaxetecahutü 'Iyarieya xepare-
viecacu, 'ayumieme xecanivanaqui'erieca yu'ivama yacü xeicüa xecateva'itaiyatü.
Mericüte, 'aixüa 'iyaricü xequeneyunaqui'erieca müiremecü. ²³ Hutarieca xeniutin-
unuiwa. 'Imüari müpünivesie xecaputinexüa. Mücapünivesie püta xeputinexüa, Cacaüyari
niuquieya yatixepitüacacu mayeyuri yuheymecü 'emütiterive. ²⁴ Tamüsü,

Yunaitü teüteri

'Üxapaü mecani'aneneni.

Nai visi que memü'anene,

'Üxapa mieme tuturipaü

Mecani'aneneni.

'Üxa pütayüna,

Tuturiyari pücaxürieni.

²⁵ Perusü Ti'aitame niuquieya püta

Yuheymecü 'apütiterive.

Mücü niuqui müxata, niuqui 'aixüa manuyüne canihücütüni xemuxatüarie.

2

¹ Xequetenehayeva 'axa xeteyurietü naime, xepücate'irümaca, yacü xeicüa
xepücatecuxatani, xepüca'ütesaca, xepücavaniuquimaca hipame. ² Türi xique
memutinunuivaxü vahepaü püta xequenehive'erieca resi 'iyarisie mieme
mücahatuiyarie. Mücücü xecanitivericuni, xetavicueisitüarietü xecanacünicuni. ³ Xüari
xecane'inüatavaveni, müpaü xepütehetima 'aixüa que mütiuca'iyari Ti'aitame.

Tetepaü que mü'ane mayeyuri

⁴ Mücüsie xequeteneviyani. Tetepaü cani'aneni mayeyuri. Teüteri menixani'erieca,
Cacaüyari püta nenayexeiya, ve'emecü 'aixüa tinixeyani. ⁵ Xeme meta, tetexi que
mütiu'uitüariva qui mayanicü, yaxecüa xeme xe'ayeyuyuritü xequeneti'uitüarie qui
xemacünecü 'iyarisie mieme. Mara'acate xequenacüni Cacaüyarisie mieme xemu-
pasiecü, xemixatüanicü mavari 'iyarisie mieme que mütinaque Cacaüyari, Qesusi
Cürisitu xepareviecacu. ⁶ Tamüsü 'ayumieme müpaü püre'uxa,

Neuxei, Siyunisie nenitaqueni

Tete manayexeyarie

Sicurita mieme,

Cui ve'eme.

Que mü'ane yuri müti'erie hesiena

Tixaü pücauyteviyani.

7 Cuini mieme ve'emecü 'aixüa que mütixeyarie, xemeta yuri xemüte'erie yaxecüa xepütexeyarie hepaüna. Yuri memücate'erie vahepaüsita püta que maine, Mücü tete qui vevivamete memixani'eri, Mücütütü sicurita mieme tutuicame nayani.

8 Mücü metatü,

Mücü tetesie mepüti'ücamüre

Tete mürecaxürütüre canihücütüni.

Müme meniuti'ücamüre niuquisie yamemücatechacü. Müpaü memüteyurienicü meniu-cayasarieni.

Cacaüyari teüterimama

9 Xeme püta xeime nuivari xecanihümetüni xemanayexeyarie. Mara'acate xepühüme xemüte'aitamete meta, xeime nuivari Cacaüyarisie mieme mupasie xepühüme, Cacaüyari yuteüterima püxe'ayeitüa. Müpaü xepü'anene xemütehecüatanicü marivemecü que mütiyuriene que mü'ane müxe'uta'ini xemütehayevacü yüvipa xe'u'uvatü, mücü hecüariyayasie püta xemu'uvanicü mümarivesie. 10 Anapai nuivari xepücahümetücai, hicüsü Cacaüyari teüterimama xecanihümetüni. Xepücanenimayasiecai, hicü xeputineni-mayasie.

Cacaüyari te'uximayatametemama xequenyüaca

11 Nenaqui'erima cücamete xecanihümetüni cu'uvamete xecanihümetüni. 'Ayumieme müpaü necatinixetuicaniqueyu, xemütehayevacü yaxeteyurietü que mütiyucahive'erie vaisie tiviyatü. Mücü hive'erica ta'iyarimatü caniyucitüveni. 12 Hipame nuivarite vasata 'aixüa 'anemecü xequenyüaca. Xüca müpaü xeteyurieca, sepa memüxeniuquima 'axa xemüteyurie me'utiyuatü, 'aixüa 'anemecü xemüteyuriecü, mexexeyatü 'aixüa me'utiyuatü mecanacünicuni masi Cacaüyari hepaüsita, mücü tucari 'aye'ayu quepaucua müvaxeyia.

13 Ti'aitamesüa xemümiemetecü, yaxequetenecahuni que memutiyuane yunaitü heiserie memexeyia teüteri vasata. Yaxequetenecahuni cuiepa ti'aitame que maine mücü müve'emecü. 14 Yaxequetenecahuni 'isücate que memutiyuane, cuiepa ti'aitame müvareyenü'axüacü memüvatamari'itüanicü müme 'axa memüteyurie, 'aixüa memütevatahüavecü müme 'aixüa memüteyurie. 15 Ipaü cani'aneni tita mütinaque Cacaüyari, xeme 'aixüa xeteyurietü xemenucunacacü tita yacü xecüa memüte'utiyuane teüteri 'asimemücatemate.

16 Xecanixüxünini, peru xexüxünitü, heiserie xehexeyame 'axa xemüteyuriecacü xepücayu'erieca. Cacaüyari te'uximayatametemama xecanihümetüni püta. 17 Ve'emecü 'aixüa xequetenivaxeyani yuxexuime. Xequenivanaqui'erieca 'ivamarixi. Xequeteneyehüvirieca Cacaüyari. Cuiepa ti'aitame ve'emecü 'aixüa xequetenexeyani.

Cürisitu ta'inüari patüa mütiucuinixücü

18 Te'uximayatamete yaxequetenecahuni que memutiyuane xecusiyarima naimecü xetevareuyehüvirietü. 'Aixüa memüte'u'iyari memüca'ayu'eririya nepücavaxata xecüa, masi memüsese'ita que memutiyuane yaxequetenecahuni. 19 'Aixüa püticühüavarüvani xüca hiveritüarieca Cacaüyari ha'erivatü, xüca tiucacucuineni heiseriemecü ca'itüarietü. 20 Titacü 'aixüa xetecühüavarüvani xüca xete'uca'enivani 'axa xete'uyurieme xecüa, xe'utiveiyame. Masi 'aixüa püta xete'uyurieme xe'utiveiyame xüca xete'uca'enivani, Cacaüyari 'aixüa pütixetahüave. 21 Müpaü mütiyünicü xeputa'inierie, Cürisituta mütiucuinixücü xehesie mieme, 'inüari xepitüatü, xemiveiyanicü 'iya que mütiyurienecai. 22 Mücü 'axa pücatiyuri. 'Irümari pücaxuavecai tetana. 23 'Axa ticühüavarüvatü 'axa pücativarutahüavixü. Ticuinetü 'asipücahainecai quename 'axa vayurieniquecai. Masi caniyuyetuan, que mü'ane heiseriemecü müva'inüata 'aixüa miyuririenicü. 24 Mücü yuvaiyarisie canititüni tita 'axa temüte'uyuri cüyesie 'ucavivatü, tame te'utixünarieme

'axa temücateyurienicü 'uxa'atüni varie, temayeyuyurinicü püta heiseriemecü yatetecahutü. Mücü meucuveiyaxüacü, xepanayexüriya xeme. ²⁵ Masi muxasi memeuyexüripaü xepüyüacai. Hicürixüa ta'aurie xe'axürieca muxasi vahüvemesie xepüte'uvi, que mü'ane xe'iyari mü'üviyasie.

3

Que müreuyevese yamemüteyuriecäü meyu'üitatü

¹ 'Ucari yaxaicüa, yaxequetenecahunı que memutiyuane xecünama. Müpaü xeteyuriecacu, sepa hipatü yamemücatecahu niuqui que maine, va'ütama 'aixüa 'anemecü xe'u'uvacacu yuri mepüteta'eritüarieni 'asixeca'utiyuanecacu, ² mexexeyatü que xemüte'u'uva Cacaüyari xeteheuyehüvirietü xe'itiyatücaitü. ³ Que xemüteyuquemaritüa, herie miemecü xaicüa xepücamarivani, que xemüteyusa'a yücüpaside, hurucü que xemüte'aticuca, que xemüte'enacatücü 'ixuriqui. ⁴ Masi xequenemarivani que xemü'anene yutaüta haque mücahemasiücü herie, yu'iyarisie püta. Xüca xe'iyari ca'ayu'eriyani xüca cayuvatü 'umaca, mücü masi visi pürequemarie mücapünivecü. Que mü'ane müpaü mü'ane, Cacaüyari cuini mieme ve'emecü 'aixüa pütixeiya. ⁵ 'Ucari meripaitü 'amemu'uvacai memüpasiacai Cacaüyarisie miemecü, memüta'icuevacai yuri mete'erietü hesiena, müme müpaü mepüteyuquemaritüacai yametecahutü que memutiyanecai vacünama. ⁶ Sara meta yacatinicamiecaitüni 'Apurahami que mainecai, ti'aitame tinitamare. Xemeta nivemama xecanacüne hepaüna 'aixüa xeteyurietü, xecamamatü xüca xemariusieca.

⁷ 'Uquisita yaxaicüa, xetemaivavetü yu'ütama vahamatü xequeneutiteni, müpaü xetemaitü, xehapaü memücatürücavicü yuvaiyarisie. Ve'emecü 'aixüa xequetenivaxeiyani, müpaü xetemaitü, mexeteütacacu vahesieta pütinaque tucari memümiqienicü xehamatü. Müpaü xüca xeteyurieca xenenevieri püca'anunamieni.

Yaxequeteneyurieca xe'iyari caxe'utatenicü

⁸ 'Imatürieca yunaitü xequenyuxevini que xemüteyücühüave, xequenyuxevini 'axeicüa xeyutemamavietü xeyuhiverietü nusu, xequenivanaqui'erieca 'ivamarixi, xequeteneyucanenimayaca, xepüca'ayu'eririyani. ⁹ 'Axa xete'utahüvarieme 'axa xepüca'ayucavayurieni. 'Axa xete'utahüvarieme 'axa xepücatevacühüaveni. Masisü xequeneutavaviri Cacaüyari 'aixüa memü'itüarienicü püta. 'Ayumieme xeputa'inierie, xehesie mütinaquenicü 'aixüa xemü'itüarienicü.

¹⁰ Que mü'ane minaquierimücü tucari, Que mü'ane mixeyamücü tucari 'aixüa mü'ane, Quetihayevani 'axa 'utaitü yunenicü, Quetihayevani yutetacü cuamanarica ticuxatatü.

¹¹ Que'icueirieni tita 'axa müti'ane, 'Aixüa quetiyurieneni püta. Queticuvauni 'aixüa mütivaxeiyanicü teüteri. Queyumexütüaca mücücü.

¹² Ti'aitame nivaxeiyani müme heiseriemecü yamemütecahu, Nacaya vaneneviericü pü'ayumieme. 'Axa pütivaxeiya müme 'axa memüteyurie.

¹³ Mücü meta, quepaicüsü 'axa püxeyurieni xüca xeyuvaüriyani hicü xemüyumexütüacacü tita 'aixüa müti'ane hepaüsita. ¹⁴ Mesü xüca xete'ucacucuineni heiseriemecü yaxemütecahucü, xequenyutemamavieca masi. Xepüca'ayucavamarüca, xepüca'ayucavamarieca. ¹⁵ Masi yu'iyarisie xequeteneuyehüvirieca Ti'aitame Cürisitu que mütiupasie. Yuheyemecü xequeneha'arisieca xemütiniunicü tita xemütecueviesie mieme, yaxete'icühüavetü que mü'ane müxeta'ivaviya. Müpaü xetecuxatatü xepüca'ayu'eririyani

xeicüa, xequeteneuyehüviri masi que mü'ane müxeta'ivaviya, ¹⁶ xe'iyari 'aixüa 'anecacu caxetate'acacu. Müpaü que memütexeniuquima, mücü hepaüsita mepüyuteteviyani müme memüxeniuquima que xemüteyurie 'aixüa 'anemecü, Cürisitusie xeteviyatü que xemüyüa. ¹⁷ 'Aixüa caniyümücü xüca xete'ucacucuineni 'aixüa xemüteyuriecü, xücate müpaü tinaqueni Cacaüyari, peru 'axa xemüteyuriecü pücatixaü.

¹⁸ Cürisitutütü xei mieme xeicüa caniumüni tita teüteri 'axa memüteyurie hepaüsita. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamiecai, mücü caniumüni tame heiseriemecü yatemücatecahu tahesie mieme, mütasi'aye'atüanicü Cacaüyarisüa. Que mütitevitücai, caniumierieni. Yu'iyari que mürexeyacai, panutanieritüarie. ¹⁹ Müpaü 'anetü 'asita caneyani, püvarutaxatüa 'iyarite memanutaxüriyacai. ²⁰ Müme meripai mepücayuvaüriyacai yamemütecahunicü quepauca Cacaüyari müta'icuevacai tiuca'enivatü 'ana Nuhexi 'amuyeicacaisie, mexi naviya veviecai. Mücüsie meyetetü yayupaümetü 'atahaicatü meputavicuei memutihausie. ²¹ Mücü 'inüari canayani, 'üyarica cani'inüaritüni. 'Üyaricacü xevaiyari xepücahauxina que müticuiema, mücücü masi xe'iyari caxetate'acacu xepüyuhütüa Cacaüyari xe'eniecacu. Müpaü xepüteyuvicueisitüa hicü, Qesusi Cürisitu manucuquecü. ²² Mücü Cacaüyari serieta 'apuve muyuavisiepai heyaca. Niuqui tuayamete heiserie hexeyamete türücariya hexeyamete yunaitü yamepütecahu que maine.

4

'Aixüa xequetenaye'atüa que xemüte'uhüritüarie Cacaüyari 'imiquierieya hepaüsita

¹ 'Ayumieme, Cürisitu yuvaiyarisie que mütiucuinxü tahesie mieme, xemeta xequeneyuha'arütüaca que xemüteyucuinicü, hepaüna xeteyumaitü. Tamüsü que mü'ane yuvaiyarisie mütiucuinxü catiniuhayeva 'axa tiyurienetü. ² 'Ayumieme mexi yuvaiyarisie 'uyeica cuxi, tiucahive'erietü pücayuäneni, teüteri que memüte'ucahive'erie, Cacaüyari que mütinaque püta yatiniyurienemücü. ³ Senecatü tucari manuyetüasie tucari xepühücai yaxemüteyurienicü que mütivanaque nuivarite. 'Axecaniu'uvacaitüni xerucuyatüvetü, xete'ucahive'erietü xetarüvetü xe'ixüaratüvetü xecu'ietüvetü tetexi xevarayexeyatü que mücatitauniva. ⁴ Müpaü xemücateyuriecü hicü mecanihüxiyaca, xeme vahamatü xemüca'utanausacü vahepaü xeyutatuatü xemütümaiarienicü. 'Axa metenicuxatani. ⁵ Caneuyevacamücü müme niuqui memütaniunicü yuhesie mieme quepauca müvata'ivaviya que mü'ane 'amuve ha'arisietü müvata'ivaviyacü memayeyuyuri müquite yunaitü. ⁶ 'Ayumieme teüteri memucui mecaniutaxatüarieni hepaüsitana niuqui 'aixüa manuyü necü, memüta'ivaviyarienicü yuvaiyarisie teüteri que memü'itüariva, yu'iyarisie püta memayeyuyurinicü Cacaüyari que mürayeyuri.

⁷ Mücü meta, canaye'aniri naitü mütiparecü. 'Ayumieme xetemaivavetü xequeneyüaca. 'Aixüa xequeneyumateni xemüyuneneviegacü. ⁸ Sepa naimecü, xequeneyunaqui'erieca yuheyemecü. Tiyucanaqui'eriecacu canayeitüarivani vaüca 'axa mütiuyuri. ⁹ Yuquita xequeneyunaqui'erieca niuqui xecaxüatüatü. ¹⁰ Cacaüyari que mütixepitüa yuxexuime, müpaü xequeteneyuparevieca. Que xemüte'uhüritüarie Cacaüyari 'imiquierieya hepaüsita mümüre hepaüsita, müpaü 'aixüa xequetene'uximayaca. ¹¹ Xüca niucametüni, Cacaüyarisie mieme 'utaniütü queticuxatani. Xüca tiparevivametüni, müpaü quetivaparevieca Cacaüyari que mütitürücariya. Müpaü xeteyuriecacu, Qesusi Cürisitu yatixepitüacacu, Cacaüyari visi catinicuxaxasivamücü naimecü. Mücü visi queticühüavarüvani, türücariya quepitüarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui caniseüyeni.

Cürisitusie tiviyatü que mütiyurieni tiucacucuinetü

¹² Nenaqui'erima, xepücahüxiyaca xeta'inüasietüvetü sepa taicü. Xe'iyarixitüariecame xepücayu'erieca müpaü xemü'itüarieximecü. ¹³ Masisü que xemüteyuxevi Cürisitumatü, xete'ucacucuinetü 'iya mütiucuinxüpaü, mücücü xequeneyutemamavieca. Mücü

meta, xüca müpaü 'aneni, cui xecaniyutemamaviecacuni quepaucua masiücütü mayani visi 'anetü. ¹⁴ Xüca 'axa xete'utahüavarieni Cürisitusüa xemümiemetecü, xequeneyutemamavieca, müpaü xetemaitü, 'Iyari visi mü'ane xehesie pütiviya, Cacaüyari 'Iyarieya hücütütü. Vahesüa 'axa püticuxaxasiva, xehesüa 'aixüa püticuxaxasiva püta. ¹⁵ 'Aixüa pücaüni xüca xevitü xeme tiucacucuineni mütiyumemivacü mütinavayacü 'axa mütiyuriencü maniuvecü. ¹⁶ Masi xüca tiucacucuineni Cürisitusie mütiyiacü, pücauyteviyani. Cürisitusüa miemetütü müpaü que'itüarieni masi, Cacaüyari 'aixüa müticuxaxasivanicü.

¹⁷ Tucari naye'ani 'ivaurica müsütüarienicü, Cacaüyari quie quiecatari meri temüta'inüasienicü. Xüca tahesie sutüarieni meri 'ivaurica, quesü me'u'itüarieni müme memücayuvaüriya yamemütecahunicü niuqui que maine Cacaüyari hepaüsita 'aixüa manuyüne.

¹⁸ Müme heiseriemecü yamemütecahu
Xüca haveri mieme xEICÜA me'utavicueisitüarieni,
Haquevari müme Cacaüyari memüca'ayexeiya,
Haquevari müme 'axa memüteyurie.

¹⁹ 'Ayumieme müme memüte'ucacucuíne müpaü mütinaquecü Cacaüyari, müme caneuyeveca 'aixüa meteyurietü memüyuyetuanicü, que mü'ane müvarunetüa müva'üviyanicü va'iyari. Mücü yacatinicamieni que maine.

5

Cacaüyari muxasimama xequeniva'üviyani

¹ 'Ayumieme 'ipaü nepütivatuicaniqueyu xe'uquiyarima. Neta xehepaü necani'uquirasitüni, necaniuniere Cürisitu tiucuínecu, neta neheixeyatü necanayani tita 'umüramie visi 'anetü que temütexeisitüarieni, 'ayumieme nepaine. ² Cacaüyari muxasimama xehesie memüte'unaquixü xequeniva'üviyani. Vaüriyarica xecayüatü, xe'iyari ya'anecacu püta xequeniva'üviyani que mütinaque Cacaüyari. Tumini xehive'erietü xEICÜA xepücaüaca xeteyucúamanatü, yaxequeteneyuvaüriyani püta. ³ Xevamarivecatüatü müme xehesie memütenaque xepücaüaca, masi 'inüari xequenayuyeitüaca muxasi vahesie mieme. ⁴ Quepaucua muxasi vahüvemete va'uquiyari xeyarietü mayani, muma xecananutimaniyariecuni mücayeive, visi xe'anenetü xepayeitüarieni.

⁵ Xeme xemühehecua yaxEICÜA, que memutiyuane 'uquiravesixi yaxequetenecahuni. Xeca'ayu'eririyatü xequeneyüaca yunaima vahepaüsita naimecü.

Cacaüyari nivaraye'unieca

Müme memüte'ucaxani'erie,

'Aixüa pütiuca'iyari püta

Tixaütü memücatehüme vahesie mieme.

⁶ 'Ayumieme Cacaüyari yütürücaríyacü xetuicacacu, tixaütü xecatehümetütü xequenacüne, mücü yemecü tixaü xetehümetüme müxe'ayeitüanicü tucari 'aye'ayu. ⁷ Que xemüteyu'iyaritüa, xequeteneyetüiri naima, mücü xehepaüsita müyu'iyaritüacü.

⁸ Xequeneyumateni xequenayeneniereni. Xeneüquixivi pücuyeica maye mahivapaü 'icuvaunetü que mü'ane mütacuani Cauyumarietütü. ⁹ Xequenaye'unieca, xequeneyuseiriyani yuri xete'erietü, müpaü xetemaitü, caneuyeveca yaxEICÜA memüte'ucacucuinenicü yunaitü 'ivamarixi naisarie cuiepa. ¹⁰ Mücü meta, Cacaüyari naimecü 'aixüa catiniuca'iyarini. Mücü canixe'uta'inieni hepaüna visi xe'aneneme müxe'ayeitüanicü yuheymecü Cürisitusie xeteviyacacu. Mücüri yapaümexa xetecuíneyu canixemanesiquitüamücü, canixeseiriyamücü, canixetürücaríyamücü, xequitüa mieme tesariya canitaquemücü. ¹¹ Mücü türücaríya quepitüarieca yuheymecü. 'Icü niuqui caniseüyeni.

Teutiarica

¹² Sirivanu ta'iva yamüticamie que nemüticu'eriva nesipareviecacu, yapaümemecü 'ipaü netinixe'uta'utüirieni nexetuicatü netixehecüatüatü quename yuricü 'ipaü 'aixüa tiuca'iyari Cacaüyari. Mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu xehesie mieme xequeneti'uca.

¹³ Müme Vaviruniyatari memüyutixexeüriva xehepaü memanayexeyarie mecanix-evaüritüaca. Nenive Maricuxi meta canixevaüritüaca. ¹⁴ Xeteyucanaqui'erietü xe-queneuyuvaüritüaca xeyunaquetü.

Yunaitü Cürisitusie xemüteviya xüca xepitüarica yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

PECURU Meitanü'axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaürisica

¹ Ne Simuni Pecuru Qesusi Cürisitusie mieme necatini'uximayatametüni necaninü'aritüni. Necanixevaüritüaca xeme xemupitüarie yuri xemüte'eriecacü tahepaü, tacacaüyari tasivicueisitüvame Qesusi Cürisitu que mütixepitüa heiseriemecü yamüticamiecü. ² Cuini mieme xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme vaücavamecü, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, que xemüte'imate Cacaüyari, Qesusi meta Tati'aitüvame.

Hamatüana tepütataxevire que müti'ane Cacaüyaritütü

³ Mücü Cacaüyaritütü mütürücaüyecü, pütasi'upitüa naima que müreuyevese temayeyuyurinicü 'aixüa 'anemecü temüte'ayexeianicü. Müpaü tecateniupitüarieni temeitimanicü que mü'ane mütasita'ini visi 'anetü marivetü. ⁴ Müpaü mü'anecü 'iya pütasi'umi tita mütatiutahüavixü temeixeianicü cuinie raye'arücame mariveme. Müpaü pütatiumi, mücücü hamatüana xemüyutaxevirecü que müti'ane Cacaüyaritütü, quepaucua xemütavicueni capa xeseviximariecacü, cuiepa memütama que memüteyusevixima memüte'ucahive'eriecü. ⁵ Mücü 'ayumiemeyaricü yuri xete'erietü cuini mieme xequeneyumexütüaca 'aixüa xe'ananetü xemayuyeitüanicü. 'Aixüa xe'ananetü, tita müreuyevese xetematetü xequenacünita. ⁶ Yaxetemaitü, xeseseüyetü xequenacünita yu'iyarisie que xemüteyu'aitüa. Xeseseüyetü que xemüteyu'aitüa yu'iyarisie, yaxaicüa xecayupatatü xequenacünita sepa 'axa xemü'itüarie. Xecayupatatü, xete'ayexeyatü xequenacünita. ⁷ Xete'ayexeyatü, yu'ivama xevanaqui'erietü xequenacünita. Yu'ivama xevanaqui'erietü, yeme xeteyucanaqui'erietü xequenacünita.

⁸ Müpaü xüca xeteyurieca, cuini mieme xüca yaxeteyurieca, yacü xEICÜA xete'uximayatü xepüca'ayeitüarieni, masi pütitixuavere püta que xemüte'imate Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ⁹ Que mü'ane müpaü müca'ane, mücü 'aura xEICÜA caniniereni, masi canacüpeni. Catinatümaiya que mütiu'itiya, tita meripai 'axa mütiuyuri mütiunavaiyari. ¹⁰ 'Ayumieme ne'ivama masi vaüca xequeneyumexütüaca xemitürücariyacü mücü 'uximayasica para münürecü que xemüte'uta'inierie que xemüte'anayexeyarie. Müpaü xüca xeteyurieca hasuacu xepücaheuyexürieni. ¹¹ Müpaü xeteyurietü, yemecü masi xecanipitüariecacuni xemaye'axüanicü haque yuheyemecü müre'aita Tati'aitüvame Tasivicueisitüvame Qesusi Cürisitu.

¹² 'Ayumieme ne sepa müpaü xemütemate, 'icü hepaüsita neheyemecü necanixeha'eritüvamücü, sepa xemütürücariyari tita yuri müraine müxe'a'axixücü. ¹³ Müpaü nepüticu'eriva, mexi 'icü vaisie neyecä püheiserie para nemüxe'anutahütüanicü müpaü xemüteha'erivanicü ¹⁴ müpaü netimaitü, cuitü nepenutihüna 'icü nevaiyari, que münetiuhēcüasitüa Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ¹⁵ Nepünemexütüa yuheyemecü xemüyüvavenicü müpaü xemüteha'erivanicü neyemieyu.

Tepixei que mütimarive Cürisitu

¹⁶ 'Üxasi cuamanarica mütaveviyasie, mücüsie tepücateviyacai tame quepaucua temütexe'utaxatüa, müpaü te'utiyuatü que mütitürücaüye Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, que mütinuan meta. Masi tame temunenierixü tepühüme, temixeicü que mütimarive 'iya. ¹⁷ Quepaucua Cacaüyari müta'uquiyari ve'eme mixatacai, visi 'aneme quepaucua mayeitüa, quepaucua xevitü mutaniü visi 'anemesie marivemesie 'ayevetü müpaü 'utaitü hesiena mieme, 'Icü nenive canihücütüni münäqui'eriva, hepaüsitana nemünäqui'a,

'utaitü, ¹⁸ 'ana tame teni'enieni 'utaniucacacu taheima, quepaucua hamatüana temu'uvacai yemurisie Cacaüyarisie mieme müpasiecaisie.

¹⁹ Mücü meta, tita masi vaüca mütise'i tecanexeiyanita texaxatamete vaniuquitüme. 'Aixüa xepüteyurie xüca xe'i'enieca. Macuyüvisie mühecüariviepaü cani'aneni. Xepi'enieca mexi cacatarive, tuxacüta mieme xurave mexi ca'atineve xe'iyarisie.

²⁰ Yemecü peuyevese müpaü xemütemaicacü, texaxatamete vaniuqui naitü 'utüarica xapayarisie müre'uxa, tevi püca'yüve yücümana mihecüatanicü. ²¹ Mücü niuqui quepaucua munua, tevi müpaü mütinaquecaicü xeicüa hasuacu püca'atüarie. Masi pü'atüarie 'Iyari Mütiyupata vacuyütüvacacu teüteri memüpasiecai. Müme yametenicuxatacaitüni Cacaüyarisüa miemecü.

2

Müme texaxatamete te'üquitamete memüyuterüva peru memücahüme (Cura 4-13)

¹ Hipatü texaxatamete memüyuterüvacai peru memücahümetücai meripai mepanucu'ui teüteri vasata. Yaxeicüata hicü xeme xesata hipatü te'üquitamete mepüyuterüvani, peru mücü mepücahümetünita. Niuqui mecani'atüacuni 'avie cümana teüteri memütatümayarienicü yücü manuyü necü. 'Asita mepüyucu'imavani, müpaü me'utiyuatü quename meca'imate yucusiyari que mü'ane müvaruxünaxü müvarunanai. Yapaucua meyütümayatü menayuyeitüacuni. ² Yümüretü vahesie mecateniviyacuni vahepaü memüyutatuanicü merucuyatüvetü xeicüa. Müme vacümana, tita yuri müraine huyeyari püseviximarieca 'axa ticuxaxasivacacu hepaüsitana. ³ Pinite metehive'erietü, yacü xeicüa me'utiniutü xecümana mepüte'ivani. Sepa meripai 'amemu'uva, xüanacüa püca'yüane 'isücame 'arique müvatahüave, que mü'ane müvaca'una pücacusu.

⁴ Camüsü, Cacaüyari pücavaruhayevaxü 'asita niuqui tuayamete taheima miemete 'axa memüte'uyuri. Masi püvayetua tatacuri müvaxuavesie memüta'üviyarienicü meucatevasie müvatüyüvisie mexi cavatahüavive 'isücame. ⁵ Pücavaruhayevaxüta cuiepa memütama meripai miemete, masi pita'üviyaxü Nuhexi 'atahutame vahamame. Mücü pütixaxatametücai mütivacuxaxatüvacai heiseriemecü yamemütecahunicü. Pita'üviyaxü Cacaüyari, peru püvarutihaisitüa cuiepa memütama Cacaüyari memüca'ayexeyacaicü. ⁶ Mücü meta, tatacuri nivarupitüani memüca'unarienicü Surumasie Cumuxasie quiecatari, naxi nayeitüani vaquiecarite. 'Inüari nivarayeitüani, müme 'arique 'amemu'uvaniquecai Cacaüyari meca'ayexeyatü memüvara'erivanicü que memüte'anayecü. ⁷ Siepüre tevi heiseriemecü yamüticamiecai niutavicueisitüani Ruti titevacame. Mücü cuinie tiniuti'uxitüarivacaitüni, 'inüari sanamete que memüte'u'uvacai merucuyatüvetü. ⁸ Mücü heiseriemecü yacatinicamiecaitüni, peru que mütinierecai que müti'enacai mexi vasata 'ayecatei, tucaricü yu'iyarisie pü'uximatüariecai vaxeyatü que memüteyuriecai 'inüari memüsanacaicü. ⁹ Caniyüveni Ti'aitame müvatavicueisitüanicü müme Cacaüyari memayexeiya quepaucua memüta'inüasie. Püyüveta müme heiseriemecü yamemücatecahu müvata'üviyacü va'uximatüatü, 'isücame 'arique müvata'ivaviyacü.

¹⁰ Müme masi püvaquema, müme 'amemu'uva yuvaiyarisie meteviyatü, mete'ucahive'erietü memüseviximarienicü, me'ixani'erietü que mü'ane ti'aitame mühücü. Mümeri mepüca'yucuerivayurie, masi yuhesie mieme xeicüa mepüyutatua. Mepücamama sepa memüvasevixima mamarivavemete 'axa me'utiyuatü. ¹¹ Taheima miemete niuqui tuayamete sepa masi cuini mieme memümamarivave meyüvavetü metürücavitü, peru müme mepüca'yasevixima quepaucua yamemutiyua, mevaxanetatü müya memü'anene Ti'aitame hüxie.

¹² Müme tatevama memücate'u'iyari vahepaü me'anenetü, yücümana xeicüa mepüte'u'iyari, mepütinunuiva memütiviyarienicü memücüi'ivacü xeicüa, müme 'axa

me'utiyuatü mepisevixima tita 'asimemücatemate hepaüsita. Mericüte, tatevama vahepaü mepütatümaiarieni müme. ¹³ 'Axa me'itüarietü yamepütepiniarieni 'axa memüvaruyuricü hipame. Naqui'eriya mepü'erie hecüta merucuyatüvetü müme. Mepüyusevixima mepüyuyüriya sepa xehamatü memütecua'a xeicüa, memünaqui'acü mete'irümatüvetü.

¹⁴ Yühüxicü 'ucaravesixi memüvacuvautüvenicü püvanaque xeicüa memüvacumaüvanicü sepa hipame va'ütama. Mepücatehayeva metecuvautüvetü 'axa que memüteyurienicü. Mepüteva'irüviya mepüvaviya müme va'iyari mücasese'i. Müme masi yu'iyarisie mepü'iyamate hipame vapinite memütehive'eriecacü. Vahesie pütinaque 'axa memütetahüavarienicü para 'axa memü'itüarienicü. ¹⁵ Huye me'ucu'eiriaca müxeraüye, meneuyexürieni. Varami Vehuri nu'aya huyetana meniuyune masi. Mücü pihive'eriecai tita müti'ivaniquecai sepa mücaheiseriecai, ¹⁶ peru niutatierieni 'inüari mütisanacaicü. Puxuri sepa memücaniuvave tevi niuquieyacü tiuniütü puxu caninena tixaxatame que mütiyurienecai cayumaitü.

¹⁷ Mümetütü haixapaü mecani'aneneni peru memayevavaqui. 'Aüxipaü mecani'aneneni teücacü mü'equetücapaü. Yüriya cui müyüvi vahesie mieme cani'üviyariemacü. ¹⁸ Marivemecü que memütecuxata peru yacü xeicüa me'utiyuatü, mepüteva'irüviya mepüvaviya müme haveri mieme memutavicuei, teüteri memeuyexürie vahepaü 'amemu'uvacai. Mepüteva'irüviya mevahive'ericasitüatü, teüteri yuvaiyarisie meteviyatü que memüte'ucahive'erie, para memürucuyatüvenicü xeicüa. ¹⁹ Müpaü mepütevacuxaxatüva quename vaniu meyüvaveni memüyunü'acacü yücümana me'utiyuatü, peru mümetütü müya memutiyua masi yemecü vaüriyarica mepüte'uximaya tita mütipüpünisie miemecü. Tita müre'iva tevi, mücüsie mieme vaüriyarica catini'uximayacamü. ²⁰ Müme memutavicuei mepüte'uhayevaxü que memüteyusevixima cuiepa memütama, memeitimacü Ti'aitame Tiyuvicueisitüvame Qesusi Cürisitu, peru müme xüca me'a'ivarieni tavari me'uviniyarietü meripaipaü, 'imatürieca masi yemecü 'axa me'itüarietüvetü menacünicuni, memüca'itüarietüvecaipaü matüaripai. ²¹ Masi 'aixüa püyüniqueyu xüca mecaheitimanique huye que mü'anesie 'uyeicatü heiseriemecü yamüticamienicü, peru 'aixüa püca'yüniqueyu xüca me'ucunuaxüanique meheitimame, me'icu'eirieme 'aisica memüyetuiriyari müpasie Cacaüyarisie mieme. ²² Müpaü meniuyüni, mücü xasica que maine, Sücü pucunua yuhayari müticuanicü. Mücü meta, 'Uca'üyarieca tuixu niucunuani hutarieca müyutahaxumanicü. Yuri paine xasica.

3

Tucari paye'ani quepaucua Ti'aitame munuani

¹ Hicüri nenaqui'erima 'icü pühücü hutarieca mieme xapa nemutavevie nemüxe'uta'utüirie. 'Icüsie mieme 'iyasie mieme yanepütixe'utaxatüa tita xemüteha'eriva, nexe'anutahütüatü nexe'iyaritüatü xe'iyari müyuxevicü ² xeme'erivanicü que memutiyuanecai texaxatamete Cacaüyarisie mieme memüpasiecai, yacatiyüvecacu cuxi, xeme'erivanicüta Ti'aitame tiyuvicueisitüvame que müti'aitacai müme memenu'arie xehesüa que memütexecuxaxatüvacai.

³ Yemecü peuyevese müpaü xemütemaicacü, tucari taparirümecacu teyuanaimavamete mecanitixuavericuni. 'Ameniu'uvacuni que memüte'ucahive'erie xeicüa ⁴ müpaü me'utiyuatü, Haquevasü püca'aye'ave cuxi mücü que mutayü quename nuani. Ta'uquiyarima memeucusixüapai hicüque, naitü yaxaicüa 'anetü 'acanitamaca que müti'anecai sutüapai quepaucua munetüarie, me'utiyuatü. ⁵ Müpaü me'utiyuatü, mepüyuvaüriya müpaü memütehatümaiycü, Cacaüyari ya'utayücu muyuavi matüaripai 'apuyemacai, cuie meta hapa pune, putaveviya hacü. ⁶ Mücücüta 'ana miemete cuiepa memütamacai mecaniutatümaiarieni ha 'utahünecu. ⁷ Mücü müpaü mutayücüta, hicü

mieme muyuavi cuie ni'üviyarieca mütataiyarienicü, tucari 'aye'ayu quepaucua teüteri memücaheyexeiya Cacaüyari memüta'ivaviyarieni memütatümayarieni.

⁸ Müpaü xeicüa xepücatehetütümayiani xeme nenaqui'erima, Ti'aitame que mütixeiya, xei tucari xei miriyari viyaripaü cani'aneni, xei miriyari viyari meta xei tucaripaü pü'ane. ⁹ Ti'aitame 'ereutevitü pücaýüane yuniuqui hepaüsita que mutayü quename müpaü tiyurieni, sepa hipatü caheye'atüaveme memü'erie. Masi pücavaüripie 'emüreuterecü xecuevietü xeme. Pücaýuvaüriya teüteri memütatümayarienicü ni xevitü, masi püyuvaüriya yunaitü memaye'axüanicü para memütehayevanicü que memüteyuriecái.

¹⁰ Peru tucari canaye'amücü quepaucua Ti'aitame munuani, tinavayame mü'axepaü yüvicüta. 'Ana muyuavi canitayeimücü carima 'utayuanecacu, titacü mütiutiveviva naitü canicumaveriyariemücü taicü. Cuie, tita meta cuiepa memütama memüte'utivevie, naitü masiücütü catinayeimücü.

¹¹ Mericüte, naitü müpaü xüca tiucumaveriyarieni, quepaü reuyevese que xemü'anenenicü xeme, naimecü xepasietü Cacaüyarisie mieme que xemüte'u'uva, xeheyexeyatü, ¹² xe'icuevietü mücü tucari, xe'imexütüatü cuitüva maye'anicü para Cacaüyari munuanicü. 'Anasü muyuavi tana'iyarieme pütaxüsitüarieni, titacü mütiutiveviva naitü canitavesitüarimücü taicü. ¹³ Mücü meta, tame tecanicuevieca muyuavi mühecua cuie mühecua, mücü que mütatiutahüavixü. Mana quiecatari heiseriemecü yamecateniyuriecacuni.

¹⁴ 'Ayumieme nenaqui'erima, xemicueviecü müya 'aneme, xequeneyumexütüaca mücü xeta'ivaviyame müxexeyacü xecaseviximariyecame xecayüyüvime 'aixüa xeteyuxeyacame püta. ¹⁵ Tati'aitüvame que müreuterive tiuca'enivatü, tucari xehüme xequeneyu'erieca para xemütavicueisitüarienicü. Ta'iva Papuru teminaqui'eri yaxaicüa 'utaitü catinixe'uti'utüirieni, que mütipitüarie müpaü mütimaivenicü. ¹⁶ Naime xapaspie yaxaicüa paine 'icü xatatü. Xapateyasie niuqui canixuaveni mücuanive. Müme 'asimemücateyü'üquitüavave memücaseseüye meneitatunani niuquieya, yaxaicüa que memüte'ituna 'utüarica hipame. Peru müpaü meteyurietü yücümana mepüyutatümayia xeicüa.

¹⁷ Mericüsü nenaqui'erima, müpaü xepütemate yacatiyüvecacu cuxi. 'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca capa xecaseseüyetü xe'acü necü, 'inüari sanamete metexe'irüviyacacu que memüteheuyexürie müme. ¹⁸ Masisü xequenevevereni vaücava masi 'aixüa xete'u'iyaritü xemacünirümenicü, xe'imatetü xemacünirümenicü Tati'aitüvame Tasivicueisitüvame Qesusi Cürisitu. Mücü ve'emecü quecuxaxasivani hicü, tucari mücaxüve mexi ca'aye'ave. Müpaü xeicüa cani'aneni.

VANI Meitanü'axüa Mexüacame Xapayari

Niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita

¹ Tita matüaripai mütimieme, tita temüte'u'enie, tita temüte'uxei tahüxicü, tita temütexeyacai, tita tamamacü temüte'umayüa, mücü tecanixecuxaxatüvani niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita. ² Tucari masiücütü nayani. Tame tecanixeiya, tecanihecüatani, tetenixe'utaxatüani mücü tucari mücaxüve hepaüsita. Mücü yu'uquiyari caniteütacaitüni, tepuxeisitüarie tame. ³ Tita temüte'uxei, tita temüte'u'enie, mücü tecanixecuxaxatüvani xemeta tanaitü temütaxevinicü. Que temütetaxevi tame, ta'uquiyarimatü tepütaxevi nu'ayamatüta Qesusi Cürisitumatü tepütaxevi. ⁴ 'Ipaü tecateniu'utüani xemaye'axüanicü xeyutemamavietü.

Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni

⁵ 'Ipaü panuyüne niuqui hesüana mümieme temi'enie temüxecuxaxatüva. Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni, yüriya pumave hesiena haquevasü. ⁶ Xüca yate'utiyuani quename hamatüana tetaxevi, yüvipa xüca te'u'uvani, tepüte'itava, yuri yatepücatecahu. ⁷ Masisü hecüaripa xüca te'u'uvani 'iya hecüaripa macavepaü, tanaitü tecanitaxevicacuni. Mücü meta, Qesusi Cacaüyari münu'aya xuriyaya naime 'axa temüteyurie catani'itirieca.

⁸ Xüca yate'utiyuani quename tita 'axa müti'ane tecatehexeiya, tacümana tepeutayexürüva, tita yuri müraine tahesie pumave. ⁹ Me xüca te'itahecüata tita 'axa temüte'uyuri, 'iya que maine yapüticamie, que mütiheiserie yapütiyuriene, tita 'axa temüte'uyuri pütareuyehüvirieni, catani'itirieca naime mücatiheiserie. ¹⁰ Xüca yate'utiyuani quename 'axa tecateyurievave, mücü ti'itavame tenayeitüvani, niuquieya tahesie pumave.

2

Cürisitu tahesie mieme pütaniuni

¹ Nenivema 'icü nepüxe'utüirie 'axa xemücateyuriecacü. Me xüca 'axa tiuyurieni xevitü, tame tepeixeiya que mü'ane tahesie mieme pütaniuni yu'uquiyari hüxie, Qesusi Cürisitu hücütütü que mütiheiserie yamütiyuriene. ² 'Iya canihücütüni que mü'ane 'aixüa mütiuyuri 'aixüa temütexeyariecacü tame 'axa temüteyurie. Tita tame temüteyuriecü xEICÜA püca'uyü, masi yunaitü cuiepa memütama vahesie mieme puyü.

³ Xüca yatetecahuni que müti'aita, müpaü tecatenimaica temeitima. ⁴ Que mü'ane ne nemeitima maine, yacaticamietü que müti'aita, mücü tini'itavani, tita yuri müraine hesiena pumave. ⁵ Que mü'ane yamüticamie 'iya niuquieyasie, yuricü mücü naye'ani tiyucanaqui'erietü Cacaüyariyapaü. 'Ipaü tecatenimaica hesiena temüteviya. ⁶ Que mü'ane hesiena tiviyatü'emuyeica maine, caneuyeveca hepaüna müyüaneni 'iya müyüanecaipaü.

'Aisica hecuame

⁷ Nenaqui'erima, hecuamecü netixe'aitüatü nepücatixe'utüiri. 'Aisica meripai canimiemetüni püta matüaripai xemeixeiya. 'Icü 'aisica meripai mümieme, niuqui canihücütüni matüaripai xemei'enie. ⁸ Mesüte hecuamecü netixe'aitüatü netinixe'utüirieca, tita yuri müraine 'iya hepaüsita xehepaüsitata, yüriya macuyeiximecü, tita yuricü mütihecüariya mühecüariyacüri.

⁹ Que mü'ane hecüaripa muyeica maine, yu'iva mu'uxie, mücü yüvipa cuxi caniuycani. ¹⁰ Que mü'ane yu'iva münaqui'erie hecüaripa caniuveni, pücatiquetamüre yücümana.

11 Que mü'ane yu'iva mu'uxie yüvipa caniuveni, yüvipa tiuyeica, 'asipücatimate que mütimie yüriya mecüpiriyacü.

12 Nenivema nepütixe'utüirie tita 'axa xemüte'uyuri xemüteuyehüviyaricü 'iyasüa xemümiemetecü. 13 Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'utüirie xemeitimacü 'iya matüaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'utüirie xeme'ivaxücü 'iya 'axa mütiyuriene.

Türi nepütixe'uta'utüiri yu'uquiyari xemetimacü. 14 Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'uta'utüiri xemeitimacü 'iya matüaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'uta'utüiri xemütürücvicü, Cacaüyari niuquieya xehesie mütiviyacü, 'iya 'axa mütiyuriene xema'ivaxücü.

15 Tita cuiepa mütimieme xepücatenaqui'erieca. Quepaümetü cuiepa mütixuave xepücatenaqui'erieca. Tita cuiepa mütimieme xüca tinaqui'erieca, haquevasü yu'uquiyari pücanaqui'erie. 16 Tamüsü naitü cuiepa mütixuave, tevitütü tita mütihive'erie, tita yühüxicü mütihive'erie, yacü xeicüa que mütiyucatave'erie yupini hepaüsita, mücü ta'uquiyarisüa pücatimieme, mücü cuiepa pütimieme püta. 17 'Icü cuie canacuyeiximeni. Tita cuiepa memütama memütehive'eri canacuyeiximenita. Masi que mü'ane yamüticamie que mütinaque Cacaüyari, mücü caniyuhayevani yuheymecü.

Que mü'ane Cürisitu maye'unie

18 Neuxei türi, hicü tucari canaye'aniri quepaucua mütapare. Que xemüte'enanacai quename xevitü 'uhamie Cürisitu 'aye'unietü, hicütütüri yumüiretü Cürisitu memaye'unie mecanixuaveni. 'Ayumieme tepütemate tucari maye'a quepaucua mütapare. 19 Tasata mepayecü, masiri tahesüa mepücamiemetecü. Xüca tahesüa memiemetecüaitünicü, tahamatü mepuyuhayevaueyu. Mecanayecünesüari memümasiücünicü tahesüa memücamiemetecü.

20 Mücü müpasie heiserie canixe'upitüani, yunaitü xepütemate. 21 Nepücatixe'uti'utüiri tita yuri müraine xemücamatecü, tita yuri müraine xemümatecü püta nepütixe'uti'utüiri, naitü 'itarica yurisie müca'ayeneica xemütematecü.

22 Quepai püti'itava. Que mü'ane müyuhecüata müpaü 'utaitü quename Qesusi heiserie cahexeiya Cürisitutütü, mücüri catini'itavani. Que mü'ane müyuhecüata 'uquiyarieya cahexeyatü ni nu'ayata, mücü Cürisitu maye'unie canihücütüni. 23 Yunaitü nu'aya mecahexeyatü memüyuhecüata, 'uquiyarieyata mepücahexeiya. Que mü'ane 'iya nu'aya hexeyatü muyuhecüata, mücü 'uquiyarieyata canexeyani.

24 Xeme tita xemüte'enie matüaripai, xehesie tiviyatü queyuhayevani. Xüca xehesie tiviyatü yuhayevani tita matüaripai xemüte'enie, xemerita nu'ayasie 'uquiyarieyasietä xeteviyatü xecaniyuhayevacuni. 25 Tucari mücaxüve canihücütüni tita 'iya mütatiutahüavixü temeixeiyanicü.

26 'Icü 'ipaü nepütixe'u'utüiri memüxeheuyexürüva vahepaüsita. 27 Xemeri heiserie que mütixe'upitüa 'iya, mücü heiserie xemexeiya xehesie tiviyatü caniyuhayeva. Tixaü xeime xepücaheuyehüva mütixeti'üquitüanicü. Mücü heiserie xemupitüarie 'iyasüa mieme mütixe'üquitüapaü naime hepaüsita, yuri mainepaü, mücati'itavapaü, mütixe'uti'üquitüapaü, müpaü hesiena xeteviyatü xequeneyuhayeva.

28 Hicüsüari nenivema hesiena xeteviyatü xequeneyuhayeva. Xüca müpaü xeteyurieca, quepaucua masiücütü mayani 'iya, 'aixüa tepütetamaica tecatateteviyatü hüxiena quepaucua munuani. 29 Xüca xetemaica 'iya yamütiyuriene que mütiheiserie, xequetenemaica yunaitü yamemüteyurie que mütiheiserie hesiena memüyecü.

3

Cacaüyari nivemama

1 Neuxei ta'uquiyari que tatinaqui'erie. Mücü Cacaüyari nivemama tepütaterüvari, nivemama tepühüme. 'Ayumieme cuiepa memütama mepücatasimate

memücaheitimaivavecaicü 'iya. ² Nenaqui'erima hicütütüri Cacaüyari tecaninivema-matüni. Tixaü cuxi pücamasiücü que temü'aneneni. Müpaü tepütemate, quepaucua masiücütü mayani Cürisitu, mücü que mü'ane, hepaüna tepü'aneneni, te'ixeiyatü mücü que mü'ane. ³ Yunaitü 'ipaü memüte'icuevi mepuyu'itie yücümana 'iya que müti'itiyapaü.

⁴ Yunaitü 'axa memüteyurie 'aisica menitisanani. Tita 'axa müti'ane 'aisica saname canihücütüni. ⁵ Xeme müpaü xepütemate 'iya masiücütü matüacü mütasinavairienicü tita 'axa temüteyurie. Tita 'axa müti'ane pumave hesiena. ⁶ Yunaitü hesiena memüteyiya 'axa mepücateyurie. Yunaitü 'axa memüteyurie mepüca'ixeiyavave mepücaheitimaivave. ⁷ Nenivema xüca tüma xevitü caxeheuyexürerienique. Que mü'ane yamütiyuriene que mütiheiserie, mücü heiserie canexeyani 'iya heiserie mexeiyapaü. ⁸ Que mü'ane 'axa mütiyuriene Cauyumariesüa canimiemetüni, Cauyumarie 'axa mütiyurienecü matüaripai. Cacaüyari nu'aya 'ayumieme masiücütü nayani mita'unacü Cauyumarie tita mütiyuriene.

⁹ Yunaitü Cacaüyarisie memüyecü 'axa mepücateyurie 'iya 'imüarieya vahesie müyuhayevacü. 'Axa memüteyuriene mepüca'yüvave Cacaüyarisie memüyecü.

¹⁰ 'Ipaü mepütemasiücü Cacaüyari nivemama Cauyumarie nivemama. Yunaitü yamemücateyurie que mütiheiserie, que mü'ane yu'iva mücanaqui'erieta, mücü Cacaüyarisüa mepücamiemete.

Xequeneyunaqui'erieca yunaitü

¹¹ Müpaü canaineneni niuqui matüaripai xemi'enie. Tanaitü tepütanaqui'erieca paine.

¹² Cainipaü tepüca'yüaca. 'Iya 'axa mütiyurienesüa canimiemetücaitüni, yumuta caniu-mieni. Titayari timi. Tita mütiyurienecai 'axa müti'anecaicü, mutaya tita mütiyurienecai müheiseriecaicü.

¹³ Ne'ivama xepücahüxiyaca xüca cuiepa memütama mexe'uxieca. ¹⁴ Tame ta'ivamarixi temüvanaqui'eriecü 'ayumieme tepütemate temütapataxü tecamüquitetütüri te'ayeyuyuritü püta. Que mü'ane mücatiyucanaqui'erie müquitü 'apuyeica cuxi.

¹⁵ Yunaitü yu'ivama memüva'uxie teyumemivamete mecanihümetüni. Xeme xepütemate tiyumemivame yücümana tucari mücaxüve pücahexeiyca. ¹⁶ 'Icücü tepeitama naqui'eriya, 'iya tahesie mieme yutucari müyetuacü. Caneuyevaca tameta ta'ivama vahesie mieme tatucari temüyetuani. ¹⁷ Que mü'ane yupini cuiepa timieme mürexeiyca, mixeiyca yu'iva reuyehüacame, xüca yu'iyari 'anunaca hepaüsitana, queri tinaqui'erieca Cacaüyari. ¹⁸ Neuxei nenivema tepücatanaqui'erieca niuquicü xEICÜa yacü xEICÜa. Que temüteyurie püta yuricü püta tepütanaqui'erieca.

'Aixüa tepütemaica Cacaüyari hÜxie

¹⁹ Müpaü tetenimaicacuni tita yuri mürainesie temümiemetecü. Cacaüyari hÜxie müpaü ta'iyari tepütenütüaca ²⁰ xüca ta'iyari tasi'utatieni. Tita ta'iyari mücatimate Cacaüyari püta catinimaica, naime pütimate. ²¹ Nenaqui'erima ta'iyari xüca catasi'utatieni 'aixüa tepütemaica Cacaüyari hÜxie, ²² naime temitavaviricü tepütanaqui'eri yatemütecahucü que müti'aita, tita mütinaque yatemüteyuriecü. ²³ 'Ipaü catini'aitani, yuri temüteta'erienicü que mü'ane Cacaüyari nu'aya mühücüsie Qesusü Cürisitusie, temütanaqui'eriecacü tanaitü mücü que mütiatü'aitüa. ²⁴ Que mü'ane yamüticamie que müti'aita, Cacaüyarisie tiviyatü puyuhayeva, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeva. 'Ipaü tecatenimaica tahesie tiviyatü muyuhayeva, yu'iyari mütasi'umicü.

4

'Iyari yuri maine, 'iyari meuyuyehüpa

¹ Nenaqui'erima yunaime 'iyarite yuri xepücateva'erierieca. Xequeteneuta'inüataxüa 'iyarite masi, siparasü xüca Cacaüyarisüa memiemetetüni. Yumüiretü yacü xEICÜa texaxatamete meneutayeixüani cuiepa. ² 'Ipaü xepüteheitimani Cacaüyari 'Iyarieya.

Yunaitü 'iyarite memüyuhēcüata Qesusi Cürisitusie tevi matüasie meteviyatü, müme Cacaüyarisüa mecanimiemetetüni. ³ Yunaitü 'iyarite memücayuhēcüata Qesusisie meteviyatü Cacaüyarisüa mepücamiemete. Mücü Cürisitu mu'uxiesüa mecanimiemetetüni. Xeme xepu'enana quename 'uhamie, hicüri cuiempa caniuyeicani.

⁴ Nenivema xeme Cacaüyarisüa xecanimiemetetüni, xepüvara'ivaxü. 'Iya xehesie mütiviya canitürücaüyeni. Mücü cuiempa memütama vahesie mütiviya masi pücatürücaüye 'iyapaü. ⁵ Müme cuiempa mecanimiemetetüni. 'Ayumieme cuiempa mieme metenicuxatani, 'ayumieme cuiempa memütama mecaniva'enieca. ⁶ Tamesü Cacaüyarisüa tecanimiemetetüni. Que mü'ane Cacaüyari mümäte catani'enieca. Que mü'ane Cacaüyarisüa mücamieme pücatasi'enie. 'Icücü tepüvamate 'iyari yuri maine 'iyari meuyuyehüpa.

Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca

⁷ Camüsü nenaqui'erima tepütanaqui'erieca tanaitü. Naqui'eriya Cacaüyarisüa canimiemetüni. Yunaitü memüteyucanaqui'eri Cacaüyarisie mecaniyecüne, Cacaüyari mecanimaica. ⁸ Que mü'ane mücatiyucanaqui'eri Cacaüyari pücahetimaive Cacaüyari mütiyucanaqui'eriecü. ⁹ 'Icücü tahesie masiücütü nayani Cacaüyari que mütatinaqui'eri, Cacaüyari yunive muyuxevi meyenü'acü cuiempa, mücücü temayeyuyurinicü. ¹⁰ Müpaü cani'aneni naqui'eriya. Tameri tepüca'inaqui'eriecai Cacaüyari. Mücü püta pütasinaqui'eriecai, yunive reyenü'a 'aixüa miyurienicü 'aixüa temütexeyarienticü tame 'axa temüteyurie.

¹¹ Nenaqui'erima Cacaüyari xüca müpaü tatinaqui'eriecaitüni, caneuyeveca tameta müpaü temütetanaqui'eriecacü tanaitü. ¹² Xevitü püca'ixeyave Cacaüyari hasuacua. Xüca tetanaqui'erieca tanaitü, Cacaüyari tahesie tiviyatü caniyuhayeva. Mücü que mütiyucanaqui'eri, naqui'eriya naye'ani tahesie. ¹³ 'Ipaü tepütemate hesiena temüteviya mücürita tahesie mütiviya, yu'iyari mütasi'umicü taxexuime. ¹⁴ Tame tepunenierixü tecatenihēcütani ta'uquiyari yunive meyenü'acü cuiempa memütama vavicueisitüvame. ¹⁵ Que mü'ane müyuhēcüata müpaü 'utaitü quename Qesusi Cacaüyari nu'aya hücü, Cacaüyari hesiena tiviyatü caniyuhayeva, mücüta Cacaüyarisie tiviyatü tiyuhayeva.

¹⁶ Tame tecatenetimani que mütatinaqui'eri Cacaüyari, yuri teteniuta'erieni naqui'eriyaasie que mütatinaqui'erie. Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca. Que mü'ane tiyucanaqui'erietü muyuhayeva, mücü Cacaüyarisie tiviyatü caniyuhayevamücü, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeva. ¹⁷ Naqui'eriya müpaü tinaye'ani tahesie 'aixüa temütetamaicacü mücü tucarisie quepaucua 'isücame mütasita'inüata, hepaüna temü'anecü tame 'ena cuiempa 'iya mü'anepaü. ¹⁸ Xüca tiyucanaqui'erieca marica pücaxüave. Naqui'eriya maye'axe marica payeveveiya. Que mü'ane müma cani'uximatüarieca. Que mü'ane müma püca'aye'ave tiyucanaqui'erietü.

¹⁹ Tame tepütetacanaqui'erie mücü meri mütasi'utanaqui'ericü. ²⁰ Xüca xevitü ya'utayüni, Ne Cacaüyari nepünaqui'erie haitü, xüca yu'iva 'uxieca, mücü catini'itavani. Que mü'ane yu'iva xeyiatü müca'inaqui'erie, capüyüve minaqui'erieca Cacaüyari ca'ixeyavetü. ²¹ 'Icü 'aisica tecanexeyani hesüana mümieme. Que mü'ane Cacaüyari münaqui'eri, yu'ivata quenaqui'erieca.

5

Yuri ti'erietü, tita cuiempa mütimieme püra'iva

¹ Yunaitü yuri memüte'erie quename Qesusi heiserie 'upitüarie Cürisitutütü Cacaüyarisie mecaniyecüne. Que mü'ane 'iya 'uquiyarieya münaqui'erie, 'iya hesiena müyetüata caninaqui'erieca. ² Tame 'ipaü tepütemate Cacaüyari nivemama temüvanaqui'erie, quepaucua Cacaüyari temünaqui'erie, quepaucua yatemütecahu que müti'aita. ³ 'Ipaü teteniyurieca xüca Cacaüyari tenaqui'erieca, yatepütecahuni que müti'aita. 'Aisicaya pücahahete. ⁴ Naitü Cacaüyarisie müyetüa cuiempa mieme

cana'ivarümeni. Tita yuri temüte'erie, мүcü canihүcүtүni tita 'ari мүre'iva cuiepa timieme. ⁵Quepaicү pүhүcү cuiepa mieme ma'ivarüme. 'Icүri pүhүcү, que mü'ane yuri müti'erie quename Qesusi Cacaüyari nu'aya hүcү.

Tyari catinihecüatani

⁶'Icү Qesusi Cүrisitutütү canihүcүtүni que mü'ane ha xuriya 'inüariyari'icү munua. Ha 'inüariyari hexeyatү xeycүa pүcanua, masi ha xuriya 'inüariyari hexeyatү punua. 'Tyari müpaü tinihecüatanita, 'Tyari yuri mainecү. ⁷Mepүyuhaica memүtehecüata taheima, ta'uquiyari, Nu'aya, Iyariya Mütiyupata mepүhүme. 'Icү yuhaicatү mecaniyuxevini. ⁸Mepүyuhaica memүtehecüata cuiepa. Cacaüyari 'Iyariya, ha, xuriya mepүhүme. Yuhaicatү 'axeycүa mepүtehecüata. ⁹Teүteri que memүtehecüata tecaniva'enieca. Mericüte, Cacaüyari que mütihecüata masi caniheiserietүni. 'Ipaü catinihecüatani Cacaüyari, yunive hepaüsita tiniutahecüata. ¹⁰Que mü'ane yuri müti'erie Cacaüyari Nu'ayasie мүcü hecүasica pexeyia yuhesie. Que mü'ane Cacaüyari yuri мүcati'eriri, мүcü Cacaüyari ti'itavame canayeytүvani, yuri мүcatiuta'ericү que mütiutahecüataxү Cacaüyari yunive hepaüsita. ¹¹Mүpaü paine tita mütihecüata. Cacaüyari cataniupitүani tucari мүcaxүve. Nu'ayacү canixuaveni мүcü tucari. ¹²Que mü'ane 'iya nu'aya mexeyia, tucari pexeyia. Que mü'ane Cacaüyari Nu'aya мүcahexeyia, tucari pүcahexeyia.

Xepүtemate tucari мүcaxүve xemexeyacү

¹³'Icү nepütixe'uti'utүiri xeme yuri xemüte'erie que mü'ane Cacaüyari nu'aya мүhүcүsie xemүtemaicacү tucari xemexeyia мүcaxүve.

¹⁴'Ipaü 'aixүa tepүtetamate hүxiena. Xүca tixaütү tete'itavavirieni que mütinaque, pütasi'enie. ¹⁵Mүcü meta, xүca müpaü tetemaica mütasi'enie tita temüte'ivaviri, tepүtemate temeixeyia tita temüte'ivaviri.

¹⁶Xүca xevitү 'ixeyia yu'iva 'axa tiyurieneme que мүcatimүni, canitavaviriemүcü yu'ivasie mieme. Tucari mecanipitүariecuni мүme 'axa memүteyurie que мүcatimүni. Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa xүca tiyurieni мүmүnicү. Mүcүsie mieme xemitavavirieni 'asinepүcahaine. ¹⁷Naitү мүcatiheiserie 'axa cani'aneneni. Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa xүca tiyurieni мүcamүnicү.

¹⁸Tame tepүtemate yunaitү Cacaüyarisie memүyecү 'axa mepүcateyurie. 'Iya Cacaüyarisie müyetүa caniva'üviyani, 'iya 'axa mütiyuriene pүcavamayүa.

¹⁹Tepүtemate Cacaüyarisүa temүmiemete, naitү cuiepa mütimieme 'iya 'axa mütiyurienesie tiviyatү 'amuve.

²⁰Tepүtemate Cacaüyari nu'aya munua, mütasi'enatүa temimaicacү мүcü muyuri. Tame 'iya muyurisie tepүteviya nu'ayasie Qesusi Cүrisitusie. 'Icү yuricү canicacaüyaritүni, tucari мүcaxүve canihүcүtүni. ²¹Nenivema xequeneyucuerivayurieca cacaüyarixi vahepaüsita.

VANI

Meitanü'axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaiürisica

¹ Ne nemüxe'uquiyari necanixevaüritüaca 'uca pemanayexeyari 'anivemata. Yuricü nenixenaqui'erieca. Ne xEICÜa pücatixaü, masi tanaitü temeitima tita yuri müraine tepüxenaqui'eri ²tita yuri müraine tahesie tiviyatü muyuhayevacü, mütasiteütacü yuheyemecü. ³Cacaüyari ta'uquiyari, Qesusi Cürisitu ta'uquiyari münu'aya, yuricü me'utiyuatü meteyucanaqui'erietü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexenenimayaca, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

⁴ Vaüca nepünetemaviecai nemütimariecü 'anivema hipatü tita yuri mürainesie meteviyatü memu'uvacü, 'aisica ta'uquiyarisüa mieme que temüte'upitüari. ⁵ Hicüri 'uca hecuamecü nemati'aitüatü nepücamati'utüirie, mücü 'aisica matüari temeixeiyacai nepümati'utüirie püta. 'Ipaü nepümativaviri, tanaitü temütanaqui'eriecacü. ⁶ 'Ipaü tetenyurieca xüca tetetacanaqui'erieca, tepu'uvani que müti'aita. 'Icü cani'aisicayatüni, xeteyucanaqui'erietü xemu'uvanicü, matüaripai que xemüte'u'enana.

Memeuyuyexürüva

⁷ Yümüretü memeuyuyexürüva mecaneutayeixüani cuiepa. Müme mepücayuhecüata quename Qesusi Cürisitusie tevi matüasie meteviya. Müya 'anetü canihücütüni reuyuyehüpame, müya 'anetü tihücü 'iya Cürisitu maye'unie. ⁸ Xequeneyucuerivayurieca capa xeheyexürienicü ta'uximayasica, masi yu'ivarica naimexemüpitüarienicü.

⁹ Yunaitü memanuyehaitürüve, tita Cürisitu müti'üquitasie meteviyatü memücajuhayeve, mücü Cacaüyari mepücahexeiya. Que mü'ane tita müti'üquitasie tiviyatü müyuhayeve, mücü yu'uquiyari pexeiya nu'ayata rexeiya. ¹⁰ Xevitü xüca xehesüa nuani 'icü 'üquisica cahexeyatü, xepüca'i'inieca yuquie, xepüca'ivaüritüaca. ¹¹ Que mü'ane mitvaüritüani, mücü 'uximayasicaya 'axa que mü'anene, müpaü 'anetü canayeimücü.

Xehesüa nepeuyeimücü

¹² Sepanetü müireme nemütixeti'utüirieniquecai, nepücanevaüriya xapacü tauxicü. Masisü xehesüa nepeuyeimücü püta, tahüxi te'utinenieretü temütetaxatacü xemaye'axüani xeyutemamavietü.

¹³ 'A'iva 'uca manayexeyari nivemama mepümasivaüritüa. Müpaü xEICÜa cani'aneni.

VANI Meitanü'axüa Hairieca Mieme Xapayari

Vaiürisica

¹ Ne nemü'a'uquiyari nepümati'utüirie nemümasinaqui'erie Cayu. Yuricü nepümasinaqui'erie ne.

² Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie, nepünenenevie naimecü 'aixüa pemüreumienicü, 'aixüa pemüreu'eriecacü 'a'iyari 'aixüa mütimiepaü. ³ Vaüca nepünetemaviecai me'u'axecacu ta'ivama metehécüatacacu 'ahepaüsita yuri que pemaine. Yaxeicüa 'ecü tita yuri mürainesie petiviyatü pepuyeica. ⁴ Que yanemücatinetemavi, vaüca masi nepünetemavi yanetimaitü quename nenivema hipatü me'u'uva tita yuri mürainesie meteviyatü.

⁵ Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie, yamüticamiepaü peniyüaneni naime ta'ivama vahesie mieme pemütiyuriene sepa memücu'uvamete. ⁶ Müme mecateniutahecüata meyucuxeüriecu que pemüti'acanaqui'erie. 'Aixüa penivayuriemücü pevaparevietü vahuyeta, Cacaüyaripaü petiüca'iyaritü. ⁷ Que mü'ane Qesusi Cürisitu mühücüsie mieme meteta'uximayataque menayecüne. Tixaü mepücatevarutanaqui'eriri hipame nuivarite. ⁸ 'Ayumiemicü caneuyeveca müya memü'anene temüvatanaqui'erieni tame, tanaitü tita yuri mürainesie mieme temüte'uximayacacü.

Riyütürepexi que mütiyaraye'uniecai

⁹ Ne 'esiva nepütivaruta'utüiri memüyutixexeüriva, peru mücü Riyütürepexi va'uquiyari mayuyetitüamücü pücatasi'upitüa. ¹⁰ 'Ayumieme xüca nehenuani neneye'eritüamücü que mütiyuriene niuqui 'axa mü'anencü tasiniuquimatü. Mücücü xEICÜA pücanaqui'a, masi müireme pütüyurieniqueyu. Ta'ivama pücavapitüa, pücaavatauni müme memüvapitüacu, memüyutixexeüriva vasata püvaranuyenü'ava.

¹¹ Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie, 'axa müti'ane pepüca'üqueni, 'aixüa müti'ane püta quene'üqueni. Que mü'ane 'aixüa mütiyuriene Cacaüyarisüa canimiemetüni. Que mü'ane 'axa mütiyuriene püca'ixeyave Cacaüyari.

Remetüriyu hepaüsita mepütehecüata

¹² Yunaitü mepütehecüata Remetüriya hepaüsita, tita yuri müraine tihecüatacacuta hepaüsitana, tameta tepütehecüata hepaüsitana. 'Ecü pepütimate yuricü temütehecüata.

Teutüarica

¹³ Nesü vaüca nepümatiti'utüirieniquecai peru tauxicü ti'utüvamecü nepücamati'utüiriamücü. ¹⁴ Nepümasiheuxeiyamücü püta yareutevitü, tahüxie te'utinenieretü tepütetaxata.

¹⁵ 'A'iyarisie xüca peca'uximatüarieca. Müme temüvanaqui'erie mepümasivaürütüa. 'Ecüta quenivavaürütüaca müme temüvanaqui'erie yuxexuime que memüteteteva.

CURA Meitanü'axüa

Vaiürisica

¹ Ne Cura Qesusi Cürisitusie mieme necatini'uximayatametüni Cacuvu 'ivaya nehücütütü. Necanixevaüritüaca xeme xemünaqui'eriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Qesusi Cürisitu müxe'üviya xemuta'inierie. ² Xüca xenenimayasieca, xüca xepitüarieca yu'iyari xemücamüiriyanicü, xüca xenaqui'erivani yemecü.

Mete'itavatü que memüte'üquitani

(2 Pecuru 2:1-17)

³ Nenaqui'erima, cuini mieme necaninemexütüacaitüni nemütixeti'utüirienicü tanaitü 'axeicüa que temütetavicueisitüariexime hepaüsita, peru neuyeveca yanemütixeti'utüirienicü hicü vaüriyarica nexepitüatü xemüyucuitüvenicü tita yuri temüte'erie hesie mieme, tita Cacaüyari teüterimama xei mieme temüteyutüiriyarie hesie mieme. ⁴ Hipatü teüteri tasata menatahaxüani 'avie. Meripai meniucayasariexüani müpaü memütemari'itüarienicü. Cacaüyari mepüca'ayexeiya, mecanipata tita Cacaüyari mütivamicua 'aixüa tiuca'iyaritü, para memüyutatuanicü merucuyatüvetü xeicüa. Mecaniyucu'imavani müpaü me'utiyuatü quename meca'imate que mü'ane hücüatü mütacusiari mütatü'aitüvame Qesusi Cürisitu.

⁵ Sepa xei mieme müpaü xemütehetime naimecü, necanixe'eritüamücünü que mütiuyü hepaüsita quepaucua Ti'aitame müvarutavicueisitüa 'Ixaherisixi teüteriyari 'Equipitu cuieyarisie vareyevitüca. Varutavicueisitüaca 'arique nivaruca'una müme yuri memücate'eriecai. ⁶ Taheima miemete niuqui tuayamete meta hipatü mepüca'yü'üviyacai que memütehüritüariecai matüaripai, mepicu'eirie masi yuquie. Mücü Cacaüyari caniva'üviyani memütaxanesienicü tucari mümarive 'aye'ayu, nivaranutaxürüvani yüriyasie tepüa mücaxüvecü. ⁷ Vahepaüsü mecaniuyüni Surumatari Cumuxatari va'aurie miemete quiecaritesie quiecatari. 'Ameniu'uvacaitüni müme mevacumaüvatü que mü'ane mücava'üyatücai mücavacünatücai, me'icumaüvatü titacü memüteyuseviximacai. Mümeta meniucayasariexüani 'inüari memacü necü memari'itüarietüvetü taipa yuheyemecü mütaivesie.

⁸ Peru hicü miemeteta yaxeicüa mecani'aneneni. Que memüteheinüsa meniseviximaca yuvaiyari. Menixani'erieca que mü'ane ti'aitame mühücü, mecanivaseviximani mamarivavemete 'axa me'utiyuatü vahepaüsita. ⁹ Mücü Miyeri niuqui tuayamete tiva'aitüvame mühücü, quepaucua Cauyumariematü mücü niuqui memüxüatüacai Mui-sexi caxarieya hepaüsita, mücü pücayuvaüriyacai miseviximanicü Cauyumarie hesiena tiuhüpatü, masi müpaü niutayüni, Ti'aitame quematitieni. ¹⁰ 'Ime püta meniseviximaca tita 'asimemücatemate hepaüsita 'axa me'utiyuatü. Que memütemate, yücümana xeicüa mepütemate tatevama memücate'u'iyari vahepaü. Müpaü metemaitü 'ayumieme mecanitümaiariECA.

¹¹ Xüa 'ui müme. Caini huyeta meneucayune hepaüna mete'u'uvatü. Tuminicü meniutatuani memeuyexürienicü Varamipaü müti'ivamücücaipaü. Meniutatümaiarieni yaxeicüa que mütiuyü quepaucua Cure meye'uniecai Muisexi. ¹² 'Ime meniseviximaca xe'icuai quepaucua xeyunaqui'erietü xemütecua'a, memücateheuyuehüvirieci quepaucua xehamatü memütecua'a. Muxasi vahüvemete meyuterüvatü mepüteyumicua xeicüa. Haivitüri mayevavaquipaü mecani'aneneni 'ecacü mecu'enetüvetü. Cüyexipaü mecani'aneneni memüca'utixuxuavere tucari maye'axesie. Hutacüa mepucui, mepüvatihunarietüca. ¹³ Memasiücütü mepayuyeitüva que memüteyurie meyuteviyasitüatü, yaxeicüa hamevari mayu'eriya mücuaimuxa masiücüme que

mürayuyeyitüva haramarasie. Xuravesixi memeyexürüve vahepaü mecani'aneneni. Yürüya cui müyüvi caniu'üviyarieni vahesie mieme yuheyemecü.

¹⁴ Müya memü'anene meripai catinivacuxaxatüvacaitüni 'Enuqui 'Arani müxiüyarieyatücai 'atahutarieca mieme, müpaü 'utaitü, Nenixeiya Ti'aitame nuaximeme yuteüterima varavitütü müireme miriyari meyupaümeme, ¹⁵ yunaime vataxanetaque, yunaitü Cacaüyari memüca'ayexeiya vahesie tiuhüanique naime hepaüsita que memüte'uyuri Cacaüyari meca'ayexeiya vatahüaveque, naime niuqui mü'aüxaüna hepaüsita, que memüte'iniuquima Cacaüyari hepaüsita 'axa teyuruvamete Cacaüyari memüca'ayexeiya. ¹⁶ 'Ime mecanihümetüni niuqui xüatüacate niuquixivivamete. Que memüte'ucahive'erie xeicüa 'ameniu'uvani. Yutetacü vaüca mepütecuxata meteyucatave'erietü. Niuquicü me'utiniutü menivatemavieritüaca teüteri memüvara'ivanicü.

Que mütiva'imaiyacai que mütivatuicacai

¹⁷ Xemesü nenaqui'erima, niuqui xequena'erivani meripai que memutiya Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu nü'arimama yacatiyüvecacu cuxi. ¹⁸ Müpaü metenixecühüavecaitüni, Tucari taparirüvecacu 'amenitamacacuni teyunanaimavamete. 'Ameniu'uvacuni que memüte'ucahive'erie xeicüa Cacaüyari meca'ayexeiya. ¹⁹ 'Ime mecanihümetüni memüvapata teüteri 'iyarisie vaniu memüteviya 'iyarisie vaniu memücateviya sepa yu'iyari xeicüa memexeiya müme, yuri 'iyari memücahexeiya.

²⁰ Peru xeme nenaqui'erima, xequeneyuseiriyani yunaitü, yuri que xemüte'erie tita mütipasiesie. Xequeneyunenevieca 'Iyari Mütiyupatasie xeteviyatü. ²¹ Xequeneyü'üviyani Cacaüyari xenaqui'eriecacu. Xequeneuta'icuevani maye'anicü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu quepaucua müxenenimayacacü xepitüatü yuheyemecü xemayeyuyurinicü.

²² Xequenivanenimayaca hipame memey'erietüve, ²³ xequenivataviceisitüani müme xevaranayehapanatü taipa. Hipame meta que xemütevanenimaya xequeneumamaca masi, xe'ixeümatü 'asita va'ixuriqui xüca seviximarieca que memüte'uyuri yuvaizarisie meteviyatü.

'Aixüa que mutayü Cacaüyari hepaüsita

²⁴ Que mü'ane müyüve müxe'üviyani xemüca'atixürüvenicü, müyüve meta müxe'aye'atüanicü que mü'ane visi mü'ane hüxie xehesie catiuhüivacacu xeyutemamaviecacu, ²⁵ que mü'ane yuxevitü mücacaüyari mütimaive müta'si'utaviceisitüa, mücü visi quetixeiyaieca que mariveni heiserie quehexeiyani quetürücaüyeni tucari casütüarievecacu, hicüta, tucari catixüvecacu yuheyemecü. Müpaü cani'aneni.

MASIÜCÜTÜ QUE MÜRATÜA, Vani Que Mütixei

Tita Qesusi Cürisitu masiücüme mürayeitüa

¹ Qesusi Cürisitu 'icü masiücüme canayeitüani. Cacaüyari müpaü catinipitüani müpaü mütivahecüatüacacü müme hesiena mieme memüte'uximaya, müpaü memütemaicacü yareutevitü que mütüyüni vaüriyarica. Masiücüme nayeitüani ne Vanitütü müpaü nemütimaicacü, nehesüa neiyenü'ani yuniuqui tuayame hesiena mieme nemüti'uximayacü. ² Cacaüyari niuqueiya que maine, müpaü necatinihecüatani, Qesusi Cürisitu que mütihécüata. Que nemütixei yanecatinihecüatani.

³ 'Aixüa cani'itüariemücü que mü'ane mititerüva, mümeta memi'enie 'icü niuquiyari 'aixüa mecani'itüariecuni xüca yametecahuni que müre'uxa 'icüsie. Tucari caneutihuraniri.

Que mütivaruvaürütüa memüyutixexeürivacai 'atahutarieca quiecarisie

⁴ Ne Vani necanixeivaürütüaca 'atahutarieca quiecarisie xemüyutixexeüriva 'Asiya cuieyarisie. 'Aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme mücü, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpaü pütüyurieneni que mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica 'umamie, mümeta 'atahuta 'iyari mücü 'uvenieya hüxie memüti'u, ⁵ Qesusi Cürisitu meta que mü'ane yaticamietü müyuhécüatacai, que mü'ane müquite memanucu'uni vamexüacame mühücü, que mü'ane mütiva'aitüa cuiepa te'aitamete. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasinaqui'erie, que mü'ane yuxuriyacü müta'utixünaxü tahesie mücarahüivanicü 'axa temüte'uyuricü, ⁶ que mü'ane teüterimama müta'ayeitüa tati'aitüvametütü, mara'acate müta'ayeitüa 'uquiyarieyasie mieme temüte'uximayacacü Cacaüyarisie mieme. Mücü 'aixüa quecuxaxasivani quetürücaüyeni yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

⁷ Camü, haisata pacaneni. Yunaitü yuhüxicü mecanixeiyacuni, mümeta memei-tiseixüa mepixeyia. Yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniutiheiveriecuni me'ixeyiatü. Müpaü cani'aneni, niuqui canise'ini.

⁸ Ti'aitame mücacaüyari müpaü paine, Ne Mexüacame 'Imatüreme netitevatü necanihücütüni que mü'ane misütüa minüni. Que mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica 'umamie, que mü'ane nai mütürücaüye, ne necanihücütüni.

Que mütixei Yuri Tevi

⁹ Neri Vanitütü necanixe'ivatüni. Xehepaü nepü'itüariene te'uximatüariecacu tete'aitametetücacu tete'uca'enivacacu Qesusisie teteviyatü. Cuie Patümuxi müracutevasie haramara hixüapa mayemasie neneyeicacaitüni Cacaüyari niuqueiyasie nemütiviyacü Qesusi hepaüsita nemütihécüatacä. ¹⁰ Ti'aitame tucarieyasie 'Iyari nesi'uviyacu, nevarita 'uvecacu neni'enieni que mü'ane carima mutaniucacai cuxinetapaü ti'eniürücütü. ¹¹ Müpaü niutayüni, Ne que mü'ane misütüa minüni necanihücütüni, Mexüacame 'Imatüreme nepühücü. Tita pemütixeyia quetinaca'utüa xapasie, queneutanü'axüa memüyutixexeüriva vahesüa 'atahutarieca quiecarisie memetitei, müme 'Epesusie 'Esimirünasie Perücamusie Tiyatirasie Sarütixisie Piratepiyasie Rautiseyasie memetitei.

¹² Hicü ta'aurie nenaveni niucame nexeyaque, que mü'ane müneretahüavixü netinecühüavetü. Ta'aurie ne'aveca, cüxeme 'utame neniuxeiya 'atahutame huru tepüayaricü muveviya. ¹³ Ti'utame hixüapa 'uvecacu nepixei que mü'ane Yuri Tevipaü mütüyuxexeyiacai. 'Etevime panacatücücai, yutavisie panayücühüacai huru hüiyameyaricü. ¹⁴ Mu'uya cüpayä pütuxacai muxa huxariyariपाü 'üvipaü. Huxiteya tai mütacapaü

cani'anenecaitüni. ¹⁵ Quetateya tepüa müxavatüpaü pütüyuxexeyacai huxunuta hüsieriecamepaü. Niuquieya vaüca hapaü putatürarücacai. ¹⁶ Yuserieta xuravesixi nivaratücücaitüni 'atahutame. Tetana püvayeneicacai cusira naisata heutixicacaunitü. Tau que mütixavatü türücaüyemecü tatü, müpaü canaye'anecaitüni.

¹⁷ Quepaucua nemixei, hetüana neniucaveni müquipaü. Mücü yuseriecü nehesie caniutimeni müpaü 'utaitü, Pepücamaca. Ne mexüacame 'imatüreme necanihücütüni. ¹⁸ Que mü'ane mayenieme necanihücütüni sepa nemümüquicai. Neuxei, nepayenieme hicü neheyemecü. Nene'üca yaviyari heiserie nemexeyacü müquite vahepaüsita, nere-unarümatü nereuyepivatü haque meme'uva. ¹⁹ 'Ayumieme nepaine, quetinaca'utüa tita pemütixeyia, hicüque mütüyüane, 'arique que mütüyüni. ²⁰ 'Ipaü catinimasiücüni niuqui mü'aviesiecai 'atahutame xuravesixi neserietta nevaratücüme pemüvaruxei vahepaüsita, 'atahutame cüxeme 'utame hurucü muveviya pemüvaruxei vahepaüsita. Mücü xuravesixi 'atahutatü, niuqui tuayamete mecanihümetüni müme 'atahutarieca quiecarisie memüyutixexeüriva vahesüa miemete. Cüxeme 'utamete, müme memüyutixexeüriva 'atahutarieca quiecarisie mecanihümetüni.

2

Que mütivarunü'airi memüyutixexeürivacai 'atahutarieca quiecarisie 'Epesusie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹ Müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame 'Epesusie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü paine que mü'ane yuserieta müvaratücü xuravesixi 'atahutame, que mü'ane 'atahutame cüxeme 'utame hurucü muveviya vahixüapa muyeica. ² Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene peti'a'uxitüatü petiüca'enivatü. Müpaüta nepütimate, pemücavaneviecü 'axa memü'anene. Pepüvaruta'inüataxü müme nü'arisixi memüyuxata peru memücahüme, pepüvaretima memüte'itavacü. ³ Pepütiüca'eniva, vaüca pepütiucanevie nehesüa pemümiemecü, pepüca'uxive. ⁴ Peru tixaütü püreuyevese nemasixeyiacacu, pemütihayevaxücü peti'acanaqui'erietü matüaripai que pemüti'acanaqui'eriecai. ⁵ 'Ayumieme nepaine, quene'a'erivani que pemü'anecai haitüari, 'arique que pemüracave. Quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü, matüaripaipaü püta quetineyuriene. Me xüca pecatiuhayeva, nepunuani 'ahesüa, 'acüxeme 'utame nepüvatixüna huyeritana. ⁶ Siere tixaütü pepürexeyia 'aixüa ti'aneme, pemi'uxive'eriecü tita memüteyurie müme Nicuraitasixi vahesie memüteviya. Neta nepi'uxive'erie. ⁷ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, ne nepütimini mürecuanicü mücü cüyesie mieme cümana mayeyurinicü, Cacaüyari haraveritana meve.

'Esimirünasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

⁸ Hicü müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame 'Esimirünasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineneni que mü'ane mexüacame 'imatüreme mühücü, que mü'ane müqui matüa manutanierixüta. ⁹ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene, que pemütü'uximatüariexime, que pemütimave. Masisüari pepeucave. Müpaü nepütimate que memütexesevixima hipatü Huriyusixi teüteriyari memüte'uyuterüva 'axa me'utiyuatü xehepaüsita. Huriyusixi masi mepücahüme, Cauyumarie tuquitana mepümümetexi püta müme. ¹⁰ Pepücamaca sepa pemüticuineni. Camüsü Tücacame casariyanata püxe'anutaxürieni hipame xemüta'isiparienicü. Xepü'uximatüarieca tamamata tucari. Xüca yapeticamieni sepa pemümüni, ne tucari nemanipitüamücü pemümarivanicü, yaxaicüa muma que müranutiquesiyarie rayu'ivaca nausaricü mümarivanicü. ¹¹ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, mücü 'axa püca'itüarieni, hutarieca pücamüni.

Perücamusie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹² Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Perücamusie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane meixeiya cusira naisata meutixica-cauni cui müreutiquematüca. ¹³ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Müpaüta nepütimate, haque pemeca, mana Cauyumarie 'uvenieya peve haque müre'aita. Sepa mücü, que mü'ane nemühücüsie pepütiviya, pepüca'acu'imava, quename nehiesie yuri pecati'erie pe'utaitü. Müpaü pepücati'acu'imavacai sepa 'iya tucarisie quepauca xehesüa mumierie 'Anütipa. Mücü nehesüa miemetütü püyuhecüatacai yaticamietü que nemainecai, pumierie haque Cauyumarie manuca. ¹⁴ Perusü 'esiva püreuyevese tixaütü nemasixeyacacu. Muva pepüvarexeiya müme Varami 'üquisicayasie memüteviya. Mücü müpaü pütita'üquitüa Varaqui müvacunuitüanicü 'Ixa-heri xiüyarimama, memicuacacü tita cacaüyarixi memütemaviyarie, memüvacumaüvanicü hipame memüca'yü'ütamatücai memüca'yücünamatücai. ¹⁵ Yaxeicüa 'ecü pepüvarexeiya hipame Nicuraitasixi va'üquisicasie memüteviya, que nemüti'uxive'erie. ¹⁶ 'Ayumieme nepaine, quetineuhayeva que pemütiyuriene. Me xüca pecatiuhayeva, cuitü nepunuanü 'ahesüa, vahamatü nepütinemiene necusira nehacuetü neteta mayeneicacü. ¹⁷ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, ne nepütimini manana payari muti'aviesiecai. Tete mütuxa nepipitüanita, mücü tetesie püra'utüarieni hecuamecü que mütitevaca. Xevitü müpaü pücatimaica, que mü'ane mitanaqui'erien, mücü xEICÜA müpaü pütimaica.

Tiyatirasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹⁸ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Tiyatirasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni Cacaüyari Nu'aya, que mü'ane yühüxie tai mütacapaü maye'ane, que mü'ane yü'ücasesie tepüa müxavatüpaü mü'ane. ¹⁹ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene, que pemüti'acanaqui'erie, que yapemüticamie, que pemütivaparevie hipame, que pemütüca'eniva. Müpaü nepütimateta, 'imatürieca masi vaüca pepütüyuriene hicü, matüaripai 'esiva xEICÜA pepütüyurienecai. ²⁰ Perusü tixaütü püreuyevese nemasixeyacacu, pemitauniecü mücü 'uca Qesaveri mütiteva yamütüyuriene nicü que mütinaque. Niucame püyuxata Cacaüyarisüa mieme, peru que müti'üquita, pütiva'irüviya nehesüa miemete te'uximayatamete memüvacumaüvanicü müme memüca'yü'ütama memüca'yücünama, memicuacacü tita cacaüyarixi memütemaviyarie. ²¹ Ne tucari nepipitüa mütihayevanicü que mütiyuriene, peru püca'yüvaüriya mütihayevanicü vacumaüvatü müme memücacünamama. ²² Tamüsü nepütüicunitüani, nepeicahüani 'utayasie, müme memicumauva cava'üyatücacu nepüvareucaxürieni vaüca memü'uximatüariecacü xüca mecatehayevani hepaüna meteyurietü. ²³ Nivemama nepüvacuini. Müpaü netiyurieyu yunaitü naisarie memüyutixexeüriva müpaü nepütémaica, ne nemühücücü que mü'ane xe'iyari müta'inüata que xemüteyücühüave. Yuxexuime nepütixe'apinirieni que xemüte'uyuri. ²⁴ Peru hipatü xeme Tiyatirasie xemütama, queyupaümetü 'icü 'üquisicasie xemücateviya, queyupaümetü teva xemücaheutahaxüavave xeteyü'üquitüatü Cauyumarie 'üquisicayacü que memüteniniuqui, müpaü nepütixecühüave xeme, tavari cuanivemecü nepücaxe'icatüani. ²⁵ Mücü xEICÜA, tita xemütehexeiya, mücü xequeneuviya nenuayuque. ²⁶ Que mü'ane mürayu'iva, que mü'ane mücatihayevani nehapaü tiyurienetü tapareyuque, mücü heiserie necanipitüamücü nuivarite mütiva'aitüacacü. ²⁷ Tepüa 'isüyari 'acuetü pütiva'aitüaca, haxu xariyaripaü püvatitara, neta heiserie que münetiupitüa ne'uquiyari. ²⁸ Neta nepimini xurave tuxacüta maneica. ²⁹ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

3

Sarütixisie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Sarütixisie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane Cacaüyari 'iyariteya 'atahutame müvarexeiya, xuravesixi 'atahutame. Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Sepa pe'ayenieretü pemüxasiva, pepümüqui. ² Quenanutahütüa, queneutatürücaria tita mücatimüve mütiyuhayevaxü mücü mümüximecü. Necacaüyari que matixeiya, nemasixeyacacu ne, que pemütiyuriene peuyevese cuxi pemüraye'atüanicü. ³ 'Ayumieme nepaine, quetina'erivani que pemütiupitüarie que pemütiu'enaxü. Müpaü yaquetinecamieni, quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü. Me xüca peca'anutahütüani, tinavayamepaü nepunuani. 'Asipepücatimaica quepaucuatücacu 'ahesüa nemunuani. ⁴ Siepüre hipame pepüvarexeiya teüteri Sarütixisie memütama yu'ixuriqui memücasevixima. Müme nehamatü meniu'uvacuni me'anacatuxatü, 'aixüa memüte'u'iyaricü vahesie müpaü mütinaquenü. ⁵ Que mü'ane mürayu'iva, mücü vahepaü pütiqueमारितुारिनी 'ixuriqui mütuxacü. Que mütiteva nepücaheyetüani haque macayasarie quename tucari hexeiya. Nepünehecüatani quename ne'imate, müpaü ne'utaitü ne'uquiyari huxie hesüana miemete niuqui tuayamete vahüxie. ⁶ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

Piratepiyasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

⁷ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Piratepiyasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane Cacaüyarisie mieme müpasie, que mü'ane yuri maine, que mü'ane Raviri yavieya macue'e. Mücü reuyepieyu xevitü pücareunani, reunayu xevitü pücareuyepieni. ⁸ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Camüsü, quitenie müreyepie nepümasi'uxeiyasitüa. Xevitü püca'yüve müreunanicü. 'Esiva xecüa türücaria pepexeiya peru nenuquisie yapepüticamie, pepüca'acu'imava quename pecanesimate pe'utaitü. ⁹ Tamüsü müpaü nepütivapitüaca müme Cauyumarie tuquitana memümiemete, müme Huriyusixi teüteriyari memüte'uyuterüva peru memücahüme, memüte'itava xecüa. Tamüsü müme nepüvarahapani, me'a'ivarieme memütihüxima'unicü 'ahetüa. 'Ana müpaü mepütehetimani, nemümasinaqui'eriecü 'ecü. ¹⁰ Nenuquisie yapemüticatüacü petiüca'enivatü nehepaü, neta nepümasi'üviyani quepaucua tucari maye'ani cuiepa naisarie, quepaucua cuiepa memütama memü'inüasieni. ¹¹ Cuitü nepunuani. Queneuviya tita pemürexeiya, xevitü 'amuma camasi'unavairienicü 'a'inüari. ¹² Que mü'ane mürayu'iva, necacaüyari tuquitana nepicaqueni 'iquisaraütüme. Yuheyemecü püca'yayeyani hasuacu. Hesiena nepüra'utüani necacaüyari que mütiteva, necacaüyari quiecarieya Querusareme mühecua taheima macaneni necacaüyarisüa miemetütü que mütiteva, neta hecuamecü que nemütiteva. ¹³ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

Rautiseyasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹⁴ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Rautiseyasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, 'Ipaü canaineni que mü'ane Niuquieya Müse'i mütiteva, que mü'ane yaticamietü yuri haitü müyuecüata, que mü'ane misütüa tita Cacaüyari mütinetüa. ¹⁵ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Ni pepücase'i ha mühaütüpaü, ni pepücacuyüane ha mücuanapaü. Xüca tüma yemecü pehaütünique, xüca tüma pecuananique nusu. ¹⁶ Hicü masi 'esiva xecüa xücamepaü pepü'ane pecacuanatü pehaütütü. 'Ayumieme ne nemananatihayamücü neteta. ¹⁷ 'Ecü müpaü pecanaineni, Cari ne nepeucave, nepütita'iva, tixaü nepücareuyehüva pe'utaitü. 'Asipepücatimate que pemü'ane. 'Axa pepü'itüarie pepünenimayasiva, tuminicü pepümave, pepacüpe, 'ixuriquicü pepümave. ¹⁸ Nepümasita'imaiya, nehesüa queneunanai huru tuminiyari taipa mütapariyarieve. Mücücü pepeucaveni. 'Ixuriqui mütuxa queneunanaita pemencatünicü. Mücücü pücamasiücünü que pemüti'ateviya pemavetü. Huxi cuiniya 'uhayeyari queneunanaita pema'avirixüanicü 'ahüxita. Mücücü pepeuniereni. ¹⁹ Queyupaümeme

nemüvanaqui'erie, müme nepüvatate'a nepütiva'üquitüa neva'uximatüatü. 'Ayumieme 'aixüa 'anemecü quene'avaüriyani, quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü. ²⁰ Neuxei 'itupari varita neputive neheihusunatü. Tevi xüca nesi'u'enieni ne'utaniucacacu, xüca reuyepieni, nepeutahani hesüana, hamatüana nepüticuani, 'iyata nehamatü püticuani. ²¹ Que mü'ane mürayu'iva, mücü necanipitüamücü nehamatü mayerünicü ne'uvenisie haque nemüti'aita, neta ne'uquiyarimatü que nemütiuya 'uvenieyasie nerane'ivaca. ²² Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

4

Muyuavisie nenevieri que memüte'ipitüa Cacaüyari

¹ Mericüsü mücü ne'uxeiyaca, tavari neneutaniere, mana nenixeiya quitenie reuyepiyacame muyuavisie. Que mü'ane nemu'eni matüaripaitü cuxinetapäu ti'eniüriücüme nehamatü ticuxatame, mücü müpaü canetiniutahüave, 'Uva quenatiye'a. Nepümasixeyasitüani que mütiyüni 'arique vaüriyarica. ² Yapaucua 'Iyari pünesi'uvi. Mericüsü ti'aitame 'uvenieya mana puvecai muyuavisie. Xevitü 'uvenisie nacateitüni. ³ Que mü'ane mana macatei que mütiyuxexeyacai, casüpe teteyaripaü curunarina teteyaripaü tiniyuxexeyacaitüni. Cuvivi 'uveni 'aurie punierecai 'esümerarüta teteyaripaü tiyuxexeyatü. ⁴ 'Uveni 'aurie niti'ucaitüni 'uvenite xei teviyari heimana naucatü. 'Uvenitesie 'uquiravesixi menatecaitüni xei teviyari heimana yunaucatü me'anacatuxatü, yumu'usie huru mumayari me'anamanatü. ⁵ Mücü 'uveni manuvecaisie mana nivayemerücacaitüni neyeyuanecaitüni neyetürarücacaitüni. Cüxeme mana canicutatavecaitüni 'uveni hüxie 'atahutatü. Cüxemete Cacaüyari 'iyariteya canihücütüni 'atahutatü. ⁶ 'Uveni hüxie haramarapaü tiyuxexeyatü pucumacai xicüripaü 'anetü tete manuyehcüapaü tiyuxexeyatü.

'Uveni 'aurie naisarie mana meniu'uvacaitüni memayeneniere yunaucatü, mehahüxitücaitü yuhüxie yuvarita naisarie. ⁷ Mexüacame mayepaü pütüyuxexeyacai, hutarieca 'utüana mieme puixipaü pütüyuxexeyacai, hairieca mieme tevipaü paye'anecai, naurieca mieme verica mütaviximepaü pütüyuxexeyacai. ⁸ Mücü yunaucatü memayeneniere yuxexütü 'ataxeime 'anayari mecanexeyacaitüni, naisarie yuxetüapaitü menahüxitücateitüni. Tucaricü tucaricü mepüca'uxipivavecai müpaü me'utiyuatü,

Canipasieca, canipasieca, canipasieca
Ti'aitame mücacaüyari nai mütürücaüye,
Que mü'ane 'amuyeicacai,
Que mü'ane 'amuyeica,
Que mü'ane 'umamie.

⁹ Quepaucua müpaü memutiyaneni müme memayeneniere, 'Aixüa quecuxaxasivani, ve'emetütü quemarivani, pamüpariyusi quepitüarieca que mü'ane 'uvenisie maca, que mü'ane mayeniere yuheyemecü, me'utiyuatü, ¹⁰ 'uquiravesixita xei teviyari heimana yunaucatü mepütihüxima'uni que mü'ane 'uvenisie maca hüxie. Nenevieri menipitüaca que mü'ane mayeniere yuheyemecü, yumumate meneucamanani 'uvenieya hüxie müpaü me'utiyuatü,

¹¹ Tati'aitüvame
Tacacaüyari 'acu,
'Aixüa pepütüca'iyari
'Ahesie mütinaquenicü
'Aixüa pemücuxaxasivanicü
Ve'eme pemümarivanicü
Petürücaüyetü pemümarivanicü.
'Ecü nai pepütünetüa.

Müpaü mümatinaquecü
'Apütiuve naitü,
'Ayumieme pütiunetüarie.

5

Xapa mutacuicuiya, Muxa Nunusi

¹ Mericüsü que mü'ane 'uvenisie macatei yuserieta hehuriecame neniuxeiya xapa mutacuicuiya naisata müraca'utüarie 'atahuta seyuyaricü meumanariexüa. ² Hicü nenixeiya niuqui tuayame mütürücaüyecai müpaü mutayü carima, Quepaicü 'aixüa pütiuca'iyari hesiena mütinaquenicü mitaveracü xapa, hexünaxüame seyuyari. ³ Muyuavisie cuiepa cuietüa ni xevitü pücayüvecai mitaveracü xapa, mixeiyacü. ⁴ Ne vaüca neputasuacacai xevitü mücataxeiyarievecaicü 'aixüa tiuca'iyaritü hesiena mütinaquenicü mitaveracü xapa, mixeiyacü. ⁵ Müme 'uquirasi xevitü müpaü netiniutahüave, Pepüca'utasuacani. Neuxei, mayepaü marivetü Cura nuivarieyasie miemetütü Raviri quie mutine nana, mücü pürayu'ivaxü, püyüve mitaveracü xapa, hexünaxüame seyuyari 'atahutame.

⁶ Hicü mana neneutaniere. 'Uveni 'aurie yunaucatü memayeneniere vahixüapa 'uquiravesixi vahixüapa nenixeiya Muxa Nunusi mana 'uveme. Mumieriepaü pütiyuxexeyacai, 'atahuta 'avayari 'atahuta hüxiyari pexeyacai. Hüxiteya Cacaüyari 'iyariteya canihücütüni 'atahutatü, naisarie cuiepa meutanü'ariexüa. ⁷ 'Iya 'aura nayani, que mü'ane 'uvenisie macatei yuserieta mehuriecai xapa nihuritüani. ⁸ Quepaucua xapa muhuritüarie, yunaucatü memayeneniere xei teviyari heimana yunaucatü 'uquiravesixi yunaitü meniutihüxima'uni Muxa hüxie. Yuxexuitü harupa meniu'ücaitüni huru xacüyari mepu'ücai 'ücuacü hüpüneme. 'Ücua Cacaüyari teüterimama vanenevieri canihücütüni. ⁹ Hicü cuicari hecuame meniutacuica müpaü me'utiyuatü,

'Aixüa pepütiuca'iyari
'Ahesie mütinaquenicü
Pemenuhurienicü xapa
Pemexünaxüanicü seyuyari,
'Ecü pemumieriecü.
'Axuriya mutayeuricü
Cacaüyarisie mieme
Pepüvarutinani teüteri
Pevaxünaque,
Yunaime nuivarite
Vahesüa miemete hipatü
Naime niuquicü memutiniuca
Naisarie cuiepa quiecatari
Yunaime teüteriyari vahesüa miemete.

¹⁰ Tacacaüyari teüterimama
Pepüta'ayeitüa
Tati'aitüvametücacu 'iya.
Mara'acate pepüta'ayeitüa.
Cuiepa tepüte'aitani.

¹¹ Hicü neheutaniererca neni'enieni tita yumüireme niuqui tuayamete vaniuquipaü müti'eniüriücücai. 'Uveni 'aurie memayeneniere va'aurie 'uquiravesixi va'aurie meniti'ucaitüni müireme miyuniyari meyupaümetü. ¹² Müpaü carima meniutiyuanecaitüni,
Muxa mumierie
'Aixüa catiniuca'iyarini

Hesiena mütinaquenicü
 Türücaüyetü heucavetü
 Timaivetü yüvetü
 Mümarivanicü
 Ve'eme mücuxaxasivanicü
 'Aixüa mücuxaxasivanicü
 Visi müticühüavarüvanicü.

¹³ Hicü naitü mütiunetüarie muyuavisie cuiepa cuietüa haramarasie, naitü mana mütitama, nai neniuenieni müpaü 'utaineme, Que mü'ane 'uvenisie maca, Muxa meta, Visi mequetecühüavarüvani, Ve'emeté mequecuxaxasivani, Visi mequecuxaxasivani, Mequete'aitani yuheyemecü.

¹⁴ Memayeneniere yunaucatü müpaü meniutiyuanecaitüni, Mücü niuqui canise'ini, me'utiyuatü, 'uquiravesixi me'utihüxima'ucacu nenevieri me'ipitüacacu que mü'ane yuheyemecü mayeniere.

6

Xapa seyuyari

¹ Mericüsü neneutaniere quepaucua Muxa Nunusi mixünaxü xeime 'atahuta seyuyarisie mieme. Yunaucatü memayeneniere xeime neniuenieni müpaü haineme türanaripaü ti'eniüriücüme, Quenaye'a, queneuxeiya, 'utaineme. ² Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meutuxa mana panieresai. Que mü'ane hesiena macatei tupi pacuecai. Muma cananutimaniyarieni. Rayu'ivarümetü neyani, rayu'ivaque meta.

³ Hicü quepaucua mixünaxü seyu hutarieca mieme, mayeniere neniuenieni hutarieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. ⁴ Hicü xevitü cavaya nivayeyani heuxuretü. Que mü'ane hesiena macatei müpaü catiniupitüarieni müvamuinanicü cuiepa memütama 'aixüa memücateyuxeiyanicü, memüyucuinicü. 'Ixipara 'amütevi pucueitüarie.

⁵ Hicü quepaucua mixünaxü seyu hairieca mieme, mayeniere neniuenieni hairieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meuyüvi mana panieresai. Que mü'ane hesiena macatei quiru ti'inünüatame nahapacaitüni yumamasie. ⁶ Hicü xeime neniuenieni yunaucatü memayeneniere memati'ucai hixüapa heyeniucame que müti'eniüriücücai. Müpaü niutayüni, Türücu merie cacuniyari müpaü quetinaye'atüa xei tucari que müti'iva tevi, sevara meta xei cacuniyari yaxaicüa raye'arücame. 'Asipepüca'iyurieni viya caxie xaicüa.

⁷ Hicü quepaucua mixünaxü seyu naurieca mieme, mayeniere neniuenieni naurieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. ⁸ Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya mecutuxie mana panieresai. Que mü'ane hesiena macatei Tacucuyame catinitevacaitüni. Müquite vahüveme 'utüana niveiyacaitüni. Heiserie mecaniupitüarieni cuiepa memütama vahepaüsita, nauca taparisie mieme, xei tapari vahepaüsita que memüteyupaüme, memüvacuinicü 'ixiparacü hacacü cuiniyacü cuiepa miemete yeutari vacü.

⁹ Hicü quepaucua mixünaxü seyu 'auxüvirieca mieme, mürayutimavatüretüa me'ateme nenivaruxeiya 'iyarite, müme memucui'ivaxü Cacaüyari niuquieyasie memüteviyacaicü, hesiena memiemetetütü memüyuhecüatacaicü, müme va'iyarite. ¹⁰ Carima meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Cusiyari 'acu pemüpasie yuri pemaine, quepaucuaque petivatahüaveni, quepaucuaque tataruri petivapitüani cuiepa memütama taxuriya memütayeuricü. ¹¹ Hicü yuxexütü mecaniuhuritüarieni 'ixuriqui mütuxa memenacatünicü.

Müpaü mepüte'utahüavarie memü'uxipiecacü yareutevicacu 'acuxi, te'uximayatamete memüçayunaitütücaicü cuxi va'ivama memücüi'ivaquecai vahepaü.

¹² Hicü neneutaniere quepaucua mixünaxü seyu 'ataxevirieca mieme. 'Ana cuie carima niutayanecaitüni. Tau puyürixü 'ücarü müyüvipaü. Meseri naitü xuriyapaü 'anetü nayani. ¹³ Xuravesixi muyuavisie memeucatecai meniucaxürieni cuiepa, xapasie que müticaxürüve tacariyari carima 'ucu'ecacacu. ¹⁴ Muyuavi hixüapa pusanixü xapa mütaçucuiyanipaü. Naitü yemurite cuiepa haramara hixüapa mayemata xaüsie püta pupasi, haque mütinieresai pumavecai. ¹⁵ Hicü cuiepa te'aitamete vavemete cuyaxi va'uquiyarima memeuca'ucai memütürücavica, yunaitü vaüriyarica memüte'uximayatametetücai memüyünü'acaita, yunaitü meniuyuti'avietaxüani terüta 'aitüa hürisie. ¹⁶ Müpaü metenitahüave hürite 'aite, Quetanancanama, quetaneti'avietta catasixeyiacü que mü'ane 'uvenisie maca Muxa Nunusi catasihecanicü. ¹⁷ Tucari mümarive canaye'aniri quepaucua memüyeha'ani. Quepai püyüve 'amuveni, meputiyanecai.

7

Queyupäimetü memuseyumarie

¹ Mericüsü 'ana niuqui tuayamete nenivaruxeiya yunaucame. Taserieta ta'utata tahixüapa tasütüa meti'utü meninenacaitüni 'eca, naisarie müca'uyeicanicü cuiepa haramarasie naime cüyesie. ² Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame tau manatineica 'utimiecame, Cacaüyari mayeniere seyuya 'acuetü. Hicü carima nivarutahivieni niuqui tuayamete yunaucame, müme müpaü memütepitüariecai 'axa memiyurienicü cuie haramara. ³ Müpaü niutayüni, Mexicuxi 'axa xepüca'iyurieni cuie haramara naime cüye, tecavati'inüaritüavavecacu tacacaüyari te'uximayatametemama vacanata. ⁴ Hicü 'inüarite nenetimani, que memüteyupaümecai memuti'inüaritüarie. Xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü mecaniu'inüaritüarieni 'Ixaheri xiüyarimama. Xexütü nuivarite mepuxuavecai. ⁵ Cura nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritüarieni, Xuveni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁶ 'Aseri nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Nepütari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Manasexi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁷ Simiyuni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Revi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, 'Isacari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁸ Savuruni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cuse nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Venicamini nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritüarieni.

Meyümüiretü memanacatuxacai

⁹ Mericüsü 'ana neneutaniere. Camüsü teüteri mecaniyümüirecaitüni, tevi püçayüvecai müvaruti'inüatacü. Yunaima teüteriyari vahesüa mecanimietemetetücaitüni, yunaima nuivarite vahesüa mepümiemetetücai, naisarie cuiepa mepüquiecataritücai, naime niuquicü meputiniucacai. Mana meniti'ucaitüni 'uveni hüxie Muxa hüxie me'anacatuxatü, tacü me'a'ütü yumamasie. ¹⁰ Carima müpaü meniutiyaneacaitüni, Catiniyuvicueisitüvametüni tacacaüyari 'uvenisie maca, Muxa meta. ¹¹ Yunaitü niuqui tuayamete mana meniti'ucaitüni 'uveni 'aurie, 'uquiravesixi va'aurie, yunaucatü memayeneniere va'aurie. Hicü meniutihüxima'uni 'uveni hüxie. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari ¹² müpaü me'utiyuatü, Niuqui canise'ini. Visi queticühüavarüvani 'Aixüa quecuxaxasivani

Timaivetü quemarivani
 Pamüpariyusi quepitüarieca
 Ve'eme quexasivani
 Türücaüyetü yüvetü quexasivani
 Tacacaüyari yuheyemecü.
 Müpaü xeicüa cani'aneni.

¹³ Mericüsü xevitü müme 'uquirasi müpaü canetiniutahüave, 'Ime memanacatuxa quehate. Haque mepeyecü. ¹⁴ Ne müpaü netinicühüaveni, Neuxei, masi 'ecü yapepütimate. 'Iya nerahüave, 'Ime mecanihümetüni memu'axüa vaücava me'uximatüarieca. Meniti'ecua yu'ixuriqui, menitituriya Muxa Nunusi mumieriecü. ¹⁵ 'Ayumieme Cacaüyari 'uvenieya hüxie meniti'uni.

Tucaricü tücaricü
 Hesiena mieme meteni'uximayaca tuquitana.

Que mü'ane 'uvenisie maca
 Püvateütani va'üviyatü.

¹⁶ 'Uxa'atüni varie
 Mepücaheuhacacuicuni,
 Mepücaheuharicuni.
 Tau pücavaxürimütüaca,
 Xüri pücava'uximatüaca.

¹⁷ 'Uveni manuve 'aurie
 Mücü Muxa mana 'uветü
 Mücü püva'üviyani
 Muxasi vahüvemepaü yüanetü.
 Püvacuvitüneni
 Naisarie haixa mücuneniere
 Mana meharetü mepayeyuyurini.
 Cacaüyari naime va'ucai
 Cana'itiexüamücü vahüxita.

8

Seyu 'atahutarieca mieme

¹ Mericüsü quepaucua mixünaxü seyu 'atahutarieca mieme, muyuavisie cayuvatü putamarixü merie hurayari yacütütü. ² Hicü niuqui tuayamete Cacaüyari hüxie memüti'u necanivaruxeiya 'atahutame. Cuxineta meniuta'ütüarieni 'atahutame. ³ Hicü xevitü 'aura nayani niuqui tuayame. Mürayutimavatüre niutaqueni huru pusiari 'ahanatü. Vaüca 'üca visi mu'üa caniutuitüarieni, yunaime Cacaüyari teüterimama vanenevierisie mieme, mimavanicü mürayutimavatüresie hurucü muveviya 'uveni hüxie maniere. ⁴ Hicü 'üca cuauniyari niuti'enirümeaitüni Cacaüyari teüterimama vanenevierisie mieme, niuqui tuayame 'etucacu Cacaüyari hüxie. ⁵ Hicü niuqui tuayame 'enuhanaca pusi, 'itahüniyaca tai mürayutimavatüre mieme, neihüani cuiepa. Pecutürrücaai putayuanecai pucumerücaai cuie putayua.

Cuxinetate

⁶ Hicü niuqui tuayamete 'atahutatü, 'atahuta cuxinetayari mema'ücai meniuyucuha'arütüani memitihüsienicü.

⁷ Hicü mexüacame nitahüsieni yucuxineta. Te taimatü xuriya nütü neucaxüriyani cuiepa. Cuie 'esivatücacu xei terisi niutataiyarieni cüyexi 'esivatücacu xei terisi meta, 'üxa müsisiüravi naitü niutataiyarieni.

⁸ Hicü hutarieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Yemuripaü tiyuxexeyatü 'enetü tatü neucahüiyani haramarasie. Haramara 'esivatücacu xei terisi xuriya

nayani. ⁹ Haramarasie memüye'uva 'esivatücacu xei terisi meniucuini. Naviyasixi meniutatümayarieni 'esivatücacu xei terisi.

¹⁰ Hicü hairieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Taheima 'acanecca cuiepa niucaveni xurave 'enetü cüxemepaü tatü. Hatuxame haixa mücunenieriesie 'esivatücacu xei terisisie niucaveni. ¹¹ Xurave Masivi catinitevacaitüni. Ha 'esivatücacu xei terisi hasivitü nayani. Yümüretü teüteri meniucuini ha masiürixücü.

¹² Hicü naurieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Tau puveiya 'esivatücacu xei terisi, meseri yaxeicüa, xuravesixi yaxeicüa. Niucuyüre, tucari mücahecüacacü 'esivatücacu xei terisi, tücarita yaxeicüa.

¹³ Hicü neneutaniere. Niuqui tuayame nenu'enieni muyuavi hixüapa 'aviximeme, carima müpaü 'utaineme, Xüa 'ui, xüa 'ui, xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama quepaucua hipatü cuxineta mütihüsierieni haicatü, quepaucua niuqui tuayamete memitihüsieni.

9

¹ Hicü 'auxüvirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Xurave neniuxeiya taheima mieme cuiepa 'ucavecu. Müvatixavasie mieme yaviyari caniucueitüarieni cümana müreyepienicü meucatevasie. ² Hicü tineuyepieni müvatixavasie. Hicü meucatevasie cuauni nivatineicani teca 'amüpa cuauniaripaü 'anetü. Tau cahecüacacu pucuyürixü, ca'anuyehecüatü patüa cuauni müvatineicacacü müvatixavasie. ³ Hicü cuaunisata mehatinexüaca, cuiepa menivacüne 'usicari. Türücariya mecaniupitüarieni yaxeicüa terücaxi cuiepa miemete que memütetürücavi. ⁴ Müpaü meteniutahüavarieni, 'asimemüca'iyurienicü cuiepa mieme 'üxa, naimé müsisiüravi naimé cüye, masi 'axa memüvayurienicü teüteri Cacaüyari seyuya memücahexeiya yucanata. ⁵ Müpaü meteniupitüarieni, memüvacuainicü, masi memüva'uximatüacacü 'auxüme meseri. Que memüteva'uximatüacai, yaxeicüa mecaniyüacaitüni cumu quepaucua tevi terüca niquei. ⁶ Mücü tucarisie teüteri mepeucuicuni peru mepüyutatexieni memücuinicü. Mepüyuvautüveni memücuinicü, peru müiya püyuta'una, vahesie pumaveni.

⁷ 'Uscari que memüteyuxexeyacai, cavayasixi memücuha'arisie cuyacü mecani'anenecaitüni. Yumu'usie huru mumayaripaü 'aneneme menanutimanacaitüni. Yühüxie teüteri que memüte'aye'anene müpaü mepaye'anenecai müme. ⁸ 'Ucari vahepaü mepüte'ucüpacai. Vatame mayesi vatamepaü pü'anenecai. ⁹ Tepüapaü 'aneneme mepanacatütücatei yutavisie. Yu'anacü meputixuvarücaai, cuyaxi vacaxetatepaü que mütiyuuatüca cavayasixi mehehapacacu cuyacü meheutanausaxüaximetü. ¹⁰ Vacuaxi terücaxi vacuaxipaü cani'anenecaitüni 'anuyemümüsütü. Yucuaxicü mecanitürüvacaitüni, 'auxüme meseri 'axa memüvayurienicü teüteri. ¹¹ Que mü'ane mütiva'aitüvacai niuqui tuayame canihücütücaaitüni mana müre'aitacai meucatevasie. Hepürayusixi vaniuquicü 'Avaruni catinitevacaitüni, Cüriyecusixi vaniuquicü Tiyuca'uname titevatü.

¹² Naye'aniri, xüa 'ui matüari que mutayü. 'Arique cuxi canaye'amücü hutacüa xüa 'ui que mutayü.

¹³ Hicü 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Haqueva meve mürayutimavatüre nauca 'avayari mexeiya hurucü müveviyatüca Cacaüyari hüxie muve, 'ava hixüapa 'utaniucame xeime nenu'enieni. ¹⁴ Müpaü tinitahüave 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame cuxineta macuecai, Niuqui tuayamete quenivarutixüna yunaucame, müme hatuxame 'amüpasie 'Eupürate mütitevasie memanutaxüriya. ¹⁵ Hicü meniutixünarieni yunaucatü niuqui tuayamete memücuha'arisiecai mücü hurayari mücü tucari mücü meseri mücü viyari mecuevietü, memüvacuainicü teüteri 'esivatücacu xei terisi. ¹⁶ Vacuyaxima cavayasixi vahesie mematecai huta sienituyari miriyari miriyari mecaniyupaümecaitüni. 'Inüari nenetimani.

¹⁷ Hicü heinüsitapaü nepütünerixü, 'ipaü me'aneneme nenivaruxeiya cavayasixi, müme vahesie mematecai meta. Yutavisie menenacatütücateitüni tepüa mayetaimaüyetücatei mayecuauniyatücatei mayetataxavi 'asupürepäü. Cavayasixi vamu'u mayesi vamu'upaü cani'anenecaitüni. Vateta nivayeneicacaitüni tai cuauni 'asupüre. ¹⁸ Haica cuiniyayaricü meniucuiini teüteri 'esivatücacu xei terisi, taicü cuaunicü 'asupürecü vateta müvayeneicacaicü. ¹⁹ Cavayasixi yütürücariya mecanexeyacaitüni yuteta yucuaxisie. Vacuaxi cuterixi vahepaü cani'anenecaitüni 'anutimu'utücaitü. Mücücü 'axa mepüvayuricai.

²⁰ Hipatü teüteri mepüca'ucui'ivaxü mevacuicacu. Müme mepücatehayevacai mete'ayexeyatü tita yumamacü memütevevie. Mepücatehayevacai nenevieri mevapitüatü cacaüyarixi 'axa memü'anene, huru pürata vürunise tete cüye cacaüyarixiyari sepa memücaheuneniere memücaheu'enana memücaheucünivave. ²¹ Mepücatehayevacai que memüteyumemivacai que memüteyuquevayacai que memütevacumaüvacai müme memücava'üitamätücai memücavacünamatücai, que memütenavayacai.

10

Niuqui tuayame xapa mahuriecai

¹ Hicü xeime niuqui tuayame neniuxeiya türücaüyeme taheima 'acamiecame, haiv-itüri 'anacatücumé, cuvivi 'anamacame yumu'usie. Taupaü nayexavatücaitüni yühüxie, 'ücateya tai 'iquisaraüyaripaü pütüyuxexeyacai. ² Yumamasie xapa nahuriecaitüni 'esiyeme verime. Yuserieta niutaqueni haramarasie, yu'utata cuiepa. ³ Hicü carima niutaniuni maye que mütiuhiva. 'Utaniucu, 'atahuta türanariyari niuyuani. ⁴ Quepaucua muyua 'atahuta türanariyari ne nepütiti'utüaniquecai. Xeime neniuenieni taheima müpaü haineme, Seyücü queneunama tita pemütü'eni müretüranaxü 'atahuta türanariyari, yapepücaraca'utüani. ⁵ Hicü mücü niuqui tuayame nemuxei haramarasie cuiepa 'uveme, yuserieta neutimeni muyuavisiepaitü. ⁶ Niuyuhütüani 'i'eniecacu que mü'ane yuheyemecü mayeniere, que mü'ane mitivevi muyuavi tita muyuavisie mütixuave cuie tita cuiepa mütixuave haramara tita haramarasie mütixuave naime mütiutivevi. Müpaü niutayüni, 'Ari hicürixüa neutipareri, ⁷ masi quepaucua 'atahutarieca mieme niuqui tuayame mütaniuni, quepaucua mitahüsieni yucuxineta, 'ana tita Cacaüyari mütiuti'avietaxü canaye'amücü caniunüre, que mütiyacuxaxatüvacai texaxatamete hesiena mieme memüte'uximayacai.

⁸ Hicü que mü'ane nemu'eni taheima 'utaniucame, mücü tavari pünesi'utahüavixü müpaü 'utaitü, 'Uma quenemie, quenahuri 'iya xapa 'esimüyeva muveri niuqui tuayame mehurie haramarasie cuiepa 'uvetü. ⁹ Hicü neneyani niuqui tuayamesüa müpaü neticühüavetü münesihuritüanicü xapa 'esimüyeva. 'Iya müpaü netinicühüaveni, Quenanuhurisü queneutacua'i. 'Ayuriepa pasiüre, peru 'ateta xietepäü pacacare. ¹⁰ Hicü xapa 'esimüyeva ne'anuhurieca niuqui tuayame mehuriecai, nenitacuani. Neteta xietepäü pacacarixü. Quepaucua nemitacuai, neyuriepa hasivitü nayani. ¹¹ 'Iya müpaü pünetiutahüavixü, Neuyeveca 'ecü tavari Cacaüyarisie mieme pemüticuxatanicü yumüireme nuivarite vahepaüsita naisarie cuiepa miemete vahepaüsita müireme niuquicü memütiniuca vahepaüsita yumüireme te'aítamete vahepaüsita.

11

Tehecüatamete yuhutatü

¹ Mericüsü haca necaniucueitüarieni ti'inünüatamepaü 'aneme. Müpaü netiniutahüavarieni, Quenanucuquexi, Cacaüyari tuquieya queneuti'inüata mürayutimavatüre meta, mümeta memüyunenevietüve tuquipa quenivaruti'inüata. ² Tuqui tacua queneuhayeva xeciä. Pepüca'iti'inüata, mana memupitüaricü nuivarite hipatü. Müme meniquesticuni Cacaüyari quiecariena huta teviyari heimana huta meseri.

³ Neri yuhutame necanivarexeiyani tehecüatamete. Müme nepüvatiyasani que memüte'unenierixü müpaü memütecuxatanicü xei miriyari heimana huta sienituyari heimana haica teviyari tucari, maixa me'anacatütücaitü hiverica hepaüsita.

⁴ Huriva cüyeyari hutatü, cüxeme hutatü cuie cusiari hüxie müti'u, 'ime mecanihümetüni.

⁵ Xüca xevitü 'axa vayuriemücünü, tai püvayeneica vateta, püvatixüsitüani müme memüvaraye'unie. Müpaü catinimieriemücü que mü'ane 'axa müvayuriemücü. ⁶ Müme heiserie mecanexeiyani memeitinanicü muyuavi mücacaviyecü mexi metecuxata. Heiserie mecanexeiyani ha hepaüsita, xuriya memayeitüanicü, memüvativanicü cuiepa memütama naime cuiniyacü sepa quepaümexa mütivanaque.

⁷ Quepaucua meminüni müpaü metehcüatätü, yeutanaca meucatevasie matine vara'ivamütü püyumieneni. Vara'ivame nivacuimücü. ⁸ Vacaxarite quiecarı hixüapa pütiheni quiecarı 'amacuyevasio. 'Iyari que mütime 'inüaricü, Suruma catinacutevaca, 'Equipitu meta racuteva mücü quiecarı. Mana Tati'aitüvame curuxisie caniumierieni.

⁹ Hipatü naisarie cuiepa miemete, nuivarite vahesüa miemete müireme niuquitecü memutiniuca vahesüa miemete yumüireme teüteriyari vahesüa miemete yunaitü menixeyiacuni vacaxari haica tucari heimana merie tuca. Mepücvataunieni memücateuquiyanicü vacaxari teuquiyapa.

¹⁰ Cuiepa memütama mepüyutemamavieca mevaxeyiatü, temavierica mecanexeyiacuni, 'imiquieri mepüyutanü'airixüani, texaxatamete yuhutatü memüva'uximatüacaicü cuiepa memütama. ¹¹ Hicü haica tucari heimana merie tuca 'anucayacu 'iyari nieritüvame nivaruviya Cacaüyari heiyenü'acu.

Yü'ücatecü menanucu'uni, müme memüvaruxei cuini mieme meniutimamani.

¹² Hicü xeime meniu'enieni taheima 'utaniucame müpaü mütivarutahüavixü, 'Uva xequenanicüni. Muyuavisie menanuticüne haivitürisata, müme memüvaraye'uniecai mevaxeyiacacu. ¹³ 'Anari cuie carima niutayuani. Quiecarı tapa xecüa nacaxürieni tamamata taparisie mieme xei tapari. 'Atahuta miriyari meyupaümetü teüteri meniucui'iva cuie 'utayuacu. Hipatü meneumamacaitüni, 'aixüa metenicuxatacaitüni Cacaüyari taheima macave hepaüsita.

¹⁴ Naye'ani xüa 'ui hutarieca que mutayü. Cuitüva canaye'amücü hairieca xüa 'ui que mutayü.

Cuxineta 'atahutarieca mieme

¹⁵ Hicü 'atahutarieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Hicü carima menetiniucacaitüni muyuavisie müpaü me'utiyuatü, Hicüsüari Tati'aitüvamematü hesüana mieme Cürisitumatü, müme cuiepa mete'aitatü mecanacüne. Catini'aitacamücü yuheyemecü. ¹⁶ Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucatü Cacaüyari hüxie mematecai 'uvenitesie, müme meniutihüxima'uni. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari

¹⁷ müpaü me'utiyuatü,

Pamüpariyusi tepümasipitüa

'Ecü Ti'aitame Cacaüyari

Naimecü pemütürücaüye 'acu,

Que mü'ane 'amuyeicacai

Que mü'ane 'amuyeica,

Que mü'ane 'umamie

'Ecü pecanihücütüni,

Penisütüani

'Acümana peyüanetü

Cuini mieme que pemütitürücaüye.

Penisütüani

Peti'aitatü.

¹⁸ Nuivarite meniha'acaitüni,

Peru 'ahaxüa canaye'ani,

Tucari raye'a

Pemüvatahüavecü müquite,
 Va'ivarica pemüvaminicü
 'Ahesüa miemete te'uximayatamete,
 Texaxatamete,
 Cacaüyari teüterimama,
 Müme memümateheuyehüviri
 Que mü'ane pemühücü,
 Türi 'uquiravesixi yunaitü.
 Naye'ani meta
 'Ecü pemüvaseviximanicü
 Müme cuie memüseviximacai.

¹⁹ Mericüsü Cacaüyari tuquieya caneuyepiere muyuavisie. Cacuni türatuya mü'inüariyari canimasiücücaitüni tuquita yecaitü. Nivayemerücaitüni neyeyuanecaitüni neyetürarücaitüni cuie niutayuanite 'enenetü niucaxürieni.

12

'Uca cumatü

¹ Mericüsü 'inüari masiücütü nayani muyuavisie marivetü. 'Uca mana naniercaitüni tau 'anacatütü meserisie 'avetü, yumu'usie muma 'anamatü tamamata heimana huta xuravesixi mumayari ² nunusi 'ayetütü. Niutahivacaitüni 'icucüinecacu cui tinivenique. ³ Xevitüta masiücütü nayani muyuavisie 'inüaritütü, cu 'epatü heuxuretü 'atahuta mu'uyari hexeyatü, tamamata 'avayari hexeyatü, yumu'utesie 'atahuta mumayari 'anamanatü. ⁴ Yucuaxicü nivananacahapani xuravesixi muyuavisie 'esivatücacu xei teresi, nivareucaxürieni cuiepa. Cu 'amüpa 'uca mütiniverümecai hüxie niuhuni 'icuaimütü nu'aya quepaucua mütiniveniquecai. ⁵ Hicü 'uquitüme niutiniveni, que mü'ane yunaimenivarite tiva'aitüvame mayani, que mü'ane tepüa 'isüyari müticueni. Nu'aya panutivitüquie Cacaüyarisüa 'uvenieya macavesiepaütü. ⁶ Hicü 'uca niuyuta'una macumavesiepai, haque Cacaüyari meicuha'arütüri mana me'üviyarienicü xei miriyari heimana huta sienituyari heimana haica teviyari tucari.

⁷ 'Ana cuya niutaveni muyuavisie. Miyeri, niuqui tuayametemama yunaitü menisütüani cumatü meyucüitüvetü. Cu niyumienecaitüni, niuqui tuayametemama hepaüna, ⁸ peru mepüyutatexi, huyeri pumavecäi memütenaquenicü muyuavisie. ⁹ Hicü mücü cu 'amüpa, mücü cu matüaripai mümieme Cauyumarie mütiteva Satanaxi mütiteva, que mü'ane mütiva'irüviya yunaimenivarite cuiepa memütama, mücü cananuyehüiyani mana. Cuiepapai neucahüiyani, niuqui tuayametemama 'utümana meneucaxüriyani mana.

¹⁰ Hicü xeime neniuenieni müpaü mutayü carima, Hicürixüa canaye'ani, canimasiücünü tacacaüyari que mütiyuvicueisitüva que mütitürücaüye que müti'aita. Canimasiücünü Cürisitu heiserie que mürexeiya hesüana miemetütü. Que mü'ane müvaxaneta ta'ivamarixi, mücü cananuyehüiyani, que mü'ane tacacaüyari hüxie müvaxanetacai tucaricü tücaricü. ¹¹ Mümeri mene'iva Muxa xuriyayacü, memütecuxatacaicü meyuhecüatatü, yutucari memücauyucueririecaicü sepa memucui'ivaxü. ¹² 'Ayumieme quene'atemavieca muyuavi 'acu, xeme muyuavisie xemetitei xequeneyutemamavieca. Xüa 'ui cuiepa xemütama haramarasie xemütama. Cauyumarie neucahüiyani xehesüa cui ha'atü müpaü timaitü, yapaümexa xEICÜA püyüveni.

¹³ Mericüsü quepaucua cu müpaü müretima cuiepapai macahüiya, niveiyacaitüni mücü 'uca 'uqui mutinivexü. ¹⁴ Hicü 'uca caniupitüarieni ma'anatücanicü verica 'amünenapaü, macumavesiepai manuvienicü yuhuyeri, haque müca'ixeyacü cu, haque müremiquieca xei viyari, 'ariqueta huta viyari, 'ariqueta merie viyari. ¹⁵ Hicü cu hatuxamepaü pame ha nanatihayani 'uca 'utüma 'enuhausitüanique. ¹⁶ Peru cuie nipareviecaitüni 'uca. Nivatixavare, muva neucayeurieni hatuxame cu menatihayaxü

yuteta. ¹⁷ Hicü cu niuyeha'ani 'uca hepaüsita. Neyani müyumienenicü, hipame hesiena memüyenunuiva varaye'unietü, müme yamemütecahu Cacaüyari que müti'aita, memüyuhecüata Qesusisüa memiemetetütü, müme varaye'unietü.

13

Yeutariyuhutatü

¹ Mericüsü mana ne'utaqueca xiücaripa haramara tesita, yeutanaca neniuxeiya hara-marasie 'anatiyeiximeme. Tamamata 'avayari nexeyacaitüni, 'atahuta mu'uyari meta, 'avateyasie tamamata mumayari nanamanacaitüni. Mu'uteyasie püra'utücatei que mütiyuseviximacai 'axa titevatü. ² Mücü yeutanaca nemuxei tüvepaü catiniyuxexeyacaitüni, husepaü re'ücatü, mayepaü retenitü. Hicü cu 'amüpa nipitüani yütürücariya, heiserie nipitüanita müti'aitanicü 'uvenisie 'acaitü haque cu müre'aitacai, heiserie vaüca nipitüanita. ³ Mu'uya xevitü mumieriepaü pütüyuxexeyacai, peru que mütiucuinxü nanayehüiyani sepa mümüximecai. Yunaitü cuiepa memütama meni'iyarixieacaitüni me'ixeyatü yeutanaca, hesiena mepüteviyacucai. ⁴ Nenevieri menipitüani cu, mücü heiserie mipitüacü yeutanaca. Yeutanacata nenevieri menipitüani müpaü me'utiyuatü, Quepaicü mücü yeutanacapaü pü'ane, quepaicü püyüve hamatüana müyumieneni.

⁵ Hicü niuqui niupitüarieni vaüca müticuxatanicü, miseviximanicü Cacaüyari 'axa 'utaitü hepaüsitana. Heiserie canipitüarienita huta teviyari heimana huta meseri müpaü mütiyurienenicü. ⁶ Hicü nisutüani 'axa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, 'iseviximatü que mü'ane mühücü, 'iseviximatü tuqueiyata, mümeta muyuavisie memütitei vaseviximatü nisutüani. ⁷ Hicü müpaü tiniupitüarieni müyumienenicü Cacaüyari teüterimama müvaraye'uniecacü, müvara'ivanicü. Heiserie pupitüarie yunaime nuivarite vahepaüsita, naime cuiepa quiecatari vahepaüsita, naime niuquicü memutiniuca vahepaüsita, yunaime teüterixi vahepaüsita. ⁸ Yunaitü cuiepa memütama nenevieri menipitüacaitüni, müme xeicüa cuie munetüariapai memacayasarie Muxa mumierie xapayasie quename tucari mehexeiya manuyünesie, müme xeicüa nenevieri mepüca'ipitüacai.

⁹ Xaütü netü mu'enaxü.

¹⁰ Que mü'ane teüteri teva müvarahapa

Vaviyatü,

Mücü nanuhaniemücü tevapai.

Que mü'ane 'ixiparacü mütiyumemiva,

Mücüta 'ixiparacü

Canimieriemücü vaüriyarica.

Müpaü metemaitü Cacaüyari teüterimama mepüte'uca'enivani yuri mete'erietü.

¹¹ Mericüsü 'ana xeime necaniuxeiya yeutanaca cuieta matine. Cana'avatücateitüni muxapaü. Cupaü tiniuxaxatacaitüni. ¹² Yeutanaca matüari müyüanecai heiserie que mürexeyacai, 'icü naimecü yaxeicüa catiniyurieneni hüxiena 'uветü. Nicuyütüani cuie, müme cuiepa memütamata nivarucuyütüani nenevieri memipitüanicü mücü yeutanaca matüari müyüanecai, que mü'ane manayehüiya müximetü quepaucua mütiucuinxü. ¹³ 'Inüari püvevie mamarivaveme, tai 'aitüatü taheima macanenicü cuiepa teüteri me'ixeyacacu. ¹⁴ Cuiepa memütama tiniva'irüviyani müireme 'inüari pitüarietü, yamütüyurienenicü yeutanaca hüxie 'uветü. Müpaü tinivaruta'aitüani cuiepa memütama 'üquisica memütavevienicü yeutanacapaü tiyuxexeyame, que mü'ane manutanierixü sepa 'ixiparacü mütiucuinxü, mücüpaü 'aneme. ¹⁵ Hicü müpaü catiniupitüarieni 'iyari mipitüanicü yeutanaca 'üquisicayari, mücü müticuxatanicü yeutanacapaü tiyuxexeyatü, müpaü müti'aitanicü memücüi'ivacü queyupaümetü nenevieri memüca'ipitüa yeutanaca 'üquisicayari. ¹⁶ Hicü müpaü tinivaruta'aitüani türi 'uquiravesixi yunaime, memeuca'u memümamave, müme memüyünü'a müme vaüriyarica memüte'uximaya yunaime, yumamasie yuserieta memü'inüaritüarienicü yucanata. ¹⁷ Tevi püca'yüve tixaütü

mütinanenicü mütituanicü me xüca ca'inüaritüarieveni, ra'utü que mütiteva yeutanaca, que müti'inüasie terüvaricaya 'inüariyari nusu. ¹⁸ 'Icücü yapüretimani, que mü'ane 'aixüa müremu'u que'iti'inüata yeutanaca 'inüasicaya. Tevi müpaü catini'inüasieca que mütiteva. 'Inüasicaya 'ataxeime sienituyari heimana haica teviyari heimana 'ataxevi canipaümeni.

14

Mümüiremete vanüavari

¹ Mericüsü 'ana neneutaniere. Camüsü mücü Muxa Nunusi mana navecaitüni yemurisie Siyuni mütitevasie. Hamatüana mana meniti'ucaitüni xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü, yucanata mete'a'utücaitü mücü que mütiteva, 'uquiyarieyata que mütiteva. ² Yuariya neniuenieni muyuavisie haineme, ha 'amüpapaü ti'eniüriücüme, türanari mütürücaüyepaü ti'eniüriücüme. Yuariya nemu'eni, canarivivamete vacuicari canihücütücaitüni. ³ Cuicari mühecua menicuicacaitüni mana meti'utü 'uveni hüxie, yunaucatü memayeneniere vahüxie, 'uquiravesixi vahüxie. Xevitü pücaüyecai meitimanicü mücü cuicari, müme xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari memüyupaümecai xecüa mepimaicai, queyupaümetü memutixünarie me'utinanaiyaca cuiepa memütama vasata. ⁴ Müme mecanihümetüni memücauyusevixima 'ucaravesixi mevaveiyatü, mepücaxuriquitüca. Müme mecanihümetüni memeveiya mücü Muxa que mütimie. Teüteri vasata meputinanaiya memütixünarienicü, Cacaüyari nivesicaya Muxa nivesicaya memacünecü. ⁵ Vateta 'itarica pumave, vahesie pücarahüiva.

Niuqui tuayamete haica niuquiyari memü'atüa

⁶ Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame muyuavi hixüapa haviecame. Niuqui 'aixüa manuyüne yuheyemecü mücuxaxasiva nexeyacaitüni yamütivataxatüanicü cuiepa memütama, yunaime teüterixi yunaime nuivarite naime niuquicü memutiniuca naime cuiepa quiecatari. ⁷ Müpaü nainecaitüni carima, Xequeteneuyehüvirieca Cacaüyari, ve'eme xequene'erieca. Tucari canaye'ani müvatahüavecü 'isücametütü. Nenevieri xequenepitüaca que mü'ane mitivevi muyuavi cuie haramara haixate.

⁸ Hutariacata niuqui tuayame 'utümana niemiecaitüni müpaü 'utaitü, Quiecarü mümarive niuca'unarieniri Vaviruniya quiecariyari. Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiva'itüa memü'axenicü memicumaüvanicü, mana quiecatari meniva'itücaitüni yunaime nuivarite memühecarienicü. Hicürixüa vaquiecarü niuca'unarieni.

⁹ Hairiecata niuqui tuayame va'utüma niemiecaitüni ya'utaitü carima, Que mü'ane nenevieri mipitüa yeutanaca, que mü'ane nenevieri mipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexeyia, que mü'ane mitanaqui'erie seyuya yucanata yumamasie, ¹⁰ mücü nenu'iemücü Cacaüyari vinuya mucatuariva tecüxitana canüitüarievetü, yapüretimani que mütiha'a Cacaüyari quepaucua mücü mihecani. Cani'uximatüariemücü taicü 'asupürecü Cacaüyari niuqui tuayametemama vahüxie Muxa hüxie. ¹¹ Yamete'uximatüariacacu cuauniyari yuheyemecü petineicani. 'Uxipiya mepücahexeyani tucari'cü tücaricü queyupaümetü nenevieri memipitüa yeutanaca, müme nenevieri memipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexeyia, memitanaqui'erie seyuya que mütiteva ra'ucacu vahesie. ¹² Müpaü metemaitü mepüte'uca'enivani Cacaüyari teüterimama, müme yamemütecahu Cacaüyari que müti'aita yuri memüte'erie Qesusisie.

¹³ Hicü xeime neniuenieni müpaü hetaineme taheima, Müpaü quetineu'utüa, 'Aixüa mecani'itüariacacuni müme Ti'aitamesie meteviyatü memücuini hicü 'uxa'atüni varie. Hü, naineni 'Iyari, meni'uxipiecacuni que memüte'u'uximayacai. Tita memüte'uyuri pümasiücünü sepa haque meme'uva.

Cuiepa que mütiucaxirie

¹⁴ Hicü neneutaniere. Camüsü haivitüri mütuxa 'acananierercaitüni. Haivitüri heima nacateitüni que mü'ane Yuri Tevipaü mütiyuxexeyiacai, yumu'usie huru mumayari

'anamatü, yumamasie huxa mataxicaunicai 'acuetü. ¹⁵ Hicü xevitü niuqui tuayame tuquita 'ayeneca nitahivieni que mü'ane haivitüri heima macatei, müpaü 'utaitü carima, 'Ahuxacü queneucaxica. Tucari naye'ani xirica, türicu müsese'icü cuiepa. ¹⁶ Hicü haivitüri heima 'acaitü yuhuxacü cuiepa necuxini. Cuiepa nacuxirieni naitü.

¹⁷ Hicü xevitü niuqui tuayame nivayeneni tuquita muyuavisie. Mücüta huxa mataxicaunicai nacuecaitüni. ¹⁸ Xevitiüxa mürayutimavatüresie neyeyani niuqui tuayame heiserie mexeyacai tai hepaüsita. Carima nitahivieni que mü'ane huxa mataxicaunicai macuecai ya'utaitü, 'Ahuxa mataxicaunicü queneucuxeüri caxie tacariyari cuiepa. 'Ari caxie caniuticuacuaxeniri. ¹⁹ Hicü mücü niuqui tuayame yuhuxacü nicuxeürieni caxie cuiepa. Caxie pünameta 'amüyevata neicaxürieni, 'inüari mayanicü Cacaüyari que mütiha'a. ²⁰ Hicü caxie pünameta mieme niutiquesinarieni quiecarie tesie. Xuriya nivayeneicacaitüni caxie pünameta, cavayasixi vapirenupaü suitü, haica sienituyari heimana xei teviyari quirumetüruyari 'acuyeucacu.

15

'Atahuta cuiniyayari 'atahutatü memi'atüa niuqui tuayamete

¹ Mericüsü xeime 'inüari neniuxeyia muyuavisie mariveme tiyühüxiyatüvame. Niuqui tuayamete nenivaruxeyia 'atahutame 'atahuta cuiniyayari memexeyacai 'imatürieca miemete.

² Hicü haramarapaü 'aneme nepuxei xicüripaü tiyuxexeyame tai nücame. Mümeta nepüvaruxei meme'ivaxü yeutanaca, meme'ivaxü üquisica hepaüna mütiyuxexeyacai, meme'ivaxü seyuya 'inüasicaya cümana mü'inüasie que mü'ane mühücü. Xicüri haramarayari tesita meniti'ucaitüni harupa me'u'ütü Cacaüyari menüavatü. ³ Muisexi Cacaüyarisie mieme ti'uximayatü que mütinüavacai, Muxa que mütinüava, müpaü meteniucuicacaitüni müpaü me'utiyuatü,

Que pemütiyuriene

Pepümarive

Pepüti'ahüxisiyatüvame

Ti'aitame Cacaüyari

Nai pemüti'aita.

Heiseriemecü yapeticamietü

Yuri pehaitü 'apepuyeica,

Nuivarite tiva'aitüvame.

⁴ Yunaitü mepümateheuyehüvirieca Ti'aitame,

Visi mepümatexatani

Que mü'ane pemühücü.

'Ecü 'axaütame pepüpasie,

Yunaitü nuivarite meni'axüacuni,

Meniyuneneviecacuni

'Ahüxie meti'utü

Mümasiücücü

Tita pemütiyuriene

Heiseriemecü yapeticamietü.

⁵ Mericüsü 'ana neneutaniere. Haque masi yemecü mepasie tuquita muyuavisie, haque Cacaüyari mehecüasie, mana tineuyepiyani. ⁶ Tuquita menayenexüani niuqui tuayamete 'atahutatü memi'atüa 'atahuta cuiniyayari. Rinu 'ixuriquiyari mü'itiyacai müxavatücai mepanacatütücatei, yutavisie huru hüiyameyaricü mepühüatücatei. ⁷ Hicü yunaucatü memayeneniere, xevitü mücü nivaruhanitüani niuqui tuayamete huru xacüyari 'atahutame haxüa hüpüneme, Cacaüyari yuheyemecü mayeyuri que mütiha'a 'inüariyari. ⁸ Hicü tuquita cüsi niutahüne, Cacaüyari que mütimarive que mütitürücaüye

'inüariyari puyü cüsiyari. Xevitü püçayüvecai tuquita meutahanicü mexi catiparivecai 'atahuta cuiniyayari, 'atahutatü niuqui tuayamete memi'atüa.

16

Haxüa que memüte'upitüarie xacürüte müpaü tihüpüneme

¹ Mericüsü xeime neniuenieni carima 'utaniucame tuquita müpaü tivacühüaveme niuqui tuayamete 'atahutame, Mana xequenehu, cuiepa xequeneucatuaxüa 'atahuta xacüyari Cacaüyari haxüaya mühüpüne.

² Hicü mexüacame neyani. Neicatuani yuxacü cuiepa. Hicü teüteri memüte'a'utücatei yeutanaca seyuyacü nenevieri memipitüacai 'üquisica yeutanacapaü mütiyuxexeyacai, müme cuini mieme 'axa 'anemecü meniuti'esata.

³ Hicü 'utümana mieme neicatuani yuxacü haramarasie. Xuriya nayani müqui xuriyayapaü 'anetü. Yunaitü memayenenierecai meniucuini haramarasie memü'uvacai.

⁴ Hicü hairieca mieme neicatuani yuxacü hatuxametesie haixatesie. Mücüta xuriya nayani. ⁵ Hicü mücü niuqui tuayame hacü mühürütüariecai neniuenieni müpaü 'utaineme, 'Ecü 'apemuyeicacai 'apemuyeica pemüpasie, heiseriemecü pepütüyurie müya pemütivamari'itüacü. ⁶ Ateüterima vaxuriya niucamete vaxuriya memutiyeurixücü, 'ecüta xuriya pepüvaru'itüa. Müpaü pütünaquixü vahesie. ⁷ Xeimeta neniuenieni mürayutimavatüresie müpaü 'utaineme, Hü, Ti'aitame Cacaüyari nai pemüti'aita, yuri pehaitü heiseriemecü yapeticamietü pepüti'amari'itüva.

⁸ Hicü naurieca mieme neicatuani yuxacü tausie. Tau müpaü catiniupitüarieni müvativarücanicü teüteri taicü. ⁹ Teüteri menitivariquecaitüni cuini mieme, peru meniseviximacaitüni que mü'ane Cacaüyari mühücü, 'axa me'utiyuatü hepaüsitana heiserie mexeyacaicü müpaü mütivacuiniyatüanicü. Mepücatehayevacai que memüteyuriecai, mepüçayuvaüriyacai ve'eme memü'eriecacü.

¹⁰ Hicü 'auxüvirieca mieme neicatuani yuxacü yeutanaca 'uvenieyasie haque müre'aita. Naisarie müra'aitacai nacuyüre. Teüterimama yuneni menicuquevecaitüni müvarucucünecaicü 'ana. ¹¹ Cacaüyari muyuavisie macave mecaniseviximacaitüni 'axa me'utiyuatü hepaüsitana, mücü müvarucuitücateicü memü'esatücateicü. Peru mepücatehayevacai que memüteyuriecai.

¹² Hicü 'ataxevirieca mieme neicatuani yuxacü hatuxame 'amüpasie 'Eupürate mütitevasie. Ha mana niucavani macuha'arisienicü te'aitamete vahuye tau manatineicasie miemete.

¹³ Hicü necanivaruxeiya cacaüyarixi yuhaicame memüca'itiyatücatei, temusi vahepaü me'aneneme, cu teta yeutanaca teta tixaxatame müti'itavacai teta me'ayenexüacu.

¹⁴ Müme cacaüyarixi 'axa memü'anene va'iyarite mecanihümetüni. Marivemecü metenyuriecaitüni, meneutayeixüani yunaime cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa, memüvacuxeürienicü cuyacü, mücü tucari mümarive 'aye'ayu que maine Cacaüyari nai ti'aitame. ¹⁵ Mücü müpaü paine, Neuxei, tinavayame mü'axepaü nepunuani. 'Aixüa pü'itüarieni que mü'ane müyühütüa, que mü'ane müha'arisie yu'ixuriqui mücavaune capa mavetü 'uyeicanicü 'uxa'a varie me'ixeyacacu que mütiyuteviya. ¹⁶ Mericüsü teüteri menivarucuxeürieni haque 'Arümaquetuni mütiyuteva Hepürayusixi teüteriyari vaniüquicü.

¹⁷ Hicü 'atahutarieca mieme neicatuani yuxacü 'ecapa. Hicü muyuavisie niuqui nivayeyani tuquita 'uveni manuvesie carima 'utaitü, Canaye'aniri.

¹⁸ Caniucumerücaitüni necuyuanecaitüni necutürarücaitüni. Cuie carima niutayuani, que mücatitayuavecai quepaucua tevi cuiepa 'ucaitü matüa hicüque, cuini mieme tiutayuatu nayani. ¹⁹ Hicü quiecarü 'amacuyeva haicacüa niutitare. Hipame nuivarite vaquiecarite caniucaxürieni. 'Ana Cacaüyari Vaviruniya quiecarü mümarive

quiecatari pücavarutatümayaxü, masi yutecüxita mieme yuvinu nivaru'itüani yuhaxüa. ²⁰ Naitü cuie haramara hixüapa mayema niyupata, yemurite niutimamavere. ²¹ Teüteri vahesie niucaxürieni te nauca haxuvayari rahetetücaitü. Teüteri meniseviximacaitüni Cacaüyari 'axa me'utiyaütü hepaüsitana, te 'acaxüriecu memüte'ucuinixücü cuini mieme.

17

'Uca mümari'itüarieni

¹ Mericüsü 'atahutatü niuqui tuayamete 'atahuta xacüyari memexeyacai, xevitü mücü 'aura canayani. Müpaü canetiniutahüave, Quenaye'a. Nepümasixeisitüani que mütimari'itüarieni mücü 'uca tuminicü müyuvitünüa marivetü, hatuxame 'amüpa tesita 'acaitü. ² Mücü menicumaüvacaitüni cuiepa te'aitamete cava'üyatücacu. Vinuyacü cuiepa memütama menitarüvecaitüni, mücü yuvitünüacacu.

³ Hicü 'Iyari nesi'uviyacu mücü canenevitüni macumavesiepai. 'Uca neniuxeiya yeutanaca meutaüraüyesie 'acaima. Yeutanaca naisarie hesiena püra'ucai 'axa que mütitevacai yuseviximatü. 'Atahuta mu'uyari tamamata 'avayari canexeyacaitüni.

⁴ 'Uca taüraüyeme xureme panacatücücai. Hurucü tetexi visi müraye'arücü perüracü püquemaritüarietücai. Huru tecüxiyari pahanacai yumamasie hüneme. Pü'inüariyatücai que mütiyuseviximacai que mücati'itiyacai müpaü tiyuvitünüatü. ⁵ Canatana que mütitevacai na'ucaitüni 'üquisica mü'aviecü, Vaviruniya quiecarü 'amacuyeva, 'anuyütü, Cuiepa miemete tuminicü memüyuvitünüa, yunaitü memüyusevixima, 'icü pühücü vavarusi, 'anuyütü. ⁶ Hicü mücü 'uca neniuxeiya tavecama Cacaüyari teüterimama vaxuriya 'anu'ieca, müme memüyuhecüatacai Quesusisüa memiemetetütü vaxuriya 'anu'ieca. Hicü ne'ixeyatü cuini mieme neni'iyarixiecaitüni. ⁷ Niuqui tuayame müpaü canetiniutahüave, Titayarisü peti'iyarixie. Nepümatihecüatüani 'avie niuqui 'uca hepaüsita yeutanaca metücü 'atahuta mu'uyari tamamata 'avayari mexeiyapa hepaüsita. ⁸ Mücü yeutanaca pemüxeiya, mücü 'aniuyeicacaitüni, hicü 'apüca'uyeica. Meucatevasie vatineme, püyemie müca'unarienicü. Cuiepa memütama queyupaümetü memüca'acayasarie cuie munetüarietücai xapasie tucari memexeyapa manuyünesie, müme meni'iyarixiecacuni quepaucua memixeyapa mücü yeutanaca 'amuyeicacai, hicü 'amüca'uyeica, mayeneni.

⁹ 'Üquisica 'ipaü cani'aneni meitimanicü que mü'ane 'aixüa müremu'u mütimaive. 'Atahuta mu'uyari, mücü 'atahuta yemuriyari canihücütüni hesiena maca 'uca. ¹⁰ Te'aitamete 'atahutatü mecanihümetüni meta. Yu'auxüvitü menacaxürieniri, xevitü 'apuyeica, xevitüta pücueviya pücanuave cuxi. Quepaucua munuani, peuyevese 'esiva yamüreuterecü xaicüa. ¹¹ Mücü yeutanaca 'amuyeicacai 'amüca'uyeica, mücü 'atahairieca mieme canihücütüni müme. 'Atahutatü vahesüa canimietüni. Caniyemieni müca'unarienicü.

¹² Tamamata 'avayari pemuxei, mücü tamamata te'aitamete mecanihümetüni. Mete'aitatü mepüca'isutüavave cuxi. Heiserie mecanitanaqui'ericuni xei hurayari memüte'aitanicü yeutanacamatü. ¹³ Müme va'iyari caniyuxevini. Yütürücarüya mecaniyetüarietüni yeutanaca vatürücarüya mexeiyanicü, heiserie mexeiyanicü müme heiserie memexeyapaü. ¹⁴ Cuya menivevietüni Muxa me'aye'unietü. Muxa nivaravamücü cusiyarite müvacusiyaricü te'aitamete mütiva'aitüvamecü. Müme hamatüana memü'uva meputa'inierie mepanayexeyarie yamepütetahu.

¹⁵ Hicü müpaü netiutahüavixü, Ha pemuxei haque meca 'uca müyuvitünüa, mücü nuivarite mecanihümetüni mümüiremete teüterixi niuquitecü memutiniuca mepühüme.

¹⁶ Tamamata 'avayari pemuxei, yeutanacata, 'axeicüa mecaniti'uxive'eriecuni 'uca müyuvitünüa. 'Ucu'eirivame menayeitüacuni maveme. Menitacuaicuni vaiyarieya, menitaiyacuni taicü. ¹⁷ Cacaüyari müpaü pütiva'iyaritüani müpaü memüteyurietücacü mücü püta que mütiyurietücacü va'iyari yuxevicacu me'ipitüacacu yeutanaca mücü püta

müti'aitametünicü vahesie mieme. Müpaü meteyurieyu catinaye'atüariemücü nai Cacaüyari que mutayü. ¹⁸ 'Uca pemuxei, mücü quiecarari mümarive canihücütüni haque cuiepa te'aitamete meme'aitüarie.

18

Vaviruniya que mütiuca'unarie

¹ Mericüsü 'ana nenixeiya xeime niuqui tuayame taheima 'acamiecame cuini mieme heiserie mexeyacai. Cuiepa canacuhecüare 'iya marivecacu. ² Hicü türücaüyemecü niutahiva müpaü 'utaitü, Quiecarari mümarivecai niuca'unarieniri Vaviruniya. Cacaüyarixi 'axa memü'anene vaqui nayani, yunaitü 'iyarite memüca'itiatüca, yunaitü viquixi memüca'itiatüca yunaitü memü'uxive'eriva vatesariya ratüa. ³ Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiiva'itüa memü'axenicü memicumauvanicü, mana quiecatari yunaima nuivarite meniva'itüacaitüni cümana memühecarienicü. Cuiepa te'aitamete menicumauvacaitüni cava'üyatücacu. Tetuayamete cuiepa miemete meheuca'utü menayuyeitüacaitüni visi 'ane müyupitüacaicü 'anayuhayevamecü.

⁴ Hicü neni'enieni xeime müpaü mainecai taheima, Quiecarisise xequenevayecüni neteüterima 'acu, xehesieta rahüiyanicü tita 'axa memüte'uyuri mana quiecatari, xemücate'ucacucuinenicü 'iya que müticuine. ⁵ Tita 'axa mütiuyuri niucuxeüriyani muyuavisiepaütü. Cacaüyari püca'itatümai que mütiuyuri heiseriemecü yacaticamietü. ⁶ 'Axequetenapiniri que mürapicai. Hepaüna capaümeme masi tavarari cuxi 'axequetenapiniri müpaü mütiuyuricü. Tecüxitana haque meinütüacai yuvinu tavarari cuxi yaxequeteneutanütüiri. ⁷ Marivetü que mürayuyeitüacai visi 'ane que mütiyupitüacai, yaxeicüa 'uximatüarica heiverica xequenepitüaca. Yu'iyarisie müpaü paine, 'Ena neti'aitametütü 'enepuca. Necarecacünatü nepüca'ayani, heiverica nepücahexeyani. ⁸ 'Ayumieme cuiniyaya xei tucarisie caninuamücü, müyacü cuiniyacü hacacü püpitüarieni. Taicü nitataiyariemücü. Canitürücaüyeni que mü'ane mitamari'itüani ti'aitametütü Cacaüyaritütü.

⁹ Hicü cuiepa te'aitamete queyupaümetü memicumauvacai cava'üyatücacu hamatüana visi 'ane memüyupitüacai, müme meniutisuanacuni meyuheiverietü mehe'erivatü quepaucua memixeiya cuauni 'atineicame tataiyarieximecacu. ¹⁰ Memamatü müpaü müti'uximatüarieximecü, teva meniti'uicuni müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucua quetiumari'itüarie Vaviruniya quiecarari marivetü türücaüyetü.

¹¹ Tetuayamete cuiepa miemete mecaniutisuanacuni meyuheiverietü mehe'erivatü, müpaü metemaitü, xevitü tavarari püca'inaneni va'icate. ¹² Meneiye'icatacaitüni mana huru me'atüvatü pürata tete müraye'arü perüra rinu 'ixuriquiyari 'ixuriqui mütataüravi sera 'ixuriquiyari 'ixuriqui müxuxure, naime cüye visi mu'üa, naitü mutiveviya herepanite tameyaricü, naitü mutiveviya cüye müraye'arücü, tepüa müxeta tepüa mümerücavi marümuri teteyari ¹³ canera visi mu'üatüca 'üca mixaxi rivanu vinu viya harina türüca vacaisixi muxasi cavayasixi caxetate teüteri, teüteri va'iyarite meta. ¹⁴ Müpaü meputiyuaneni 'ana, Tita pemütihive'eriecai 'a'iyarisie cuacuaxicacu, 'ahesüa caniumaveni. Xavatütü marivetü naitü tiniutatümayarieni 'ahesüa. Yuheyeme pütiumaveni.

¹⁵ Müme memituacai müya 'aneneme, müme meheuca'utü memayuyeitüacai cümana, yunaitü tevapai meniti'uicuni memamatü müpaü müti'uximatüarieximecü, me'utisuatü meyuheiverietü ¹⁶ müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucuaque pumaveriyari quiecarari marivetü. Rinu 'ixuriquiyari 'ixuriqui mütataüravi müxuxure nanacatücaitüni, yuquemaritüatü hurucü tetexi visi müraye'arücü perüracü. ¹⁷ Xei hurayarisie niutimavere cui que müreucavecai.

Naviya nü'avamete, yunaitü naisarie memü'axe naviyasie meyetetü, naviya vequemete, queyupaümetü haramarasie memüte'ivacai, mümeta tevapai meniti'uicaitüni. ¹⁸ Me'ixeyatü cuauni 'atineicame tataiyarieximecacu meniutihivacaitüni müpaü

me'utiyuatü, Haquevasü xevitü quiecari mücü 'amacuyeucaipaü 'anetü. ¹⁹ Tumuanari meneutivivivacaitüni yumu'usie me'utisuatü meyuheiverietü müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucua que tiumaveriyari quiecari marivetü. Mana meheuca'utü menacüne yunaitü naviyasixi memüvarexeiya haramarasie, mücü vaüca mürexeiyacaicü. ²⁰ Muyuavisie xequeneyutemamavieca xehe'erivatü. Cacaüyari teüterimama, nü'arisixi texaxatamete yunaitü xequeneyutemamavieca. Cacaüyari 'imari'itüatü nixehecüatani heiserie xemexeyacü xeme.

²¹ Hicü niuqui tuayame mütürücaüye nenutuni tete matapaü necame. Haramarasie neicahüani müpaü 'utaitü, Yaxeicüa carima tinica'unariemücü Vaviruniya quiecari mümarive. Tavari 'uxa'a varie pacumaveni. ²² Canarivivamete xaverusixi cürautavivamete cuxineta hüsivamete mepüca'enierieni 'ahesie. Naime tevivamete mepücaxuaveni 'ahesie. Tüxüme püca'enierieni 'ahesie. ²³ Cüxeme 'ahesie pücaçüxeniri. Neneüqueme viquivame vaniüqui püca'enierieni 'ahesie. 'Ahesüa quiecatari memütetuacai cuiepa memütama va'isücate mecanihümetücaitüni. Peti'aquevayacacu meteni'irüviyariecaitüni yunaitü nuivarite. ²⁴ Mana mücü quiecarisie masiücütü nayani texaxatamete vaxuriya mutayeuricü Cacaüyari teüterimama vaxuriya mutayeuricü, yunaitü cuiepa memucui'ivaxü vaxuriya mutayeuricü mana.

19

¹ Mericüsü 'ana neni'enieni yuariya yumüireme teüteri vaniüquipaü ti'eniürüçüme türücaüyeme. Müpaü meniutiyuanecaitüni muyuavisie, 'Aixüa xequeneutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita. Pütüyuvicueisitüvame püve'eme pütürücaüye tacacaüyari. ² Yuri haitü heiseriemecü yaticamietü pütüyumari'itüva. Nitamari'itüani mücü 'uca mümarivecai tuminicü müyuvitünüacai, que mü'ane müvaseviximacai cuiepa memütama yuvitünüatü. Cacaüyari 'apürepiniri 'uca metayeuricü teüterimama vaxuriya. ³ Hicü hutarieca müpaü meniutiyuani, 'Aixüa xequeneutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita. Camü, cüsi yuheyemecü nivatineicani mana. ⁴ Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucame vahamatü yunaucatü memayeneniere meniutihüxima'uni yunaitü. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari 'uvenisie 'acaicu müpaü me'utiyuatü, Niuqui canise'ini. 'Aixüa xequeneutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita. ⁵ Hicü niuqui nivayenenü 'uveni manuvecaisie müpaü 'utaitü, 'Aixüa xequeneutiyuaneni
Tacacaüyari hepaüsita
Yunaitü 'iparevivametemama
Yunaitü xemüteheiyehüviri
Türi 'uquiravesixi yunaitü.

Neüquiya 'ixüarariyari Muxa mivevie

⁶ Hicü mümüiremete vaniüqui neni'enieni. Ha 'amüpapaü pütü'eniürüçücai, türanari mütürücaüyepaü. Müpaü mecaniutiyuanecaitüni,
'Aixüa xequeneutiyuaneni

Cacaüyari hepaüsita,

Ti'aitatü matüacü

Ti'aitame mütacacaüyari

Nai müti'aita.

⁷ Tequetatemamavieca

Temavierica tequehexeyani

Visi tequete'ixatani

Maye'acü Muxa mütineüquecü.

'Üyaya puyucuha'aritüa.

⁸ Caniupitüarieni rinu 'ixuriquiyari

Müxavatü mü'itiya manacatünicü.

Rinu 'ixuriquiyari cani'inüaritüni, tita memüteyurie heiseriemecü yametecahutü Cacaüyari teüterimama va'inüariyari.

⁹ Hicü müpaü pünetiutahüavixü niuqui tuayame, 'Aixüa mecani'itüarieca müme memuta'inierie 'ixüararipa, Muxa neüquecacu. Müpaüta nerahüave, 'Icü Cacaüyari niuquieya müyuri canihücütüni. ¹⁰ Hicü hetüana neniutihüximaqueni nenevieri ne'ipitüanique. Müpaü nerahüave, Quetineuhayeva. 'Ahepaü necatini'uximayatametüni ne, 'a'ivama memüyuhecüata Quesusisüa memiemeteütü vahepaü nepüti'uximaya. Nenevieri quenepitüaca Cacaüyari püta. Que mü'ane müyuhecüata Quesusisüa miemetütü, mücü 'iyari canipitüarieca Cacaüyari texaxatametemama vahepaü.

Que mü'ane cavaya meutuxasie macatei

¹¹ Mericüsü muyuavi neniuxeiya reutenime. Cavaya meutuxa mana niuvecaitüni. Que mü'ane hesiena macatei Yamüticamie catinitevacaitüni, Yuri Maine titevatü. Heiseriemecü yaticamietü catiniyumari'itüvametücaitüni caniyumienecaitüni. ¹² Hüxiteya tai mütaçapaü pütüyuxexeyacai, yumu'usie müireme muma nanamanacaitüni. Que mütiteva naye'ucaitüni hesiena, peru xevitü 'asipücatimaicai que mütiteva, 'iya xeicüa yapütimaicai. ¹³ 'Ixuriqui xuriyacü müxure nanacatücaitüni. Cacaüyari Niuquieya catinitevaca. ¹⁴ Cuyaximama muyuavisie miemete meneveyacaitüni 'ütümana cavayasixi memeutuxa vahesie me'utetü, rinu 'ixuriquiyari mütuxa mü'itiya me'anacatütücaitü. ¹⁵ Tetana niyeneicacaitüni 'ixipara meutixicacaunicai cümana müvativitenicü nuivarite. Pütiva'aitüa tepüa 'isüyari 'acuetü. Mücü canihücütüni que mü'ane mitiquesina caxie pünameta mieme, 'inüari vevienetü Cacaüyari nai müti'aita que mütiha'a que mütivaheca. ¹⁶ Camixayasie teurieyasie müpaü püre'uxacai que mütiteva, Te'aitamete Tiva'aitüvame titevacacu, Cusiyarima Vacusiyari titevacacu.

¹⁷ Mericüsü xeime neniuxeiya niuqui tuayame tausie 'uveme. Carima niutahiva müpaü tivacühüavetü yunaima viquixi muyuavi hixüapa me'avüximecacu, Xequenacüni, xequeneyucuxeürie, Cacaüyari 'icuai püvevieni vaücava. ¹⁸ Xequetenecuaca te'aitamete vavaiyari, cuyaxi va'uquiyarima vavaiyari, memütürücavi vavaiyari, cavayasixi vavaiyari, müme vahesie memutecai vavaiyari, yunaitü memüyünü'a memüte'uximayatamete türi 'uquiravesixi yunaima vavaiyari. ¹⁹ Hicü yeutanaca neniuxeiya, cuiepa te'aitamete vacuyaxima me'üarime. Yunaitü meniycuxeürieximecaitüni memüyutacuinicü me'eye'unietü que mü'ane cavayasie macatei cuyaximama mevaraye'unietü. ²⁰ Hicü yeutanaca niuviyarieni, hamatüanata tixaxatame müti'itavacai niuviyarieni, que mü'ane 'inüari mütiveiecai yeutanaca hüxie cümana mütiva'irüviyacai müme memitanaqui'eri yeutanaca seyuya müme nenevieri memipitüacai 'üquisicaya hepaüna mütüyuxexeyacai. Mücü yuhutatü me'ayenenieretü meneucaxüriyani haracuna müta'asie 'asupürecü müta'asie. ²¹ Hipatü yunaitü meniucui'iva 'ixipara vayeneicacacu que mü'ane cavayasie macatei tetana. Yunaitü viquixi meniutihuxani vavaiyaricü.

20

Xei miriyari viyari

¹ Mericüsü niuqui tuayame neniuxeiya muyuavisie 'acamecame yavi 'acuecame para mürevatüyepienicü meucatevasie, carena caunariyari 'amüpa 'ahurietü yumamasie. ² Hicü mücü cu niuviya meripai mümieme Cauyumarie mühücü Satanaxi mühücü. Canecuvieni xei miriyari viyari. ³ Meucatevasie heicahüaca nenunani, quiteniena niseyumani, mücativa'irüviyanicü nuivarite mexi cataparivecai xei miriyari viyari. 'Anaque neuyeveca müxünarienicü yapaümexa.

⁴ Hicü te'aitamete va'avenite neniuxeiya mana 'a'ucame. Hesiena menayaxe müme heiserie memupitüarie. Mecani'isücatetücaitüni que memüte'upitüarie. Hicü hipameta nenivaruxeiya, müme vamu'u manutivitequietüca memüyuhhecüatacaicü

Quesusisüa memiemetetütü, Cacaüyari niuquieya memücuxatacaicü yeutanaca nenevieri mecapitüatü hepaüna 'aneme meta 'üquisica, seyuya mecanaqui'erietü yucanata yumamasie, müme va'iyarite neniuxeiya. Müme me'anutaneniereca, Cürisitumatü te'aitamete menacüne xei miriyari viyari. ⁵ Hipatü müquite mepüca'anutanenierixü cuxi 'ana, xei miriyari viyari 'utaparecuque menanutaneniere 'imatüremete. Que memüte'anucu'uitüarie haitürüvemete, matüari mieme catinitevaca. ⁶ 'Aixüa cani'itüaricamücü, canipasiecamücü que mü'anesie mütinaque matüari miemecü manucuquenicü. Vacucuyame heiserie pücahexeiya vahepaüsita hutarieca memücuinicü, müme masi mara'acate mepühümetüni Cacaüyarisie miemete Cürisitusiasie miemete. Hamatüana te'aitamete mehümetütü mepüte'aitani xei miriyari viyari.

⁷ Mericüsü quepaucua mütapare xei miriyari viyari, Cauyumarie nixünariemücü manutahüiyasie. ⁸ Püvatineni mütiva'irüviyanicü nuivarite taserieta ta'utata tahixüata tasutüapai memetitei cuiepa, Cuquitari Macuquitari yunaime. Nivacuxeüriemücü memüyutacuinicü haramara tesita miemepaü xiücaripaü meyupaümetü. ⁹ Hicü cuie 'amacuyevasio meneutiyunixüani. Quiecarü münacu'eriva 'aurie menicutecaitüni Cacaüyari teüterimama memütihipitecasie, peru tai nacaneni muyuavisie nivarutixüsütüani müme. ¹⁰ Que mü'ane mütiva'irüviyacai Cauyumarietütü mana neucahüiyani haracuna 'asupürecü müta'asie, haque yeutanaca tixaxatame müti'itavamatü memüyetecai. Tucari'icü tücaricü meni'uximatüariecacuni yuheyemecü.

'Uveni mütuxa huxie memuhapanie 'isücame müvatahüavecü

¹¹ Hicü ti'aitame 'uvenieya neniuxeiya 'amüpa mütuxa. Que mü'ane hesiena macatei mexeiyatü cuie muyuavi naitü niyupataxüani huxiena memücatitenicü. Vahuyeri pumavecai muva memücatitenicü. ¹² Hicü müquite nenivaruxeiya 'uquiravesixi türi yunaime, 'uveni manuvecai huxie meti'ucame. Xapate niutiverarieni. Xevitüta niutaverarieni xapa haque memacayasarie müme tucari memexeiya. Hicü müquite meniuta'ivaviyarieni que memüte'uyuri hepaüsita que müre'uxacai xapatesie, müpaü meteniupitüarieni. ¹³ Mana müquite menivayecüne haramarasie memüyetecai, Tacucuyamesüa, Müquite Vahüvemesüa menivayecüne müquite mana memüyetecai. Yuxexütü me'uta'ivaviyarieca que memüte'uyuri hepaüsita, müpaü meteniupitüarieni. ¹⁴ Tacucuyame caneucahüiyani haracuna müta'asie Müquite Vahüveme 'üaritü. Müpaü que memüte'ucui'ivaxü müme, hutarieca müya catinitevaca. ¹⁵ Que mü'ane müca'acayerie xapasie tucari mexeiya manuyünesie, mücüta haracuna müta'asie caneucahüiyani.

21

Muyuavi mühecua cuie mühecua

¹ Hicü muyuavi mühecua cuie mühecua neniuxeiya. Meripai mieme muyuavi meripai mieme cuie neutayeixüani, haramara püca'anieresai. ² Cacaüyari quiecarieya Querusareme mühecua neniuxeiya muyuavisie 'acamiename, Cacaüyari manucasie 'acamieme, ha'arisiecame viquivame que mürequemarie yücünasie mieme. Ne Vanitütü necanixeiya. ³ Hicü neni'enieni que mü'ane carima müpaü mutayü muyuavisie, Hicürixüa Cacaüyari teüteri vasata nitaquimücü, vasata 'ucaitü nayeimücü. Teüterimama mecanihümetücacuni, mücütütü nivateütacamücü vacacaüyaritütü. ⁴ Naime va'ucai cana'itixüamücü vahüxita. Tavari mepücaacuini mepücayuheiverieca mepüca'utihivani mepücate'ucacucuieni. Tita meripai mütimiemetücai catinanacayaniri.

⁵ Hicü que mü'ane 'uvenisie macatei müpaü niutayüni, Camü, naime hecuame nepayeitüaxime. Müpaüta netiniutahüave, 'Ipaü quetineu'utüa, müyüvecü 'icü niuquisie yuri müti'eriecacü, yuri mainecü. ⁶ Müpaüta pünetiutahüavixü, 'Ari tinaye'ani naitü. Ne Mexüacame 'imatüreme netitevatü, ne necanihücütüni que mü'ane misütüa minüni. Que mü'ane meuharimücü, ne neca'icuetatütü neniharitüamücü nehaixacü cümana

tucari mexeiyanicü. ⁷ Que mü'ane mürayu'iva, hesiena catininaquimücü 'icü naitü. Neta Cacaüyarieya necanayeimücü, 'iyata nenive rayani. ⁸ Peru queyupaümetü memamatü memucunuaxüa, yamemücatecahu, memüyusevixima, memüteyumemiva, memüvacumaüva müme memücava'üitama memücavacünama, memüteyuquevaya, tetexi memüvarayexeiya, yunaitü memüte'itava, yunaima vahesie pütinaqueni haracuna 'asupürecü müta'asie memeucaxüriyanicü haque hutarieca memecuini.

Querusareme quiecariyari mühecua

⁹ Hicü 'atahutatü niuqui tuayamete 'atahuta xacüyari mema'ücai hüpüneme 'atahuta cuiniyayari 'imatürieca mieme, xevitü müme 'aura 'ayaca müpaü pünetiutahüavixü, Que-naye'a. Viquivame nepümasixeisitüani Muxa 'üyaya mayani. ¹⁰ Hicü 'iyari nesi'uviyacu, canenevitüni yemuri 'amünenasie 'emutevisie. Cacaüyari quiecarieya pünesi'uxeisitüa Querusareme. Muyuavisie nacaneni Cacaüyari manucasie 'acamietü ¹¹ Cacaüyaripaü visi 'anetü. Que mütixavatücai, tete visi müraye'arüpaü catiniyuxexeyacaitüni casüpe teteyaripaü tete manuyehecüapaü. ¹² Tesariyari 'enetü 'e'utevitü canitinierecaitüni tamamata heimana huta quitenieyari hexeyatü. Maquitenietücateisie niuqui tuayamete meniti'ucaitüni tamamata heimana yuhutatü. Que memüteteteva nuivarite mana tina'utücateitüni nuivarite 'Ixaheri nivemama vahesie memüyecü tamamata heimana yuhutatü que memüteteteva. ¹³ Tau manatineicasie haicacüa natetenicaitüni, ta'utata haicacüa, taserieta haicacüa, tasutüapai haicacüa. ¹⁴ Quiecarie tesariyayari tamamata heimana hutame canexeyacaitüni 'itutuicame. Hesiena que memüteteteva tamamata heimana yuhutatü teyü'üquitüvametemama Muxasie miemete catine'ucaitüni.

¹⁵ Que mü'ane müneticühüavecai ti'inüatame nacuecaitüni huru hacayari 'i'inüataque quiecarie, quiteniete, tesariyayari naime. ¹⁶ Quiecarie 'uta'isiquinatü 'epuma yaxecüa heutatevatü yaxecüa 'acuyeutü. Hicü niti'inüata quiecarie mücü hacacü xei meseri yeiyayari heutatevacacu. Yaxecüa peutateteva 'apacuyeva 'apatitütü. ¹⁷ Tesariyayari niuti'inüata, xei sienituyari heimana huta teviyari heimana nauca sicuriyari naye'ani tevi que müti'inüata, niuqui tuayame tevipaü yati'inüatacacu.

¹⁸ Tesariyari casüpe teteyaricü püveviya. Quiecarie naitü huru tepüayari mü'ituyacu caniveviyaca xicüri maye'ituyapaü tiyuxexeyatü. ¹⁹ Tetexi quiecarie tesariyayari mütituica xexütü tetexi visi müraye'arücü püquemaritüarie. Mexüacame tete 'ituicatü tesariya canicasüpetüni tuxatü, hutarieca mieme sapiru yuavitü, hairieca mieme 'acata teteyari yuavitü, naurieca mieme 'esimerarüta siüraüyetü, ²⁰ 'auxüvirieca mieme 'unise teteyari tuxatü, 'ataxevirieca mieme curunarina xuretü, 'atahutarieca mieme cürisuritu taxaüyetü, 'atahairieca mieme veriru siüraüyetü, 'atanaurieca mieme tupasiyu taxaüyetü, tamamata mieme cürisupürasu siüraüyetü, tamamata heimana xevirieca mieme casinitu yuavitü, tamamata heimana hutarieca mieme 'amatisüta taüraüyetü. ²¹ Quiteniete mieme tamamata heimana huta 'itupariyari tamamata heimana huta perürayari canihücütüni. 'Itupari xexütü xei perürayaricü putiveviya. Quiecarisie cayete huru mü'ituyacu canihücütüni xicüri mayehecüapaü mütiyuxexeiya.

²² Mana tuqui nepüca'uxei quiecarisie. Ti'aitame mücacaüyari nai müti'aita yücümana canituquitüni, Muxa meta. ²³ Quiecarisie mepücaheiyehüva tau meseri mühecüarivienicü mana. Cacaüyari visi 'anetü püvahecüariviya püta. Muxa canihücütüni vahecüarivivame. ²⁴ Nuivarite metavicueisitüarieme 'ameniu'uvacuni müpaü metehhecüariyarietü. Cuiepa te'aitamete tita memütehhexeiya visi ti'aneneme meteni'atüacuni mana, ve'emete que memütemarivani. ²⁵ Quitenie pücareunatücani tucari. Tücarie pücaxuaveni muva. ²⁶ Tita nuivarite memütehhexeiya visi ti'aneneme raye'arücame mecateni'atüiriecuni. ²⁷ Hasuacu hesiena pücaheutahani tita mütiseviximarie, tita mütiyusevixima meta müti'itava. Müme xecüa memacayasarie Muxa xapayasie quename tucari mehhexeiya manuyünesie, müme meneutahaqueni mana.

22

¹ Mericüsü 'ana hatuxame pünesi'uxeisitüa cümana tucari memexeiyanicü. Tete manuyehécüapaü nixavatücaitüni ha Cacaüyari 'uvenieya manucasie Muxa 'uvenieya manucasie 'ayeneicatü. ² Caye hixüapa, hatuxame tesita 'anataüye 'anutaüye cüye niti'ucaitüni cümana tucari mexeiyä. Tamamata heimana hutamexa niutixuxuavereni, xexuime meserisie niuticuacuaxeni. Cüye xavariyari nuivarite memanayexürüvenicü cani'ayumiemetüni. ³ Naitü mütixani'eriva pücaxuaveni hasuacu, muva catiniumavecamücü. Cacaüyari 'uvenieya Muxa 'uvenieya mana puveni, me'eyexeyacacu müme hesiena mieme memüte'uximaya. ⁴ Yühüxie meniutineniericuni, que mütiteva püre'uxani vacanata. ⁵ Tücarü pücaxuaveni muva, mepücaheiyehüaca cüxeme müvahecüarivienicü ni tau. Ti'aitame Cacaüyari püvahecüariviyani püta. Yuheyemecü te'aitamete mepüyüaca.

Canehuraniri Cürisitu munuani

⁶ Hicü müpaü netiniutahüave, 'Icü niuquisie caniyüveni yuri müti'eriecacü, yuri paine. Ti'aitametütü, que mü'ane Cacaüyaritütü 'iyari müvatuitüa texaxatamete, mücü neiyenü'ani yuniuqui tuayame yamütiva'üquitüacacü yuhesüa miemete te'uximayatamete, müme müpaü memütemaicacü que müreyeveve yamütiyünicü cuitüva.

⁷ Neuxei, cuitü nepunuani.

'Aixüa cani'itüariecamücü

Que mü'ane yamüticamie

'Icü xapasie xasica que maine.

⁸ Nesü Vani necanihücütüni que mü'ane mi'eni mixei 'icü. Quepaucua nemu'enaxü nemunierixü, neniutihüximaqueni nenevieri ne'ipitüanique niuqui tuayame müpaü müneti'üquitüa, hetüana ne'ucaveca. ⁹ Müpaü nerahüave masi, Neuxei, quetineuhayeva. 'Ahepaü necatini'uximayatametüni, 'a'ivama Cacaüyarisie miemecü memütecuxata vahepaü, müme yamemütecahu 'icü xapa que maine vahepaü nepüti'uximayatame. Nenevieri quenepitüaca Cacaüyari püta.

¹⁰ Hicü müpaü netiniutahüave, Pepüca'inenaca tita mütixata 'icü xapasie, pepüca'iseyumaca niuquiyari. Tucari nehuraniri maye'anicü. ¹¹ Que mü'ane heiseriemecü yamücaticamie, yaxecüa püyüaneni heiseriemecü yacaticamietü. Que mü'ane müyusevixima yaxecüa quetiyuseviximaca. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie meta heiseriemecü yaqueticamiäni. Que mü'ane Cacaüyarisie mieme müpasie, yaxecüa pasietü queyuhayevani.

¹² Camüsü, cuitü nepunuani. Nenuame nepürapica, yuxexuime netinivarapiniriemücü que memüte'uyuri. ¹³ Neri Mexüacame 'Imatüreme necatinitevaca, que mü'ane misütüa minüni nemühücücü.

¹⁴ 'Aixüa mecani'itüariecacuni müme 'aixüa 'anemecü memü'uvani va'ixuriqui 'itiyatücaicacu que memüteheye'ecua. Heiserie mecanexeyacacuni mücü cüyesie mieme memütecuacacü, cümana tucari memexeiyanicü heiserie mepexeiyanita quiecarisie memeutahaquenicü quiteniesie. ¹⁵ Quiecarü varie meniu'uvacuni müme süicüri vahepaü memüyüa teyuquevayamete müme memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna memüteyumemiva tetexi memüvarayexeyä, yunaitü 'itarica memünaqui'erie memüte'itava.

¹⁶ Neri Qesusitütü neneinü'ani neniuqui tuayame müpaü mütixehécüasitüyanicü haque xemeyutixexeüriva. Ne nana necanihücütüni Ravirisie nemüyetüa nemutine. Xurave müxavatü tuxacüta mieme necanihücütünita.

¹⁷ 'Iyari Quenaye'a canaineni, Viquivameta yaxecüa paine. Que mü'ane mü'ena Quenaye'a que'utayüni. Que mü'ane meuharimücü, mücü que'ayani. Que mü'ane müyuvaüriya cacuetatüarietü que'anuharenü cümana tucari mexeiyanicü.

¹⁸ Ne 'ipaü nepütivahecüatüa yunaimie memi'enie 'icü xapasie xasica que maine. Xüca xevitü 'icü niuqui 'utanütüvani, Cacaüyari mücü pünütüani cuiniya 'ipitüatü 'icü xapasie que müre'utüca. ¹⁹ Xevitü 'icü xapasie que maine xasica xüca niuqui 'unavani, Cacaüyari

pinavairienita tita hesiena mütinaquequecai. Müpaü pücatipitüarieni macayerienicü xapasie tucari memexeiya manuyünesie, ni Cacaüyari quiecariena maye'anicü que müre'uxa 'icü xapasie yapücatipitüarieni.

²⁰ Que mü'ane müpaü mütihecüata müpaü naineni, Hü, cuitü nepunuani. Mücü niuqui canise'ini. Quenaye'a Ti'aitame Qesusi.

²¹ Ti'aitame Qesusi 'aixüa quetiuca'iyarini yunaima xehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.